ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΔΕΛΤΙΟΝ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΡΙΜΗΝΙΑΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Α΄.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1909

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Α΄.

Ἡ λέξις *λαογραφία*, τὴν ὁποίαν πρὸ εἰκοσιπενταετίας μεταχειριζόμεθα πρὸς δήλωσιν τῶν σπουδῶν περὶ τῶν δημωδῶν παραδόσεων, δοξασιῶν, ἐθίμων, περὶ τῆς δημώδους ἀγράφου φιλολογίας καὶ περὶ παντὸς καθόλου τοῦ συντελοῦντος εἰς ἀκριβεστέραν γνῶσιν τοῦ λαοῦ[1]), εὑρίσκεται ἐν χρήσει εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἀπὸ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ἀλεξανδρινῆς περιόδου εἰς ὅλως διάφορον εἰδικὴν σημασίαν. Λαογραφία ἐλέγετο ὁ κεφαλικὸς φόρος, ὃν κατέβαλε μέγα μέρος τῶν κατοικούντων τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τοῦ 14 μέχρι τοῦ 50 ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν[2]). Ἦτο ἡ «καθ' ἑκάστην κεφαλὴν εἰσφορά», ὡς τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Ἰώσηπος[3]), ἢ «τὸ ἐπικεφάλιον», ὡς φέρεται ἔν τισι παπύροις[4]). Εἰς τὴν ἐπιβολὴν δὲ τοῦ φόρου τούτου, τοῦ ὁποίου ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ Ἰουδαῖοι, ἀναφέρεται καὶ τὸ χωρίον τοῦ ἀποκρύφου βιβλίου τῶν Μακκαβαίων, ἐν ᾧ ἀναγράφονται αἱ καταθλιπτικαὶ τῶν Ἰουδαίων διατάξεις τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολε-

[1]) Τὸ πρῶτον ἔγινε χρῆσις τῆς λέξεως λαογραφίας καὶ τῶν παραγώγων ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ὑπ' ἐμοῦ ἐν Δελτίῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρείας τ. Α΄ (1884).

[2]) *Wilcken* ἐν Hermes τ. 28 (1893) σ. 249. Archiv f. Papyrusforschung τ. I σ. 136 κέ.—CIG. 4890.

[3]) Ἰουδαϊκ. πολ. Β΄ § 385.

[4]) Archiv f. Papyrusforschung τ. I σ. 137.

μαίου τοῦ Φιλοπάτορος (208 π. Χ.)[1]). Ἐλέγοντο δ' οἱ καταβάλλοντες τὸ κεφαλικὸν *λαογραφούμενοι*, ἀντιδιαστελλόμενοι πρὸς τοὺς *ἐπικεκριμένους*, τοὺς ἀπηλλαγμένους τοῦ φόρου τούτου, ὑποχρεουμένους δ' εἰς ὑπηρεσίαν ἐν τῷ στρατῷ[2]). *Λαογράφοι* δ' ἦσαν οἱ ἐν τοῖς χωρίοις ἄρχοντες, οἱ ἐπιμελούμενοι τῆς λαογραφίας[3]).

Παρὰ τὴν διαφορὰν τῆς σημασίας, ἣν εἶχεν ἐν Αἰγύπτῳ, ἡ λέξις εἶναι καταλληλοτάτη πρὸς ὀνομασίαν μαθήσεως, ἐχούσης ὑποκείμενον τὴν σπουδὴν τοῦ λαοῦ. Ἄλλως δ' εἶναι εἰσηγμέναι ἤδη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ παρελήφθησαν καὶ παρ' ἡμῖν ὅμοιαι λέξεις, ἐκ συνωνύμων τῆς λέξεως λαὸς καὶ τοῦ γράφω συντεθειμέναι, πρὸς δήλωσιν ἐπιστημῶν, οὐχὶ παντελῶς ἀσχέτων πρὸς τὴν λαογραφίαν, οἷον *δημογραφία*, *ἐθνογραφία*[4]).

Εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας γίνεται χρῆσις τοῦ ὅρου folklore, σημαίνοντος τὴν λαογραφίαν. Ὁ ὅρος ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου William John Thoms, ὅστις ψευδωνύμως ἐν ἄρθρῳ δημοσιευθέντι ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐφημερίδι τοῦ Λονδίνου Athenaeum τῆς 27 Αὐγούστου 1846 (σ. 842-3), ἐπρότεινεν ὡς ἀναγκαῖον ἴδιον ὅρον πρὸς δήλωσιν τῶν μελετῶν, αἵτινες εἶχον ἤδη καὶ τότε μεγάλην ὁπωσδήποτε ἔκτασιν, ἀλλὰ δὲν ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦσαι ἰδίαν καὶ διακεκριμένην τῶν ἄλλων μάθησιν. Ἡ λέξις, κατὰ μίμησιν τῶν γερμανικῶν συνθέτων Volkslied, Volksepos, Volksfest κτλ. (δημῶδες ᾆσμα, δημῶδες ἔπος, λαϊκὴ ἑορτή), συντεθειμένη ἐκ τῶν ἀγγλικῶν Folk (λαὸς) καὶ lore (γνῶσις, διδασκαλία), ἦτο πάντως καταλληλο-

[1]) Γ,β' 28: «πάντας τοὺς Ἰουδαίους εἰς *λαογραφίαν* καὶ οἰκετικὴν διάθεσιν ἀχθῆναι». Τὸν κεφαλικὸν φόρον κατέβαλλον καὶ οἱ δοῦλοι, ὡς εἰς τὰς ὑποτελεῖς τῶν Ῥωμαίων χώρας ἡ capitatio ἐπεβάλλετο εἰς πάντας τοὺς καλλιεργοῦντας τὴν γῆν εἴτε ἐλευθέρους εἴτε δούλους.

[2]) *Wilcken* ἐνθ. ἀν. σ. 249-250. *Lesquiens* ἐν Revue de Philologie 1904 σ. 30.

[3]) *Wilcken* αὐτ. σ. 247.

[4]) Ὁ ὅρος *δημογραφία* ἐπλάσθη τῷ 1855 ὑπὸ τοῦ Γάλλου Guillard· οὕτω δ' ὠνομάσθη ἡ ἐπὶ τῆς στατιστικῆς βασιζομένη μελέτη τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Παλαιότερος εἶναι ὁ ὅρος *ἐθνογραφία*, πρὸς δήλωσιν τῆς ἐπιστήμης, ἥτις ἐξετάζει τὸν ἄνθρωπον ὡς ζῷον πολιτικόν, ἀπαρτίζον ὁμάδας ἢ ἔθνη, διακρινομένη τῆς *ἀνθρωπολογίας*, ἥτις ἐξετάζει τὸν ἄνθρωπον ὡς γένος ζῴων, ὡς μεμονωμένον ἄτομον, ἀνεξαρτήτως τῶν κοινωνικῶν ἢ ἐθνικῶν ὁμάδων.

τέρα τῶν ἐν χρήσει εἰς τὴν ἀγγλικὴν περιφράσεων, Popular antiquities (δημώδεις ἀρχαιότητες), Popular literature (δημώδης φιλολογία). Ὅθεν ταχέως ὁ ὅρος οὗτος ἐπεκράτησεν εἰς τὴν ἀγγλικὴν καὶ εἰσήχθη καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Οἱ δὲ Δανοὶ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν ἀγγλικὴν λέξιν καὶ οἱονεὶ παρετυμολογοῦντες ταύτην ἐκάλεσαν τὴν λαογραφίαν Folkeminder (ἀναμνήσεις τοῦ λαοῦ).

Ἀλλὰ λαογράφοι τινές, ἂν καὶ εἰσήχθη εἰς τὴν γλῶσσάν των ὁ ἀγγλικὸς ὅρος, ἀποστέργουσιν αὐτόν, προτιμῶντες διὰ τὸ εὔληπτον ἕτερον, ἐκ τῆς ἰδίας γλώσσης εἰλημμένον. Οἱ Ἰταλοὶ καλοῦσι tradizioni popolari (δημώδεις παραδόσεις), καὶ οἱ Γάλλοι ὁμοίως traditions populaires, πάντα σχεδὸν τὰ ὑπὸ τῆς λαογραφίας ἐξεταζόμενα θέματα, προσδίδοντες γενικωτάτην ἔννοιαν εἰς ὅρον μονομερῆ. Ἐκ τούτου δέ τινες ἔπλασαν καὶ τὴν λέξιν traditionnisme, ἥτις ὡς παρατηρεῖ ὁ Γάλλος λαογράφος Gaidoz[1]), καὶ ἀόριστος εἶναι καὶ σύγχυσιν ἀναποδράστως φέρει, διότι σημαίνει δύο διάφορα πράγματα· πρῶτον τὴν ἀγάπην τῆς παραδόσεως καὶ τὴν ἔφεσιν πρὸς διατήρησιν αὐτῆς, καὶ δεύτερον τὴν μελέτην τῆς παραδόσεως, ὅπερ δὲν εἶναι τὸ αὐτό· διότι ὁ ἀγαπῶν τὴν παράδοσιν δυνατὸν νὰ μὴ μελετᾷ ταύτην καὶ ὁ μελετῶν νὰ μὴ τὴν ἀγαπᾷ.

Ὅθεν κατ' ἀνάγκην καὶ οἱ Γάλλοι θὰ προστρέχωσιν εἰς τὸν ἀγγλικὸν ὅρον, μεταχειριζόμενοι τὸν γαλλικὸν traditions populaires, ὁσάκις μόνον θέλωσι νὰ γίνωσι καταληπτοὶ εἰς τοὺς πολλούς. Ὁ Gaston Paris ἔπλασε τὸν ὅρον mythographie, ἀλλ' εἰς στενωτέραν ἔννοιαν, τὴν τῆς μελέτης τῶν παραμυθίων, ἣν πολλοὶ Ἄγγλοι λέγουσι Storiology[2]).

Οἱ δὲ Γερμανοί, ἀποδεχθέντες καὶ οὗτοι τὸν ἀγγλικὸν ὅρον, φαίνονται προτιμῶντες νῦν ἄλλον, ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης εἰλημμένον, τὸν ὅρον Volkskunde (λαογνωσία, γνῶσις τοῦ λαοῦ). Ἀλλ'

[1]) Ἐν Explorations Pyrénéennes 1906 τ. I σ. 179.

[2]) Τὸν ὅρον τοῦτον δὲν δυνάμεθα νὰ παραλάβωμεν εἰς τὴν ἑλληνικήν, διότι θὰ ἔφερεν ἀσάφειαν καὶ σύγχυσιν, ἐπειδὴ παρ' ἡμῖν τὸ *μυθογραφῶ* ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ποιῶ ἢ γράφω μύθους, ἢ μυθωδῶς περιγράφω ἢ ἱστορῶ. Ἀλλὰ τὴν περὶ τὰ παραμύθια σπουδὴν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν, μικρὸν μεταβάλλοντες τὸν ὅρον τοῦ G. Paris, *παραμυθογραφίαν*.

ὁ ὅρος οὗτος ἔχει τοῦτο τὸ μειονέκτημα, ἂν ληφθῇ εἰς τὴν κυρίαν αὐτοῦ σημασίαν, ὅτι εὐρύνει πέραν τοῦ δέοντος τὴν ἔκτασιν τοῦ πεδίου τῶν λαογραφικῶν μελετῶν.

Β'.

Ἐκ τῆς εὐρύτητος τῆς σημασίας τοῦ ὅρου Volkskunde παρασυρόμενοί τινες τῶν Γερμανῶν λαογράφων καταλέγουσιν εἰς τὰ ἔργα τῆς λαογραφίας καὶ τὴν μελέτην θεμάτων, ὑπαγομένων εἰς ἄλλας ἐπιστήμας καὶ μαθήσεις, ἐχούσας σαφῶς διαγεγραμμένα τὰ ὅρια τῶν σπουδῶν αὐτῶν. Οὕτω λ. χ. ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου καὶ ἱδρυτὴς τοῦ αὐτόθι Συλλόγου τῆς λαογνωσίας K. Weinhold ὁρίζει, ὅτι ἔργον τῆς λαογνωσίας εἶναι ἡ ἔρευνα πασῶν τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, ἤτοι ὁμάδος χιλιάδων ἢ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ἱστορικῶς καὶ γεωγραφικῶς καθωρισμένης· καὶ καταλέγει εἰς τὰ ὑπὸ ταύτης ἐξεταζόμενα θέματα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν φυσικὴν σύστασιν τοῦ λαοῦ, ἤτοι τὸν σκελετὸν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κρανίου, τοὺς μῦς, τοὺς χαρακτῆρας τοῦ προσώπου (καὶ τὸ χρῶμα τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν τριχῶν)· ἔπειτα τὴν τροφὴν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν παρασκευὴν αὐτῆς, τὸν ὁπλισμόν, τὰς ἀσκήσεις κτλ. καὶ καθόλου θέματα, περὶ ἃ ἀσχολοῦνται ἡ ἀνθρωπολογία, ἡ ἐθνογραφία καὶ ἄλλαι ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι.

Ἡ τοιαύτη εὐρυτάτη καὶ ἀόριστος ἐκδοχὴ τοῦ ἔργου τῆς λαογραφίας δὲν ἐγένετο ἀσπαστή, καὶ ὀλίγιστοι ἐπὶ τῶν δακτύλων ἀριθμούμενοι εἶναι οἱ λαογράφοι, οἱ περιλαβόντες εἰς τὰς ἐρεύνας αὐτῶν παντελῶς ἀλλότρια θέματα, συμφώνως πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς γερμανιστοῦ Weinhold διατυπωθὲν διάγραμμα Ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐκ τοιαύτης ἐπιβολῆς εἰργάσθησαν, καὶ ὅσοι ἀντιθέτως ἐσμίκρυναν τὴν περιοχὴν τῆς λαογραφίας, περιορίσαντες αὐτὴν εἰς ἁπλῆν ἐξερεύνησιν τῶν ἐν τῷ παρόντι σῳζομένων περιλειμμάτων τοῦ παρελθόντος [1]), συνετέλεσαν ἐπίσης μετὰ τῶν διάφορον ἀντίληψιν τοῦ ἔργου τῆς λαογραφίας ἐχόντων εἰς τὴν κατὰ τὰς τελευταίας μάλιστα δεκαετηρίδας

[1]) *Alfr. Nutt,* Presidential Address (Folk-lore 1898 σ. 31).

παρατηρουμένην θαυμαστὴν ἀκμὴν τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν, ἐξ ὧν μεγίστην προσπορίζονται ὠφέλειαν ἡ ἐπιστήμη τῶν θρησκειῶν, ἡ κοινωνικὴ ψυχολογία, ἡ κοινωνιολογία, ἡ ἐθνογραφία, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἡ γλωσσολογία, ἡ φιλολογία, ἡ ἀρχαιολογία καὶ ἡ ἱστορία. Διότι αἱ ἀμφιλογίαι περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν ἐλαχίστην ἔχουσιν ἐπήρειαν περὶ τὴν πρόοδον αὐτῶν, ἄλλως δὲ τοσαῦτα ἐγράφησαν καὶ καθημερινῶς συζητοῦνται περὶ τῆς ἐννοίας, τῆς περιοχῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς λαογραφίας, ὥστε βεβαιότατον φαίνεται ὅτι ταχέως καὶ τὰ ὅρια αὐτῆς εὐκρινῶς θὰ διαγραφῶσι καὶ αἱ πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας σχέσεις καὶ διαφοραὶ θὰ διακριθῶσι σαφέστερον.

Ἀναγραφὴν τῶν περὶ τῶν ζητημάτων τούτων καὶ τῆς μεθόδου τῶν λαογραφικῶν μελετῶν γραφέντων εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν τέλει. Εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ κριτικὴν ἐξέτασιν τούτων δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐνδιατρίψωμεν. Ἀλλ' ἡ σύστασις *Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας*, φιλοτιμουμένης ν' ἀποβῇ κοινὴ πνευματικὴ ἑστία τῶν Ἑλλήνων λαογράφων καὶ ἡ ἔκδοσις ὑπὸ ταύτης περιοδικοῦ συγγράμματος, περιλαμβάνοντος λαογραφικὰς συλλογὰς καὶ πραγματείας, ἐπιβάλλει, νομίζομεν, τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποδείξωμεν δι' ὑποτυπώσεως τοῦ ἔργου τῆς λαογραφίας, ὡς ἀντιλαμβανόμεθα αὐτό, τὴν ἡμετέραν γνώμην περὶ τοῦ λυσιτελεστέρου τρόπου τῆς προαγωγῆς αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι.

Ἡ λαογραφία ἐξετάζει τὰς κατὰ παράδοσιν διὰ λόγων πράξεων ἢ ἐνεργειῶν ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ λαοῦ· τὰς ἐκδηλώσεις δηλαδὴ ἐκείνας, ὧν ἡ πρώτη ἀρχὴ εἶναι ἄγνωστος, μὴ προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ὑπερόχου τινὸς ἀνδρός, αἵτινες κατ' ἀκολουθίαν δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν μόρφωσιν, καὶ ἐκείνας, αἵτινες εἶναι συνέχεια ἢ διαδοχὴ προηγηθείσης κοινωνικῆς καταστάσεως ἢ εἶναι μεταβολὴ ἢ παραφθορὰ ἄλογος ἐλλόγων ἐκδηλώσεων τοῦ βίου ἐν τῷ παρελθόντι. Συνεξετάζει δ' ἀναγκαίως καὶ τὰς μὴ ἐκπορευομένας μὲν ἀμέσως ἐκ τῆς παραδόσεως ἐκδηλώσεις τοῦ βίου, ἀλλ' ἀφομοιουμένας ἢ συναπτομένας στενῶς πρὸς τὰς κατὰ παράδοσιν.

Ἡ ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν λαογράφων γνώμη εἶναι, ὅτι ἡ λαογραφία ἐξετάζει τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τοῦ ὄχλου (vulgus in populo), μελετῶσα ἰδίως τὰς ἀνηκούσας οὐχὶ τῷ λαῷ

ἀλλὰ τῷ ὄχλῳ (vulgo) πρωτογενεῖς παραστάσεις. Ἀλλὰ τίνα τὰ διακρίνοντα τὸν ὄχλον ἀπὸ τοῦ λαοῦ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα; Οἱ ἀποτελοῦντες ἐν προηγμέναις εἰς τὸν πολιτισμὸν χώραις τὸν ὄχλον δὲν διαφέρουσι, λόγῳ μορφώσεως, τῶν ἀνωτάτων κοινωνικῶν τάξεων ἄλλων χωρῶν ἀπολιτίστων, ἀκόμη δὲ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πολλάκις χώρᾳ ὁ ὄχλος τῆς σήμερον εἶναι ὁ λαὸς τῆς χθές. Εὐστόχως δ' ὁ ἡμέτερος Λασκαρᾶτος ὥρισε τὸν ὄχλον, λέγων ὅτι δὲν εἶναι ὅσοι φοροῦν σκούφια ἢ ψηλὸ καπέλλο, ἀλλ' ὅσοι ἀποκάτω σὲ σκούφια ἢ σὲ ψηλὸ καπέλλο κρύβουν λίγο μυαλὸ καὶ πολλαῖς πρόληψαις. Ἡ ἀποφυγὴ τῆς τελέσεως γάμων κατὰ μῆνα Μάιον, ἐκ φόβου ἀναποφεύκτων συμφορῶν, ἢ τῆς παρουσίας δεκατριῶν συνδαιτυμόνων εἰς τὴν τράπεζαν, ἡ ἀγωνία ἐκ τῆς ἀνατροπῆς ἁλατοδόχης ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἡ σπουδὴ πρὸς θραῦσιν τοῦ κελύφους τοῦ ῥοφηθέντος αὐγοῦ, καὶ ἀνάριθμα ἄλλα τοιαῦτα, ὑπάγονται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς λαογραφίας, ἂν καὶ ἰδιάζουσιν προπάντων εἰς τὰς τάξεις τῶν εὐπαιδεύτων.

Ὅθεν ἡ λαογραφία ἐξετάζει τὰ κατὰ παράδοσιν λεγόμενα ἢ γινόμενα. Ἄλλων ἐκ τούτων ἡ ἀρχὴ εἶναι ἄγνωστος ἢ δυσεξερεύνητος, ἐνίοτε δὲ φέρει τὸν τύπον ἀπωτάτης ἀρχαιότητος. «Ὁλόκληρον στρῶμα», λέγει ὁ Albr. Dieterich [1]), «θρησκευτικῶν διανοημάτων, »θρησκευτικῶν παραστάσεων καὶ θρησκευτικῶν νομίμων ἔχει σχηματισθῇ ἐν τῇ προϊστορικῇ περιόδῳ τοῦ βίου ἑκάστου λαοῦ, τούτων »δὲ οὐδεὶς ἐρευνητὴς οὐδὲ κἂν ν' ἀποπειραθῇ τολμᾷ ν' ἀνακαλύψῃ »τὸν πρῶτον εἰσηγητήν. Τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν »τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, εἰς τὰ σχήματα τῶν πρώτων κοινωνικῶν ὀργανώσεων, καὶ εἰς σειρὰν ὅλην δημιουργημάτων εἰς ἔμμετρον ἢ πεζὸν λόγον, τὰ ὁποῖα καλοῦμεν ᾄσματα καὶ παραμύθια καὶ παραδόσεις». Ἄλλων πάλιν ἡ ἀρχὴ εἶναι γνωστὴ καὶ εὑρίσκεται εἰς κοινωνικὴν κατάστασιν προηγηθεῖσαν τῆς ἐνεστώσης ἀμέσως ἢ ἐν χρόνῳ ἀφεστῶτι. Ταῦτα, καίπερ δυσαρμοστοῦντα πρὸς τὰς ἰδέας ἢ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐνεστώσης κοινωνικῆς καταστάσεως, διετηρήθησαν διὰ τὴν δύναμιν τῆς συνηθείας, διατηρήσαντα καὶ τὸν λόγον καὶ τὴν σημασίαν, ἅτινα ἀνέκαθεν εἶχον.

[1]) Ἐν Hessische Blätter f. Volkskunde τ. I σ. 175.

Ἄλλα δ' ὅμως εἶναι μὲν λείψανα προγενεστέρων περιόδων, ἀλλ' ἐκλιπόντος τοῦ λόγου, δι' ὃν ὑπῆρχον ἐν τῷ παρελθόντι, ἐσώθησαν παρ' ἡμῖν παραλόγως καὶ ἀκατανοήτως, προκαλοῦντα τὴν ἀπορίαν αὐτῶν πρωτίστως τῶν ἐμμενόντων εἰς ταῦτα, οἵτινες ἀναγκάζονται παντοίας νὰ ἐκφέρωσιν εἰκασίας πρὸς ἐξήγησιν. Βαθέως ἐρριζωμένα, εἶναι δυσαπόσπαστα ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ βίου, ὡς τὰ θαλάσσια κογχύλια τὰ ἐκ προτέρων γεωλογικῶν περιόδων προσκεκολλημένα εἰς τοὺς βράχους τῶν ὀρέων. Τοιαύτη εἶναι παραδείγματος χάριν ἡ συνήθεια τῆς μὴ τελέσεως γάμων κατὰ τὸν μῆνα Μάιον, ἥτις λόγον ἔχει θρησκευτικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων. Ὁ Ἄγγλος ἐθνολόγος Edward Tylor ὠνόμασε ταῦτα survivals in the culture, οἱονεὶ *ἐγκαταλείμματα*, καὶ ἔθεσε τὸν νόμον τῆς *ἐπιβιώσεως* πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου (1869). Περιλαμβάνει δ' εἰς τὰ ἐγκαταλείμματα πάντα καθόλου τὰ λείψανα παρῳχημένων πολιτισμῶν, ἀλλ' ὀρθότερον νομίζομεν εἶναι νὰ διακριθῶσι τούτων καὶ νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς ἄλλην κατηγορίαν, ὅσα οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἔκτροπον, διατηροῦντα τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον καὶ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν, καὶ δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μερικὴ ἀλλ' ἀδιάσπαστος ἐξακολούθησις προτέρου βίου.

Διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν ὅρων τοῦ βίου καὶ τὴν ἄγνοιαν τοῦ λόγου αὐτῶν, τὰ *ἐγκαταλείμματα* συνήθως παρουσιάζονται ὑπὸ τύπον διαφέροντά πως τοῦ ἀρχαίου, τὰς δὲ διαφοράς, εἴτε μεταβολαί, εἴτε παραφθοραὶ τούτου εἶναι, καὶ τὰς αἰτίας ἐξ ὧν προῆλθον, ἀπόκειται εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν νὰ ἐξεύρῃ καὶ καθορίσῃ.

Γ΄.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται, ὅτι ἐπειδὴ κατὰ δύο τρόπους, διὰ λόγου καὶ διὰ πράξεων ἢ ἐνεργειῶν γίνονται αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ λαοῦ, διττὴ εἶναι καὶ ἡ ἐργασία τοῦ λαογράφου, συνισταμένη εἰς *καταγραφὴν* καὶ εἰς *περιγραφήν*. Καὶ καταγράφει μὲν τὴν προφορικὴν παράδοσιν, τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, περιγράφει δὲ τὰς κατὰ παράδοσιν πράξεις ἢ ἐνεργείας.

Ἐν συνοπτικῷ διαγράμματι καταλέγομεν ὧδε τὰ κυριώτατα θέματα περὶ ἃ ἔχει ν' ἀσχοληθῇ ὁ Ἕλλην λαογράφος.

Τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου.

1) *Ἄσματα.* Πλὴν τῶν λυρικῶν, ἐπικῶν, θρησκευτικῶν, σατιρικῶν καὶ ἀστείων ἢ ἀσέμνων, καὶ τῶν εἰς τεταγμένας ἡμέρας ἢ περιστάσεις ᾀδομένων (λ. χ. κάλανδα, τοῦ Λαζάρου, θρῆνοι τῆς μεγάλης ἑβδομάδος, χελιδονίσματα, ᾄσματα ἐπιλεγόμενα ἔν τισι παιδιαῖς, τραγούδια τῆς περπερούνας, τοῦ κλήδονα, τῆς αἰώρας, γαμήλια, μοιρολόγια), συμπεριλαμβάνονται εἰς ταῦτα τὰ δραματικὰ παίγνια, τὰ παιδικὰ ᾄσματα (τὰ ὑπὸ παιδίων ἢ πρὸς παιδία ᾀδόμενα ἢ λεγόμενα) καὶ τὰ ἐργατικὰ (οἷον ἐρετικά, μυλικὰ κττ.), τὰ σκοποῦντα τὸν διὰ τοῦ ῥυθμοῦ κανονισμὸν τῶν κινήσεων τοῦ ἐργάτου ἢ ἁπλῶς τὴν διὰ τοῦ ᾄσματος ἀνακούφισιν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐργασίαν.

2) Ἐπῳδαὶ (ξόρκια, γητέματα, γητείαις, γηθειαῖς).

3) Αἰνίγματα (νοιώσματα, βρετά, παράγκουλα, παρατσάφαρα, παραμύθια, καστράκια) καὶ λογοπαίγνια.

4) Εὐχαί, χαιρετισμοί, προπόσεις, κατάραι, ὅρκοι, βλασφημίαι, μετὰ περιγραφῆς τῶν πράξεων ἢ κινήσεων, μεθ' ὧν ἐνίοτε συνεκφέρονται. (Ἐνταῦθα ἀνάγονται καὶ τὰ ἀναθέματα, ἡ ἐπισώρευσις λίθων).

5) Παροιμίαι, μετὰ τῆς ἑρμηνείας αὐτῶν καὶ καταγραφῆς τῶν μύθων, εἰς οὓς ἐνίοτε ἀναφέρονται.

6) Μῦθοι.

7) Εὐτράπελοι διηγήσεις (ἐν αἷς καὶ τὰ περιπαίγματα χωριῶν).

8) Παραμύθια.

9) Παραδόσεις, ἤτοι μυθώδεις διηγήσεις, πιστευόμεναι ὡς ἀληθεῖς, ἀναφερόμεναι δὲ εἰς τόπους ἢ πρόσωπα, εἰς οὐράνια σώματα, εἰς τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα, εἰς τὸν Χριστὸν καὶ εἰς τοὺς ἁγίους, εἰς δαιμόνια καὶ εἰς ἄλλα φανταστικὰ ὄντα.

10) Ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ αἱ λέξεις καὶ αἱ φράσεις, δι' ὧν δηλοῦνται συνήθειαι, δοξασίαι, προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὰ ἔργα καὶ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ, ἢ αἵτινες ἀπομνημονεύουσιν ἱστορικὰ συμβάντα ἢ ὡρισμένας τινὰς περιστάσεις, ἐκ τούτων προελθοῦσαι. Παραδείγματα: Ὀνόματα (βαπτιστικά, οἰκογενειακά), παρωνύμια, τοπωνυμίαι, ὀνόματα ὡρῶν τοῦ ἔτους, μηνῶν, ἡμερῶν· ὀνόματα προσωπικὰ γάτων, κυνῶν,

ἵππων, βοῶν καὶ ἄλλων οἰκογενῶν ζώων· παρωνύμια ζώων (λ. χ. Νῖκος ἢ κὺρ Μέντιος ὁ ὄνος, κὺρ Νικολὸς ὁ λύκος, κυρὰ Μαριὰ ἡ ἀλώπηξ)· ὀνόματα προσωπικὰ ὅπλων, σκευῶν, οἰκήσεων, πλοίων, λέμβων· εὐφημισμοὶ (περιφράσεις ἢ μετωνυμίαι ἢ μετονομασίαι ἢ ἀντιφράσεις ἐπιφόβων ὀνομάτων)· ὀνόματα ζώων καὶ φυτῶν, ὑπεμφαίνοντα παραδόσεις ἢ δοξασίας ἢ δεισιδαιμονίας. Ὀνόματα ὀργάνων καὶ ἐργαλείων, καὶ τῶν μερῶν ἑκάστου ἰδίᾳ. Λέξεις ἐπιτηδευματικαί, αἵ εἰς ἑκάστην τέχνην ἢ ἀσχολίαν ἰδιάζουσαι. Ὀνόματα ἐνδυμάτων καὶ τῶν μερῶν ἑκάστου ἰδίᾳ. Ἐπιφθέγματα (ποιμενικά, ζευγηλατικά, ἀγωγιατικὰ κτλ., φωναὶ ὁδηγητικαὶ ζώων). Μιμήσεις φωνῶν ζώων. Λέξεις σχηματισθεῖσαι ἔκ τινος περιστάσεως (λ. χ. μοσχομάγκα, τραμποῦκος). — Μεταφοραὶ καὶ ἄλλαι τροπικαὶ φράσεις, ὑπεμφαίνουσαι μυθοπλαστικὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, οἷον προσωποποιίας τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τῶν ἀψύχων καθόλου.

Αἱ κατὰ παράδοσιν πράξεις ἢ ἐνέργειαι.

1) Ὁ οἶκος. Μέρη τοῦ οἴκου, δίαιτα ἐν αὐτῷ, σκεύη καὶ ἔπιπλα. Ἰδιόρρυθμοι οἰκήσεις (ποιμενικαὶ καλύβαι, πετραῖαι, λιμναῖαι οἰκήσεις).

2) Τροφή. Τὰ συνήθη καὶ ἰδιάζοντα εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐδέσματα. Τακτὰ ἐδέσματα κατά τινας ἡμέρας· (οἷον χριστόψωμα, λαμπριάτικαις κουλλούραις, κόκκινα αὐγά, ἐδέσματα συνηθιζόμενα ἰδίως εἴς τινας ἑορτάς). Ἀποχὴ ἀπό τινων ἐδωδίμων ἀπόλυτος ἢ ἐπιβαλλομένη ἐν τακτῷ χρόνῳ (πλὴν τῶν θρησκευτικῶν νηστειῶν) ἢ εἴς τινας ἀνθρώπους (ὡς ἡ ἀπαγόρευσις τῆς βρώσεως ὀφθαλμοῦ ζῴου εἰς τὸν ἔχοντα ἕνα μόνον ἀδελφὸν κτλ.). Δοξασίαι περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν τροφῶν ἐπὶ τοῦ ἐσθίοντος· (λ. χ. ὅτι τινὰ τῶν ἐσθιομένων μελῶν ζῴων ἐνισχύουσι τἀντίστοιχα μέλη τοῦ ἐσθίοντος, οἷον ὅτι ἡ γλῶσσα καθιστᾷ αὐτὸν εὐφραδῆ, ὅτι, κατὰ τὰς διηγήσεις παραμυθίων, τὸ ἧπαρ ὄρνιθός τινος ἀποδεικνύει καρδιογνώστην τὸν γευθέντα αὐτοῦ). Ἐδέσματα ἀποτρεπτικὰ κακῶν.

3) Ἐνδύματα.

4) Κοινωνικὴ ὀργάνωσις. Ἔθιμα συναφῆ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς κοινότητος ἢ εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς κοινοτικῆς περιουσίας. Ἔθιμα

τεκμηριοῦντα προτέραν κατὰ πατριὰς διαίρεσιν τοῦ χωρίου. Κοινωνικαὶ σχέσεις (συμμετοχὴ ξένων εἰς οἰκογενειακὰς ἑορτάς, ἐπισκέψεις, κοινωνικὴ ἐθιμοτυπία, συμπόσια, ξενία). Ὁ βίος ἐν τῇ ξενιτείᾳ. Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν τῷ οἴκῳ. Ἴδιαι κοινωνίαι: Ἀδελφοποιτοί. Κλέφταις. Ληστρικὰ νόμιμα. Σχέσεις τῶν ἐργοδοτῶν πρὸς τοὺς ἐργάτας, τῶν ὑπηρετῶν πρὸς τοὺς κυρίους.

5) Τὸ παιδίον. Ἔθιμα, δοξασίαι, δεισιδαιμονίαι κατὰ τὴν ἐγκυμοσύνην, τὴν γέννησιν, τὴν λοχείαν. Αἱ φροντίδες περὶ τῶν νεογνῶν. Τὰ ἔκθετα. Τὰ κατὰ τὴν βάπτισιν. Τὰ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παίδων. Σχολικὰ ἔθιμα. Τὰ τῆς ἐπαγγελματικῆς μαθητείας (καλφάδες, μοῦτσοι κλπ).

6) Γαμήλια ἔθιμα.

7) Ἔθιμα κατὰ τὴν τελευτήν. Κηδεία, τάφοι, πένθη, μνημόσυνα.

8) Βίοι. Γεωργικὸς βίος (ἔθιμα κατὰ τὴν σποράν, κατὰ τὸν θερισμόν, τὸν τρυγητὸν κλπ.). Ποιμενικὸς βίος (ἰδιάζοντα ἔθιμα εἰς τοὺς ποιμένας καὶ μάλιστα τοὺς νομάδας). Στρατιωτικὸς βίος, ναυτικός, ἁλιευτικός, κυνηγετικός. Βιομηχανικὰ ἐπιτηδεύματα. Μεταλλευταί. Γυναικεῖα ἔργα καὶ ἐπιτηδεύματα.

9) Δίκαιον. Ἰδέαι τοῦ λαοῦ περὶ δικαίου καὶ νομικῶν σχέσεων. Τοπικαὶ συνήθειαι τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου [1]). (Μάλιστα ἄξιαι μελέτης εἶναι συνήθειαί τινες ὅλως ἰδιάζουσαι, ὡς λ. χ. αἱ ἐπιχωριάζουσαι ἐνιαχοῦ περὶ τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ καὶ τῆς μονογενοῦς κόρης, τοῦ κανακάρη, καὶ τῆς κανακάρισσας). Ἔθιμα κατὰ τὴν σύναψιν ἢ ἐκτέλεσιν συμβάσεων. Σημεῖα κυριότητος (λ. χ τὸ χαράγμα τῶν ὤτων τῶν ποιμνίων, τὸ χαράγμα ἐπὶ τῶν γλουτῶν ἵππων, σημεῖα διὰ χρώματος κτλ.). Ἔγγραφα πιστοποιοῦντα συμβάσεις, προικοσύμφωνα. Ποιναὶ (*πόμπιεμα*, κουρά, σχολικαὶ ποιναί, *φάλαγγας*). Λαϊκὰ δικαστήρια (π. χ. ἐν Ὀλύμποις τῆς Χίου κατὰ τὰς ἀπόκρεως).

[1]) Ἐπίσημος συναγωγὴ τῶν ἑλληνικῶν τοπικῶν συνηθειῶν ἔγινεν ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας. *Βλ. Maurer* das griechische Volk, Heidelberg 1835 τ. I σ. 111—5 212—379. — *Α. Χρυσανθοπούλου* Συλλογὴ τοπικῶν τῆς Ἑλλάδος συνηθειῶν ἐξ ἐπισήμων πρὸς τὴν ἑλλ κυβέρνησιν τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἀπαντήσεων Ἀθ. 1853. Αἱ τοπικαὶ συνήθειαι τῆς Σύρου καὶ τῆς Θήρας εἶχον ἐπὶ τουρκοκρατίας κοινῇ συναινέσει καθορισθῇ καὶ ἐγγράφως.

10) Λατρεία. Δημώδεις δοξασίαι περὶ θεοῦ καὶ περὶ ἁγίων καὶ περὶ τῆς ἐπενεργείας αὐτῶν εἰς τἀνθρώπινα πράγματα. Ἐπικλήσεις (ἐπίθετα) αὐτῶν. Θαυμάσιαι βοήθειαι καὶ θεραπεῖαι. Εἰκόνες. Ἐγκοίμησις ἐν ἐκκλησίαις. Ἁγιάσματα. Θυσίαι καὶ προσφοραί. (προσφοραὶ ἐνιαχοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνθέων, καρπῶν ἐν τακταῖς ἡμέρας). Ἀπαρχαί. Εὐχαὶ καὶ ἀναθήματα (τάματα). Πομπαί. Πανηγύρεις. Ἑορταὶ (ἰδιάζοντα ἔθιμα εἴς τινας ἑορτάς, μάλιστα κατὰ τὸ δωδεκαήμερον, τὰς Ἀπόκρεως, τὸ Πάσχα). Ἑορταὶ μὴ ὡρισμέναι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας (ὡς ἡ πρώτη Μαΐου) καὶ ἔθιμα κατὰ ταύτας. Ἑορτὴ τῶν θερινῶν τροπῶν τοῦ ἡλίου (τ' ἅη Γιαννιοῦ τοῦ Λιοτροπιοῦ), πυραὶ κατ' αὐτάς. Πυραὶ κατ' ἄλλας ἡμέρας· (τὰ Θεοφάνια, τὸ Πάσχα [Ἰούδας], τὴν ἑβδομάδα τῆς τυροφάγου, τοῦ ἁγίου Ἠλία, τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου). Ἀκοίμητοι λύχνοι, καινούργιο φῶς. Ὀργιαστικὴ λατρεία (Ἀναστενάρια, Καλόγηροι ἐν Θρᾴκῃ).

11) Δημώδης φιλοσοφία. Δοξασίαι περὶ ψυχῆς. Περὶ τῶν μετὰ θάνατον. Φυσιολογικαὶ δοξασίαι. Ἐνέργειαι σύμφωνοι πρὸς τὰς δοξασίας ταύτας.

12) Δημώδης ἰατρική. Ἰατροσόφια. Ἰατροὶ καὶ ἰάτραιναι. Ἰατροὶ τῆς κοινότητος. Χρῆσις ἰαματικῶν βοτανῶν, τρόποι τῆς συλλογῆς αὐτῶν. Ἐνέργεια μελῶν, δέρματος, τριχῶν, ὀνύχων ζώων. Ἰαματικὴ δύναμις μετάλλων καὶ λίθων. Σκευασία φαρμάκων. Θεραπευτική. Θεραπεία κατὰ τὸ ὅμοιον ἢ ἀνάλογον. Θεραπεία κατὰ τὸ δόγμα ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται. Θεραπεία ἀνυπάρκτων νόσων καὶ κακώσεων (γύρισμα τοῦ ἀφαλοῦ, σήκωμα τῶν νεφρῶν κτλ.). Διαιτητική. Χειρουργική. Κτηνιατρική.

13) Μαντική. Διάφορα εἴδη μαντικῆς. Φυσιογνωμικά. Παλμοί. Κληδόνες. Ἀπαντήματα. Οἰωνοί. Ὄνειρα. Μαντικὴ δι' ὀργάνων: Ὠμοπλατοσκοπία, πυρομαντεία, μολυβδομαντεία, αὐγομαντεία, κλειδομαντεία, κοσκινομαντεία κτλ. Μαντικὴ εἰς τακτὰς ἡμέρας ἢ περιστάσεις. (Πρωτοχρονιά, κλήδονας, ἀπόκρεως, ἑορτὴ ἁγ. Ἀνδρέου, ἁρμυροκουλλοῦρα).

14) Ἀστρολογία. Ἐπήρεια οὐρανίων σωμάτων ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ζώδια. Ἀποφράδες ἡμέραι. Μερομήνια. Δρίμαις. Δοξασίαι περὶ ἀριθμῶν.

15) Μαγεία. Μάγοι καὶ μάγισσαι. Μαγικὰ βιβλία, σκεύη καὶ ὄρ-

γανα. Μαγικαὶ πράξεις. Ἄγγελοι καὶ δαίμονες ἔφοροι τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ὡρῶν τοῦ ἡμερονυκτίου. Ἐξορκισμοί. Λεκανομαντεία, χειρομαντεία, χαρτομαντεία. Φίλτρα, κατάδεσμοι. Στοιχείωσις οἰκοδομῶν.

16) Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι πρὸς ἀποτροπὴν κακῶν ἢ πρὸς εὐδαιμονίαν. Μαγικαὶ συνήθειαι ἐν ἀνομβρίᾳ. (Περπεροῦνα, κατακλυσμοὶ κτλ.). Περίαπτα. Προβασκάνια. Κατόρυξις ἀσθενειῶν, δίωξις αὐτῶν, ἐγκατάλειψις τῆς ἀσθενείας ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς ἐν τόπῳ τινί. Δεισιδαιμονίαι κατ᾽ ἀναλογίαν ἢ ὁμοιότητα ἢ διαφορὰν ἢ ἀντίθεσιν.

17) Παιδιαὶ καὶ ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα.

18) Χοροὶ καὶ μουσικὴ αὐτῶν. Μιμική, Νεύματα, Χειρονομίαι, ἔννοια αὐτῶν.

19) Μουσικὴ καὶ μουσικὰ ὄργανα. Μεγίστη εἶναι ἡ ἀξία τῆς ἀκριβοῦς καταγραφῆς (εἰ δυνατὸν διὰ τῆς κοινῆς παρασημαντικῆς, ἄλλως διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς) τῶν μελῳδιῶν τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων. Ῥυθμική.

20) Καλλιτεχνία. Γλυπτικὴ (ξοανογλυφία), γραφική. Ποικιλτικὴ (ἡ ποικιλτικὴ ἰδίᾳ τῶν ἐνδυμάτων, γλυπτὰ ἢ γραπτὰ κοσμήματα ἐπίπλων, ὀργάνων, οἰκοδομῶν). Αἰσθητικὴ τῶν χρωμάτων καὶ τῶν σχημάτων.

Δ΄.

Ἐκ τοῦ διαγράμματος τούτου, τὸ ὁποῖον συνετάξαμεν ἀποβλέποντες κυρίως εἰς τὸν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, λαμβάνει ἕκαστος ἔννοιάν τινα τῶν θεμάτων, περὶ τὰ ὁποῖα δύναται ν᾽ ἀσχοληθῇ ἡ ἑλληνικὴ λαογραφία. Καὶ μόνη ἡ καταγραφὴ τῶν μνημείων τοῦ λόγου καὶ ἡ περιγραφὴ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ δοξασιῶν, ἐπαρκοῦσιν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην. Ἂν δέ τις ἐπιθυμῇ νὰ ἐγκύψῃ βαθύτερον εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ συλλεχθέντων, ἔχει τότε νὰ ἐξετάσῃ: Α΄) Τίνα ὅμοια ἢ συγγενῆ μνημεῖα ἢ φαινόμενα παρατηροῦνται παρὰ τῷ λαῷ, καὶ Β΄) ἂν καὶ παρ᾽ ἄλλοις λαοῖς παρατηροῦνται ταὐτὰ ἢ παραπλήσια. Μετὰ δὲ τὴν ἐξέτασιν ταύτην δύναται δι᾽ ἱστορικῆς ἐρεύνης καὶ ψυχολογικῆς ἀναλύσεως νὰ προσπαθήσῃ νὰ καθορίσῃ τὰς διαφόρους μεταβολάς, τὰς ὁποίας εἰς διαφόρους χρό-

νους καὶ τόπους ὑπέστη τὸ ἐξεταζόμενον καὶ ν' ἀνεύρῃ τὴν προέλευσιν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ. Τῆς ἐργασίας δ' ὅμως ταύτης τὰ πορίσματα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῶσιν ἀσφαλῆ, ἂν δὲν προηγήθη ἡ συγκριτικὴ ἐξέτασις, ἢ ἂν ἐγένετο αὕτη ἀτελῶς. Τὰ ὅμοια μνημεῖα συμπληροῦσιν ἄλληλα, καὶ πολλάκις λεπτομέρειά τις εἰς ἓν μόνον παρατηρηθεῖσα παρέχει τὸν μίτον, τὸν ὁδηγοῦντα εἰς τὴν ὀρθὴν ἑρμηνείαν πάντων τῶν εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνηκόντων. Καὶ ἡ ἀτελὴς δὲ σύγκρισις ἐπίσης δύναται νὰ παραπλανήσῃ, διότι ἐνδέχεται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀρχὴ καὶ ἀφετηρία ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἁπλῶς εἶναι σταθμὸς διάμεσος. Οὕτω λ. χ. εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα θὰ καταλήξωμεν ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων, ἂν παρορῶντες τὰς καππαδοκικὰς καὶ ποντικὰς παραλλαγὰς ἀποβλέψωμεν εἰς μόνας τὰς κυπριακάς· ὡς ἐπίσης ἀνακριβῆ πορίσματα περὶ ῥωμουνικῆς προελεύσεως τοῦ περὶ τῆς γεφύρας τῆς Ἄρτης ᾄσματος συνήγαγον οἱ περὶ τούτου πραγματευθέντες, ἕνεκα τῆς ἀγνοίας πολυαρίθμων ἑλληνικῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος καὶ παλαιοτάτων παραδόσεων [1]).

Κατὰ ταῦτα τὸ ἔργον τῆς συλλογῆς δύναται νὰ χωρισθῇ τοῦ τῆς περαιτέρω σπουδῆς τῶν συλλεγομένων, ὁ δ' ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ καταγράψας μνημεῖόν τι τοῦ λόγου, ἢ ἐξ ἀμέσου παρατηρήσεως ἀντιληφθεὶς καὶ σημειώσας φαινόμενόν τι τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, ἀδυνατῶν δ' ἕνεκα ἐλλείψεως βοηθημάτων ἢ μὴ εὐκαιρῶν νὰ ἐξετάσῃ τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὰ ἐγνωσμένα, δὲν πρέπει νὰ ἐνδοιάζῃ περὶ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῶν. Πάντως ἡ ἐκ τῆς δημοσιεύσεως ἐπιστημονικὴ ὠφέλεια εἶναι μεγάλη, διότι διὰ τῆς συναγωγῆς ὅσον ἔνεστι ἀφθονωτάτου λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἀκριβέστερον γνωρίζεται ὁ βίος τοῦ λαοῦ, διαφωτίζονται πολλὰ ζητήματα καὶ ἐπιλύονται ἀπορήματα καὶ ἀμφιβολίαι. Οὐδ' ὁ φόβος ἐπαναλήψεως γνωστῶν ἢ προεκδεδομένων ἐμποδίζει τὴν δημοσίευσιν. Ὁ εὐσυνειδήτως ἐργασθεὶς καὶ ἀμέσως παρὰ

[1]) *L. Sainéan,* ἐν Revue de l' histoire des religions 1902 τ. 45 σ. 359-396. Ὁ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πραγματευθεὶς διὰ βραχέων περὶ τοῦ ᾄσματος K. Dieterich (ἐν Zeitschrift d. Vereins f. Volksk. 1902 σ. 150-2), ἂν καὶ μόνον 5 παραλλαγὰς ἑλληνικὰς τοῦ ᾄσματος ἐγίνωσκεν, ἀνεγνώρισεν ὀρθῶς ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ᾆσμα εἶναι τὸ παλαιότερον καὶ ὅτι ἐκ τούτου προῆλθον τὰ ῥωμουνικὰ σλαβικὰ καὶ ἀλβανικά. Σημειωτέον δ' ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ παραλλαγαί, ὅσας τοὐλάχιστον ἐγὼ γινώσκω, δὲν εἶναι πέντε, ἀλλ' ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα.

τοῦ λαοῦ παραλαβὼν τὴν ὕλην ἂς εἶναι βέβαιος ὅτι ὁπωσδήποτε νέον τι καὶ ἄξιον λόγου θὰ συνεισφέρῃ. Τὰ αὐτὰ γλωσσικὰ μνημεῖα παρουσιάζουσι πάντοτε σπουδαίας παραλλαγάς, διότι ὁ ἐπαναλαμβάνων τὸ αὐτὸ μνημεῖον ἀνεπιγνώστως μεταβάλλει ἔν τισι τοῦτο, προσθέτων τι τῆς ἰδίας ἀτομικότητος, ἢ παραλείπων ἐξ ἀμνημοσύνης ἢ ἐξ ἀποδοκιμασίας ἢ τροποποιῶν ὅπως τὸ ἀποκαταστήσῃ συμφωνότερον πρὸς τὸ γλωσσικὸν καὶ καλαισθητικὸν συναίσθημα αὐτοῦ [1]). Ἀλλὰ καὶ ἂν αἱ παραλλαγαὶ δὲν εἶναι σπουδαῖαι, καθορίζεται δ' ὅμως διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἡ διάδοσις αὐτοῦ, καὶ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον ἐπίσης· διότι δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ γνωσθῇ δημοτικόν τι ᾆσμα λ. χ. ἢ παροιμία τις, ἀλλ' ἔχει σημασίαν καὶ νὰ ὁρισθῇ ποῦ φέρεται, ἂν εἶναι γενικὸν καὶ πασίγνωστον ἢ ἐπιχωριάζει μόνον εἰς ἕνα τόπον ἢ ὀλίγους.

Αἱ ἀρεταί, τὰς ὁποίας ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ ἔχῃ πᾶσα ἐπιστημονικὴ λαογραφικὴ συλλογή, εἶναι ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ σαφήνεια. Τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γράφωνται ἀπαραλλάκτως, ὡς φέρονται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης μεταβολῆς. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκουσίως καὶ ἀσυνειδήτως μεταβάλλει ὁ συλλογεὺς τὸ ἀκουόμενον, εἴτε ἐξ ἐλλείψεως ἀσκήσεως, εἴτε ἐξ ἐπηρείας τῆς γραφομένης γλώσσης, εἴτε ἐξ ἀπροσεξίας. Πρέπει δὲ νὰ σημειώνεται προσέτι ἀκριβῶς ὁ τόπος, (τὸ χωρίον καὶ ἡ ἐπαρχία), καὶ ἐνίοτε ὁ εἰπὼν ἢ ὑπαγορεύσας ἢ τραγουδήσας· προκειμένου δὲ περί τινων μνημείων, οἷον παραμυθίων ἢ παραδόσεων, καὶ τὸ γένος, καὶ ἡ ἡλικία, καὶ ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τοῦ εἰπόντος. Διὰ τὴν περιγραφὴν δὲ τῶν πράξεων καὶ ἐνεργειῶν ἀπαιτεῖται ἰδιαιτέρως ὀξεῖα καὶ ἀσφαλὴς παρατήρησις, ἡ δ' ἔκθεσις πρέπει νὰ εἶναι σαφὴς καὶ λεπτομερής. Πρὸς μείζονα σαφήνειαν ἀναγκαῖον εἶναι, ὅταν τοῦτο εἶναι δυνατόν, νὰ ἐπεξηγῆται ἡ περιγραφὴ πραγμάτων, κινήσεων κτλ. δι' εἰκόνων. Ἡ μεγάλη διάδοσις τῆς φωτογραφικῆς τέχνης ἀποδεικνύει τὸ

[1]) Ἐνθυμοῦμαι, ὅτι πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν ἐν Λαμίᾳ, ὅπου ὑπηρέτουν εἰς τὸν στρατόν, παρέστην εἰς χορὸν στρατιωτῶν, ὃν ἔσυρε Πελοποννήσιος. Οὗτος ἐτραγῴδει ᾆσμα ἄγνωστον εἰς τοὺς συγχορευτὰς Ῥουμελιώτας, οἵτινες ἐπανελάμβανον ἀμέσως αὐτό, μεταβάλλοντες τὸ λεκτικὸν συμφώνως πρὸς τὴν ἰδιάζουσαν προφοράν των.

πρᾶγμα ὄχι δύσκολον. Καὶ τῆς ἀρίστης δὲ περιγραφῆς σαφεστέρα καὶ διδακτικωτέρα εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ περιγραφομένου.

Ὑπάρχουσι καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες τρόπον ἐκθέσεως τῶν παρατηρηθέντων ὑπ' αὐτῶν ὅλως ἀντικειμενικόν, καί τινες μάλιστα μεθ' ἱκανῆς εὐστοχίας. Παράδειγμα τοιαύτης καλλίστης ἐκθέσεως εἶναι «τὸ νυχτέρι» τοῦ Κ. Ρωμαίου [1]. Ἐν διαλόγῳ χωρικῶν εἰς γλῶσσαν ἀκραιφνῶς δημώδη ἐκθέτει οὗτος δοξασίας τινάς ἀναφερομένας εἰς τὸ δωδεκαήμερον. Ἔχει πολὺ τὸ ἐπαγωγὸν ὁ τρόπος οὗτος, σκοπουμένου τούτου μόνον, ὅτι δύναται ἡδέως ν' ἀναγνωσθῇ, ἐπειδὴ δ' εἶναι ἄμεσος, εἶναι καὶ ἀσφαλὴς καὶ πιστός· ἀλλὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ προϋποθέσει, ὅτι ὁ διάλογος εἶναι ἀληθὴς καὶ ἀκριβέστατος, ὁποῖος μόνον ἐστενογραφημένος διάλογος δυνατὸν νὰ εἶναι. Ἂν δ' ὅμως εἶναι πεπλασμένος, ὡς συνήθως συμβαίνει, τότε πλὴν τῶν ἀτελειῶν τῶν ἄλλων ἀνεπιστάτων συλλογῶν, ἐνέχει ἐπιπλέον καὶ τὸ μειονέκτημα τῆς ἐλλείψεως τάξεως ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν πραγμάτων καὶ τῆς συνονθυλεύσεως διὰ περιττῶν καὶ ἀσκόπων λόγων. Πολλῷ κρείσσων δ' ὅμως εἶναι καὶ ὁ τοιοῦτος τρόπος τοῦ καθαρῶς ὑποκειμενικοῦ, ἂν στερῆται οὗτος λογοτεχνικῆς ἀξίας, οὗ δυστυχῶς πάμπολλα παραδείγματα μᾶς παρέχουσιν αἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ ἡμερολόγια. Ἕτερον μειονέκτημα σπουδαῖον, ἀλλὰ συγγνωστόν, ἂν ἡ ἔκθεσις εἶναι ἀκριβὴς καὶ πιστή, εἶναι ὅτι παρουσιάζονται ἀτάκτως συμπεφυρμένα πράγματα διάφορα, τὰ ὁποῖα εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κατατάξῃ ὁ ἀναγνώστης.

Λαογραφικὴ συλλογὴ ἀμοιροῦσα τῶν ἀρετῶν τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς σαφηνείας εἶναι ἄχρηστος εἰς τὴν ἐπιστήμην.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. — Ἀναγραφὴ κατὰ χρονογραφικὴν τάξιν τῶν πραγματευθέντων περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν μεθόδων τῆς λαογραφίας. — *Riehl*, Die Volkskunde als Wissenschaft, ἐν ταῖς Kulturstudien αὐτοῦ, Stuttgart 1862. — *R. C. Temple*, The Science of Folk-Lore ἐν Folke-Lore Journal 1886 τ. IV σ. 193-212.— *Ém. Blemont*, Esthétique de la tradition, Par. 1890. (Collection international de la Tradition τ. VII).— *K. Weinhold*, Was soll die Volkskunde leisten ? ἐν Zeitschrift f. Völkerpsychologie u Sprachwissenschaft τ. 20 σ. 1-5. — *K. Weinhold*, ἐν Zeitschrift des Vereins f. Volkskunde 1891 σ. 1-10.— *Gomme*, The Handbook of the Folklore, Lond. 1891.—*Jiriczek*, Anleitung zur Mitarbeit an volkskundlichen Sammlugen· Brünn 1894.— *Marian Roolf Cox*, An Introduction to Folklore·

[1]) Ἐν Ἐθνικῇ ἀγωγῇ 1899 σ. 12-4.

Lond. 1895.— *A. Riegl*, Das Volksmässige und die Gegenwart ἐν Zeitschrift f. österr. Volkskunde 1895 σ. 4-7.— *Hauffen*, Einführung in die böhmische Volkskunde, Prag 1896. — *Lincke*, Ueber die gegenwärtige Stand der Volkskunde, Dresden 1897. — *E. S. Hartland*, Folklore What is it and what is the good of it? Lond. 1899. (Popular Studies in Mythology Romance and Folklore. N. 2). — *Schermann u. Fr. Krauss*, Allgemeine Methodik der Volkskunde. Erlangen 1899. — *Knortz*, Was ist Volkskunde und wie studiert man dieselbe? Altenburg 1900. — *Fr. Beyschlag*, Volkskunde und Gymnasialunterricht ἐν Zeitschrift f. deutsche Unterricht, Leipzig 1900. — *M. Winternitz*, Völkerkunde, Volkskunde und Philologie ἐν Globus 1900 σ. 345 - 350. 370 - 7. — *L. Marillier*, Le Folk - lore et la science des religions ἐν Revue de l' histoire des religions 1901 τ. 43 σ. 166 κέ. — *Ad. Strack*, Volkskunde ἐν Hessische Blätter f. Volkskunde 1902 σ. 149 - 160. — *Albr. Dieterich*, Ueber Wesen und Ziele der Volkskunde αὐτ. σ. 168 - 194. — *C. Hoffmann - Kreyer*, Die Volkskunde als Wissenschaft, Zürich 1902.— *Laz. Sainéan*, L' état actuel des études de Folk - lore, Par. 1902 (ἐν τῇ Revue de synthèse historique). — *S. Reinach*, L' histoire du folklore ἐν Anthropologie 1902 σ. 541 - 3 καὶ ἐν Cultes, mythes et religions 1905 τ. I σ. 122 - 4. — *Reuschel*, Volkskundliche Streifzüge, Dresden u. Leipzig 1903.— *Fr. S. Krauss*, Die Volkskunde in den Jahren 1897-1902. Erlangen 1903. — *R. Fr. Kaindl*, Die Volkskunde. Jhre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methode, Leipzig u. Wien 1903. — *Günther*, Ziele, Richtpunkte und Methode der modernen Volkskunde, Stuttgart, 1904. — *Brockhaus'* Konversations Lexikon, 1904 τ. XVII Supplement σ. 998 - 1003. — *Mogk*, Die Volkskunde im Rahmen der Kulturentwickelung der Gegennart ἐν Hessische Blätter f. Volkskunde 1904 σ. 1—15 — *R. Wossidlo*, Ueber die Technik des Sammelns volksthümlicher Ueberlieferungen ἐν Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde, 1906 σ. 1 κέ. — *H. Gaidoz*, De l' étude des traditions populaires ou folklore en France et a l' étranger, Bagnères - de - Bigorre 1907 (ἐν Explorations Pyrénéennes 1906, 3 σειρᾶς τ. 1 σ. 174 - 193).

ΔΗΜΩΔΗ ΒΙΒΛΙΑ

Ο ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Α΄.

Τῶν δημωδῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὰ συνήθη ἀναγνώσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μέχρι πρὸ πεντήκοντα περίπου ἐτῶν, ὁ *Ἐρωτόκριτος* ἦτο τὸ κοινότατον καὶ προσφιλέστατον. Ἤδη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ὁ πολυγράφος στιχουργὸς Κωνσταντῖνος, ἐν μοναχοῖς δὲ Καισάριος Δαπόντες, μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ἔπος τοῦτο καὶ ἐθαυμάζετο καὶ ἀπλήστως ἀνεγινώσκετο:

Καὶ ἐπαινοῦνται δυνατά, καὶ τὰ συγγράμματά τους
πολλοὶ τὰ ἔχουν, τὰ βαστοῦν εἰς τὰ προσκέφαλά τους,
μάλιστα τὸν Ῥωτόκριτον, ὅστις καὶ ἐτυπώθη
ὡς τώρα τέσσαρες φοραῖς [1]).

Μέχρις ἐσχάτων δὲ καὶ ἀλλαχοῦ μὲν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ προπάντων ἐν Κρήτῃ, πολλοὶ ἐκ τῆς συχνῆς ἀναγνώσεως ἐγίνωσκον ἀπὸ μνήμης μακρὰ ἀποσπάσματα, ὥστε, ὡς παρατηρεῖ ὁ Κρὴς Ι. Μ. Δαμβέργης [2]), καὶ ἂν ἤθελον τυχὸν ἀπολεσθῇ πάντα τἀντίτυπα αὐτοῦ,

[1]) *Δαπόντε*, Καθρέπτης Γυναικῶν. Ἐν Λιψίᾳ 1766 τ. Β΄ σ. 88. Τὸ ποίημα τοῦ Δαπόντε συνετάχθη πρὸ τοῦ 1763, διότι ἀπὸ Μαρτίου τοῦ ἔτους τούτου χρονολογεῖται ἡ ἀφιέρωσις, ἐξ ἄλλου δὲ ἔργου αὐτοῦ μανθάνομεν, ὅτι ἀποστείλας πρὸς τύπωσιν τὸ χειρόγραφον τοῦ Καθρέπτου εἰς Λιψίαν ἠγνόει τὴν τύχην αὐτοῦ. Ὅθεν ἕως τότε ἐγίνωσκεν ὁ Δαπόντες τέσσαρας ἐκδόσεις τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἢ μᾶλλον φαίνεται ὅτι θὰ εἶχεν ἀνὰ χεῖρας τὴν ἐν Βενετίᾳ παρὰ Βόρτολι ἔκδοσιν τοῦ 1748, εἰς τῆς ὁποίας τὴν προμετωπίδα ἀναγράφεται· «Τώρα τὴν τετάρτην φορὰν μὲ πολὺν κόπον καὶ ἐπιμέλειαν τυπωμένον καὶ διωρθωμένον».

[2]) Ἑβδομὰς 1889 ἀρ. 22 σ. 10. Βλ. καὶ Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν 1893 ἄρθρ. Ἐρωτόκριτος.

τὸ ἔπος ἠδύνατο ν' ἀπαρτισθῇ πάλιν ὁλόκληρον ἐκ τοῦ στόματος Κρησσῶν καὶ Κρητῶν, «οἵτινες καὶ νῦν ἔτι ἀποστηθίζοντες, μεταδίδουσιν αὐτὸ διὰ στόματος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἰς τὰ τέκνα καὶ τοὺς φίλους των».

Σχεδὸν δ' ὅσον καὶ οἱ Ἕλληνες ἠρέσκοντο εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ οἱ ἑλληνόγλωσσοι μουσουλμᾶνοι τῆς Κρήτης, ὧν πολλοὶ καὶ ἀπεμνημόνευον τεμάχια αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων μετ' ἄλλων δημωδῶν βιβλίων παρέλαβον τὸν *Ἐρωτόκριτον* καὶ οἱ Ῥωμοῦνοι· καὶ προτοῦ ἀκόμη ὁ ἐκ Πατρῶν ἱστοριογράφος τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας Διονύσιος Φωτεινὸς ἐκδώσῃ τὴν ἀτυχῆ εἰς κομψοτέραν δῆθεν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διασκευὴν αὐτοῦ, (1818), ὑπῆρχον εἰς τὴν ῥωμουνικὴν μεταφράσεις ἢ μιμήσεις τοῦ κρητικοῦ ἔπους, ὡς ἡ *Ἱστορία τῆς Ἀρετούσας καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῆς αὐτοκράτορος Ἡρακλῆ καὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ βεζίρη Πεζοστράτου* (Istoria Aretusiĭ şi a împăratuluĭ Iraclie tátăl sáu, a luĭ Ierotocrit şi-a luĭ Pezostrat, tatăluĭ saŭ viziruluĭ), ἡ *Ἱστορία τοῦ Φιλέρωτος καὶ τῆς Ἀνθούσης* (Istoria luĭ Filerot şi a Antuseĭ), καί τινες ἄλλαι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὧν σώζονται χειρόγραφα ἀποσπάσματα. Τὸν δὲ *Νέον Ἐρωτόκριτον* τοῦ Φωτεινοῦ ἐμμέτρως μεταφράσας ἐδημοσίευσεν ὁ ἐκδότης πολλῶν δημωδῶν βιβλίων Ἀντώνιος Pann[1]).

Ἕνεκα τῆς μεγάλης διαδόσεως αὐτοῦ εὐεξήγητος εἶναι ἡ ῥοπή, ἣν ἔσχε τὸ βιβλίον πρὸς τὸν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὀλίγον ἀτέχνως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνακριβῶς, ἐκθέτει ὁ Φωτεινὸς ἐν τῷ προλόγῳ τῆς διασκευῆς του τὰ ἠθικὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα δύνανται οἱ ἀναγνῶσται τοῦ Ἐρωτοκρίτου ν' ἀρυσθῶσιν ἐκ τούτου. Οὐδὲν ἧττον διὰ τὴν αὐστηρότητα τῶν ἑλληνικῶν ἠθῶν πολλοὶ γονεῖς, ὑπολαμβάνοντες ὅτι ἐκ τῆς ἀφηγήσεως καὶ τῆς ἐξυμνήσεως ἐρωτικῶν παθῶν σφόδρα ἀμφίβολον ἦτο τὸ ἠθικὸν κέρδος, μᾶλλον δ' ὅτι ταῦτα συντελοῦσιν εἰς διαφθορὰν τῶν νέων, ἀπηγόρευον τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου εἰς τὰ τέκνα των· τοῦτο δ' ὅμως οὐδαμῶς περιέστελλε τὴν διάδοσιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τοὐναντίον δ' ἡ ἀπαγόρευσις, προσδίδουσα εἰς τὴν ἐκ

[1]) *M. Gaster*, Literatura populară Romăna. Bucureşti 1883 σ. 129-131.

τῆς ἀναγνώσεως ἀπόλαυσιν τὸ δριμὺ θέλγητρον τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ, ἐκέντριζεν εἰς ὁρμὴν πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν ἐμποδίων.

Οὕτω δ' ὀλίγοι τῶν Ἑλλήνων ἦσαν οἱ ἀγνοοῦντες τὸν Ἐρωτόκριτον, διότι καὶ οἱ ἀναλφάβητοι πολλάκις εἶχον τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀκούωσιν ἀναγινωσκόμενα ἢ ἀποστηθιζόμενα ἀποσπάσματα αὐτοῦ· ὅθεν γενικὴ ἦτο ἡ προκύπτουσα ἐκ τούτου ὠφέλεια. Συνετέλει δ' εἰς μόρφωσιν τοῦ ἤθους, ἀλλὰ προπάντων τῆς καλλαισθησίας τοῦ λαοῦ διὰ τῶν ποιητικῶν καλλονῶν, τῶν γενναίων νοημάτων, καὶ τῆς ἁδρᾶς, ἀψόγου καὶ ἁρμονικῆς στιχουργίας. Ἐν ἡμέραις δουλείας καὶ ἐσχάτης ἐθνικῆς καταπτώσεως ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ηὐτύχησε νὰ ἔχῃ εἰς χεῖράς του ἀνάγνωσμα πολλῷ ὑπέρτερον τῶν συνήθων δημωδῶν βιβλίων τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ἡ βαθεῖα ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἐντύπωσις ἐκδηλοῦται καὶ εἰς πολλὰ φαινόμενα τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, ὧν τὰ γνωστὰ ἡμῖν ἀναγράφομεν ἐν τοῖς ἑξῆς.

Ἐν Κεφαλληνίᾳ *Ἀριτόκριτος* λέγεται μετωνυμικῶς ὁ εὐειδὴς καὶ κομψὸς νεανίας [1]). Ἐν Ἀθήναις δὲ εἰρωνικῶς *Ἐρωτόκριτος* ἐνίοτε λέγεται ὁ ἐρωτομανὴς νεανίσκος [2]).

Ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἡ Ἀρετοῦσα, τὰ κύρια πρόσωπα τοῦ ἔπους θεωροῦνται ἰδεώδη πρότυπα κάλλους καὶ νοημοσύνης ἐμφαίνεται ἐκ τῆς Κεφαλληνιακῆς παροιμιώδους ἐκφράσεως:

Καὶ ποῦθεμ ποῦ Ῥωτόκριτος καὶ ποῦθεμ ποῦ Ἀρετοῦσα! [3]).

ἐπιλεγομένης πρὸς διαμαρτυρίαν πρὸς ἐκθειάζοντα τὴν ὡραιότητα ἢ τὴν εὐφυΐαν νέου ἢ νέας· ἐν ἄλλοις λόγοις ἀπορῶ πῶς μᾶς παριστάνεις αὐτὸν τὸν νέον ἔχοντα πάσας σχεδὸν τὰς ἀρετὰς τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἢ τὴν νέαν ὁμοίαν πρὸς τὴν Ἀρετοῦσαν, ἐνῷ τἀντίθετα ἀληθεύουσιν.

[1]) Νεοελλ. Ἀνάλ. τ. Β' σ. 169.

[2]) Ὡς βαπτιστικὸν ὄνομα οὔτε τὸ Ἐρωτόκριτος, οὔτε τὸ Ἀρετοῦσα συνηθίζεται· ἂν δέ που ἀκούεται τὸ ὄνομα Ἀρετοῦσα, οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὸ ἔπος, ὂν ὑποκοριστικὸν τοῦ συνήθους ὀνόματος Ἀρετῆς. Ἀλλ' ὡς ὀνόματα λέμβων ἀμφότερα δὲν εἶναι σπάνια. Ὁ Ἰ. Κονδυλάκης δ' ὅμως βεβαιώνει (Ἐγκυκλοπαιδ. Λεξικ 1893 τ. Δ' σ. 30 ἄρθρ. Ἐρωτόκριτος) ὅτι εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου φέρεται τὸ ὄνομα Ἐρωτόκριτος ὡς βαπτιστικόν.

[3]) Πολίτου, Παροιμίαι (ἐν τῷ μήπω ἐκδοθέντι Ε' τόμῳ λ. Ἐρωτόκριτος 1, ἐξ ἀνακοινώσεως τοῦ Σπ. Παγώνη).

Εἰς παροιμιώδη δ' ἔκφρασιν μετέπεσαν μόνοι οἱ ἑπόμενοι στίχοι (Μέρος Γ' 1355-6):

Λέγει της ὁ Ῥωτόκριτος, Ἤκουσες τὰ μαντᾶτα,
ποῦ ὁ κῦρις σου μ' ἐξώρισε 'ς τῆς ξενιτειᾶς τὴ στράτα;

Ἐν τῇ παροιμιώδει ἐκφράσει ὁ μὲν δεύτερος στίχος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παραλείπεται, ὁ δὲ πρῶτος ἐκφέρεται διεσκευασμένος ὡς ἑξῆς:

Τἄκουσες, ἢ Τἄμαθες, Ἀρετοῦσα μου, τὰ θλιβερὰ μαντᾶτα;

καὶ λέγεται συνήθως παιγνιωδῶς κατὰ τὴν ἐξαγγελίαν ἀπροόπτου τινὸς ἐναντιώματος, ὅπερ ἐπίκειται νὰ συμβῇ εἰς τὸν ἀκούοντα.

Ἄλλοι στίχοι τοῦ Ἐρωτοκρίτου, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον ἠξεύρω, δὲν ἔγιναν παροιμιώδεις. Τἀνάπαλιν δὲ πολλαὶ παροιμίαι δημώδεις ἐγκαταπλέκονται ἐν τῷ ποιήματι, τὰς ὁποίας πάσας καταγράφω εἰς τὴν συλλογήν μου τῶν ἑλληνικῶν παροιμιῶν.

Ὁ λαός, οὐδαμῶς ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ἀληθείας τῶν πλασμάτων τοῦ ποιητοῦ, ἐζήτησε νὰ ὁρίσῃ τοὺς τόπους τῶν γεγονότων, ἐντεῦθεν δὲ ἐπήγασαν αἱ πρὸς τὴν Ἀρετοῦσαν συνδεόμεναι τοπωνυμίαι. «*Τῆς Ἀρετούσας τὸ παλάτι*» ἢ «*Παλάτι τῆς Ἀρετούσας*» ὀνομάζονται ἐν πολλαῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου θέσεις, ἐν αἷς ἐρείπια παλαιῶν οἰκοδομημάτων [1]). Ἐν Ἀθήναις δὲ ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ὥρισε τὸν τόπον, ὅπου καθείρχθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως πατρός της ἡ Ἀρετοῦσα. *Σπηλιὰ* ἢ *φυλακὴ τῆς Ἀρετούσας* ὀνομάζεται τὸ κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα *φυλακὴ τοῦ Σωκράτους* γνωστότερον πανάρχαιον τριπλοῦν κατασκεύασμα ἐν τῷ βράχῳ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου· «γιατὶ λέγουν» κατὰ τὴν παράδοσιν, «πῶς ἐκεῖ ἐφυλάκισε ὁ βασιλιᾶς τῆς Ἀθήνας τὴν κόρη του Ἀρετοῦσα, ποῦ ἤθελε νὰ τὴν τυραννήσῃ γιὰ τὸν Ἐρωτόκριτο». Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Μουνιχίᾳ τὸ σπουδαιότατον τῶν ἐν αὐτῇ ὑπογείων ὀρυγμάτων νομίζεται ἐπίσης ὅτι ἦτο τῆς Ἀρετούσας ἡ εἱρκτὴ καὶ ὀνομάζεται διὰ τοῦτο *Σπηλιὰ τῆς Ἀρετούσας* [2]).

[1]) *Πολίτου*, Παραδόσεις σ. 793. Βλ. καὶ *Α. Κ. Χ[ούμην]* ἐν Ἀνατολικῇ ἐπιθεωρήσει 1873 τ. Α' σ. 9.

[2]) *Πολίτου*, Παραδόσεις σ. 79—80. 793. *Δ. Γρ. Καμπουρόγλου*, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων τ. Α' σ. 272. «Μέχρι τῆς σήμερον δεικνύεται ἐν Πειραιεῖ τὸ *σπή-*

Εἰς τὰ ἐρωτικὰ ᾄσματα προπάντων ἀνευρίσκομεν ἀναμνήσεις τοῦ ἔπους, διότι συχνάκις εἰς *λιανοτράγουδα* οἱ δυσέρωτες παραβάλλουσι τὰ ἐρωτικὰ πάθη τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ τῆς Ἀρετούσας πρὸς τὰ ἴδια· Δύο τοιαῦτα λιανοτράγουδα ἀναφέρει ὁ Στεφανος Κανέλλος, ὁ ποιητὴς τοῦ θουρίου ᾄσματος τῆς ἐπαναστάσεως, *Ὦ λυγερὸν καὶ κοπτερὸν σπαθί μου!*

Τοῦ Ῥωτόκριτου τὰ πάθη
τά παθα γιὰ μιὰν ἀγάπη.

καὶ

Ξένος γιὰ σένα κ' ἔρημος 'ς τὸν κόσμο ἐγυρνοῦσα,
καθὼς ὁ Ἐρωτόκριτος διὰ τὴν Ἀρετοῦσα [1]).

Ἄλλα λιανοτράγουδα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ἐραστὰς τοῦ ἔπους μοὶ εἶναι γνωστὰ τὰ ἑξῆς:

Τὰ πάθη μου δὲν τά παθε μηδὲ ἡ Ἀρετοῦσα,
ποῦ γάπα τὸ Ῥωτόκριτο καὶ τὴν ἐτυραγνοῦσα [2]).

λαιον τῆς Ἀρετούσας, ὅπερ ἐχρησίμευσε τὸ πρῶτον ὡς φυλακή, εἶτα δὲ καὶ ὡς τάφος αὐτῆς». Ὁ *Ellissen* (Polyglotte d. Europäischen Poesie. 1846 σ. 276 σημ.) ἀναφέρει ὅτι δύο Ἀθηναῖοι τοῦ ἔδειξαν ἐν Ἀθήναις τοὺς στύλους τοῦ Ὀλυμπιείου, λέγοντες ὅτι εἶναι ἐρείπια τοῦ παλατίου τοῦ παλαιοῦ Ῥήγα Ἡράκλη, καὶ ὅτι τὸ παλάτιον ἐκεῖνο συνεκοινώνει δι' ὑπονόμων «μὲ τὸ ἅγιον κάστρον». Ἄγνωστον ἂν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκεῖνοι ἐπανελάμβανον δημώδη παράδοσιν, ἢ ἔπλαττον πρόχειρον ἐξήγησιν τοῦ ἀγνώστου εἰς αὐτοὺς παλαιοῦ μνημείου.

[1]) *Iken,* Leukothea. Leipzig 1825 τ. I σ. 171. Τὰ λιανοτράγουδα ταῦτα δὲν περιελήφθησαν ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Passow.

[2]) Θηραϊκὸν ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Ν. Πεταλᾶ. — Παραλλαγαὶ τούτου: κρητικὴ παρὰ *Α. Ν. Γιάνναρη,* περὶ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ, Ἀθ. 1889 σ. 49:

Τὰ πάθη σου δὲν τά παθε μηδὲ ἡ γι Ἀρετοῦσα,
ὄντεν τὴν εἶχα 'ς τὴ φλακὴ καὶ τὴν ἐτυραννοῦσα.

ἀθηναϊκὴ παρὰ Δ. Γρ. Καμπούρογλου ἔνθ. ἀν.

Ἄς ἔχω τὴν ὑπομονὴ ὡσὰν τὴν Ἀρετοῦσα,
π' ἀγάπα τὸν Ῥωτόκριτο καὶ τὴν ἐτυραννοῦσα.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Πανομοιότυπον εἰκόνος τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

ΑΡΕΤΟΥΣΑ.

Πανομοιότυπον εἰκόνος τῆς Ἀρετούσας.

Τὰ πάθη τοῦ Ῥωτόκριτου ἔπαθα γὼ γιὰ σένα
καὶ σὺ δὲν εἶσαι ἡ Ἀρετὴ νὰ σὲ πονῇ γιὰ μένα [1]).
Τὰ πάθη τοῦ Ῥωτόκριτου τά παθα γὼ γιὰ σένα,
νὰ μὴν τὰ πάθη χριστιανὸς καὶ κάθε μάννας γέννα [2]).

Ἐκ τῶν ᾀσματίων τούτων κατάδηλον γίνεται, ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἡ Ἀρετοῦσα θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὡς οἱ τέλειοι τύποι πιστῶν ἐραστῶν, ὧν ὁ ἔρως μετὰ δεινοτάτας δοκιμασίας ὑπερενίκησεν εὐτυχῶς πάντα τὰ ἐμπόδια. Ὅθεν δὲν εἶναι ἄπορον, ὅτι οἱ ἐρωτόληπτοι ἐκ τοῦ ὄχλου στίζουσιν εἰς τὸ στῆθος ἢ εἰς τοὺς βραχίονας αὐτῶν εἰκόνας τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ τῆς Ἀρετούσας [3]), φιλοτιμούμενοι νὰ ἐξομοιωθῶσι πρὸς τὰ ἰδεώδη ταῦτα πρότυπα, καὶ νὰ δείξωσιν ὅτι μετὰ καρτερίας ἐπίσης ὑφίστανται τὰ ἐρωτικὰ *βάσανα* καὶ *πάθη*.

Ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἡ Ἀρετοῦσα καταλέγονται ὡς καὶ ἀλλαχοῦ παρετηρήσαμεν, εἰς τὰ ὀλίγα θέματα, τὰ ὁποῖα ἀρέσκεται ν' ἀπεικονίζῃ ἡ δημώδης τέχνη, ἂν δυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν ἔργα τέχνης τἀπειρόκαλα καὶ ἄξεστα βαναυσουργήματα, τὰ κοσμοῦντα τοὺς τοίχους καπηλείων ἢ τὰ ἐστιγμένα σώματα βαναυσουργῶν ἀνθρώπων. Καὶ τοῦ μὲν Ἐρωτοκρίτου ὁ τύπος κατ' οὐδὲν σχεδὸν διαφέρει, εἰμὴ ὅτι παρίσταται ἀγένειος τοῦ τύπου τοῦ *Μακεδόνου*, τοῦ ἑτέρου προσφιλοῦς θέματος τῆς δημώδους γραφικῆς, ἤτοι ἀρχαίου Ἕλληνος ὁπλίτου, ὡς φαντάζεται αὐτὸν ὁ λαός· φοροῦντος δηλ. χλαμύδα, κράνος, προσομοιάζον πρὸς τὸ κορινθιακόν, καὶ θώρακα βραχύν, τοῦ ὁποίου αἱ πτέρυγες μόλις που καλύπτουσι τὴν κοιλίαν καὶ ἔχοντος εἰς την δεξιὰν κοντάριον, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν *σκουτάριον*, εἶδός τι πέλτης, διάφορον τῆς ῥωμαϊκῆς ἀσπίδος (scutum), ἧς ἔχει τὸ ὄνομα. Τῆς δ' Ἀρετούσης ὁ τύπος δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὡρισμένος, καὶ ἄλλοι ἄλλως γράφουσιν αὐτόν· μᾶλλον δ' ἐκ τοῦ ἀρνητικοῦ χαρακτῆρος τῆς περιβολῆς τῆς ἀπει-

[1]) Νεοελλην. ἀνάλεκτα. Ἀθ. 1871 σ. 278 ἀρ. 284 ἐκ συλλογῆς Π. Λάμπρου· Γιάνναρης ἔνθ' ἀν. [Παραλλαγαί: *ἡ γι' Ἀρετὴ νὰ μ' ἀγαπᾷ, ἐμένα·*]

[2]) Νεοελλ. ἀνάλεκτα σ. 278 ἀρ. 283.

[3]) *Πολίτου*, ὁ περὶ τῶν Γοργόνων μῦθος παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ. Ἀθ. 1878 σ. 3.

κονιζομένης εἰκάζεται ἡ πρόθεσις τοῦ τεχνίτου, διότι ἡ 'Αρετοῦσα δὲν πρέπει νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὰς σημερινὰς νεάνιδας, ὅθεν ζωγραφεῖται ἀσκεπὴς τὴν κεφαλὴν καὶ γυμνὴ τὸν τράχηλον καὶ τὰς ὠλένας. Αἱ παρατεθειμέναι δύο εἰκόνες, εἰλημμέναι πανομοιοτύπως ἐκ βενετικῆς ἐκδόσεως τοῦ 'Ερωτοκρίτου (1881) παρέχουσιν ἔννοιάν τινα τῶν τύπων τούτων [1]).

Κατὰ τὸν τύπον περίπου τοῦτον τῆς γραφῆς τοῦ 'Ερωτοκρίτου διασκευάζουσι τὴν μεταμφίεσίν των οἱ θέλοντες νὰ παραστήσωσι κατὰ τὰς ἀπόκρεως τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους. Διότι δὲν εἶναι ὅλως ἀσυνήθης ἡ ἐμφάνισις κατὰ τὰς ἀπόκρεως προσωπιδοφόρων μετημφιεσμένων εἰς 'Ερωτοκρίτους, δυσκόλως δ' ὅμως διακρινομένων τῶν κοινοτάτων καὶ συνηθεστάτων *Μακεδόνων*. Καὶ κατὰ τὰς ἐφετεινὰς ἀπόκρεως εἴχομεν ἐν 'Αθήναις ἕνα 'Ερωτόκριτον, ἐμφανισθέντα κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς κρεωφάγου.

'Αλλὰ πολλῷ σπουδαιότεραι τῶν μεμονωμένων τούτων μεταμφιέσεων, ἐμφαίνουσαι ὁπόσον γνωστὸν καὶ προσφιλὲς εἶναι τὸ ἔπος εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, εἶναι ἡ παράστασις κατὰ τὰς ἀπόκρεως σκηνῶν

[1]) Αἱ εἰκόνες τῆς βενετικῆς ἐκδόσεως ταύτης τοῦ 'Ερωτοκρίτου εἶναι πᾶσαι ἀντίγραφα ἄτεχνα τῶν ἐπιμελῶς καὶ μετά τινος τέχνης κατεσκευασμένων χαλκογραφιῶν, αἵτινες κοσμοῦσι τὴν ἐν Βιέννῃ ἐκδοθεῖσαν διασκευὴν τοῦ Φωτεινοῦ. 'Εκ τοῦ Φωτεινοῦ ὁμοίως ἀνεδημοσίευσε λιθογραφήματα τούτων ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει δεύτερος ἐκδότης τοῦ Νέου 'Ερωτοκρίτου (1845). Κακοτεχνοτάτας δὲ ξυλογραφικὰς ἀπομιμήσεις περιέχουσιν αἱ ἀθηναϊκαὶ λαϊκαὶ ἐκδόσεις.

Τὰς εἰκόνας τοῦ νέου 'Ερωτοκρίτου τῆς Βιέννης ἐσχεδίασαν δύο καλλιτέχναι, ἄλλας μὲν ὁ Ἕλλην Γ. Μανδᾶς, ἄλλας δὲ ὁ Γερμανὸς Λεοπ. Λεῖπ (Lieb ?), ἄγνωστον ἂν κατ' ἰδίαν ἐπίνοιαν, ἢ ἀκολουθοῦντες παλαιότερόν τινα τύπον. Μὴ ἰδὼν τὸ ἐν Λονδίνῳ ἱστορημένον χειρόγραφον τοῦ 'Ερωτοκρίτου, ἀδυνατῶ νὰ κρίνω ἂν ἔχουσί τι κοινὸν αἱ ἱστορίαι τούτου πρὸς τὰς βιενναίας χαλκογραφίας. 'Αλλ' ἡ ἑτέρα τῶν δημοσιευομένων ὧδε ἱστοριῶν ἐκ δύο σελίδων τοῦ χειρογράφου, ἡ ἀπεικονίζουσα τὴν στέψιν τοῦ 'Ερωτοκρίτου, παρουσιάζει ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν παράστασιν τῆς αὐτῆς σκηνῆς ἐν τ. Α' σ. 307 τοῦ Νέου 'Ερωτοκρίτου, ὁμοιότητα, μὴ προερχομένην πιθανῶς ἐξ ἁπλῆς συμπτώσεως.

Αἱ εἰκόνες τοῦ 'Ερωτοκρίτου καὶ τῆς 'Αρετούσας ἐλήφθησαν ἐκ τῆς βενετικῆς ἐκδόσεως, ἂν καὶ ταύτης εἶναι εἰλημμέναι ἐκ τοῦ Νέου 'Ερωτοκρίτου, διότι εἰς τἀντίτυπα τοῦ βιβλίου τοῦ Φωτεινοῦ τῶν ἐνταῦθα Βιβλιοθηκῶν, τῆς 'Εθνικῆς καὶ τῆς Βουλῆς, δὲν εὑρίσκονται αὗται· πιθανῶς ἀποκοπεῖσαι, διότι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνατύπωσις περιέχει τὴν εἰκόνα τῆς 'Αρετούσας, ἀποκοπείσης ἴσως ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἀντιτύπων ταύτης τῆς εἰκόνος τοῦ 'Ερωτοκρίτου.

τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ ἡ ἀπαγγελία μακρῶν ἀποσπασμάτων αὐτοῦ. Ἐνιαχοῦ ὅμιλοι μετημφιεσμένων ὑποκρίνονται πρόσωπα τοῦ ἔπους καὶ πρὸ τοῦ συνηγμένου πλήθους τῶν θεατῶν ἀπαγγέλλουσιν ἕκαστος τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὑποδύονται, στίχους, καὶ μιμοῦνται κινήσεις καὶ πράξεις συμφώνους πρὸς τοὺς λόγους καὶ πρὸς τὰς περιγραφὰς τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ Χαράλ. Ἄννινος[1]) περιγράφει ἐξ ἀνακοινώσεων ἄλλου αὐτόπτου τοιαύτην παράστασιν, γενομένην κατὰ τὰς ἀπόκρεως τοῦ 1889 ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κεφαλληνίας Σάμῃ, ὅπου ἀπὸ πολλοῦ ἐσυνηθίζετο νὰ παριστάνωσιν οἱ χωρικοὶ ἐν ὑπαίθρῳ, ἐν μιᾷ τῶν Κυριακῶν τῆς περιόδου τῶν ἀπόκρεων, σκηνὰς τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Ἡ παράστασις, τὴν ὁποίαν περιγράφει, ἔγινεν ἐν τῷ πρὸ τῆς κωμοπόλεως τοῦ Αἰγιαλοῦ ἀναπεπταμένῳ τῆς Σάμης πεδίῳ.

«Οἱ ὑποκριταί, λέγει, ἦσαν κάτοικοι τοῦ χωρίου Πουλάτων, οἵτινες ἀνέκαθεν, ὡς φαίνεται, χαίρουσι τὸ προνόμιον τοῦτο, τυγχάνοντες ἐμμουσότεροι τῶν γειτόνων των. Ἀφοῦ ἠσκήθησαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ χωρίου, διανεμηθέντες πρότερον τὰ οἰκεῖα μέρη, μετέβησαν ἐν πομπῇ κατὰ τὴν ὡρισμένην ἡμέραν εἰς τὸν τεταγμένον χῶρον, προηγουμένων τῶν σαλπίγγων, τῶν *βουκίνων* κατὰ τὸν ποιητήν, καὶ ἑπομένου πολλοῦ πλήθους. Ἔφερον προσωπίδας καὶ ἱμάτια προερχόμενα ἐκ τῆς ἀποθήκης τοῦ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς νήσου θεάτρου....».

«Συνῆλθον λοιπὸν οἱ χωρικοὶ εἰς τὸν τεταγμένον χῶρον, ἔνθα εἶχεν ἀνεγερθῇ ἐπίτηδες ἐξέδρα, τὸ *πατάρι*, ὡς τὸ ἀποκαλεῖ ὁ ποιητής, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔλαβον θέσιν ὁ Ῥήγας, ἡ Ῥήγισσα, ἡ Ἀρετοῦσα μετὰ τῆς τροφοῦ της Φροσύνης, οἱ κήρυκες κλπ. Οἱ ἄλλοι, οἱ ὑποκρινόμενοι τὸν Ἐρωτόκριτον καὶ τὰ μετασχόντα τοῦ ἱπποτικοῦ ἀγῶνος ῥηγόπουλα καὶ ἀρχοντόπουλα, τὸν καραμανίτην, τὸν κρητικὸν καὶ τοὺς ἄλλους, ἐξετέλεσαν τὸ *κονταροκτύπημα*, διότι ἐξ ὅλων τῶν σκηνῶν τοῦ ἐκτενοῦς ποιήματος αὕτη συνήθως προτιμᾶται διὰ τὰς τοιαύτας παραστάσεις ὡς θεαματικωτέρα. Οἱ ὑποκριταὶ ἠγωνίζοντο πεζοὶ καὶ ὄχι ἔφιπποι, ὡς θέλει ὁ ποιητής, καθότι τὸ τοιοῦτο θὰ καθίστα

[1]) *Χ. Ἀννίνου*, Παράστασις τοῦ Ἐρωτοκρίτου (ἔθιμον τῶν Ἀπόκρεων) ἐν Ἑστίᾳ εἰκονογραφημένῃ 1890 τ. Α΄ σ. 119.

δυσχερεστάτην τὴν διεξαγωγὴν τῆς παραστάσεως. Μὲ διεβεβαίωσεν ὁ δούς μοι τὰς πληροφορίας ταύτας, ὅτι οἱ χωρικοὶ ἀπήγγελον ἀπταίστως τοὺς στίχους τοῦ ποιήματος, ὅτι ἡ παράστασις διεξήγετο μετὰ ζωηρότητος καὶ ἑτοιμότητος, ἣν ἤθελον ζηλεύσῃ ἠθοποιοὶ δόκιμοι. Καὶ αὐτὸς μὲν δὲν ἐνθυμεῖται ἂν ἦτο καί τις ἀπαγγέλλων τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ περιγραφικὸν τοῦ ποιήματος μέρος, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἀσύνδετον θ' ἀπέβαινεν ἐν τῇ παραστάσει τὸ δραματικὸν μέρος· ἀλλ' ἐγὼ πιστεύω ὅτι οἱ νοήμονες χωρικοὶ δὲν θὰ τὸ παρέλειψαν».

Τὸ ἔθιμον τοῦτο δὲν εἶναι μοναδικὸν ἐν Ἑλλάδι, ὡς εἰκάζει ὁ Ἄννινος. Ὡς μ' ἐβεβαίωσεν ὁ Α. Καρκαβίτσας, εἶδε παῖς ἔτι ὢν τοιαύτας παραστάσεις σκηνῶν τοῦ Ἐρωτοκρίτου κατὰ τὰς ἀπόκρεως εἰς τὴν πατρίδα του Λεχαινὰ τῆς Ἠλείας. Ἐπίσης ἐσυνηθίζετο καὶ ἐν Ἀμφίσσῃ, ὡς ἔμαθον παρὰ τοῦ Ἀμφισσέως διδάκτορος Ἀλεξ. Δελμούζου, καὶ ἐν Ναυπάκτῳ κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Ι. Βλαχογιάννη.

Β΄.

Τὴν περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου γνώμην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ τὴν ποιητικὴν φύσιν καὶ τὴν συναίσθησιν τοῦ καλοῦ ἐλέγχουσι τὰ δημώδη ᾄσματα αὐτοῦ, ἀποδεικνύοντα αὐτὸν κράτιστον τῶν ποιητικῶν ἀρετῶν γνώμονα, ἐκύρωσαν αἱ κρίσεις καὶ τοῦ ἡμετέρου Κοραῆ, *ἄλλον Ὅμηρον* ἀποκαλέσαντος τὸν Ἐρωτόκριτον, καὶ τῶν πλείστων τῶν ἀλλοεθνῶν, τῶν ὁπωσδήποτε ἀσχοληθέντων περὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ πονήματος [1]). Ὅθεν παράδοξος καὶ δυσεξήγητος φαίνεται ἡ πρὸς τὸν

[1]) Βλ. τὰς κρίσεις τοῦ Κοραῆ καὶ τῶν ἀλλοεθνῶν παρὰ Γιάνναρη σ. 52. 45 κέ. Πρόσθες εἰς ταύτας, πλὴν τῶν δημοσιευθεισῶν μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου τοῦ Γιάνναρη, καὶ τὰς ἑξῆς: *Pouqueville,* Voyage de la Grèce. Par. 1820 Μερ. I κεφ. 32 (ὅπου δυσμενὴς κρίσις· ἐν τῇ δευτέρᾳ δ' ὅμως ἐκδόσει, τοῦ 1826, οὐδεὶς περὶ Ἐρωτοκρίτου γίνεται λόγος). — *Iken,* Eunomia. Grimma 1827 τ. I σ. 11-13. — *Rud Nicolai,* Geschichte der neugriechichen Literatur, Leipzig 1876 σ. 82-84. — *Ad. Ellissen,* Versuch einer Polyglotte d' europäischen Poesie. Leipzig 1846 σ. 274-290. — *Mullach,* Grammatik der griechischen Vulgarsprache, Berlin 1856 σ.82. Εὐχαρίστως δὲ πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ σοφὸς Νορβηγὸς Sven Oftedal, τέως καθηγητὴς τοῦ ἐν Press Augsburg τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν φροντιστηρίου παρασκευάζει μακρὰν

Ἐρωτόκριτον ὀλιγωρία πάντων σχεδὸν τῶν δημοσιευσάντων ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας Ἑλλήνων. Ὁ μὲν Ζαβίρας (1805) ἀρκεῖται ἁπλῶς νὰ μνημονεύσῃ τὸ ὄνομα καὶ τὴν πατρίδα τοῦ ποιητοῦ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἔργου του [1]). Ὁ δὲ Σάθας περιέλαβεν εἰς 2-3 στίχους τῆς *Νεοελληνικῆς φιλολογίας* αὐτοῦ (σ. 603) ὅσα ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ εἴπῃ περὶ τοῦ «Κρητὸς στιχουργοῦ» [2]). Ὁ Παπαδόπουλος Βρετὸς τοὐλάχιστον ὀλίγα μὲν λέγει περὶ τοῦ Κορνάρου, ἀλλ' ὀρθῶς κρίνει ἀποφαινόμενος ὅτι «ὁ Ἐρωτόκριτος τὸν ἀνέδειξεν ἄριστον ποιητήν» [3]). Ὁ πρῶτος δημοσιεύσας Ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς γραμματολογίας Ἰακωβάκης Ῥίζος Νερουλός, ἐπιτηδεύων, κατὰ τὴν εὔστοχον παρατήρησιν τοῦ Ellissen, σεμνοπρεπῆ μυκτηρισμόν [4]), φαίνεται ὡς αἰσχυνόμενος, διότι ἀναγκάζεται νὰ μνημονεύσῃ τὸ ἀγοραῖον καὶ ἄμορφον ἐκεῖνο κατασκεύασμα, καὶ σπεύδει νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἐλησμονήθη παντελῶς, ὡς τοῦ ἦξιζεν, καὶ ταῦτα ἐν χρόνοις, καθ' οὓς οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ἠγνόει τὸν Ἐρωτόκριτον [5]). Ὁ δὲ Ἀλ. Ρ. Ῥαγκαβῆς ἐπίσης αὐστηρῶς κρίνει τὸν ποιητήν, μετριάζων δ' ὅμως ὁπωσδήποτε τὴν δριμύτητα τῆς κατακρίσεως διά τινων ὀλιγοστῶν ἐπαίνων. Ἐν τῷ πρώτῳ σχεδιάσματι αὐτοῦ περὶ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας ἐν παρόδῳ ἀναφέρει τὸν Ἐρωτόκριτον, ὡς τὸ πρῶτον ποίημα, τὸ ἀποδεχθὲν τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, ἧς ἡ χρῆσις ἔγινεν ἔκτοτε μεγάλη, «πρὸ πάντων παρ' ἐκείνοις, αἵτινες γινώσκουσιν ὅτι ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι ἐνίοτε ἐπιτηδειοτάτη νὰ συγκαλύπτῃ τὴν ποιητικὴν γυμνότητα» [6]). Ἐν δὲ τῇ γαλλιστὶ συγγραφείσῃ

κριτικὴν μελέτην περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τοῦ ὁποίου ἐξαίρει τὰς ποιητικὰς καλλονάς.

[1]) Νέα Ἑλλὰς ἢ ἑλληνικὸν θέατρον ἐκδοθὲν ὑπὸ Γ. Π. Κρέμου σ. 206.

[2]) Εἰς ἄλλα νεώτερα ἔργα του οὐ μόνον δικαιότερον κρίνει ὁ Σάθας τὸν Ἐρωτόκριτον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ποιητικῆς ἀξίας αὐτοῦ.

[3]) Νεοελληνικὴ φιλολογία, Ἀθ. 1857 τ. Β' σ. 285.

[4]) Ἔνθα ἀν. σ. 274 «manche Griechen affektiren jetzt vornehm die Nase darüber zu rümpfen». Ταῦτα λέγει ἀναφερόμενος εἰς τὸν Ῥίζον Νερουλόν.

[5]) *J. Rhizos Neroulos,* Cours de littérature grecque moderne. Genève 1826 σ. 153. Β' ἔκδ. (1827) σ. 142.

[6]) Ἐν Spectateur d' Orient. Athènes 1855 τ. III σ. 314.

Βιβλιακῇ ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος κρίνει τὸν Ἐρωτόκριτον ὡς τὸν ἀξιολογώτατον καρπὸν τῆς μιγάδος ἐκείνης λογοτεχνίας, τῆς ἀναπτυχθείσης ἐν Κρήτῃ διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἑνετικῆς κυριαρχίας, καὶ ἐμφαινούσης τὴν συγχώνευσιν τῶν ἰδεῶν τῶν συνοικούντων ἐν Κρήτῃ δύο ἐθνῶν, τοῦ ἑνὸς κατερχομένου τὰς βαθμίδας τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ δ' ἑτέρου, τοῦ ἀξέστου καὶ ἀμορφώτου, δηλονότι τοῦ ἑλληνικοῦ, ἀνερχομένου ταύτας. Ὁ Ἐρωτόκριτος, κατὰ τὸν Ῥαγκαβῆν, ἀμοιρεῖ καὶ εὑρέσεως καὶ πλοκῆς, καὶ δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος παλιλογιῶν καὶ ἀνιαρῶν μακρηγοριῶν· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον συχνάκις ἀνὰ μέσον κοινῶν καὶ πεπατημένων ἐννοιῶν εὑρίσκονται ποιητικαί τινες καλλοναί, ἄξιαι καλυτέρων χρόνων καὶ καλυτέρου θέματος. Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο δὲ λογοτέχνημα, τὸ ποίημα τοῦτο ὑπενθυμίζει τὰ γενονότα καὶ τοὺς τόπους, ἐξ ὧν ἐνεπνεύσθη [1]).

Τὰ αὐτὰ δὲ περίπου ἐπαναλαμβάνει ὁ Ῥαγκαβὴς καὶ ἐν τῇ γερμανικῇ διασκευῇ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματός του καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ τούτου περιλήψει [2]). Ὡς ὁ Νερουλὸς καὶ ὁ Ῥαγκαβὴς καταδικάζει προπάντων τὴν λέξιν τοῦ ποιήματος. Καὶ ἐνῷ εἰς τὴν γαλλικὴν ἔκδοσιν παρατηρεῖ, ὅτι εἰς τὴν χάριν καὶ τὰς πρωτοτύπους καλλονὰς τοῦ ποιήματος ἐπιπροσθέτει ἀφελές τι θέλγητρον τὸ κρητικὸν ἰδίωμα, ἂν καὶ παρεφθαρμένον ἐκ τῶν συχνῶν ἰταλισμῶν, ἐν τῇ γερμανικῇ διασκευῇ λέγει ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ ποιήματος ἐλέγχει τὸν Κορνάρον οἰκειότερον ἔχοντα πρὸς τὸ κρητικὸν ἰδίωμα καὶ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, σχεδὸν δ' ἀγνοῦντα τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν· καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ περιλήψει τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἐρωτοκρίτου χαρακτηρίζει ὡς ἄξεστον ἀπεριποίητον, παρημελημένην, ἀτελῆ καὶ ἐν πολλοῖς διεφθαρμένην ὑπὸ τὴν ξένην ἐπιρροήν [3]).

[1]) *Rangabé,* Histoire littéraire de la Grèce moderne. Par. 1877 τ. I σ. 16 κέ.

[2]) *A. R. Rangabé u. Daniel Sanders,* Geschichte d. neugriechischen Litteratur. σ. 7 κέ. (Geschichte der Welttlitteratur in Einzeldarstellungen. Leipzig, W. Friedrich (1885) τ. VI μέρ 2) — *Ἀλ. Ῥαγκαβῆ* Περίληψις τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. Ἀθ. 1888 σ. 11-13.

[3]) Ὁπόσον ἀνακριβὴς εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος περὶ διαφθορᾶς τῆς γλώσσης διὰ ξενισμῶν καὶ πρὸ πάντων ἰταλισμῶν, ἐλέγχεται ἐκ τῆς παρατηρήσεως τοῦ ἐπιμελέστατα τὴν λέξιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου μελετήσαντος Γιάνναρη, ὅστις ἐν

Τοιαῦται κρίσεις ἐπιφανῶν Ἑλλήνων λογίων, εἰδικῶς ἀσχοληθέντων περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, ἐκλόνησαν ὁπωσδήποτε τὴν κρατοῦσαν ἀγαθὴν περὶ τοῦ ποιήματος γνώμην. Ἀλλ' ἂν ὁ Ἐρωτόκριτος δὲν εἶναι πλέον δημῶδες βιβλίον, ἂν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀποξενοῦται ὁσημέραι τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ, τὰ αἴτια τοῦ φαινομένου τούτου πρέπει μᾶλλον ἀλλαχοῦ ν' ἀναζητηθῶσιν. Ἡ μεταβολὴ τῶν ἐκδοτικῶν ὅρων ἐν Ἑλλάδι ἐπέφερε καὶ τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ λαοῦ μεταβολήν. Ἡ διάδοσις διὰ τοῦ Πρακτορείου τῶν ἐφημερίδων κατὰ χιλιάδας ἀντιτύπων παρὰ τῷ λαῷ ἐπιφυλλιδογραφικῶν μυθιστορημάτων πρωτοτύπων ἢ μεταφρασμένων καὶ παντοίων ἄλλων ἀναγνωσμάτων, ἐχόντων τὴν ἀξίωσιν νὰ γίνωσι δημώδη βιβλία, οὐχ ἧττον δε καὶ ἡ ἐπέκτασις εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις τῆς κυκλοφορίας τῶν ἡμερησίων φύλλων, εἰς ὧν τὴν ἀνάγνωσιν κατατρίβουσιν αὗται τὸν ὀλίγον διαθέσιμον πρὸς τοῦτο χρόνον, ἔφερον ἀναγκαίως τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν παλαιῶν δημωδῶν βιβλίων. Ἀραιαὶ δέ τινες ἐκδόσεις ἐν Ἑλλάδι γινόμεναι τῶν βιβλίων τούτων, καὶ πρὸ τῆς διαλύσεως τῶν ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικῶν τυπογραφείων καὶ μετὰ ταύτην, δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀναστείλωσι τὴν ἐπικράτησιν τῶν πολυπληθῶν καὶ διαρκῶς ἀνανεουμένων ἐφημέρων ἀναγνωσμάτων.

Καὶ ὁ *Ἐρωτόκριτος* κοινὴν εἶχε τὴν τύχην μετὰ τῶν ἄλλων δημωδῶν βιβλίων. Ἐξακολουθεῖ μὲν νὰ ἔχῃ ἀκόμη ἀναγνώστας ὀλιγοστούς, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ἀθηναϊκῶν ἐκδόσεων αὐτοῦ, ἀλλ' ὅμως δυστυχῶς σήμερον δυνάμεθα πλησιάζοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν νὰ εἴπωμεν ἐκεῖνο, ὅπερ ἀνακριβῶς ἐβεβαίου ὁ Νερουλὸς ὅτι συνέβη πρὸ ὀγδοήκοντα ἐτῶν· ὅτι δηλ. ἐλησμονήθη παντελῶς ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τὴν προσήκουσαν αὐτῷ θέσιν θ' ἀναλάβῃ τὸ ποίημα παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, καὶ θὰ τύχῃ τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἀγάπης ἧς εἶναι ἐπάξιον, ὅταν καταδειχθῶσιν αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ διὰ καταλλήλων εἰσηγήσεων, καὶ κριτικὴ ἔκδοσις ἐπιμεμελημένη, ἀποκαθιστῶσα τὸ γνήσιον κείμενον, ἀντικαταστήσῃ τὰς πλημμελεῖς καὶ ἀπειροκάλους ἐκδόσεις, τὰς κυκλοφορουμένας σήμερον. Τὴν ἐθνικὴν δὲ ταύτην ἀνάγκην συνῃσθάνθη

ὅλῳ τῷ ποιήματι εὗρε μόλις δέκα ἀραβικὰς λέξεις καὶ ὀγδοήκοντα περίπου ἰταλικὰς ἢ ἐνετικὰς (περὶ Ἐρωτοκρίτου σ. 59).

πρώτη, ὡς ἦτο φυσικόν, ἡ Κρήτη. Εὐθὺς ὡς ἀπατηλὴ ἀκτὶς ἐλευθερίας ἐφώτισε τὴν νῆσον, ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν Κρητῶν δι' ἀποφάσεώς της ἀνέθηκεν εἰς τὸν Κρῆτα λόγιον Ἀντώνιον Γιάνναρην τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Οὗτος δὲ παρεσκεύασε μέν, ὡς φαίνεται, κριτικὴν ἔκδοσιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθη δυστυχῶς μέχρι τοῦδε νὰ τυπώσῃ, ὡς πρόδρομον δὲ ταύτης ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1889, ἐκτενῆ εὐσυνείδητον μελέτην περὶ τοῦ ποιήματος [1]). Ἐν τῇ μονογραφίᾳ ταύτῃ, ἐμπνεομένῃ ὑπὸ ἐνθουσιώδους ἀγάπης πρὸς τὸ ἔργον, ἐλεγχούσῃ δὲ ἐμβριθῆ καὶ ἐπιμελεστάτην σπουδὴν αὐτοῦ, ἐξετάζονται μὲν λεπτομερῶς αἱ ἐνδείξεις, ὅσας ἠδυνήθη ὁ συγγραφεὺς νὰ περισυναγάγῃ, περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐποιήθη καὶ περὶ τοῦ ποιητοῦ, ἀναλύονται κριτικῶς τὸ ποίημα καὶ αἱ ἐξενεχθεῖσαι κρίσεις περὶ τούτου, ἐκτίθενται αἱ περὶ τοῦ κειμένου γνῶμαι τοῦ συγγραφέως, μελετήσαντος καὶ τὸ γνωστὸν ἐξ ἀνακοινώσεως τοῦ Σάθα ἐν τῷ Βρεταννικῷ μουσείῳ μοναδικὸν χειρόγραφον τοῦ Ἐρωτοκρίτου, καὶ καθορίζεται ἡ φθογγικὴ παθολογία τῆς γλώσσης αὐτοῦ. Ἐν τέλει δ' ἐπισυνάπτεται καὶ γλωσσάριον περιεκτικὸν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ λέξεων μετὰ τῆς ἑρμηνείας αὐτῶν [2]).

Ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐκδόσεως τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας τοῦ Ῥαγκαβῆ, δηλονότι ἀπὸ εἰκοσαετίας περίπου, δὲν ἠκούσθησαν πλέον ἐν Ἑλλάδι ἄδικοι καὶ ἀνεπίστατοι κρίσεις περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου [3]). Καὶ συνετέλεσε μέν πως εἰς τοῦτο ἴσως καὶ ἡ συγκεκροτημένη πραγματεία τοῦ Γιάνναρη, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀδύνατον καθίστη τὴν ἐπανάληψιν ἀσυστάτων καὶ ἐπιπολαίων γνωμῶν περὶ τῶν παλαιοτέρων ἔργων τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη

[1]) *Α. Ν. Γιάνναρη*, Περὶ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ. Ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ καὶ γλωσσικὴ μελέτη μετὰ γλωσσαρίου. Ἐν Ἀθήναις 1889, εἰς 8ον σ. η' 133.

[2]) Πληρέστατον γλωσσάριον τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἐδημοσίευσε καὶ ὁ Ῥῶσος *Σεσιακώφ* ἐν Βυζαντινοῖς χρονικοῖς, τῆς Πετρουπόλεως, 1906 τ. XIII σ. 58 κέ. 364 κέ.

[3]) Κακοφωνίαν ἀποτελοῦσιν οἱ λῆροι καπήλου τινὸς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου· ἀλλὰ πάντα τὰ γραφόμενα ὑπὸ τούτου εἶναι παντελῶς ἀνάξια τῆς προσοχῆς τῶν ἀληθῶς ἐπιστημόνων, οὐδὲν ἄλλο συναίσθημα παρ' αὐτοῖς κινοῦντα, πλὴν τοῦ οἴκτου.

μεγίστη ἐπίδοσις τῶν περὶ τῆς μέσης ἑλληνικῆς φιλολογίας μελετῶν καὶ ἡ σύγκρισις τῶν ἑλληνικῶν πρὸς τὰ ἀρχαιότυπα λογοτεχνικὰ δημιουργήματα τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν.

Δὲν παρετηρήθη δ' ὅμως ἀφ' ἑτέρου ἔφεσις πρὸς ἀκριβεστέραν μελέτην τοῦ ποιήματος καὶ προσπάθεια πρὸς διδασκαλίαν τῶν πολλῶν περὶ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρος αὐτοῦ, ἡ εὐλόγως προσδοκωμένη, ὡς ἀναγκαῖον ἀντίρροπον τῆς παραγνωρίσεως καὶ τῆς ὑποτιμήσεως. Διότι πλὴν βραχυτάτης τινός καὶ εὐστόχου κρίσεως περὶ τοῦ *Ἐρωτοκρίτου* ὑπὸ τοῦ Ι. Δ. Κονδυλάκη ἐν τῷ *Ἐγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ* (1893) καὶ θερμοτάτης συνηγορίας τοῦ Κ. Παλαμᾶ ὑπὲρ κριτικῆς καὶ σοφῆς ἐκδόσεως τοῦ μεγάλου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἀθανάτου ποιητοῦ, ὡς ὀνομάζει τὸν ποιητὴν τοῦ Ἐρωτοκρίτου [1]), οὐδὲν ἄλλο ἐγὼ τοὐλάχιστον γινώσκω γενναιότερον ἔργον περὶ τούτου.

Ὅθεν λίαν εὐχάριστον θεωρῶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Γεώργιος Σωτηριάδης ἐξέλεξεν ὡς θέμα διαλέξεως αὐτοῦ, γενομένης κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰανουάριον ἐν τῷ Ὠδείῳ, τὸν Ἐρωτόκριτον. Τὴν διάλεξιν ταύτην, δημοσιευθεῖσαν ἐν τοῖς Παναθηναίοις καὶ ἀνατυπωθεῖσαν ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ [2]), δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς ἀποτελοῦσαν νέον σταθμὸν φιλοστόργου καὶ πεφροντισμένης ἀσχολίας περὶ τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν, διότι εἶναι ἐπιτηδειοτάτη ὅπως παρασκευάσῃ τοὺς πολλοὺς εἰς ἀπόλαυσιν ἑνὸς τῶν κρατίστων δημιουργημάτων αὐτῆς. Ὁ Σωτηριάδης, γλαφυρὸς καὶ εὐφραδέστατος ἀγορητής, ἐπίσταται εἴπερ τις καὶ ἄλλος τὴν δύσχερῆ τέχνην διὰ διδασκαλίας ἐπαγωγοῦ νὰ καθιστᾷ σαφῆ καὶ γνώριμα περίπλοκα ζητήματα καὶ νὰ ποιῇ καταδήλους δυσδιαγνώστους ἐνίοτε εἰς τοὺς πολλοὺς καλλονάς.

[1]) *Κ. Παλαμᾶ,* Γράμματα. Ἀθ. 1907 τ. Β' σ. 154—162. Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Παλαμᾶ ὁρμηθεὶς πιθανῶς ὁ κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἐν τῷ Παντελιδείῳ δραματικῷ ἀγῶνι τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου βραβευθεὶς ἀνώνυμος ποιητὴς τοῦ *Βρικόλακα,* ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ἀκαδημαϊκὴν σύγκλητον αἴτησιν, γενομένην ἀποδεκτήν, ὅπως τὸ ἀνῆκον αὐτῷ χρηματικὸν ποσὸν τοῦ βραβείου, κατατιθέμενον ἐντόκως, διατεθῇ ἐν καιρῷ ὑπὲρ ἐκδόσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἀνταξίας καὶ τοῦ ποιητικοῦ κάλλους καὶ τῆς γλωσσικῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ. (Βλ. τὴν ἔκθεσίν μου τῆς κρίσεως τοῦ Παντελιδείου ἀγῶνος σ. 67 — 68).

[2]) *Γεώργιος Σωτηριάδης.* Ἐρωτόκριτος. Ἐν Ἀθ. 1909. 12ον σ. 30. — Παναθήναια, ἔτος Θ' 31 Ἰανουαρίου 1909 σ. 209 — 217.

Ἀλλ' ἀκριβῶς αὐταὶ αὗται αἱ ἀρεταὶ τοῦ λόγου φέρουσι τὸν κίνδυνον, τοῦ νὰ ῥιζωθῶσι βαθέως καὶ δυσαπαλλάκτως πλάναι, ἂν ὡς βέβαια πορίσματα ἐπιστημονικῆς ζητήσεως, ἐξαγγέλλωνται δογματικῶς εἰκασίαι ἀκροσφαλεῖς καὶ πλημμελεῖς δόξαι καὶ φαντασίαι. Ὁ Σωτηριάδης ἐν τῇ καλλίστῃ διαλέξει αὐτοῦ, ἐπαναλαμβάνων ἀνεξελέγκτως τὰς περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου γνώμας τοῦ Γιάνναρη, ἠρκέσθη νὰ περικοσμήσῃ ταύτας δι' ἀνθηρῶν χρωμάτων, ὅπως τὰς καταστήσῃ εὐπροσιτωτέρας εἰς τοὺς ἀκροατάς, προσθεὶς καὶ ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, συντελοῦσαν ὅπως ἐπισκοτήσῃ εἰς τὴν κρίσιν περὶ τῶν πρώτων νεοελληνικῶν λογοτεχνημάτων καὶ ἀτοπωτάτας περὶ τούτων ἐμποιήσῃ ἐννοίας. Ὅθεν δὲν θὰ θεωρηθῇ ἴσως περιττὴ καὶ ἄκαιρος ἡ δημοσίευσις παρατηρήσεών τινων περὶ τῶν γνωμῶν τούτων, ὅπως ἐξακριβωθῇ ἂν ἔχωσι βάσιν στερεὰν καὶ εἶναι προσῆκον νὰ ἐπικρατήσωσι, διαδιδόμεναι διὰ διαλέξεων καὶ ἄλλων ὁμοίων ἔργων, ἀποβλεπόντων εἰς τοὺς πολλούς.

Γ΄.

Πρὸς ἀσφαλεστέραν ἐκτίμησιν καὶ πληρεστέραν κατανόησιν τῶν παλαιοτέρων λογοτεχνημάτων, ἐπάναγκες εἶναι νὰ γνωσθῶσιν ὁ χρόνος, καθ' ὃν συνετάχθη ἕκαστον καὶ ἡ πατρὶς τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ. Ἕνεκα τούτου οὐδόλως ἄπορον, ὅτι ἡ κρατοῦσα πεποίθησις ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ εἶναι γνωστά, γνωστὸς δὲ ὁπωσδήποτε καὶ ὁ χρόνος καθ' ὅν συνετάχθη τὸ ποίημα, παρεπλάνησεν εἰς πλημμελεῖς κρίσεις περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ εἰς παρανοήσεις πολλῶν λεπτομερειῶν. Εὐνόητον ἐφαίνετο, ὅτι Κρὴς ποιητής, ἐξ εὐπατριδῶν Βενετῶν ἕλκων τὸ γένος, ὁ Βιτσέντζος Κορνᾶρος, γράφων κατὰ τὸν ΙϚ΄ αἰῶνα ἀρχόμενον ἢ μεσοῦντα, ἢ καὶ κατὰ τὸν ΙΖ΄, θὰ ἦτο ἐμπεφορημένος φραγκικῶν ἰδεῶν καὶ θὰ ἐμιμεῖτο φραγκικὰ πρότυπα. Παρ' ὅλον δὲ τὸν ἀκραιφνῆ ἑλληνισμόν, ὅν ἀποπνέει τὸ ποίημα, τὸν κατάδηλον, καὶ εἰς τοὺς ἐπιπολαιοτάτους τῶν ἀναγνωστῶν εὐεπίγνωστον, προκατειλημμένοι ὑπὸ τῆς σφαλερᾶς γνώμης, τὸ μὲν φαινόμενον τοῦτο πειρῶνται παν-

τοιοτρόπως νὰ ἐξηγήσωσι, προσπαθοῦσι δὲ πανταχοῦ ν' ἀνιχνεύσωσι σημεῖα τοῦ φραγκισμοῦ καὶ ἀναζητοῦσιν ἐπὶ ματαίῳ τὰς φραγκικὰς πηγάς, ὁπόθεν ἤντλησεν ὁ Κορνᾶρος.

Ἡ ἐπήρεια τῆς πεποιθήσεως ταύτης, ὅτι Φράγκος ἐν τῇ ἑνετοκρατουμένῃ Κρήτῃ ἐποίησε τὸν Ἐρωτόκριτον, προσδίδει τὴν ἐπίφασιν λογικῆς ἀκολουθίας καὶ εἰς τὰς ἀτοπωτάτας τῶν γνωμῶν. Ὅθεν ἐπὶ τῇ προϋποθέσει τῆς βενετικῆς καταγωγῆς τοῦ ἐξελληνισθέντος ποιητοῦ καὶ τῆς συντάξεως τοῦ ποιήματος περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙϚ´ αἰῶνος [1]), δὲν θὰ ἐφαίνετο ὅλως ἀπίθανος ἡ γνώμη τοῦ συγγραφέως τῆς Ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας K. Dieterich, ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος εἶναι παιδαγωγικὸν σύγγραμμα, πολιτικὸν ἐπιδιῶκον σκοπόν· ὅτι δηλ. ὁ ποιητὴς αὐτοῦ, εὐπαίδευτος ἀνὴρ ἐξ εὐγενοῦς βενετικοῦ οἴκου, ἔχων ἐπίγνωσιν τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ, ζῶν δ' ἐν μέσῳ ἀγρίων καὶ τραχέων ὀρεινῶν, οἵτινες ἕνεκα τῆς πανουργίας καὶ ἀνυποταξίας αὐτῶν εἰς τοὺς νόμους πολλὰ θὰ παρεῖχον βεβαίως πράγματα εἰς τοὺς νέους κατοίκους τῆς νήσου, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἐκάθησε καὶ συνέθεσε ποίημα, σύμφωνον πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἁπλοϊκῶν νησιωτῶν, τῶν ὁποίων αἱ σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματα ἦσαν οἰκεῖα αὐτῷ, τῶν ὁποίων τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ποίησιν ἐγίνωσκε· καὶ ὅτι τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ὁ σκοπὸς ἦτο διὰ τῆς ποιήσεως νὰ διδάξῃ τοὺς δυσηνίους καὶ στασιώδεις Κρῆτας, πάσας τὰς ἀρετάς, ἅς βλέπομεν τόσον εὐρέως ἀναπτυσσομένας ἐν τῷ ποιήματι, χρησιμωτάτας δ' εἰς τοὺς Βενετοὺς δεσπότας τῆς νήσου, διότι συνετέλουν νὰ καταστήσωσι τοὺς κατοίκους πειθαρχικωτέρους καὶ εὐαγωγοτέρους. Ἐκ τούτου δ' ἐξηγεῖται διατὶ τόσον συχνὰ ἐπαναλαμβάνεται ἡ πίστις τῶν ὑποτελῶν καὶ τοσαύτη ἀποδίδεται σημασία εἰς ταύτην, διήκουσαν δι' ὅλου τοῦ πονήματος, ἐξ τούτου καὶ ἡ ἔξαρσις τῆς πίστεως καὶ τῆς φιλίας, τῶν ἀρετῶν ἀκριβῶς ἐκείνων, ὧν πολλάκις κατεδείχθησαν ἐνδεεῖς οἱ Κρῆτες [2]).

Ἡ γνώμη τοῦ Dieterich καταδεικνύει μέχρι τίνος βαθμοῦ δύναται νὰ φθάσῃ ἡ παρανόησις τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ἐννοιῶν τοῦ ποιή-

[1]) Ὁ K. Dieterich (Geschichte der byzantinischen und neugriechischen Literatur, Leipzig 1902 σ. 83) παραδέχεται ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος συνετάχθη 50 περίπου ἔτη πρὸ τῆς *Ἐρωφίλης* τοῦ Χορτάτση, ζήσαντος περὶ τὸ 1600.

[2]) Dieterich αὐτ. σ. 84.

ματος, ἂν ἡ μελέτη αὐτοῦ ἀφορμᾶται ἐξ ἐσφαλμένης ἰδέας περὶ τοῦ γένους καὶ τῆς ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ, βεβαίου ὄντος ὅτι μεγίστην ἔχουσι ῥοπὴν καὶ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τύπον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν οὐσίαν αὐτὴν παντὸς λογοτεχνικοῦ ἔργου, εἰς τὴν τεχνικὴν διάταξιν καὶ εἰς τὰ νοήματα αὐτοῦ, ὁ χρόνος καθ' ὃν ἐποιήθη, αἱ βιοτικαὶ περιστάσεις τοῦ ποιητοῦ, καὶ πάντες καθόλου οἱ ὅροι τοῦ περιβάλλοντος.

Ἂς ἐξακριβώσωμεν νῦν τοὺς λόγους, ἐφ' ὧν στηρίζονται αἱ κρατοῦσαι γνῶμαι περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐγράφη τὸ ποίημα.

Ἡ περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ γνώμη φαίνεται ἡ βεβαιοτάτη πασῶν, διότι στηρίζεται εἰς ῥητὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ ποιήματος, περατουμένου διὰ τῶν ἑξῆς στίχων (Ε´ στ. 1535 κἑ.)·

Βιτσέντζος εἶν' ὁ ποιητὴς καὶ τὴ γενιὰ Κορνᾶρος,
ποῦ νὰ βρεθῇ ἀκριμάτιστος, σὰ θὰ τὸν πάρῃ ὁ Χάρος.
'Σ τὴ Στεἰαν ἐγεννήθηκε, 'ς τὴ Στεἰαν ἐνεθράφη,
ἐκεῖ ἔκαμε κ' ἐκόπιασε ἐτοῦτα ὁποῦ σᾶς γράφει.
'Σ τὸ Κάστρον ἐπανδρεύθηκε, σὰν ὁρμηνεύγ' ἡ φύση,
τὸ τέλος τού χει νὰ γενῇ, ὅπου ὁ θεὸς ὁρίσῃ.
Οἱ στίχοι θέλου διόρθωση καὶ σάσμα, ὅσο μποροῦσι,
γι' αὐτοὺς ποῦ τοὺς διαβάζουσι, καλὰ νὰ τοὺς γροικοῦσι.

Ἀλλὰ τίς ἡ ἀξία τῆς μαρτυρίας ταύτης; καὶ εἶναι ἐπαρκὴς μόνη αὕτη πρὸς πίστωσιν τοῦ ὅτι ὁ ἐκ Σητείας τῆς Κρήτης Κορνᾶρος εἶναι ὁ ἀληθὴς ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου;

Συνηθέστατα ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς ἡμῶν ποιήμασιν παρουσιάζονται ὡς ποιηταὶ διὰ τοιούτων δηλώσεων ἐν τῷ ἐπιλόγῳ, ἢ ἐνίοτε ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ἁπλοῖ βιβλιογράφοι ἢ διασκευασταί. Δὲν εἶναι δ' ὅμως δίκαιον ὡς παρετήρησα ἀλλαχοῦ [1]), κρίνοντες τούτους κατὰ τὰς σημερινὰς περὶ πνευματικῆς ἰδιοκτησίας ἰδέας, νὰ τοὺς ἐλέγξωμεν ὡς θρασεῖς λογοκλόπους. Τὰ εἰς κοινὴν γλῶσσαν γεγραμμένα ἔργα ἐθεωροῦντο κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, ὡς κοινὸν κτῆμα, καὶ οἱ βι-

[1]) Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἀθ. 1907 σ. 7.

βλιογράφοι, ἐνῷ πιστῶς ἀντέγραφον τὰ εἰς ἀρχαίαν γλῶσσαν κείμενα, ἐνόμιζον ἐπιτρεπομένην πᾶσαν μεταβολὴν καὶ προσθήκην εἰς τὰ δημώδη, καὶ εὐκόλως καὶ ἀπὸ χρηστοῦ τοῦ συνειδότος οἰκειοποιοῦντο ταῦτα, ἂν αἱ μεταβολαὶ ἦσαν πολλαὶ καὶ οὐσιώδεις.

Οὕτως ὁ Ζακύνθιος στιχουργὸς τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙϚ΄ αἰῶνος Μᾶρκος Δεφαράνας εἰς τοὺς «Λόγους διδακτικοὺς τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν» παρέλαβε πλείστους στίχους ἐκ τῶν παραινέσεων τοῦ Στεφάνου Σαχλήκη, ἂν καὶ τὰ ποιήματα τούτου ἔχουσι βαθέως ἀποτετυπωμένον τὸν προσωπικὸν χαρακτῆρα. Καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ ἔργῳ του, τῇ «Ἱστορίᾳ τῆς Σωσάννας» ὁ αὐτὸς Δεφαράνας ἀκολουθεῖ παλαιότερον πρότυπον. Καὶ ἀμφοτέρων δὲ τῶν στιχουργημάτων τούτων, ὧν τὸ μέγιστον μέρος εἰς ἄλλους ἀνῆκεν, ἐξαγγέλλει ἑαυτὸν ποιητήν. Ὁ Ῥόδιος Ἐμμανουὴλ Γεωργιλᾶς ἐξαιτεῖται παρὰ τοῦ θεοῦ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐν τέλει τῆς «Ἱστορικῆς ἐξηγήσεως περὶ Βελισαρίου», ἥτις εἶναι ἁπλῆ διασκευὴ παλαιοτέρας παραλλαγῆς, διατηρήσασα καὶ πολλοὺς στίχους ταύτης ἀμεταλλάκτους. Τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτου ἡ ἐν χειρογράφῳ τῆς Ἄνδρου παραλλαγὴ φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Εὐθυμίου τινός, τῆς δὲ νεωτάτης τῶν διασκευῶν αὐτοῦ, τῆς ἐκ χειρογράφου τῆς Ὀξφόρδης ὑπὸ τοῦ Λάμπρου ἐκδοθείσης, ποιητὴς καυχᾶται ὅτι εἶναι ὁ Χῖος μοναχὸς Ἰγνάτιος Πετρίτσης·

Ἂν εἶν' λοιπὸν καὶ θέλετε καὶ μένα τὴν πατρίδα
νὰ μάθετε καὶ τ' ὄνομα, νὰ βγάζετεν μερίδα,
ἀπὸ τὴν Χίον ξεύρετε εἶναι τὰ γονικά μου
Ἰγνάτιον τὸ ὄνομα, Πετρίτζη τὴν γενιά μου...
Ἐγὼ λοιπὸν ἐσύνταξα τοῦτο καὶ σύνθεσά το,
μὲ στίχους τοὺς πολιτικοὺς εἰς ῥίμα ἔποισά το [1]).

Τῆς *Ῥιμάδας* τοῦ Ἀπολλωνίου, ἂν καὶ εἶναι διασκευὴ παλαιοτέρας παραλλαγῆς τοῦ ποιήματος, δύο παρουσιάζονται ποιηταί, ὁ Γαβριὴλ Ἀκοτιᾶνος ἢ Κοντιᾶνος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Τέμενος· ὁ τελευταῖος οὗτος λέγει ἐν τέλει ὅτι ἐπεράτωσε τὸ ἔργον τὴν 1 Ἰανουαρίου 1500

[1]) Στ. 3071 κέ. = Lambros, Romans grecs σ 236.

Εἰς τὰ Χανιὰ βρισκόμενος, εἰς τὸ νησὶ 'ς τὴν Κρήτην,

καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἐπιείκειαν τοῦ ἀναγνώστου διὰ τὰ σφάλματα αὐτοῦ:

Καὶ ἂν ἔσφαλα καὶ τίποτες, ἂς ἒν συμπαθημένος
γιατὶ ἔκαμα τὸ κάτεχα, καὶ τό χα μαθημένο [1]).

'Αλλ' ὡς ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὁμολογίας ἐν ἀρχῇ τοῦ ποιήματος φαίνεται, ἄλλοθεν παρέλαβεν, ἔργον δ' αὐτοῦ εἶναι ἡ διασκευὴ εἰς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους.

Νὰ γράψω το βουλήθηκα, καὶ νὰ τ' ἀναθιβάλω,
τό δα γραμμένο πούβετες, κ' εἰς ῥίμα νὰ τὸ βάλω [2]).

Τὸ ποίημα ἔχει πολλοὺς κρητικοὺς ἰδιωτισμούς· ὅθεν ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ τοῦ Κοντιάνου παραλλαγὴ καὶ δὲν ἐσῴζετο ἡ παλαιοτέρα ἀμφοτέρων «Διήγησις πολυπαθοῦς 'Απολλωνίου τοῦ Τύρου», θὰ ἐφαίνετο βεβαιότατον ὅτι ποιητὴς αὐτοῦ εἶναι ὁ Τέμενος.

Ταῦτα πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι ἡ ἐν τέλει τοῦ 'Ερωτοκρίτου μνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ Κορνάρου δὲν ἀποδεικνύει ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ποιητής, ἀλλ' ὅτι πιθανῶς μόνον ὀλίγας τινάς μεταβολὰς ἔφερεν εἰς παλαιότερον ποίημα, ἢ τὸ διεσκεύασεν εἰς πολιτικοὺς ὁμοιοκαταλήκτους στίχους, τὸ «ἔβαλεν εἰς ῥίμα», ἴσως δὲ καὶ τὴν λέξιν μετέβαλε κατὰ τὸ κρητικὸν ἰδίωμα, ἄν τὸ πρότυπον δὲν ἦτο γεγραμμένον εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο. Ἄλλως δὲ τὸ χωρίον, ἐν ᾧ ὁμιλεῖ περὶ ἑαυτοῦ ὁ Κορνᾶρος, δὲν συναρθροῦται ὀργανικῶς πρὸς τὸ ἄλλο ποίημα. Τοῦτο προδήλως περατοῦται εἰς ἐπίλογον, ἐν ᾧ ὁ ἀληθὴς ποιητὴς ἐκφράζει τὴν χαράν του ὅτι ἐπέθηκε τὴν κορωνίδα εἰς τὸ ἔργον του, δι' εἰκόνος, ἧς τὴν ποιητικὴν καλλονὴν θὰ ἐκτιμήσωμεν καλύτερον, ἄν

[1]) 'Απολλώνιος, Βενετ. 1553 φ. 29β.
[2]) Αὐτ. φ 2α στ. 27-9 ἐπίσης καὶ ἐν φ. 21α μνημονεύεται τὸ παλαιότερον πρότυπον:

Μακάριον ἐλέγασιν ἐκεῖνον τὸν ῥουφιᾶνο,
σὰν τό δα 'ς τὴν ἀνάγνωσιν, ἤτις (= ἔτοι) ἀναθιβάνω.

συγκρίνωμεν πρὸς τὴν συνηθεστάτην τῶν βιβλιογράφων κατακλεῖδα, τῆς ὁποίας φαίνεται ὅτι εἶναι ποιητικὴ παράφρασις:

Ὥσπερ ξένοι χαίρουσιν ἰδεῖν πατρίδα,
καὶ οἱ χειμαζόμενοι εὑρεῖν λιμένα,
οὕτω καὶ τῷ γράψαντι βιβλίου τέλος.

Ὁ ποιητὴς παραβάλλει τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ βιβλίου πρὸς τὴν προσόρμισιν πλοίου εἰς τὸν λιμένα· αἱ τρικυμίαι, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἐλησμονήθησαν, καὶ μετὰ χαρᾶς εἶδον τὸ αἴσιον πέρας, ἐνδομύχως ἀποθαυμάζοντες, οἱ ἀναγνῶσται, οἱ μακρόθεν παρακολουθοῦντες τὰς τύχας τοῦ πλοίου. Ἀπεκδέχεται εὔφημον μνείαν καὶ εὐμενεῖς εὐχὰς ὡς ἀμοιβὴν τῶν κόπων, οὓς κατέβαλε. Συναισθάνεται τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἔργου του, καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἐπιείκειαν τῶν εἰδημόνων· ἀλλὰ μετὰ δικαίας ὑπερηφανείας ἐκφράζει τὴν πεποίθησιν, ὅτι θ' ἀποστομωθῶσιν οἱ κακόβουλοι ἐπικριταί, οἱ τὰ πάντα ψέγοντες, ἂν καὶ εἶναι παντελῶς ἀδαεῖς τῆς τέχνης [1]).

Μετὰ τὸν ἐπίλογον τοῦτον, ὃν ἀληθὴς ἔγραψε ποιητής, ὁ τοῦ Κορνάρου εἶναι φανερὸν ὅτι παρέλκει· ὡς παρέμβλημα δὲ πεζὸν καὶ ἀδέξιον ἐλέγχουσιν αὐτὸν αἱ κοινοτοπίαι καὶ αἱ ἀντιφάσεις πρὸς τὸ ἄλλο ποίημα. Ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τῶν πλείστων διασκευαστῶν, ὁ Κορνᾶρος, κρίνει ἀναγκαῖον νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχήν, ὅπως εὑρεθῇ

[1]) Μέρ. Ε' στ. 1517 κέ.

Κ' ἐκεῖνον ποῦ ἐκόπιασεν, ἃς τὸν καληνωρίζουν·
κι' ἃς συμπαθοῦν τὰ σφάρματα ἐκεῖνοι ποῦ γνωρίζουν.
Ἐσίμωσε τὸ ξύλο μου, τὸ ῥάξιμο γυρεύγει,
ἦρθε 'ς ἀνάβαθα νερά, καὶ πλιὸ δὲν κινδυνεύγει.
Θωρεῖ τὸν οὐρανὸ γελᾷ, τὴ γῆς καὶ καμαρώνει,
κ' εἰσὲ λιμιῶνα ἀνάπαψην ἤραξε τὸ τιμόνι.
'Σ βάθη πελάγου ἀρμένιζα, μὰ ἐδἄρθα 'ς τὸ λιμιῶνα,
πλιὸ δὲ θυμοῦμαι ταραχαῖς, μάνιταις καὶ χειμῶνα.
Θωρῶντας ἐχαρήκασι καὶ ἐκουρφοκαμαρῶσα,
κι' ὅσοι ἐκλουθοῦσα ἀπὸ μακρᾶς ἐδὰ κοντὰ ἐσιμῶσα.
Ἡ γῆς ἐβγάνει τὴ βουή, ὁ ἀέρας καὶ μουγκρίζει,
καὶ μιὰ βροντὴ 'ς τὸν οὐρανὸ τ'ς ὀχτρούς μου φοβερίζει,
ἐκείνους τσοῖ κακόγλωσσους, ποῦ ψέγουν ὅτι ἰδοῦσι,
κι' ἀπόκει δὲν κατέχουσι τὴν ἄρφα κιάς νὰ ποῦσι.

ἀπολελυμένος τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου. Τοιαύτην εὐχὴν βλέπομεν ἐπαναλαμβανομένην καὶ ὑπὸ ἄλλων στιχουργῶν καὶ βιβλιογράφων ἐν τέλει τῶν βιβλίων [1]· ἀλλὰ φαίνεται ἡμῖν παράδοξος ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ, διότι εἶναι ἡ μόνη θεολογικὴ χριστιανικὴ ἔννοια ἐν ὅλῳ τῷ ποιήματι, τοῦ ὁποίου ἰδιαίτερος καὶ δυσεξήγητος χαρακτὴρ εἶναι ἡ παντελὴς ἔλλειψις χριστιανικῆς χροιᾶς. Ἐπίσης ὁμολογεῖ ὁ Κορνᾶρος, ὅτι οἱ στίχοι χρῄζουσι διορθώσεως, ὁμοιάζων κατὰ τοῦτο μὲ τὸν Ἰγνάτιον Πετρίτζην, ὅστις ἐπικαλεῖται τὴν συνεργασίαν τῶν ἀναγνωστῶν του πρὸς διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων [2]. Ἀλλὰ τοιαύτη ὁμολογία, προσήκουσα εἰς τὸν ἀμαθῆ Χῖον μοναχόν, ἦτο ἀναξία τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ἐρωτοτοκρίτου, ἔνδειξις μᾶλλον οὖσα ὑπερβολικῆς καλογηρικῆς ταπεινοφροσύνης. Ἡ στιχουργία τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι τελειοτάτη, συγκρινομένη πρὸς τὴν τέχνην τοῦ πολιτικοῦ στίχου τῶν βυζαντινῶν καὶ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν Ἑλλήνων ποιητῶν, καὶ ἁμιλλᾶται πρὸς τὴν στιχουργίαν τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων. Τῆς ὑπεροχῆς δ᾽ αὐτοῦ ταύτης εἶχε συνείδησιν ὁ ποιητής, ὅστις ἐν τῷ ἐπιλόγῳ του μετὰ καταφρονήσεως ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἀμαθῶν κατηγόρων του, καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἱκανῶν νὰ κρίνωσιν, «ἐκείνων ποῦ γνωρίζουν». Πρὸς τοὺς λόγους δὲ τούτους ἀντιφάσκουσιν αἱ ταπεινόφρονες ἐκφράσεις τοῦ Κορνάρου.

Τὸ ποίημα ἐγράφη περὶ τὸ 1500, ὡς λέγει ὁ Σωτηριάδης, στηριζόμενος εἰς τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τοῦ Γιάνναρη. Οὗτος οὐδα-

[1]) Οὕτως ὁ Γεωργιλᾶς ἐν Βελισαρίῳ στ. 837 (σ. 347 Wagner):

Μύριαις μυριάδες κρίματα καὶ ἄλλην μιὰν χιλιάδα,
νά χῃ ὁ γιὸς τοῦ Γεωργιλᾶ συμπάθησέ τον τώρα (Χριστέ μου).

Βλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ Θανατικὸν τῆς Ῥόδου στ. 641 (σ 52 Wagner). — Ἡ παλαιοτάτη τῶν τοιούτων εὐχῶν ὑπὲρ συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ βιβλιογράφου εὑρίσκεται ἐν κώδικι τοῦ 835. (*Gardthausen*, Griechische Paläohraphie σ. 377-8).

[2]) Διήγησις Διγενῆ στ. 3063 κέ. (σ. 236 ἔκδ. Λάμπρου):

Ὅσοι τ᾽ ἀναγινώσκετεν καὶ ὅσοι διηγᾶσθε,
ἂν εἶν᾽ καὶ σφάλμα εὕρετεν, νὰ μὴ μοῦ καταρᾶστεν,
ὅτι ἐγὼ ὡς ἀμαθὴς πολλὰ ἔχω σφαλμένα,
γιὰ τοῦτο ἀπὸ λόγου σας ἂς εἶν᾽ διωρθωμένα.

μῶς ἀμφιβάλλων, ὅτι ὁ Βιτσέντζος Κορνᾶρος εἶναι ὁ ποιητής, ἐζήτησε νὰ καθορίσῃ τὸν χρόνον, καθ' ὅν οὗτος ἔζησε, βέβαιος ὅτι καθορίζει οὕτω καὶ τὸν χρόνον, καθ' ὅν ἐποιήθη ὁ Ἐρωτόκριτος. Εἰς τὸν καθορισμὸν δὲ τοῦτον βοηθήματα εἶχε δύο γενεαλογικὰς βίβλους τῶν Ἑνετῶν καὶ Ἑνετοκρήτων εὐγενῶν, συνταχθείσας τὴν μὲν ὑπὸ τοῦ Κρητὸς εὐπατρίδου Νικολάου Μουάτσου (1770), ἀποκειμένην ἐν τῇ Μαρκιανῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βενετίας, τὴν δὲ ὑπὸ τοῦ Fr. Barbaro (περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος), ἧς δύο ἀντίγραφα εὑρίσκονται ἐν τῇ Μαρκιανῇ βιβλιοθήκῃ καὶ ἐν τῷ ἀρχείῳ Κορρέρ [1]). Παραλαβὼν τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κορνάρων εἰδήσεις τούτων, καὶ συμπληρώσας, ὡς λέγει, διά τινων σημειώσεων εἰλημμένων ἐκ τῶν ἀρχείων Frari, κατήρτισε γενεαλογικὸν πίνακα τῆς οἰκογενείας ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ΄. Ἐκ τῶν πέντε δὲ Κορνάρων, οἵτινες φέρουσι τὸ ὄνομα Βιτσέντζος, ὁ παλαιότατος μόνον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἀποκλειομένων τῶν λοιπῶν διὰ πολλοὺς λόγους πιθανωτάτους, ὧν ὁ κυριώτατος, ὅτι ἔζων μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σητείας ὑπὸ τοῦ Βαρβαρόσσα (1537).

Ὁ Ἐρωτόκριτος, κατὰ τὸν Γιάνναρην, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γραφῇ μετὰ τὸ 1508, ὅτε συνέβη φοβερώτατος σεισμός, ὁ καταστρεπτικώτατος ὅσων ἀπ' αἰώνων μνημονεύει ἡ κρητικὴ ἱστορία, κατερειπώσας καὶ τὴν Σητείαν. Μετὰ δὲ τὸν σεισμὸν τοῦτον καὶ ἄλλαι δεινόταται συμφοραὶ ἐνέσκηψαν εἰς τὴν νῆσον μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως, λοιμοί, σεισμοί, στάσεις, ἐπιδρομαὶ Τούρκων, ὥστε οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι δὲν ἦσαν πρόσφοροι πρὸς γένεσιν μακροῦ ποιήματος, ἐξυμνοῦντος τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἀνδρείαν.

[1]) Ἀκατανόητον εἶναι, ὅτι μεταξὺ τῶν βοηθημάτων τοῦ Γιάνναρη δὲν καταλέγεται καὶ ἡ πραγματεία περὶ τῶν ἐν Καρπάθῳ Κορνάρων τοῦ Hopf, ὅστις πηγὰς ἔχων πλὴν τῆς τοῦ Muazzo καὶ ἄλλας παλαιοτέρας γενεαλογικὰς βίβλους καὶ δημόσια καὶ συμβολαιογραφικὰ ἔγραφα τῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας ἀκριβέστερον ἀναγράφει τὴν γενεαλογίαν τοῦ οἴκου τῶν Κορνάρων. Ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Hopf ἀποδεικνύεται ἐσφαλμένος ὁ ὑπὸ τοῦ Γιάνναρη καταρτισθεὶς γενεαλογικὸς πίναξ, καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ Βικεντίου Κορνάρου, ὃν δέχεται οὗτος ὡς ποιητὴν τοῦ Ἐρωτοκρίτου· (*Hopf*, Veneto-Byzantinische Analekten. Die Cornaro von Scarpanto. Ἐν Sitzungsberichte der k. Akad. d. Wissensch. Wien. 1859 τ. 32 σ. 478-495).

Ἀλλ' οὐδὲ πρὸ τοῦ 1383 ἦτο δυνατὸν νὰ γραφῇ ὁ Ἐρωτόκριτος, διότι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνέστη τὸ δουκᾶτον τοῦ Ναυπλίου, διατηρηθὲν μέχρι τοῦ 1540, τὸ δὲ δουκᾶτον τοῦτο μνημονεύεται ἐν τῷ ποιήματι, ὡς πιστεύει καὶ βεβαιώνει ὁ Γιάνναρης. Ὅθεν ὁ ποιητὴς ἔζησε μεταξὺ τοῦ 1383 καὶ τοῦ 1508. Ἀλλ' εἰς τὸν γενεαλογικὸν πίνακα ἀναγράφεται εἷς Βιτσέντζος Κορνᾶρος, ὁ παλαιότερος τῶν πέντε Βιτσέντζων, γεννηθεὶς τῷ 1486, οὗτος ἄρα εἶναι ὁ ποιήσας τὸν Ἐρωτόκριτον. Δὲν ἀναφέρεται μόνον ἐν τῷ πίνακι ὁ γάμος τοῦ ποιητοῦ, ὁ μνημονευόμενος ἐν τῷ ποιήματι, ἐνῷ ἄλλων Κορνάρων ἀναγράφονται καὶ αἱ σύζυγοι.

Εὔλογος δ' ὅμως ἐγείρεται ἀπορία πῶς ἐν ἡλικίᾳ νεαρωτάτῃ συνέθεσεν ὁ Βιτσέντζος Κορνᾶρος τόσον μακρὸν ἐπικὸν ποίημα. Ὁ μὲν Σωτηριάδης, γράφων ὅτι ὁ Κορνᾶρος ἐποίησε τὸν Ἐρωτόκριτον τῷ 1500, ἠθέλησε διὰ στρογγύλου ἀριθμοῦ νὰ δηλώσῃ τὸν χρόνον, διότι βεβαίως δὲν ἐφαντάσθη δεκατετραετῆ τὸν ποιητὴν τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Ὁ δὲ Γιάνναρης, ὃν οὗτος ἀκολουθεῖ, παραδέχεται (σ. 30) ὅτι ὁ Κορνᾶρος «εἶχεν ἤδη ποιήσῃ τὸν Ἐρωτόκριτον πρὸ τοῦ 1508 καὶ ὅτι ὀλίγῳ πρότερον ἢ ὕστερον τοῦ πανωλέθρου τούτου σεισμοῦ ἐπῴκησεν εἰς Ἡράκλειον, ἔνθα καὶ ἐγκατέστη νυμφευθείς». (Ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐπιλόγου φαίνεται ὅτι ὅτε ἐπεράτωσε τὸν Ἐρωτόκριτον ἦτο ἤδη ἔγγαμος, νυμφευθεὶς ἐν Ἡρακλείῳ). Προσπαθεῖ δ' ὁ Γιάνναρης παντοιοτρόπως νὰ παραστήσῃ ὡς πιθανὴν τὴν ἀπιθανωτάτην γνώμην ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος εἶναι ἔργον μειρακίου. Καὶ τὸν μὲν γάμον τοῦ Κορνάρου μετέθεσεν εἰς ὑστερώτερον χρόνον, παρὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ. Ἡ δὲ νεαρὰ ἡλικία τοῦ ποιητοῦ συμβιβάζεται, κατ' αὐτόν, ἄριστα πρὸς τὸν νεανικὸν χαρακτῆρα τοῦ ποιήματος. «Ὁ ἔρως καὶ ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ ἀρετή, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν, προϋποτίθενται ἡλικίαν νεαράν, καρδίαν θερμήν, φαντασίαν ζωηράν»· Ἂς ἐπιτραπῇ ἡμῖν νὰ μὴ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὴν ἀνασκευὴν τοῦ ἐπιχειρήματος τουτου, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν θ' ἀποδίδῃ, πιστεύομεν, πολλὴν σημασίαν ὁ συγγραφεύς. Ἕτερον δὲ τεκμήριον τῆς νεαρᾶς ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι καὶ ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀμάθεια αὐτοῦ. Διότι «ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ ἐλλείπουσι, πλὴν μικρῶν ἐξαιρέσεων, αἱ ἄλλως ἀναγκαῖαι περιγραφαὶ χωρῶν καὶ τοποθεσιῶν, ἱστορικῶν ἐπει-

σοδίων καὶ ἀρχαίων μύθων». Καὶ ἡ ἀμειγὴς πάσης ἀρχαϊζούσης καὶ λογίας φράσεως γλῶσσα τοῦ ποιήματος προσάγεται ὡς πρόσθετον τεκμήριον τῆς νεαρᾶς ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ, μὴ προφθάσαντος νὰ διδαχθῇ τὴν ἀρχαίαν, διότι ὑποθέτει φαίνεται ὁ συγγραφεύς, ὅτι ἂν εἶχεν ἑλληνομάθειαν ὁ ποιητὴς θὰ ἐκάλλυνε τὴν γλῶσσάν του δι' ἀρχαιοπρεπῶν λέξεων καὶ φράσεων.

Ἀλλὰ τοιοῦτοι λόγοι, προδήλως ὑπαγορευθέντες ὑπὸ τῆς ἀμηχανίας πρὸς συμβιβασμὸν τῶν ἀσυμβιβάστων, δυσκόλως πείθουσιν. Ὁ μακρὰν ἀνάλυσιν τῆς μονογραφίας τοῦ Γιάνναρη εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς δημοσιεύσας συμπολίτης αὐτοῦ Ἰω. Μ. Δαμβέργης, καίπερ ἀποδεχόμενος πάσας τὰς ἄλλας γνώμας τοῦ συγγραφέως, ἀναγκάζεται νὰ διαφωνήσῃ αὐτῷ περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ· φέρει δ' εὐλογωτάτας παρατηρήσεις πρὸς ἀναίρεσιν τῶν περὶ ἀγνοίας καὶ ἀμαθείας αὐτοῦ ἰσχυρισμῶν. Ἀλλ' ὅπως μὴ γίνῃ αἰτία, λέγει, ν' ἀμφισβητηθῇ κατ' ἐλάχιστον πᾶν ἄλλο προηγούμενον συμπέρασμα τοῦ ἐρευνητοῦ, συμβιβάζων τὴν διχογνωμίαν ταύτην πρὸς τὴν παραδοχὴν ὅλων τῶν ἄλλων, παραδέχεται ὅτι ἡ ἐν τέλει τοῦ ποιήματος δήλωσις τοῦ Κορνάρου εἶναι σκόπιμος ἀναχρονισμὸς καὶ ποιητικὸν τέχνασμα, καὶ ὅτι ἐν καθεστηκυίᾳ ἡλικίᾳ πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν σεισμὸν τοῦ 1508 ἔγραψεν οὗτος τὸν Ἐρωτόκριτον.

Δὲν εἶναι δ' ὅμως πιθανωτέρα καὶ ἡ γνώμη αὕτη, προϋποθέτουσα τὸ μὲν ἄσκοπα καὶ ἀκατανόητα ποιητικὰ τεχνάσματα, τὸ δὲ τὸ δυνατὸν τῆς συγγραφῆς τοῦ ποιήματος ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἡ Κρήτη, καὶ ἰδιαιτέρως ἡ Σητεία, ἦτο ἀνάστατος. Ἡ παρατήρησις τοῦ Γιάνναρη, περὶ τοῦ χρονικοῦ ὁρίου πρὸ τοῦ ὁποίου ἐποιήθη ὁ Ἐρωτόκριτος εἶναι ὀρθή, ἄλλως δὲ ἐπιβεβαιοῦται καὶ ὑπὸ ἄλλων λόγων περὶ ὧν ὕστερον θὰ διαλάβωμεν.

Ἀλλ' ἴσως ἡ συζήτησις περὶ τῆς ἡλικίας τοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου εἶναι ματαιόσχολος, διότι οὗτος ἐγεννήθη κατὰ τὰς ἀκριβεστέρας ἐρεύνας τοῦ Hopf ἐν ἔτει 1476 καὶ οὐχὶ 1486, ἐδοκιμάσθη δ' εἰς τοὺς εὐγενεῖς τῷ 1498 [1]). Ὅθεν εἶχεν ἡλικίαν κατάλληλον, ἀμφίβολον δ' ὅμως ἂν εἶχε καὶ ἔφεσιν πρὸς σύνθεσιν ἑλληνικῶν στίχων. Διότι ὁ Βιτσέντζος μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Ἀντωνίου καὶ Ἀνδρέου καὶ τῶν

[1]) *Hopf,* Veneto-Byzantinische Analekten σ. 494.

ἐξαδέλφων του, τῶν υἱῶν τοῦ Πέτρου Κορνάρου, ἦσαν, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Hopf, οἱ τελευταῖοι Βενετοὶ κύριοι τῆς Καρπάθου, ἐκδιωχθέντες αὐτῆς τῷ 1538 ὑπὸ τοῦ Βαρβαρόσσα. Δὲν φαίνονται δ' ἀκριβεῖς αἱ εἰκασίαι τοῦ Γιάνναρη, ὅτι οἱ Κορνάροι τῆς Καρπάθου «ὕστερον εἰς Σητείαν μεταστάντες μακρὸν ἤδη χρόνον πρὸ τοῦ ποιητοῦ εἶχον βαθμηδὸν ἀφομοιωθῇ πρὸς τὰ ἐγχώρια στοιχεῖα» καὶ εἶχον ἐξελληνισθῇ. καὶ ὅτι καὶ ἡ ἀγωγὴ καὶ ἡ γλῶσσα τῆς οἰκογενείας ἦτο ἑλληνική, διότι «ξένη γενεὰ οἱασδήποτε καταγωγῆς, ἐγκαθισταμένη ἐπὶ μακροὺς χρόνους ἐν λίαν ἀποκειμένοις νησιδίοις ἢ ἄκραις, οἷα ἡ Κάρπαθος καὶ Σητεία, ἀμοιροῦσα δὲ πάσης ἀμέσου καὶ συχνῆς κοινωνίας πρὸς τὴν μητρόπολιν καὶ τὰ λοιπὰ πολιτικὰ κέντρα... ἐξαλλάσσει μικρὸν κατὰ μικρὸν τὰ πατρῷα ἤθη καὶ τὴν γλῶσσαν». Οἱ Κορνάροι τοὐναντίον, οἱ ἄρχοντες τῆς Καρπάθου καὶ ἔχοντες κτήματα ἐν Σητείᾳ, διετήρησαν συχνὴν τὴν κοινωνίαν καὶ πρὸς τὴν μητρόπολιν Βενετίαν καὶ πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς εὐπατρίδας τῆς Κρήτης, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Hopf, καὶ τὸ φρόνημα διετήρησαν βενετικώτατον. Ὁ πάππος τοῦ Βιτσέντζου Ἀνδρέας καὶ οἱ ἄλλοι στενοὶ συγγενεῖς αὐτοῦ ἐν τῇ στάσει τοῦ Σήφη Βλαστοῦ, πιστοὶ εἰς τὰς οἰκογενειακὰς παραδόσεις των, ἐπολέμησαν ὡς γνήσιοι Βενετοὶ πρὸς τοὺς στασιάσαντας Κρῆτας, περιελθόντες μάλιστα μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς στάσεως καὶ εἰς ἔριδας οἰκογενειακὰς περὶ διανομῆς τῆς ἀμοιβῆς, ἣν ἡ βενετικὴ πολιτεία ἀπένειμεν εἰς τοὺς Κορνάρους, αἰχμαλωτίσαντας δι' ἐνέδρας τινὰς τῶν στασιαρχῶν [2]). Καὶ ἔγγονός τις τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Βιτσέντζου συνέγραψεν ἰταλιστὶ μακρὰν ἱστορίαν τῆς Κρήτης. Ὅθεν ἡ ἐντελὴς ἐξελλήνισις τοῦ Κορνάρου, ἥτις εἶναι ἀναγκαία προϋπόθεσις τῆς συγγραφῆς τοῦ Ἐρωτοκρίτου, δὲν προκύπτει ἐκ τῶν εἰδήσεων τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τοῦ ὑποτιθεμένου ποιητοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου, τοῦ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ΄ καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ιϛ΄ αἰῶνος ζήσαντος.

Θετικώτερα καὶ ἀσφαλέστερα εἶναι τὰ πορίσματα, τὰ ὁποῖα συνάγομεν ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς ἑτέρας γνώμης τοῦ Γιάνναρη περὶ τοῦ χρονικοῦ ὁρίου μεθ' ὅ ἐποιήθη ὁ Ἐρωτόκριτος, διότι ἀφορμᾶται ἐξ ἐσωτερικῶν τεκμηρίων. Καὶ ἡ γνώμη αὕτη δεν φαίνεται ἡμῖν εὔστο-

[2]) Αὐτ. σ 490.

χος, αἱ δ' ἐνδείξεις αὐτοῦ τούτου τοῦ ποιήματος, εἰς ἃς νομίζει ὅτι στηρίζεται ἡ γνώμη του, δὲν ἔχουσι τὴν ἀποδοθεῖσαν εἰ αὐτὰς ἔννοιαν. μᾶλλον δ' ἴσως ἄλλαι ἐνδείξεις δύνανται νὰ καθοδηγήσωσιν ἡμᾶς εἰς προσδιορισμὸν τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου δὲν ἦτο, κατὰ τὸν Γιάνναρην, προγενέστερος τῶν μέσων τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος: Πρῶτον μέν, διότι ποιεῖται χρῆσιν τῆς λέξεως *τορνέσια* (ἐν τῇ ἐννοίᾳ κερματίων, χρημάτων)· τὰ δὲ τορνέσια καλούμενα νομίσματα κοπέντα τὸ πρῶτον ἐν Γλαρέντσᾳ κατὰ μίμησιν τοῦ γαλλικοῦ δηναρίου τοῦ ὀνομαζομένου tournois, εἰσήχθησαν καὶ εἰς τὰς ἐνετικὰς κτίσεις, ἀλλὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, διότι ἐκόπησαν τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ ἐπὶ τοῦ δουκὸς Ἀνδρέου Δανδόλου (1343-1354). Δεύτερον δέ, διότι μνημονεύονται ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ τὰ δουκᾶτα τοῦ Ἀναπλιοῦ καὶ τῆς Μυτιλήνης, ταῦτα δ' «ἀναγράφονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα τελευτῶντα, καὶ μάλιστα τὸ μὲν τοῦ Ἀναπλιοῦ πρῶτον ἐν ἔτει 1380, τὸ δὲ τῆς Μυτιλήνης ἐν ἔτει 1355».

Οἱ λόγοι οὗτοι οὐδεμίαν ἀπολύτως ἔχουσι σημασίαν πρὸς καθορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς ποιήσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

Ἡ χρῆσις τῆς λέξεως τορνέσια ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ (ἐκ τοῦ ἰταλ. tornese) εἶναι προγενεστέρα τῆς κοπῆς τοῦ εἴδους τούτου τῶν νομισμάτων ἐν Ἑλλάδι. Ἄλλως δὲ συνηθεστάτη εἶναι ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἡ χρῆσις λέξεων σημαινουσῶν ξένα νομίσματα (πρβλ. τάληρον, κολλωνᾶτο, ῥεγγίνα, σφάντζικα, ντούπια, ῥουπιὲς κτλ.). Τὴν δὲ λέξιν τορνέσι ἢ τουρνέσι εὑρίσκομεν εἰσηγμένην εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἤδη πρὸ τῆς φραγκοκρατίας, ἀπὸ τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος. Ὁ Πτωχοπρόδρομος μεταχειρίζεται ταύτην καθὼς καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν *τορνεσάκιν* [1]). Πρὸ τοῦ τέλους δὲ τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος τὴν εὑρίσκομεν καὶ ἐν τοῖς Χρονικοῖς τοῦ Μορέως [2]).

Τί δ' ἐννοεῖ ὁ Γιάνναρης λέγων ὅτι μνημονεύονται ἐν τῷ Ἐρω-

[1]) Γ΄ 88 σ. 55 Legrand (κἂν τορνεσιοῦ χαβιάριν). Ϛ΄ 167 σ. 114 L. (μ' ἕναν βελόνιν τορνεσιοῦ). Ϛ΄ 153 (κἂν τορνεσάκιν κάπου). Ἐν τῷ Ἡμπερίῳ καὶ Μαργαρώνᾳ στ. 960 = *Legrand*, Bibliogr. vulg. τ. Ι σ. 317 («καὶ τώρα δὲ μοῦ βρίσκεται τορνέσιν εἰς τὸ χέρι»).

[2]) Στ 2608 σ. 174 J. Schmitt. «Τῶν τορνεσίων» ἢ «τῶν τουρνεσίων».

τοκρίτῳ δουκᾶτα τῆς Μυτιλήνης καὶ τοῦ Ναυπλίου; Δουκᾶτα οὐδαμοῦ τοῦ ποιήματος μνημονεύονται. Ἀναφέρεται μόνον τὸ *ἀφεντόπουλο ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη* (Β', 142 κἑ.) καὶ τὸ *βασιλόπουλο* ἢ *ῥηγόπουλο τοῦ Ναπλιοῦ* (Β', 163 κἑ.), ὁ γιὸς ὁ κανακάρης τοῦ ῥῆγα τοῦ Ναπλιοῦ Ἀνδρόμαχος. Ὅθεν σαφῶς διακρίνονται τἀξιωματα αὐτῶν. Ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ *ῥηγᾶδες* καὶ *ῥηγόπουλα* ἀναφέρονται τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιᾶς, οἱ δ' ἄλλοι ἀγωνισταὶ εἶς τὸ κονταροχτύπημα εἶναι *ἀφένταις* ἢ *ἀφεντόπουλα* ἢ *ἀρχοντόπουλα*. Ὁ ποιητὴς θεωρεῖ ἄρα καὶ τὸ Ναύπλιον καὶ τὰς Ἀθήνας βασίλεια, ὡς τὸ Βυζάντιον, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Βλαχίαν, πολιτικῶς ὑπερτέραν κατέχοντα θέσιν τῶν ἄλλων, καὶ αὐτῆς τῆς Καραμανίας, ἣν ὁμοίως αὐθεντίαν ὑπολαμβάνει. Τὰς Ἀθήνας θεωρεῖ βασίλειον διὰ τὴν παλαιὰν δόξαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτῶν ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας εἰς δουκᾶτον [1]), τὸ δὲ Ναύπλιον ἴσως διότι ἐπὶ μακρὸν διετηρήθη ἡ μνήμη τοῦ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' (1180 - 1208) κραταιοῦ ἄρχοντος αὐτοῦ Λέοντος τοῦ Σγουροῦ, καὶ διότι ἀπὸ τοῦ θανάτου τούτου μέχρι τῆς εἰς τοὺς Φράγκους ὑποταγῆς (1212) διετέλει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Ἀγγέλου· Ὁ Σγουρός, «ὁ ἐπαινετὸς ἐκεῖνος στρατιώτης» ὡς τὸν ἀποκαλοῦσι τὰ Χρονικὰ τοῦ Μορέως (στ. 1528), ὅστις «ἐκ μικροῦ μέγας ἔφυ» [2]) ὁ *σεβαστοϋπέρτατος* [3]) γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Γ [4]), ὁ δεσπότης τῶν ὀχυρωτάτων τῆς Πελοποννήσου πόλεων, ὀνομάζεται μὲν *τύραννος* ὑπὸ τοῦ Νικήτα Χωνιάτου (σ. 841, 20 Bonn), ἀλλ' οἱ ὑπήκοοί του καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἐθεώρουν βεβαίως αὐτὸν ὑποδεέστερον τῶν ἄλλων ῥηγάδων.

Πάντως δὲ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ναυπλίου οὐδὲν συνάγεται πό-

[1]) Καὶ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἐπίστευον ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἀθηνῶν εἶχον τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δουκός. (*Νικηφόρ. Γρηγορ.* Ζ' 5 τ. Ι σ. 239 Bonn. = *Γρηγοροβίου - Λάμπρου*, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν τ. Α' σ. 480 - 1). Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι καὶ ὑπὸ τοῦ Δάντου καὶ ὑπὸ τοῦ Σαίξπηρ ὁ μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν Θησεὺς καλεῖται δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν.

[2]) *Εὐφραίμιος*, στ. 17284

[3]) *Γρηγοροβίου - Λάμπρου*, αὐτ. τ. Α σ. 367.

[4]) *Νικήτ. Χωνιάτ.* σ. 804 Bonn.

ρισμα περὶ τοῦ χρόνου τῆς ποιήσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Αἱ χρονολογίαι, ἃς ἀναφέρει ὁ Γιάνναρης (1383-1540), οὐδὲν ἔχουσι νόημα. Ἡ μὲν δευτέρα εἶναι ἡ τῆς παραδόσεως τοῦ Ναυπλίου εἰς τοὺς Τούρκους, ἡ δὲ πρώτη, ἡ χρονολογία ἀποφάσεως τῆς ἐνετικῆς γερουσίας περὶ ἀποστολῆς μοίρας τοῦ στόλου πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ὑπὸ τῶν Καταλωνίων δεσποτῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν Τούρκων ἀπειλουμένου Ναυπλίου [1]). Ἄλλως δὲ καὶ ἂν ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ ἀνεφέρετο δουκᾶτον τοῦ Ναυπλίου καὶ τὸ ἔτος τῆς συστάσεως τοῦ δουκάτου ὑπεδήλωνε τὸν χρόνον μεθ' ὃν ἐγράφη τὸ ποίημα, πάλιν θὰ μᾶς ἦτο ἄχρηστον τὸ τεκμήριον τοῦτο. Διότι τὸ Ναύπλιον δὲν ἦτο δουκᾶτον ἀπὸ τοῦ 1383 μέχρι τοῦ 1540, ὡς ἀγνοοῦμεν πόθεν πλανηθεὶς ὑπολαμβάνει ὁ Γιάνναρης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐθέντου τοῦ Ναυπλίου Ἄργους καὶ Κιβερίου Γουίδωνος τοῦ Ἀγγιανοῦ (1377), ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ καὶ κληρονόμος Μαρία ἐνυμφεύθη τὴν 17 Μαΐου 1377 τὸν Βενετὸν εὐπατρίδην Πέτρον Κορνᾶρον, ὅστις διῴκησε τὰς πόλεις ἐκείνας διὰ συγγενοῦς του καὶ ἔπειτα ἀπὸ τοῦ 1381 διὰ Βενετοῦ ἐπιτρόπου, μέχρις ὅτου μετά τινα χρόνον ἐλθὼν μετὰ τῆς συζύγου του ἐκ Βενετίας ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν διοίκησιν. Ἀποθανόντος δ' ἄπαιδος τοῦ Κορνάρου τῷ 1388, ἡ χήρα του ἐπώλησε τὴν χώραν εἰς τὴν Βενετίαν, ἔκτοτε δὲ μέχρι τῆς εἰς τοὺς Τούρκους παραδόσεως διῳκεῖτο τὸ Ναύπλιον ὑπὸ Βενετοῦ προνοητοῦ [2]). Τοὺς δὲ υἱοὺς τῶν Βενετῶν προνοητῶν δὲν φαίνεται πιθανόν, ὅτι θὰ ὠνόμαζε βασιλόπουλα καὶ ῥηγόπουλα ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

Καὶ ἡ μνεία τοῦ ἀφεντόπουλου τῆς Μυτιλήνης δὲν μᾶς χρησιμεύει πολὺ εἰς χρονικὸν προσδιορισμὸν τοῦ ποιήματος. Ὁμιλῶν ὁ Γιάνναρης περὶ τοῦ δουκάτου τῆς Μυτιλήνης, ἐννοεῖ βεβαίως τὴν ἐγκατάστασιν ἐν Λέσβῳ τῶν Γατελούζων, παραχωρήσαντος τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου τὴν νῆσον ὡς προῖκα τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ εἰς τὸν γαμβρόν του Φραγκίσκον Γατελοῦζον (1355). Ἡ δυναστεία τῶν Γατελούζων κατεῖχε τὴν Λέσβον μέχρι τῆς ὑποταγῆς εἰς

[1]) *Buchon*, Recherches historiques sur la principauté française de Moréa τ. II σ. 402. *Hopf* ἐν *Ersch u. Gruber* Encyklopädie τμῆμα I τ. 86 σ. 25.

[2]) *Hopf*, αὐτ.

τοὺς Τούρκους (1462)· ἀλλὰ μὴ δὲν ὑπῆρχον καὶ πρὸ τῶν Γατελούζων εὐγενεῖς βυζαντιναὶ οἰκογένειαι ἐν τῇ ἑλληνικῇ ταύτῃ νήσῳ; Τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἀπεσπάσθη ἡ Λέσβος ἐπὶ βραχὺν μόνον χρόνον κατὰ τὴν φραγκοκρατίαν (1204 - 1247), ἀνακτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νικαίας Ἰωάννου τοῦ Βατάτση, ἂν δὲν ὑπολογίσωμεν τὰς παροδικὰς ἐπιδρομὰς καὶ κατακτήσεις. Τὸ δὲ *ἀφεντόπουλο* τοῦ Ἐρωτοκρίτου δύναται ἐπίσης καλῶς νὰ προσαρμοσθῇ καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τοὺς Γατελούζους περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς Λέσβου καὶ εἰς τὰς προηγουμένας.

Ὅθεν τὰ ἱστορικὰ τεκμήρια τὰ ἐσωτερικά, ὅσα ἔφερεν ὁ Γιάνναρης ἐξ αὐτοῦ τοῦ ποιήματος, πρὸς ὁρισμὸν τοῦ χρόνου, μεθ' ὃν ἐποιήθη, οὐδαμῶς φαίνονται ἀσφαλῆ. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὑπάρχουσιν ἄλλα, φανερά, ὡς νομίζομεν, καὶ σαφέστατα, ὁδηγοῦντα ἡμᾶς εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν χρόνων τῆς γενέσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τὰ ὁποῖα ἄπορον εἶναι πῶς δὲν ἔτυχον τῆς προσηκούσης προσοχῆς.

Τὰ τεκμήρια ταῦτα μᾶς παρέχουσι προπάντων τὰ παρασιωπώμενα ὑπὸ τοῦ ποιήματος. *Οὐδαμοῦ αὐτοῦ ἀναφέρονται Τοῦρκοι.* Ποίημα δὲ ἑλληνικόν, ἐξυμνοῦν τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰς πολεμικὰς ἀρετὰς τῶν ἡρώων του, θὰ ἦτο ἀκατανόητον νὰ μὴ μνημονεύῃ τοὺς Ὀσμανίδας Τούρκους, ἂν ἐγράφη κατὰ τέλη τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, ὅτε οὗτοι εἶχον ἤδη καταλύσῃ τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, καταλάβῃ τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς, τὴν Πόλιν, πρὸς ἣν πᾶσα ἑλληνικὴ ψυχὴ μετ' ἀγάπης καὶ πόθου ἀείποτε ἀτενίζει, καὶ ἦσαν κύριοι ἁπάσης σχεδὸν τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Περιφρονήσεως δὲ καὶ χλεύης μᾶλλον θὰ ἐφαίνοντο ἄξιοι οἱ ἥρωες, οἵτινες ἀντὶ νὰ πολεμῶσι πρὸς τοὺς τυράννους τῆς δούλης πατρίδος των ἐπεδείκνυον τὴν ἀνδρείαν των εἰς κενοδόξους ἀγῶνας κονταροκτυπημάτων.

Τόσον δὲ παράδοξον καὶ ἀδύνατον φαίνεται ποίημα ἡρωϊκὸν ἐπὶ τουρκοκρατίας γραφὲν νὰ μὴ ἀναφέρῃ Τούρκους, ὥστε καὶ ὁ Γιάνναρης καὶ ὁ Σωτηριάδης πολλαχοῦ τοῦ Ἐρωτοκρίτου διαβλέπουσι Τούρκους ἀνυπάρκτους. Ὁ πρῶτος λέγει ὅτι ἐν τῇ ῥαψῳδίᾳ τοῦ κονταροκτυπήματος ῥαπίζει καὶ ἐκδικεῖται ὁ ποιητὴς Τούρκους (ἐννοῶν τὴν ἐν τῷ ἱππικῷ ἀγῶνι ἧτταν τοῦ Καραμανίτου), τὰ δὲ συναισθήματα αὐτοῦ πρὸς ἑκάστην τῶν χωρῶν, ἃς ἐκπροσωποῦσι τὰ ἐν τῷ

ποιήματι πρόσωπα, κανονίζονται ὑπὸ τῆς πολιτείας ἑκάστης πρὸς τὸν ἐξ Ἀσίας ἐπελαύνοντα κοινὸν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχθρόν. Ὁ δὲ Σωτηριάδης παρατηρεῖ μὲν ὀρθῶς, ὅτι ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ τιμᾶται ἡ ἀνδρεία ἡ ἔχουσα ἠθικὴν ἀξίαν, «ἡ μόνη δὲ δικαία αὐτῆς χρῆσις εἶναι ἡ ὑπηρεσία τῆς πατρίδος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ». Ἀλλὰ προσθέτει ὅτι «ὁ ἐχθρὸς οὗτος εἶναι ὁ προαιώνιος, ὁ ἀπαίσιος δαίμων τοῦ ὀλέθρου, ὁ Τοῦρκος, ὅστις εἶχεν ἤδη ἐρημώσῃ τὸ πᾶν κτλ.». Ἐκπροσωπεῖται δ' ὁ Τοῦρκος ἐκ τοῦ Καραμανίτου τοῦ κονταροκτυπήματος.

Ἡ μνεία τοῦ Καραμανίτου ἐν ποιήματι, ὅπερ φαίνεται ἀγνοοῦν τοὺς Ὀσμανίδας Τούρκους, ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν εἰκασίαν, ὅτι οἱ χρόνοι τοῦ ποιητοῦ συμπίπτουσι πρὸς τοὺς τῆς ἀκμῆς τοῦ Καραμανικοῦ κράτους. Ἡ δυναστεία τοῦ Καραμάν, συνεχίσασα τὸ καταλυθὲν σελτζουκικὸν κράτος ἀπὸ τοῦ 1277, ἐδέσποζε κατὰ τὸν ΙΓ΄ καὶ ΙΔ΄ αἰῶνα χωρῶν, αἵτινες ἦσαν ἄλλοτε τὸ ἀγλάϊσμα καὶ τὸ ἰσχυρὸν ἔρεισμα τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Κύριοι τῆς Καππαδοκίας, τῆς Λυκαονίας, τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Κιλικίας, πολλάκις διὰ τῶν ἐκ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπιδρομῶν δῃοῦντες καὶ ποιοῦντες ἀναστάτους τὰς ἑλληνικὰς νήσους, οἱ Καραμανῖται ἦσαν οἱ δεινότατοι τῶν πολεμίων τοῦ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνισμοῦ μέχρι τέλους τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, ὅτε ἠναγκάσθησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ κράτους τῶν Ὀσμανιδῶν. Ὅθεν τοὺς ἐχθροὺς τούτους τῶν Ἑλλήνων εἶναι πιθανόν, ὅτι ἐζήτησε νὰ συμβολίσῃ διὰ τοῦ Καραμανίτου ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Ἀδυνατῶν νὰ προεικάσῃ τὸν ἐκ τῆς ῥαγδαίως αὐξανομένης δυνάμεως τῶν Ὀσμανιδῶν Τούρκων ἐπικείμενον ὄλεθρον τοῦ ἔθνους, ἐθεώρει τοὺς Καραμανίτας, ὡς τοὺς μοιραίους ἀντιπάλους, οἵτινες ἐν τῇ γιγαντομαχίᾳ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας πρὸς τοὺς Ἀσιάτας βαρβάρους κατέλαβον τὴν θέσιν, ἣν πρὸ αὐτῶν κατεῖχον οἱ Σελτζοῦκοι, καὶ πρότερον οἱ Σαρακηνοὶ καὶ οἱ Πέρσαι [1]).

Πλὴν τῆς παρασιωπήσεως τῶν Ὀσμανιδῶν Τούρκων, ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου παρέχει ἡμῖν καὶ ἕτερον τεκμήριον, ἀνάγον ἡμᾶς εἰς τοὺς πρὸ τῆς τουρκοκρατίας χρόνους. Ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι

[1]) Ὁ Καραμανίτης λέγει ὁ ποιητής, ὅτι εἶχεν «ἔχθρητα πολλὴ μὲ τὸ νησὶ τῆς Κρήτης». Ἴσως ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Σελτζούκων ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ κακώσεις τῆς Κρήτης.

ἀκόμη ἕδρα χριστιανοῦ βασιλέως. Τοῦ ἱπποτικοῦ ἀγῶνος μετέχει καὶ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου· παρίσταται δὲ καταλαμβάνων τὴν προσήκουσαν αὐτῷ ἕνεκα τοῦ ἀξιώματος τοῦ πατρὸς τάξιν, ὑπέρτερος θεωρούμενος ὄχι μόνον τῶν υἱῶν αὐθεντῶν καὶ βασιλέων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τούτων. Ὁ βασιλόπαις περιγράφεται ἐμφανιζόμενος εἰς τὸν ἀγῶνα μετὰ παρασκευῆς μεγαλοπρεπεστάτης, περιστοιχούμενος ὑπὸ πολυαρίθμου καὶ λαμπρᾶς συνοδίας πεζῶν καὶ ἱππέων, γινόμενος δὲ δεκτὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν μετ' ἐξαιρετικῶν τιμῶν. Παραθέτομεν ὧδε πρὸς ἀπόδειξιν τούτων στίχους τινὰς τοῦ ποιήματος. (Β, 365 — 436):

Μὲ στόλιση βασιλική, καὶ πλούσα πλιὰ παρ' ἄλλη,
καὶ μ' ἔπαρσες ῥηγατικαῖς, καὶ μ' ἀφεντιὰ μεγάλη,
ἐπρόβαλεν ὡσὰν ἀετός, 'ς τἄλογο καβαλλάρης,
τοῦ βασιλιοῦ τοῦ Βυζαντιοῦ ὁ γιὸς ὁ κανακάρης...
Ἀδειάσασι, ὡς τὸν εἴδασι, κ' ἐκάμασί του τόπο,
κ' ἔλαμπε ὡσὰν αὐγερινὸς 'ς τὴ μέση τῶν ἀθρώπω.
Ἐφάνηκε, ὡς ἐπρόβαλεν, ἡ ἀφεντιά, τὴν ἔχει,
καθένας τὸν ἐγνώρισε, κι' ἂς μήν τονε κατέχῃ,
πῶς εἶν' ἀφέντης, βασιλιός, ψηλοῦ δεντροῦ κλωνάρι,
πειδὴ τὸν συντροφιαζουσι πεζοὶ καὶ καβαλλάροι...
Ἐπαίρνετο κ' ἐρέμπετο 'ς τὴν ἀφεντιὰ τὴν τόση,
'ς τὴν μεγαλότητα κιανεὶς δὲν εἶν' νὰ τοῦ σιμώσῃ...
'Σ κιανένα ἄλλο ὁ βασιλιὸς (τῶν Ἀθηνῶν) τὴν κεφαλὴ δὲν κλίνει,
ἀμὴ αὐτουνοῦ πολλὴ τιμὴ δίδει τὴν ὥρα κείνη.
Μὲ πρόσωπο χαιράμενο, μὲ λόγια ζαχαρένια
ἐτοῦτον ἀποδέχτηκε, ὄχ' ἔτσι πλιὸ κιανένα.
Κι' ἀπ' τὸ θρονί του τὸ χρουσὸ λιγάκι ἀνεσηκώθη
Πολλὴ τιμή, παρ' ἀλλουνοῦ, τουνοῦ τ' ἀφέντη ἐδόθη.
Ὅλοι τὰ μάτια τως 'ς αὐτὸν στρέφου καὶ συντηροῦσι
καὶ δὲν ἀνεντρανίζουσι κιανένα πλιὸ νὰ δοῦσι.

Ταῦτα ἁρμόζουσι μόνον εἰς τὸν υἱὸν Ἕλληνος βασιλέως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· οὐδεὶς δὲ φαντάζεται ὅτι θὰ ἔγραφεν οὕτως ὁ ποιη-

τὴς μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὅτε θ' ἀνεφέροντο τὰ ἔπη εἰς παῖδας Σουλτάνων· οὔτε ὅτι εἶναι πιθανὴ ποίησις ἐκτὸς τόπων καὶ χρόνων, συγχέουσα κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὰ πράγματα διὰ πλασμάτων ἀντικειμένων ἄντικρυς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν γνωστὴν εἰς πάντας, ἀφοῦ ὁ λόγος εἶναι περὶ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἑτέρα παρασιώπησις, παραδοξοτάτη φαινομένη ἐν ἔργῳ Κρητὸς γραφέντι ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τῆς ἑνετοκρατίας, εἶναι ἡ τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν Φράγκων καθόλου. Ὄχι μόνον δὲν ὀνομάζονται οἱ Ἑνετοί, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ Κρήτης ἐν τῷ ποιήματι λεγόμενα προϋποθέτουσι τὴν πρὸ τῆς ἑνετοκρατίας πολιτικὴν κατάστασιν τῆς νήσου. Κατὰ τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις τῶν Κρητῶν, ἡ νῆσος ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κωνσταντίνου διῳκεῖτο ὑπὸ δώδεκα ἀρχοντικῶν γενῶν, χριστιανῶν ὀρθοδόξων. Τὸ δὲ πιθανὸν εἶναι ὅτι ἐπὶ τῶν τελευταίων Κομνηνῶν ἢ ἐπὶ τῶν Ἀγγέλων ἐδόθησαν εἰς δώδεκα βυζαντινὰς οἰκογενείας μεγάλα τιμάρια ἐν Κρήτῃ [1]). Τὸ ῥηγόπουλο τῆς Κρήτης, κατὰ τὸν ποιητήν:

Τὴ χώρα τὴν ἐξακουστή, τὴν ὄμορφη Γορτύνην,
ὥριζε κι' ἀποφέντευγεν αὐτὸς τὴν ὥρα κείνην.

Ἡ μνεία τῆς *ὀμορφης Γορτύνης*, ὡς τῆς πόλεως, ἧς ἦρχε τὸ ῥηγόπουλο τῆς Κρήτης, μαρτυρεῖ γνῶσιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς νήσου πρὸ τῆς ἑνετοκρατίας. Ἀληθῶς ἡ Γόρτυν ἦτο ἡ ἐπισημοτάτη πόλις τῆς Κρήτης. Ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου πιθανῶς, ἡ νῆσος διῳκεῖτο ὑπὸ ὑπατικοῦ ἕδραν ἔχοντος τὴν Γόρτυνα [2]), ἥτις ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνον ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ πρώτη τῶν κρητικῶν πόλεων· ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς συνόδου κατεστάθη ἡ μητρόπολις Γορτύνης, εἰς ἣν ὑπήγοντο πᾶσαι αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς νήσου, καὶ μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Σαρακηνῶν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ διετηρήθη ἡ αὐτὴ ἐκκλησιαστικὴ τάξις. Τὸ μέγα δ' ἀξίωμα τῆς πόλεως ταύτης πρὸ

[1]) *Hopf*, Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters ἐν *Ersch u. Gruber* Encyklopädie Σειρ. I τ. 85 σ. 178 κέ.

[2]) Βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ *Pauly-Wissowa*, Real-Enkyklopädie ἄρθρ. consularis (τ. IV στ. 1141).

τῆς ἐνετοκρατίας ἐμφαίνει τὸ πλάσμα τοῦ ποιητοῦ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐκ Κρήτης ἀγωνιστοῦ τοῦ κονταροκτυπήματος.

Προσέτι δύναται ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἱστορικὴ ἔνδειξις καὶ ἡ μνεία βασιλέως τῆς Βλαχίας, ἥτις ἔγινεν ὑποτελὴς εἰς τοὺς Τούρκους τῷ 1391.

Ἐνδέχεται δ' ὅμως νὰ παρατηρήσῃ τις, ὅτι τοιαῦται ἐνδείξεις δὲν ἔχουσι τὴν ἀποδιδομένην εἰς αὐτὰς σημασίαν, ἀφ' οὗ τὸ ποίημα ἀναφέρεται εἰς ἐποχὴν παρῳχημένην,

'ς τσοῖ περαζόμενους καιρούς, ποῦ οἱ Ἕλληνες ὡρίζα,

καὶ ἀναπαριστᾷ ἄλλους βίους καὶ ἄλλας περιστάσεις, οὐδὲν κοινὸν ἐχούσας πρὸς τοὺς χρόνους, καθ' οὕς ἔζη ὁ ποιητής. Ἀλλ' ἂν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἔργα τῶν νεωτέρων ποιητῶν καὶ μυθιστοριογράφων, τῶν βαθυτέραν γνῶσιν τοῦ παρελθόντος ἐχόντων καὶ ἐπιδιωκόντων πιστὴν ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις ἀναπαράστασιν αὐτοῦ, ὁσάκις ἡ ὑπόθεσις ἀπαιτῇ τοῦτο, ἂν εἰς τὰ ἔργα ἐκεῖνα κατάδηλα εἶναι τὰ μαρτύρια τοῦ συγχρόνου βίου, πολλῷ μᾶλλον παρατηρεῖται τοῦτο εἰς τοὺς ποιητὰς τῶν μέσων χρόνων. Οὗτοι ἐνόμιζον ὅτι πᾶν ὅτι περὶ αὐτοὺς ἔβλεπον ἀείποτε ὑπῆρξε, καὶ ὅτι ὁ ἀρχαῖος βίος, ὃν ἄλλως οὐδαμῶς ἢ ἀτελέστατα ἐγίνωσκον, δὲν διέφερε τοῦ συγχρόνου. Ὁ παραφράσας τὴν Ἰλιάδα Ἑρμονιακὸς διηγεῖται ὅτι εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ὁ Ἀχιλλεύς:

Φέρει στράτευμα Βουλγάρων
Οὔγγρων τε καὶ Μυρμιδόνων.

Ἐν τῷ *Ἀλεξάνδρῳ* τοῦ Γάλλου ποιητοῦ Lambert-le-Court, ὁ μὲν Φιλώτας ὁρκίζεται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, τοῦ βοηθήσαντος τοὺς Ἑβραίους νὰ διαβῶσι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὁ δ' Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν στέψιν του διατάσσει νὰ τελεσθῇ λειτουργία καὶ νὰ ψαλῇ ἀκολουθία, καθόλου δὲ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ἀναφέρονται πάντα τὰ ἔθιμα, αἱ ἰδέαι, ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ὀργάνωσις τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος, καθ' ὃν ἔζη ὁ Γάλλος ποιητής [1]).

[1]) Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque de Roi. Par. τ. V σ. 111-2.

Ἱσπανὸς δέ τις ποιητής, σύγχρονος τούτου, διηγεῖται, ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Ἀχιλλέως, ὅπως μὴ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν Τροίαν, ἔκρυψεν αὐτὸν εἰς μονὴν Βενεδικτίνων [1]).

Ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου δὲν ἀπετέλει βεβαίως ἐξαίρεσιν, ἀλλ' ἀνεπιγνώστως ἀντικατοπτρίζει ἐν τῷ ἔργῳ του τὴν σύγχρονον κατάστασιν. Ὅθεν ὁσάκις εὑρίσκομεν ἐν αὐτῷ ἱστορικήν τινα ἔνδειξιν πρέπει νὰ θεωρῶμεν ταύτην ὡς μαρτύριον συγχρόνων τῷ ποιητῇ πραγμάτων, καὶ ὄχι ὡς προσπάθειαν ἀτυχῆ πρὸς ἀναπαράστασιν τῶν χρόνων τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, τὰς ὁποίας δὲν ἐγίνωσκεν, εἰμὴ ἐκ τῆς φερομένης κατὰ τοὺς μέσους χρόνους φήμης περὶ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν λαμπρότητος καὶ σοφίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι πιθανῶς τὸ ἀρχέτυπον ποίημα ἐγράφη κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα, ὅτε ἤκμαζε τὸ κράτος τῶν Καραμανιτῶν, ἐν ὅσῳ ἀκόμη τὸ κράτος τῶν Ὀσμανιδῶν Τούρκων δὲν εἶχε τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν δύναμιν τὴν ὁποίαν ἤρχισε προσλαμβάνον περὶ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος, καὶ δὴ ἀπὸ τῆς ἐν Κοσσόβῳ μάχης (1385). Φαίνεται δ' ὅτι ἐποιήθη ἴσως ἐκτὸς τῆς Κρήτης, ἐν χώρᾳ ἑλληνικῇ μὴ φραγκοκρατουμένῃ, διεσκευάσθη δ' ὕστερον ὑπό τινος Κρητός, ὅστις δὲν ἦτο ὁ Βιτσέντζος Κορνᾶρος, ὁ ἄρχων τῆς Καρπάθου, ὁ τῷ 1476 γεννηθείς. Ὁ δὲ τὸν δεύτερον ἐπίλογον τοῦ Ἐρωτοκρίτου γράψας Βιτσέντζος Κορνᾶρος, πιθανῶς ἦτο ἁπλοῦς ἀντιγραφεύς, ὀλίγας καὶ ἀσημάντους μεταβολὰς ἐπενεγκὼν εἰς τὸ κείμενον. Ἂν δ' οὗτος περιλαμβάνεται ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Γιάνναρη καταρτισθέντι γενεαλογικῷ πίνακι τῆς οἰκογενείας Κορνάρων ἢ εἶναι ἄλλος τις ἄγνωστος, ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐξακριβώσωμεν.

Δ΄.

Ἡ ὑποτιθεμένη ἑνετικὴ καταγωγὴ τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ἐρωτοκρίτου συνετέλεσεν μεγάλως εἰς τὴν διάγνωσιν φραγκικῶν ἠθῶν καὶ φραγκικῶν ἰδεῶν ἐν τῷ ποιήματι. Ἦτο τόσον εὔλογον καὶ τόσον ἀναγκαῖον, ἔργον Φράγκου, ὁσονδήποτε ἐξελληνισθέντος, νὰ φέρῃ βαθέως ἐγκε-

[1]) *Fabre* ἐν Bibl. universelle, Littérature 1818 τ. VII σ. 345

χαραγμένον καὶ ἀνεξίτηλον τὸν φραγκικὸν τύπον, ὥστε πᾶσα ἐξέτασις τοῦ Ἐρωτοκρίτου μὴ ἀνευρίσκουσα φραγκικῆς ἐπιδράσεως ἴχνη νὰ θεωρῆται ὡς ἀτελὴς καὶ ἐπιπόλαιος. ν' ἀναζητῶνται δὲ πανταχοῦ αἱ πηγαὶ τοῦ ποιήματος.

Οἱ ἀπὸ τοιαύτης ἀδιασείστου πεποιθήσεως ἀφορμώμενοι εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Ἐρωτοκρίτου, εὔκολον ἦτο νὰ ἐξοκείλωσιν εἰς ἀκροτάτας γνώμας, θολούσας τὴν ἀντίληψιν τοῦ ποιήματος καὶ παραπλανώσας τὴν κρίσιν περὶ τούτου καὶ περὶ τῶν ἄλλων μνημείων τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας.

Τοιαῦται δὲ εἶναι αἱ γνῶμαι ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου διάλεξις τοῦ Σωτηριάδου. Ὄχι μόνον ὁ Ἐρωτόκριτος, κατ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ σύμπασα ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία προῆλθεν ἐκ φραγκικῆς ἐπιδράσεως. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, κατὰ τὸν Σωτηριάδην, ἀφότου ἡ Ἑλλὰς ὅλη ἔγινε λάφυρον τῶν ξένων κατακτητῶν, «τὸ χριστιανικὸν ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπέβαλε τὰ δύο « οὐσιωδέστατα γνωρίσματα τῆς μέχρι πρὸ ὀλίγου ἱστορικῆς του ὀντό- « τητος, τὴν γνησίαν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὴν ἐνεργὸν τοῦ ὑπε- « ρόχου του πνεύματος δύναμιν». Ἀλλ' ἀποχωρισθεῖσα ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς παλαιᾶς μοναρχίας εἰσῆλθεν εἰς τὸ σύστημα τῶν φραγκικῶν κρατῶν καὶ παρεδόθη μὲ τόλμην εἰς τὰς νέας ἐκ τῆς Δύσεως ἐπιδράσεις, οὕτω δ' ἐπανεῦρε ταχέως τὸ παλαιὸν τῆς ψυχῆς σφρῖγος καὶ φραγκίζουσα ἀνεπλάσθη. «Ἡ νέα μας ἱστορία ἀρχίζει μὲ τὸν ἐκφραγκισμὸν « τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ποίησίς μας, ὡς ὑψίστη καὶ καθαρωτάτη ἔκφρα- « σις τοῦ πνεύματος καὶ πιστὸν κάτοπτρον τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ, γεν- « νᾶται ἐκ τῆς προσεγγίσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Δύσιν». Καὶ ἐπάγεται ὡς κατακλεῖδα, ὅτι «αὐτὸς εἶναι ἀκριβῶς ὁ χαρακτὴρ τῆς « ἐθνικῆς ταύτης ἀνακαινίσεως, *ὁ τέλειος ἐκφραγκισμὸς τοῦ ἑλλη- « νικοῦ πνεύματος*».

Τοιαύτη ἀπόλυτος θεωρία,, οὕτω περιφανῶς ἀντικειμένη πρὸς τὰ πράγματα, μόνον ὡς παραδοξολογία ἀκατανόητος δύναται νὰ ἐκληφθῇ. Οὐδεὶς βεβαίως ἀρνεῖται, ὅτι εἴς τινα τῶν μνημείων τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν λογοτεχνίας παρατηρεῖται φραγκικὴ ἐπίδρασις, ὅπως ἐπίσης καὶ ἀσιατική, ἀλλ' ὡς φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς συναφείας καὶ πνευματικῆς κοινωνίας τῶν λαῶν. Ἡ τοιαύτη δ' ἐπί-

δρασις, ἥτις ἄλλως καὶ ἀμοιβαία ἦτο, ἀπέχει μεγάλως, παντελῶς διάφορον χαρακτῆρα ἔχουσα, τῆς ὀλεθρίας ἐπιδράσεως, ἥτις ὑποτίθεται τοσοῦτον ἰσχυρά, ὥστε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς γνησίας ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ τὸν τέλειον ἐκφραγκισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τῶν Ἑλλήνων οὐδέποτε ἐξέλιπεν, ὡς μαρτυροῦσι τρανῶς παντοῖαι ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, προπάντων δ' ἡ γλῶσσα, ἥτις ζῇ ἀπὸ αἰώνων, ἀπορροφήσασα καὶ ἐξομοιώσασα πρὸς τὰ ἴδια ὅσα στοιχεῖα ξενικὰ κατὰ καιροὺς παρέλαβεν. Ἡ δ' ἀνάπτυξις τῆς λογοτεχνίας ἠκολούθησε τὴν κανονικὴν ὁδὸν αὐτῆς, διατηροῦσα τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα ἀκραιφνῆ, διότι ἐκ τοῦ ἔθνους παρελάμβανεν ἡ λογοτεχνία τὰ κυριώτατα καὶ οὐσιωδέστατα στοιχεῖα αὐτῆς, πρόσθες δὲ καὶ τὰ ὑγιέστατα. Καὶ ἂν παρίδωμεν τοὺς ὑμνογράφους τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν κορυφὴν αὐτῶν, τὸν Ῥωμανόν, καὶ περιορίσωμεν τὴν ἐξέτασιν εἰς τὴν λαϊκὴν ποίησιν τῶν ὕστερον χρόνων, εἰς τίνα ξένην ἐπίδρασιν πρέπει ν' ἀποδώσωμεν τὴν πλουσίαν ποιητικὴν παραγωγὴν τοῦ ΙΒ´ αἰῶνος; Μόνον δὲ τὸ ἔπος τοῦ Ἀκρίτου δὲν ἀρκεῖ νὰ καταρρίψῃ ἐκ θεμελίων τὸν ἰσχυρισμὸν περὶ γενέσεως τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως ἐκ τῆς προσεγγίσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Δύσιν καὶ περὶ τελείου ἐκφραγκισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος;

Τὸ σαθρὸν ἄλλως τῆς θεωρίας ταύτης καταφαίνεται ἀριδήλως ἐκ τῶν δύο μόνων συγκεκριμένων παραδειγμάτων, τὰ ὁποῖα φέρει ὁ Σωτηριάδης πρὸς πίστωσιν αὐτῆς, παρέχων οὕτως ἔδαφος πρὸς θετικὴν ἐξέτασιν καὶ συζήτησιν. Πλὴν τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τὸν ἐκφραγκισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος μαρτυροῦσι, κατ' αὐτόν, καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἐκεῖνα ᾄσματα, ὧν τὴν συλλογὴν αὐθαιρέτως ὠνόμασεν *Ἀλφάβητον τῆς ἀγάπης* ὁ πρῶτος ἐκδότης W. Wagner. Καὶ περὶ μὲν τῶν φραγκικῶν ἐπιδράσεων ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ θὰ διαλάβωμεν μετ' ὀλίγον. Τὰ δὲ δημώδη ἐκεῖνα ᾄσματα ὑπέλαβεν ὁ Wagner ὡς ποιηθέντα ἐν Ῥόδῳ, καὶ ἀναφερόμενα εἰς ἔρωτας Ναϊτῶν ἱπποτῶν πρὸς Ῥοδίας γυναῖκας, ἐκ ψευδῶν τεκμηρίων, μάλιστα δ' ἐκ παρανοήσεων τοῦ κειμένου πλανηθείς. Τὴν γνώμην τοῦ Wagner ἀντέκρουσα ὡς ἀστήρικτον καὶ ἀπίθανον εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς συλλογῆς ἐν κρίσει τοῦ βιβλίου τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσα εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Τερ-

γέστης *Κλειὼ* τῆς 1 καὶ 8 Μαρτίου 1880. Σήμερον δὲ οὐδεὶς πιστεύει εἰς τὰ περὶ Ναϊτῶν ἱπποτῶν εἰκοτολογήματα τοῦ Wagner, οὐδ' εἰς τὴν ῥοδίαν προέλευσιν τῆς ὅλης συλλογῆς τῶν ᾀσμάτων [1]).

Ἀλλὰ τὰς ἀπὸ τοσούτου χρόνου ἀναιρεθείσας εἰκασίας ταύτας, ἐπαναλαμβάνει ὡς ἀναντιλέκτους ἀληθείας ὁ Σωτηριάδης. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἐνῷ οὐδ' αὐτὸς ὁ Wagner παρετήρησε φραγκικὴν ἐπίδρασιν εἰς τᾆσματα, ἀλλ' ἀνεγνώρισεν ὅτι καὶ ἀναφορὰν εἰς τὸν βίον τῶν Βυζαντινῶν ἔχουσι καὶ ὅμοια τὴν φύσιν εἶναι πρὸς τἆλλα δημώδη ἑλληνικὰ ᾄσματα, τὴν δ' ἐν αὐτοῖς ἐμφαινομένην σφοδρότητα τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους ἐζήτησε νὰ ἐξηγήσῃ ἐκ τῆς γειτνιάσεως τῆς Ῥόδου πρὸς τοὺς φιλέρωτας καὶ ἀκολάστους λαοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (!), ὁ Σωτηριάδης θεωρεῖ ὡς ἀναμφισβήτητον τὴν φραγκικὴν ἐπίδρασιν. Τὰ περιπαθῆ τῶν Φράγκων ᾄσματα ἐκίνησαν, λέγει, νέας χορδὰς εἰς τὴν λύραν τοῦ λαοῦ. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἡ θαυμασία ποίησις τοῦ λαοῦ. «Τοιουτοτρόπως παιδαγωγεῖται τὸ αἴσθημα, πλάσσεται «ἡ γλῶσσα καὶ μορφώνεται ἡ ποίησις εἰς τὴν προσοικειωθεῖσαν τὸ «πνεῦμα τῆς Δύσεως Ἑλλάδα». Εἶναι δ' ἀναγκαῖον ἴσως νὰ σημειωθῇ, ὅτι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ δόγματος αὐτοῦ, ὅτι τὰ περιπαθῆ τῶν Φράγκων ᾄσματα τοσαύτην ἔσχον ῥοπὴν καὶ εἰς τὰ συναισθήματα, καὶ εἰς τὴν ποίησιν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὐδὲν προσάγει μαρτύριον. Ἄλλως δὲ οὐδὲ νὰ εὕρῃ ἦτο δυνατὸν οὐδὲ μιᾶς εἰκόνος, οὐδὲ μιᾶς ἰδέας, οὐδὲ ἑνὸς κἂν στίχου τῶν ῥοδίων λεγομένων ᾀσμάτων τὸ φραγκικὸν πρότυπον· ἐνῷ τοὐναντίον ὄχι μόνον εἰς τἆλλα δημοτικὰ ἑλληνικὰ ᾄσματα, ἀλλὰ καὶ εἰς μνημεῖα τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν λογοτεχνίας ἀνευρίσκομεν πάμπολλα τὰ κοινά, ἀκόμη καὶ ᾀσμάτια ὅλα μὲ ἀσημάντους μόνον παραλλαγὰς ἐπαναλαμβανόμενα.

Πλείονα ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα δὲν ἔχουσι καὶ οἱ περὶ τοῦ φραγκισμοῦ τοῦ Ἐρωτοκρίτου λόγοι. Ὁ Ἐρωτόκριτος, κατὰ τὸν Σωτηριάδην, «μᾶς εἰσάγει ἐντελῶς εἰς φραγκικὴν ἀτμόσφαιραν. Καὶ φαίνεται «ἀκατανόητον πῶς ἀπὸ τὴν σύγκρουσιν ἐκείνην τῶν δύο ἀντιθέτων «κόσμων γεννᾶται ἐν μέσῳ λαοῦ ἑλληνικοῦ ἐκ ψυχῆς ἑλληνικῆς τό«*σον γνήσιον ἀπαύγασμα φραγκικοῦ πνεύματος*».

[1]) Βλ. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur² σ. 813, τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως Γ. Σωτηριάδου τ. Γ' σ. 56-57.

Ἀλλὰ ποῦ κρύπτεται τὸ φραγκικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα, περὶ τοῦ ὁποίου πάντες ὁμιλοῦσιν, ἀλλὰ τοῦ ὁποίου τὰ σημεῖα οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ἐπιδείξῃ; Τὰ ἤθη καὶ τὰ πάθη ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ εἶναι, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτηριάδης ὁμολογεῖ, «μέχρι τῶν λεπτοτάτων ἀποχρώσεων ἑλληνικά». Τὸ φραγκικὸν πνεῦμα ἀνεμένετο σαφῶς νὰ ἐκδηλωθῇ προπάντων ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους Διότι αὕτη ἰδιαιτέρως χαρακτηρίζει τὴν φραγκικὴν μεσαιωνικὴν ποίησιν, ἥτις ἐν τῷ ἔπει τοῦ *Τριστάνου καὶ τῆς Ἰσόλδης* ἐξίκετο εἰς τὴν ἀκροτάτην διατύπωσιν τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, τοῦ ἐντεινομένου πολλάκις καὶ εἰς μανικὰς πράξεις. Ἀλλ᾽ ὁ ἔρως τοῦ *Ἐρωτοκρίτου* εἶναι ὁ ἑλληνικός, ὁ ἔρως, ὃν ἀνευρίσκομεν εἰς τὰ δημοτικὰ ᾄσματα, ὁ ἰσχυρὸς καὶ βαθύς, ἀλλ᾽ οὐδέποτε ἐξοκέλλων εἰς παραφόρους ἐξωτερικὰς ἐκδηλώσεις. Τοῦτο παρετήρησεν ἤδη καὶ ὁ Φωριέλ, ὁ ἐπίσης καλῶς καὶ τὴν δημώδη ἑλληνικὴν καὶ τὴν φραγκικὴν ποίησιν ἐπιστάμενος, ὡς μαρτυροῦσιν ἡ συλλογή του τῶν ἑλληνικῶν ᾀσμάτων καὶ αἱ συγγραφαὶ αὐτοῦ περὶ τῶν ἱπποτικῶν ἐποποιιῶν καὶ περὶ τῆς προβηγκιακῆς ποιήσεως. «Ὁ «ἔρως μάλιστα, λέγει, ὑποτυπώνεται ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ μετά τινος «δὸς εἰπεῖν πρωτοτύπου κράματος ὁρμῆς καὶ ἁπλότητος, ἐξάρσεως καὶ «ἀφελείας, ἐν ᾧ διακρίνεται ἔμπνευσις τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον «ἢ τῆς ἱπποτικῆς γυναικολατρείας» [1]).

Εὑρίσκει δ' ὅμως τὴν φραγκικὴν ἐπίδρασιν ὁ Σωτηριάδης προπάντων εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ποιήματος. Καὶ ἀφοῦ ἐκθέτῃ ταύτην διὰ βραχέων, ἐπιλέγει: «Δὲν εἶναι ἀνάγκη τίποτε περισσότερον νὰ λε «χθῇ διὰ νὰ φανῇ πόσον ἀκραιφνῶς φραγκικὴ εἶναι ἡ ὑπόθεσις αὕτη «τοῦ ἔπους». Ἀλλ' οὐδὲν τὸ ἰδιαιτέρως φραγκικὸν ἔχει ἡ ὑπόθεσις, εἰμὴ τοὺς φραγκικοὺς ὅρους, τοὺς ὁποίους ἐκθέτων αὐτὴν μεταχειρίζεται ὁ Σωτηριάδης. «Ἡ Ἀρετοῦσα, λέγει, ἀνταποδίδει μὲ ἴσον πάθος τὸν «φλογερὸν ἔρωτα τοῦ *ἱππότου ὑποτελοῦς τοῦ πατρός της.* «*Ἀλλ' ἡ θέσις μεταξὺ κυρίου καὶ ὑποτελοῦς εἶναι πολὺ ἄνισος*». Οὔτε ἱππότας, οὔτε ὑποτελεῖς ἢ λίζιους γνωρίζει ὁ Ἐρωτόκριτος. Ἡ δ' ὑπόθεσις αὐτοῦ εἶναι ἁπλουστάτη. Ὁ Ἐρωτόκριτος ἀγαπᾷ τὴν μονογενῆ θυγατέρα τοῦ βασιλέως του καὶ τὴν ζητεῖ εἰς γάμον· ὁ δὲ βασιλεὺς ὀργισθεὶς διὰ τὴν αὐθάδειαν τὸν ἐξορίζει, τὴν δὲ θυγατέρα

[1]) *Fauriel,* Chants populaires de la Grèce moderne τ. I σ. XX.

του φυλακίζει, διότι ἀγαπῶσα τὸν Ἐρωτόκριτον, ἀρνεῖται νὰ ὑπανδρευθῇ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Ἐρωτόκριτος φεύγει, ἀλλ' ὅτε ἔμαθεν ὅτι κινδυνεύει ἡ πατρίς του, πολεμουμένη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βλαχιᾶς, τρέχει εἰς βοήθειαν αὐτῆς ἀγνώριστος (διότι διὰ μαγικῶν φαρμάκων μετέβαλεν ὄψιν), νικᾷ τοὺς Βλάχους, σῴζει ἀπὸ βεβαίου θανάτου τὸν πατέρα τῆς ἐρωμένης του, ἐλευθερώνει τὴν πατρίδα του, καὶ εἰς ἀμοιβὴν λαμβάνει γυναῖκα τὴν Ἀρετοῦσαν.

Ὁ μῦθος οὗτος εἶναι ἁπλούστατος καὶ κοινότατος, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἦτο δύσκολον νὰ εὑρεθῶσιν ἀναλογίαι καὶ ὁμοιότητες πρὸς πλείστας διηγήσεις τῆς φραγκικῆς ποιήσεως· ἀλλ' ἐπίσης καὶ πρὸς ἀσιατικοὺς μύθους, ὅπερ καταδεικνύει ὁπόσον ἀκροσφαλὲς εἶναι πᾶν συμπέρασμα περὶ προτύπων τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἰς τοιαύτας παρατηρήσεις στηριζόμενον. Εἶπόν τινες ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιήματος ὑπενθυμίζει ἀνατολικὰ παραμύθια, διότι ὡς ἐν πολλοῖς τούτων καὶ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ βασιλεὺς καὶ βασίλισσα ἄπαιδες μετὰ πολλὴν προσδοκίαν γεννῶσιν ὡραιοτάτην κόρην ἢ ὡραιότατον καὶ ἀνδρεῖον υἱόν· ὡς νὰ μὴ ἦτο τοῦτο κοινότατον ἐπεισόδιον παραμυθίων πλείστων λαῶν [1]). Ἄλλοι ἀνευρίσκουσιν ὁμοιότητας πρὸς διηγήσεις τοῦ *Σὰχ-ναμὲ* τοῦ Πέρσου Φιρδούση καὶ τοῦ δημώδους ἰταλικοῦ βιβλίου Reali di Francia (Τὰ βασιλόπουλα τῆς Γαλλίας) [2]). Ὁ δὲ Γιάνναρης ἀναφέρει ἐκ νεωτέρου τινός ἰταλικοῦ βιβλίου περὶ κονταροκτυπημάτων (1883) ἱστορίαν τινὰ γενικωτάτας παρουσιάζουσαν ὁμοιότητας πρὸς τὴν ὑπό-

[1]) Εὐλογώτερον θὰ ἦτο νὰ συγκριθῇ ὁ Ἐρωτόκριτος πρὸς τὸν Ἠμπέριον καὶ Μαργαρώναν, διότι ἐν τούτῳ ἡ βασίλισσα μετὰ τεσσαρακονταετῆ στείρωσιν γεννᾷ τὴν Μαργαρώναν, προσέτι δὲ ἀναφέρεται καὶ κονταροκτύπημα, ἐν ᾧ ἀναδεικνύεται νικητὴς ὁ ἐρώμενος τῆς βασιλόπαιδος.

[2]) *K. Krumbacher.* Byz. Litteraturgeschichte [2] στ. 871, ἑλλ. μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου τ. Γ' σ. 171. Ὁ Krumbacher ἀναφέρεται εἰς τὴν ποιητικὴν διασκευὴν τῶν Reali di Francia τοῦ Χριστοφόρου τοῦ Φλωρεντινοῦ, τὴν ἐκδοθεῖσαν τῷ 1534. Ἀλλ' οὔτε ἐν ταύτῃ, οὔτε ἐν τῷ πληρεστέρῳ καὶ παλαιοτέρῳ εἰς πεζὸν λόγον κειμένῳ εὑρίσκεται ἐπεισόδιόν τι, παρουσιάζον ὁμοιότητας ἀξίας λόγου πρὸς τὰ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ Περὶ τοῦ δημώδους ἰταλικοῦ βιβλίου βλ. *Grässe,* Lehrbuch einer allgemeinen Literärgeschichte, Dresden 1842 τ. II τμ. 3 σ. 303 κἑ. *Γάσπαρη,* Ἱστορία τῆς ἰταλικῆς λογοτεχν. μετάφρ. Α. Σ. Βλάχου τ. II σ. 327 κἑ.

θεσιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἀλλὰ παρατηρεῖ ὅτι τὰς πηγὰς τοῦ βιβλίου ἐκείνου οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ Em. Legrand ἠδυνήθησαν ν' ἀνεύρωσιν.

Ὅθεν παντελῶς ἄγονος, ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται, ἐλέγχεται ἡ ἀναζήτησις φραγκικῶν προτύπων τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Ἀκριβέστατα δ' εἶναι ὅσα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου λέγει ὁ Γιάνναρης (σ. 36): «Οἱ φρονοῦντες ὅτι ὁ Κορνᾶρος ὠφελήθη ἐκ προγενεστέ«ρων γραπτῶν μνημείων πολλὰ εἰκοτολόγησαν, ἀλλ' οὐδὲν ὡρισμέ«νον ἀπέδειξαν, εἰ καί τινες αὐτῶν ἐμπείρως τοῦ πράγματος εἶχον».

Πρὸς μνημεῖα δ' ὅμως τῆς δημώδους φιλολογίας ἀνευρίσκονται ὁμοιότητες, αἵτινες πιθανῶς δὲν προέρχονται ἐκ τυχαίας συμπτώσεως. Τὸ χαρακτηριστικώτατον ἐπεισόδιον τοῦ μύθου τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ ἥρωος, ἔχοντος παρηλλαγμένην τὴν μορφήν, σωτηρία τοῦ βασιλέως, ἡ κατανίκησις τῶν πολεμίων, καὶ ἡ ἀμοιβὴ αὐτοῦ, ἀνακτήσαντος τὴν προτέραν μορφήν. Παραπλήσια δ' ἐπεισόδια ἔχουσ πολλὰ παραμύθια καὶ ἑλληνικὰ καὶ ἄλλων λαῶν [1]).

Ἀφοῦ δὲ οὔτε φραγκικὰ πρότυπα ἐμιμήθη ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου, οὔτε τὰ ἐκφαινόμενα ἐν τῷ ποιήματι ἤθη καὶ πάθη ἔχουσι φραγκικὸν τύπον, οὔτε ἡ λέξις ἐλέγχει ἔμμεσον φραγκικὴν ἐπίδρασιν, μόνα σημεῖα φραγκισμοῦ θὰ ἦσαν ἔθιμα καὶ τρόποι βίου φραγκικοῦ, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ καταδειχθῶσι σαφῶς τοιαῦτα ἐν αὐτῷ Κατὰ τὸν Γιάνναρην (σ. 33), «ὁ καθ' ὅλου ῥωμαντικὸς χαρακτὴρ

[1]) Ἐν πολλοῖς παραμυθίοις, ὁ ἥρως μετηλλαγμένον ἔχων τὸ πρόσωπον (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δι' ἐπιθέσεως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς δέρματος ἢ κύστεως ζώου μεταμορφωμένος εἰς κασσίδην) διαπράττει πολλοὺς ἄθλους, ἐν τέλει δὲ φανερώνεται καὶ ἀμείβεται. Ἔν τινι ἑλληνικῷ, ὁ κασσίδης μάχεται, νικᾷ καὶ σῴζει τὸν βασιλέα πατέρα του τρίς. (*Pio*, Νεοελληνικὰ παραμύθια σ 175 κέ.). Ἐν ἑτέρῳ τῆς Σύρου, καὶ ἐν παραλλαγῇ τούτου τῆς Τήνου, τὸ εἰς κασσσίδην μετασχηματισθὲν βασιλόπουλο, μετὰ πολλοὺς ἄλλους ἄθλους, κατασκευάζον θαυμάσια ἐνδύματα, νικᾷ ἐν ἱππικῷ ἀγῶνι, καὶ λαμβάνει ἐν τέλει γυναῖκα τὴν βασιλοπούλαν. (*Hahn*, Griechische u. albanesische Märchen ἀρ. 70 τ. II σ. 58 κέ. 296). Ἐν φλαμανδικῷ ὁ ὑπηρέτης τοῦ παλατίου μὲ τὰ χρυσᾶ μαλλιά, ὁ ἀποκρύπτων ταῦτα μὲ κόκκινον σκοῦφον, σῴζει δὶς τὸν βασιλέα, ἡττηθέντα ἐν μάχῃ, νικήσας αὐτὸς τῇ βοηθείᾳ θαυμασίου ἵππου. (Revue des traditions populaires 1901 σ. 221-2). Πρβλ. καὶ ὅμοιον ἰταλικὸν ἐν Jahrbuch f. roman. u. englische Literatur τ. VIII σ. 253 κέ καὶ πολλὰ παράλληλα ἀναφερόμενα ὑπὸ R. Köhler (αὐτ. σ. 256 κέ.). Ὅμοιον σλαβωνικὸν ἐκ Podgajci τῆς Srem ἐν Sbornik τῆς νοτιοσλαβικῆς ἀκαδημίας τ. XI σ. 290 κέ.

«τοῦ ποιήματος εἶναι ἀπαύγασμα τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, ἥτις παρί-«σταται ὡς εὐρὺ θέατρον ῥωμαντικοῦ βίου καὶ ἱπποτικῶν ἀγώνων. «Ἡ γένεσις τῶν ἐθίμων τούτων δύναται μὲν νὰ ἀναχθῇ εἰς παλαιο-«τέρους χρόνους, πάντες ὅμως οἱ ἱστορικοὶ συμφωνοῦσιν ὅτι ταῦτα «ἀνεπτύχθησαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐντεῦθεν μετεδόθησαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν «Εὐρώπην πρὸς δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μέχρι τῆς Πα-«λαιστίνης».

Διὰ τούτων φαίνεται, ὅτι ἐννοεῖ ὁ Γιάνναρης τοὺς ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ περιγραφομένους ἀγῶνας τοῦ κονταροκτυπήματος, οἵτινες ἀναπτυχθέντες ἐν Γαλλίᾳ, μετεφυτεύθησαν, ὡς νομίζει, καὶ ἐν Κρήτῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος ὑπὸ τῶν Γάλλων, ὅτε ἦλθεν ἡ νῆσος εἰς ἄμεσον κοινωνίαν πρὸς τοὺς Γάλλους σταυροφόρους βοηθοῦντας τοῖς Ἑνετοῖς.

Ὅθεν πρόκειται περὶ ἑνὸς μόνον ἐθίμου καὶ οὐχὶ περὶ βίου καθόλου ῥωμαντικοῦ καὶ φραγκικοῦ. Ἕνεκα δ' ὅμως τῆς ἐκτάσεως, ἣν κατέχει ἡ περιγραφὴ τοῦ ἱππικοῦ ἀγῶνος ἐν τῷ ποιήματι, καταλαμβάνουσα ἓν ὅλον τῶν πέντε βιβλίων αὐτοῦ, ἡ φραγκικὴ ἐπίδρασις θὰ ἦτο κατάδηλος, ἂν τὴν ὕλην τοῦ βιβλίου τούτου ἠρύσθη ὁ ποιητὴς ἐκ τοῦ φραγκικοῦ βίου, ξένα καὶ ἀλλότρια τῶν ἑλληνικῶν ἔθιμα ἀφηγούμενος.

Ἀλλ' οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες, οἱ διαδορατισμοί, ἢ ὡς διὰ ξενικῶν ὀνομάτων ἐλέγοντο, ἡ *τζούστρα* (ἰταλ. giostra) καὶ ὁ *τορνεμὲς* ἢ τὰ *τορνεμέντα* ἢ ὁ *τορνέο* (γαλλ. tornement, ἰταλ. torneo) ἦσαν γνωστὰ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Λέγοντες δὲ γνωστὰ δὲν ἐννοοῦμεν τὴν γνῶσιν, ἣν εἶχον οἱ Ἕλληνες ἐκ τῆς τελέσεως τῶν τοιούτων ἀγώνων ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐν τῇ φραγκοκρατουμένῃ Ἑλλάδι, ἢ ἐκ τῆς μνείας αὐτῶν ἐν ἑλληνικοῖς ποιήμασιν, ἅτινα εἶναι μιμήσεις ἢ μεταφράσεις φραγκικῶν [1]). Ἀλλ' ἐννοοῦμεν τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἤθη τοῦ φραγκικοῦ τούτου ἀγωνίσματος.

[1]) Τὰ Χρονικὰ τοῦ Μορέως (στ. 3367 - 9 σ. 224 J. Schmidt) ἱστοροῦσιν, ὅτι κατὰ τὴν ἀπονομὴν συγγνώμης εἰς τὸν ἀποστάτην ἀφέντην τῆς Καρύταινας ὑπὸ τοῦ πρίγκηπα Γυλιάμου τοῦ Μορέως (1256) ἔγιναν πολλαὶ ἑορταὶ καὶ ἱππικοὶ ἀγῶνες :

Χαρὰν μεγάλην ἔποικαν οἱ νέοι καβαλλάροι,
τζούστραις, κοντάρια ἐτσάκισαν, χαραῖς μεγάλαις εἶχαν.

Ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς [1]) λεπτομερῶς περιγράφει τὸ ἀγώνισμα ἐξ ἀφορμῆς τῶν γενομένων ἀγώνων πρὸς πανηγυρισμὸν ἐν Διδυμοτείχῳ τῆς γεννήσεως υἱοῦ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου τοῦ νέου (1332). Ἱστορεῖ δ' ὁ Γρηγορᾶς, ὅτι τοὺς ἀγῶνας τούτους καὶ πρότερον πολλάκις ἐτέλει ὁ βασιλεύς, τότε δὲ φιλοτιμότερον. Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς μνημονεύει ἐπίσης τοιούτους ἱππικοὺς ἀγῶνας, ἐν οἷς διέπρεπεν ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος, διδαχθεὶς παρὰ τῶν ἐκ Σαβοΐας ἐλθόντων εὐπατριδῶν κατὰ τοὺς γάμους αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἄννης τῆς Σαβαυδικῆς (1328) καὶ τῶν μετὰ τοὺς γάμους ἐκεῖθεν συχνάκις ἐρχομένων, προσθέτει δ' ὅτι οὗτοι εἰσήγαγον τὸ ἄγνωστον τέως ἀγωνισμα [2]).

Εἰς τὸν Καντακουζηνὸν πειθόμενοι δέχονται, ὅτι ἐκ Σαβοΐας τὸ πρῶτον εἰσήχθησαν εἰς τὸ Βυζάντιον οἱ ἱππικοὶ διαδορατισμοὶ ὁ Κοραῆς [3]) καὶ ὁ Λάμπρος [4]). Ἀλλ' οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἦσαν γνωστοὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας πολλῷ πρότερον, εἰκάζομεν δ' ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς

Ἐπίσης καὶ κατὰ τὸ 1304 κατὰ τὴν σύνοδον τῶν ὁμοτίμων τοῦ πριγκιπάτου τοῦ Μορέως ἐν Κορίνθῳ κατὰ τὸ Livre de la Conqueste σ. 468-470. (Πρβλ. *Ῥωμανοῦ*, Γρατιανὸς Ζώρζης σ. 24) — Τζούστραις πρὸς ἑορτασμὸν εὐφροσύνων γεγονότων ἀναφέρονται καὶ εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Φλώριου καὶ τῆς Πλάτζια Φλώρης στ. 1858 ἐκδ. Μαυροφρύδου· τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου, τῶν Θησέως γάμων καὶ Αἰμιλίας. Εἰς τὸν Ἠμπέριον καὶ Μαργαρώναν (στ. 311 κέ. σ. 257 ἔκδ. Λάμπρου) ἀναφέρεται κονταροχτύπημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἔπαθλον ἦτο ὁ γάμος μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως.

Ὁ Γιάνναρης ἀναφέρει τοὺς ὑπὸ τοῦ Cornelius (Creta sacra τ. II σ. 336. 341-2) μαρτυρουμένους ἱππικοὺς ἀγώνας ἐν Κρήτῃ εἰς μνήμην τῆς καταστολῆς τῆς ἐν ἔτει 1363 ἐκραγείσης ἐνετοκρητικῆς στάσεως, ἀγομένους κατ' ἔτος τακτικῶς ἴσως μέχρι ΙΖ' αἰῶνος. Πρὸς δὲ καὶ τὴν μνείαν τζούστρας ἐν τῇ Ἐρωφίλῃ τοῦ Χορτάτση (Πρᾶξ. Α' στ. 337. 359. 362).

Καὶ ἐν Ζακύνθῳ κατὰ τὰς ἀπόκρεως ἐγίνοντο τζοῦστραι ἢ τορνέο, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μέχρι τοῦ 1739· ἀλλ' αὗται εἶχον καταπέσῃ εἰς ἀγώνισμα εὐθυβολίας δι' ἀκοντίου, γινόμενον ὑπὸ πολυτελῶς ἠμφιεσμένων προσωπιδοφόρων. (*Σ. Δε Βιάζης* ἐν τῷ περιοδικῷ Ὀλύμπια 1896 σ. 84-5). Τοιαύτην ἄλλως μεταβολὴν εἶχον ὑποστῇ ἤδη κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα οἱ ἱπποτικοὶ ἀγῶνες καὶ ἐν τῇ Δύσει.

[1]) Ι' 3, τ. Α' σ. 482-3 Bonn. Ὁ Γρηγορᾶς ὀνομάζει τοὺς ἀγῶνας ντζούστραν καὶ τορνεμέν, διακρίνων δύο εἴδη αὐτῶν.

[2]) Α' 42 τ. Α' σ. 205, 14: «καὶ τὴν λεγομένην τζουστρίαν καὶ τὰ τερνεμέντα αὐτοὶ πρῶτοι ἐδίδαξαν Ῥωμαίους οὔπω πρότερον περὶ τῶν τοιούτων εἰδότας οὐδέν».

[3]) Ἄτακτ. τ. Ε' σ. 346-7.

[4]) Νέος Ἑλληνομνήμων 1908 σ. 13.

ἢ ἠγνόει τὸ πρᾶγμα, διότι ἴσως δὲν ἐγίνοντο ἐν τῇ βυζαντινῇ αὐλῇ ἐπὶ τῆς μακρᾶς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ γέροντος, ἢ διά τινας μεταβολὰς ἐθεώρει τὸν ὑπὸ τῶν Σαβαυδῶν ἱπποτῶν διδαχθέντα τρόπον διάφορον τοῦ συνήθους. Ὁ Λάμπρὸς ἐδημοσίευσεν ἐκ χειρογράφου τῆς Βατικανῆς βιβλιοθήκης «Ἔκφρασιν τῶν ξυλοκονταριῶν τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ αὐτοκράτορος» [1]) ἤτοι περιγραφὴν ῥητορικὴν εἰκόνος ἀπεικονιζούσης κονταροκτύπημα, ἐν τῷ ὁποίῳ πρωταγωνιστεῖ ὁ αὐτοκράτωρ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Λάμπρος ὑπολαμβάνει τὸ ἀγώνισμα εἰς ὃ ἀναφέρεται ἡ Ἔκφρασις τῶν ξυλοκονταριῶν, διάφορον τῆς *ντζούστρας* τοῦ Γρηγορᾶ, τοῦτο μὲν διότι ὁ κῶδιξ τῆς Ἐκφράσεως εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ χρόνου ἐκείνου, τοῦτο δὲ διότι «ἡ γινομένη περιγραφὴ δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἀγώνισμα τελούμενον δι' ἱππικῆς μονομαχίας, ἀλλὰ πρὸς ἅμιλλαν, ἧς καθ' ἃ φαίνεται πολλοὶ συμμετεῖχον». Ἀλλ' ἡμεῖς τοὐλάχιστον ἐν τῇ Ἐκφράσει οὐδὲν βλέπομεν τὸ δυσαρμοστοῦν ἢ ἀσυμβίβαστον πρὸς περιγραφὴν κονταροκτυπήματος.

Ὁ Krumbacher [2]), μνημονεύων τὴν *Ἔκφρασιν* ταύτην, λέγει ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐν ἱπποτικαῖς τέχναις ἐμπειρότατον αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, χωρὶς νὰ προσάγῃ ἀπόδειξιν τῆς γνώμης αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅτι ἡ γνώμη ἦτο ὀρθὴ κατέδειξεν ὁ Λάμπρος, εὐστόχως συνδυάσας τὴν ἐν τῇ *Ἐκφράσει τῶν ξυλοκονταριῶν* περιγραφὴν πρὸς τὰς παρὰ Κιννάμῳ εἰδήσεις περὶ τῶν στρατιωτικῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. Οὗτος κατὰ τὸν Κίνναμον, μετέβαλεν ἐπὶ τὸ βέλτιον τὰ τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ τῶν ἀσκήσεων τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, παραλαβὼν ἐκ τῆς πολεμικῆς τῶν δυτικῶν ἐθνῶν ὅσα ἔκρινεν ἀναγκαῖα, ἐν οἷς κατελέγοντο καὶ οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες. Βεβαιώνει δ' ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος, ὅτι διὰ τῶν ἀσκήσεων τούτων ταχέως οἱ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ἀνεδείχθησαν ὑπέρτεροι τῶν Γερμανῶν καὶ Φράγκων, καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ βασιλεὺς μετεῖχε τῶν ἀσκήσεων, πρωταγωνιστῶν διὰ τὴν φυσικὴν ῥώμην καὶ τὴν φιλοπόλεμον ὁρμὴν αὐτοῦ [3]).

[1]) Αὐτ. σ. 3-18.

[2]) *Krumbacher*, Gesch. d. byzant Litteratur [2] σ. 467.

[3]) Ιω. Κίνναμος σ. 125 Bonn: «Τὰς γὰρ ἐκ τῶν πολέμων ἀνέσεις πολέμων αὐτὸς ποιεῖσθαι θέλων παρασκευάς, ἱππεύεσθαι εἰώθει τὰ πολλὰ σχῆμά τε πο-

ἀπό, καὶ τὰ τζῆ κονταρία ὁ πόθος κ᾽ ἐτοῦτος
μετωποπία ἐκέρδεσε τοῦ στεφανιοῦ τὸ πλοῦτος
βρίσκει τὸ ῥιζόπουλο τ᾽ ἀλήπιστο κοντάρι
στὸ κούτελο, κ᾽ ἐπῆρέ του τῆς ἀντριᾶς τὴ χάρη

Περιτοπὸς ἔριξε ὁ Ῥοτόκριτος τὸν Κυπριώτη
κ᾽ ἐκέρδεσε τὴν τζόγια ἤτουν τοῦ στεφανιοῦ
ἀμὴ τζὴ σκάλες, κ᾽ τζὴ διό, τὸ χαλινάρη ἀφῆκε
ἐξάπλωσε τὰ χέρια του, κι ἀποπίσω ἐβγῆκε.

Πανομοιότυπον σελίδος (φ. 121α) τοῦ ἐν Λονδίνῳ χειρογράφου τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

Περιτοπώς, ἐπήγε ὁ ροτόκριτος ὀμπροστὰ ἡπου ρήγα
κι ἡ ἀρετοῦσα του ἔβαλε τὸ στεφάνη ἡπὸ κεφάλη του
πήγε ὀμπρὸς ἡ ἀκριβὸς πεζεύτη τομαλήζη.
κι τι χρυσοῦ κεφαλή, τὴν πλούτια τυπολήζη

Πανομοιότυπον σελίδος (φ. 122α) τοῦ ἐν Λονδίνῳ χειρογράφου τοῦ 'Ερωτοκρίτου.

Παραβάλλων τὸ χωρίον τοῦ Κιννάμου πρὸς τὴν Ἔκφρασιν, ὁ Λάμπρος εὑρίσκει ὅτι αὕτη ἀνταποκρίνεται πληρέστατα πρὸς αὐτό. Τὰ *αὐτόξυλα δόρατα* τοῦ Κιννάμου εἶναι αἱ *ξυλοκονταριαὶ* τῆς Ἐκφράσεως, καὶ τὸ *παχὺ κατὰ δρῦν* δόρυ τοῦ βασιλέως τῆς Ἐκφράσεως εἶναι οἷον τὸ περιγραφόμενον ὑπὸ τοῦ χρονογράφου δόρυ τοῦ Μανουήλ. Ἀλλὰ μετά τινας ἄλλας παρατηρήσεις καταλήγει εἰς τὸ πόρισμα, ὅτι ἡ ζωγραφία τὴν ὁποίαν περιγράφει ἡ Ἔκφρασις ἀπεικόνιζε μίαν τῶν ἐξαιρέτων ἐκείνων ἱππικῶν ἀσκήσεων, ὧν μετεῖχεν αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὄχι ἀγώνισμά τι ἱππικόν.

Εἶναι βεβαίως ἀναντίρρητον ὅτι ταὐτόξυλα δόρατα ἦσαν τὰ ἄλλως ἀσίδηρα λεγόμενα δόρατα ἢ ξυλοκοντάρια, ἢ μὲ ἐμπεφραγμένα τὰ στόματα δόρατα, ὧν ἐγίνετο χρῆσις εἰς τὰ κονταροκτυπήματα. Ἀλλ' ὅτι ὁ ὑπὸ τῆς Ἐκφράσεως περιγραφόμενος πίναξ ἀπεικόνιζε συνήθη στρατιωτικὴν ἄσκησιν δυσκολευόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν· μᾶλλον δὲ πιθανὸν φαίνεται ὅτι θὰ παρίστανεν ἐξαίσιόν τι ἀνδραγάθημα τοῦ βασιλέως, διεγεῖρον τὸν θαυμασμὸν καὶ κινοῦν εἰς πανηγυρισμόν. Τοιοῦτο δ' ἀνδραγάθημα ἐν ἱππικῷ ἀγῶνι μνημονεύεται ἀληθῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ. Κατὰ τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ εἰς Ἀντιόχειαν (1156), θέλων ὁ ἡρωϊκὸς ἐκεῖνος βασιλεὺς νὰ ταπεινώσῃ τὸ φρόνημα τῶν Φράγκων ἱπποτῶν, ἐπαιρομένων ἐπὶ τῇ δεξιότητι αὐτῶν εἰς τὰ κονταροκτυπήματα, ἔθεσεν ἀγῶνα, οὗ μετέσχον ἀντίπαλοι ὁμάδες Ἑλλήνων καὶ Φράγκων· καὶ τούτων μὲν ἡγεῖτο ὁ Φράγκος πρίγκηψ τῆς Ἀντιοχείας Γεράρδος, τῶν δ' Ἑλλήνων αὐτὸς ὁ Μανουήλ. Ὁ ἀγὼν ἔγινε μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας καὶ πείσματος· οἱ μὲν Ἕλληνες ἤθελον νὰ ὑπερτερήσωσι τοὺς Λατίνους καὶ εἰς τὸ ἀγώνισμα τοῦτο, οἱ δὲ Φράγκοι ἠγανάκτουν μὴ ἀνεχόμενοι «Ῥωμαίους κρατεῖν τὸν διὰ τῶν κοντῶν πόλεμον». Ἐνίκησαν δ' οἱ περὶ τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις δύο ὁμοῦ ἱππότας κατέρριψεν, «καθ' ἑνὸς μὲν ἐλάσας τὸν ἵππον καὶ τὸ δόρυ κραδάνας, ἐκείνου δὲ συγκαταβαλόντος τὸν σύνεγγυς τῇ ῥώμῃ τοῦ διακοντίσματος». Οἱ ἆθλοι

λέμου πεποιημένος παρατάξεις τινὰς ἀντιμετώπους ἀλλήλαις ἵστα. Οὕτω τε δόρασιν ἐπελαύνοντες αὐτοξύλοις κίνησιν ἐγυμνάζοντο τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις. Τοίνυν καὶ ἐν βραχεῖ Ῥωμαῖος ἀνὴρ τὴν Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν ὑπερῇρεν αἰχμήν. Οὐ μὴν οὐδὲ αὐτὸς βασιλεὺς τῶν ἀγώνων τούτων ἀπῆν, ἀλλ' ἐν τοῖς πρώτοις ἐτάττετο δόρυ κραδαίνων μήκει καὶ μεγέθει οὐδενὶ ξυμβλητόν».

τοῦ αὐτοκράτορος ἐνέπλησαν θαυμασμοῦ τοὺς Ἀντιοχεῖς βλέποντας αὐτοῖς ὄμμασιν, ὅσα πρότερον ἐκ φήμης ἤκουον περὶ τῆς ἐξαισίας ῥώμης καὶ τοῦ πολεμικοῦ μένους αὐτοῦ.

Ἡ ἀφήγησις τοῦ Νικήτα Χωνιάτου [1]) περὶ τοῦ ἱππικοῦ τούτου ἀγῶνος εἶναι ὁ κάλλιστος ὑπομνηματισμὸς τοῦ χωρίου τοῦ Κιννάμου καὶ τῆς Ἐκφράσεως, πρὸς ἣν μάλιστα παρουσιάζει ἐν πολλοῖς καὶ ἀξίαν προσοχῆς συμφωνίαν εἰς τὸ λεκτικόν. Σαφῶς δὲ συνάγεται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Χωνιάτου ἱστορουμένων, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μανουήλ, προνοῶν περὶ τῆς τελειοτέρας πολεμικῆς παρασκευῆς τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, πλὴν τῶν ἄλλων εἰσήγαγε καὶ τὸ ἱπποτικὸν ἀγώνισμα τοῦ διαδορατισμοῦ δι' ἀσιδήρων δοράτων· διότι μόνον ἱππεῖς ἀπὸ μακροῦ ἠσκημένοι ἦτο δυνατὸν νὰ κατανικήσωσι τοὺς ἐπὶ τῷ ἀγωνίσματι ἐναβρυνομένους Φράγκους. Ὅτι δὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἱπποτικὸν ἀγώνισμα ἦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ εἰσαχθέν, κατὰ Κίνναμον, εἰς τὸν στρατόν, καὶ ὄχι ἁπλῆ ἅμιλλα, ἧς πολλοὶ ὁμοῦ συμμετεῖχον, ὡς παραδέχεται ὁ Λάμπρος, καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Χωνιάτου· ἐν τῷ ἱππικῷ ἀγῶνι τῆς Ἀντιοχείας «συνεπλέκοντο ἐξ ἀμφοῖν ἱκανοὶ ἀλλήλοις διαδορατίζοντες». Καὶ ἀληθῶς εἰς τὰ κονταροκτυπήματα ἐγίνοντο καὶ ἀγῶνες ὁμάδων. Ἐν αὐτῷ τῷ Ἐρωτοκρίτῳ προηγεῖται ἡ καθ' ὁμίλους συμπλοκὴ καὶ ἕπονται αἱ μονομαχίαι [2]), (ἐν τῇ ἑτέρᾳ τῶν δημοσιευομένων ὧδε ἱστοριῶν ἐκ τοῦ Λονδινείου χειρογράφου τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἀπεικονίζεται ἡ καθ' ὁμίλους συμπλοκή). Εἶναι δ' ἀναγκαῖον ἴσως νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐν ἀρχῇ τὰ κονταροκτυπήματα (tournois) συνίσταντο εἰς ἀγῶνας ὁμάδων μόνον, ὕστερον δ' εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτων προσετέθησαν καὶ αἱ μονομαχίαι (joustes).

[1]) Γ' 3 σ. 141-144 Bonn.
[2]) Β' 1265-6.

Τρεῖς εἶχε ποῦ θὰ πολεμοῦν, καὶ δέκα ἀντικρυτά τως,
νὰ δείξουσι τὴν τέχνη τως καὶ τὴν παλληκαριά τως.

Αὐτ. 1359-1360.

Ξαναφυσοῦν τσοὶ σάλπιγγες, κ' ἤτονε τὸ σημάδι
οἱ καβαλλάροι δυὸ καὶ δυὸ νὰ τρέξουσιν ὁμάδι.

Αἱ ἀσκήσεις αὗται δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔπαυσαν ἐπὶ τῶν διαδόχων βασιλέων. Τοῦτο τοὐλάχιστον γινώσκομεν, ὅτι ἕνα αἰῶνα ὕστερον, ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῆς Νικαίας Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως, τὸ κονταροκτύπημα ἦτο προσφιλὲς ἀγώνισμα τῶν μεγιστάνων τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. Ὁ Παχυμέρης διηγεῖται (τ. Α΄ σ. 65-6 Bonn), ὅτι ὁ Γεώργιος Νοστόγγος «καθ᾽ ἡδονὴν διατριβῆς ἱππαζομένοις τοῖς ἄρχουσιν ἐπὶ κοντῶν συντριβῇ ... συνιππάζετο». Ἡ δὲ συντριβὴ κοντῶν εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ τσάκισμα κονταριῶν τῶν Χρονικῶν τοῦ Μορέως (στ. 3369), ὁ γαλλικὸς τῶν tournois ὅρος «rompre une lance».

Ταῦτα πείθουσιν ἡμᾶς, ὅτι τὰ κατὰ τὸ κονταροκτύπημα δὲν παρέλαβεν ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἐκ τοῦ φραγκικοῦ βίου, καὶ δὲν πρέπει νὰ προσάγωνται ὡς μαρτύρια φραγκικῶν ἐπιδράσεων.

Ε΄.

Περὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἐρωτοκρίτου (ὧν ἡ πρώτη ἔγινεν ἐν ἔτει 1713, ἡ δὲ δευτέρα, ἡ καὶ καλυτέρα, τῷ 1737) διέλαβε διὰ πολλῶν καὶ ἀκριβέστατα ὁ Γιάνναρης (σ. 60 κέ.). Χειρόγραφον δ᾽ ἓν μόνον τοῦ ποιήματος εἶναι γνωστόν, τὸ ἐν τῇ Ἁρλειανῇ συλλογῇ τοῦ Βρεταννικοῦ μουσείου (ὑπ᾽ ἀριθ. 5644), ἱστορημένον, γραφὲν τῷ 1710, ἤτοι τρία ἔτη πρὸ τῆς πρώτης ἐκδόσεως, ὑπὸ Ζακυνθίου πιθανῶς βιβλιογράφου. Τοῦτο πρῶτος ἐμελέτησεν ὁ Κ. Σάθας, σκοπῶν νὰ τὸ ἐκδώσῃ [1]) Δυστυχῶς δ᾽ ὅμως, οὔτε ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Σάθα ἐξεπληρώθη, ἄγνωστον διὰ τίνας λόγους, οὔτε ὁ μετὰ τὸν Σάθαν ἐξετάσας τὸ χειρόγραφον καὶ λεπτομερῶς περιγράψας αὐτὸ Γιάνναρης ἠδυνήθη νὰ φέρῃ εἰς φῶς τὴν παρασκευασθεῖσαν ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τοῦ χειρογράφου καὶ τῆς δευτέρας ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεως, κριτικὴν ἔκδοσιν.

Παρῆλθον μέχρι τοῦδε εἴκοσιν ὅλα ἔτη ἀπὸ τῆς προκηρύξεως τοῦ Γιάνναρη, καὶ εἰκοσιτέσσαρα ἀπὸ τῆς τοῦ Σάθα· νομίζομεν δ᾽ ὅτι πρέπει νὰ μὴ ἀναβάλλεται ἐπὶ πλέον ἡ τύπωσις, ἢ ἄλλος τις ν᾽ ἀνα-

[1]) *Κ. Σάθα,* Ἕλληνες στρατιῶται, ἐν Ἑστίᾳ 1885 τ. ΙΘ΄ σ. 375.

λάβη τὸ ἔργον, ἂν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Σάθα ἢ τοῦ Γιάνναρη ἔκδοσιν παρεμβάλλονται εἰσέτι δυσχέρειαι. Ὁ Γιάνναρης παρετήρησεν εἰς τὸ χειρόγραφον καὶ ἐπουσιώδεις τινὰς ἤγουν φθογγικὰς διαφορὰς γραφῆς, οὐδαμῶς ἀλλοιούσας τὸ κείμενον, ἀλλὰ καὶ παμπόλλας οὐσιώδεις ἢ γλωσσικάς, ἀλλοιούσας ἢ τὴν λέξιν ἢ τὸν νοῦν τοῦ κειμένου ἢ ἀμφότερα. Ἡμεῖς δ' ὅμως ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τῆς πρώτης σελίδος ἐξ 28 στίχων, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ πραγματείᾳ του, παρατηροῦμεν τοὐναντίον, ὅτι τὸ χειρόγραφον περιέχει βεβαίως πολλὰς οὐσιώδεις καὶ ἐπουσιώδεις διαφορὰς γραφῆς, ἀλλὰ πλὴν εὐαρίθμων τινῶν γραφικῶν σφαλμάτων [1]) αἱ διαφοραὶ αὗται ἀποδίδουσι γνησιώτερον τὸ κείμενον, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ τὸ ἀλλοιωθὲν νόημα ἀποκαθιστῶσι. Τὸ αὐτὸ δέ, ἂν καὶ ἐν μικροτέρῳ βαθμῷ, παρατηροῦμεν καὶ εἰς τοὺς 8 στίχους τοὺς περιεχομένους εἰς τὰς πανομοιοτύπως δημοσιευομένας ὧδε δύο σελίδας τοῦ χειρογράφου, ὅπου πλὴν δύο γραφικῶν σφαλμάτων (κονταριὰ ἀντὶ κονταρά, ἐβγέκε ἀντὶ εὐγῆκε), πᾶσαι αἱ ἄλλαι διαφέρουσαι γραφαὶ τοῦ χειρογράφου εἶναι καὶ αἱ ὀρθότεραι. Ὅθεν τότε μόνον θὰ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἔχομεν ἀκριβὲς κείμενον τοῦ ποιήματος καὶ θὰ κατανοήσωμεν ἐντελῶς αὐτό, καὶ τότε μόνον θὰ δυνάμεθα νὰ κάμωμεν ἀσφαλῶς χρῆσιν αὐτοῦ ὡς γλωσσικοῦ μνημείου, ὅταν γίνῃ ἔκδοσις αὐτοῦ, κυρίαν βάσιν ἔχουσα τὸ ἐν Λονδίνῳ χειρόγραφον.

'Αναγκαῖον δ' εἶναι νὰ μὴ παραλειφθῶσιν ἐκ τῆς ἐκδόσεως, ἢ ὁπωσδήποτε ἄλλως νὰ δημοσιευθῶσι, καὶ αἱ τοῦ χειρογράφου ἱστορίαι, πολύτιμον οὖσαι μνημεῖον τῆς κοσμικῆς γραφικῆς παρ' ἡμῖν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἄξιαι δὲ σπουδῆς καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ξένην τέχνην καὶ πρὸς τὰ ἱστορημένα βυζαντινὰ χειρόγραφα.

Τῶν ἱστοριῶν τούτων δημοσιεύομεν ὧδε δύο δείγματα, ἐκ φωτογραφιῶν δύο σελίδων τοῦ χειρογράφου, τὰς ὁποίας παρακληθεὶς ὑφ' ἡμῶν ἔσπευσεν εὐγενῶς νὰ μᾶς ἀποστείλῃ ὁ ἐν τῷ Πανεπιστη-

[1]) Εἶναι ταῦτα: ἄγουρο ἀντὶ ἄγγουρο, ἀσχημάδι ἀντὶ ἀσκημάδι, κανένα ἀντὶ κιανένα, ἀφουγκραστῆτε ἀντὶ ἀφουκραστῆτε, ἡ πίστη τους ἀντὶ ἡ πίστη τως, μπιστενὴ ἀντὶ μπιστική, ἄξια ἀντὶ ἄξα.

μίῳ τοῦ Ὄξφορδ διδάσκων τὴν βυζαντινὴν καὶ νεοελληνικὴν φιλολογίαν καὶ γλῶσσαν Σῖμος Μενάρδος [1]).

[1]) Μεταγράφομεν ὧδε τὸ κείμενον τῶν σελίδων τούτων ὠρθογραφημένον, σημειοῦντες ἐν τέλει τὰς διαφόρους γραφὰς τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1737.

φ. 121α.

(Μ)' ἂς πῶ καὶ γιὰ τὴν κονταριά, ὁπὤδωκε κ' ἐτοῦτος.
μὲ τὴν ὁποία ἐκέρδεσε τοῦ στεφανιοῦ τὸ πλοῦτος.
(Η)ὕρηκε τὸ ῥηγόπουλο τἀλύπητο κοντάρι
'ς τὸ κούτελο, κ' ἐπῆρε του τῆς ἀντρειᾶς τὴ χάρη.

Περὶ τὸ πῶς ἔρρηξε ὁ 'Ρωτόκριτος τὸν κυπριώτη καὶ ἐκέρδεσε τὴν τζόγια ἤγουν τὸ στεφάνι.

(Χ)άνει τζοῖ σκάλαις καὶ τζοῖ δυό, τὸ χαλινάρι ἀφῆκε
ἐξάπλωσε τὰ χέρια του, κι' ἀπὸ τὴ σέλλα ἐβγιέκε·

φ. 122α.

Περὶ τὸ πῶς ἐπῆγε ὁ 'Ρωτόκριτος ὀμπροστὰ εἰς τὸν ῥῆγα, καὶ ἡ 'Αρετοῦσα τοῦ ἔβαλε τὸ στεφάνι εἰς τὸ κεφάλι.

(Ε)πῆγε ὀμπρὸς εἰς τοῦ ῥηγός, πεζεύγει. γονατίζει.
καὶ τὴ χρυσή του κεφαλὴ τὴν τζόγια τοῦ στολίζει.

Δ. Γ. Μ' ἂς ποῦμεν καὶ τὴν κονταρὰν ὁποῦ δωκε καὶ τοῦτος.
— ὁποίαν
— τὸ ῥηγόπουλον
Χ. ταῖς σκάλαις καὶ ταῖς δυὸ
— ἐβγῆκε·

καὶ τὴν χρυσήν του κεφαλὴν μὲ τζόγια τὴν στολίζει.

ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΕΜ. ΣΤΑΘΗ

Τὸ κατὰ τὸν μεσαίωνα διάσημον μυθιστόρημα τοῦ *Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου* σῴζεται νῦν ἐν Κυθήροις ὡς παραμῦθι. Τοῦ μυθιστορήματος τούτου διεσώθησαν, ὡς γνωστόν, δύο ἔμμετροι διασκευαί:[1]) 1ον) Τὸ «Μεταγλώττισμα ἀπὸ Λατινικὸν εἰς Ῥωμαϊκόν. Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου» καὶ 2ον) Ἡ «Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν Τύρῳ ῥιμάδα». Τὸ παραμῦθι δὲν περιλαμβάνει τὰς πρὸ τοῦ γάμου περιπετείας τοῦ ἥρωος τοῦ μυθιστορήματος Ἀπολλωνίου, ἀλλ' ἄρχεται ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀποχαιρετίζει οὗτος τὸν πενθερόν του καὶ μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἐπιβιβάζεται πλοίου, ὅπως μεταβῇ καὶ βασιλεύσῃ εἰς ἄλλην χώραν. Παραλείπονται δηλαδὴ ἐν αὐτῷ τὰ περιλαμβανόμενα ἐν μὲν τῷ μεταγλωττίσματι ἀπὸ τοῦ στίχου 1-380, ἐν δὲ τῇ ῥιμάδᾳ ἀπὸ τοῦ στίχου 1-880.

Τὸ παραμῦθι, ὅπερ, ἐκτὸς ἀσημάντων ἔν τισι παραλλαγῶν, εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ μεταγλώττισμα καὶ τὴν ῥιμάδαν ἔχει ὡς ἕπεται·

***

Κόκκινη κλωστὴ δεμένη
'ς τὴν ἀνέμη τυλιγμένη,
δός τση κλῶτσο νὰ γυρίσῃ,
παραμῦθι ν' ἀρχινήσῃ
καὶ τὴν καλή σας συντροφιά
νὰ τὴν καλησπερίσῃ.

— Καλησπέρα τς ἀφεντιᾶς σας.

[1]) Κρουμβάχερ Ἱστορία Βυζαντιν. λογοτεχνίας τ. Γ' § 375, σ. 136 τῆς μεταφράσεως Γ. Σωτηριάδου.

Μιὰ φορὰ ἤτανε ἕνας βασιλέας, ποῦ τόνε λέγανε Ἀπολλώνιο κ' εἶχε καὶ μία γυναῖκα ποῦ τήνε λέγανε Ἀρχιστράτα. Ζούσανε ἀγαπημένα καὶ βασιλεύανε 'σὲ μία χώρα, μὰ ἦρθε καιρός, ποῦ ἔπρεπε νὰ φύγουνε καὶ νὰ πάνε 'ς ἄλλο μέρος. Μπήκανε λοιπὸ μέσ' 'ς ἕνα καράβι καὶ βγήκανε 'σὲ ταξίδι, μὰ πάνω 'ς τὸ ταξίδι καὶ μέσα 'ς τὸ καράβι πιάσανε οἱ πόνοι τὴ βασίλισσα καὶ γέννησε κ' ἔκαμε ἕνα σὰν ἄγγελος ὄμορφο κοπελλουδάκι. Ἀπὸ τσοῖ πολλοὺς ὅμως πόνους κι' ἀπὸ τὴ φουρτοῦνα τὴ μεγάλη, ποῦ εἶχε πιάσει, λιγώθηκε ἡ βασίλισσα καὶ ὅλοι μέσα 'ς τὸ καράβι ἐθαρρέψανε πῶς ἀπέθανε. Πιάσανε λοιπὸ καὶ ἀφοῦ τὴν κλάψανε καλά, τὴ βάλανε μέσα σὲ μία ὁλόχρυση κασσέλλα, γράψανε ἀπὸ πάνω τὄνομα τση καὶ τήνε ῥήξανε 'ς τὴ θάλασσα. Ἡ κασσέλλα ἄμπλεγε ἀπάνω 'ς τὴ θάλασσα καὶ τὸ κῦμα τήνε πήγαινε τήνε πήγαινε, ἴσα μὲ ποῦ τὴν ἔφερε ἀπὸ κάτω ἀπὸ ἕνα μοναστῆρι καὶ τὴν εἶδε ὁ γούμενος ποῦ τανε μαζὶ μέ πεντ' ἔξε καλογέρους κάτω 'ς τὰ βώλια, τὴν ἔβγαλε ὄξω 'ς τὴ στεριὰ καὶ ἀφοῦ τὴν ἄνοιξε ξελίγωσε τὴν Ἀρχιστράτα, 'ποῦ βρε μέσα 'σὲ δαύτηνε. Ἡ βασίλισσα τὰ σάστισε καὶ δὲν καταλάβαινε ποῦ βρισκότανε, μὰ μὲ τὰ πολλὰ κατάλαβε καὶ ἀφοῦ τοὺς εἶπε τὴν ἱστορία τση, ἔκατσε μαζί τους 'ς τὸ μοναστῆρι, ἀφοῦ πρῶτα ἔγινε κι' αὐτὴ καλογραῖα. Τὴν κασσέλλα τήνε κρεμάσανε 'ς τὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ, ἄνε λάχῃ καμία φορὰ καὶ περάσῃ κανένας, ποῦ νὰ ξέρῃ τὴν Ἀρχιστράτα, νὰ δῇ τὴν κασσέλλα καὶ νὰ καταλάβῃ πῶς καὶ ἡ βασίλισσα βρίσκεται 'ς τὸ μοναστήρι μέσα.

Ἂς ἀφήσωμε τὴ βασίλισσα 'ς τὸ μοναστῆρι καὶ ἂς πιάσωμε τὸ βασιλέα, ὅπου ἐπῆρε τὴν κόρη του, τὴν ἐπῆγε 'ς τὴν πατρίδα του, τὴν ἔβαλε σὲ παραμάννα, τὴν ἀνάστεσε, τήνε μεγάλωσε καὶ τὴν ἔκαμε μίαν ὡραία κοπέλλα. Ἀλλὰ ἐκηρύξανε πόλεμο τοῦ Ἀπολλώνιου καὶ δὲν εἶχε ποῦ ν' ἀφήσῃ τὴν κόρη του· τὴν ἄφησε λοιπὸ 'ς τὸ Στρογγύλιο, ποῦ ἤτανε φίλος του καὶ βεζίρης του καὶ ἐπῆγε 'ς τὸν πόλεμο. Αὐτὸς ὁ Στρογγύλιος εἶχε μία κόρη πολὺ ἄσκημη, ποῦ ἐζήλευε τσῆ βασιλιοπούλλας, ποῦ ἤτανε πολὺ ὄμορφη καὶ εἶπε 'ς τὴ μάννα τση: «Ἢ τὴ βασιλιοποῦλλα θὰ βγάλετε ἀπὸ δῶ ἢ ἐγὼ θὰ πεθάνω». Ἀφοῦ εἶδε ἡ γυναῖκα τοῦ Στρογγύλιου ὅτι ἡ κόρη τση δὲ μπορεῖ νὰ βαστάξῃ ἀπὸ τὴ ζήλεια τση, κατάφερε τὸ Στρογγύλιο νὰ βγάλουνε ἀπὸ τὴ μέση τὴ βασιλιοποῦλλα. Τήνε δώσανε λοιπό 'ς ἕνα δοῦλο τους, γιὰ

νὰ τήνε σιργιανίσῃ τάχατες καὶ τοῦ παραγγείλανε νὰ τήνε πάῃ πολὺ μακριὰ μὲ τὴ βάρκα καὶ ὕστερα νὰ τήνε πνίξῃ. Ὁ δοῦλος τήνε πῆρε, τὴν ἔμπασε μέσα 'ς τὴ βάρκα καὶ τὴν ἐπήγαινε τὴν ἐπήγαινε ἴσα μὲ ποῦ ἀπόστεσε πλέα ἡ βασιλιοποῦλλα καὶ τοῦ εἶπε: «'Σ τὸ Θεὸ σὲ ὁρκίζω νὰ μοῦ πῇς γιατὶ μὲ πηγαίνεις ἐτσιδὰ ἀλάργου, μπὰς καὶ σοῦ εἴπανε νά με πνίξῃς;» Ὁ δοῦλος ὁ κακομοίρης ἤτανε πονόψυχος καὶ ἄρχισε νὰ κλαίῃ καὶ νὰ τσῆ λέῃ ὅτι πρέπει νὰ τήνε πνίξῃ, γιατὶ ἔτσι τοῦ ἔχουνε πεῖ. Ἐκείνη τότε τοῦ εἶπε: «λυπήσου με, μή με πνίξῃς, μοναχὰ βγάλε με ἀπάνω 'ς τὸ βουνὸ καὶ ἄφησέ με ἐκειδὰ νὰ μὲ φάνε τὰ ἄγρια θερία καὶ πές τους ὅτι μ' ἔπνιξες». Ὁ δοῦλος τήνε λυπήθηκε, τὴν ἔβγαλε 'ς τὸ βουνὸ κ' ἐγύρισε κ' εἶπε 'ς τὸ Στρογγύλιο ὅτι τήνε σκότωσε. Ὁ Στρογγύλιος ἐκήρυξε τότε 'ς τὸν κόσμο ὅτι ἀπέθανε ἡ βασιλιοποῦλλα, ἔσπαξε ἕνα ἀρνί, τὸ ἐστόλισε καὶ τὸ ἔθαψε. Τὸ λείψανό του τὸ ἀκλούθησε ὁ κόσμος, θαρρῶντας πῶς εἶναι ἡ βασιλιοποῦλλα.

Ἆς ἀφήσωμε τώρα τὸ Στρογγύλιο καὶ ἂς πιάσωμε τὴ βασιλιοποῦλλα, ποῦ 'ς τὴ τύχη μοναχὴ ἔτρεχε 'ς τὸ βουνὸ καὶ κεῖ ποῦ ἐπήγαινε ἐπήγαινε εἶδε κἄτι σκύλους καὶ εἶπε μὲ τὸ νοῦ τση ὅτι ἐδῶ ποῦ εἶναι σκύλοι θὰ εἶναι καὶ ἀνθρῶποι· εἶδε λοιπὸν ἐκεῖ κοντὰ κάτι τσοπάνηδες καὶ τοὺς ἐρώτησε ποῦ εἶναι ὁ δρόμος ὅπου πάει μέσα 'ς τὴ χώρα. Ἐκεῖνοι τσῆ δώσανε λίγο ψωμὶ καὶ μέσα 'ς ἕνα φλασκὶ λίγο νερὸ καὶ εἴπανε ὅτι θὰ πηγαίνῃ ἀπ' αὐτὸ τὸ δρόμο, νὰ ποῦμε, καὶ παραπέρα θὰ δῇ ἄλλους τσοπάνηδες καὶ κεῖνοι θὰ τσῆ δείξουνε τὸν ἄλλο δρόμο, ὅπου βγαίνει 'ς τὴ χώρα. Ἐπήγαινε λοιπὸν ἡ βασιλιοποῦλλα τὸ δρόμο, ποῦ τσῆ δείξανε καὶ παραπέρα ηὗρε τοὺς ἄλλους τσοπάνηδες καὶ τσῆ δείξανε καὶ κεῖνοι τὸν ἄλλο δρόμο. Ἐτραύηξε τὸ δρόμο αὐτόνε, μὰ κεῖ ποῦ πήγαινε τὴν ἀπαντήσανε κλέφτες καὶ τήνε πήρανε καὶ τήνε πουλήσανε μέσα 'ς τὴ χώρα 'ς ἕνα κακοῦργο καὶ τύραννο, ποῦ τς εἶπε, ὅτι δὲ θὰ τσῆ δώσῃ τὴ λευτερία τση, ἂ δὲ τοῦ γεμίσῃ, μὲ ἄτιμες πράξες, αὐτὸ τὸ σεντοῦκι, νὰ ποῦμε, φλουρία. Ἐκείνη ἡ δύστυχη ὁλημερνὶς κι' ὁλονυχτὶς ἔκλαιγε κι' ὅποιος ἐπήγαινε νὰ τὴν ἀπατήσῃ ἔπεφτε 'ς τὰ πόδια του καὶ τοῦ λεγε: «Εἶμαι κοπέλλα! γιὰ τὸ Θεὸ μή μ' ἀγγίξῃς! μοναχά, ἄνε θέλῃς, ῥῆξε τὰ φλουρία 'ς τὸ σεντοῦκι καὶ μὴ μὲ πειράξῃς!». Τήνε λυ-

πόντουσε ὅλοι καὶ χωρὶς κανένας νὰ τήνε πειράξῃ ἔρρηχνε ὁ καθένας τους τὰ φλουρία ’ς τὸ σεντοῦκι καὶ ἔφευγε. Πῆγε καὶ τὸ βασιλιόπουλλο τσῆ χώρας ἐκεινῆς ’σὲ δαύτηνε καὶ ἅμα εἶδε τὴν ὀμορφία τση τήνε λυπήθηκε καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ τὴν ἀγάπησε, μὰ δὲν εἶπε ’σὲ κανένανε τίοτα, γιατὶ ἦτανε βασιλιόπουλλο καὶ δὲ θὰ τὸ ἀφήνανε ποτὲ νὰ πάρῃ μία τέτοια γιὰ γυναῖκα.

Ἄς ἀφήσωμε τὴ βασιλιοποῦλλα καὶ ἂς πιάσωμε τὸν Ἀπολλώνιο, ὅπου ἅμα ἐτέλειωσε ὁ πόλεμος ἐγύρισε ’ς τὴ πατρίδα του. Ἐκεῖ τοῦ εἶπε ὁ Στρογγύλιος ὅτι ἡ κόρη του ἀπέθανε· καὶ εὐτὺς ἅμα τἄκουσε λυπήθηκε πολὺ καὶ ἀπὸ τὸν καϊμό του τὸ μεγάλο ἔντυσε ’ς τὰ ὁλόμαυρα ἕνα καράβι, μπῆκε μέσα ’σὲ δαῦτο, ἔκατσε, ἔκατσε ’ς ἕνα σκαμνί, ἔβαλε μπροστά του ἕνα τραπέζι καὶ μὲ ἀκκουμπισμένο τὸ κούτελό του ’ς τὰ δύο του χέρια εἶχε τὸ κεφάλι του ’ς τὰ κάτω ῥηγμένο καὶ ὅλο σκεφτότανε σκεφτότανε, χωρὶς νὰ μιλῇ κανενοῦ. Τὸ καράβι χωρὶς τιμόνι τὸ ἄφησε νὰ πηγαίνῃ, ὅπου τὸ ῥήξῃ ἡ τύχη. Ἡ τύχη του τὸ ἔρρηξε ’ς τὸ μέρος ποῦ ἦτανε σκλάβα ἡ κόρη του. Ἀκούστηκε λοιπὸ ’ς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὅτι ἔφτασε ἕνα καράβι μαυροφορεμένο καὶ ἐπηγαίνανε νὰ τὸ δοῦνε. Ὁ Ἀπολλώνιος ἀκκουμπισμένος, ὅπως εἴπαμε, δὲ μιλοῦσε κανενοῦ. Τότε τὸ βασιλιόπουλλο τσῆ χώρας ποῦ εἴπαμε πῶς εἶχε ἀγαπήσει τὴ βασιλιοποῦλλα, ἔβαλε ντελάλη, ὅτι ὅποιος μπορέσῃ νὰ κάμῃ αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο νὰ μιλήσῃ θὰ τοῦ κάμῃ ἕνα μεγάλο δῶρο. Πῆγεν ὁ ἕνας κι’ ὁ ἄλλος, πολέμησε νὰ κάμῃ τὸν Ἀπολλώνιο νὰ μιλήσῃ, μὰ κανένας δὲν μπόρεσε. Τόσο πολὺ τὸν εἶχε κάμει ἡ μεγάλη του ἡ λύπη νὰ σιχαθῇ τὸν κόσμο καὶ νὰ μὴ θέλῃ κανενοῦ νὰ μιλήσῃ! Ὁ τύραννος τότε, ποῦ εἶχε σκλάβα τὴ βασιλιοποῦλλα ἐπῆγε καὶ τσῆ εἶπε, ἄνε μπορέσῃ νὰ τόνε κάμῃ ἐκείνη νὰ μιλήσῃ, θὰ τσῆ δώσῃ τὴ λευτερία τση. Πῆρε ἡ βασιλιοποῦλλα τὴν κιθάρα, ποῦ ἔφερε νὰ τήνε παίζει πολὺ ὡραῖα, ἐπῆγε ’ς τὸ καράβι, ἔκατσε κοντὰ ’ς τὸν Ἀπολλώνιο καὶ ἀρχίνησε νὰ παίζῃ ὡραῖα καὶ λυπητερὰ καὶ θρηνῶντας νὰ τοῦ λέῃ: «Μίλησέ μου, μάτια μου, μίλησέ μου, φῶς μου, γιὰ τὸ Θεὸ μίλησέ μου νὰ πάρω τὴ λευτεριά μου, ποῦ εἶμαι σκλάβα». Ἀπὸ τὰ πολλὰ ποῦ ἔλεγε καὶ τὰ πολλὰ κλάματα, ποῦ ἔκανε, θύμωσε ὁ Ἀπολλώνιος καὶ σηκώθηκε καὶ τσῆ δωκε μὲ τὸ χέρι του μία σπρωχταρέα, ποῦ ἔπεσε χάμω κ’ ἐπό-

νεσε πολύ. Τότες ἐκείνη σηκώθηκε ἀπάνω καὶ μὲ βρύση τὰ δάκρυα ἀρχίνησε νὰ τραγουδῇ καὶ νὰ λέῃ:

«Ὦ κύρι μ' Ἀπολλώνιε καὶ μάννα μ' Ἀρχιστράτα,
ὄντες μὲ κοιλοπόνησες σὲ ῥῆξανε 'ς τὴ στράτα.
Ἀνάθεμα, Στρογγύλιε, ἐσένα καὶ τὴν ὥρα,
ποῦ μ' ἄφηνε ὁ πατέρας μου 'ς τὴν ἰδική σου χώρα».

Ν' ἀκούσῃ αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Ἀπολλώνιος! τινάζεται εὐτὺς ἀπὸ τὴ θέση του καὶ τσῆ λέει: «Πές το πάλι, πές το πάλι». Ἐκείνη δὲν πρόσεξε 'ς αὐτὰ τὰ λόγια, μοναχὰ εὐτὺς ὄντες ἄκουσε λόγο νὰ βγάλῃ τὸ στόμα του γύρισε κατὰ τ'ς ἀνθρώπους, ποῦ ἤτανε μαζεμένοι 'ς τὸ γιαλὸ καὶ φώναζε, γιὰ νὰ πάρῃ τὴ λευτερία τσῃ: «Μίλησε! μίλησε!». Ἐκεῖνοι τρέξανε ὅλοι 'ς τὸ καράβι καὶ ἀκούσανε τὸν Ἀπολλώνιο νὰ μιλῇ μὲ τὴν κόρη του, ποῦ τὴν εἶχε πλέα γνωρίσει, ἀφοῦ ἐκείνη, ἅμα εἶδε, ὅτι οἱ ἀνθρῶποι τὴν ἀκούσανε, ποῦ τοὺς φώναζε ὅτι μίλησε, τοῦ φανέρωσε ὅτι εἶναι κόρη ἑνοῦ βασιλέα, ποῦ τόνε λένε Ἀπολλώνιο. Φαντάσου τώρα τὴ χαρὰ τοῦ Ἀπολλώνιου, νὰ βρῇ τὴν κόρη του, ποῦ τὴν εἶχε πεθαμένη! Ἔβγαλε εὐτὺς τὰ μαῦρα ἀπὸ τὸ καράβι. Τὸ βασιλιόπουλλο τσῆ χώρας ἐκεινῆς, ποῦ εἴπαμε πῶς ἀγάπησε τὴ βασιλιοποῦλλα γιὰ τὴν ὀμορφία τσῃ, τὴν ἐζήτησε τότες ἀπὸ τὸν πατέρα τσῃ γιὰ γυναῖκα καὶ ὁ Ἀπολλώνιος μὲ ὅλη του τὴν καρδιὰ ἐδέχτηκε. Μπήκανε λοιπὸ 'ς τὸ καράβι ὁ Ἀπολλώνιος, ὁ γαμπρός του τὸ βασιλιόπουλλο καὶ ἡ κόρη του καὶ ἀφοῦ πρῶτα τιμωρήσανε τὸ σκληρὸ τὸν τύραννο, ποῦ εἶχε σκλάβα τὴ βασιλιοποῦλλα, ξεκινήσανε γιὰ τὴν πατρίδα τους. 'Σ τὸ δρόμο περάσανε ἀπὸ ἕνα μοναστῆρι καὶ εἴπανε «ἂς πάμε νὰ προσκυνήσωμε» καὶ πηγαίνοντας εἴδανε 'ς τὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ μία κασσέλλα, ποῦ ἔγραφε ἀπ' ὄξω τὸ ὄνομα τς Ἀρχιστράτας. Ὁ Ἀπολλώνιος τήνε γνώρισε καὶ ηὗρε τὸν ἡγούμενο, ποῦ τοῦ τά πε ὅλα καὶ τοῦ παρουσίασε καὶ τὴν καλογραῖα ποῦ ἤτανε ἡ γυναῖκα του καὶ εὐτὺς τήνε γνώρισε καὶ μὲ χαρὲς καὶ δόξες τὴν ἔμπασε μέσα 'ς τὸ καράβι καὶ τραυήξανε ὅλοι μαζὶ γιὰ τὴν πατρίδα. Ἅμα φτάσανε ἐκεῖ βρέσκει ὁ Ἀπολλώνιος τὸ Στρογγύλιο καὶ τοῦ λέει νὰ τοῦ ξεθάψῃ τὴν

κόρη του, γιατὶ θέλει νὰ τήνε δῇ. Ὁ Στρογγύλιος ξεθάφτει τότε τὸ ἀρνί. Ὁ Ἀπολλώνιος τοῦ λέει «Αὐτὴ εἶναι ἡ κόρη μου; αὐτὸ εἶναι ἀρνί». Ὁ Στρογγύλιος τοῦ ἀπαντᾷ: «ἐβρικολάκιασε» Τότες ὁ Ἀπολλώνιος τοῦ δείχνει τὴν κόρη του, ποῦ τὴν εἶχε κρύψει ξαπόστα, γιὰ νὰ δῇ τί θὰ πῇ καὶ εὐτὺς τόνε κλεῖ μέσα 'ς τὸ σπίτι του μαζὶ μὲ ὅλη του τὴ φαμίλια καὶ βάζει φωτία καὶ τσοῖ καίει ὅλους —Ἐς τὸ δοῦλο, ποῦ δὲν ἔπνιξε τὴ βασιλιοποῦλλα ἔκαμε μεγάλα δῶρα. Ἐστεφανώθηκε λοιπὸν ἡ βασιλιοποῦλλα τὸ βασιλιόπουλλο, ζήσανε εὐτυχισμένοι ὅλοι μαζὶ καὶ περάσανε καλὰ καὶ μεῖς ἐδῶ καλύτερα.

*
* *

Οὕτω σῴζεται σήμερον τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ἀπολλωνίου ἐν Κυθήροις ὡς παραμῦθι.

Τὸ παραμῦθι τοῦτο, καθ' ὅλα σχεδὸν ὅμοιον πρὸς τὸ μεταγλώττισμα καὶ τὴν ῥιμάδαν, πάντως θὰ προῆλθεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως μιᾶς τῶν δύο διασωθεισῶν τούτων διασκευῶν. Συνάγομεν δὲ ὅτι θὰ προῆλθεν ἐκ τῆς ῥιμάδας ἰδίως ἐκ τῶν ἑξῆς δύο λόγων:

1ον) Ἐκ τῶν διασωθέντων εἰς τὸ παραμῦθι κυρίων ὀνομάτων. Τοιαῦτα εἶναι τρία· α΄) Ἀπολλώνιος β΄) Ἀρχιστράτα καὶ γ΄) Στρογγύλιος. Ἐκ τούτων τὰ ὀνόματα «Ἀρχιστράτα» καὶ «Στρογγύλιος», φέρονται ἐν τῷ μεταγλωττίσματι «Ἀρχιστρατοῦσα» καὶ «Στραγγαλιών» ἐνῷ ἐν τῇ ῥιμάδᾳ φέρονται «Ἀρχιστράτα» καὶ «Στραγγύλιος» ἐξ ὧν εὐκολώτερον δύνανται νὰ προκύψωσι τὰ ἐν τῷ παραμυθίῳ ὀνόματα «Ἀρχιστράτα» καὶ «Στρογγύλιος».

2ον) Ἐκ τῶν στίχων, οὓς λέγει ἡ βασιλιοποῦλλα πίπτουσα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου, ἀφοῦ ὤθησε αὐτὴν ὁ Ἀπολλώνιος. Οἱ στίχοι οὗτοι ἐν τῇ ῥιμάδᾳ εἶναι:

«Ἀνάθεμα τὸ σπίτι σου, Στραγγύλιε τυράννο,
Ὁποῦ σουν ἡ κακή μου ἀρχὴ 'στοῦτα ὁποῦ παθαίνω.
Ἀνάθεμα τὴν μοῖρα μου, ἀνάθεμα τὴν ὥρα,
Ὁ κῦρις μου ὄντε μ' ἄφηκε στὴν ἐδική σου χώρα....».

ἐξ ὧν εὐκόλως δύνανται νὰ προέλθωσιν οἱ ἐν τῷ παραμυθίῳ στί-

χοι. Ἐνῷ τοὐναντίον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔχωσι προέλθει οὗτοι ἐκ τῶν στίχων τοῦ μεταγλωττίσματος, οἵτινες εἶναι:

«Ἂν ἤξευρες τὸ γένος μου καὶ τίνος κόρη εἶμαι,
νὰ ἔπασχες καὶ νά κλαιες ἀντάμα μετὰ μένα.
Ἐγώ μαι κόρη πρίγκηπος, ἐγγόνη βασιλέως
τοῦ Τύρου καὶ τῆς Τρίπολης καὶ τῆς Ἀντιοχείας....».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΙΝΕΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΝΩΤΕΡΩ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΝ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Τὸ ἀνωτέρω κυθηραϊκὸν παραμύθιον προῆλθεν ὡς ὀρθῶς διέγνωσεν ὁ ἐκδότης, ἐκ τῆς Ῥιμάδας, διότι αὕτη μόνη ἐκυκλοφορεῖτο ὡς δημῶδες βιβλίον, πολλάκις μὲν τυπωθεῖσα κατὰ τὸν ΙϚ´ καὶ τὸν ΙΖ´ αἰῶνα, ἀνατυπωθεῖσα δὲ καὶ κατὰ τὸν ΙΗ´ καὶ τὸν ΙΘ´ [1]), ἐνῷ ἡ ἀρχαιοτέρα διασκευή, ἡ *Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου*, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ W. Wagner, ἐκ τοῦ ἑνὸς μόνου κώδικος, ἐν ᾧ περιεσώθη (Παρισινοῦ 390) [2]). Πλὴν τῆς παραλείψεως τῆς ἀρχῆς, κατὰ τἆλλα εἶναι ἐπιτομὴ μὲ ἀσημάντους παραλλαγὰς τοῦ δημώδους βιβλίου.

Ἐκ τῆς Ῥιμάδας ἐπίσης προῆλθε καὶ ἕτερον ἑλληνικὸν παρα-

[1]) *Legrand*, Bibliographie hellénique τ. I σ. 290. *Βρετοῦ*, Νεοελληνικὴ φιλολογία τ. Β´ σ. 25. Ὁ Βρετὸς ἀναφέρει μίαν ἔκδοσιν τοῦ ΙΗ´ αἰῶνος (1778), ὁ δὲ Legrand μίαν τοῦ ΙΘ´ (1805) —Ὡς κατέδειξεν ὁ Singer ἐν τῷ περιοδικῷ· Anglia, Beilage 1899 τ. 22 σ. 113-4 ἡ μὲν *Διήγησις* προῆλθεν ἐκ πιθανῆς ἰταλικῆς διασκευῆς τοῦ Ἀπολλωνίου, ἐξ ἧς καὶ ὁ εἰς πεζὸν λόγον Ἀπολλώνιος τοῦ Ἰταλοῦ Leone del Prete· ἡ δὲ *Ῥιμάδα* ἐξ ἑτέρας ἰταλικῆς διασκευῆς. Ἀμφοτέρων δὲ τῶν ἰταλικῶν διασκευῶν κοινὴ πηγὴ εἶναι παλαιοτέρα γαλλικὴ διασκευὴ τοῦ λατινικοῦ κειμένου,

[2]) Medieval Greek Texts, London, 1870 σ. 63 90 καὶ τὸ δεύτερον κατ ἀκριβέστερον ἀντίγραφον ἐν Carmina graeca medii aevi, Lips. 1874 σ 248 - 276.

μύθιον τῶν Κυδωνιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Hahn [1]). Ἐν τούτῳ δ' ὅμως αἱ παραλλαγαὶ εἶναι μείζονες, πρὸς δὲ τούτοις προστίθενται καὶ ἐπεισόδια καὶ δὲν μνημονεύονται τὰ ὀνόματα. Παραλείπεται δὲ καὶ ἐν τῷ παραμυθίῳ τούτῳ ἡ ἐν ἀρχῇ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἀπολλωνίου διήγησις περὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀντιοχείας Ἀντιόχου, ἣν παρέλαβον καὶ αἱ ἑλληνικαὶ διασκευαί, χωρὶς ἐκ τῆς παραλείψεως νὰ προκύψῃ χάσμα τι εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ μύθου· τοῦτο δέ, κατὰ τὴν εὔστοχον παρατήρησιν τοῦ Rohde [2]), καταδεικνύει ὅτι τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ἀντιόχου εἶναι ἄτεχνος προσθήκη τοῦ εἰς λατινικὴν γλῶσσαν διασκευάσαντος τὸ ἀπολεσθὲν ἑλληνικὸν πρωτότυπον τοῦ Ἀπολλωνίου.

Παντελῶς ἀδικαιολόγητος ἀφήνεται ἐν τῷ κυθηραϊκῷ παραμυθίῳ ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ἀπολλωνίου μετὰ τῆς συζύγου του Ἀρχιστράτας ἐκ τοῦ βασιλείου των. Ἐν τῇ *Διηγήσει* καὶ ἐν τῇ *Ῥιμάδᾳ*, συμφώνως πρὸς τὴν λατινικὴν Ἱστορίαν, ὁ Ἀπολλώνιος νυμφευθεὶς ἐν Τριπόλει ἀποπλέει μετὰ τῆς συζύγου του, ὅπως παραλάβῃ τὴν κατ' ἀπίθανον τρόπον λαχοῦσαν αὐτῷ βασιλείαν τῆς Ἀντιοχείας. Πολλῷ δ' ὅμως ἐντεχνοτέρα εἶναι ἡ ἐν τῷ παραμυθίῳ τῶν Κυδωνιῶν οἰκονομία τοῦ μύθου.

Ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ παρεμβολὴ εἰς τὸ κυθηραϊκὸν παραμύθιον, ἐκεῖ ὅπου μονολογεῖ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀπολλωνίου, κακωθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ, τεσσάρων στίχων, ὧν οἱ δύο ἐλήφθησαν ἐκ τῆς *Ῥιμάδας*. Ἡ παρεμβολὴ στίχων εἰς τὰ παραμύθια δὲν εἶναι ἀσυνήθης. Ὁ L. F. Weber [3]) παρατηρεῖ, ὅτι τοιοῦτοι στίχοι εἶναι πάντοτε λόγοι, καὶ ἔχουσι κατὰ τὸ πλεῖστον τὸν τύπον ἐπῳδῶν, ἀλλὰ καὶ διάλογοι ἔμμετροι παρεμβάλλονται εἰς τὰ παραμύθια, καὶ τὴν κατακλεῖδα τῶν παραμυθίων ἀποτελεῖ ἐνίοτε ζεῦγος στίχων. Ταῦτα ἀναφέρονται προ-

[1]) Gr. u. alban. Märchen τ. I σ. 273-284 ἀρ. 50. Τὴν ὁμοιότητα τοῦ παραμυθίου τούτου πρὸς τὴν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους γνωστοτάτην Ἱστορίαν τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου Ἀπολλωνίου παρετήρησεν ὁ F. Liebrecht ἐν κρίσει τῆς συλλογῆς τοῦ Hahn δημοσιευθείσῃ ἐν Heidelberger Jahrb. 1864 σ. 267. Βλ. καὶ *B. Schmidt*, Griechische Märchen, Sagen u. Volkslieder σ 7. *Krumbacher*, Gesch. d. byz. Litteratur. 2 σ. 852.

[2]) Der Griech. Roman 1ης ἐκδ σ. 421.

[3]) Märchen und Schwank, Kiel 1904 σ. 23.

πάντων εἰς τὰ γερμανικὰ παραμύθια. Εἰς δὲ τὰ ἑλληνικὰ αἱ παρεμβολαὶ στίχων δύνανται νὰ ταχθῶσιν εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας.

Α΄. Εἰς προσαγορεύσεις ἢ χαριεντισμοὺς ἢ περιπαίγματα τοῦ μυθολόγου πρὸς τοὺς ἀκροατάς, συνηθέστατα μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ παραμυθίου, ἐνίοτε ἐν τέλει καὶ σπανιώτατα ἐν μέσῳ τῆς διηγήσεως [1]).

Β΄. Εἰς ἔμμετρον περίληψιν τοῦ παραμυθίου, προτασσομένην τῆς διηγήσεως [2]). Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δ' ὅμως ἡ περίληψις οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὸ παραμύθιον, ἔχουσα μᾶλλον τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀστεϊσμῶν τῆς πρώτης κατηγορίας [3]).

[1]) Ὁ *Rob. Petsch* (Formelhafte Schlüsse im Volksmärchen, Berlin 1900), ἂν καὶ ἐσταχυολόγησε τὰς κυριωτέρας συλλογὰς ἑλληνικῶν παραμυθίων, δὲν ἀναφέρει ἐμμέτρους κατακλεῖδας. Ὁμοίως δὲν ἀναφέρονται τοιαῦται κατακλεῖδες καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν κατακλείδων τῶν ἑλληνικῶν παραμυθίων τοῦ René Basset (Revue des tradit. populaires 1903 σ. 22-25). Αἱ ἔμμετροι ἐν τῷ μέσῳ παρενθέσεις συνηθίζονται ἐν μακροῖς παραμυθίοις, οἷον ἐν συμαϊκῷ (Ζωγράφιος ἀγών, Κ/πόλ. 1891 σ. 231. 233. 240):

Νὰ τὸ κοντολοοῦμεν·
κ' ἡ νύχτα ναιμ μικρή, καὶ τὰ παιδιὰ νυστάζουν.
Ἄλλοι οοῦνται, κι' ἄλλοι ξυοῦνται,
κι' ἄλλοι κούππ' ἀνάσκελα κοιμοῦνται

[2]) Ἓν μόνον παράδειγμα ταύτης γινώσκω, ἐν ἀνεκδότῳ κεφαλληνιακῷ παραμυθίῳ, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ὁ βασιλιᾶς ὁ Ζούλιαρης, ποῦ εἰχ' ὄμορφη γυναῖκα,
μέσα σὲ πέτρινο κλουβὶ τὴν εἶχε χρόνους δέκα·
μήτε πουλὶ τὴν ἔβλεπε, μηδ' ἥλιος τὴν ἐθώρει,
μέσα 'σὲ πέτρινο κλουβὶ ἦταν κλεισμένη ἡ κόρη.
Μὰ ἕνα βασιλόπουλο ἐτρύπησε τὸ χῶμα,
καὶ πῆγε καὶ τὴν εὕρηκε τὴ λιγερὴ 'ς τὸ στρῶμα.

Ὁλόκληρον δὲ παραμύθιον ἔμμετρον τῆς Νισύρου, ὑπόθεσιν ἔχον κοινοτάτην (τῆς σταχτοπούτας), ἐδημοσιεύθη ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 389-390. Ἀλλ' εἶναι σφόδρα ἀμφίβολον, ἂν εἶναι ἀληθῶς δημῶδες.

[3]) Παράδειγμα:

Νὰ σοῦ πῶ να παραμῦθι
τὸ κουκκὶ καὶ τὸ ῥεβίθι·
ποῦ μαλῶναν οἱ Ἑβραῖοι
γιά να ψάρι γιά να χέλι,
γιά να κόκκινο τσεμπέρι.

Γ΄. Εἰς γελοῖον προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν συνέβησαν τὰ ἐν τῷ παραμυθίῳ ἐκτιθέμενα [1]).

Δ΄. Εἰς στίχους δημωδῶν ᾀσμάτων, ἐπικαίρως ἀναφερομένους [2]).

Ε΄. Εἰς λόγους τυπικῶς ἐπαναλαμβανομένους ἢ ἐπῳδάς [3]).

Ϛ΄. Εἰς λόγους καὶ διαλόγους ἀνθρώπων μεταμορφωμένων εἰς ζῷα ἢ φυτά, μαγισσῶν, τεράτων κττ., εἰς φωνὰς ἀοράτων ὄντων, εἰς θρήνους, ἀράς, εἰς ἐπιγραφὰς παλατίων ἢ σκευῶν [4]).

Ζ΄. Εἰς λόγους ἐμμέτρους, οἵτινες φαίνονται ὡς τὰ μόνα περισωθέντα λείψανα ἐπικοῦ ποιήματος, οὗ ἐπιτομὴ εἰς πεζὸν λόγον εἶναι ἴσως τὸ παραμύθιον [5]).

Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην κατηγορίαν ἀνήκουσι καὶ οἱ ἐν τῷ κυθηραϊκῷ παραμυθίῳ στίχοι. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, πλὴν τῶν ἐν τῷ παραμυθίῳ τῆς συλλογῆς τοῦ B. Schmidt περιλαμβάνονται ἐν παραλλαγαῖς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ παραμυθίου, τοῦ Φιορεντίνου, ὅπερ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι εἶναι περίληψις ἀγνώστου τινὸς παλαιοῦ ποιήματος.

Ἄλλο παραμύθιον ἐκ δημωδῶν βιβλίων προελθὸν γινώσκομεν

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λέγονται οἱ δύο πρῶτοι στίχοι μόνον. (Βλ. *Ν. Γ. Πολίτην* ἐν Πανδώρᾳ τ. ΙΗ΄ σ. 94. *Δ. Γρ. Καμπούρογλου*, Ἱστορ. τῶν Ἀθηναίων τ. Α΄ σ. 335).

[1]) Βλ. Πανδώρ. τ. ΙΗ΄ σ. 95. Νεοελ. ἀνάλ. τ. Α΄ σ. 51. Β΄ σ. 99. *Σακελλαρίου*, Κυπριακὰ τ. Β΄ σ. 354. *Δ. Γρ. Καμπούρογλου*, ἔνθ. ἀν.

[2]) Παραδείγματα: *Ἀναγνώστου*, Λεσβιακὰ σ. 175. Revue des tradit. popul. 1897 σ. 210 (Λεσβιακόν). Ὁμοίως φέρονται ἐν παραμυθίοις πολλάκις καὶ ἔμμετροι παροιμίαι.

[3]) Παραδείγματα: ἐν Νεοελλ. ἀναλ. Β΄ σ. 61-62. Βύρων. τ. Α΄ σ. 626. Δελτ. Ἱστορ. Ἑταιρ. τ. Α΄ σ. 165. 166 278. 281. 326-7. *Σακελλαρίου*, ἔνθ. ἀν. σ. 358. *B. Schmidt*, Griechische Märchen σ. 110. *Ν. Γ. Πολίτου*, Ὁ Ἥλιος κατὰ τοὺς δημώδεις μύθους σ. 36-38.

[4]) *Hahn*, Griesch. u. albanesische Märchen τ. Ι σ. 303-5 (ἀρ. 56). *B. Schmidt*, ἔνθ' ἀν. σ. 77. 83. *Καμπούρογλους*, ἔνθ. ἀν. σ. 192-3. Νεοελλην. ἀνάλ. Β΄ σ. 134 Ζωγράφ. ἀγὼν σ. 196. 423. *Kretschmer*, der heutige lesbische Dialekt, Wien 1905 σ. 519. Παρνασσὸς τ. Η΄ σ. 712. 713.

[5]) Βύρων, Ἀθ. 1874 τ. Α΄ σ. 624. Δελτίον ἱστ. ἑταιρ. τ. Α΄ σ. 146-7. *Καμπούρογλου* ἔνθ. ἀν. σ. 313-4. *Schmidt* ἔνθ. ἀν. σ. 71. 72. 73. 75 (ἀρ. 5). *Kretschmer*, ἔνθ. ἀν. σ. 487-8. (Πρβλ. καὶ τὸ λεσβικὸν παραμύθιον ἐν Folk-lore 1900 σ. 336).

μόνον τὸ ὑπ' ἀρ. 16 παρὰ Hahn[1]). Τὸ ἠπειρωτικὸν τοῦτο παραμύθιον ὑπέλαβεν ὁ Rohde[2]) ὅτι εἶναι παραλλαγὴ τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῆς ἀγαθῆς Φλωρεντίας τῆς Ῥωμαίας, ἐκ νεοελληνικῆς ἀγνώστου διασκευῆς γαλλικοῦ ποιήματος ἀπορρέουσα. Ἀλλ' ἡ ἄμεσος πηγὴ τοῦ παραμυθίου εἶναι αἱ ἀραβικαὶ *Χίλιαι καὶ μία νύκτες*. ,Εκλογὴ παραμυθίων ἐξ ἰταλικῶν μεταφράσεων τῆς ἀραβικῆς ταύτης συλλογῆς καὶ τῆς περσικῆς τῶν *Χιλίων καὶ μιᾶς ἡμερῶν* ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Ἀραβικὸν μυθολογικὸν* ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Πολυζώη Λαμπανιτζιώτη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1756 εἰς τρεῖς τόμους, τὸ δὲ βιβλίον γνωστότατον ὑπὸ τὸ ὄνομα Χαλιμά, ἔγινε δημοφιλέστατον, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ´ αἰῶνος πολλάκις ἐκδοθὲν καὶ ἐν Βενετίᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ. Τὸ περίεργον δ' ὅμως εἶναι ὅτι τὸ παραμύθιον, ἐξ οὗ ἐλήφθη τὸ ἠπειρωτικόν, δὲν περιλαμβάνεται ἐν τῷ *Ἀραβικῷ μυθολογικῷ*, ἀλλ' ἐν δευτέρᾳ ἐκλογῇ, ἣν ὁ αὐτὸς Λαμπανιτζιώτης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Νέα Χαλιμὰ* ἐξέδωκεν ἐν Βιέννῃ (1791-4), ἐνθαρρυνθείς, ὡς γράφει ἐν τῷ προλόγῳ, ἀπὸ τὴν μεγάλην ἀπέρασιν ὅπου ἔλαβαν οἱ πρῶτοι τρεῖς τόμοι ἐκείνης τῆς φημισμένης Χαλιμᾶς, ὅπου δὲν ἔμεινε τινὰς ὁποῦ νὰ μὴ τοὺς ἀπόχτησε. Ἡ ἐκλογὴ δ' ὅμως αὕτη, ἂν καὶ μετὰ πλείονος ἐπιμελείας ἔγινε καὶ περιέχει κάλλιστα παραμύθια τῶν *Χιλίων καὶ μιᾶς νυκτῶν*, δὲν ἐξεδόθη τὸ δεύτερον[3]).

Ἡ σπανία λοιπὸν αὕτη ἔκδοσις τῆς *Νέας Χαλιμᾶς*, ἥτις ἐπί τινα ἔτη μόνον, κατὰ τὸν ΙΗ´ αἰῶνα, ἦτο δημῶδες βιβλίον, εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ ἠπειρωτικοῦ παραμυθίου. Ὅθεν οὐδεμία ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν μετὰ τοῦ Rohde τὴν ὕπαρξιν νεοελληνικῆς διασκευῆς τῆς Φλωρεντίας τῆς Ῥωμαίας διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν γένεσιν τοῦ παραμυθίου ἐκείνου.

[1]) τ. Ι. σ. 140 κέ. Ἑτέρα ἠπειρωτικὴ παραλλαγὴ τοῦ παραμυθίου τούτου ἐξεδόθη ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 196, μία δὲ κρητικὴ ἐν Παρνασσῷ τ. Η´ σ. 167.

[2]) Der griech. Roman[1] σ. 534.

[3]) Ἓν ἀντίτυπον τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἔχει ἡ ἐν Μονάχῳ δημοσία βιβλιοθήκη. Ἡ βιβλιογραφικὴ σημείωσις τοῦ Βρετοῦ (Νεοελλην. φιλολογ. τ. Β´ σ. 86 ἀρ. 212) εἶναι ἐσφαλμένη. Ἀναφέρει τρεῖς τόμους τῆς συλλογῆς ἐνῷ αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ 4 τόμων, οἵτινες δὲν ἐξεδόθησαν πάντες κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1791 μέχρι τοῦ 1794. Συγχέει δὲ ὁ Βρετὸς τὴν Νέαν Χαλιμὰν ἢ ἀραβικὸν μυθολογικόν, ὡς ἐπιγράφεται ἡ τετράτομος αὕτη ἐκλογή, πρὸς τὸ τρίτομον Ἀραβικὸν μυθολογικόν, θεωρῶν ὡς Β´ καὶ Γ´ ἔκδοσιν τῆς Νέας Χαλιμᾶς, τὰς ἐν Βενετίᾳ παρὰ Πάνῳ Θεοδοσίῳ ἐν ἔτει 1803 καὶ 1804 γενομένας μετατυπώσεις τοῦ Ἀραβικοῦ μυθολογικοῦ.

ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΛΒΑΝΙΚΑ ΑΣΜΑΤΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Δ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Τὰ κάτωθεν δημοσιευόμενα ἀλβανικὰ ᾄσματα τοῦ λαοῦ εἶναι τὰ μὲν πρῶτα 1-10 ἐκ συλλογῆς Γιάννη Περγιαλίτη ἐκ Σπετσῶν τὰ δὲ ἄλλα 10-67 ἐκ συλλογῆς μου, τά τε ᾄσματα καὶ τὰ παραμύθια ἐκ τοῦ χωρίου Μαρκοπούλου τοῦ δήμου Κρωπίας τῆς Ἀττικῆς, ἔνθα λαλεῖται ἀλβανικὴ μετὰ πλείστων ἑλληνικων λέξεων ἀναμεμειγμένη γλῶσσα. — Ἡ γλῶσσα δ᾽ αὕτη, ἥτις ὁσημέραι ἐξαφανίζεται δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὑπὸ τῆς διὰ τῶν σχολείων τὰ μάλιστα διαδιδομένης ἑλληνικῆς γλώσσης, ἣν σήμερον οὐδεὶς πλέον ἀγνοεῖ, εἶναι παραφυὰς τῆς τοσκικῆς διαλέκτου. Δημοσίευται δὲ πρὸς τούτοις καὶ μετάφρασις τούτων, ἥτις ἐθεωρήσαμεν καλὸν νὰ εἶναι πιστή, ἵνα πᾶς ὁ βουλόμενος δύναται νὰ μελετήσῃ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως καὶ τοὺς ἰδιωτισμοὺς τῆς ἀλβανικῆς ἐν Ἑλλάδι διαλέκτου· ὁσάκις δὲ πιστὴ μετάφρασις δὲν εἶναι δυνατὴ ἐγκλείομεν ἐν παρενθέσεσι τὴν κατὰ λέξιν σχεδὸν μετάφρασιν.

Α΄.

ΑΣΜΑΤΑ

1) Ζούρα δρόμε̣νε̣ ε βάjτα βάjτα Τε̣ κουλjτόβα ε νdίνjα ε κλjάjτα.	Ἔπιασα τὸ δρόμο καὶ πῆγα πῆγασὲ θυμήθηκα καὶ ἐκάθησα καὶ ἔκλαψα.
2) Κούρ τε̣ ὂόχ πλjεκσίδετε̣ Ζε̣με̣ρα με̣ dρίδετε̣.	Ὅταν σοῦ βλέπω τὴν πλεξίδα ἡ καρδιά μου τρέμει.
3) Ζοῦρα δρόμε̣ν' ε κουβαράιτ τούκε ρράρε ταμbουράιτ.	Ἔπιασα τὸν δρόμον τοῦ Κουβαρᾶ[1]) ‖ κτυπῶντας τὸν ταμπουρᾶ.

[1]) Χωρίον τοῦ δήμου Θορικίων.

4) Γjo σενι̯νε̨νε̨ [1]).
μὸς πάτε̨ Λjένε̨νε̨;

Νε̨νε̨ νε̨νε̨....
Μὴν εἴδατε τὴν Ἑλένη;

— Λjένα βάτε πράπα μάλjιτ
πε̨ρ τε̨ jάπε̨ σίσε̨ djάλjιτ.

—Ἡ Ἑλένη πῆγε πίσω ἀπ' τὸ βουνὸ ‖ γιὰ νὰ δώσῃ βυζὶ 'ς τὸ μωρὸ (παιδί).

5) Λjένα πόσ̈τσ̈ Λjένα λjά.
Λjένα ίκου ε να λjά.

Ἡ Ἑλένη πάνω ἡ Ἑλένη κάτω.
Ἡ Ἑλένη ἔφυγε καὶ μᾶς ἄφησε.

6) Μορί τσ̈ε̨ ρίνι ατιὲ πε̨ρδὲ
ε θόνι ε πό θόνι
πε̨ρ νjε̨νε̨ εδὲ πε̨ρ νjάτρινε̨
ε τούτι ι τσ̈ε̨γόνι.

Μώρ' σεῖς ποῦ καθόσαστ' ἐκεῖ χάμου ‖ καὶ λέτε καὶ ὅλο λέτε ‖ γιὰ τὸν ἕνα καὶ γιὰ τὸν ἄλλονε ‖ καὶ ὅλους τοὺς κατηγορᾶτε (πειράζετε).

7) Μορὶ τσ̈ε̨ γλjάνι κε̨μbε̨τε̨
ε ζίνι τούτι δρόμε̨νε̨
μὰ δίκjο κάνε̨ τρίματε̨
τ' ι νγρίνjε̨νε̨ τε̨ σ̈κοjνε̨.

Μώρ' σεῖς ποῦ ἁπλώνετε τὰ πόδια
καὶ πιάνετε ὅλο τὸ δρόμο,
μὰ ἔχουν δίκιο τὰ παλληκάρια
νὰ τὰ σηκώσουν νὰ περάσουν.

8) Μορ' ε σ̈κούρτε̨ρε̨ σὶ βούτσε̨
πάρε̨ σέ να bε̨ρε λjούτσε̨.

Μωρὴ κοντὴ σὰν τὸ βαρέλι ‖ πέρα γιατὶ μᾶς ἔβρεξες (μᾶς ἔκανες λοῦτσα).

9) *Βάσ̈ε̨ζα.*

—Μορὶ πούλjε̨ κατσ̈ουάτε̨,
κού βέτε μ' άτε̨ σ̈άτε̨;
—Βέτε τε̨ σκαλjὶσ πουμbάκτε̨.
—Πρίρου πράπα σ' έρθ' ι τάτε̨
βε̨ρι bούκε̨ζε̨ τέ χε̃
dε̨φτό ι δρόμιζε̨νε̨ τε̨ βε̃.
- Θάσ̈ε̨, τάτε̨ζο̃, μαρτόμε̨.

Ἡ κόρη [2]).

Μωρὴ πουλακίδα χαϊδεμένη,
ποῦ πᾷς μ' αὐτὴ τὴν ἀξίνα;
— Πάω νὰ σκαλίσω τὸ βαμπάκι.
— Γύρισε πίσω γιατὶ ἦρθε ὁ πατέρας σου, ‖ βάλ' του ψωμάκι γιὰ νὰ φάῃ, ‖ δεῖξ' του τὸ δρόμο γιὰ νὰ πάῃ.
— [3]) Τοῦ εἶπα, πατεράκη μου, πάντρεψέ με.

[1]) Δὲν μεταφράζεται διότι εἶναι ἦχος τις, ὃν λέγουν πρὸ τοῦ κυρίως ᾄσματος ὡς καὶ κατωτέρω τὸ νε̨νε - μοj - νε̨νε.

[2]) Διάλογος μεταξὺ τῆς γειτονίσσης καὶ τῆς κόρης.

[3]) Ἐννοεῖται: — Δὲν γυρνῶ πίσω γιατὶ τοῦ εἶπα....

Κούρ τε̣ dάλjε̣ bᾶρ τε̣ νjόμε̣.	Ὅταν φυτρώσῃ τὸ χλωρὸ χορτάρι[1]).
Βᾶρ' ι νjόμε̣ λjαργόj φλjέτε̣.	Τὸ χλωρὸ χορτάρι ἔβγαλε φύλλα
Τάτα ου μαρτούα βέτε̣.	καὶ ὁ πατέρας παντρεύτηκε μόνος του.
10) Νε̣-νε-νε̣[2])-Μαρίε μοj	...... Μωρὴ Μαρία ‖ τί σοῦ εἶπε
τὂε̣ τε̣ ϑᾶ djάλjι τὂε̣ ὂκόj;	τὸ παιδὶ ποῦ πέρασε;
— Μὸς με̣ πᾶ, μός με̣ βε̣ὂτόj.	— Οὔτε μὲ εἶδε, οὔτε μ' ἐκύτταξε.
11) Ρετσινjάρε̣νε̣ βγjε̃ μbε̣ βγjε̃	Τὸν ῥετσινιάρη [3]) ἀπὸ πεῦκο σὲ
σ' ε ζε̃ dίελι ποτέ.	πεῦκο ‖ δὲν τὸν πιάνει ὁ ἥλιος ποτέ.
12) Ρετσινjάρ' ι λάκε̣σε̣	Ὁ ῥετσινιάρης τοῦ κάμπου
σ' ι τρε̣μbετε̣ βάπε̣σε̣.	δὲν φοβᾶται τὴν ζέστη.
13) Λαμπαρίσι μεσ' ι djάλjιτ	Ἔλαμψε τοῦ παιδιοῦ ἡ μέση
σὶ σκεπάρ' ι ρετσινjάριτ.	σὰν τὸ σκεπάρνι τοῦ ῥετσινιάρη.
14) Ἔα, βαjζὂ, ἔα,	Ἔλα, κόρη μ', ἔλα,
Πρίρου vdε κύο χ̰έα.	γύρισε 'ς αὐτὸ τὸν ἥσκιο.
— Βίνj, πὸ τὂε̣ με̣ βράσε̣νε̣.	— Ἔρχομαι, ἀλλὰ ποῦ μὲ κτυπᾶνε.
— Ἔα πὰ σ' τε̣ νγάσε̣νε̣	— Ἔλα, καὶ δὲ σὲ πειράζουνε.
— Βὶνj πό με̣ κjε̣ρτόνjε̣νε̣	— Ἔρχομαι, ἀλλὰ μὲ μαλώνουνε
— Ἔα πὰ σγουdσόνjε̣νε̣.	— Ἔλα, καὶ δὲν τολμοῦνε.
15) Νε̣νε-μοj-νε̣νε	. . . .
τε̣ ϑε̣ρὲτ jοτ-ε̣με̣	σὲ φωνάζει ἡ μητέρα σου
— Λjὲ τε̣ ϑε̣ρέσε̣ σᾶ τε̣ ϑε̣ρέσε̣	— Ἂς φωνάζῃ ὅσο θέλει (ὅσο φωνάξει)·
κρύετε dοτ' ι πλjε̣σέσε̣	τὸ κεφάλι θὰ τῆς σκάσῃ.
Νὲ με̣ ϑίρι με̣μα τὂ' ιὂ	Ἂν μ' ἐφώναξε ἡ μητέρα τί μ αὐτὸ (τί ἦτο).
οὐ βάλενε̣ νέκ' ε πρίὂ.	ἐγὼ τὸ χορὸ δὲν τὸν χαλνῶ.

[1]) Ὁ στίχος οὗτος εἶναι ἀπάντησις τοῦ πατρὸς πρὸς τὴν κόρην.

[2]) Καὶ τοῦτο δὲν μεταφράζεται· εἶναι ὡς τὸ τοῦ ᾄσματος 4.

[3]) Ἐννοεῖται ποῦ πηγαίνει ἀπό.....

16) Μὲρρ φούρκε̣νε̣ εδὲ ρρόκε̣νε̣
Ἔα τε̣ ζε̃με̣ λjόdρε̣νε̣.

Πᾶρε τὴ φοῦρκα[1]) καὶ τὴ ῥόκα
καὶ ἔλα νὰ πιάσουμε τὸ παιγνίδι.

17) Σ̈τίβα μαντίλjνε̣ νκράχ̇α
εδὲ βάjτα νdε̣ σ̈τε̣πὶ
Με̣ σ̈τρὸj με̣μα τε̣ φλjέρε̣
σὶ τε̣ φλjέρε̣ ου πά τί.

Ἔρρηξα τὸ μαντῆλι ’ς τοὺς ὤμους
καὶ ἐπῆγα ’ς τὸ σπίτι
μοῦ ἔστρωσε ἡ μητέρα νᾶ κοιμηθῶ·
πῶς νὰ κοιμηθῶ ἐγὼ χωρὶς ἐσένα;

18) Σ̈τίβα σίτε̣ νdάρα μάλjιτ
λαμbαρίσ σκεπάρ’ ι djάλjιτ.

Ἔρρηξα τὰ μάτια πέρα ’ς τὸ βουνό·
ἔλαμπε τὸ σκεπάρνι τοῦ παιδιοῦ.

19) Ατὸ σᾶ κάνε̣ πλjεχτὸ
jάνε̣ τούτι μὲ χτικjό.
Μὰ βε̣σ̈τὸ ατὸ τσ̈ε̣ σ’ κάνε̣
σὰ τε̣ bούκουρα τσ̈ε̣ jάνε̣.

Ὅσες ἔχουνε πλεχτὸ[2])
εἶναι ὅλες μὲ χτικιό.
Μὰ κύτταξε κι’ ὅσες δὲν ἔχουν
πόσο ὄμορφες ποῦ εἶναι.

20) Χ̇ίλjκjε βάλενε̣ άν dί,
νdε̣ μὸς dέλj έ ετσε̣ ρί.

Τραύα τὸ χορὸ ἂν ξέρῃς,
εἰ δὲ μὴ ἔβγα καὶ πήγαινε νὰ κάτσῃς.

21) Μοj ε πάρα βάλεσε̣
φλούdα ε πορτοκάλjεσε̣.

Μωρ’ ἡ πρώτη τοῦ χοροῦ
σὰν τὴν φλοῦδα τοῦ πορτοκαλιοῦ[3]).

22) Λjεύκε̣ζα νε̣ περιβόλj
χαρίς με̣ νjε̣τσ̈ίκε̣ μποj.

Λεῦκα μου ’ς τὸ περιβόλι
χάρισέ μου λίγο μπόϊ.

23) Τσ̈’ όλο σ̈κὸν εδὲ πε̣ρσ̈κόν
εd’ όλο κούκονε̣ σ̈τρε̣μbόν;
Νὲ τσ̈ε̣ jὲ djάλjε̣ λεβέντ
πὸ τσ̈ε̣ jὲ φτοχὸ νε̣ μὲντ.

Τί ὅλο περνᾷς καὶ ξαναπερνᾷς
καὶ ὅλο τὸν κοῦκκο σου στραβώνεις;
(Ναὶ) ἀλήθεια εἶσαι λεβέντης,
μὰ εἶσαι ἀπὸ μυαλὰ φτωχός.

24) Μορὶ τί dε̣ργὸ με̣ γράμε̣,
πά τε̣ παγούανj ου μελάνε̣.

Καλὲ σὺ στεῖλε μου γράμμα,
τὸ μελάνι ἐγὼ πληρώνω.

[1]) Ξύλον εἰς τοῦ ὁποίου τὸ διχαλωτὸν ἄκρον προσδένουσιν αἱ γυναῖκες τὸ ἔριον διὰ νὰ νήσωσι. Κυρίως *φοῦρκα* σημαίνει τὰ ξύλα, τὰ χρήσιμα διὰ τὴν κατασκευὴν καλυβῶν.

[2]) Τὸ ᾆσμα τοῦτο λέγει πτωχή τις κατὰ τῶν πλουσίων, αἱ ὁποῖαι φοροῦσι πλεκτὰ πολυτελέστερα. Εἶναι δὲ τὸ *πλεχτὸ* κόσμημα, ὅπερ φέρουσι ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ καλεῖται *γjερdάν*.

[3]) Δηλ. ποῦ εἶσαι κόκκινη σάν....

25) 'Ανάθεμα εμπορικάτε̣. τσ̈ε̣ σ' κάνε̣ μελὰν εδὲ κάρτε̣.	'Ανάθεμα 'ς τὰ ἐμπορικὰ ποῦ μελάνι καὶ χαρτὶ δὲν ἔχουν.
26) Γράμε̣ dούα τε̣ dε̣ργόνj μbιστεμὲν ου νε̣κε̣ τσ̈όνj.	Γράμμα θέλω νὰ στείλω, ἐμπιστευτικὸ [1]) δὲ βρίσκω.
27) Dοτ' ι πιὲκ θjάκε̣σε̣ καφένε̣ σᾶ τ' εκjέσ̈ τ' ι μὰρρ γαρου- φαλjένε̣.	Θὰ ψήσω τῆς θειᾶς [2]) τὸν καφέ, ὅσο νὰ τὴ γελάσω νὰ τῆς πάρω τὴ γαρουφαλιά.
28) Dοτ' ε μbᾶ θjάκε̣νε̣ μὲ τε̣ μίρε̣, σᾶ τ' ε κjέσ̈ τ' ι μάρρ τε̣ bῖρε̣.	Θὰ κρατῶ τὴ θειὰ μὲ τὸ καλό, ὅσο νὰ τὴ γελάσω νὰ τῆς πάρω τὸ γιό
29) Σεβdάι πόνd ίσ̈τε̣ λjούμε̣ τε̣ σ̈κόνjε̣ εδέ τε̣ βε̃ νdε̣ ζε̣με̣ρε̣ με̣ χ̣ίρι ε νε̣κε̣ dέλj ποτέ.	'Ο ἔρωτας δὲν εἶναι ποτάμι νὰ περάσῃ καὶ νὰ πάῃ 'ς τὴν καρδιά μου ἐμπῆκε καὶ δὲ βγαίνει ποτέ.
30) Βρὲ νγὰ ρρούγα μὸς bε̣ν λjὰ πσε̣ dο τσ̈ὸς νdονjὲ bελjᾶ. — Ου νγὰ ρρούγα λjὰ dο σ̈κὸνj σ̈όμε̣ τσ̈ε̣ bελjὰ dο τσ̈όνj.	Βρὲ ἀπ' τὸ δρόμο μὴ πᾶς (κά- νῃς) παραπάνω γιατὶ θὰ εὕρῃς κανένα μπελιᾶ. —'Εγὼ ἀπ' τὸ δρόμο θὰ πε- ράσω ἀπάνω γ̣ιὰ νὰ ἰδοῦμε τί μπελιᾶ θὰ εὑρῶ.
31) Τσ̈ε̣ τε̣ bε̣νj μὲ djάλjε̣νε̣ τσ̈' ι κὰμ dε̣νε̣ φjάλjε̣νε̣.	Τί νὰ κάνω μὲ τὸ παλληκάρι (παιδὶ) ποῦ τοῦ ἔχω δώσει τὸ λόγο.
32) Βε̣ρι λjέdιτ κσελαφτὸνj τε̣ μὸς dρίdεμ τε̣ βε̣σ̈τόνj.	Βάλε 'ς τὸν τοῖχο ξυλαφτοὺς νὰ μὴ γυρίζω νὰ κυττάζω.
33) Τσ̈' ι κὰμ bε̣νε̣ ατία τε̣ βε̣λᾶ νγαdὸ bε̣ν πε̣ρ μουα κᾶ.	Τί ἔχω κάνει ἐκείνου τοῦ ἀδελ- φοῦ σου ποῦ ὅπου πάει (κάνει) μ' ἐμένα ἔχει.

[1]) Δηλ. ἄνθρωπο.

[2]) θjάκε = θειά· προσφωνεῖ νεώτερος πᾶσαν πρεσβυτέραν γυναῖκα, ἐνίοτε μάλιστα καὶ αἱ ὑπηρέτριαι τὰς κυρίας.

34) Σὶ κᾶ χ̌ὲ μάλjι μὲ bόρε̤	Ὅπως πάει τὸ χιόνι 'ς τὸ βουνὸ (ὅπως ἔχει ἥσκιο τὸ βουνὸ μὲ τὸ χιόνι)
κᾶ εδὲ νούσεα μὲ μbόλjε̤.	ἔτσι πάει καὶ 'ς τὴ νύφη ἡ μπόλια.
35) 'Ανάθεμα πάλjο εποχίνε̤	'Ανάθεμα τὴν παλιοεποχὴ [1])
πὰ σμὶρρ βάjζα κσενjιτίνε̤.	καὶ δὲν πήγαινε (ἔπαιρνε) ἡ κόρη τὴν ξενητε̯ιὰ
36) Σ̈κόβα εδὲ τε̤ καλjιμερίσα	Πέρασα καὶ σὲ καλημέρισα
τὶ τ' ουdοὺκ σέ τ' αγαπίσα	σοῦ φάνηκε ὅτι σ' ἀγάπησα.
37) Σ̈τίβα σίτε̤ νd' αργαστὶρ	Ἔρρηξα τὰ μάτια 'ς τ' ἀργαλειὸ
σὶ βιολjέτα νdε̤ ποτὶρ.	σὰν βιολέττα 'ς τὸ ποτῆρι [2]).
38) Μοj τί σ̈όκε πσὲ σ' με̤ φλjὲτ;	Μωρ' σὺ φίλη μου, γιατὶ δὲ μοῦ 'μιλᾷς;
ου jάμ άϊ τσ̈ε̤ jέσ̈ε̤ βιέτ.	ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνος ποὺ ἤμουνα καὶ πέρυσι.
39) Νε̤νε, μοj, νε̤νε	Ν . . . .
θούαj jα σ' ατ·ε̤με̤	'Πές το τῆς μητέρας σου
τρίματε̤ τσ̈ε̤ σ̈κόνjε̤νε̤	τὰ παλληκάρια ποῦ περνοῦν
μούα βε̤σ̈τόνjε̤νε̤.	ἐμένα κυττάζουν.
40) Μάλjι ι λjάρτε̤ σούλjετε̤	Τὸ ψηλὸ τὸ βουνὸ δὲν σκύβει
τ' ι κεπούνjε̤με̤ λjούλjετε̤.	νὰ τοῦ κόψουμε τὰ λουλούδια.
41) Κάκj' ε bούκουρα τσ̈ε̤ jε̃	Τόσο ὄμορφη ποῦ εἶσαι .
σὶ τε̤ ζε̃ γjοῦμι εδὲ φλjε̃.	πῶς σὲ πιάνει ὁ ὕπνος καὶ κοιμᾶσαι.
42) Πλjάκα μέτα dέjτουρε̤·	Πάλι ἡ γριὰ εἶναι μεθυσμένη·
μὲ τσ̈ε̤λjινε̃ ισ̈ bλjέκσουρε̤;	μὲ ποιὸν εἶχε μπλέξει;
43) Σ̈κόβα νjε̤ μενάτε ατιέ	Πέρασα ἕνα πρωῒ ἀπ' ἐκεῖ
λjάχ̌εσ̈ε νε̤ περγουλjέ	πλενόσουνα 'ς τὴν κληματαριὰ
λjάχ̌εσ̈' ε σπε̤ρλjάχ̌εσ̈ε	πλενόσουνα καὶ παραπλενόσουνα

[1]) Τὸ ᾆσμα τοῦτο, ὡς καὶ τὸ 36 δεικνύουσι κάλλιστα τὴν μεγίστην ἀνάμειξιν τῆς ἐν 'Ελλάδι διαλέκτου μεθ' ἑλληνικῶν λέξεων, ἥτις ἀνάμειξις βαίνει αὐξανομένη.

[2]) Δηλ. μοῦ φάνηκες ὅτι ἦσο. . . .

μὲ τ' ε̣τ-ε̣με̣ χ̇άχ̇εσ̈ε	μὲ τὴ μητέρα σου τρωγόσουνα.
χ̇άχ̇εσ̈ε πε̣ρ ρεβονί	τρωγόσουνα γιὰ ν' ἀρρεβωνιαστῇς,
jοτ-ε̣με̣ νε̣κε̣ dούαj μοj τί.	μὰ ἡ μητέρα σου, μώρ' σύ, δὲν ἤθελε.
44) Ndε̣ μ' αρνίσις τε̣ χ̇αρόνεσ̈	Ἂ μ' ἀρνηθῇς νὰ λησμονηθῇς,
σ̈τάτε̣ χ̇έρε̣ τε̣ μαρτόνεσ̈	ἑφτὰ φορὲς νὰ παντρευτῇς.
Jὸ δὲ σ̈τάτε̣, πὸ δὲ τέτε̣	Ὄχι ἑφτὰ ἀλλὰ καὶ ὀχτώ,
σὶ μαρτόνενε̣ οβρέτε̣	ὅπως παντρεύονται οἱ Ἑβραῖοι.
Jὸ δὲ τέτε̣ πὸ δὲ νε̣ντε̣	Ὄχι ὀχτὼ ἀλλὰ καὶ ἐννιὰ
τ' ι bε̣νετε̣ ζε̣με̣ρα σ' ατ-ε̣με̣	γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ἐπιθυμία (καρδιὰ) τῆς μητέρας σου,
Νε̣ντε̣ χ̇έρε̣ τε̣ μαρτόνεσ̈	Ἐννιὰ φορὲς νὰ παντρευτῇς,
τε̣ dίγjεσ̈ τε̣ πε̣ρβε̣λjόνεσ̈.	νὰ καῇς, νὰ ζεματιστῇς.
45) Θjάκε̣ μος μbάχ̇ου μὲ τρίμα	Θειά, μὴν κρατειέσαι μὲ τὰ παλληκάρια·
do τὰ βράσε̣ σ̈κjεπε̣τίμα	θὰ σοῦ τὰ σκοτώσῃ τ' ἀστροπελέκι,
do τὰ βράσε̣ νε̣ Μεζὰμ	θὰ σοῦ τὰ σκοτώσῃ 'ς τὸ Μεζάμι[1])
τε̣ τὰ σέλε̣νε̣ νε̣ χ̇ράμ.	νὰ σοῦ τὰ φέρουνε μὲ τὸ χράμι,
Jὸ νε̣ χ̇ρὰμ πὸ νε̣ κοφίνdε̣	Ὄχι μεσ' 'ς τὸ χράμι, ἀλλὰ μέσ' 'ς τὸ κοφίνι,
τε̣ bε̣νετε̣ ζε̣με̣ρα ίμε.	ἡ δικὴ σ' ἡ καρδιὰ γιὰ νὰ γίνῃ.
46) Σ̈τάτε̣ λjούλjε χ̇άπι Μαΐ,	Ἑφτὰ λουλούδια ἄνοιξε ὁ Μάης,
νε ε πάρα ρρᾶ σεβdάϊ	'ς τὸ πρῶτο ἔπεσε ὁ ἔρωτας.
Ατὸ σ̈τάτε̣ λjούλjε κρίνα	Αὐτὰ τὰ ἑφτὰ λουλούδια ἦσαν κρίνα
τε̣ πορσίτουρα νγ' Αθίνα.	σὰν παραγγελιὰ ἀπ' τὴν Ἀθήνα.
47) Λούλjε̣ κρίνα ου θᾶ νγὰ bρίμα	Τὸ λουλοῦδι, ὁ κρίνος, ξεράθηκε ἀπ' τὴν πάχνη
πὸ λjᾶ μbράπα διφορίμα.	ἀλλ' ἄφησε πίσω δίφορα.
Διφορίμα dικοὺ κάτρε̣	Δίφορα κάπου τέσσερα

[1]) Τοποθεσία τις.

σὶ ajo λjούλjeja νε̧ γλάστρε̧.

Μὰ λjαργὸj ajo ε πάρα
τε̧ρε̧ λjούλjεζε̧ μὲ κλάρα.
Μὰ λjαργόj ajo ε dίτα
τε̧ρε̧ λjούλjεζε̧ τε̧ ρίμτα.
Μὰ λjαργόj ajo ε τρέτα
τε̧ρε̧ λjούλjεζε̧ βjoλjέτα.
Μὰ λjαργόj ε κάτρε̧τα
τε̧ρε̧ λjούλjέζε̧ τε̧ χ̇άπε̧τα.

σὰν ἐκεῖνο τὸ λουλοῦδι 'ς τὴ γλάστρα

Μὰ ἄνοιξε (ἄφησε) τὸ πρῶτο
ὅλο λουλουδάκια μὲ κλαράκια.
Μὰ ἄνοιξε ἐκεῖνο τὸ δεύτερο
ὅλο λουλούδια κίτρινα.
Μὰ ἄνοιξε ἐκεῖνο τὸ τρίτο
ὅλο λουλούδια, βιολέττες.
Μὰ ἄνοιξε καὶ τὸ τέταρτο
ὅλο λουλούδια ἀνοιγμένα.

48) Μέτα ε βοῦρρε μοj
γjε̧ρdάνε̧ μὲ πλjεχτό.
— Dοτ' ε βε̃ ε dοτ' ε μbᾶνj
βάjζε̧ jὰμ ε σκὰμ ανάνγj.

Πάλι τό βαλες, μωρή,
τὸ γιρντάνι μὲ πλεχτό.
— Θὰ τὸ βάλω καὶ θὰ τὸ φορῶ (κρατῶ) τακτικά,
κόρη εἶμαι καὶ δὲν ἔχω ἀνάγκη.

49) Μοj ε bάρδα σὶ ajo βε̃α
βίδου νγὰ jοτ-ε̧με̧ ε έα.
— Βίδεμ πό τσ̈ε̧ σβίδεμ dότ,
έα βὶϑ με̧ μὲ προδότ.

Μωρ' σὺ ἄσπρη σὰν αὐτὸ τὸ αὐγό,
φύγε κρυφὰ (κλέψου) ἀπ' τὴ μητέρα σου καὶ ἔλα. || — Φεύγω (κλέβομαι) μὰ ποῦ δὲν μπορῶ νὰ φύγω,
Ἔλα κλέψε με μὲ προδότη.

50) Μορὶ τσ̈ε̧ μbᾶν καλjίκjε[1])
τσ̈ουρέπε τριπιτὸ
τε̧ ρρίσ̈ τε̧ σιλοΐσεσ̈
φάρε̧ νjερὶ σ' τε̧ dό.

Μωρή σύ, ποῦ φορᾶς καλλίκια
καὶ κάλτσες τρυπητὲς
νὰ 'κάτσῃς νὰ συλλογισθῇς
κανεὶς ἄνθρωπος δὲ σὲ θέλει.

51) Μορὶ ε νγρε̧να dέτι
κοὺ jέσ̈ε̧ κάκjε̧ μὸτ
τε̧ Σ̈τοῦνε̧ μbρε̧μα τσ̈' έρδε
μὲ bλjόβε γjίνε̧ λjότ.

Μωρὴ θαλασσοφαγωμένη
ποῦ ἤσουνε τόσον καιρό;
τὸ Σάββατο βράδυ ποῦ ἦρθες,
μοῦ γιόμισες τὸν κόρφο δάκρυα.

52) Τσ̈' ι κὰμ bε̧νε̧ ασᾶj σ' ατ-ε̧με̧
τσ̈ε̧ κᾶ ζε̃νε̧ όλο μέ νε̧με̧;

Τί ἔχω κάνει 'ς αὐτὴ τὴ μητέρα σου,
ποῦ ὁλοένα ἔχει (ἔχει πιάσει) μὲ κατάρες;

[1]) *Καλjίκjε* = παντόφλες κουντουριώτικες

Μούα νε̤με̤τε̤ σ' με̤ ζε̃νε̤ πὸ κακία ουμbὲτ σ' ατ-ε̤με̤.	Ἐμένα οἱ κατάρες δὲν μὲ πιάνουν μόνον ἡ κακία ἔμεινε 'ς τὴ μη- τέρα σου.
53) Θούαj με̤ νγὰ dοτε̤ βίσ̈ τε̤ χ̇ὰπ dέρε̤νε̤ τε̤ χ̇ισ̈	Πές μου ἀπὸ ποῦ θὰ ἔρθῃς, νὰ ἀνοίξω τὴν πόρτα νὰ μπῇς.
54) Θούαj μα σί dοτ' ε bε̤σ̈ dο με̤ μάρρσ̈ α dο με̤ λjε̤σ̈	Πές μου το πῶς θὰ τὸ κάνῃς θὰ μὲ πάρῃς ἢ θὰ μὲ ἀφήσῃς.
55) Εα τε̤ φιλοΐσεμι πα̃ djέλjμ jέμι ε οjdίσεμι.	Ἔλα νὰ μιλήσουμε· || καὶ νέοι (παι- διὰ) εἴμαστε καὶ ταιριάζουμε.
56) Εα, djαλjο̃, vdονjε̤ μbρε̤μα μὸς να καταλάβε̤νjε̤ με̤μα.	Ἔλα, παιδί μου, κανένα βράδυ χωρὶς νὰ μᾶς καταλάβῃ ἡ μητέρα.
57) Σί τ' ε bε̤νj ου κακομίρι τσ̈ε̤ σ' με̤ dέλj βάjζα νγὰ γjίρι.	Πῶς νὰ τὸ κάνω ὁ κακομοίρης ποῦ δὲν μοῦ βγαίνει τὸ κορίτσι ἀπ' τὸν κόρφο.
58) Ε bούκουρε̤ κοπίλjε ε bάρδε̤ σὶ κατρὰμ μοj τί με̤ bε̤ρρε μούα ε μέντ vdε̤ κρύε σκάμ.	Ὄμορφη κοπέλλα, ἄσπρη σὰν τὸ κατράμι, μωρὴ σὺ μὲ ἔκανες ἐμένα καὶ μυαλὸ 'ς τὸ κεφάλι δὲν ἔχω.
Καλjιμέρι ι σ̈ὶν Βασίλιτ	***Καλήμερα τοῦ ἁγίου Βασιλείου***[1])
59) Μίρε̤ σέ τε̤ να βίνjε̤ βίτ' ιρί Μίρε̤ σέ τε̤ να πε̤λjκjένjε̤ σὶ νέστρε̤ θόνε̤ ι παλjεΐ κοὺσ̈ πρότο τε̤ να βίνjε̤ vdε̤ dέρρε̤ τ' αβλοπόρτε̤σε̤ νγὰ vjε̤ dουμὲ τ' ι jίπε̤νι. Κλjίσ̈α νέστρε̤ πανjίγυρι θάμε̤ τε̤ σ̈ὶν Βασίλιτ.	Καλῶς νὰ μᾶς ἔλθῃ ὁ νέος χρόνος καλὰ νὰ μᾶς ἀρέσῃ [2]) σὰν αὔριο λὲν οἱ παλαιοὶ ποιὸς πρῶτα νὰ μᾶς ἔρθῃ 'ς τὴν πόρτα τῆς αὐλόπορτας ἀπὸ μιὰ ντουμιὰ [3]) νὰ τοῦ δώσετε. Ἡ ἐκκλησία ἔχει αὔριο πανηγύρι τὰ θάματα τοῦ ἁγίου Βασιλείου,

[1]) Τοῦτο ᾄδεται συνήθως μόνον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἐφήβων, ἐν ᾧ τὰ μικρὰ παιδία συνήθως μόνον τὰ ἑλληνικὰ ᾄδουσι. Ἀλβανικὰ δὲ τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Φώτων δὲν ὑπάρχουσι ἐν Μαρκοπούλῳ.

[2]) Δηλ. νὰ φέρῃ τοιαῦτα ὁ νέος χρόνος ὥστε νὰ μᾶς ἀρέσῃ.

[3]) Νόμισμα ἴσον περίπου πρὸς τὸ τάληρον.

τσ̆' ίσ̆ νjε̱ νjερὶ μὲ αρετὶ	ποῦ ἦτο ἕνας ἄνθρωπος μὲ ἀρετή,
τσ̆' ισ̆ σ̆ούμε̱ γλjυκομίλjι.	ποῦ ἦτο πολὺ γλυκομίλητος.
Νjε̱ θάτε̱ dρου̣̃ κέj πε̱ρ μbαστοὺν	Ἕνα ξερὸ ξύλο εἶχε γιὰ μπαστοῦνι
ε κὲj πε̱ρ τε̱ κουμbίσεj·	τὸ εἶχε γιὰ νὰ ἀκουμπάει.
σ̆ίχ̆ενι dρου̃νε̱ σ̆ίχ̆ενι	κυττάξτε τὸ ξύλο κυττάξτε το,
βλαστὰρ τε̱ νjόμε̱ χύσε̱ν	βλαστάρι χλωρὸ ἀπολάει
ε νdε̱ μάλjε̱ νdε αῖ βλαστὰρ	καὶ ἐπάνω 'ς αὐτὸ τὸ βλαστάρι
dὺ ζὸκj κjελαδίσινε̱	δύο πουλιὰ κελαιδοῦσαν,
τσ̆ε̱ κέjνε̱ σίτε̱ σὶ διαμὰντ	ποῦ εἶχαν τὰ μάτια σὰν διαμάντια
χρυσὰφ νε̱ φλjετουράτε̱.	καὶ χρυσάφι 'ς τὰ φτερά.
Μbε̱λjίδουνι βε̱λέζε̱ρ μbε̱λjίδουνι	Μαζευτῆτε, ἀδέρφια, μαζευτῆτε,
bούκουρ νέστρε̱ τε̱ βένι	ὄμορφα αὔριο νὰ φερθῆτε (πάτε).
νγὰ κλjίσ̆α τε̱ μὸς λjίπσενι	ἀπὸ τὴν ἐκκλησία νὰ μὴ λείψετε
ε νdε̱ σ̆τε̱πί τε̱ βένι	καὶ ἀπ' ἐκεῖ 'ς τὸ σπίτι νὰ πάτε,
τε̱ σ̆τρόνι εδὲ τραπέζετε̱	νὰ στρώσετε καὶ τραπέζι
τε̱ χ̆άνι εδὲ τε̱ πίνι.	νὰ φάτε καὶ νὰ πιῆτε.
Αν ίσ̆τε̱ εδὲ νdονjε̱ φτοχὸ	Ἂν εἶναι καὶ κανεὶς φτωχὸς
πορσίνεν' ι τε̱ βίνjε̱	παραγγεῖλτε του νὰ ἔρθῃ·
άν ίσ̆τε̱ εδὲ νdονjε̱ ι σ̆κλjέπουρε̱	ἂν εἶναι καὶ κανεὶς κουτσὸς
ε νε̱κε̱ μοὺντ τε̱ βίνjε̱	καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔρθῃ
dε̱ργόνjαν' ι φαῖνε̱ ατιὲ	στεῖλτε του τὸ φαΐ ἐκεῖ
πὰ εδὲ τὸ ίδιο ίσ̆τε̱.	καὶ τὸ ἴδιο εἶναι.
Τε̱ θόμι σ̆ὶν Βασίλινε̱	Νὰ εἰποῦμε τὸν ἅγιο Βασίλη
μὲ γρίκε̱ εδὲ μὲ λjίρε̱	μὲ τὸ στόμα (λαιμὸ) καὶ μὲ τὴ λίρα,
ε νγὰ μὸτ τε̱ jέμι μίρε̱.	και τοῦ χρόνου νὰ εἴμαστε καλά.

60) Τσ̆ε̱ κᾰ μbjέλε̱ βάjζα αβλjίνε̱; — Κjίμε̱ τσ̆ούτσ̆ιτ πὸ σ' ουμbίνε̱.	Quid plantavit puella in aula? «Capillos cunni sed non gignuntur».
61) Πλjὸτ κορύτα dέρδετε̱ ζε̃ να βάjζο̃ χ̆έρδετε̱.	Plenus est alveus et effunditur, ‖ tene mihi, puella mea, testiculos.

62) Moj τὺ bίθα ε ρρούαρε̱
σ' κουλjτόνεj τσ̈ε̱ κέμι σ̈κούαρε̱.

Heus tu, cule rase,
nonne recordaris quid una toleravimus?

63) Μούα μα θᾶνε̱ σ̈όκετε̱
σὲ ίσ̈νε̱ τε̱μbλjα λjόκjετε̱.

Mihi hoc dixerunt amicae,
dulces erant testiculi.

64) Moj γιτόνε μbε̱λjὶθ κοπίλjνε̱
πσὲ με̱ παραλjάσι πίδε̱νε̱.

Vicima mea, retine famulum,
quia destruxit mihi cunnum.

65) Ατιὲ νdάρα νε̱ νjισὶ
ισ̈ νjε̱ πίθ μὲ κάτρε̱ σὶ
σ̈τίβα γράbε̱νε̱ τ' ε ζε̃ρε̱
σ̈κάου ε χ̑ίρι νε̱ νjε̱ βε̃ρε̱.

Illic procul in insula
erat cunnus cum quatuor oculis; || jeci hamum ut eum caperem || sed ille elapsus est et intravit in foramen.

66) Πoὺθ με̱, πούθ με̱ σᾶ τε̱ dούασ̈
πὸ νγὰ πίδι μὸς με̱ γjούασ̈.

Basia me, basia me quantum vis,
sed a cunno noli me abigere.

67) Πoὺθ με̱ πoὺθ με̱ σᾶ τε̱ dὲσ̈
πὸ νdονjε̱ τε̱ μὸς jα θέσ̈

Basia me, basia me quantum vis,
sed noli hoc alicui dicere.

B'.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

ΒΥΖΟΓΙΔΑ

Ισ̈ νjε̱ χ̑έρε̱ εdὲ νjε̱ κjερὸ νjε̱ νjερὶ σ̈ούμε̱ πλούσιο, τσ̈ε̱ dούαj τε̱ βε̃j τακσὶθ πε̱ρ τε̱ bλjὶj δέν. Ασ̈τοὺ ουνγρέ, ίκου νγὰ κατούντι ατία έτσι... έτσι... εdὲ αρρίjτι νε νjε̱ νjάτρε̱ μέρος, τσ̈ ι κέjνε̱ θένε̱ σὲ

Ο ΒΥΖΟΓΙΔΑΣ

Μιὰ φορὰ καὶ ἕναν καιρὸ ἦτανε ἕνας ἄνθρωπος πολὺ πλούσιος, ποῦ ἤθελε νὰ πάῃ ταξίδι γιὰ νὰ ἀγόραζε πρόβατα. Λοιπὸν σηκώθηκε, ἔφυγε ἀπ' τὸ χωριό του, περπάτησε..... περπάτησε..... καὶ

ίσ̈ νjε̨ τσ̈ε̨ σ̈ιτ σ̈ούμε̨ δέν. Πὸ επιδὶ ίσ̈ έρρτουρε̨ ε νε̨κε̨ μοὺντ τ' ε τσ̈όν, βάτε νε νjε̨ σ̈τε̨πὶ φτοχὲ εδὲ πόκj dέρε̨νε̨ πε̨ρ τ' ε λjίjνε̨ τε̨ φλjίj. Ατιὲ τσ̈ὸj αϊ νjερίου νjε̨ γρούα φτοχὲ τσ̈ε̨ κε̄j bε̨ρε̨ νjε̨ djάλjε̨ τε̨ βόγjε̨λj εδὲ ισ̈ τρὶ dίτ τσ̈' ισ̈ λjέρε̨. — Γρούαjα ι σ̈τρόj τε̨ φλjὶj πὸ πσὲ πᾶ αϊ ένε̨ τε̨ πάλjο, ουτρέμb ε σdούαj τε̨ βε̄j τε̨ φλjὶj πὸ νdένj πράνε̨ βάτρε̨σε̨. — Νε̨ μέσ τε̨ νάτε̨σε̨ γjέγj νjε̨ ανdάρε̨ τε̨ μάδε, εδὲ πᾶ τρὶ γρᾶ τε̨ λjάρτα τε̨ λjάρτα. Ατὸ ίσ̈νε̨ μίρατε̨ τσ̈ε̨ έρδε̨ νε ε τρέτα dὶτε̨ πε̨ρ τε̨ μιράνινε̨ djάλjινε̨· χ̄άπε̨νε̨ dέρε̨νε̨, χ̄ίνε̨ μbε̨ρδα εδὲ βάνε̨ ε νdέjτινε̨ νε νjε̨ τραπὲσ πε̨ρδένε̨· τραπέζι ισ̈ καλοϊνdρέκjουρε̨, κε̄j ερργjε̨ντε̨ρίτε̨ τε̨ σ̈τε̨πίσε̨ νε̨ μάλjε̨ εδὲ νjε̨ ποτὶρ νε νjε̨ πjάτο νε̨ μὲσ πλjὸτ μjάλjε̨τε̨ μὲ τρὶ μυλjαδὲ τε̨ μίραβετ, εδὲ κε̄j τραπέζι τρὶ θίκε̨, τρὶ πιροῦνε, τρὶ κονομbόλjα, τρὶ πjάτο μὲ φαΐ, εδὲ τρὶ θέλjε̨ bούκε̨ πε̨ρ μίρατε̨ τσ̈ε do μίρανινε̨ djάλjινε̨. Αΐ τσ̈ε̨ ρρὶj πράνε̨ βάτρε̨σε̨ ουτρε̨μb πε̨ρπάρα, πο παστὰj bε̨ρι τε̨ φjέτουρινε̨ πε̨ρ τε̨ σ̈ὶχ τσ̈ε̨ dοτ̀ αποbε̨νε̨j. Ασ̈τοὺ μίρατε̨ νdέjτινε̨ τόρρε τραπέζιτ, bε̨νε̨ κρίκjε̨νε̨, εδὲ χ̄ε̨νγε̨ρνε̨ εδὲ πίνε̨ μίρε̨. Παστὰj ουνγρὲ ε πάρα με̨ ε μάδεα, μούαρρ djάλjινε̨ ε σγλίδι, ε σταβρόσι εδὲ

ἔφτασε σὲ ἕνα ἄλλο μέρος, ὅπου τοῦ εἶχαν εἰπῆ ὅτι ἤτανε ἕνας ἄνθρωπος ποῦ πουλοῦσε πολλὰ πρόβατα. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε βραδιάσει καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὸν εὑρῇ, πῆγε σὲ ἕνα σπίτι φτωχικὸ καὶ κτύπησε τὴν πόρτα γιὰ νὰ τὸν ἄφηναν νὰ κοιμώτουνε. Ἐκεῖ εὗρῆκε ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος μιὰ φτωχιὰ γυναῖκα ποῦ εἶχε γεννήσῃ (κάνει) ἕνα μωρὸ (μικρὸ παιδὶ) ποῦ ἦτανε πρὸ τριῶν ἡμερῶν γεννημένο. Ἡ γυναῖκα τοῦ ἔστρωσε νὰ κοιμηθῇ, ἀλλ' αὐτὸς ἐπειδὴ εἶδε ῥοῦχα παλιὰ φοβήθηκε καὶ δὲν ἤθελε νὰ πήγαινε νὰ κοιμηθῇ, ἀλλὰ κάθησε κοντὰ 'ς τὸ τζάκι.—Τὰ μεσάνυχτα ἄκουσε ἕνα μεγάλο κρότο καὶ εἶδε τρεῖς γυναῖκες ὑψηλές, ὑψηλές. Αὐτὲς ἦσαν οἱ Μοῖρες ποῦ ἦρθαν τὴν τρίτη ἡμέρα γιὰ νὰ μοιράνουν τὸ παιδί· ἄνοιξαν τὴν πόρτα ἐμπῆκαν μέσα καὶ ἐπῆγαν καὶ ἐκάθησαν χάμω σὲ ἕνα τραπέζι. Τὸ τραπέζι ἤτανε καλοπεριποιημένο (καλοφτειασμένο), εἶχε τὰ ἀσημικὰ τοῦ σπιτιοῦ ἐπάνω καὶ ἕνα ποτῆρι μέσα σὲ ἕνα πιάτο 'ς τὴ μέση, γεμᾶτο μέλι μὲ τρία μύγδαλα γιὰ τοῖς Μοῖρες, καὶ εἶχε τὸ τραπέζι τρία μαχαίρια, τρία πιρούνια, τρεῖς πετσέτες, τρία πιάτα μὲ φαΐ καὶ τρεῖς φέτες ψωμὶ γιὰ

ὄκρούαjτι μέ γλjὶὄτ νε̣ bάλε̣ τε̣ djάλjιτ.

«Do βίνjε̣ εδὲ dοτε̣ αποβίνjε̣ εδὲ κὺ νjερίου τὄε̣ κᾶ άρρδουρε̣ κε̣τοὺ dοτε̣ μάρρε κε̣τε̣ djάλjινε̣ πε̣ρ γαμbρὸ νε βάjζα ε τία». Αΐ ε γjὲγj εδὲ ι κακονdίνj, πὸ νε̣κε̣ φόλjι φάρε εδὲ bε̣ν τε̣ φjέτουρινε̣. Ουνγρὲ παστὰj ε dίτα, ουκjὰσ νdὲ djάλjι, ὄτίου σίτε̣ γjίθε τόρρε̣ εδὲ ὄκρούαjτι «Σᾶ θᾶ ε πάρα jάνε̣ τε̣ βε̣ρτέτα εδὲ dοτε̣ bε̣νενε̣· κὺ νjερίου βέτε̣ do dε̣ργόνjε̣ djάλjινε̣ νε̣ ὄτε̣πὶ πε̣ρ γαμbρὸ νε βάjζα ε τία». Παστὰj ουνγρὲ εδὲ ε τρέτα, ουκjὰσ νdὲ djάλjι, ε λjίδι μέτα εδὲ ι θᾶ «Τούτι σᾶ θᾶμε̣ dοτε̣ bε̣νενε̣». — Εδὲ ουνγρένε̣ νάνι τὄε̣ τε̣ τρία, καλjινjιχτίσε̣νε̣ djάλjινε̣ εδὲ ίκνε̣. Αϊ τὄε̣ γjέγj τούτι σᾶ θᾶνε μίρατε̣ ουμbὲτ ι θάτε̣ εδὲ νε̣κε̣ dῖj τὄε̣ τε̣ bε̣ν εδὲ θὸj μὲ βέτε̣χενε̣ ε τία. «Κὺ djάλjι do bε̣νετε̣ γαμbρὸ νε βάjζα ίμε; Jo· ου νε̣κε̣ dοτ' ε λjε̃, πὸ νέστρε̣ μενάτε̣ do θὸμ κε̣σᾶj γρούασε̣ τε̣ μ' ε jάπε̣ djάλjινε̣, τ' ε μὰρρ bάὄκε̣ πε̣ρ djάλjε̣ τ' ὶμ εδὲ ου dὶ τὄε̣ dοτ' ι bε̣νj» εδὲ ατιὲ τὄε̣ σιλοΐσεj ατὰ ε ζοῦ γjοῦμι. — Με̣ μενάτε ουνγρὲ γρούαjα ε πᾶ τὄε̣ φλjὶj πράνε̣ βάτρε̣σε̣, πὸ νε̣κ' ε σγjόj. Αΐ μὲ τσὰ χέρε̣ ουσγjούα, ουνγρέ, ουσυjιρὶσ πε̣ρ τε̣ ίκε̣ν τε̣ βὲj τε̣

τοῖς μοῖρες ποῦ θὰ μοίραναν τὸ παιδί. Αὐτὸς ποῦ καθότουνε κοντὰ 'ς τὸ τζάκι φοβήθηκε 'ς τὴν ἀρχή, ἀλλ' ὕστερα ἔκανε τὸν κοιμισμένο γιὰ νὰ ἔβλεπε τί θὰ ἀπογινότουνε. Ἔτσι λοιπὸν οἱ Μοῖρες ἐκάθησαν γύρω 'ς τὸ τραπέζι, ἔκαναν τὸ σταυρό, καὶ ἔφαγαν καὶ ἤπιαν καλά. Ὕστερα ἡ πρώτη ἡ πιὸ μεγάλη ἐπῆρε τὸ παιδί, τὸ ἔλυσε, τὸ ἐσταύρωσε καὶ ἔγραψε μὲ τὸ δάχτυλο 'ς τὸ μέτωπο τοῦ παιδιοῦ.

«Θὰ ἔρθῃ καιρὸς (καὶ θὰ ἀποέρθῃ) καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἔχει ἔρθει ἐδῶ θὰ πάρῃ τοῦτο τὸ παιδὶ γιὰ γαμπρὸ 'ς τὴν δική του κόρη». — Αὐτὸς τὸ ἄκουσε καὶ τοῦ κακοφάνηκε (κακοκάθησε), ἀλλὰ δὲν ἐμίλησε διόλου καὶ ἔκανε τὸν κοιμισμένο. — Σηκώθηκε ὕστερα ἡ δεύτερη πλησίασε 'ς τὸ παιδὶ ἔρρηξε τὰ μάτια ὁλόγυρά της. «Ὅσα εἶπε ἡ πρώτη εἶναι ἀληθινὰ καὶ θὰ γίνουν· ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μονάχος του θὰ στείλῃ τὸ παιδὶ στὸ σπίτι γιὰ γαμπρὸ 'ς τὴ δική του κόρη». Ὕστερα σηκώθηκε καὶ ἡ τρίτη, πλησίασε 'ς τὸ παιδί, τὸ ἔδεσε πάλι καὶ εἶπε: «Ὅσα εἴπαμε θὰ γίνουν». Καὶ σηκώθηκαν τώρα καὶ οἱ τρεῖς, καληνύχτησαν τὸ παιδὶ καὶ ἔφυγαν. Αὐτὸς ποῦ ἄκουσε ὅλα ὅσα εἶπαν

bελ[ίj δέντε. — Χέρενε τὂε doτ' ίκεν ιθᾶ γρούασε. «Καλὲ τί jε̃ νjε φτοχ̌ὲ γρούα, εδὲ κὲ ακjε djέλjμε τὂε νεκε μοὺντ τ' ι ρρόὂ. Νεκε με jὲπ κετε djάλjινε τε βόγjελj τ' ε μὰρρ bάὂκε τ' ε κὲμ περ djάλjε τ-ίμ τὂε νεκε κὰμ dονjε εδὲ doτ' ε dούα ὂούμε νγαπσὲ σκὰμ νjά-τρε djάλjε». Εδὲ γρούαjα ι θᾶ «Ου τὰ jὰπ djάλjινε τ' ε μὰρρὂ bάὂκε πὲρ djάλjε τ-έντ πὸ τ' ε dούαὂ ὂούμε εδὲ τε μὰ dεργὸὂ τ' ε ὂὸχ̌ εδὲ ου». — Αὂτοὺ αϊ μούαρρ djάλjινε, ι χερετίσι εδὲ ζοῦ δρό-μινε τὂ' ι dεφτὸj γρούαjα περ τε βὲj πράνε μάλjιτ νε στάν τε bε-λjὶj δέντε τὂε dούαj, εδὲ έτσι έτσι εδὲ αρρεjτι νε νjε βράχ̌ ι μάθ. Ατιὲ βεὂτὸj μίρε εδὲ τὂὸj νjε ὂπέ-λεζε jo ὂούμε τε θέλε εδὲ θᾶ μὲ βέτεχενε ε τία «Κετοὺ ίὂτε μίρε τε λjε̃ djάλjινε· vdονjε νεκε βιὲν κετού· εδὲ αὂτοὺ do κλjάνjε do κλjάνjε νjέρασᾶ τε πλjεσέσε νγὰ τε κλjάρα-τε» εδὲ ε βοῦ djάλjινε ατιὲ μbεροα εδὲ ζοῦ μέτα δρόμινε εδὲ αρρεj τι vdε στάν, εδὲ αφοῦ bελjέου δέντε τὂε dούαj ίκου εδὲ βάτε μέτα νε ὂτεπὶ τ'ατία. — Djάλjι χ̌έρενε τὂ' ε λjᾶ φλjίj, εδὲ πρὶν τε σγjόνεj βὰτε μίρα τὂ' ε κε̃j μι ράνουρε vdε στάν, μούαρρ τε με κλjουμεὂτόρενε δῖ νγὰ στάνι εδὲ βάτε νε ὂπέλεζε τὂ' ιὂ djάλjι, ε

οἱ Μοῖρες ἔμεινε ξερὸς καὶ δὲν ἤξερε τί νὰ κάνη καὶ ἔλεγε μὲ τὸν ἑαυτό του. «Τοῦτο τὸ παιδὶ θὰ γίνῃ γαμπρὸς 'ς τὴν κόρη μου: Ὄχι, ἐγὼ δὲ θὰ τὸν ἀφήσω ἀλλ' αὔριο τὸ πρωῒ θὰ πῶ 'ς αὐτὴ τὴ γυναῖκα νὰ μοῦ τὸ δώσῃ τὸ παιδί, νὰ τὸ πάρω μαζί μου γιὰ παιδί μου. Καὶ ἐγὼ ξέρω τί θὰ τοῦ κάνω». καὶ ἐκεῖ ποῦ συλλογιζότουνε αὐτὰ τὸν ἔπιασε ὁ ὕπνος. Τὸ πρωῒ σηκώ-θηκε ἡ γυναῖκα, τὸν εἶδε ποῦ κοιμότουνε κοντὰ 'ς τὸ τζάκι ἀλλὰ δὲν τὸν ἐξύπνησε. — Αὐτὸς σὲ λίγο ἐξύπνησε, σηκώθηκε, ἑτοι-μάστηκε γιὰ νὰ φύγῃ νὰ πάῃ ν' ἀγοράσῃ τὰ πρόβατα. Τὴν στιγμὴ ποῦ θὰ ἔφευγε εἶπε 'ς τὴ γυναῖκα. «Καλὲ σὺ εἶσαι φτωχὴ γυναῖκα, καὶ ἔχεις τόσα παιδιὰ ποῦ δὲν μπορεῖς νὰ τὰ ζήσῃς. — Δὲν μοῦ δίνεις τοῦτο τὸ μικρὸ παιδὶ νὰ τὸ πάρω μαζί μου, νὰ τὸ ἔχω γιὰ παιδί μου, ποῦ δὲν ἔχω κανένα, καὶ θὰ τὸ ἀγαπῶ πολύ, γιατὶ δὲν ἔχω ἄλλο παιδί». Καὶ ἡ γυναῖκα τοῦ εἶπε. «Ἐγὼ σοῦ τὸ δίνω τὸ παιδὶ νὰ τὸ πάρῃς μαζί σου γιὰ παιδί σου, ἀλλὰ νὰ τὸ ἀγαπᾷς πολὺ καὶ νὰ μοῦ τὸ στείλῃς νὰ τὸ βλέπω καὶ ἐγώ». Ἔτσι λοι-πὸν αὐτὸς πῆρε τὸ παδί, τὴν ἐχαιρέτησε, καὶ ἔπιασε τὸ δρόμο

σγjὸj ε σγλjίδι, εδὲ ι βοῦ γόλjενε νε σίσε τε δίσε περ τε πῖj κλjούμεσ̈. Εδὲ κίο bενεj μbρεμα με νάτε. Ajὸ δία κλjουμεσ̈τόρε μενάτε ίκεν νγὰ στάνι εδὲ μbρεμα χ̇έρενε τσ̈ε dοτε χ̇ίjνε νε σ̈τρούγε τε τjέρατε δῖ, εδὲ βε̃j νε σ̈πέλεζε. — Τσ̈οπάνι όμος κοὺρ dοτε μῖλj δῖτε σ̈ὶχ̇ σὲ κεjὸ δία με ε μίρα νεκε κε̃j φάρε κλjούμεσ̈ εδὲ ι ουdοὺκ σὲ djάλjι τσ̈ε ρρούαν δέντε ε μῖλj. Ασ̈τοὺ ι ουdοὺκ ε μίρε τε ρρὶj νjε dίτε τε ρρούαν περ τε σ̈ὶχ̇ τσ̈ε αποbενεj κλjούμεσ̈ιτε τε δίσε. — Εδὲ ατε μbρεμα πᾶ δίνε χ̇έρενε, τσ̈ε τε τjέρατε χ̇ίνε νε σ̈τρούγε, τ' ίκεν· ε μούαρρ νγὰ πράπα εδὲ ε πᾶ τσ̈ε βάτε δία εδὲ χ̇ίρι νε σ̈πέλεζε τε djάλjιτ. — Εδὲ αῒ κοὺρ πᾶ δίνε τσ̈ε dούαλ νγὰ σ̈πέλεζα βάτε εδὲ χ̇ίρι ν' ajὸ σ̈πέλεζα εδὲ τσ̈ε τε σ̈ίχ. — Νjε djάλjε τε bούκουρ εδὲ τε κούκj τε κούκj! bερρι κρὶκjνε ε μούαρρ vdε dούαρρ τ' ατία ε ποῦθι εδὲ θᾶ «Μᾶ κίο ίσ̈τε νγὰ ινεζότ· dοτ' ε μὰρρ bάσ̈κε τ' ε κὲμ περ djάλjε τ' ίμ». Ασ̈τοὺ ε μούαρρ εδὲ βάτε τούτι χ̇αρέ νε στὰν εδὲ ε dεφτὸj γρούασ' ε τία εδὲ ι θᾶ «Τε μάρρμε νέβε κετε djάλjινε εδὲ τε ja θόμι βυζογίδε» εδὲ ι θᾶ τούτι ιστορίνε τε δίσε εδὲ τε djάλjιτ. — Djάλjι νὰνι σᾶ βε̃j ρρίτεj ε bουκουρσόνεj εδὲ ου bε̃

ποῦ τοῦ ἔδειξε ἡ γυναῖκα γιὰ νὰ πήγαινε κοντὰ 'ς τὸ βουνὸ 'ς τὴ στάνη νὰ ἀγόραζε τὰ πρόβατα ποῦ ἤθελε, καὶ περπάτησε περπάτησε καὶ ἔφτασε σὲ ἕνα βράχο μεγάλο. — Ἐκεῖ κύτταξε καλά, βρῆκε μιὰ σπηλιὰ ὄχι πολὺ βαθειὰ καὶ εἶπε μὲ τὸν ἑαυτό του. «Ἐδῶ εἶναι καλὰ νὰ ἀφήσω τὸ παιδί· κανεὶς δὲν ἔρχεται ἐδῶ· καὶ ἔτσι θὰ κλάψῃ, θὰ κλάψῃ, ὅσο νὰ σκάσῃ ἀπ' τὰ κλάματα.». Καὶ τὸ ἔβαλε τὸ παιδὶ ἐκεῖ μέσα, καὶ ἔπιασε πάλι τὸ δρόμο καὶ ἔφτασε 'ς τὴ στάνη καὶ ἀφοῦ ἀγόρασε τὰ πρόβατα ποῦ ἤθελε, ἔφυγε καὶ πῆγε πίσω 'ς τὸ δικό του τὸ σπίτι. Τὸ παιδί, τὴ στιγμὴ ποῦ τὸ ἄφησε, κοιμότουνε, καὶ πρὶν νὰ ξυπνήσῃ πῆγε ἡ Μοῖρα ποῦ τὸ εἶχε μοιράνῃ 'ς τὴ στάνη, ἐπῆρε τὴ γίδα ποῦ εἶχε τὸ περισσότερο γάλα καὶ πῆγε 'ς τὴ σπηλιά, ποῦ ἦτανε τὸ παιδί. τὸ ξύπνησε, τὸ ἔλυσε καὶ τοῦ ἔβαλε τὸ στόμα 'ς τὸ βυζὶ τῆς γίδας γιὰ νὰ ἔπινε γάλα. Καὶ τοῦτο γινότουνε πρωῒ καὶ βράδυ. Αὐτὴ ἡ γίδα μὲ τὸ πολὺ γάλα ἔφευγε τὸ πρωῒ ἀπὸ τὴ στάνη καὶ τὸ βράδυ τὴ στιγμὴ ποῦ θὰ ἔμπαιναν 'ς τὸ μανδρὶ οἱ ἄλλαις γίδες καὶ πήγαινε 'ς τὴ σπηλιά.. Ὁ τσοπάνης ὅμως

νjε̱ τρὶμ σ̈ούμε̱ ι φόρτε̱. Ασ̈τοὺ σ̈κούανε̱ νjε̱ζὲτ βίτε̱ρα εδὲ αϊ πλούσιοj νjερὶ έρθ μέτα νε̱ στὰν πε̱ρ τε̱ bε̱λjὶj τε̱τjέρα δέν. Τσ̈οπάνι ε καλοδέκσι, βοῦ νjε̱ κjένγj νε̱ χ̧έλ, ε πόκj. εδὲ χ̧ένγε̱ρνε̱ εδὲ πίνε̱ μίρε̱. Αϊ νjερίου γjέγjεj τσ̈ε̱ θε̱ρίσε̱νε̱ ατε̱ τρίμε̱νε τσ̈οπανόπουλινε̱ Βυζογίδε̱, εδὲ ι ουdοὺκ σ̈ούμε̱ παράκσενο, εδὲ σ' μοὺντ τε̱ μbάχ̧εj εδὲ πίεjτι τσ̈οπάνινε̱ πσὲ jα θόjνε̱ Βυζογίδε̱, εδὲ τσ̈οπάνι ι θᾶ τούτι ιστορίνε̱ τε̱ δίσε̱ εδὲ τε̱ Βυζογίδε̱σε̱. — Αϊ ε γjέγj, κουλjτὸj τσ̈ε̱ κε̄j bε̱νε̱ κε̱τοὺ εδὲ νjε̱ζὲτ βίτε̱ρα εδὲ χ̧ίρι μbε̱ρδα σὲ Βυζογίδα ισ̈ djάλjι ι φτοχ̧έσε̱ εδὲ κουλjτὸj φιλοΐτε̱ τε̱ μίραβετ εδὲ σκέπσεj σὶ τε̱ bε̱ν τε̱ παστρὸν djάλjινε̱. Ασ̈τοὺ θότε̱ τσ̈οπάνιτ. «Ου νανὶ dο μὰρρ δέντε̱, πὸ κὲ νdονjε̱ djάλjε̱ τε̱ dε̱ργὸνj πε̱ρπάρα γρούασε̱ τ' - ίμε νjε̱ γράμε̱ τσ̈' ίστε ε μάδε ανάνγj, πό τε̱ jέτε̱ djάλjε̱ μbιστεμέν». Εδὲ τσ̈οπάνι θίρι Βυζογίδε̱νε̱ εδὲ ι θᾶ τε̱ ετιμάσεj νjόρα νγαπσὲ dοτε̱ βὲj μὲ νjε̱ γράμε̱ νdε̱ σ̈τε̱πὶ τε̱ ζότιτ. Εδὲ αΐ νjερίου σ̈κρούαjτι γρούασ' ε τία. «Κε̱τε̱ djάλjινε̱ τσ̈ε̱ τε̱ σίελ γράμε̱νε̱ τ' ε ζε̱σ̈ νjόρα εδὲ τ' ε bε̱σ̈ νjε̱ μίλjε̱ τσ̈ίκε̱ρα εδὲ τ' ε βε̱σ̈ νὲ νjε̱ κουσὶ εδὲ τ' ε ζίεσ̈ μίρε̱ εδὲ κοὺρ τε̱ βὶνj dούα τε̱ μα dε̱φτόσ̈». Παστὰj ε βουλjόσι γράμε̱νε̱ μὲ

ὅταν ἄρμεγε τὶς γίδες ἔβλεπε ὅτι αὐτὴ ἡ καλύτερη γίδα δὲν εἶχε διόλου γάλα καὶ τοῦ ἐφάνηκε ὅτι τὸ παιδὶ ποῦ φύλαγε τὰ πρόβατα τὴν ἄρμεγε. Ἔτσι λοιπὸν τοῦ φάνηκε καλὸ νὰ καθότουνε μιὰ ἡμέρα νὰ παραφύλαγε γιὰ νὰ ἔβλεπε τί ἀπογινότουνε τὸ γάλα τῆς γίδας.. Καὶ αὐτὸ τὸ βράδυ εἶδε τὴ γίδα τὴν στιγμὴ ποῦ οἱ ἄλλες ἔμπαιναν 'ς τὸ μανδρί, νὰ φεύγῃ· τὴν πῆρε ἀπὸ πίσω καὶ εἶδε ὅτι πῆγε ἡ γίδα καὶ μπῆκε 'ς τὴ σπηλιὰ τοῦ παιδιοῦ. Καὶ αὐτὸς ὅταν εἶδε τὴν γίδα ποῦ βγῆκε ἀπὸ τὴ σπηλιὰ πῆγε καὶ μπῆκε 'ς αὐτὴ τὴ σπηλιὰ καὶ τί νὰ ἔβλεπε. Ἕνα παιδὶ ὡραῖο καὶ κόκκινο κόκκινο! ἔκανε τὸ σταυρό, τὸ πῆρε 'ς τὰ χέρια του τὸ φίλησε καὶ εἶπε «Μὰ τοῦτο εἶναι ἀπ' τὸ θεό· θὰ τὸ πάρω μαζί μου νὰ τὸ ἔχω γιὰ παιδί μου». Ἔτσι λοιπὸν τὸ πῆρε καὶ πῆγε ὁλόχαρος 'ς τὴ στάνη καὶ τὸ ἔδειξε 'ς τὴ γυναῖκα του καὶ τῆς εἶπε «Νὰ τὸ πάρουμε τοῦτο τὸ παιδὶ καὶ νὰ τὸ λέμε Βυζογίδα» καὶ τῆς εἶπε ὅλη τὴν ἱστορία τῆς γίδας καὶ τοῦ παιδιοῦ.—Τὸ παιδὶ τώρα, ὅσο πήγαινε, μεγάλωνε καὶ ὡμόρφαινε καὶ ἔγινε ἕνα παλληκάρι πολὺ γερό. Ἔτσι περάσανε εἴκοσι χρόνια καὶ αὐτὸς ὁ πλούσιος ἄνθρω-

τρὶ βούλjα μὲ ουνάζενε̰ ε-τία εδὲ jα δᾶ Βυζογίδε̰σε̰ εδὲ ι θᾶ «bούκουρ μὸς ε χ̌άπισ̌ δρόμιτ, πὸ τε̰ βέσ̌ νjόρα πσὲ ίσ̌τε̰ ε μάδε ανάνγj». Βυζογίδα μούαρρ γράμε̰νε̰ εδὲ ζοῦ δρόμινε̰ εδὲ βὲj βέj... πὸ δρόμιτ dούαλ άκσαφνα νjε̰ πλjὰκ νjε̰ρα σ̌τάτε̰-διέτε̰ βίτε̰ρα, μὲ μνjέκε̰ρα τε̰ γλjάτα εδὲ τε̰ bάρδα σὶ bόρε̰ εδὲ ι θᾶ «Τριμō κοῦ βέτε; Νε̰κε̰ με̰ jὲπ ατε̰ γράμε̰νε̰, τσ̌ε̰ τε̰ δᾶ αϊ νjερίου ι λjὶκ τ' ε κjάλισ̌ γρούασ' ε τία, τ' ε σ̌όχ;» «Μά, ajo σbε̰νετε̰, θᾶ djάλjι, πσὲ ε κᾶ βουλjόσουρε̰ μὲ ουνὰζε̰ν' ετία» «Jo, πό τε̰ μὰ jὰπσ̌, νγαπσὲ αϊ κᾶ σ̌κρούαρε̰ γρούασ' ε τία τε̰ τε̰ bε̰νjε̰ νjε̰ μίλjε̰ τσ̌ίκε̰ρα εδὲ τε̰ τε̰ ζίενjε̰· πὸ τὶ μὸς τσ̌ᾶ κρύετε̰, ου dοτ' ε βουλjόσ̌ μέτα σὶ ίσ̌τε̰» εδὲ ι μούαρρ γράμε̰νε̰ ε σ̌κjούαρ εδὲ σ̌κρούαjτι μὲ γράμε̰ τε̰ χρυσάφε̰τα. «Κε̰τε̰ djάλjινε̰ τσ̌ε̰ τε̰ σίελ γράμε̰νε̰ τ' ε καλοδέκσισ̌ σ̌ούμε̰ μίρε̰ εδὲ νdε̰ στιγμὶ τ' ε bε̰σ̌ γαμbρὸ νὲ βάjζα jονε̰ τσ̌' ε κέμι μονοbίλjε̰». Εδὲ πλjάκου ε βουλjόσι μέτα, jα δᾶ Βυζογίδε̰σε̰, εδὲ ουbε̰̃ άφαντος νdε̰ κjίελ σὶ ζόκ. — Djάλjι νάνι ε καταλάβι σὲ αϊ πλjάκου ισ̌ ινε̰-ζότ, bε̰ρρι κρίκjενε̰ εδὲ ζοῦ μέτα δρόμινε̰ εδὲ βάτε, βάτε... νjε̰ρα σᾶ αρρε̰jτι νdε̰ σ̌τε̰πὶ τε̰ νjερίουτ τε̰ λjίκ, εδὲ δᾶ γράμε̰νε̰ γρούασε̰ ε τία. — Ε σ̌όκjεα, ε χ̌άπι πος ξαναῆρθε ᾽ς τὴ στάνη γιὰ νὰ ἀγόραζε ἄλλα πρόβατα.—Ὁ τσοπᾶνος τὸν καλοδέχτηκε, ἔβαλε ἕνα ἀρνὶ ᾽ς τὴ σοῦβλα τὸ ἔψησε καὶ φάγανε καὶ ἤπιαν καλά. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἄκουε ποῦ φωνάζανε αὐτὸ τὸ παλληκάρι τὸ τσοπανόπουλο Βυζογίδα, καὶ τοῦ φάνηκε πολὺ παράξενο, καὶ δὲν μποροῦσε νὰ κρατηθῇ, καὶ ἐρώτησε τὸν τσοπᾶνο γιατὶ τὸν ἔλεγαν Βυζογίδα καὶ ὁ τσοπᾶνος τοῦ εἶπε ὅλη τὴν ἱστορία τῆς γίδας καὶ τοῦ Βυζογίδα. — Αὐτὸς τὸ ἄκουσε, θυμήθηκε τί εἶχε κάνει πρὸ 20 χρόνων (ἐδῶ καὶ 20 χρόνια) καὶ κατάλαβε ὅτι ὁ Βυζογίδας ἦτο τὸ παιδὶ τῆς φτωχῆς γυναίκας καὶ θυμήθηκε τὰ λόγια ποῦ εἶπαν οἱ Μοῖρες καὶ σκεπτότουνε πῶς νὰ ἔκανε νὰ ξεπάστρευε τὸ παιδί. Τότε λέει τοῦ τσοπάνη· «Ἐγὼ τώρα θὰ πάρω τὰ πρόβατα, ἀλλὰ ἔχεις κανένα παιδὶ νὰ στείλω πρωτύτερα τῆς γυναίκας μου ἕνα γράμμα ποῦ εἶναι μεγάλη ἀνάγκη, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἐμπιστευτικὸ παιδί». Καὶ ὁ τσοπᾶνος φώναξε τὸ Βυζογίδα, καὶ τοῦ εἶπε νὰ ἑτοιμαστῇ γλήγορα, γιατὶ θὰ πήγαινε ἕνα γράμμα ᾽ς τὸ σπίτι τοῦ κυρίου ἐκείνου. Καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔγραψε ᾽ς τὴ γυναῖκα του «Τοῦτο τὸ παιδὶ ποῦ

εδὲ πᾶ τὅε ὄκρούαν τ' ε bεν γαμbρὸ εδὲ jὰ θότε βάjζεσε, εδὲ ζοῦνε τὅε τε dία τε κλ̓jάρατε· πὸ τὅε τε bεjνε dούαjνε σdούαjνε ε bενε γαμbρό.—Παστὰj έρθ εδὲ αϊ νjερίου ι λjίκ, εδὲ πίεjτι τε ὅόκjενε νdε κεϊ bενε τούτι σᾶ ι κεϊ ὄκρούαρε, εδὲ ι κερκὸj τ' ι dεφτὸν τὅικερὰτε.—Πὸ αjὸ ι θᾶ. «Τὅε τὅίκερα μὲ κερκόν, κοὺρ με ὄκρούαjτε τ' ε bενjε γαμbρό νε βάjζα jόνε, τὅ' ὶὅτε μονοbίλjε». Εδὲ ι dεφτὸj γράμενε μὲ γράμε τε χρυσάφετα. —Αϊ ου μαρρεσούα, ουbε̃ κὲκj νγὰ ε λjίγα, θίρι Βυζογίδενε εδὲ ε πίεjτι πσὲ σdὰ γράμενε τὅ' ι κὲj δενε περ τε jίπ.— Βυζογίδα θᾶ τούτι ιστορίνε. Εδὲ αϊ κοὺρ ε γjὲγj ε καταλάβι σὲ ιὅ νγὰ μίρατε τε bενεj γαμbρό, νεκε φόλjι φάρε, πὸ ε dούαj Βυζογίδενε ὅούμε πσε ιὅ ι μίρε εδὲ αὅτοὺ σᾶ θᾶνε μίρατε dούαλνε τούτι τε βερτέτα.

σοῦ φέρνει τὸ γράμμα νὰ τὸ πιάσῃς ἀμέσως καὶ νὰ τὸ κάνῃς χίλια κομμάτια καὶ νὰ τὸ βάλῃς σὲ ἕνα καζάνι καὶ νὰ τὸ βράσῃς καλὰ καὶ ὅταν θὰ ἔλθω θέλω νὰ μοῦ τὸ δείξῃς». Ὕστερα τὸ ἐβούλλωσε τὸ γράμμα μὲ τρεῖς βούλλες μὲ τὸ δαχτυλίδι του καὶ τὸ ἔδωκε 'ς τὸν Βυζογίδα καὶ τοῦ εἶπε. «Κύτταξε καλὰ (ὡραῖα) νὰ μὴ τὸ ἀνοίξῃς 'ς τὸ δρόμο, ἀλλὰ νὰ πᾷς γλήγορα γιατὶ εἶναι μεγάλη ἀνάγκη». Ὁ Βυζογίδας πῆρε τὸ γράμμα καὶ ἔπιασε τὸ δρόμο καὶ πήγαινε πήγαινε..... ἀλλὰ 'ς τὸ δρόμο βγῆκε ἔξαφνα ἕνας γέρος ἕως ἑβδομῆντα χρονῶν, μὲ γένεια μακρυὰ καὶ ἄσπρα σὰν χιόνι καὶ τοῦ εἶπε «Παλληκάρι μου, ποῦ πηγαίνῃς; Δὲν μοῦ δίνεις αὐτὸ τὸ γράμμα, ποῦ σοῦ ἔδωκε αὐτὸς ὁ κακὸς ἄνθρωπος νὰ τὸ πᾷς 'ς τὴ γυναῖκα του, νὰ τὸ ἰδῶ; — Μὰ αὐτὸ δὲν γίνεται εἶπε τὸ παιδί, γιατὶ τὸ ἔχει βουλλώσει μὲ τὸ δακτυλίδι του. — Ὄχι· ἀλλὰ νὰ μοῦ τὸ δώσῃς, γιατὶ αὐτὸς ἔχει γράψει 'ς τὴ δική του γυναῖκα νὰ σὲ κάνῃ χίλια κομμάτια καὶ νὰ σὲ βράσῃ· ἀλλὰ μὴ σπᾷς τὸ κεφάλι σου, ἐγὼ θὰ τὸ βουλλώσω πάλι ὅπως εἶναι» καὶ τὸ πῆρε τὸ γράμμα, τὸ ἔσκισε, καὶ ἔγραψε μὲ γράμματα χρυσᾶ. «Τοῦτο τὸ παιδὶ ποῦ σοῦ φέρνει τὸ γράμμα νὰ τὸ καλοδεχτῇς πολὺ καλὰ καὶ 'ς τὴ στιγμὴ νὰ τὸ κάνῃς γαμπρὸ 'ς τὴν κόρη μας, ποῦ τὴν ἔχουμε μοναχοκόρη». Καὶ ὁ γέρος τὸ ξαναβούλλωσε, τὸ ἔδωκε τοῦ Βυζογίδα καὶ ἔγινε ἄφαντος 'ς τοὺς οὐρανοὺς σὰν πουλί. Τὸ παιδὶ τώρα τὸ κατάλαβε ὅτι ἐκεῖνος

ὁ γέρος ἤτανε ὁ θεός, ἔκανε τὸ σταυρό, καὶ ξανάπιασε τὸ δρόμο καὶ πῆγε πῆγε ... ὅσο ποῦ ἔφθασε ’ς τὸ σπίτι τοῦ κακοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἔδωκε τὸ γράμμα ’ς τὴν γυναῖκα του. Ἡ γυναῖκα του, τὸ ἄνοιξε καὶ εἶδε ποῦ ἔγραφε νὰ τὸν ἔκανε γαμπρό, καὶ τὸ εἶπε τῆς κόρης, καὶ ἀρχίσανε (πιάσανε) καὶ οἱ δυὸ τὰ κλάματα· ἀλλὰ τί νὰ ἔκαναν, ἤθελαν δὲν ἤθελαν τὸν ἔκαναν γαμπρό. Ὕστερα ἦρθε καὶ αὐτὸς ὁ κακὸς ἄνθρωπος καὶ ἐρώτησε τὴν γυναῖκα του ἂν εἶχε κάνει ὅσα τῆς εἶχε γράψει, καὶ τῆς ἐζήτησε νὰ τοῦ ἔδειχνε τὰ κομμάτια. Ἀλλ’ αὐτὴ τοῦ εἶπε «Τί κομματάκια μοῦ ζητᾷς, ἀφοῦ μοῦ ἔγραψες νὰ τὸν ἔκανα γαμπρὸ στὴν κόρη μας, ποῦ εἶναι μοναχοκόρη». Καὶ τοῦ ἔδειξε τὸ γράμμα μὲ τὰ χρυσᾶ γράμματα. Αὐτὸς ἐτρελλάθηκε, ἔγινε ἄρρωστος ἀπ’ τὸ κακό, φώναξε τὸ Βυζογίδα καὶ τὸν ἐρώτησε γιατὶ δὲν ἔδωσε τὸ γράμμα ποῦ τοῦ εἶχε δώσει νὰ ἔδινε. Ὁ Βυζογίδας εἶπε ὅλη τὴν ἱστορία. Καὶ αὐτὸς ἀφοῦ τὴν ἄκουσε τὸ κατάλαβε ὅτι ἤτανε ἀπ’ τοῖς Μοῖρες νὰ γινότουνε γαμπρός, δὲν μίλησε διόλου, ἀλλὰ τὸν ἀγαποῦσε τὸν Βυζογίδα πολὺ γιατὶ ἤτανε καλός· καὶ ἔτσι ὅσα εἴπανε οἱ Μοῖρες βγῆκαν ὅλα σωστά.

Κατσ̈οdρούι

Νjε̨ χ̇έρε̨ εδὲ νjε̨ κjερὸ ισ̈ νjε̨ νjερὶ τσ̈’ ι κε͂j βdέκουρε̨ γρούαjα εδὲ ι κε͂j λjε̨νε̨ νjε̨ βάjζε. Ατε̨ βάjζε̨νε̨ ε ρρίjτι αϊ σ̈ούμε̨ μίρε̨ εδὲ ουbε͂ νjε̨ κοπίλjε άκιε̨ ε bούκουρε̨, τσ̈ε̨ σὶ αjο σγjε̨νdεj νjάτρε̨ νdε̨ δε͂. — Πὸ κοὺρ ουbε͂ κάκιε̨ ε bούκουρε̨ ι-jάτι ι μαλκούαρι ε αγαπίσι εδὲ dούαj τ’ ε μὶρρ βάjζε̨ν’ ε τία πε̨ρ γρούα. Ασ̈τοὺ ουνγρὲ νjε̨ dίτε̨ εδὲ βάτε νε πλεματικὸj εδὲ ι θότε̨ «Κὰμ νjε̨ μόλε̨ σ̈ούμε̨ τε̨ μίρε̨ τσ̈ε̨ με̨ πελjκjὲν μούα βέτε̨. Τ’ ε jὰπ γjιτόνιτ τ’ ε χ̇ὰjε̨

Ἡ Ξυλοφορεμένη ἢ Κατσ̈οdροῦς

Μιὰ φορὰ καὶ ἕναν καιρὸ ἤτανε ἕνας ἄνθρωπος ποῦ τοῦ εἶχε πεθάνει ἡ γυναῖκα του καὶ τοῦ εἶχε ἀφήσει μιὰ κόρη. Αὐτὴ τὴν κόρη τὴν ἐμεγάλωσε πολὺ καλὰ καὶ ἔγινε μιὰ κοπέλλα τόσο ὡραία, ποῦ σὰν αὐτὴν δὲν ἤτανε ἄλλη ’ς τὸν κόσμο. Ἀλλὰ ὅταν ἔγινε τόσο ὡραία ὁ πατέρας της ὁ ἀναθεματισμένος τὴν ἀγάπησε καὶ ἤθελε νὰ τὴν πάρῃ τὴν δική του κόρη γυναῖκα. Σηκώθηκε λοιπὸν καὶ πῆγε ’ς τὸν πνεματικὸ καὶ τοῦ λέει· «Ἔχω ἕνα πολὺ

ὶ τ' ε μbᾶ ου-βέτε̰;» Εδὲ πλεματικὸj ι θᾶ «Djάλjιθ-ίμ, κούρ τε̰ πε̰λκjὲν τ' ε μbᾶσ̈ τὶ-βέτε̰». Αϊ νάνι τούτι χ̇αρε̰ βάτε εδὲ ι θότε̰ βάjζε̰σε̰ σὲ dούαj τ' ε μὶρρ γρούα εδὲ τσ̈ε̰ ι θᾶ πλεματικόj; πὸ αjὸ ζοῦ τε̰ κλjάρατε̰ νγὰ τουρπε̰ρία τσ̈ε̰ dούαj τ' ι bε̰ν ι-jάτι εδὲ κλjὰν κλjὰν νjε̰ρα σᾶ ι-jάτι βάτε μέτα νε πλεματικόj, ε πίεjτι μέτα πε̰ρ μόλε̰νε̰ εδὲ πλεματικὸj ι θᾶ μέτα τ' ε μbᾶj αΐ-βέτε̰ εδὲ επιδὶ βάjζα σdούαj βάτε εδὲ τε̰ τρέτε̰νε̰ χ̇έρε̰, εδὲ κοὺρ γjὲγj μέτα νγὰ πλεματικὸj σέ πρέπσ αϊ τε̰ μbᾶj μόλε̰νε̰ πε̰ρ βετε̰χένε̰-ε τία, βάτε εδὲ ι θότε̰ βὰj ζε̰σε̰ σὲ σbε̰νετε̰ νdρίσ̈ε̰ πὸ dοτ' ε μάρρε̰ γρούα. Αjὸ κλjάjτι κλjάj τι πὸ σὶ πᾶ σὲ σμοὺντ τε̰ bε̰ν νjάτρε̰ γjε̄ ι θότε̰ «Τατε̰ζō, dοτε̰ με̰ μὰρσ̈ γρούα, πὸ dούα τε̰ με̰ bε̰σ̈ νjε̰ φορεσὶ τούτι τε̰ χρυσάφτε̰». Αϊ κοὺρ ε γjὲγj βάτε νjόρα νε νjε̰ χρυσοχό, εδὲ παστὰj νγὰ πὰκ jα σούαλ φορεσίνε̰ τε̰ χρυσάφε̰τε̰ εδὲ κε̰σ̈τοὺ ε μούαρρ γρούα. Πὸ αjὸ τσ̈' ισ̈ σ̈ούμε̰ ε μέντσ̈ιμε̰, τε̰ πάρε̰νε̰ dίτε̰ τσ̈' ε κε̄j μάρρε̰ ι-jάτι γρούα, μbε̰λjὸθ τούτι ένε̰τε̰, ι βοῦ νε νjε̰ κασέλε̰ζε̰ εδὲ μούαρρ νjε̰ νε̰νε̰κρύε ε bλjὸj μίρε̰, ι κjέπι dὺ dούαρρ εδὲ ε bε̰ρι σὶ νjερί· εδὲ νε̰ μέσ τε̰ νάτε̰σε̰ ουνγρὲ dάλjε-dάλjε, βοῦ νε̰νε̰κρύενε̰ πράνε̰ τε̰ jάτιτ

καλὸ μῆλο ποῦ ἀρέσει καὶ σὲ μένα τὸν ἴδιο. Νὰ τὸ δώσω τοῦ γείτονα νὰ τὸ φάῃ ἢ νὰ τὸ κρατήσω ἐγὼ ὁ ἴδιος;» Καὶ ὁ πνεματικὸς τοῦ εἶπε· «Παιδάκι μου, ἀφοῦ σοῦ ἀρέσει, νὰ τὸ κρατήσῃς σὺ ὁ ἴδιος». Αὐτὸς τώρα ὅλος χαρὲς πῆγε καὶ εἶπε 'ς τὴν κόρη, ὅτι ἤθελε νὰ τὴν ἔπαιρνε γυναῖκα, καὶ τί τοῦ εἶπε ὁ πνεματικός, ἀλλ' αὐτὴ ἔπιασε τὰ κλάματα ἀπ' τὴν ντροπὴ ποῦ ἤθελε νὰ τῆς κάνει ὁ πατέρας της καὶ ἔκλαιε ἔκλαιε ὅσο ποῦ ὁ πατέρας της ξαναπῆγε 'ς τὸν πνεματικὸ τὸν ξαναρώτησε γιὰ τὸ μῆλο καὶ ὁ πνεματικὸς τοῦ εἶπε πάλι νὰ τὸ κρατοῦσε αὐτὸς μόνος του, καὶ ἐπειδὴ ἡ κόρη δὲν ἤθελε, πῆγε καὶ τρίτη φορά, καὶ ὅταν ἄκουσε πάλι ἀπ' τὸν πνεματικὸ ὅτι ἔπρεπε αὐτὸς νὰ κρατοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του τὸ μῆλο, πῆγε καὶ εἶπε 'ς τὴν κόρη του ὅτι δὲν γίνεται διαφορετικά, ἀλλὰ θὰ τὴν πάρῃ γυναῖκα. Αὐτὴ ἔκλαψε ἔκλαψε, ἀλλὰ καθὼς εἶδε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἄλλο τίποτε τοῦ εἶπε· «Πατέρα μου, θὰ μὲ πάρῃς γυναῖκα, ἀλλὰ θέλω νὰ μοῦ κάνῃς μιὰ φορεσιὰ ὁλόχρυση». Αὐτὸς ἀφοῦ τ' ἄκουσε πῆγε γλήγορα σὲ ἕνα χρυσοχό, καὶ σὲ λίγο τῆς ἔφερε τὴ φορεσιὰ τὴν ὁλόχρυση καὶ

ασᾶj ουβὲσ̈ νjόρα μὲ φορεσίνε̱ τε̱ χρυσάφε̱τε̱ εδὲ μούαρρ κασέλε̱ζε̱νε̱ εδὲ ίκου εδὲ βάτε βάτε εδὲ κοὺρ do κjάσεj τε̱ dῖλj díελι χ̌ίπι νε νjε̱ βγjε̱̃. Νγ' ατιὲ πᾶ νjε̱ νjερὶ τσ̈ε̱ βὶν τούτι βρὰπ εδὲ ουτρε̱μb εδὲ θᾶ βγjέριτ «Βγjέριθ-ίμ, βγjέριθ-ίμ, bε̱με̱ νjε̱ φορεσὶ νγὰ dροῦ, νγὰ φλούδα jότε, τε̱ μὸς με̱ νjόχ̌ε̱ νjερί, πσὲ βε̱σ̈τὸ νά, βίνjε̱νε̱ εδὲ πὸ τε̱ με̱ σ̈όχε̱νε̱ κε̱σ̈τοὺ do τε̱ με̱ νjόχε̱νε̱ εδὲ do με̱ ζε̱̃νε̱»· εδὲ vdε̱ στιγμὶ ουbε̱̃ νjε̱ φορεσὶ νγὰ φλοῦδε̱ βγjέριτ ε βοῦ αjὸ ε κε̱σ̈τοὺ πουσ̈τρὸj τούτι κούρμινε̱ ασᾶj, εδὲ λjᾶ βέτε̱με̱ σὶτε̱ εδὲ γόλjε̱νε̱ εδὲ νε̱κε̱ dούκεj άν ισ̈ bοῦρρε̱ ί γρούα. Ασ̈τοὺ σ̈καλj κὸj νγὰ βγjέρι εδὲ βάτε βάτε νjε̱-ρασᾶ αρρὶjτι νε̱ παλὰτ τε̱ βασι-λjέσε̱. — Νjέρε̱ζιτε̱ τε̱ βασιλjέσε̱ ε πᾶνε̱ ουdοὺκ σ̈ούμε̱ παράκσενο εδὲ θᾶνε «Ποπό! νjε̱ νjερὶ νγὰ dροῦ νjε̱ Κατσ̈οdροῦ» εδὲ βάνε̱ εδὲ jα θᾶνε̱ βασιλjέσε̱ εδὲ αϊ dούαλ vdε̱ dέρε̱ περ τε̱ σ̈ίχ. — Ε πίεjτι βασιλέα κατσ̈οdροῦνε̱ σὶ έρθ εδὲ τσ̈ε̱ dούαj εδὲ κατσ̈οdροῦj ι θᾶ «Jὰμ νjε̱ djά-λjε̱ φτοχὸ πὰ τάτε̱ ε πὰ με̱με̱· νε̱̃κε̱ με̱ jίπε̱νι εδὲ μούα τσὰ χίνα τ' ι ρούανj εδὲ νε̱κε̱ dούα γjε̱̃ νjάτρε̱, πὸ βέτε̱με̱ νjε̱τσ̈ίκε̱ζε̱ bούκε̱ τὲ χ̌ᾶ». Εδὲ βασιλjέα θᾶ νjε̱ρε̱ζίβετ εδὲ ι δᾶνε̱ τε ρρούαν χίνατε̱. — Κατσ̈ο-dροῦj ι μούαρρ μενάτε, βάτε jά-

ἔτσι τὴν ἐπῆρε γυναῖκα. Ἀλλ' αὐτὴ ποῦ ἦτανε πολὺ μυαλωμένη, τὴν πρώτη ἡμέρα ποῦ τὴν εἶχε πάρει ὁ πατέρας της γυναῖκα μάζεψε ὅλα τὰ ῥοῦχα, τὰ ἔβαλε σὲ ἕνα μπαουλάκι, καὶ πῆρε ἕνα προσκέφαλο τὸ γέμισε καλά, τοῦ ἔρραψε δύο χέρια καὶ τὸ ἔκανε σὰν ἄνθρωπο· καὶ τὰ μεσάνυχτα σηκώθηκε σιγὰ σιγὰ ἔβαλε τὸ μαξιλλάρι κοντὰ 'ς τὸν πατέρα της, ντύθηκε γλήγορα τὸ ὁλόχρυσο φόρεμα καὶ πῆρε τὸ μπαουλάκι καὶ ἔφυγε καὶ πῆγε πῆγε . . . καὶ ὅταν πλησίαζε νὰ ἔβγαινε ὁ ἥλιος ἀνέβηκε σὲ ἕνα πεῦκο. Ἀπ' ἐκεῖ εἶδε ἕναν ἄνθρωπο ποῦ ἐρχότουνε τρεχᾶτος καὶ φοβήθηκε καὶ εἶπε 'ς τὸν Πεῦκο «Πεῦκε μου, πεῦκε μου, κάνε μου ἕνα φόρεμα ξύλινο, ἀπὸ τὴ φλοῦδα σου, νὰ μὴ μὲ γνωρίζῃ κανεὶς (ἄνθρωπος) γιὰ κύττα νά, ἔρχονται καὶ ἂν μὲ ἰδοῦνε ἔτσι θὰ μὲ γνωρίσουν καὶ θὰ μὲ πιάσουνε». Καὶ 'ς τὴ στιγμὴ ἔγινε μιὰ φορεσιὰ ἀπὸ φλοῦδα πεύκου, τὴν ἔβαλε αὐτή, καὶ ἔτσι σκέπασε ὅλο της τὸ σῶμα, καὶ ἄφησε μοναχὰ τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα καὶ δὲν φαινότουνε ἂν ἤτανε ἄνδρας ἢ γυναῖκα. Ἔτσι λοιπὸν κατέβηκε ἀπὸ τὸν πεῦκο καὶ πῆγε πῆγε ὅσο ποῦ ἔφθασε 'ς τὸ παλάτι τοῦ βασιλιᾶ. Οἱ ἄν-

ὅτε πράνε νε λjοῦμε εδὲ ατιὲ πό-ὅτε νγὰ νjε βγjἔ bερρι νjε κα-τσ̈όλεζε εδὲ νdίνj εδὲ χ̰ενγερ νjι-τσ̈ίκε bούκε θὰτε τσ̈' ι κέjνε δενε. Παστὰj νdσούαρ φορεσίνε νγὰ dροῦ, λjαργὸj λjέσ̈ερά τε νγὰ κρύ-ετε, τσ̈ ίσ̈νε κσανθὸ τε bούκουρα εδὲ άκιε τε γλjάτα τσ̈ε αρρεjνε πόσ̈τε νγὰ μέσι, εδὲ ζοῦ τ' ι κρέ-χ̰εν εδὲ σᾶ κjίμε κεποὺτεσ̈ινε ι σ̈τὶj χίναβετ εδὲ ατὸ μὲ τε νγρένε λjαργόjνε εδὲ νγὰ νjε βἔ, εδὲ κεσ̈τοὺ μbελjὸθ dὺ κοφίντε βἔ. Mbρεμα κοὺρ ουὲρ νγαρκὸj βέτε εδὲ μούαρρ μέτα χίνατε, εδὲ βάτε νε παλάτ. Νjερεζὶτε κούρ πᾶνε άκιε βἔ, απορίσνε, jα θᾶνε βασι-λjέσε εδὲ αϊ ου θᾶ τ' ι jίπνε κα-τσ̈οdροῦιτ τε χ̰ὰj μίρε˙ εδὲ κε jὸ bενεj κάθε dίτε. Πὸ djάλjι ι βασιλjέσε κοὺρ πᾶ κατσ̈οdροῦνε εδὲ βἔτε τσ̈ε σῖλ κάθε μbρεμα θᾶ μὲ βέτεχ̰ένε ε τία «Dοτε βέτε τε σ̈όχ, σ̈όμε τσ̈ε bεν κατσ̈ο-dρούι τσ̈ε σίελ κάκιε βἔ, εδὲ τσ̈ελjι ίσ̈τε τσ̈ε νεκε να θότε γjἔ-φάρε». Ασ̈τοὺ νjάτρενε dίτε κοὺρ μούαρρ κατσ̈οdρούι χίνατε εδὲ ίκου, ε μούαρρ νγὰ πράπα ι bῖρι ι βα-σιλjέσε εδὲ βάτε εδὲ χ̰ίπι νε νjε βγjἔ πράνε κατσ̈όλεζεσε κατσ̈ο-dρούιτ περ τε] σ̈ὶχ τσ̈ε do bεν. Κατσοdρούι μέτα χ̰ενγερ bούκε-ζενε τε θάτε μὲ ούjε εδὲ παστὰj

θρωποι τοῦ βασιλιᾶ τὴν εἴδανε καὶ εἶπαν· «Πωπώ! Ἕνας ἄνθρω-πος ξύλινος, ἕνας ξυλοφορεμένος (Κατσ̈οdροῦς)» καὶ ἐπῆγαν καὶ τὸ εἶπαν τοῦ βασιλιᾶ, καὶ αὐτὸς βγῆκε 'ς τὴν πόρτα γιὰ νὰ ἔβλεπε. Ὁ βασιλιᾶς ῥώτησε τὸν Κατσ̈ο-dροῦ πῶς ἦρθε καὶ τί ἤθελε καὶ ὁ Κατσ̈οdροῦς τοῦ εἶπε˙ «Εἶμαι ἕνα φτωχὸ παιδὶ χωρὶς πατέρα καὶ μητέρα˙ δὲν μοῦ δίνετε με-ρικαῖς χῆνες νὰ τοῖς φυλάω καὶ δὲν θέλω τίποτα ἄλλο, ἀλλὰ μο-ναχὰ λιγάκι ψωμὶ νὰ φάω». Καὶ ὁ βασιλιᾶς εἶπε 'ς τοὺς ἀνθρώ-πους του καὶ τοῦ ἔδωσαν νὰ φυ-λάῃ τοῖς χῆνες. Ὁ Κατσ̈οdροῦς τοῖς πῆρε τὸ πρωΐ, πῆγε ἔξω κοντὰ 'ς τὸ ποτάμι καὶ ἐκεῖ ἀπὸ κάτω ἀπὸ ἕνα πεῦκο ἔκανε μιὰ καλυβίτσα καὶ κάθησε καὶ ἔφαγε λίγο ψωμὶ ξερὸ ποῦ τοῦ εἶχαν δώσει. Ὕστερα ἔβγαλε τὸ ξύλινο φόρεμα, ἀπόλυσε τὰ μαλλιά της ἀπ' τὸ κεφάλι, ποῦ ἦσαν ξανθὰ καὶ ὡραῖα καὶ τόσο μακριὰ ποῦ ἔφθαναν κάτω ἀπ' τὴ μέση, καὶ ἄρχισε (ἔπιασε) νὰ τὰ κτενίζῃ καὶ ὅσες τρίχες κοβόντουσαν τοῖς ἔρ-ριχνε 'ς τοῖς χῆνες καὶ αὐτὲς μό-λις τοῖς ἔτρωγαν ἄφηναν καὶ ἀπὸ ἕνα αὐγό, καὶ ἔτσι μάζεψε δύο κοφίνια αὐγά. Τὸ βράδυ ποῦ βράδιασε ἐφόρτωσε τὰ αὐγὰ καὶ

νdσούαρ φορεσίνε̣ νγὰ dρου̃ εdὲ ζου̃ τε̣ κρίχεj˙ πὸ djάλjι ι βασιλjέσε̣ κοὺρ ε πα̃ μὲ φορεσίνε̣ τε̣ χρυσάφτε̣, εdὲ τσ̃' ισ̃ γρούα πλάσμα ε δέουτ, ι έρθ τε̣ bάρρε̣ν μέντε̣ νγὰ bουκουρία˙ σ̃καλjκὸj νjόρα νγὰ βγjέρι εdὲ βάτε dρέjτε̣ νέ ι-jάτι νε βασιλjέα εdὲ ι θα̃ «Τατεζσ̃, σὸτ βάjτα νγὰ πράπα κατσ̃οdρούιτ πε̣ρ τε̣ σ̃όχε̣ τσ̃ε̣λjι ισ̃. εdὲ πάσ̃ε̣ σὲ αϊ ίσ̃τε̣ γρούα, εdὲ άκιε̣ ε bούκουρε̣ σα̃ σγjε̣νdετε̣ νjάτρε̣ νε̣ dουνjα̃˙ εdὲ ου ε αγαπίσα εdὲ dούα τ' ε μάρρ γρούα˙ εdὲ ου τα θὸμ˙ α ατὲ do μάρρ γρούα α do τε̣ βρίτεμ». Ι-jάτι νε̣κε̣ φόλjι γjε̃ πὸ μbρε̣μα τσ̃' έρθ κατοdρούι ε πίεjτι τ' ι θόj τε̣ βε̣ρτέτε̣νε̣ άν ισ̃ γρούα ί jo... πὸ κατσοdρούι ι θα̃ «Καλjέ, τσ̃ε̣ θούαj, νε̣κε̣ με̣ σ̃ίχ̃νι τσ̃ε̣ jὰμ νjερὶ σιμαδιακὸ νγὰ dρου̃; Ου σdι̃ γjε̃ νγὰ σα̃ με̣ πίεν». Πὸ djάλjι ι βασιλjέσε̣ ι θα̃ τε̣ jάτιτ τ' ι jὶπ νjε̣ μbιστεμὲν ακσιοματικὸ τε̣ βέjνε̣ bάσ̃κε̣ εdὲ τε̣ σ̃ίχ̃νε̣ άν ατὸ σα̃ θὸj αϊ ίσ̃νε̣ τε̣ βε̣ρτέτα. Εdὲ ασ̃τοὺ ουbε̃. Νjάτρε̣νε̣ dίτε̣ βάνε̣ bάσ̃κε̣, χ̃ίπνε̣ νε̣ τὸ ίδιο βγjε̃, εdὲ πα̃νε̣ βε̣ρτέταζε̣ κατσ̃οdρούνε̣ κοὺρ νdσούαρ φορεσίνε̣ τε̣ dρούνjε̣τε̣ εdὲ ου νdίνj θα̃με̣ bουκουρία ε τία εdὲ παστὰj πα̃νε σὶ χίνατε̣ bε̣jνε̣ άκιε̣ βε̃. Ατὰ βάνε̣ τούτι βρὰπ νε

πῆρε πάλι τοῖς χῆνες καὶ πῆγε 'ς τὸ παλάτι. Οἱ ἄνθρωποι ὅταν εἶδαν τόσα αὐγὰ ἀπόρησαν, τὸ εἶπαν τοῦ βασιλέα καὶ αὐτὸς τοὺς εἶπε νὰ ἔδιναν 'ς τὸν Κατσ̃οdρου̃ νὰ ἔτρωγε καλὰ καὶ αὐτὸ γινότουνε κάθε ἡμέρα. 'Αλλὰ τὸ παιδὶ τοῦ βασιλιᾶ, ὅταν εἶδε τὸν Κατσ̃οdρου̃ καὶ τὰ αὐγὰ ποῦ ἔφερνε κάθε βράδυ εἶπε μὲ τὸν ἑαυτό του «θὰ πάω νὰ ἰδῶ, γιὰ νὰ ἰδοῦμε τί κάνει ὁ Κατσ̃οdρου̃ς ποῦ φέρνει τόσα αὐγά, καὶ ποιὸς εἶναι ποῦ δὲν μᾶς λέει τίποτα». Λοιπὸν τὴν ἄλλη μέρα ὅταν πῆρε ὁ Κατσ̃οdρου̃ς τοῖς χῆνες καὶ ἔφυγε, τὸν ἐπῆρε ἀπὸ πίσω τὸ παιδὶ τοῦ βασιλιᾶ καὶ πῆγε καὶ ἀνέβηκε σὲ ἕνα πεῦκο κοντὰ 'ς τὴν καλυβίτσα τοῦ Κατσ̃οdρου̃ γιὰ νὰ ἔβλεπε τί θὰ ἔκανε. Ὁ Κατσ̃οdρου̃ς πάλι ἔφαγε τὸ ψωμάκι τὸ ξερὸ μὲ νερὸ καὶ ὕστερα ἔβγαλε τὸ φόρεμα ἀπὸ ξύλο καὶ ἄρχισε νὰ κτενίζεται˙ ἀλλὰ τὸ παιδὶ τοῦ βασιλιᾶ ὅταν τὸν εἶδε μὲ τὸ ὁλόχρυσο φόρεμα καὶ ποῦ ἤτανε γυναῖκα, τὸ πλάσμα τοῦ κόσμου, πῆγε νὰ χάσῃ τὰ μυαλὰ ἀπὸ τὴν ὀμορφιά˙ κατέβηκε ἀμέσως ἀπὸ τὸν πεῦκο καὶ πῆγε κατ' εὐθεῖαν 'ς τὸν πατέρα του τὸ βασιλιᾶ καὶ τοῦ εἶπε «Πατέρα μου, σήμερα ἐπῆγα ἀπὸ πίσω τοῦ Κατσ̃οdρου̃

βασιλιέα ε ι θᾶνε τούτι σᾶ πᾶνε. Πὸ βασιλjένε, κοὺρ ι γjὲγj νγὰ μbιστεμένι τσ̈ε κε̃j dεργούαρε bάσ̈κε μὲ τε bῖρε ε ζοῦ ινάτι εδὲ μbρεμα τσ̈' έρθ κατσ̈οdρούι ε θίρι λjὰ νε παλὰτ εδὲ ι θᾶ «α do με θούασ̈ τε dρέjτενε άν jε̃ bοῦρρε ί γρούα, α do τε πρὲς vdε στιγμί. Πὸ κατσ̈οdρούι νεκε dούαj τε θὸj γjε̃ εδὲ βασίλjέα ουρδερὸj τ' ε πρίσνε. Πὸ χ̌έρενε τσ̈ε ίσ̈νε έτιμο τ' ε πρίσνε, βάτε τούτι βρὰπ ι bῖρι ι βασίλjέσε εδὲ ου θᾶ «λjίμενι νjε στιγμὶ εδὲ ου dοτ' ε bενj τε θότε τε βερτέτενε». Εδὲ σὶ ισ̈ Κατσ̈οdρούι ι λjίδουρε, ουκjὰσ djάλjι ι βασιλjέσε vdσούαρ θίκενε εδὲ εσ̈κjούαρ dροῦνε νε στίθος εδὲ παστὰj ε ζοῦ dροῦνε μὲ τε dία dούαρρ ε χ̌όλjκj, εδὲ κεσ̈τοὺ jα vdσούαρ φούντιτ. Νάνι κοὺρ πᾶνε vjέρεζιτε φορεσίνε νγὰ χρυσὰφ εδὲ bουκουρίνε ου μbένε τε θάτε, παστὰj ε κjάλνε νε βασιλjέα. Εδὲ βασιλjέα πᾶ τσ̈ε κε̃j δίκιο ι bῖρι, εδὲ θᾶ κατσ̈οdρούιτ τε θὸj τούτ' ιστορίνε ε τία. Εδὲ κατσοdρούι ζοῦ νγὰ ι-jάτι εδὲ ου θᾶ τούτ' ιστορίνε. Αχ̌jάρα βασιλjέα ι θᾶ τε bῖριτ « Βιρō τ' ε μάσ̈ γρούα πσὲ ίσ̈τε σ̈ούμε ε μέντ σ̈ιμε εδὲ ε bούκουρε » εδὲ ασ̈τοὺ ρούανε ατὰ μίρε εδὲ νέβε με μίρε.

γιὰ νὰ ἔβλεπα ποιὸς ἤτανε· καὶ εἶδα ὅτι εἶναι γυναῖκα, καὶ τόσο ὄμορφη ποῦ δὲν ὑπάρχει ἄλλη 'ς τὸν κόσμο· καὶ ἐγὼ τὴν ἀγάπησα καὶ θέλω νὰ τὴν πάρω γυναῖκα. καὶ ἐγὼ σοῦ τὸ λέω ἢ αὐτὴ θὰ πάρω γυναῖκα ἢ θὰ σκοτωθῶ.» Ὁ πατέρας του δὲν μίλησε διόλου, ἀλλὰ τὸ βράδυ ποῦ ἦρθε ὁ Κατσ̈οdροῦς τὸν ἐρώτησε νὰ τοῦ ἔλεγε τὴν ἀλήθεια ἂν ἤτανε γυναῖκα ἢ ὄχι, ἀλλὰ ὁ Κατσ̈οdροῦς τοῦ εἶπε· « Καλὲ τί λές, δὲν μὲ βλέπετε ποῦ εἶμαι σημαδιακὸς ἄνθρωπος ἀπὸ ξύλο; Ἐγὼ δὲν ξέρω τίποτα ἀπ' ὅσα μ' ἐρωτᾶτε». Ἀλλὰ τὸ βασιλόπουλο τοῦ εἶπε τοῦ πατέρα του νὰ τοῦ ἔδινε ἕνα ἐμπιστευτικὸ ἀξιωματικὸ νὰ πήγαιναν μαζὶ καὶ νὰ ἔβλεπαν ἂν αὐτὰ ποῦ ἔλεγε ἦσαν ἀληθινά. Καὶ ἔτσι ἔγινε. Τὴν ἄλλη μέρα πῆγαν μαζί, ἀνέβηκαν 'ς τὸν ἴδιο πεῦκο, καὶ εἶδαν ἀληθινὰ τὸν Κατσ̈οdροῦ, ὅταν ἔβγαλε τὸ ξύλινό του φόρεμα καὶ τοὺς ἐφάνηκε (ἐκάθησε) θᾶμα ἡ ὀμορφιά του, καὶ ὕστερα εἶδαν πῶς οἱ χῆνες ἔκαναν τόσα αὐγά. Αὐτοὶ πῆγαν τρεχᾶτοι 'ς τὸν βασιλέα καὶ τοῦ εἶπαν ὅλα ὅσα εἶδαν. Ἀλλὰ τὸν βασιλιᾶ, ὅταν τὰ ἄκουσε ἀπὸ τὸν ἐμπιστευτικὸ ποῦ εἶχε στείλει μαζὶ μὲ τὸ παιδί του, τὸν ἔπιασε ὁ

Μιδ' ε γjέjο̈ε̣ μιδ' ε πάο̈ε̣
μιδὲ τε̣ βε̣ρτέτε̣νε̣ ου θάο̈ε̣.

θυμὸς καὶ τὸ βράδυ ποῦ ἦρθε ὁ Κατο̈odροῦς τὸν ἐφώναξε ἀπάνω 'ς τὸ παλάτι καὶ τοῦ εἶπε· «Ἢ θὰ μοῦ πῇς τὴν ἀλήθεια ἂν εἶσαι ἄνδρας ἢ γυναῖκα, ἢ θὰ σὲ κόψω 'ς τὴ στιγμή». Ἀλλ' ὁ Κατο̈odροῦς δὲν ἤθελε νὰ ἔλεγε τίποτα καὶ ὁ βασιλιὰς διέταξε νὰ τὸν ἔκοβαν. Μὰ τὴν στιγμὴ ποῦ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ τὸν κόψουν πῆγε τὸ βασιλόπουλο καὶ τοὺς εἶπε· «Ἀφῆστέ με μιὰ στιγμὴ καὶ ἐγὼ θὰτὸν κάνω νὰ εἰπῇ τὴν ἀλήθεια». Καὶ ὅπως ὁ Κατο̈odροῦς ἤτανε δεμένος, ἐπλησίασε τὸ βασιλόπουλο, τραύηξε τὸ μαχαῖρι καὶ τοῦ ἔσχισε τὸ ξύλο 'ς τὸ στῆθος καὶ ὕστερα τὸ ἔπιασε τὸ ξύλο μὲ τὰ δύο χέρια, τὸ τραύηξε καὶ ἔτσι τοῦ τὸ ἔβγαλε ἐντελῶς. Τώρα ὅταν εἶδαν οἱ ἄνθρωποι τὴν ὁλόχρυση φορεσιὰ καὶ τὴν ὀμορφιὰ ἔμειναν σὰν ξεροί· ὕστερα τὸν ἐπῆγαν 'ς τὸ βασιλέα. Καὶ ὁ βασιλιὰς εἶδε ποῦ εἶχε δίκιο τὸ παιδί του, καὶ εἶπε τοῦ Κατο̈odροῦ νὰ ἔλεγε ὅλη τὴν ἱστορία του. Καὶ ὁ Κατο̈odροῦς ἔπιασε ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ εἶπε ὅλη τὴν ἱστορία του. Τότε ὁ βασιλιὰς εἶπε 'ς τὸ παιδί του «Γιέ μου νὰ τὴν πάρῃς γυναῖκα, γιατὶ εἶναι πολὺ μυαλωμένη καὶ ὄμορφη». Καὶ ἔτσι ἔζησαν αὐτοὶ καλὰ καὶ ἐμεῖς καλύτερα.

Μήτε τἄκουσα, μήτε τὸ εἶδα
μήτε τὴν ἀλήθεια σᾶς εἶπα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ Τ' ΑΛΒΑΝΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Τὸ πρῶτον τῶν ἀνωτέρω δημοσιευομένων δύο ἀλβανικῶν παραμυθίων, ὁ *Γιδοβύζας,* ὑπάγεται εἰς τὸν γενικὸν τύπον τῶν περὶ τοῦ ἀμετατρέπτου τῶν ἀποφάσεων τῆς μοίρας παραμυθίων, οὗ κυριώτατοι κλάδοι εἶναι ὁ περιλαμβάνων τὰ πολυπληθέστατα παραμύθια διαφόρων λαῶν περὶ τοῦ μοιραίως νυμφευθέντος τὴν μητέρα του (*Οἰδίπους, Ἰούδας, Γρηγόριος Πάπας* κλπ.), καὶ ὁ περιλαμβάνων τὰ οὐχ ἧττον πολυάριθμα εὐρωπαϊκὰ καὶ ἀσιατικὰ παραμύθια περὶ τοῦ νυμφευθέντος τὴν θυγατέρα τοῦ μαθόντος τὴν ἀπόφασιν τῆς μοίρας καὶ ματαίως προσπαθήσαντος ν' ἀποτρέψῃ ταύτην.

Τοῦ πρώτου κλάδου ὑπάρχουσιν ἑλληνικαὶ παραλλαγαί, ἃς ἐσημείωσα ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἐν τῷ ἐν Παρισίοις πανεπιστημίῳ διδάσκοντα κ. Mario Roques, σκοποῦντα νὰ ἐκδώσῃ μονογραφίαν περὶ τῶν παραμυθίων τοῦ πάπα Γρηγορίου· ὁ κ. Roques, εὐλόγως εἴκασεν ἐκ τῆς διαδόσεως τῶν παραλλαγῶν παρὰ τοῖς Κόπταις, τοῖς Κούρδοις καὶ τοῖς σλαβικοῖς λαοῖς, ὅτι θὰ ὑπῆρχεν ἴσως βυζαντινόν τι πρότυπον, ἐξ οὗ προῆλθον καὶ αὗται καὶ αἱ τῆς δυτικῆς καὶ μέσης Εὐρώπης παραλλαγαί· κατὰ δὲ τὴν γνώμην, ἣν ἀνεκοίνωσα αὐτῷ, ἐκ τριῶν γνωστῶν μοι βυζαντινῶν συναξαρίων τοῦ Ἰούδα (ἐν ἀθωνικαῖς βιβλιοθήκαις, τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων καὶ τῆς τοῦ Διονυσίου) τεκμαιρόμεθα ὅτι ὑπῆρχε καὶ παλαιότερον κείμενον, ὅπερ εἶχεν ὡς πηγὴν καὶ ὁ Jacobus de Voragine ἐν τῇ Legenda aurea (κεφ. 45), τούτων δὲ τὴν πρώτην πηγὴν δυνάμεθα ἴσως ν' ἀναζητήσωμεν εἰς τύπον τοῦ περὶ Οἰδίποδος μύθου διάφορον τοῦ συνήθους, ὁποῖος ὁ ὑπεμφαινόμενος ὑπὸ τοῦ Σχολιαστοῦ τοῦ Εὐριπίδου Φοίν. 26. 28.

Τοῦ δ' ἑτέρου κλάδου, οὗ παραλλαγὴ εἶναι καὶ τὸ προκείμενον ἀλβανικὸν-ἀττικὸν παραμύθιον, ἀλβανικὴ μὲν παραλλαγὴ (τοσκικὴ) ἐδη-

μοσιεύθη ὑπὸ Dozon[1]). Ἑλληνικαὶ δὲ εἶναι ἓν ἠπειρωτικὸν παραμύθιον[2]) καὶ δύο ἀνέκδοτα, δημοσιευόμενα κατωτέρω. Συγγενὲς δ' εἶναι καὶ παραμύθιον ἐκ Στήρη τοῦ δήμου Διστομίων τῆς Λεβαδείας[3]). Τοῦ κλάδου τούτου τὴν ἑλληνικὴν προέλευσιν εἴκασε μὲν πρῶτος ἀνενδοιάστως ὁ Gaston Paris, κατέδειξε δ' ὁ Ernst Kuhn[4]) ἀνευρὼν αἰθιοπικά, ἀραβικὰ καὶ κοπτικὰ συναξάρια, περιέχοντα ὁμοίαν διήγησιν καὶ ἐκ τῆς βυζαντινῆς ἁγιογραφίας καὶ ἄλλων τεκμηρίων μετὰ πολλῆς πιθανότητος συνήγαγεν, ὅτι ὑπῆρχε παλαιότερον βυζαντινὸν συναξάριον, ἐξ οὗ παρελήφθησαν τὰ ἐν τοῖς αἰθιοπικοῖς, ἀραβικοῖς καὶ κοπτικοῖς.

Εἰς τὴν πλουσιωτάτην συλλογὴν τῶν παραλλήλων, τὰ ὁποῖα ἀναγράφουσιν ὁ Kuhn, καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ εἰδικῶς διὰ μακρῶν ἐπίσης πραγματευθέντες περὶ τοῦ παραμυθίου, A. Weber ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου καὶ A. N. Wesselofsky ἐν τοῖς περιοδικοῖς συγγράμμασι Russische Revue καὶ Romania καὶ οἱ ἄλλοι ὑπὸ τοῦ Kuhn μνημονευόμενοι συγγραφεῖς, προσθέτομεν ὀλίγα τινά.

Βουλγαρικόν: Ἔμπορος ἀκούει τὰ κατὰ τὴν τρίτην νύκτα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ παιδίου ἀποφασισθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐρισνίτσεν (τῶν Μοιρῶν, ἐκ τοῦ ἑλλην. ὁρίζω), ὅτι θὰ κληρονομήσῃ τὴν περιουσίαν

[1]) Manuel de la langue chkipe ou albanaise, Paris 1879, ἀρ. 20, γαλλικὴ δὲ μετάφρασις ἐν Contes albanais recueillis et traduits par *Aug. Dozon*, Par. 1881 ἀρ. 13. Τὴν ἀπόφασιν μιᾶς τῶν μοιρῶν κατὰ τὴν τρίτην νύκτα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ παιδίου περὶ γάμου τούτου μετὰ τῆς θυγατρός του ἀκούει ὁ φιλοξενούμενος πασᾶς, ὅστις ἀγοράσας τὸ παιδίον παρὰ τῶν γονέων του, ζητεῖ διὰ τοῦ φόνου αὐτοῦ νὰ ματαιώσῃ τὰ ὁρισθέντα ὑπὸ τῆς μοίρας.

[2]) *Hahn*, Gr. u. alb. Märchen τ. I σ 161-3 ἀρ. 20. Ἐκ Κάτω Σουδενῶν.

[3]) *B. Schmidt*, Griechische Märchen σ. 67-8 ἀρ. 2. Κατὰ τὴν παραλλαγὴν ταύτην, τὸ ἀρτιγενὲς παιδίον εἶναι θῆλυ, αἱ δὲ Μοῖραι προορίζουσιν ὡς σύζυγον αὐτοῦ τὸν διανυκτερεύοντα ἐν τῇ οἰκίᾳ τριακοντούτη ἔμπορον. Οὗτος ἐπιβουλεύεται τὴν ζωὴν τοῦ παιδίου, νομιζει, ὅτι τὸ ἐφόνευσεν, ἀλλ' ὅτε ἐνυμφεύθη ἀνεκάλυψεν ὅτι ἡ σύζυγός του ἦτο αὐτὴ ἡ ὁρισθεῖσα αὐτῷ ὑπὸ τῶν Μοιρῶν. Ὅμοιον πρὸς τοῦτο εἶναι βοημικὸν παραμύθιον τῆς Πράγας παρὰ *Grohmann*, Sagenbuch von Böhmen τ. I σ. 5-7

[4]) Zur byzantin. Erzählungslitteratur ἐν Byz. Zeitschrift τ. IV σ 241-249 V σ. 163-4. IX σ. 382 κέ.

του, τὸ ἀγοράζει, ἐπιστρέφων δ' εἰς τὴν οἰκίαν του τὸ ῥίπτει εἰς μίαν λόχμην, βέβαιος ὅτι δὲν θὰ ἐπιζήσῃ. Ἀλλ' ἐκεῖ εὑρίσκει τὸ παιδίον ποιμὴν ἀναζητῶν ἀπολεσθεῖσαν ἀμνάδα, καὶ παραλαβὼν τὸ ἀνατρέφει μὲ αἴγειον γάλα. Τὸ παιδίον, ὀνομασθὲν *Λόγγος*, ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεώς του, αὐξάνει καὶ προκόπτει. Μετὰ ἔτη συναντᾷ αὐτὸ ὁ ἔμπορος, μανθάνει τὴν ἱστορίαν του, καὶ ὅπως τὸ φονεύσῃ ἀσφαλέστερον τὸ ἀποστέλλει εἰς τὴν οἰκίαν του, λέγων ὅτι θὰ τῷ δώσῃ εἰς γάμον τὴν κόρην του. Ἐκεῖ δὲ μισθώνει δολοφόνους, τοὺς ὁποίους τοποθετεῖ εἰς τὸ ὑπόγειον τῆς οἰκίας, παραγγείλας νὰ φονεύσωσιν ἐκεῖνον ποῦ θὰ καταβῇ νὰ πάρῃ κρασί. Στέλλει δὲ τὸν Λόγγον νὰ φέρῃ κρασὶ ἐκ τοῦ ὑπογείου· ἀλλ' ἡ θυγάτηρ του, ἥτις ἠγάπησεν αὐτόν, γινώσκουσα τὰς προθέσεις τοῦ πατρός της, τὸν σώζει, ὁ δ' ἔμπορος ἀναμείνας ἐπὶ πολὺ κατέρχεται εἰς τὸ ὑπόγειον, ἵνα ἴδῃ ἂν ἐξετελέσθη ἡ παραγγελία του. Ἀλλ' οἱ μισθωτοὶ δολοφόνοι τὸν φονεύουσιν, ὑπολαβόντες ὅτι ἦτο τὸ ὑποδειχθὲν θῦμα, καὶ ὁ Λόγγος νυμφεύεται τὴν θυγατέρα αὐτοῦ καὶ κληρονομεῖ τὴν περιουσίαν του, κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν μοιρῶν ὁρισθέντα.[1])

Νοτιοσλαβικόν: Ὁ ἀκούσας τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν μοιρῶν (Sojenice) ἦτο κρεοπώλης. Ὅπως ματαιωθῇ ἡ πρόρρησις αὐτῶν περὶ γάμου τοῦ παιδίου μετὰ τῆς θυγατρός του, τὸ ἁρπάζει, τὸ φέρει εἰς ἓν δάσος καὶ τὸ ἐμπήγει εἰς τὸν κλάδον ἑνὸς δένδρου καὶ φεύγει νομίσας ὅτι τὸ ἐφόνευσεν. Ἀλλὰ τὸ σῴζει ὁ κυνηγὸς ἑνὸς κόμιτος καὶ τὸ φέρει εἰς τὸν κύριόν του, ὅστις τὸ ἀνατρέφει μετὰ τοῦ υἱοῦ του, ὀνομάσας αὐτὸ Βρετόν (Najdenik). Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τὸν ἀναγνωρίζει ὁ κρεοπώλης, τὸν στέλλει πρὸς τὴν σύζυγον καὶ τὴν κόρην του μετ' ἐπιστολῆς, δι' ἧς παρήγγελλεν εἰς τὴν σύζυγόν του νὰ τὸν φονεύσῃ, ἀλλ' αἱ γυναῖκες δὲν ἐκτελοῦσι τὴν παραγγελίαν καὶ τὸν φυγαδεύουσιν, καταγγέλλει οὗτος εἰς τὸν κόμιτα τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ κρεοπώλου, ὁ δὲ κόμης φονεύει τοῦτον καὶ δίδει εἰς τὸν Βρετὸν γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ κρεοπώλου.[2])

[1]) *Ad. Strauss*, Die Bulgaren, Lpz. 1898 σ. 177—8.

[2]) *Fr. S. Krauss*, Sagen u. Märchen d. Südslaven, Lpz. 1884 ἀρ. 88 τ. II σ. 179—180. Βλ. καὶ σ. XLVI. — Ὅμοιον παραμύθιον ἐκ Podgajci τῆς

Βλαχικόν: Ἄρχων (boerŭ) ἀκούει τὴν πρόρρησιν μιᾶς τῶν μοιρῶν (Ursitore), ὅτι τὸ κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα γεννηθὲν ἐν τῇ καλύβῃ βρέφος θὰ κληρονομήσῃ ὅλην τὴν περιουσίαν τοῦ ἄρχοντος. Ἀγοράζει αὐτὸ παρὰ τῶν γονέων του, καὶ τὸ ἐγκαταλείπει εἰς τὸ κοίλωμα ἑνὸς δένδρου τοῦ δάσους. Τὸ εὑρίσκει καὶ τὸ ἀνατρέφει ποιμήν, ὀνομάσας αὐτὸ Βρετὸν (Aflatulŭ). Μετὰ εἴκοσιν ἔτη ὁ ἄρχων ἰδὼν τὸν Βρετὸν ἀναγνωρίζει τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον ὑπέθεσεν ὅτι ἐφόνευσε, καὶ στέλλει αὐτὸ εἰς τὴν ἀρχόντισσάν του μὲ ἐπιστολήν, δι' ἧς παρήγγελλε τὸν φόνον τοῦ κομιστοῦ. Ἀλλὰ τὴν ἐπιστολὴν ἀνταλλάσσουσι καθ' ὁδὸν ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἅγιος Πέτρος μὲ ἄλλην, παραγγέλλουσαν τὸν γάμον τοῦ κομιστοῦ μετὰ τῆς θυγατρός του. Οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν, καὶ νέα ἐπιβουλὴ τοῦ ἄρχοντος κατὰ τοῦ γαμβροῦ του ἐστράφη καθ' ἑαυτοῦ, διαφυγόντος τοῦ Βρετοῦ, ἐμπεσόντος δ' εἰς τὴν δολοφονικὴν ἐνέδραν αὐτοῦ τοῦ ἄρχοντος [1]).

Φιννικόν: Ὁμοιότατον πρὸς τὸ ἑλληνικὸν τῆς συλλογῆς τοῦ Hahn. Ἔμπορος πλούσιος διανυκτερεύσας εἰς καλύβην πτωχῶν, ἀκούει κατὰ τύχην πρόρρησιν δύο μάγων, ὅτι τὸ κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα γεννηθὲν ἐν τῇ καλύβῃ παιδίον θὰ τὸν κληρονομήσῃ. Ὅπως ἀποφύγῃ τὴν πρόρρησιν, ἁρπάζει τὸ παιδίον, τὸ κρεμᾷ εἰς ἓν δένδρον, ἀλλὰ τὸ σῴζει καὶ τὸ ἀνατρέφει εἷς ὑλοτόμος· μετὰ εἴκοσιν ἔτη τὸ βλέπει, θέλει πάλιν νὰ τὸ φονεύσῃ, τὸ στέλλει μὲ μίαν ἐπιστολὴν πρὸς τὴν σύζυγόν του, καθ' ὁδὸν δ' ὅμως δύο μαθηταὶ ἀντικαθιστῶσι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην δι' ἄλλης, δι' ἧς παρηγγέλλετο ἡ σύζυγος τοῦ ἐμπόρου νὰ νυμφεύσῃ τὴν θυγατέρα της μὲ τὸν νεανίσκον κτλ. [2]).

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὅτι ἡ βουλγαρική, ἡ νοτιοσλαβική, καὶ ἡ βλαχικὴ παραλλαγὴ ἀναφέρουσι τὴν κατὰ τὴν πρώτην ἢ τρίτην νύκτα πρόρρησιν τῶν μοιρῶν, καὶ ἡ ἀλβανικὴ παραλλαγὴ οὐ μόνον ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὰ συναφῆ πρὸς τὴν δοξασίαν τῆς ἐπισκέψεως τῶν μοιρῶν ἔθιμα, ἐν δὲ ταῖς ἑλληνικαῖς παραλλαγαῖς ἔχει παραφθαρῇ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, ἂν καὶ στηρίζεται εἰς τὸ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸν

Srem τῆς Σλαβωνίας ἐν Sbornik τῆς νοτιοσλαβικῆς Ἀκαδημίας τ. XII σ 140 ἀρ. 29.

[1]) *L. Săinénu,* Basmele Române, Bucuresci 1895 σ. 142 κἑ

[2]) Ausland 1857 σ. 641-4.

ἔθιμον τῆς ὑποδοχῆς τῶν μοιρῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὅπως μοιράνωσι τὸ ἀρτιγενὲς παιδίον.

Δύο ἐπεισόδια τοῦ παραμυθίου, τὸ τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς ἐπιστολῆς καὶ τὸ τῆς ἐνέδρας, εἰς ἣν ἐνέπεσεν ὁ κατασκευάσας αὐτήν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀρχῆθεν ἐγκατεπλέκοντο ἐν αὐτῷ. Διότι τὸ μὲν πρῶτον εὑρίσκεται καὶ εἰς τὰ κοπτικὰ καὶ αἰθιοπικὰ συναξάρια, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὰς πλείστας τῶν παραλλαγῶν, ἐν αἷς καὶ ἰνδικαί.

Ἡ παραγγελία πρὸς φόνον αὐτοῦ τοῦ κομιστοῦ τῆς ἐπιστολῆς ἀναφέρεται καὶ ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Βελλεφόντου, καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ διαθήκῃ (Δαυὶδ - Οὐρίας)[1]. Ἡ δ' ἀντικατάστασις τῆς τοιαύτης ἐπιστολῆς δι' ἄλλης ἀντιθέτου ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον τοῦ ἡμετέρου παραμυθίου[2]. Κατὰ τὰ συναξάρια, ὁ ἀντικαταστήσας τὴν ἐπιστολὴν ἦτο ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ[3]. Ἐν τῇ τοσκικῇ παραλλαγῇ παρὰ Dozon ἡ ἀντικατάστασις γίνεται ὑπὸ Ἀράπη, ἐν δὲ τῇ προκειμένῃ ἀλβανικῇ τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ σεβασμίου γέροντος ὁ ὁποῖος ἐννοεῖται ὅτι εἶναι ὁ θεός. Ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ παραλλαγῇ παρὰ Hahn ἕνας ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ λαμβάνει καθ' ὁδὸν παρὰ τοῦ νεανίσκου τὴν ἐπιστολὴν καὶ ὑποβάλλει ἑτέραν. Ἐν δὲ ταῖς δημοσιευομέναις κατωτέρω αὐτοὶ οἱ κομισταί, ὑποπτευόμενοι τὸν δόλον μεταβάλλουσιν τὴν ἐπιστολήν.

Τὸ δὲ δεύτερον ἐπεισόδιον, ὅπερ καὶ εἰς ἄλλα παραμύθια παρεμβάλλεται καὶ ὡς αὐτοτελὴς μῦθος φέρεται, εἶναι εὐρύτατα γνωστὸν ἐκ τῆς ποιητικῆς διασκευῆς μιᾶς τῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Schiller (der Gang nach dem Eisenhammer). Περὶ τούτου διέλαβον ἐν ταῖς Παροιμίαις τ. Α΄ σ. 563 κέ., ὅπου ἀνέγραψα καὶ τὰς γνωστάς μοι ἑλληνικὰς παραλλαγάς. Ἐπραγματεύθησαν δὲ περὶ τούτου πλὴν τῶν συγγραφέων τῶν ἀναφερομένων ἐν τῷ ἔργῳ μου ἐκείνῳ καὶ οἱ ἑξῆς νεώτεροι: *Emm. Cosquin* La légende du page

[1]) Βασιλ. Β' ια' 14 κέ.

[2]) *Wessellofski* ἐν Russische Revue τ. IV σ. 184 κέ. *Kuhn* ἐν Byz. Zeitschrift τ. IV σ. 244. V σ. 164. Πρόσθες εἰς τἀναφερόμενα παραμύθια καὶ ἓν γερμανικὸν παρὰ *Simrock*, Deutsche Märchen ἀρ. 72. Νορβηγικὸν παρὰ *Abjoernsen - J. Moe,* Norske Folkeevoentyr 1852 σ. 22 κέ. = *Beauvois,* Contes populaires de la Norvège 1862 σ. 50 κέ.

[3]) *Kuhn* ἔνθ' ἀν. τ. IX σ. 383.

de Sainte Elisabeth de Portugal et le conte indien des Bons Conseils ἐν Revue des questions historiques 1903 τ. 73 σ. 5-44· ὁ *αὐτός*, La légende du page de Sainte Elisabeth et les contes orientaux (Post-scriptum) ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ 1904 τ. 74 σ. 207-217. *C. Formichi* ἐν Archivio per lo studio delle tradizioni popolari 1903 τ. 22 σ. 9-30. *J. Bolte* ἐν Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde 1903 σ. 108 καὶ 1906 σ. 278. Analecta Bollandiana 1903 σ. 505-6. *E. Kuhn* ἐν Byz. Zeitschrift τ. IV σ. 245.

Ἡ παλαιοτάτη καὶ ἁπλουστάτη διατύπωσις εὑρίσκεται ἐν τῷ ἑλληνικῷ μύθῳ περὶ τοῦ Ἀρχελάου, ὡς διεσκεύασεν αὐτὸν ἴσως ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ ἀπολεσθείσῃ ὁμωνύμῳ τραγῳδίᾳ του. Ὁ πενθερὸς τοῦ Ἀρχελάου Κισσεὺς ἐσκόπει νὰ ἐμβάλῃ αὐτὸν διὰ δόλου εἰς βόθρον, ὃν ἐπλήρωσε ἀνημμένων ἀνθράκων, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ Ἀρχελάου ἐνέπεσεν εἰς αὐτὸν καὶ ἐθανατώθη αὐτὸς ὁ ὀρύξας. (*Hygin.* Fab. 219. *Nauck*, Trag. Graec. fragm. 2ας ἐκδ. 426 κέ.). Πληρέστερον δ' ἔχει τὸν μῦθον παλαιὸν βυζαντινὸν συναξάριον, ὅπερ θὰ εἶναι ἡ πιθανὴ πηγὴ τῆς διηγήσεως περὶ θαύματος τῆς Παναγίας ἐν τῇ τοῦ Κρητὸς *Ἀγαπίου Λάνδου* (ΙΖ' αἰῶνος) Ἁμαρτωλῶν Σωτηρίᾳ (Μέρ. Γ' θαῦμα 65 τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεως τοῦ 1857 σ. 392-4). Ἡ διήγησις ἀναφέρεται εἰς τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου. Ὁ Θεόφιλος, υἱὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ, πλουσίου μὲν ἄλλοτε κατοίκου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ πτωχεύσαντος εἰς τὸ γῆράς του, ὅπως βοηθήσῃ εἰς τὸν πατέρα του, ἐδέχθη νὰ πωληθῇ ὡς δοῦλος εἰς ἄρχοντα τοῦ παλατίου, τὸν πατρίκιον Κωνσταντῖνον. Οὗτος ταχέως ἠγάπησε τὸν νέον διὰ τὰς ἀρετὰς τὴν μάθησιν καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ καὶ τὸν εἶχεν ἔμπιστον ὑπηρέτην. Καί ποτε μεταβαίνων εἰς τὸ παλάτιον, ἀπέστειλεν αὐτὸν νὰ φέρῃ τὸ χαρτοφυλάκιον, ἐν ᾧ εἶχε τὰ ἔγγραφά του, ὅπερ ἐλησμόνησεν εἰς τὴν οἰκίαν. Ὁ νέος ἔδραμε καὶ εἰσελθὼν ἐν σπουδῇ εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ Πατρικίου ἔλαβεν ἐκεῖθεν τὸ χαρτοφυλάκιον, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὴν κυρίαν του, μοιχευομένην ἐκεῖ μετά τινος δούλου. Αὕτη δὲ φοβηθεῖσα ἐσυκοφάντησε τὸν Θεόφιλον, ὅτι ἐπεχείρησε νὰ τὴν βιάσῃ, ἔσωσεν δ' αὐτήν, ἐγκαίρως προσδραμὼν εἰς τὰς κραυγάς της, ὁ δοῦλος ἐραστής. Ὀργισθεὶς ὁ Πατρίκιος παρεκάλεσε

τὸν ἔπαρχον νὰ θανατώσῃ τὸν δοῦλόν του, τὸν ὁποῖον θὰ τοῦ ἔπεμπε τὴν πρωΐαν καὶ ν' ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν τὴν κεφαλήν του ἐν πήρᾳ ἐσφραγισμένῃ. Ὁ ἔπαρχος συγκατετέθη, ἀφοῦ ὁ Πατρίκιος ἐνώπιον μαρτύρων ἐγγράφως διετύπωσε τὴν καταγγελίαν. Τὴν πρωΐαν ἔπεμψεν ὁ πατρίκιος τὸν καταγγελθέντα δοῦλον πρὸς τὸν ἔπαρχον. Ἀλλ' οὗτος διερχόμενος πρό τινος ἐκκλησίας τῆς Παναγίας, ὅπου ἐγίνετο λειτουργία, καὶ ἐνθυμηθεὶς τὴν *πατρικὴν ἐντολήν*, μηδέποτε νὰ παραλίπῃ τὴν ἀκρόασιν λειτουργίας, ὁσονδήποτε ἐπείγουσαν ἐργασίαν καὶ ἂν ἔχῃ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς ἀπολύσεως. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἔνοχος δοῦλος, ἀνυπομονῶν διότι ὁ ἔπαρχος δὲν ἀπέστειλε τὴν κεφαλὴν τοῦ συνδούλου, καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν τοῦ κυρίου του, ἔτρεξε δρομαῖος ἵνα τὴν κομίσῃ αὐτός. Ἀλλ' ὁ ἔπαρχος ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν πρῶτον ἐλθόντα, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ, ἔδωκεν εἰς τὸν Θεόφιλον. Ὅτε δ' οὗτος ἐκόμισεν ἀγνοῶν τὸν σάκκον, ἐν ᾧ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐνόχου, ἡ ἀλήθεια ἀπεκαλύφθη, ὡμολόγησε δὲ καὶ ἡ δέσποινα τὴν κακουργίαν αὐτῆς. Ὁ πατρίκιος υἱοθέτησε τὸν Θεόφιλον καὶ κατέστησεν αὐτὸν κληρονόμον του.

Πρὸς τὴν διήγησιν τῆς Ἁμαρτωλῶν σωτηρίας συμφωνεῖ ἐν τοῖς κυριωτάτοις θρᾳκικὴ παράδοσις τῆς Βιζύης, ἥν, παρὰ τῆς μητρὸς μαθών, διεσκεύασε ποιητικῶς ὁ Γ. Μ. Βιζυηνός[1]) Ἀναφέρεται καὶ ἐν ταύτῃ ἡ πατρικὴ ἐντολὴ περὶ μὴ παραλείψεως τῆς ἀκροάσεως τῆς λειτουργίας δι' οἱονδήποτε λόγον, ἐντολὴ δὲ ἢ συμβουλὴ εἶναι ὁ μοχλὸς τῆς διηγήσεως καὶ ἐν τῷ ἰνδικῷ παραμυθίῳ, ὅπερ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Cosquin, ὑπεμφαίνει τὴν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς προέλευσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν παραλλαγῶν τοῦ μύθου. Προστίθεται δ' εἰς τὴν θρᾳκικὴν παράδοσιν καὶ νέα περιπέτεια. Ὁ κατηγορηθεὶς θεράπων Σοφιανὸς ἀποκαλύπτεται ὅτι εἶναι ἡ μετημφιεσμένη θυγάτηρ δυστυχήσαντος ἄρχοντος, ἣν νέαν ἐγνώρισε καὶ ἠγάπησεν ὁ μετέπειτα κύριός της, οὗτος δὲ μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἐνόχου συζύγου του νυμφεύεται αὐτήν. Ἡ περιπέτεια τῆς κατηγορίας ἐπὶ ἀποπείρᾳ βιασμοῦ γυναικῶν εἰς ἄνδρας μετημφιεσμένων εἶναι κοινοτάτη εἰς βυζαντινὰ συναξάρια[2]).

[1]) Ἀτθίδες αὖραι σ. 256-266.

[2]) Βλ. *Usener*, Legenden der Pelagia 1879 σ. XVI κέ.

Τῶν παραλλαγῶν τῶν ἑλληνικῶν παραμυθίων ἔχουσι τὸ ἐπεισόδιον ἡ ἠπειρωτικὴ παρὰ Hahn ἡ μακεδονικὴ παρὰ Abbott καὶ ἡ μυκονία. Ἐν τῇ τοσκικῇ παρὰ Dozon αὐτὸς ὁ διατάξας τὸν φόνον πασᾶς φονεύεται. Κυπριακὸν δέ τι παραμύθιον [1]) ἀναφέρει, ὅτι βασιλόπουλον ἀπέφυγε τὸν ἐπικρεμάμενον αὐτῷ μοιραῖον κίνδυνον, ἀγοράσαν τὸν μισθὸν ἐκ τῆς λειτουργίας, εἰς ἣν ἕνεκά τινος κωλύματος δὲν ἠδυνήθη νὰ λειτουργηθῇ, ἐφονεύθη δ' ὁ πωλήσας τὴν ἐκ τῆς λειτουργίας θείαν χάριν. — Μία βουλγαρικὴ παράδοσις ἔχει τὸ ἐπεισόδιον τῆς σωτηρίας τοῦ συκοφαντηθέντος ἀθώου, ὅστις ἐκτελῶν *πατρικὴν ἐντολὴν* εἰσῆλθεν εἰς ἐκκλησίαν καὶ ἐβράδυνε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν βασιλικὴν προσταγήν, ἐν συμφυρμῷ πρὸς τὴν διήγησιν περὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ τῆς Ἡρωδιάδος [2]).

Τὸ τέλος τῆς σμυρναϊκῆς παραλλαγῆς συμπίπτει πρὸς τὸ ἀραβικὸν (ὑπὸ χριστιανοῦ Κόπτου γραφὲν) συναξάριον τῶν θαυμάτων τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ [3]). Ὡς ἐν τῇ σμυρναϊκῇ παραλλαγῇ ὁ βασιλεὺς καὶ ἐν τῷ συναξαρίῳ ὁ πλούσιος Μαρκιανὸς ἐπιστρέφει εἰς τὴν πόλιν του ἐνῷ γίνονται αἱ γαμήλιοι τελεταὶ καὶ μανθάνει παρὰ διαβάτου εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς μιλλίου ἀπὸ τῆς πόλεως τοὺς γάμους τῆς θυγατρός του.

Ἡ μυκονία παραλλαγὴ περιέχει καὶ στοιχεῖα ἑτέρου παραμυθίου, τοῦ Ἀρκουδογιάννη. Εἰς τὰ ἑλληνικὰ παραμύθια, ὡς εἰς πολλοὺς ἀρχαίους μύθους, ἀναφέρονται συχνάκις ἥρωες τραφέντες ὑπὸ ζῴων, ὑπερβάλλοντες τοὺς κοινοὺς ἀνθρώπους εἰς ῥώμην. Ἐν λεσβιακῷ ἔκθετος βασιλόπαις τρέφεται εἰς τὸ δάσος ὑπὸ ἐλάφου, ὅθεν ἔλαβε τὸ ὄνομα Λαφουγιάννης [4]). Κατὰ τοὺς ἀρχαίους μύθους ὁ Πάρις ἐτράφη ἐκτεθεὶς εἰς τὴν Ἴδην ὑπὸ ἄρκτου, ἴχνη δὲ μύθων περὶ μεγάλης ῥώμης αὐτοῦ εἶναι ἴσως τὰ φερόμενα περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἠμύνετο κατὰ τῶν λῃστῶν καὶ ἐπροφύλαττε τὰ ποίμνια [5]). Ὁ Ἀρκείσιος ἐμυθολογεῖτο υἱὸς τοῦ Κεφάλου καὶ ἄρκτου, ὁ δὲ Ἄγριος καὶ ὁ Ὄρειος ἐλέ-

[1]) *Σακελλαρίου*, Κυπριακὰ τ. Β' σ. 319-320.

[2]) *Lydia Schischmánov*, Légendes religieuses bulgares σ 97-100, ἀρ. 46.

[3]) Ἐξ ἀραβικοῦ χειρογράφου τῆς ἐν Γόθᾳ δουκικῆς βιβλιοθήκης, *E. Kuhn* ἐν Byz. Zts. τ. IV σ. 244.

[4]) *Georgeakis et Pineau*, Folklore de Lesbos σ. 68 κέ.

[5]) *Roscher* Lexik. d. Mythol. τ. III σ. 1584.

γοντο τέκνα τῆς Πολυφόντης καὶ ἄρκτου, ὁ δ' ἐπώνυμος τῶν Ἀρκάδων ἥρως Ἀρκὰς τοῦ Διὸς καὶ τῆς εἰς ἄρκτον μεταμορφωθείσης νύμφης Καλλιστοῦς.

Ἐν ἠπειρωτικῷ (ἐξ Ἰωαννίνων) παραμυθίῳ τῆς συλλογῆς τοῦ Hahn (ἀρ. 75), ὡς τὸν Ἀρκείσιον ἐκ τοῦ Κεφάλου ἐγέννησεν ἄρκτος, οὕτως ἄρκτος ἐγέννησε ῥωμαλεώτατον παῖδα ἐξ ἱερέως, ὃν ἐβίασε νὰ συνέλθῃ αὐτῇ. Παπᾶς ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ μυκονίᾳ παραλλαγῇ, καὶ ἐν ἀνεκδότῳ θεσσαλικῷ παραμυθίῳ (ἐκ Καρατσὸλ τοῦ Τιρνάβου). Τὸν παπᾶν πλανηθέντα ἐν ἐρήμῳ τόπῳ καὶ κινδυνεύοντα νὰ γίνῃ βορὰ ἀγρίων θηρίων σῴζει ἄρκτος. Ὁ παπᾶς εὐγνωμονῶν, «ὑπουσχέθη 'ς τν ἀρκοῦδα ποῦς θὰ κάνι̯ μιγάλα καλὰ κὶ 'ς αὐτὴν κὶ 'ς τὰ πιδγιὰ τς, ἂν ἔχῃ. Ἡ ἀρκοῦδα, *ποῦ εἶχε βρῇ ἕνα πιδάκι προυτύτερα ποῦ τ' ἀπέταξαν κακοὶ ἄθρουποι 'ς τν ἐρημιὰ* κὶ τού τριφι γιὰ νὰ τοὺ μιγαλώσ', εἶπε 'ς τοὺν παπᾶ ποῦς θὰ τοὺ στείλῃ 'ς αὐτόν, νὰ φρουντίσ' γιὰ τοὺ καλὸ τοῦ πιδιοῦ τς, ὅντα θὰ μιγαλώσ'.— Τοὺ πιδὶ τώρα τράνιψι̯ κὶ δὲν ἤθιλε νὰ ζῇ μέσ' 'ς τς λόγγους μὶ τὰ θηρία, ἤθιλε νὰ εἶνι μὶ ἀθρώπ'. Τότις ἡ ἀρκοῦδα τοῦ εἶπι νὰ πάῃ κεῖ πέρα 'ς ἰκείνου τοὺ χουριὸ 'ς τν ἰκκλησιά, ν' ἀνταμώσ' τοὺν παπᾶ κὶ νὰ τοὺν πῇ κίνου κὶ κίνου, κὶ θὰ σὶ πάρ' 'ς τοὺ σπίτι τ', νά σι κεῖ παντουτεινά».

Τὸ παιδὶ μεταβαίνει εἰς τοῦ παπᾶ, ἐκτελεῖ διαφόρους ἄθλους, ὑπηρετοῦν αὐτόν, ἐν τέλει ὁ παπᾶς ἐπιβουλεύεται τὴν ζωήν του, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ μοιραίως φονεύει τὴν παπαδιάν.

Αἱ δημοσιευόμεναι ἀμέσως κατωτέρω δύο παραλλαγαὶ προέρχονται ἡ μὲν πρώτη ἐκ Σμύρνης, γραφεῖσα τῷ 1862 ὑπὸ Κίμωνος Ι. Παπαμιχαηλέ, χάριν τοῦ καθηγητοῦ Δ. Ι. Μαυροφρύδου, ὅστις δὲν ἔκαμε χρῆσιν αὐτῆς, ἡ δὲ δευτέρα ἐκ Μυκόνου, ἀνακοινωθεῖσά μοι τῷ 1888 ὑπὸ τοῦ Μυκονίου κ. Μιχ. Ι. Βενιέρη, νῦν καθηγητοῦ ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου.

Ἡ τύχη νικᾷ ἢ ὁ βασιλιάς;

(Παραμύθιον ἐκ Σμύρνης).

Μιὰ φορὰ ἦταν ἕνας βασιλιὰς κ' ἠπῆγε μὲ τς ἀστρονόμοι του 'ς τὸ κυνῆγι· ἠβράδυασε ἡ μέρα κ' ἠπῆγε νὰ κοιμηθῇ μέσα 'ς ἑνοὺς μυ-

λωνᾶ τὸ σπίτι. Τὴ νύχτα λοιπὸν ἠγέννησε ἡ γυναῖκα τοῦ μυλωνᾶ. Τὸ πρωΐ ἤστειλε τς ἀστρονόμοι ἀπάνω γιὰ νὰ διοῦνε τί παιδὶ ἤκανε. Κατεβήκανε κάτω, τς ἀρωτᾷ ὁ βασιλιὰς τί παιδὶ ἤκανε, καὶ αὐτοὶ δὲν ἠμιλούσανε. Μὲ τὰ πολλά, ἀφοῦ τς ἐφοβέρισε πολύ, τοῦ πανε πῶς ἤκανε ἀγόρι καὶ θὰ γίνῃ γαμπρός του. Τότε ὁ βασιλιὰς μὲ θυμὸ εἶπε, «Καὶ γιὰ νὰ διοῦμε ποιὸς ἀπ' τσοῖ δυὸ νικᾷ, ἡ τύχη γιὰ ὁ βασιλιάς;» Λένε «Βασιλέα μου, ἡ τύχη νικᾷ». Λέει ἐκεῖνος· «ὁ βασιλιάς».

Τὸ πρωΐ ἠσηκώθηκε καὶ λέει τοῦ μυλωνᾶ· «Νὰ μοῦ δώσῃς τὸ παιδὶ ποῦ γεννήθηκε χτὲς τὸ βράδυ». Λέει ὁ μυλωνᾶς· «Πῶς θὰ σοῦ τὸ δώσω, ποῦ εἶναι παιδί μου;» Μὲ τὰ πολλὰ κατάλαβε πῶς εἶναι ὁ βασιλιὰς καὶ ἠφοβήθηκε καὶ τοῦ τὸ ἔδωκε Τὸ παίρνει ὁ βασιλιὰς τὸ παιδί, κ' ἐκεῖ ποῦ πηγαίνανε βγάζει ἕνα μαχαῖρι ἀπὸ τὴ μέση του καὶ τό μπηξε τοῦ παιδιοῦ, κ' ἠθάρρεψε πῶς τό χε σκοτώσῃ καὶ τὸ πέταξε καταῆς. Μὰ τό χανε φασκιωμένο μὲ πολλὰ παννιά, κ' ἔτσι δὲν ἤπαθε τίποτα. Φύγανε ἀπὸ κεῖνο τὸ μέρος κ' ἠπήγανε 'ς τὸ παλάτι του.

Ἄς ἀφήσωμε τώρα τὸ βασιλιά, κι' ἄς πιάσωμε τὸ καλό σου τὸ παιδί. Ἤτανε ἕνας τζομπάνης, κ' ἐκεῖ ποῦ βοσκε τὰ γίδια του, τοῦ φευγε κάθε μέρα μιὰ κατσίκα, κ' ἐπήγαινε καὶ βύζαινε αὐτὸ τὸ παιδί, καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλὴ ὥρα γύριζε 'ς τὸ κοπάδι. Μιὰ μέρα παραφύλαξ' ὁ τζομπάνης νὰ διῇ ποῦ φεύγει καὶ πάει. Εἶδε πῶς βύζαινε ἕνα παιδί, πάει κοντὰ τὸ βλέπει, κ' εὐχαρίστησε τὸ θεὸ ποῦ τοῦ στειλε ἕνα παιδί, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια ποῦ τανε παδρεμένος καὶ δὲν ἤκανε παιδιά. Τὸ πάει 'ς τὴν κατοικιά του, χάρηκε κ' ἡ γυναῖκα του, τοῦ πήρανε μιὰ βυζάστρα καὶ τὸ βύζαινε. Σὰν ἠμεγάλωσε, τὸ στελνε ὁ μπαμπᾶς του κ' ἤβοσκε τὰ γίδια του. Μιὰ μέρα βγῆκε ὁ βασιλιᾶς 'ς τὸ κυνῆγι μὲ τς ἀστρονόμοι καὶ τὴ δωδεκάδα του. Οἱ ἀστρονόμοι τὸ γρωνίσανε καὶ γυρίζουνε καὶ λὲν τοῦ βασιλιά. «Ἡ τύχης νικᾷ γιὰ ὁ βασιλιάς;» Τότες γυρίζει καὶ τῶς λέει ὁ βασιλιάς, τί θέλουν νὰ εἰποῦν. Τότε τοῦ θυμίσανε τὸ περιστατικό, καὶ τοῦ δείξανε τὸ βοσκόπουλο. Τὸ φωνάζει ὁ βασιλέας τὸ παιδὶ καὶ τοῦ λέει· «Γρωνίζεις γράμματα;» Λέει «Ὄχι». Τότ' αὐτὸς γράφει ἕνα γράμμα, καὶ ἔσοντας νά ναι μὲ τὴν ὀλπίδα πῶς δὲ γρωνίζει τὸ παιδὶ γράμματα τοῦ τό δωκε νὰ τὸ πάῃ τοῦ βεζίρη του 'ς τὸ παλάτι καὶ νὰ περιμένῃ νὰ πάρῃ τὴν ἀπόκριση. Τὸ παιδὶ τὸ καημένο 'ς τὸ δρόμο τοὖρθε 'ς τὸ νοῦ καὶ λέει· «Αὐτὸς

ὁ βασιλιάς, τί ἤτανε δουλειά του νὰ μ' ἀρωτήσῃ ἂν ξέρω γράμματα. Βέβαια θὰ τρέχῃ καμιὰ σκατοδουλειά». Τ' ἀνοίγει τὸ γράμμα καὶ τί νὰ δῇ! 'Adὶς γιὰ καλό, βλέπει πῶς διαλογούdανε νὰ τὸ σκοτώσουνε. Πιάνει καὶ αὐτὸ καὶ γράφει 'ς ἄλλο χαρτί, κ' ἤγραψε· «'Αμέσως ποῦ φτάσῃ αὐτὸ τὸ παιδί, νὰ τὸν δώσῃς τὴν κόρη μου καὶ νὰ κάνῃς τοὺς γάμους πρὶν νὰ φτάσω». Βάζει κι' ἀποκάτω τὴν ὑπογραφὴ τοῦ βασιλιᾶ, καὶ πηγαίνει 'ς τὸ βεζίρη καὶ τοῦ δίνει τὸ γράμμα. Παίρνει τὸ γράμμα, τ' ἀναγνώνει, κ' εὐτὺς τόνε στέλνει 'ς τὸ λουτρό, τοῦ βάζει βασιλικὰ φορέματα, κι' ἀνοίγει τσοῖ γάμοι, καὶ σαράντα ἡμέραις τρώγανε καὶ ξεφαντώνανε. 'Αφοῦ τέλειωσε ὁ γάμος, φτάνει κι' ὁ βασιλιὰς μὲ τσοῖ ἐκπαγιέ του(;), καὶ ἀκούοντας τὰ τούμπανα καὶ τσοῖ καμπάναις τρόμαξε, κι' ἀρωτᾷ τί γίνεται. Τοῦ λένε· «Βασιλιά μου, ἡ κόρη σου παντρεύεται». Λέει· «Μεθυσμένος εἶσαι, γιὰ σκοτισμένος;» Πηγαίνει 'ς τὸ παλάτι του, κι' ἀρωτᾷ τὸ βεζίρη· «Τ' εἶν' αὐτὰ τὰ πράματα ποῦ βλέπω;» Λέει «Βασιλιά μου, ὅτι μὲ πρόσταξες ἔτσι καὶ ἤκανα». Τοῦ δείχνει τὸ γράμμα, καὶ τοῦ λέει· «'Ιδοὺ καὶ ἡ ὑπογραφή σου».

Τότες κι' ὁ βασιλιὰς ὡμολόγησε πῶς καὶ τῷ ὄντις ἡ τύχη νικᾷ καὶ ὄχι ὁ βασιλιάς, ἀναγνώρισε τὸ γαμπρό του,

κ' ἠκάμανε γάμοι καὶ χαραῖς
καὶ ξεφάdωσες καλαῖς.

῾Ο 'Αρκουδογιάννης

(Παραμύθιον ἐκ Μυκόνου)

Μιὰ φορὰ ἕνας ἤθελε νὰ πάῃ ἀπό να χωριὸ 'ς ἄλλο μὲ τὴ γυναῖκα του καὶ τὸ βυζανάρικο παιδί του. 'Στὸ δρόμο ἐνυχτώθη καὶ τὸν ἔπιασε καὶ βροχὴ καὶ μπῆκε μέσα 'ς ἕνα κελλί. 'Αφοῦ φάαν' ὅτι εἴχανε, ἐκοιμθήκανε. Περνοῦσ' ἀπὸ κεῖ κ' ἕνας χασάπης, καὶ γιὰ τὴ βροχὴ μπῆκε κ' εὐτόνος μέσα 'ς τὸ κελλί, ὅπου εἶδγιε τὸ φῶς, ἕνα ἄθρεπο μιὰ γυναῖκα καὶ τὸ παιδὶ καὶ κοιμώντανε. 'Αφοῦ πέρασε λίῃ ὥρα, τότε μπαίνει κ' ἕνας ἄλλος καὶ δὲ χαιρετᾷ τὸ χασάπη, ἀλλὰ πιάνει τὸ παιδὶ καὶ τοῦ γράφει 'ς τὸ κούτελο πῶς θενὰ κληρονομήσῃ τὸ χασάπη ποῦ στέκεται 'ς τὴν πόρτα. 'Αφοῦ ἤγραψεν εὐτὰ εὐγῆκε

πάλι χωρὶς νὰ χαιρετήσῃ. Ὁ χασάπης ἐπῆε κοντὰ νὰ δγῇ πᾶ νά καμε κακὸ 'ς τὸ παιδὶ καὶ βάλουν εὐτὸ 'ς τὸ μπελά. Βλέπει τὰ γράμματα 'ς τὸ κούτελο τοῦ παιδγιοῦ, καὶ συλλοᾶται πῶς μπορεῖ νὰ χαλάσῃ τὸ παιδί, χωρὶς νὰ τόνε νοιώσῃ κανεὶς γιὰ νὰ μὴ βγοῦν τὰ γράμματα σωστά. Τό πιασε καὶ τό βαλε 'ς τὸ ντρουβᾶ του. Ἅμα πέρασεν ἀπό να λαγκάδι βαθὺ τό ρηξε κάτω γιὰ νὰ σκοτωθῇ. Ἔμπλεξεν ὅμως 'ς ἕνα φρύανο κ' ἐσώθη.

Μιὰ ἀρκοῦδα εἶχε τὴ φωλιὰ κης κοντὰ 'ς τὸ φρύανο κ' ἤτονε ὅτι καὶ γέννησε. Εἶχε πολὺ γάλα καὶ μαζὶ μὲ τ' ἀρκουδάκια ἐπῆρε καὶ τὸ παιδὶ καὶ τὸ βύζανε, καὶ μεγάλωσε καὶ περπατοῦσε μὲ τὰ τέσσερα σὰ κ' ἐκεῖνα. Ἡ ἀρκοῦδα συνήθιζενε νὰ τὰ πααίνῃ νὰ βόσκουνε 'ς ἑνοὺς παπᾶ τ' ἀμπέλι. Ὁ παπᾶς ἔβλεπε τὰ πατήματα κῆ ἀρκούδας τῶν ἀρκουδακιῶ καὶ τοῦ παιδγιοῦ μαζί, ἔβαλε ντραγάταις νὰ τὸ πιάσουνε. Οἱ ντραγάταις ἐφυλάανε ὅλη νύχτα καὶ τὸ πιάσανε. Τὸ πῆρ' ὁ παπᾶς, τὸ βάφτισε καὶ τό βγαλεν Ἀργκουδογιάννη. Τό χε σὰν παιδί του καὶ τό μαθε καὶ λία γραμματάκια.

Ἅμα ἐμεγάλωξενε ὁ Ἀρκουδογιάννης, ἐπέρασε μιὰ μέρα ἀπὸκεῖ ὁ χασάπης ποῦ τὸν εἶχενε ῥιχτάμενο 'ς τὸ λαγκάδι. Ὁ παπᾶς τοῦ βαλε νὰ φάῃ καὶ τοῦ φάνη παράξενο τ' ὄνομα τ' Ἀρκουδογιάννη καὶ ρώτησε γιὰ αὐτὸ τὸ παπᾶ. Ὁ παπᾶς τοῦ πε τὴν ἱστορία, πῶς εὐρέθηνε μὲ τὴν ἀρκοῦδα. Ὁ χασάπης ἐσυλλοΐστηνε, πᾶς εἶναι τὸ παιδὶ ἐκεῖνο ποῦ ρηξε 'ς τὸ λαγκάδι. Παρακάλεσε τὸ παπᾶ, ἂν μπορῇ ὁ Ἀρκουδογιάννης νὰ τοῦ πάῃ ἕνα γράμμα 'ς τὸ χωριό του καὶ νὰ τὸ δώκῃ 'ς τὰ χέρια κῆ γυναίκας του καὶ νὰ πῇ πῶς σὲ τρεῖς μέραις θενἄρθῃ. Ἐπῆρεν ὁ Ἀρκουδογιάννης τὰ γράμμα καὶ 'ς τὸ δρόμο τό νοιξε καὶ εἶδγιε μέσα πῶς εὐτόνονε ποὔρχεται εὐτοῦ νὰ τόνε σκοτώσετε. Ὁ Ἀρκουδογιάννης ἔπιασε καὶ ἔκαμεν ἄλλο γράμμα, καί γραψε μέσα πῶς εὐτόνονε ποὔρχεται εὐτοῦ νὰ τονὲ μπατρέψετε μὲ τὴ θυατέρα μας. Ἀφοῦ ἐπήαινε τὸ γράμμα ὁ Ἀρκουδογιάννης ἀμέσως τὸν ἐμπατρέψανε. Ὕστερα ἀπὸ τρεῖς μέραις φτάνει κι' ὁ χασάπης καὶ τοῦ λέανε «Καλορίσκη ἡ θυατέρα σου». Ὁ χασάπης ἤκανε πῶς νὰ ξέρῃ κ' ἤλεενε «εὐκαριστῶ». Ὁ χασάπης πάλι ἤθελε νὰ τονὲ σκοτώσῃ. Γιὰ αὐτὸ πῆε 'ς τὸ βοσκό του καὶ τοῦ πενε «ὄγιος ἔρθῃ νὰ σοῦ ζητήξῃ ἀρνί, νὰ τόνε σκοτώσῃς μὲ τὴν ἀξίνη». Ὕστερα πῆε 'ς τὸ σπίιτ

του, κ' εἶπε 'ς τὴ γυναῖκα του· «Ἐγὼ πάω 'ς τὸ γιαλὸ καὶ σὺ στεῖλε τὸ γαμπρὸ 'ς τὸ βοσκὸ νὰ φέρῃ ἕνα ἀρνὶ γιὰ νὰ κάμωμε τὸ γιόμα». Ἡ γυναῖκα ἤστειλενε τὸ γιὸ νὰ φέρῃ τ' ἀρνί, γιατὶ ἐντρέπουντανε νὰ στείλῃ τὸ γαμπρό. Ἀφοῦ πῆεν ὁ γιός, ἀμέσως ὁ βοσκὸς τὸν ἐσκότωσενε. Σὲ λίη ὥρα ἦρθε κι' ὁ χασάπης 'ς τὸ σπίτι καὶ μαθαίνει πῶς ἀμπαντέχει τὸ γιὸ νὰ φέρῃ τ' ἀρνί. Ἀκούει εὐτὰ ὁ χασάπης, τρέχει, κι' ὁ βοσκὸς ἀπὸ μακριὰ τοῦ φωνάζῃ «καλὰ σοῦ τὸν ἔχω». Ὁ χασάπης ἅμα πῆε κοντὰ καὶ εἶδγιε τὸ γιὸ σκοτωμένο ἔπιασε τὸ μαχαῖρι του καὶ ἐσκοτώθη. Καὶ ἔμεινε νοικοκύρης 'ς οὖλα ὁ Ἀρκουδογιάννης καὶ εὐγήκανε σωστὰ τὰ γράμματα ποῦ τοῦ γραψε 'ς τὸ κούτελό του ἐκεῖνος ὁ ἄθρεπος μέσα 'ς τὸ κελλί.

* * *

Τοῦ δευτέρου ἀλβανικοῦ παραμυθίου ἑλληνικὰς παραλλαγὰς εὑρίσκομεν παρὰ Hahn καὶ Legrand [1]). Ἐν τῷ παρὰ Hahn ἠπειρωτικῷ παραμυθίῳ (ἐκ Ζίτσης) ἡ εἰσαγωγὴ εἶναι ὁμοιοτάτη· ὁ πατὴρ ἐρωτᾷ τὸν ἐπίσκοπον ἂν τὸ ἀρνὶ πού ἕνας ἔθρεψε κ' ἐμεγάλωσε εἶναι δίκαιον νὰ τὸ ἀφήσῃ νὰ τὸ φάγῃ ἄλλος ἢ πρέπει νὰ τὸ φάγῃ αὐτός. Ἡ κόρη ὅπως ἀποφύγῃ ζητεῖ δύο χρυσᾶς ἐνδυμασίας, φλωρία καὶ μαργαριτάρια καὶ ἕνα κουτί. Διαφεύγει καὶ συναντᾶται μὲ τὸ βασιλόπουλο τυλιγμένη εἰς δέρμα ζώου. Ἐν τοῖς ἑξῆς παρατηρεῖται συμφυρμὸς πρὸς τὸ παραμύθιον τῆς Σταχτοπούτας. Ἐν ἄλλῃ ἠπειρωτικῇ παραλλαγῇ (ἐκ Βίτζας), ὁ πατήρ, ὅστις εἶναι παπᾶς, ἐρωτᾷ τὸν ἐπίσκοπον ποῖος δικαιοῦται νὰ φάγῃ τὰ μῆλα τῆς μηλιᾶς πὤχει 'ς τὴν πόρτα του, αὐτὸς ἢ ἄλλος ξένος· ἡ δὲ κόρη ζητεῖ ἀπὸ τὸν πατέρα της ὡραίας ἐνδυμασίας καὶ ἕνα *καντλέαν* (;) ἤτοι ξύλινον κιβώτιον ἀνθρωπόσχημον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐγκλείεται, φαινομένη ὡς ξύλινος ἄνθρωπος. Ἐν ἑτέρᾳ δὲ παραλλαγῇ σμυρναϊκῇ, ἡ εἰσαγωγὴ εἶναι ὁμοία πρὸς τὰ πλεῖστα τῶν εὐρωπαϊκῶν παραμυθίων. Ὁ βασιλεὺς πατὴρ θέλει νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα του, ἐκτελῶν ὑπόσχεσιν, ἣν ἔδωκεν εἰς τὴν ἀποθανοῦσαν

[1]) *Hahn*, Gr. u. alban. Märchen ἀρ. 27 τ. I σ. 191-3, II σ. 244-7. *Ém. Legrand*, Recueil de contes populaires grecques, Par. 1881 ἀρ. 16 (Ἡ Ξυλομαρία).

σύζυγόν του, διότι ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβῶνος ταύτης ἐφαρμόζεται εἰς τὸν δάκτυλον τῆς θυγατρός. Ἡ κόρη ἐν ἀπογνώσει ἐπικαλεῖται τὴν ἀρωγὴν τῶν Μοιρῶν, ἡ δὲ Μοῖρά της ἐπιφανεῖσα τὴν συμβουλεύει νὰ ζητήσῃ πολυτίμους ἐνδυμασίας, ἐν οἷς καὶ μίαν τριχωτήν, ἃς ἀδύνατον ἦτο νὰ κατασκευάσῃ τεχνίτης. Ἀλλὰ τὰ ζητηθέντα προμηθεύει εἰς τὸν βασιλέα ὁ διάβολος, ἡ δὲ κόρη ἀναγκασθεῖσα νὰ ὑποκύψῃ, φυγαδεύεται ὑπὸ τῆς Μοίρας. Εἰς τὸ βασιλόπουλο ἐπιφαίνεται, φοροῦσα τὸ τριχωτὸν ἔνδυμα, ἐξ οὗ ὠνομάσθη *Μαλλιαρή*[1]).

Ὁ Hahn ἀναφέρει παράλληλα γερμανικά, νεαπολιτικόν, βλαχικὸν καὶ λιταυικόν. Ἄλλα δ' ἱκανὰ τὸν ἀριθμὸν παράλληλα σημειώνουσιν ὁ R. Köhler καὶ ὁ J. Bolte[2]). Εἰς πολλὰ τούτων τὸ ἔνδυμα τῆς κόρης εἶναι ξύλινον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα *Ξυλομαρία* τῆς ἑλληνικῆς παραλλαγῆς καὶ *Κουτσ̈οdρού* τῆς ἀλβανικῆς. Ἀντίστοιχα εἶναι τὰ ἰταλικὰ ὀνόματα Maria del legno, Maria intaulata, τὸ πεδεμοντικὸν Marion de bosch (=legno) καὶ τὸ νορβηγικὸν Kari Trästak (ξυλοφόρεμα).

[1]) Ἐν τῷ ὁμοίῳ σικελικῷ ἐπίσης Μαλλιαρὴ Μπέττα (Betta Pilusa) ὀνομάζεται ἡ ἡρωΐς.

[2]) *Gonzenbach*, Sicilianische Märchen, Lpz. 1870 ἀρ. 38 τ. I σ. 261-9 καὶ σημειώσεις τοῦ *R. Köhler* αὐτ. τ. II σ. 229. *Köhler-Bolte* ἐν Zeitschrift des Vereins f. Volkskunde 1896 σ. 75. Archiv. f. slavische Philologie τ. II σ. 622 μετὰ σημειώσεων τοῦ Köhler.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ. Ἀνωτέρω ἐν σ. 108 δὲν ἐμνημονεύθη μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν παραλλαγῶν τοῦ πρώτου παραμυθίου καὶ ἡ μακεδονικὴ παρὰ *Abbott* (Macedonian Folklore σ. 347-350). Τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του νύκτα ἐμοίραναν αἱ τρεῖς Μοῖραι νὰ κληρονομήσῃ τὸν διανυκτερεύοντα ἐν τῇ καλύβῃ πλούσιον, σωθὲν ἐκλήθη *Νάϊντης* (Βρετός), διὰ σλαβικοῦ ὀνόματος. (Πρβλ. τὸ ἐν τῷ νοτιοσλαβικῷ παραμυθίῳ ὄνομα Najdenik). Ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ ἡ ἀντικατάστασις τῆς ἐπιστολῆς ἔγινεν ἀπὸ ἕνα «γέρο μὲ μακριὰ ἄσπρα γένεια». Ὑπὸ δὲ τῶν ποιμένων τοῦ πλουσίου, ὡς ἐν τῇ μυκονίᾳ παραλλαγῇ, ἀντὶ τοῦ γαμβροῦ του Νάϊντη φονεύεται ὁ υἱός του.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Πολλὴ καὶ ἀξιολογωτάτη πολλάκις λαογραφικὴ ὕλη εὑρίσκεται διεσπαρμένη εἰς ἑλληνικὰς ἐφημερίδας, περιοδικὰ συγγράμματα καὶ ἐτήσια ἡμερολόγια, μέγα δὲ μέρος ταύτης διαλανθάνει, ὡς εἰκός, τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὰς τοιαύτας μελέτας, μάλιστα δὲ τοὺς ἀλλοδαπούς. Οὕτω δὲ μένει ἄγνωστος καὶ ἄχρηστος ἡ γινομένη ἐργασία, οὐδ' ἐν ταῖς περιεκτικωτάταις βιβλιογραφίαις μνημονευομένη, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ *Λαογραφικὴ ἐπιθεώρησις τοῦ περιοδικοῦ τύπου*, ἡ ὑπὸ τοῦ *Ἑσσικοῦ λαογραφικοῦ συνδέσμου* ἐκδιδομένη [1]) ἄλλο ἑλληνικὸν περιοδικὸν δὲν γινώσκει, πλὴν τῆς *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος* καὶ τῆς *Διεθνοῦς ἐφημερίδος τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας*.

Ὅθεν ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ δημοσιεύωμεν εἰς ἕκαστον τεῦχος τοῦ Δελτίου τούτου τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας ἀναγραφὴν τῶν ἐν τῷ ἑλληνικῷ περιοδικῷ τύπῳ περιεχομένων λαογραφικῶν ἐργασιῶν, μετὰ περιλήψεως ἐκτενεστέρας, ἱκανῆς νὰ παράσχῃ ἔννοιαν ὁπωσδήποτε σαφῆ τῶν ἐργασιῶν τούτων εἰς τοὺς μὴ δυναμένους νὰ ἔχωσιν αὐτὰς ταύτας ἀνὰ χεῖρας, διὰ τὸ δυσπόριστον τῶν πολυαρίθμων περιοδικῶν, ἐν οἷς κατεχωρίσθησαν. Εἰς τὴν ἀναγραφὴν δὲ ταύτην δὲν ἐθεωρήσαμεν ἄσκοπον νὰ προσθέτωμεν προσθήκας καὶ συμπληρώσεις, ἀφορμὴν λαμβάνοντες ἔκ τινων τῶν μνημονευομένων ἐργασιῶν, καὶ νὰ ἐπισυνάπτωμεν παρατηρήσεις καὶ κρίσεις, ἀναφερομένας προπάντων εἰς τὴν μέθοδον τῶν συλλογῶν. Διότι ἐνομίσαμεν

[1]) Volkskundliche Zeitschriftenschau für 1904, Leipzig, B. G. Teubner 1907.—f. 1905, Leipzig, 1907.

ὅτι οὕτω προσφορώτατα διὰ τῶν παραδειγμάτων δύναται νὰ γίνεται ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐν τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ τοῦ ἀνὰ χεῖρας τεύχους συντομώτατα κατ' ἀνάγκην ἐκτεθεισῶν ὁδηγιῶν εἰς λαογραφικὰς συλλογάς.

Ἀκρόπολις ἐφημερίς, Ἀθ. 26 Ἀπριλίου 1909.

Κερκυραϊκὰ τραγούδια τοῦ γάμου.
Τέσσαρα γαμήλια ᾄσματα.

Bulletin de correspondance hellénique. Athènes 1909. Ἔτ. 31.

Σ. 148-159. **H. Grégoire,** *Notes sur le dialecte de Farasha.* Ἐν σ. 158-9 τὸ κείμενον παραμυθίου «Ἡ Κουλπερίτσα», ὡς παράδειγμα τοῦ φαρασιωτικοῦ ἰδιώματος τῆς Καππαδοκίας.

Διεθνὴς ἐφημερὶς τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας. Journal international d' archéologie numismatique dirigé et publié par *J. N. Svoronos* Athènes Quatrième trimestre 1907 (ἐκδοθὲν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1909).

σ. 333-4. **Κ. Μ. Κωνσταντοπούλου,** *Βυζαντιακὸν φυλακτήριον.*

Τὸ ὑπὸ τοῦ W. Fröhner (Collection Photiadès-pacha, Monnaies byzantines σ. 49) δημοσιευθὲν χαλκοῦν νομισματόμορφον κέρμα, ὅπερ ἀνεδημοσίευσε καὶ ὁ G. Schlumberger (Mélanges d' archéologie byzantine, Ire serie σ. 307-8), εἰκάσας ὅτι ἴσως ἔχει

σχέσιν πρὸς τὸν ὕμνον τοῦ τρισαγίου ἢ ἦτο προωρισμένον διὰ τὴν ἀμοιβὴν τῶν ψαλτῶν, ὁ Κωνσταντόπουλος χαρακτηρίζει ὡς φυλακτήριον. Τὰς δ' ἐπιγραφάς, ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς ὄψεως πέριξ τῆς κεφαλῆς τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ΑΓΙΟϹ ΑΓΙΟϹ ΑΓΙΟϹ καὶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας ἑκατέ-

ρωθεν σταφυλῆς

Υ	CΥ
Γ	ΟΔ
ΗΑ	ΙΡ
	ΕΤ

εὐστοχώτατα ἀναγινώσκει, *῞Αγιος, ἅγιος, ἅγιος, ὑγίεια(ν) σοι δωρεῖται* ῞Οθεν ἡ ἐπιγραφὴ παρέχει τὴν ἐξήγησιν τῆς χρήσεως, ὡς φυλακτηρίου προφυλάσσοντος ἀπὸ ἀσθενειῶν ἢ θεραπεύοντος ἀσθενείας.

῾Η διόρθωσις τοῦ ΥΓΗΑ τῆς ἐπιγραφῆς εἰς τὸ τετρασύλλαβον ὑγίεια δὲν εἶναι ὀρθή· ὁ τρισύλλαβος τύπος *ὑγεῖα* ἢ *ὑγῖα* ἦτο ἐν χρήσει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀττικῇ διαλέκτῳ ἀπὸ τοῦ 100 π. Χ. (Meisterhans, Grammatik d. att. Inschriften[3] σ. 49, 29). Οὐδ' ἡ κατ' αἰτιατικὴν ἐκφορὰ εἶναι ἀναγκαία.

᾿Εθνικὴ μοῦσα. Πανελλήνιον μηνιαῖον μουσικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα. ῎Οργανον τοῦ ἐν ᾿Αθήναις «᾿Εθνικοῦ μουσικοῦ συλλόγου». Διευθυντὴς *Χρ. Γ. Βλάχος*. ᾿Αθῆναι 1909. ᾿Αριθ. 1 Μάρτιος 1909. Εἰς 8ον σ. 16 μετὰ μουσικοῦ παραρτήματος ἐκ 4 σελίδων λιθογραφημένων.

Τὸ πρῶτον τοῦτο φυλλάδιον περιοδικοῦ συγγράμματος, ἐκδιδομένου ὑπὸ τοῦ κατ' ᾿Ιανουάριον τοῦ 1907 συσταθέντος ᾿Εθνικοῦ μουσικοῦ συλλόγου, περιέχει ἔκθεσιν περὶ τῆς τελέσεως τῶν ἐγκαινίων τοῦ συλλόγου τὴν 1 ᾿Απριλίου 1907 καὶ τὴν περιγραφὴν καὶ τὰς κρίσεις ἐφημερίδων περὶ ταύτης. ᾿Επισυνάπτεται δ' εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην περίληψις τῆς ἕνα μῆνα μετὰ τὰ ἐγκαίνια γενομένης διαλέξεως τοῦ μέλους τοῦ συλλόγου ᾿Αθ. Εὐταξίου περὶ τῆς ᾿Εθνικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ἥτις ἔχει δημοσιευθῇ ἔκτοτε εἰς ἰδιαίτερον φυλλάδιον.

Λαογραφικῆς ὕλης περιέχει τὸ φυλλάδιον δύο σελίδας. ῾Υπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «᾿Ηθογραφία ἑλληνικὴ» ἐν σ. 13 ὁ διευθυντὴς Χρ. Βλάχος δημοσιεύει πρῶτον μὲν βραχυτάτην ἀναξίαν λόγου σημείωσιν περὶ τῆς παιδικῆς παιδιᾶς τῶν χαρτίνων ἀετῶν, ἔπειτα δ' ἑπτὰ παροιμίας, ἄνευ σημειώσεως τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως αὐτῶν, πάσας γνωστοτάτας καὶ ἐκδεδομένας· καὶ τέλος τρία δημώδη αἰνίγματα, καὶ ταῦτα ἐπίσης γνωστὰ καὶ ἄνευ δηλώσεως τόπου· ἡ λύσις τούτων δὲν

παρατίθεται, σημείωσις δὲ τῆς διευθύνσεως («δεχόμεθα καὶ λύσεις») σαφῶς δεικνύει, ὅτι ταῦτα δὲν δημοσιεύονται πρὸς ἄλλον σκοπόν, εἰμὴ ὅπως ἀντικαταστήσωσι τὰ ἐν τοῖς οἰκογενειακοῖς ἢ παιδικοῖς περιοδικοῖς καταχωριζόμενα παίγνια καὶ πνευματικὰς ἀσκήσεις.

Ὑπὸ δὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ᾎσματα δημοτικὰ» ἐν τῇ ἑπομένῃ σελίδι δημοσιεύεται τὸ κείμενον 5 δημοτικῶν ᾀσμάτων, ὧν τὸ μέλος μεταγράφεται ἐν τῷ μουσικῷ παραρτήματι ὑπὸ τοῦ Χρ. Βλάχου διττῶς, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν κοινὴν μουσικήν. Καὶ τῶν ᾀσμάτων τούτων δὲν μνημονεύεται ἡ προέλευσις, πλὴν τοῦ πρώτου, περὶ οὗ σημειοῦται, ὅτι εἶναι «νησιωτικόν, καταγωγῆς(;) χιακῆς».

Τὸ πρῶτον τῶν ᾀσμάτων «Κάτω 'ς τὸ γιαλό, κάτω 'ς τὸ περιγιάλι» εἶναι τὸ ἐκδεδομένον ἐν τῇ συλλογῇ *Λιανοτράγουδα* (Ἀθ. παρὰ Τεφαρίκῃ 1866 σ. 180-1), εἰς τὴν β´ ἔκδοσιν τῆς συλλογῆς ταύτης (παρὰ Κτενᾷ καὶ Σούτσᾳ 1876 σ. 196-7) καὶ πλείστας τῶν νεωτέρων συλλογῶν Λιανοτραγούδων καὶ Ἀνθολογιῶν. Παραλλαγὴ παρὰ *Pernot* ἐν Nouv. arch. des missions scientifiques τ. XI σ. 172-3.

Τὸ δεύτερον «'Σ τῆς ἀκρίβειας τὸν καιρὸ» εἶναι ἀθηναϊκὸν τῶν ἀπόκρεων, οὗ παραλλαγαὶ ἐδημοσιεύθησαν ἐν διαφόροις συλλογαῖς.

Τὸ τρίτον «Σὲ καινούρια βάρκα μπῆκα» ἐδημοσιεύθη ἐν Λιανοτράγουδ. Ἀθ. 1866 σ. 185 ἀρ. 20 (Ἀθ. 1876 σ. 201-2). Παραλλαγαὶ δὲ ἐν *Παχτίκου,* Δημ. ᾆσμ. σ. 116 ἀρ. 81 καὶ σ. 136 ἀρ. 92.

Τὸ 4ον εἶναι τὸ γνωστότατον «Κάτω 'ς τοῦ Βάλτου τὰ χωριὰ» (Passow ἀρ. 139). Ἡ παραλλαγὴ ἡ δημοσιευομένη εἰς τὰς πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ Ἀνθολογίας, (ὁπόθεν ἐλήφθη καὶ τὸ κείμενον τῆς ἐκδόσεως ταύτης) παρουσιάζει ὀλίγας τινὰς λεκτικὰς διαφοράς. Ὁ Passow δὲν ἀναφέρει ἐκ τῶν προηγουμένων συλλογῶν τὴν παρὰ Α. Κορομηλᾷ ἐκδοθεῖσαν Ἀνθολογίαν (Ἀθ. 1838 σ. 5).

Τὸ 5 εἶναι τὸ ᾆσμα τοῦ ἀετοῦ «Ἕνας ἀετὸς καθότανε», πολλάκις ἐπίσης ἐκδοθέν.

Τοῦ κειμένου τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων προτάσσεται ἡ ἑπομένη σημείωσις, τὴν ὁποίαν ἀντιγράφομεν αὐτολεξεί:

«Τὰ δημοτικὰ ᾄσματα κατατάσσονται εἰς τρεῖς κυρίως κατηγορίας, *ἐπιτραπέζια* (καθιστά), *ὀρχηστικὰ* καὶ *κώμους* (πατηνάδας [γράφε πατινάδας] ἢ ἐμβατήρια). Εἰδικώτερον ὅμως χαρακτηρίζονται ταῦτα καὶ

ὡς *ὕμνοι, ἱστορικά, ἡρωϊκά, κλέφτικα, πολεμικὰ* καὶ *πυρρίχια, ἐρωτικά, γαμήλια, ὑπνωτικὰ* (! ἐννοεῖ ἴσως τὰ βαυκαλήματα), *θρησκευτικά, αἰωρητικά, κάλανδα, σατυρικά, ἀστεῖα, συμβολικὰ* καὶ *ἄλλως*. Τὰ κατωτέρω ᾄσματα συνελέγησαν καὶ ἐμελοποιήθησαν παρ' ἡμῶν».

Ἡ ἀνεπιστήμων αὕτη διαίρεσις τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων συμπληροῦται διὰ νέων κατηγοριῶν, εἰς ἃς κατανέμονται τὰ δημοσιευόμενα πέντε ᾄσματα. Κατὰ τὴν παρεπιγραφὴν ἑκάστου αὐτῶν, τὸ μὲν πρῶτον εἶναι *νησιωτικόν*, τὸ β΄ *σατυρικόν*, τὸ γ΄ *χορευτικόν*, τὸ δ΄ *ἁρματωλικὸν* καὶ τὸ ε΄ *ἐρωτικὸν-συμβολικόν!* Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου σημειοῦται προσέτι, ὅτι τὸ «χορεύουσιν ᾀδόμενον ἢ παιζόμενον οἱ *Λεβέντες* κατὰ προτίμησιν». (τίνες οὗτοι;)

Πρὸς ταῦτα ἁμιλλῶνται τὰ ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ τεύχους γραφόμενα περὶ τοῦ προγράμματος τοῦ περιοδικοῦ. «'Από τοῦ 1453 μέχρι τοῦ 1821», γράφει ὁ κ. Βλάχος «*ἡ ἱστορία* (!) καὶ ἡ πρόοδος τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀνεκόπη. *Οὐδὲν δὲ ἄλλο* (!) μαρτύριον τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς δουλείας καταστάσεως τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἔχομεν, πλὴν τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ᾀσμάτων, τὰ ὁποῖα δικαίως *διὰ τὸν λόγον τοῦτον* (!) θεωροῦνται γενικῶς ὡς κειμήλια ἐθνικά, ἄξια *διὰ τοῦτο* ἐπειγούσης περισυλλογῆς καὶ διασώσεως· διότι δι' αὐτῶν ἱκανῶς εἰκονίζονται καὶ διαδηλοῦνται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ ἱστορία, ὁ χαρακτήρ, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς φυλῆς ἡμῶν».

Πέτρ. Ξαρχάκου, Θεμ. Φιλαδελφέως **Ἑλληνικαὶ πρόοδοι.** Πανελλήνιον Λεύκωμα. 'Αθ. 1908.

Σ. 153-160. *Θ.* ***Κληρονόμου*** *Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια.* Περὶ τούτου κάμνομεν λόγον κατωτέρω ἐν τοῖς περιεχομένοις τῆς Φόρμιγγος.

Le monde hellénique 'Αθ. 1/14 Φεβρ 1909 ἀρ. 250.

Aghis Théros *(Σπ. Ι. Θεοδωροπούλου) Les complaintes maniotes, traduction P. B[audry].*

Βραχέα τινὰ περὶ τῶν μοιρολογίων τῶν Μανιατῶν. Σχεδὸν πάντες οἱ Μανιᾶται μοιρολογοῦσι, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕκαστον χωρίον τῆς Μάνης εὑρίσκονται δύο ἢ τρεῖς ἐξακουστοὶ μοιρολόγοι. Κατὰ πᾶσαν κηδείαν, ὅτε ὅλον περίπου τὸ χωρίον συνέρχεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ νε-

κροῦ, συμμετέχον τοῦ πένθους, οἱ μοιρολόγοι οὗτοι ἐξάρχουσι τοῦ θρήνου, ἐπαινοῦντες ἐν τοῖς μυρολογίοις των τὸν νεκρὸν καὶ παραμυθοῦντες τοὺς οἰκείους αὐτοῦ. Συμβαίνει δὲ πολλάκις οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ ν' ἀποκρίνωνται. δι' αὐτοσχεδίων στίχων, ᾀδομένων εἰς τὸν αὐτὸν μονότονον ἦχον τῶν μανιάτικων μοιρολογίων καὶ οὕτω συνάπτεται σπαρακτικὸς διάλογος τῶν θρηνούντων.

Τὰ μοιρολόγια ἐνέχουσιν ἄτεχνον μὲν ἀλλὰ περιπαθῆ ποίησιν, καὶ λαμπροὶ ἀδάμαντες κοσμοῦσι πολλάκις στίχους ἐρρυθμοτάτους. Εἶναι δὲ τὰ μόνα ᾄσματα, τὰ ὁποῖα οἱ Μανιᾶται τραγουδοῦν καὶ παρὰ πότον καὶ εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῶν. Νεανίδες ἀλέθουσαι τὸν χειρόμυλον ἐπαναλαμβάνουσι μοιρολόγια, τὰ ὁποῖα ἤκουσαν εἰς κηδείαν, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρέθησαν, προασκούμεναι τρόπον τινὰ εἰς ὅσα αὐταὶ θὰ θρηνῳδήσωσιν, ἂν ὁ Θεὸς νὰ φυλάγῃ χάσωσι κανένα συγγενῆ των.

Ἐν τέλει παρατίθεται μετάφρασις τοῦ μοιρολογίου χήρας ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ νεαροῦ συζύγου της.

Κατὰ παραδρομὴν ἴσως τοῦ μεταφραστοῦ ἡ Μάνη ἡ *ἀποσκιαδερὴ* μεταφράζεται orientale, ἐνῷ ἡ ἀνατολικὴ λέγεται *προσηλιακή*, ἀποσκιαδερὴ δὲ εἶναι ἡ δυτική.

Ἀρ. 271, (9 Μαρτ.).

L' âme hellénique dans les chansons populaires.

Περίληψις διαλέξεως τοῦ κ. Σπ. Θεοδωροπούλου, ἥτις θὰ δημοσιευθῇ ὡς εἰσαγωγὴ ἐκλογῆς δημοτικῶν ᾀσμάτων, ἧς ἀγγέλλεται ἡ ἔκδοσις.

Νέος Ἑλληνομνήμων, τριμηνιαῖον περιοδ. σύγγραμμα συντασσόμενον καὶ ἐκδιδόμενον ὑπὸ *Σπυρ. Π. Λάμπρου*, Ἀθ. Τόμ. Ε΄ 1908.

Σ. 3-18. *Ἔκφρασις τῶν ξυλοκονταριῶν τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως.*

Ἐκ τοῦ βατικανοῦ ἑλλ. κώδικος 1409 τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος δημοσιεύεται ἔκφρασις ἀνωνύμου συγγραφέως περιγράφουσα ἀπεικόνισιν ἱππικοῦ ἀγῶνος διαδορατισμοῦ. Τὴν περιγραφομένην ζωγραφίαν, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἐκδότης, δὲν πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν φανταστικήν, ἀλλὰ δημιούργημα τῆς γραφικῆς πράγματι ὑφιστάμενον· διότι εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι πλὴν τῆς ἁγιογραφίας εἶχεν οὐ μικρὸν προοδεύσῃ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ ἡ κοσμικὴ ζωγραφικὴ μάλιστα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ

τῶν αὐτοκρατόρων. Φέρει δ' ἐκ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ ἐξ ἱστορημένων χειρογράφων πλείστας μαρτυρίας πρὸς ἀπόδειξιν τούτου. Βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 63 κέ.

Σ. 190-269. *Μονῳδίαι καὶ θρῆνοι ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως.*

Μετ' ἀναγραφὴν τῶν πηγῶν τῆς ἱστορίας τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Λάμπρος παραθέτει κατάλογον πλήρη τῶν ὑπαρχόντων θρήνων καὶ μονῳδιῶν ἐπὶ τῇ ἁλώσει, πλὴν τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων. Εἶναι δ' οἱ ἔμμετροι θρῆνοι ἑλληνικοὶ μὲν 7, ἀλλόγλωσσοι δὲ 10, καὶ μονῳδίαι εἰς πεζὸν λόγον 7, ἀφοῦ ἐξαιρεθῶσιν ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου τρία κείμενα, τὰ ὁποῖα πεπλανημένως ἐνομίσθησαν μονῳδίαι ἢ θρῆνοι εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων· (ἐν τέλει σ. 267-9 προστίθεται καὶ εἷς ἔμμετρος θρῆνος καὶ δύο μονῳδίαι). Ἐν σ. 203 κέ. ἐκδίδει ἓξ πεζὰς μονῳδίας καὶ τρεῖς ἐμμέτρους θρήνους, ἀνέκδοτα πάντα, πλὴν τῆς μονῳδίας τοῦ Ἀνδρονίκου Καλλίστου, ἧς τὴν νέαν ἔκδοσιν ὑπέλαβεν, ὡς λέγει, ἀναγκαιοτάτην ἕνεκα τῶν πολλῶν σφαλμάτων τῆς ἐκδόσεως τοῦ Migne, καὶ τοῦ θρήνου τοῦ παπᾶ Συνοδινοῦ, ὃν ἄνευ τῶν διαφόρων γραφῶν τοῦ κώδικος εἶχεν ἐκδώσῃ ἐν τῇ *Ἑστίᾳ*. Ἐπισυνάπτει δ' εἰς τὰς ἐκδόσεις ταύτας καὶ τέσσαρα ἄλλα κείμενα ἀνέκδοτα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν πολιορκίαν καὶ ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τὰ ἐκδοθέντα κείμενα καταλέγεται καὶ *θρῆνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως*, τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσι δύο παραλλαγαί, μία ἐν τῷ Παρισινῷ κώδικι Suppl. grec 467 καὶ ἑτέρα ἐν τῇ Ἐθν. Βιβλιοθήκῃ Ἀθηνῶν ἀρ. 2414. Ἐν τούτῳ περιέχεται παράδοσις περὶ τῆς ἁλώσεως καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ἄγνωστος μέχρι τοῦδε, διὸ δὲν περιελήφθη εἰς τὰς ἐμὰς Παραδόσεις. Ἡ παράδοσις ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Καθὼς ἐμπῆκαν οἱ Τοῦρκοι τὸ μέρος τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ ἐπεριπάτει ὁ ἐλεεινὸς βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπὸ τὰ τείχη καὶ ἔβλεπε διὰ τοὺς ἐχθρούς. Εἶχε καὶ μετ' αὐτοῦ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας· καὶ πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος ἦτον ἕνας ναὸς τῆς Ὑπεραγίας, καὶ θεωρεῖ ὁ βασιλεὺς μίαν βασίλισσαν ὁποῦ ἔρχονταν ἀπὸ ἔξω μὲ πολλοὺς εὐνούχους καὶ ἐμπῆκε μέσα εἰς τὸν ναόν. Ὑπῆγε γοῦν καὶ ὁ βασι-

λεὺς μὲ τοὺς ἄρχοντας νὰ ἰδοῦν τί βασίλισσα ἦτον ἐκείνη ὁποῦ ἐμπῆκεν εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον, καὶ ἐμπῆκαν μέσα. Ἡ δὲ βασίλισσα ἄνοιξε τὴν ὡραίαν Πύλην καὶ ἐμπῆκε μέσα, καὶ ἐκάθησεν εἰς τὸ ἱερὸν σύνθρονον καὶ ἔδειξε σχῆμα λυπητικόν. Τότε ἄνοιξε τὸ ὑπεράγιον αὐτῆς στόμα καὶ εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα· «Ἀφόντις μοῦ ἐπαράδωσαν ταύτην τὴν ταλαίπωρον Πόλιν, πολλαῖς φοραῖς τὴν ἐγλύτωσα ἀπὸ ὀργαῖς θεϊκαῖς· ἀλλὰ καὶ τώρα ἐπαρακάλεσα τὸν υἱόν μου καὶ θεόν, καὶ ὅμως ἔγινε ἀπόφασις, ὅτι νὰ παραδοθῆτε εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀλλοτρίων, διότι αἱ ἁμαρτίαι τοῦ λαοῦ ἄναψαν τὸν θυμὸν τοῦ θεοῦ [1]). Καὶ λοιπὸν ἄφες τὸ στέμμα τῆς βασιλείας ἐδῶ νὰ τὸ φυλάγω, ἕως νὰ εὐδοκήσῃ ὁ θεὸς νὰ ἔλθῃ ἄλλος νὰ τὸ παραλάβῃ, καὶ σὺ ὕπαγε νὰ ἀποθάνῃς, ὅτι ἔτζι ὥρισεν ὁ θεός». Καὶ ὡς ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς ἔγινε περίλυπος, καὶ ἔβγαλε τὸ στέμμα τῆς βασιλείας καὶ τὸ σκῆπτρον ὁποῦ ἐβάστα εἰς τὸ χέρι, καὶ τὰ ἔβαλεν ἐπάνω εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν· καὶ ἐστάθη μετὰ δακρύων καὶ εἶπεν· «Ὦ δέσποινά μου, ἐπειδὴ διὰ τὰς ἁμαρτίας μου ἐξεγυμνώθηκα τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας καὶ χάνω τὴν ζωήν μου, ἰδοὺ παραδίδωμι καὶ τὴν ψυχήν μου εἰς χεῖράς σου, καθὼς σε ἐπαρέδωκα καὶ τὸ στέφος τῆς βασιλείας». Τότε ἀπεκρίθη ἡ κυρία τῶν ἀγγέλων· «Κύριος ὁ θεὸς νὰ ἀναπαύσῃ τὴν ψυχήν σου μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ». Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔβαλε μετάνοιαν, καὶ ὑπῆγε νὰ φιλήσῃ τὸ γόνυ αὐτῆς, καὶ ἐκείνη ἔγινεν ἄφαντος μετὰ τῶν εὐνούχων, οἵτινες ἦσαν οἱ ἄγγελοι. Ἀλλὰ οὐδὲ τὸ στέμμα οὐδὲ τὸ σκῆπτρον εὑρέθησαν ἐκεῖ ὁποῦ τὸ ἄφησε, διότι τὸ ἐπῆρεν ἡ κυρία Θεοτόκος νὰ τὸ φυλάγῃ ἕως οὗ νὰ γένῃ ἔλεος εἰς τὸ ταλαίπωρον γένος τῶν χριστιανῶν. Ταῦτα ἐξηγήθησάν τινες χριστιανοὶ ὕστερον, παρόντες ἐκεῖ ὅπου εἶδαν τὸ θαῦμα. Τότε ἐβγῆκε ὁ βασιλεὺς γεγυμνωμένος τῆς βασιλείας, καὶ ὑπῆγε μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, βλέποντες ἀπὸ τὰ τείχη τοὺς ἐχθρούς· καὶ ἐσύναξαν καὶ ἐσυναπαντήθη μὲ μερικοὺς Τούρκους, καὶ δώσας πόλεμον μετ' αὐτῶν, ἐνικήθη καὶ ἔκοψαν αὐτὸν ὁμοῦ μὲ τοὺς ἄρχοντας

[1]) Πρβλ. τὸν χρησμὸν τῆς Πυθίας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου (Ἡρόδ. Ζ' 141):

Οὐ δύναται Παλλὰς Δί' Ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι,
λισσομένη πολλοῖσι λόγοις καὶ μήτιδι πυκνῇ.

αὐτοῦ, καὶ ἤφεραν τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐλεεινοῦ βασιλέως εἰς τὸν σουλτᾶνον καὶ ἐχάρη μεγάλως».

Ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι, ὡς παρετήρησεν ὁ Λάμπρος, ἄγνωστος, διότι οὐδεὶς ἀπεθησαύρισεν αὐτὴν μέχρι τοῦδε ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ. Εἰκάζω δ' ὅμως ὅτι παραλλαγή τις ἴσως ταύτης ἦτο γνωστὴ εἰς τὸν ποιητὴν Ζαλοκώσταν, ὑπεμφαινομένη ἐν τῷ ποιήματί του «Τὸ σπαθὶ καὶ ἡ κορῶνα»· ἐκτὸς ἂν εἰς ἁπλῆν σύμπτωσιν, ἐκ τῆς ταὐτότητος τῶν πόθων ἐξηγουμένην, ἀποδοθῇ ἡ ὁμοιότης τῶν ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ ποιητοῦ καὶ τῇ παραδόσει ἰδεῶν.

σ. 332-3. *Ἀνέκδοτον ποιημάτιον Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου.*

σ. 333-4. *Ἡ ἀρχὴ τοῦ κατὰ ἡγουμένων ποιήματος τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου.*

Τὸ μὲν πρῶτον ἐκ βιενναίου κώδικος καὶ ἐξ ἀθωνικοῦ τοῦ Κουτλουμουσίου ἀποτελεῖται ἐξ 7 στίχων, καὶ φαίνεται πιθανῶς ἀπόσπασμα ποιήματος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν. Τὸ δὲ δεύτερον ἐκ φλωρεντινοῦ χειρογράφου ἔχει ὀλίγας διαφορὰς γραφῆς πρὸς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Legrand.

σ. 337-8. *Τί εἶναι οἱ μεταξωτοὶ ἄρτοι;*

Ἐν τῷ Μοναχείῳ κώδικι ἀρ. 450 τοῦ Νικήτα Χωνιάτου ἀναφέρονται μεταξωτοὶ ἄρτοι, ὧν ἄδηλος ἡ ἔννοια. Βλ. κατωτέρω.

σ. 339-340. *Διαθήκη τοῦ ιζ' αἰῶνος.*

Ἐκ κώδικος τῆς ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς διαθήκη γραφεῖσα ἐν Κρανιδίῳ τῷ 1634.

σ. 340-1. *Λιαβοῦλκοι ἐν Ζακύνθῳ.*

Μνεία τῆς οἰκογενείας Λιαβούλκων ἐν ζακυνθίᾳ διαθήκῃ τοῦ 1507.

σ. 400-413. *Τὰ ὀνόματα τοῦ πυροβόλου, τοῦ τυφεκίου καὶ τῆς πυρίτιδος παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς.*

Συναγωγὴ καὶ ἐξέτασις τῶν χωρίων τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, ἐν οἷς ἀναφέρονται διάφορα ὀνόματα πρὸς δήλωσιν τῶν πυροβόλων ὅπλων καὶ τῆς πυρίτιδος.

σ. 444-450. *Διαθήκη ἐκ Μήλου γραφεῖσα ἐν ἔτει 1748.*

σ. 486-8. *Οἱ μεταξωτοὶ ἄρτοι.*

Ἐξ ἀνακοινώσεων τοῦ ἐν Σωζοπόλει Κ. Δ. Παπαϊωαννίδου, τοῦ ἐκ Μεσημβρίας τῆς Θρᾴκης Μαργ. Κωνσταντινίδου καὶ τοῦ Δ. Ῥού-

σου βεβαιοῦται, ὅτι οἱ μεταξωτοὶ ἄρτοι τοῦ μοναχείου κώδικος τοῦ Χωνιάτου εἶναι οἱ κατασκευαζόμενοι ἐξ ἀλεύρου κοσκινισθέντος διὰ κρησάρας πυκνῆς ἐκ μεταξωτοῦ ὑφάσματος. Ὁ Παπαϊωαννίδης ἀναφέρει καὶ ἀπόσπασμα δημοτικοῦ ᾄσματος τῆς Σωζοπόλεως, ὅπερ εἶναι παραλλαγὴ τῶν παρὰ Passow ἀρ. 477-479.

σ. 489-490. *Τὸ τέλεσμα τοῦ νεραντζίου.*

Περὶ τοῦ τιμαριωτικοῦ ἔθους τοῦ νὰ δίδωσιν εἰς τὸν αὐθέντην ὁσάκις ζητήσῃ ἓν νεράντζι, εἰς ἀναγνώρισιν τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ.

Ὁ Νουμᾶς, Χρονιὰ Ϛ΄ Ἀθ. 1908.

Ἀρ. 296 σ. 6-7. ***Ἀναστασινοῦ Κ.*** *Ἠλειακά.*

Περί τινων ἐθίμων καὶ δοξασιῶν καὶ περὶ τριῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων. Τὸ ἓν περὶ τῶν Τούρκων τοῦ Λάλα, τὸ δεύτερον τῆς Μαριορῆς, ἀναγόμενον εἰς ἐρωτικὸν συμβὰν τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τὸ δὲ τρίτον τῆς Ἀναστασιᾶς, ὅπερ ὁ ἐκδότης λέγει ἐπιχώριον ἠλειακὸν καὶ νεώτερον· (φέρονται δ' ὅμως παραλλαγαὶ αὐτοῦ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας).— Ἐκ τῶν ἐθίμων ἀναφέρει τὰ *πιστρόφια* (τὴν ἐπίσκεψιν τῆς νύμφης μετὰ τὸν γάμον εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον, μεθ' ἣν ἐπιτρέπεται πλέον νὰ ἔλθωσιν οἱ συγγενεῖς αὐτῆς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ)· καὶ τὴν ἐν ἑορταῖς δωρεὰν καλλιεργίαν τῶν ἀγρῶν δυστυχήσαντος κτηματίου ὑπὸ φίλων του (*κρασοφιλιὰ* ἢ *ξέλαση*). Μνημονεύει προσέτι τὴν δοξασίαν, καθ' ἥν τὰ *μονομηνιάτικα,* ἤτοι τὰ ἀδέλφια τὰ γεννηθέντα τὸν αὐτὸν μῆνα, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἴδωσιν ἀλλήλους κατὰ τὸν γάμον ἢ τὸν θάνατον, οὔτε νὰ κοινωνήσωσιν ὁμοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Περίεργος εἶναι ὁ τρόπος δι' οὗ ἀποτρέπουσι τὸ μοιραῖον κακὸν κατὰ τοὺς γάμους: «Γεμίζουνε τὸ στόμα τους νερό, σκεπάζουνε τὰ μοῦτρα τους μὲ μιὰ μπόλια καὶ μπαμπουλωμένοι ποῦ θά ναι, πλησιάζει ὁ ἕνας τὸν ἄλλονε μοῦτρο μὲ μοῦτρο, καὶ μπουχίζουνε ταῖς μπόλιαις μὲ τὸ νερὸ πῶχουνε 'ς τὸ στόμα. Ξεσκεπάζουνται καὶ φιλιοῦνται. Καὶ μὲ τὸ μπούχισμα ξεφεύγουνε τῆς μοίρας τὸ γραφτό».

Ἀρ. 301-304. **F. Chr. Asbjoernsen.** *Ὁ σύντροφος Λαϊκὸ νορβεγικὸ παραμῦθι. Μετάφρασις Δήμου Μιτυληνοῦ.*

Ἐκ γαλλικῆς μεταφράσεως (ἐν τῷ Mercure de France) μετά-

φρασις νορβηγικοῦ παραμυθίου τῆς συλλογῆς τοῦ Asbjoernsen. Εἶναι τὸ γνωστότατον παραμύθιον τοῦ εὐγνώμονος νεκροῦ, οὗ παραλλαγαὶ φέρονται παρὰ πλείστοις λαοῖς· (πρβλ. *K. Simrock,* der gute Gerhard und die dankbaren Todten. Bonn 1856. *Köhler* ἐν *Pfeiffers* Germania τ. III σ. 199-209 καὶ ἐν Orient u. Occident τ. II σ. 322-9 τ. III σ. 93-103. *Fr. H. Groome* ἐν Folk-Lore 1898 σ. 226-244, ὅστις ἀναφέρεται εἰς τοὺς πρὸ αὐτοῦ πραγματευθέντας περὶ τοῦ θέματος τούτου καὶ προσθέτει πολλὰ ἄλλα παράλληλα). Ἑλληνικὰ συναξάρια, πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Simrock μνημονευομένων, ἀναφέροντα τὴν πρὸς ἄταφον νεκρὸν εὐεργεσίαν, ἣν ἀντήμειψεν οὗτος, εἶναι τὰ τοῦ ἁγίου Μαρτίνου (Μηναῖον Νοεμβρ. 12) καὶ τοῦ ἁγ. Δονάτου (Μηναῖον Ἀπριλ. 30. *Νικοδήμου* ἁγιορείτου, Συναξαριστὴς τ. Β΄ σ. 300 ἔκδ. Ζακύνθου). Ὅμοιος μῦθος καὶ παρὰ *Τζέτζῃ* Χιλιαδ. Α΄ στ. 624—633 καὶ *Κ. Δαπόντε* (Καθρέπτης τῶν γυναικῶν, Λιψ. 1766 τ. Α΄ σ. 370 3) καὶ ἑλληνικὸν παραμύθιον Ῥοκαφόρτε τῆς Καλαβρίας (La Calabria τ. VII σ. 57. 67-70), καὶ λεσβιακὸν (*Ἀναγνώστου*, Λεσβιακὰ σ. 161 κἑ.). Τῶν ἐπεισοδίων τοῦ παραμυθίου πολλὰ εὑρίσκονται καὶ ἐν ἑλληνικοῖς. — Βουλγαρικὴ παράδοσις παρὰ L. Schischmánov, Légendes religieuses ἀρ. 77 σ. 202 κἑ.

Ἀρ. 305 σ. 7-8. **Δαβαζάγκα**, *οἱ δύο μάγοι, παραμύθι Σακαλάβικο.* Ὁ αὐτὸς συλλογεύς, ὅστις εἰς προηγούμενα ἔτη τοῦ Νουμᾶ ἐδημοσίευσε συλλογὴν παραμυθίων τῆς Μαδαγασκάρης, ἀπέστειλεν ἐξ Ἀναλαλάβας τῆς Μαδαγασκάρης παραμύθιον, ἢ ἀκριβέστερον παράδοσιν τῶν Σακαλάβα (τῶν μιγάδων κατοίκων τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς νήσου). Δὲν διευκρινεῖ δ' ὅμως ἂν τὴν παράδοσιν ταύτην συνέλεξεν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ ἢ τὴν παρέλαβεν ἔκ τινος συλλογῆς· οὔτε περὶ τῆς μεταφράσεως σημειώνει, ἂν εἶναι πιστὴ ἢ ἐλευθέρα· κατὰ λέξιν μετάφρασις βεβαίως δὲν εἶναι.

Κατὰ τὴν σακαλαβικὴν ταύτην παράδοσιν δύο ξακουσμένοι μάγοι, τῶν ὁποίων ὁ εἷς κατῴκει εἰς Μαδαγασκάρην, ὁ δ' ἕτερος εἰς τὴν ἀπέναντι ἤπειρον τῆς Ἀφρικῆς, ζηλοτυποῦντες ἀλλήλους ἀπεφάσισαν «νὰ χτυπηθοῦνε ὡς ποῦ ὁ ἕνας τους ἀπὸ τοὺς δύο νὰ σκοτωθῇ. Κι' ὁ πόλεμός τους νὰ μὴ γίνῃ οὔτε μὲ ντουφέκια οὔτε μὲ σπα-

θιά, μὰ μὲ τὰ μάγια τους». Κανεὶς ὅμως ἀπὸ τοὺς δύο δὲν κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ, «γιατὶ τοῦ ἑνὸς τὰ μάγια βρίσκανε τοῦ ἀλλουνοῦ πιὸ δυνατά. 'Σ τὸ τέλος ἀποφασίσανε νὰ πολεμήσουνε μὲ τοῖς πέτραις. Ξεκολλήσανε πέτραις μεγάλαις σὰ βουνὰ καὶ τοῖς πετάξανε μὲ μεγάλη δύναμη. Καὶ πετάξανε τόσαις πολλαῖς καὶ μὲ τόση λύσσα, ποῦ καὶ οἱ δυό τους σκοτωθήκανε. Αὐταῖς οἱ πέτραις εἶναι τὰ νησιὰ ποῦ φαίνουνται σήμερα μπροστὰ στὴ Μανταγασκάρη. Ἡ Νοσιμπή, ἡ Μαγιόρκα, ἡ 'Αντζουὰν κ' οἱ ἄλλαις. 'Απὸ αὐταῖς τοῖς πέτραις εἶναι καὶ τὰ βουναλάκια καὶ τὰ βράχια ποῦ βρίσκονται 'ς τὴν ἀκρογιαλιά, 'ς τὸ μάκρος τῆς στεριᾶς. Λένε μάλιστα πῶς πολλαῖς βρίσκονται καὶ 'ς τἆλλο μέρος, πέρ' ἀπὸ τὴ θάλασσα, καὶ τὴν 'Αφρική».

«'Αφοῦ σκοτωθήκανε οἱ δυὸ μάγοι τὸ αἷμά τους χύθηκε κ' ἔκαμε τὴ θάλασσα, τὰ δάκρυά τους κάμανε τὴ βροχή, τὰ κόκκαλά τους τὰ κορμιὰ τῶν δεντρῶνε, τὸ πετσί τους τὴ φλοῦδα τους, καὶ τὰ μαλλιά τους τὰ φύλλα. Γιὰ τοῦτο καὶ σήμερα ἀκόμα γιὰ νὰ κάμουνε γιατρικὰ οἱ ἀθρῶποι, παίρνουνε νερό, φύλλα, φλούδαις καὶ κομμάτια ξύλα».

«Τὰ κεφάλια τους ὅμως ὁ θεὸς Ζαναχάρης τὰ πῆρε σπίτι του, καὶ μοίρασε τὸ μυαλό τους 'ς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, μὰ δὲν ἔκαμε καλὴ μοιρασιά, γιατὶ ἄλλους ἔκαμε ἀθρώπους γνωστικοὺς κι' ἄλλους τρελλούς, ἄλλους ξυπνητοὺς κι' ἄλλους βλᾶκες, ἄλλους ποῦ ξέρουνε καὶ κάνουνε γιατρικὰ κι' ἄλλους ποῦ δὲν ξέρουνε».

Τὸν κοσμογονικὸν τοῦτον μῦθον τῶν Σακαλάβα ἀγνοῶ ἂν κατέγραψεν ἄλλος τις. Δὲν μνημονεύεται μὲν οὔτε ὑπὸ τοῦ Waitz (Anthropologie τ. II σ. 439 κέ.) ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν τῆς Μαδαγασκάρης, οὔτε ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ συλλογῇ μύθων καὶ παραμυθίων τῶν διαφόρων κατοίκων τῆς νήσου, ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ J. Sibree ἐν Folk-Lore Journal τ. I καὶ II, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐξετάσω, ἂν περιελήφθη εἰς ἄλλο τι τῶν περὶ τῆς λαογραφίας καὶ ἐθνογραφίας τῆς Μαδαγασκάρης πολυαρίθμων βιβλίων, διότι ταῦτα δὲν εὑρίσκονται ἐν Ἀθήναις.

Τὰ περὶ τοῦ σχηματισμοῦ νήσων καὶ ὀρέων ἐκ βράχων ἐκσφενδονωμένων ὑπὸ γιγάντων εἶναι κοινὰ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς. Βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις τ. Β' σ. 739. 741. 743. 744. Τῶν δὲ περὶ δημιουρ-

γίας τῆς θαλάσσης, τῶν δένδρων κλπ. ἐκ τῶν μελῶν γίγαντος ἢ ἄλλου ὑπερφυσικοῦ ὄντος εὑρίσκονται ἀνάλογα καὶ ἐν ἄλλοις κοσμογονικοῖς μύθοις. Πρβλ. τὰ περὶ τοῦ γίγαντος Ὑμὶρ τῆς σκανδιναυικῆς μυθολογίας Grimm, Deutsche Mythologie[4] σ. 464)· τὰ περὶ δημιουργίας τῶν τεσσάρων τάξεων τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Purusha (ἀνθρώπου) ἐν τῷ Ῥὶγ Βέδᾳ (X, 90. Βλ. τοὺς παρὰ Kaegi der Rigveda[2] σ. 235 ἀναφερομένους συγγραφεῖς). Πλὴν τούτων ἀναφέρει ὁμοίους μύθους ἰθαγενῶν τῆς Ἀμερικῆς ὁ A. Lang, Myth, Ritual and Religion I[1] σ. 243. 246.

Ἀρ. 363, σ. 3. *Ἀκροπολίτισσα, Παραμῦθι φιλλαντέζικο.*

Εἶναι ὁ ὡραῖος μῦθος περὶ τῆς λίμνης Ἔϊμ, ἥτις βδελυχθεῖσα τοὺς μιαίνοντας δι' αἱμάτων τὰ ὕδατά της κακοὺς ἀνθρώπους, κατέλιπε τὴν κοίτην της καὶ ἀνελθοῦσα εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ἰχθύων της, κατῆλθεν εἰς χώραν ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ κατέστησεν αὐτοὺς εὐτυχεῖς. Ἀλλ' ὁ μῦθος οὗτος, ὃν ἀγνοῶ πόθεν παρέλαβεν ἡ ἐν τῷ Νουμᾷ μεταφράσασα, δὲν εἶναι φιλλανδικός, ὡς ἐσφαλμένως φέρεται, ἀλλ' ἐσθωνικός. Περιέλαβεν μὲν αὐτὸν ἐν τῇ φιλλανδικῇ μυθολογίᾳ αὐτοῦ ὁ Castrén (Vorlesungen über die finnische Mythologie. St. Petersburg 1853 σ. 71-2), καὶ ἐκ τούτου πιθανώτατα ὑπετέθη ὅτι εἶναι φιλλανδικός. Ἀλλ' ὁ Castrén ῥητῶς λέγει ὅτι εἶναι ἐσθωνικὸς καὶ ὅτι παρέλαβεν αὐτὸν ἐκ τοῦ Grimm (Deutsche Mythologie 4η ἐκδ. 1875 σ. 498), ὅστις τὸν εὗρεν ἐν τῷ Taschenbuch f. Liebe u. Freundschaft 1809 (σ. 179) ὅπου τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη.

Ξενοφάνης. Ἐν Ἀθήναις 1908 τ. Ε'.

Τεῦχ. Γ' καὶ Δ', σ. 182-8. ***Ἀναστ. Μ. Λεβίδου*** *περὶ τῶν ὀνομασιῶν κωμῶν, κωμοπόλεων καὶ πόλεών τινων.*

Περὶ τῆς ἐτυμολογίας καππαδοκικῶν τινων τοπωνυμιῶν.

Τεῦχ. Ζ' καὶ Η' σ. 355-8. ***Ἀθαν. Τρυγωνίδου***, *Δημώδη κυζικηνὰ ᾄσματα.*

Δημώδη μὲν κυζικηνὰ ᾄσματα, ὡς ἐπαγγέλλεται ἡ ἐπιγραφὴ τῆς διατριβῆς, δὲν εὑρίσκομεν εἰμὴ ἓν μόνον ἀτελές, ὅπερ δὲν ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον ὁ συγγραφεὺς νὰ δημοσιεύσῃ ὁλόκληρον, ἀναπληρώσας τὰ ἐλλείποντα δι' ἑνὸς κτλ., καὶ τετράστιχον ἀπόσπασμα ἑτέρου.

Διότι ἀντὶ τοῦ κειμένου δημωδῶν ᾀσμάτων ἔκρινε προτιμότερον ν' ἀνακοινώσῃ φιλοσοφικὰς θεωρίας καὶ παρατηρήσεις περὶ τοῦ ἐκ τῶν μελῳδιῶν ἐμφαινομένου ἤθους καὶ τῆς ψυχικῆς καταστάσεως τοῦ λαοῦ. Θεωρίας δ' ὅμως καὶ παρατηρήσεις ἀσυστάτους καὶ πλημμελεῖς, διότι δὲν στηρίζονται εἰς ἀπηκριβωμένην γνῶσιν τοῦ θέματος.

Ὁ συγγραφεὺς ἐπαναλαμβάνων τὴν γνώμην, ἣν πρὸ ἡμίσεως αἰῶνος ἀνέπτυξεν ὁ Σπ. Ζαμπέλιος, ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ» (Ἀθ. 1859), ἣν φαίνεται ἀγνοῶν, λέγει ὅτι τὰ ᾄσματα τῶν Ἑλλήνων τῶν μεσογείων τόπων (οἱ παράλιοι εἶναι εὐθυμότεροι) «στάζουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λύπην καὶ πόνον», διότι ἐποιήθησαν ἐν χρόνοις δουλείας, ἥτις «προὐξένει τὰς συμφορὰς τῆς ζωῆς, αἵτινες ἀπεκρυσταλλώθησαν ἐν τοῖς ᾄσμασιν αὐτῶν».

Τὰς δὲ μελῳδίας τῶν Κυζικηνῶν «δὲν χαρακτηρίζει ὁ πόνος καὶ ἡ θλῖψις», τοὐναντίον «ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ ὁ ἔρως — κυριαρχοῦσιν ἐν αὐταῖς». Ὁ Κυζικηνὸς «τονίζει τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς τὴν αἴθριον καὶ αἰγλήεσσαν» καὶ «ψάλλει τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὴν Κυζικηνήν»· [ἀτυχεῖς ἔρωτες καὶ ἐρωτικὰ βάσανα εἶναι ἄγνωστα ἐν Κυζίκῳ;]

Μοναδικὴν ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν συγγραφέα, τὸ ἑπόμενον δημῶδες κυζικηνὸν ᾆσμα:

Ποῦ ναι τὸ ἔσχι μ' κ' ἡ χαρὰ
ὁποῦ χα γὼ ἄλλη φορά;
Τὸ ἔσχι μου ἐχάθη,
τώρα ἡ καρδιά μ' μαράθη.
Πρῶτα ξυπνοῦσα τὴν αὐγή,
μὲ χάρη δίχως συλλογή·
τώρα ξυπνῶ ταῖς νύχτες,
μὲ τασάδες καὶ μὲ πίκρες κτλ.

Ἀλλὰ «τὸ μοναδικὸν βεβαίως τοῦτο φαινόμενον δὲν ἀρκεῖ, ὅπως χαρακτηρίσῃ τὰ κυζικηνὰ τραγούδια, ἅτινα χαρακτηρίζει τελείως τὸ κάτωθι τετράστιχον ἀπαντῶν ἐν δημώδει ᾄσματι»:

Χαρὰν χαρὰν χαρῆτε,
καιρὸ μὴν καρτερῆτε,

γιατ' ὁ καιρὸς διαβαίνει
καὶ δὲν γυρίζει πλιά.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς «οὐδαμοῦ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων συλλογῶν τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων ὑπάρχει τόση παρότρυνσις πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς. Ἰδίως ἐν τοῖς ᾄσμασι τῆς Ἑλλάδος(;) Μακεδονίας, Θρᾴκης καὶ Ἠπείρου πολὺ δυσκόλως ἀπαντᾷ τις τοιούτους στίχους». Θὰ παραξενευθῇ ἴσως πολὺ μανθάνων ὅτι τὸ ᾆσμα, ἐξ οὗ ἀπεσπάσθη τὸ παρατεθὲν τετράστιχον, εἶναι πάγκοινον ἐν πλείσταις ἑλληνικαῖς χώραις καὶ ὅτι οὐδ' ἡ προέλευσις αὐτοῦ εἶναι κυζικηνή· διότι καταλέγεται εἰς τὰ ὀλίγιστα ἐκεῖνα ᾄσματα, ἅτινα ἐκ τῆς τεχνικῆς ποιήσεως εἰσεχώρησαν εἰς τὸν λαόν. (Πρβλ. Passow ἀρ. 613).

Ἀλλ' οὐδ' ἡ ἑτέρα παρατήρησις αὐτοῦ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ᾄσματος τούτου εἶναι ἀκριβεστέρα· ὅτι δηλ. «τὸ μόνον δημῶδες ᾆσμα τῶν μερῶν τούτων, — ὅπερ ἐμπνέεται ὑπὸ σατυρικῆς καὶ εὐτραπέλου μούσης εἶναι τὸ ἑπόμενον, ὅπερ ᾄδεται ἐν Πελοποννήσῳ»·

Τὴν πίττα π' ἔφαγε ὁ σπανὸς
μά ἦταν κολοκυθένια
καὶ τοῦ πεσαν τὰ γένεια [1]).

Οὐ μόνον μέγιστον εἶναι τὸ πλῆθος τῶν σατιρικῶν καὶ τῶν εὐτραπέλων δημοτικῶν ᾀσμάτων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναφερόμενον ᾆσμα δὲν εἶναι πελοποννησιακόν· ποιηθὲν ἐν Λαμίᾳ, διεδόθη ἐκεῖθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας.

Τόμ. Ε΄ τεῦχ. Θ΄ καὶ Ι΄. σ. 432-442. ***Ν. Γ. Πολίτου***, *περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.* — (Ἀνατύπωσις ἀποσπασμάτων τοῦ πρυτανικοῦ λόγου ἡμῶν).

Αὐτ. σ. 494-5. ***Μιχ. Κωνσταντινίδου***, *Ἆσμα ἀδόμενον ἐν Πανόρμῳ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Κυζίκῳ.*

Παραλλαγὴ τοῦ γνωστοτάτου ᾄσματος τῆς ἀναγνωρίσεως συζύγων, τοῦ ὁποίου ἄλλαι παραλλαγαὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Αἰνιᾶνος

[1]) Παραλλαγαί: στ. 1 πῶφαγε· στ. 3. «Τὰ χέρια ποῦ τὴν ἔπλασαν ἤτανε ζαχαρένια». (Ν. Γ. Π.).

('Αθηνᾶ, Ναύπλιον 1831 σ. 80), 'Αλ. Σούτσου ('Ελλην. πλάστιγξ 1845 σ. 55), Passow ἀρ. 441-446, Λουκᾶ (Φιλολογ. ἐπισκέψεις σ. 94-5), Σακελλαρίου (Κυπριακὰ 2α ἔκδ. τ. Α΄ σ. 732-3), ὑπὸ τοῦ ἐν Κ/πόλει ἑλλ. φιλολ. συλλόγου ἐν περιοδικῷ αὐτοῦ τ. ΙΘ΄ σ. 204-5, καὶ ἐν Ζωγραφείῳ ἀγῶνι (τ. Α΄ σ. 90 91 ἀρ. 67, σ. 95 ἀρ. 81, σ. 279-280), ὑπὸ Κανελλάκη (Χιακὰ 'Ανάλ. σ. 17-8. 31-2. 54-5), Γάσπαρη (ἡ νῆσος 'Αμοργὸς σ. 92-3), Χ. Χρ. Λεσίου (ἑλληνικὸν χρονολόγιον ὁ 'Ηπειρώτης 1901 σ. 68-9. 70) καὶ ὑπὸ Γ. Παχτίκου (260 δημώδη ἑλληνικὰ ᾄσματα, 'Αθ. 1905 ἀρ. 1 σ. 3-5).

Τ. Ϛ΄ (1909).

Τεῦχ. Γ΄, σ. 125-8. ***Χρ. Χ. Συμβουλίδου***, *Διάσωσις ἰχνῶν ἀρχαιοτάτου ἑλληνικοῦ βίου καὶ ἐξωτερικοῦ παραστήματος (;) ἐν Πόντῳ.*

Παρὰ τὰς ἐπαγγελίας τῆς πομπώδους ἐπιγραφῆς ταῦτα μόνον περιέχει ἡ διατριβὴ αὕτη, περικεκαλυμμένα διὰ πολλῆς ῥητορικῆς τερθρείας καὶ περισσείας κενῶν λέξεων: Ὅτι ἐν τόπῳ τινί τοῦ Πόντου, μὴ ὁριζομένῳ ἀκριβῶς, περὶ τὴν περιφέρειαν τῶν ἐρειπίων ἀρχαίας τινός πόλεως, ἐκεῖ κάπου μεταξὺ Κερασοῦντος καὶ 'Αμασείας, καὶ ὑπὲρ τὴν πεδιάδα τῆς Θεμισκύρας, κεῖνται 8-10 χωρία, οἰκούμενα ὑπὸ Μουσουλμάνων, εἰς οὐδεμίαν κοινωνίαν εὑρισκομένων μετὰ τῶν περιοίκων. «Ἔνθεν μὲν ὁ λεπτὸς τύπος καὶ ἡ πιστὴ ἀναπαράστασις τῆς κλασσικῆς ὡραιότητος (;), ἔνθεν δὲ τὸ ἀρήιον παράστημα τῶν γυναικῶν τῆς περιφερείας ταύτης, καθ' ἣν ὑποτίθεται ὅτι ἐκινοῦντο αἱ 'Αμαζόνες», παρέχουσιν «ἀναμφίλεκτον μαρτυρίαν τῆς διασώσεως ἐθνικῶν χαρακτήρων» (!) Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων συνέρχονται κατὰ καιροὺς νύκτωρ περὶ τὸν πνευματικὸν πατέρα αὐτῶν (Dédé)· Εἰς τὰς συναθροίσεις ταύτας οὐδεὶς μὴ μεμυημένος εἰσέρχεται (ὑποθέτομεν ὅτι ἐννοεῖ ὁ γράψας τὸν ἀποκλεισμὸν ξένων ἢ ἀνηλίκων)· γίνονται δ' ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσεις, παρέχονται ἀφέσεις ἁμαρτιῶν καὶ ἐπιβάλλονται ποιναί. Αἱ θρησκευτικαὶ ἐντολαὶ ἐξαγγέλλονται «δι' εἰδικοῦ ὀργάνου (= μπουζουκιοῦ) καὶ ᾄσματος βυζαντιακῆς πως ἀγωγῆς». «Μετ' αὐτὰς (τὰς συναθροίσεις ;) ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Dédé προσφέρεται πότος εἰς τὰ κατὰ βαθμὸν ἡλικίας (;) ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἱεροτελεστίας παρευρισκόμενα ἄτομα, ὅτε δὲν ἀποκλείονται οὔτε αὐταὶ

αἱ γυναῖκες, ἀκάλυπτοι παριστάμεναι καὶ μετέχουσαι τοῦ πότου». Γίνονται «ἀναμὶξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἰδιόρρυθμοι ὀρχήσεις, ὧν σκοπὸς ὑποτίθεται ἡ ἀποτίναξις πάσης ἁμαρτωλῆς αἰτιάσεως». «Κατ' Ἀπρίλιον ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου (=Χητὴρ Ἐλιᾶς) γίνονται κατὰ χιλιάδας συναθροίσεις ἐπὶ τοῦ φερωνύμου τῷ ἁγίῳ ὄρους, καθ' ἃς λέγεται ὅτι συμβαίνουσι συμμίξεις ἀδιάκριτοι τῶν δύο φύλων».

Εἰς ταῦτα βεβαίως δὲν ἐπιτρέπεται «νὰ διαγνώσωμεν ἀναμφισβήτητα σημεῖα διατηρήσεως αὐτῶν τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων», οὐδ' εἰς τὸ κάλλος τῶν γυναικῶν νὰ διίδωμεν τεκμήριον τῆς καταγωγῆς ἐκ τῶν Ἀμαζόνων. Ἀλλ' ἀναντιρρήτως πολλὴν ἔχουσι σπουδαιότητα, καὶ ἂν ὁ παρατηρητὴς ἦτο ἀκριβέστερος, καὶ σαφέστερος καὶ ἐξεταστικώτερος θὰ συνεκόμιζεν ἀξιολογώτατον ὑλικὸν πρὸς ἐθνολογικὰς μελέτας.

Φόρμιγξ. Μουσικὴ ἐφημερὶς εἰκονογραφημένη, ἐκδιδομένη δὶς τοῦ μηνός. Διευθυντὴς *Ἰω. Θ. Τσώκλης*. Ἐν Ἀθ. Ἔτ. Ϛ' (Ἀπρίλιος 1908—Μαρτ. 1909)

Ἀρ. 1-2. (Ἀπριλ.). σ. 1. *Ἡ διασκευὴ τῶν δημωδῶν μας ᾀσμάτων.*

Κατὰ τῆς γνώμης τῆς διασκευῆς τῆς μουσικῆς τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων, ἣν ἀσπάζονται ὁ Γάλλος Emmanuel καὶ ὁ Ἕλλην τραγουδιστὴς Ἄραμις.

ἀρ. 3 (15 Μαΐου) σ. 1. *Ἐκ μιᾶς ὁμιλίας Γάλλου μουσικοῦ περὶ τῆς δημώδους μουσικῆς μας.*

Ἀπόσπασμα τῆς περὶ τῆς δημώδους ἑλληνικῆς μουσικῆς διαλέξεως τοῦ M. Emmanuel, ἐν τῷ ἐν Παρισίοις Συνδέσμῳ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαίων τοῦ ἑλληνισμοῦ, εἰς οὗ τὰς γνώμας ἀναφέρεται καὶ τὸ προμνημονευθὲν ἄρθρον.

ἀρ. 1-2 σ. 1-2. ἀρ. 3 σ. 2-3. ***Σπ. Π. Λάμπρου,*** *Τὸ πρῶτον δημῶδες ᾆσμα τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης.*

Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν «Μικτῶν σελίδων» τοῦ Σπ. Π. Λάμπρου σ. 385 κἑ.

ἀρ. 1-2 σ. 3. ***Μαν. Δ. Χίου,*** *Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῆς Σάμου. Ἡ κούνια. Ἡ περιγραφὴ καὶ τὸ ᾆσμα αὐτῆς.*

Δίστιχον ἐκ τῶν ᾀδομένων ὑπὸ νεανίδων κατὰ τὴν παιδιὰν τῆς αἰώρας — συνηθιζομένην ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Ἀναλήψεως — μετὰ δηλώσεως τοῦ μέλους εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν.

ἀρ. 3 σ. 1-2. ***Ν. Δ. Ροδοσίνου,*** *Τὸ ἐναρμόνιον γένος εἰς τὰ δημώδη ᾄσματα.*

Δύο δίστιχα ἐξ Ὀρτάκιοϊ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὧν τὸ δεύτερον εἶναι τὸ κρητικὸν ᾆσμα τῆς Σούσας, ἀμφότερα μετὰ δηλώσεως τοῦ μέλους διὰ φθογγοσήμων τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Εἰς τᾄσματα ταῦτα ὁ γράψας νομίζει ὅτι ἀνεῦρε τὸ ἐναρμόνιον γένος τῆς ἀρχαίας μουσικῆς.

ἀρ. 4-6 (Μαΐου καὶ Ἰουνίου) σ. 1-3. ***Ψάχου Κ. Α.*** *Οἱ ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ ῥυθμοὶ καὶ τὰ δημώδη ᾄσματα.*

Περὶ τῆς ἀκριβεστέρας δηλώσεως τοῦ ῥυθμοῦ ἐν τῇ παρασημαντικῇ τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων.

σ. 3-4. ***Σ. Π. Λάμπρου,*** *Βυζαντιακὸν δημῶδες ᾆσμα.*

Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν «Μικτῶν σελίδων» τοῦ Σ. Π. Λάμπρου σ. 395-7 (Byzant. Zeitschrift 1894 τ. IV σ. 165-6). Παρατηρήσεις τινὰς ἐπουσιώδεις εἰς τὸ κείμενον τοῦ ᾄσματος ἐδημοσίευσεν ὁ Ν. Βέης ἐν τῇ ἐφημερίδι Νουμᾶ. Τὸν πρῶτον στίχον μεταγράφει ὁ Λάμπρος διορθώνων, ἕνεκα μετρικῆς ἀνάγκης, τὸ κείμενον τοῦ κώδικος:

Ἄσπρη ξανθὴ πανέμνοστη, ὁ κῦρ Κατῆς μισσεύει.

Ἀλλ' ὡς νομίζω δὲν εἶναι ἀναγκαία ἡ διόρθωσις. Ὁ κῶδιξ ἔχει *κυρκατης ταξιδεύει* καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ πάλιν *κυρκατις*. Τὸ δὲ κύρκατης τοῦτο εἶναι κύριον ὄνομα, οὗ ὅμοιον ἔχομεν καὶ εἰς ἄλλα δημοτικὰ ᾄσματα. (Πρβλ. Passow ἀρ. 438. Παχτίκου σ. 22 ἀρ. 17)*). Ὁ Βέης βεβαιώνει ὅτι τὸ Κατὴς εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ Κωνσταντῖνος, χωρὶς ν' ἀναφέρῃ ποῦ ἐπιχωριάζει τοιοῦτος ὑποκοριστικὸς τύπος ἢ πόθεν γινώσκει τοῦτο. Εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον εἶναι παντελῶς ἄγνωστον τοιοῦτο ὑποκοριστικόν. Ἄλλως δὲ καὶ τὸ κῦρ δὲν ἔχει τὸν τόπον του ἐν τῷ ᾄσματι, προτασσόμενον τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐρωμένου. Ὅθεν οἱ δύο πρῶτοι στίχοι πρέπει ν' ἀναγνωσθοῦν.

Ἄσπρη ξανθὴ πανέμνοστη, Κίρκατης ταξιδεύει,
καὶ ὑπάγει ὁ Κίρκατης μακρεὰ καὶ τὸ ταξίδιν μέγα.

*) Δὲν εἶναι ἄσχετον ἴσως καὶ πρὸς τὸ ὄνομα Κυρίκαλος, ἀπαντῶν ἐν ἐπιγραφῇ χριστιανικῇ τοῦ Μπογαζλαγιὰν τῆς Καππαδοκίας τοῦ Ε' αἰῶνος μ. Χ. (H. Grégoire ἐν Bulletin de corresp. hellénique 1909 σ. 55). Συνηθέστατον ἐν τῇ καππαδοκικῇ τοπωνυμίᾳ εἶναι τὸ Κύρκλαρ. (αὐτ. σ. 26).

Ἀρ. 4-6 σ. 6-7. *Ἐκ τῶν τοῦ κ. Δ. Περιστέρη. Ὁ κυρίως καλαματιανὸς χορός. Μετενεχθεὶς εἰς εὐρωπαϊκὴν παρασημαντικὴν ὑπὸ* ***Χρ. Ἀποστολίδου.***

Μεταφορὰ εἰς τὴν κοινὴν παρασημαντικὴν χορικῶν ᾀσμάτων τοῦ καλαματιανοῦ χοροῦ, ἅτινα ἐν προγενεστέρῳ παραρτήματι τῆς Φόρμιγγος ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Α. Περιστέρη εἰς βυζαντινὴν παρασημαντικήν. Ὁ Χρ. Ἀποστολίδης προσεπάθησε ν' ἀποδώσῃ ἀκριβῶς τὸν ῥυθμικὸν πόδα, ὅπερ δὲν κατωρθώθη, ὡς διατείνεται, ὑπὸ τῶν ἐπιχειρησάντων μέχρι τοῦδε νὰ ἑρμηνεύσωσι διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς παρασημαντικῆς χορικὰ μέλη.

Ἀρ. 4-6 σ. 10-12. ἀρ. 7-8 σ. 4-5. ἀρ. 9-10 ἀρ. 11-12 σ. 4-5. ***Φιλανθίδου Π. Γ.*** *Προθεωρία τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν μελῳδιῶν.*

Ἐκ τῆς μακρᾶς διατριβῆς ἀρυόμεθα τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ γράψας ἔχει καταρτίσῃ συλλογὴν ὑπερτριακοσίων δημωδῶν μελῳδιῶν, βραβευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου. Ἀναπτύσσει δ' ἐν τῇ διατριβῇ τὸ σύστημα, ὅπερ ἐφήρμοσε πρὸς μεταγραφὴν τῶν μελῳδιῶν διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παρασημαντικῆς. Βλ. καὶ κατωτέρω.

Ἀρ. 11-12 σ. 1 ***Σκαλτσᾶ Ἀνδρ. Κ.*** *Τὰ δημοτικά μας τραγούδια καὶ οἱ ἑλληνικοὶ χοροί.*

Γενικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὰς οἰκογενειακὰς συναναστροφὰς καὶ εἰς συναυλίας ἑλληνικῶν δημωδῶν ᾀσμάτων καὶ χορῶν.

Ἀρ. 11-12 σ. 2-3. ***Μπαρτζάνη Θ. Α.*** *Δημώδη ᾄσματα Βεροίας* (συνέχεια ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους).

Πέντε δημώδη ᾄσματα μακεδονικὰ μετὰ δηλώσεως τοῦ μέλους κατὰ τὴν βυζαντινὴν παρασημαντικήν. Τούτων τὰ 4 εἶναι ἀνέκδοτα, ἓν δὲ παραλλαγὴ γνωστοῦ ᾄσματος πολλάκις δημοσιευθέντος (Passow ἀρ. 280. 280^{α}).

Ἀρ. 13 σ. 1-2. ***Τρυγονίδου Ἀθ.*** *Δημώδη κυζικηνὰ ᾄσματα.*

Περὶ τῆς διατριβῆς ταύτης γράφομεν ἀνωτέρω σ. 133 ἐν τῇ ἀναλύσει τῶν περιεχομένων τοῦ Ξενοφάνους, ὅπου ἀνετυπώθη.

Ἀρ. 13 σ. 2-3 ἀρ. 14 σ. 1-2. ***Κληρονόμου Θεοδ.*** *Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια.* (Βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 125).

Καλλίστη ἔκθεσις τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ διαιρέσεως τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, κατὰ λόγον μὲν τῆς προελεύσεως αὐτῶν εἰς *βουνήσια, καμπήσια* καὶ τοῦ *γιαλοῦ*, κατὰ λόγον δὲ τῆς περιστάσεως, καθ' ἣν τραγουδοῦνται, εἰς τέσσαρας τάξεις, εἰς τραγούδια τῆς *τάβλας*, εἰς *τσοπάνικα* ἢ *κλέφτικα*, εἰς τραγούδια τοῦ *χοροῦ* καὶ εἰς τραγούδια τοῦ *δρόμου*. Παρατίθενται δὲ ὡς παραδείγματα καὶ ἀποσπάσματα 5 ᾀσμάτων, ὑπαγομένων εἰς τὰς 4 τάξεις ταύτας (ἐκ τῶν τραγουδιῶν τοῦ χοροῦ παρατίθενται δύο), μετὰ δηλώσεως τοῦ μέλους αὐτῶν εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν [1]).

Ὁ γράψας γινώσκει καλῶς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, καὶ μετὰ βαθέος συναισθήματος περιγράφει τὴν διαφορὰν τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ ποιμένος, καὶ ἐξηγεῖ ψυχολογικῶς τὴν ἀνάγκην, ἥτις γεννᾷ εἰς τοῦτον τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν μουσικὴν καὶ τὸ ᾆσμα.

Ἡ διαίρεσις τῶν ᾀσμάτων εἰς τὰς μνημονευθείσας τάξεις εἶναι αὐτὴ ἐκείνη, ἣν ἐνιαχοῦ τῆς Πελοποννήσου παραδέχεται ὁ λαός, μὴ πολυπραγμονῶν ἄλλως περὶ ταῦτα. Ἀλλ' οὔτε ἀκριβὴς εἶναι, οὔτε πανταχοῦ ὁ λαὸς ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν διαίρεσιν. Ἐν Κρήτῃ λ. χ. εἰς τὰ τραγούδια τῆς *τάβλας* ὑπάγουσι καὶ τὰ ἱστορικὰ καὶ τὰ ποιμενικὰ ᾄσματα, καὶ εἰς τὰ τραγούδια *τσῆ ξεφάντωσης* τὰ τοῦ χοροῦ καὶ τὰ *τσῆ στράτας*. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Πελοποννήσῳ οἱ εἰς τέσσαρας τάξεις διαιροῦντες τᾄσματα τραγουδισταί, θὰ δυσκολευθῶσι πολύ, φρονοῦμεν, νὰ κατατάξωσιν εἰς μίαν οἱανδήποτε τῶν τάξεων τούτων τὰ *μοιρολόγια*, τὰ *ναναρίσματα*, τὰ τραγούδια τοῦ γάμου, τὰ *κάλανδα* καὶ τόσα ἄλλα ᾄσματα.

Ἡ γενίκευσις, ἡ ἐπέκτασις εἰς τὸ ὅλον τῶν ἐπὶ μέρους παρατηρηθέντων, εἶναι κοινὸν ἐλάττωμα δυστυχῶς τῶν πλείστων ἑλληνικῶν λαογραφικῶν ἐργασιῶν· καὶ οὕτω πολλάκις παρουσιάζονται ἀνεπιγνώ-

[1]) Ὁ συγγραφεὺς ἔγραψε εἰς κοινὴν παρασημαντικήν, ἀλλ' ἡ διεύθυνσις τῆς Φόρμιγγος, χάριν τῆς πλειονότητος τῶν ἀναγνωστῶν αὐτῆς, ὡς γράφει, τὰ δημοσιεύει εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν, μετενεχθέντα εἰς ταύτην ἐκ τῆς κοινῆς ὑπὸ δύο συνεργατῶν της. Καὶ βεβαιώνει μὲν ἡ διεύθυνσις, ὅτι ἡ μεταφορὰ εἶναι πιστή, ἀλλ' ἂς ἐπιτραπῇ ἡμῖν ν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ τούτου. Ἦτο ἆρά γε δύσκολον νὰ δημοσιευθῶσι τᾄσματα καὶ κατὰ τοὺς δύο τρόπους, ἀφοῦ μάλιστα πολλάκις ἡ Φόρμιγξ ἐδημοσίευσεν ᾄσματα κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν παρασημαντικήν;

στως ὡς πανελλήνια, μνημεῖα τῆς δημώδους φιλολογίας, ἔθιμα, δοξασίαι κτλ. ἐπιχωριάζοντα εἰς τὸν τόπον μόνον, ὅπου εἰργάσθη ὁ λαογράφος, καὶ δὴ ἐνίοτε φαινόμενα τοῦ βίου ἢ μνημεῖα τῆς δημώδους γλώσσης μὴ παρατηρούμενα ἀλλαχοῦ καὶ ἀποτελοῦντα τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τοῦ τόπου ἐκείνου. Ὅθεν ἀπαραίτητος ὅρος ἀκριβοῦς λαογραφικῆς ἐργασίας εἶναι ἡ σημείωσις τοῦ τόπου, ὅπου ἐγένετο ἡ παρατήρησις, ἐπὶ δὲ συλλογῶν ἐκτενῶν ὁπωσδήποτε μνημείων τῆς ἀγράφου φιλολογίας (ὡς ᾀσμάτων, παραμυθίων, παραδόσεων) καὶ τοῦ τραγουδήσαντος ἢ διηγηθέντος ἀνθρώπου τὸ ὄνομα, καὶ ἡ ἡλικία αὐτοῦ, ἂν θεωρηθῇ τοῦτο ἀναγκαῖον εἴς τινας περιπτώσεις ὑπὸ τοῦ συλλογέως.

Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ προτάσσεται ἱστορικὴ εἰσαγωγὴ περὶ τῶν ἐκδόσεων τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, βρίθουσα ἀνακριβειῶν καὶ μετὰ παιδικῆς δὸς εἰπεῖν ἀφελείας καὶ ἀγνοίας τῶν πραγμάτων γεγραμμένη. Αἱ συλλογαὶ λ. χ. τῶν Rourganlt-Ducoudray (γρ. Bourgault-D.) καὶ τοῦ Pernot ἐξεδόθησαν, λέγε, ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως *εἰς χιλιάδας ἀντιτύπων* [1]. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Fauriel τᾄσματα «*ἀναδημοσιευθέντα* τῷ 1824, καὶ εἰς χιλιάδας κυκλοφορήσαντα, *καθ' ἣν ἡμέραν* ἡρωϊκῶς ἔπιπτε τὸ Μεσολόγγιον [τῷ 1824!] τόσον ἐνεθουσίασαν τοὺς Εὐρωπαίους, ὥστε ἐκίνησαν τὴν συμπάθειάν τους ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τὸν ἱερόν μας ἀγῶνα». Τὸν τρόπον, καθ' ὃν κατηρτίσθη ἡ συλλογὴ τοῦ Fauriel, ἐκθέτει ἐπαναλαμβάνων τὰς πληροφορίας, τὰς ἀνακριβεστάτας ἄλλως, ἃς ἐδημοσίευσέ τις εἰς τὸ περιοδικὸν σύγγραμμα Χρυσαλλίδα (Ἀθ. 1886 τ. Γ´ σ. 302), χωρὶς νὰ μνημονεύῃ τοῦτο. Πλὴν δὲ τῶν ἀνακριβῶν πληροφοριῶν παραλαμβάνει καὶ ἄλλα σφάλματα ἐκ τῆς Χρυσαλλίδος, οἷον ὅτι ἡ συλλογὴ τοῦ Fauriel ἐξεδόθη τῷ 1816. Παραλαμβάνων δὲ ἄλλοθεν τὴν ἀληθῆ χρονολογίαν τῆς ἐκδόσεως τῆς συλλογῆς ταύτης (1824) διὰ νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα ἀναγκάζεται νὰ γράψῃ ὅτι ἡ ἔκδοσις αὕτη εἶναι δευτέρα. Ἡ δὲ βιβλιογραφία τῶν συλλογῶν τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων εἶναι

[1]) Ἡ μὲν συλλογὴ τοῦ Bourgault-Ducoudray ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις ἐκδότου Henry Lemoine, ἡ δὲ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἔκθεσις τοῦ Pernot, ἡ περιλαμβάνουσα τᾄσματα, ἐτυπώθη ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Nouvelles archives des missions scientifiques τ. XI.

ἀτελεστάτη, ἐσφαλμένως δ' ἀναγράφονται αἱ πλεῖσται ἐπιγραφαὶ τῶν ἀλλογλώσσων μάλιστα βιβλίων καὶ αἱ χρονολογίαι. Ὁ μεταφραστὴς λ. χ. τοῦ Fauriel (ὄχι Fouriel) ὠνομάζεται Müller (ὄχι Miller), ἡ συλλογὴ τοῦ Sanders, das Volksleben der Neugriechen (ὄχι Neugriechischen) ἐξεδόθη ἐν Mannhein (ὄχι Munchin) τῷ 1844 (ὄχι 1824), ἡ τοῦ Pernot τῷ 1903 (ὄχι 1902) καὶ ἄλλα πάμπολλα τοιαῦτα. Πασῶν τῶν συλλογῶν, γράφει, «τελειοτέρα καὶ πλουσιωτέρα εἶναι ἡ τοῦ Passow, ὅστις περιέτρεξε τὴν Ἑλλάδα, ἔμαθε τὴν γλῶσσα τοῦ λαοῦ καὶ μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια συνέλεξε καὶ κατέταξε 646 τραγούδια». Οὔτε περιέτρεξε τὴν Ἑλλάδα ὁ Passow, οὔτε συνέλεξεν αὐτὸς τὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς του· ἀλλὰ περιέλαβεν ἐν ταύτῃ πάντα τὰ πρότερον δημοσιευθέντα (πλὴν τῶν ἔν τισι συλλογαῖς, ἃς ἠγνόει) καὶ προσέθεσεν εἰς ταῦτα ἀνέκδοτά τινα ἐκ συλλογῶν τοῦ πενθεροῦ του Οὐλερίχου, τοῦ Ἀλ. Λυκούργου, τοῦ Σχινᾶ καὶ ἄλλων τινῶν.

Ἀρ. 15-16 σ. 2-3. ***Ἀθαν. Πετρίδου,*** *περὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ ᾄσματος τῆς Δ΄ μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, τοῦ διατηρουμένου καὶ νῦν ἐν Ἠπείρῳ, ἀφορῶντος δὲ τὰ κατὰ τὸν Ἅγιον Δονάτον ἱστορούμενα.*

Τὸ δημοτικὸν ᾆσμα, περὶ οὗ πρόκειται, εἶναι τὸ ἑπόμενον, δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ ἐφημερίδι *Πύρρῳ* τῆς 14 Δεκεμβρίου 1906.

Κάτω 'ς τῆς Σωρειᾶς τὸν κάμπο
κάνουν οἱ χωριάταις γάμο·
κι' ὁ ἐπίσκοπος τῆς Βροίνας
κάνει μέγα πανηγύρι.

«Ἐπίσκοπε θαματουργέ, μεγάλο τ' ὄνομά σου
[⏑⏑] ν' ἁγιάσῃς τὸ νερὸ νὰ πιῇ ὁ κόσμος ὅλος,
νὰ πιῇ τὸ ψίκι [⏑⏑] νὰ πάῃ νὰ πάρ' τὴ νύφη».
'Στὴ Σωρωνειὰ κάνει χαρά, 'ς τὴ Βροίνα στεφανώνει.

Στ. 5. Ἐν τῇ Φόρμιγγι «θαυματουγέ».—Στ. 6. Ὁ στίχος χωλαίνει, ἐκπεσούσης μιᾶς δισυλλάβου λέξεως ἐν ἀρχῇ, ἴσως Ἔλα ν' ἁγιάσῃς κτλ.—Στ. 7. Ἐν τῇ Φόρμιγγι: «νὰ πάγῃ νὰ πάρῃ τὴ νύμφη».

Ὁ Πετρίδης ὑπολαμβάνει παραδόξως τὸ ᾆσμα τοῦτο «λείψανον λαμπρὸν μεσαιωνικῶν χρόνων», σύγχρονον τοῦ θαύματος τοῦ ἁγίου Δονάτου, εἰς ὃ ἀναφέρεται. Καίτοι ᾆσμα ἀναφερόμενον εἰς θαῦμα, οὐ μόνον ἐξιστορούμενον ὑπὸ συγγραφέων ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριῶν καὶ ὑπὸ συναξαριστῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δημωδῶν παραδόσεων, ἠδύνατο νὰ ποιηθῇ πολλῷ ὕστερον (πρβλ. τᾆσματα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου). Ἄλλως δὲ περιττὸν νομίζω νὰ σημειωθῇ, ὅτι οὔτε ἐν τῇ λέξει τοῦ ᾄσματος, οὔτε ἐν τῇ στιχουργίᾳ ἀνευρίσκεται ἴχνος τι ὑποδεικνῦον τὴν ἀρχαιότητα αὐτοῦ. — Περὶ τῆς ἠπειρωτικῆς παραδόσεως περὶ τοῦ ἁγίου Δονάτου καὶ τῶν συναφῶν πρὸς ταύτην διηγήσεων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων διέλαβον ἐν Παραδόσ. σ. 971 - 975, ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ἐκδότης.

Ἀρ. 17 - 18 σ. 4 (Δεκεμβρίου 1908) **Κ. Ψάχου,** *ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου, ὡς ᾄδεται ἐν Πελοποννήσῳ.*

Τὸ εἰς ἐκκλησιαστικὴν καὶ βυζαντινὴν παρασημαντικὴν ᾆσμα τοῦτο δὲν εἶναι δημοτικόν.

Αὐτ. σ. 6-7. **Παπαδοπούλου Χαρ.** *Τὰ δημώδη ᾄσματα τῆς Κύπρου.* Παρέχει ἀξιολογωτάτας πληροφορίας περὶ τῶν ἐπιχωριαζόντων ἐν Κύπρῳ μελῶν (ἢ ὡς οἱ Κύπριοι λέγουσι *φωνῶν*) τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων, μετὰ παραδειγμάτων εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν.

Αὐτ. σ. 8. **Ν. Βασιλοπούλου,** *Κάλανδα Μύστιδος κωμοπόλεως Καππαδοκίας.*

Σπουδαιοτάτη καππαδοκικὴ (ἐκ τοῦ Μισθί, χωρίου τῆς ἐπαρχίας Ἰκονίου) παραλλαγὴ τῶν καλάνδων τοῦ ἁγίου Βασιλείου, εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν. Τὸ ᾆσμα τοῦτο, πολλῆς προσοχῆς ἄξιον καὶ ὡς γλωσσικὸν μνημεῖον, ἔχει ὡς ἑξῆς:

1. *Ταχρήν, ταχρὴν τὰ καλάνδα, ταχρήν, ταχρὴν τὰ Φῶτα*
—ἄη Βασίλη μου, καλὸ κ' εὐλογημένο.
(ἐπῳδὸς) *Τὰ πουλιὰ λαλοῦντα, τὰ χερόνια κράζουν,*
Ἅη Βασίλη μου, καλὸ ζευγάρι λάμεις.

2. *Εἶν' καὶ τάλετῆρι του, Χριστὸ ἢ βουτημένο,*
εἶν' τὰ ζευγολίτια 'τ, σὰν ἄκλωστα μετάξια,
(ἐπῳδὸς) *Τὰ πουλιὰ λαλοῦντα κλπ.*

3. *Εἶν' καὶ βουτσέντερι τ, κεντρί του ἢ καλάμαι,*
εἶν' καὶ τὰ τζυγόπωλα, κουκκιὰ ἢ μαγλατάρια,
(ἐπῳδὸς) Τὰ πουλιὰ λαλοῦντα κλπ.

4. *Εἶν' καὶ τὸ γυνίτσι 'τ ἀσημοκωνομένο,*
Εἶν' καὶ τὰ βοΐτσια τ' — Πανάγια 'ς τὰ πωλίτσια 'τ.
(ἐπῳδὸς) Τὰ πουλιὰ λαλοῦντα κλπ.

5. *'Εσπείραμ' ἕνα μέτρος, σουκώσαμ' χίλια μέτρα.*
Ἂς φάσμετε κι' ἂς πιούμαστε, χρονῶς 'ς αὐτὰ τὰ μέραις.
(ἐπωδὸς) Κόσκινα, καρλόπα, χάροπα κρασόπα.
Ἅη Βασίλη μου, καλὸ κ' εὐλογημένο.

Λεξιλόγιον 1. *Ταχρὴν* = τ' ἀρχὴν (ἴσως = ταχύ, αὔριον). — ('Επωδὸς) *ζευγάρι λάμεις* (ἐλαύνεις) = ἀροτριᾷς. — *Χερόνια* = ἀηδόνια· (ἡ λέξις προφανῶς διαλεκτικὸς τύπος τοῦ χελιδόνια).

2. *ἀλετῆρι* = ἄροτρον. — *βουτημένο* = βαπτισμένος (βουτῶ). — *ζευγολίτια* = ζεύγλη. — 'τ (ἀτ') = ἑαυτοῦ.

3. *βουτσεντέρι* = βούκεντρον. — *κουκκιὰ* = αἱ ὀπαὶ τοῦ ζυγοῦ. — *μαγλαταρία*, σύνδεσμοι, ἐκ τοῦ τουρκ. μπαγλαμὰκ (δένειν).

4. *γυνίτσι* υἱόν. — *βοΐτσια* = βοΐδια. — *Πανάγια 'ς τὰ πωλίτσια 'τ.* (εὐχὴ) ἡ Παναγία εἰς τοὺς πώλους του, ἂς φυλάττῃ τοὺς π.

5. *Χρονῶς* = ὁλοχρονῆς.

('Επῳδὸς) *κόσκινα* = ἀρτολάγανα, βασιλόπιτται. — *καρλόπα* κουλλούρια. — *χάροπα* = μποτίλια, καράφα. — *κρασόπα* κρασοπότηρον.

Τὰ κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ νέου ἔτους ᾀδόμενα πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος εὐχετικὰ καὶ ἐγκωμιαστικὰ ᾄσματα προτάσσουσι τῶν ἐγκωμίων στίχους περὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, τοῦ καλουμένου νὰ εἴπῃ τὸ *ἀλφαβητάρι*, καὶ περὶ τοῦ θαύματος τοῦ γενομένου καθ' ἣν στιγμὴν ἡτοιμάζετο νὰ εἴπῃ τὸ ἀλφαβητάρι, ἀναβλαστησάσης τῆς ξηρᾶς ῥάβδου του καὶ μεταβληθείσης εἰς θαυμάσιον δένδρον. Τὸν αὐτὸν δὲ τύπον εὑρίσκομεν καὶ εἰς ᾄσματα καππαδοκικὰ καὶ ποντικά[1].

[1]) Ἆσμα τῆς Σινασοῦ, ἐν τῇ συλλογῇ 'Αρχελάου, Ἡ Σινασὸς 1899 σ. 190. Ἄσματα τρία ποντικὰ ἀνέκδυτα τῆς συλλογῆς μου.

Τὸ δὲ προκείμενον ᾆσμα παριστάνει τὸν ἅγιον Βασίλη ἀροτριῶντα διὰ θαυμασίου ἀρότρου· ἀντὶ δὲ τῶν συνήθων εὐχῶν ὑπὲρ ἑκάστου τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ, αἱ εὐχαὶ συγκεφαλαιοῦνται εἰς μίαν γενικὴν περὶ εὐετηρίας. Ὅθεν εἶναι τὸ προσῆκον εἰς γεωργικὰς κοινότητας εὐκτικὸν ᾆσμα.

Τὸ ᾆσμα τοῦτο εἰς κοινὴν παρασημαντικὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου Μισθὶ ἐδημοσίευσε καὶ ὁ Γ. Παχτῖκος (Δημώδη ἑλλ. ᾄσματα, 1905 σ. 8 ἀριθ. 5). Ἀλλ' ἡ παραλλαγὴ αὕτη εἶναι ἀτελής, ἡ δὲ μεταγραφὴ δὲν φαίνεται πιστή. Οἱ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Παχτίκου στίχοι ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Ἀρχὴν ἀρχὴν τὰ κάλανδα κι' ἀρχὴν τὸ χρόνο,
τὰ πουλιὰ λαλοῦν καὶ τὰ χελιδόνια κράζουν.
Ἅγιο Βασίλη καλὸ ζευγάρι λάμπει,
καλὸν κ' εὐλογημένον 'ναι ἀφέντα.

Ὁ πληρέστατος τύπος τοῦ ᾄσματος, ὅστις φαίνεται καὶ ὁ παλαιότερος, ἐξ οὗ αἱ ποικιλώταται αὐτοῦ παραλλαγαὶ προῆλθον, εἶναι ὁ τῆς κρητικῆς παραλλαγῆς, τῆς δημοσιευθείσης ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Γιάνναρη (Jeannaraki, Ἄσματα κρητικὰ ἀρ. 307 σ. 249 - 251), καὶ τῆς πελοποννησιακῆς, τῆς δημοσιευθείσης ὑπὸ Μ. Λελέκου (Ἐπιδόρπιον 1888 Α' σ. 10 - 11). Ἐν τούτῳ συγχωνεύονται ἀμφότεροι οἱ τύποι· ἀναφέρεται ἡ ἀροτρίασις τῆς γῆς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐλογία ταύτης ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἧς ἕνεκα ἡ συγκομιδὴ εἶναι ἀφθονωτάτη. Τὸ θαυμάσιον δένδρον ἐκφύεται ἐκ τοῦ τόπου, ὅπου ἐστάθη ὁ Χριστός. Ἡ ἀρχὴ τῆς κρητικῆς παραλλαγῆς εἶναι ὁμοιοτάτη πρὸς τὴν καππαδοκικὴν καὶ ἐπεξηγεῖ ταύτην.

Ταχιὰ ταχιὰ 'ν ἀρχιμηνιά, ταχιὰ 'ν ἀρχὴ τοῦ χρόνου,
πρῶτα ποῦ βγῆκεν ὁ Χριστὸς 'ς τὴ γῆς κ' ἐπεριπάθειε,
κ' ἐβγῆκε κ' ἐδιαλάλησε 'ς οὔλους τσοῖ ζευγολάταις.
Ὁ πρῶτος ποῦ τ' ἀπάντηξε ἦτον ἅγιος Βασίλης.
«Ἅγιε Βασίλη δέσποτα, καλὸ ζευγάριν ἔχεις.
—Καλὸ τὸ λέω, ἀφέντη μου, καλὸ καὶ βλοημένο,
ἁποῦ τὸ βλόησ' ὁ Χριστὸς μὲ τὸ δεξιόν του χέρι κτλ.

Ἐν τῇ πελοποννησιακῇ παραλλαγῇ προστίθεται καὶ ἡ ἐν τῇ καππαδοκικῇ περιγραφὴ τοῦ ἀρότρου, ἐλλείπουσα ἐκ τῆς κρητικῆς:

Πρινένιο εἶν' τἀλέτρι μου, δαφνένιος ὁ ζυγός μου,
ὡς καὶ τὸ βουκεντράκι μου βασιλικοῦ κλωνάρι,
καὶ τἀποζεῦγλι τοῦ ζυγοῦ κουκκὶ μαργαριτάρι.

Ἑτέρα δὲ παραλλαγὴ ἐκ Νικοπόλεως ᾄσματος ᾀδομένου κατὰ τὰ Χριστούγεννα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους παρουσιάζει ὁμοιότητα πολλὴν πρὸς τὴν παραλλαγὴν τοῦ Μισθιοῦ. Ἡ παραλλαγὴ αὕτη φαίνεται σφόδρα παρεφθαρμένη. Ἐκ συλλογῆς ἀνεκδότου τοῦ συναδέλφου Παύλου Καρολίδου ἐδημοσιεύθη ὑπὸ P. Lagarde (Neugriechisches aus Kleinasien, Göttingen 1886 σ. 25). Οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ ᾄσματος τούτου (στ. 14 - 17) ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Ἅγι Βασίλη ἔχει καλὸν ζευγάρι, καλὸν χρυσὸν κ' εὐλογημένον·
τὰ βούδια εἶναι χρυσόκερα, τἀλέτρι ἔχει μαργαριτάρι,
τὸ ζυγό του ἀργυρωμένο, τὰ ζευλία χρυσόκερα,
τὸ ζευτῆρι μαῦρο μετάξι.

Παράρτημα Φόρμιγγος μουσικόν. Περιόδου Β′ ἔτους Γ′. 8ον φ. 1 - 12 σ. 112 + 80.

Φ. 8 σ. 1 - 13. *Δημώδη γαμήλια ᾄσματα καὶ χοροὶ τῆς ἐν τῷ Πόντῳ κωμοπόλεως Κρώμνης τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας τονισθέντα ὑπὸ* ***Τριανταφύλλου Γεωργιάδου.***

Πέντε γαμήλια ᾄσματα καὶ ἕτερα ποικίλης ὑποθέσεως εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν. Τὸ πρῶτον ᾄδεται ὑπὸ ὁμίλου γυναικῶν ὅταν ἐνδύεται ἡ νύμφη [1]). Τὸ δεύτερον ὑπὸ ὁμίλου ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, προεξαρχόντων τῶν μουσικῶν ὀργάνων, *κεμενέδων* καλουμέ-

[1]) Ἀνέκδοτος τραπεζουντία παραλλαγὴ (τῆς συλλογῆς μου) τραγουδεῖται ὅταν φθάνῃ ὁ γαμβρὸς εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης διὰ νὰ τὴν παραλάβῃ καὶ οἱ λόγοι τοῦ ᾄσματος εἶναι συμφωνότεροι πρὸς τὴν περίστασιν ταύτην ἢ πρὸς τὴν ἔνδυσιν τῆς νύμφης.

νων, κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ γαμβροῦ ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας, μεταβαίνοντος πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης. Ἄρχεται οὕτως:

«Μάννα μ', γιὰ δός μου τὴν εὐχή σ', θὰ πάγω στεφανοῦμαι.
— Ἔχε, υἱέ μ', καὶ τὴν εὐχή μ' καὶ πάντων τῶν ἁγίων»

Οἱ ἑπόμενοι στίχοι τοῦ γαμηλίου τούτου ᾄσματος:

Ξένον ψυχὴ ψυχομαχεῖ 'ς τοῦ καραβιοῦ τὴν πρύμνην,
δὲν ἔχει μάννα νὰ τὸν κλαίῃ, κύρην νὰ τὸν λυπᾶται κτλ.

εἶναι παραδόξως παραλλαγὴ τοῦ κοινοτάτου μοιρολογίου τοῦ θνήσκοντος κατὰ τὸν πλοῦν ναύτου (Passow ἀρ. 491. 491 α). Τοιαύτη παράχορδος διέγερσις θλιβερῶν συναισθημάτων εἰς εὐφροσύνους ὥρας δὲν εἶναι ὅλως ἀσυνήθης εἰς τὸν ἑλληνικὸν βίον. Φαίνεται δ' ὅτι τὸ ᾆσμα τοῦτο εἰσήχθη εἰς Κρώμνην ὄχι ἀπὸ πολλοῦ χρόνου, διότι δὲν ἐπῆλθεν ἀφομοίωσις τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος. Εἰσήχθη δ' ἴσως ἐμμέσως ἢ ἀμέσως ἐκ Καλύμνου. Διότι πασῶν τῶν ἄλλων πολυπληθῶν παραλλαγῶν αἱ καλύμνιαι εἶναι αἱ συγγενέσταται πρὸς τὴν προκειμένην [1]).

Ἡ καλυμνία παραλλαγὴ ἄρχεται οὕτω:

Μοναχογιὸς ψυχομαχεῖ 'ς τοῦ καραβιοῦ τὴν πλώρη,
δὲν ἔχει μάννα νὰ τὸν κλαί', κύρη νὰ τὸν πονᾶται κτλ.

Τὸ 3ον εἶναι «ἀποκαμάρωμα», ἤτοι γαμήλιον ᾆσμα ᾀδόμενον ὑπὸ γυναικῶν ἐν συνοδίᾳ τῶν μουσικῶν ὀργάνων κεμενέδων, ὅταν μετὰ τὴν στέψιν ἀποκαλύπτεται ἡ νύμφη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ. Εἶναι δὲ τῶν κοινοτάτων γαμηλίων ᾀσμάτων.

Τὸ 4ον «θύμηγμα» (ἐνθύμημα), ὁ πρῶτος χορός, τὸν ὁποῖον χορεύουσιν ὁ γαμβρὸς καὶ πάντες οἱ προσκεκλημένοι ἀποτελοῦντες κύ-

[1]) Βλ. μίαν καλυμνίαν παραλλαγὴν ἐν Πανδώρ. 1862 τ. ΙΒ' σ. 522 (ὁ ἐκδότης ταύτης μετέβαλεν ἐν τοῖς πλείστοις τὴν λέξιν)· ἑτέραν δὲ παρὰ Dieterich, Sprach-u. Volksüberlieferungen der südlichen, Sporaden, Wien 1908 σ. 325.

κλον εὐρύτατον, καὶ ᾄδοντες, ὑπηχούντων τῶν κεμενέδων. Τὸ ὀλιγόστιχον ᾆσμα ἀπηρτίσθη ἐκ συμφυρμοῦ δύο ᾀσμάτων, εἶναι δ' ἐπίσης ἐκ τῶν ἐπεισάκτων, ἄνευ ἰδιωματικῶν τύπων. Οἱ πρῶτοι στίχοι ἐκδηλοῦσι τὴν χαρὰν τοῦ γαμβροῦ, ὅτι συγχορεύει μετὰ τῆς νύμφης:

'Αρχὴν ἐμβῆκα 'ς σὸ χορόν,
κ' ἔπιασα χέρι δροσερόν.
"Ασπρο ἄσπρο σὰν τὸ γάλα
μαλακὸ σὰν τὸ βαμβάκι.

Οἱ δ' ἑπόμενοι στίχοι ἐλήφθησαν ἐκ τῶν συνήθων εὐχῶν τῶν καλάνδων. Ὁ αὐτὸς συμφυρμὸς παρατηρεῖται καὶ εἰς ὅμοιον χορικὸν γαμήλιον ᾆσμα τοῦ Ῥυσίου τῆς Βιθυνίας (Παχτίκου, Δημ. ἑλλ. ᾄσματα ἀρ. 50 σ. 65 κἑ).

'Αρχὴν ἔκαμα 'ς τὸν χορόν,
ἔπιασα χέρι δροσερό.

'Επακολουθοῦσι δ' εἰς τὸ βιθυνικὸν στίχοι ἐκ δύο ἢ τριῶν ἐρωτικῶν ᾀσμάτων. — Ἡ αὐτὴ ἀρχὴ καὶ ἐν γαμηλίῳ χορικῷ ᾄσματι τῶν Στενημαχητῶν. (Πανδώρ. 1860 τ. ΙΑ´ σ. 449):

Τώρα δοξάζω τὸν θεὸ
ποῦ πιάνω χέρι δροσερό.

Τὸ 5ον «ὁμάλια» (ἴσια) ᾆσμα χοροῦ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν εἰς τὸ ἐπιχώριον ἰδίωμα.

Τὸ 6ον Δύο δίστιχα ἐκ τῶν τῆς ξενιτειᾶς, ἐπείσακτα, οὐδὲν ἔχοντα τὸ ἰδιωματικόν.

Τὸ 7ον «τὸ ὄνειρο» ἐπίσης ἐπείσακτον ἀπόσπασμα κοινοῦ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ᾄσματος.

Τὸ 8ον «ᾆσμα λαζικὸν» εἰς τὸ ἐπιχώριον ἰδίωμα, συμφυρμὸς διστίχων κωμαστικῶν ᾀσμάτων.

Τὸ 9ον «ἔχε γειὰ» ᾆσμα ἀποχαιρετισμοῦ ξενιτευομένου, ἐπίσης ἐπείσακτον, εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν.

Τὸ 10ον «ὁ λεβέντης». Δύο στίχοι παραλλαγῆς τοῦ κοινοτάτου ᾄσματος τοῦ θνήσκοντος ἐραστοῦ (Πρβλ. Passow ἀριθ. 477) εἰς κοινὴν γλῶσσαν. Ἡ παραλλαγὴ φαίνεται ὅτι εἶναι καλυμνία, διότι μνημονεύεται ἐν αὐτῇ ἐκκλησία τῆς Καλύμνου.

Τὸ 11ον (ἐσφαλμένως ἀριθμούμενον 12) «ὅλα τὰ μαντυλόπα μου» κωμαστικὸν ᾆσμα εἰς τὸ ἐπιχώριον ἰδίωμα.

Τὸ 12ον «ἤθελ' ἀρματώσω βάρκα μὲ σαράντα δυὸ κουπιὰ» ἀπόσπασμα πανελληνίου ᾄσματος, εἰς κοινὴν γλῶσσαν.

Αὐτ. σ. 13-14 ***Δημ. Κωνσταντινίδου***, *«Πιάστε, κορίτσια, 'ς τὸ χορό»*.

Ἡ ἀρχὴ παραλλαγῆς ἐκ Δοξάτου τῆς Μακεδονίας τοῦ δημώδους ᾄσματος περὶ γενέσεως τοῦ ἔρωτος ἐκ τῶν βλεμμάτων (Πρβλ. Passow ἀρ. 528. Πολίτου, Παροιμίαι τ. Α΄ σ. 150 κἑ.). Εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν.

Αὐτ. σ. 14-15. *«Μάννα μου τὰ λουλούδια μου»*.

Δημῶδες ᾆσμα εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν, παραλλαγὴ τοῦ ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 9 ᾄσματος τῆς Κρώμνης τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ ξενιτευμένου. Τὸ ᾆσμα τοῦτο, ὡς σημειώνει ὁ ἐκδότης «ἀντεγράφη ἐξ ἀρχαίου χειρογράφου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει παρὰ Γρηγορίου μοναχοῦ Χίου τοῦ ἐν τῇ ἐν Ἄθῳ ἱερᾷ νέᾳ σκήτῃ ἁγίου Παύλου» Δὲν διευκρινεῖται δ' ὅμως ἂν ἡ παρασήμανσις εἶναι ἡ τοῦ χειρογράφου ἢ μετέβαλε ταύτην ὁ ἀντιγράψας· οὐδὲ τίς ὁ κῶδιξ ὁπόθεν ἀντεγράφη, καὶ τίνος αἰῶνος, οὐδὲ κἂν τίς ἡ ἁγιορειτικὴ βιβλιοθήκη ὅπου ἀπόκειται ὁ κῶδιξ οὗτος. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἀθωνικῶν χειρογράφων τοῦ Σπ. Π. Λάμπρου δὲν ἀναφέρεται τὸ ᾆσμα τοῦτο, οὔτε ἐν τῷ τῆς βιβλιοθήκης τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Παύλου, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ ἀντιγράψας, οὔτε ἐν τοῖς τῶν λοιπῶν. Φαίνεται δ' ὅτι εἶναι διάφορον τοῦ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 5961 κώδ. (τῆς μονῆς τοῦ Παντελεήμονος τοῦ ΙϚ΄ αἰῶνος) ἀναγινωσκομένου ᾄσματος (Lambros Catalogue τ. II σ. 375)· διότι τούτου μὲν ἡ ἀρχὴ εἶναι: «Μάνα μου μανούλα μου μάνα κ' ἂν ἀποθάνω», τοῦ δὲ προκειμένου:

Μάννα μου, τὰ λουλούδια μου συχνὰ νὰ τὰ ποτίζῃς—
Ἄχ μάννα μου γλυκειά.

φ. 9. σ. 17-20. *Ἐκ τῆς συλλογῆς δημωδῶν ᾀσμάτων* ***Γ. Δ. Βασιλᾶ****, μουσικοῦ ἐν Σμύρνῃ.*

Πέντε δημώδη ᾄσματα εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν, ἄνευ τοῦ κειμένου, πλὴν ἑνὸς ἢ δύο στίχων ἑκάστου.

Αὐτ. σ. 20-28 *Δημώδη χορικὰ ᾄσματα ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ κ.* ***Πέτρου Φιλανθίδου*** *μουσικοῦ ἐκ Πανόρμου τῆς Κυζίκου.*

Χορικὰ ᾄσματα πολλαχόθεν συνειλεγμένα εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν. Τὸ πρῶτον εἶναι ᾆσμα ἀνέκδοτον τοῦ καλαματιανοῦ χοροῦ. Τὸ δεύτερον τοῦ ἠπειρωτικοῦ πηδηχτοῦ χοροῦ· παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος «Σαράντα παλληκάρια πὸ τὴ Λιβαδειά». (Πρβλ. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογ. σ. 113 ἀρ. 136) Τὸ τρίτον ὁμοίως ἠπειρωτικὸν τοῦ αὐτοῦ χοροῦ, παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος τοῦ λαγιαρνιοῦ· (πρβλ. Passov ἀρ. 507). Τὸ τέταρτον τοῦ συρτοῦ ἀνέκδοτον κυζικηνόν. Τὸ 5ον τοῦ λάζικου χοροῦ. Δώδεκα δίστιχα ᾄσματα ᾀδόμενα πρὸς τὸν χορὸν τοῦτον, ὧν τὰ μὲν πρῶτα τέσσαρα εἶναι ἐπείσακτα κρητικά, σχεδὸν οὐδένα ἔχοντα ἰδιωματικὸν τύπον, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς τὸ ἐπιχώριον ἰδίωμα. Τὸ 6ον εἶναι ἠπειρωτικὸς κῶμος.—Περὶ τῆς συλλογῆς τοῦ ἐκδότου βλ. ἀνωτέρω σ. 139.

Αὐτ. σ. 28-32. *Δημώδη ᾄσματα ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς* ***Θ. Ι. Τσακάλογλου*** μουσικοῦ ἐν Βίγᾳ τῆς Κυζίκου.

Ἓξ χορικὰ ᾄσματα ἐπίσης ἐκ πολλῶν ἑλληνικῶν τόπων συνειλεγμένα εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν. Τὸ Α΄ εἶναι παραλλαγὴ τοῦ πολλαχοῦ διαδεδομένου ᾄσματος περὶ τοῦ πνιγμοῦ τῶν δύο ἀδελφῶν. (Πρβλ. Passow ἀρ. 386-389. Ἀραβαντιν. σ. 282 ἀρ. 460). Τὸ Β΄ τοῦ συρτοῦ χοροῦ, «Ἔμαθα, κυρά μ', πῶς ἔχεις βαρκοποῦλα καὶ ψαρεύεις» κτλ. Τὸ Γ΄ ἐπίσης τοῦ συρτοῦ χοροῦ κωμαστικὸν δίστιχον, τοῦ ὁποίου ὁ πρῶτος στίχος μετέπεσεν εἰς παροιμίαν. (Βλ. τὰς ἐμὰς Παροιμίας τ. Α΄ σ. 387 λ. ἀκόμη 2). Τὸ Δ΄ τοῦ καλαματιανοῦ χοροῦ, παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος τῆς τσακισμένης στάμνας (Πρβλ. Passow ἀρ. 591. Νεοελλ. ἀνάλεκτα τ. Α΄ σ. 115). Τὸ Ε΄ τοῦ συρτοῦ χοροῦ, τὸ κοινὸν πολλαχοῦ κωμαστικὸν δίστιχον τῆς κόρης τοῦ παπᾶ. (Λιανοτράγουδα 1866 σ. 22 στ. 509-510). Τὸ δ' ἕκτον ἐπίσης παραλλαγὴ γνωστοτάτου κωμαστικοῦ διστίχου (Πρβλ. Ἀραβαντιν. σ. 361 στ. 972-3).

Αὐτ. φ. 10 σ. 34 - 40. *Δημώδη ᾄσματα ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς* ***Εὐστρ. Τιανίδου*** *μουσικοῦ ἐκ Θρᾴκης.*

Ἐννέα ᾄσματα εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν, ἄνευ τοῦ κειμένου, πλὴν ἑνὸς ἢ δύο στίχων ἑκάστου αὐτῶν, καὶ τούτων εἰλημμένων ἐνίοτε ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ᾄσματος καὶ ὄχι ἐκ τῆς ἀρχῆς ὡς ἐν τῷ δ' καὶ τῷ ε΄ (Πρβλ. Passow ἀρ. 626).

Αὐτ. σ. 41 - 48. *Δημώδη ἀκαρνανικὰ ᾄσματα ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς* ***Ν. Τσιμπούκη*** πρωτοψάλτου Πατρῶν.

Καλλίστη συλλογὴ ᾀσμάτων μετὰ τῆς δηλώσεως τοῦ μέλους κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν, ἀποτελουμένη ἐξ 8 ᾀσμάτων ἢ ὅλως ἀνεκδότων ἢ σπουδαίας παρουσιαζόντων διαφορὰς πρὸς τὰς ἐκδεδομένας παραλλαγὰς αὐτῶν. Ἀλλ' οὐδεμίαν δυστυχῶς κατέβαλεν ὁ ἐκδότης προσοχὴν πρὸς τὴν ἀκριβῆ μεταγραφὴν τοῦ κειμένου, καὶ οὐ μόνον τὰ ἰδιάζοντα εἰς τὸ ἀκαρνανικὸν ἰδίωμα πάθη τῶν φθόγγων δὲν ἀποδίδωνται, ἀλλὰ καὶ τύποι εἰσεχώρησαν ἀλλότριοι τῆς δημώδους γλώσσης (ὡς μαρανθῆτε, ναύτας, τὸν Χριστόν, φιλεύομεν, κερνοῦμεν κττ.) Τὸ δὲ κείμενον μόνων τῶν τεσσάρων ἐκ τῶν ὀκτὼ ᾀσμάτων τῆς συλλογῆς παρέχει πλῆρες.

Τὸ πρῶτον εἶναι παραλλαγὴ τοῦ ὡραίου κλέφτικου ᾄσματος «θέλετε δένδρα ἀνθήσετε, θέλετε μαραθῆτε» (Πρβλ. Passow 137 α. Χασιώτου συλλογὴ σ. 92 ἀρ. 2. Ἀραβαντιν. σ. 128 ἀρ. 127).—Τὸ δεύτερον «Τὰ βάσανα τῆς φυλακῆς», ἔχει κοινοὺς τοὺς πρώτους στίχους μὲ ἄλλα δημώδη ᾄσματα (Πρβλ. Passow ἀρ. 138).—Τὸ τρίτον ἀπαρτίζεται ἐκ συμφυρμοῦ ᾀσμάτων τοῦ Χάρου. (Πρβλ. Passow ἀρ. 409).— Τὸ Δ΄ τοῦ Δράκου Γρίβα ἀνέκδοτον, οὗ δυστυχῶς ἕνα μόνον στίχον δημοσιεύει. — Τὸ Ε΄ ἀνέκδοτον ἐπίσης, ἀλλ' ἡμιτελές, ὑπόθεσιν ἔχει τὴν ναυμαχίαν κρητικοῦ γαλουνιοῦ πρὸς τουρκικὴν γουλέτταν. Στίχους τινὰς ἔχει κοινοὺς μὲ τὸ τραγοῦδι τοῦ Γιάννη Σταθᾶ (Passow ἀρ. 14), ὁμοίαν δὲ τὴν ὑπόθεσιν πρὸς τὸ ἠπειρωτικὸν παρ' Ἀραβαντιν. σ. 262 ἀρ. 444. — Τὸ ἕκτον, ὁμοίως ἡμιτελές, εἶναι παραλλαγὴ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Πλιάτσκα (Passow ἀρ. 116 - 117).—Τὸ Ζ΄ καὶ τοῦτο ἡμιτελὲς ἐσφαλμένως θεωρεῖ ὁ ἐκδότης ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσον· διότι ἐν τῷ ᾄσματι πρόκειται περὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρίτσου καὶ τῆς καταφυγῆς αὐτοῦ εἰς Πρέβε-

ζαν, τὸν χειμῶνα τοῦ 1792, μετὰ τὸν χωρισμόν του ἀπὸ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. Εἰς τὸ αὐτὸ γεγονὸς ἀναφέρονται καὶ ἄλλα δημώδη ᾄσματα (Passow ἀρ. 42. 46).—Τὸ Η΄ εἶναι, ὡς σημειοῦται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, «ᾆσμα ἐπιτραπέζιον· ᾀδόμενον ἐν εὐωχίᾳ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου τὴν ἡλικίαν ἐκ τῶν εὐωχουμένων», ἀπηρτίσθη δ' ἐκ συμφυρμοῦ τῶν ἀποσπασμάτων τριῶν ᾀσμάτων (Λελέκου, Δημοτ. ἀνθολ. 1868 σ. 17 - 18 ἀρ. 8. Passow ἀρ. 175 καὶ ἐκ δύο στίχων ᾄσματος περὶ τῆς μάννας τοῦ Χάρου). Βλ. καὶ κατωτέρω σ. 153.

Φ. 11 σ. 49 - 54. *Δημώδη ᾄσματα τοῦ χοροῦ ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς* ***Π. Κ. Γεωργακοπούλου***.

Ἑπτὰ ᾄσματα τοῦ χοροῦ πελοποννησιακὰ εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικὴν μετὰ τοῦ κειμένου πλήρους. Πάντα εἶναι ἐρωτικά, ἀλλὰ τὸ πρῶτον, παραλλαγὴ πανελληνίου ᾄσματος ᾄδεται συνηθέστερον καὶ ὡς μοιρολόγιον εἰς τὸν θάνατον μικροῦ παιδίου. (Παραλλαγὴ Τριφυλίας: Δελτ. ἱστορ. ἑταιρ. τ. Β΄ σ. 141-2 ἀρ. 3. Κορινθίας: Λελέκου, Δημ. Ἀνθ. 1868 σ. 152. 152-3. Βελβεντοῦ: Ἀρχεῖα νεωτ. ἑλλην. Α΄ β΄ σ. 111. Μάνης: Ῥαζέλου, Προοίμια μοιρολογίων σ. 39. — Τσακωνικὴ παραλλαγή: Deffner's Archiv σ. 150). Τοῦ δὲ τελευταίου ᾄσματος «Τώρα τὰ πουλιὰ» ἄλλαι παραλλαγαὶ εἶναι πληρέστεραι. (Πρβλ. Passow ἀρ. 596-597).

Αὐτ. σ. 54-55. *Ἄσματα Σκιάθου ὑπὸ* ***Γ. Ρήγα*** διευθυντοῦ δημοτικοῦ σχολείου Σκιάθου.

Δύο ᾄσματα εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν, ἀμφότερα χορικά. Τὸ πρῶτον ᾀδόμενον πρὸς τὸν σκιαθίτικον χορόν, εἶναι παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος περὶ τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας (Passow ἀρ. 511-512). Τὸ δὲ δεύτερον, πρὸς χορὸν ἀποκριάτικον, εἶναι τὸ γνωστότατον τῆς μηλίτσας, τοῦ ὁποίου δύο παραλλαγάς, μακεδονικὴν καὶ ἠπειρωτικὴν εἰς κοινὴν παρασημαντικὴν ἐδημοσίευσεν ὁ Παχτῖκος σ. 282. 338. Πρβλ. καὶ Passow ἀρ. 541.

Αὐτ. σ. 57-64. *Δημώδη χορικὰ ᾄσματα ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς* ***Χρ. Α. Σπηλιοπούλου*** μουσικοῦ ἐν Πάτραις.

Ἀξία λόγου συλλογὴ ἐκ 13 ᾀσμάτων, τῶν πλείστων ἀνεκδότων, μετὰ πλήρους τοῦ κειμένου αὐτῶν. Τὸ 6ον (καλαματιανὸ) εἶναι παραλλαγὴ ἀτελεστέρα τοῦ δημοσιευθέντος ἐν τῇ Ἑστίᾳ 1889 τ. ΚΖ΄ σ. 31.

Τὸ 8ον παραλλαγὴ τοῦ παρὰ Passow ἀρ. 543. Ἀραβαντιν. σ. 160 ἀρ. 239. Λιανοτράγουδ. 1866 σ. 203 ἀρ. 50. Παχτίκου σ. 71. 168.—Τὸ 10ον παραλλαγὴ ἀτελὴς γνωστοῦ ἐρωτικοῦ ᾄσματος. (Λιανοτράγουδα 1866 σ. 187 ἀρ. 24).

Αὐτ. φ. 12 σ. 65-73. *Δημώδη ᾄσματα τῆς νήσου Μεγίστης τῆς Πισιδίας (Καστελλορίζου). Ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ κ.* ***Ἀχ. Σπυρίδου Διαμαντάρα*** διδασκάλου καὶ μουσικοῦ ἐν Μεγίστῃ.

Ὁ Ἀχ. Διαμαντάρας εἶναι γνωστότατος ἐκ τῶν λαογραφικῶν συλλογῶν, ἃς κατὰ καιροὺς ἐδημοσίευσεν, προπάντων ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου καὶ ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Τὰ δὲ ᾄσματα, ἅτινα τονισθέντα κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν, δημοσιεύει ἐν τῷ παραρτήματι τῆς Φόρμιγγος εἶναι ἓξ γαμήλια, ἓν μοιρολόγιον καὶ ἓν ᾆσμα τῆς σαντακλίδας (αἰώρας). Τινὰ τούτων εἶναι ἀνέκδοτα, τὰ πλεῖστα δ' ἡμιτελῆ, ἐπεξηγοῦνται δὲ τὰ γαμήλια διὰ συνοπτικῆς περιγραφῆς τῶν τελετῶν καὶ τῶν ἐθιζομένων πράξεων, πρὸς ἃς συνάπτονται. Ἄλλα μὲν τούτων εἶναι ταὐτά, ἄλλα δ' ἔχουσι διαφοράς τινας πρὸς τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συλλογέως γαμήλια ᾄσματα ἐν περιοδικῷ τοῦ ἐν ΚΠ. συλλόγου τ. ΚΑ΄ σ. 346-9, καὶ πρὸς τὰ τῆς σαντακλίδας, τὰ δημοσιευθέντα αὐτ. σ. 329-336. 360-1 καὶ ΔΙΕ τ. Δ΄ σ. 343-348. Διότι καὶ ᾄσματα τῆς σαντακλίδας ᾄδονται κατὰ τὰς γαμηλίους τελετάς, ἀφοῦ εἶναι ἁπλῶς δίστιχα, δυνάμενα νὰ προσαρμοσθῶσιν εἰς διαφόρους περιστάσεις.—Τὸ ὑπ' ἀρ. 6 ἡμιτελὲς ᾆσμα, τὸ ᾀδόμενον κατὰ τὰ συμπόσια τῶν γάμων ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἐδημοσιεύθη πλῆρες ἐν περιοδικῷ Συλλόγου ΚΠ. αὐτ. σ. 352-3. — Ἐπιμελεστέρα καὶ ἀκριβεστέρα εἶναι ἡ ἔκδοσις τοῦ κειμένου τῶν ᾀσμάτων τούτων τῆς Μεγίστης ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ συλλόγου ΚΠ. καὶ ἐν τῷ ΔΙΕ. ἀλλὰ τὰ παρατηρούμενα περὶ τὴν λέξιν ἁμαρτήματα πρέπει βεβαίως ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν τυπογράφον τῆς Φόρμιγγος, ἀφοῦ ὁ ἐκδότης εἶναι ὁ αὐτός.

Αὐτ. σ. 75-80. *Δημώδη ᾄσματα τοῦ χοροῦ ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ κ.* ***Ν. Τσιμπούκη***, πρωτοψάλτου ἐν Πάτραις.

Βλ. ἀνωτέρω σ. 151. Ἑπτὰ διάφορα χορικὰ ᾄσματα, εἰς ἐκκλη-

σιαστικὴν παρασημαντικήν, μετὰ κειμένου ἀτελοῦς καὶ οὐχὶ μετὰ πολλὰς ἀκριβείας γεγραμμένου.

Φύσις περιοδικὸν σύγγραμμα, τ. Θ' 1 Φεβρ. 1909 σ. 270.

Προικοσύμφωνον Συρίων τοῦ 1710, ἐκδιδόμενον ὑπὸ Α. Κ. Φραγκίδου.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ — ΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Λαογραφικαὶ ἐργασίαι ἐν Κρήτῃ.

Γενναία καὶ εὐοίωνος ὁρμὴ πρὸς λαογραφικὰς ἐρεύνας παρατηρεῖται ἐν Κρήτῃ. Ἐνῷ ἐν Ἡρακλείῳ ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ γυμνασίου κ. Ἰω. Μ. Χατζηϊωάννου καὶ ὁ γεωπόνος καὶ ἐκδότης τῶν περιοδικῶν *Ποικίλης στοᾶς* καὶ *Γεωργικῶν χρονικῶν* κ. Γ. Χ. Ἐλευθεριάδης ἱδρύουσι μηνιαῖον λαογραφικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα, τὸν *Κρητικὸν λαόν*, ὁ ἐν Χανίοις φιλολογικὸς σύλλογος *Χρυσόστομος*, κατ' εἰσήγησιν, ὡς εἰκάζομεν, τοῦ γυμνασιάρχου κ. Ἐμμ. Γενεράλι, τοῦ γνωστοῦ διὰ τὰς φιλοτίμους ἐνεργείας αὐτοῦ ὑπὲρ προαγωγῆς τῶν λαογραφικῶν μελετῶν, ἔταξεν ἐν τοῖς κυριωτάτοις ἔργοις αὐτοῦ τὴν περισυλλογὴν παντοίας λαογραφικῆς ὕλης, καὶ ἐκάλεσεν εἰς συνεργασίαν πάντας τοὺς δυναμένους νὰ συντελέσωσιν εἰς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου, μάλιστα τοὺς δημοδιδασκάλους ἔθεσε δὲ καὶ ἀγῶνα, καθ' ὃν θὰ βραβευθῶσι δύο, αἱ κράτισται τῶν μέχρι τοῦ τέλους Αὐγούστου 1909 ὑποβληθησομένων λαογραφικῶν συλλογῶν.

Δημοσιεύομεν ὧδε τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ λαογραφικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος καὶ τὴν προκήρυξιν τοῦ συλλόγου Χρυσοστόμου.

Α'.

Ὁ ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΛΑΟΣ. Μηνιαῖον λαογραφικὸν γεωργικὸν καὶ τερπνῆς ἠθικοκοινωνικῆς ὕλης περιοδικόν.

«Ἡ μελέτη τοῦ βίου καὶ καθόλου τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεων τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς κατέστη σήμερον ἀνάγκη ἐθνική. Τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα κατὰ πρῶτον λόγον καὶ δεύτερον ἡ γλῶσσα ἀποδεικνύουσι τὴν ἐθνικὴν καταγωγὴν παντὸς λαοῦ. Τὴν ἀνάγκην τῆς συστηματικωτέρας καὶ ἐπιστημονικωτέρας ἐρεύνης κατιδόντες πολλοὶ τῶν ἐν Ἀθήναις δεινῶν τοῦ καλάμου χειριστῶν, ἵδρυσαν τὴν Ἑλληνικὴν Λαογραφικὴν Ἑταιρείαν, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀκαμάτου καὶ κατατρίψαντος σχεδὸν τὸν βίον ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, σοφοῦ καθηγητοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Ν. Γ. Πολίτου.

«Οἱ θησαυροὶ τῆς δημώδους φιλολογίας, ἡ γλυκεῖα τῶν ὀρεσιβίων ποίησις, τὰ ἔπη τὰ ὑμνοῦντα τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πεσόντας, τὰ εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀφροδίτης χαριέστατα θυμιάματα τοῦ ἁπλοῦ λαοῦ, αἱ γραφικαὶ καὶ πλήρεις χάριτος ἐνδυμασίαι τῶν εὐσταλῶν κατοίκων τῶν ἀποτόμων βράχων καὶ κορυφῶν τῶν ὑψικαρήνων ὀρέων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν διαρκῶς ἀπόλλυνται. Αὐτὰ τὰ οἰκιακὰ σκεύη καὶ τὰ διὰ τὰς ἐργασίας τοῦ λαοῦ χρησιμοποιούμενα ἐργαλεῖα, ὁλοὲν μεταβάλλονται ἕνεκα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.

« Θεωροῦντες λοιπὸν καθῆκον τὴν διάσωσιν τῶν προγονικῶν κειμηλίων τῶν τε πνευματικῶν καὶ ὑλικῶν, προβαίνομεν εἰς τὴν ἔκδοσιν μηνιαίου **Κρητικοῦ Λαογραφικοῦ** συγγράμματος οὗτινος σκοπὸς θὰ εἶναι ἡ περιγραφὴ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ἐν τῇ τελέσει τῶν γάμων, τῶν βαπτίσεων, τῶν κηδειῶν· ἡ περιγραφὴ τῶν διασκεδάσεων, τῶν ἐρώτων, τῶν χορῶν ἡ συλλογὴ διαφόρων ᾀσμάτων ποικίλης ὕλης, ἡρωϊκῆς, ἐρωτικῆς, εὐθύμου καὶ σκωπτικῆς· ἡ συναγωγὴ τῶν παροιμιῶν, νοιωμάτων, φταρμῶν, γητειῶν καὶ καθαρογλωσσιδιῶν. Οἱ χαιρετισμοὶ καὶ αἱ ὕβρεις, τὰ παραμύθια καὶ αἱ παραδόσεις αἱ σχετιζόμεναι πρὸς διαφόρους τοποθεσίας τῆς Κρήτης ἢ πρὸς διαφόρους καταστάσεις ἕνεκα τῶν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν, ἐξ ὧν καταφαίνεται τὸ ὕψος τῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ψυχικὴ αὐτοῦ κατάστασις, ὁ τρόπος τοῦ ἐνδύεσθαι, τὸ ράβδισμα τῶν ἐλιῶν, ὁ τρυγητός, τὰ ἔργα τῶν γυναικῶν καὶ καθόλου ὁ ἰδιωτικὸς βίος· ἀμφοτέρων τῶν φύλων θὰ ἀποτελῶσιν ἓν τῶν κυριωτέρων μελημάτων τοῦ Λαογραφικοῦ συγγράμματος. Ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐξήγησιν πολλῶν παραδόσεων θὰ εἶναι ἡ γνῶσις τῶν περὶ τὰ χωρία, κώμας καὶ πόλεις τοποθεσιῶν.

« Εἰς τοὺς σκαπανεῖς τῆς διαμορφώσεως τῶν τρυφερῶν ψυχῶν τῶν νεαρῶν Κρητῶν, τὸν μέγιστον κλάδον τῶν δημοδιδασκάλων, τὸν ὑποσχόμενον τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν τῇ ὑπαίθρῳ θαυμαστὰς τοῦ ἁπλοῦ βίου, ἀφίεται ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σκοποῦ τοῦ Λαογραφικοῦ ἡμῶν συγγράμματος.

« Παρὰ τῶν θελόντων νὰ συνεργασθῶσιν ἐκ τῶν δημοδιδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων ἐν τῇ ὑπαίθρῳ, οὐδεμίαν κρίσιν ζητοῦμεν ἐπὶ τῶν θεμάτων ἅτινα ἀνωτέρω ἐγράψαμεν ὅτι θὰ εἶνε ὁ σκοπὸς τοῦ Λαογραφικοῦ Περιοδικοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς πιστὰς περιγραφὰς ἑκάστης πράξεως τοῦ λαοῦ, ὅπως ὁ λαὸς λέγει τι οὕτω πρέπει νὰ γράφηται εἰς τὴν δημώδη κρητικὴν διάλεκτον ἄνευ ἐξελληνίσεως. Τὰ παραμύθια, αἱ παραδόσεις, τὰ ᾄσματα τοῦ χοροῦ, τῶν γάμων, αἱ παροιμίαι καὶ πᾶν ὅπερ ἐγέννησε τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, πᾶν δηλαδὴ ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν δημώδη φιλολογίαν, οὐδαμῶς πρέπει νὰ μεταβάλληται. Αἱ περιγραφαὶ ὅμως τῶν γάμων, κηδειῶν, βαπτίσεων, αἱ περιγραφαὶ τῶν χωρίων καὶ τῶν διαφόρων περὶ τὰ χωρία τοποθεσιῶν ἂς γράφωνται ἐλευθέρως, ὅπως συνηθίζει ὁ δημοδιδάσκαλος ἢ λόγιος νὰ γράφῃ.

« Οὐδεμίαν ὑλικὴν ὠφέλειαν ἐπιδιώκομεν, ἱκανὴ δι' ἡμᾶς ὠφέλεια θὰ εἶναι ἡ ἠθικὴ ἱκανοποίησις. Ἡ ἔκδοσις θὰ εἶναι πολυτελὴς ἐπὶ χάρτου πρώτης ποιότητος καὶ καθόλου ἀνταξία τῶν συνεργατῶν.

« Πρὸ τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ «Κρητικοῦ Λαοῦ» θὰ παρελάσωσι ζωνταναὶ αἱ εἰκόνες τῆς ζωῆς τῶν λεοντοθύμων ἀγωνιστῶν τῶν χιονοσκεπῶν ὀρέων τῆς Κρήτης, συγκρινόμεναι πρὸς τὸν βίον τῆς Κύπρου καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν

χωρῶν. Ὁ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου ἐγκατασταθεὶς ἐν ταῖς πόλεσι διὰ ἀναγνώσεως τοῦ „**Κρητικοῦ Λαοῦ**" θὰ μεταφέρηται εἰς τὸ παρελθὸν ἡδέως ἀναμιμνησκόμενος τοῦ μικροῦ χωρίου εἰς τὸ ὁποῖον τὸ πρῶτον ἀνέπνευσεν, εἶδε τὸ ζείδωρον φῶς τοῦ ἡλίου, ἔμαθε νὰ διευθύνῃ τὰ ἀσταθῆ βήματά του.

« Τὰ παραμύθια καὶ αἱ παραδόσεις θὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν μνήμην πάντων τὴν γραῖαν μάμμην ἢ τὸν σεβαστὸν πάππον διηγούμενον, εἰς τοὺς μικροὺς νεοσσοὺς τὰ κατορθώματα τῶν τουρκομάχων ἡρώων, παρὰ τὴν ἑστίαν.

« Τὰ μέγιστα παρώτρυναν ἡμᾶς πρὸς λαογραφικὴν ἐργασίαν αἱ ἐπιστολαὶ σημαινόντων ἐν τοῖς γράμμασι προσώπων, ὧν παραθέτομέν τινας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Ἰανουαρίου 1909.

Φίλτατε κύριε Χατζηϊωάννου,

« Ἡ σκέψις περὶ ἐκδόσεως Λαογραφικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος ἐν Κρήτῃ, πρὸς δημοσίευσιν τῶν μνημείων τῆς δημώδους κρητικῆς φιλολογίας καὶ ἔρευναν τῆς λαογραφίας καθόλου τῆς νήσου, μαρτυρεῖ ὀρθὴν ἀντίληψιν ἀνάγκης ἐθνικῆς, ἡ δὲ ἐκτέλεσις, ἂν ὄντως κατορθωθῇ ἡ ἔκδοσις, ὅπερ ἐκ καρδίας εὔχομαι, θὰ δείξῃ καὶ ἐν τούτῳ τὴν Κρήτην προπορευομένην τοῦ ἄλλου Ἑλληνικοῦ ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν. Διότι ἀνάγκη ἐθνικὴ ἀληθῶς εἶναι ἡ διὰ τῆς μελέτης τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ διὰ τῆς σπουδῆς τῶν ποικίλων ἐκδηλώσεων τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς ἀναγνώρισις τῶν ἀκραιφνῶς ἐθνικῶν στοιχείων, ἡ ἐπίγνωσις τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῶν ἀλλοιούντων ἢ διαστρεφόντων αὐτὸν ὀθνείων ἐπιφυμάτων. Ἡ Κρήτη ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἑλληνικὴν χώραν μέχρι τοῦδε ηὐτύχησε νὰ ἐξετασθῇ ὑπὸ λαογραφικὴν ἔποψιν καὶ ὑπὸ ἀλλοδαπῶν (Dapper, Tournefort, Savary, Pashley, Spratt, Löher) καὶ ὑπὸ ἐπιχωρίων. Ἀπὸ τοῦ 1840 ὅτε ἐδημοσιεύθη εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν τὸ περὶ τοῦ νεωτέρου Ἑλληνικοῦ λαοῦ συνταγμάτιον τοῦ Κρητὸς Βιβυλάκη καὶ μετὰ τὰ Κρητικὰ τοῦ Χουρμούζη οὐδαμῶς εἶναι εὐάριθμοι οἱ περὶ τὴν Κρητικὴν λαογραφίαν ἀσχοληθέντες Κρῆτες Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω τὰ ὀνόματα μόνον τοῦ Ἀντ. Γιανναράκη, τοῦ ἐκδότου πλουσιωτάτης συλλογῆς κρητικῶν ᾀσμάτων, τοῦ Βλαστοῦ, τοῦ συγγραφέως καλλίστης μονογραφίας περὶ τοῦ Γάμου ἐν Κρήτῃ, τοῦ Φαφουτάκη, τοῦ Γ. Ἰακ Καλαϊσάκη, τοῦ Στεφ. Ξανθουδίδου καὶ τῆς Ἐλπίδος Μελαίνης, ἣν διὰ τὴν θερμὴν πρὸς τὴν Κρήτην ἀγάπην δικαιούμεθα νὰ καταλέξωμεν μεταξὺ τῶν Κρητῶν .. ...

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀφθονία τῆς ἐκ Κρήτης συγκομισθείσης λαογραφικῆς ὕλης, ἀντὶ νὰ ἀνακόψῃ τὴν ὁρμὴν καὶ ἀμβλύνῃ τῶν ζῆλον τῶν ἐρευνητῶν, συντελεῖ τοὐναντίον εἰς τὸ νὰ παραθαρρύνῃ αὐτοὺς εἰς ἐργασίαν *ὑπεμφαίνει ἅμα τὴν ἀνάγκην περαιτέρω συστηματικωτέρας ἐρεύνης, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐλπίδα ἀνευρέσεως νέων θησαυρῶν καὶ παρατηρήσεως φαινομένων τοῦ Κρητικοῦ βίου, διαλαθόντων τοὺς προηγηθέντας ἐρευνητάς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συμπλήρωσιν, ἐπανόρθωσιν, διευκρίνησιν καὶ ἐξήγησιν τῶν γνωσθέντων.*

« Ἡ δ' ἔκδοσις ἰδίου Κρητικοῦ λαογραφικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος θὰ προαγάγῃ μεγάγως τὰς τοιαύτας σπουδάς, θὰ εἶναι ἡ ἑστία, ἡ προωρισμένη

νὰ συγκεντρώνῃ ἐκ πάσης γωνίας τῆς Κρητικῆς γῆς τὴν γενομένην ἐργασίαν, ἡ κυψέλη, εἰς ἣν φιλόπονοι μέλισσαι, διδάσκαλοι καὶ ἄλλοι λόγιοι, θ' ἀποθέτωσι πᾶν ὅτι ἀπανθήσωσιν ἐκ τῶν λειμώνων τῆς Κρητικῆς πατρίδος. Καὶ ἐκ τοῦ τρόπου δὲ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ καὶ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ὕλης θὰ καταστῇ τὸ ὄργανον, δι' οὗ θὰ ἐπιτευχθῇ ἑνότης τῶν τοιούτων ἐργασιῶν καὶ θὰ προσδοθῇ μεθοδικὴ διεύθυνσις εἰς αὐτάς.

Εὐχόμενος ἐκ μέσης καρδίας εὐδοκίμησιν τοῦ ἔργου, διατελῶ μετ' ἐξαιρέτου ὑπολήψεως καὶ ἀγάπης

Ὑμέτερος

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

* * *

Ἀξιότιμε κύριε Χατζηϊωάννου,

« Εὐθὺς ὡς ἔμαθον τὴν ἐν Ἀθήναις ἵδρυσιν Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, ἔσπευσα διὰ τῆς αὐτόθι ἐκδιδομένης ὑπὸ τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων ἐφημερίδος «Σάλπιγγος» νὰ παρακαλέσω τὸ Προεδρεῖον νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου καὶ τοὺς δημοδιδασκάλους τοῦ Κράτους, παρέχον αὐτοῖς τὰς δεούσας ὁδηγίας, νὰ συμβουλεύσω δὲ τοὺς δημοδιδασκάλους νὰ παράσχωσι τῇ Ἑταιρείᾳ πᾶσαν δυνατὴν εἰς τὸ ἔργον συνδρομήν. Παρομοίαν συμβουλὴν θ' ἀποτείνω καὶ πρὸς τοὺς ἐν Κρήτῃ δημοδιδασκάλους, ἐλπίζω δ' ὅτι οὗτοι, πάντες σχεδὸν μαθηταί μου ἄλλοτε, θὰ προσέξωσιν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ διδασκάλου των καὶ παρ' ὑμῶν ὁδηγούμενοι θὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἀληθῶς ἐθνικωτάτου τούτου ἔργου.

Εὐχόμενος ἐπιτυχίαν Σᾶς ἀσπάζομαι

Ὅλως πρόθυμος

Γ. ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ

« Μεταφράσεις ἐκ τῆς Γερμανικῆς, Ἀγγλικῆς καὶ Γαλλικῆς ἔργων σχετιζομένων πρὸς τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ θὰ δημοσιεύωνται, ἵνα οἱ φίλοι συνδρομηταὶ καὶ συνεργάται λάβωσιν ἰδέαν τῶν γενομένων λαογραφικῶν ἐργασιῶν ὑπὸ ξένων καὶ ἵνα προσθέσωσιν ἢ ἐλέγξωσιν ἐάν τι οἱ ξένοι παρέλειψαν ἢ κακῶς ἀντελήφθησαν. Ἐκ τῆς Γερμανικῆς θὰ μεταφρασθῇ ὁ βίος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων τοῦ Βιβυλάκη, ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς περίληψις τῶν ταξειδίων τοῦ Pashley ἐν Κρήτῃ καὶ ἐκ τῆς Γαλλικῆς μέρος ἐκ τοῦ Savary ἢ ἄλλου τινός. Τὸ ὅλον περιοδικὸν θὰ διαιρῆται εἰς τρία μέρη: εἰς τὸ Λαογραφικὸν ὅπερ θὰ καταλαμβάνῃ τὸ ἥμισυ τοῦ χώρου, καὶ εἰς τὸ Γεωργικὸν καὶ Ποικίλης ὕλης. Τὸ γεωργικὸν θὰ περιλαμβάνῃ μελέτας γεωργικάς, ἀφορώσας γενικῶς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς Γεωργίας καὶ τῶν συναφῶν κλάδων, θὰ συγκρίνῃ τὰς ἐπιτελουμένας ἐν ἄλλοις κράτεσι γεωργικὰς προόδους πρὸς τὴν τοῦ ἑλληνικοῦ, θὰ ἀναπτύξῃ διὰ γλώσσης εὐλήπτου τοὺς τρόπους τῆς καλλιεργείας τῶν διαφόρων δένδρον, φυτῶν καὶ θάμνων, ἀπὸ τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπό-

ψεως, καὶ τὸ σπουδαιότερον θὰ περιλαμβάνῃ εἰς ἕκαστον τεῦχος **Γεωργικὸν Ἡμερολόγιον,** δηλαδὴ ποίας ἐργασίας ὀφείλει νὰ ἐκτελῇ ἕκαστος γεωργὸς καθ' ἕκαστον μῆνα εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν, μελισσοκομίαν, σηροτροφίαν, ἀμπελουργίαν κτλ κτλ. Ἐν γένει θὰ προσπαθήσωμεν βελτιοῦντες τὰ ἤδη ἐκδιδόμενα ὑφ' ἡμῶν «Γεωργικὰ Χρονικὰ» νὰ καταστήσωμεν τὸ γεωργικὸν τεῦχος ἰδιαίτατα, τὸ ἀπαραίτητον εὐαγγέλιον παντὸς γεωργοῦ. Τὸ τῆς ποικίλης ὕλης θὰ περιλαμβάνῃ τερπνὴν καὶ διδακτικὴν ἠθικοκοινωνικὴν ὕλην, μετὰ πνευματικῶν ἀσκήσεων καὶ διαγωνισμῶν.

« Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπιδιώκομεν προκηρύσσομεν ἑπτὰ διαγωνισμοὺς ἐπὶ τῶν ἑξῆς συλλογῶν :

1) Συλλογῆς παραμυθιῶν	βραβεῖον	15	δραχ.
2) δημοτικῶν ᾀσμάτων, μαντινιάδων, ναναρων, μοιρολογιῶν	»	15	»
3) παροιμιῶν, νοιωμάτων, δεσιμάτων, γηθειῶν, φταρμῶν	»	10	»
4) ὅρκων, εὐχῶν, καταρῶν, προπόσεων καὶ διαφόρων δοξασιῶν	»	10	»
5) ἐθίμων βαπτίσεων, προικοσυμφώνων, κηδειῶν κ τ. λ.	»	10	»
6) περιγραφῶν ἱματισμῶν, ὅπλων, ἐργαλείων	»	10	»
7) περιγραφῶν χορῶν, διασκεδάσεων, πανηγύρεων	»	10	»

Αἱ συλλογαὶ γίνονται δεκταὶ μέχρι τῆς 1ης Μαΐου. Ἑλλανόδικος ἐπιτροπεία ἐκ λογίων θέλει βραβεύσει τὰς πληρεστέρας.

« Συνδρομαὶ ἑξάμηνοι προπληρωτέαι : Ἐν Κρήτῃ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι φράγκα χρυσ. 3, ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ 4, διὰ τοὺς δημοδιδασκάλους 2,50.

Ἐν Ἡρακλείῳ τῇ 7 Μαρτίου 1909.

Οἱ Διευθυνταὶ

ΙΩΑΝ. ΧΑΤΖΗΙΩΑΝΝΟΥ (Δ. Φ.). Γ. Χ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ (Γεωπόνος).

Β΄.

Προκήρυξις τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Χρυσοστόμου.

«Κατὰ τὴν 1ην διάταξιν τοῦ Ὀργανισμοῦ τῆς ὑπὸ τοῦ ἐν Χανίοις Φιλολογικοῦ Συλλόγου «**Χρυσοστόμου**» ἱδρυθείσης ἐν Χανίοις Βιβλιοθήκης ὑπὸ τὸν τίτλον «**Ἡ Ἀθηνᾶ**», ἡ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ τοῦ Συλλόγου θέλει ἐπιδιωχθῇ καὶ διὰ τῆς περισυλλογῆς παντοίας λαογραφικῆς ὕλης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγκατοπτρίζεται ἡ ἐξέλιξις τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ἐφόδιον προωρισμένον νὰ ὑποβοηθήσῃ τοὺς μέλλοντας νὰ ἐνδιατρίψωσιν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας, τῆς ἐθνολογίας καὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κρήτης· περὶ τῆς συλλογῆς δὲ ταύτης μεριμνᾷ ἡ Κοσμητεία τῆς Βιβλιοθήκης, συμφώνως πρὸς τὸ 4 ἐδ. τῆς 12 διατάξεως τοῦ ἐν λόγῳ Ὀργανισμοῦ.

«Ἅμα ἀναλαβόντες τῇ εὐμενεῖ ἐκλογῇ τῆς Ἐφορείας τοῦ Συλλόγου τὰ καθήκοντα τῆς Κοσμητείας, ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων ἡμῶν θεωροῦμεν νὰ παρακαλέσωμεν πάντα δυνάμενον, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Ἰδίᾳ δ' ἀποτεινόμεθα πρὸς τοὺς κυρίους Δημοδιδασκάλους, οἱ ὁποῖοι, ὄντες ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν κατεσπαρμένοι εἰς ἅπαντα τὰ διαμερίσματα τῆς

Κρήτης μέχρι τῶν ὀρεινοτέρων χωρίων, ὅπου καὶ ἡ γλῶσσα καὶ τὰ ἔθιμα καὶ αἱ παραδόσεις εἶναι εἰσέτι ἀνεπηρέαστοι ὑπὸ ὑπὸ τοῦ λεγομένου πολιτισμοῦ καὶ κατανοοῦντες ὡς ἐκ τῆς μορφώσεώς των τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνεξαντλήτου καὶ ἀνεκτιμήτου θησαυροῦ τῶν λαογραφικῶν μνημείων τῆς ἡμετέρας πατρίδος Κρήτης, δύνανται νὰ συντελέσωσιν ἀποτελεσματικώτερον εἰς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ Συλλόγου.

«Τὸ λαογραφικὸν ὑλικόν, τοῦ ὁποίου ἐπιδιώκεται ἡ συλλογή, θὰ εἶναι κυρίως: παροιμίαι, δημοτικὰ ᾄσματα, μαντινάδες, νανουρίσματα, μοιρολόγια, γηθιές, δεσίματα, παρατσάφαρα, προλήψεις, παραδόσεις, ἀνέκδοτα, μῦθοι, παραμύθια γραμμένα ἀπαραλλάκτως καθὼς τὰ διηγεῖται ὁ λαός, προπόσεις, ὅρκοι, εὐχαί, κατάραι, βλασφημίαι, σφανταχτὰ, ἐντύματα, στοιχειά, τελώνια, νεράϊδες, καταχανάδες, ἀτσουπᾶδες ἢ ἀνασκελᾶδες, δαίμονες, μάθιασμα ἢ λάβωμα, ἀδερφοδιώχτης, δοξασίαι περὶ Χάρου, κάτω κόσμου, παραδείσου, κολάσεως καὶ δευτέρας παρουσίας, δημώδης ἀστρονομία περὶ μερομηνιῶν, ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν κλπ. ὀνομασίαι ἐργαλείων, διαφόρων ἐπαγγελμάτων, ἔθιμα βαπτίσεων, γάμων, (προικοσύμφωνα κλπ.) κηδειῶν, πανηγύρεων, τῶν κληδόνων καὶ ἄλλων ἑορτῶν τελουμένων καθ' ὡρισμένας ἡμέρας εἰς διάφορα χωρία, περιγραφὴ ἱματισμοῦ, ὁπλισμοῦ καὶ χορῶν, γλωσσάρια καὶ φρασεολόγια περιέχοντα λέξεις καὶ φράσεις δημώδεις, εἰδικώτερον συλλογαὶ λέξεων τῶν γεωργῶν, ποιμένων, ἁλιέων, ναυτικῶν καὶ τεχνιτῶν, συλλογαὶ κυρίων ὀνομάτων, ἐπωνύμων καὶ γενεαλογιῶν, συλλογαὶ ὀνομάτων ζώων, φυτῶν, τοπωνυμιῶν, καὶ πᾶν ἄλλο λαογραφικόν, τὸ ὁποῖον τυχὸν δὲν συμπεριελήφθη εἰς τὴν παροῦσαν

«Οἱ εὐαρεστούμενοι ν' ἀσχοληθῶσιν εἰς συλλογὴν ὑλικοῦ ἑνὸς ἢ πλειόνων ἐκ τῶν ἀνωτέρω κατονομαζομένων ἢ καὶ ἄλλων σχετικῶν θεμάτων δέον νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψει τὰ ἑπόμενα:

1. — Νὰ συλλέγωσι μόνον τὰ γνησιώτατα Κρητικά, ἐκ τῶν ξένων δὲ μόνον ὅσα ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐνετοπίσθησαν διὰ τῆς ἐγχωρίου δημοτικῆς διαλέκτου.

2. — Νὰ τηρῶσιν ἀκριβῆ καὶ ἀπαραμείωτον τὴν προφορὰν ἐν τῇ γραφῇ, ἵνα ὦσι τ' ἀποστελλόμενα ζῶσα εἰκὼν τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἢ τῷ χωρίῳ, ἐξ ὧν λαμβάνονται, προφορᾶς.

3. — Νὰ συλλέγωσι κατὰ προτίμησιν ἀνέκδοτον ὕλην.

4. — Νὰ μνημονεύωσι τῆς ἐπαρχίας ἢ τοῦ χωρίου ἐξ ὧν προῆλθε πᾶσα συλλογή, περιγραφή, ἀνέκδοτον κλπ.

5. — Νὰ γράφωσιν εὐαναγνώστως τὸ συλλεγόμενον ὑλικόν

Καὶ 6. — Νὰ διευθύνωσι τὰς ἀποστολὰς ὡς ἑξῆς: «Πρὸς τὸ Προεδρεῖον τῆς Κοσμητείας τῆς Βιβλιοθήκης «Ἀθηνᾶς» εἰς Χανία».

«Τὰ ἐν τῇ Κοσμητείᾳ συγκεντρούμενα χειρόγραφα ἐκκαθαριζόμενα, εἰ δεήσει, καὶ ταξινομούμενα θὰ δημοσιεύωνται πάντοτε μὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἐπιστέλλοντος εἰς φυλλάδια, εἴτε δι' ἰδίου περιοδικοῦ, εἴτε καθ' οἱονδήποτε ἄλλον τρόπον ἤθελε κρίνει προσφορώτερον ἡ Κοσμητεία, ἀναλόγως τῶν διαθεσίμων πόρων αὐτῆς.

«Πρὸς θάρρυνσιν τῶν συλλογέων προκηρύσσομεν διαγωνισμόν, καθ' ὃν θὰ βραβευθῶσιν αἱ δύο πληρέστεραι συλλογαί, ἐξ ὅσων ἤθελον διαβιβασθῇ εἰς τὴν

Κοσμητείαν μέχρι τῆς 31 Αὐγούστου 1909 ὑπὸ τριμελοῦς ἑλλανοδίκου ἐπιτροπείας ἐκλεγομένης ὑπὸ τῆς Κοσμητείας. Τὸ πρῶτον βραβεῖον ἔσται πεντήκοντα δραχμῶν καὶ τὸ δεύτερον εἰκοσιπεντάδραχμον. (Τὰ βραβεῖα ταῦτα ἐλπίζει ἡ κοσμητεία νὰ αὐξήσῃ ἀργότερον).

Ὁ ἀποστέλλων συλλογὴν πρὸς διαγωνισμὸν δέον νὰ ἐπισυνάπτῃ εἰς αὐτὴν φάκελον κλειστὸν περιέχοντα ἐν δελταρίῳ εὐαναγνώστως τὸ ὀνοματεπώνυμον, τὸ ἐπάγγελμα καὶ τὴν διαμονὴν αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τοῦ φακέλου μίαν παροιμίαν, τὴν ὁποίαν θὰ φέρῃ ἐν ἐπιμετωπίδι καὶ ἡ συλλογή του.

« Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι πᾶς Κρὴς ἐνδιαφέρεται νὰ θησαυρισθῶσι τὰ λαογραφικὰ κειμήλια τῆς Κρήτης· διὸ καὶ ἐπὶ τούτῳ θαρροῦντες ἐλπίζομεν, ὅτι ἡ παροῦσα ἔκκλησις πρὸς πάντα φιλόμουσον καὶ φιλοπάτριν θὰ στέψῃ δι᾽ ἐπιτυχίας τὰς ἡμετέρας προσπαθείας, ὁπότε θὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ἡ μόνη φιλοδοξία ἡμῶν, τοῦ νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν δικαίωσιν τῆς στοργῆς, δι᾽ ἧς περιβάλλουσι τὸν Σύλλογον «**Χρυσόστομον**» ἥτε σεβαστὴ Κυβέρνησις καὶ οἱ ἡμέτεροι συμπολῖται.

Ὁ Ἔφορος τῆς Βιβλιοθήκης	*Ὁ Γραμματεὺς*	*Τὰ μέλη τῆς Κοσμητείας*
ΠΑΝ. ΧΡ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ	Ν. Μ. ΠΙΘΑΡΑΣ	ΕΜ. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ
		Γ. ΙΑΚ. ΚΑΛΑΪΣΑΚΗΣ
		ΧΡ. ΧΡΙΣΤΟΥΛΑΚΙΣ

Σύνδεσμος τῶν λαογράφων ἐρευνητῶν

Πρὸς θεραπείαν ἀνάγκης, ἣν βαθύτατα αἰσθάνονται πάντες οἱ περὶ τὴν λαογραφίαν ἀσχολούμενοι, ἕνεκα τοῦ καταπληκτικοῦ ὄγκου τῆς λαογραφικῆς ὕλης, ἣν ἡ κατὰ τὰς τελευταίας μάλιστα δεκαετηρίδας μεγίστη ἐπίδοσις τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν συνεκέντρωσε, συνέστη Οἰκουμενικὸς Σύνδεσμος τῶν Λαογράφων Ἐρευνητῶν. Ὁ σύνδεσμος οὗτος φέρει ἀγγλιστὶ μὲν τὸ ὄνομα Folklore Fellows, γαλλιστὶ δὲ Fédération des Folkloristes, γερμανιστὶ Folkloristischer Forscherbund καὶ δανιστὶ Folkeminde-Forskere, κοινῶς δ᾽ ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις ταύταις δηλοῦται τὸ ὄνομα αὐτοῦ διὰ τῶν δύο στοιχείων FF.

Σκοπὸς τοῦ συνδέσμου εἶναι πρῶτον μὲν νὰ καθιστᾷ προσιτὸν εἰς τοὺς ἐρευνητὰς λαογραφικὸν ὑλικὸν διαφόρων χωρῶν καὶ νὰ ἐκδίδῃ καταλόγους τοιούτων συλλογῶν· δεύτερον δὲ νὰ ἐκδίδῃ ἐπιστημονικὰς δημοσιεύσεις λαογραφικῆς ὕλης εἴς τινα τῶν παγκοσμίων γλωσσῶν ἢ περιλήψεις καὶ διαφόρους ἄλλας πληροφορίας περὶ τοῦ ὑλικοῦ ἐκείνου ὅπερ διὰ νὰ μὴ μειωθῇ ἡ ἀξία του εἶναι ἀναγκαῖον νὰ δημοσιευθῇ εἰς τὴν πρωτότυπον γλῶσσαν (ὡς ᾀσμάτων κττ.).

Διὰ τοῦ Συνδέσμου θὰ παρέχωνται ἐπιτομαί, ἀντίγραφα ἢ μεταφράσεις χειρογράφων ἢ δυσπορίστων ἐντύπων ἐκ δημοσίων καὶ ἐφόσον εἶναι δυνατὸν καὶ ἐξ ἰδιωτικῶν συλλογῶν. Αἱ ἀνακοινώσεις τοῦ συνδέσμου θὰ παρέχωνται δωρεὰν εἰς πᾶν μέλος. Διὰ τὴν ἀντιγραφὴν εὐαναγνώστων πρωτοτύπων θὰ καταβάλλωνται κατ᾽ ἀνώτατον ὅρον 35 λεπτὰ διὰ 1000 γράμματα ἢ ἓν περίπου

φράγκον δι' ἑκάστην ὥραν ἐργασίας. Ἡ δὲ ἀντιβολὴ καὶ ἡ ἔρευνα ἀνταμείβεται δι' 1 ½ φράγκου τὸ πολὺ καθ' ὥραν ἐργασίας. Ἐν δὲ τῇ ἐργασίᾳ τῇ γενομένῃ εἰς μεγάλας πόλεις προστίθεται καὶ ἀνάλογος ἀποζημίωσις διὰ τὴν ἀπώλειαν χρόνου ἕνεκα τῶν ἀποστάσεων.

Ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ, ἀντιπροσωπευομένῃ ἐν τῷ συνδέσμῳ διὰ μελῶν, καθίσταται ἀναγκαίως τοπικὴ ἐπιτροπεία, ἀναλαμβάνουσα τὴν φροντίδα τῆς παροχῆς πληροφοριῶν καὶ ἀντιγράφων εἰς τοὺς ζητοῦντας· δύνανται δὲ τὰ ἔργα τῆς ἐπιτροπείας νὰ ἀνατεθῶσι καὶ εἰς ἓν μόνον μέλος.

Ἕκαστον μέλος τοῦ συνδέσμου ἅμα τῇ ἐγγραφῇ αὐτοῦ καταβάλλει ἐφάπαξ φρ. 10, διὰ τὰς τακτικὰς δαπάνας τοῦ συνδέσμου ἢ τὰ ἐνδεχόμενα ἔξοδα τῶν τοπικῶν ἐπιτροπειῶν.

Τριμελὴς συντακτικὴ ἐπιτροπεία δημοσιεύει ἀνακοινώσεις περὶ τῶν χειρογράφων συλλογῶν καὶ τῆς χρησιμοποιήσεως αὐτῶν. Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη ἔχει προσέτι τὴν ἐξουσίαν νὰ προσδέχηται ὡς ἐκδόσεις τοῦ Συνδέσμου πᾶσαν δημοσίευσιν σύμφωνον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Συνδέσμου. Ἐν τοῖς πρώτοις θὰ ἐκδοθῶσι τῶν δημοσιεύσεων τοῦ Συνδέσμου οἰκουμενικὴ σειρὰ (FF Publications international Series) καὶ Ἀρκτῴα σειρὰ (Northern Series), ὧν ἡ τελευταία περιλαμβάνει τὸ σκανδιναυικὸν καὶ τὸ φιννοεσθωνικὸν ὑλικόν. Νέαι σειραὶ δύνανται νὰ ἐκδοθῶσιν ὑπὸ τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπείας, τῇ ἀρωγῇ τῶν τοπικῶν ἐπιτροπειῶν

Ἡ συντακτικὴ ἐπιτροπεία θὰ ἐκλέγεται ἀνὰ πᾶν τρίτον ἔτος ἐν γενικῇ συνόδῳ τῶν μελῶν ἢ διὰ ψηφοδελτίων, ἑκάστης τοπικῆς ἐπιτροπείας ἐχούσης δικαίωμα μιᾶς ψήφου. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ψηφίζονται καὶ μεταβολαὶ τοῦ καταστατικοῦ τοῦ συνδέσμου, δι' ἃς ἀπαιτοῦνται τὰ δύο τρίτα τῶν ψήφων.

Μέχρι τοῦ ὁριστικοῦ καταρτισμοῦ ἀποτελοῦσι νῦν προσωρινῶς τὴν συντακτικὴν ἐπιτροπείαν οἱ κ. κ. Axel Olrik, Δανὸς λαογράφος, καθηγητὴς τῆς Ἀρκτῴας Λαογνωσίας ἐν Κοπεγχάγῃ, C. W. von Sydow, Σουηδὸς λαογράφος ἐν Ronneby τῆς Σουηδίας καὶ ὁ Kaarle Krohn, Φιλλανδὸς λαογράφος ἐν Helsingfors τῆς Φιλλανδίας.

Ἡ ἐπιτροπεία κατέλεξε μέχρι τοῦδε εἰς τὴν Ἀρκτῴαν σειρὰν τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Συνδέσμου τὰ ἑπόμενα δύο ἔργα :

Monumenta Estonniae antiquae vel Thesaurus antiquus, carmina, sermones, opiniones, aliasque antiquioris aevi commemorationes Estonorum continens. Permultis sociis adjuvantibus collegit et edidit Dr. *Jacobus Hurt*. Pars prima : Carmina popularia. Volumen primum, secundum, tertium Helsingforsiae, sumptibus et typis Societatis Litterarum Fennicae 1907—1907 Ἐν ὅλῳ σ. οη' + 1920 (ἐσθωνιστὶ) καὶ 393 (γερμανιστὶ) εἰς μέγα 8ον. Ἡ τρίτομος συλλογὴ αὕτη τῶν Ἐσθωνικῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων τιμᾶται φρ. 42, εἰς δὲ τὰ μέλη τοῦ συνδέσμου ἀποστέλλεται ἐλευθέρα ταχυδρομικῶν ἀντὶ μόνον 30 φράγκων ὑπὸ τῆς φιννικῆς ἐπιτροπείας.

Hjalmar Thuren, Folkesangen paa Færœrne (ᾄσματα τῶν Φαροίνων νήσων μετὰ περιλήψεως γερμανιστί). Ἐν Κοπενάγῃ 1907 Καὶ ἡ συλλογὴ αὕτη πωλεῖται μετ' ἐκπτώσεως εἰς τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου ὑπὸ τῆς δανικῆς τοπικῆς ἐπιτροπείας.

Παροιμιογράφοι Ἕλληνες.

Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς ἐν Μονάχῳ βαυαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου *Ὀθ. Κρούσιος* ἔκαμεν ἀνακοίνωσιν περὶ νέων εὑρημάτων λεξικογραφικῶν καὶ παροιμιογραφικῶν ὑπ' αὐτοῦ τούτου καὶ τοῦ Σωκράτους Κουγέα. Πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων εἶχε καταδείξῃ ὅτι εἰς τὰς ἀλφαβητικῶς συντεταγμένας συναγωγὰς ἀρχαίων παροιμιῶν ἦσαν παρεμβεβλημένα καὶ λήμματα ἔκ τινος λεξικοῦ· ἡ ἐπ' ἐσχάτων δ' ἀνευρεθεῖσα ἀρχὴ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Φωτίου καθιστᾷ δυνατὴν νῦν τὴν διευκρίνησιν πολλῶν ἀπορημάτων καὶ τὸν ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τῶν τοιούτων λημμάτων. Αἱ παρατηρήσεις δ' αὗται δὲν χρησιμεύουσι μόνον εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου, ἀλλ' ἔχουσι σπουδαιότητα καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν παροιμιῶν, διότι πολλαὶ νομιζόμεναι παροιμίαι ἀποδεικνύονται ἁπλᾶ βυζαντινὰ ἀπανθίσματα λεξικοῦ. — Ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ ἀπόκειται κῶδιξ συγγενὴς τοῦ περιφήμου Ἀθωνικοῦ, ἐξ οὗ ὁ Miller ἐξέδωκεν ἐν τοῖς Mélanges de littérature grecque τῷ 1868 τὴν παλαιοτάτην τῶν συλλογῶν τῶν παροιμιῶν. Τοῦ κώδικος τούτου ἔλαβεν ἀντιβολὴν ὁ Crusius παρὰ τοῦ Γερμανοῦ διδάκτορος Fredrich, ἀλλὰ συγχρόνως εἶχεν ἀσχοληθῇ εἰς μελέτην καὶ παραβολὴν τοῦ χειρογράφου καὶ ὁ Ἕλλην διδάκτωρ τῆς φιλολογίας Σωκράτης Κουγέας. Περιέχει δ' ὁ κῶδιξ οὗτος πολύτιμα ἄγνωστα τέως ἀποσπάσματα τοῦ Μιμνέρμου, τοῦ Σιμωνίδου, τοῦ Εὐπόλιδος καὶ ἄλλων ποιητῶν. Ἀφορμώμενος εἶτα ἐκ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Κουγέα, διέλαβεν ὁ Κρούσιος περί τινων τῶν ἀποσπασμάτων ποιητῶν καὶ λογογράφων, τὰ ὁποῖα περιέχει ὁ Ἀθηναϊκὸς κῶδιξ καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ, καὶ ὑπέδειξε πῶς πρέπει νὰ χρησιμοποιῶνται κριτικῶς τὰ ἐν τοῖς χειρογράφοις τῶν παροιμιογράφων ἀποτεθησαυρισμένα ἀποσπάσματα ἀρχαίων συγγραφέων.

Ἡ αὐτὴ Ἀκαδημία κατὰ τὴν γενικὴν συνεδρίαν τοῦ Μαρτίου ἀπένειμεν ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Θερειανοῦ δύο βραβεῖα, ἓν εἰς τὸν καθηγητὴν J. Kaerst διὰ σύγγραμμα αὐτοῦ περὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἕτερον εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις καθηγητὴν Ν. Γ. Πολίτην διὰ τὸ μέρος τῶν *Μελετῶν* αὐτοῦ *περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ,* τὸ περιέχον συναγωγὴν παραδόσεων. Τὸ ἕτερον μέρος τῶν αὐτῶν Μελετῶν, ἡ συναγωγὴ παροιμιῶν, εἶχε βραβευθῇ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας ἅμα τῇ ἐκδόσει τῶν πρώτων τόμων αὐτοῦ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Δύο γενικαὶ συνελεύσεις.

Τὴν 28 Δεκεμβρίου 1908 συνῆλθον εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην ὅπως συσκεφθῶσι περὶ ἱδρύσεως Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας οἱ κ. κ. Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου, Δημ. Αἰγινήτης, Παῦλος Νιρβάνας (Ἀποστολίδης), Γρηγόριος Βερναρδάκης, Ἰω. Βλαχογιάννης, Ἰω. Γρανίτσας, Μιχ. Δέφνερ, Σπ. Ι. Θεοδωρό-

πουλος, Δ. Γρ. Καμπούρογλους, Γ. Λαμπελέτ, Ἰω. Λαμπρίδης, Δ. Ι. Λάμψας, Γεώργ. Νάζος, Γρηγ. Ξενόπουλος, Ν. Γ. Πολίτης, Γ. Ν. Χατζιδάκις καὶ Ι. Ψαρούδας, ἐδήλωσαν δ' ὅτι ἀποδέχονται πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως, κωλυόμενοι νὰ παραστῶσιν, οἱ κ. κ. Γ. Ἀξιώτης, Γ. Δροσίνης, Δ. Κακλαμᾶνος, Α. Καρκαβίτσας, Σπ. Π. Λάμπρος, Κ. Μᾶνος, Κ. Παλαμᾶς, Ἀνδρέας Παναγιωτόπουλος, Σ. Κ. Σακελλαρόπουλος καὶ Χρ. Τσούντας.

Οἱ συνελθόντες ἀπεφάσισαν τὴν ἵδρυσιν *Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας*, ἐγένετο δὲ συζήτησις περὶ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, μεθ' ἣν ἀνέθηκαν εἰς τοὺς κ. κ. Ν. Γ. Πολίτην, Δ. Γρ. Καμπούρογλουν, Γ. Νάζον καὶ Σπ. Ι. Θεοδωρόπουλον τὴν σύνταξιν τοῦ κανονισμοῦ.

Τὴν δὲ 11 Ἰανουαρίου 1909, γενομένης δευτέρας συνελεύσεως τῶν ἱδρυτῶν ἀνεγνώσθη καὶ ἐψηφίσθη ὁμοφώνως ὁ κανονισμὸς τῆς ἑταιρείας, ἀποτελούμενος ἐξ ἄρθρων 14.

Μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ κανονισμοῦ προέβησαν οἱ ἱδρυταὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ δωδεκαμελοῦς συμβουλίου. Ἐξελεγησαν δὲ πρόεδρος μὲν ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης, ἀντιπρόεδροι οἱ κ. κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλους, Γ. Νάζος, Παῦλος Νιρβάνας (Ἀποστολίδης), γραμματεὺς ὁ κ. Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου, ταμίας ὁ κ. Μιχαὴλ Δέφνερ καὶ σύμβουλοι οἱ κ. κ. Δ. Αἰγινήτης, Γρ. Βερναρδάκης, Ι. Βλαχογιάννης, Ι. Λαμπρίδης, Δ. Λάμψας καὶ Ι. Ψαρούδας.

Κανονισμὸς τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας

Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἑταιρείας.

Ἄρθρον 1.

Συνίσταται ἐν Ἀθήναις Ἑλληνικὴ λαογραφικὴ ἑταιρεία, ἔργον ἔχουσα τὴν καλλιεργίαν καὶ προαγωγὴν τῶν λαογραφικῶν ἐρευνῶν καὶ σπουδῶν, ἰδίως δὲ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου.

Ἄρθρον 2.

Τὸ ἔργον τῆς ἑταιρείας συντελεῖται: α') Διὰ τῆς ἐκδόσεως περιοδικοῦ συγγράμματος καὶ δημοσιεύσεως συλλογῶν μνημείων τῆς δημώδους φιλολογίας, παλαιοτέρων λαογραφικῶν κειμένων καὶ ἐκτενεστέρων λαογραφικῶν μονογραφιῶν. β') Δι' ἀποστολῶν πρὸς ἔρευναν τῆς λαογραφίας ἑλληνικῶν τόπων. γ') Διὰ διαγωνισμῶν πρὸς συναγωγὴν λαογραφικῆς ὕλης. δ') Διὰ διαλέξεων, ἀνακοινώσεων, καὶ μουσικῶν ἀκροαμάτων λαογραφικῶν. ε') Δι' ἐκθέσεων καὶ συλλογῶν ἐνδυμάτων, σκευῶν, ἐργαλείων, μουσικῶν ὀργάνων καὶ παντοίων πραγμάτων, χρησίμων πρὸς διαφώτισιν τοῦ βίου τοῦ λαοῦ καὶ διὰ παντὸς ἄλλου τρόπου, ὃν ἡ ἑταιρεία ἤθελε κρίνῃ πρόσφορον πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου αὐτῆς.

Περὶ τῶν ἑταίρων.

Ἄρθρον 3.

α΄. Οἱ ἑταῖροι εἶναι τακτικοὶ καὶ ἐπίτιμοι Καὶ τακτικοὶ μὲν γίνονται οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἑταιρείας ἐπίτιμοι δὲ ἀλλοδαποὶ ἐπιστήμονες, δημοσιεύσαντες σπουδαίας λαογραφικὰς συγγραφάς.

β΄. Οἱ ἑταῖροι ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς ἑταιρείας.

γ΄. Οἱ τακτικοὶ ἑταῖροι ὀφείλουσι νὰ καταβάλλωσιν ἐνιαυσίαν συνδρομὴν εἰς τὴν ἑταιρείαν, οἱ μὲν δημοδιδάσκαλοι, οἱ φοιτηταὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι ἑλληνικῶν σχολείων δρ. πέντε, οἱ δὲ λοιποὶ δρ. δέκα

δ΄. Ὁ μὴ καταβαλὼν τὴν ἐτησίαν συνδρομὴν ἐντὸς τῆς πρώτης τριμηνίας τοῦ ἔτους διαγράφεται ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν τακτικῶν ἑταίρων

ε΄. Οἱ ἑταῖροι λαμβάνουσι δωρεὰν τὸ ὑπὸ τῆς ἑταιρείας ἐκδιδόμενον περιοδικὸν σύγγραμμα καὶ εἰς τὸ ἥμιου τῆς ὡριομένης τιμῆς ἓν ἀντίτυπον τῶν ἄλλων δημοσιευμάτων αὐτῆς. Ἐπίσης εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ὡριομένης τιμῆς λαμβάνουσιν οἱ νέοι ἑταῖροι τοὺς προεκδεδομένους τόμους τοῦ περιοδικοῦ.

Περὶ τῆς διοικήσεως τῆς ἑταιρείας.

Ἄρθρον 4.

α΄. Τὴν ἑταιρείαν διοικεῖ δωδεκαμελὲς συμβούλιον, ἐκλεγόμενον κατὰ τριετίαν ὑπὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῶν ἑταίρων. Ἀποτελεῖται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ προέδρου, τριῶν ἀντιπροέδρων, τοῦ γραμματέως, τοῦ ταμίου καὶ ἓξ συμβούλων.

β΄. Ἐν περιπτώσει παραιτήσεως, μακροχρονίου κωλύματος ἢ θανάτου μέλους τοῦ συμβουλίου, τὸ συμβούλιον ἐκλέγει ἕνα τῶν ἑταίρων πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ συμβουλίου μέχρι τῆς λήξεως τῆς τριετίας. Ἂν δ᾽ ὁ ἀποχωρῶν εἶναι ὁ πρόεδρος, ὁ ἀντιπρόεδρος, ὁ γραμματεὺς ἢ ὁ ταμίας, τὸ συμβούλιον ὁρίζει ἐκ τῶν μελῶν του τὸν ἀντικαταστάτην τούτου, μετὰ τὴν πρόσληψιν τοῦ νέου μέλους.

Ἄρθρον 5.

α΄. Ὁ πρόεδρος ἐκπροσωπεῖ τὴν ἑταιρείαν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων καὶ πάσης καθόλου δημοσίας ἀρχῆς ἢ ἑταιρείας, συγκαλεῖ τοὺς συμβούλους εἰς συνεδρίας καὶ τοὺς ἑταίρους εἰς γενικὰς συνελεύσεις, προεδρεύει τούτων, διευθύνει τὰς συζητήσεις, ὑπογράφει τὰ πρακτικὰ καὶ πάντα τὰ ἔγγραφα τῆς ἑταιρείας, ἐντέλλλεται τὴν πληρωμὴν δαπανῶν, συμφώνως πρὸς τὰς ψηφισθείσας ὑπὸ τοῦ συμβουλίου πιστώσεις, ἐπιμελεῖται τῆς ἐκδόσεως τῶν δημοσιευμάτων τῆς ἑταιρείας καὶ ὑποβάλλει εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῶν ἑταίρων ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων ὑπὸ τῆς ἑταιρείας. Κατὰ τὰς συνεδρίας καὶ τὰς γενικὰς συνελεύσεις τῆς ἑταιρείας ἐν ἰσοψηφίᾳ νικᾷ ἡ ψῆφος τοῦ προέδρου.

β΄. Οἱ ἀντιπρόεδροι ἀναπληροῦσι, κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν, τὸν πρόεδρον κωλυόμενον ἢ ἀπόντα καὶ προεδρεύουσι τῶν εἰδικῶν ἐπιτροπειῶν, ἃς ἤθελεν ὁρίσῃ τὸ συμβούλιον

γ΄. Ὁ γραμματεὺς συντάσσει τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριῶν τοῦ συμβουλίου καὶ τῶν γενικῶν συνελεύσεων τῶν ἑταίρων, καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς ἑταιρείας, συνυπογράφει μετὰ τοῦ προέδρου τὰ πρακτικά, τὰ ἔγγραφα καὶ τὰς ἐντολὰς πρὸς πληρωμήν, συνεργάζεται μετὰ τοῦ προέδρου εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν δημοσιευμάτων τῆς ἑταιρείας, τηρεῖ τὸ μητρῷον τῶν ἑταίρων, τὴν ἀναγραφὴν τῶν δωρητῶν καὶ τῶν εὐεργετῶν τῆς ἑταιρείας καὶ τὸ βιβλίον τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐγγράφων, καὶ ἔχει τὴν σφραγῖδα τῆς ἑταιρείας.

δ΄. Ὁ ταμίας εἰσπράττει πᾶν ἔσοδον τοῦ συλλόγου, ἐνεργεῖ πᾶσαν κατ' ἐντολὴν τοῦ προέδρου πληρωμήν, κρατεῖ τακτικὰ βιβλία ἐσόδων καὶ ἐξόδων ὡς καὶ τῆς περιουσίας τῆς ἑταιρείας, ὧν προσωπικῶς ὑπεύθυνος διὰ τὰ διαπεπιστευμένα αὐτῷ, ὑποβάλλει καθ' ἑξαμηνίαν εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ συμβουλίου λογαριασμὸν τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς τριετοῦς περιόδου λόγον τῆς διαχειρίσεως αὐτοῦ.

Ἄρθρον 6.

Τὸ συμβούλιον συνεδριάζει τακτικῶς δεκάκις τοῦ ἔτους, ἐκτάκτως δὲ ὁσάκις ἤθελε κρίνῃ ἀναγκαῖον ὁ πρόεδρος ἢ ἤθελον ζητήσῃ τοῦτο τρία τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου. Τὸ συμβούλιον θεωρεῖται πλῆρες πρὸς συνεδρίαν ἂν εἶναι παρόντα πέντε μέλη αὐτοῦ.

Περὶ εἰδικῶν ἐπιτροπειῶν.

Ἄρθρον 7.

Κατ' ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου καθίστανται πρὸς σπουδὴν εἰδικῶν κλάδων τῆς λαογραφίας, ἢ τῆς λαογραφίας εἰδικῶν περιφερειῶν ἢ λαογραφικῶν ζητημάτων εἰδικαὶ ἐπιτροπεῖαι. Ἑκάστη τούτων συγκροτεῖται ἐκ τοῦ προέδρου ἢ ἑνὸς τῶν ἀντιπροέδρων, ἐξ ἑνὸς τοὐλάχιστον ἄλλου μέλους τοῦ συμβουλίου καὶ ἐξ ἑταίρων, ὧν τὸ πλῆθος ὁρίζει τὸ συμβούλιον.

Ἄρθρον 8.

Καὶ ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν δύναται νὰ καταστήσῃ τὸ συμβούλιον τοιαύτας εἰδικὰς ἐπιτροπὰς ἐξ ἑταίρων, τοὐλάχιστον τριῶν, διαμενόντων ἐν τῇ ὁρισθείσῃ ὑπὸ τοῦ συμβουλίου ἕδρᾳ τῆς ἐπιτροπείας.

Περὶ πόρων τῆς ἑταιρείας.

Ἄρθρον 9.

Πόροι τῆς ἑταιρείας εἶναι αἱ ἐτήσιαι καταβολαὶ τῶν τακτικῶν ἑταίρων, προαιρετικαὶ εἰσφοραί, χορηγίαι καὶ κληροδοτήματα καὶ αἱ εἰσπράξεις ἐκ πωλήσεως κτημάτων τῆς ἑταιρείας.

Ἄρθρ. 10.

α'. Ὁ προσενεγκὼν εἰς τὴν ἑταιρείαν εἰσφορὰν τριακοσίων δραχμῶν ἀναγράφεται δωρητὴς τῆς ἑταιρείας, ὁ δὲ χιλίων εὐεργέτης. μέγας δ' εὐεργέτης ὁ προσενεγκὼν εἰσφορὰν πεντακισχιλίων δραχμῶν.

β'. Οἱ δωρηταὶ καὶ οἱ εὐεργέται ἔχουσι πάντα τὰ δικαιώματα τῶν ἑταίρων, εἶναι δὲ ἀπηλλαγμένοι τῆς ὑποχρεώσεως τῆς καταβολῆς ἐνιαυσίας συνδρομῆς.

Περὶ Γενικῶν Συνελεύσεων.

Ἄρθρ. 11.

α' Κατὰ μῆνα Ἰανουάριον ἑκάστου ἔτους συγκαλοῦνται οἱ ἑταῖροι, διὰ προσκλήσεως δημοσιευομένης καὶ εἰς μίαν τοὐλάχιστον ἐφημερίδα πρὸ πέντε ἡμερῶν, εἰς γενικὴν συνέλευσιν, καθ' ἣν ἀνακοινοῦνται τὰ πεπραγμένα κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν ἑταίρων διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας τριμελὴς ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία πρὸς ἐξέλεγξιν τῆς διαχειρίσεως τοῦ ταμίου καὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῆς ἑταιρείας, καὶ ὑποβάλλονται ὑπὸ τῶν βουλομένων τῶν ἑταίρων προτάσεις περὶ ἔργων τῆς ἑταιρείας.

β'. Ἡ ἔκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας ἀνακοινοῦται ὑπὸ ταύτης μετὰ ἕνα τὸ πολὺ μῆνα ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτῆς εἰς δευτέραν γενικὴν συνέλευσιν. Αὕτη δὲ ἀποφασίζει περὶ τῶν προτάσεων τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας, καθὼς καὶ περὶ τῶν τυχὸν κατὰ τὴν προηγουμένην συνέλευσιν ὑποβληθεισῶν προτάσεων ἑταίρων. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ γενικῇ συνελεύσει γίνεται κατὰ τὸ τρίτον ἔτος καὶ ἡ ἐκλογὴ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου.

γ'. Ἡ γενικὴ συνέλευσις εἶναι πλήρης, ὅταν παρευρίσκωνται εἰκοσιπέντε ἑταῖροι. Ἂν δὲ μὴ προσέλθωσι τοσοῦτοι κατὰ τὴν τεταγμένην ἡμέραν, γίνεται δευτέρα ὁμοία πρόσκλησις εἰς ἄλλην ἡμέραν, ὅτε ἡ γενικὴ συνέλευσις θεωρεῖται πλήρης ὁσοιδήποτε καὶ ἂν προσέλθωσιν.

Γενικαὶ διατάξεις.

Ἄρθρ. 12.

Αἱ ὑπὸ τῆς ἑταιρείας καταρτιζόμεναι συλλογαὶ πραγμάτων κατατίθενται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τηρούσης τῆς ἑταιρείας τὸ δικαίωμα τῆς χρήσεως τούτων πρὸς μελέτην καὶ διδασκαλίαν.

Ἄρθρ. 13.

Ἡ Ἑταιρεία ἔχει σφραγῖδα φέρουσαν τὴν ἐπιγραφὴν «Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία».

Ἄρθρ. 14.

Ὁ κανονισμὸς οὗτος δύναται νὰ μεταβληθῇ μετὰ πάροδον τριετίας, τῇ αἰτήσει εἴκοσι τοὐλάχιστον ἑταίρων, ἐν γενικῇ συνελεύσει διὰ τῆς ψήφου τῶν δύο τρίτων τῶν παρόντων ἐν ταύτῃ ἑταίρων.

Ἀποφάσεις τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ. Κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν αὐτοῦ τὸ διοικητικὸν συμβούλιον ἐξέλεξεν ἐπιτίμους ἑταίρους τοὺς ἑπομένους ἀλλοδαποὺς ἐπιστήμονας ἐκ τῶν δημοσιευσάντων σπουδαίας λαογραφικὰς μελέτας.

Bernhard Schmidt, καθηγητὴν τοῦ ἐν Φρειβούργῳ Πανεπιστημίου.

Karl Krumbacher, καθηγητὴν τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου.

Paul Kretschmer, καθηγητὴν τοῦ ἐν Βιέννῃ Πανεπιστημιου.

August Thumb καθηγητὴν τοῦ ἐν Μαρβούργῳ Πανεπιστημίου.

Richard Wünsch, καθηγητὴν τοῦ ἐν Giessen Πανεπιστημίου.

Joseph Bédier, καθηγητὴν τοῦ ἐν Παρισίοις Κολλεγίου τῆς Γαλλίας.

D. C. Hesseling, καθηγητὴν τοῦ ἐν Leiden Πανεπιστημίου.

Giuseppe Pitré, ἐν Παλέρμῳ, διευθυντὴν τοῦ Archivio per lo studio delle tradizioni populari.

W. H. Roscher, ἐν Δρέσδῃ, μέλος τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου τῆς ἐκπαιδεύσεως.

R. M. Dawkins, διευθυντὴν τῆς ἐν Ἀθήναις Βρεταννικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς.

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ. Τὸ διοικητικὸν συμβούλιον κατὰ τὰς συνεδρίας αὐτοῦ τῶν μηνῶν Ἰανουαρίου, Φεβρουαρίου καὶ Μαρτίου ἐξέλεξεν πολλοὺς τακτικοὺς ἑταίρους Ἕλληνας, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα θὰ δημοσιευθῶσιν εἰς προσεχὲς τεῦχος τοῦ Δελτίου τῆς ἑταιρείας.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ. Ἀπεφασίσθη ἡ ἔκδοσις τριμηνιαίου περιοδικοῦ συγγράμματος, εἰς σχῆμα 8ον, ἐκ φύλλων τυπογραφικῶν 40 περίπου κατ' ἔτος, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν : *Λαογραφία. Δελτίον τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας.*

ΕΙΔΙΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΙ. Συνεκροτήθη εἰδικὴ ἐπιτροπεία τῆς δημώδους μουσικῆς ἐκ δύο μελῶν τοῦ συμβουλίου, κατὰ τὸν κανονισμόν, τοῦ κ. Γ. Νάζου, διευθυντοῦ τοῦ Ὠδείου Ἀθηνῶν καὶ τοῦ κ. Ι. Ψαρούδα, καὶ ἄλλων τακτικῶν ἑταίρων. Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη θ' ἀσχοληθῇ ἰδίως περὶ τῶν καταλληλοτάτων τρόπων πρὸς περισυλλογήν, ἀκριβεστάτην μεταγραφὴν καὶ δημοσίευσιν τῶν δημωδῶν μελῳδιῶν. Ἀπεφάσισε δὲ περὶ ἀποστολῆς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἑνὸς μουσικοῦ εἰς χωρία τινὰ τῆς Πελοποννήσου πρὸς περισυλλογὴν μελῳδιῶν διὰ φωνογράφου, δι' οὗ μόνον καθίσταται δυνατὸς ἑκάστοτε ὁ ἔλεγχος τῆς ἀκριβείας τῆς μεταγραφῆς.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Α. Παπαδοπούλου — Κεραμέως. Γλωσσάριον ἑβραϊκοελληνικόν (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Festschrift zum 70 Geburtstage A. Harkavy's, Berlin 1909. 8ον σ. 25).

Ὁ κ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς δημοσιεύει λείψανον παλαιοῦ γλωσσαρίου ἑβραϊκοῦ καὶ ἑλληνικοῦ, ἐκ τοῦ μόνου σωθέντος ἐκ τοῦ περιέχοντος τὸ γλωσσάριον τοῦτο κώδικος μεμβρανίνου φύλλου, κομισθέντος ἐκ Παλαιστίνης ἢ Ἀραβίας ἢ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Πετρούπολιν ἀποκειμένου δ' ἐν τῇ δημοσίᾳ αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀρ. 628. Τὸ γλωσσάριον τοῦτο ἐγράφη μεταξὺ τοῦ ἕκτου καὶ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος ὡς δὲ διὰ τῆς συνεργασίας ἑβραϊστῶν ἠδυνήθη νὰ καθορίσῃ ὁ κ. Π., περιέχει λέξεις ταλμουδικὰς ἑρμηνευομένας ἑλληνιστί· ὅθεν ὡς μετὰ πολλῆς πιθανότητος εἰκάζει ὁ κῶδιξ οὗ ἓν μόνον φύλλον περιεσώθη, ἑρμηνεῦον τῆς ἑβραϊκῆς θρησκείας βιβλίον ἄγνωστον εἰς τοὺς Ἕλληνας χριστιανούς, ἦτο λεξικολογικὸν ἔργον χρήσιμον ἀποκλειστικῶς εἰς Ἰσραηλίτας ἑλληνικῶν τόπων, τὴν ἑλληνικὴν ὡς μητρικὴν ἔχοντας γλῶσσαν.

Τὸ δυστυχῶς κολοβὸν γλωσσάριον τοῦτο ἀποτελεῖ σπουδαιοτάτην συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ τὴν σπάνιν τῶν μνημείων τῆς λαλουμένης γλώσσης κατὰ τοὺς χρόνους, ὁπότε ἐγράφη ὁ κῶδιξ. Ἡ δ' ἔκδοσις ἐγένετο μετ' ἐπαξίας φροντίδος καὶ προσοχῆς. Τὰ πλεῖστα τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων διευκρινεῖ ὁ ἐκδότης διὰ πλουσίων ὑπομνηματισμῶν, ἐλεγχόντων βαθεῖαν γνῶσιν καὶ τῆς μέσης ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν σημερινῶν κατὰ τόπους ἰδιωμάτων.

Thera. Untersuchungen, Vermessungen u. Ausgrabungen in den Jahren 1895—1902 herausgegeben von *F. Frhr. Hiller von Gaertringen.* Vierter Bd. Klimatologische Beobachtungen aus Thera unter Mitwirkung von *Frhr. Hiller von Gaertringen* und *E. Vassiliu* bearbeitet von *P. Wilski.* II Th. A. Meteorologische Tabellen. B. Nachträge zu Bd. I—III. Berlin, Verlag von Reimer 1909. 4ον σ. VIII+X, 55—202.

Περὶ τοῦ ἔργου τούτου θὰ διαλάβωμεν ἐκτενῶς εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΦΑΛΜΑΤΑ

Ἐν σ. 3 στ. 6 ἀντὶ πρὸ γρ. ἀπό.— Ἐν σ. 29 στ. 12 κάτωθεν ἀντὶ πονήματος γρ. ποιήματος. — Ἐν σ. 36 στ. 9 κάτωθεν, ἀντὶ ἐξ γρ. ἐκ. — Ἐν σ. 48 στ. 4 κάτωθεν ἀντὶ Moréa γρ. Morée. — Ἐν σ. 52 στ. 9 κάτωθεν ἀντὶ χρόνον γρ. χρόνων.— Ἐν σ. 61 στ. 18 ἀντὶ ἡρύσθη γρ. ἠρύσθη.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ εἰς σ. 21 σημ. 2. Ἐν Κύπρῳ, ὡς βεβαιώνει ὁ Σῖμος Μενάρδος (ἐν Ἀθηνᾷ τ. ΙϚ΄ σ. 269), ἀκούονται τὰ βαπτιστικὰ ὀνόματα *Ῥωτόλητος* (ἐν χωρίῳ Διερώνᾳ) *Ῥωτὴς* (ἐν Πισσούρῃ), *Ῥοδόκλης* (ἐν Πεγείᾳ) καὶ τὸ *Ἀρετοῦσα*, ἅτινα κατ' αὐτὸν προέρχονται πάντα ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Ὁμιλῶν πρό τινος περὶ τῆς συνθέσεως τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτου [1]) καὶ ὑποστηρίζων τὴν γνώμην, ὅτι ἀπηρτίσθη ἐκ τῶν δημωδῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων, παρετήρησα ὅτι ὡς ἐπιχείρημα σπουδαῖον ὑπὲρ τῆς ἀντιθέτου γνώμης τῶν ἰσχυριζομένων, ὅτι ἐκ τοῦ ἔπους ἀπερρευσαν τὰ δημώδη ᾄσματα, ἠδύνατο νὰ προσαχθῇ τὸ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ᾆσμα. Τὸ ᾆσμα τοῦτο ἀληθῶς ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι εἶναι ἀπόσπασμα τοῦ ἔπους· διότι πραγματευόμενον ἓν μόνον ἐπεισόδιον τοῦ κύκλου τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων, περιλαμβάνει καὶ πολλὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν ἄλλων ἐπεισοδίων· εἶναι τρόπον τινὰ ἀνακεφαλαίωσις τῶν ἄθλων τοῦ Διγενῆ, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ ἥρωος ἀφήγησις ἐμποιεῖ τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶναι μέρος μακροτέρας διηγήσεως. Προσέθετον δὲ ὅτι καὶ ἡ μεγάλη ὁμοιότης τῆς τε διατυπώσεως καὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ᾄσματος πρὸς τὸ τελευταῖον μέρος τῆς διασκευῆς τοῦ ἔπους τοῦ Ἐσκωριαλίου κώδικος φαίνεται ἐνισχύουσα τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Διότι ἡ δημώδης ποίησις δὲν προβαίνει πέρα τῆς ἐπεισοδιακῆς καὶ κατὰ μέρος αὐτοτελοῦς ἐπεξεργασίας τῆς ἐπικῆς ὕλης, ἡ δὲ συμπλοκὴ ἐπεισοδίων εἶναι τεκμήριον ἐπιδράσεως τεχνικῆς ποιήσεως.

Ἀλλὰ παρετήρησα προσέτι, ὅτι μεθ' ὅλα ταῦτα ἐξ ἄλλων ἐμφανῶν καὶ ἀσφαλεστέρων τεκμηρίων πειθόμεθα, ὅτι ἡ δημώδης ποίησις προηγήθη τοῦ τεχνικοῦ ἔπους καὶ ὅτι τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ διασκευὴ τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων, ἔχουσα τὴν ἐπίφασιν ἀληθοῦς καὶ

[1]) Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἀθ. 1907 σ. 25.=Τὰ κατὰ τὴν πρυτανείαν Ν. Γ. Πολίτου, Ἀθ. 1907 σ. 25.

ἀπηκριβωμένης ἱστορικῆς διηγήσεως· διὸ παρέλαβον ἐκ τῶν δημωδῶν παραδόσεων οἱ διασκευασταὶ μόνον ὅ τι ἐνομίσθη ἔχον ἱστορικὴν ὑπόστασιν, ἐξωβέλισαν δὲ πᾶν ὅ τι ἐθεωρήθη φανταστικὸν καὶ ἀπίθανον, καὶ προσέθεσαν, ποικίλλοντες τὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν, ῥητορικὰ κοσμήματα καὶ ἠθικὰ διδάγματα καὶ ψυχωφελεῖς παραινέσεις. Ἀμφότερα δὲ τὰ στοιχεῖα ταῦτα, τὸ διδακτικὸν καὶ τὸ ῥητορικόν, εἶναι παντελῶς ἀλλότρια τῆς δημώδους ποιήσεως, ἐνῷ ὁ κυριώτατος χαρακτὴρ τῶν ἐπικῶν ᾀσμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι ἡ ἐπικράτησις ἐν αὐτοῖς τοῦ δραματικοῦ στοιχείου.

Ἐκ τοῦ ἑξῆς δὲ μάλιστα ἀποδεικνύεται ἡ προτεραιότης τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων, ὅτι ἀφηγοῦνται ταῦτα καὶ ἐπεισόδια μὴ περιλαμβανόμενα εἰς τὸ ἔπος, ὧν τὰ πλεῖστα δὲν ἦσαν ἄγνωστα εἰς τοὺς διασκευαστὰς αὐτοῦ, ὡς συνάγεται ἐξ ὑποδηλώσεώς τινων τούτων ἐν διασκευαῖς τοῦ ἔπους καὶ ἐκ τῆς παραμορφώσεως ἄλλων ἕνεκα τῆς προσπαθείας πρὸς ἐξάλειψιν τῶν ἐν αὐτοῖς μυθικῶν στοιχείων καὶ παράστασιν ὡς πιθανῶν καὶ εὐλόγων καὶ ἱστορικῶς ἀληθῶν τῶν πλασμάτων τῆς δημώδους φαντασίας. Ὅθεν τἀκριτικὰ ᾄσματα, περιέχοντα ὕλην μὴ χρησιμοποιηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἔπους ἢ παραποιηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, προῆλθον πάντως ἐξ ἄλλης πηγῆς. Ἂν ἡ προέλευσις αὐτῶν, ἄμεσος εἴτε ἔμμεσος, ἦτο ἐκ τῶν διασκευῶν τοῦ ἔπους, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ παρουσιάζωσί τι πλέον αὐτοῦ, μᾶλλον δ' ἡ ὕλη αὐτῶν θὰ ἦτο ὀλιγωτέρα. Διότι παραλαμβάνει μὲν ὁ λαὸς ἐκ τῆς τεχνικῆς ποιήσεως, ἀλλὰ τὰ παραλαμβανόμενα ἀφομοιώνει πρὸς τὰ ἴδια διὰ παραλείψεως στίχων καὶ προσαρμογῆς τῶν ὑπολοίπων πρὸς τὰς ἰδέας καὶ τὸ μουσικὸν συναίσθημα αὐτοῦ. Πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ παραδείγματα τῆς ἐπιδράσεως τῆς τεχνικῆς ποιήσεως εἰς τὴν δημώδη ἑλληνικὴν μαρτυροῦσι τοῦτο, καὶ οὐδὲν ἀπολύτως ἔχομεν παράδειγμα τοῦ ἐναντίου. Δὲν εἶναι εὐάριθμα τὰ τεχνικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα γενόμενα δημοτικά, ἐφάνησαν ἔχοντα καλλονὰς ποιητικὰς ἀδιαγνώστους ἐν τῇ προτέρᾳ μορφῇ αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦτο ἐπετεύχθη πάντοτε δι' ἀφαιρέσεως τοῦ περιττοῦ καὶ ἐκτρόπου, ἐξομαλίσεως τῆς λέξεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς εὐρυθμίας, ὅπου ἦτο ἐνδεεστέρα. Οὐδέποτε δὲ διὰ προσθηκῶν, εἰμὴ ἂν ἀνεπιγνώστως ἐλαμβάνοντο αὗται ἐξ ἄλλων συγγενῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων.

Ὅθεν, ὡς καὶ ἐν τῷ μνημονευθέντι λόγῳ μου περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ὑπέδειξα, ἡ ἐπιπλοκὴ τῶν ἐπεισοδίων ἐν τῷ δημώδει ᾄσματι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ, δὲν εἶναι τεκμήριον ἐπιδράσεως τῆς τεχνικῆς ἐποποιίας εἰς τὴν δημώδη ποίησιν, ἀλλὰ δεικνύει μᾶλλον, ὅτι ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τῆς ἐπικῆς ὕλης ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐχώρησε περαιτέρω τῶν ἄλλων λαῶν, ἐπιτυχὼν τὴν σύνθεσιν πολλῶν ἐπεισοδίων εἰς ἑνιαῖον ποιητικὸν σύνολον· διότι αἱ συναφεῖς καὶ εἰς τὰ οὐσιώδη ὁμοειδεῖς δημώδεις παραδόσεις περὶ τοῦ Διγενῆ ἦσαν τόσον κοιναὶ καὶ πρόχειροι εἰς αὐτόν, ὥστε ὁ συμφυρμὸς πολλῶν ἅμα ἐκ τούτων οὐδεμίαν ἐπαρουσίαζε δυσχέρειαν.

Διὰ τῆς λεπτομερεστέρας ἐξετάσεως τῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ καὶ τῆς παραβολῆς αὐτῶν πρὸς τὴν ἐν ταῖς διασκευαῖς τοῦ ἔπους διήγησιν τοῦ θανάτου, δύναται νὰ καταδειχθῇ σαφῶς ἡ σχέσις τοῦ ἔπους πρὸς τὴν δημώδη ποίησιν. Ἐκ δὲ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς σχέσεως ταύτης ὁδηγούμεθα εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν πηγῶν τῶν διασκευῶν τοῦ ἔπους καὶ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς συνθέσεως αὐτοῦ. Εὐτυχῶς αἱ γνωσταὶ παραλλαγαὶ τοῦ ᾄσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι ἱκαναὶ τὸν ἀριθμόν, καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν εὐκολύνει τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν. Εἰς 72 τὸν ἀριθμὸν ἀνέρχονται αἱ παραλλαγαί, ὅσας ἠδυνήθην νὰ συλλέξω, καὶ βεβαίως πᾶσαι αἱ φερόμεναι μέχρι τοῦδε παρὰ τῷ λαῷ δὲν περιορίζονται εἰς ταύτας μόνον [1]). Εἰς ταύτας συμπεριλαμβάνονται μὲν καὶ 14 ᾄσματα, χαλαρῶς ἐν μιᾷ ἢ δύο παραλλαγαῖς αὐτῶν συνδεόμενα πρὸς τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ καὶ τἀκριτικὰ καθόλου, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν συνυπελογίσθησαν αἱ πολυπληθεῖς παραλλαγαὶ τῶν ᾀσμάτων περὶ τῆς πάλης λεβέντη ἢ βοσκοῦ καὶ τοῦ Χάρου, ἂν καὶ εἶναι κατάδηλος ἡ συνάφεια αὐτῶν πρὸς

[1]) Ὅτε ἐδημοσίευσα τὸ πρῶτον τὰς παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ (ἐν Δελτίῳ τῆς ἱστορ. ἑταιρείας 1885 τ. Β')συνεποσοῦντο αὗται εἰς 17 μόνον, μετ' ὀλίγα δ' ἔτη ἀνεκοίνωσα εἰς τὸν Ivan Schischmánov 43 ἐν ὅλῳ παραλλαγάς, δημοσιευθείσας ἐν τῇ διεξοδικῇ μελέτῃ περὶ τοῦ αὐτοῦ ᾄσματος, τῇ καταχωρισθείσῃ ἐν τῷ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ ἐπιμελείᾳ τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐκδιδομένῳ ἐν Σοφίᾳ περιοδικῷ συγγράματι Sbornik za narodni oumotvorenia etc. (1896. 1898). Νῦν δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν παραλλαγῶν ἃς ἔχω συλλέξῃ εἶναι ὑπερδιπλάσιος. Παραπλησία ἀναλογία παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλους κύκλους ᾀσμάτων.

τὸ ᾆσμα τῆς πάλης τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου, καθὼς καὶ αἱ ἀφηγούμεναι τὸν φόνον βασιλέως ὑπὸ τῆς συζύγου του, πλὴν μιᾶς, ἐν ᾗ ῥητῶς ἀναφέρεται ὁ Διγενὴς ὡς ὁ φονευθείς. Τὰς παραλλαγὰς ταύτας δημοσιεύω ὧδε, κρίνων οὐχὶ ἀλυσιτελῆ καὶ τὴν ἀναδημοσίευσιν τῶν προεκδεδομένων, ὧν αἱ πλεῖσται εὑρίσκονται ἐν συλλογαῖς δυσπορίστοις.

Κατὰ τὰς διαφόρους διασκευὰς τοῦ ἔπους[1]) ὁ Διγενῆς Ἀκρίτης, καθυποτάξας πάσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀνταρτῶν, ἔκτισε παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην θαυμαστὸν τὸ κάλλος παλάτιον ἐν μέσῳ ἄλσους (Τρ. Ἄνδρ. Ὀξ. βιβλ. Η΄, Κρ. Ζ΄). Τὸ ἄλσος περιέβαλλε τεῖχος ὑψηλότατον κατωχυρωμένον (Τρ. στ. 2705-6. Ἄνδρ. 3907-8. Κρ. Ζ΄ 15). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ (Τρ. Ἄνδρ. Η΄ Θ΄, Ὀξ. Η΄, Κρ. Ζ΄), ἦλθόν ποτε πρὸς αὐτὸν ἐκ τοῦ Ἔμελ φίλοι Σαρακηνοὶ ὀρθόδοξοι, συγγενεῖς ἐκ πατρός· τούτους ἐδεξιώθη προφρόνως καὶ ἐξήρχετο μετ᾽ αὐτῶν συχνάκις εἰς θήραν, πολλάκις δ᾽ ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ἐπιδείξῃ τὴν θηρευτικὴν δεινότητα αὐτοῦ καὶ ἀνδρείαν. Εἶτα δ᾽ ἐξ ἀφορμῆς τινος περιέπεσεν εἰς χαλεπώτατον νόσημα, καλέσας δὲ τὸν ἰατρὸν τοῦ στρατοῦ, καὶ καταμαθὼν ὅτι ἐγγίζει τὸ τέλος του, διέταξε πάντας νὰ ἐξέλ-

[1]) Τὰς διασκευὰς ταύτας δηλοῦμεν διὰ τῶν ἑξῆς βραχυγραφιῶν:

Κρ. = Διασκευὴ τοῦ χειρογράφου τῆς Κρυπτοφέρρης (*Legrand*, Les exploits de Basile Digenis Acritas, épopée byzantine publiée d'après le ms. de Grotta-ferrata, Par. 1892).

Τρ. = Χειρόγραφον τῆς Τραπεζοῦντος. (*C. Sathas* et *E. Legrand*, Les exploits de Digénis Akritas, épopée byzantine du dixième siècle publiée pour la première fois d'après le manuscrit unique de Trébizonde, Par. 1875).

Ἄνδρ. = Χειρόγραφον τῆς Ἄνδρου (Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας, ἐποποιία βυζαντινὴ τῆς 10ης ἑκατονταετηρίδος κατὰ τὸ ἐν Ἄνδρῳ ἀνευρεθὲν χειρόγραφον ὑπὸ *Ἀντ. Μηλιαράκη*. Ἐν Ἀθ. 1881).

Ἐσκ. = Χειρόγραφον τοῦ Ἐσκωριάλου. (*K. Krumbacher*, Eine neue Handschrift des Digenis Acritas ἐν Sitzungsberichte der philos.-philol. u. der histor. Klasse d. bayer. Academie d. Wissensch. 1904 σ. 309 κε.).

Ὀξ. = Χειρόγραφον τοῦ Ὄξφορδ, διασκευὴ Ἰγνατίου Πετρίτζη 1670 (*Sp. P. Lambros*, Collection de Romans grecs en langue vulgaire et en vers. Par. 1880 σ. 111 κέ).

θωσι καὶ ἐκάλεσε τὴν σύζυγόν του, μεθ' ἧς συνωμίλησε κατ' ἰδίαν. Ὑπομνήσας δ' αὐτὴν τοὺς ἄθλους, οὓς ὑπὲρ αὐτῆς ὑπέστη καὶ λόγους παραμυθίας εἰπὼν πρὸς αὐτὴν καὶ περὶ τῆς μελλούσης τύχης της μεριμνῶν, παρώτρυνεν αὐτὴν νὰ νυμφευθῇ ἀνδρεῖον ἄγουρον, τολμηρὸν καὶ γενναῖον. Ἀλλ' ἡ πιστὴ σύζυγος, μετὰ θρήνων μὲν ἐδήλωσεν εἰς αὐτὸν ὅτι οὐδέποτε θὰ νυμφευθῇ ἄλλον ἄνδρα, ἐλθοῦσα δ' εἰς τὰ δώματά της ἐδεήθη ἐνθέρμως εἰς τὸν θεὸν νὰ σώσῃ τὸν σύζυγόν της. Ὅτε δ' ὑπέστρεψεν, ἰδοῦσα αὐτὸν ψυχορραγοῦντα καὶ μὴ φέρουσα τὴν ἄμετρον ὀδύνην, ἐξέπνευσεν ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀνδρός της.

Ταῦτα κατὰ τὴν διασκευὴν τοῦ χειρογράφου τῆς Κρυπτοφέρρης (βιβλ. Η΄). Κατὰ δὲ τὰς ἄλλας [1]), ὁ Διγενὴς νοσήσας δεινοτάτην νόσον, ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην καὶ ἐκάλεσε πολλοὺς ἐνδοξοτάτους ἰατρούς. Ἀλλ' οὐδὲν ἴσχυσεν ἡ ἐπιστήμη αὐτῶν. «Εἰς δὲ τὴν *τρίτην* τὴν κακήν, τὴν πολυπικραμένην ἡμέραν» (Ἄνδρ. 4387. Τρ. 3158) εἶδεν ὅτι ἐπέκειτο ὁ θάνατός του. «Ὁ θάνατος τὸν πολεμᾷ εἰς τὸ παλάτι μέσα» (Ἄνδρ. 4405)· ὁ Ἀκρίτας τὸν ἀναγνωρίζει καὶ θρηνεῖ τὴν ἀδυναμίαν, εἰς ἣν τὸν κατεδίκασεν ὁ ἐπερχόμενος θάνατος. Προστάξας δὲ νὰ ἐξέλθωσι πάντες οἱ ἰατροί, ἐκάλεσε πλησίον του τὴν σύζυγον· ἡ συνομιλία τῶν συζύγων, ἡ προσευχὴ τῆς συζύγου, ὁ θάνατος ἀμφοτέρων, ἐκτίθενται ὁμοίως ὡς ἐν τῇ διασκευῇ τοῦ χειρ. τῆς Κρ. (Ἄνδρ. 4416 - 4618. Τρ. 3161 - 3182. Ὀξ. 3025 - 3042).

Ἡ τοῦ Ἐσκωριαλίου χειρογράφου διασκευὴ παραλλάσσει οὐσιωδῶς τῶν λοιπῶν. Ὁ Διγενὴς νοσῶν κατάκειται ἐπὶ πολυτελοῦς κλίνης,

καὶ ἔμπροσθεν τῶν γονάτων του κάθεται ἡ ποθητή του
καὶ τριγύρου του στέκουσιν τριακόσια παλληκάρια. . . .

Ἀνακαθίσας δ' ἐπὶ τῶν ἀγκώνων, ἤρχισε νὰ διηγῆται εἰς τὰ παλληκάρια του ἄθλους, τοὺς ὁποίους μόνος αὐτὸς ἄλλοτε ἐξετέλεσεν ὅτε οὐδένα εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ:

[1]) Τὸ χειρόγραφον τῆς Τραπεζοῦντος εἶναι κολοβὸν καὶ τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ φθάνουσι μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς πρὸς τὴν σύζυγον διηγήσεως αὐτοῦ περὶ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἄθλων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διασκευὴ εἶναι παρεμφερεστάτη πρὸς τὴν τοῦ χειρογράφου τῆς Ἄνδρου, τὸ κενὸν ἀναπληροῦται ἐκ τούτου. Ἡ τοῦ Πετρίτση ἐν τῷ χειρ τοῦ Ὀξφορδ ἔκθεσις τῶν κατὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Διγενῆ εἶναι ἐπιτομωτάτη.

Καὶ ἔμπηξε τοὺς ἀγκώνους του εἰς τὸ προσκέφαλόν του·
καὶ τοὺς ἀγούρους του ἔλεγεν, οὕτως τοὺς παραγγέλλει·
«Θυμᾶσθε, παλληκάρια μου, τῆς Ἀραβίας τοὺς κάμπους,
ὅτι ἦσαν κάμποι ἄνυδροι καὶ καύματα μεγάλα κλπ.

καὶ ἐξακολουθῶν οὕτω, κατὰ τρόπον μὴ ἀφιστάμενον τοῦ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, τὴν ἀφήγησιν τῶν ἀνδραγαθημάτων του, ἐπάγεται ψυχωφελεῖς ὑποθήκας καὶ παραγγέλματα περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ βίου αὐτῶν καὶ κληροδοτεῖ εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἀνὰ ἕνα ἵππον καὶ ἀνὰ ἓν σπαθίον καὶ ῥόπαλον καὶ θώρακας. Μετὰ ταῦτα εἶδεν ἄγγελον πυρός, «καὶ ὡς τὸν εἶδ[εν] ὁ Διγενὴς ἐτρόμαξε μεγάλως | καὶ τὴν καλήν του ἐφώνιαξεν νὰ ἴδῃ τὴν φαντασίαν». Εἰς τὴν καλήν του ὑπενθυμίζει ὅσους ἀγῶνας διὰ τὴν ἀγάπην αὐτῆς ἠγωνίσθη καὶ τὴν προτρέπει νὰ δεηθῇ εἰς τὸν θεὸν νὰ παρατείνῃ τὴν ζωήν του. Μετὰ μακρὰν δὲ καὶ ἀνιαρὰν ἀλλὰ ματαίαν δέησιν τῆς γυναικὸς ὑπὲρ τοῦ συζύγου, ψυχορραγεῖ ὁ Διγενὴς καὶ ἐκείνη στραφεῖσα καὶ ἰδοῦσα αὐτὸν λιποθυμεῖ καὶ πεσοῦσα ἐπὶ τῆς γῆς ἐκπνέει.

Οἱ ἆθλοι, οὓς ἀφηγεῖται ὁ Διγενὴς κατὰ τὴν μετὰ τῆς συζύγου ὁμιλίαν, εἶναι:

α΄) Ἡ ἁρπαγὴ τῆς συζύγου του καὶ ἡ μάχη πρὸς τὸν διώκοντα στρατὸν τῶν γονέων της. (Τρ. 3171 κέ. λείπει τὸ τέλος. Ἄνδρ. 4425-4437. Κρ. Η΄ 69-80).

β΄) Ἡ δρακοντοκτονία τοῦ Βλαττολιβαδίου (Κρ. Η΄ 81-9. Ἄνδρ. 4438-4444).

γ΄) Ἡ λεοντοκτονία τοῦ Βλαττολιβαδίου (Κρ. Η΄ 90-5. Ἄνδρ. 4445-4452).

δ΄) Ἡ ἀποκρουσθεῖσα ἀπόπειρα τῆς ἁρπαγῆς τῆς συζύγου του ὑπὸ τῶν ἀπελατῶν (Κρ. Η΄ 96-103).

ε΄) Ἡ κατανίκησις τῶν ἀπελατῶν καὶ τῆς Ἀμαζόνος Μαξιμοῦς (Κρ. 106-120. Ἀνδρ. 4445-4452).

Πάντες οἱ ἆθλοι οὗτοι ἐκτίθενται πλατύτερον εἰς τὰ προηγούμενα βιβλία τοῦ ἔπους.

Ἐν δὲ τῇ διασκευῇ τοῦ Ἐσκωριαλίου χειρογράφου προστίθενται καὶ δύο ἄλλοι ἆθλοι, τοὺς ὁποίους τὸ πρῶτον ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ

Διγενῆ πρὸς τὰ παλληκάρια του μανθάνομεν. Οἱ ἐν τῇ διηγήσει ἐκείνῃ ἀναφερόμενοι ἆθλοι εἶναι:

α') Κατανίκησις 300 ἐνόπλων Ἀραβιτῶν, περικυκλωσάντων αὐτὸν εἰς τοὺς ἀνύδρους κάμπους τῆς Ἀραβίας (στ. 46-52).

β') Μάχη πρὸς λέοντας καὶ λεαίνας παρὰ τὸν πόρον τοῦ Εὐφράτου, φόνος λεαίνης, τροπὴ τῶν λεόντων (στ. 53-65).

γ') Μάχη πρὸς τοὺς ἀποπειραθέντας ν' ἀπαγάγωσι τὴν σύζυγόν του ἀπελάτας (στ. 72-5).

δ') Μάχη πρὸς τὸν δράκοντα (τοῦ Βλαττολιβαδίου) (στ. 76-84).

Ἡ αὐτὴ περίπου οἰκονομία παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ δημοτικῶν ᾀσμάτων. Τὴν ἐπικειμένην τελευτὴν αὐτοῦ σημαίνει ἡ πάλη πρὸς τὸν Χάρον. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τὴν ἐπιθανάτιον ἀγωνίαν φαντάζεται ὡς πάλην πρὸς τὸν Χάρον ἢ τὸν ψυχοπομπὸν ἄγγελον, ἐξ οὗ καὶ αἱ λέξεις καὶ φράσεις *χαροπαλεύει, παλεύει μὲ τὸ Χάρο, εἶναι ἀπάνω 's τὸ χαροπάλεμα, ἀγγελομαχεῖ* ἐπὶ τῶν ἑτοιμοθανάτων. Καὶ τοῦ Διγενῆ ἄρα ὁ θάνατος δὲν ἦτο δυνατὸν ἄλλως νὰ ἐπέλθῃ, εἰμὴ μετὰ πάλην πρὸς τὸν Χάρον. Ἀλλ' ὁ Διγενὴς δὲν εἶναι κοινὸς θνητός· δεινὸς συνάπτεται ἀγών, καὶ ὁ ἥρως καταβάλλει τὸν δαίμονα τοῦ θανάτου, μόλις δὲ διὰ δόλου κατορθώνει οὗτος ν' ἀναδειχθῇ ἐπὶ τέλους νικητής. Καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου κατάκειται εἰς τὴν κλίνην, ἀναμένων τὸν θάνατον, περιστοιχίζουσι δ' αὐτὸν τὰ παλληκάρια του, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφηγεῖται ἀνδραγαθίας αὐτοῦ. Πῶς ἐφόνευσε γιγάντειον Σαρακηνόν, φρουροῦντα τὸν πόρον τοῦ Εὐφράτου (τῶν ἐπισυναπτομένων ᾀσμάτων ἀρ. 1. 2), ἢ ἀράπην (ἀρ. 5), ἢ τεράστιον δράκοντα (ἀρ. 1. 3. 9) ἢ ὄφεις δικεφάλους ἢ τρικεφάλους (ἀρ. 9. 14. 15), δράκοντας (ἀρ. 2. 12), λέοντας (ἀρ .2. 6. 8. 10. 11. 15), λύκους (ἀρ. 18), ἄρκτους (ἀρ. 6. 8. 10. 11. 14. 15), ἄρκτους πτερωτὰς (ἀρ. 18), καὶ τὸ στοιχειωμένο ἀλάφι (ἀρ. 9-12. Εἶτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του, καὶ ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποπνίγει εἰς τὰς ἀγκάλας του (ἀρ. 1. 22. 23. 32-34, πρβλ. ἀρ. 24-29).

Ὁ τύπος οὗτος εἶναι ὁ μάλιστα διαδεδομένος, ἡ δὲ στενὴ συνάφεια αὐτοῦ πρὸς τὰς τεχνικὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους ὑποδεικνύει ὅτι εἶναι καὶ ὁ παλαιότατος. Ἀλλὰ καὶ πολλαὶ ἄλλαι παραλλαγαὶ φέρονται, εὐεξήγητοι ἐκ τοῦ πλούτου τῶν περὶ τοῦ Διγενῆ δημωδῶν παραδό-

σεων καὶ ἐκ τῆς ἐλευθέρας ὑπὸ τοῦ λαοῦ διαπλάσεως τῆς ἐπικῆς ὕλης. Τὰ ἐπισυναπτόμενα ᾄσματα παρουσιάζουσι τὰς ἑπομένας παραλλαγάς:

α΄) Ὁ ἥρως ἐξ ὀνείρου μανθάνει τὸν ἐπικείμενον θάνατόν του· ἑστιᾷ τοὺς φίλους του καὶ διηγεῖται τὰς ἀνδραγαθίας του (ἀρ. 6, πρβλ. 7).

β΄) Μανθάνει τοῦτο παρὰ πτηνῶν· παραλαγαί τινες προσθέτουσιν ὅτι ἀπιστεῖ εἰς τὸ ἄκουσμα, θεωρῶν βέβαιον προμήνυμα τοῦ τέλους του μόνον τὴν ἀποτυχίαν ἐν κυνηγίῳ· ἀλλ' ὅτι ἐξελθὼν εἰς κυνήγιον ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιτύχῃ θήραμα· καὶ ὅτι παλαίει μετὰ τοῦ Χάρου· (ἀρ. 23 - 31. 35. 41). Πρβλ. τὰ ὑπὸ τῆς διασκευῆς τῆς Κρ. μνημονευόμενα κυνηγέσια τοῦ Ἀκρίτου πρὸ τοῦ θανάτου του.

γ΄) Ὁ Διγενὴς διὰ τοῦ θανάτου ἀποτίνει τὸ ἁμάρτημα αὐτοῦ, τοῦ φόνου τῆς στοιχειωμένης ἐλάφου (ἀρ. 10, πρβλ. 9. 11).

δ΄) Ὁ Χάρος ἐλλοχεύει πανταχοῦ τὸν Διγενῆ (ἀρ. 8. 42). Συναντᾷ αὐτὸν εἰς τὸ κυνήγιον (αρ. 7. 58).

ε΄) Ὁ Διγενὴς φοβεῖται ἰδὼν τὸν Χάρον ἢ τὸν ψυχοπομπὸν ἄγγελον· ἐννοεῖ ὅτι ἤγγισε τὸ τέλος του, παλαίει πρὸς τὸν Χάρον καὶ καταβάλλεται ὑπ' αὐτοῦ. (ἀρ. 6. 8 - 11. 13. 14. 17. 18).

ς΄) Ἡ μήτηρ τοῦ Δ. θνήσκει πιοῦσα φάρμακον ἐκ λύπης, διότι εἶδεν αὐτὸν ἡττώμενον ἐν τῇ πάλῃ (ἀρ. 45).

ζ΄) Ἀκούσας παρὰ φίλων του ὁ Δ. ὅτι ἐπεφάνη ἄγνωστος ἥρως (εἶναι δ' οὗτος ὁ Χάρος), ἂν καὶ ἐπιθάνατος, προκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἡττᾶται (ἀρ. 20. 21).

η΄) Φίλοι τοῦ Δ. ἀνδρειωμένοι μαθόντες τὴν θανάσιμον νόσον του, πειρῶνται νὰ τὸν σώσωσι διὰ φαρμάκων (ἀρ. 19. 20).

θ΄) Ὁ Δ. κτίζει κάστρον ὅπως μὴ τὸν εὕρῃ ὁ Χάρος, ἀλλ' οὐδ' οὕτω τὸν ἀποφεύγει (ἀρ. 36. 37. 40).

ι΄) Οἱ ἀντρειωμένοι κτίζουν κάστρον πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ Χάρου· ἀλλ' οὗτος ἐπιστὰς προκαλεῖ τὸν ἄριστον αὐτῶν εἰς ἀγῶνα καὶ νικᾷ (ἀρ. 46 - 54).

ια΄) Ὁ Δ. θνήσκει ἑκουσίως, ὀρύξας αὐτὸς τὸν τάφον του, καὶ παρασύρει εἰς τὸν τάφον καὶ τὴν σύζυγόν του (ἀρ. 33).

ιβ΄) Θνήσκων ὁ Δ. μεριμνᾷ περὶ τῆς τύχης τῆς οἰκογενείας του, εἰς ἣν καταλείπει ὑπέρογκον χρέος, ἐνῷ ἡ περιουσία του συνίσταται εἰς μίαν ἄμπελον. (ἀρ. 5. 60, πρβλ. 61 - 72).

ιγ΄) Τὸν Δ. ἀποκτείνει ἡ σύζυγός του βασιλόπαις τὴν πρώτην νύκτα τῶν γάμων. (ἀρ. 59).

ιδ΄) Ὁ θεὸς παραχωρεῖ εἰς τὸν Δ. παράτασιν τῆς ζωῆς, ἂν τις τῶν οἰκείων του δεχθῇ νὰ μερισθῇ μετ' αὐτοῦ τὰ ὑπόλοιπα ἔτη τοῦ βίου του· ἀρνηθέντων τῶν γονέων του δέχεται μόνη ἡ σύζυγός του (ἀρ. 37 - 41)· εἴς τινας παραλλαγὰς ἀναφέρεται μόνη ἡ ἱκεσία τοῦ Δ. περὶ παρατάσεως τῆς ζωῆς (ἀρ. 31. 36. 37).

Οἱ διασκευασταὶ τοῦ ἔπους ἐγίνωσκον μὲν καί τινα τῶν ἐν ταῖς ἄλλαις παραλλαγαῖς στοιχείων, ὡς εἰκάζεται ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, περὶ ὧν θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω ἐν τῇ λεπτομερεστέρᾳ ἐξετάσει τῶν ᾀσμάτων. Ἀλλὰ βάσιν τοῦ ἔργου των εἶχον τᾄσματα τοῦ πρώτου τύπου. Ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ τὸ γενικὸν σχῆμα εἶναι τὸ αὐτό. Νόσος τοῦ ἥρωος, προσέλευσις τῶν φίλων του, ἀφήγησις τῶν ἀνδραγαθημάτων του εἰς τούτους ἢ εἰς τὴν σύζυγόν του, συνομιλία τοῦ Διγενῆ μετὰ τῆς συζύγου, θάνατος ἀμφοτέρων. Ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῶν ᾀσμάτων δυσκόλως προσηρμόζετο πρὸς τὸν καθόλου χαρακτῆρα τοῦ βυζαντινοῦ ἔπους, καὶ αἱ μυθικαὶ καὶ κακόδοξοι παραστάσεις, τὰ ἰσχυρὰ πάθη, στοχασμοὶ ἢ συναισθήματα ἐγκατοπτρίζοντα πιστῶς τὸν τραχὺν στρατιωτικὸν βίον, πᾶν καθόλου τὸ προσκροῦον εἰς τὴν κοινωνικὴν ἠθικὴν τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου καὶ ἀπᾷδον πρὸς τὰς ὀρθοδόξους χριστιανικὰς δοξασίας, ἔπρεπε νὰ τεθῇ ἐκποδὼν ἢ νὰ μεταβληθῇ οὕτως, ὥστε νὰ ἀποβάλῃ καὶ χρῶμα καὶ δριμύτητα. Οὔτε ὁ Χάρος, οὔτε τὰ φανταστικὰ θηρία, οὔτε ὁ ἀποπνιγμὸς τῆς συζύγου ὑπὸ τοῦ ὑμνουμένου ἥρωος, εἶχον θέσιν εἰς ποίημα ἐπιτηδεῦον ἱστορικὴν ἀκρίβειαν καὶ φιλαλήθειαν καὶ σκοποῦν τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ ἀναγνώστου. Τὰ ἔκτροπα ταῦτα στοιχεῖα ἔδει ν' ἀποβάλῃ μεταγγιζομένη εἰς τὸ τεχνικὸν ἔπος ἡ δημώδης ποίησις συναποβάλλουσα καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ κάλλους καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῆς. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον δὲν κατωρθοῦτο τοῦτο, χωρὶς ν' ἀπολειφθῶσιν ἴχνη ἐμφανῆ τῶν συστατικῶν αὐτῆς.

Τοιαῦτα δ' ἴχνη εἶναι εὐδιάγνωστα καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ, ἐν τῷ ἔπει. «Ὁ θάνατος τὸν ἔγραψεν 'ς τὸν ᾅδην νὰ ὑπάγῃ» (Ἄνδρ. 4392) «ὁ θάνατος τὸν πολεμᾷ εἰς τὸ παλάτι μέσα»

(Ἀνδρ. 4407). Ὁ Ἀκρίτας τὸν ἀναγνωρίζει (αὐτ. 4405) καὶ ὀδύρεται. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Χάρος ἀναφαίνεται ἐν τῇ αὐτῇ διασκευῇ. Ὁ Διγενὴς φαντάζεται ἑαυτὸν αἰχμάλωτόν του: «'ς τὸν Χάροντα νὰ μὲ κρατῇ καὶ δοῦλον νὰ μὲ ἔχῃ» (στ. 4511). Ἐν τῇ διασκευῇ τοῦ Πετρίτση, ἂν καὶ ἐπιτομώτατα ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ, πολλάκις μνημονεύεται τὸ ὄνομα τοῦ Χάρου ἢ Χάροντα (Ὀξ. 2973-2974. 2977. 3029) καὶ σαφεῖς ὑπάρχουσιν ὑπαινιγμοὶ τῆς πρὸς αὐτὸν πάλης (αὐτ.). Ἐν τῇ τῆς Κρυπτοφέρρης αἴτιοι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀκρίτου φέρονται οἱ τρεῖς ἀνθρωποκτόνοι, ὁ θάνατος, ὁ *Χάρων* καὶ ὁ ᾅδης:

Ἆρα τίς τὸν ἀήττητον ἰσχύσει ὑποτάξαι;...
Χάρων ὁ τρισκατάρατος καὶ πάντας συναναίρων κτλ. (Η΄ 267).

Ἀλλ' αὐτὸς ὁ Διγενὴς διαλεγόμενος πρὸς τὴν σύζυγόν του, μόνον τὸν Χάροντα λέγει νικητήν του:

Ὁ Χάρων δέ με ἐκ παντὸς τὸν ἀήττητον τρέπει. (Η΄ 125).

Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ Ἐσκωριαλίῳ διασκευῇ:

Ὁ Χάρος τρέπει ἐκ παντὸς τὸν μήποτε τραπέντα
ὁ Χάροντας χωρίζει με ἀπὸ σοῦ τῆς φιλτάτης (στ. 131-22) [1]).

Τὸν δὲ ἀποπνιγμὸν τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου ὑπ' αὐτοῦ τούτου οὐδεὶς βεβαίως ἀνέμενε νὰ ἴδῃ περιλαμβανόμενον εἰς τὸ ἔπος. Ἀφοῦ ὁ Γάλλος μεταφραστὴς τοῦ Σαίξπηρ Doucis ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ μεταβάλῃ τὸ τέλος τοῦ Ὀθέλλου, ὅπως μὴ ταράξῃ σφοδρῶς τὰς εὐαισθήτους ψυχὰς τῶν θεατῶν ὁ ἄγριος τῆς Δεσδεμόνας ἀποπνιγμός, πολλῷ μᾶλλον ἄτοπος καὶ ἀνάρμοστος θὰ ἐφαίνετο εἰς τοὺς διασκευαστὰς τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους τοιαύτη πρᾶξις τοῦ εὐγενοῦς καὶ ἀν-

[1]) Ἐν τῇ κριτικωτάτῃ περὶ τοῦ Χάρου πραγματείᾳ αὐτοῦ ὁ D. C. Hesseling (Charos, Leiden, 1897 σ. 23 κέ.) προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐκ τῶν εἰς τὸν Χάρον ἢ τὸν θάνατον ἀναφερομένων χωρίων τῶν διασκευῶν τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους συνάγεται ὅτι ἡ μορφὴ τοῦ Χάρου, ὡς τὸν παριστάνουσι τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ ᾄσματα, ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς παλαιοτέρους τοῦ ΙϚ΄ αἰῶνος Ἕλληνας ποιητάς. Ἀλλ' ἂν οἱ διασκευασταὶ τοῦ ἔπους ἐγίνωσκον δημοτικὰ ᾄσματα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐξελέγχεται ἀβάσιμος.

δρείου Ἀκρίτου. Καὶ τὴν τραγικὴν καταστροφήν, τὴν ὁποίαν μνημονεύει ἡ παράδοσις, ἔκριναν εὐσχημότερον ν' ἀντικαταστήσωσι διὰ φιλοστόργου συνετῆς, ἀλλὰ καὶ ἀψυχολογήτου, συμβουλῆς τοῦ Διγενῆ πρὸς τὴν σύζυγόν του, νὰ ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον μετ' ἄλλου γενναίου πολεμιστοῦ, ὅπως μὴ μείνῃ ἔρημος καὶ ἀπροστάτευτος.

Ἀλλ' ὅμως ἡ ἐπίδρασις τῆς περὶ τοῦ θανάτου τῆς συζύγου τοῦ Διγενῆ παραδόσεως ὑπεμφαίνεται ἐν ταῖς διασκευαῖς, οὐ μόνον εἰς τὸ πλάσμα τοῦ ταὐτοχρόνου θανάτου ἀμφοτέρων, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν διατύπωσιν τῶν πρὸς τὴν ἰδίαν γυναῖκα λόγων τοῦ Διγενῆ. Ἐν τῇ διασκευῇ τῆς Ἄνδρου παροτρύνει αὐτὴν νὰ ἱκετεύσῃ τὸν θεὸν ὅπως τὸν ἀφήσῃ ἐν ζωῇ, διότι γινώσκει, ὅτι οὐδένα ἄλλον θὰ δυνηθῇ νὰ εὕρῃ ἀνδρεῖον καὶ δυνατὸν ὡς αὐτόν. Ἐν δὲ τῇ τοῦ Ἐσκωριάλου σαφέστερον δηλώνει τὰ συναισθήματά του. Σοῦ ἀφίνω, τῇ λέγει πλοῦτον πολύν, ἔχεις καὶ νὰ φάγῃς καὶ νὰ πίῃς, καὶ νὰ ἐνδύεσαι πολυτελῶς. Μὴ σκεφθῇς περὶ δευτέρου γάμου·

καὶ μηδέν' ἄλλον [ἐν]θυμηθῇς, ἄλλον νὰ περιλάβῃς (στ. 121).

ἀλλὰ πάλιν ἂν σκεφθῇς νὰ λάβῃς ἄλλον σύζυγον, φρόντισε νὰ ἐκλέξῃς γενναῖον πολεμιστήν, μὴ φοβούμενον τοὺς βαρεῖς πολέμους. Ἐμὲ δὲ νὰ μὴ λησμονήσῃς.

Τῶν συναπτομένων ᾀσμάτων τὸ ὑπ' ἀρ. 1 εἶναι τὸ ἀρτιώτατον καὶ πληρέστατον, μετὰ πλείστης δ' ἀκριβείας ἐκδεδομένον [1]). Ὑπόθεσιν ἔχει τὴν πάλην τοῦ Χάρου καὶ τοῦ Διγενῆ, τὴν ἀφήγησιν τῶν ἄθλων του ὑπὸ τοῦ Διγενῆ κατακειμένου κλινήρους εἰς τὰ παλληκάρια του καὶ τὸν φόνον τῆς συζύγου του ὑπὸ τοῦ ἐπιθανατίου Διγενῆ. Οἱ δ' ἆθλοι οὓς ἀφηγεῖται εἶναι ὁ φόνος δράκοντος τεραστίου καὶ ὁ φόνος πελωρίου Σαρακηνοῦ, φύλακος τοῦ Εὐφράτου.

Ὁ Χάρος ἐπιφαίνεται, ὡς φαντάζεται αὐτὸν ὁ ἑλληνικὸς λαός,

[1]) Δι' ἀστερίσκου, προτασσομένου τοῦ ἀριθμοῦ, δηλοῦνται τὰ ᾄσματα, τῶν ὁποίων μετὰ πολλῆς προσοχῆς πρέπει νὰ γίνεται χρῆσις ὡς γλωσσικῶν μνημείων, διότι κατὰ τὴν καταγραφὴν αὐτῶν φαίνεταί μοι ὅτι δὲν κατεβλήθη ἡ προσήκουσα ἐπιμέλεια περὶ τὴν ἀκριβῆ ἀπόδοσιν τῆς λέξεως. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ὑπ' ἀρ. 2. 10—13. 18. 21. 22. 24—27. 29. 33. 36. 38. 47—49. 53. 55—57. 59—64. 66—72.

ἔφιππος[1]), μαῦρον ἵππον ἱππεύων, μελανείμων[2]). (Οὕτω καὶ εἰς ἄλλα τῶν δημοσιευομένων ὧδε ᾀσμάτων: ἀρ. 27. 16. 53). Ἔρχεται κατ' ἐντολὴν τοῦ θεοῦ νὰ παραλάβῃ τὴν ψυχὴν τοῦ Διγενῆ. Εὑρίσκει δ' αὐτὸν μετὰ πολλῶν φίλων του, εἰς πανήγυριν ὅπου παρεκάθηντο εἰς συμπόσιον. Οἱ εὐωχούμενοι προσκαλοῦσιν αὐτόν, κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, νὰ καθήσῃ εἰς τὴν τράπεζαν[3]), ἀλλ' οὗτος ἀρνεῖται, δηλῶν εἰς αὐτοὺς τὸν σκοπὸν τῆς ἐλεύσεώς του. Ἐπακολουθεῖ πάλη τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου, νικῶντος δ' ἐκείνου ὁ Χάρος διὰ δόλου ὑπεκφεύγει, καὶ εἰς ἀετὸν μεταμορφωθεὶς ἀνέρχεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἀναφέρει εἰς τὸν θεόν, ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ καταβάλῃ τὸν ἥρωα, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀνδρείας του. Ὁ θεὸς τῷ ὑποδεικνύει τὸν τρόπον καὶ ὁ Χάρος τέλος τὸν νικᾷ. Ἡττηθεὶς ὁ Διγενής, κατάκειται εἰς τὴν κλίνην. Προσέρχονται τὰ παλληκάρια του[4]) ἀλλὰ δὲν τολμῶσι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν οἶκόν του. Τέλος εἰσέρχεται ὁ θαρραλεώτερος καὶ ἀνακοινώνει εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιθυμίαν των τοῦ νὰ τὸν ἴδωσιν. Ὁ Διγενὴς τοὺς προσκαλεῖ νὰ εἰσέλθωσι, παραθέτει ἀργυρᾶν τράπεζαν, καὶ ὑπείκων εἰς παράκλησίν των, ἀφηγεῖται τοὺς δύο ἄθλους του.

Τὸν φόνον τοῦ δράκοντος ἔχει ὑπόθεσιν καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 3 ῥόδιον ᾆσμα, εἰς τὴν αὐτὴν δὲ παράδοσιν πιθανῶς ἀναφέρεται καὶ τοῦ γορτυνιακοῦ ᾄσσματος (ἀρ. 9) ὁ δικέφαλος κερασφόρος ὄφις, ὁ ἔχων ἱππείους πόδας καὶ ὀφθαλμοὺς ὡς τοῦ βοός. Κατὰ τὸν ἄθλον τοῦτον εἶχεν ὁ Διγενὴς μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν σύζυγόν του (στ. 50). Ἀλλὰ δὲν

[1]) *Schmidt*, Das Volksleben der Neugr. σ. 225 κε. *Πολίτου*, Νεοελλην. μυθολογ. σ. 257. Πρὸ πάντων *D. C. Hesseling*, Charos, Leiden 1897.

[2]) *Schmidt* αὐτ. *Πολίτης* αὐτ. σ. 255. — Καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐφαντάζοντο τὰς θεότητας τοῦ ᾅδου μελαίνας ἢ μελανείμονας (Βλ. *Roscher*, Lex. d. Myth. τ. II σ. 2566 κἑ. 2575. Τοῦ αὐτοῦ d. von der Kynanthropie fragm. Mark. Sid. σ. 48-9) Περὶ ὁμοίων γερμανικῶν μεσαιωνικῶν παραστάσεων βλ. *Pfeiffer's* Germania τ. XII σ. 289.

[3]) Οὕτω καὶ ἐν ἑτέρῳ κυπριακῷ τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου προσκαλεῖται ὁ Διγενὴς ἢ ὁ Φιλόπαππος νὰ μετάσχῃ τοῦ γεύματος, καὶ ὁμοίως ἀρνεῖται (*Σακελλαρίου*, τὰ Κυπριακὰ τ. Β' σ. 15 ἀρ. 3).

[4]) Τριακόσιοι δύο νομᾶτοι (στ. 35). Τριακόσια παλληκάρια κατὰ τὴν ἑτέραν κυπριακὴν παραλλαγὴν (στ. 50) καὶ κατὰ τὴν διασκευὴν τοῦ Ἐσκωριαλίου κώδικος (στ. 25). Τριακόσιοι ὡπλισμένοι καὶ τριακόσιοι ἄοπλοι, κατὰ τὴν ῥοδίαν παραλλαγὴν (ἀρ. 3).

πρέπει, νομίζω, ἐκ τούτου νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἔχει τι κοινὸν ἡ διήγησις πρὸς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἔπους, τὴν σωτηρίαν τῆς γυναικὸς τοῦ ἥρωος ἐκ τοῦ δράκοντος εἰς τὸ Βλαττολιβάδιν. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, τὸ μόνον ἐν τῷ ἔπει ἀναφέρον φανταστικὸν θηρίον, εἶναι πιθανῶς διασκευὴ τῆς παραδόσεως, τῆς ἐκτιθεμένης εἰς ἄλλα πολυάριθμα ἀκριτικὰ ᾄσματα, ἀφηγούμενα τὴν σωτηρίαν τοῦ νεογάμου ἥρωος ὑπὸ τῆς γυναικός του, ἀποκτεινάσης ἢ ἐκφοβησάσης τὸν μέλλοντα νὰ καταφάγῃ αὐτὸν δράκοντα. Πρὸς ταῦτα ἴσως συνεδυάσθη καὶ ἡ διήγησις ἀκριτικοῦ ᾄσματος περὶ τραυματισμοῦ καὶ καθυποτάξεως δράκοντος ὑπὸ τοῦ Διγενῆ, ὅτε ἐδίωκον αὐτὸν οἱ γονεῖς τῆς ἀπαχθείσης συζύγου του [1]).

Πρὸς τὸν φόνον τοῦ δράκοντος εἶναι συναφὴς καὶ ὁ δεύτερος ἆθλος. Ἕνεκα τοῦ δηλητηρίου τοῦ ὄφεως ἐδίψησεν ὁ ἵππος τοῦ Διγενῆ καὶ τὸν ἔφερεν οὗτος νὰ τὸν ποτίσῃ εἰς τὸν ποταμὸν Εὐφράτην. Ἀλλ' ἐκεῖ ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ πελώριος Σαρακηνός, ὁ φυλάττων τὸν πόρον τοῦ ποταμοῦ. Ἀμυνόμενος ὁ ἥρως ἐπάταξεν αὐτὸν ἰσχυρῶς διὰ τοῦ ῥοπάλου του, ἐκ δὲ τῆς καιρίας πληγῆς μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν. Τὸν αὐτὸν ἆθλον ἀφηγεῖται καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 2, μετά τινων δὲ παραλλαγῶν καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 5. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι εἶναι ὁ ἆθλος τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρμούρη (δηλονότι τοῦ Ἐμίρου, τοῦ πατρὸς τοῦ Διγενῆ)· ἐν μὲν τῷ μεσαιωνικῷ ᾄσματι τοῦ κώδικος τῆς Πετρουπόλεως, ὁ φύλαξ τοῦ Εὐφράτου εἶναι κοινός τις Σαρακηνός, οὐδὲν τὸ ἐξωτερικῶς τρομερὸν ἔχων, καὶ καὶ τοῦτον ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρμούρη

σφόνδυλον τὸν ἔδωσε καὶ ἐξεσαγώνιασέ τον,

ὅπως τὸν ἀναγκάσῃ νὰ δώσῃ πληροφορίας περὶ τῆς δυνάμεως τῶν παρὰ τὸν Εὐφράτην Σαρακηνῶν [2]). Ἀλλ' ἐν ταῖς σημεριναῖς καρπαθιακαῖς παραλλαγαῖς τοῦ ᾄσματος ἐξεικονίζεται ἐπίσης τερατώδης ὡς ὁ τῶν κυπριακῶν·

Ἀπάνω ποὺ τοῖς πλάταις του τρι' ἀνεμομύλια λέθαν,
κι' ἀπάνω 'ς τοῖς κουτάλαις του τρι' ἀντρόυνα κοιμοῦτο [3])

[1]) *Σακελλαρίου* αὐτ. σ. 16 στ. 79.

[2]) *Γαβρ. Δεστούνη*, Τοῦ Ἀρμούρη ᾆσμα δημοτικὸν τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, Πετρούπ. 1877 σ. 56 κέ.

[3]) *Μανωλακάκη*, Καρπαθιακά, Ἀθ. 1896 σ. 250. Ζωγράφειος ἀγὼν σ. 296 πρβλ. καὶ σ. 285.

Ἐν ἄλλῳ δὲ ἀκριτικῷ ᾄσματι τῆς Τραπεζοῦντος τοιοῦτον Σαρακηνὸν συναντᾷ «ʼς τοῦ ποταμοῦ τὰ κλώσματα» ὁ Ξάνθινον, πορευόμενος ὅπως λυτρώσῃ τὸν αἰχμάλωτον τῶν Σαρακηνῶν υἱόν του Βασίλην (τὸν Βασίλειον Διγενὴν Ἀκρίτην). Ὁ Σαρακηνὸς οὗτος

Εἶσʽεν καὶ ʼς τὸ κεφάλιν ἀτʼ ἑξηνταπέντε κασʽτρια,
ἑξηνταπέντε κασʽτρια σαν, σαρναταδυὸ χωρία·
ὀπίσω ʼς τὴν κοτύλαν ἀτʼ χαμελετίτζα κλώσκουν·
ʼς τὸ ἕναν τὸ ῥωθοῦνιν ἀτʼ ἄλογον σταλισμένον,
καὶ ʼς τἄλλο τὸ ῥωθοῦνιν ἀτʼ κόρη φυγαδιασμέντζια [1]).

Ἀντὶ δʼ ὅμως τοῦ Σαρακηνοῦ αὐτὸς ὁ Ξάνθινος περιγράφεται ἔχων τοσοῦτο τερατῶδες μέγεθος ἐν ἑτέρῳ ἀνεκδότῳ ποντικῷ ᾄσματι τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως.—Ὁ κρότος τοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Σαρακηνοῦ ῥοπαλισμοῦ τοῦ Διγενῆ ἠκούσθη εἰς πόλιν ἀπέχουσαν πολλὰ μίλλια τοῦ τόπου τῆς μονομαχίας καὶ ἐξελήφθη ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡς κρότος καταιγίδος. Ἀλλὰ πολύπειρος γέρων, παρατυχὼν εἰς τὸ παλάτιον τοῦ ῥηγός, τοῖς ἐξήγησεν ὅτι δὲν ἦτο προάγγελος θεομηνίας ὁ κρότος, ἀλλὰ προήρχετο ἐκ τοῦ ῥοπάλου τοῦ Διγενῆ, διότι μόνος ὁ ἥρως οὗτος ἦτο ἱκανὸς τοιαύτας νὰ καταφέρῃ πληγάς. Ὁ γέρων δʼ ἐκεῖνος φέρει τὸ ὄνομα τοῦ γνωστοτάτου ἐκ τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους ἀρχηγοῦ τῶν ἀπελατῶν Φιλοπάππου, παραφθαρὲν ἐν μὲν τῇ πρώτῃ παραλλαγῇ εἰς Παλιοπαππους, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ εἰς Καριοπαππους.

Τὸ τέλος τοῦ ᾄσματος ἀναφέρεται εἰς τὸ χαρακτηριστικώτατον ἐπεισόδιον τοῦ ἀποπνιγμοῦ τῆς συζύγου του ὑπὸ τοῦ θνήσκοντος ἥρωος. Ὁ Διγενὴς τὴν παραλαμβάνει μεθʼ ἑαυτοῦ εἰς τὸν τάφον, ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του λάβῃ αὐτὴν ἄλλος. Ὁ Τριανταφυλλίδης [2]) λέγει ὅτι κατὰ τὰ δημοτικὰ ᾄσματα, «ὁ Ἀκρίτας ἀνεγείρας πύργον καὶ ἁρπάσας εὐειδῆ νέαν, ἐκλείσθη ἐν αὐτῷ καὶ διέτρεχε τὴν ὕπαιθρον, τρόμον ἐμποιῶν πανταχοῦ, ἀπέθανε δὲ ὑπὸ λοιμικῆς νόσου· καὶ ἵνα μὴ περιέλθῃ ἡ ἐρωμένη αὐτοῦ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, προσποιούμενος ὅτι θέλει περιπτύξῃ καὶ ἀποδώσῃ τὸν ἔσχατον ἀσπασμόν, ἔπνιξεν αὐτὴν

[1]) *Γαβρ. Δεστούνη,* Τοῦ Ξάνθινου ᾆσμα δημοτικὸν Τραπεζοῦντος, Πετρούπ. 1881 σ. 24. 26.

[2]) Οἱ φυγάδες σ. 47.

εἰς τὰς ἀγκάλας του». Ἀλλ' οὐδὲν ᾆσμα ἐπάγεται εἰς μαρτυρίαν, οὐδὲν δὲ τῶν γνωστῶν ποντικῶν ᾀσμάτων ἐκθέτει τὸ ἐπεισόδιον κατὰ τοῦτον ἀκριβῶς τὸν τύπον. Ὁ Διγενὴς προσποιεῖται ὅτι θέλει νὰ ἀσπασθῇ τὴν γυναῖκά του καὶ τὴν φονεύει εἰς τὰς ἀγκάλας του, κατὰ τὰς ὑπ' ἀρ. 22 καὶ 23 παραλλαγὰς (πρβλ. ἀρ. 25 καὶ 30), χωρὶς νὰ μνημονεύηται ὁ λόγος τῆς πράξεώς του· ὁ ἀκροατὴς θὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ἔπραξε τοῦτο ἐκ πόθου ὅπως μὴ χωρισθῇ τῆς καλῆς του, καὶ τὴν ἀφήσῃ ἔρημον καὶ ἀπροστάτευτον. Κατὰ τὴν ὑπ' ἀρ. 34 ποντικὴν παραλλαγήν, αὐτὴ ἡ σύζυγος, ὡς ἡ ἀρχαία Εὐάδνη, ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀκοκουθήσῃ αὐτὸν εἰς τὸν τάφον. Ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς (ἀρ. 23 [24] 26—29) ὅπως μὴ περιέλθωσιν εἰς ἄλλους συγκαταστρέφει μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τὸν ἵππον καὶ τὸ ῥόπαλον αὐτοῦ, ἢ τὸ ἄροτρον καὶ τοὺς ἀροτῆρας βόας. Κατὰ τὰς παραλλαγὰς 23 καὶ 24 ἀποφασίζει τὸν φόνον, μαθὼν παρὰ τῆς γυναικός του ὅτι οἱ γείτονες μελετῶσι μετὰ τὸν θάνατόν του ἄλλος νὰ πάρῃ τὸ ῥόπαλον, ἄλλος τὸν ἵππον καὶ ἄλλος τὴν γυναῖκά του. Ἀλλ' ἐν τῇ κυπριακῇ ταύτῃ παραλλαγῇ καὶ ἐν ἑτέρᾳ κρητικῇ (ἀρ. 32) ὁ Διγενὴς παρίσταται ἐν εὐλόγῳ ὁρμῇ ζηλοτυπίας τιμωρῶν τὴν σύζυγον, ἥτις ἀπροκαλύπτως τῷ ὁμολογεῖ, ὅτι μετὰ τὸν θάνατόν του θὰ ὑπανδρευθῇ ἄλλον, ἐκεῖνον ὃν ἀπὸ πολλοῦ ἀγαπᾷ, τὸν πρῶτον αὐτῆς ἄνδρα, ὀνομαζόμενον Γιάννην, κατὰ τὴν ἑτέραν τῶν παραλλαγῶν, ὑπονοεῖται δὲ βεβαίως ὅτι ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τούτου τὴν εἶχεν ἀποσπάσῃ ὁ Διγενής, ἀπαγαγὼν ἄκουσαν. Τοῦτο δὲν εἶναι ἄγνωστον εἰς τὰ ἀκριτικὰ ᾄσματα, διότι ἓν κυπριακὸν ἀφηγεῖται πῶς ὁ Διγενὴς ἀπήγαγε τὴν μέλλουσαν σύζυγόν του, ἥτις δὲν ἦτο νυμφευμένη, ἀλλ' ἠρραβωνισμένη *(χαρτωμένη)* μὲ τὸν Γιάννη [1]). —Ὅμοιόν ἐπεισόδιον δὲν ἠδυνήθην ν'ἀνεύρω ἐν τῇ δημώδει ποιήσει ἄλλων λαῶν· παρεμφερὴς δ' ὅμως εἶναι ἡ διήγησις ἱσπανικοῦ ᾄσματος, ὅπερ μόνον ἐκ μιμήσεως αὐτοῦ γαλλικῆς γινώσκω [2]). Ὁ μαῦρος Τουζάνι, ἀγαπῶν τὴν περικαλλῆ Αὐγὴν τοῦ Βάργα, τὴν ἐπικαλουμένην μαργαρίτην τοῦ Τολέδου, προκαλεῖ εἰς μονομαχίαν τὸν εὐτυχῆ ἐραστὴν ταύτης κόμιτα τοῦ Σαλδάνια. Οὗτος δὲ μεταβαίνει εἰς τὸν τόπον τῆς μονομαχίας, συνοδευό-

[1]) *Σακελλάριος* ἔνθ. ἀν. σ. 14.

[2]) Ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν μικρῶν διηγηματίων τοῦ Prosper Merimée, τῇ συνεκδιδομένῃ μετὰ τῆς Κολόμβας.

μενος ὑπὸ τῆς ἀγαπητῆς του, καὶ διαπερᾷ διὰ δόρατος τὸν ἀντίπαλον· Ὁ μαῦρος Τουζάνι ἱκετεύει τὴν σπεύσασαν νὰ παραμυθήσῃ αὐτὸν Αὐγὴν ν' ἀποσπάσῃ ἐκ τῆς πληγῆς του τὸν σίδηρον, ποῦ τὸν βασανίζει. Ἀλλ' ὅτε ἐκείνη ἀνύποπτος ἐπλησίασε, συναγαγὼν πάσας τὰς δυνάμεις του, ἐτραυμάτισε διὰ τῆς σπάθης του τὸ ὡραῖον πρόσωπόν της.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 2 κυπριακὸν ᾆσμα ἔχει ἐκτενεστέραν τὴν ἀφήγησιν τῆς πάλης τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου· ἐν ἀρχῇ ἐξ ἄλλων δημοτικῶν ᾀσμάτων οὐδὲν κοινὸν ἐχόντων πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, παραλαμβάνει τὴν παραγγελίαν πρὸς τὸν Χάρον τῆς μητρός του. Καὶ ἐν τούτῳ δ' ὁ Χάρος μεταμορφοῦται εἰς ἀετόν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν τοῦ θεοῦ διὰ τὴν πάλην, καὶ ὅπως διὰ τῶν ὀνύχων του ἀποσπάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ νικητοῦ ἥρωος ἐκ τῆς ἕδρας αὐτῆς. — Ἐν πλάτει ἀφηγεῖται ὁ Διγενὴς τὸν φόνον τοῦ Σαρακηνοῦ, εἶναι δὲ πληρέστερον τὸ ᾆσμα ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ θανάτου αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ τραύματος ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ ῥηγός. Τοὐναντίον δ' ὁ φόνος τοῦ δράκοντος παραλείπεται, καὶ συνοπτικώτατα μνημονεύονται φόνοι πολλῶν δρακόντων καὶ λεόντων, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς. Προστίθεται δ' εἰς τὸ ᾆσμα ὅτι ὡς ἀκροθίνια ἐγέμισεν ἐννέα πήρας ἐκ τῶν ῥυγχῶν τῶν ὄφεων καὶ τῶν γλωσσῶν τῶν λεόντων, τοῦτο δ' ἀναφέρεται εἰς κοινότατον ἐπεισόδιον παραμυθίων, ὅπερ ἀνευρίσκεται καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους [1]). Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον (Γ' ιγ', 3) ὁ Πηλεὺς «ὧν ἐχειροῦτο θηρίων, τὰς γλώσσας τούτων ἐκτέμνων ἐν ἐν πήρᾳ ἐτίθει» οὕτω δ' ἐξήλεγξε τοὺς ἀντιποιηθέντας τὸν φόνον τῶν θηρίων ἐκείνων. Ὅμοιος εἶναι καὶ ὁ περὶ Ἀλκάθου μεγαρικὸς μῦθος. Οὗτος, κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Ἀπολλωνίου (Α 517) «περιπεσὼν λέοντι λυμαινομένῳ τὰ Μέγαρα (ἐφ' ὃν καὶ ἕτεροι ἦσαν ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μεγάρων) καταγωνίζεται τοῦτον· καὶ τὴν γλῶτταν αὐτοῦ εἰς πήραν θέμενος, ἐπανῆλθεν αὖθις εἰς τὰ Μέγαρα. Καὶ ἀπαγγελλόντων τῶν ἀπεσταλμένων ἐπὶ τὴν θήραν, ὅτι αὐτοί εἰσιν οἱ

[1]) Περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου διαλαμβάνουσιν, ἀναφέροντες τὰ παράλληλα, οἱ ἑξῆς συγγραφεῖς: *Ipolyi* ἐν Zeitschrift f. deutsche mythologie u. sittenkunde τ. II σ. 165 κέ. 283 κέ. *Mannhardt*, Wald- u. Feldkulte τ. II σ. 52-9. *R. Köhler*, ἐν Jahrb. f. roman. u. engliche Lit τ. VII σ. 132-4. Kleine Schriften τ. I σ. 399. 430.

κατηγωνισμένοι τὸ θηρίον προσκομίσας τὴν πήραν ἤλεγξεν αὐτούς». Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν γλωσσῶν τῶν φονευθέντων θηρίων (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δρακόντων) ἐλέγχου τῶν ψευδῶς ἰσχυρισθέντων ὅτι αὐτοὶ ἐφόνευσαν ταῦτα εὑρίσκεται καὶ εἰς πολλὰ καὶ νεοελληνικὰ [1]) καὶ ἄλλων λαῶν παραμύθια [2]). Πάντα δὲ ταῦτα ἀναφέρουσιν ὅτι οἱ ἥρωες ἀπέκοπτον τὰς γλώσσας τῶν θηρίων, ἅτινα ἀπέκτειναν, οὐδὲν δ' ἔχομεν παράδειγμα τῆς ἀποκοπῆς ῥυγχῶν ἢ κεφαλῶν, ὡς ἐν τῷ κυπριακῷ ᾄσματι. Μόνον ἓν ἀρμενικὸν ἀναφέρει ἀποκοπὴν ὤτων, καὶ ἓν τρανσιλβανικὸν ἀποκοπὴν τῶν ποδῶν τῶν ὑπὸ τοῦ ἥρωος φονευθέντων θηρίων καὶ τῶν γλωσσῶν τῶν ταὐτοχρόνως ὑπ' αὐτοῦ ἐπίσης φονευθέντων Οὔννων (γιγάντων) [3]).

Τοῦ 3 ᾄσματος ἡ ἀρχὴ ἐπαναλαμβάνεται μετά τινων παραλλαγῶν καὶ ἐν ἀρ. 4. 5. 8. 20. 21. 32. 42. 43 καὶ 44. Τὸ ᾆσμα περιέχει τὴν ἀφήγησιν τῶν ἄθλων τοῦ Διγενῆ κατὰ τὸν τύπον τῶν δύο προηγουμένων, καὶ διακόπτεται εἰς τὸ μέσον τῆς διηγήσεως τοῦ πρώτου ἄθλου, τῆς δρακοντοκτονίας, ἐν τῇ πρώτῃ κυπριακῇ παραλλαγῇ.

Ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ 4 τηλιακοῦ ᾄσματος, ὅπερ εἰς τὸν αὐτὸν ἐπίσης τύπον ὑπάγεται, δὲν δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ εἰκάσωμεν εἰς τίνα ἆθλον ἀναφέρεται. Θὰ ἦτο δὲ τολμηρὸν ἐκ τῶν περὶ τῆς ἄμμου στίχων νὰ ὑποθέσωμεν συνάφειάν τινα τούτου πρὸς τὸν πρῶτον ἆθλον τοῦ Διγενῆ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἀραβίας, κατὰ τὴν διασκευὴν τοῦ Ἐσκωριαλίου χειρογράφου.

[1]) *Buchon,* La Grèce continentale et la Morée σ. 278 (ἄνευ δηλώσεως τῆς προελεύσεως τοῦ παραμυθίου). *Hahn,* Griech. u. alban. Märchen ἀρ. 70 τ. II σ. 56. 295 (Σύρου καὶ παραλλαγὴ Τήνου). Ζωγράφ. ἀγὼν σ. 243. 256 (σουμαϊκά). *Georgeakis* et *Pineau,* Folk-lore de Lesbos σ. 87 (λέσβιον). La Calabria 1895 σ. 36 (ἑλληνικὸν τῆς Ῥοκκαφόρτης τῆς Καλαβρίας).

[2]) Εἰς τὰς μαρτυρίας, τὰς ὁποίας ἀναφέρουσιν οἱ ἐν σελ. 184 σημ. 1 μνημονευόμενοι συγγραφεῖς, πρόσθες: Revue des trad. populaires 1894 σ. 172. 173. 1902 σ. 515-6 (γαλλικά). Mélusine τ. I σ. 64 (βρετανικόν). Archivio per lo studio delle tradiz. popolari τ. I σ. 57 (ἰταλικόν). *Săinenu* Basmele române σ. 437 (βλαχικόν). *J. Milanowski,* Volksmärchen aus Böhmen, Breslau 1853 ἀρ. 4 (βοημικόν). Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde 1901 σ. 99 (ἐσθωνικόν). Revue des trad. pop. 1904 σ. 338. 339. 341 (ἀρμενικά).

[3]) Τὸ ἀρμενικὸν ἐν RTP. 1904 σ. 341, τὸ δὲ τρανσιλβανικὸν ἐν *Haltrich,* Siebenbürg. Märchen ἀρ. 22 παρὰ *Mannhardt* ἔνθ. ἀν σ. 56-7.

Τὸ πέμπτον ᾆσμα, ῥοδιακόν, ὅπερ ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λαογραφικὴν ἑταιρείαν ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλους, ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ Ῥοδίου κ. Ἀνδρ. Μ. Δέσποτα, εἶναι συγγενέστατον πρὸς τὰς κυπριακὰς παραλλαγάς. Αἱ ἀκριτικαὶ ἀναμνήσεις δ' ὅμως φαίνονται ἐξησθενημέναι ἐν αὐτῷ. Οὐ μόνον ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς ὑποκαθίσταται εἰς τὸν Εὐφράτην καὶ Ἀράπης εἰς τὸν Σαρακηνόν, ἀλλὰ καὶ ὁ τρομερὸς Ἀκρίτης τοιαύτην ὑφίσταται μεταβολήν, ὥστε ἡ κυριωτάτη φροντὶς αὐτοῦ θνήσκοντος εἶναι πῶς θὰ ἐξοφληθῇ τὸ χρέος, ὅπερ καταλείπει εἰς τὴν οἰκογένειάν του [1]). Τὰ τῆς μονομαχίας μὲ τὸν Ἀράπην ἐκτίθενται ὅπως περίπου ἐν ταῖς κυπριακαῖς παραλλαγαῖς. Τὸ αὐτὸ ἀμήχανον μέγεθος τοῦ γίγαντος, ὁ αὐτὸς ῥοπαλισμὸς τοῦ Διγενῆ, συνταράξας ἐπίσης καὶ τοὺς ἀπώτατα οἰκοῦντας, φοβηθέντας μὴ ἐπέλθῃ ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου. Γέρος δὲ καὶ ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ καθησυχάζει αὐτούς, ἐξηγῶν τί ἀληθῶς συμβαίνει. Τὸ ὄνομα τοῦ Φιλοπάππου ἐλησμονήθη παντελῶς, καὶ ὁ γέρος ἔμεινεν ἀνώνυμος. Ἡ μονομαχία δ' ὅμως δὲν ἔληξε, διότι τὴν πληγὴν τοῦ ῥοπάλου τοῦ Διγενῆ σχεδὸν δὲν ᾐσθάνθη ὁ Ἀράπης, καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἀποδύονται εἰς ἀγῶνα πάλης μακρὸν διαρκέσαντα, ὁ ἥρως ἀποκαμὼν τὴν τετάρτην ἡμέραν κινδυνεύει νὰ καταβληθῇ, ὅτε φωνὴ ἐξ οὐρανῶν τὸν καθοδηγεῖ πῶς νὰ θανατώσῃ τὸν ἀντίπαλον [2]). Εἶναι κατάδηλος ὁ συμφυρμὸς τῶν διηγήσεων περὶ τοῦ φόνου τοῦ Σαρακηνοῦ καὶ τῆς πάλης μὲ τὸν Χάρον. Καθὼς ἐπίσης καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς διηγήσεως, παρατηρεῖται ἄτεχνος συμφυρμὸς τοῦ ᾄσματος περὶ τοῦ φόνου τοῦ Σαρακηνοῦ ὑπὸ τοῦ Διγενῆ, καὶ τῶν μύθων περὶ δρακόντων ἐφόρων τῶν πηγῶν, κατακρατούντων τὰ ὕδατα, καὶ τοῦ φό-

[1]) Ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Διγενῆ ἐμφαίνεται μόνον εἰς τὸ τέλος τοῦ ᾄσματος μετὰ τοὺς στίχους 60-64, οἵτινες ἀποτελοῦσι καλλίστην κατακλεῖδα αὐτοῦ. Οὕτω δὲ τὸ ἐπεισόδιον τῶν χρεῶν καὶ τῆς ἀποτίσεως αὐτῶν διὰ τῆς ἐπιμελοῦς καὶ μεθοδικῆς καλλιεργίας τῆς ἀμπέλου, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ὑπ' ἀριθ. 60-72 ᾀσμάτων, φαίνεται χαλαρώτατα συνδεόμενον πρὸς τὸ ἄλλο ᾆσμα, ἐλέγχεται ἀδέξιον παρέμβλημα καὶ πρέπει νὰ χωρισθῇ αὐτοῦ, ὡς παντελῶς ἀλλότριον τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων.

[2]) Φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ σώζει καὶ τὸν Κωσταντὴν μαχόμενον πρὸς τὸν τερατώδη κάβουραν, κατὰ τὸ ῥοδιακὸν ᾆσμα τὸ δημοσιευόμενον ἐν τῇ ἑπομένῃ πραγματείᾳ ὑπὸ Μ. Χαβιαρᾶ. Καὶ εἰς τὸ ᾆσμα τοῦ Ἀρμούρη (στ. 49 κέ.) ἀγγελικὴ φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ δεικνύει τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας εἰς τὸν ἥρωα.

νου αὐτῶν ὑπὸ ἡρώων λυτρούντων τὴν διψῶσαν χώραν καὶ τὴν ἐκτεθειμένην εἰς βορὰν τῷ δράκοντι βασιλοποῦλαν. Ἐν τῷ προκειμένῳ ᾄσματι ὁ Ἀράπης δὲν ἀπαιτεῖ μὲν τακτὸν φόρον ἀνθρωπίνου θύματος, ἀλλὰ ῥοφεῖ τὸ ὕδωρ, οἱ ἄνθρωποι διψῶσι, καὶ ὁ βασιλεὺς προκηρύσσει ὅτι θὰ δώσῃ εἰς τὸν δυνηθέντα νὰ φονεύσῃ τὸν Ἀράπην ὡς ἔπαθλον τὴν θυγατέρα του καὶ πλούτη πολλά. — Ἀρχόμενος τῆς διηγήσεως ὁ Διγενὴς μνημονεύει συνοπτικῶς εἰς ἕνα στίχον (στ. 10) τοὺς φόνους ἄρκτων καὶ λεόντων, ἀφίνει δὲ νὰ ὑπονοηθῶσιν ἐν τοῖς ἑξῆς καὶ οἱ φόνοι ὄφεων. Τοὺς ἄθλους τούτους ἀναφέρουσι καὶ ἄλλα ᾄσματα. Φόνους λεόντων (ἀρ. 2. 6. 8. 10. 15), ἄρκτων (ἀρ. 6. 8. 10. 11. 14. 15. 18), δρακόντων (ἀρ. 2. 12), ὄφεων δικεφάλων, τρικεφάλων (ἀρ. 9. 14. 15). Φόνους λεόντων παρὰ τὸν πόρον τοῦ Εὐφράτου ἀναφέρει ἐν τῇ διηγήσει τοῦ Διγενῆ καὶ ἡ τοῦ Ἐσκωριαλίου κώδικος διασκευὴ τοῦ ἔπους (σ. 334 στ. 53 κἑ.). Ἄρκτους δὲ καὶ λέοντας ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐφόνευεν ὁ Διγενὴς κατὰ τὸ ἔπος (Κρ. Δ´ 107 κἑ. 161 κἑ. Τρ. 902 κἑ. 934 κἑ. Ἄνδρ. 1412 κἑ. 1471 κἑ. Ὀξ. 1309 κἑ. 1357 κἑ.). Εἰς ἕνα δὲ στίχον τῆς διασκευῆς τῆς Τραπεζοῦντος (στ. 870) ἀναφέρονται συλλήβδην πάντα τὰ θηρία, τὰ ὁποῖα ἐκυνήγει ὁ Ἀκρίτης, πάρδοι, λέοντες, ἄρκτοι καὶ δράκοντες.

Ὡς τόπον τῶν ἄθλων τοῦ Διγενῆ ἡ διασκευὴ τοῦ Ἐσκωριάλου ἀναφέρει τῆς Ἀραβίας τοὺς κάμπους καὶ τοὺς δασεῖς καλαμῶνας παρὰ τὸν πόρον τοῦ Εὐφράτου. Τοὺς δασεῖς καλαμῶνας παρὰ τὸν Εὐφράτην ἀναφέρουσιν ἐπίσης καὶ τὰ προηγούμενα κυπριακὰ ᾄσματα. Ἐν δὲ τῷ ὑπ' ἀρ. 3 ῥοδιακῷ τὸν Εὐφράτην ἀντικατέστησεν ὁ Δαφνοπόταμος [1]) καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ὁ ποταμὸς Ἰορδάνης. Ἀντὶ δὲ τῶν ἐρήμων τῆς Ἀραβίας ἀναφέρονται ἐν τούτῳ τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ καὶ τῆς Παρπαριᾶς (Βαρβαρίας) τὰ μέρη. Καὶ τῆς μὲν Βαρβαρίας ἐν τούτῳ μόνον γίνεται μνεία. Τὰ δὲ βουνὰ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀναφέρουσι μὲν καὶ ᾄσματα ἀλλότρια τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου [2]), ἀλλὰ προπάντων εἰς τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ τόσον συχνὰ μνημονεύονται, ὥστε ἐνιαχοῦ ἔγιναν παροιμιώδη [3]). Ἄσματά τινα ἔχουσιν

[1]) Δαφνοπόταμος ἀναφέρεται καὶ εἰς ἄλλα δημοτικὰ ᾄσματα· πιθανῶς εἶναι τοῦτο ὄνομα κοινὸν ποταμίων, εἰς ὧν τὰς ὄχθας φύονται δάφναι.

[2]) Ζωγρ. ἀγὼν σ. 74 ἀρ. 21.

[3]) *Πολίτου*, Παροιμίαι τ. Γ´ σ. 221 λ. βουνὸ 18.

ὡς τόπον τῶν ἄθλων τοῦ Διγενῆ μόνα τὰ βουνὰ ταῦτα, τῶν ὁποίων τὰ πυκνὰ δάση δὲν τολμῶσι νὰ διέλθωσι διὰ τοὺς ἐν αὐτοῖς κινδύνους ὀλιγάριθμοι ὁμάδες, ἀλλὰ μόνον συνοδίαι ἑκατὸν καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα καλῶς ὡπλισμένων ἀνδρῶν, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ τὰ ὁποῖα πολλάκις διέτρεξεν ὁ Διγενὴς καὶ εἰς σκοτεινὰς νύκτας ἀκόμη (ἀρ. 6. 7. 14. 18). Ἄλλα πλὴν τῶν βουνῶν τούτων ἀναφέρουσι καὶ ἄλλον τινὰ τόπον (5. 8. παραλλαγὴ τοῦ 9. 15. 16. 17), ἤτοι τοῦ Μισιριοῦ τὰ ὄρη (ἀρ. 8. 17), τῆς Ἀραπιᾶς τὰ μέρη (ἀρ. 15) καὶ τὰ λαγκάδια τῆς Σύρας ἢ Συρίας (ἀρ. 16). Εἰς ἄλλα παραλείπεται ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἀναφέρονται ἄλλοι τόποι: τῆς Ἀραπιᾶς ὁ κάμπος (ἀρ. 10. 11), ὡς ἐν τῇ διασκευῇ τοῦ Ἐσκωριάλου, τῆς Ἀραπιᾶς τὰ ὄρη (ἀρ. 9), τῆς Ἀραπίνας τὰ βουνὰ (ἀρ. 11), τῆς Ἅη Μαρίνας τὰ βουνὰ (ἀρ. 12), τῆς Ἀλαμάνας τὰ βουνὰ (ἀρ. 10), τῆς Ἐριβοιᾶς οἱ κάμποι (ἀρ. 12), τῆς Γουργαριᾶς (Βουλγαρίας) οἱ λαγκαδιαῖς (ἀρ. 9) καὶ οἱ κάμποι (ἀρ. 9 παραλλαγή).

Ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 6 ἐκ Σωζοπόλεως παραλλαγῇ τὸν Χάρον ἀντικαθιστᾷ ἄγγελος ἐλθὼν νὰ πάρῃ τὴν ψυχὴν τοῦ Διγενῆ, ἐκ τῆς ἐπιφανείας δὲ ταύτης πρώτην τότε φορὰν ὁ ἥρως καταλαμβάνεται ὑπὸ συναισθήματος φόβου. Ἄγγελος ἀντὶ τοῦ Χάρου ἀναφέρεται καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 22, ἐν δὲ τοῖς ὑπ' ἀρ. 8 καὶ 14 ὁ ἄγγελος ἐπιφαίνεται ὁμοῦ μετὰ τοῦ Χάρου. Αἱ δοξασίαι περὶ ψυχοπομποῦ ἀγγέλου, ἂν καὶ ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὰς περὶ Χάρου, συνυπάρχουσιν οὐδὲν ἧττον ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, διὰ τὸν αὐτὸν ψυχολογικὸν λόγον, δι' ὃν ὁ λαὸς πιστεύει ἐξ ἴσου καὶ τὰ πλάσματα περὶ τοῦ Κάτω κόσμου, τῆς κατοικίας τοῦ Χάρου καὶ τῶν νεκρῶν, καὶ τὰς ἐκλαϊκευθείσας χριστιανικὰς διδασκαλίας περὶ παραδείσου καὶ κολάσεως. Κατὰ τὴν διασκευὴν τοῦ Ἐσκωριάλου (σ. 336 στ. 103-4) ἄγγελος πυρὸς ἐπεφάνη ὅπως παραλάβῃ τὴν ψυχὴν τοῦ Διγενῆ,

καὶ ὡς τὸν εἶδε[ν] ὁ Διγενὴς ἐτρόμαξε μεγάλως.

Κατὰ δὲ τὴν τῆς Κρυπτοφέρρης (Η´ 196), χριστιανικώτερον ὁ Διγενὴς «τὴν ψυχὴν παρέδωκεν ἀγγέλοις τοῦ Κυρίου».

Ἥρως ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ ἀντὶ τοῦ Διγενῆ φέρεται ὁ Κωνσταντής, ὡς συνηθέστατα συμβαίνει εἰς τἀκριτικὰ ᾄσματα (βλ. εἰς τὰ συν-

απτόμενα ᾄσματα ἀρ. 29. 34. 48). Τὰ κυριώτατα δὲ γεγονότα τοῦ βίου του συντελοῦνται ἐν ἡμέρᾳ Τρίτῃ.

Τρίτη γεννήθκ' ὁ Κωσταντὴς καὶ Τρίτην ἐβαφτίσθη,
καὶ Τρίτη εἶδε τὄνειρο ποῦ θελε νὰ πεθάνῃ.

Ἡ αὐτὴ ἡμέρα εἶναι καὶ τοῦ θανάτου του ἡ ἡμέρα, κατ' ἄλλα ᾄσματα (ἀρ. 10. 13. 33. 59). Καὶ κατὰ τὸ ἔπος ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει τὴν τρίτην τὴν κακήν, τὴν πολυπικραμένην (Ἄνδρ. 4387. Τρ. 3148). Τὸ διατὶ ὁρίζεται ὡς ἡμέρα τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ἡ Τρίτη, ἢ ὡς ἡμέρα καθ' ἣν εἶδεν οὗτος τὸ προμηνῦον τὸν θάνατόν του ὄνειρον, εἶναι εὐνόητον, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ τρίτη τῆς ἑβδομάδος καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ νῦν παρ' ἡμῖν θεωρεῖται ἀποφράς[1]), ἡ δὲ τρίτη τοῦ μηνὸς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις[2])· ὁ καθορισμὸς δ' ὅμως τῆς τρίτης καὶ ὡς ἡμέρας τῆς γεννήσεως τοῦ Διγενῆ λόγον ἴσως ἔχει τὰς ἀστρολογικὰς δοξασίας, καθ' ἃς μεγίστη ἦτο ἡ ἐπήρεια τῆς ἡμέρας τῆς γεννήσεως ἐπὶ τῶν μελλουσῶν τυχῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἤθους καὶ τῆς φυσικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου· τὴν δ' ἐπήρειαν ταύτην καθώριζεν ὁ κυριαρχῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην πλανήτης, καὶ οἱ ἐφορεύοντες κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τῆς ἡμέρας ἄγγελοι καὶ δαίμονες. Εἰς χειρόγραφον Ἰατροσοφικὸν τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀναγράφονται πλὴν ἄλλων τὰ ἑξῆς περὶ τῆς Τρίτης: «ὁ Ἄρης ὁρίζει τὴν Τρίτην. Ὁ γεννηθεὶς ἔσται μαυρειδερός, κόκκινος, αἱματώδης, θυμώδης, κιτρινωπός· πάντα κλίνει εἰς τὸ κακόν· νὰ χαλᾷ, νὰ λαβώνῃ, νὰ μὴ λυπᾶται διὰ τὸ ⟨κα⟩κόν.... ὁ λόγος του θέλει νὰ γίνεται πάντα, νὰ γίνεται ἡ γνώμη του.... εἶναι τολμηρὸς καὶ θέλει πάντα μὲ τὴν καρδίαν του· θέλει ἔσται καλορρίζικος εἰς πόλεμον· πολὺ αἷμα θέλει χύσῃ καὶ θέλει λαβωθῇ ἀτός του»[3]).

Καὶ ἐν τῷ 7 ᾄσματι ὡς ἐν τῷ 6, ὁ Διγενὴς φαίνεται ὅτι ἐξ ὀνείρου προεῖδε τὸν ἐπικείμενον θάνατον. Παρατηρεῖται δ' ἐν αὐτῷ συμφυρμὸς πρὸς τὸ γνωστότατον ᾆσμα τοῦ Χάρου καὶ τῶν ψυχῶν. (*Passow*, ἀρ. 409). Πρβλ. καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 54.

[1]) Βλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Διατί ἡ Τρίτη θεωρεῖται ἀποφρὰς ἡμέρα, ἐν *Σκόκου*, Ἐθν. ἡμερολ. 1897 σ. 342 κέ.

[2]) *W. Schmidt*, Geburtstag im Altertum, Giessen 1908 σ. 109 κέ.

[3]) *Πολίτης*, ἔνθ' ἀν. σ. 345.

Ὡς ψυχοπομποὶ παρουσιάζονται ἐν τῷ 8 ᾄσματι, συμαϊκῷ, πλὴν τοῦ Χάρου, ὁ Λιὸς (περὶ οὗ βλέπε τὴν εἰς τὸ κείμενον τοῦ ᾄσματος σημείωσιν) καὶ ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ. Ὁ ἀρχάγγελος οὗτος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ψυχοπομπός, κατὰ τὰς δημώδεις δοξασίας. Ἀναφέρεται μὲν συνήθως, ὡς παραλαμβάνων τὰς ψυχὰς τῶν πονηρῶν ὁ διάβολος, ἀλλὰ πάντοτε ἐννοεῖται ὅτι συμπαρίσταται καὶ ὁ ἄγγελος.[1]) Τὸ πλῆθος τῶν ψυχοπομπῶν δὲν ἀντίκειται εἰς τὰς δημώδεις δοξασίας· ἐν ἀκριτικῷ ᾄσματι τῆς Καππαδοκίας:

Ἐννιὰ ἀγγέλοι κατέβανε καὶ δώδεκα ἀρχαγγέλοι
κατέβαν καὶ τζακίστανε 'ς τοῦ Κωσταντίνου τὰ σώμια.[2])

Θεολογικόν τι βιβλίον ἐν χειρογράφῳ τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος διδάσκει, ὅτι ὅταν ἔλθῃ κελεύσει τοῦ Θεοῦ ὁ καιρὸς νὰ χωρισθῇ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, εὑρίσκεται ἐκεῖ ὁ ἄγγελος φύλαξ, ἔρχεται δὲ πρῶτος ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ καὶ μετ' αὐτοῦ ἄλλοι τέσσαρες.[3]) Ἅγιοι δ' ὅμως ψυχοπομποὶ εἶναι σχεδὸν ἄγνωστοι εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν· συμαϊκά τινα μοιρολόγια μόνον αἰτιῶνται τὸν ἅγιον Νικόλαον, ὅτι ἐπῆρε τὴν ψυχὴν τοῦ θρηνουμένου νεκροῦ[4].) Εἰς παλαιοτάτην δὲ χριστιανικὴν παράδοσιν φαίνεται ὡς ψυχοπομπὸς καὶ ὁ ἅγιος Μερκούριος, κατ' ἐπίδρασιν ἴσως τῶν ἑλληνικῶν περὶ τοῦ ψυχοπομποῦ Ἑρμοῦ δοξασιῶν[5]). Ὅθεν ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ μνεία ἐν τῷ ᾄσματι, τοῦ *Λιοῦ*, εἴτε ὁ ἅγιος Νικόλαος εἶναι οὗτος, εἴτε ὁ ἅγιος Ἠλίας. Ἐν τῷ συμαϊκῷ ᾄσματι ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ περιγράφεται φέρων τρία ξίφη, καὶ ἄλλα δέ τινα δημοτικὰ ᾄσματα ἀναφέρουσιν ἐπίσης τὰ τρία ξίφη αὐτοῦ, ὧν τὸ τρίτον εἶναι προωρισμένον διὰ τοὺς ἀδίκους (ἀρ. 17) καὶ ὄχι διὰ τοὺς ἀνδρειωμένους ὡς ἐν τῷ προκειμένῳ. Καὶ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν θεολογικὸν κείμενον ὁμιλεῖ περὶ ξιφῶν τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ: «μετὰ πυρίνων ξιφῶν». Ἡ παράστασις τοῦ ἀρχαγ-

[1]) Βλ. *Πολίτου,* Νεοελλην. μυθολ. σ. 311 κἑ.

[2]) Ἐκάθισαν εἰς τοῦ Κωνσταντίνου τοὺς ὤμους (*Φαρασοπούλου,* τὰ Σύλατα σ. 110).

[3]) *Ἰωάννου* τοῦ Θεολόγου ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις πρὸς τὸν Ἰάκωβον ἐν *Vassiliev,* Anecdota graecobyzantina σ. 317.

[4]) Ὁ ἐν Κ/πόλει σύλλογος τ. ΙΘ΄ σ. 246.

[5]) Μαλάλας Γ΄ σ. 333-4 Bonn.

γέλου ξιφηφόρου εἶναι γνωστοτάτη καὶ εἰς τὰς δημώδεις δοξασίας καὶ εἰς τὴν ἁγιογραφικὴν τέχνην[1]). Συνήθης δ' εἰς δημοτικὰ ᾄσματα εἶναι ἡ μνεία τοῦ ἀγγέλου μὲ τὸ σπαθὶ ποῦ παίρνει τὴν ψυχήν[2]).

Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Χάρου γυμνοῦ ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ (στ. 12) εἶναι εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον ἄγνωστος ἄλλοθεν.

Τὸ γορτυνιακὸν ὑπ' ἀρ. 9 ᾆσμα πλὴν τῶν ἄλλων ἄθλων, περὶ ὧν διελάβομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐν οἷς καὶ ὁ φόνος δικεφάλου ὄφεως μὲ πόδας ἱππείους, μνημονεύει καὶ τὸν φόνον τοῦ στοιχειωμένου ἐλαφιοῦ. περὶ οὗ καὶ τὰ ἑπόμενα ᾄσματα 10—12. Τοῦτο εἶχε σταυρὸ εἰς τὰ κέρατα (ἀρ. 9. 10. 12), ἀστέρι εἰς τὸ μέτωπον (9. 10), φεγγάρι εἰς τὴν ῥάχιν (11. 12), μεταξὺ τῶν ὤμων τὴν Παναγίαν (10) καὶ εἰς τὸ στῆθος χρυσοῦν σταυρόν. Τὸν θάνατόν του νομίζει ὁ Διγενὴς ὡς τιμωρίαν τῆς ἁμαρτίας, ὅτι ἐφόνευσε τὴν ἔλαφον ταύτην (ἀρ. 10). Ὁ ἆθλος φαίνεται μὲν παρεμφερὴς πρὸς τὴν σύλληψιν τῆς Κερυνίτιδος ἐλάφου ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους[3]), ἀλλ' ὁ φόνος τῆς ἐλάφου καὶ ἡ τιμωρία τοῦ ἥρωος ὑπενθυμίζουσι μᾶλλον τὸν μῦθον περὶ τιμωρίας τοῦ Ἀγαμέμνονος διὰ τὸν φόνον τοῦ στικτοῦ κεράστου ἐλάφου ἐν τῷ ἄλσει τῆς Ἀρτέμιδος[4]). Εἰς τὴν ἐν τῷ ᾄσματι διήγησιν φαίνεται προσέτι καταφανὴς ἡ ἐπίδρασις τῆς χριστιανικῆς τῶν ἀρχαίων μυθικῶν στοιχείων διατυπώσεως ἐν τῷ συναξαρίῳ τοῦ

[1]) *Πολίτου*, Νεοελλην. μυθολ. σ. 304 κἑ.

[2]) Οἷον ἐν τῇ Ῥιμάτᾳ κόρης καὶ νέου στ. 64 (*Legrand*, Bibliothèque gr. vulgaire τ. II σ. 53). Ζωγρ. ἀγ. σ. 102. — Ὑπὲρ τὴν θύραν ἔσωθεν τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς Δήμιοβας (παρὰ τὴν Γιάννιτσαν τῶν Καλαμῶν) εἰκονίζονται δύο ἄγγελοι, ἐν δὲ τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ ἀναγινώσκεται καὶ τὸ ἑξῆς: «αὕτη γὰρ ἡ ῥομφαία τέμνει τοὺς ἀδικοῦντας». Ἡ εἰκὼν εἶναι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος.

[3]) Πρὸς τὴν χρυσόκερων ἔλαφον τοῦ ἀρχαίου μύθου ἀντιστοιχοῦσι τὰ «χρυσοκέρατα λάφια» τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων (Πρβλ. Ζωγράφ. ἀγὼν σ. 112 ἀρ. 150) καὶ παραμυθίων. Εἶναι δ' ὅμως κοινοὶ οἱ μῦθοι περὶ χρυσοκέρων ἐλάφων εἰς πολλοὺς λαούς.

[4]) *Σοφοκλ.* Ἠλέκτρ. 573. Ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, ὅτι σημεριναὶ δοξασίαι τῶν ἐν Πόντῳ Ἑλλήνων ὑπομνηματίζουσιν ἄριστα τὸν ἀρχαῖον μῦθον. Διότι οὗτοι δοξάζουσιν, ὅτι ὁσάκις κυνηγὸς ἴδῃ που, ἢ ὑπὸ δένδρον ἢ ἐν σπηλαίῳ, ἔλαφον ἢ ἄλλο θήραμα ἱστάμενον ἀδεῶς, ἂν καὶ βλέπῃ αὐτόν, ὀφείλει νὰ σεβασθῇ τὴν ζωήν του. Διότι τὸ ζῷον ἀμέλγει κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἡ Νύμφη (ἡ *μάϊσσα*), εἰς ἣν ἀνήκει. Ἂν δ' ἐξ ἀφροσύνης τολμήσῃ νὰ φονεύσῃ τὴν ἔλαφον, θ' ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τῆς Νύμφης λεγούσης: «ἄμον τ' ἐσκότωσες τὸ ζῶ μ', ἀέτς νὰ ξεραίνεσαι κ' ἐσύ» (Κατ' ἀνακοίνωσιν Α. Παπαδοπούλου).

ἁγίου Εὐσταθίου τοῦ Πλακίδα. Κατὰ τὴν εἰς δημώδη γλῶσσαν παράφρασιν τοῦ Θεσσαλονικέως Δαμασκηνοῦ τοῦ Στουδίτου, ὁ Εὐστάθιος, στρατηλάτης τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ, κυνηγῶν ποτε μετὰ στρατιωτῶν του εἰς ἕνα λόγκον εἶδε ἔμπροσθέν του «μίαν ἔλαφον μεγάλην καὶ εἰς τὸ κορμὶν καὶ εἰς τὰ κέρατα». Διώκων αὐτὴν ἀπεμακρύνθη τῶν ἀκολούθων του, καὶ ἔφθασε μέχρι μιᾶς χαράδρας· «καὶ ἡ μὲν ἔλαφος ἐπήδησε τὸ χάσμα ἐκεῖνο, τὸ δὲ ἄλογον τοῦ ἁγίου ἐπειδὴ πολὺς ἦτο ὁ τόπος, δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ πηδήσῃ· στοχάζοντας γοῦν ὁ ἅγιος τὸν τόπον νὰ ἴδῃ πόθεν βολεῖ νὰ ἀπεράσῃ, βλέπει καὶ εἶναι σταυρὸς φωτεινός, ἀνάμεσα τὰ δύο κέρατα τῆς ἐλάφου καὶ τοσοῦτον ἔλαμπεν, ὅτι ἐνίκαν τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου· εἰς δὲ τὸν σταυρὸν ἐκεῖνον ἦτον ἐσταυρωμένος ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ φωνὴ ἠκούσθη ἀπ' ἐκεῖθεν ὁποῦ ἔλεγεν, Ὦ Πλακίδα, διατὶ μὲ διώχνεις; Αὔτου διὰ ἐσένα ἐφάνηκα εἰς ἐτοῦτο τὸ ζῷον, ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστὸς» κτλ. [1]). Τὴν αὐτὴν καὶ ὁ Δαμασκηνὸς πηγὴν φαίνεται ὅτι εἶχε καὶ J. de Voragine (ΙΓ΄ ἑκ.) διηγούμενος ἐν τῇ Legenda aurea κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ θαῦμα καὶ ὁμοίως περιγράφων τὴν ἔλαφον [2]). Τὸ συναξάριον τῆς θαυμασίας ἐλάφου παρενεβλήθη καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους βίους τοῦ ἁγίου Οὐβέρτου, τοῦ προστάτου τῶν κυνηγῶν παρὰ τοῖς δυτικοῖς. Ἡ ἔλαφος ἐν αὐτῷ περιγράφεται ὡς μείζων τῶν κοινῶν καὶ ἔχουσα ἀναμέσον τῶν κεράτων εἰκόνα τοῦ ἐσταυρωμένου [3]).

[1]) *Δαμασκηνοῦ Στουδίτου,* τοῦ Θεσσαλονικέως, Βιβλίον ὀνομαζόμενον θησαυρός. Βενετ. 1570 φ. τ iii (σ. 297).—Ἔκδ. Βενετ. 1848 σ. 206-7.

[2]) Περὶ τῶν βίων τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου βλ. *Bollandi*, Acta Sanctorum, Septemb. τ. VI σ. 106 κἑ. Ἡ περὶ τοῦ ἐλάφου διήγησις φαίνεται παλαιά. Ὁ κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα ζήσας Νικήτας ὁ Παφλαγών, ἐν τῷ Ἐγκωμίῳ εἰς τὸν ἅγιον Εὐστάθιον ἀναφέρει τὸ θαυμάσιον ζῶον, τὸν εὐμεγέθη ἔλαφον, τὸν ἔχοντα πρὸς τῇ κεφαλῇ τὴν τοῦ ἐσταυρωμένου μορφήν. (*Migne*, Patrol. gr. τ. 105 σ. 381). Τὸ ἀρχαιότερον μαρτύριον τοῦ ἁγίου περιγράφει οὕτω τὸ θαῦμα: «ἐπὶ μὲν τῶν κεράτων τοῦ ἐλάφου (δείκνυσι) τὸν τύπον τοῦ τιμίου σταυροῦ ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου λάμποντα, μέσον δὲ τῶν κεράτων τὴν εἰκόνα τοῦ θεοφόρου σώματος κλπ.» (*Bollandi*, αὐτ. σ. 124. *Migne* ἐνθ. ἀν.).

[3]) Histoire abrégée de la vie de St Hubert, prince du sang de France, Paris 1678 σ. 24 παρὰ *Alfr. Maury,* Essai sur les légendes pieuses du moyen-âge, Par. 1843 σ. 172. Οἱ παλαιότεροι βίοι τοῦ Ἁγίου δὲν μνημονεύουσι τὸ θαῦμα (*Rettberg,* Kirchengeschichte τ. I σ. 562 παρὰ *J. W. Wolf,* Beiträge zur deutschen Mythologie, Gött. 1852 τ. II σ. 112).

Παραπλήσιον θαῦμα ἀναγράφει ὁ ἑλληνικὸς βίος τοῦ κατὰ τὸν ΙΑ´ αἰῶνα ζήσαντος ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμίρου· οὗτος θηρεύων ποτὲ εἶδε λευκὸν ἱέρακα φέροντα σταυρόν, ἐδίωξε δ' αὐτὸν ἐπὶ πολὺ μέχρις οὗ ἀφῆκεν ὁ ὄρνις τὸν σταυρὸν νὰ καταπέσῃ· καὶ ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου ἔπεσεν ὁ σταυρὸς ἔκτισεν ἐκκλησίαν, τὸ παρὰ τὸ Ἐλβασὰν ὀνομαστὸν μοναστήριον [1]). Ἐν ῥωμανικῷ δὲ παραμυθίῳ ἀναφέρεται ἔλαφος φέρουσα εἰς τὴν κεφαλὴν στέμμα ἐκ πολυτίμων λίθων, ἣν ἀπεκεφάλισεν ὁ ἥρως τῇ ὁδηγίᾳ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς [2]). Ἐν ἐπεισοδίῳ δὲ τῆς ἰνδικῆς Ῥαμαϋάνας δαίμων μεταμορφοῦται, ὅπως παραπλανήσῃ τὸν ἥρωα Ῥάμαν, εἰς χρυσῆν ἀργυροποίκιλτον ἔλαφον, ἔχουσαν τέσσαρα μαργαρωμένα κέρατα [3]).

Εὐστόχως ὁ Alfr. Maury [4]), ὅστις καὶ ἄλλα ἐκ βίων ἄλλων ἁγίων (ὡς τοῦ ἁγίου Ἰουλιανοῦ τοῦ φιλοξένου, τοῦ ἁγίου Φαντίνου καὶ τοῦ ἁγίου Φήλικος) ἐπάγεται ὅμοια ἐπεισόδια ἐλάφων, ἐξηγεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς παραστάσεως τῆς σταυροφόρου ἐλάφου ὡς προερχομένην ἐκ τῆς συνταυτίσεως τῆς ἐλάφου πρὸς τὸν μονόκερων [5]). Διότι οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐπίστευον, κατὰ τὰς μαρτυρίας πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ὅτι τοῦ μονοκέρωτος τὰ κέρατα εἶχον τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ [6]). Ἄλλοι δὲ τὴν ὑπὸ κυνηγοῦ διωκομένην χρυσόκερων ἔλαφον ὑπολαμβάνουσι μυθικὴν παράστασιν μετεωρολογικῶν φαινομένων [7]).

[1]) *Hahn,* Alban. Studien τ. I σ. 83.

[2]) La Tradition, Par. 1895 σ. 129-130. Πρβλ. *Săinenu,* Basmele române σ. 497. Τὸ στέμμα τῶν πολυτίμων λίθων ἀντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς πολυτίμους λίθους ἐν τῇ κεφαλῇ δρακόντων (Βλ. *Πολίτου,* Παραδόσεις σ. 985 κέ.).

[3]) Râmâyana III 40. 48. 49 = *De Gubernatis,* Zoological Mythology, London 1872 τ. II σ. 85. Ὁμοιότητας πρὸς τὸ συναξάριον τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου ἀνευρίσκει ἐν τῇ δωδεκάτῃ παλίᾳ Jâtaka ὁ *M. Gaster* (The Nigredha-miga-Jâtaka and the Life of St Eustathius Placidus ἐν τῷ Journal of the Roy. Asiatic Society 1894 σ. 335).

[4]) *Maury,* ἔνθ' ἀν. σ. 173 κέ.

[5]) Περὶ τῆς συναφείας τοῦ μονοκέρωτος καὶ τῆς ἐλάφου βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 988.

[6]) Ἰουστίν. πρὸς Τρύφωνα σ. 275 Jebbs· ὁ Maury πλὴν τούτου φέρει καὶ μαρτυρίας τοῦ Τερτυλιανοῦ καὶ τοῦ Εἰρηναίου

[7]) *A. Kuhn,* Der schuss des wilden jägers auf den sonnenhirsch ἐν *Höpfner*, Zeitschrift f. deutsche philologie 1869 τ. I σ. 89 κέ. (ὅπου συναγωγὴ πολλῶν ὁμοίων μύθων καὶ παραδόσεων). *F. L. W. Schwartz,* Die poetischen Naturanschauungen der Griechen, Römer u. Deutschen, Berlin

Τὸ ἔπος δὲν καθορίζει ὁπόσον χρόνον ἔζησεν ὁ Διγενής· ἐκ τῆς φράσεως «τὸ ἄνθος τῆς νεότητος, ἡ δόξα τῶν ἀνδρείων», (Κρ. Η´ 290. Ἄνδρ. 4669) τοῦ ἐπὶ τῷ θανάτῳ του θρήνου, οὐδὲν συνάγεται περὶ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, διότι ἡ φράσις εἶναι τροπική, δηλοῦσα ἁπλῶς τὴν μεγάλην ὑπεροχὴν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὰ δημοτικὰ ᾄσματα πλάττουσιν αὐτὸν θνήσκοντα εἰς προβεβηκυῖαν ἡλικίαν. Ἐν τῷ προκειμένῳ ᾄσματι (στ. 27) ὑποτίθεται λέγων ὁ Δ. ὅτι πολλὰ ἔτη ἔζησεν, ἀλλ' ἐν ἄλλῳ ᾄσματι (ἀρ. 13) κατηγορηματικώτερον λέγεται ὀγδοηκοντούτης, καὶ ἐν ἄλλῳ (ἀρ. 10) ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ἀναβιβάζονται εἰς 300 τὰ ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

Μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ Διγενῆ φονευθέντων θηρίων καταλέγεται καὶ δικέφαλος ὄφις. Ἐν τοῖς ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 3 ἐξαίρεται τὸ μέγεθος ἰδίως τοῦ ἀναιρεθέντος ὄφεως· ἀλλ' ἐν τῷ προκειμένῳ τὸ κύριον εἶναι ἡ τερατώδης τοῦ θηρίου μορφή. Ὁ δικέφαλος ὄφις εἶναι κερασφόρος, τετράπους, ἔχων πόδας ἵππου καὶ ὀφθαλμοὺς βοός· ὁ ἀτενίζων αὐτὸν ἐτυφλοῦτο. Τὰ κέρατά του ἦσαν ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ [1]). Τὸ ᾆσμα δὲν μνημονεύει πτέρυγας αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ ὑπ' ἀρ. 14 καὶ 15 ὁμιλοῦσι περὶ πτερωτῶν ὄφεων φονευθέντων ὑπὸ τοῦ Διγενῆ· φίδια δὲ μὲ φτερὰ κ' ὀχιαῖς μὲ δυὸ κεφάλια ἀναφέρουσι καὶ ἄλλα δημοτικὰ ᾄσματα [2])· ὅτι καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχον ὅμοιαι δοξασίαι ἐμφαίνει ἡ λοιδορία «ἀσπὶς καὶ ὄφις πετόμενος» [3]). Πτερωτὸς καὶ τετράπους, ὡς πράσινος φολιδωτὸς μεγαλόσαυρος, πτέρυγας ἔχων νυκτερίδος, εἰκονίζεται ὁ δράκων, ὃν ἀποκτείνει ὁ ἅγιος Γεώργιος· ὀνομάζεται δ' ὁ δράκων οὗτος λάμια τοῦ ἁγίου Γεωργίου [4]).

1879 τ. II σ. 176 κέ. Βλ. καὶ *Simrock*, Deutsche Mythologie 4ης ἐκδ. σ. 457 § 127.

[1]) Περὶ τῶν κερασφόρων ὄφεων κατὰ τὰς δημώδεις παραδόσεις βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 987 κέ.

[2]) *Χασιώτου*, Συλλογὴ σ. 104 ἀρ. 22, σ. 180 ἀρ. 19, πρβλ. σ. 176 ἀρ. 9.

[3]) *Λέων γραμματ.*, σ. 181 Bonn.

[4]) Ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Ἀθ. Σακελλαρίου ἑρμηνεύεται ἡ λ. δράκων οὕτω: «Δράκων, μυθικὸν θηρίον, ὡς ὁ νῦν τετράπους πτερωτὸς ὄφις, κοινῶς ἡ λάμια τοῦ ἁγίου Γεωργίου». Ἡ ἑρμηνεία εἶναι βεβαίως πλημμελεστάτη, μαρτυρεῖ δ' ὅμως ὅτι κάπου τῆς Ἑλλάδος πιστεύουσιν ὅτι ὑπάρχει τετράπους πτερωτὸς ὄφις καλούμενος οὕτω· τὸ προστιθέμενον «κοινῶς» εἶναι ἀνακριβές. Τὸ στοιχεῖον Δ ἐν τῷ Λεξικῷ ἐκείνῳ συνέταξεν ὁ απο-

Τὰ ἑλληνικὰ παραμύθια ἀναφέρουσι καὶ δράκοντας ἱπταμένους[1]), οἱ δὲ δράκοι, οἱ ὁποῖοι ἐν αὐτοῖς εἶναι ἀνθρωπόμορφοι, ἔχουσιν ἵππους πτερωτούς[2]).— Τρικεφάλων δὲ ὄφεων συχνὴ γίνεται μνεία εἰς τὰ δημοτικὰ ᾄσματα[3])· πολυκεφάλους δέ, συνήθως ἑπτακεφάλους, ἀναφέρουσι τὰ παραμύθια[4]).

Οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ ᾄσματος, ἐν οἷς ὁ Διγενὴς λέγει ὅτι πανταχοῦ εὑρίσκει ἐλλοχεύοντα τὸν Χάρον καὶ ὅπου ὑπάγῃ τὸν συναντᾷ, ἐπαναλαμβανόμενοι δι' ἄλλων λέξεων καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 24 (στ. 20-3), ὑπενθυμίζουσι τὸν στίχον τοῦ ἔπους (Ἄνδρ. 4393):

Τοὺς δρόμους τὸν ἀπέκοψε πλέον νὰ μὴν περάσῃ.

Τὰ ὑπ' ἀρ. 10 καὶ 13 ᾄσματα ἀναφέρουσιν ὀνομαστὶ τοὺς τέσσαρας φίλους, οἵτινες κληθέντες ἦλθον πρὸς τὸν Διγενῆ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Δύο τῶν ὀνομάτων εἶναι γνωστὰ καὶ ἐξ ἄλλων ἀκριτικῶν. Ὁ Μαυραλὴς ἢ Μαυραϊλὴς εἶναι ὁ ἀλλαχοῦ ὀνομαζόμενος

θανὼν ἀρχαιολόγος Δημητριάδης, Θεσσαλὸς τὴν πατρίδα, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἀναφέρεται εἰς θεσσαλικὴν δοξασίαν. «Λάμια» ἐν μακεδονικοῖς παραμυθίοις καλεῖται ὁ δράκων ὁ κωλύων τὴν πηγὴν ἐξ ἧς ὑδρεύεται ἡ πόλις· «ἕνα μεγάλο θεόρατο θηριὸ μὲ νύχια ἀγκαθωτὰ καὶ δυὸ φτερὰ ποῦ ἔφταναν ἀπὸ δῶ κι' ὡς κεῖ κάτω 'ς τὸν κάμπο τὸ πᾶσα ἕνα» (*Abbott*, Macedonian Folklore, Cambridge 1903 σ. 344). Λάμια πτερωτὴ κατατρώγει τοὺς φυλακιζομένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἴς τινα πύργον, καὶ ταύτην φονεύει ὁ ἥρως Μακροχλιᾶνος, κατά τι παραμύθιον τῆς Ἀδριανουπόλεως (Βύρων τ. Α' σ. 701, ὁ ἐκδότης ἐσφαλμένως ὁμιλεῖ περὶ παραδόσεως). Κατὰ τὰς βουλγαρικὰς δοξασίας ἡ Λάμια εἶναι τέρας κυνοκέφαλον τετράπουν, μὲ σῶμα φολιδωτὸν καὶ μακρὰν οὐράν, ἧς τὸ ἄκρον εἶναι κέρας βουβάλου ἢ βοός (*Strauss*, Die Bulgaren σ. 163).

[1]) *Hahn* ἀρ. 114 (παραμύθιον τοῦ Γυθείου).

[2]) Αὐτ. τ. Ι σ. 76.

[3]) Δελτίον ἱστορ. ἑταιρ. τ. Ε' σ. 332, 175 (Κύπρου). *Βλαστοῦ*, ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 59 (Κρήτης). Ζωγρ. ἀγὼν σ. 301 (Καρπάθου).

[4]) Δωδεκακέφαλος ὄφις ἐν *Hahn*, ἀρ. 70. Ἐν ἀνεκδότῳ παραμυθίῳ τῆς Πάρου ἀναφέρεται καὶ *ἀσπίθα* «φτερωτὴ καὶ 'ς τὸ δρόμο γλήγορη σὰ *σπίθα*». Τὸ ὄνομα κατὰ παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ ἀσπίδα (ἀσπίς)· πρβλ. καὶ τὸ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ ὄνομα *Σπιθολιόντας* (ἀσπὶς+λέων). — Οἱ balaurŭ τῶν ῥωμανικῶν παραμυθίων εἶναι πολυκέφαλοι, ἔχοντες μέχρι δώδεκα κεφαλῶν (*Săinenu*, Basmele Române, βλ. τοὺς πίνακας ἐν λ. balaurŭ). Ἐν ῥωμανικῷ παραμυθίῳ, δημοσιευθέντι ἐν μεταφράσει ἐν Revue des trad. pop. 1909 σ. 298 κἑ. ὁ balaurŭ εἶναι πτερωτός.

Μιραλής, Μιριολής, Ἐμιραλής, δηλονότι αὐτὸς ὁ Ἐμίρης τοῦ ἔπους· ὁ δὲ Τρεμαντάχειλος εἶναι ὁ Πετροτράχηλος τοῦ ᾄσματος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου (στ. 13), τὸν ὁποῖον ἐπίσης «τρέμ' ἡ γῆ κι' ὁ κόσμος».

Ὁ *ξυπόλητος* καὶ *λαμπροφορημένος*, ὁ ἔχων τοῦ ἡλίου τὴν κόμην καὶ τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια, τοῦ 13 ᾄσματος (πρβλ. καὶ 10. 11), εἶναι μὲν ὁ Χάρος, ὡς ἐκ τῶν ἐπομένων καταφαίνεται, ἀλλ' ἡ παράστασις αὐτοῦ πρότυπον ἔχει μᾶλλον τὰς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις εἰκόνας τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ.

Ἡ διήγησις τῶν ἄθλων τοῦ Διγενῆ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 18 παρουσιάζεται ὑπὸ τύπον ἄλλον· ὁ νεκρὸς ἀγανακτήσας διηγεῖται τὰς ἀνδραγαθίας του πρὸς τὸν ἀσεβῶς πατήσαντα τὴν πλάκα τοῦ τάφου του· τὸν τύπον τοῦτον ἔχουσι καί τινα κλέφτικα ᾄσματα [1]).

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 20 ὁ στ. 25 προσετέθη ἐξ ἄλλου ἀκριτικοῦ ᾄσματος, γνωστότατος ὤν, διότι μετέπεσεν εἰς παροιμίαν [2]). Τοῦ δὲ στ. 25 προσφορωτέρα θέσις εἶναι μετὰ τὸν 9 στίχον. Ἐν τῷ ἑπομένῳ ᾄσματι, ὅπερ εἶναι τὸ αὐτό, συμπληρωθέν, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τοῦ Ζαμπελίου, παρεμβάλλεται μετὰ τὸν στ. 22, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν 15 τοῦ προκειμένου.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Διγενῆ διὰ τῆς ἀποκρίσεώς του εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Διγενῆ (στ. 21 τοῦ 21 ᾄσματος), δεικνύει ὅτι εἶναι ὁ Χάρος, ὁ δυνατὸς κύριος καὶ τοῦ ἥρωος καὶ τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἐν τῷ 20 ἡ ἀπάντησις τοῦ Χάρου εἶναι παρεφθαρμένη.

Ἐν τῷ 23 ὁ Ἀκρίτας κτίζει κάστρον καὶ φυτεύει κῆπον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ ἐν τοῖς ὑπ' ἀρ. 24. 35. 36. 40. 41. Εἰς τὰ τελευταῖα βιβλία τοῦ ἔπους, ὡς ἀνωτέρω (σ. 172) ἐρρήθη, ἐπίσης ἀναφέρεται τὸ παλάτι, τὸ ὁποῖον ἔκτισεν ὁ Διγενῆς, καὶ ὁ κῆπος, καὶ τὸ περιβάλλον αὐτὸν ὀχυρὸν τεῖχος. Γίνεται ὁμοίως μνεία ἐν αὐτῷ καὶ μεγάλου ὑπερυψήλου πύργου, φοβεροῦ, λίαν στερεωμένου. (Τρ. 2761 κέ. 2994-5. Ἄνδρ. 3963 κέ. 4230-1).

Τὴν σύζυγόν του προσφωνεῖ *Καλή, καλίτσα* (οὕτω καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς παραλλαγαῖς) [3]). Ἐν τῇ διασκευῇ Ἐσκ. τοῦ ἔπους ὁμοίως ὁ

[1]) *Passow,* ἀρ. 168. 169.

[2]) Βλ. τὰς ἐμὰς Παροιμίας τ. Β' σ. 247-8.

[3]) Παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ εἶναι συνήθης ἡ προσαγόρευσις καλὴ τοῦ ἀν-

Διγενῆς λέγει περὶ τῆς συζύγου του «τὴν καλήν μου» (σ. 335 στ. 71. 109) καὶ προσφωνεῖ αὐτὴν *καλὴ* ἢ *καλή μου* (στ. 110. 114. 129).

Κατὰ τὸ ὑπ' ἀρ. 25 (στ. 16) ὁ Ἀκρίτας ἐπονομάζει ἑαυτὸν ἀνίκητον, κατὰ δὲ τὸ ἔπος ἀήττητον (Κρ. Η' 267. 125). Ὅτι τὸ ἐπίθετον ἀνίκητος συνήπτετο ἔκπαλαι πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος, δυνάμεθα ἴσως νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῆς ὀνομασίας τοῦ πρὸς τὸν Διγενῆ ἀντιστοιχοῦντος καὶ μονομαχοῦντος ἐπίσης πρὸς τὸν θάνατον ἥρωος τῶν ῥωσικῶν ᾀσμάτων καὶ παραμυθίων Ἀνίκα, σχηματισθείσης πιθανῶς ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπιθέτου [1]).

Εἰς τὰς θρᾳκικάς, μακεδονικὰς καὶ πελοποννησιακὰς παραλλαγὰς τῶν περὶ τοῦ ἀποπνιγμοῦ τῆς συζύγου τοῦ Διγενῆ ᾀσμάτων (ἀρ. 26—31) ὁ ἥρως ὑπὸ διάφορα ὀνόματα εἰσάγεται ὡς γεωργός. Καὶ πλὴν τῆς συζύγου του σφάζει καὶ τοὺς ἀροτῆρας βόας καὶ καταστρέφει τὸ ἄροτρόν του, ὅπως μὴ περιέλθωσιν εἰς ἄλλον. Τὸν γεωργὸν Ἀκρίταν ἐπανευρίσκομεν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ἀκριτικὰ ᾄσματα τοῦ κύκλου τῆς ἁρπαγῆς τῆς συζύγου του Εὐδοκίας ὑπὸ τῶν ἀπελατῶν καὶ τοῦ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Ἀκρίτου ἢ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐν ἐκείνοις τὰ πτηνὰ ἀγγέλλουσιν εἰς αὐτὸν τὴν ἁρπαγήν.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 27 παρατηρεῖται ἐν ἀρχῇ συμφυρμὸς τῶν ᾀσμάτων τῆς ξενιτείας πρὸς τὸ ἀκριτικόν. Τὰ ὑπ' ἀρ. 28 καὶ 29 ἐξηγοῦσι πῶς τὰ πτηνὰ εἶναι ἱκανὰ νὰ προείπωσιν εἰς τὸν ἥρωα τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἱπτάμενα εἰς τοὺς ἀέρας, συγκοινωνοῦσι πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀκούουσι τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποφασιζόμενα καὶ μέλλοντα νὰ συμβῶσιν. Κατὰ τὰ προκείμενα δύο ᾄσματα, βλέπουσι τὸν Θεὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου καὶ ἐγγράφοντα εἰς δέλτον τὰ ὀνόματα τῶν μελλόντων ν' ἀποθάνωσι τὴν ἐπιοῦσαν, τὸν δὲ Χάρον ἱστάμενον παρὰ τὸν θρόνον, ἕτοιμον νὰ παραλάβῃ τὸν κατάλογον καὶ ἐκτελέσῃ τὰς θείας ἀποφάσεις. Κοινῶς ὁ λαὸς πιστεύει ὅτι ἡ Μοῖρα γράφει τῶν ἀνθρώπων τὰς τύχας. Ἀλλ' ἡ Μοῖρα ταὐτίζεται πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ θεοῦ, διότι ὁ θεὸς εἶναι ὁ ὁρίζων τὰς τύχας τῶν ἀν-

δρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα, συνηθεστέρα δὲ ἡ τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα *καλέ, καλέ μου.*

[1]) *Rambaud,* La Russie épique σ. 427-8. Russische Revue 1875 σ. 558 κἑ. Revue des trad. popul. 1893 σ. 69.

θρώπων. Οὕτω καὶ εἰς τὰ ᾄσματα 37—40 ὁ θεὸς παραχωρεῖ παράτασιν τῆς ζωῆς τοῦ Ἀκρίτου. Παρεμφερῆ πρὸς τὴν παράστασιν τῶν προκειμένων δημοτικῶν ᾀσμάτων εἶναι τὰ ὁράματα, ἅτινα ἀφηγοῦνται βυζαντινοὶ συγγραφεῖς περὶ ἐπιφανείας γέροντος λευκογενείου, ὑποδηλοῦντος τὸν ἐπικείμενον θάνατον ἁμαρτωλοῦ βασιλέως δι' ἀπαλείψεως ἐτῶν τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κώδικος, ὃν ἐβάσταζον [1]).

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 30 μανιάτικον ᾆσμα τὸ ὄνομα τοῦ Ἀκρίτου ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ τοῦ Μαυροειδῆ, ὅπερ εἶναι γνωστὸν καὶ ἐξ ἄλλων ἀκριτικῶν ᾀσμάτων [2]).

Τοῦ 31 ᾄσματος φέρονται καὶ ἄλλαι παραλλαγαί, ἔχουσαι τὸν αὐτὸν πρῶτον στίχον, καὶ περὶ τοῦ γεωργοῦντος Γιάννη διαλαμβάνουσαι, ἀλλὰ κατὰ τἆλλα οὐδὲν ἔχουσαι κοινὸν πρὸς τἀκριτικά [3]).

Ὁ θρῆνος τῆς φονευθείσης συζύγου τοῦ Διγενῆ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 32, περὶ τῆς κακῆς τύχης τῶν ἑτέρων δύο ἀδελφῶν της, ὧν ἡ μὲν ἐκάη, ἡ δ' ἐπνίγη εἰς πηγάδιον, ὁμοιάζει πρὸς τὸν τῆς ἐντειχισθείσης εἰς τὰ θεμέλια τῆς γεφύρας ἐν τῷ κοινοτάτῳ ᾄσματι, οὗ κυριωτάτη παραλλαγὴ εἶναι ἡ περὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς γεφύρας τῆς Ἄρτης. Ἡ δὲ ποιητικωτάτη κληροδοσία τῶν χαρίτων τῆς μελλοθανάτου εἰς τὴν πέρδικα καὶ τὴν τρυγόνα, εἰς τἄνθη τῆς ῥοδοδάφνης καὶ εἰς τὸν σχοῖνον, σκοπὸν ἔχουσα νὰ παραστήσῃ τὴν καλλονὴν αὐτῆς, καὶ νὰ δείξῃ ὅτι πολλάκις τὸ κάλλος φέρει τὸν ὄλεθρον, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν κληροδοσίαν τῆς ἀνδρείας τοῦ Διγενῆ εἰς τοὺς συντρόφους του (ἀρ. 7) [4]).

Ἐν τῷ δυστυχῶς ἀτελεῖ ὑπ' ἀριθμὸν 33 ᾄσματι συμφύρονται δύο κλάδοι ἀκριτικῶν ᾀσμάτων, ὁ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ καὶ ὁ τῆς μνηστείας αὐτοῦ. Αἱ τοῦ κλάδου τῆς μνηστείας πολυπληθεῖς παραλλαγαί, περὶ ὧν προσεχῶς θὰ διαλάβωμεν ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ, δὲν ἔχουσι τὸν αὐτὸν ἥρωα. Ἐν ἄλλαις μὲν ὁ Διγενὴς εἶναι ὁ ἐραστής,

[1]) *Λέων γραμματ.* σ. 120 Bonn. *Ἰωάννου Μόσχου,* Λειμὼν 38 τ. 87 μέρ. 3 σ. 2888-9 Migne.

[2]) *Τριανταφύλλίδου,* οἱ φυγάδες σ. 171. Βλ. καὶ κατωτέρω (σ. 199).

[3]) *Χασιώτου* σ. 130 ἀρ. 64. *Ἀραβαντινοῦ* σ. 213.

[4]) Ἡ κληροδοσία καὶ ἐν ἄλλῳ ᾄσματι κρητικῷ (*Jeannaraki,* ἀρ. 178 στ. 26-7).

οὗ ἀποκρούεται ἡ περὶ τοῦ γάμου πρότασις [1]), ἐν ἄλλαις ὁ Γιάννης ἢ ὁ Γιαννακὸς (παραφθορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Διγενῆ), ἢ ὁ συνταὐτιζόμενος ἐνίοτε πρὸς τὸν Διγενὴν Μαυρουδὴς [2]) ἐν ἄλλαις ὁ Κωσταντής, καὶ ἐν ταῖς πλείσταις ὁ Χαρτζανὴς (=Χαρσιανίτης), οὗ τὸ ὄνομα φέρεται ὑπὸ διαφόρους τύπους· εἷς τῶν τύπων τούτων εἶναι καὶ τὸ Γαρζανῆς, τὸ ὁποῖον παραδόξως ἅπαξ μνημονεύεται καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ᾄσματι (στ. 9), ἐκ μνημονικοῦ λάθους ἴσως τοῦ καταγράψαντος τὸ ᾆσμα, συγχύσαντος δύο παραλλαγάς. Ἐν ταῖς ἄλλαις παραλλαγαῖς, ὁ ἥρως ἀντὶ κοινῆς προξενητρίας, ὡς ἐν τῷ προκειμένῳ, πέμπει πρεσβείαν προξενητῶν ἐπισήμων, «τρακόσιους ἄρχοντες καὶ μητροπολιτᾶδες» [3]) ἢ τοὺς ἐπιφανεῖς τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων πολεμιστάς, τὸν Χιλιοπαπποῦ (=Φιλόπαππον), τὸν Πετροτράχηλον, τὸν Φωκᾶν, τὸν Νικηφόρον. Τὴν ἐρωμένην ἑλκύει εἰς τὴν οἰκίαν του, κατὰ τὰς πλείστας παραλλαγάς, διὰ μαγγανειῶν, ἃς ἐδίδαξαν αὐτὸν μάγισσαι, μήτηρ καὶ θυγάτηρ, ἀλλὰ κατὰ τὸ προκείμενον ᾆσμα τὴν ἑλκύει διὰ τῆς μουσικῆς, ἑπόμενος ἐπίσης εἰς τὰς ὁδηγίας τῶν μαγισσῶν. Καὶ ἐν τῇ κυπριακῇ παρὰ Σακελλαρίῳ παραλλαγῇ ὁ Διγενὴς παίζων «βιολάριν» σαγηνεύει τὴν κόρην, καθὼς καὶ εἰς τὸ ἔπος παίζει κιθάραν ὑπὸ τὰ παράθυρα τῆς Εὐδοκίας, μετὰ τὴν ἄρνησιν τῶν γονέων της νὰ τὴν δώσωσιν εἰς αὐτὸν εἰς γάμον (Κρ. Δ. 397. 436. Τρ. 1241. Ἄνδρ. 1830. 1866 κἑ. Ὀξ. 1731. 1761). — Ἡ δίωξις τοῦ ἀπαγαγόντος τὴν κόρην Διγενῆ ὑπὸ τῶν γονέων καὶ τῶν οἰκείων αὐτῆς, ἣν καὶ τὸ ἔπος ἐν πλάτει ἀφηγεῖται, ἀναφέρεται μόνον ἐν τῇ πρώτῃ κυπριακῇ παραλλαγῇ. Ἐν πολλαῖς δὲ παραλλαγαῖς θνήσκει ἡ κόρη καὶ αὐτοκτονεῖ ὁ ἐρώμενος· ὀλίγαι μόνον προσθέτουσιν ὅτι θάπτονται εἰς κοινὸν τάφον καὶ ἐκ τῶν σωμάτων αὐτῶν φύονται δένδρα, τὰ ὁποῖα φιλοῦσιν ἄλληλα διὰ τῶν ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου σαλευομένων κλάδων των [4]). Δένδρα δ' ἐκ τοῦ τάφου ἐραστῶν φυόμενα ἀναφέρονται συχνότατα εἰς πάμπολλα δημοτικὰ ᾄσματα καὶ εἰς ᾄσματα

[1]) *Σακελλαρίου*, τὰ Κυπριακὰ τ. Β' σ 1.4-16. *Σάββα Ἰωαννίδου*, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος σ. 275-6 (Διονής).

[2]) *Σακελλαρ.*, σ. 153-6.

[3]) Νεοελλ. ἀνάλ. Α' σ. 342.

[4]) *Σακελλαρίου*, σ. 156. *Ἀραβαντινοῦ* σ. 266. *B. Schmidt*, Griechische Märchen usw. σ. 202.

καὶ παραδόσεις ἄλλων λαῶν.— Τὰ ἐν στ. 2 κἑ. τοῦ προκειμένου ᾄσματος περὶ τοῦ ἀτιθάσου ἡμιόνου τοῦ Διγενῆ ἀναφέρονται καὶ ἐν θηραϊκῇ παραλλαγῇ τῶν περὶ τῆς μνηστείας ᾀσμάτων εἰς τὸν ἥρωα, ὅστις ἐν ταύτῃ καλεῖται Κωσταντάκης ὁ μικρὸς καὶ «ἡμικροκαβαλλίκεψε ἀμέρωτο μουλάρι» [1]).

Ὅλως χωριστὴν τάξιν μεταξὺ τῶν ᾀσμάτων περὶ τῆς μνηστείας τοῦ Διγενῆ κατέχει ἡ ἀθηναϊκὴ παραλλαγή, ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ Καμπούρογλους [2]). Μετὰ τοὺς τυπικοὺς στίχους περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Διγενῆ τὴν ἡμέραν Τρίτην (βλ. σ. 189) καὶ περὶ τοῦ ἵππου του, ἀφηγεῖται τὸ ᾆσμα, ὅτι μετέβη οὗτος εἰς τοῦ *Φιλοπαπποῦ* ὅπως τὸν ἀποστείλῃ προξενητήν. Ἀλλ' ἡ πρὸς γάμον πρότασις τοῦ Διγενῆ ἀπερρίφθη. Ἡ ὑπαγορεύσασα τὴν παραλαγὴν Ἀθηναία πρεσβῦτις δὲν ἐνθυμεῖτο τὸ τέλος, συνεπλήρωνε δ' αὐτὴν διὰ διηγήσεως· ὅτι «ὁ Φιλόπαππος ἐπανῆλθεν ἄπρακτος καὶ κομιστὴς κακῆς περὶ ἀποποιήσεως ἀγγελίας πρὸς τὸν Διγενή, ὅστις ὠργίσθη σφόδρα καὶ ἐπηκολούθησε δεινὴ ἔρις καὶ μονομαχία ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τῶν Μουσῶν (Φιλοπάππου) ἐν Ἀθήναις. Πρὸ τῆς συγκρούσεώς των ὤρυξαν λάκκον, εἰς τὰ χείλη τοῦ ὁποίου συνεπλάκησαν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ κατέπεσαν ἀμφότεροι, κατὰ τὴν διηγουμένην, ζῶντες, συνεπείᾳ κοινῆς ἀποφάσεως αὐτῶν βλεπόντων ὅτι ἡ μονομαχία εἰς οὐδὲν κατέληγεν ἀποτέλεσμα. Τὴν στιγμήν, καθ' ἣν κατέπιπτον ἐντὸς τοῦ λάκκου, ἐβόησεν ὁ Φιλοπαπποῦς:

Πετούμενα, πετούμενα,
τῆς γῆς τὰ κατοικούμενα!

καὶ αὐθωρεὶ ἐκ πάντων τῶν σημείων τοῦ ὁρίζοντος συνήχθησαν ἀπειροπληθῆ πτηνά, ἅτινα τοὺς ἐμοιρολόγησαν. Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέθεσαν ἐπὶ τοῦ χαίνοντος λάκκου πλάκα ἁπλῆν, ἐπιγράψαντες Φιλοπαπποῦς καὶ Διγενής, κατόπιν ὅμως ἀνηγέρθη τὸ γνωστὸν μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου. Τόσον δὲ ἡ διηγουμένη, προσθέτει ὁ Καμπούρογλους, εἶναι βεβαία περὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἀκριβείας τοῦ πράγματος, ὥστε δύναται νὰ δείξῃ τίς ἐκ τῶν ἀναγεγλυμμένων ἐπὶ τοῦ μνημείου

[1]) Παρνασσὸς τ. Δ' σ. 485.
[2]) Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων τ. Α' σ. 393 κἑ.

εἶναι ὁ Διγενής». Ἡ συμπλήρωσις αὕτη φαίνεται ὅτι οὐδεμίαν συνάφειαν ἔχει πρὸς τὸ ᾆσμα, ἄλλως δὲ κατάδηλον γίνεται τοῦτο καὶ ἐκ τῶν δύο στίχων, οὓς ἐπιφωνεῖ ὁ Φιλοπαππούς, ἀποτελουμένων ἐξ ἰαμβικῶν διποδιῶν, ἐνῷ τὸ ᾆσμα εἶναι συντεθειμένον εἰς πολιτικοὺς στίχους. Ἡ διηγουμένη θὰ διετήρει ἴσως ἀμυδρὰν ἀνάμνησιν ἐκ τοῦ ᾄσματος περὶ ὀρύξεως λάκκου ὑπὸ τοῦ Διγενῆ, εἰς ὃν ἐτάφη μετὰ τῆς γυναικός του, καὶ συνέχεε ταῦτα πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς ἀθηναϊκῆς παραλλαγῆς τοῦ ᾄσματος μνημονευόμενον Φιλοπαπποῦν καὶ πρὸς τὴν παράδοσιν περὶ τοῦ μνημείου τοῦ Φιλοπάππου, ἥτις εἶναι νεωτάτη. Διότι ἀδύνατον ἦτο νὰ γεννηθῇ δημώδης παράδοσις περὶ Φιλοπαπποῦ, συνδεομένη πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ μουσείου ἀρχαῖον μνημεῖον, ἀφοῦ ἠγνοεῖτο μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ὅτε περιέγραψαν τοῦτο ὁ Stuart καὶ ὁ Revett, ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Φιλόπαππον, καὶ ἐλέγετο ὑπὸ τῶν λογιωτέρων κατοίκων «κουτὶ τοῦ Τραϊανοῦ» καὶ ὑπὸ τῶν ξένων περιηγητῶν πύλη τοῦ Τραϊανοῦ (arc de Trajan).

Ὁ ἀποθνήσκων ἐν τῷ 34 ᾄσματι εἶναι ὁ συχνότατα εἰς τἀκριτικὰ ᾄσματα μνημονευόμενος, πολλάκις δὲ πρὸς τὸν Διγενὴν συγχεόμενος Κωσταντής, ὃν ἡ σύζυγος ἑκοῦσα ἀκολουθεῖ εἰς τὸν τάφον. Τὴν ἀρχὴν ἔχει ὁμοίαν πρὸς κλέφτικα ᾄσματα [1]).

Ἐν τοῖς ὑπ' ἀρ. 36 καὶ 37 παραλλαγαῖς τῆς Σινασοῦ τῆς Καππαδοκίας, ὁ Ἀκρίτης ἐνῷ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ κάστρου, ὅπερ ἔκτισεν ἵν' ἀποφύγῃ τὸν Χάρον, ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀσφαλῆ, εἶδεν αἴφνης ἐπιστάντα τὸν Χάρον, ἕτοιμον νὰ πάρῃ τὴν ψυχήν του. Ἡ σύζυγός του παρακαλεῖ τὸν Χάρον νὰ παρατείνῃ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνδρός της. Ὁ Χάρος καμφθεὶς εἰς τὰς ἱκεσίας της τῷ παραχωρεῖ τεσσαράκοντα ἡμέρας. Ἐκείνη δὲ παρανοήσασα, καὶ ὑπολαβοῦσα ὅτι τεσσαράκοντα ἐτῶν ζωὴν ἐπὶ πλέον ἐχορήγησεν, ἐξεπλάγη ἰδοῦσα αὐτὸν πάλιν ἐλθόντα· νομίσασα δὲ ὅτι δὲν ἐτήρησε τὸν λόγον του, παροτρύνει τὸν Ἀκρίτην νὰ τὸν πολεμήσῃ. Ὁ Χάρος ἡττᾶται, ἀλλ' ὡς καὶ εἰς τἆλλα ᾄσματα τὰ ἔχοντα τὸ ἐπεισόδιον τῆς πάλης μετὰ τοῦ Χάρου, κατισχύει εἰς τὸ τέλος. Ὁ Ἀκρίτης συρόμενος ὑπὸ τοῦ Χάρου ἀπὸ τῆς κόμης εἰς τὸν Κάτω κόσμον παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ τὸν ὁδηγήσῃ λαμβάνων ἀπὸ τῆς χειρός, ἢ νὰ τῷ δείξῃ ἁπλῶς τὴν σκηνήν του, εἰς ἣν ὑπόσχεται νὰ

[1]) Πρβλ. *Passow* ἀρ. 146. 147.

μεταβῇ ἑκουσίως. Ἀλλ' ὁ Χάρος ἀρνεῖται· ἡ σκηνή του εἶναι τοσοῦτο φοβερά, ὥστε οὐδ' ὁ ἀνδρειότατος εἶναι ἱκανὸς ν' ἀτενίσῃ αὐτὴν χωρὶς τρόμον. Τὴν σκηνὴν ταύτην τοῦ Χάρου γινώσκομεν καὶ ἐξ ἄλλων δημοτικῶν ᾀσμάτων, μάλιστα μοιρολογίων, ἅτινα περιγράφουσι τὴν δεινὴν καὶ φρικώδη ὄψιν αὐτῆς [1]. — Ἐκ τοῦ πρώτου ᾄσματος τῆς Σινασοῦ λείπει ἡ παρόρμησις τοῦ Ἀκρίτου εἰς καταπολέμησιν τοῦ Χάρου, ἡ πάλη καὶ ἡ νίκη τοῦ Διγενῆ· προστίθενται δ' ἐν ἐπιλόγῳ, ὡς λόγοι τοῦ Χάρου, ψυχωφελεῖς χριστιανικαὶ διδασκαλίαι περὶ κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως.

Εἰς τὰ καππαδοκικὰ ταῦτα ᾄσματα ἡ σύζυγος τοῦ Ἀκρίτου παρακαλεῖ τὸν Χάρον, ὡς εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους τὸν θεόν, νὰ παρατείνῃ τὴν ζωὴν τοῦ ἥρωος. Καὶ ἡ δέησις εἰσακούεται, ὡς καὶ εἰς τὰς ἑπομένας παραλλαγάς, ἂν καὶ ὁ Χάρος εἶναι ἀδυσώπητος, καὶ εἰς τἆλλα ᾄσματα τὰ ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ἀπορρέοντα καὶ ἔχοντα ὑπόθεσιν τὴν πάλην αὐτοῦ πρὸς λεβέντην ἢ βοσκὸν παρίσταται ἀποκρούων πᾶσαν ἱκεσίαν περὶ παρατάσεως τὴς ζωῆς. Εἰς δὲ τὰ ῥωσικὰ ᾄσματα, ὧν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐμνήσθημεν, ὁ Ἀνίκα ζητεῖ χάριν, προσφέρει εἰς τὸν Θάνατον πρὸς ἐξαγορὰν τῆς ζωῆς του θησαυρούς, ἱκετεύει νὰ τῷ παραχωρηθῇ προθεσμία ἑνὸς ἔτους, εἶτα ἑνὸς μηνός, μιᾶς ἡμέρας. Ἀλλ' ὁ Θάνατος εἶναι ἄκαμπτος, οὐδὲ στιγμὴν δὲ ζωῆς τῷ παραχωρεῖ, ἀλλὰ διὰ πρίονος ἀοράτου ἀποκόπτει τὰ ὀστᾶ καὶ τὰς φλέβας αὐτοῦ [2]).

Ὁ ἥρως εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 31 Γορτυνιακὸν ᾆσμα τῆς ἐπισυναπτομένης συλλογῆς παρακαλεῖ τὸ ἐκ τῶν παλατίων τοῦ Χάρου ἐλθὸν πτηνόν, τὸ ἀναγγεῖλαν εἰς αὐτὸν τὸν ἐπικείμενον θάνατόν του, ὅπως ἐξεύρῃ τρόπον τινὰ πρὸς διαγραφὴν τοῦ ὀνόματός του ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν μελλοθανάτων. Ἀλλὰ τὸ πτηνὸν τῷ ἀποκρίνεται, ὅτι «ὁ Χάρος δὲν παίρνει μίλημα». Ἐν τοῖς ποντικοῖς δ' ὅμως ὑπ' ἀρ. 38-41, ὁ θεὸς ὑπείκων εἰς τὰς δεήσεις τοῦ προστάτου τῶν ἀνδρειωμένων ἁγίου Γεωργίου, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀχρίτης (ἢ ὁ Γιάννης) ἔπεμψε νὰ μεσιτεύσῃ παρ' αὐτῷ, παραχωρεῖ παράτασιν τῆς ζωῆς τοῦ Ἀκρίτου, ἂν δεχθῇ τις τῶν συγγενῶν νὰ δώσῃ ἑκὼν αὐτῷ τὰ ἡμίση τῶν μα-

[1]) Βλ. τὴν ἐμὴν Νεοελλ. Μυθολογ. σ. 334 κἑ.

[2]) Βλ. *Rambaud* ἔνθ' ἀν. Revue des tradit. popul. 1893 σ. 69.

κρῶν ἐτῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι προωρισμένον νὰ ζήσῃ. Ἀλλ' οὔτε ὁ πατήρ, οὔτε ἡ μήτηρ συναινοῦσιν ν' ἀφαιρεθῶσιν ἔτη ἐκ τῆς ζωῆς αὐτῶν χάριν τοῦ προσφιλοῦς υἱοῦ, καὶ μόνη ἡ σύζυγος μετὰ προθυμίας ἀποδέχεται τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεθέντα ὅρον. Οὕτω παρεισάγεται εἰς τἀκριτικὰ ᾄσματα ὁ ἀρχαῖος μῦθος τῆς φιλάνδρου Ἀλκήστιδος, οὗ διαφαίνεται ἴσως ἡ ἐπίδρασις καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους, ὅπου ἡ σύζυγος τοῦ Διγενῆ, μετὰ τὴν ματαίαν εἰς τὸν θεὸν δέησιν περὶ σωτηρίας τοῦ ἀνδρός της, θνήσκει παρὰ τὴν κλίνην αὐτοῦ ἐκπνέοντος.

Εἰς τὸ κρητικὸν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ᾆσμα ἀρ. 42 εἶναι καταφανεστάτη ἡ ἐπίδρασις τῶν κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Ἀκρίτης, ὡς παρετήρησα εἰς τὰς Παραδόσεις μου (σ. 751) προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ ᾆσμα τοῦτο, ὡς εἰς τὰς παραδόσεις [1]), ὁ Διγενὴς διασκελίζει ὄρη, δισκεύει μὲ ὀγκώδεις λίθους, ἀνασπᾷ βράχους, νικᾷ εἰς τὸν δρόμον ἐλάφους καὶ αἰγάγρους. Ὁ Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἐξ ἐνέδρας.

Κατὰ τὰ ὑπ' ἀρ. 43. 44 ᾄσματα, ὁ Διγενὴς ψυχορραγῶν, λέγει λόγια ἀντρειωμένα, ὅπως ἀκούσας ταῦτα ὁ Χάρος τὸν φοβηθῇ καὶ τοῦ χαρίσῃ τὴν ζωήν. Οἱ κομπαστικοὶ λόγοι τοῦ Διγενῆ ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐν ἐρωτικῷ κρητικῷ ᾄσματι [2]).

Ὁ Χάρος συναντᾷ τὸν Διγενὴν ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 45 κρητικῷ ᾄσματι καὶ παλαίει πρὸς αὐτὸν εἰς πανηγύρι, ὡς ἐν τοῖς κυπριακοῖς (ἀρ. 1. 2). Ἀδυνατῶν δὲ νὰ τὸν καταβάλῃ ἄλλως τὸν ἀνατρέπει διὰ παλαιστικοῦ τεχνάσματος. Εἰς τὸ ᾆσμα τοῦτο μόνον προστίθεται τὸ ἐπεισόδιον τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς τοῦ Διγενῆ ἐκ τῆς λύπης διὰ τὴν ἧτταν τοῦ υἱοῦ της.

Τὰ ᾄσματα 46-54 παρουσιάζουσι νέον τύπον τῆς πάλης πρὸς τὸν Χάρον. Κατὰ ταῦτα οἱ ἀνδρειωμένοι πάντες κτίζουσιν, ὡς ὁ Ἀκρίτας εἰς προηγούμενα ᾄσματα, κάστρον διὰ νὰ διαφύγωσι τὸν Χάρον. Ἀλλ' ὁ Χάρος ἐπιφαίνεται φοβερὸς ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ἀπειλεῖ νὰ πάρῃ

[1]) Τὰς κρητικὰς παραδόσεις βλ. ἐν *Πολίτου*, Παραδόσ. σ. 63-4 (ἀρ. 120-1), 69 (ἀρ. 121). Κρητικῷ Λαῷ 1909 σ. 12 κέ.

[2]) *Jeannaraki*, Ἄσματα κρητικὰ σ. 150 ἀρ. 159.

τὸν καλύτερόν των. Ὁ Χάρος, ὡς λέγει ἡ ὑπὸ τοῦ Πετρίτση διασκευὴ τοῦ ἔπους, ἡ ὁποία νομίζεις ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὰ ᾄσματα ταῦτα,

εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος,
κ' εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος (στ. 3031-2).

καὶ ἀλλαχοῦ:

'Σ τὸ Χάρο ὀμπρὸς ἡ ἀνδρειὰ τίποτις δὲν ἀξίζει,
τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις ὁ Χάρος δὲν τοὺς χρήζει...
οὐδὲ ποσῶς δὲν μᾶς φελᾷ δόξα οὐδὲ ἀνδρεία (στ. 2973 κἑ.).

Κατὰ μίμησιν τῶν ἀκριτικῶν τούτων ᾀσμάτων καὶ ἄλλα δημοτικά, μάλιστα μοιρολόγια, ὑποδεικνύουσι τὴν ἀνάγκην ὁμοίας ἀμύνης τοῦ Χάρου. Πρὸς ἀποφυγὴν αὐτοῦ κτίζουν μαρμαρόκαστρο [1]) ἢ σπίτια ψηλά [2]).— Εἰς τὴν πρόκλησιν τοῦ Χάρου ἀποκρίνεται ὁ κορυφαῖος τῶν ἀνδρειωμένων, ὁ ὑποκαθιστῶν τὸν Διγενὴν εἰς πολλὰ ἀκριτικὰ ᾄσματα ὑγιὸς τῆς χήρας (ἀρ. 46. 47. 49. 51. 52) ἢ Γιάννης (ἀρ. 47) ἢ Κωσταντὴς (ἀρ. 48), καὶ ἀποδύεται εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅστις παραδόξως δὲν εἶναι ἀγὼν πάλης ἀλλ' ἅλματος, πλὴν τοῦ ἀρ. 52, ἐν ᾧ γίνεται ἡ τυπικὴ πάλη, καὶ τοῦ ἀρ. 48, ἐν ᾧ εἰς τὸ ἅλμα ἐπακολουθεῖ πάλη.— Ἐν τῷ χιακῷ ὑπ' ἀρ. 49 ὁ ἀγὼν γίνεται «εἰς τοὺς ἀνήλιους τόπους», καὶ ὁ ἀντίπαλος τοῦ ἀνδρειωμένου εἶναι ἀντὶ τοῦ Χάρου ὁ Δράκος [3])· εἰς τὸν ἡττηθέντα δ' ἀντίπαλον χαρίζει οὗτος τὴν ζωήν.— Κατὰ τὸ ὑπ' ἀρ. 53 ὁ Χάρος ἄνευ ἀγῶνος παίρνει ὅλους τοὺς ἀνδρειωμένους· ἐνσκήπτει καταιγίς, τὸ κάστρον τῶν ἀνδρειωμένων ἐξαφανίζεται, αὐτοὶ δὲ θνῄσκουσιν.— Ἐν δὲ τῷ ὑπ' ἀρ. 54 ὁ Χάρος ἐπιφαίνεται μετὰ τῆς συνοδίας τῶν νεκρῶν, ὡς ἐν ἀρ. 7 καὶ 16.

Τὰ ὑπ' ἀρ. 55-58 παρέχουσιν ἀφήγησιν τῆς πάλης πρὸς τὸν Χάρον κατὰ τὸ πρότυπον τῶν περὶ Διγενῆ. Κατ' οὐδὲν δ' ἄλλο διαφέρουσι τῶν πολυπληθῶν περὶ πάλης ἀνωνύμου ἀνδρειωμένου καὶ τοῦ Χάρου, ἅτινα δὲν περιελάβομεν ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ, εἰμὴ ὅτι

[1]) *Ι. Βλαχογιάννη,* Προπύλαια σ. 70.

[2]) Παράρτημα Φόρμιγγος μουσικόν, Ἔτος Γ' τεῦχος Γ' σ. 43.

[3]) Ἐν ἀρ. 20. 21 ὁ ἀντίπαλος τοῦ Διγενῆ ἐπιφαίνεται «'ς τοῦ Δράκου τὸ λιβάδι», δὲν ἀναφέρεται δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

δὲν χαρακτηρίζουσι τὸν ἀντίπαλον τοῦ Χάρου ὡς λεβέντην ἢ βοσκόν. Τὰ τρία τούτων ἔχουσι καὶ περίεργον προοίμιον περὶ ἀναθέσεως τῶν ὅπλων τοῦ πεθαμένου εἰς τριόδους, ὅπως χαιρετίζωσι ταῦτα οἱ διαβάται, ὅπερ ὑπενθυμίζει τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἔθος τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν παρὰ τὰς ὁδοὺς καὶ τοῦ χαιρετισμοῦ ὑπὸ τῶν παροδιτῶν [1]) Τοῦ προοιμίου τούτου παραλλαγαὶ εἶναι δημοτικὰ ᾄσματα περὶ τῆς προσηκούσης τύχης τῶν ὅπλων τῶν ἀνδρείων μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν [2]).

Ὅλως διάφορος τῶν προεκτεθεισῶν εἶναι ἡ ἀφήγησις τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 59 ᾄσματι. Ὁ ἥρως θνήσκει ὄχι καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου, ἀλλὰ δολοφονηθεὶς ὑπὸ τῆς συζύγου του τὴν πρώτην νύκτα τοῦ γάμου των. Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἔχουσι καὶ ἄλλα δημοτικὰ ᾄσματα, ἀλλ' ὁ φονευθεὶς βασιλεὺς ὀνομάζεται ἐν αὐτοῖς Ἀλέξαντρος ἀπὸ τὴν Ἀλεξάντρα [3]). Ὁ Σάθας παρατηρεῖ [4]) περὶ τῆς κρητικῆς παραλλαγῆς τοῦ ᾄσματος τούτου, ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ «présente une analogie *si frappante* avec le fait raconté par Plutarque (vie d' Alexandre XII) sur Timoclée la Thebaine, qu' on pourra considerer la chanson crétoise comme *un souvenir très ancien*». Ἄπορον φαίνεται πῶς ἠδυνήθη ὁ Σάθας νὰ δίδῃ ὁμοιότητα καὶ μάλιστα ἐναργεστάτην τοῦ ᾄσματος πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἱστορούμενον γεγονός. Ἐν τῷ κρητικῷ ᾄσματι ὁ βασιλιὰς Ἀλέξανδρος, ἀποκρουσθείσης τῆς προτάσεως τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ μιᾶς βασιλοπούλας, πολιορκεῖ τὴν πόλιν τοῦ πατρός της καὶ ἀποκόπτει τὸ ὕδωρ. Ἡ βασιλοποῦλα θέλουσα νὰ σώσῃ τὴν πά-

[1]) Βλ. *J. H. Holwerda Jr.*, die attischen Gräber der Blüthezeit σ. 11 κέ.

[2]) *Passow* ἀρ. 125. *Jeannaraki* ἀρ. 183.

[3]) *Jeannaraki* ἀρ. 240 σ. 178-9. *Καμπούρογλου*, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων τ. Α' σ 307. Ἐν ἑτέρᾳ ἀθηναϊκῇ παραλλαγῇ ἐν σ. 306 τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως εἶναι Ἔριγγας. Τὸ ὄνομα Ἀλέξανδρος εὑρίσκεται εἴς τινα ἀκριτικὰ ᾄσματα (βλ. καὶ ἀρ. 48). «ὁ βασιλιᾶς Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδροπολίτης» (*Σακελλάρ.* τ. Β' σ. 12). Ἄξιον ἰδίας μνείας εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ ᾄσματος περὶ τοῦ φόνου αὐτοῦ λέγεται ἐν ἀνεκδότῳ κρητικῇ παραλλαγῇ βασιλεὺς τῆς Φλάνδρας· καὶ ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ παραλλαγῇ παρὰ *Καμπούρογλου* σ. 306 ἡ σκηνὴ ὑπόκειται «μέσα 'ς τὴ Φιλάντρα». (Flandria, Φλαμμανδία).

[4]) Μνημεῖα ἑλληνικῆς ἱστορίας τ. IV σ. LXVI.

σχουσαν πόλιν, παρακαλεῖ τὸν πατέρα νὰ τῇ ἐπιτρέψῃ νὰ ὑπάγῃ καὶ νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ βασιλεὺς συναινεῖ, ὑποσχόμενος ἂν ἐπανέλθῃ «μὲ τὴν τιμήν της» νὰ παραιτηθῇ τῆς βασιλείας ὑπὲρ αὐτῆς. Ἐκείνη δὲ μεταβαίνει εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὸν φονεύει εἰς τὴν κλίνην του τὴν νύκτα, παραλαβοῦσα δὲ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπανέρχεται εἰς τοῦ πατρός της, ἀλλὰ φονεύεται καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν της. Ἡ δὲ ἱστορία Τιμοκλείας τῆς Θηβαίας ἔχει οὕτω. Κατὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπόσπασμα Θρᾳκῶν ἐδῄωσε τὴν οἰκίαν τῆς Τιμοκλείας, ὁ δ' ἀρχηγὸς αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἐβίασε καὶ κατῄσχυνε ταύτην, τὴν ἐξήτασε ἂν ἔχῃ που κεκρυμένον χρυσίον ἢ ἀργύριον. Ἐκείνη ὡμολόγησεν ὅτι ἔχει, ἀγαγοῦσα δ' αὐτὸν μόνον εἰς τὸν κῆπον καὶ δείξασα φρέαρ, εἶπεν ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ ἔρριψε κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως τὰ πολυτιμότατα τῶν πραγμάτων της. Ὅτε δ' ὁ Θρᾷξ ἔκυψε διὰ νὰ ἴδῃ, ὠθήσασα ἐκ τῶν ὄπισθεν τὸν ἐκρήμνισεν εἰς τὸ φρέαρ καὶ ἐπεμβαλοῦσα λίθους τὸν ἀπέκτεινεν. Προσθέτει δ' ὁ Πλούταρχος, ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος πρὸς ὃν ἀπήγαγον τὴν γυναῖκα δεδεμένην οἱ Θρᾷκες, τὴν ἀφῆκεν ἐλευθέραν, μετὰ τῶν τέκνων της, θαυμάσας καὶ τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν συμπεριφορὰν αὐτῆς.

Εἶναι κατάδηλον ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν ἔχει πλειοτέραν ὁμοιότητα πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ ᾄσματος ἐκτιθέμενον φόνον τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου ἀφ' ὅσην θὰ εἶχον πᾶσαι αἱ διηγήσεις φόνων ἀνδρῶν ὑπὸ γυναικῶν ὑβρισθεισῶν ὑπ' αὐτῶν. Ἀλλ' οὐδέ τινες τῶν διηγήσεων τούτων, αἵτινες φαίνονται παρουσιάζουσαι ἐπίφασιν ὁμοιότητος χαρακτηριστικῶν τινων λεπτομερειῶν, ὡς ἡ τῆς Ἰουδείθ, ἡ ἐν τοῖς Niebelungen, ἡ τῆς Θήβης, τῆς φονευσάσης ἐν τῇ συζυγικῇ κλίνῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς, τύραννον τῶν Φεραίων, ὅστις μάλιστα ὠνομάζετο Ἀλέξανδρος, τὸν μόνον ἢ πρῶτον ὑπὸ τῆς ἰδίας γυναικὸς ἀπολεσθέντα τύραννον, ὡς παρατηρεῖ ὁ Πλούταρχος [1]· οὐδὲ αἱ διηγήσεις αὗται δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συναφεῖς πρὸς τὸ δημοτικὸν ἐκεῖνο ᾆσμα.

Τὰ λοιπὰ ᾄσματα (ἀρ. 60-72) ὡς ἐσημειώθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 186), μόνον διὰ τοῦ τελευταίου μέρους τοῦ 5 ᾄσματος συναπτόμενα πρὸς τὸν Διγενήν, εἶναι ἀλλότρια τῶν ἀκριτικῶν. Οὐδὲν ἧττον καὶ τὸ

[1]) *Πλουτάρχ.* Πελοπίδ. 35. *Διόδωρ.* Ι϶' 14, 1. *Ξενοφ.* ϛ' δ' 35.

ὑπ' ἀρ. 60 ἔχει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνδρονίκου, τὸ γνωστὸν καὶ ἐκ τῶν διασκευῶν τοῦ ἔπους καὶ ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων, καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ ὀνομάζει Ἀρετήν, ὅπερ ὄνομα ἐπίσης ἐπαναλαμβάνεται συχνάκις εἰς τἀκριτικὰ ᾄσματα. Τὸ ᾆσμα εἶναι ἀνάμεικτον μετὰ πολλῶν ἀλλοτρίων στοιχείων, σκοπὸν δ' ἔχει κυρίως τὴν ποιητικὴν διατύπωσιν γεωργικοῦ παραγγέλματος· ὅτι ἡ ἄμπελος πλουσίως ἀνταμείβει τὸν ἰδιοκτήτην ἂν συντόνως καὶ μεθοδικῶς καλλιεργηθῇ· τὸ σκάψιμον αὐτῆς ἀπαιτεῖ ῥώμην, τὸ κλάδευμα ἐμπειρίαν καὶ τὸ βλαστολόγημα προσοχὴν καὶ ἁβρότητα, διὰ τοῦτο ἡ μὲν πρώτη ἐργασία πρέπει ν' ἀνατίθεται εἰς ἀκμαίους νεανίας, ἡ δευτέρα εἰς γέροντας καὶ ἡ τρίτη εἰς κοράσια [1]).

ᾌΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

1

Τὸ τραοῦιν τοῦ Διενῆ.

Κύπρου

(Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ *Σίμου Μενάρδου* ἐν τῷ περιοδικῷ Ἀκρίτᾳ 1904 τ. Α' σ. 297-300, καὶ ἐν τῇ Ἀληθείᾳ, ἐφημ. Λεμεσοῦ τῆς 26 Νοεμβρ. 1904, καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ ποιητάρη Γιαννῆ Ἀβράμη ἐκ Κώμης τοῦ Γιαλοῦ).

Ὁ Χάρος μαῦρα φόρησεν, μαῦρα καβαλλιτσ῾εύκει,
μαῦρα σκλαβούνικα φορεῖ νὰ πᾷ 'ς τὸ παναΰριν.
'Σ τὴν νάκραν τοῦ παναΰρκοῦ ηὗρεν τοὺς ἁροκόπους,
'ς τὴμ μέσην τοῦ παναΰρκοῦ ηὗρεν τοὺς τρῶν τσ῾αὶ πίνουν.
«Καλῶς ἦρτεν ὁ Χάροντας νὰ φᾷ, νὰ πκῇ μιτά μας,
νὰ φάῃ ἄγριν τοῦ λαοῦ, νὰ φᾷ ὀφτὸν περτίτσ῾ιν,
νὰ πκῇ γλυκόποτον κρασίν, ποῦ πίννουφ φουμισμένοι,
ποῦ πίννουσιν οἱ ἄρρωστοι τσ῾αὶ βρέθουνται γιαμμένοι.
—Ἔν ἦρτα γιώ, ὁ Χάροντας, νὰ φά, νὰ πκιῶ μιτά σας,
νὰ φάω ἄγριν τοῦ λαοῦ, νὰ φὰ ὀφτὸν περτίτσ῾ιν,
μηὲ γλυκόποτον κρασίν, ποῦ πίννουφ φουμισμένοι,
μόνον ἦρτα ὁ Χάροντας τὸν κάλλιοσ σας νὰ πάρω.
—Τσ῾αὶ πκοιός ἐνι ὁ κάλλιος μας, ἁποῦρτες γιὰ νὰ πάρῃς;

[1]) Τὸ γεωργικὸν τοῦτο παράγγελμα συνοψίζεται καὶ εἰς δημώδη παροιμίαν (ἐν τῷ ἀνεκδότῳ μέρει τῆς ἐμῆς συλλογῆς λ. κλαδεύω 2).

—Τσ῾εῖνος ὁ χοντροδάκτυλος, τσ῾εῖνος ὁ ναρκοδόντας,
τσ῾εῖνον τὸ παλληκάρισ σας, πῶνι ’ς τὸ παναθύριν».
Ποῦ τὸν γρηκᾷ ὁ Διενὴς ἀρκώθην τσ῾᾽ ἐθυμώθην.
«Γιὰ μὲν τὸ λέεις, Χάροντα, γιὰ μὲν τὸ συντυχάννεις».
Σ῾ερκαῖς, σ῾ερκαῖς ἐπκιάσασιν καὶ ’ς τὴν παλιώστραν πάσιν.
Τσ῾αὶ τσ῾εῖ νι ποῦ παλιώννασιν τρεῖς νύκτες, τρεῖς ἡμέραις.
Τσ῾εῖ πῶπκιαννεν ὁ Χάροντας τὰ γαίματα πιτοῦσαν,
τσ῾εῖ πῶπκιαννεν ὁ Διενὴς τὰ κόκκαλα ἐλυοῦσαν.
Τσ῾εῖ πώνοσεν ὁ Χάροντας, πῶς ἔννα τον νιτσ῾ήσῃ,
ἐπολοήθην τσ῾᾽ εἶπεν του τοῦ Διενῆ τσ῾αὶ λέει.
«Τσ῾αὶ χάμνα, χάμνα, Διενή, γιὰ νὰ μεταπκιαστοῦμεν».
Τσ῾᾽ ἐχάμνισεν ὁ Διενὴς γιὰ νὰ μεταπκιαστοῦσιν.
Χρουσὸς ἀτὸς ἐγίνηκεν, ’ς τοὺς οὐρανοὺς τσ῾᾽ ἐξέην,
τσ῾᾽ ἄνοιξεν ταῖς ἀλάταις του τσ῾αὶ τὸθ θεὸδ δοξάζει.
«Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, ποῦ σαι ’ς τὰ ψηλωμένα.
Καμμιὰ βουλὴ ἔγ γένεται μὲ δίχως σου ἐσένα.
Ἀνδρειωρκαῖς ποῦ τῶδωσες καὶ πῶς νὰ σοῦ τὸφ φέρω;
—Τσ῾αὶ πκιάσε, πκιάσε, Χάροντα, τσ῾αὶ τούτην τὴθ θεότην
τοῦ Διενῆ τὴν ἔπαρε τσ῾᾽ ἔρκεται τἀπισώσ σου».
Τσ῾αὶ πκιάννει, πκιάνν’ ὁ Χάροντας τσ῾αὶ τσ῾είνην τὴθ θεότην,
Τοῦ Διενῆ τὴν ἔδειξεν, τσ῾αὶ ππέφτει ’ς τὸ κρεβάτιν.

Ἀππεξωθκιόν του στέκονται τρακόσ῾οι δκυὸ νομᾶτοι,
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν τσ῾αὶ κόμα κροφοοῦνται·
τσ῾᾽ ἕναν κοντόν, κοντούτσικον, καὶ χαμηλοβρακᾶτον
στέκεται, νεπουγκώννεται, καὶ μπαίννει τσ῾᾽ ἀρωτᾷ τον.
«Ἀππεξωθκιόσ σου στέκουνται τρακόσ῾οι δκυὸ νομᾶτοι,
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σὲ δοῦν τσ῾αὶ κόμα κροφοοῦνται.
—Πέ τους νὰ μποῦσιν νὰ μὲ δοῦν, πέ τους νὰ μὲφ φοοῦνται».
Στήννει τους τάβλαν ἀρκυρήν, ποτῆριν τσ῾αὶ τσ῾ερνᾷ τους.
«Τρῶτε καὶ πίννετ’, ἄρκοντες, τσ῾᾽ ἐγιὼ νὰ σᾶς ξηοῦμαι.
—Τσ῾αὶ πές μας πέ μας, Διενή, πὰ ’ς ταῖς παλληκαρκαῖς σου,
πάνω ’ς ταῖς παιδκιωσύναις σου, τσ῾αὶ ταῖς ἀντρειωρκαῖς σου.

—Πάνω ’ς ταῖς παιδκιωσύναις μου καὶ ταῖς παλληκαρκαῖς μου
ἤτουν τἀγκάθθιν πιθαμὴ καὶ τὸ τριόλιν δόλιν (;).
Κάτω ’ς ταῖς νάκραις τῶν νακρῶν, ’ς τὸν ἀρκοκαλαμιῶναν,
τσ῾εῖ μέσα ἒν ποῦ γύριζα τσ῾αὶ νύχταν τσ῾αὶ ἡμέραν.
Εἶχα τσ῾αὶ τὴν καλίτσαμ μου πίσω μου πὰ ’ς τὸμ μαῦρον,
τσ῾᾽ἐφέγγαν μου τὰ κάλλη της τὴν νύχταν νὰ γυρίζω.

Τσ῾αὶ πὰ ᾽ς τὰ γλυκοξίφωτα, ποῦ πᾷ νὰ ξημερώσῃ,
στσ῾ιαστήκασιν τἀμμάδκια μου τσ῾' ἕναν μεγάλοφ φίιν
ἑξῆντα τσ῾ύκλους ἔκαμνεν, βδομηνταδκυὸ καμάραις,
τσ῾' ἀκόμα δκυὸ τσ῾υκλίσματα τὸν Ἕλενον νὰ φάῃ.
Μὲ τοῦ θεοῦ τὴδ δύναμιν, μὲ τοῦ θεοῦ τὴχ χάριν,
μπαίννω τσ῾αὶ σαΐττεύκω τον ᾽ς τὴμ μεσατσ῾ὴν καμάραν.
Ποὺ τὸ φαρμάτσ῾ιν τοῦ φιδκιοῦ ἐδίψασεν ὁ μαῦρος
τσ῾αὶ ς᾽ τὸν Ἀφρίτην ποταμὸν πάω νὰ τὸν ποτίσω·
πά᾽ τσ᾽ ηὗρα τὸσ Σαρατσ῾ηνόν, τσ῾' ἔβλεπεν τὸν Ἀφρίτην.
Σὰν τὸ βουνὸν ἐκάθετουν, σὰν τ᾽ ὄρος ἐκοιμάτουν.
καὶ πάνω ᾽ς τὴρ ῥαχοῦλλαν του στσ῾ύλος λαὸν ἐβούραν,
πάνω ᾽ς τὴν τσ῾εφαλοῦλλαν του περτιτσ῾ια κακκαρίζαν
καὶ μέσα ᾽ς τὰ ῥουθούνια του ἁππάρκα ξισταβλίζαν.
Τσ῾αὶ ποὺ τὸν εἶδεδ Διενὴς γοιὸν νὰ τὸν κροφοήθην·
τσ῾αὶ στέκει, δκιαλοΐζεται πῶς νὰ τὸσ῾ σ῾αιρετήσῃ.
Ἄτε ἃς τὸσ῾ σ῾αιρετήσωμεν γοιὸν πρέπει, γοιὸν ταιρκάζει.
—Καὶ γειά σου, γειά, Σαρατσ῾ηνέ, γλεπάτουρε τοῦ τόπου.
νάκκον νερὸν σ᾽ ἐρκάστηκα τὸν μαῦρον νὰ ποτίσω.—
Τοῦτος νερὸν ἐζήτησεν, τσ῾εῖνος σπαθὶν ἐταύραν.
Ὁ Διενὴς ὁ γλήορος ἅρπαξεν τὸ ῥαβτίν του,
τσ῾αὶ μιὰ ξυλιὰν τοῦ ξύλωσεν, τσ῾αὶ μιὰ ξυλιὰν τοῦ βκάλλεν.
τσακκίζει τ᾽ ὀχτὼ κόκκαλους, κ᾽ ἑξηνταδκυὸ παΐαις,
τσ῾' ἄλλους δκυὸ μονοκόκκαλους, τσ῾είνη ᾽ν᾽ ἡ ἀρωστσ῾ιά του.
Ξέην τὸ νάχος τῆς ῥαβκιᾶς ἑξηνταπέντε μίλια,
Ἄρκοντες ἓν πὠτρώασιν μέσ᾽ ᾽ς τοῦ ῥηὸς τὰ σπίδκια,
καὶ τὴν ξυλιὰν ἀκούσασιν τσ῾' οὗλλοι μπρουμουττιστῆκαν.
—Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾷ, κάπου χαλάζιρ ῥίβκει,
γιὰ θέλησεν ὁ πλάστης μου τὸν κόσμον του νὰ χάσῃ!—
Νάσιν τσ῾αὶ τὸν Παλιοπαπποῦν ποῦ τσ῾ειαχαμαὶ καὶ ῥάσσει.
—Τρῶτε καὶ πίννετ᾽ ἄρκοντες, τίποτες μὲφ φοᾶστε,
τσ῾' ἔνι ξυλιὰ τοῦ Διενῆ, τσ῾' ἀλί του ποῦ τὴν ἔφαν,
τσ῾αὶ ποῦ τὴν ἔφαν τσ῾' ἔζησεν, καλλιόν του παλληκάριν».
Νάσου τσ῾αὶ τὸσ Σαρατσ῾ηνόν, τσ῾' ἔρκετον κοντζυστῶντα,
τσ῾αὶ ποὺ ταῖς ποκοντζύστραις του ἐστσ῾ειοῦνταν τὰ παλάδκια.
Τσ῾' ἕναν κοντὸν κοντούτσικον τσ῾αὶ χαμηλοβρακᾶτον
στέκεται, νεπουγκώννεται, τσ῾αὶ μπαίννει τσ῾' ἀρωτᾷ τον.
—Τσ῾αὶ πέ μας, πέ, Σαρατσ῾ηνέ, εἶντα ᾽ν᾽ ἡ ἀρωστσ῾ιά σου; —
—Σαράντα χρόνους ἔβλεπα τὸγ γέρημον Ἀφρίτην·
μήτε πουλλὶν ἐδκιάλλασσεν, μήτ᾽ ἄνθρωπος ἐπέρναν·
τσ῾' ἕνας νερὸ μὠζήτησεν, τσ῾' ἐγιὼ σπαθὶν ἐταύρουν·

τσ̒εῖνος ἀποῦ τον γλήορος ἅρπαξεν τὸ ῥαβτίν του,
τσ̒αὶ μιὰ ξυλιὰν μοῦ ἔδωσεν, τσ̒αὶ μιὰ ξυλιὰν μοῦ βκάλλεν,
τσακκίζει μου δκυὸ κόκκαλα τσ̒αὶ δεκοχτὼ παΐαις,
τσ̒' ἄλλους δκυὸ μονοκόκκαλους, τούτη 'ν' ἡ ἀρωστσ̒ιά μου.
Σηκοῦτε τὴν κουτάλα μου, νὰ δῆτε τὴρ ῥαβκιάν μου.—
Σηκῶσαν τὴν κουτάλαν του, νὰ δοῦσιν τὴρ ῥαβκιάν του,
σηκῶσαν τὴν κουτάλαν του, τσ̒' ἐφάνην τὸ φλαντζίν του,
τσ̒αὶ ποὺ τὸν πόνον τὸν πολλὺν ἐξέην ἡ ψυχή του.—»

Τσ̒αὶ πολοᾶτ' ὁ Διενὴς τῆς κάλης του τσ̒αὶ λέει.
«Ἔλα ὧδε, καλίτσα μου, νὰ ποσ̒αιρετιστοῦμεν.
Τὸj Γιάννην ἐσοὺ μέν παρῃς, τσ̒' ἔπαρ' τὸν Κωσταντῖνον.
—Ὁ Γιάννης ἄντρας μού ἦτουν, πάλε τὸj Γιάννην παίρνω.
—Ἔλα ὧδε, καλίτσα μου, νὰ ποσ̒αιρετιστοῦμεν,
θέλεις τὸν Γιάννην ἔπαρε, θέλεις τὸν Κωσταντῖνον».
Ἐπῆεν τσ̒' ἡ καλίτσα του νὰ ποσ̒αιρετιστοῦσιν,
'ς τἀγκάλια του τὴν ἔσφιξεν τσ̒' ἐξέην ἡ ψυχή τους.

Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, ποῦ σαι 'ς τὰ ψηλωμένα,
ὁποῦ γινώστσ̒εις τὰ κρυφὰ τσ̒αὶ τὰ φανερωμένα,
ποπίσω πᾶν τὰ ζωντανά, τσ̒' ὀμπρὸς τὰ ποθαμμένα.
Ζωὴν τσ̒αὶ χρόνους νά χουσιν ὅσοι τσ̒' ἄν τ' ἀγρηκοῦσιν,
τσ̒' ἂν ἒν ἡ χνώμη τους καλή, πρέπει νὰ μᾶς τσ̒ερνοῦσιν.

ΣΗΜ. Ὁ ἐκδότης, πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ μέτρου προπάντων, διώρθωσε τὸ κείμενον εἰς τοὺς ἑξῆς στίχους, ἀντὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ποιητάρη ἀπαγγελθέντων, ἐν στ. 10. Μή τε νὰ φάω, στ. 11 μηὲ νὰ πιῶ γλ., στ. 54 τσ̒ύκλαις, στ. 60 ἐπῆα, στ. 105 τέρσα—τέρσα (δηλ. τὸ τουρκ. στέρσα), στ. 106 γιὰ νά, στ. 107 του—της, στ. 110 Πῶς ὀμπρὸς πάτι τὰ ζ., Μετὰ τὸν στ. 112, ὡς σημειώνει ὁ ἐκδότης, ὁ ποιητάρης, χάριν τῶν ἀκροατῶν ἐπρόσθεσε καὶ ἄλλας εὐχάς: «Σ̒ίλιους χρόνους νὰ σ̒αίρουνται, σ̒ίλιους χρόνους νὰ ζοῦσι, | σ̒ίλιαις λίρες βενέτικαις, θεέ μου, νὰ κρατοῦσιν. | 'Σ τὸν ἅη Τάφον τοῦ Χριστοῦ ('ς τὸν Ἅη Γιώρκην τὸν Κοντὸν) νὰ πὰ νὰ προστσ̒υνοῦσιν».

Στ. 6. *ἄγριν* τὸ ἐκλεκτότερον μέρος τοῦ κρέατος τοῦ λαγοῦ.—14 *ναρκοδόντας*=ἀραιοδόντης, ὁ ἔχων ἀραιοὺς ὀδόντας. Κατὰ τὰς φυσιογνωμικὰς δοξασίας τοῦ λαοῦ, αἵτινες εἶναι ἀρχαιόταται, οἱ ἀραιό-

δοντες εἶναι βραχύβιοι. (Βλ. τὰς ἐμὰς Παροιμίας τ. Δ′ σ. 508). — 16 *ἀρκώθην* = ἠγριώθη. — 18 *σ̓ερκαῖς* = χεριαῖς. — 19 *τσ̒εῖ νι* = ἐκεῖ εἶναι. — 22 *πῶνοσεν* = ποῦ ἐννόησε. — 24 *χάμνα* = χαλάρωσε. *χαμνίζω* = χαλαρώνω (χαῦνος). — 26 *ἐξέην* = ἐξέβη. — 27 *ἀλάταις* = πτέρυγες· (ἰταλ. alata = πτερύγισμα). — 31 *θεότην* ἀγνοῶ ἂν ἡ λέξις ἔχει τὴν ἔννοιαν εἰκόνος ἢ ἄλλου θείου πράγματος, ὅπερ ὁ Χάρος μεταχειρίζεται ὡς γοργόνειον. 35 *ἀππεξωθκιὸν* = ἔξωθεν. — 36 *κροφοοῦνται* = ἀκροφοοῦνται, κάπως φοβοῦνται. — 38 *νεπουγκώννεται* = ἀνακομβώνεται. — 43 *ξηοῦμαι* = ἐξηγοῦμαι. — 45 *παιδκιωσύναις* = νεανιεύματα. — 47 *ἀγκαθθιν* = ἀγκάθι. Ἐν τῇ περιφερείᾳ, ὅθεν τὸ ᾆσμα, προφέρεται μᾶλλον *ἀγκάττιν* (κατ' ἀνακοίνωσιν Χρ. Παντελίδου). *τὸ τριόλιν δόλιν*· τὸ τριόλιν (τὸ ἀρχαῖον τρίβολος) εἶδος ἀκάνθης· τὴν λ. *δόλιν* ἀγνοῶ. ἐκ τῶν συμφραζομένων φαίνεται ὅτι σημαίνει ἀφθονίαν· ἐν ἄλλῳ ἀνεκδότῳ κυπριακῷ ἀκριτικῷ ᾄσματι «τὸ τριόλιν βίος»· ἐν τῷ ῥοδιακῷ ἀρ. 3 στ. 9 «τὸ τριγόλι πήχη». — 48 *νάκραις* = ἄκρας, *ἀρκοκαλαμιῶναν* = ἄγριον καλαμῶνα. — 52 *γλυκοξύφωτα* = τὰ γλυκοχαράματα. — 53 *στσ̒ιαστήκασιν* = ἐσκιάχτηκαν, ἐσκιάσθησαν, ἐφοβήθησαν. *Ἕλενον* = Ἕλληνα. Ἐκ τοῦ ἁπλοῦ λ καὶ τῆς προφορᾶς τοῦ η τῆς δευτέρας συλλαβῆς ὡς ε, καὶ τῆς καταλήξεως εἰς ος, ὁ Μενάρδος εὐστοχώτατα εἴκασεν (ἐν Ἀκρίτᾳ τ. Α′ σ. 297) ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι ἐπείσακτον ἐκ τοῦ ποντικοῦ ἰδιώματος. Οἱ Κύπριοι τοὺς ἀρχαίους τάφους λέγουσιν *ἑλληνικὰ* καὶ τὸν γίγαντα *Ἕλληναν*. — 62 *στσ̒ύλλος λαὸν ἐβούρα* = σκύλος ἐδίωκε λαγόν. — 64 *ἀππάρκα* = ἱππάρια. *ξισταβλίζαν* = ἐσταβλίζοντο. — 65 *γοιὸν* (οἷον) = ὡς — 68 *γλεπάτουρε* = βλεπάτορα, φύλαξ. — 69 *νάκκον* = ὀλίγον. *ἐρκάστηκα* = ἐζήτησα. — 70 *ἐταύραν* = ἐτραύα, εἷλκε. — 75 *ξέην τὸ νάχος* = ἐξέβη ὁ ἦχος. — 77 *μπρουμουττιστῆκαν* = ἔπεσαν μπρούμυτα, πρηνεῖς. — 78 *χαλάζιρ ῥίβκει*· ὁ αὐτὸς Χρ. Παντελίδης μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ἐν Κώμῃ προφέρουσι μᾶλλον *χαλάζιν ῥίβκει*. — 80 *ννάσιν* καὶ *ννάσου* = νά σου, ἰδού. *τσ̒ιαχαμαὶ* = ἐκεῖ κάτω. *ῥάσσει* = διαβαίνει. — 83 Καὶ ὅστις ἠδυνήθη νὰ ἐπιζήσῃ μετὰ τοιαύτην πληγὴν εἶναι ἀνδρειότερος αὐτοῦ. — 84 *ἔρκετον κοντζυστῶντα* = ἤρχετο γογγύζων. — 85 καὶ ἀπὸ τοὺς γογγυσμοὺς αὐτοῦ ἐσείοντο τὰ παλάτια. — 90 *ἐδκιάλλασεν* = διέβαινε. — 94 *παΐαις* = παγίδες πλευρά. — 96 *κουτάλα* = πλάτες (κοτύλη). — 98 *φλαντζὶν* = πνεύμων.

*2

Τὸ τραοῦιν τοῦ Διενῆ καὶ τοῦ Χάρου.

Κύπρου

(*Γ. Λουκᾶς* ἐν Χρυσαλλίδι 1865 τ. Γ' σ. 597-9, ἐν Νεολόγῳ ἐφ. Κ/πόλεως ἀρ. 1432 *Γ. Λουκᾶ* φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις, Ἀθ. 1874 σ. 34-7. *Ἀθ. Α. Σακελλαρίου*, Τὰ κυπριακά. Ἀθ. 1868 τ. Γ' σ. 46-9. Β' ἐκδ. 1891 τ. Β' σ. 26-9. *Legrand*, Recueil de chansons popul. gr. Par 1874 σ. 190-4 ἀρ. 88.— Ῥωσικὴ μετάφρ. παρὰ *Δεστούνη*, Raziskanija o gretscheskich bogatirskich bilinach, Πετρούπολις 1883. σ. 35 κέ. — Ἐν Sbornik = Συλλογῇ τοῦ γλωσσικοῦ ῥωσικοῦ καὶ γραμματολογικοῦ τμήματος τῆς αὐτοκρ. Ἀκαδημίας τ. 34 τευχ. 1). Γαλλικὴ μετάφρασις ἐν *Sathas* et *Legrand*, Les exploits de Digénis Akritas, 1875 σ. LX-LXII).

Ὁ Χάρος μαυροφόρησε, μαῦρα καβαλλικεύκει,
χρυσὸν σπαθὶν ἐζώστηκε καὶ πά 'ς τὸ παναΰριν,
γιὰ νά βρῃ καὶ τὴν μάνναν του, γιὰ νὰ τοῦ παραγγείλῃ.
«Γιέ μου, μὲν παίρνῃς ὄμορφαις, μὲν παίρνῃς ταῖς γριάδες,
μὲν παίρνῃς τὰ μικρὰ παιδιὰ καὶ κλαῖσιν οἱ μαννάδες».
Κι' ἀπελοήθη Χάροντας καὶ λέει καὶ λαλεῖ της.
«Ἂν ἓν παίρνω ταῖς ὄμορφαις, ἂν ἓν παίρνω γριάδες,
ἂν ἓν παίρνω μικρὰ παιδιά, τί Χάροντας λοοῦμαι;»
Φτερνιστηρκὰν τοῦ μαύρου του, πάν' εἰς βουνὸν ἐβκαίνει.
Δικλᾷ ποκεῖ, δικλᾷ ποδά, θωρεῖ ἕναν περιβόλιν,
κ' ἐκ' ἦσαν ἄρκοντες πολλοὶ τραπεζοκαθισμένοι.
Κι' ἀπολοοῦνται ἄρκοντες, στέκουσιν καὶ λαλοῦν του.
«Καλῶς ἦρτεν ὁ Χάροντας, νὰ φᾷ νὰ πκῇ μιτά μας,
νὰ φάῃ ἄγρη τοῦ λαοῦ, νὰ φὰ ὀφτὸν περδίκιν,
νὰ φὰ ἀρκοκεράμυον, ποῦ τρῶν ἀντρεικωμένοι,
νὰ πιῇ γλυκόποτον κρασίν, ποῦ πίννουν φουμισμένοι,
ἁποῦ τὸ πίννουν ἄρρωστοι καὶ βρέθουνται γιαμένοι».
Κι' ἀπολοᾶται Χάροντας, στέκεται καὶ λαλεῖ τους.
«Ἒν ἦρτα γιὼ ὁ Χάροντας, νὰ φά' νὰ πιῶ μιτά σας,
παρἄρτα γιὼ ὁ Χάροντας τὸν κάλλιον σας νὰ πάρω».
Κι' ἀπολοοῦνται ἄρκοντες στέκουσιν καὶ λαλοῦν του.
«Καὶ πέ μας, πέ μας, Χάροντα, ποιὸς ἔνι ὁ καλός μας;»
«Κι' ἀπολοήθη Χάροντας καὶ λέει καὶ λαλεῖ τους.
«Ἔνι καὶ μακροδάκτυλος, ἔνι κι' ἀναρκοδόντας».
Ποῦ τ' ἄκουσεν ὁ Διενὴς ἀρκώθην καὶ θυμώθην.
Κλῶτσον τῶν τάβλων ἔδωκεν, κλῶτσον καὶ τῶν τσαέρων,
καὶ τὰ κανατοσκούτελλα πετᾷ τα τοῦ ἀέρα.

Κι' ἀπολοήθη Διενὴς τοῦ Χάροντα καὶ λέει.
«Κι' ἂν μὲ νικήσῃς, Χάροντα, ἔβκαλε τὴν ψυχήν μου,
κι' ἂν σε νικήσω, Χάροντα, χάρισ' μου τὴν ζωήν μου».
Χεριαῖς χεριαῖς ἐπιάσασιν κ' ἐπῆγαν 'ς τὴν παναίστραν.
Κι' ἀπολοήθη Χάροντας καὶ λέει καὶ λαλεῖ του.
«Κι' ἀλαβροπιάσ' με, Διενή, γιὰ νὰ σὲ ἀλαβροπιάσω».
Κι' ἀλαβροπιάνν' ὁ Διενής, καὶ σφικτοπιάνν' ὁ Χάρος.
Κεῖ ποῦ πιαννεν ὁ Χάροντας τὰ γαίματα πιτοῦσαν,
κεῖ ποῦ πιαννεν ὁ Διενὴς τὰ κόκκαλα ἐλυοῦσαν.
Κ' ἐδῶκαν καὶ παλιώννασιν τρεῖς νύκτες, τρεῖς ἡμέραις.
'Σ τὰ τρία τὰ μερόνυκτα ὁ Διενὴς νικᾷ τον.
Κι' ἄνοιξεν ταῖς ἀγκάλαις του καὶ τὸν Θεὸν δοξάζει.
«Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, ποῦ σαι 'ς τὰ ψηλωμένα,
κι' ἁποῦ γινώσκεις τὰ κρυφὰ καὶ τὰ φανερωμένα.
Τὸ πλάσμαν ἁποῦ μοῦ πεψες ἐβγῆκ' ἀντρειωμένον».
Ἦρτε φωνὴ ποὺ τὸν θεὸν κι' ἀπὸ τοὺς Ἀρχαγγέλους.
«Καὶ δὲν σέ πεμψα, Χάροντα, παλιώματα νὰ κάμνῃς,
παρά στειλά σε, Χάροντα, ψυχαῖς γιὰ νὰ μοῦ βκάλλῃς».
Χρυσὸς ἀτὸς ἐγίνηκε πάνω 'ς τὴν κεφαλήν του,
κ' ἔσκαπτεν μὲ τὸ νύχιν του νὰ βκάλῃ τὴν ψυχήν του.

Κι' ὁ Διενὴς ψυχομαχεῖ σὲ σιδερὰ παλάτια,
σὲ σιδερὰ παπλώματα, σὲ σιδερὰ κρεβάτια.
Π' ἀπέξω τριγυρίζουν τον τριακόσια παλληκάρια·
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸν δοῦν κι' ἀκόμ' ἀκροφοοῦνται.
Κ' ἕνας κοντὸς κοντούτσικος καὶ χαμηλοβρακᾶτος,
τὸ σχιάθι 'ς τὴν μασχάλην του μπαίνει καὶ χαιρετᾷ τον.
«Καὶ γειά σου, γειά σου, Διενή, ἀρχαῖς ἀρχαῖς π' ἀγάπας,
Εἰς ταῖς ὀσκιαῖς τοῦ φεγγαριοῦ ἐδιάλεγες κ' ἐπάτας.
Π' ἀπέξω τριγυρίζουν σε τριακόσια παλληκάρια·
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σὲ δοῦν, κι' ἀκόμ' ἀκροφοοῦνται»,
Κι' ἀπελοήθη ὁ Διενὴς καὶ λέει καὶ λαλεῖ τους·
«Πέ τους νὰ μποῦσιν νὰ μὲ δοῦν, τίποτες μὲ φοοῦνται».
Καὶ ἔσσω του ἐμπέησαν καὶ γλυκοχαιρετοῦν τον.
Κι' ὁ Διενὴς ἐπρόσταξε ψωμὶν γιὰ νὰ τοὺς βάλουν.
Κι' ἀπολοοῦνται κ' εἶπαν του καὶ λέουν καὶ λαλοῦν του.
«Κ' ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἤρταμεν νὰ φάμεν γιὰ νὰ πιοῦμεν·
ἤρταμεν νὰ ῥωτήσωμεν πάνω 'ς παλιοὺς πολέμους».
Κι' ἀπολοήθη ὁ Διενὴς καὶ λέει καὶ λαλεῖ τους.
«Ἐσεῖς πὸ κεῖ τρῶτε ψωμίν, κ' ἐγὼ πο δὰ ξηοῦμαι».

«Κάτω ’ς ταῖς ἄκραις τῶν ἀγρῶν, ’ς τὸν ἀγροκαλαμιῶνα
ἐννιὰ βούργιαις ἐγέμωσα οὗλον μούτταις καὶ γλώσσαις,
κ’ οἱ μούτταις ἒν τοὺς δράκοντες, κ’ οἱ γλώσσαις ἒν τοὺς λιόντες.
Ποῦ τὸ φαρμάκιν τὸ πολὺν διψῶ ἐγὼ κι’ ὁ μαῦρος.
Στέκομαι διαλογίζομαι γιὰ ποῦ θὰ τὸν ποτίσω.
Εἰς τὸν Ἀβράτην ποταμὸν τρέχω νὰ τὸν ποτίσω.
Εἰς τὸν Ἀβράτην ποταμὸν Σαρακηνὸς καὶ βλέπει.
Στέκομαι, διαλογίζομαι πῶς νὰ τὸν χαιρετήσω·
καὶ ἂν τοῦ πῶ τριανταφυλλιά, τριανταφυλλιά χει ἀγκάθια,
καὶ ἂν τοῦ πῶ γαροφαλιά, γαροφαλιά χει κόμπους,
καὶ ἂν τοῦ πῶ βεργόλεγνον, φοοῦμαι μὲν λυΐσῃ,
καὶ ἂς τὸν χαιρετήσωμεν σγοιὰν πρέπει, σγοιὰν ἀξίζει.
—Ὥρα καλή, Σαρακηνέ, φῶς τοὺς ἀντρειωμένους.—
Κεῖνος καλοχαιρέτα τον, τοῦτος ξυλιαῖς τ’ ἀκτύπα.
Κι’ ἀπολοήθη Διενὴς καὶ λέει καὶ λαλεῖ του·
—Καὶ βρὲ μωρὲ Σαρακηνέ, ἒν νὰ σοῦ ἀκτυπήσω.—
Καὶ μιὰ ξυλιὰ τοῦ χάλασεν πὸ πάνω ’ς τὸ κεφάλι.
Ἒν ἦτον πέτρα νὰ ῥαῇ, γιοφύρι νὰ χαλάσῃ,
ἒν ἦτον παλιοκάστελλον νἄρτῃ πὸ πάνω κάτω.
Κεῖ μέσα ’ς τὰ ῥουθούνια του φόραδοι ἐσταλίζαν·
ποκάτω ’ς ταῖς μασχάλαις του περδίκια κακουρίζαν,
καὶ πάνω ’ς τὴν ῥαχοῦλαν του ζευγαλατιὰ καὶ κάμνουν,
κ’ ἐκράτει ἡ πατοῦνα του ἐννιὰ μοδιῶν χωράφια.
Μιὰ χώρα ἦταν κεῖ κοντά....
—Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾷ, κάπου χαλάζι ῥήχνει,
κάπου θεὸς ἐθέλησε τὴν χώραν μας νὰ κλύσῃ.—
Κ’ εἶχεν ἕναν καριοπαπποῦν ποὺ τοὺς παλιοὺς ἀνθρώπους.
—Μηδὲ στράφτει, μηδὲ βροντᾷ, μηδὲ χαλάζει ῥήχνει,
μηδὲ θεὸς ἐθέλησε τὴν χώραν γιὰ νὰ κλύσῃ,
παρὰ ξυλιὰν τοῦ Διενῆ, χαρὰ ’ς τὸν ποῦ τὴν ἔφα.—
Κ’ ἡ ὥρα ἒν ἐτέλειωσεν, ἡ ὥρα ποῦ τὸ λέω,
καὶ νά σου τὸν Σαρακηνὸν ’ς τὸν κάμπον γεμωσμένον.
Μέσα ’ς τὴν χώραν μπέηκεν καὶ γλυκοχαιρετᾷ τους,
κι’ ἀπολοήθην ὕστερα καὶ λέει καὶ λαλεῖ τους.
—Ἐλᾶτε οὗλ’ οἱ ἄρχοντες νὰ δῆτε τὸν γιαράν μου,
ἕνα σκυλίν, κακὸ σκυλὶν ἦρτεν κ’ ἐσκότωσέ με.—
Μαζεύτησαν οἱ ἄρχοντες νὰ δοῦσιν τὸν γιαράν του.
Κ’ ἐννιὰ παῖδαις ἔκοψε καὶ τρεῖς πισωκεντήταις.
Ψηλώσασιν τὸ χέριν του νὰ δοῦσιν τὸν γιαράν του,
καὶ βλέπεις τὸν Σαρακηνὸν χαμαὶ μαλλιὰ κουβάρι».

ΣΗΜ. Ἐν τῇ μεταγραφῇ τοῦ κειμένου ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδότου Λουκᾶ δὲν ἐτηρήθησαν πιστῶς οἱ διαλεκτικοὶ τύποι, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἀγνοῶν τὸ κυπριακὸν ἰδίωμα δύναται νὰ πεισθῇ διὰ προχείρου παραβολῆς τῶν ὁμοίων στίχων πρὸς τοὺς τῆς προηγουμένης, ἣν μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐξέδωκεν ὁ Μενάρδος. Ὁ Legrand ἀποκατέστησέ τινας τῶν κυπριακῶν τύπων. Ἡ τοῦ Σακελλαρίου ἔκδοσις εἶναι ἁπλῆ ἀνατύπωσις τοῦ ἐν τῇ Χρυσαλλίδι κειμένου τοῦ Λουκᾶ, αἱ δὲ διορθώσεις μερικῶν λέξεων παρουσιάζουσι τύπους ὄχι κυπριακούς, ὡς παρεσήρησεν ὁ Μενάρδος (Ἀκρίτ. σελ. 296)· διὸ ἐκρίναμεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν ταύτας. Ἀφήσαντες σχεδὸν ἀμετάλλακτον τὸ παρὰ Legrand κείμενον, ἀπὸ δὲ τοῦ 42 στίχου τὸ τοῦ Λουκᾶ, σημειοῦμεν ὧδε μόνον μικράς τινας διαφορὰς τῶν ἐκδόσεων τοῦ Λουκᾶ, ἐν τῇ Χρυσαλλίδι (Χ) καὶ ἐν ταῖς Φιλολογικαῖς ἐπισκέψεσιν (Φ).—Στ. 1 καβαλλικεύει (ΧΦ). Στ. 2 χρυσὸ (Χ.Φ) παναύρι (Χ) παναγύρι (Φ). Στ. 3 μάναν (ΧΦ). 4 μὴν—μὴν (ΧΦ) 5 μὴν καὶ κλαίουν οἱ μανάδες (ΧΦ). 5 Ἐλλείπει ἐν Φ.—Καὶ λέ(γ)ει της ὁ Χάροντας: (Χ). 7 δὲν—δὲν (ΧΦ). 8 ἔν — λογοῦμαι (ΧΦ). 9 φτερνιστηρκὰ (L.) φτερνιστηριὰν (Χ) φτερνιστηρηὰν (Φ). πάνω 'ς βουνὸν ἐβγαίνει (ΧΦ). 10 ποδῶ—θ. νὰ περιβόλι (ΦΧ). 11 ἄρχοντες (ΧΦ). 12 ἄρχοντες 13 πιῆ (ΦL) μετά μας (ΧΦ) 14 ἄγριν (L) περδίκκι (Χ). περδίκιν (Φ). 15 ἀγροκεράμιδον—ἀντρειωμένοι (ΧΦ). 16 πίνουν (ΧΦ). 17 πίνουν (ΧΦ). 19 Δὲν (ΧΦ) γὼ (Χ) μαζί σας (Χ) μετά σας (Φ). 21 ἄρχοντες (ΧΦ). 25 ἀρκώθη καὶ θυμώθη (XL) 26 κλωτσιὰν—κλωτσιὰν (L) 27 κανατοσκούτελα (ΧΦ) π. τα 's τὸν ἀέρα (L) 29 ἔβγαλε (ΧΦ) 30 ψυχήν μου (Χ). 33 Δ. νὰ σ' ἀ. (ΧΦ) 35 πῶπιανεν (ΧΦ). πετοῦσαν (L) 36 πῶπιανεν (ΧΦ) 37 παλιώννασι (L) 41 κι' ὁποῦ (L) 42 ὁ στίχος οὗτος καὶ ἡ συνέχεια τοῦ ᾄσματος ἐλείπουσιν ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ L.—ἐβγῆκε (Χ) 55 Σταῖς ὀ. (Χ) 66 Σεῖς (Χ) 67 ἄκραις (ἢ ἄκριαις) (Χ). 71 δ. ποῦ θὰ τόνε π. (Χ). 72 Λείπει ὁ στ. ἐκ Φ. 75-77 κι' ἂν (Χ) 78 κι' ἂς (Χ). 80 Κεῖνος—κεῖνος (Χ) 83 χάλασε ἐπάνω (Χ) 84 καὶ ἒν ἦτον (Χ). 86 Καὶ μέσα (Χ) 87 καὶ κάμνει (Φ) 92 θιὸς 97 δὲν ἐτ. (Χ) 100 ἀπολοήθη (Χ) 103 Μαζεύθησαν—γιαρᾶ (Χ) 105 γιαρά του (Χ).

Στ. 10 *δικλᾷ*=κυττάζει, στρέφει τὸ βλέμμα. 15 *ἀρκοκεράμνον*= ἀγριοκρόμμυον, ἀσφόδελος. 26 *τσαέρων*=ἑδρῶν (ἀρχ. γαλ. chaere,

chaiere=chaire). 28. 29. *ἀλαβροπιάννω*=ἀλαφροπιάνω, συνώνυμον τοῦ χαμνίζω τοῦ προηγουμένου ᾄσματος. 53 *σχιάθι*=σκιάδιον, πῖλος. 68 *βοίργιαις*=δερματίνας πήρας. (λατιν. bulga). *μούτταις*=μύταις, ῥύγχη ἢ κεφαλάς. 92 *κλύση*=πνίξη (κλύζω). 101 *γιαράν*=πληγὴν (λ. τουρκ.) 104 *πισωκεντήτας*. Ἀγνοῶ τί ἀκριβῶς σημαίνει ἐνταῦθα ἡ λ. πιθανῶς μέλος τι τοῦ σώματος. Πισωκεντήτης λέγεται τὸ δεύτερον κέντημα ὑφάσματος.

3

Ῥόδου

Βλ. τοῦτο ἐν τῇ ἑπομένῃ διατριβῇ «Ῥοδιακὰ μνημεῖα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου» ὑπὸ Μιχ. Δ. Χαβιαρᾶ.

4

Τήλου

Ἀπόσπασμα ᾄσματος ἐν τῇ αὐτῇ διατριβῇ.

5

Ῥόδου

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Ἀνδρέου Μ. Δέσποτα).

Ὁ Διενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆς ἀνατρομάσσει,
κ' ἡ πλάκα τὸν νανατριχᾷ πῶς θὲ νὰ τὸ σκεπάσῃ.
Ὅσ' ἄρκοντες τἀκούσασιν ἐπῆαν νὰ τὸ δοῦσι,
μαντήλια θλιβερὰ βαστοῦν τὰ δάκρυα νὰ σφογγοῦσι.
Ποῦ ὄξω τριυρίζουσιν καὶ μέσα δὲν ἐμπαίνου.
Ὁ Διενὴς ὡς τό κουσεν ἐφώναξέν τους μέσα·
«Καλό 'ς τους καὶ τοῖς ἄρκοντες, ποὖρτασιν νὰ μὲ δοῦσι».
Πιάνει σκαμνιὰ καθίζει τους, ποτήρια καὶ κερνᾷ τους.
Ὁ Διενὴς ἐρκίνηξεν παλληκαριαὶς διηᾶται·
«Δώδεκ' ἀρκούδια σκότωσα καὶ δεκαννιὰ λιοντάρια.
Τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνά, τῆς Παρπαριᾶς τὰ μέρη,
κανένας δὲν τὰ γύρισε μέσα τὸ μεσημέρι,
κ' ἐβὼ Διενὴς τὰ πέρασα μέσα τὸ μεσανύχτι.
'Σ τὸν Νεουρτάνην ποταμὸν 'ς τῶ δρακοντῶν τὴ λίμνη

ἐπῆα κι' ἐξεπόζεψα νὰ πιῶ ἐβὼ κι' ὁ μαῦρος,
νὰ ξεκολλήσ' ἡ γλῶσσά μου νὰ φύῃ τὸ φαρμάκι,
ἄποῦ με πιτυρήσασιν οἱ ὄχεντραις κ' οἱ ὄφκιοι.
Ὁ ποταμὸς ἐστέρεψεν ἡ λίμνη ἐξεράθθη,
γιατί 'ς τὴ μάνναν τοῦ νεροῦ ἦταν ἕνας ἀράπης
κ' εἶχεν τὸ στόμαν τ' ἀνοιχτὸν καὶ τὸ νερὸν ἐρρούφα.
Καὶ μέσα 'ς τὰ ῥουφούνια του βόδια χε σταλισμένα,
εἶχε φωνὴ σὰν τὴ βροντὴν κ' οἱ κάμπ' ἐντιλαλοῦσα,
κ' ἐφτάνασιν τὰ χέρια του 'ς Ἀνατολὴν καὶ Δύση,
κ' ἐβάσταν κ' ἡ πατοῦνα του ἐννιὰ μοδιῶ χωράφια.
Ἡ χώρα ποῦ ταν κεῖ κοντὰ ἐκάην ποὺ τὴ δίψα,
τὰ πράματα ψοφούσασιν, οἱ ἀθρῶποι ἐπλαντοῦσα.
Ὁ βασιλιὰς διαλάλησεν ὅτις τὸν ἐσκοτώσῃ
θὲ νὰ τὸ δώκῃ χάρισμαν τρεῖς χώραις νὰ τοῖς ῥίζῃ,
τὴ Βενετιὰ μὲ τὸ φλουρί, τὴ Χιὸ μὲ τὸ λοάρι,
τὴν Πόλην τὴν ἐξακουστὴ μὲ οὖλλα τὰ καλά της.
Ἔδι.εν καὶ τὴν κόρην του, τὸ πρῶτόν του καμάρι,
ποῦ δὲν ἐστάθη σὰν αὐτὴ 'ς τὸν κόσμον καμιὰ ἄλλη.
Κανεὶς καὶ δὲν εὑρίσκονταν, κανεὶς κ' ἒν ἐποκόττα
νὰ πά ἆ σκοτώσῃ τὸ θεριό, γιὰ νὰ γλυτώσ' ὁ κόσμος.
Πάω καρσίν του στέκουμαι καὶ διπλοχαιρετῶ το·
«Ὥρα καλὴ 'ς τὰ πολεμᾷς, καυκὶν τῶν ἀντρειωμένω.
—Καλὸν κανίσκι μ' ἔστειλαν, ποιὸς μὲ τὸ κανισκεύκει;
—Περίδρομο σ' ἐστείλασιν καὶ σφάχτην καὶ δρολῆκι».
Νοίει τὸ στοματάκιν του, βαθύ τα σὰν πηάδι,
νὰ μὲ ῥουφήξ' ἐγύρεψεν ἐμέναν καὶ τὸ μαῦρο.
Τὸ ματσουκκάκι μ' ἔπιασα, καὶ ματσουκκιὰν τὸ δίω.
Ἡ γῆς ἐταντανίστηκεν καὶ τὰ βουνὰ χαλοῦσα,
κ' ἐκεῖνος ὁ κακόμοιρος χαπάρι δὲν ἐπῆρε.
Ὁ κόσμος ἐσυγκλύστηκεν, κι' ὄξω 'ς τοὺς κάμπους τρέχει.
Γέρος ἐπηλοήθηκεν τοῦτον τὸ λόο λέει·
«Ἒν εἶ βροντὴ καὶ χαλασμός, ἒν εἶν' ἀστροπελέκι,
Μὸ ματσουκιὰ τοῦ Διενῆ, κι' ὠλί 'ς τον ποῦ τὴ φάῃ».
«Μπαλαίνουμε, στραβάραπε, κι' ὅτις τὸν ἄλλο ῥήξῃ
νὰ παίρνῃ τὸ κεφάλιν του 'ς τὸ βασιλιὰν κανίσκι».
Τὸ μπαλαισίμιν πιάσαμεν εἰς τῆς Σουριᾶς τὸν κάμπο.
Ἀράπης ὅπου ἔπιανεν τὰ γαίματα τσιλλοῦσα·
κι' ὁ Διενὴς κεῖ ποῦ πιανεν τὰ κόκκαλα ἐθριοῦσα.
Τρεῖς μέραις ἐμπαλαίναμεν τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχτες.
'Σ τοῖς τέσσερις παΐρτισα κ' ἵδρος μ' ἐπερεχύστη.

Φωνῆρτεν ποὺ τοῖς οὐρανούς, ποὺ ἀρκαγγέλου στόμα.
«Ἐσ' ἔχὲις διμισκὶ σπαθὶν κι' ὀρκυιόμπηχον κοντάρι,
Κοντάρεψέ το τὸ σκυλλίν, πριχοῦ σὲ θανατώσῃ».
Τρεῖς κονταριαῖς τὸν ἔδωκα καὶ κάτω τὸ ξαπλώνω,
τὸ κεφαλάκιν τ' ἔκοψα 'ς τοῦ βασιλιᾶ τὸ παίρνω.
Κανεὶς δὲν ἦτα σὰν κ' ἐμὲν εἰς τῆς ἀντρειᾶς τὴ χάρη,
'ς τὸ μπάλαιμα, 'ς τὸ τρέξιμο, 'ς τὸ πῆδος, 'ς τὸ κοντάρι.
Καὶ τώρα τὸν κακόμοιρον ὁ Χάρος θά με πάρῃ.
Πιάνω τον καὶ δὲν πιάνεται, χτυπῶ το δὲ χτυπειέται,
τρέχω, πηδῶ, πάω ἀλλοῦ, παντοῦ τὸ βρίσκω μπρός μου.
Ποῦ θὰ πεθάνω ἒ χολιῶ, χολιῶ μ' αὐτά, ποῦ φίνω.
Ποῦ φίνω δυὸ ἀρφανὰ παιδιά, ἄουρον καὶ κορίτσι.
Καὶ φίνω καὶ λλιάκι χριὸς χίλιαις χιλιάδες ἄσπρα,
καὶ φίνω καὶ λλιάκι βιὸς χίλι' ἀρκατῶν ἀμπέλι».

Ὁ Διενὴς ἐπέθανεν καὶ πάσιν νὰ τὸ χώσου,
πάσιν κι' οἵ χριοφελέταις του τ' ἀμπέλιν νὰ πουλήσου,
πάσιν καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ νὰ τὸ ποχαιρετήσου.
Μπαίνουν 'ς τὴ μέσην κλαῖσιν το, 'ς τὴν ἄκριαν ναστενάζου·
«Ἄχ! ἀμπελάκι μας χρουσόν, τοῦ κόσμου ζουλεμένο,
τώρα π' ἆ σὲ πουλήσουσιν ἐμεῖς τί ἆ γενοῦμε;»
Τότες τἀμπέλιν τἄλαλον ἀπιλογιὰν τοῖς δίει·
«Ἄς με κλαδέψου γέροντες, μὲ σκάψουν παλληκάρια,
κι' ἆς μὲ καρπολοήσουσιν τ' ἀπάρθενα κορίτσια,
τότες τὰ τριανταδυὸ βουτσιὰ κρασὶ θὰ τὰ γιμώσω
κι' ἀποὺ τὰ ποτσαμπούρια μου τὸ χριὸς θὲ νὰ τὸ δώκω».

ΣΗΜ. Στ. 1. «Τοῦ ῥοδίου τούτου Ἡρακλέους σώζεται καὶ χορὸς ἰδιόρρυθμος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκλέγοντες ἕνα ἀρχηγόν, ὃν ὀνομάζουσιν Διενήν, χορεύουσιν αὐτὸν τὴν πρωΐαν τῆς δευτέρας ἡμέρας τῶν γάμων τραγῳδοῦντες:

Διενή μου, πάσα πάσα,
οὖλλοι 'ς τὸ χορὸ ἐπιάσα·

πρὸς δὲ καὶ Συνοικία ἢ μᾶλλον Παναγιὰ τοῦ Διενῆ, καὶ Πατήματα τοῦ Διενῆ, ἴχνη ποδὸς ἐπὶ βράχου εὑρισκομένου οὐ μακρὰν τῶν προαστείων εἰς θέσιν καλουμένην «τοῦ Δράκου τὸ νερό». Ἐκ τοῦ βράχου τούτου μυθολογεῖται, ὅτι ἀναγνωρίσας ὁ Διενὴς τὸν

ἀδελφόν του διαβαίνοντα ἐκεῖθεν ἐπὶ πλοίου ἐξετόξευσεν». (Α. Μ. Δέσποτας). Περὶ τῶν παραδόσεων τούτων γίνεται ἐκτενέστερος λόγος ἐν τῇ ἑπομένῃ διατριβῇ.— 2. Παραλλαγὴ τοῦ στίχου τούτου:

κ' ἡ πέτρα τρομαλίζεται πῶς θὲ νὰ τὸν σκεπάσῃ. (Α. Μ. Δ.).

Νατριχῶ καὶ *νατριχιάζω* (ἐκ τοῦ ἀνάτριχος). Ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τὸ ῥ. *ἀνατριχιάζω* σημαίνει φρίσσω, ἐν Ῥόδῳ δὲ κατὰ σημείωσιν τοῦ συλλέκτου Α. Μ. Δέσποτα: «ἐξ ἀποστροφῆς ἢ βδελυγμοῦ ὀρθοῦνται αἱ τρίχες μου. Ἀπαντᾷ καὶ ὁ παθ. παρακείμενος τῆς μετοχῆς *νατριχιασμένος*, σημαίνων τὸν ἐμπνέοντα ἀποστροφὴν καὶ βδελυγμόν, καὶ ἐπίρρ. *ἀνάτριχα*=κατὰ τὴν ἀντίθετον διεύθυνσιν τῶν τριχῶν».— 14. *Νεουρτάνης* ὁ ποταμὸς Ἰορδάνης (Α.Μ.Δ.) 15 *ἐξεπόζεψα*, τὸ ἀλλαχοῦ ξεπέζεψα, ἀφίππευσα.—17. Μ' ἐδηλητηρίασαν αἱ ἔχιδναι καὶ οἱ ὄφεις. «Πιστεύει ὁ ῥόδιος λαὸς ὅτι οἱ ὄφεις *πιτηροῦσιν* ἤτοι ῥίπτουσι μακρὰν τὸ δηλητήριον» (Α. Μ. Δ.). Τὸ ῥῆμα πιθανῶς εἶναι τὸ ἀρχαῖον *πιτυλίζω*, κατ' ἐναλλαγὴν τοῦ λ εἰς ρ ἐκ συνεκδρομῆς ἴσως πρὸς τὰ *πιτυριάζω, πιτυρίδα* κττ. Ἄλλοι νεοελληνικοὶ τύποι τοῦ πιτυλίζω εἶναι τὸ κοινότατον *πιτσυλίζω* (ῥαίνω διὰ ῥυπαίνοντος ὑγροῦ ἢ πηλοῦ), κυπρ. *πιτσυκλίζω* ἢ *πιτσυκλῶ* ἢ *πιτσυκλιάζω*, ὅθεν καὶ *πιτσύκλα* (*Σακελλαρίου*, Κυπριακὰ τ. Β΄ σ. 736-7), ἐν Κύθνῳ δὲ *πιτσυλήθρα* (*Βάλληνδα*, Πάρεργα σ. 10.) τὸ καλάμινον ὄργανον δι' οὗ οἱ παῖδες ἐκσφενδονῶσιν ὕδωρ· σπανιώτερος εἶναι ὁ τύπος *πιτσυλῶ*. Ἐνιαχοῦ *πιτυλιὰ* ἡ ῥανὶς (Θήρα: *Πεταλᾶ*, Ἰδιωτικὸν σ. 127. Χίος: *Πασπάτη*, Χιακ. Γλωσσάριον σ. 219).— 26. *τὰ πράματα*=τὰ κτήνη. (Α.Μ.Δ.). *ἐπλαντοῦσα*=ἔσκαζαν, ἔθνησκον ἐκ δίψης. Ὁ τύπος *πλαντῶ* εὑρίσκεται καὶ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ (Γ, 1949), ὅπου καὶ τὸ σύνθετον *ποθοπλανταμένος* (Α 741) καὶ ἐν δημώδει κρητικῷ ᾄσματι (Jeannarakis, Ἄσματα κρητικὰ σ. 54, 26) Ἐπίσης ἐν Χίῳ (Πασπάτη, Χιακὸν γλωσσάριον σ. 293). Κοινότερος δ' ὅμως εἶναι ὁ τύπος *πλαντάζω*· οἷον ἐν Πελοποννήσῳ φρ. «*πλάνταξα ἀπὸ τὴ δίψα, ἀπὸ τοῖς φωναῖς*» «*πλάνταξε τὸ παιδὶ ἀπὸ τὰ κλάματα*»· ἐν κατάρᾳ: «*νὰ σκάσῃς, νὰ πλαντάξῃς*»! ἐν Σινασῷ τῆς Καππαδοκίας (*Ἀρχελάου* Σινασ. σ. 262). Βλ. *Κοραῆ* Ἄτακτ. τ. Β΄ σ. 302-3. —29 *λοάριν*=θησαυρόν. (Α.Μ.Δ.). Βλ. Πολίτου Παραδ. Β΄ σ. 1003.—33. *ἐποκόττα*=

ἐτόλμα (Α. Μ. Δ.). Τὸ ῥῆμα κοινὸν καὶ ἀλλαχοῦ (*κοττῶ, κοττάου, ἀποκοττῶ*).— 34. Νὰ πὰ ἄ=νὰ ὑπάγῃ νὰ (Α Μ. Δ.).— 36. *καυκὶν*= καύχημα (Α. Μ. Δ.).—36. δρολῆκι=ὑδροκήλη. «Λέγεται καὶ κατάρα *νὰ τρέξῃ τὸ δρολῆκιν* ποὺ τὰ χείλη του». (Α. Μ. Δ.). Πρβλ. τὸ τοῦ Πτωχοπροδρόμου (Γ, 286 σ. 62 Legrand):

ἀντὶς ψωμὶν τὸν δρόληκον, ἀντὶς φαγὶν τὸν σφάχτην

καὶ (στ. 436 σ. 68 Legrand): «Συγχάρισε τὸν δρόληκον» καὶ κατὰ διάφορον γραφὴν (Δ, 436 σ. 91 Legrand. Πρβλ. *Κοραῆ* Ἄτακτ. Α΄ σ. 293): «Συγχώρησον τὸ ὑδρόκηλον». Ἕτεραι δύο ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ λέξεις ἐπίσης εἶναι κατάραι. *Περίδρομος* ὁ κωλικόπονος· (*περίδρομος νὰ σὲ κόψῃ! ἢ φάγε τὸν περίδρομο! ἢ* ἁπλῶς *Περίδρομος!* εἰς ἀδηφάγους. καὶ φρ. *ἔφαγε τὸν περίδρομο). Σφάχτης* ὁ ὀξὺς ῥευματικὸς πόνος. Ὅθεν καὶ ἡ ἔννοια τοῦ στίχου τοῦ Πτωχοπροδρόμου εἶναι, ὅτι ὁσάκις ζητεῖ ψωμὶν τοῦ ἀποκρίνονται διὰ τῆς κατάρας *Δρόληκος!* ὁσάκις δὲ *φαγὶν* διὰ τοῦ *Σφάχτης!*—44. Ὁ Α. Μ. Δ. γράφων *ἐσυγκλήστηκεν* ἑρμηνεύει: «Συνεκλήθη. Λέγεται καὶ *θὰ συγκλήσω τὸν κόσμο μὲ τοῖς φωναῖς μου*=συγκαλέσω καὶ συνεκάλεσα κλπ». Ἀλλ' ἀναμφισβητήτως τὸ ῥῆμα εἶναι τὸ ἀρχαῖον *συγκλύζομαι*, ἡ δὲ φρ. εἶναι παροιμιώδης, σημαίνουσα μεγάλην καταστροφήν. Εἶναι δὲ κοινοτάτη ἡ φράσις μετὰ συνωνύμων τοῦ συγκλύζομαι ἐν παροιμίαις ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων. «Ὁ κόσμος ἐποντίζετο καὶ ἡ ἐμὴ γυνὴ ἐβρυλλίζετο». (*Πολίτου*, Παροιμ. (ἀνέκδοτον μέρος) λ. κόσμος 32. Πρβλ. καὶ ἀρ. 20) Ἐν σημεριναῖς ὁ κ. ποντίζεται (αὐτ. ἀρ. 47) ἐποντίζετο (ἀρ. 33) ἐποντίγετον (ἀρ. 31) ἐχιονίζετο (ἀρ. 35) ἐχαλιώτανε (ἀρ. 34) ἐκαιγώτανε (ἀρ. 30) καίγεται (ἀρ. 36) συντελεύεται (ἀριθ. 49) συντελεύονταν (αὐτ. τ. Β΄ σ. 53 ἀρ. 12) «Ἡ γῆ καταποντίζεται» (αὐτ. τ. Γ΄ σ. 629 ἀριθ 8).— 47. Ὁ Α. Μ. Δ. γράφει *ὁλοῖστον* καὶ ἐξηγεῖ «ὄλοιτο ἄν». Ἀλλὰ τὸ *ὠλὶ* τοῦτο εἶναι ἕτερος τύπος τοῦ σχετλιαστικοῦ ἐπιφωνήματος *ἀλὶ* (=ἀλίμονο), ὅπερ ὡς παρετήρησα ἄλλοτε (Παροιμ. τ. Α΄ σ. 503-4) εἶναι ἡ ὑστάτη κραυγὴ τοῦ Ἰησοῦ «Ἠλὶ Ἠλὶ» μὲ προτεταγμένον τὸ ἐπιφώνημα ἄ! συνηθέστατα ἢ τὸ *ὤ!* ἢ τὸ *οὔ*. (Ἐν μεσαιωνικοῖς κειμένοις ἀηλί, οὐηλί!) — 48. *μπαλαίνουμε*=παλαίομεν. Καὶ κατωτέρῳ *μπαλαισίμιν* ἡ πάλη.— 50 Σουριᾶς=Συρίας. Ὑπάρχει καὶ ᾆσμα τῆς Σουριᾶς τὸ

κάστρο καὶ ὄχι τῆς Ὡριᾶς τὸ κάστρο, ὥς τινες λέγουσιν. (Α. Μ. Δ.). Πρβλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 718. 719. 720 — 51. *τσιλλοῦσα*=ἀνεπήδων. (Α.Μ.Δ.). Ἐκ τοῦ ἀρχαίου τιλάω. —52. *ἐθριοῦσαν*=ἐθραύοντο (Α.Μ.Δ.).— 54. *παΐρτησα*=ἀπέκαμα. Λ. τουρκ.— 68. *ἀρκατῶν*=ἐργατῶν (Α. Μ. Δ.) — 70 *χριωφελέταις*=οἱ δανεισταὶ (Α.Μ.Δ.)—74. ἆ=θά. (Α. Μ. Δ.)— 77 *τ' ἀπάρθενα κορίτσια*=«Οὕτω λέγονται ἐν Ῥόδῳ αἱ παρθένοι. Τὸ α ἂν δὲν εἶναι πλεοναστικόν, ὅπως εἶναι εἰς πλείστας ῥοδίας λέξεις, ὡς *ἀπλάτανος ἀχαλάστρα*, *ἀροδάφνη* (ῥοδοδάφνη) κ. ἄ. εἶναι ἐκ τοῦ ἀειπάρθενος. Λέγονται προσέτι καὶ *ἀπάρθενα νερὰ* ὑπὸ τῶν σπογγαλιευτῶν μέρη, τῶν ὁποίων οἱ σπόγγοι ἤδη τὸ πρῶτον ἁλιεύονται καὶ ἐν παραμυθίῳ *τῆς ἀπάρθενης τὸ βουνί* καὶ *τῆς ἀπάρθενης τὸ κομμάτι* παμμέγεθες τηλεβόλον ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως, ὅπερ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν». (Α. Μ. Δ.) — 78 *ποτσαμπούρια* «Οὐ μόνον *βοτρύδια*, ἀλλὰ καὶ *τσαμπούρια* λέγονται οἱ βότρεις. *Βωτρίδια* λέγονται προσέτι καὶ τὰ ἱδρωτήρια». (Α. Μ Δ.). *Ποτσαμπούρια* ὡς ἐκ τῶν συμφραζομένων καταφαίνεται εἶναι αἱ ἐπιφυλλίδες. Ἐν Χίῳ *ἀπότσαμπα* (*Πασπάτη*, Γλωσσάριον σ. 89). Ἀλλαχοῦ *ἀπότσαμπο*, *τσαμπουρίδη*, *τσαμπάκι*, *τσάμπουρο*, *τσάγγουρο*, *καμπανός*. (Βλ. *Πολίτου* Παροιμ. τ. Α΄ σ. 458).

6

Σωζοπόλεως.

Θὰ δημοσιευθῇ ἐν ἑπομένῳ τεύχει τῆς *Λαογραφίας*, περιλαμβανόμενον ἐν συλλογῇ σωζοπολιτικῶν ᾀσμάτων τοῦ Κ. Δ. Παπαϊωάννου.

7

Πελοποννήσου.

(*Μ. Λελέκου*, Ἐπιδόρπιον. Ἀθ. 1888 σ. 189) (Μοιρολόγι).

Ἀτός του τό εἶδ' ὁ Διγενὴς ποῦ ἤθελε νὰ πεθάνῃ.
Μάιδ' ἔτρωγε, μάιδ' ἔπινε, μαιδὲ γλυκοκοιμᾶτο,
μονὲ περισυριάναγε σὲ μαρμαρένιο ἁλῶνι.
Τὸ γρίβα του παζάρευε καὶ τὴν ἀντρειά του δίνει.
«Σύρε, ἀντρειά μου, 'ς τὸ καλό, 'ς τοὺς ἄλλους ἀντρειωμένους.
Πολὺ σὲ χάρηκα κ' ἐγώ, πεζὸς καὶ καβελλάρης.

Τῆς Ἀλεξάντρας τὸ βουνό, τὸ δασοφυτρωμένο,
κανεὶς δὲν τὸ ἀνέβαινε, κανεὶς δὲν τ' ἀνεβαίνει.
Ἐγὼ ὁ μαῦρος τ' ἀνέβηκα τὴ νύχτα 'ς τὸ σκοτάδι
μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ πέντ' ὀργυιαῖς τουφέκι.
Μὰ κεῖ μ' ἐγέλασ' ἡ αὐγή, τἄστρι καὶ τὸ φεγγάρι,
κ' ἔγυρα ν' ἀποκοιμηθῶ, λίγον ὕπνο νὰ πάρω.
Βλέπω τὸ Χάρο κ' ἔρχεται 'ς τοὺς κάμπους καββελάρης.
Μαῦρος εἶναι, μαῦρα φορεῖ, μαῦρό 'ν' καὶ τἄλογό του,
μαῦρα λελούδια πέφτουνε τριγύρω 'ς τὸ πλευρό του.
Φέρνει τοὺς ἄρχοντας μπροστὰ καὶ τοὺς φτωχοὺς ὀπίσω,
κ' εὐτοῦνα τὰ μικρὰ παιδιὰ 'ς τὴ σέλλα κρεμασμένα·
κ' ἕνα μικρὸ ἀπ' τὰ μικρὰ τοῦ Χάρου κουβεντιάζει.
—Χάρε, δὲν πάμ' ἀπὸ χωριά, κι' ἀπὸ κρύαις βρυσούλαις,
νὰ φάν οἱ ἄρχοντες ψωμὶ καὶ οἱ φτωχοὶ νεράκι,
κ' εὐτοῦνα τὰ μικρὰ παιδιὰ νὰ παίξουν λιγουλάκι,
νὰ παίζουν τὸ χρυσόμηλο, νὰ λησμονοῦν τοῖς μάνναις;»—

ΣΗΜ. Ὁ *Ἀντ. Μηλιαράκης* (Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας, Ἀθ. 1881 σ. ιγ') παραθέτει κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Λελέκου ἐκ τῆς ἀνεκδότου τότε συλλογῆς του τοὺς στίχ. 14-17 ἐκ τοῦ ᾄσματος τούτου, καὶ προσέτι τοὺς ἑπομένους 8 στίχους, ἀποτελοῦντας τὸ τέλος τοῦ ᾄσματος, οἵτινες δὲν φαίνονται γνήσιοι δημοτικοί, ἄλλως δὲ καὶ δὲν περιελήφθησαν ἐν τῇ μετέπειτα ἐκδοθείσῃ συλλογῇ:

Ὁ Χάρος εἰς τὸ Διγενὴ ὁπῶφτασε πεζεύει·
κι' ὁ Διγενὴς πετάχθηκε σὰν τἄγριο λοντάρι,
καὶ πιάσθηκαν καὶ πάλευαν, καὶ πιάνουν καὶ παλεύουν,
ἐκεῖ 'ς τὰ γάργαρα νερά, 'ς τὰ δροσερὰ λιβάδια.
Ὁλημερὶς ἐπάλεψαν καὶ οἱ δυὸ σὰν παλληκάρια,
μάιδε ὁ ἕνας ἔπεφτε, μάιδε ὁ ἄλλος πέφτει.
Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε καὶ τὸ φεγγάρ' ἐχάθη,
κι' ὁ Διγενὴς δὲν φάνη πλιὰ 'ς τὸν κόσμο καβελλάρης.

8

Σύμης.

(*Δ. Χαβιαρᾶς* ἐν Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς, Πετρουπόλεως, 1905 τ. XII σ. 499).

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆς τὸν ἐτρομάσσει,
κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχᾷ ππῶς θὲ νὰ τὸν ναπάψῃ.

Οἱ ἄρχοντες τὸ μάθανε καὶ πά νὰ τὸν ἐδοῦσι.
Σύρνει θρονιά, καθίτζει τους, γλυκὸν κρασὶν κερνᾷ τους.
«Γιὰ φάτε, πιῆτε, ἄρχοντες, κ' ἐγὼ νὰ σᾶς δηοῦμαι.
Ποιὸς εἶναιν ποῦ τὰ γύρισε τοῦ Μισιριοῦ τὰ ὄρη,
τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ ὥραν τὸ μεσημέρι;
Ἐγώ μουν ποῦ τὰ γύρισα τοῦ Μισιριοῦ τὰ ὄρη,
τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ ὥραν τὸ μεσημέρι.
Σαράντ' ἀρκούδια σκότωσα καὶ δεκοχτὼ λεοντάρια.
Ποττέ μου δὲν ἐδείλιασα ὡσὰν αὐτὴν τὴν ὥραν,
ποῦ δα τὸχ Χάρον ἐγδυμνό, τὸλ Λιὸν ἀρματωμένο,
τὸμ Μιχαὴλ ἀρκάγγελο τριὰ σπαθιὰ τζωσμένο.
τὸ ἕνα ναι γιὰ τοὺς φτωχούς, τἄλλο γιὰ τοὺς ἀρκόντους,
τὸ τρίτον τὸ φαρμακερὸ γιὰ μᾶς τοὺς ἀντρειωμένους.

ΣΗΜ. Στ. 17. Τὸ *Λιὸς* πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἐν χρήσει ὡς ὑποκοριστικὸν τοῦ Ἐμμανουὴλ (Μανώλης-Μανωλιὸς-Λιός), ἐνταῦθα πιθανῶς ἐννοεῖται ὁ προφήτης Ἠλίας, ἂν καὶ ἡ παράστασις τούτου ὡς ψυχοπομποῦ εἶναι ἄγνωστος ἄλλοθεν, ἢ ὁ ἅγιος Νικόλαος, ὅστις παίρνει τὴν ψυχήν, κατὰ τὰ συμαϊκὰ μοιρολόγια, τὰ ὁποῖα ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω (σ. 190).

9.

Ἀτσιχόλου τοῦ δήμου Γόρτυνος τῆς Ἀρκαδίας.

(Παναθήναια 1905 τ. ΙΑ' σ. 34 [Τραγοῦδι τῆς τάβλας]).

Φίλοι, καλῶς ὡρίσατε, φίλοι κι' ἀγαπημένοι.
Συχάσατε, καθήσατε, γιὰ νὰ σᾶς μολοήσω
τῆς θάλασσας τὸν ταρασμὸ καὶ τῆς στεριᾶς τὰ πάθια,
τῆς Γουργαριᾶς τοῖς λαγκαδιαῖς, τῆς Ἀραπιᾶς τὰ ὄρη,
ποῦ κεῖ συδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
παρὰ πενῆντα κ' ἑκατό, καὶ πάλι φοβισμένοι.
Κ' ἐγὼ πῶς τὰ τριγύρισα τοῖς νύχτες μοναχός μου,
μὲ τετραπήχινο σπαθὶ καὶ μὲ βαρὺ κοντάρι!
Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταράχια,
νυχτιαῖς χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιαῖς χωρὶς φεγγάρι,
κ' ηὗρα τὰ φίδια πλεχταριὰ καὶ τοῖς ὀχιαῖς πλεμέναις.
Ξῆντα λοντάρια σκότωσα καὶ τετρακόσιους δράκους.
Σὰν ἕνα φίδ' δικέφαλο, φίδι μὲ δυὸ κεφάλια,

ποτές μου δὲ φαντάστηκα πῶς θά χε ν' ἀπαντήσω.
Εἶχε τὰ πόδια ἀλοϊνά, καὶ μάτια σὰν τὸ βόιδι,
κ' εἶχε καὶ κάτι κέρατα πὸ μάλαμα καθάριο,
σὰν ἔκανες γιὰ νὰ τὰ ἰδῇς τὰ μάτια σου χυνόνταν.
Καὶ πῶς ἐγὼ τὸ τήραξα πῶς τό βανα σημάδι!
Πέντε κοντάρια τοῦ δωκα καὶ μιὰ σπαθιὰ 'ς τὴ μέση,
μάιδε τὸ βόλι τὸ κολλᾷ, μάιδε σπαθὶ τὸ παίρνει,
καὶ μόνο μὲ τὸ δαμασκὶ τὸ τρύπησα μαχαῖρι.
('φ') τὰ σουριχτά, ('φ') τὰ χουγιαχτὰ τὰ δέντρα μαραθῆκαν,
κι' ὅσοι κάμποι τ' ἀκούσανε, οὖλοι 'ς τἀγνάντιο βγῆκαν.
Κ' ἐπέτυχα κ' ἐσκότωσα τὸ στοιχειωμένο λάφι,
ποῦ χε σταυρὸ 'ς τὰ κέρατα, 'ς τὸ κούτελό τ' ἀστέρι.
Καὶ τόσα χρόνια ποῦ ζησα δῶ 'ς τὸν ἀπάνου κόσμο,
κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
Καὶ τώρα νὰ ὁ Χάροντας, οὖλο χωσιαῖς μοῦ κάνει.
Ἂν ἀνεβῶ πά 'ς τὰ βουνά, κ' ἐκεῖνος ἀνεβαίνει,
κι' ἂν ῥοβολήσω τὰ βουνά, κ' ἐκεῖνος ῥοβολάει,
κι' ἂν πέσω ν' ἀποκοιμηθῶ, γυρεύει νὰ μ' ἁρπάξῃ.

ΣΗΜ. Στ. 3-4. Ἄλλως: Τῆς θ. τὸν τ. τῆς Γουργαριᾶς τοὺς κάμπους, | τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ τὰ πολυφοβισμένα.—Στ. 21. Ὁ στίχος ὡς ἔχει, δὲν φαίνεται γνήσιος, συντεθειμένος ὢν παρὰ τοὺς στιχουργικοὺς κανόνας τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων.—Στ. 23. Ὁ στίχος εἶναι ἀκατανόητος· ἴσως γραπτέον: κι' ὅσοι 'ς τοὺς κάμπους τ' ἄκουσαν οὖλοι 'ς τἀγνάντια βγῆκαν.

* 10

Εὐβοίας

(Νέα Πανδώρα 1854 τ. Δ' σ. 621-2.— *Passow* σ. 393-4 ἀρ. 516 μετὰ παραλλαγῆς ἐξ Εὐβοίας δοθείσης ὑπὸ Βενθύλου [ἐσφαλμένως παρὰ Passow γράφεται Βρουθύλλος]. *Th. Kind*, Anthologie d. neugr. Volkslieder, Lpz. 1861 σ. 62 [μετὰ γερμαν. ἐμμέτρου μεταφράσεως]. Ῥωσικὴ μετάφρασις παρὰ *Δεστούνη* ἔνθ. ἀν. σ. 29 κέ. ἀρ. 6).

Τρίτη γεννήθ' ὁ Διγενὴς καὶ τρίτη θὰ πεθάνῃ.
Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι' ὅλους τς ἀντρειωμένους·
νἄρθ' ὁ Μηνᾶς κι' ὁ Μαυραλής, νἄρθῃ κι' ὁ γιὸς τοῦ Δράκου,
νἄρθῃ κι' ὁ Τρεμαντάχειλος, ποῦ τρέμ' ἡ γῆ κι' ὁ κόσμος.
Ἐπῆγαν καὶ τὸν ηὗρανε ςτὸν κάμπο ξαπλωμένο.

«Ποῦ σουν ἐσύ, βρὲ Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς;
—Φάτε καὶ πιέτε, φίλοι μου, κ' ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι·
'Στῆς Ἀλαμάνας τὸ βουνό, 'ςτῆς Ἀραπιᾶς τὸν κάμπο,
ἐκεῖ ποῦ πέντε δὲν περνοῦν καὶ δέκα δὲ διαβαίνουν,
περνᾶν πενῆντα κ' ἑκατὸ καὶ νά 'ν' κι' ἀρματωμένοι.
Κ' ἐγὼ μαῦρος ἀπέρασα πεζὸς κι' ἀρματωμένος.
Τριακόσι' ἀρκούδια σκότωσα κ' ἑξηνταδυὸ λεοντάρια·
Ἐπέτυχα κ' ἐβάρεσα τὸ στοιχειωμένο ἐλάφι,
ποῦ χε σταυρὸ 'ςτὰ κέρατα κι' ἀστέρι 'ςτὸ κεφάλι,
κι' ἀνάμεσα 'ςτὰ δίπλατα εἶχε τὴν Παναγία.
Αὐτὸ τὸ κρῖμα μ' ἔσωσε καὶ θέλω νὰ πεθάνω.
Τρακόσους χρόνους ἔζησα δῶ 'ςτὸν ἀπάνω κόσμο·
Κανένα δὲν φοβήθηκα ἀπ' τοὺς ἀντρειωμένους.
Τώρ' εἶδ' ἕνα ξεσκάλτσωτο πεζὸ κι' ἀρματωμένο,
πὤχει τοῦ ῥίσου τὰ πλουμιά, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια,
Τὸν εἴδανε τὰ μάτια μου κ' ἐλάβωσ' ἡ καρδιά μου.
Κεῖνο τὸ κρῖμα μ' ἔσωσε καὶ θέλω νὰ πεθάνω».—

ΣΗΜ. Στ. 1 θ' ἀποθάνῃ Β. 2. Τοὺς ἀν. Ρ. 3. Μαυρουδῆς Β. 3. 4. Νάλθ' ὁ—νἄλθῃ κι Π. 5. Ὑπῆγαν Β. 6. μπρὲ Διγ. Ρ. Τί ἔχεις σὺ βρὲ Δ. Β. 7. ἀφηγοῦμαι Β. ἀφηγιῶμαι Ρ. 9. Ἐκεῖ εἰς—εἰς δέκα Β. πέρνουν—δὲν δ. Ρ. 10. ἂν εἶν' Β. 12. λιοντάρια Ρ. 13. στ. λάφι Ρ. 14. πὤχει Π. 16. 22. μέλλω Β. 17. Τριακόσιους Ρ. ἐδῶ Π. 19 καὶ τώρα εἶδα ἕνα ξ. πεζὸν κι' ἀρματωμένον Π. ἀνδρειωμένο Β. ποῦ χε Ρ.

Στ. 15 ἀνάμεσα 'ς τὰ δίπλατα=μεταξὺ τῶν δύο ὠμοπλατῶν. 16. 22 *τὸ κρῖμα μ' ἔσωσε*=ἡ ἁμαρτία μὲ κατέφθασε, ταύτην τὴν ἁμαρτίαν ἀποτίνω. 20 ῥίσος, ὁ λύγξ (Felis lynx L.). Ἡ λ. σλαβική.

***11**

(*Τριαντ. Μπάρτα*, Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος. ἐν Παρισ. 1861, σ. 141).

'Στῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Ἀραπιᾶς τὸν κάμπο,
ἐκεῖ οἱ πέντε δὲν περνοῦν, κ' οἱ τρεῖς δὲ συντυχαίνουν,
κ' ἐγὼ μαῦρος ἀπέρασα, πεζὸς κι' ἀρματωμένος·
σαράντ' ἀρκούδαις βάρεσα κ' ἑξῆντα λαφομούσχια,
κ' ἐπέτυχα κ' ἐβάρεσα τὸ πρῶτο λαφομοῦσχι,

ποῦ χε κουμπιὰ 'στὰ κέρατα, φεγγάρι 'στὰ καπούλια,
κι' ἀνάμεσα 'στὰ στήθη του, σταυρὸ μαλαματένιο.
Ποτὲ δὲν ἐφοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀνδρειωμένους,
κ' ἐκ' εἶδ' ἕνα ξεκάλτσωτο, ἕνα λαμπροφεγγίτη,
ποῦ χε τοῦ Χάρου τὰ μαλλιά, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
κρατοῦσε κ' εἰς τὸ χέρι του σπαθὶ ξεγυμνωμένο.
«Σύρε λεβέντη, φώναζε, γιὰ σύρε 'στὸ καλό σου,
τὴ λεβεντία σου θάμασα καὶ τὴν παλληκαριά σου».

ΣΗΜ. Στ. 1 κάμπον Μπ. 2. δὲν σ. Μπ. 6 κουμβιὰ Μπ. (Ἴσως ἐννοεῖ κοσμήματα ἐκ μαργαριτῶν ἢ τιμίων λίθων). 7 μαλαγματένιο Μπ. 13 τὴν λ. σου θαύμασα Μπ.

*12

Κουρέντων 'Ηπείρου.

(*Γ. Χρ. Χασιώτου*, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον δημ. ᾀσμάτων, 'Αθ. 1866 σ. 208 ἀρ. 31. — *'Αραβαντινοῦ*, Συλλογὴ δημ. ᾀσμάτων 1880 σ. 273 ἀρ. 453. — 'Ρωσ. μετάφρ. παρὰ *Δεστούνῃ* σ. 30-1).

'Σ τῆς Ἅη Μαρίνας τὰ βουνά, 'ς τῆς 'Εριβοιᾶς τοὺς κάμπους,
ἐκεῖ ποῦ πέντε δὲν πατοῦν καὶ δέκα δὲ διαβαίνουν,
ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι' ἁρματωμένος
μὲ τετριμίδαις 'ς τὸ σπαθὶ καὶ φούνταις 'ς τὸ ντουφέκι.
'Εξῆντα δράκους σκότωσα κ' ἑξῆντα λαβωμένους,
μούν' πέτυχα κ' ἕνα στοιχειὸ σὲ μιὰ ψηλὴ ῥαχοῦλα,
ποῦ χε σταυρὸ 'ς τὰ κέρατα, φεγγάρι 'ς τὰ καπούλια·
Σειέται καὶ σειόνται τὰ βουνά, σειέται καὶ σειόνται οἱ κάμποι,
ταράζει τὰ ποδάρια του, τὰ δέντρα ξερριζώνει,
στριγγιὰ φωνὴν ἐφώναξε, βουγγᾶν βουνὰ καὶ ῥάχαις·
«'Εδῶ ποῦ πέντε δὲν πατοῦν καὶ δέκα δὲ διαβαίνουν,
τί χάλευες μονάχος σου πεζὸς κι' ἁρματωμένος;»

ΣΗΜ. Στ. 2 πατᾶν — δὲν δ. Α. 6 μόν' πίτυχα Α. 7 εἶχε Χ. 8 σειοῦνται-σειοῦνται Χ. 10 βογκᾶν Α. 11 πατᾶν Α.

Στ. 1. *'Εριβοιᾶς*. Τὸ ὄνομα εἶναι ἀρχαῖον, ἀλλ' ἀμφίβολον ἂν ἔχει τι κοινὸν πρὸς τὰς οὕτω καλουμένας πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Βιθυνίας.— 4 *τετριμίδαις*. Ἄγνωστός μοι ἡ σημασία τῆς λέξεως. 'Εν τῷ ὑπ' ἀρ. 14 ἀντὶ τούτου κεῖται «μὲ τετραπίθαμο σπαθί»· ἐν δὲ

τῷ 15 «τετραπήχινο σπ.». 10 *στριγγιὰ* φωνὴ ἡ ὀξεῖα καὶ διάτορος. καὶ ῥῆμα στριγγίζω (*Κοραῆ*, Ἄτακτα Α΄ σ. 184). Ἀπὸ τῆς φωνῆς τοῦ νυκτοβίου πτηνοῦ στριγγὸς (λατ. striga).

*13

(*Εὐλαμπίου*, Ἀμάραντος ἀρ. 26.— *Passow* σ. 306 ἀρ. 430.— *Th. Kind*, Anthologie neugr. Volkslieder, Lpz. 1861 σ. 66 [μετὰ γερμ. μεταφρ.]. Ῥωσικὴ μετάφρ. παρὰ *Δεστούνη* σ. 50-1).

Τρίτ' ἐγεννήθ' ὁ Διγενής, τρίτη θὲ νὰ πεθάνῃ·
Στέλνει, φέρνει τοὺς φίλους του, ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους·
Νἄρθ' ὁ Μηνᾶς, ὁ Μαυραϊλῆς κι' αὐτὸς ὁ γιὸς τοῦ Δράκου.
Κ' ἐπῆγαν καὶ τὸν ηὗρανε ςτὸν κάμπο ξαπλωμένο·
Βογγάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογγάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
«Σὰν τί νὰ σ' ηὗρε Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς;»
—Ὀγδόντα χρόνους ἔζησα εἰς τὸν ἀπάνω κόσμο,
κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπ' τοὺς ἀντρειωμένους,
τώρ' εἶδα να ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορημένο·
φορεῖ τοῦ ἥλιου τὰ μαλλιά, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
μὲ κράζει νὰ παλέψωμε 'ςτὰ μαρμαρένι' ἁλώνια·
κι' ὅποιος νικήσ' ἀπὸ τοὺς δυό, νὰ παίρνῃ τὴ ψυχή του.—
Κ' ἐπῆγαν κ' ἐπαλέψανε 'ςτὰ μαρμαρένι' ἁλώνια·
κι' ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τὸ αἷμ' αὐλάκι κάνει·
κι' ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει. . .

14

Βουρβούρων Κυνουρίας.

(Παναθήναια 1905 τ. ΙΑ΄ σ. 35) (Μοιρολόγι).

'Σ τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνά, τὰ δασοφυτεμένα,
κανεὶς δὲν τὰ περπάτησε, δὲν τά χει περασμένα.
Κ' ἐγὼ ὁ μαῦρος Διγενὴς τά χω συργιανισμένα,
μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργυιαῖς κοντάρι.
Δώδεκα ἀρκούδια σκότωσα, τὰ πέντε μερωμένα,
τέσσερα φίδια μὲ φτερά, πίσω καλλιγωμένα.
Κ' ἐκεῖ δὲν ἐφοβήθηκα σὰν τούτηνε τὴν ὥρα,
ποῦ εἶδα τὸ Χάρο ζωντανό, τὸ Χάρο καβαλλάρη,
ποῦ εἶδα τὸν ἀρχιστράτηγο μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι.

15

Λάστας Γορτυνίας.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Ν. Λάσκαρη 1889. — *Ν. Λάσκαρη*, ἡ Λάστα, ἐν Πύργῳ 1908 σ. 347) (τῆς τάβλας).

«Καλῶς ὡρίστε, φίλοι μου, φίλοι μ' ἀγαπημένοι.
Γιὰ κάτσετε, σιγήσετε, νὰ σᾶς τὰ μολογήσω.
Τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνά, τῆς Ἀραπιᾶς τὰ μέρη,
πῶκεῖ συδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
ἀπὸ πενῆντα κ' ἑκατό, κι' ἀπὸ κατὸν πενῆντα,
κ' ἐγὼ μικρὸς τὰ πέρασα, τὴ νύχτα μὲ σκοτάδι,
μὲ τετραπήχινο σπαθί, μὲ πέντ' ὀργυιαῖς ντουφέκι.
Δώδεκα ἀρκούδια σκότωσα, καὶ δώδεκα λοντάρια,
καὶ πέντε φίδια μὲ φτερά, τὰ πέντε στοιχειωμένα.

16

Μαρμαριοῦ Ἀκράτας.

(παρὰ Ν. Βραχνοῦ καθηγητοῦ).

Ἐ τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνά, 'ς τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
ποῦ κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν καὶ πέντε δὲν κοιμῶνται,
παρὰ πενῆντα κ' ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν.
Κ' ἐγὼ ὁ μαῦρος τὰ πέρασα τὴ νύχτα μὲ φεγγάρι
καὶ τὴν αὐγὴ μὲ τὸ δροσιὸ ποῦ θελὰ διασελλέψω.
Κ' ἐκεῖ τὸ Χάρο ἀπάντησα 'ς τἄλογο καβαλλάρη.
Μαῦρος εἶναι, μαῦρα φορεῖ, μαυρό 'ν' καὶ τἄλογό του,
μαῦρά 'ν' καὶ τὰ ζαγάρια του, ποῦ περβατοῦν κοντά του.
Φέρνει τοὺς νιοὺς ἀπ' τὰ μαλλιά, τοὺς γέρους ἀπ' τὰ γένεια,
καὶ τὰ μικρούλια τὰ παιδιὰ 'ς τὴ σέλλα κρεμασμένα.
Πᾶν κ' οἱ μαννάδες τους κοντά, κοντὰ περικαλιῶντας·
«Δός μάς τα, Χάρε, τὰ παιδιά, νευτοῦνα τὰ μαξούμια».

17

Καρπάθου.

(*C. Wescher*, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου, μετάφρ. Μανωλακάκη Ἀθ. 1878 σ. 80. — *Μανωλακάκη*, Καρπαθιακά. Ἀθ. 1896 σ 234 ἀρ. 27).

Ὁ Ἰενὴς ψυχομαχεῖ, κι' οὖλος ὁ κόσμος κλαίει.
Κ' οἱ ἄρκοντες τὸ κούσασι κ' ὕπᾶ νὰ τὸν ἰοῦσι

Στρώνει τω τάβλα νὰ εὐτοῦ, πᾶσα λογιῶν τραπέζι·
«Τρῶτε καὶ πίνετ', ἄρκοντες, κ' ἐγιὼ νὰ σᾶς φηοῦμαι.
Τῆς 'Αλεξάντρας τὰ οὐνιά, τοῦ Μισιριοῦ τὰ ὄρη,
ἐγιώ μαι ποῦ τὰ ὕρισα τὰ κάστρη ὕρου ὕρου.
Ποτὲ δὲ ἐφοήθηκα ὡς ἐτούτη τὴν ὥραν,
ποῦ 'α τὸ Χάροντα γδυμνὸν μὲ τρὰ σπαθιὰ ζωσμένο·
τό να βαστᾷ γιὰ τοῖς φτωχούς, καὶ τἆλλο γιὰ τοῖς πλούσιους,
τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ γιὰ τοῖς κριματισμένους.

ΣΗΜ. Παραλλαγαὶ τῆς πρώτης ἐκδόσεως. Στ. 1. 'Ο Γιενῆς. 2. Κ' ἐκούσα το κ' οἱ ἄρκοντες κ' ὑπᾶν νὰ τὸν ἐοῦσι. «῞Ωρα καλή σου, Γιενῆ.—Καλὸ 'ς τοὺς ἄρκοντές μου». 3. Στρ. τους τ. νὰ γευτοῦ, νὰ φάσι καὶ νὰ πιοῦσι.—5. οὐνά, τῆς Μπαρμπαριᾶς τὰ ὄρη.—6. ὕρισα ὥρα τοῦ μεσονύκτου. 7. Δὲν ἐφοήθηκα ποτὲ σὰ τουτηδὲ τὴν ὥρα. 8. π' εἶδα—γυμνὸ—σπαθθιά. 9. Τό να εἶν' γιὰ τοῖς ἄρκοντες καὶ— 10—γιὰ μᾶς τοὺς ἀνδρειωμένους.

Στ. 3 νὰ εὐτοῦ=νὰ γευτοῦν 5. οὐνιὰ=βουνά. 8 ποῦ 'α=ποῦ δα, εἶδα.

*18

Λακκοβικίων Μακεδονίας.

(*Γουσιου,* Τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου, 'Αθ. 1901 σ. 104-5 ἀρ. 162).
(Μοιρολόγι).

'Εψὲς προψὲς ἀπέρασα ἀπ' ἕνα παλιοκλῆσι·
Βρίσκω σαράντα μνήματα, ὅλα μὲ τὴν ἀράδα,
καὶ ἕνα μνῆμα ξέχωρα, ξεχωριστὰ πὸ τἆλλα.
Δὲν τό δα καὶ τὸ πάτησα πάνω 'ς τὴν κεφαλή του.
Κι' ὁ νιὸς ποὺ μέσα φώναξε, βαριὰ ἀναστενάζει.
«Ποιὸς εἶναι ποῦ μ' ἐπάτησε πάνω 'ς τὴν κεφαλή μου;
κ' ἐγώ μαν νιὸς κ' ἐλεύτερος, κ' ἐγώ μαν παλληκάρι.
Τῆς 'Αλεξάντρας τὰ βουνά, μαῦρα καὶ βουρκωμένα,
κανεὶς καὶ δὲν τὰ πέρασε, δὲν τά χει περασμένα.
'Εγὼ ὁ νιὸς τὰ πέρασα, τά χω περπατημένα.
Μέρα δὲν τὰ περπάτησα, νύχτα μὲ τὸ φεγγάρι,
Μὲ δεκοχτὼ πθαμῶν σπαθί, μὲ δεκαννιὰ τουφέκι.
Σκοτώνω ἀρκούδια μὲ φτερά, λύκους λυσοδεμένους,
σκοτώνω φίδια μὲ φτερά, ποῦ τρῶν τοὺς ἀντρειωμένους.
Καὶ τόσα ἀπὸ σταύρωσα κανένα δὲ φοβῆθκα.

Μὰ σταύρωσα τὸ Χάροντα μὲ τὸ σπαθὶ ’ς τὸ χέρι,
ἀπ’ τὰ μαλλιὰ μὲ ἅρπαξε, κ’ ἐπῆρε τὴν ψυχή μου».

ΣΗΜ. Στ. 4 ’ς τὴ κ. 7 ἐλεύθερος. 12 δεκαννέα.
Στ. 15 σταύρωσα=διεσταύρωσα, συνηντήθην.

19

Κυνουρίας.

(Παναθήναια 1905 τ. ΙΑ΄ σ. 38 — Παρὰ καλογήρου τῆς μονῆς τῆς Ἔλωνας).
(Τῆς τάβλας).

Βουνὰ τοῦ Ἀσπροπόταμου, μὲ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια!
Χιόνια μου, νὰ μὴ λειώσετε, ὥς ποῦ νἄρθοῦνε τἄλλα,
τ’ εἶν’ ἄρρωστος ὁ Διγενής, βαριὰ γιὰ νὰ πεθάνῃ.
Καὶ τό μαθαν τρεῖς φίλοι του κ’ οἱ τρεῖς καλοί του φίλοι,
τοῦ φέρνουν τὸν ἀντίψυχο γιὰ νὰ μὴ βγῇ ἡ ψυχή του.
. . . .

20

Ὄρους Κερκύρας.

(*Ἀντ. Μανούσου*, Τραγούδια ἐθνικά, Κέρκυρα. 1850 τ. Β΄ σ. 86-7).

Ψυχομαχάει ὁ Διγενὴς κ’ ἡ γῆς ἀνατρομάζει.
Τὸ μάθανε τρεῖς φίλοι του, τρεῖς ἀγαπητικοί του,
ὁ ἕνας τοῦ παίρνει κρύο νερό, κι’ ὁ ἄλλος ἀφρᾶτο μόσκο,
κι’ ὁ τρίτος τὸν ἀντίψυχο νὰ μὴν ψυχομαχήσῃ.
’Σ τὴν τάβλαν ὅπου ἐστρώσανε, νὰ κάτσου νὰ γευτοῦνε
ἀθιβολὴ δὲν εἴχανε κι’ ἀθιβολὴν εὑρῆκαν.
«Τρεῖς ἀντρειωμένοι ἤμαστε κι’ οἱ τρεῖς καλαντρειωμένοι,
μὰ σὰν τὸν ἄντρα ποῦ εἶδα χτὲς ’ς τοῦ Δράκου τὸ λιβάδι,
σὰ δυὸ βουνά ἦτα οἱ πλάταις του, σὰν κάστρο ἡ κεφαλή του!»
Ὡς τ’ ἄκουσεν ὁ Διγενὴς ἀντρειεύτη κ’ ἐσηκώθη.
Ντύνεται τσάρκους δώδεκα καὶ καραντάναις δέκα,
καὶ χάλκινο ποκάμισο, καὶ σιδερένια σκούφια.
Ἐπῆγε καὶ τὸν ηὗρηκε τσοὺ κάμπους π’ ἐκυνήγα.
«Ποιὸς εἶν’ αὐτὸς ποῦ κυνηγᾷ ’ς τἀφέντη μου τσοὺ κάμπους;
—Ἀφέντης σου καὶ σένανε, ἀφέντης μου κ’ ἐμένα.
—Βάρει μου γιὰ νὰ σὲ βαρῶ, κροῦε με νὰ σὲ κρούω».

Μιὰ κονταριὰ τοῦ βάρησε ἀνάμεσα ᾿ς ταῖς πλάταις,
τὸ στόμα τ᾿ αἷμα γιόμησε, τἀχεῖλι του φαρμάκι,
κι᾿ ὅλος ὁ κόσμος ἄτρεχε νὰ ἰδῇ τὸ λαβωμένο.
Ποιὸς ἦτανε ποῦ σκότωσε αὐτὸ τὸν ἀντρειωμένο,
τσῆ Λίμνης τὸν πραματευτὴ τσῆ Λικουρσιᾶς τὸν ἄντρα,
ὀπ᾿ ἔκανε τὰ ψυχικὰ καὶ ταῖς ἐλεημοσύναις,
ταῖς ὀρφαναῖς ἐπάντρευε, τσοῖ χήραις λεημονιώτουν,
καὶ τῶν φτωχῶν ἐδάνειζε κι᾿ ἀπίσω δὲν τὰ παίρνει.
. . . .
«Βολεῖ σου ὁ τόπος, Διγενή, καὶ φαίνεσαι ἀνδρειωμένος» . . . .
Σὰν ἀστραπὴ τὸ βλέμμα του καὶ σὰ βροντὴ ἡ φωνή του.

ΣΗΜ. Στ. 2. κι᾿ ἄλλος *Μαν.* 21 πραγματευτῆ *Μαν.* 25 ἀνδρειμένος *Μαν.*

Στ. 11 *τσάρκους*. Ἀγνοῶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως· *τσάκος* εἶναι ὁ θώραξ (ἰταλ. giaco)· ἀλλ᾿ ἐν τῷ ᾄσματι τοῦτο καὶ ἐν τῷ ἑπομένῳ ὁ θώραξ λέγεται *χάλκινο ποκάμισο*, ὡς τὸ κράνος *σιδερένια σκούφια* ἢ *σιδερένιο πόσι*. 21 Αἱ τοπωνυμίαι ἐτέθησαν αὐθαιρέτως· ἡ Λίμνη εἶναι κοινοτάτη τοπωνυμία, ἄδηλον δ᾿ εἰς τίνα ἀναφέρεται τὸ ᾆσμα· ἡ δὲ Λικουρσιὰ εἶναι ἡ ἀπέναντι τῆς Κερκύρας ὑπὲρ τοὺς Ἁγίους Σαράντα τῆς Ἠπείρου.

*21

(*Ζαμπελ.* Ἆσμ. δημ. Κέρκ. 1852 σ. 700, 135.— *Passow,* Carmina popular. σ. 371-2 ἀρ. 491. —*Th. Kind,* Anthologie neugr. Volkslieder, Lpz. 1861 σ. 102-104 [μετὰ γερμ. μεταφρ.].—*Κ. Ν. Σάθα,* Μεσαιων. Βιβλιοθήκη, Βενετ. 1873 τ. Β′ σ. μη′-μθ′. — Βύρων 1874 τ. Α′ σ. 702. — *Α. Θέρου,* Δημοτ. τραγούδια 1909 σ. 99.—Ῥωσικὴ μετάφρασις παρὰ *Δεστούνη*, σ. 25 κἑ).

Ψυχομαχάει ὁ Διγενὴς κ᾿ ἡ γῆς ἀνατρομάζει.
Τὸ μάθανε τρεῖς φίλοι του, τρεῖς μπιστεμένοι φίλοι·
κι᾿ ὅ νας τοῦ φέρνει κρύο νερό, ὁ ἄλλος ἀφρᾶτο μόσκο,
ὁ τρίτος τὸν ἀντίψυχο νὰ μὴ ψυχομαχήσῃ.
᾿Στὴν τάβλα, ποῦ καθούντανε, καὶ ποῦ ψωμὶ ἐτρῶγαν,
ἀθιβολὴ δὲν εἴχανε κι᾿ ἀθιβολὴν εὑρῆκαν·
«Τρεῖς ἀντρειωμέν᾿ εἰμάστενε, κ᾿ οἱ τρεῖς καλαντρειωμένοι,
μὰ σὰν τὸν ἄντρα ποῦ δα χτὲς ᾿ς τοῦ Δράκου τὸ λιβάδι,
(χαρά ᾿ς τον ποῦ τὸν ἔσπειρε, κι᾿ ὁποῦ τὸν κοιλοπόνα)
σὰ βράχος εἶν᾿ οἱ πλάταις του, σὰν κάστρο ἡ κεφαλή του,

καὶ τὰ πλατιὰ τὰ στήθια του, τοῖχος χορταριασμένος».
Σὰν κάπως τ' ἄκουσ' ὁ νεκρὸς καὶ βαριαναστενάζει.
«Φέρτε μου δῶ κρασὶ νὰ πιῶ, φέρτε μ' ψωμὶ νὰ φάω,
καὶ σύ, γραμματικόπουλε, κατέβασ' τὸ σπαθί μου
καὶ τὸ βαριὸ κοντάρι μου, ν' ἀναστηθῇ ἡ καρδιά μου».
Κάνει τὰ χέρια βασταριό, ἀντρειεύθη κι' ἀσηκώθη·
ντύνεται τσάρκους δώδεκα καὶ δεκαπέντε δίπλαις,
καὶ χάλκινο πουκάμισο καὶ σιδερένιο πόσι.
Κ' ἐπῆγε καὶ τὸν ηὕρηκε 'ς τὸν κάμπο ποῦ κυνήγα·
«Ποιὸς εἶσαι σὺ ποῦ κυνηγᾷς 'ς τοῦ Δράκου τὸ λιβάδι;
— Ἀφέντης σου καὶ κύρης σου, κι' ἀφέντης τ' ἀφεντός σου.
— Βάρει μου σὺ νὰ σοῦ βαρῶ, κροῦε μου νὰ σὲ κρούω».
Σὰν ἀστραπὴ τὸ μάτι του καὶ σὰ βροντὴ ἡ φωνή του.
Μιὰ πρώτη τοῦ κατέβασε, μιὰ δεύτερη τοῦ δίνει.
Τὸ στόμα τ' αἷμα γιόμισε, τὸν ξάπλωσε τοῦ μάκρου
κι' ὅλος ὁ κόσμος ἔτρεξε νὰ ἰδῇ τὸ λαβωμένο.
«Χαρά 'ς τον τὸν κοιτάμενο, τὸ μισαπεθαμένο,
Χαρὰς καὶ τέτοιονε γιατρὸ ποῦ νεκροθεραπεύει».

ΣΗΜ. Στ. 17 τσάκους Ρ. 19 τὴν εὕρ. Ρ. 21 Ἀ. μου—ἀφεντός μου Ρ. 22 Βαρεῖ Ρ. 25 στ. αἷμα Ρ. 26 δγῇ Ρ.

*22

(*Legrand*, Recueil de chansons popul. gr. σ. 196 ἀρ. 90. Πρβλ. *Sathas* et *Legrand*, Les exploits de Digénis. Par. 1875 σ. LXIII [γαλλ. μετάφρ.]— Ῥωσικὴ μετάφρασις παρὰ *Δεστούνη* σ. 53).

Ψυχομαχεῖ ὁ Διγενὴς 'ς τὸ σιδερὸ κρεβάτι,
τὸν τριγυρίζουν οἱ γιατροὶ μὲ τὰ χαρτιὰ 'ς τὸ χέρι.
Σηκώνει τὸ κεφάλιν του καὶ κράζει τὴν καλήν του.
«Κάθου κοντά μου, λυγερή, κάθου κοντά μου, κόρη.
'Σ τὸν κόσμον τοῦτον ἔζησα χρόνους τριαντατρία
καὶ τώρα ἦλθ' ὁ ἄγγελος νὰ πάρῃ τὴν ψυχήν μου.
Σφίγγει τὰ χέρια της τὰ δυό, χίλια φιλιὰ τῆς δίδει,
καὶ μέσα 'ς ταῖς ἀγκάλαις του σφικτὰ σφικτὰ τὴν πνίγει.

ΣΗΜ. Περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ᾄσματος ὁ Legrand δηλοῖ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ἔπους ὅτι ἀνεκοινώθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῶν μαθηματικῶν Ἀντ. Φατσέα. Οὗτος κατήγετο ἐκ Κυθήρων, ἐδίδαξε δὲ ἐν τοῖς γυμνασίοις Τριπόλεως καὶ Ναυπλίου.

23

Κερασοῦντος

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Ι. Βαλαβάνη).

Ἀκρίτες κάσ῾τρον ἔχτιζεν τριγύλω ᾽ς σὰ ῥασ῾ία.
Ἀπάν᾽ τοῦ κόσμου τὰ φυτὰ ἐκεῖ φέρ᾽ καὶ φυτεύει,
ἀπάν᾽ τοῦ κόσμου τὰ πουλιὰ ἐκεῖ πάγ᾽νε φωλεῦνε.
Ἀτὰ κιλάιδναν κ᾽ ἔλεγαν «Πάντα θὰ ζῇ ὁ Ἀκρίτες.
« Ἀφσῆτεν τὰ πουλόπα μου ᾆς κιλαι̯δοῦν καὶ ᾆς σ῾αίρουν·
ἀτὰ μικρὰ πουλόπα εἶν᾽ ᾽κ ἐξέρ᾽ν νὰ κιλαι̯δοῦνε»
Ὅνταν τερῇ τὸ πέραγκαν ὁ Χάρον κατιβαίνει.
«Ποῦ πᾷς, ποῦ πᾷς, ναὶ Χάρε μου, καὶ πᾷς συγχαιρεμένα;
—Ἔρθα νὰ παίρω τὴμ ψυχήσ᾽ σ᾽, καὶ πάγω χαρεμένα.
— Χάρε μ᾽, γιά ᾽λ᾽ ᾆς παλεύουμε ᾽ς τὸ χάλκινον τἀλῶνιν.
Ἂν ἔν καὶ τὸ νικᾷς μ᾽ ἐσύ, ἔπαρ᾽ τὴ ᾽ψσ῾ήμ μ᾽ καὶ δέβα,
ἂν ἔν καὶ τὸ νικείεσαι, θὰ παίρω καὶ τὸμ μαῦροσ σ᾽».
Ἐξέβαν καὶ ἐπάλεψαν, ἐνίκεσεν ὁ Χάρον.

«Ν᾽ ἀηλὶ ἐμέν, καὶ βάι ἐμέν, ἐνίκησέ μ᾽ ὁ Χάρον.
Φέρτεμ με τὴμ φιλίντραμ μου, φέρτε με τὰ σιλιάχα μ᾽,
φέρτεμ με τὸ τοποῦζιμ μου, ντὸ ἒν ἑξῆντ᾽ ὀκᾶδες,
καὶ τἄλλο τὸ τοποῦζιμ μου, ντὸ ἒν ἑξηνταπέντε».
Φέρν᾽ ἀτον τὴμ φιλίντραν ἀτ᾽, φέρν᾽ ἀτον τὰ σιλιάχ᾽ ἀτ᾽,
Φέρν᾽ ἀτον τὸ τοποῦζιν ἀτ᾽, ντὸ ἒν ἑξῆντ᾽ ὀκᾶδες,
καὶ τἄλλο τὸ τοποῦζιν ἀτ᾽, ντὸ ἒν ἑξηνταπέντε.
Ἀχπάσ῾κεταν ὁ Ἀκρίτες μου νὰ πάγῃ κυνηγεύῃ.
᾽Σ σὸ μεσοστράτ᾽ ᾽κ ἐπρόφθασεν, ᾽ς σὸ μεσοστράτ᾽ ᾽κ ἐπῆγεν,
ἐπόνεσεν ἡ κεφαλιά ᾽τ᾽ τεράζει ν ἡ καρδία τ᾽,
καὶ συντρομάζ᾽ν τὰ γόνατά τ᾽, καὶ ᾽κ ἐπορεῖ νὰ πάγῃ.
Ὁ Ἀκρίτες ὀπίσ᾽ κλώσ῾κεται καὶ πυκναναστενάζει.
«Ν ἀηλὶ ἐμὲν τὸν ἄκλερον, ἐγὼ πῶς θ᾽ ἀποθάνω.
Ἂς σ῾αιρουντάνε τὰ ῥασ῾ιά, ᾆς σ῾αίρουν τὰ θερία.
Ἂς ἔστεκα ψηλὰ ῥασ῾ιά, ψηλὰ περχαρομύτια,
νὰ ποῖνα τ᾽ ὄρεα κ᾽ ἔκλαιγαν, τ᾽ ὀρμένια μοιρολόγναν.
Δέβα, καλίτσα μ᾽, στρῶσομ με θανατικὸν κρεβάτιν,
θέκον καὶ ᾽ς τὸ κεφάλιμ μου καὶ παρχαρί᾽ τσ῾ιτσ῾ίκια».
Διαβαίν᾽ ἡ κάλια τ᾽ στρώνει ἀτον τουσέκια καὶ γεργάνια,
καὶ θέκ᾽ καὶ ᾽ς τὸ κεφάλιν ἀτ᾽ καὶ παρχαρί᾽ τσ῾ιτσ῾ίκια.
«Καλή, ἀδὰ ντὸ ἔστρωσες ἀχάντια καὶ τριβόλια;....

—Ἀκοῦσ', ἀκοῦσ', ν' Ἀκρίτα μου, ντὸ λέγ'ν οἱ γειτονᾶδες;
Γιάννες λέει, παίρω τἄλογον, καὶ Γεῶρις τὸ τοποῦζιν ἀτ',
κι' ὁ γέρον ὁ σαπόγερον λέγει, παίρω τὴγ κάλ'ν ἀτ!
—Γιάννεν 'κὶ πράττει τἄλογόμ μ' καὶ Γεῶριν τὸ τοποῦζιμ μ',
τὸ γέρον τὸσ σαπόγερον 'κὶ πράττ' τἐμὸν ἡ κάλη».
Καὶ τὸ τοποῦζν ἀτ' ἔκαψεν καὶ τἄλογον σκοτώνει.
«Κόρ', ἔλα φτειᾶμε ἀσπασμόν καὶ τς ἀποχωρισίας».
Κλίσ̔κεται κά' νὰ προσκυνᾷ τ' Ἀκρίτα τὴγ καρδίαν.
Ἀτὸς τὴγ κόρην ἔγλυσεν τὴν θαμαστὴν τὴγ κόρην.
Οἱ δίσσ' μίαν ἐπέθαναν, οἱ δίσσ' μίαν ἐθάφαν.

ΣΗΜ. Στ. 5 Ἀφσῆτεν = ἄφετε. *πουλόπα*, ὑποκορ. τοῦ πουλίν. 6 *'κ ἐξέρν* = οὐκ ἐξέρουν. ἀγνοοῦν. 10 *γιά 'λ'* = γιὰ ἔλα. 11 *ψσ̔ή μ'* = ψυχήν μου, *δέβα* = διάβηθι. 15 *φιλίντρα* ὅπλον, ὁποῖον ἀκριβῶς ἀγνοῶ· ἴσως τὸ τόξον. *σιλιάχιν* (ἀραβ. τουρκ. σιλὰχ = ὅπλον) τὸ κοινῶς *σιλάχι* (ζώνη δερματίνη χρησιμεύουσα ὡς ὁπλοθήκη). 16 *τοποῦζιν* = ῥόπαλον (τουρκ. τοπούζ). 21 *ἀχπάσ̔κεταν* (ῥῆμ. ἀχπάνω) ἀχπάσκουμαι = κινῶ, ὁρμῶμαι εἰς ὁδοιπορίαν, κυνήγιον κττ. 25 *κλώσ̔κεται* = στρέφεται, γυρίζει. 26 *ἄκλερον* (ἄκληρον) μτφ. ἄθλιον, τάλανα. 28 *περχαρομύτια* = ἄκραι ὁροπεδίων. 29 *νὰ ποῖνα* = νὰ ἐποίουν. *ὀρμένια* = δάση (τουρκ. ορμὰν) κοινῶς *ῥουμάνια*. 31 *θέκον* = θές. *παρχαρί' τσ̔ιτσίκια* = ἄνθη ἐκ τοῦ ὁροπεδίου. τσιτσὲκ (ἄνθος) λ. τουρκ. 32 *τουσέκια* = ὑπόστρωμα, λ. τουρκ. *γεργάνια* = ἐφαπλώματα, λ. τουρκ. γιορκάν. 34 Δυσφορῶν ὁ Ἀκρίτης νομίζει ὅτι ἡ στρωμνή του εἶναι ὄχι ἐξ ἀνθέων ὡς παρήγγειλεν, ἀλλ' ἐξ ἀκανθῶν καὶ τριβόλων. 39 τὸν γέρον σαπόγερον Β

*24

Πόντου.

(*Π. Τριανταφυλλίδου*, οἱ Φυγάδες, ἐν Ἀθ. 1870 σ. 49-50.—*Σάβ. Ἰωαννίδου*, ὁ Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτης σ. 34-5.—*Legrand*, Recueil de chansons pop. gr. 1874 σ. 194. 196.—Ῥωσικὴ μετάφρασις παρὰ *Δεστούνη*, σ. 55 κέ.).

Ἀκρίτας κάστρον ἔκτιζεν κι' Ἀκρίτας περιβόλιν
'ς ἕναν ὁμάλ', 'ς ἕναν λιβάδ', 'ς ἕναν πιδέξιον τόπον.
Ὅσα τοῦ κόσμου τὰ φυτά, ἐκεῖ φέρ' καὶ φυτεύει,
κι' ὅσα τοῦ κόσμου τἀμπελιά, ἐκεῖ φέρ' κι' ἀμπελώνει,

κι' ὅσα τοῦ κόσμου τὰ νερά, ἐκεῖ φέρ' κι' αὐλακώνει,
κι' ὅσα τοῦ κόσμου τὰ πουλιά, ἐκεῖ πάει καὶ φωλεύουν.
Πάντα κελάιδναν κ' ἔλεγαν, Πάντα νὰ ζῇ Ἁκρίτας.
Κ' ἕναν πουρνόν, πουρνίτζικον καὶ κερεκὴν ἡμέραν,
ἀτὰ κελάιδναν κ' ἔλεγαν, «Αὔρ' ἀποθάν' Ἁκρίτας».
«Ἀκοῦσ', ἀκοῦσ', Ἀκρίτα μου κι' ἄξιο μου παλληκάριν,
ἀκοῦσ' ντὸ λέγνε τὰ πουλιά, ἀκοῦσ' ντὸ κελαι̯δοῦνε;
—Ἀτὰ μικρὰ πουλόπα εἶν', 'κ ἐξέρ' νὰ κελαι̯δοῦνε.
Φέρε με τὴν σαΐττα μου, ντὸ σύρ' ἑξηνταπέντε,
καὶ τ' ὅλον τὸ μικρότερον ντὸ σύρ' πενηνταπέντε·
ἂς πάγω καὶ νὰ κυνηγῶ καὶ 'ς τὰ κυνηγοτόπια,
κι' ἂν εὕρισκω νὰ κυνηγῶ ἐγὼ 'κὶ θ' ἀποθάνω,
κι' ἂν 'κ εὕρισκω νὰ κυνηγῶ, ἐγὼ θέν' ἀποθάνω».
Κυνήγεσεν, κυνήγεσεν, πουθὲν κυνῆγιν 'κ ηὗρεν.
Ὁ Χάρον τὸν ἐπέντεσεν ἀπὰν 'ς τὸ σταυροδρόμιν.
«Χάρε, ντὸ ἔχεις μετ' ἐμέν, κι' οὔπαν πάγ' ἀκλουθᾷς με,
κι' ἂν κάθωμαι συγκάθεσαι, κι' ἂν περπατ' ἀκλουθᾷς με,
κι' ἂν κεῖμαι ν' ἀποκοιμηθῶ, γίνεσαι μαξιλλάριν;
Ἔλα, Χάρ', ἂς παλεύωμεν 'ς τὸ χάλκινον τ' ἁλῶνιν.
Χάρε, καὶ ἂν νικᾷς με σύ, νὰ παίρς καὶ τὴν ψυχήν μου,
Χάρε, καὶ ἂν νικῶ σ' ἐγώ, νὰ χαίρωμαι τὸν κόσμον».
Ἐπάλεψεν, ἐπάλεψεν, κι' ὁ Χάρον 'κ ἐνικέθεν.

«Ἔμπα, καλή, καὶ στρῶσο με θανατικὸν κρεβάτι,
βάλε ἀνθιὰ παπλώματα καὶ μουσκομαξιλλάρια,
κ' ἔβγα καὶ τέρ', ναὶ κάλη μου, ντὸ λέγνε οἱ γειτόνοι.
—Ἕνας θὰ παίρ' τὸν μάιδο σου καὶ τὴν παλληκαρότες,
κι' ὁ γέρον ὁ σαπόγερον λέγει θὰ παίρ' τὴν κάλη σ'».

*25

Τραπεζοῦντος.

(*Σάβ. Ἰωαννίδου*, Ἱστορία Τραπεζοῦντος, Κ/πόλ. 1870 σ. 282-3.— *Τοῦ αὐτοῦ*, ὁ Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτης. Κ/πόλ. 1887 σ. 35-36).

Ἀκοῦσ', ἀκοῦσ', Ἀκρίτα μου, ντὸ λέγνε τὰ πουλόπα;
Πάντα κελάιδναν καί λεγαν· Πολλὰ θὰ ζῇ (ὁ) Ἀκρίτας,
καὶ ἀτώρα κελαι̯δοῦν καὶ λέγν'. Θένα' ἀποθάν' (ὁ) Ἀκρίτας.
Ἀκοῦγ' ἀτο (καὶ (ὁ) Ἀκρίτας χαμογελᾷ καὶ λέγει).
«Ἀτὰ μικρὰ καὶ παλαλὰ νὰ κελαι̯δοῦν 'κ ἐξέρνε.

Ἀφῆστε ἀτὰ τὰ μωρά, ἂς κελαιδοῦν καὶ χαίρουν,
καὶ φέρτε μ' τὴν σαΐττα μου, ντὸ σὺρ' τρακόσʿα πήχαις,
φέρτε τὰ κυνηγόσκυλά μ', τὰ ἅλυσοδεμένα,
καὶ γὼ ἂς πάω 'ς σὸ κυνῆι καὶ 'ς σὰ κυνηϊοτόπια,
καὶ ἂν 'κ ἓν πουλὶν νὰ κυνηγῶ, ἀλήθεα θ' ἀποθάνω».

Ἀκρίτας πάει 'ς σὸ κυνῆϊ καὶ 'ς σὰ κυνηϊοτόπια·
καὶ οὐδὲ μικρὸν νὰ κυνηγᾷ πουθὲν πουλόπον εὗρεν.
ὅτότες ἀς σὴ λύπην ἀτ' ἐγύρσεν, καὶ εἶχεν κ' ἔρτεν.

«Ποῦ πᾷς, ποῦ πᾷς, ναὶ Χάρε μου, καὶ εἶσαι χαρεμένος;
—Ἐγὼ 'ς ἐσέναν ἔρχουμαι καὶ εἶμαι χαρεμένος.
—Ἐμὲν Ἀκρίτα λέγνε με, ἀνίκητον Ἀκρίτα.
— Γιὰ σούς, γιὰ σούς, Ἀκρίτα μου, βαρέα μὴ καυκᾶσαι,
ἐμὲ 'ς ἐσὲν ποιὸς ἔστειλεν, ἀπ' ἐσὲν παλληκάρ' ἐν.
— Καὶ ἄρ' ἔλα ἂς παλεύουμε 'ς σὸ χάλκενον τ' ἁλῶνιν,
καὶ ἂν ἓν καὶ τὸ νικᾷς μ' ἐσύ, ἔπαρ' τὴν ψʿήμ μ' καὶ δέβα,
καὶ ἂν ἓν καὶ τὸ νικᾷ σ' ἐγώ, θὰ παίρω καὶ τὸν μαῦρος σ'».
Ἐξέβαν καὶ ἐπάλεψαν καὶ νίκησεν ὁ Χάρον.
«Χάρε μ', ἔπαρ' ἀσημικά, μαλάματ' ὅσα θέλῃς,
ἂν θέλῃς καὶ τὸ ἄλογό μ', ντὸ 'κ ἔχ' ὁ βασιλέας,
ἔπαρεν τὴν σαΐτταμ μου, ντὸ σύρ' τρακόσʿα πήχαις,
ἔπαρ' τὰ κυνηγόσʿκυλα μ', ἔπαρεν εἶντ' ἂν θέλῃς.
—Ἐμὲν 'ς ἐσὲν ποιὸς ἔστειλεν ἀοῖκα 'κ ἐθυμέθεν,
μόνον ἐμέναν εἶπε με, τὴμ ψʿὴν ἀτ' ἔπαρ' κ' ἔλα.
—Ἀλί ἐμεν τὸν ἄκλερον, ἐγὼ θὲ ν' ἀποθάνω.
Ἄς χαίρουν τ' ἀψηλὰ ῥασʿιὰ καὶ τὰ παρχαρομύτια!
Ἔμπα, καλή μ', καὶ στρῶσον με, θανατικὸν κρεβάτιν,
θέκον ἴα 'ς σὸ κεφάλι μου καὶ παρχαριοῦ λουλούδια».
Ξῆβεν ἡ κάλη καί στρωσεν ἄνθα καὶ μανουσάκια.

*26

Καρυῶν τῆς ἐπαρχίας Καβακλῆ τῆς Ἀνατ. Ῥούμελης.

(*Λουλουδοπούλου,* Ἀνέκδοτος συλλογή. Ἐν Βάρνῃ 1903 σ. 46-7 ἀρ. 31).

Καὶ σεῖς μικρὸν μὲ βλέπετε, μικρὸν καὶ μὲ θαρρεῖτε.
Δώδεκα χρόνια γύρισα νὰ βρῶ καλὴ γεναῖκα,
καὶ πὸ τὰ τρία κ' ὕστερα βρῆκα καλὴ γεναῖκα.
Καὶ ἄλλα τρία γύρισα νὰ βρῶ καλὸ ζευγάρι,

καὶ ἀπὸ τὰ τρία κ' ὕστερα ηὗρα καλὸ ζευγάρι.
Κάμνει ἀλέτρι πὸ καρυά, ζυγὸν τσιμισιρένιο,
καὶ πάγαινε νὰ κάμῃ 'ς ἀκάμωτο χωράφι.
Βγάνουν οἱ σπάθαις κόκκαλα καὶ τὸ ὑνὶ κεφάλια.
Παγαίνει πουλὶ καὶ κόνεψε δεξιὰ μεριὰ 'ς τὴ ζεύγλα·
καὶ δὲ λαλοῦσε σὰν πουλί, σὰν οὗλα τὰ πουλάκια,
μόνον λαλοῦσε κ' ἔλεγε σὰν ἀνθρώπου λαλίτσα.
«Κάμνεις, Γιάννη μ', χαίρεσαι, ὀργώνεις καμαρώνεις,
κι' αὐτὸ ποῦ κάμνεις, Γιάννη μου, 'π' αὐτὸ σὺ δὲ θὰ φάγῃς.
— Ποῦ ξέρεις σύ, πουλοῦδι μου, πὸ ταῦτο δὲ θὰ φάγω;
— Ἐψὲς τὴ νύχτα διάβαινα, νύχτα πὸ τὰ μνημόρια,
κι' ἄκουσα πῶς χωράτευαν κι' ἀνάφερναν καὶ σένα.
— Κι' ἂν εἶναι ἔτσ', πουλοῦδι μου,—
νὰ σφάξω τὴ γεναῖκα μου, ἄλλος νὰ μὴ τὴν πάρῃ,
κι' ἂν εἶναι ἔτσ', πουλοῦδι μου, νὰ σφάξω τὰ παιδιά μου,
νὰ σφάξω τἀλετράκι μου, ἄλλος νὰ μὴ ὀργώσῃ,
νὰ κάψω τὸ ζυγοῦτσκο μου, ἄλλος νὰ μὴ τὸ ζέψῃ».

ΣΗΜ. Στ. 3. 18 γυναῖκα. Στ. 21 καὶ τὸ ζ 6 *τσιμισιρένιο*=πύξινον ἐκ τοῦ τουρκ. τσιμσ'ὶρ=πύξος. 7 Ὁ χέρσος αγρός, ὃν ἀροτριᾷ ὁ Γιάννης εἶναι παλαιὸν νεκροταφεῖον. 8 σπάθη=μέρος τοῦ ἀρότρου ἐκ σκληροῦ ξύλου (γαλλ. coutre, ἢ μᾶλλον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ étançon τοῦ νέου εὐρωπαϊκοῦ ἀρότρου. *Βλ. Π. Γενναδίου*, τὸ νέον κυπριακὸν ἄροτρον, ἐν Λευκωσίᾳ 1899 σ. 6).— Ὁ χωλὸς 7 στίχος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν πλήρη 20 τοῦ ἑπομένου ᾄσματος.

*27

Αὐτόθεν.

(*Λουλουδοπούλου*, αὐτ. σ. 47-8 ἀρ. 32).

Κοίτεται ὁ ξένος, κοίτεται βαριὰ γιὰ νὰ πεθάνῃ.
Δὲν ἔχει μάννα νὰ τὸν κλαίῃ, δερφὴ νὰ τὸν λυπειέται,
μόν' ἔχει τρεῖς γειτόνισσαις καὶ τρεῖς γειτονοπούλαις.
Ἡ μιὰ τὸν πάει κρυὸ νερό, κ' ἡ ἄλλη ἀφρίντο μῆλο,
ἡ τρίτ' ἡ πλιὸ μικρότερη κλῆμα μὲ τὸ σταφύλι.
«Σήκω, νέε μ', νὰ πιῇς νερό, νὰ φᾷς ἀφρίντο μῆλο,
κι' ἀπὸ τὸ δροσοστάφυλο ῥῶγα γιὰ νὰ τσιμπήσῃς.
—Ἐγὼ σᾶς λέγω δὲν μπορῶ καὶ σεῖς μὲ λέτε σήκω.

Δεχθῆτε με νὰ σηκωθῶ καὶ βάλτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε τὴ φυλλάδα μου καὶ τἀργυρὸ κονδύλι,
καὶ φέρτε τὸν πνεματικὸ νὰ μὲ ξεμολογήσῃ,
γιὰ νὰ σᾶς πῶ τὰ πάθια μου, τὰ ντέρτια ποῦ περάσαν.
Τὰ πάθια γὼ ποῦ ἔπαθα κανεὶς νὰ μὴν τὰ πάθῃ,
οὐδὲ Ῥωμιός, οὐδὲ Τοῦρκος, οὐδὲ καραβοκύρης,
οὐδὲ τὸ ψάρι 'ς τὸ γιαλό, οὐδὲ τὸ φίδ' 'ς τἀγκάθι.
Τρία χρόνια ἔτρεξα νὰ βρῶ καλὴ γυναῖκα,
καὶ ἄλλα τρία ἔτρεξα νὰ βρῶ καλὸ ζευγάρι,
καὶ ἄλλα τρία ἔτρεξα νὰ βρῶ ζυγὸ κι' ἀλέτρι.
Βρῆκα ζυγὸ ἀπ' ἀγριαλιά, κι' ἀλέτρι τσιμσιρένιο».
Καὶ πάει ὁ Γιάννης 'ς τὸ χωράφ', πάει γιὰ νὰ ὀργώσῃ.
Ἡ σπάθη βγάνει κόκκαλα καὶ τὸ ὑνὶ κεφάλια
Καὶ πάει πουλὶ καὶ κόνεψε δεξιὰ μεριὰ 'ς τὴ ζεύγλα,
κι' οὐδὲ λαλοῦσε σὰν πουλί, σὰν οὖλα τὰ πουλάκια,
μόνον λαλοῦσε κ' ἔλεγε μ' ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
«Στέκα, Γιάννη, καὶ μὴ κάμνῃς, στέκα καὶ μὴ ὀργώνῃς.
Ἐψὲς ἀργὰ ἐπέρασα τὴν ἄκρα 'π' τ' ἅγιο δῆμο,
ἄκουσα πῶς χωράτευαν κι' ἀνάβαλαν καὶ σένα.
Τὸ Γιάννη νὰ τὸν πάρουμε μαζὶ μὲ τς πεθαμένοι.
— Τί 'ν' τὸ κακὸ ποῦ ἔπαθα πάλι ἐγὼ ὁ καϊμένος;
Θὰ κάψω τὸ σπίτι μου, κανεὶς νὰ μὴ τὸ πάρῃ,
θὰ κάψω τὸ ἀλέτρι μου, κανεὶς νὰ μὴ ὀργώσῃ,
θὰ σφάξω τὸ ζευγάρι μου, ἄλλος νὰ μὴ τὸ ζεύξῃ».

ΣΗΜ Στ. 1. Κοίτ. ξ. κ. β. Σὰν ἀπεθάνει. Διώρθωσα τὸν στίχον ἐξ ἄλλων δημοτικῶν ᾀσμάτων. 4 ἡ ἄλλ'. 5 τρίτη πλειό. 6 Σ. νέε μ', νὰ φᾷς, νὰ πιῇς ν. νὰ φᾷς ἀ 11 πνευματικό 16 Ἐν τῇ προηγουμένῃ παραλλαγῇ ὁ ἀριθμὸς χάριν τοῦ μέτρου διωρθώθη εἰς τρισύλλαβον ἐν τῷ 2 στίχῳ, ἂν καὶ δὲν συνεφώνει πρὸς τὸν ἐν τῷ τρίτῳ. Ἴσως ἀντὶ τοῦ ἔτρεξα πρέπει νὰ τεθῇ ἐτριγύρισα 26 ἅγιο δῆμο = ἅγιον βῆμα τῆς ἐκκλησίας. 29 ἐγὼ καϋμένος

28

Μακεδονίας.

(Ἑστία 1889 τ. ΚΖ' σ. 323).

Σὰν κίνησιν ἡ Μῆτρις μας νὰ πάῃ νὰ ζευγαρίσῃ,
παίρνει νἀλέτρι ποὺ μηλιά, ζυγὸν μαλαματένιον,

κὶ γκάτσανον, ἁποῦ λαλεῖ, τριανταφυλλιᾶς κλουνάρι,
κὶ βόδια λαμπρουκέρατα 'ς ἕνα στρουφὸ χωράφι.
Σπέρνει σιτάρια δώδικα, κριθάρια δικαπέντι,
κὶ βρόμις δικατέσσιρα, μὰ δὲν θὰ τὰ θιρίσῃ.
Πουλοῦδι πάησι κ' ἔκατσι 'ς τἀπιγυρισματά του,
τασὰ λαλοῦσι κ' ἤλιγι, σὰν ἄνθρουπους τοὺν λέγει.
«Σπέρνεις, Μῆτρι μ', κὶ χαίρισι, μὰ δὲ θὰ τὰ θιρίσῃς.
—Τὰ ποῦ τὸ ξέρς, πουλοῦδι μου, πῶς δὲ θὰ τὰ θιρίσου;
—ν ἰψέ μεινα 'ς τοὺν οὐρανό, μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλοι.
Γλέπου τὸν Κύριο 'ς τὸ θρουνί, τὸ Χάρυ 'ς τὸ πουδάρι,
ἀχώρια γράφαν τς ζωντανοί, κι' ἀχώρια τς πιθαμένοι,
κὶ σένα, Μῆτρι μ', σ' ἔγραψαν μὲ τοὺς ἀπιθαμένοι.
—Τὰ νά ξιρα, πουλοῦδι μου, νιγὼ πῶς θὰ πιθάνου,
νὰ σφάξου τὰ βουδούδια μου, ἄλλους νὰ μὴν τὰ ζέψῃ
νὰ σφάξου τὴν καλοῦδα μου, ἄλλους νὰ μὴν τὴν πάρῃ».

*29

Λακκοβικίων Μακεδονίας.

(*Γουσίου*, τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου, Ἀθ. 1901 σ. 98-9 ἀρ. 152)
(Μοιρολόγι).

Σὰν κίνησε ὁ Κωσταντὴς νὰ πάῃ νὰ ζευγαρίσῃ,
παίρνει ἀλέτρι ποὺ μηλιά, ζυγὸ μαλαματένιο,
τὸν κάτσιανον ἁπὸ λαλεῖ, τριανταφυλλιᾶς κλωνάρι,
καὶ βόδια λαμπροκέρατα, καὶ ζεύλις ἀσημένις.
Σπέρνει σιτάρια δώδεκα, κριθάρια δεκαπέντε,
καὶ τότες πῆγε κ' ἔκατσε γιὰ νὰ προγιοματίσῃ.
Πουλοῦδι πῆγε κ' ἔκατσε πάνω 'ς τἀπογυρίσμα,
καὶ δὲ λαλοῦσε σὰν πουλί, σὰ μαῦρο χελιδόνι,
μόνον λαλοῦσ' ἀνθρωπινά, πικρὰ φαρμακωμένα.
«Σπέρνεις, Κώστα μ', καὶ χαίρεσαι, σπέρνεις καὶ καμαρώνεις,
καὶ νά ξερες, βρὲ Κώστα μου, πῶς δὲ θὰ τὸ θερίσῃς!
—Πὸ ποῦ τὸ ξέρς, πουλοῦδι μου, πῶς δὲ θὰ τὸ θερίσω;
—Ἐχτὲς ἦμαν 'ς τὸν Κύριο καὶ τώρα ποὺ κεῖ ἦρτα,
εἶδα τὸν Κύριο 'ς τὸ θρονί, τὸ Χάρο 'ς τὸ ποδάρι·
ἀχώρια γράφουν ζωντανούς, κι' ἀχώρια πεθαμένους,
καὶ σένα Κώστα, σ' ἔγραψαν μαζὶ μὲ τς πεθαμένους.
—Νὰ ξέρω γώ, πουλοῦδι μου, πῶς δὲ θὰ τὰ θερίσω,
θὰ κόψω τὴ γυναῖκα μου, ἄλλος νὰ μὴ τὴν πάρῃ,
θὰ κόψω τὰ βοδάκια μου ἄλλος νὰ μὴ τὰ ζέψῃ».

30

Μάνης.

(Παρνασσὸς 1893 τ. ΙϚ′ σ. 952-3).

Τὸ βλέπεις κεῖνο τὸ βουνὸ τὸ πέρα καὶ τὸ κεῖθε;
Ἐς τὴν ἀποσκιαδερὴ μεριὰ ὁ Μαυροειδὴς ἐσπέρνει.
Μά ᾽ιν᾽ τὸ ζευγάρι του καλό, ζυγὸς μαλαματένιος,
εἶν᾽ καὶ τὰ λοῦρα τοῦ ζυγοῦ χρυσᾶ, μαλαματένια.
Πουλάκι ἐπῆγε κ᾽ ἔκατσε ᾽ς τοῦ Μαυροειδῆ τἀσκιάδι.
Δὲν ἐκελάιδει σὰν πουλί, μηδὲ σὰ χελιδόνι,
μόν᾽ ἐκελάιδει κ᾽ ἔλεγε μ᾽ ἀνθρωπινὴ μιλίτσα.
«Ἄιντε, καϊμένε Μαυροειδή, κι᾽ ἂν σπέρνῃς δὲ θερίζεις.
—Πουλάκι μου, ποῦ τ᾽ ἄκουσες;...
—Ἐχθὲς προχθὲς ἐδιάβαινα μὲ δυὸ μὲ τρεῖς ἀγγέλους,
καὶ γράφαν καὶ τὸ Μαυροειδὴ μὲ τοὺς ἀποθαμένους».
Κ᾽ ἐκεῖ τὰ βόιδα σκότωσε καὶ τὸ ζυγὸ τσακίζει.
Πηγαίνει ᾽ς τὸ σπιτάκι του, τῆς γυναικός του λέει·
«Γυναῖκα, στρῶσε πάπλωμα, στρῶσε παχιὸ στρωμένο,
καὶ χάε γιὰ τὸν πνεματικὸ νὰ μὲ ξεμολογήσῃ».
Κι᾽ ὅσο νὰ πάῃ, κι᾽ ὅσο νἀρθῇ, ὁ Μαυροειδὴς πεθαίνει.

ΣΗΜ. 15 πνευματικό, Παρν.—χάε=ὕπαγε.

31

Λάστας τῆς Γορτυνίας.

(Παρὰ Ν. Λάσκαρη.—*Ν. Λάσκαρη*, Ἡ Λάστα, ἐν Πύργῳ 1908 σ. 299).
(τῆς τάβλας).

Ἀφίνει ὁ Γιάννης τὴν κλεψιὰ καὶ πιάνει τὸ ζευγάρι·
πὸ τὴν αὐγὴ ὥς τὸ δειλινὸ σπέρνει πέντε κουβέλια.
Μά χε τὰ βόιδι᾽ ἀπὸ στοιχειά, τἀλέτρια σιδερένια.
Πουλάκι ἐδιάη κ᾽ ἔκατσε ᾽ς τοῦ λιάρου τὰ καπούλια.
Δὲν ἐκιλάιδα σὰν πουλί, οὔτε σὰ χιλιδόνι,
παρὰ κιλάιδει κ᾽ ἔλεγε ἀνθρώπινη λαλίτσα.
«Εὐτοῦ ποῦ σπέρνεις, Γιάννη μου, σπέρνεις καὶ δὲ θερίζεις.
—Καὶ ποῦ τὸ ξέρεις βρὲ πουλί, ποῦ σπέρνω, δὲ θερίζω;
—Ἐψὲς προψές, πὠπέρναγα ᾽ς τοῦ Χάρου τὰ παλάτια,
ἄκουγα πῶς σ᾽ ἐγράφανε, μὲ τοὺς ἀποθαμένους.

—Δὲν εἶναι τρόπος, βρὲ πουλί, νὰ πᾷς νὰ μὲ ξεγράψῃς.
—Χάρος δὲν παίρνει μίλημα, δὲν παίρνει καὶ κουβέντα,
μοὺ παίρνει ἀνθρωπιναῖς ψυχαῖς καὶ πάει 'ς τὸν κάτω κόσμο».

ΣΗΜ. Στ. 9 καὶ ἄλλως: «πώδιάβαινα».—Ὁ πρῶτος στίχος μετέπεσεν εἰς παροιμίαν (*Πολίτου*, Παροιμίαι τ. Α' σ. 677 λ. ἀφίνω 6α).

Στ. 4 *λιάρου*, τοῦ λευκοῦ βοός. (βλ. περὶ τῆς λ. αὐτ. τ. Γ' σ. 133-4).

31β

Παραλλαγὴ Δημητσάνης τῆς Γορτυνίας.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Χαρ. Μελετοπούλου, καὶ ἐξ ἑτέρας Κ. Κασιμάτη)

Ὁ Γιάννης ἀρχισπόριζε 'ς ἕνα πλατὺ χωράφι·
μά εἶχε τὰ βόιδα ἀπὸ τὴ Χιό, τἀλέτρια σιδερένια,
καὶ τὴ φρουκέντρα ποῦ κεντάει ἀπ' ἄγριο κυπαρίσσι.
Πουλάκι πῆγε κ' ἔκατσε 'ς τοῦ μαύρου τὰ καπούλια.
Δὲν ἐκιλάιδει σὰν πουλί, μαηδὲ σὰ χιλιδόνι,
παρὰ ἐκιλάιδει κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ κουβέντα.
«Ἐσὺ τὰ σπέρνεις, Γιάννο μου, κι' ἄλλος θὰ τὰ θερίσῃ.
—Βρὲ ποῦ τὸ ξέρεις, ῥὲ πουλί, π' ἄλλος θὰ τὰ θερίσῃ;
—Ἐψὲ προψὲ ποῦ πέρναγα 'ς τοῦ Χάρου τὰ σαράγια,
ἄκουσα καὶ σὲ γράψανε μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
—Δὲν εἶναι τρόπος, ῥὲ πουλί, νὰ πᾷς νὰ μὲ ξεγράψῃς;
—Ἐκεῖ, Γιάννο μ', ποῦ γράφονται, μάτα δὲν ξαναγράφουν».

ΣΗΜ. Διαφοραὶ τῆς δευτέρας παραλλαγῆς. Στ. 1. Ὁ Χρῆστος ἐκαμάτευε 'ς ἕνα 2 ἀπὸ στοιχειό, τἀλέτρι σιδερένιο. 4 Π. ἐβγῆκε κ' ἔ. 'ς τοῦ μ. τὸ καποῦλι. 5 δὲν ἐκιλάιδα. 6 π. κιλάιδα. 7 Ξάκρισ' το, Χρῆστο, ξάκρισ' το, κι' ἄ. 8 Τὸ ποῦ τὸ ξ. 9 Ἐ. βραδιοῦ π. 10 κι' ἄ. καὶ σὲ γράφανε 11 νὰ πᾷ νὰ μὲ ξεγράψῃς, νὰ σοῦ χρυσώσω τὰ φτερά, νὰ σ' τὰ περιχρυσώσω; 12 Ἐκεῖ ποῦ γράφουν, ὁ ἄμοιρος, γράφουν καὶ δὲν ξεγράφουν.

32

Κρήτης.

(Κρητικὸς Λαὸς 1909 σ. 15).

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι' ἡ γῆ τονε τρομάσσει,
κ' ἡ πλάκα του ἀνατριχιᾷ, ποῦ θά τονε σκεπάσῃ.
Καὶ τσῆ καλῆς του φώνιαξε νὰ πᾷ τὴν ἐρωτήξῃ.
«Ἂν ἀποθάνω, βρὲ καλή, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρῃς;
— Ἂν ἀποθάνῃς, Διγενή, τὰ μαῦρα θὲ νὰ βάλλω,
νὰ τρώῃ σένα ἡ μαύρη γῆ κ' ἐμὲ τὰ μαῦρα ῥοῦχα».
Μὰ κεῖνος δὲ τσῆ πίστεψε, πάλι ξαναρωτᾷ την:
«Ἂν ἀποθάνω, βρὲ καλή, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρῃς;
— Ἂν ἀποθάνῃς, Διγενή, τὰ μαῦρα θὰ φορέσω,
νὰ τρώῃ σένα ἡ μαύρη γῆ κ' ἐμὲ τὰ μαῦρα ῥοῦχα».
Μὰ πάλι δὲν τς ἐπίστεψε καὶ τρὶς ξαναρωτᾷ τη:
«Ἂν ἀποθάνω, βρὲ καλή, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρῃς;
—Ἂν ἀποθάνῃς Διγενή, τὸν ἄρχο θὲ νὰ πάρω,
ὁποῦ 'ν' ἡ πρώτη μου χαρά, τὸ πρῶτο μου καμάρι».
Ποὺ τὰ μαλλιὰ τὴν ἅρπαξε τρεῖς γύρους καὶ τσῆ κάνει.
«Ἄφις με, σκύλε Διγενή, νὰ πῶ ἕνα τραγοῦδι.
Τρεῖς ἀδερφίδες ἤμεσταν κ' οἱ τρεῖς ἀδικοπῆγαν,
ἡ μιὰ ἐπῆγ' ἀπὸ φωτιὰ κ' ἡ γι' ἄλλη ἀπὸ πηγάιδι,
κ' ἐγὼ τὸ κακορρίζικο 'ς τοῦ Διγενὴ τὰ χέρια!
Ἔπαρε πέρδικα πλουμί, καὶ σὺ τρυγόνα πάσο,
καὶ σὺ τὸ σφακολούλουδο πάρε τὴν κοκκινάδα,
καὶ σὺ βρουλιά, κομποβρουλιά, ἔπαρε τὰ μαλλιά μου,
νὰ μὴν τὰ πάρῃ θηλυκὸ νά χῃ τὰ βάσανά μου».

ΣΗΜ. Στ. 15 ἅρπαζε ΚΛ. — Στ. 20 *πάσο* (ἰταλ. passo) τὸ βῆμα, τὸ βάδισμα. 21 *σφακολούλουδο* τὸ ἐρυθρὸν ἄνθος τῆς ῥοδοδάφνης (nerium oleander L.), ἥτις ἀλλαχοῦ καλουμένη *πικροδάφνη, ῥοδοδάφνη* ἢ *φυλλάδα*, ἐν Κρήτῃ ὀνομάζεται *σφάκα* (ἐκ τοῦ ἀρχ ἑλλ. *φάσκος). 22 *βρουλιὰ* ὁ σχοῖνος (juncus acutus L.).

*33

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς)·

Τρίτην ἐσπάρθη ὁ Διγενής, καὶ τρίτην ἐγεννήθη,
τρίτην ἐκαβαλλίκεψε τἀπαίδευτο μουλάρι,

καὶ τό μαθε νὰ περπατῇ, καὶ τό μαθε νὰ δρέμῃ,
καὶ τό μαθε νὰ δέχεται τοὺς ἄγριους πολέμους.
Βασιλοποῦλα ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὸ παλάτι.
Προξενιτειὰ τῆς ἔστειλε γυναῖκα νὰ τὴν πάρῃ.

Πρὸς τὴν προξενήτριαν, κρούουσαν τὴν αὔλειον, ὁ βασιλεὺς λέγει:

Ἂν εἶναι φίλος νὰ διαβῇ, ἂν εἶν' ὀχρθὸς νὰ σκάσῃ,
καὶ ἂν εἶναι καὶ γιὰ προξενειά, νὰ πῇ καὶ νὰ περάσῃ.

Ἡ προξενήτρια ἀπήντησεν, ὅτι ἦλθε νὰ εἰπῇ καὶ νὰ σταθῇ, καὶ ὄχι νὰ περάσῃ. Ἐρωτήσαντος δὲ τὸ ὄνομα, εἶπεν ἐκείνη τὸ τοῦ Διγενῆ, καὶ τοὺς ἐπαίνους. Πρὸς ἃ ὁ βασιλεύς:

Δὲ θέλω γὼ τὸν Γαρζανῆ...
'ς τὴν ὄξω πόρτα μάνδαλο, 'ς τὴ μεσιανὴ κοράκι,
'ς τὴν ὄξω 'ς τὴν παράοξω θυμάρι τῆς αὐλῆς μου.

Τότε ὁ Διγενὴς καταφυγὼν εἰς μάγισσαν ἔμαθε τὸ βιολί, διὰ τοῦ ὁποίου κατάφερε τὴ βασιλοποῦλα ξυπόλυτη νὰ πάῃ 'ς τὴν πόρτα του τὴ νύχτα. Ἀκούσασα δὲ ἡ μήτηρ τοῦ Δ. κρουομένην τὴν θύραν καὶ ὅτι ἡ κρούουσα ἦν ἡ βασιλόπαις, ἐξετόξευσε πικρὰν εἰρωνείαν ἐπὶ τοῖς λόγοις τοῦ βασιλέως, εἰπόντος εἰς τὴν προξενήτριαν, ὅτι·

ὅταν ξυπνοῦν οἱ ἄρχοντες, τότε κοιμᾶται κείνη,
κι' ὅταν λαλοῦν οἱ πέρδικες, τότε ξυπνάει ἐκείνη.
Καὶ τώρα τὸ βραδὺ βραδὺ τσουρτσούρκαις τσουρτσουρίζουν;

Τὴν ἐπιοῦσαν ἐκίνησε φουσσᾶτο ὁ βασιλεὺς κατὰ τοῦ Διγενῆ, ὅστις πρῶτον ἠρώτησε τὴν βασιλοποῦλαν τίνες εἶναι οἱ ἐρχόμενοι· αὕτη δὲ ἀπήντησεν, ὅτι οἱ μὲν μελανείμονες εἶναι οἱ γονεῖς της οἱ δὲ γαλάζια φοροῦντες τἀδέρφια κι' ἀξαδέρφια της, οἱ δὲ λευχείμονες ἦσαν ὁ στρατός. Τότε ἐρρήχθη ὁ Διγενὴς ξιφήρης καί:

'ς τὸ ἔμπα χίλιους ἔσφαξε, 'ς τὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες,
καὶ εἰς τὸ ξαναγύρισμα ἔσφαξε πεντακόσιους.

Εὗρε δὲ τὰ πεθερικά, οἵτινες τῷ εἶπον, ὅτι ἀδίκως ὠργίσθη, καθόσον ἐκεῖνοι τοῦ ἔφεραν προικιά. (Ἀλλ' ἐκεῖνος καὶ τούτους ἐφόνευσε;)

Εἶτα σκάψας μόνος, εἰσῆλθεν εἰς λάκκον, προσκαλέσας δὲ καὶ τὴν βασιλοποῦλαν, ὅπως τὴν φιλήσῃ τὸ τελευταῖον, ἔσυρεν ἄνω τοῦ λάκκου μεγάλην πλάκα, βράχον, καὶ οὕτω συναπέθανεν αὐτῇ, ἥτις ηὐχήθη τὴν ὡραιότητά της νὰ τὴν πάρουν μόνον ἡ πικροδάφνη καὶ οἱ πέρδικες. Μετεμορφώθησαν δὲ ὁ μὲν Διγενὴς εἰς κάλαμον, ἡ δὲ ἐρωμένη του εἰς δάφνην.

Πᾶσα Λαμπρὴ καὶ Κυριακὴ καὶ πίσημον ἡμέρα,

ἔσκυβεν ὁ κάλαμος κ' ἐφίλειγε τὴ δάφνη, καὶ πάλι ἔσκυβε ἡ δάφνη κ' ἐφίλειγε τὸν κάλαμο. Βασιλοποῦλα δὲ βλέπουσα ταῦτα ἐκ τῶν ὑψηλῶν ἀνακτόρων ἔκραξε:

Γιὰ ἰδές τα τὰ μαργιόλικα καὶ τὰ μαργιολεμένα,
καὶ ζωντανὰ ἀγαπιώτουσαν καὶ τώρα πεθαμένα.

ΣΗΜ. Τὸ ᾆσμα τοῦτο ἐστάλη πρὸ τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν Νεοελληνικῶν ἀναλέκτων ἐπιτροπείαν τοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ. Εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ φύλλου χάρτου ἡμικλάστου· εἰς τὴν ἀριστερὰν στήλην τούτου εἶναι γεγραμμένοι οἱ πρῶτοι πέντε στίχοι διὰ γυναικείας χειρὸς (ἄλλης παρὰ τὴν γράψασαν τὸ ὑπ' ἀρ. 59 ᾆσμα). Εἰς δὲ τὴν δεξιὰν ἐπαναλαμβάνονται οἱ στίχοι οὗτοι διωρθωμένοι, ἕπεται δὲ τὸ λοιπὸν ᾆσμα, οὗ μὴ ἐνθυμούμενος πολλοὺς στίχους ὁ καταγράψας, συνεπλήρωσε τὰ κενὰ διὰ περιλήψεων. Τῶν διορθώσεων τῶν πρώτων πέντε στίχων παρεδέχθημεν τὴν τοῦ πρώτου ἡμιστιχίου, ἀνθ' οὗ ἡ πρώτη γράψασα εἶχε: Τρίτην ἐστάθη ἐν τῇ γενῆς· ἐπροτιμήσαμεν δὲ ν' ἀφήσωμεν ἀμετάβλητον καὶ τὸν ἀσυνήθη τύπον ἐν τέλει τοῦ 3ου στίχου «νὰ δρέμῃ» ὅπερ ὁ δεύτερος συλλογεὺς μετέβαλεν εἰς τὸ «νὰ τρέχῃ». Αἱ ἄλλαι διορθώσεις ἢ παραλλαγαὶ εἶναι αἱ ἑξῆς: Στ. 1 Τρίτη-Τρίτη. 2 καὶ τρίτη καβ. 5 Βασιλοποῦλ' ἀγάπησε.— Ἡ ἐν στ. 10 λ. κοράκι ἔχει τὴν εἰδικὴν σημασίαν, ἣν ἔχει ὁμοίως καὶ ἡ ἀρχαία κόραξ.— Ἡ εὐχὴ τῆς συζύγου τοῦ Διγενῆ, κληροδοτούσης τὴν καλλονὴν αὐτῆς εἰς τὴν πικροδάφνην καὶ τὰς πέρδικας, συμπληροῦται ἐκ τῆς προηγουμένης παραλλαγῆς (στ. 20-3).

34

Κερασοῦντος.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς *Ι. Βαλαβάνη*).

Σεράντα δράκ', σεράντα δράκ', σεράντα παλληκάρια,
ἐχπάστανε νὰ πάγουνε, νὰ πᾶν 'ς σὴγ ξενιτείαν.
Ὅρκον βαρὺν ἐπήρανε νὰ μή ἀφουν τ' ἕναν τἄλλο,
ἂν κάποιος καὶ ἀρρωστᾷ οἱ ἄλλοι νὰ μὴ ἀφίννε.
'Σ σὸ μεσοστράτ' 'κ ἐπρόφθασαν, 'ς σὸ μεσοστράτ' 'κ ἐπῆγαν,
ἐρρώστησεν ὁ Κωσταντὴς ἀπάν' 'ς σὸ σταυροδρόμιν.
«Κλάψομ με, μάννα μ', κλάψομ με, ἐγὼ θέ ν' ἀποθάνω.
Ἂν ἀποθάνω, θάψτε με 'ς ἕναν ψηλὸν ῥασ'ιόπον,
κι' ἂν ἀμπερνᾷ ὁ κύρης μου, ἂς βάλῃ τὸ καντῆλιν,
κι' ἂν ἀμπερνᾷ ἡ μάννα μου, ἂς βάλῃ τὸ ἐλᾶδιν,
κι' ἂν ἀμπερνᾷ κι' ὁ ἀδελφόμ μ', ἂς βάλῃ τὸ φωλάριν,
κι' ἂν ἀμπερνᾷ κ' ἡ ἀδελφή μ', ἂς ἄφτῃ τὸ καντῆλιν,
κι' ἂν ἀμπερνᾷ κ' ἡ κάλη μου ἂς τὸ γεμίζῃ δάκρυα».
Ἁπλῶννε τὸ μαντῆλιν ἀτ' καὶ στρώνν ἀπάν' 'ς σὸν δρόμον,
καὶ λύννε τὸ ζωνάριν ἀτ' καὶ θέκνε 'ς σὸ κεφάλ'ν ἀτ',
καὶ χῶννε τὸ μιστράχιν ἀτ', καὶ δένν' ἐκεῖ τὸμ μαῦρον,
καὶ παῖρνε τὸ σπαθίν ἀτου ἀς τὸ χρυσὸν θεκάριν,
καὶ κόφτουνε τὸν τάφον ἀτ' ἀπάν' 'ς σὸ σταυροδρόμιν·
φυτεύνν ἀπάν' 'ς σὸν τάφον ἀτ' ἕναν μηλιᾶς φυτάκιν,
ἀπάν' 'ς τὸ λάσ'ιν τὸ κλαδίν, ἀπάν' κανδήλ' κρεμάννε.
Ἔρτε κι' ὁ κύρς ἀτ' νὰ διαβαίν', νὰ βάλ' ἐκεῖ ἐλᾶδιν,
ἔρτε κ' ἡ μάννα τ' νὰ διαβαίν', νὰ βάλ' ἐκεῖνε δάκρυα,
ἔρτε κ' ἡ κάλια τ' νὰ διαβαίν', κλαιμένη καὶ φλιμμένη.
«Γιά σούκ', γιά σούκ', ναὶ ἕταιρέ μ', κ' ἔπαρ' κ' ἐμὲν ἐντάμαν».

ΣΗΜ. Στ. 2 *ἐχπάστανε νὰ π.*=ἠθουλήθησαν, ὥρμησαν νὰ ὑπάγουν. 7-13. Οἱ στίχοι οὗτοι παρενετέθησαν ἐξ ἑτέρου ᾄσματος, ὡς εἰκάζει ὁ Βαλαβάνης, οὐχὶ πιθανῶς. 16 μιστράχιν=λόγχη (λ. τουρκ.).

35

Πόντου.

(Εὔξεινος Πόντος 1880 τ. Α' σ. 351-2).

'Ακρίτες κάστρον ἔχτιζεν, 'Ακρίτες περιβόλιν,
'ς ἕναν ὁμάλ' 'ς ἑνὰν λιβάδ', 'ς ἕναν πιδέξιον τόπον,

τ' ὁλόγερα τάφρον ἔκοφτεν, 'ς τὴν μέσην στέν' τὸν κάστρον.
Ὅλια τὰ ὄρημ' τὰ νερὰ ἐκεῖ αὐλακιάζ' καὶ φέρειν,
ὅλια τοῦ κόσμου τὰ δεντρὰ ἐκεῖ φέρ' καὶ φυτεύειν,
ὅλια τοῦ κάμπημ' τὰ πουλιὰ ἐκεῖ φέρ' καὶ φωλιάζειν.
Ἡ κάλη του ἐγρήκανεν ἃς τοῦ πουλὶ τὰς γλώσσας.
«Ἀκοῦσ', ἀκοῦσ', ν' Ἀκρίτα μου, ντὸ λέγνε τὰ πουλόπα;
πάντα κιλάιδιναν κ' ἔλεγαν «πάντα θὰ ζῇ Ἀκρίτες»,
Ἀτώρα κιλαι̯δοῦν καὶ λέγν «θὲ ν' ἀποθάν' Ἀκρίτες».
—Ἀφῆστε τὰ πουλόπα μο, ἂς κιλαι̯δοῦν καὶ σ῾αίρουν,
ἀτὰ μωρὰ καὶ παλαλά, νὰ κιλαι̯δοῦν 'κὶ ξέρνε.
Φέρτε με καὶ τὸ μαῦρο μου, ἄς πάγω 'ς τὸ κυνῆγιν,
ἂν εὑρήκω καὶ κυνηγῶ, ἐγὼ 'κὶ θ' ἀποθάνω,
κι' ἂν 'κ εὑρήκω νὰ κυνηγῶ, ἐγὼ θὲ ν' ἀποθάνω».
Τὰ ὄρηα ἐλογύρισεν, τοὺς κάμπους ἐδιακλῶστεν,
Τοὺς λόγγους ἐδιαπάτεσεν, πουθὲν κυνῆγιν 'κ εὗρεν.
Ἁβρὸς λαγὸς ἐβόσ῾κετον 'ς πράσινον λιβαδόπον·
τουξουλαγεύι̯', τὰ λαγγώνικ' ἀτ', ἀργοποροῦν, 'κὶ πάγνε,
ῥαβδοκοπᾷ τὸ μαῦρον του, ἐκεῖ πάγ κατιβαίνειν.
Τὸγ Χάρον καὶ ν ἐπέντεσεν, καὶ πολλὰ χαρεμένον.
«Ποῦ πᾷς, ποῦ πᾷς, ναὶ Χάρε μο, καὶ πᾷς καὶ χαρεμένος;
'Σ τἐσὲν ἔρχομαι, ν' Ἀκρίτα μο, ἔρχουμαι καὶ χαρεμένα.
—Ἐγὼ καὶ σὺ ἂς παλεύωμεν 'ς τὸ χάλκινον τ' ἁλῶνιν.
Χάρε μ', κι' ἂν νικᾷς με σύ, χάρσ νὰ ἓν τὸ ψιόπο μ',
Χάρε μ', κι' ἂν νικῶ σε γώ, χαρίσ' με καὶ τὸ ψιόπο μ',».
'Σ τὸ πρῶτον καὶ τὸ πάλεμαν, Ἀκρίτες ἐνικέθεν,
'ς τὸ δεύτερον τὸ πάλεμαν, ὁ Χάρον ἐσκοτῶθεν.

ΣΗΜ. Ὁ ἐκδότης σημειώνει ὅτι ἐλησμόνησεν πρὸ χρόνων τὸ τέλος τοῦ ᾄσματος τούτου, ὅπερ ᾀδόμενον κατὰ τοὺς γάμους, ἐνθυμεῖτο ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας· καὶ ὅτι ἡ ἔννοια εἶναι ὅτι ὁ Ἀκρίτες θάψας τὸν Χάρον, μετὰ πολλὰ ἔτη ἐκ περιεργείας κινούμενος ἀνέσκαψε τὸν τάφον· ἐκ τῆς δυσωδίας δὲ τοῦ πτώματος κτυπηθείς, ἀπέθανεν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι μᾶλλον ἡ ἐξήγησις τοῦ τέλους τοῦ ᾄσματος ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ οὐχὶ αὐτὸ τὸ ᾆσμα. Πάντως δὲ οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι δὲν ἔχουσιν ὀρθῶς, καὶ πρέπει νὰ διορθωθῶσι, συμφώνως καὶ πρὸς τὰς ἄλλας παραλλαγὰς «'Σ σὸ πρῶτον— ὁ Χάρων ἐνικέθεν, 'ς σὸ δεύτερον τὸ πάλεμαν ὁ Ἀκρίτες ἐσκοτῶθεν» —Στ. 22 πᾷς Χ. ΕΠ. 25. 26. ψιόπον ὑποκοριστικὸν τοῦ ψυχὴ (καὶ κατὰ συγκοπὴν ψή)

*36

Σινασοῦ.

(*Ἀρχελάου*, Ἡ Σινασός. Ἀθ. 1899 σ. 159-160).

Ἀκρίτης κάστρον ἔχτισε, Χάρος νὰ μὴν τὸν εὕρῃ,
διπλοῦν τριπλοῦν τὸ ἔχτισε σιδερογκαρφωμένο.
Ἐγύρισε καὶ ἐτράνησεν, Χάρος τὸν παραστέκνει.
Φώναξεν ἡ καλίτζα του κ' εἶπεν τοῦτα τὰ λόγια.
«Καλῶς ἦρτες, ἅη Χάρε μου, ἔλα ἂς φάμ' κι' ἂς πιοῦμε.
—Ἐγὼ διὰ φαγεῖ δέν ἦρτα, καὶ διὰ πιοτὸν δὲν ἦρτα,
ἦρτα διὰ τὸν Ἀκρίτη σου, νὰ πάρω τὴν ψυχή του.
—Χάρε μου, πᾶρ' πέντε μ' παιδιά, κι' ἄφες με τὸν Ἀκρίτη,
κι' Ἀκρίτης μου παιδί ἐνι, κι' ἄλλα παιδιὰ θὰ κάμῃ.
—Ἐγὼ διὰ τὸν Ἀκρίτη σου πέντε ψυχαῖς δὲν παίρω.
Ἂς εἶν' κι' αὐτὸς γιὰ χάρισμα ἄλλαις σεράντα μέραις».
Κ' ἡ κόρ' ἐπαραγρήκησε ἄλλους σεράντα χρόνους.
«Μητέρα, ἔλ' ἂς φάμ' κι' ἂς πιοῦμ', ἔλα νὰ ξεφαντώσωμ',
κι' ὁ Χάρος μᾶς ἐχάρισεν ἄλλα σαράντα χρόνους».
Σώθαν τὰ σεραντάμερα καὶ οἱ σεράντα ὥραις.
Χάρος τὸν παραστάθηκε νὰ πάρῃ τὴν ψυχή του.
«Χάρε μου, ποῦ 'ν' ὁ λόγος σου, ποῦ ναι ἡ συντυχιά σου;
—Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος μου, κ' ἡ συντυχιά μ' αὐτή ναι».
Ὡστοῦ νὰ σώσ' τὸ λόγο του, νὰ σώσ' τὴν συντυχιά του,
ἀπ' τὰ μαλλιὰ τὸν ἔπιασε 'ς τὰ μάρμαρα τὸν βάζει.
—Χάρε μ', ἄφες μ' ἀς τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσ' με ἀς τὸ χέρι,
ἢ δεῖξε με τὴν τέντα σου μονάχος μ' ἂς πηγαίνω.
—Ἂν σὲ δείξω τὴν τέντα μου πολὺ θενὰ τρομάξῃς.
Ὅλο τριγύρω πράσινα κ' ἡ μέση του βαμμένη.
Κόμμα ψωμὶ κι' ἂν ἔδωκες, παράδεισο θὰ λάβῃς,
κόμμα παρᾶ κ' ἂν ἔδωκες, χρυσὴ λαμπάδα μπρός σου,
κόμμα ῥοῦχο κι' ἂν ἔδωκες, προστά σου θ'νὰ τὸ φέρουν,
κι' αὐτὰ ἂν δὲν τὰ ἔκανες, 'ς τοῖς πίσσαις, 'ς τὰ χατράνια».

ΣΗΜ. Στ. 25-27. *Κόμμα* (κόπτω) τὸ κοινῶς κομμάτι. 28 *χατράνια* κοιν. κατράμια, ἐνιαχοῦ κατράνια (τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ ἰταλ. catrame, τὸ δὲ κατράνι ἢ χατράνι ἀμέσως ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ κατράν, ὅθεν καὶ ἡ ἰταλ. λέξις).

37

Σινασσοῦ.

(*P. de Lagarde*, Neugriechisches aus Klein-Asien. Göttingen 1886 σ. 26=Abhandl. d. kgl. Gesellsch. d. Wissensch. zu Göttingen).

Σίδηρον κάστρον ἔχτισα κ' ἐγὼ γιὰ τὸν Ἀκρίτη,
Χάρος νὰ μὴν τὸν εὕρῃ.—
Τὸν ἔκλωσε καὶ τράνησε, Χάρος τὸν παρεστάθη.
«Καλῶς ἦλθες, ἄγη Χάρε μου, νὰ φάμεν καὶ νὰ πιοῦμεν.
—Ἐγὼ γιὰ φαγεῖ δὲν ἦρτα, καὶ γιὰ πιοτὸ δὲν ἦρτα,
ἐγὼ γιὰ τὸν Ἀκρίτη ἦρτα, νὰ πάρω τὴν ψυχήν του.
—Χάρε μου, πᾶρ' τὰ πέντε μου παιδιά, κ' ἄφες με τὸν Ἀκρίτη.
Ἀκρίτης μους παιδὶν ἔνι, καὶ ἄλλα παιδιὰ νὰ κάμῃ.
—Κ' ἐγὼ γιὰ τὸν Ἀκρίτη σου πέντε ψυχαῖς δὲν παίρνω.
Ἂς εἶν' Ἀκρίτης σου τὸ σὸν ἄλλα σαράντα μέραις».
Κ' ἐκείνη παρεγρήκησεν ἄλλα σαράντα χρόνους.
«Γιὰ φά, γιὰ πιέ, Ἀκρίτη μου, γιὰ βγάλε καὶ παιγνίδια.
Ὁ Χάρος μᾶς ἐχάρισεν ἄλλα σαράντα χρόνους».
Τὸν ἔκλωσε καὶ τράνησε, Χάρος τὸν παρεστάθη.
«Χάρε, πῶνι ὁ λόγος σου, πῶνι ἡ συντυχιά σου;
—Κ' ὁ λόγος μου ἐτοῦτο νι, κ' ἡ συντυχιά μου ἀτό νι.
—Ἂς πάρῃ Ἀκρίτης τὸ σπαθί, καὶ σύ, Χάρε, τὸ κοντάρι,
ἐβγᾶτ' ἐκεῖ 'ς σὸ πόλεμο, 'ς ἕνα πλατὺ λιβάδι».
Νοῦτον ὁ Χάρος φρόνιμος καὶ κάλλιο παιδευμένος.
Ἔπιασε Χάρος τὸ σπαθί, τζακίσθην τὸ σπαθί του,
πιάσε κ' ἀπὸ κονταριοῦ, τζακίσθην τὸ κοντάρι.
Ἀς τὰ μαλλιὰ τὸν ἔπιασε, 'ς τὰ μάρμαρα τὸν κρούει.
«Χάρ', ἄφες μ' ἀς τὰ μαλλιά, καὶ πιάσ' μ' ἀς τὸ χέρι.
Γιὰ δεῖξε με τὴν τέντα σου, καὶ μοναχό μ' ἂς πάγω.
—Ἂν σὲ δείξω τὴν τέντα μου, πολὺ θενὰ τρομάξῃς.
ὡς κλώθει ὁλοπράσινα, καὶ μέσα ῥοχιασμένα,
ὡς κλώθουν τὰ τεντώματα, παλληκαριοῦ βραχιόνια».

ΣΗΜ. Στ. 2. Ἴσως δύναται νὰ συμπληρωθῇ κατὰ τὸ ὑπ' ἀρ. 36: Διπλοῦν τριπλοῦν τὸ ἔχτισα, Χάρος... 3. Κλώθω=γυρίζω, ζητῶ. Τρανῶ, βλέπω. Στ. 5. Ἴσως: Ἐγὼ δὲν ἦρτα γιὰ φ. 12 βγ. παιγν. L. 13 χάρισεν. L. 15 πῶνι=ποῦ ἔνι. 16 ἐτοῦτο νι=ἐτοῦτο ἔνι, εἶναι. 19 Νοῦτον=νῆτον, ἦτον. — Ἡ συνομιλοῦσα ἐν ἀρχῇ μετὰ τοῦ Χάρου ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ἡ σύζυγος καὶ ὄχι ἡ μήτηρ τοῦ Ἀκρίτου, ὡς ὑπέλαβεν ὁ ἐκδότης.

38

Πόντου.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Ι. Βαλαβάνη)

Ἀπὸ θεοῦ λαλιά ἔρθεν «ὁ Γιάννες θ' ἀποθάνῃ».
«Ἅ-Γιώργ', Ἅ-Γιώρ' ἐγλήγορέ μ', Ἅ-Γιώρ' ἀνδρειωμένε μ',
'ς τὸν οὐρανὸν θὲ νὰ προφτάντς, τὸγ Γιάννεν κι' ἄλλα χρόνια».
Σ τὸν οὐρανὸν ἐπρόφτασεν, τὸν θεὸν ἐπαρακάλνεν.
«Ἅ-Γιώρ', γιατί εἶσαι μωρός; μωρὰν δουλείαν τὸ κάμεις·
Τὰ χρόνια τ' ἐτελείωσαν, ὁ Γιάννες θ' ἀποθάνῃ.
Ἄμε καὶ πὲ τὸγ κύρην ἀτ', θὰ ζῇ κι' ἄλλο ὁ Γιάννες».
«Καὶ ἂς τὰ χρόνια μ' τὰ καλά, χρόνον πάλιν 'κὶ δοίγω».
«Ἅ-Γιώρ', Ἅ-Γιώρ' ἐγλήγορέ μ', Ἅ-Γιώρ' ἀνδρειωμένε μ',
'ς τὸν οὐρανὸν θὲ νὰ προφτάντς, τὸν Γιάννεν κι' ἄλλα χρόνια»
Σ τὸν οὐρανὸν ἐπρόφτασεν, τὸν θεὸν ἐπαρακάλνεν.
«Ἅ-Γιώρ', γιατί εἶσαι μωρός; μωρὰν δουλείαν τὸ κάμεις·
Τὰ χρόνια τ' ἐτελείωσαν, ὁ Γιάννες θ' ἀποθάνῃ.
Ἄμε καὶ πὲ τὴμ μάνναν ἀτ', θὰ ζῇ τριάντα χρόνια.
Τ' ἐμσὰ ἂν ἔν καὶ δοῖ ἀτον, θὰ ζῇ κι' ἄλλο ὁ Γιάννες».
«Καὶ ἂς τὰ χρόνια μ' τὰ καλὰ χρόνον πάλιν 'κὶ δοίγω».
«Ἅ-Γιώρ', Ἅ-Γιώρ' ἐγλήγορέ μ', Ἅ-Γιώρ' ἀνδρειωμένε μ',
'ς τὸν οὐρανὸν θὲ νὰ προφτάντς, τὸγ Γιάννεν κι' ἄλλα χρόνια».
Σ τὸν οὐρανὸν ἐπρόφτασεν, τὸν θεὸν ἐπαρακάλνεν.
«Ἅ-Γιώρ', γιατί εἶσαι μωρός; μωρὰν δουλείαν τὸ κάμεις.
Τὰ χρόνια τ' ἐτελείωσαν, ὁ Γιάννες θ' ἀποθάνῃ.
Ἄμε καὶ πὲ τὴν κάλην ἀτ', θὰ ζῇ σεράντα χρόνια,
τ' ἐμσὰ ἂν ἔν καὶ δοῖ ἀτον, θὰ ζῇ κι' ἄλλο ὁ Γιάννες».
«Καὶ τὰ σεράντα δοίγ' ἀτόν, κι' ἄλλα σεράντα τόσα»

ΣΗΜ. Στ. 7. Τὸ ᾆσμα ἀτελές· ὁ Θεὸς παραχωρεῖ εἰς τὸν Γιάννην τὰ ἡμίση ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ πατρός του, ἂν οὗτος δεχθῇ νὰ τῷ τὰ δώσῃ· ἀλλ' ὁ πατὴρ ἀρνεῖται, ὡς καὶ ἡ μήτηρ ὕστερον. Τὰ ἐλλείποντα συμπληροῦνται ἐκ τῶν ἑπομένων παραλλαγῶν.— 8 *δοίγω*= διδω. 15 Ἂν εἶναι (ἂν τύχῃ) καὶ δώσῃ εἰς αὐτὸν τὰ μισά.

*39

Πόντου.

(*Π Τριανταφυλλίδου,* οἱ φυγάδες σ. 174-5. — Ἀνέκδοτος συλλογὴ Ι. Βαλαβάνη).

Ὁ Γιάννες ὁ μονόγιαννες, κι' ὁ μοναχὸν ὁ Γιάννες,
ὁ Γιάννες ἑτοιμάσκεται νὰ φτάγ' χαρὰν καὶ γάμους.
Χάρος 'ς σὴμ πόρταν ἔστεκεν, κι' ἀτόναν φοβερίζει.
«Χάρε μ', κι' ἀπόθεν ἔρχεσαι, καὶ πᾶς συγχαρεμένος;
—Ἔρθα νὰ παίρω τὴμ ψυχή σ', καὶ πάγω χαρεμένα.
—Χάρε μ', ἔλ' ἂς παλεύουμε 'ς σὸ χάλκενον τ' ἁλῶνιν,
ἂν ἒν καὶ τὸ νικᾷς μ' ἐσύ, ἔπαρ' τὴμ ψ῾σ῾ήμ μ' καὶ δέβα,
ἂν ἒν καὶ τὸ νικείεσαι, θὰ φτάγω γὼ τὸγ γάμον.
—Ἐμὲν ἀδὰ ποῦ ἔστειλεν πᾶς κ' εἶπεν φὰ καὶ πία,
πᾶς κ' εἶπεν, ἔβγα πάλεψον 'ς σὸ χάλκενον τ' ἁλῶνιν;
Ἐμὲν ἀδὰ ποῦ ἔστειλεν, ψυχὴν ἔπαρ' καὶ ἔλα».
—Παρακαλῶ σε, Χάρε μου, Θεοῦ παρακαλίαν,
ἐχὼ καιρὸν νὰ σ῾αίρουμαι, μουράτια νὰ πλερώνω,
ἐμὲν ζωὴν γιὰ χάριξον, ἂς φτάγω γὼ τὸγ γάμον.
—Ἐμὲν ἀδὰ ποῦ ἔστειλεν πᾶς κ' εἶπεν φὰ καὶ πία,
πᾶς κ' εἶπεν κάθ' κὰ πέρμεσον, πότε θὰ φτάς τὸν γάμο σ',
ἐμὲν π' ἔστειλεν εἶπε με, ψυχὴν ἔπαρ' καὶ ἔλα.
—῾Αγ Γιώρι μ', πρόφτα 'ς τὸ Θεόν, τὸν Γιάννεν κι' ἄλλα χρόνια».
῾Αγ Γιώρς εὐθὺς ἐπρόφτασεν 'ς τὰ ἐπουράν' ἐξέβεν,
παρακαλεῖ τὸν ποιητήν, τὸν Γιάννεν κι' ἄλλα χρόνια.
«Ἄγτ' ἄμε πὲ τὸν κύρην ἀτ', θὰ ζῇ τριάντα χρόνια,
ἂς δῇ τ' ἐμσὰ τὸν Γιάννεν ἀτ', κ' ἂς πάγ' νὰ στεφανοῦται.
—Κέρδε μ', ἀφέντη μ', κέρδε με, ὁ Χάρον μὴ κερδαίν' με.
—Υἱέ μ', πῶς νὰ κερδαίνω σε, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' σε;
—Δός μ' ἂς τὰ χρόνια σ' τὰ πολλά, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με.
—Ἐγ' ἂς τὰ χρόνια μ' τὰ πολλὰ ἡμέραν 'κὶ δανείζω.
—Παρακαλῶ σ', ἅγ Γιώρη μου, Θεοῦ παρακαλίας,
῞Αγ Γιώρη μ', πρόφτα 'ς τὸ Θεόν, τὸν Γιάννεν κι' ἄλλα χρόνια.
Εἶπα το καὶ τὸν κύρην μου, ἐμὲν χρόνια 'κ ἐδῶκεν».
῾Αγ Γιώρς ὀπίσ' ἐγύρισεν, 'ς τὰ ἐπουράν' ἐξέβεν,
παρακαλεῖ τὸν ποιητήν, τὸν Γιάννεν κι' ἄλλα χρόνια.
«Ἀμὲ νὰ λὲς τὴν μάνναν ἀτ', θὰ ζῇ τριάντα χρόνια,
ἂς δῇ τ' ἐμσὰ τὸν Γιάννε ἀτς, ἂς πάγ' νὰ στεφανοῦται.
—Κέρδε με, μάννα μ', κέρδε με, ὁ Χάρον μὴ κερδαίν' με.

— Υἱέ μ', πῶς νὰ κερδαίνω σε, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' σε;
— Δός μ' ἂς τὰ χρόνια σ' τὰ πολλά, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με.
— 'Εγ' ἂς τὰ χρόνια μ' τὰ πολλὰ τριχάριν 'κὶ δανείζω.
— Παρακαλῶ σ', ἅγ Γιώρη μου, Θεοῦ παρακαλίας,
ἅγ Γιώρη μ', πρόφτα 'ς τὸν Θεόν, τὸν Γιάννεν κι' ἄλλα χρόνια.
εἶπα το γὼ τὴν μάννα μου, ἀτὲ χρόνια 'κ ἐδῶκεν».
Ἅγ Γιώρς ὀπίσ' ἐγύρισεν, 'ς τὰ ἐπουράν' ἐξέβεν.
παρακαλεῖ τὸν ποιητήν, τὸν Γιάννεν κ' ἄλλα χρόνια.
«Ἀμέτε πὲ τὴν κάλην ἀτ', θὰ ζῇ τριάντα χρόνια,
ἂς δῇ ἀτον τ' ἐμσὰ νὰ ζῇ, νὰ πάγ' νὰ στεφανοῦται.
— Κέρδε με, κάλη μ', κέρδε με, κι' ὁ Χάρον μὴ κερδαίν' με,
δὸς ἂς τὰ χρόνια σ' τὰ καλά, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με.
— Τ' ἐμὰ τὰ χρόνια τὰ καλά, ἐμὲν κ' ἐσὲν κανίνταν».
Ὁ Γιάννες κάμει τὴν χαράν, ὁ Γιάννες κάμν' τὸν γάμον.

ΣΗΜ. Στ. 1 ὁ μοναχὸν ὁ Γ. Τ. 2 κάμει ὁ Γιάννες τὴχ χαράν, κάμ' ὁ Γιάννες τὸγ γάμον. Β. 3 'ς τὴν π. ἐ. κι' ἀτόναν. Τ. 4 κι' ἀ. ἔρχεσαι, πῶς εἶσαι χαρεμένος; Τ. 5 τὴν ψυχή σ' νὰ π. Τ. 6 παλεύωμεν 'ς τὸ χάλκινον Τ. 7. 8. Χάρε μ', καὶ ἂν νικᾷς μ' ἐσύ, νὰ παίρῃς τὴν ψυχήν μου. Τ. Χάρε μ', καὶ ἂν νικῶ σ' ἐγὼ νὰ φτ. γὼ τὸν γάμο μ'. Τ. θὰ κάμω γὼ Β. 10 ἄμε π. 'ς τὸ χ. Τ. 11. Ἐμὲν π' ἔστειλεν εἶπε με ψ. Τ. 12 παρακκαλίας Τ. 13 ἐγὼ κ. νὰ χαίρωμαι—πληρώνω. Τ. 14 χάρισον—τὸν γάμο μ'. Τ. ἂς κάμω Β. — Τὴν παραλλαγὴν τῆς συλλογῆς Βαλαβάνη ἀπὸ τοῦ 15 στίχου βλ. ἀμέσως κατωτέρω.

Στ. 8 = Ἂν θὰ νικηθῇς, θὰ τελέσω ἐγὼ τὸν γάμον. 9 = Ὁ ἀποστείλας με ἐδῶ μήπως εἶπε φάγε καὶ πίε; 15 *κάθ' κά πέρμεσον* = κάθου κάτω περίμεινε. 21 *ἄγτ' ἄμε* = ἄγε, πήγαινε. 22 *στεφανοῦται* εἰς τὴν σημασίαν τοῦ νυμφεύομαι (στεφανώνουμαι). 42 *τριχάριν* ὑποκορ. τοῦ τρίχα, οὐδ' ἐλάχιστόν τι. 52 *κανίνταν* = ἱκανοῦνται, εἶναι ἱκανὰ (ἀρκετά).

40

Πόντου.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Ι. Βαλαβάνη).

Χάρος ὀπίσ' ἐγύρισεν, 'ς τὰ ἐπουράνια ξέβεν,
παρακαλεῖ τὸμ ποιητὴν ἀτὸν χρόνια νὰ δοίγῃ.

«Ἄτε ἄμε πὲ τὸν κύρην ἀτ', θὰ ζῇ τρακόσια χρόνια,
ἃς δοί' ἀτόναν τὰ ἐμσά, κι' ἃς πάγῃ στεφανώνῃ».
«Κέρδα μ', ἀφέντη, κέρδα με, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με
—Ὑγέ μ', πῶς νὰ κερδαίνω σε, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' σε;
—Δός μ' ἀς τὰ χρόνια σ' τὰ καλά, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με.
—Γὼ ἀς τὰ χρόνια μ' τὰ καλὰ ἡμέραν 'κὶ χαρίζω».
«Παρακαλῶ σε, Χάρε μου, θεοῦ παρακαλίαν.
Εἶπα το γὼ τὸγ κύρημ μου, ἐμὲν χρόνια 'κ ἐδῶκεν.
Ἐμὲν ζωὴν γιὰ χάρισον, ἃς κάμω γὼ τὸγ γάμον».
Χάρος ὀπίσ' ἐγύρισεν, 'ς τὰ ἐπουράνια ξέβεν,
παρακαλεῖ τὸμ ποιητήν, ἀτὸν χρόνια νὰ δοίγῃ.
«Ἄτι̯ ἄμε πὲ τὴμ μάνναν ἀτ' θὰ ζῇ διακόσια χρόνια,
ἃς δοῖ τ' ἐμσὰ τὸγ γιόκαν ἀτς, κι' ἃς πάγῃ στεφανώνῃ».
«Γὼ ἀς τὰ χρόνια μ' τὰ καλὰ τριχάριν 'κὶ χαρίζω».
«Παρακαλῶ σε, Χάρε μου, θεοῦ παρακαλίαν.
Εἶπα το γὼ τὴμ μάνναμ μου, ἐμὲν χρόνια 'κ ἐδῶκεν».
Χάρος ὀπίσ' ἐγύρισεν, 'ς τὰ ἐπουράνια ξέβεν,
παρακαλεῖ τὸμ ποιητήν, ἀτὸν χρόνια νὰ δοίγῃ.
«Ἄμε καὶ πὲ τὴγ κάλην ἀτ', θὰ ζῇ διακόσια χρόνια,
ἃς δοῖ ἀτοναν τὰ ἐμσὰ κι' ἃς πάγῃ στεφανοῦται».
«Κέρδα με, κάλη μ', κέρδα με, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με.
—Τἐμὰ τὰ χρόνια τὰ καλὰ ἐμὲν κ' ἐσὲν κανίνταν».
Ὁ Γιάννες κάμει τὴγ χαράν, ὁ Γιάννες κάμ' τὸγ γάμον.

ΣΗΜ. Στ. 1-14 Βλ. τὴν προηγουμένην παραλλαγήν.

41

Πόντου.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Ι. Βαλαβάνη).

Ἀκρίτας κάσ'τρον ἔχτισεν, κάστρον θεμελιωμένον.
Ὁ Ἀκρίτας ὄνταν ἔλαμνεν 'ς τὸ μέγα τὸ χωράφιν,
πάντα κελάιδναν τὰ πουλιὰ «νὰ σὰν ἐμᾶς» ἐλέγναν,
«νὰ σὰν ἐμᾶς καὶ πάλ' ἐμᾶς, πάντα ἂν ζῇ ὁ Ἀκρίτες».
Κ' ἕναν ποιρνὶν ποιρνίτσικον καὶ Κερεκὴν ἡμέραν
κελάιδισαν καὶ εἶπανε «θὲ ν' ἀποθάνῃ ὁ Ἀκρίτας.» . . . .
«Ἔβγα, Χάρε, ἃς πολεμοῦμ' 'ς σὸ χάλκινον τ' ἁλώνιν,
καὶ ἂν νικᾷς με, Χάροντα, νὰ πάρῃς τὴμ ψυχήμ μου,
κ' ἐγ' ἂν νικῶ σε, Χάροντα, νὰ ἔχω τὴν ζωήμ μου».

Ἐς σὸ δεύτερον ἐνίκεσεν, ’ς σὸ τρίτον ἐνικέθεν.
«Ἔμπα καὶ μάννα στρῶσομ με θανατικὸν κρεβάτιν,
θανατικὸν κι’ ἀσήκωτον, σεκωμονὴν ντὸ ’κ ἔσ‘ει».
Ἐμπαίν’ ἐκεῖνε στρώνει ἄτον πομπάκια καὶ μετάξια.
Ἔρθεν Ἁ-Γιώρτς ὁ ἐγλήγορον, κ’ ἡ κυρὰ Παναγία,
ποῦ εἶχαν δώδεκα φτερά, κ’ ἐπῆραν πέντε κι’ ἄλλο.
«Ὅποιος θέλ’ κ’ ἀγαπᾷ τοναν ᾶς δοῖ τον ἀς σὰ χρόνια τ’».
Ἐμπαίν’ τὴμ μάνναν ἀτ’ ῥωτᾷ, ἐμπαίν καλορωτᾷ τεν.
«Κέρδα με, μάννα μ’, κέρδα με, νὰ μὴ κερδαίν’ μ’ ὁ Χάρον.
—Ὑγέ μ’, καὶ πῶς κερδαίνω σε, νὰ μὴ κερδαίν’ τσ ὁ Χάρον;
Ὑγέ μ’, δέβα ’ς σὸγ κύρησ σου κι’ ᾶς δοῖ σε ἀς σὰ χρόνια τ’.
—Κέρδα με, κύρημ μ’ κέρδα με, νὰ μὴ κερδαίν’ μ’ ὁ Χάρον.
—Ὑγέ μ’, δέβα ’ς σὴν ἀδελφήσ σ’, κι’ ᾶς δοῖ σε ἀς σὰ χρόνια τς.
—Κέρδα μ’, ἀδέλφη, κέρδα με, νὰ μὴ κερδαίν’ μ’ ὁ Χάρον.
—Ἄμ’, ἀδελφέ, ’ς τὴγ κάλησ σου, κι’ ᾶς δοῖ σε ἀς σὰ χρόνια τς.
—Κέρδα με, κάλη μ’, κέρδα με, νὰ μὴ κερδαίν’ μ’ ὁ Χάρον.
—Τ’ ἐμσὰ καὶ τὰ καλύτερα, ἥλιε μ’, τεσὰ ᾶς εἶναι».

ΣΗΜ. Στ. 2 *ἔλαμνεν* λάμνω (ἐλαύνω) καλλιεργῶ. 5 *ποιρνὶν*=πουρνόν, πρωίαν 15 «ἐννοεῖ τοὺς ἀγγέλους» (Βαλαβάνης). 26 *τεσὰ*=σά, ἰδικάσου.

42

Κρήτης.

(*Jeannaraki*, Ἄσματα κρητικά. Lpz. 1876 σ. 104 ἀρ. 93.—*Μηλιαράκη*, Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας, Ἀθ. 1881 σ. 16.—Ὁ Κρητικὸς λαὸς 1909 σ. 15).

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κ’ ἡ γῆ τόνε τρομάσσει.
Βροντᾷ κι’ ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ’ ὁ ἀπάνω κόσμος,
κι’ ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
κ’ ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τόνε σκεπάσῃ,
πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν ἀιτὸ τσῆ γῆς τὸν ἀντρειωμένο
Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφαῖς ἐπήδα,
χαράκι’ ἀμαδολόγανε καὶ ῥιζιμιὰ ξεκούνειε.
Ἐστὸ βίτσιμά πιανε πουλιά, ’ς τὸ πέταμα γεράκια,
’στὸ γλάκιο κ’ εἰς τὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τἀγρίμια.
Ζηλεύγει ὁ Χάρος μὲ χωσιά, μακρὰ τόνε βιγλίζει,
κ’ ἐλάβωσέ του τὴν καρδιὰ καὶ τὴ ψυχή του πῆρε.

ΣΗΜ. Παρὰ Γιάνναρη δημοσιεύεται ἀπόσπασμα μόνον τοῦ ᾄσματος, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν στ. 1. 2. 4 καὶ ἐκ τοῦ πρώτου ἡμιστιχίου τοῦ 5. Παρὰ δὲ Μηλιαράκη μόνοι οἱ στ. 1. 4. — Στ. 1 ψυχομαχᾷ Μ. 2 καὶ τρέμ' ὁ οὐ. J. σειέτ' ἀ. ΚΛ. 5 σκ. τέθοιο νιό J.

Στ. 8 *χαράκι* (χάραξ, ἀρχ.) ὀγκώδης λίθος, βράχος. — *ἀμαδολόγανε* ἔπαιζεν ὡς ἀμάδας = δίσκον (περὶ τῆς λ. ἀμάδες βλ. *Κοραῆ*, Ἄτακτα τ. Α' σ. 286). — *Ῥιζιμιὰ* (ἐνν λιθάρια), «ῥιζιμαῖαι πέτραι» παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ (Πρβλ *Στ. Κουμανούδη*, Συναγωγὴ λέξ. ἀθησαυρίστων σ. 308). 9 *βίτσιμα*. Ὁ ἐκδότης ἐν ΚΛ. ἑρμηνεύει τὴν λ «τίναγμα τοῦ σώματος». Πιθανῶς δὲν εἶναι ἄσχετος ἡ λ. πρὸς τὴν κοινοτάτην *βίτσα* (ἐκ τοῦ βλαχικοῦ viţâ), ἐξ ἧς καὶ τὸ σύνηθες ἐν Κρήτῃ *βιτσίζω* (μαστιγῶ ἵππον) καὶ ἐκ τούτου *βίτσισμα*, σημαῖνον καὶ βραχὺν δρόμον, ὅσον δηλ. διατρέχει ὁ ἵππος, κεντριζόμενος ὑπὸ τῆς βίτσας. 10. Γλάκιο (ῥ. γλακῶ ἐκ τοῦ ἐκλακῶ, ἀρχ. λακέω, ληκέω, ἐν Πελοποννήσῳ κοινῶς λακῶ ἀόρ. ἐλάκησα) τρέξιμον, ἀγὼν δρόμου. — *ἀγρίμια* ἀγρίμι ἡ ἀγρία αἲξ τοῦ Ἀριστοτέλους, capra aegagrus Gmel, chèvre Bezoar. — 11 *Χωσιὰ* (χῶσις) ἐνέδρα — *βιγλίζω* (καὶ ἀλλαχοῦ βιγλάω, λατ. vigilare) βλέπω, κατοπτεύω.

43

Πελοποννήσου.

(*Μ. Λελέκου*, Ἐπιδόρπιον. Ἀθ. 1888 σ. 188-9). (Μοιρολόγι).

Ἐψὲς ἐπέρνουν ποταμὸ καὶ διάβαινα γεφύρι,
κι' ἄκουσα σὰ ναστεναγμὸ καὶ σὰ μουρμουρισιῶνα.
Τί νά ἦτουν ὁ ναστεναγμὸς καὶ ὁ μουρμουρισιῶνας;
Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ καὶ ἡ γῆ τόνε τρομάζει,
καὶ ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τόνε σκεπάσῃ,
γιατὶ κ' ἐκεῖ ποῦ κάθεται λόγι' ἀντρειωμένα λέγει.
«Νά χεν ἡ γῆ πατήματα κι' ὁ οὐρανὸς κερκέλια,
νὰ πάτουν τὰ πατήματα νὰ πιάσω τὰ κερκέλια,
νὰ δώσω σεῖσμα τοὐρανοῦ καὶ τίναγμα τοῦ ᾅδη,
γιὰ νὰ τ' ἀκούσ' ὁ Χάροντας, ποῦ λέει νὰ μὲ πάρῃ,
νὰ μοῦ χαρίσῃ τὴ ζωή, ἢ φίλο νὰ μὲ κάνῃ».

ΣΗΜ. Στ. 2 *μουρμουρισιώνας*=ψιθυρισμός, γογγυσμός (ῥ. μουρμουρίζω).— 7 *κερκέλλια*=κρίκους, κρικέλιον τῶν βυζαντινῶν, ἐκ τοῦ λατ. circellus.

44

(Α. Ο. Δ. Ο. ['Απ' ὅλα δι' ὅλους σύγρ. περιοδ.] Ἐν Ἀθ. 1907 Δ' σ. 60).

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τόνε τρομάσσει,
κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θά τονε σκεπάσῃ.
Μὰ μέσα τσοῖ ζαλάδες του παραμιλεῖ καὶ λέει.
«Νά χεν ἡ γῆς πατήματα κι' ὁ οὐρανὸς κερκέλια,
νὰ πάτουν τὰ πατήματα, νά πιανα τὰ κερκέλια,
ν' ἀνέβαινα 'ς τὸν οὐρανὸ νὰ διπλωθῶ νὰ κάτσω,
νὰ δώσω σείσῃ τοὐρανοῦ...»

45

Κρήτης.

(*Α. Jeannaraki*, Ἄσματα κρητικά. Lpz. 1876 σ. 214 ἀρ. 276.— Κρητικὸς λαὸς 1909 σ. 15.— Ῥωσικὴ μετάφρ παρὰ *Δεστούνῃ* σ. 47).

Πάντα 'ς τσοῖ τρεῖς τοῦ Νοεμβριοῦ 'ς τς εἰκοσιτρεῖς τ' Ἀπρίλη,
πανηγυράκι γίνεται 'στ' Ἅη Γιωργιοῦ τὴ χάρη.
Κ' ἡ κόρη ποῦ χε τὴ γιορτὴ κι ἀποῦ τὸν ἐλουτρούγα,
μήδ' ἔτρωε, μήδ' ἔπινε, μηδὲ κ' ἐχαροκόπα.
Σφάζει τρακόσια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια,
ἐννιὰ χωριὰ ἐκάλεσε, χιλιάδες παλληκάρια.
«Τρῶτε καὶ πίνετε, παιδιά, κ' ἔχετε καὶ τὴν ἔγνοια,
μὴν ἔρθ' ὁ Χάρος κ' εὕρῃ μας καὶ μᾶσε διαγουμίσῃ,
καὶ πάρῃ ἄντρες γιὰ σπαθὶ καὶ νιοὺς γιὰ τὸ δοξάρι».
Κι' ὄντεν τὸ λόγο κ' ἤλεγε, ὁ Χάροντας προβαίνει.
«Ποιὸς ἔχει μπράτσια σίδερα, καὶ πόδια ἀτσαλένια,
νὰ πάμε ν' ἀπαλέψωμε 'ς τὸ σιδερένιο ἁλῶνι»;
Μὰ ποιὸς μιλεῖ τοῦ Χάροντα καὶ ποιὸς τὸν ἀπαλεύγει!
Ὁ Διγενής, τσῆ χήρας γιὸς ἐβγῆκε 'στ' ἀντροκάλιο.
«Ἐγώ χω χέρια σιδερᾶ, καὶ πόδια ἀτσαλένια,
καὶ ἂς πάμε ν' ἀπαλέψωμε 'στὸ σιδερένιο ἁλῶνι».
Καὶ πάνε κι' ἀπαλεύγανε ποὺ τὸ ταχὺ ὥς τὸ βράδυ,
ποὺ τὸ ταχὺ ὥς τὸ βραδύ, ὥς τἆλλο μεσημέρι.
Κ' ἡ μάνναν του τοῦ Διγενῆ 'στ' ἁλῶνι ἀπόξω στέκει.
Τριῶ λογιῶ κρασὶ βαστᾷ, τριῶ λογιῶ φαρμάκι,
κι' ἄνε νικήσ' ὁ Διγενὴς κρασὶ νὰ τὸν κεράσῃ,
πάλι καὶ δέ, νὰ πιῇ εὐτὴ νὰ πέσῃ ν' ἀποθάνῃ.
Κ' οἱ δυὸ σφιχταγκαλιάζουνται καὶ μπρατσοδεμαθιοῦσι,
τραφαπαλεύγουν σὰν θεργιὰ κι' ἄγρι' ἀγκομαχοῦσι,

τρίζουν οἱ πάτοι τ' ἁλωνιοῦ καὶ πέφτουν οἱ τραλίκοι,
δυὸ μέραις ἀπαλεύγανε κι' οὐδένας πέφτει χάμαι.
Κι' ὁ Χάροντας μ' ἐπιβουλιὰ βουλήθη νὰ νικήσῃ·
βάνει του πόδα ξαφνικὰ καὶ μιὰ τανιὰ τοῦ παίζει,
παραζυγίζ' ὁ Διγενὴς καὶ πέφτει ξαπλωμένος,
κ' ἡ δόλια ἡ μαννοῦλαν του κατάπιε τὸ φαρμάκι.

ΣΗΜ. Στ. 3 χεν ἑορτὴ — ἐλειτούργα ΚΛ. 6 καὶ ἄλλως: ἑ. χιλιάδες κάλεσε, τρακόσια π. J. 8 νὰ μᾶς βρῇ νὰ J. 9 νιοὺς γιὰ τὸ μαχαῖρι J. 12 σιδερὸν J. 10 κι' ὄντε τὸν λόγον ἤλεγεν, ὁ Χ. ἐφάνη ΚΛ. 11 σιδερὰ ΚΛ. Τὸ τέλος τοῦ στίχου καὶ ἄλλως: κουτάλαις ἀτσαλένιαις J. 12 σιδερὸν J. 13 Κι' ἄλλος καὶ δὲν τοῦ μίλησε, δὲν τοῦ πε πῶς θὰ πάῃ J. 14 κ' ὁ Δ. J. Δ. χήρας υἱὸς ΚΛ. 15 μπράτσα σ. J. σιδερὰ ΚΛ. 16 νὰ πάμε ν' ἀ. — σιδερὸν ἀ. J. 17 ἐπαλεύγανε ΚΛ. ἀπ' τὸ τ. J. 18 Λείπει ὁ στίχος παρὰ J. 19 μάνα του ΚΛ. Δ. στέκει 'ς τὴ μιάν του μπάντα J. 22 πχῇ αὐτὴ ΚΛ. εὐτὴ ντελόγκος τὸ φαρμάκι J. 23 - 26 Κ' οἱ δυὸ σφιχταπαλεύανε, κ' οἱ δυὸ ἀγκομαχοῦσαν, | οἱ πάτοι καὶ οἱ γύροιν του τοῦ ἀλωνιοῦ ἐτρίζαν. | Πολὺν καιρὸ παλεύγανε κανείς των δὲν ἐνίκα J. 27 Χ. μὲ μπαμπεσιὰ J. 28 - 29 Βάνει πόδα τοῦ Διγενῆ καὶ κάτω τόνε βάνει J. — 30 μανοῦλα του ΚΛ. ἤπιεν το τὸ φ. J.

Στ. 8 *διαγουμίζω* (διακομίζω, Πρβλ. Κοραῆν, Ἰσοκράτ. τ. Β΄ σ. 62) συλῶ, διαρπάζω. 16 *ἀντροκάλιο* (τὸ ρ. ἀντροκαλῶ = ἄνδρα καλῶ) πρόκλησις εἰς ἀγῶνα. 22 *πάλι καὶ δὲ* = ἂν δὲ πάλιν δὲν νικήσῃ. 23 *μπρατσοδεμαθιοῦσι* (μπράτσο = βραχίων, ἰταλ. braccio + δεματιῶ, δεματιάζω) συμπλέκουσι τοὺς βραχίονας. 24 *τραφαπαλεύγουν* (τραυῶ + ἀπαλεύγω). — *ἀγκομαχοῦσι* (ὀγκοῦμαι + μάχομαι) ἀσθμαίνουσι. 25 *τραλίκοι* (ἴσως ἐκ τοῦ ἰταλ. traliccio) ὁ κύκλος τῶν καθέτων πλακῶν περὶ τὸ ἀλώνιον. 28 *βάνει πόδα* = ὑποσκελίζει. *Τανιὰ* (ἡ ἐνέργεια τοῦ τανύειν), ἐπίσης παλαιστικὸν σόφισμα. — 29 *παραζυγίζει* = χάνει τὴν ἰσορροπίαν.

46

Σκάλας καὶ Ζερβάτων τῆς Κεφαλληνίας.

(*B. Schmidt*, Griech. Märchen, Sagen u. Volkslieder, Lpz. 1877 σ. 162 ἀρ 20. *Θέρου*, Δημ. τραγούδια 1909 σ. 75).

Χριστέ, καὶ ποῦ νὰ βρίσκωνται τοῦ κόσμου οἱ ἀντρειωμένοι;
Οὐδὲ σὲ γιόμα βρίσκονται, οὐδὲ σὲ πανηγύρι,

οὐδὲ καὶ σὲ καμνιὰ χαρά, ποῦ νὰ 'ν' οἱ ἀντρειωμένοι;
Κάτου 'ς τὰ Γεροσόλυμα πύργον ἐθεμελιῶναν,
πύργον ἐθεμελιώνανε νὰ μὴν τοὺς εὕρῃ ὁ Χάρος.
Κι' ὁ Χάρος κάπου τἄκουσε, πολὺ τοῦ κακοφάνη.
Ἐπῆγε καὶ τοὺς ηὕρηκε 'ς τὸ γιόμα ποῦ γευόνταν.
«Καλὸ 'ς τὰ παλληκάρια μου, καλῶς τὰ πολεμᾶτε.
— Καλό 'ς τονε τὸ Χάροντα, κάθησε νὰ γευτοῦμε,
νὰ φᾷς τἀπάκια τοῦ λαγοῦ, στηθάρι ἀπὸ περδίκι,
νὰ πιῇς καὶ τριπαλιὸ κρασί, ποῦ πίνουν οἱ ἀντρειωμένοι.
— Δὲ θέλω ἐγὼ τὸ γιόμα σας, ἤδὲ τὸ λειδινό σας,
παρ' ἦρθα γιὰ τὸν κάλλιο σας, γιὰ τὸν καλύτερό σας».
Κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε ἀπ' ὅσοι κι' ἂν γευόνταν,
παρὰ τσῆ χήρας τὸ παιδί, ποῦ ἦταν πίλι' ἀντρειωμένο.
«Χάρο, ἂς παρασαρτάρουμε, κι' ὅποιος προλάβῃ ἂς πάρῃ».
Σαρταίν' τσῆ χήρας τὸ παιδί, πάει σαράντα πάσσα.
Σαρταίνει ὁ Πρικοχάροντας καὶ πάει σαρανταπέντε.
«Χάρο, ἂς ματασαρτάρουμε, κι' ὅποιος προλάβῃ ἂς πάρῃ».
Σαρταίν' τσῆ χήρας τὸ παιδὶ καὶ πάει πενῆντα πάσσα,
σαρταίνει ὁ Πρικοχάροντας καὶ πάει πενηνταπέντε.
Κι' ὀχ τὰ μαλλιὰ τὸν ἔπιασε καὶ τόνε κωλοσέρνει.
«Ἄσε με, Χάρε, ἀφ' τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσε μ' ἀφ' τὰ χέρια».

ΣΗΜ. Οἱ πρῶτοι πέντε στίχοι εὑρίσκονται ἐν μόνῃ τῇ ἐκ τοῦ χωρίου Σκάλας παραλλαγῇ.—Στ. 8 οὐδὲ καὶ τὸ κρασί σας (παραλλαγὴ Σκάλας). 13. 18 Ἀντὶ *πάσσα* λέγουσιν ἄλλοι *μίλλια*.—Πολλὰς διαφορὰς παρουσιάζει τὸ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Θέρου κείμενον· ἀλλὰ δὲν ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ σημειώσω ταύτας, διότι δὲν προέρχονται ἐκ παραλλαγῆς ἄλλης, γενόμεναι ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, μὴ περιορισθέντος εἰς ἁπλῆν ἀνατύπωσιν τοῦ παρὰ Schmidt κειμένου.

*47

Ἑπτανήσου.

(*Tommaseo*, Canti popolari, Venez. 1842 τ. IV σ. 306. *Passow* σ. 304-5 ἀρ. 428. *Ν. Γ. Πολίτου*, Νεοελληνικὴ μυθολογία, Ἀθ. 1874 σ. 275-6. Ζωγρ. ἀγὼν 1891 σ. 132 ἀρ. 214).

Τρεῖς ἀντρειωμένοι ἐλέγασι πῶς Χάρο δὲν φοβοῦνται.
Κι' ὁ Χάρος κάπου τ' ἄκουσε, κάτι πουλὶ τοῦ τό πε.

Καὶ νά σου τον κ' ἐπρόβαλε τσοὺ κάμπους καβαλλάρης,
σὰν ἀστραπή 'ν' τὸ βλέμμα του, σὰν τὴ φωτιὰ ἡ βαφή του,
σὰν δυὸ βουνὰ 'ν' οἱ νῶμοι του, σὰν κάστρο ἡ κεφαλή του.
Κ' ἐπῆε καὶ τοὺς ηὕρηκε 'ς τὴν τάβλα ποῦ ἐγευόντα.
«Καλῶς σᾶς ηὕρηκ', ἄρχοντες, καλῶς τὰ γιοματᾶτε.
—Καλό 'ς τον τὸν κῦρ Χάροντα.
Κάτσε, Χάρο, γιὰ νὰ γευτῇς κάτσε νὰ γιοματίσῃς,
νὰ φᾷς τσαπλάν' ἀπὸ λαγούς, στηθάμ' ἀπὸ περδίκια,
νὰ πιῇς τριῶ χρονῶν κρασί, ποῦ πίνουν ἀντρειωμένοι.
—Δὲν ἦρτα ἐγὼ γιὰ νὰ γευτῶ, οὐδὲ νὰ γιοματίσω,
μὸν ἦρτα γιὰ τὸν κάλλιο σας, τοῦ Χάρο δὲ φοβᾶστε».
Κανεὶς καὶ δὲν τοῦ μίλησε κανεὶς δὲν τ' ἀπεκρίθη,
παρὰ μιανῆς χήρας ὑγιός, ποῦ τὸν ἐλέγαν Γιάννη·
«Χάρ', ἂς παρασαρτάρουμε, Χάρ', ἂς παραδιαβοῦμε
'ς τὰ μαρμαρένια ἁλώνια μας».
Σαρταίν' ὁ νιός, ὁ νιούτσικος βγαίνει σαράντα πῆχες,
σαρταίνει κι' ὁ κῦρ Χάροντας, βγαίνει σαράντα πέντε.
Κι' ὀχ τὰ μαλλιὰ τὸν ἅρπαξε, 'στ' ἄλογο τόνε ῥίχτει.
«Ἄσε με, Χάρ, ὀχ τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσε μ' ὀχ τὸ χέρι,
κ' ἄσε με σ' ὄρη σὲ βουνὸ καὶ ῥῆξε μου ἀσκέρι,
κι' ἂν δὲν πετάξω σὰν πουλί, νὰ φύγω σὰν πετρίτης,
κόψε μου τὸ κεφαλι μου 'στὴν τέντα σου πουκάτου.
—Μωρὲ ἂν δγῇς τὴν τέντα μου, ὅλος ἀνατρομάζεις»

ΣΗΜ. Στ. 1 λέγανε Ρ. Ζ. 5 ὦμοι Ρ. 6 ἐπῆγε Ρ. γευόνταν Ρ. 8. Κ. 'ς τον τὸν κ. Χ. καλὸ 'ς τὸ παλληκάρι. Ζ. 13. Τὸ κάλλη Τ. τὰ κάλλη Ρ. Ζ. 15 παρὰ μιᾶς χ. ὁ ὑγιός Ζ. 17 ἂς πάμε νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ἀλῶνι. Ζ 18 νεούτζικος Τ. σ. ὁ Γιάννης μιὰ φορά, βγ. σαράντ' ἀντίμια Ζ. 20 κι' ἀπ' 'ς τὸ ἄ. τὸν ῥ. Ζ. 21 Λείπει Ζ. 22 Ἄφσε με 'ς ὄρη, σὲ βουνά, καὶ ῥῆξε με ἀσκέρι Ζ. 24 ἀποκάτω Ζ. 25 Λείπει Ζ.

*48

Χίου.

(*Κανελλάκη*, Χιακὰ ἀνάλεκτα, Ἀθ. 1890 σ. 46).

Ὁ Κωσταντὴς κι' Ἀλέξαντρος, κι' ὁ Ἀλεξαντρειωμένος,
σίδερο πύργο χτίσανε νὰ μὴ τοὺς εὕρ' ὁ Χάρος.

Τσαὶ τσεῖ ποῦ τὸν ἐχτίζανε ἐκάτσανε νὰ φάνε.
Βλέπουν τὸ Χάρο τσ' ἤρχετο 'ς ἄλογο καβαλλάρη.
«Κάτσε νὰ φᾷς, κάτσε νὰ πιῇς, κάτσε νὰ ξεφαντώσῃς.
—Ἐγὼ δὲν ἦρτα γιὰ φαγεῖ, μηδὲ νὰ ξεφαντώσω,
μόν' ἦρθα γιὰ τὸν Κωσταντή, νὰ πάρω τὴν ψυχή του.
—Ἔλα, παρασαρτάρησε, τσ' ὄγοιος νιτσήσ' ἂς πάρῃ».
Παρασαρτᾷ ὁ Χάροντας, πάει σαράντα σκέλια.
Παρασαρτᾷ ὁ Κωσταντής, πάει σαρανταπέντε.
«Ἔλ' ἂ παρασυλέψωμεν, τσ' ὄγοιος νιτσήσ' ἂς πάρῃ».
Παρασαλεύγ' ὁ Κωσταντής, ῥίχτει τὸ Χάρο κάτω.
Ὁ Χάρος ἦτο πονηρὸς τσ' ἀφ' τὰ μαλλιὰ τὸν πιάνει.
«Ἄφις με, Χάρ', ἀφ' τὰ μαλλιά, τσαὶ πιάσ' με ἀφ' τὸ χέρι,
τσαὶ δεῖξε μου τὸ μέρος σου νὰ πάγω μοναχός μου.
— Νὰ δῇς ἐμὸν τὸ μέρος μου, τρομάρα θὰ σὲ πιάσῃ,
ποῦ 'ν' ἀπὸ μέσα σκοτεινὸ τσ' ἀπόξω ῥαχνιασμένο·
μὲ τῶν ἀντρῶν τοῖς τσεφαλαῖς τό χω ἐγὼ χτισμένο,
μὲ τῶν κοπέλλων τὰ μαλλιὰ τὸ ἔχω σκεπασμένο».

ΣΗΜ. Παραλλαγὴν τοῦ ᾄσματος ἐξ Ἰκαρίας ὑπέβαλεν εἰς τὸν Ζωγράφειον ἀγῶνα τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Κων)πόλεως ὁ Ι. Πουλάκης, περίληψιν δ' αὐτοῦ περιέχει ἡ ἔκθεσις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπείας (Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλ. φιλ. σύλλ. τ. ΙΘ΄ σ. 138).

* 49

Χίου.

(*Κανελλάκη* Χιακὰ Ἀνάλεκτα, Ἀθ. 1890 σ. 41)

Συνάζουνταν, μαζώνουνταν ὅλοι οἱ ἀντρειωμένοι,
νὰ χτίσουν τοῖχο νὰ χωστοῦν, ὁ Δράκος μὴ τοὺς εὕρῃ.
Ἀπὸ μακριὰ τοὺς ἀπαντᾷ, τσ' ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέγει·
«Ποιὸς ἔχει σίδερο σπαθί, σίδερο βρακοζῶνι,
ποιὸς ἔχει στῆθος μάρμαρον, τὸ Δράκο νὰ παλαίσῃ;»
Βγαίνει τῆς χήρας τὸ παιδὶ γιὰ πλέον ἀντρειωμένο.
«Ἐγώ χω σίδερο σπαθί, σίδερο βρακοζῶνι,
ἔχω τσαὶ στῆθος μάρμαρον, τὸ Δράκο νὰ παλαίσω.
— Ἔλα νὰ πὰ πηδήσωμε εἰς τοὺς ἀνήλιους τόπους».
Πηδᾷ τῆς χήρας τὸ παιδὶ τσαὶ πά ἑξῆντα μίλλια,
Ἐπήδησε τσ' ὁ Δράκος μας τσαὶ πὰ ἑξηνταπέντε.
«Σοῦ τὴ χαρίζω τὴ ζωή, νά σαι ξεντροπιασμένος».

50

Χίου (Μάρμαρο καὶ Μεστά).

(*Hub. Pernot,* Rapport sur une mission scientifique en Turquie, 1903 σ. 153 μετὰ τῆς μελῳδίας).

Κάτω 'ς τὸν ἅγιο Σίδερο, 'ς τὸν ἅγιο Κωσταντῖνο
μαζεύγουνται, σωριάζονται τοῦ κόσμου γοὶ ἀντρειωμένοι,
νὰ στήσουν πύργου σίδερον, νά μπου νὰ φυλαχτοῦνε.
Ἀφ' τ' ὄρους παίρνουν τοὺ νερό, κι' ἀφ' τὸν Μουριὰν τοὺ χῶμα,
κι' ἀφ' τὴν Κωσταντινούπουλη παίρνουν τοὺ κεραμίδι.

ΣΗΜ. Οἱ στ. 3-5 ἐκ τοῦ χωρίου Μεστά. Ὁ β' στίχος ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ ἔχει ὧδε: Μουνιάζουνται, σσυνάσουνται τοῦ κ.

51

Πόντου.

(Ι. Βαλαβάνη, συλλογὴ ἀνέκδοτος. — Εὔξεινος πόντος, περιοδ. Τραπεζοῦντος 1880 τ. Α' σ. 255—6).

Χριστέ μου, τί γενήκασι τοῦ κόσμου οἱ ἀνdρειωμένοι;
Μουδὲ 'ς τὴμ Πόλιν φαίνονται, μουδὲ 'ς τὸ Περαντσ῾άκιν,
μουδὲ 'ς τὴν Ἀνδριανούπολιν, 'ς τὸ μέγαν Σαλονίκιν!
Ἐκεῖνοι πέραν πέρασαν, 'ς τῆς ἐρημιᾶς τὰ μέρη,
νὰ χτίσουν σιδερὶν κάστρον, νὰ μὴ τοὺς βρῇ ὁ Χάρον.
Ἔχτισαν κ' ἐθεμέλιωσαν καὶ πόρταις δὲν ἀφῆκαν.
Ἐκάτσανε 'ς τὸ φά' 'ς τὸ πιὲ καὶ 'ς τὴγ ξεφαντωσίαν.
Ὅλ' τρώγουνε καὶ πίνουνε κι' ὅλοι συχνοκερνοῦνε·
Σ῾έρας ὑγιὸς δὲν τρώει, δὲν πίν' καὶ δὲν συχνοκερνᾶται·
«Γιατὶ 'κὶ τρῶς, σ῾έρας ὑγιέ, καὶ δὲν συχνοκερᾶσαι;
— Πῶς νὰ τρώγω, πῶς νὰ πίνω, πῶς νὰ συχνοκεροῦμαι;
θωρεῖς τὸγ Χάρον κ' ἔρσ῾εται 'ς τὸ γαῖμαν φουρκωμένος;»
Κόμαν ὁ λόγος ἔστεκεν κ' ἡ συντεχιὰ κρατοῦσεν,
ἀπ' τὰ μαλλιὰ τὸν ἔπιασεν καὶ ἔσ῾ει ἄτον καὶ πάγει.
«Ἄφες με, Χάρ', ἀπ' τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσε μ' ἀπ' τὸ σ῾έριν,
καὶ δεῖξε με τὴσ στράτασ σου, καὶ δέβ' ἂς περπατοῦμε.
— Θωρεῖς ἐκεῖνο τὸ βουι̯νὸν καὶ τἄλλο τἀντιβούι̯νιν,
καὶ τἄλλο τἀντιπέραστον, ποῦ ἔν ψηλὸν καὶ μέγαν;
ἐκεῖ ἔνι ἡ τένdα μου, ἐκεῖ καὶ τὸ μεκιάνιμ μ'.

Ἐκεῖ τῆς τένdας τὰ σκοινιὰ τῶν κορασιῶν τὰ τσάμιας,
ἐκεῖ τῆς τέντας τὰ ξυλιὰ παλληκαριῶν βρασ'ιόνας».

ΣΗΜ. Ὁ Βαλαβάνης, ὅστις εἶναι καὶ ὁ δημοσιεύσας τὸ ᾆσμα ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, παρατηρεῖ, ὅτι τοῦτο φαίνεται ἐπείσακτον, διότι ἀλλότρια τοῦ ποντικοῦ ἰδιώματος εἶναι πλὴν ἄλλων καὶ τὸ *δὲν* καὶ τὸ *γενήκασι*. — Ἡ ἀνὰ χεῖρας ἔκδοσις ἔγινεν ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ συλλογέως, ὅπερ διαφέρει ἔν τισι τοῦ τυπωμένου κειμένου. Τὰς πλείστας τῶν διαφορῶν τούτων, αἵτινες προδήλως εἶναι τυπογραφικὰ ἁμαρτήματα, δὲν ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ σημειώσωμεν, περιοριζόμενοι εἰς τὴν ἀναγραφὴν μόνων τῶν ἑπομένων. — Στ. 8 συχνοκερνοῦνται. 10 συχνοκερνᾶσαι. 11 συχνοκερνῶμαι. 13 συντυχιά. 17 τἀντιβοῦνιν. 20 τῶν κ. εἶν' τσάμαις. 21 βραχιόνια.

Στ. 2 *Πόλη* ἡ Κωνσταντινούπολις, *Περαντσ'άκιν* ἡ συνοικία Πέραν. 16 *δέβ'* = διάβα, ἄγε. 19 *μεκιάνιν* λ. τουρκ. ἀναπαυτήριον, κατάλυμα. 20 *τσάμια* = πλόκαμος.

52

Κρήτης.

(*Jeanaraki*, Ἄσματα κρητικά, Lpz. 1876 σ. 145 ἀρ. 146. — Εὔξεινος Πόντος 1880 τ. Α' σ. 336).

Παιδιά, κ'εἶντα γινήκανε τοῦ κόσμ' οἱ ἀντρωμένοι,
μουδὲ 'ς τσοῖ μέσαις φαίνουνται, μουδὲ 'ς τς ἀναμεσάδες.
Κάτω 'ς τὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ, 'ς τὴν τέλειωση τοῦ κόσμου
σιδεροπύργο χτίζουνε τοῦ Χάρου νὰ χωστοῦνε.
Κι' ὁ Χάρος μύγια γίνεται, μπαίνει ἀποὺ παραθύρι,
καὶ βρίστ' ὀμορφονιοὺς ὑγιούς, κι' ὄμορφους κοπελλιάρους,
καὶ μπῆκε καὶ κοντάρευγεν ὁ Χάρος τς ἀντρωμένους.
Μὰ ἕνας νιός, χήρας ὑγιός, ψηλανακουμπωμένος,
τοῦ Χάρ' ἀντροκαλίζεντον, τοῦ Χάρ' ἀντροκαλειέται.
«Χάρε, σὰν εἶσαι Χάροντας, σὰν εἶσαι παλληκάρι,
Ἔλα νὰ πὰ παλέψωμε 'ς τὸ σιδερὸν ἁλῶνι,
ἁποῦ χει πάτους σίδερα καὶ γύρους ἀτσαλένιους».
Καὶ πῆγαν κι' ἀπαλέψανε 'ς τὸ σιδερὸν ἁλῶνι
ἁποῦ χε πάτους σίδερα καὶ γύρους ἀτσαλένιους.
Κ' ἐφτὰ φοραῖς τὸν ἔβαλεν ὁ νιὸς τὸ Χάρο κάτω.

Πάνω 'ς τς ἑφτά, πάνω 'ς τς ὀχτώ, τοῦ Χάρο κακοφάνη.
Πιάνει τὸ νιὸ ποὺ τὰ μαλλιὰ καὶ κάτω τόνε βάνει.
«Ἄφις με, Χάρ', ἀπ' τὰ μαλλιά, καὶ πιάσ' μ' ἀποὺ τὴ μέση,
νὰ ἰδῇς ἀπάλι ἀντρίστικο, τὸ κάνου οἱ γιἀντρωμένοι,
τὸ κάνου οἱ γιἄνδρες οἱ καλοί, οἱ καστροπολεμάρχοι».

ΣΗΜ. Στ. 1 γινήκασι (ΕΠ). 2 'ς τοῖς (ΕΠ.). 3 τ' ὀρανοῦ (J.). 4 Ἄλλως: χτίζουνε, νὰ μὴ τοὺς βλάφ' ὁ Χάρος (ΕΠ.). 5 μῦγα (ΕΠ.). ἀπὸ π. (J. ΕΠ.). 6 βρίσκ' ὁ. (ΕΠ.). 7 κοντάργευεν (ΕΠ.), ἀντρειωμένους (J.). 9 ἀντροκαλειέτον (ΕΠ.). 10 Ἄντε (ΕΠ.). 11 σὲ σ. (Ε.). 12-13 Λείπουσι ΕΠ.). 16 Χάρου (ΕΠ). 18 ἀπ' τὰ μ. καὶ βάννει τόνε κ. (ΕΠ.). 19 Ἄφες με (ΕΠ.). 20 οἱ ἀντρ. (ΕΠ.)

*53

(*Th. Kind*, Anthologie neugriech. Volkslieder, Lpz. 1861 σ. 68-70 [μετὰ γερμ. μεταφράσεως]).

Ἀ θεέ μ', καὶ τί νὰ γίνηκαν τοῦ κόσμου οἱ ἀντρειωμένοι,
ποῦ οὐδὲ σὲ γάμους φαίνονται, οὐδὲ σὲ πανηγύρια;
Φκειάνουν τὸ σιδερόκαστρο, νὰ μὴν τοὺς εὕρῃ ὁ Χάρος.
Τό φκειασαν, τὸ διωρθώσανε, ἐμπήκανε καὶ μέσα.
Ἔβαλαν τὰ κανόνια τους, καὶ στῆσαν τὰ μπαϊράκια.
Καὶ ὁ Χάρος ἐξανάφανε 'ς τὸν κάμπο καβαλλάρης.
Μαῦρος εἶναι, μαῦρα φορεῖ, μαῦρό 'ν' καὶ τἄλογό του,
μαῦρα καὶ τὰ λαγωνικά, μαῦρος εἶναι καὶ ὁ κάμπος.
Καὶ ἀπὸ μακριὰ τοὺς χαιρετάει, καὶ ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέγει.
«Γειά σας, χαρά σας, βρὲ παιδιά! — Καλό 'ς τονε τὸ Χάρο!
Χάρε μου, πόθεν ἔρχεσαι, καὶ ποῦθε νὰ πηγαίνῃς;
— Παιδιά μου, μ' ἔστειλ' ὁ θεός, νὰ πάρω τὴν ψυχή σας.
— Ἐμεῖς ψυχὴ δὲν δίνομε, τ' εἴμαστε παλληκάρια.
Ἔχουμε κάστρο δυνατό, εἴμαστε καὶ ἀνδρειωμένοι».
Καὶ ἀκόμα λόγος ἤτανε καὶ ἡ συντυχιὰ κρατειέται,
μιὰ ταραχίτσα γίνηκε, τὸ κάστρο δὲν ἐφάνη.
Μιὰ συννεφίτσα πλάκωσε πάνω 'ς τοὺς ἀνδρειωμένους,
κ' ἔκλεισαν τὰ ματάκια τους, τὸν κόσμο δὲν τὸν εἶδαν.
Ψιλὴ φωνίτσα βάλανε, ὅσο κι' ἂν ἐδυνόσαν.
«Συχωρεθῆτε, βρὲ παιδιά, καὶ σεῖς δόλιοι ἀνδρειωμένοι!»

ΣΗΜ. Στ. 3 σιδερόκαστρον Κ. 4 ἐμβήκανε Κ. 6 ἐξενάφανε Κ. 12 ψυχὴν Κ. 13 δίδομεν Κ. 18 κόσμον Κ. 20 συγχωρηθῆτε Κ.

54

Πελοποννήσου.

(*Μ. Λελέκου*, Ἐπιδόρπιον. Ἀθ. 1888 σ. 196) (Μοιρολόγι).

Θέ μου, καὶ τί γινήκανε τοῦ κόσμου οἱ ἀντρειωμένοι;
Πῆγαν τὴν πέρα τὴ μεριά, πέρ' ἀπὸ τὸ ποτάμι,
καὶ χτίσαν σιδερόπυργο νὰ μὴν τοὺς εὕρῃ ὁ Χάρος.
Βαίνουν 'ς τὴν ἄκρη σίδερο, 'ς τὴ μέση τὸ μολίβι,
κι' ἀπάν' ἀπάνω μπάλσαμο γιὰ τὴν ἐλαφροσύνη
Κι' ὁ Χάρος τοὺς ἀγνάντεψε πό να πλατὺ μεϊντάνι.
Κράτειε τοὺς νιοὺς ἀπ' τὰ μαλλιά, τοῖς νιαῖς ἀπ' τοῖς πλεξούδαις,
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα 'ς τὴ σέλλα κρεμασμένα,
καὶ κείνους τοὺς παλιόγερους τοὺς εἶχε δραγουμάνους.

*55

Λακκοβικίων Μακεδονίας.

(*Γουσίου*, Τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου, Ἀθ. 1901 σ. 99 ἀρ. 153). (Μοιρολόγι).

Τοῦ πεθαμένου τἄρματα δὲν πρέπει νὰ φοργειοῦνται,
μόν' πρέπει νά ναι κρεμαστὰ μέσα 'ς τὸ σταυροδρόμι,
κι' ὅσοι διαβάταις κι' ἂν περνοῦν νὰ τὰ καλημερνοῦνε.
«Καλή σας μέρα, ἄρματα». — Καλὸ 'ς τοὺς διαβάταις.
—Ἄρματα μ', ποῦ 'ν' ἀφέντης σας, 'ς τὴ μέσ' ποῦ σᾶς φοροῦσε;
—Ὁ Χάρος τὸν προσκάλεσε νὰ πάῃ νὰ τὸν φιλέψῃ,
κ' ἐκεῖ ποῦ τρώγαν κ' ἔπιναν, κ' ἐκεῖ ποῦ σουμπετιοῦνταν,
γυρίζ' ὁ Χάρος καὶ τὸν λέγ', κρυφὰ τὸν κουβεντιάζει.
—Μένα Θεὸς μὲ ἔστειλε, νὰ πάρω τὴν ψυχή σου.
—Δίχως ἀσθένεια κι' ἀρρωστιά, ψυχὴ δὲν παραδίνω.
Ἄιντε νὰ πολεμήσωμε 'ς τὰ μαρμαρένι' ἁλώνια,
κι' ἂν μὲ νικήσῃς, Χάρε μου, νὰ πάρῃς τὴν ψυχή μου,
κι' ἂν σὲ νικήσω, Χάρε μου, νὰ πάρω τὸ σπαθί σου.—
Σὰν ἄρχισαν ἀπ' τὸ πρωΐ, κοντὰ τὸ μεσημέρι
πῆρε ὁ νιὸς νὰ κόβιται, πῆρε νὰ γονατίζῃ.
Γυρίζ' τὸ Χάρο καὶ τὸν λέγ', κρυφὰ τὸν κουβεντιάζει.
—Παρακαλῶ σε, Χάρε μου, καὶ σὲ φιλῶ τὸ χέρι,
νὰ μὲ χαρίσῃς τὴ ζωὴ κόμα πεντέξῃ μέραις
γιατ' ἔχω μάννα παραγριά, γυναῖκα μὲ παιδούδια....

Ἄφσε με, Χάρε π' τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσε με π' τὸ χέρι.—
Τὸ στόμα τ' αἷμα γιόμουσε, τἀχεῖλι του φαρμάκι».

ΣΗΜ. Στ. 11 μόν' ἄιντε, Χάρε μ', νὰ π.

*56

Μάνης.

(Παρνασσ. ΙΖ' σ. 478, 12.)

Τοῦ πεθαμένου τἄρματα δὲν πρέπει νὰ βαστειῶνται,
μόν' πρέπει νὰ τὰ ῥήξουνε 'ς ἕνα βαθὺ λαγκάδι,
νὰ τρώῃ ἡ σκουριὰ τὸ σίδερο κι' ὁ σκῶρος τὸ κοντάκι,
κι' ὅσοι διαβάταις κι' ἂν περνοῦν, ὅλοι νὰ τὰ ῥωτᾶνε.
«Ἄρματα, ποῦ 'ν' ὁ ἀφέντης σας, καὶ ποῦ 'ν' τἀφεντικό σας;
—Ὁ Χάρος τὸν ἐκάλεσε, παντρεύει τὸν ὑγιό του.
Καλεῖ τοὺς νιοὺς γιὰ τὸ χορό, ταῖς νιαῖς γιὰ τὰ τραγούδια,
κάλεσε καὶ τοὺς γέροντες νὰ σφάξῃ γιὰ κριάρια».
'Σ τὸν Ἅδη καὶ 'ς τὴ μαύρη γῆ
δὲν εἶναι γλέντια καὶ χοροί.

*57

Ἠπείρου.

(*Χασιώτου*, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον δημ. ᾀσμάτων, Ἀθ 1866 σ. 168 ἀρ. 2).

Τοῦ πεθαμένου τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλειῶνται,
μούν' πρέπει νά ναι 'ς ἐρημιά, σὲ τρία σταυροδρόμια,
κι' ὅσοι διαβάταις κι' ἂν διαβοῦν νὰ τὰ καλημερίσουν.
«Καλὴ μερά σας, ἄρματα.— Καλό 'ς τους τοὺς διαβάταις.
—Ἄρματα, ποῦ 'ν' ἀφέντης σας καὶ ποῦ ναι ὁ καλός σας;
—Ὁ Χάρος τὸν ἐγύρεψε παιδὶ γιὰ νὰ τὸν κάνῃ».—
«Χάρε μου, κι' ἂν μ' ἐγύρεψες παιδὶ γιὰ νὰ μὲ κάνῃς,
γιὰ ἄιντε νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ἁλῶνι».
Κ' ἐκεῖ πάησαν κ' ἐπάλεψαν σὲ μαρμαρένιο ἁλῶνι,
κι' ὁ Χάρος τὸν ἐνίκησε, τοῦ πῆρε τὴμ ψυχοῦλα.
«Ἄφσε με, Χάρε μ', ἄφσε με, πέντ' ἓξ ἀκόμα χρόνια,
τ' ἔχω γυναῖκα παρανιὰ καὶ χήρα δὲν τῆς πρέπει·

ἂν περπατήσῃ σιγαλὰ τῆς λένε καμαρώνει,
κι' ἂν περπατήσῃ γλήγορα, τῆς λὲν ἄντρα γυρεύει·
ἔχω καὶ τὰ παιδιὰ μικρά, τ' ἀφίνω 'ς τὰ σοκάκια».

58

Κρήτης.

(*Jeannaraki,* Ἄσματα κρητικά, Lpz. 1876. σ. 142—3 ἀρ. 142).

Τρῶτε καὶ πίνετ', ἄρχοντες, κ' ἐγὼ νὰ σᾶς διηγοῦμαι,
κ' ἐγὼ νὰ σᾶςε διηγηθῶ γιὰ ἕναν ἀντρωμένο,
γιὰ ἕνα νιόν, τὸν εἶδα γὼ 'ς τσοῖ κάμπους κ' ἐκυνήγα,
κυνήγα καὶ ἐλαγώνευγεν ὁ νιὸς κι' ἀγριμολόγα·
'ς τὸ γλάκιο πιάν' ὁ νιὸς λαγό, 'ς τὸν πῆδο πιάν'ἀγρίμι,
τὴν πέρδικα τὴν πλουμιστὴ ὀπίσω τὴν ἀφίνει.
Μ' ὁ Χάροντας ἐπέρασε κ' ἦτονε μανισμένος·
«Ἔβγαλε, νιέ, τὰ ῥοῦχα σου, βγάλε καὶ τ' ἄρματά σου,
δέσε τὰ χέρια σου σταυρὸ νὰ πάρω τὴ ψυχή σου.
—Δὲ βγάνω γὼ τὰ ῥοῦχά μου, μηδὲ καὶ τ' ἄρματά μου
μηδὲ τὰ χέρια μου σταυρὸ νὰ πάρῃς τὴ ψυχή μου.
Μ'ἄντρας ἐσύ, ἄντρας κι' ἐγὼ κ' οἱ δυὸ καλαντρωμένοι,
κι' ἄντε νὰ π' ἀπαλέψωμε 'ς τὸ σιδερὸν ἁλῶνι,
νὰ μὴ ῥαΐσουν τὰ βουνὰ καὶ νὰ χαλάσ' ἡ χώρα».
'Επῆγαν κι' ἀπαλέψανε 'ς τὸ σιδερὸν ἁλῶνι,
κ' ἐννιὰ φοραῖς τὸν ἔβαλεν ὁ νιὸς τὸ Χάρο κάτω·
Κι' ἀπάνω εἰς τς ἐννιὰ φοραῖς τοῦ Χάρο κακοφάνη,
πιάνει τὸ νιὸ ποὺ τὰ μαλλιὰ χάμαις τὸν γονατίζει
«Ἄφις με, Χάρ', ἀπ' τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσ' μ' ἀποὺ τὰ μπράτσα,
καὶ τοτεσὰς σοῦ δείχνω γὼ πῶς εἶν' τὰ παλληκάρια.
—'Απὸ κειδὰ τὰ πιάνω γὼ οὖλαν τὰ παλληκάρια,
πιάνω κοπέλλαις ὄμορφαις κι' ἄντρες πολεμιστᾶδες
καὶ πιάνω καὶ μωρὰ παιδιὰ μαζὶ μὲ τσοῖ μαννᾶδες».

ΣΗΜ. Στ. 5-6 Πρβλ. ἀρ. 42.

*59

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς.)

Τρίτην ἐσπάρθη ὁ Διγενὴς καὶ τρίτην ἐγεννήθη,
τρίτην ἐκαβαλλίκευσε τἀπαίδευτο μουλάρι,

καὶ τό μαθε καὶ πήγαινε 'ς τοὺς ἄγριους πολέμους·
τρίτη τοῦ ἦρθε μήνυμα νὰ πάῃ 'ς τὸ σεφέρι.
'Σ τὸ ἔμπα χίλιους ἔκοψε, 'ς τὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες,
καὶ 'ς τὰ ξαναγυρίσματα ἔκοψε τρεῖς χιλιάδες.

Βασιλοποῦλα ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὸ παλάτι,
τοῦ Διγενῆ βουλήθηκε, γυναῖκα νὰ τὴν πάρῃ.
Ἤτανε καὶ βασίλισσα, ἦταν καὶ ῥηγοποῦλα,
καὶ διδαγμένη ἡ νένε της καὶ παινεμένη 'ς οὖλα.
Ἔστειλε τὸ φουσσᾶτο του 'ς τὴν πόρτα της ἀπέξω.
Καθὼς τὸ εἶδε ἡ λυγερή, 'ς τὸν κύρη της πηγαίνει.
«Καλό 'ς την, τὴν Ἀννέτα μου, καλὸ 'ς τὴν ἀκριβή μου.
—Ἀφέντη μου, ὁ Διγενής, τὸ ἄξιο παλληκάρι,
ποῦ ἔμπαινε 'ς τὸν πόλεμο, σὰ δράκος, σὰ λεοντάρι,
φουσσᾶτο ἐξημέρωσε ἀπόψε 'ς τὴν αὐλή μου.
—Κόρη μου, σύρε πάρ' τονε, τί κινδυνεύει ὁ θρόνος,
καὶ ἡ ζωή μου θὰ χαθῇ, θὰ μείνῃς χώρις κύρη».
Ὁλονυχτὶς ἐκάθετο σὰ νὰ ἔγνεθε 'ς τὴ σβίγα,
καὶ τὸ πρωῒ σηκώθηκε ἔκανε σὰν τὴ στρίγλα.
Χρυσὸ μαχαῖρι ἔβγαλε ἀπὸ χρυσὸ φηκάρι,
τὸ κεφαλάκι του ἔκοψε σὰν τρυφερὸ ἀγγουράκι.
Τὰ χέρια της ἐσταύρωσε, 'ς τὸν κύρη της πηγαίνει.
«Καλό 'ς τηνε, τὴν κόρη μου, τὴν πολυαγαπημένη.
Πῶς, κόρη μου, ἦλθες γρήγορα γιὰ νά με ἀνταμώσῃς;
—Ἔκοψα τὸ κεφάλι του σὰν τρυφερὸ ἀγγοῦρι,
τὸ κάρφωσα 'ς τὴ λόνχη του κ' ἔφυγε τὸ φουσσᾶτο.
Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε 'ς τὰ θλιβερά του μάτια.
—Κόρη μ', σοῦ πρέπει ὁ θρόνος μου, σοῦ πρέπει καὶ κορῶνα,
ποῦ ἔσωσες χώραις καὶ χωργιὰ καὶ ὅλη τὴ Βαβυλῶνα».

ΣΗΜ. Τὸ ᾆσμα τοῦτο ἐστάλη πρὸ 40 περίπου ἐτῶν, ἐκ Θηβῶν, ἂν δὲν μ' ἀπατᾷ ἡ μνήμη, εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τῆς ἐκδόσεως τῶν Νεοελληνικῶν ἀναλέκτων τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ. Φέρει ὑπογραφὴν Κατίγκω Γρηγορίου. Πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ μέτρου ἐνόμισα ἀναγκαίας τρεῖς μεταβολάς· ἐν στ. 3 ὅπου τὸ χειρόγραφον ἔχει: «τό μαθε καὶ π.» ἐν στ. 14 «Κύρη μου, ὁ Δ.» καὶ ἐν στ. 30 «ὁποῦ ἐλευθέρωσες χώραις καὶ χωριὰ καὶ ὅλη τὴν Βαβυλῶνα». Ὁ στίχος οὗτος ἠδύνατο νὰ ἔχῃ καὶ ἄλλως: «ποῦ ἔγλυσες χ.».

*60

Χίου.

(*Κανελλάκη*, Χιακὰ ἀνάλεκτα, Ἀθ. 1890 σ. 60-1).

Ἀπέθανε ὁ Ἀνδρόνικος κι' ἀφῆκεν ἀντρειωμένο,
ἀφῆκε καὶ τὴν Ἀρετοὺ τριῶν μερῶν λουχοῦσα,
τῆς ἔφηκε καὶ λίγο χριός, ἐννιὰ χιλιάδες γρόσια,
τῆς ἄφηκε καὶ γιὰ νὰ ζῇ χίλι' ἐργατῶν ἀμπέλι.
«Ἀμπέλι μου πλατόφυλλο καὶ καιροδουλεμένο,
ἦρταν οἱ χριοφελέταις μου τἄσπρα των νὰ γυρέψουν·
γὴ τἄσπρα των νὰ δώσωμεν γὴ μέσ' ς' τἀμπέλι μπαίνουν.
— Ἂς μὲ κλαδέψουν ἄρχοντες καὶ ἐργάταις παλληκάρια,
κι' ἂς μὲ βλαστολογήσουνε τρι' ἀπάρθενα κορίτσια,
καὶ τὸ τσαμπί, τἀπότσαμπο τὸ χρέος θὲ νὰ βγάλῃ».
Μὰ τὸ παιδὶν ἐμίλησε ἀφ' τῆς μάννας τὰ χέρια.
«Τῆς μάννας μ' τὰ δανείσετε κ' ἤρτετε νὰ ζητῆτε;
Ἀφέντης μ' εἶχε τὸ κλειδί, κ' ἡ μάννα τὴν κασσέλα.
Ἀμέτε φέρτε τὸ κλειδὶ κι' ἀνοῖξτε τὴν κασσέλα,
κι' ὅσα φλουριὰ κι' ἂν εὕρετε ὅλα ἐπάρετέ τα».

*61

Ἴμβρου.

(Ὁ ἐν ΚΠ. Σύλλογος 1874 τ. Η' σ. 542).

Ἕνας ἀετὸς κατέβηκε σὲ ῥιζιμιὸ λιθάρι,
καὶ βάστα κ' εἰς τὰ νύχια του ἀνθρωπινὸ κεφάλι.
Καὶ τὸ κεφάλι ἔγραφε, πολὺ βαριὰ ἐγράφει,
ποῦ τανε πρῶτος τοῦ χωριοῦ, ποῦ ὥριζε τὴ χώρα·
ῥήχνει τοῖς πλούσιοι ἑκατὸ καὶ τοῖς φτωχοὶ διακόσα,
καὶ μιὰ χήρα, καλὴ χήρα, τὴ ῥήχνει πεντακόσα.
Παίρνει τὰ μάτια κλιάμενα 'ς τἀμπέλι της κ' ὑπάγει.
«Ἀμπέλι μου καλάμπελο, νὰ σὲ πωλήσω θέλω,
πολὺ χρέος μὲ ῥήξανε, νὰ τὸ πληρώσω θέλω.
— Μάννα μου, γιὰ μὴ μὲ πουλῇς, μάννα μου, δούλεψέ με.
Βάλε μι πλάταις γιὰ δουλειά, χέρια νὰ μὲ κλαδέψουν,
τρία κορίτσ' ἀπάρθενα νὰ μὲ βλαστολογήσουν.

Κάμε παττήρια δεκοχτώ, βουτσιὰ ἑξῆντα ἕξη,
καὶ μὲ τἀπανωτσάμπουρα θὰ βγάλῃς τὸ χρεός σου».
Ἦρτε καιρὸς καὶ ἔκαμε τρία τσαμπιὰ τἀμπέλι,
τό να τὸ τρώγει ὁ κόρακας, τὸ ἄλλο ὁ βεργάτης,
καὶ μὲ τὸ ἕνα μοναχὸ ἤβγαλε τὸ χρεός της.

ΣΗΜ. Στ. 16 τό να τρώγει.

*62

Πελοποννήσου.

(*Μ. Λελέκου*, Δημοτικὴ ἀνθολογία. 'Αθ. 1868 σ. 18-9 ἀρ. 9. — *Legrand*, Recueil de chansons pop. grecques σ. 204 ἀρ. 92).

«'Αετέ, ποῦ κάθεσαι ψηλὰ καὶ χαμηλὰ ἀγναντεύεις,
φυλάξου νὰ μὴ γελασθῇς καὶ κατεβῇς 'ςτοὺς κάμπους·
οἱ κάμποι βρόχια γιόμισαν καὶ τὰ βουνὰ λεβένταις».
Κ' ἐκεῖνος τὸ παράκουσε, 'ςτοὺς κάμπους καὶ κατέβη,
καὶ κυνηγοὶ τὸν πιάσανε καὶ 'ςτὸ κλουβὶ τὸν βάναν·
ψωμὶ τοῦ δίνουν, δὲν τὸ τρῷ, νερὸ καὶ δὲν τὸ πίνει·
κάτι κρατεῖ 'ςτὰ νύχια του, ἀνθρώπινο κεφάλι·
φοραῖς φοραῖς τὸ ῥώταε, φοραῖς φοραῖς τοῦ λέει·
«Κεφάλι μ', τί κακό καμες, ποῦ σὲ τσιμπᾶν τὰ ὄρνεα;
Νὰ μὴν ἐβαρυζύγιασες, νὰ μὴν ἀκριβοπούλεις;
— Μαιδὲ ἐβαρυζύγιασα, μαιδὲ ἀκριβοπούλεια.
Γέροντας ἤμουν 'ςτὰ χωριά, καὶ προεστὸς 'ςταῖς χώραις·
τοὺς ἄρχοντας ντρεπόμουνα καὶ τοὺς φτωχοὺς λυπόμουν,
μὰ μιὰ χήρα μὲ τριὰ παιδιά, μ' ἕνα κομμάτι ἀμπέλι,
βαρὺ χρέη τὴν ἔρρηξα καὶ θὲ νὰ τὸ πουλήσῃ.
Σταυρὸ βαίνει τὰ χέρια της, 'ς τἀμπέλι της παγαίνει·
— 'Αμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
βαρὺ χρέη μοῦ ῥήξανε, καὶ θέλα σὲ πουλήσω.—
— Μὴ μὲ πουλᾷς, κυροῦλα μου, καὶ μὴ μὲ παζαρεύῃς.
Βάλε κλαδούχους γέροντας, σκαφτιάδες παλληκάρια,
βάλε κοράσια ἀπάρθενα νὰ μὲ βλαστολογήσουν·
φθιάσε βαγένια δώδεκα καὶ πατητήρια πέντε,
καὶ μὲ τὸν τσιπουρίτη μου τὸ χρέη σου τὸ βγαίνω» —.

ΣΗΜ. Στ. 11 Μηδὲ—μηδὲ L. 13 πτωχοὺς L. 16 βάνει L.

*63

(*Ἰατρίδου,* Συλλογὴ δημοτ. ᾀσμάτων. Ἀθ. 1859 σ. 59-60).

Ἕνα κοράκι ξέβγαινεν μέσα ἀπὸ τὸν ᾅδη,
σύρει καὶ εἰς τὰ νύχια του ἀνθρωπινὸ κεφάλι,
κι' ὥραις ὥραις τὸ ῥώταεν, κι' ὥρας ὥρας τοῦ λέγει.
«Κεφάλι, κακοκέφαλο, κακοῦ καιροῦ γραμμένο,
τὰ τ' ἔκαμες 'ς τὰ νιᾶτα σου κ' εἶσαι κριματισμένο;
Μὴν ἤσουν πρῶτος 'ς τὸ χωριό, κ' ἐμοίραζες τὰ χρέη;
Ἔρρηχνες πλούσιους ἑκατό, καὶ τοὺς φτωχοὺς διακόσια,
καὶ μιὰ χήρα μὲ δυὸ παιδιὰ τοὺς ῥήχνεις πεντακόσια,
τ' εἶχεν ἀμπέλια κ' εἶν' καλά, χωράφια ζηλεμένα.
'Σ τἀμπέλι πῆγε κάθησε καὶ πικραμένα κλαίει.
—Ἀμπέλι μου πλατύφυλλο κ' ἐμορφοκλαδεμένο,
βαριὰ χρέη μ' ἐρρήξανε καὶ θέλω σὲ πωλήση.
—Μὴ μὲ πωλῇς, κυροῦλα μου, μηδὲ νὰ μὲ ξεκάμῃς.
Βάλε τρεῖς γέρους γέροντας νὰ μ' ἐμορφοκλαδέψουν,
καὶ παλληκάρια ἀνύπανδρα νὰ μ' ἐμορφοκλαδέψουν,
τρία κοράσι' ἀπάρθενα νὰ μὲ βλαστολογήσουν.
Κάμε βαγένια δώδεκα καὶ κάδους δεκαπέντε,
καὶ μὲ τὰ πανωστάφυλα τὰ χρέη σου νὰ βγάλῃς».

*64

Γρανίτσης τοῦ δήμου Ἀπεραντίων τῆς Εὐρυτανίας.

(Παρὰ Δημ. Οἰκονόμου, 1888).

Μαῦρος ἀιτὸς ἐξέβγαινε μέσα ἀπὸ τὸν ᾅδη,
βαστοῦσε κ' εἰς τὰ νύχια του ἀνθρώπινο κεφάλι·
πολλαῖς βολαῖς τὸ ῥώταε, πολλαῖς βολαῖς τοῦ λέει.
«Κεφάλι, τί κακό καμες, κ' εἶσαι κριματισμένο;
—Φοντά ἤμουν πρῶτος 'ς τὸ χωριό, κουντζάμπασης 'ς τὴ χώρα,
ἔβαν' τοὺς πλούσιους ἑκατὸ καὶ τοὺς φτωχοὺς διακόσια,
νιὰ χήρα καὶ νιὰ ὀρφανὴ τὴ βάνω πεντακόσια.
Ἀμπέλι εἶχεν ἔμορφο, κάθηται καὶ τὸ κλαίει:
—Ἀμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
θὰ σὲ πουλήσ', ἀμπέλι μου, κὶ θὰ σὲ παζαργιάσω.—
—Μὴ μὲ πουλεῖς, κυροῦλα μου, κὶ μὴ μὲ παζαργιάζῃς·

βάλε τοὺς νιοὺς καὶ σκάψε με, γιρόντους κλάδεψέ με,
βάλε κορίτσι' ἀπάρθενα νὰ μὲ βλαστολογήσουν,
νὰ κάμω κὶ γώ, νὰ πάρς κὶ σύ, νὰ βγάλῃς κὶ τὸ χρέος»—.

65

Λάστας τῆς Γορτυνίας.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Ν. Λάσκαρη, 1888. — *Ν. Λάσκαρη*, ἡ Λάστα, Πύργ. 1908 σ. 325-6), (τῆς τάβλας).

῞Ενα πουλὶ θαλασσινό, κι' ἄλλο πουλὶ βουνήσιο,
κεῖνα τὰ δυὸ μαλώνανε, κεῖνα τὰ δυὸ κολιῶνται.
Γυρίζει τὸ θαλασσινὸ καὶ λέει τοῦ βουνήσιου.
«Μὴ μὲ μαλώνῃς, βρὲ πουλί, μὴ μὲ παραχουγιάζῃς,
τί ἐγὼ πολὺ δὲν κάθουμε 'ς τὸν ἐδικό σου τόπο·
τὸ Μάη καὶ τὸ Θεριστὴ κι' οὖλον τὸν ῾Αλωνάρη,
καὶ τὸ δεκαπενταύγουστο, τῆς Παναγιᾶς περνῶντας,
τότε σ' ἀφίνω τό χε γειά, 'ς ἀφίνω τὸ σπολλάτη,
τί ἐγὼ θὰ πά 'ς τὸν τόπο μου, θὰ πά καὶ 'ς τὸ χωριό μου,
πὤκεῖ 'ν' ἑξῆντα δυὸ κορφαῖς, καὶ ἑξηνταδυὸ βρυσούλαις,
πᾶσα κορφὴ καὶ φλάμπουρο, πᾶσα κορφὴ καὶ βρύση,
καὶ 'ς τὴν καλύτερη κορφὴ κάθεται γερακίνα,
μὰ βάσταγε 'ς τὰ νύχια της ἀνθρωπινὸ κεφάλι,
κι' ὥραις ὥραις τὸ τσίμπαγε, κι' ὥραις ὥραις τοῦ λέει.
—Κεφάλι, τί κακό καμες, ποῦ σὲ τραυᾶν τὰ ὄρνια;
νὰ μὴν ἐβαρυζύγιασες, νὰ μὴν ἐβαρυπῆρες;—
—Ἐγὼ δὲ βαρυζύγιασα, μάιτε ἐβαρυπῆρα·
μιᾶς χήρας, μιᾶς κακόχηρας, μὲ τρι' ἀρφανοκαιμένα,
ἐκείνη ἐβαρυχρέησα, βαριὰ χρέη τῆς πῆρα.
Βαρυπουλάει τἀμπέλι της καὶ κλαίει καὶ τραυειέται·
ἦταν τἀμπέλι της καλό, κι' ἀτή της προκομμένη.
'Σ τὴ μέση ἐδιάη κ' ἔκατσε, τοῦ λέει μοιριολόγι.
—Ἀμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
ἂν δὲ σ' ἀγάπαγα πολύ, θὰ σέ εἶχα πουλημένο.—
—Τί ἔχεις, κυρά, ποῦ χλίβεσαι καὶ βαρυαναστενάζεις;—
—Βαριὰ χρέη μὠρήξανε καὶ θέλα σὲ πουλήσω—
—Μὴ μὲ πουλᾷς, κυροῦλα μου, κ' ἐγὼ θὰ σὲ ξεχριώσω,
καὶ τοὺς ἐργάταις τοὺς καλοὺς ἐγὼ θὰ τοὺς πληρώσω.

Γιὰ βάλε νιοὺς νὰ σκάψουνε καὶ γέρους νὰ κλαδέψουν,
καὶ τρία κοράσια ἀπάρθενα νὰ μὲ κορφολογήσουν,
νὰ κάμω μοῦστο θησαυρό, τὰ χρέη σου νὰ βγάλῃς».

ΣΗΜ. Στ. 2. Ἄλλως: μ. τὰ πολυαγαπημένα. 4. Ἄλλως: βρὲ π., καὶ μή με κακοπαίρνῃς. 7. Ἄλλως: ’ς τὰς δεκαπέντε τ' ἀλλουνοῦ, ’ς τὰς δεκοχτὼ τ' Αὐγούστου.

65α

Δημιτσάνης, Στεμνίτσης, Καρυταίνης τῆς Γορτυνίας.

(Ἐξ ἀνεκδότων συλλογῶν Χαρ. Μελετοπούλου [Δ] καὶ Κ. Κασιμάτη [Β. Γ.]).

Ἕνας ἀιτὸς καθότανε σὲ ῥιζιμιὸ λιθάρι,
καὶ βάσταγε ’ς τὰ νύχια του στρατιωτικὸ κεφάλι.
Ὥραις ὥραις τὸ τσίμπαγε, ὥραις ὥραις τοῦ λέγει.
«Κεφάλι κακοκέφαλο καὶ κακοτυχισμένο,
κεφάλι τί κακό καμες, ποῦ σὲ τραυᾶν τὰ ὄρνια;
Νὰ μὴν ἐξικοζύγιαζες, νὰ μὴν ἀκριβοπούλεις;
—Μηδὲ ἐξικοζύγιαζα, μηδὲ ἀκριβοπούλα,
παρά ἤμουν δημογέροντας κ' ἐμοίραζα τὰ χρέη.
’Σ τοὺς πλούσιους ἔρρηνα κατὸ καὶ ’ς τοὺς φτωχοὺς διακόσια,
μιᾶς χήρας μὲ δυὸ τριὰ ἀρφανὰ τῆς ῥήνω πεντακόσια,
τί εἶχε ἕνα ἀμπέλι κ' εἶν' καλὸ κ' ἤθελ' νὰ τῆς τὸ πάρω.
Κ' ἡ χήρα ὁποῦ τ' ἄκουσε πολὺ τῆς κακοφάνη·
παίρνει καὶ πάει ’ς τἀμπέλι της, τὸ συχνοχαιρετάει·
—’Αμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο
τόσον καιρὸ μέ εἶχες κυρά, τώρα θὰ σὲ πουλήσω·
βαρύ χρεος μοῦ ῥήξανε, γυρεύουν νὰ σὲ πάρουν.
—Μὴ μὲ πουλᾷς, κυροῦλα μου, καὶ μὴ μὲ παζαρίζῃς,
γιὰ βάλε νιοὺς νὰ σκάψουνε καὶ γέρους νὰ κλαδέψουν,
καὶ τριὰ κορίτσια ἀπάρθενα, νὰ μὲ βλαστοκοπήσουν,
φτιάσε βαγένια ξηνταδυὸ καὶ φόραις ξηνταπέντε,
καὶ μὲ τἀπανωτσάμπια μου τὸ χρέος σου νὰ βγάλω».

ΣΗΜ. Στ. 1 κ. σὲ μιὰ ψηλὴ ῥαχοῦλα (Δημητσάνης) κ. σὲ κλέφτικα λημέρια (Στεμνίτσης) Δυὸ τρεῖς ἀιτοὶ καθόσαντε σὲ (Καρυταίνης). 2 ν. του ἀνθρωπινὸ κεφάλι (Δ) βαστοῦσαν καὶ ’ς τὰ νύχια τους ἀνθρω-

πινὸ κ. (Κ). 3 Ὤ. ὤ. σιμπάγκανε, ὤ. ὤ. τοῦ λένε (Κ.) ὤ. ὤ. τὸ ῥώταγε καὶ ὤ. τὸ ῥωτάει (Δ). 4 (Λείπει Δ. Κ.). 5 κ. καμες (Κ). 6 ἐ., νὰ μὴν ἐξικοπούλαγες; (Σ) νὰ μὴν ἀκριβοζύγιασες, νὰ μὴν ἀκριβοπούλησες; 7 μ. ἐ. μ. ἐξικοπούλαγα (Σ.) Μάητε ἐ. μάητε ἀ. (Δ.) οὔτ' ἀκριβοζύγισα, οὔτ' ἀκριβοπούλησα (Κ.). 8 Ἐγώ ἤμουν δ. (Δ.) καὶ μάζευα τὰ χρ. (Σ.) (Λείπει ὁ στίχος Κ.). 9 ῥήχνω ἑκατὸ 'ς τοὺς ἄρχοντες καὶ (Σ.) (Λείπει ὁ στ. Κ.). 10 ῥήνω (Σ.) Παρὰ μιὰ χήρα ἀδίκησα, βαρὺ χρέος τῆς δίνω (Κ.) 11 καὶ θέλω νὰ τὸ πάρω (Κ)· μά εἶχε ἕνα ἀ. ἦταν κ. τί ἤθελα ν' τῆς (Δ) γιατ' ἔχει ἀ. κ' εἶναι καλὸ καὶ θέλω νὰ τὸ πουλήσω (Σ). 12 (Λείπει ὁ στ. Σ. Δ.). 13 καὶ τὸ σταυρό της ἔκανε καὶ τὸ σταυρό της κάνει (Κ) (Λείπει ὁ στ. Σ). 14-16 (Λείπουσιν οἱ στ. Σ). 15 (Λείπει ὁ στ. Κ.). 16 ῥ., καὶ θελὰ σὲ πουλήσω (Δ). 17 πουλῆς (Κ). κ. μου, κ' ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ βγάλω (Δ). Ἀφέντη μου, μὴ μὲ π. καὶ μὴ (Σ). 18 νὰ σκάφτουνε καὶ γ. νὰ κλαδεύουν (Σ) νὰ κλαδεύουν (Δ). 19 βλαστοκομᾶνε (Δ) βλαστολογᾶνε (Σ). 20 (Λείπει ὁ στίχος Δ. Σ). 21 θὰ βγάλῃς (Κ) (Λείπει ὁ στ. Σ).

Στ. 20 *φόραις* μικροὶ πίθοι οἴνου (βαρελάκια).

*66

Καρυῶν τῆς ἐπαρχίας Καβακλῆ τῆς Ἀν. Ῥούμελης.

(Λουλουδοπούλου, Συλλογὴ ἀνέκδοτος σ. 98, ἀρ. 99).

«Κεφάλι κακοκέφαλο, τὶ σὲ τσιμποῦν οἱ κάργαις;
—Τάν μαν νιὸς τσορμπατζῆς καὶ ὥριζα τὴ χώρα,
ῥήχνα τοὺς πλούσιους πὸ κατό, τὴ φτώχεια πὸ διακόσια,
τὴ χήρα, τὴν κακόχηρα ῥήχνω τρακόσια,
τ' ἔχει ἡ χήρ' ἀμπέλι καλὸ καὶ θέλ' νὰ τὸ πουλήσῃ,
πλούσιος νὰ τὸ πάρῃ».—
Τὰ παπουτσάκια τς ἤπαιρνε 'ς τἀμπέλι μόνο πάγει,
τἀμπέλι μόνον ἤλεγε, τἀμπέλι τς μόνο λέγει.
«Ἀμπέλι μου πλατόφυλλο καὶ νιό-μου φυτεμένο,
θυμᾶσ' ὅταν σὲ φύτευα μὲ γέλοια μὲ τραγούδια;
καὶ τώρα πῶς θὰ σὲ πουλήσ' ἐγὼ μὲ κλάματα μὲ πόνο,
πλούσιος νὰ σὲ πάρῃ;
Βαρὺ δόσιο ἔρρηξαν, χαράτσι καὶ βαρίζι».
Τἀμπέλι τότε ἤλεγε καὶ τὴν καλοσμπουριάζει.

«Μὴ μὲ πουλᾷς, κυροῦλα μου, καὶ μὴ μὲ παζαρεύῃς·
μόν' πᾶρε νιοὺς καὶ σκάψε με, γερόντους κλάδεψέ με,
πᾶρε καὶ μωρογκόπαιδα, νὰ μὲ καρφολογήσουν,
κι' ἀράδιασ' τὰ βαρέλια σου σαράντα τὴν ἀράδα,
καὶ νὰ πληρώσῃς τὸ δόσιο σου καὶ τὸ βαρὺ χαράτσι».

ΣΗΜ. Στ. 2 τὴν χ. 3 κατὸν τὴν φτ. 4 τὴν χ. 20 κ. μου, μὴ μὲ π. 16. Προσέθεσα ἐν ἀρχῇ τὸ μόν' πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ μέτρου.

Στ. 13 *βαρίζι* φόρος. 14 *καλοσμπουριάζει* = καταπραΰνει· (μπουρὶ καὶ μπουρίνι, ὁ σφοδρὸς ἄνεμος καὶ μεταφ. ὁ θυμός, τὸ πεῖσμα, ἐκ τοῦ ἰταλοβενετ. borin).

*67

Ἠπείρου.

(*Ἀραβαντινοῦ* σ. 297 ἀρ. 495).

Χρυσὸς ἀιτὸς ἐκάθονταν ψηλὰ 'ς ἕνα λιθάρι,
κ' ἐκράταγε 'ς τὰ νύχια του ἀνθρώπινο κεφάλι·
βολαῖς βολαῖς τὸ κύλαγε, βολαῖς βολαῖς τοῦ λέγει·
«Κεφάλι, τί κακό καμες καὶ σὲ κρατῶ 'ς τὰ νύχια;
—Ἐκεῖνον τὸν παλιὸν καιρὸ καὶ τὸ παλιὸ ζαμάνι,
μ' εἶχεν ἡ χώρα προεστόν, μ' εἶχεν ἡ χώρα πρῶτον,
κι' ἀντἄρρηχνα τὸ δόσιμο καὶ τὸ βαρὺ τεφτέρι,
δέκα 'ς τοὺς πλούσιους ἔρρηχνα, 'ς ταῖς χήραις δεκαπέντε,
'ς τὴ δόλια τὴ φτωχολογιά, ἔρρηχνα τριάντα πέντε·
κ' ἡ φτώχια κλάψαν ἔκαμε, κλάψαν ἀπὸ τ' ἐμένα,
καὶ ὁ Πασσᾶς ἐπρόσταξε μῶκοψαν τὸ κεφάλι».

*68

Βάρνας.

(*Ἰω. Νικολάου*, Ἡ Ὀδησσὸς (Βάρνα). Ἐν Βάρνῃ 1894 σ. 318).

Πραματευτὴς κατέβαινε, στρατιώτης θὰ διαβαίνῃ,
κι' ἀφήσανε καὶ δυὸ ὀρφανά, ἀγόρι καὶ κορίτζι.
Τἀγόρι ἦτον ἐννεὰ χρονῶ, καὶ τὸ κορίτζι δέκα,
κι' ἀφήσανε καὶ χρέος πολὺ ἐννέα χιλιάδες γρόσια,
κι' ἀφήσανε τ' ἀμπέλι του κατὸ ντουλούμια τόπο.
Καὶ μιὰ λαμπρή, καλὴ γιορτή, καὶ μιὰ καλὴ ἡμέρα
σκωθήκανε τὰ ὀρφανὰ 'ς τἀμπέλι τους νὰ πάνε,

Γύρω τριγύρω γύριζαν κι' ἀπὲ τὴ μέση κλαῖνε.
«Τἀμπέλι μ', τἀμπελάκι μου, τὸ χρέος μου νὰ βγάλῃς.
—Φέρτε γέρους κλαδέψετε καὶ νέους νὰ τσαπίσουν,
καὶ τρία φτωχοκόριτζα νὰ τὸ κορφοκοπήσουν,
κι' ἀπὲ τὰ πενταράκια μου....»

*69

Πάργας.

Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημ. ᾀσμ. σ. 292 ἀρ. 483. *Θέρου* δημ. τραγούδια σ. 103)

«Ἀμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
γιὰ δὲν ἀνθεῖς, γιὰ δὲν καρπεῖς, σταφύλια γιὰ δὲν βγάνεις;
μ' ἐχάλασες, παλιάμπελο, κ' ἐγὼ θὰ σὲ πουλήσω.
— Μὴ μὲ πουλῇς, ἀφέντη μου, κ' ἐγὼ σὲ ξεχρεώνω·
γιὰ βάλε νιοὺς καὶ σκάψε με, γέρους καὶ κλάδεψέ με,
βάλε γριαὶς μεσόκοπαις νὰ μὲ βλαστολογήσουν,
βάλ' καὶ κορίτσι' ἀνύπαντρα νὰ μὲ κορφολογήσουν».

*70

Ἠπείρου.

(Ζωγράφ. ἀγὼν Α΄ σ. 186-7 ἀρ. 23).

«Ἀμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
τί δὲν καρπεῖς, τί δὲν ἀνθεῖς, τί δὲν κάνεις σταφύλια;
Ἀμπέλι μου μ' ἐχρέωσες καὶ θελὰ σὲ πουλήσω.
— Μὴ μὲ πουλῇς, ἀφέντη μου, καὶ μὴ μὲ παζαρεύῃς.
Μόν' βάλε νιοὺς 'ς τὸ σκάψιμο, γερόντους εἰς τὸν κλάδο,
βάλε κορίτσια ἀπάρθενα νὰ μὲ κεφαλοδέσουν,
νὰ βάλῃς καὶ μικρὰ παιδιὰ νὰ μὲ βλαστολογήσουν,
τότε νὰ ἰδῇς, ἀφέντη μου, σταφύλια ποῦ θὰ κάνω».

*71

Λευκάδος.

(Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλ. σύλλογος 1874 τ. Η΄ σ. 417).

«Ἀμπέλι μου πλατόφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
ἐπέρσεψαν τὰ χρέγια μου καὶ θὰ νὰ σὲ πουλήσω.

—Μὴ μὲ πουλῇς, ἀφέντη μου, καὶ μὴ μὲ παζαριάσῃς.
Βάλε γερόντους μάστορες νὰ μὲ μορφοκλαδέψουν,
καὶ παλληκάρι' ἀνύπαντρα γιὰ νὰ μὲ βαθυσκάψουν·
κι' ὅσα βαγένια 'ν' 'ς τὰ σκαριὰ ὅλα νὰν τὰ γιομίσω,
νὰ βγάλῃς καὶ τὰ χρέγια σου καὶ πάντα μένα νά χῃς».

ΣΗΜ. Στ. 7 καὶ χρ.

*72

Βουρβουσκὸς Μακεδονίας.

(Ὁ Πύρρος, ἐφ. Ἀθηνῶν, 13 Ἰουλ. 1906 ἀρ. 168).

«Ἀμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
δὲ μοῦ δωσες πολὺ καρπὸ γιὰ νὰ μ' εὐχαριστήσῃς,
θὰ σὲ πωλήσω, ἀμπέλι μου, καὶ θὰ σὲ παζαρέψω.
—Μὴ μὲ πωλῇς, ἀφέντη μου, καὶ μὴ μὲ παζαρεύῃς,
μόν' βάλε νιοὺς 'ς τὸ σκάψιμο, γέροντας νὰ κλαδεύουν
πολὺ καρπὸν νὰ δώσω».

ΡΟΔΙΑΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

ΥΠΟ

Μ. Δ. ΧΑΒΙΑΡΑ

Ὁ Διενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἡ θάλασσα βρουχᾶται
κ' ἡ γῆς ἀνατινάσσεται καὶ ὁ κόσμος τὴφ φοᾶται.
Ἀπ' ὄξω ποὺ τὴμ πόρταν του τρακόσιοι 'ρματωμένοι
καὶ ἄλλοι τρακόσι' ἀρμάτωτοι μὲ σίδερα τζωσμένοι.
Καένας ἒν ἀποκοτθᾷ [1]) νά μπῃ νὰ τὸμ μιλήσῃ·
κ' ἕνας κοντὸς κοντούτσικος ἀποκοτθᾷ καὶ μπαίννει.
«Πές μας, νὰ τζήσῃς, Διενή, τί ναιν ἡ ἀντρειά σου;
— Κάτω 'ς τὸδ Δαφνοπόταμο κ' εἰς τὸ βαθὺλ λαγκάδι,
ποῦ χει τἀγκάθι πιθαμὴ καὶ τὸ τριγόλι πήχη,
ποῦ χει τἀγκαθοκέφαλον εἰς ἑληκιὰν τἀθρώπου,
και ἀποῦ ναιδ δυό, και ἀποῦ ναιν τρεῖς, μέρες δὲν τὸ γυρίτζου,

[1]) *Ἀποκοτθᾷ* = *τολμᾷ.* Οὕτω καὶ ἐν Σύμῃ, ἔνθα καὶ ἐπώνυμον *Ἀπόκοτθος.*

καὶ μοναχὸς τὸ γύρισα μέσα τὸ μεσανύχτι·
πῆτις[1]) καὶ τὸ πογύρισα, ὄφις μ' ἐπιλοήθη·
ποὺ πάνω ποὺ τὰ μμάτια του δυὸ μύλοι ἐγυρίτζα,
ποῦ μέσα ποὺ τὸ στόμαν του φοῦρνοι ἐξεφουρνίτζα,
ποὺ πάνω ποὺ τὴρ ῥάχιν του σκύλλοι, λαοὶ γυρίτζα[2])....»

Τοῦ ᾄσματος τούτου, ὅπερ μοὶ φαίνεται ἐλλιπές, πάντες σχεδὸν οἱ στίχοι κέκτηνται μεγίστην δύναμιν καὶ φαντασίαν καὶ ἰδίᾳ οἱ δύο πρῶτοι, οἵτινες παραλάσσουσί πως τῶν ἑξῆς τοῦ συμαϊκοῦ:

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆς τὸν ἐτρομάσσει
κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχᾷ ππῶς θὲ νὰ τὸν ναπάψῃ[3]).

Παράβαλε καὶ τοὺς δύο ἀρκτικοὺς στίχους τηλιακοῦ ᾄσματος:

Ὁ Διενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἡ πλάκα τὸν τρομάσσει
τὸ χῶμαν τὸν ἐνατριχιᾷ ππῶς θὲ νὰ τὸν ναπάψῃ[4]).

* * *

Ἐν Ῥόδῳ μεταξὺ τῶν ἐκτὸς τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως κειμένων συνοικιῶν ἢ ἐνοριῶν καταλέγεται καὶ ἐνορία *Διενῆ (ἡ)* καλουμένη, ἢ ὡς ἐν τῇ φρασει 'ς *τὴδ Διενῆ*, ἥτις κεῖται εἰς ἀπόστασιν τετάρτου περίπου τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ φρουρίου, τῆς καλουμένης *Κόκκινης πόρτας* πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ αὐτῆς. Ἐνταῦθα ἵδρυται καὶ

[1]) *Πῆτις·* ἐπίρρημα = *ἅμα, ἀφ' οὗ*. Πρβλ. τὸ κρητικὸν *ἀπῆτις*.

[2]) Ἐν τῇ γραφῇ καθόλου ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ τηρήσω τὴν προφορὰν καὶ διὰ τοῦτο ἔγραψα: *βαθὺλ λαγκάδι, παλλαιὸν* (παλαιόν), *πολλὺν* κτλ.

[3]) *Δημοσθ. Χαβιαρᾶ*, Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ (ᾆσμα συμαϊκὸν) ἐν Τόμ. ΙΒ' (1905) τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν Πετρουπόλεως. Πρβλ. *Ἀντ. Μηλιαράκη* Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας σ. ιδ'. [Βλ. ἀνωτέρω σ. 185. 222].

[4]) Ἡ ὑπαγορεύσασά μοι τοὺς στίχους τούτους Τηλία γυνὴ δὲν ἐνεθυμεῖτο δυστυχῶς ἄλλους πλὴν τῶν ἑξῆς, καὶ τούτων ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ᾄσματος εἰλημμένων, ὅπερ, ὡς ἡ αὐτὴ ὁμολογεῖ, εἶναι ἀρκετὰ ἐκτενές.

Τὸν ἄμμον ἄμμομ πάαιννε, τὸν ἄμμον ἄμμομ πάει·
ηὗρεν τὸν ἄμμον τὸψ ψιλὸ κ' ἔκατσεγ κ' ἔπαιτζέν το·
τὰ χέρια του τὸμ παίτζασι καὶ ὁ νοῦς του τὸν ἐμέτρα,
καὶ μίτα τὸν ἐμέτρησε, σηκώθηκεν νὰ φύῃ.

ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου σεμνυνομένη καὶ ἐπικαλουμένη νῦν *Παναγιὰ ἡ Διενή*.

Ἄξιον δὲ προσοχῆς ὅτι πρὸς νότον τῆς Διενῆς καὶ εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν πλησίον τῆς θέσεως *λίμνης τῆς παπαδιᾶς* παρὰ τὴν παραλίαν ὑπῆρχον δύο κτήρια κατηρειπιωμένα, τίς οἶδε ποίας ἐποχῆς, διότι σήμερον δὲν σώζονται, ὧν τὸ μὲν ἐλέγετο *χάψη*[1]) *τοῦ Διενῆ*, τὸ δ' ἕτερον *σπίτιν τοῦ Διενῆ*,[2]) κατὰ τὴν κάτωθι ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδιδομένην παράδοσιν, ἣν ἔγραψα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ φίλου κ. Ἰωάννου Χατζῆ-Γεωργίου Σαράντη, Ροδίου, ἀκούσαντος αὐτὴν πρὸ ἐτῶν πολλῶν παρὰ γέροντος, κατοικοῦντος παρὰ τὴν εἰρημένην παραλίαν.

«Οἱ ἀφεντᾶδές μας μᾶς ἐλέασι, πτῶς ἐδῶ ἦταν δυὸ μεάλα χτήρια παλλαιὰ χαλασμένα καὶ τό ναν ἦταν ἡ χάψη τοῦ Διενῆ καὶ τἄλλον τὸ σπίτιν του».

Ἐντεῦθεν πιθανὸν ὅτι καὶ ἡ ἐνορία Διενὴ ἐκλήθη οὕτω ὡς γειτνιάζουσα τῇ παραλίᾳ ἔνθα *ἡ χάψη τοῦ Διενῆ* καὶ *τὸ σπίτιν τοῦ Διενῆ*. Οὐ μὴν ἀλλὰ περίεργος εἶναι ὁ τύπος *ἡ Διενή*, οὗ περὶ τῆς προελεύσεως παρ' οὐδενὸς Ροδίου ἠδυνήθην νὰ πληροφορηθῶ. Ἐν τούτοις ὄνομα *Διενὴ* θηλυκὸν εἶναι ἀδύνατον, ὡς μοὶ φαίνεται νὰ ὑπῆρξεν· ἐλέγετο δὲ πάντως *'ς τοῦ Διενῆ*, ἀλλ' ὕστερον, ὡς εἰκάζω, ἐπεκράτησεν ἔκ τινος γεγονότος νὰ λέγηται ἡ ἐνορία, καὶ ἐκ ταύτης ἡ ἐν αὐτῇ κειμένη ἐκκλησία, *Διενὴ (ἡ)* καὶ ἐντεῦθεν ἐλέχθη καὶ *'ς τὴδ Διενῆ*. Ἠδύνατο ὅμως νὰ προβάλῃ τις ὅτι πρῶτον ἡ ἐκκλησία ἐκλήθη ἐκ τῆς τοπωνυμίας *'ς τοῦ Διενῆ* Παναγιὰ *ἡ Διενὴ* καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐνορία ὠνομάσθη *Διενὴ* καὶ *'ς τὴδ Διενῆ* ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ *'ς τοῦ Διενῆ*.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἀναμφιβόλως ὑφίσταται σχέσις τις μεταξὺ τῆς τοπωνυμίας ταύτης καὶ τοῦ ἥρωος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνικοῦ ἔπους Διγενῆ Ἀκρίτα καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ ἑτέρα παράδοσις, ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω, διασώζεται ἐν Ρόδῳ ἀναφέρουσα, ὅτι *τὰ κόκκαλα τοῦ*

[1]) *Χάψη*· λέξις ἀραβικὴ ἐν χρήσει καὶ ἐν Σύμῃ καὶ ἀλλαχοῦ, ταὐτόσημος τῷ *εἱρκτή, φυλακή*.

[2]) Παρόμοια δεικνύονται καὶ ἀλλαχοῦ· οὕτω ἐν Κύπρῳ τὰ *λιγγρία τοῦ Διγενῆ* (βλ. *Ν. Γ. Πολίτου* Παραδόσ. ἀρ. 118) καὶ *οἱ παδκαῖς τοῦ Διγενῆ* (αὐτ. ἀρ. 119)· ἐν Κρήτῃ *ἡ πεταλιὰ τἀλόγου τοῦ Διγενῆ* (αὐτ. ἀρ. 120), *τοῦ Διγενῆ τὸ μνῆμα* (αὐτ. ἀρ. 121) κτλ.

Διενῆ διετηροῦντο ἄνωθι τῆς κόκκινης πύλης τοῦ φρουρίου, οὐ πολὺ ἀπὸ τῆς Διενῆς ἀπεχούσης [1]).

«Ἀ'Σ τὴγ κόκκινημ πόρταν τοῦ κάστρου τῆς Χώρας [2]) ποὺ πάνω ποὺ τἀνῶφλι ἦταν δυὸ παΐδια μεάλα κ' ἐλέασιμ πῶς ἦταν τὰ κόκκαλα τοῦ Διενῆ, ποῦ τον ὁ ἀντρειωμένος τῆς Ρόδος τὸμ παλλαιὸν καιρόν».

Ὁ μεταδούς μοι τὴν παράδοσιν ταύτην ὡς καὶ τὸ προηγούμενον καὶ τὸ τελευταῖον ᾆσμα κ. Ἀναστάσιος Μαλλιάκας, Ρόδιος, μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι καὶ αὐτός, παῖς ἔτι ὤν, εἶδεν ἄνωθι τῆς πύλης ταύτης *τὰ κόκκαλα τοῦ Διενῆ*, ἅτινα δ' ὅμως ἦσαν κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ πλευραὶ κήτους μεγάλου [3]).

Καὶ ὅτι μὲν δὲν ἦσαν τὰ ὀστᾶ ταῦτα τοῦ Διγενῆ, οὐδεμία βεβαίως ἀντίρρησις χωρεῖ. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπῆρχε παράδοσις περὶ Διγενῆ, σχετιζομένη ἔκ τινος γεγονότος πρὸς τὴν κόκκινην πύλην τοῦ φρουρίου καὶ ἀποδιδομένη πιθανῶς εἰς ὀστᾶ. Ἀλλ' ὅτε, τούτων ἐξαφανισθέντων, αἱ πλευραὶ τοῦ κήτους ἐτέθησαν ἄνωθι τῆς εἰρημένης πύλης, ὁ λαὸς τῆς Ρόδου διατηρῶν ἐν ἑαυτῷ ζωηρὰν ἔτι τὴν παράδοσιν, ἀπέδωκεν αὐτὰς εἰς τὸν Διγενῆ, διότι εἶναι περίεργον πῶς δὲν ἐχαρακτήρισεν ὡς ὀστᾶ αὐτοῦ ἐπίσης καὶ τὰ ἄνωθι τῆς πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης πύλης τοῦ αὐτοῦ φρουρίου ὑπάρχοντα ὀστᾶ ὑπερμεγέθους καρχαρίου (;) [4]). Ἡ τοιαύτη ἄλλως τῶν ὀστῶν τῆς κόκκινης πύλης ὀνομασία εἶναι λίαν εὔλογος, διότι τοὺς ἀνδρειωμένους (ὡς τοιοῦτον δὲ καὶ μάλιστα ἐπιχώριον θέλει τὸν Διγενὴ ἡ ἀνωτέρω παράδοσις) ὁ

[1]) Περὶ τῆς θέσεως τῆς πύλης ταύτης τοῦ φρουρίου τῆς Ῥόδου ὅρα *Edouard Biliotti et Abbé Cottré* L' île de Rhodes, τόμ. Β', σ. 158, τῆς ἑλληνικῆς μεταφρ. ὑπὸ Μ. Μαλλιαράκη καὶ Καραβοκυροῦ, ἐν Ῥόδῳ, 1881, καὶ τὸν ἐν τέλει προσηρτημένον χάρτην τῆς τοπογραφίας τῆς πόλεως Ῥόδου.

[2]) *Χώρα* καλεῖται μόνον τὸ ὑπὸ τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου περιβαλλόμενον μέρος τῆς πόλεως, τὸ κατοικούμενον ὑπὸ Ὀθωμανῶν καὶ Ἰουδαίων· αἱ δὲ ἐκτὸς τοῦ φρουρίου χριστιανικαὶ συνοικίαι ὀνομάζονται κοινῶς *μαράσια*.

[3]) Περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν κοκκάλων τοῦ Διενῆ ἄνωθι τῆς αὐτῆς πύλης μ' ἐπληροφόρησεν ὡσαύτως καὶ ὁ προμνημονευθεὶς κ. Ἰωάν. Χατζῆ-Γεωργίου Σαράντη, προσθέσας μάλιστα ὅτι ταῦτα ἀπεκόμισεν ἐκεῖθεν ὁ Panis πρόξενος ἄλλοτε Ἰταλὸς ἐν Ῥόδῳ.

[4]) *Biliotti-Cottré* ἔνθ' ἀνωτ. τ. Α' σ. 168.

ἑλληνικὸς λαός, ὡς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς γίγαντας, νομίζει ἔχοντας ρώμην καὶ σῶμα ὑπερφυσικόν [1]).

* * *

Πῶς νῦν ἐφαντάζετο τὸν Διγενὴ ὁ λαὸς τῆς Ῥόδου θὰ δειχθῇ ἐκ τῶν ἐφεξῆς.

Ἐν τῇ πόλει Ῥόδῳ καὶ τοῖς περιχώροις, οὐχὶ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς χωρίοις τῆς νήσου, ἐπεκράτει πρὸ πεντηκονταετίας καὶ πλέον κατὰ τοὺς γάμους ἔθιμον, κατὰ τὸν αὐτὸν Ι. Χατζῆ Γεωργίου Σαράντη, καθ' ὃ μετὰ τὴν ἱεροτελεστίαν καὶ τὴν ἐν τῷ οἴκῳ τῆς νύμφης διασκέδασιν τῶν οἰκείων καὶ τῶν συγγενῶν, ἐγίνετο χορὸς γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν, ὅστις ἐκαλεῖτο *χορὸς τοῦ Διενῆ*. Ὁ διευθύνων τὸν χορὸν ἢ ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ τούτου ἔδει νὰ ᾖ ἀρειμάνιος, ὑψηλοῦ ἀναστήματος καὶ ἀστειολόγος. Τοῦτον ἐνέδυον στολὴν πολεμικὴν παρομοίαν τῇ τῶν κλεφτῶν, ἀλλὰ πολύτιμον, καὶ ὥπλιζον διὰ πιστολίων, μαχαιρῶν, ξιφῶν καὶ ἄλλων ὅπλων· τὰ στήθη αὐτοῦ ἐκόσμουν διάφορα κοσμήματα πολύτιμα καὶ *παράσημα* [2]), ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς ἐτίθετο ὑψηλὴ περικεφαλαία χαρτίνη μέν, ἀλλ' ἐπιτηδείως κατεσκευασμένη καὶ ἐπὶ πλέον ἐδίδετο εἰς τὴν χεῖρα ῥόπαλον ὀζῶδες [3]). Ἔπρεπε δὲ ὁ οὕτω ὁπλιζόμενος νὰ παρέχῃ ὄψιν ἐκφοβιστικὴν καὶ ἀπειλητικήν, εἰ δὲ μὴ ἀντικαθίστατο ὑπ' ἄλλου. Μετὰ ταῦτα οὗτος ἐκαλεῖτο πλέον *Διενὴς* καὶ διηύθυνε τοὺς ἀποτελοῦντας τὸν χορόν, οἵτινες ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ, ὡς στρατηγοῦ, διατελοῦντες, μετέβαινον εἰς τὰς οἰκίας τῶν οἰκείων, τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων καὶ ἐχόρευον καὶ διεσκέδαζον [4]).

Οἱ τοῦ χοροῦ τούτου ᾖδον καὶ διάφορα ᾄσματα, ἀρχόμενοι ὅμως πάντοτε ἀπὸ τοῦ σατιρικοῦ τούτου, ὅπερ πάνυ φιλοφρόνως μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὁ κ. Βασίλειος Κ. Ζαχαρίου.

[1]) Ὅρα *Ν. Γ. Πολίτου* ἔνθ' ἀνωτ. Μέρ. Α', ἀρ. 89-134 καὶ Β', ἀρ. 91(89)-134.

[2]) *Παράσημα* εἶναι τὰ ἀλλαχοῦ λεγόμενα *τσαπράζια*.

[3]) Τὸ ῥόπαλον τοῦτο θ' ἀντικαθίστα τὸ *ῥαβδίον*, ὅπερ ἐκράτουν οἱ ἀπελάται καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκρίτας. Τὸ δι' αὐτοῦ καταφερόμενον πλῆγμα ἐλέγετο *ῥαβδέα*.

[4]) Τοῦ χοροῦ τούτου κατὰ τὸν αὐτὸν Ἰ. Χατζῆ - Γ. Σαράντην ὑπῆρχον καὶ εἰκόνες· μία δὲ τοιούτων ἐπὶ δέρματος διασώζεται ἔτι παρά τινι Ῥοδίῳ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διαμένοντι.

Διενή μου, πάσα, πάσα [1]),
οὖλλοι 'ς τὸχ χορὸν ἐπιάσα.
ὥρισεν ὁ βασιλεὰς
νὰ παντρεύγουνταιν οἱ γρὲς
καὶ νὰ παίρνουν ἀπὸ δυό,
ἕναγ γέρογ κ' ἕναν νεό·
νά χουν τὸγ γέρογ γιὰ κλαδιὰ
καὶ τὸν νεὸ 'ς τὴν ἀγκαλιά.
Ὅσες γρὲς τἀκούσασι,
οὖλες ἐσυντρέξασι·
'ς τὸ λουτρὸν ἐπήασι
κ' ἐμορφολουστήκασι
κ' ἐξεχνουδιαστήκασι
καὶ τσιμίγκια [2]) μπλέξασι·
'ς τὸ παλάτιν τρέξασι,
τὸχ χορὸν ἐπιάσασι,
γιὰ νὰ τοῖς δῇ ὁ βασιλεὰς
καὶ οὖλλα τὰ λεύτερα παιδιά.
Καὶ ὁ Χάρος ὅνταν τἄκουσε,
πολλὺν τοῦ κακοφάνηκε·
'ς τὸ παλάτιν ἔτρεξε
καὶ ἀπὸ μακριὰ ἐστάθηκε.
Κ' οἱ γρὲς ὅνταν τὸν ἴδασι
συχνοκατουρηστήκασι.
Τοῖς ἅρπαξεν ἀφ' τὰ μαλλιὰ
καὶ δὲν ἄφηκεγ καμιά.

Τὸ ἐν συντόμῳ περιγραφὲν ἔθιμον, ὅπερ δυστυχῶς σήμερον εἰς μάτην θὰ ἀνεζήτει τις νὰ ἴδῃ ἰδίοις ὀφθαλμοῖς τελούμενον ἐν Ῥόδῳ, παρεῖχε ζῶσαν οὕτως εἰπεῖν εἰκόνα τῆς παρὰ τῷ λαῷ τῆς Ῥόδου περὶ τοῦ Διγενῆ ἐπικρατούσης ἰδέας, ἥτις ἀπεικονίζεται καὶ ἐν τῇ παρὰ τοῖς σημερινοῖς Ῥοδίοις ἀπομεινάσῃ φράσει: *αὐτὸς ἔχει τὸ ποδάριν τοῦ Διενῆ*, λεγομένῃ ἐπὶ τῶν ἐχόντων πόδας μεγάλους καὶ ἰσχυρούς, ὡς μ' ἐπληροφόρησεν ὁ ἐκ Ῥόδου κ. Μοσχῆς Ἀθανασιάδης.

[1]) Αἱ λέξεις αὗται οὐδὲν σημαίνουσιν· ἐτέθησαν δ' ἁπλῶς χάριν τῆς ὁμοιοκαταληξίας.

[2]) *Τσιμίγκια* = μικροὶ πλόκαμοι, οἵτινες ἐπλέκοντο καταλλήλως καὶ ἀπετέλουν εἶδος κομώσεως, εὐχρήστου κυρίως κατὰ τοὺς γάμους.

*
* *

Κάτω 'ς τὸν ἄντρη τῶν ἀντρῶ, 'ς τὸν ἄντρη καλαμεῶνα,
κάουρας ἐδρακόντεψε καὶ τρώει τοὺς ἀντρειωμένους,
τρώει τὸμ Μαῦρον τὸφ Φεκᾶ, τρώει τὸν Ἡλλιοφόρο,
τρώει τὸν Ἀσπροτράχηλο, ποῦ τρέμ' ἡ γῆς κ' ἡ Πόλη.
Καὶ ὁ βασιλεὰς ὡς τἄκουσε, πολλὺν τοῦ κακοφάνη.
Στέλλει ἀθρώπους ποὺ στερεᾶς, καράβια ποὺ πελάους
τὸγ Κωσταντῆν νὰ φέρουσι [1]).
«Ἔλα, ἔλα, ὁ Κωσταντής, καὶ ὁ βασιλεὰς σὲ θέλει.
— Ἐχτὲς ἤμουσ 'ς τοῦ βασιλεᾶ, σήμμερον τί με θέλει;
Πῆτε μ', ἂν εἶναιγ γιὰ χαρά, νὰ βάλω τὰ καλά μου·
πῆτε μ', ἂν εἶγ' γιὰ πόλεμο, νὰ πιάσω τἄρματά μου».
— Ἔλα, ἔλα, ὁ Κωσταντής, καὶ ἂς εἶναιγ καὶ ὅπως εἶσαι».
Πιάννει τὸ ματσουκκάκιν του, 'ς τὸβ βασιλεὰμ πηαίννει.
«Ὥρα καλή σου βασιλεά· τί ναιν ὁποῦ μὲ θέλεις;
— Κάτω 'ς τὸν ἄντρη τῶν ἀντρῶ, 'ς τὸν ἄντρη καλαμεῶνα,
κάουρας ἐδρακόντεψε καὶ τρώει τοὺς ἀντρειωμένους,
τρώει τὸμ Μαῦρον τὸφ Φεκᾶ, τρώει τὸν Ἡλλιοφόρο,
τρώει τὸν Ἀσπροτράχηλο, ποῦ τρέμ' ἡ γῆς κ' ἡ Πόλη».
Παίρνει τὸ ματσουκκάκιν του, 'ς τοὺς κάμπους κατηβαίννει
καὶ βρίσκει καὶ τὸγ κάουρα 'ς ἐννεὰ κοιλῶχ χωράφια.
«Καλὸ 'ς τὴν ὕλην τὸ πωρνό, ὕλην τὸ μεσημέρι,
ὕλην τὸ λλιοβασίλεμα νὰ βάλω κ' εἰς τὴν τρῦπα.
— Σφάχτην νὰ φάῃς τὸ πωρνό, σφάχτην τὸ μεσημέρι,
σφάχτην τὸ λλιοβασίλεμα νὰ βάλῃς κ' εἰς τὴν τρῦπα».
Πιάννει τὸ ματσουκκάκιν του, μιὰν ματσουκκεὰν τοῦ δίννει.
Ἂν ἦσαμ πύργοι, ῥάιτζα, σπίτια, καταχαλοῦσα,
κ' ἐκεῖνος ὁ κακόμοιρος χαπάριν δὲν ἐπῆρε
κ' ἔπλωννεν τὸ χαλάκιν του νὰ πάῃ γάλι γάλι·
ψηλὴφ φωνίτσαν ἔσυρε, ὅσηγ και ἂν ἐδυνάστη.
«Ἄη μου Γεώργ' ἀφέντη μου, χρυσέ μου καβαλλάρη,
ἐσύ σουν, ὁποῦ μ' ἔδωσες ἐμὲ αὐτὴν τὴχ χάρη
καὶ τόρα τὸγ κακόμοιρο κάουρας θὰ μὲ φάῃ....».
Γροικᾷ φωνή, γροικᾷ λαλιὰ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα:
«'Σ τὴμ μέσησ σου βαστᾷς σταυρό, 'ς τὰ χέρια σου χατζάρι,
καὶ πιάσε το καὶ βάρεσε τὸγ κάουρασ 'ς τάφφάλι».
Βγάλλει τὸ μαχαιράκιν του ἀπ' τἄργυρὸφ φεκάρι,

[1]) Τὸ λεῖπον δεύτερον ἡμιστίχιον δύναται νὰ συμπληρωθῇ οὕτω: *τὸ πρῶτομ παλληκάρι·* ἡ φράσις αὕτη εἶναι συνήθης ἐν τοῖς δημοτικοῖς ᾄσμασι.

κ᾿ ἐπῆεγ καὶ ἐβάρεσε τὸγ κάουρασ ᾿ς τἀφφάλι.
Παίρνει τὸ καουκάκιν του ᾿ς τὸβ βασιλεὰν τὸ παίρνει
καὶ ὁ βασιλεὰς ἐκάθισε μὲ οὖλλον του τἀσκέρι.

Ὁ ἥρως τοῦ ᾄσματος τούτου Κωσταντῆς εἶναι πιθανῶς ὁ ἐν τοῖς ἑξῆς στίχοις τοῦ ᾄσματος τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου μνημονευόμενος Κωνσταντῖνος, ἔνθα οὗτος παρίσταται ὡς ὑπερέχων κατὰ τὴν ἀνδρείαν πάντων τῶν τότε ἀνδρειωμένων καὶ τοῦ Πέτρου τοῦ Φωκᾶ, τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Πετροτραχήλου, ὡς καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ᾄσματι.

Ἐβγῆκε διαλαλήθηκε, κανένα δὲν φοβᾶται
μήτε τὸν Πέτρον τὸν Φωκᾶν μήτε τὸν Νικηφόρον,
μήτε τὸν Πετροτράχηλον, τὸν τρέμ᾿ ἡ γῆ κι᾿ ὁ κόσμος,
κ᾿ ἂν ἦναι δίκιος πόλεμος, μήτε τὸν Κωνσταντῖνον [1]).

Ἡ τῶν στίχων τούτων ἀντιπαραβολὴ πρὸς τοὺς 1-4 (καὶ 15-18) τοῦ ἡμετέρου ᾄσματος καθίστησι σαφὲς ὅτι ἐν αὐτῷ ὁ μὲν Πέτρος Φωκᾶς παρεφθάρη εἰς *Μαῦρον Φεκᾶν*, ὁ δὲ Πετροτράχηλος εἰς *Ἀσπροτράχηλον*, ὁ δὲ Νικηφόρος εἰς *Ἡλλιοφόρον*. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἀνδρειωμένοι ἀναφέρονται καὶ ἐν κυπριακῷ ᾄσματι:

Πέμπει τὸν θεῖον τὸν Φωκᾶν, πέμπει τὸν Νικηφόρον,
πέμπει τὸν Πετροτράχηλον μὲ τὰ καλὰ προξένια [2])

Παραλλαγὴν δὲ τοῦ ᾄσματος τούτου ἐγὼ τοὐλάχιστον οὐδεμίαν γνωρίζω, πλὴν συμαϊκοῦ ᾄσματος [3]), ἀνεκδότου ἔτι καὶ οὐδεμίαν οὐσιώδη διαφορὰν παρουσιάζοντος· τοῦτο δέ, νομίζω, ἀποδεικνύει ὅτι ἀμφότερα τὰ ᾄσματα ταῦτα περιῆλθον μέχρις ἡμῶν ἐλαφρῶς παρηλλαγμένα ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου, ὅπερ τὴν ἀρχὴν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔλαβεν ἀπὸ μῦθον, ὃν ἐπιτυχῶς καὶ καταλλήλως ἐξελέξατο ὁ ποιητὴς αὐτοῦ θέλων προδήλως νὰ παραστήσῃ σαφέστερον καὶ ζωηρότερον

[1]) *Em. Legrand* Recueil de chansons populaires grècques, Paris, 1874, σ. 16. *W. Wagner* Medieval Greek texts, London 1870, σ. XXII.

[2]) *Σακελλαρίου*, τὰ Κυπριακὰ τ. Β' σ. 153, ἀρ. 46· ὅρα καὶ κατωτέρω ἐν τῷ αὐτῷ ᾄσματι.

[3]) Ἐν αὐτῷ τὰ ὀνόματα Πέτρος Φωκᾶς καὶ Πετροτράχηλος παρεφθάρησαν εἰς *Πρῶτος Φονεὰς* καὶ *Ἀσπροτρίχαλλος*· τὸ δὲ Νικηφόρος φυλάττεται.

τὴν συμαϊκὴν παροιμίαν: «ἡ τέχνη γ... τὴγ ἀντρειὰ» [1]) ἧς παραλλαγὴ πιθανῶς διασώζεται καὶ παρὰ τῷ λαῷ τῆς Ῥόδου.

Ἄξιον δὲ περιεργείας ὅτι τὴν τέχνην τοῦ φονεύειν τὸν καρκίνον, ἣν εἰς τὸν Κωσταντὴν ὑπέδειξεν ὁ ἅγιος Γεώργιος, οἱ Συμαῖοι ἁλιεῖς παραδίδουσιν οὕτω: *ὁ κάβουρας ψοφᾷ εὐτὺς ἅμα τὸν τρυπήσῃς 'ς τἀφφάλι, ἢ ἅμα μπήξῃς ἕναν ἀποὺ τὰ μικρά του τἀνύχια 'ς τὴγ κοιλιάν του.*

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ ΕΚ ΒΑΜΟΥ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΥΠΟ

ΦΑΙΔΩΝΟΣ ΚΟΥΚΟΥΛΕ

Πρὸ ἑξαετίας διαμείνας ἐπὶ μικρὸν «'ς τοῦ Βάμου», ἐν τῇ πρωτευούσῃ δῆλα δὴ τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου Κρήτης, ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ συλλέξω ἐν αὐτῷ ὀλίγον λαογραφικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον εὐχαρίστως νῦν ἐκδίδω διὰ τῶν στηλῶν τοῦ περιοδικοῦ τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας.

Τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὑπ' ἐμοῦ συλλεγείσης ὕλης περιλαμβάνει 140 «μαντινάδες», τῶν ὁποίων αἱ πλεῖσται ὑπηγορεύθησάν μοι ὑπὸ τῆς ὑπερογδοηκοντούτιδος Μαρίας Μποττόνη. Τὰ ᾀσμάτια ταῦτα εἰς στίχους δεκαπεντασυλλάβους ἢ πολιτικοὺς πεποιημένα [2]), εἶναι, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματός των δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ, τὰ πλεῖστα ἐρωτικά [3]). Ἡ

[1]) Πρβλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Παροιμίαι ἐν Ἀθ. 1900, τ. Β' σ. 243 ἐν λ. ἀνδρεία 1.

ὅπου δὲν χωρεῖ ἡ ἀντρειὰ
ἔρχεται ἡ πονηριὰ

Καὶ τὰ εἰς τὴν παροιμίαν ταύτην ὑπομνήματα. [Ἐν τῷ ἀνεκδότῳ τμήματι τῶν *Πολίτου* Παροιμιῶν λ. τέχνη 3. 7 ἀναφέρονται καὶ αὐτὴ ἡ συμαϊκὴ παροιμία καὶ παραλλαγὴ αὐτῆς ἄλλη κοινοτάτη: «Ἡ τέχνη νικᾷ τὴν ἀντρεία» Σ.τ.Δ.].

[2]) Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἡ ὑπ' ἀριθ. 27 μαντινάδα.

[3]) Mattinata καὶ βεν. matinada κυρίως σημαίνει ᾆσμα ᾀδόμενον τὰς πρωϊνὰς ὥρας. Σήμερον ἐν Κρήτῃ διὰ τῆς λέξεως μαντινάδα δηλοῦσι τὰ δίστιχα ποιημάτια καθόλου.

ἀνυπομονησία καὶ ἐλπὶς τοῦ ἐρωμένου, ἡ κατὰ τῶν γειτόνων τῆς φίλης του ὀργή, ἡ ἀπογοήτευσίς του διὰ τὴν ἀδιαφορίαν ἐκείνης, ἡ ἡδεῖα ἀνάμνησις ὡρῶν ἃς εὐχαρίστως μετ' ἐκείνης διῆλθε καὶ ἄλλα παρόμοια συναισθήματα μετὰ χάριτος εἰς τοὺς ῥέοντας στίχους τῶν μαντινάδων περιγράφονται.

Πλὴν τῶν ἐρωτικῶν μαντινάδων ἔχουσιν ἐνιαχοῦ σημειωθῆ καὶ ἄλλαι διαφόρου ὑποθέσεως. Καί τοι μερικαὶ ἐξ αὐτῶν δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν διακρίνονται ἐπὶ ὕψει συλλήψεως καὶ κάλλει ἐκφράσεως, νομίζομεν ἐν τούτοις ὅτι δὲν εἶναι περιτταί, διότι εἴτε περιέχουσι γλωσσικοὺς τύπους ἀξίους σημειώσεως καὶ μελέτης, εἴτε περιγράφουσι συντομώτατα ἤθη καὶ ἔθιμα, τῶν ὁποίων θὰ ἠμέλει ἴσως διεξοδικὴ περὶ ἠθῶν καὶ ἐθίμων πραγματεία.

Διατί νὰ μὴ καταγραφῇ ἡ ὑπ' ἀριθ. 38 μαντινάδα; Εἰς τοὺς δύο ἁπλοῦς στίχους της περιγράφεται ὁ πόνος τοῦ ἀγωνιστοῦ ἐπὶ τῷ ἀποχωρισμῷ ἀπὸ τοῦ συντρόφου του ὅπλου. Ὅ τι δὲν κατώρθωσαν διὰ τῆς βίας οἱ Τοῦρκοι, ἐπέτυχον διὰ τῆς πειθοῦς οἱ Εὐρωπαῖοι. Οἱ χωρικοὶ παρέδωκαν τὰ ὅπλα εἰς αὐτοὺς ἀποκατασταθέντας ἐν τῇ νήσῳ των, ἐπιστρέψαντες δ' εἰς τὰ χωρία των ἐξέφρασαν διὰ λέξεων ὀλίγων καὶ σεμνῶν τὴν ἀπογοήτευσίν των ἐπὶ τῷ γεγονότι. Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη τὴν συγκίνησιν γέροντος ἀγωνιστοῦ ἐκ Βάμου, ὅστις ἐνίοτε ἔψαλλεν ὑπὸ τὰ παράθυρά μου·

Τῶν ἀντρειωμένων τ' ἄρματα τὰ πῆρεν ἡ γι Εὐρώπη
καὶ κάθουνταν καὶ κλαίγουνταν οἱ ἀντρειωμένοι ἀθρῶποι.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 17 μαντινάδα, ἡ ὑπὸ ἔποψιν ποιήσεως οὐχὶ βεβαίως ἄψογος, φέρει ἡμᾶς εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἔρωτος μεταξὺ χωρικῶν, παρ' οἷς πολλάκις ἐφαρμόζεται τὸ «ἀπὸ μακριὰ νά με θωρῇς, κοντὰ νὰ μὴ σιμώνῃς». Τὸ *κουτσοκάμνυσμα* καὶ ὁ *σφιμὸς τσῆ χέρας*, εἶναι δύο τρόποι, δι' ὧν ὁ χωρικὸς νέος ἐκφράζει τὸν ἔρωτά του πρὸς τὴν τρώσασαν τὴν καρδίαν του. Δὲν εἶναι δ' ἡ νέα ἥτις ψάλλει;

Ἂν μ' ἀγαπᾷς μὲ τὴν καρδιά, δείξέ μου σημαδάκι·
ὅταν κρατοῦμε 'ς τὸ χορό, σφίξε μου τὸ χεράκι.

Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 19 μαντινάδα μᾶς ἀποκαλύπτει μίαν πτυχὴν τῆς κρητικῆς ψυχῆς, ἥτις γνωρίζει ἐπ' ἴσης καλῶς καὶ νὰ σοβαρεύεται, ἀλλὰ καὶ νὰ παίζῃ. Μᾶς φέρει εἰς τὰ χωρικὰ περιπαίγματα, ὧν πολλὰ καὶ μετὰ χάριτος πεπλασμένα ἔχει ὁ κρητικὸς λαός. Τὸ *Ξεροστέρνι*, κώμη $^3/_4$ τῆς ὥρας ἀπέχουσα τοῦ Βάμου, ἔχει τὸ δυστύχημα νὰ βλέπῃ πολλάκις «ξερὲς τοῖς στέρνες του». Ἐντεῦθεν τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου καὶ τὸ ἔμμετρον περίπαιγμα.

Ὁ λόγος θὰ μὲ ἔφερε πολὺ μακράν, ἐὰν καὶ περὶ ἄλλων μαντινάδων τῆς μικρᾶς συλλογῆς μου ἤθελον νὰ ὁμιλήσω. Τοῦτο μόνον ἐπιθυμῶ ἐνταῦθα νὰ τονίσω, ὅτι πᾶν προϊὸν τῆς λαϊκῆς μούσης εἶναι σεβαστὸν καὶ ἄξιον καταγραφῆς. Ὅ τι ὑπὸ ἔποψιν ποιητικὴν ἐν αὐτῷ ἴσως εἶναι ἀδόκιμον, τοῦτο εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιον διὰ τὸν ἐπιστήμονα ἐρευνητὴν τῆς γλώσσης, τὸ αὐτὸ ἐνδιαφέρει ἐπ' ἴσης τὸν ἱστορικὸν καὶ τὸν ψυχολόγον.

Ὁ θέλων νὰ πραγματευθῇ περὶ τοῦ χρόνου τῆς ποιήσεως τῶν κατωτέρω δημοσιευομένων μαντινάδων ἔχει ἐπὶ πολλῶν κωλυμάτων νὰ προσκρούσῃ. Ὡρισμένον ὅριον πρὸ τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι, νομίζομεν, δυνατὸν νὰ ἐποιήθησαν αὗται εἶναι ὁ ΙΕ´ αἰών. Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἄγει ἡμᾶς τὸ ὁμοιοτέλευτον τῶν στίχων, ὅπερ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος περίπου τούτου, ἂν μὴ καὶ μικρῷ πρότερον, ἀρχίζει νὰ ἐπικρατῇ ἐν τῇ ποιήσει.

Ὅταν ὁ ἐραστὴς εὔχεται καθ' ἑαυτοῦ «τὰ δεκατέσσερα νησιὰ σκλάβος νὰ τὰ γυρίσῃ», μᾶς ὑπενθυμίζει ἐποχήν, καθ' ἣν ἐδέσποζον τῶν Κυκλάδων οἱ Βενετοί. Ὅταν ἕτερος παραπονῆται ὅτι ἡ ἐρωμένη του δὲν εἶναι ἡ Ἀρετὴ νὰ τὸν ἀγαπᾷ πιστῶς, μᾶς ὑποδεικνύει χρόνους μεταγενεστέρους τῆς ποιήσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου, μεταγενεστέρους δῆλα δὴ τοῦ ΙΕ´ αἰῶνος. Τὴν ἐποχὴν τέλος τῆς Βενετοκρατουμένης Κρήτης ὑποδεικνύει ἡ παραβολὴ τῆς ἐρωμένης πρὸς μῆλον τῆς Βενετίας ὡς καὶ ἡ ἐνιαχοῦ τῶν μαντινάδων χρῆσις βενετικῶν λέξεων, καίτοι ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ τελευταία αὕτη ἀπόδειξις δὲν πρέπει νὰ λογίζεται ὡς ἔχουσα πάντοτε κῦρος, ἕνεκα τοῦ τυπικοῦ χαρακτῆρος πολλῶν μαντινάδων.

Δυστυχῶς ἑνὸς ἑκάστου ποιηματίου τὸν χρόνον τῆς συνθέσεως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρακολουθήσῃ τις, διότι, ὡς εἴρηται, πολλαὶ τῶν

μαντινάδων εἶναι τυπικαὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδιδόμεναι. Ἐνθυμοῦμαι μετὰ πόσης ὑπερηφανείας μοὶ ἐπανελάμβανε πολλάκις ἡ ὑπαγορεύουσά μοι γραῖα.

«Ἐγὼ κατέω νὰ σοῦ πῶ ἕνα σακκὶ γεμᾶτο,
νὰ κάτσῃς νὰ ξεπαραλῇς ὡς ποῦ νὰ βρῇς τὸμ πάτο».

Τὸ ἀξιοσημείωτον δ' εἶναι ὅτι αὐτὸς ὁ ἐρώμενος πολλάκις ἀφήνει νὰ ἐκχυθῇ διὰ στίχων τὸ πάθος του μεταβαλλόμενος εἰς ποιητὴν ἐκ τοῦ προχείρου, ἐνίοτε δ' οὐχὶ ἀδόκιμον. Αὐτὸς εἶναι ὁ ψάλλων·

Ἔχω σου παραπόνεση χιλιάδες καὶ μυριάδες,
μὰ δὲν μπορῶ νά σου τὴν πῶ ὄξω μὲ μαντινᾶδες.

Τῶν μαντινάδων ἕπεται συλλογὴ παροιμιῶν καὶ παροιμιωδῶν φράσεων βραχυτάτη, ταύτης δὲ γλωσσάριον ἑρμηνεῦον τὸ μὲν λέξεις τῶν μαντινάδων, τὸ δὲ λέξεις, ὧν ἡ καταγραφὴ μοὶ ἐφάνη ἰδιαιτέρως ἔχουσι σημασίαν τινά.

ΜΑΝΤΙΝΑΔΕΣ

1

Παῖζε, λυράκι, δυνατὰ νὰ τραγουδῶ γεμᾶτα,
νὰ τήνε κατεβάσωμε τὴν ἀγαπῶ 'ς τὴ στράτα.

2

Τ' ἄστρο σου γὼ γνωρίζω το, μ' ἀκόμη δὲν ἐβγῆκε·
κεῖνο ποῦ βγαίνει τὸ πρωῒ καὶ 'ς τὴν καρδιά μού μπῆκε.

3

Καλά κανα κι' ἀγάπησα κοντὰ 'ς τὴ γειτονιά μου.
κ' ἔχω τὸν ὕπνο διάφορο καὶ τὰ σκοντάματά μου.

4

Ἀπὸ τὴμ πόρτα σου περνῶ κι' ἀπὸ τὸ σώχωρό σου,
χρυσᾶ μποττόνια σοῦ βαστῶ, νὰ βάλῃς 'ς τὸ λαιμό σου.

5

Φέγγε μου, φεγγαράκι μου, νὰ κάνω τὰ προυκιά μου,
κ' ἕνα κοπέλλι μὲ ζητᾷ ἀπὸ τὴ γειτονιά μου.

6

Ἀκόμη δὲν ἐξύφανες, Μαργώ μου, τὸ παννί σου,
νὰ πάψουνε οἱ πόνοι σου κ' οἱ ἀναστεναγμοί σου;

7

Τί τό θελα γὼ τὸ λυρὶ δὲν ἔπερνα μιὰ κάππα,
νὰ μὴν κανοὺν τὰ ɗόδια μου τὴ νύχτα τράκα τράκα.

8

Ψιλέ, λιγνέ μου τσελεπῆ, μὲ τοῖς βλογιοκομμάδες
πέρασ' ἀπὸ τὴμ πόρτα μου καὶ πὲ δυὸ μαντινάδες.

9

'Σ τὸ παραθύρι ποῦ σαι σὺ γαρυφαλλιὰ δὲν πρέπει,
γιατί σαι σὺ γαρυφαλλιὰ κι' ὅπ' ἔχει μάθι' ἂς βλέπῃ.

10

Ὄξω δὲ βγαίνεις νά σε δῶ κ' ἐγὼ μέσα δὲν μπαίνω,
καὶ πῶς ἀγαπηθήκαμε, μεγαλοδύναμέ μου.

11

Ἄνοιξε τὸ παράθυρο καὶ δόσε μ' ἕνα σπίρτο,
ν' ἅψω τὸ τσιγαράκι μου, γιατὶ φωθιὰ δὲ βρίστω.

12

Κλαῖνε τὰ δέντρη γιὰ νερὸ καὶ τὰ πουλλιὰ γι' ἀέρα·
κλαῖνε κι' ἐμὲ τὰ μάθια μου γιὰ σένα νύχτα μέρα.

13

Τὸ γιασεμὶ μαραίνεται καὶ πέφτει φύλλο φύλλο·
τὸμ παντρεμένο ἄθρωπο μὴν τόνε κάνῃς φίλο.

14

Ἔβρεξε καὶ ψιχάλισε καὶ βγῆκε τὸ ῥοδίκιο·
θὰ παίρνω τὸ καλάθι μου νἄρχωμαι νά σε βρίστω.

15

'Εγὼ ἀγαπῶ σας καὶ τσοῖ δυό, μόνο μὴ σκοτωθῆτε,
καὶ νάτε τὸ μαχαῖρι μου νὰ μὲ διαμοιραστῆτε.

16

Κακὸ καὶ κακὸ ɗό παθα, ɗὰ μοῦ κανε μιὰ χήρα·
ἔχασε τὸ φουστάνι τζη κ' εἶπε πῶς τσῆ τὸ πῆρα.

17

Ἀέρας εἶναι ποῦ φυσᾷ καὶ ῥήχνει καὶ κιανένα·
κρῖμα τὸν κουτσοκαμνυσμὸ καὶ τὸ σφιμὸ τσῆ χέρας.

18

Ἀναστενάζω κι' ὁ καπνὸς μαυρίζει μου τὰ ροῦχα·
δὲ μου τ' ἀσπρίζει τὸ νερὸ σὰν τὴν ἀγάπη ἅπου χα.

19

Τὸ Ξεροστέρνι 'ν' ὄμορφο, μὰ ἔχει να ψεγάδι,
ὅσο νὰ πάνε 'ς τὸ νερὸ τσικνώνει τὸ τσικάλι.

20

'Σ τοῦ Κεφαλᾶ [1]) ναι ἡ βιόλα μου 'ς τὴ γάστρα φυτεμένη,
κι' ἀπ' οὗλαις τσοῖ καλύτερες τὴν ἔχω διαλεμένη.

21

Δύσκολο τό χει μιὰ καρδιὰ σὰ βαριστῆ νὰ γιάνῃ,
καὶ τὸ γυαλὶ σὰν τσακιστῆ πλιό του νερὸ δὲ βάνει.

22

Ὦ Παναγιά, δὲ βρίστεται ἕνα κομμάτι χτένι,
νὰ σιάξῃς τὴ χωρίστρα σου τὴν ἀναχουρδισμένη;

23

Ἡ μάννα ποῦ σὲ γέννησε χρουσῆ ταν ἡ κοιλιά τζη
μαλαματένιοι οἱ πόνοι τζη, κι' ἀγγέλοι τὰ παιδιά τζη.

24

'Σ τὸ παραθύρι κάθεσαι καὶ κλώθεις μπαμπακάκι·
δό μου καὶ μένα μιὰ οὐλιά, νὰ κάνω να βρακάκι,
νὰ τὸ φορῶ τὴν Κυριακὴ νὰ βγαίνω 'ς τὸ σοκάκι,
νὰ μὲ θωροῦν οἱ κοπελλιές, νὰ πίνουνε φαρμάκι.

25

Ἀγάπην εἶχα 'ς τὸ χωριό, ἀγάπη καὶ 'ς τὴ χώρα,
μὰ ἡ γι ἀγάπη τοῦ χωριοῦ ἦταν καρνάδη βιόλα.

26

Μὴν ἀγαπήσῃς Καστρινὴ μπαμπάκι φουσκωμένο,
ἀγάπησε χωριάτισσα, ῥόδο ξεφουντωμένο.

27

Κείνη ποῦ φορεῖ καπέλλο
θέλει με, μὰ δὲν τὴ θέλω.

28

Μικρὸς μικρὸς παντρεύτηκα καὶ εἶδα τὴ χαρά μου,
τώρα θωρῶ τσοῖ κοπελλιὲς καὶ καίγετ' ἡ καρδιά μου.

[1]) Ὁ Κεφαλᾶς εἶναι χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου.

29

'Σ τὸ παραθύρι κάθεσαι τὸ ξεχαλαρωμένο·
ἕνα κοπέλλι σ' ἀγαπᾷ κ' εἶναι κουζουλαμένο.

30

'Εγὼ γιὰ σένα ἦρθα δῶ, μὰ γὼ δουλειὰ δὲν εἶχα,
γιὰ νὰ σὲ δοῦν τὰ μάθια μου ὑπομονὴ δὲν εἶχα.

31

Δέ μου βολεῖ νὰ σ' ἀγαπῶ καὶ τὰ μεταξαργιά ναι
καὶ τὰ λιναροβγάλματα καὶ τὰ κουκκιὰ κοντά ναι.

32

Σαράντα μῆνες σ' ἀγαπῶ γίνουνται πέντε χρόνοι,
καὶ λεμονιὰ νὰ φύτευα, ἔτρωγα σκιὰς λεμόνι.

33

Βασιλικὸ πρασιὲς πρασιὲς καὶ ῥόδα μάτσα μάτσα·
μὲ τὴν καρδιά μου σ' ἀγαπῶ γιατ' ἔχεις μαῦρα μάθια.

34

Τὰ μαῦρα μάθια τά χουνε τὰ βούγια κι' οἱ γαδάροι,
τὰ γερακὰ καὶ τὰ ξαθὰ τά χουν οἱ παλληκάροι.

35

'Ασπρή σαι σὰν τὰ γάλατα, παχειὰ σὰν τὸ τρυγόνι,
ἡ γειτονιά σου σὲ θωρεῖ καὶ σ' ἀποκαμαρώνει.

36

Ὄμορφο εἶναι τ' ὄμορφο πέντε βολὲς καὶ δέκα·
δὲν εἶναι ὀμορφότερο ἀπ' τὴ λιγνὴ γυναῖκα.

37

Θέ μου καὶ βρέξε μιὰ βροχὴ ψιλὴ σὰν τὸ σησάμι,
καὶ βρέξε κείνη ποῦ φορεῖ τὸ λαχουρὶ φουστάνι.

38.

Τῶν ἀντρειωμένων τ' ἄρματα τὰ πῆρε ἡ γι Εὐρώπη
καὶ κάθουνταν καὶ κλαίγουνταν οἱ ἀντρειωμένοι ἀθρώποι.

39

Νά σουν 'ς τὸν κάμπο λεμονιὰ κ' ἐγὼ 'ς τὰ ὄρη χιόνι,
νὰ λειώνω νὰ ποτίζουνται οἱ δροσεροί σου κλῶνοι.

40

Ἡ μάννα σ' ὅdας σέ κανε, καλλιά τανε νὰ κάνῃ
ἕνα κατσοῦλλι μαλλιαρὸ τσοῖ ποντικοὺς νὰ πιάνῃ.

41

Τὸ λεμονάκι τ' ἄγουρο σφίγγε το νὰ μυρίζῃ,
καὶ τὴ γειτονοπούλλα σου φίλειε τη κι' ἂς μανίζῃ.

42

'Αγάπησα κ' ἐγὼ ὁ φτωχὸς ἕνα κομμάτι χιόνι,
νὰ τὸ φιλήσω δὲν μπορῶ τὸ χείλη μου μαργώνει.

43

"Αχι καὶ νά χα δυὸ καρδιές, νά χα τὴ μιὰ 'ς τὰ πάθη,
τὴν ἄλλη μὲ τοῦ λόγου σου, ἄχι, γλυκειά μ' ἀγάπη.

44

Ψηλὴ λιγνή μου κύπερη, δάφνη μου μυρισμένη,
ἡ γι ἀγάπη μου 'ς τὰ χέρια σου εἶναι παραδομένη.

45

Ψηλὸ κυπαρισσάκι μου, μὲ τὰ κοντὰ κλωνάρια
ὁ ἔρωντάς σου μ' ἔκαψε μέσα 'ς τὰ φυλλοκάρδια.

46

'Ασπρή σαι σὺ κι' ἄσπρα φορεῖς κι' ἄσπρη 'ν' ἡ φορεσιά σου
κι' ἄσπρα λουλούδια κρέμουνται, χαρῶ σε, 'ς τὴμ ποδιά σου.

47

"Εμαθα γὼ καὶ δίχως σου καὶ στρώνω καὶ κοιμοῦμαι
κ' εἶντα σὲ μέλλει, κερατᾶ, ποῦ βρίστομαι καὶ ποῦ μαι;

48

"Ας τε, κοπέλλια, τὸ χορὸ κι' ἀμέτε μὲ τσοῖ κάτοι,
μὰ ἐδὰ τὸν ἔχουν τὸν καιρὸ οἱ Ψαρομηλιγγᾶτοι.

49

Τὰ καστανομαζώματα θὲ νἄρθω 'ς τὸ χωριό σου,
νὰ κακκαρίσ' ἡ ὄρθα σου νὰ κράξ' ὁ πετεινός σου.

50

Φύσηξ' ἀέρα δυνατὰ καὶ πᾶρε τση τὸ βέλο,
νὰ δῶ τὸν ἄσπρο τση λαιμὸ καὶ ν' ἀποθάνω θέλω.

51

"Αφτει φενέρι 'ς τὸ γιαλὸ καὶ ποιὸς τὸ ξεφτιλίζει;
πλήσιανε κ' ἡ γι ἀγάπη μας καὶ ποιὸς τὴν ταγιαντίζει;

52

Τἄστρα δὲν ἔχουν μετρημό, μὰ γὼ θὰ τὰ μετρήσω,
γιὰ νὰ μὲ λένε μπιστικό, ὅπου κι' ἂν ἀγαπήσω.

53

Πάνω 'ς τὰ ὄρη 'ς τὰ βουνὰ 'ς τὰ δάση δασωμένα,
ἔχασα τὴν ἀγάπη μου καὶ κείνη πάλι μένα.

54

Σὰν πάρουν τ' ἅρματα φωθιὰ καὶ σκοτωθῶ ἀπατός μου,
κανεὶς νὰ μὴ μὲ λυπηθῇ, κι' ἂν εἶναι κι' ἀδερφός μου.

55

Καὶ εἶντα μοῦ τὰ μήνυσες τὰ λόγια τὰ σφαμένα;
θαρρεῖς πῶς ἐχαθήκανε οἱ κοπελλιὲς γιὰ μένα;
Μὰ δὲ μὲ νοιάζει μπλιὸ καὶ μὲ κι' ἂν ἀγαπᾷς καὶ χίλιους,
ὅπως ἀρνήθηκες ἐμὲ θὲ ν' ἀρνηθῇς καὶ κείνους.

56

Τὸ ῥόδο βάνω 'ς τὸ νερὸ κ' ἐλπίζω νὰ φουντώσῃ
κ' ἐλπίζω κ' ἡ γι ἀγάπη μας νὰ ξανακαινουργιώσῃ.

57

'Απόψε ῥόδα μάζευα καὶ σύ, ψυχή μου, τ' ἄνθη
ἀπόψε σ' ὠνειρεύτηκα κι' ὁ ὕπνος μου ἐχάθη.

58

'Εμίσσεψες καὶ μ' ἄφηκες τρία κουκκιὰ φαρμάκι,
νὰ τρώγω καὶ νὰ γεύγωμαι ὥς τε νὰ πᾷς καὶ νἄρθῃς.

59

Ἄμε καὶ γοργογάειρε [1]) μὴν κάνῃς ἕνα μῆνα,
γιατί θὲ νἄρθῃς νά με βρῇς 'ς ἀραχνιασμένο μνῆμα.

60

Τέσσερα ζάλα 'ς τὸ χορὸ τὰ κάνεις δὲ τὰ κάνεις,
κι' ἄγγελος νά 'ν' ὁ ἄθρωπος θὰ τόνε κουζουλάνῃς.

61

Τὸ δαχτυλίδι ἁποῦ φορεῖς δικό μού ναι τ' ἀσῆμι
κι' ἀγάλι ἀγάλι πέρνα το μὲ τὴν ταπεινοσύνη.

62

Ἔπιασε πάλι 'ς τὸ χορὸ τῆς Νιὸς τὸ κυπαρίσσι,
καὶ τοῦ Ῥεθέμνου ὁ μιναρὲς καὶ τῶ Χανιῶν ἡ βρύσι.

63

Ὁ νοῦς κ' ἡ γνῶσι ναι κοντὰ καὶ λέει ὁ νοῦς τῆς γνώσης·
κάνε καὶ σὺ ἀγαπητικιά, νὰ δῇς πῶς θ' ἀποδώσῃς.

[1]) 'Επίστρεψον ταχέως.

64

Ἡ νύχτα χει ὥρες δεκατρεῖς, τσοῖ τρεῖς μόνο κοιμοῦμαι,
τσοῖ ἄλλες δέκα ξυπνητὸς τς ἀγάπης μου θυμοῦμαι.

65

Ἂν θὰ μὲ πάρῃς, πᾶρε με καὶ μή με τερμενιάρῃς·
τὸ τερμενιάρικο κρασὶ ξιδιᾷ καὶ πίνουν ἄλλοι.

66

Κι' ἂν τραγουδήσω, πρέπει μου, κι' ἂν κλάψω, ἔχω δίκαιο·
ἔχασα τὴν ἀγάπη μου καὶ μπλιὸ δὲν τήνε βρίστω.

67

Ὁ πόνος μού 'ν' ἀγιάτρευτος, μά ναι 'ς τὸμ πόδα ἀπάνω,
μιὰ ὥρα κεῖ ποῦ περπατῶ θὰ πέσω ν' ἀποθάνω.

68

Πεῖσμα καὶ πεῖσμα μὲ λαλεῖς, πεισματικὰ μοῦ κάνεις,
πεῖσμα νὰ βγάλῃς 'ς τὴν καρδιά, νὰ μὴ μπορῇς νὰ γιάνῃς.

69

Μπαρτάκι φαρφουρένιο μου, μπιλοῦρι μαστραπᾶ μου,
ποιὰ χέρια σ' ἀγκαλιάζονται καὶ λείπουν τὰ δικά μου;

70

Βάλε τὸ πάπλωμα μπερντὲ νὰ μὴν περνοῦν οἱ μπάλλες,
νὰ μὴ μᾶς ἐσκοτώσουνε 'ς τσοῖ δροσερές σ' ἀγκάλες.

71

Καλά καμε καὶ γύρισε ὁ νοῦς μου σὰν ἀνέμη,
καλύτερος βασιλικὸς στέκει καὶ μ' ἀνιμένει.

72

Σὲ μάρανα ἁποῦ σουνα ἄνθος τσῆ κρεβατίνας,
τριαντάφυλλο τοῦ περβολιοῦ, μῆλο τσῆ Βενετίας.

73

Ἀποθαμένος βρίστομαι καὶ ζωντανὸς λογοῦμαι,
εἰς τὸ λαιμό σου κρέμομαι, γιὰ δ' εἶντα θὰ γενοῦμε.

74

Ἀρρωστημένος τοῦ γιατροῦ πάντα ζητᾷ βοτάνι,
κ' ἐγὼ σοῦ ζήτησα φιλί, πολλὰ σοῦ κακοφάνη.

75

Μίλα καὶ παρηγόραμε κ' ἦσον καὶ παντρεμένη,
μὰ πούρι ἀπὸ τὴν ἑμιλιὰ δὲν εἶσαι κολασμένη.

76

Πέρνα, λεβέντη, ἀπ' τὸ στενό, πέρνα κι' ἀπ' τὸ σοκάκι,
κ' ἀκόμα δὲν ἐδόθηκε τῶν ἐμμαθιῶ διασάκι.

77

Ἐβράδυασε καὶ σήμερα κ' ἡμέρα δὲ λογᾶται·
ποιὸς χάνει τὴν ἀγάπη του καὶ δὲ μοιρολογᾶται;

78

Ἡ μάννα μού 'ν' ἡ θάλασσα, τὰ κύματ' ἀδερφοί μου
καὶ τὰ ψαράκι τοῦ γιαλοῦ οἵ γι ἀγαπητικοί μου.

79

Τἄστρα τὰ χιλιομέτρητα μὲ βάλαν νὰ μετρήσω,
νὰ πέσῃ ὁ λογισμός μου κεῖ, γιὰ νὰ σ' ἀλησμονήσω.

80

Πρόβαλε, φέγγα τ' οὐρανοῦ καὶ στόλιση τοῦ κόσμου,
τὸ νοῦ μου καὶ τὸ λογισμὸ ὅποῦ μοῦ πῆρες δός μου.
κι' ἀφ' οὗ μοῦ ἔπηρες τὸ νοῦ, πᾶρε με δὰ κ' ἐμένα,
γιὰ δέ με θέλει κουζουλὸ ἡ μάννα ποῦ μὲ γέννα.

81

Καρναδοπαπουτσᾶτε μου, εἶντα περνοδιαβαίνεις;
ἅποῦ μ' ἀρρεβωνιάσανε καὶ διάφορο δὲν ἔχεις;
Ἀνὲ μ' ἀρρεβωνίασανε δὰ ἔβαλα στεφάνι,
κι' ἂν ἔρχεσαι 's τὸ σπίτι μας, τὰ ζάλα σου δὲν χάνεις.

82

Ἡ γι ἀγαπῶ μοῦ μήνυσε ἕνα βαρὺ γομάρι,
νὰ ῥάψω τὰ παπούτσια τση μὲ τὸ μαργαριτάρι·
κι' ὅμως τσῆ μήνυσα κ' ἐγὼ μὲ τὴν ὀργιὰ τὰ ῥάφτω.
γιὰ νὰ ξεπαραλύσουνε νὰ τσῆ τὰ ξαναρράφτω.

83

Τὰ κανερίνια τσῆ Βλαχιᾶς καὶ τὰ πουλιὰ τσῆ Δύσης
ἔρχουνται καί σου κελαδοῦν, μικρή μου, νὰ ξυπνήσῃς.

84

Πρόβαλε σὺ ἀπ' τὴν καμάρα κ' ἐγὼ ἀπ' τὴν λογέττα [1]·
νὰ κάνωμε χωστὰ ντζιλβλέ, [2]) κι' ἀπόκεια κόπια μέσα.

[1]) Ἐξώστην Βεν. loggetta. Παρὰ Σαχλήκῃ 2,363 εὕρηται ὁ τύπος λότζα.
[2]) Νὰ ῥίψωμεν κρυφίως ἐρωτικὲς ματιές.

85

Τὸ κυπαρίσσι ῥέγομαι ἄπου ναι 'ς τὴν αὐλή σου,
γιατί ναι ντζελβελίδικο ὥσὰν τὴν ἀπατή σου.

86

Τὸ πορτοκάλι ῥάϊσε, ῥάψε το μὲ τὸ τέλι
κ' ἡ 'Ασημιὼ τσῆ γειτονιᾶς εἶπε πῶς δέ με θέλει.

87

Ὡς ποῦ νὰ ζῆς νὰ ζιῶ κ' ἐγὼ νὰ μὴ μᾶς βλάψ' ὁ Χάρος,
γιατὶ κ' ἐγὼ θὰ πορπατῶ μὲ τὸ δικό σου θάρρος.

88

Σήμερα τὰ ματάκια μου ἐκλάψαν τὰ καϊμένα,
γιατὶ μοῦ θυμηθήκανε πράματα περασμένα.

89

Τὴν ἀγαπῶ ἀγαποῦν πολλοί, τὴν θέλω θέλουν οὗλοι,
κι' ἂν τὴν κερδέψω μοναχός, σφάκελα νά χουν οὗλοι.

90

Ἄμε, μωρή, 'στὸ διάολο καὶ σὲ καὶ τὸ φιλί σου,
κ' ἐγὼ θυμοῦμαι τσοῖ ῥαβδὲς ποῦ φαγα 'ς τὸ κελλί σου·
νά θελε μὴν ἐφόρουνα καὶ τὴν παλαιοκαππότα,
κομμάθια θὰ μὲ κάνανε 'ς τσῆ χοιρουρὲς τὴμ πόρτα.

91

Ἤπια κρασὶ καὶ μέθυσα, ῥακὶ καὶ λώλανέ με·
εἶδα καὶ τὴν ἀγάπη μου κ' ἰσιοκουζούλανέ με.

92

Ἂν ἀποθάνω γιὰ κρασὶ θάψτε με 'ς τὴν ταβέρνα,
νὰ μὲ πατῆ ἡ ταβερναροῦ κ' ἡ κόρη ἄπου μὲ κέρνα.

93

Ἅψε τὸ λυχναράκι σου καὶ βάλε του καὶ λᾶδι,
ἄφες τὴμ πόρτα σ' ἀνοιχτὴ κ' ἐγὼ θἄρθῶ τὸ βράδυ.

94

Λέεις το μὰ δὲν ἔρχεσαι, μ' ἂν ἔρθῃς, καλῶς νἄρθῃς,
νὰ δῇς κανάκια καὶ φιλιά, ἄσπρα βυζιὰ θἄ πιάσῃς.

95

Μαχαῖρι μαυρομάνικο 'ς τὴ μέση μου θὰ βάλω,
'ς τὸ σπίτι σας θὲ νἄρθω γὼ καὶ σένα θενὰ πάρω.

96

Ἄφησ' με δὰ σὰ μ' ἔκαμες τροζὸ καὶ σκανταλιάρη,
πάω νὰ λύσω τὸ σκοινὶ καὶ λυῶ τὸ παλαμάρι.

97

Ἀργεῖς, πουλί μου, νἄρχεσαι καὶ χόρθιασ' ἡ γι αὐλή μας,
κάνε ρεμέdιο νἄρχεσαι νὰ σκάσουν οἱ γι ὀχτροί μας.

98

Μάζωνε σὺ τὰ γιασεμιὰ κ' ἐγὼ τὰ μπελονιάζω·
πούλησε τὴν ἀγάπη σου κ' ἐγὼ τὴν ἀγοράζω.

99

Τὰ γιασεμνιὰ μπελόνιαζα μὲ μιὰ κλωνιὰ μετάξι.
σὰν ἄργειες νἄρθης νὰ σὲ δῶ τὰ πέταξα 'ς τὰ δάση.

100

Τὰ γιασεμιὰ μπελόνιαζα μὲ τοὺς σταφυλινάκους [1])
σὰν ἄργειες νἄρθης νὰ σὲ δῶ, τὰ πέταξα 'ς τοὺς βάτους.

101

Ἐμίσσεψε τὸ γιασεμί, πάει τὸ φοῦλι, πάει,
νἄρθ' Αὔγουστος καὶ Γυαλιστὴς ν' ἀνταμωθοῦμε πάλι.

102

Βάλε νὰ μὲ σκοτώσουνε νὰ δροσιστῇ ἡ καρδιά σου,
καὶ πᾶρε ἀπὸ τὸ αἷμα μου καὶ βάψε τὰ μαλλιά σου.

103

Πύργο μὲ δέκα πατωσιὲς καὶ μὲ τὸ χῶμα δῶμα,
γιάντα δὲν ἦρθες ὄψ' ἀργὰς νὰ παίξωμε 'ς τὸ στρῶμα;

104

Ἀπόψε ῥόδα μάζευα καὶ σύ, ψυχή μου, τ' ἄθη·
ἀπόψε σ' ὠνειρεύτηκα κι' ὁ ὕπνος μου ἐχάθη.

105

Ὡς εἶναι τ' ἀγριόροδο ἀπάνω 'ς τὴ μαδάρα,
ἔτσί ναι κι' ὁ σεβντᾶς γλυκύς, μόν' σέρνει λιγομάρα.

106

Σαράντα ἅγιοὶ βοηθᾶτε μου κ' ἕνα θεριὸ μὲ πνίγει,
κ' ἕνα πουλλὶ ποῦ ναι πουλλὶ καὶ κεῖνο θὰ μοῦ φύγῃ.

[1]) Οἱ σταφυλινάκοι εἶναι χόρτα ἔχοντα λεπτὸν στέλεχος. Εἰς τὸ ξυλῶδες ἄνω μέρος τοῦ στελέχους τούτου, ὅπερ ὁμοιάζει πρὸς ἀνεστραμμένον ἀλεξίβροχον, περοῦν καὶ περιφέρουν πρὸς πώλησιν τὰ γιασεμιά.

107

Παῖξε μου πέντε μαχαιριὲς ἤ μιὰ νά ναι δική σου,
νὰ καταλάβῃς τὶ τραυῶ, φῶς μου, γιὰ ὄνομή σου.

108

Ἡ γι ἀγάπη σού γινε δεντρὶ καὶ μοῦ κλεισε τὸ δρόμο
καὶ δέ μ' ἀφίνει νὰ διαβῶ νὰ πάω 'ς ἄλλον κόσμο.

109

Κλαῖνε τὰ δέντρη γιὰ νερὸ καὶ τὰ πουλλιὰ γι' ἀέρα·
κλαῖνε κ' ἐμὲ τὰ μάτια μου γιὰ σένα νύχτα μέρα.

110

Κουζουλαμένος καὶ ντελῆς γυρίζω γὼ γιὰ σένα,
μὰ σὺ δὲν εἶσ' ἤ γι' Ἀρετὴ νὰ μ' ἀγαπᾷς ἐμένα.

111

Ἀρνί φαες κι' ἀρνήθηκες, ῥίφι καὶ ξέχασές μου,
πετράδι ῥῆξες πίσω σου κι' ἀπολησμόνησές μου.

112

Ῥογδιά μου καταπράσινη μὲ τετρακόσια ῥόγδια,
ὄμορφη εἶσαι 'ς τὴ θωριά, μὰ ψεύτικη 'ς τὰ λόγια.

113

Ὄμορφος εἶσαι 'ς τὴ θωριά, 'ς τὴμ παλληκαροσύνη,
μ' ἀλήθεια ἤ γι ἀγάπη σου δὲν ἔχει μπιστοσύνη.

114

Βάνω στραβὰ τὸ φέσι μου καὶ δίπλα τὸ μπερτζέ μου
καὶ μετρημὸ δὲν ἔχουνε οἵ γι ἀγαπητικειές μου.

115

Σύρε μαχαῖρι βάρει μου, σύρε σπαθὶ καὶ δός μου,
Μὰ ς' τὴν καρδιὰ μὴ μοῦ βαρῇς, γιατί σαι μέσα φῶς μου.

116

Ῥόδο καὶ σὺ ῥόδο κ' ἐγὼ μαζὶ νὰ φυτευτοῦμε,
ν' ἀπλώσωμε τσοῖ κλώνους μας νὰ γλυκοφιληθοῦμε.

117

Σιναποβλασταράκι μου, μαροῦλλι δροσερό μου,
εἰντἄρθανε καὶ σοῦ πανε καὶ γίνηκες ὀχτρός μου;
Μ' ἆν ἤρθανε καὶ σοῦ πανε λόγια μὲ τὴ σακκούλλα,
καὶ σὺ τροζὴ καὶ φρόνιμη καὶ πιστεψές τα οὖλα.
Μὴν τὰ πιστεύῃς, μάθια μου, ὅσα σοῦ λὲν οἱ φίλοι,
ὄξω κ' ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ πῶ μὲ τὸ δικό μου χείλη.

118

Οἱ μαντινᾶδες κ' οἱ σκοποὶ ἐλείψαν ἀπὸ μένα,
γιατὶ μισοπαντρεύτηκα καὶ μπῆκα 'ς τὴν καδένα.

119

'Σ τὴ γειτονιά σου μὲ πουλοῦν σκλάβο κ' ἀγόρασέ με.
ἕνα φιλὶ μὲ δίδουνε, δός το κι' ἀγόρασέ με.

120

Κόπια νὰ ῥοζονάρωμε, [1]) μπουμπουκερή μου ῥόκα·
μὲ τὴν καρδιά μου σ' ἀγαπῶ, ἂν δὲν πιστεύῃς ῥώτα.

121

Πάντα μου μὲ τὸν ἔρωτα ἔβγαινα 'στὸ κυνῆγι·
σὰν τὸ πουλλάκι 'στὸ κλουβί δὲν ἄφηνα νὰ φύγῃ.

122

Τά παθα γὼ γιὰ λόγου σου ἄλλος νὰ μὴν τὰ πάθῃ,
μουδὲ καράβι 'στὸ γιαλό, μουδὲ πουλλὶ 'ς τὰ δάση.

123

Ἥλιε μου καὶ φεγάρι μου καὶ κοσμογυρευτή μου,
νὰ σ' ἀρωτήσω νὰ μοῦ πῇς εἶδες το τὸ πουλλί μου;
—Εἶδα το τὸ πουλλάκι σου 'ς τὴ Σμύρνη καὶ γυρίζει
μαργαριτάρι πελεκᾷ καὶ σύρμα καμπανίζει.

124

Θὰ σὲ φιλήσω, κι' ἂν τὸ πῶ κι' ἀνὲ dὸ μολοήσω,
τὰ δεκατέσσερα νησιὰ σκλάβος νὰ τὰ γυρίσω.

125

Ὁ σκλάβος ξεσκλαβώνεται καὶ γίνεται ἀζάτι,
μὰ γὼ δὲν ξεσκλαβώνομαι ἀπ' τὴ δική σ' ἀγάπη.

126

Ἀέρα μου Κουσαδιανὲ κι' ἀέρα μου Πολίτη,
φέρε μου τὴν ἀγάπη μου μὲ τὸ καλὸ 'ς τὸ σπίτι.

127

Τὰ μάθια σου θωρῶ θολὰ καὶ μέσα βουρκωμένα
σουχλιὰ κι' ἀνακατώματα μᾶς ἔχουν κανωμένα.

128

Πᾶρε, γιατρέ, τὰ γιατρικὰ καὶ ἄμε 'ς τὴ δουλειά σου,
τὸμ πόνο ποῦ χω 'ς τὴ καρδιὰ δὲ λένε τὰ χαρθιά σου.

[1]) Νὰ συνομιλήσωμεν. Ἰταλ. ragionare.

129

Ἀστροπελέκι καὶ φωθιὰ 'ς τσῆ χήρας τὴμ ποδιά τζη.
κι' οὗλοι ν' ἀράξουν 'ς τὴ φωθιὰ κ' ἐγὼ ς' τὴ κοπελλιά τζη.

130

Βάλε νερὸ 'ς τὸ μαστραπᾶ καὶ πιὲς καὶ δὸς καὶ μένα,
κι' ἀναστορήσου τσοῖ καιροὺς ποῦ ἀγκαλιαζομέστα·
κι' ἂ δὲ θυμᾶσαι τὰ πολλά, θυμήσου καὶ τὰ λίγα,
θυμήσου πῶς ἐπαίζαμε 'ς τὸ δῶμα, 'ς τὴν καλύβα.

131

Συμπάθησέ μ' ἂ σοῦ φταιξα καὶ σοῦ καν' ἀταξάδα·
ἀπ' τὸ κρασί μου τό κανα, μὰ τὴν ἁγιὰν Τριάδα.

132

Θὰ πάω θέλω νὰ χρεωθῶ νὰ πάρω να μπεγίρι,[1])
νὰ κουβάλῶ τσοῖ κοπελλιὲς ὁποῦ ναι πανηγύρι.

133

Διάλε τὴν τρίχα ποῦ θελε νὰ ξεφανερωθοῦμε,
σὰν τὰ ψαράκια 'ς τὸ γιαλὸ 'ς τὸν κέρτο νὰ πιαστοῦμε.

134

Στάσου καὶ γαργαλίζομαι μὴμ πιάνῃς τὰ βυζιά μου,
καὶ μελανιάσῃ ὁ κόρφος μου καὶ δείρῃ μ' ἡ κυρά μου.

135

Χίλιες βολὲς τὸ λόγιασα νὰ μπῶ νὰ σὲ φιλήσω,
ἡ τάξη μου, ἡ γνῶση μου μὲ γιάγερεν ὀπίσω.

136

Ἂν μ' ἀγαπᾷς, θὰ σ' ἀγαπῶ τέσσερα κάθια[2]) πάνω·
ἂν μ' ἀρνηθῇς, θὰ σ' ἀρνηθῶ, 'ς τὸ νοῦ μου δέ σε βάνω.

137

Ὄντε θὰ γκάψῃς μάθια μου, γκάψε μιὰ ὥρα νύχτα,
νὰ μὴ σὲ δοῦν τὰ μάθια μου καὶ πάρ' ὁ νοῦς μου πρίκα.

138

Ὄντε θὰ γκάψω μάθια μου, θὰ γκάψω μεσημέρι,
γιὰ νὰ σὲ καίω 'ς τὴν καρδιὰ καὶ μέσα 'ς τὸ τζιγέρι.

[1]) Ἵππον.
[2]) Τέσσαρας φορὰς περισσότερον. Ἡ λ. κάθι = πάτωμα, πτυχή, φορὰ φαίνεται τουρκική.

139

Λῶ πως θαρρεῖς πῶς εἶμαι γὼ ἀμάδα νὰ μὲ παίξῃς
τσιμποῦκι νά μ' ἀναβαστᾷς καὶ νὰ μὲ περιπαίξῃς.
Πεισματικό σου θὰ γενῶ, τσιτσέκι [1]) 'ς τὸ λιβάδι,
γιὰ νὰ περνᾷς νὰ μὲ θωρῇς νά 'ν' ἡ καρδιά σου μαύρη.

140

Πεισματικὸ τσῆ γειτονιᾶς καὶ τῶν ἀπομεινάρω,
Μόνο μὲ τὸ ποκάμισο θὰ μπέψω νὰ σὲ πάρω.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΩΔΕΙΣ ΦΡΑΣΕΙΣ

1. *Δανεικὰ εἶν' τὰ κούρταλα 'ς τὸ γάμο.* Ὅτι κάμῃς, θὰ σοῦ κάμουν.

2. *Ἡ χώρα κάνει τς ἄρχοντες καὶ τὸ χωριὸ χωριάτες* Ἕκαστος μορφοῦται ἀναλόγως τῆς κοινωνίας ἐν ᾗ ζῇ.

3. *Καὶ 'ς ὅσα φταίει τὸ κορμὶ πατίρει τὸ κεφάλι.* Ἐπὶ τῶν ἀβούλων.

4. *Μπρὸς γιαλός, πίσω γιαλὸς καὶ 'ς τὴ μέση καρέ* Ἐπὶ τῶν ἐν ἀπορίᾳ εὑρισκομένων.

5. *Ὅτι δῇ ἡ νύφη 'ς τὸμ μπαστὸ καὶ τὸ παιδὶ 'ς τὸ λουτρό.* Ὅτι πῆρες, πῆρες.

6. *Ὁ διάολος σὰν ἐγέρασε ἔγινε καλόγερος.* Ἐπὶ τῶν ἐν ἁμαρτίαις γηρασάντων, ἐν τέλει δὲ προσποιουμένων τὸν ἀγαθὸν καὶ ἄκακον.

7. *Ὅπου πάῃ ἡ ἀλωποῦ, τὸν κῶλο τζη βαστᾷ τον, ἢ τὴν ὀρά τζη σαίρνει* Ὁ κακὸς παντοῦ καὶ πάντοτε εἶναι κακός.

8. *Ὅσο θέλεις δούλευε, ὅσο θέλει ὁ Θεὸς σοῦ μπέμπει.* Ἡ εὐημερία σου ἐξαρτᾶται ὄχι ἐκ τῆς φιλοπονίας σου, ἀλλ' ἐκ τοῦ θείου.

9. *Ὅσοι κακορρίζικοι, τόσες κακορρίζικες* Ἐπὶ τῶν ἀναξίων καὶ συζευγνυμένων.

10. *Οἱ ἀσφεdηλιὲς δὲν κάνουνε δοκάρια.* Ἐπὶ τῶν ἐπιχειρούντων τι παρὰ τὰς δυνάμεις των.

11. *Ὁ φτωχὸς φτωχειὰν ἐπῆρε καὶ δουλεύγανε καὶ ζιοῦσαν.* Ἐπὶ τῶν συζευγνυμένων πτωχῶν.

[1]) Ἄνθος· ἡ λ. τουρκικὴ tshi-tchek.

12. *Ὁ χωριάτης κι' ἅγιος κι' ἂν γενῇ, τὸ στιβάνι του βρωμεῖ.* Ἐπὶ τῶν ἀδιορθώτων.

13. *Σὰ μάθῃ ὁ σκύλος τὰ πετσά, πάλι πετσά γυρεύει.* Ὁ ἅπαξ εἴς τι συνηθίσας πάντοτε πρὸς αὐτὸ φέρεται. Ἡ παροιμία φαίνεται οὖσα ἀρκούντως παλαιά. Ἤδη ὁ Θεόκριτος Χ, 11 ἀναφέρει τὸ «χαλεπὸν χορίου κύνα γεύειν» ἔνθα ὁ σχολιαστὴς προσθέτει. «Παροιμία τοῦτό ἐστιν ἐπὶ τῶν γευσαμένων ἐφετοῦ τινος, δυσαποσπάστως δὲ ἐχόντων τῆς συνηθείας λεγομένη». Πρὸς τὴν παροιμίαν ταύτην στενὴν ἔχει σχέσιν καὶ τῷ παρ' Ἡρώνδᾳ (Ζ', 63) φερόμενον·

ὡς ἂν αἴσθοισθε
σκύτεα, γυναῖκες, καὶ κύνες τί βρώζουσιν.

Ὁ Λουκιανὸς (πρὸς τὸν ἀπαίδευτον 25) ἀναφέρει ἐπ' ἴσης τὴν παροιμίαν· οὐδὲ γὰρ κύων ἅπαξ παύσαιτ' ἂν σκυτοτραγεῖν μαθοῦσα. Τέλος καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις ἐν πολλῇ ἦν χρήσει τὸ «σκύτους ἕνεκα δέρεται κύων» λεγόμενον ἐπὶ τῶν γευσαμένων κακίας τινὸς καὶ μὴ ἀποπαυομένων αὐτῆς.[1])

14. *Τὸ κοπελλομάθημά* dου *δὲν τὸ γεροντοξεχάνει.* Ἐπὶ τῶν ἀποκτώντων κακὰς ἕξεις.

15. *Χοντρογούλιζε καὶ βάνε, μὰ δὲ σὲ ῥωτοῦν εἰντά ναι.* Ἐκ δύο γειτονισσῶν ἡ μία ἔκλωθε πάντοτε μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος τὸν βάμβακα καὶ κατεσκεύαζε λεπτὰ ὑποκάμισα διὰ τὸν σύζυγόν της, ἐν ᾧ ἡ ἑτέρα ἦτο ὅλως ἀνεπιτηδεία πρὸς τοῦτο Θέλουσα ἐν τούτοις αὕτη νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ἀνεπιτηδειότης της εἶναι ἐλάττωμα οὐχὶ σημαντικόν, ἠρώτησε παρερχόμενόν τινα, ἂν καθ' ὁδὸν συνήντησε δύο ἄνδρας, ἐξ ὧν ὁ μὲν εἷς ἐφόρει λεπτοϋφασμένον ὑποκάμισον, ὁ δ' ἕτερος οὐχί. Ὅταν δ' ὁ ἐρωτώμενος ἀπήντησε ὅτι δύο μὲν ἄνδρας συνήντησε, δὲν προσέσχεν ὅμως εἰς τὴν διαφορὰν τῶν ὑποκαμίσων των, τότε στραφεῖσα πρὸς τὴν γειτόνισσαν τῆς εἶπε· «χοντρογούλιζε καὶ βάνε, μὰ δὲ σὲ ῥωτοῦν εἰντά ναι».

16. καὶ 17. *Ὥρας δουλειὰ χρόνου ἀνεμελειὰ* ἢ *Χρόνου μελέθιο ὥρας δουλειά.* Ἡ ἔννοια εἶνε σαφής.[2])

[1]) Ἀποστόλ. 1453 α (Σ. τ. Δ.).

[2]) *Παρατηρήσεις εἰς τὰς παροιμίας.* 1. Ἡ αὐτὴ κρητικὴ παροιμία ἐν *Πολίτου.* Παροιμ. τ. Δ' σ. 292 λ. δανεικὸς 6. — 2. Ἡ αὐτὴ παροιμία ἐν *Βενιζ.* 112. 294

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Ἀζόϋρας. Θάμνος ἀνθῶν κατὰ Μάιον ἤ, ὡς περιέγραφέ μοι αὐτὸν ὁ χωρικὸς «χαμωπὸ δεντρό, φουντωτό· κάνει τσιτσέκι κίτρινο τὸ Μάη καὶ λουβὶ τὸ Δευτερογούλη. Ἔχει βρῶμα πολλή». Παρὰ Δουκαγγίῳ εὕρηται ἡ λέξις ἀζόγηρον, σημειοῦται δ' ἐκεῖ ὅτι εἶναι εἶδος ῥίζης. Εἰς τοὺς κλαδίσκους τοῦ ἀζόϋρα «ὅντε νά χῃ κιαένας ὄργητα μὲ ἄλλο, τὴν ὥρα ἁποῦ ὁ παππᾶς θὲ νὰ στεφανώσῃ τόνε δένει μὲ μιὰ οὐλιὰ μετάξι». [1])

Ἄθος ὁ· ἡ κοινῶς λεγομένη, στάχτη. Ἐν τῷ γεωπονικῷ Ἀγαπίου τοῦ Κρητὸς κεφ. 158 εὕρηται ἡ λέξις ὡς μετάφρασις τῆς λέξεως στάκτη· «ἔπαρε στάκτην, ἤγουν ἄθον ἀπὸ τὴν παραστίαν».

Ἀκούω, τὸ ῥῆμα σημειῶ ἐν ταῖς φράσεσι *μ' ἀκούει ἢ δὲ μ' ἀκούει* ἤτοι ἔχω ἢ δὲν ἔχω δυνάμεις πρός τι. Τὸ ἀκούω παρ' ἀρχαίοις ἐκτὸς ἄλλων σημασιῶν ἔχει καὶ τὴν τοῦ πειθαρχεῖν, πείθεσθαι. Δὲ μ' ἀκούει λοιπὸν νὰ σηκώσω αὐτὸ τὸ βάρος σημαίνει δὲν ὑπείκει εἰς τὴν θέλησίν μου αὐτὸ τὸ βάρος, ὅπερ βεβαίως συμβαίνει, διότι δὲν ἔχω τὰς πρὸς τοῦτο δυνάμεις, εἶτα δὲν μ' ἀκούει=δὲν ἔχω δυνάμεις.

Πολίτ. λ. χώρα 6. — 3. Παραλλαγὴ τῆς παροιμίας κρητικὴ καὶ ἐξ ἄλλων τόπων παρὰ *Πολίτ.* λ. κεφάλι 62, ἑτέρα παραλλαγὴ αὐτ. ἀρ. 26. — 4. Παραλλαγαὶ κρητικαὶ παρὰ *Πολίτ.* λ. ἐμπρὸς 25 (Γιανναράκη ἀρ. 111. Φραντζεσκάκ. 111). — 5. «Τὰ 'δ' ἡ νύφη 'ς τὸν παστό, ‖ καὶ τὸ τέκνο 'ς τὸ λουτρό». Κρητικὴ παραλλαγὴ παρὰ *Πολίτ.* λ. νύφη 59. — 6. Κρητικὴ παραλλαγὴ ἐν *Πολίτ.* τ. Γ' σ. 566, γερνῶ 13, ἕτεραι αὐτ. ἀρ. 32. 12. 14.— 7. Παραλλαγὴ Ἀνατολικῆς Κρήτης (παρὰ Στ. Ξανθουδίδου): «Ὅπου κι' ἂν πάῃ τὸ πουλὶ τὸ κῶλο του βαστᾷ τον». Ἑτέρα ἐν λ. οὐρὰ 7 (ἐπίσης παρὰ Στ. Ξανθουδίδου καὶ παρὰ Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη ἐν Παρνασσῷ τ. ΙΖ' σ. 797,194 —8. Ἡ αὐτὴ παροιμία παρὰ *Πολίτ.* τ. Δ. σ. 559 λ. δουλεύω 45. — 10 Παραλλαγὴ κρητικὴ (παρὰ Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη) ἐν *Πολίτ.* λ. κάνω 79: Οἱ ἀσφενταμιαῖς μεσοδόκια δὲν κάνουνε. — 11. Παραλλαγὴ κρητικὴ παρὰ *Πολίτ.* λ. φτωχὸς 111 (παρὰ Στ. Ξανθουδίδου καὶ Βλαστοῦ, γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 12). — 12. Πολλαὶ παραλλαγαί, ἐν αἷς καὶ κρητικαί, παρὰ *Πολίτ.* λ. χωριάτης.— 13. Ἡ αὐτὴ κρητικὴ παροιμία καὶ παρὰ *Φραντζεσκάκη* σ. 115. (*Πολίτ.* λ. σκύλος 67).—14. Παραλλαγαὶ παρὰ *Πολίτ.* λ. κοπελλομαθαίνω 1-4.—16. 17. Πολυπληθεῖς παραλλαγαὶ τούτων βυζαντιναὶ καὶ νεώτεραι παρὰ *Πολίτ.* λ. ἔργον 9. 10. Αὐτὴ δὲ ἡ κρητικὴ παραλλαγὴ 16 παρὰ *Πολίτ.* τ. Δ' σ. 542 λ. δουλειὰ 94. [Σ. τ. Δ.].

[1]) Ἐκτενῶς περὶ τῆς λέξεως διέλαβεν ὁ *Σ. Δ. Κρίνος* ἐν τῷ Παρνασσῷ 1881 τ. Ε' σ. 24-27. Ὁ θάμνος εἶναι ὁ τῶν ἀρχαίων ἀνάγυρος. (Ἐκ τοῦ ὄζω+ἀνάγυρος) [Σ. τ. Δ.].

Ἀλιτριβιδειὸ=ἐλαιοτριβεῖον.

Ἀναγέρνω=ἐρευνῶ.

Ἀναχουρδισμένος ὁ ἀτημέλητον τὴν κόμην ἔχων.

Ἀπόχτι αἴγαγρος διαμεμελισμένη. Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς βασιλείου τάξεως I, 464 γράφει· «Τὰ δὲ λοιπὰ βρώσιμα, ἤγουν λαρδίν, **ἀπόκτιν**, τυρίν, ὀψάρια παστὰ...... χορηγοῦσιν οἱ πρωτονοτάριοι». Τί ἐσήμαινεν ἡ λέξις ἀπόκτι δὲν ἠδύναντο οἱ λεξικογράφοι νὰ ἐξηγήσωσιν, ὁ δὲ Σοφοκλῆς ἀπορῶν ἐρωτᾷ τί ἄρά γε σημαίνει. Ἡ ἀνωτέρω ἑρμηνεία δίδει, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, τὴν προσήκουσαν εἰς τὸ ἐρώτημα ἀπάντησιν.

Ἀποσφονιάζω=ἀποσπογγίζω, ὁ Δουκ. σημειοῖ τὸν τύπον ἀποσιφουνιάζω καὶ ἑρμηνεύει αὐτὸν διὰ τοῦ ἐκτυπῶ, ἀπεικάζω.

Ἀπύρι οὕτω καλεῖται τὸ θεῖον, πῦρ δῆλα δή. Ἡ λέξις πῦρ ἐγένετο πρῶτον πύρι πρβ. τὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον «μὲ τὸ πύρι ῥήχνει δρόσο μὲ τὸ δρόσο ῥήχνει πῦρ», ὡς καὶ τὴν λέξιν λιοπύρι=ἡλιακὴ θερμότης· εἶτα δὲ ἀπύρι.

Ἄρδαχτος ὁ,=ἄτρακτος.

Ἀρνιὲς τὰ ἔρια τῶν ἀρνίων, ὅταν ταῦτα εἶναι 5-6 μηνῶν τὴν ἡλικίαν.

Ἀστρόλογος ὁ ἀνήσυχος, ὁ σκάνταλος.

Βαβώνι ἀγέλη τεσσαράκοντα βοῶν.

Βεντέμα ἄφθονος παραγωγὴ οἴνου, κατόπιν δὲ καὶ ἐλαίου. Ἔχομε βεντέμα 'ς τὸ λᾶδι=ἔχομεν ἄφθονον παραγωγὴν ἐλαίου, κοινῶς δὲ λαδιά. Ὑπάρχει καὶ τὸ ῥῆμα βεντεμιάζω λεγόμενον ἐπὶ τῶν κλημάτων τῶν ἐχόντων ἀφθονίαν καρπῶν. Ὁ Δουκ. σημειοῖ τὸ ῥῆμα βεντεμίζω, ἑρμηνεύει δ' αὐτὸ διὰ τοῦ τρυγῶ. Βενετ. vendema.

Βηχιὸ τό· βήξ

Βλεπὲς ὁ ἀλλαχοῦ δραγάτης λεγόμενος· παρὰ τὸ βλέπειν. Ἐν τοῖς λεξικοῖς σημειοῦνται μόνον οἱ τύποι βλεπιὸς καὶ βλέπιος, ἔτι δὲ καὶ τὸ οὐσ. βλέπησις.

Βλέπω Τὸ ῥῆμα σημειῶ ἐν τῇ φράσει· αὐτὸς βλέπει ὀζὰ=αὐτὸς ποιμαίνει πρόβατα.

Γλακῶ=τρέχω· συνώνυμον τῷ πηλαλῶ. Παρ' Ἐρωτοκρίτῳ εὕρην-

ται ἐνίοτε ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ ἀμφότερα τὰ ῥήματα. «Τίς πηλαλεῖ 'ς τὴ μιὰ μεριὰ καὶ τίς γλακᾷ 'ς τὴν ἄλλη».

Γνώθω = ἐξυπνῶ. Ἡ κυρία βεβαίως σημασία τοῦ ῥήματος εἶναι αἰσθάνομαι, ἀφυπνιζόμενος συνέρχομαι εἰς ἐμαυτόν.

Δρύδα ἡ· = ἡ δρῦς.

Ζάλα τὰ· = τὰ βήματα. Ὁ Κοραῆς (Ἄτακτ. Α. 223) τὸ ζάλα θέλει ἀντὶ τοὺ σάλα = σαλεύματα κείμενον. Τὸ σαλάξαι παρ' Ἡσυχίῳ ἑρμηνεύεται διὰ τοῦ κινῆσαι. Ἐκ τῆς λέξεως ζάλα παράγεται καὶ τὸ πεντοζάλι εἶδος γνωστοτάτου κρητικοῦ χοροῦ.

Θέτω = κατακλίνομαι. Ἐπαὲ θὰ θέσω = ἐδῶ θὰ κατακλιθῶ.

Κακὸ dό παθα· μόριον ἐκπληκτικὸν καὶ σχετλιαστικόν· Συνωνυμοῦσι τούτῳ καὶ αἱ ἑξῆς δύο φράσεις· *κακὸ dό ψαχνα* καὶ *κακὸ dό τανε.*

Κακόρριχος ἢ κακονίζικος ὁ δυστυχής, ὁ κακορρίζικος.

Κακουdιέρις ὁ ἀσθενικός.

Καλιμέdo· ἡ καλωσύνη, τὰ καλά. Ἰταλ. calimento.

Καλοχωραφίδα· ἡ κόπρος.

Καμπανίζω = ζυγίζω. Τὸ ῥῆμα παράγεται ἀπὸ τὴν λέξιν *καμπανὸν* (τὸ) τοῦ παρακμάζοντος λατινισμοῦ (pondus campanum), ὅπερ ἐσήμαινε τὸ κοινῶς λεγόμενον καντάρι.

Καμμυῶ· κλείω ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμούς. *Ὅ τι ἐκάμνυσα* = μόλις πρὸς ὕπνον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔκλεισα. *Κουτσοκαμμυῶ* = τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν κλείω, κοινῶς κάνω τὸ μάτι. Τὸ οὐσιαστικὸν *κουτσοκάμνυσμα* καὶ *κουτσοκαμνυσμός*. Τὸ καμμύω ἐπὶ μεταβατικῆς σημασίας εὕρηται ἤδη παρὰ Λεοντίῳ ἐπισκόπῳ Νεαπόλεως Κύπρου (52, 21 ἔκδ. Gelzer). «Ψυχομαχοῦσι παρεκάθητο καὶ αὐτὸς τούτους ἰδίαις χερσὶν ἐκάμμυεν.» Τὸ καμμύω ἀντὶ τοῦ καταμύω πρῶτος κατὰ Φρύνιχον μετεχειρίσθη ὁ κωμικὸς Ἄλεξις. Ὁ Σομαυέρας τέλος ἀντὶ τοῦ καμμυῶ σημειοῖ τὸ ῥῆμα κατουμίζω.

Καρβουνίζω Καρβουνίζουν τὰ ὀζά, ἀσθενοῦσι δῆλα δὴ ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς θερμότητος. Ἡ νόσος αὕτη τῶν ζῴων ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων σειρίασιν.

Καρνᾶδος ὁ ἐρυθρόχρους, κυρίως ὁ χρῶμα κρέατος ἔχων. Βενετ. carnado (ἰταλ. carnato).

Καταχανᾶς ὁ ἀλλαχοῦ *βουρβούλακας* ἢ *βρικόλακας* λεγόμενος. Τὸ ῥῆμα *καταχανεύ(γ)ω*, *καταχανάκια* δὲ τὰ τέκνα τῶν καταχανάδων, οἵτινες, κατὰ τὰς λαϊκὰς προλήψεις, ἔρχονται εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ ἀφ' οὗ *καταχανέψουν*. Ὡς μοι διηγοῦντο, «οἱ καταχανᾶδες εἶναι 'ς τὴ Σαντορίνη καὶ δὲν ἔχουνε ἄδειαν νὰ γαείρουνε, ὄξω νὰ ἀδειάσουνε τὴ θάλασσα μὲ τοῦ χοχλιοῦ τὴν κοῦπα».

Κατηγορημένος ἢ *πολλὰ κακός*· ὁ ἀσθενής. Τοὐναντίον τούτου εἶναι *ξεκαλεμένος*. *Θεέ μου τὸ ξεκαλεμό τζη* = τὴν ὡραιότητά της.

Καφᾶς· ὁ τράχηλος. Κατὰ τὸν Ἡσύχιον τὴν κεφαλὴν ἐκάλουν οἱ Κρῆτες *κύφερον* ἢ *κύφην*.

Κορμιάζω = αἱμωδιῶ.

Κουντουρεύγομαι· τὸ ῥῆμα ἐπὶ τοῦ μεταξοσκώληκος ὅστις δὲν κάμνει κουκκοῦλι.

Κουράρει· ἐν τῇ φράσει *δὲν κουράρει* = δὲν πειράζει. 'Ιταλ. curare

Κουτσουνάδα ἡ τῶν ἀρχαίων μήκων, ἡ παπαρούνα.

Κοφτός· κοφτὰ ὀζὰ καλοῦντα τὰ κατὰ τὴν ἀγορὰν μὴ διαλεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἀγοραστοῦ.

Κρυγιότη ἡ· τὸ ψῦχος.

Κωλοκουρίδα· τὰ ἐκ τῶν ὀπισθίων κώλων τῶν προβάτων κειρόμενα ἔρια. 'Εν τοῖς Οἰνουντιακοῖς μου (σελ. 279) ἐσημείωσα τὸ ῥῆμα *κωλοκουρίζω* καὶ τὸ ἐπίθετον *κωλόκουρο*.

Λαίρι ὁ τῶν προβάτων κώδων· l'airain = ὁ χαλκός. Τὸ αὐτὸ ἀλλαχοῦ καλεῖται *κυπρί*.

Λαμπηδόνα φυτόν τι, ὅπερ τρώγοντα τὰ βοσκήματα ἀποκτῶσι χρυσίζοντας ὀδόντας.[1])

Μωρόθωρος Ὁ φαινόμενος μικρότερυς τὴν ἡλικίαν ἀφ' ὅ τι πράγματι εἶναι.

Ντορμπᾶς· τρίχινος σάκκος ἐν ᾧ τίθενται αἱ ἀλεσθεῖσαι ἐλαῖαι. Οἱ ντορμπᾶδες λέγονται καὶ *σφυρίδια*, παλαιότερον δὲ καὶ *πετσοποῦλλες*.

Ξεκουράδα ἡ· ἡ ἀνάπαυσις, ἡ ἀλλαχοῦ ξεκούραση λεγομένη.

'Ογραδίζω = ἀσθενῶ. Λατιν. aegrotare.

Ὄντι μας ἢ *κι' ὄντι μας* = καὶ ἐν τούτοις, καὶ ὅμως.

[1]) *Πολίτ.* Παραδόσ. σ. 906 κέ. [Σ. τ. Δ.].

Παράσουμος· ***παράσουμο παιδί***, τὸ παράσημον, τὸ σημαδιακὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον.

Πατίρω παιδεύομαι, βασανίζομαι, ὑποφέρω. Ἰταλ. patire.

Πετραδίζω· ***αὐτὸς πετραδίζει*** = αὐτὸς εἶναι ὑπότρελλος.

Πρᾶμα α΄) ἡ περιουσία. ***Αὐτὸς ἔχει πραματσάκι*** σημαίνει αὐτὸς ἔχει περιουσίαν τινά. β΄) ἐπὶ ἐρωτήσεως κεῖται ἀντὶ τοῦ τί· π. χ. ψήνεις πρᾶμα; = ψήνεις τίποτε; καὶ γ΄) πολλάκις εὕρηται ὡς ἀρνητικὴ ἀπάντησις εἰς ἐρώτησιν, ἐν τῇ περιπτώσει δὲ ταύτῃ ἔχει τὸ πρῶτον α αἰσθητῶς μακρόν. Π. χ. ψήνεις πρᾶμα; πρᾶμα.

Ῥῖγος ὁ· ἡ ἀλλαχοῦ λεγομένη θέρμη. Σημείωσαι ἐνταῦθα καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ γένους κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ὁ πυρετός.

Ῥοδαρᾶς Ῥοδαρᾶδες καλοῦνται οἱ δυνάμενοι ἐξ ἐλαχίστων σημείων νὰ διακρίνωσι τὴν διὰ τόπου τινὸς διάβασιν ζῴων ἰδικῶν των.

Σάντουλος ὁ ἀνάδοχος· ὁ αὐτὸς λέγεται καὶ *dàdos*. Ἰταλ. santolo. Ἡ λέξις πάλιν dàdos ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ dondolare = ταλαντεύω, αἰωρῶ.

Σκαιὰς = ὡς καί· σκαιὰς λεμόνι = ὡς καὶ λεμόνι Ὁ μακαρίτης Γιανναράκης θεωρεῖ τὴν λέξιν ὡς ἔχουσαν σχέσιν πρὸς τὴν λέξιν σκιά.

Σουχλιὰ τά· αἱ ῥαδιουργίαι καὶ κακολογίαι τῶν γυναικῶν. Ὑπάρχει ἀρχαῖον ῥῆμα σοφιλλιάζω, σημαῖνον ἁρμόζω, γομφῶ. [1]) Τοῦτο δύναται φωνητικῶς νὰ μετατραπῇ εἰς σουχλιάζω, ὅπερ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει σημαίνει συρράπτω καὶ ἐκφέρω κατά τινος κακολογίας. ***Σουχλίστρα*** ἡ σουχλιὰ κάμνουσα γυνή.

Σύντεκνος ὁ κοινῶς κουμπάρος λεγόμενος. Ἡ λέξις αὕτη ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὸν παράνυμφον. Παρὰ τῷ Θεσσαλονίκης Συμεὼν (Εὐχολ. σ. 382) ἀναγινώσκομεν. «Εἶτα ἀλλάσσουσιν οἱ παράνυμφοι, ἤγουν οἱ κοινῶς λεγόμενοι σύντεκνοι, τὰ δακτυλίδια τῶν νεονύμφων». Τὸ θηλυκὸν τοῦ σύντεκνος εἶναι ***συντέκνισσα***. Τῆς λέξεως πολλάκις γίνεται πολὺ εὐρεῖα χρῆσις· σύντεκνοι δῆλα δὴ καλοῦνται ὄχι μόνον οἱ πράγματι τοιοῦτοι, ἀλλὰ καὶ οἱ συγγενεῖς τούτων. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ

[1]) Ἀρχαῖον ῥῆμα σοφιλλιάζω εἶναι ἄγνωστον ἡμῖν. Ἴσως ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ τὸ σημερινὸν κρητικὸν *σοφιλιάζω*, τὸ λεγόμενον ἐπὶ τεχνικῆς προσαρμογῆς ξύλων. Τὸ δὲ *σουχλιὰ* φαίνεται μᾶλλον συναφὲς πρὸς τὸ ἀρχαῖον *σιφλὸς* (ὅθεν ὁ *σίφλος*, καὶ ῥ. σιφλόω, σιφλώζω) (Σ. τ. Δ.).

παράβαλε καὶ τὸ περιφερόμενον: *Τοῦ συντέκνου μας ὁ σκύλλος σύντεκνος εἶναι καὶ κεῖνος.*

Σφεdηλιὰ ἡ καὶ *ἀσφεdηλιὰ* λεγομένη· ὁ τῶν ἀρχαίων ἀσφόδελος, τὸ σπερδοῦκλι. Μὲ τῶν ἀσφεdηλιῶν τὰ ξηρὰ φύλλα γεμίζουσι πολλάκις οἱ χωρικοὶ τὰ στρώματά των.

Σώχωρο ἀγρὸς περιπεφραγμένος ἢ κατὰ τοὺς χωρικοὺς «χωράφι ὄντε νά ναι κουρουντισμένο (τοιχογυρισμένο μὲ ξερολίθι) νὰ μὴ μπαίνῃ ἔχνος. Κατ' ἄλλον ὁρισμὸν σώχωρο εἶναι χωράφι γιούλτι (ἐγγὺς) τῶ σπιθιῶ. Μπορεῖ νά χῃ μέσα ἐλιὲς ἢ *λοήσιμα* (διαφόρου εἴδους) δεντρά. Καὶ μὲ χωρὶς δεντρὰ πάλι σώχωρο εἶναι.

Τερμενιάρω βασανίζω. Ἰταλ. λ. terminare=εἰς πέρας ἄγειν. Ἐκ στίχων οἷος εἶναι ὁ ἑπόμενος «Τὴν ὥραν δὲν ἐβλέπασι τὸ τέρμενον νὰ σώσῃ» δυνάμεθα νὰ ὁδηγηθῶμεν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ῥήματος. Ὅταν δὲν βλέπω τὴν ὥραν νὰ ἔλθῃ τὸ τέρμενο (termine - τέρμα), ἀσχάλλω καὶ ἀγωνιῶ, ὁ δὲ ἀναβάλλων τὸ τέρμα τοῦτο, μὲ ἐνοχλεῖ, μὲ βασανίζει. Τερμενιάρικο κρασὶ κατόπιν, οὐχὶ βεβαίως κυριολεκτικῶς λέγεται τὸ κακῶς διατηρηθέν.

Τζελέπι τὸ· πολλὰ ὁμοῦ πρόβατα μεταφερόμενα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον πρὸς πώλησιν.

Τριχιά· τὰ ἔρια τῶν αἰγῶν καὶ τράγων. Ἐν Οἰνοῦντι οὕτω καλεῖται τὸ σχοινίον, ἐν Σύρῳ δὲ τὸ κόσκινον.

Τροζός· ὁ παράφρων. Ἤκουσα καὶ τὴν λέξιν τρολλὸς ἐκ τοῦ τροζός+τρελλὸς πλασθεῖσαν.

Τσίγκρα· ἡ λήμη.

Τσιριγλός· ὁ λεπτοφυὴς καὶ ἀδύνατος.

Τσιρῶ· οὐρῶ

. *Τσουτσουρίζω*· ψιθυρίζω, λέγω χαμηλῇ τῇ φωνῇ καὶ κρυφίως. Τὸ ῥῆμα θεωρῶ μᾶλλον πεπλασμένον ἢ ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ ἰταλικὸν susurro. Ὁ Κοραῆς ἀναφέρων τὸν στίχον τοῦ Πτωχοπροδρόμου: «Νὰ ἔβγω νὰ ἰδῶ φίλον μου, μικρὸν νὰ τζαντζαρίσω» (φλυαρήσω) θέλει τὸ ῥῆμα ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ cianciare=φλυαρεῖν. Σχετικὸν μὲ τὸ ἀνωτέρω ῥῆμα εἶναι καὶ τὸ παρὰ Σαχλήκῃ κείμενον σουρεύω. «Καταλαλοῦν, σουρεύουν τον λένε κακὰ δι' ἐκεῖνον».

Τσυμπραγός· ὁ δίδυμος.

Τσυμπροδένω=συμπροσδένω· παρὰ Σαχλήκῃ ἀναγινώσκομεν:

Ἡ πολιτικὴ ὄντε γροικᾷ νὰ ἔχῃ νὰ κερδέσῃ
περιλαμπάνει σε σφιχτὰ ὡς διὰ νὰ σ' ἐμπροδέσῃ.

Εἶναι ἆρά γε τὸ τσυμπροδένω τὸ συμπροσδένω ἢ τὸ σ' ἐμπροδένω;

Φλέγα· ἡ = ἡ φλέψ.

Φορφωτῆρα ἀντὶ φορτωτῆρα· ξύλινος μοχλὸς χρήσιμος κατὰ τὴν φόρτωσιν.

Φουρεύω· ἀγριαίνω. (Ἰταλ. furia ἡ μανία). Ἐν Βάμῳ ὑπάρχει οἰκογενειακὸν ὄνομα Φουράκις.

Χέρι. Τὴν λέξιν σημειῶ ἐν τῇ φράσει· ἕνα χέρι παιδιὰ = πέντε τέκνα.

Χοιρουρέ ἡ· συφεός, τὸ χοιρομάνδριον.

Χτῆμα· τὸ ὑποζύγιον καὶ εἶτα μόνον ὁ ὄνος, τὸ κατ' ἐξοχὴν κτῆμα τοῦ χωρικοῦ. Τὸ θηλυκὸν χτηματσιά.

Χτικιῶ=ἀγανακτῶ.

Ψάρι ψάρια ἢ *ψαρές,* καλοῦνται καὶ οἱ τρυφεροὶ βλαστοὶ τοῦ πίσου, ἐξ ὧν κατασκευάζεται ἐνίοτε φυλλὶς (σαλάτα). Οἱ ψαρὲς λέγονται καὶ *μαναρώλια.* Τὴν λέξιν σημειῶ εἶτα ἐν τῇ φράσει· ***δὲ θέλω νὰ φάω ψάρι,*** ἤτοι δὲ θέλω νὰ ἀρραβωνίσω, εἶτα δὲ καὶ νὰ ὑπανδρεύσω τὴν θυγατέρα μου, τοῦτο δ' ἐπειδὴ ὁ γαμβρὸς κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἀρραβῶνος προσφέρει εἰς τὸν πενθερὸν νωπὸν καὶ μέγαν ἰχθύν, ὅστις, ὡς σπάνιον βρῶμα ἐν Βάμῳ θεωρούμενον, τρώγεται κατὰ τὸ δεῖπνον τῆς ἑσπέρας τοῦ ἀρραβῶνος.

Ψαρομηλιγγᾶτος· ὁ ψαρὺς τὰς περὶ τοὺς κροτάφους τρίχας ἔχων· Ἐν τῷ κακῶς λεγομένῳ Ῥοδίῳ ἐρωτικῷ ἀλφαβήτῳ τῷ ὑπὸ Wilhelm Wagner ἐκδοθέντι εὕρηται ὁ τύπος σγουρομηλιγγάτη = ἡ σγουρὰς τὰς περὶ τοὺς κροτάφους τρίχας ἔχουσα.

Ἐν τέλει τοῦ λεξιλογίου δὲν κρίνω ἄσκοπον να σημειώσω ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ συντάξεων οἷαι αἱ ἑπόμεναι. ***Ἕνα καφέ μου φέρε· γλυκό του τόνε κάνε· ὡς τὸ θωρεῖς τὸ γράψε· ἕνα σπίρτο μου μπέψε·*** καὶ

«Τσῆ κοπελλιαῖς τσῆ ἄγριας ὁποῦ ναι σὰν τἀγρίμι
δυὸ παραδῶ γαρόφαλα ***τσῆ δόσε*** νὰ πραγύνῃ».

Ἀντὶ δῆλα δὴ νὰ ἕπηται τῆς προστακτικῆς τὸ προσωπικὸν ἀντι-

κείμενον, προηγεῖται Τὴν σύνταξιν ἐθεώρουν ὡς ἔχουσαν ἐντελῶς τοπικὸν χαρακτῆρα, ἐσχάτως ὅμως καὶ τῷ Ν. Ἑλληνομνήμονι τοῦ Σ. Λάμπρου Τόμ. Ε' σελ. 254 στίχ. 96 ἀνέγνων τάδε. «Πάλιν *μᾶς δὸς* τὸ χάρισμα διὰ τὸ ὄνομά σου» καὶ στίχ. 123: «Ἐσὺ πάλιν *μᾶς λύτρωσε* μὲ θέλημα δικό σου».

Δὲν πιστεύω νὰ ὑποστηρίξῃ τις σοβαρῶς ὅτι ἀπὸ τὰς φράσεις «μπέψε μου ἕνα σπίρτο,» «φέρε μου ἕνα καφὲ» κατ' ἀντίθετον τάξιν ληφθεισῶν τῶν λέξεων προῆλθον αἱ «ἕνα σπίρτο μου μπέψε» ἕνα καφέ μου φέρε». Ἐπ' ἴσης οὐχὶ πιθανὴ μοὶ φαίνεται ἡ ἐκδοχὴ ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν ἐπίδρασιν τῶν πλαγιῶν προτάσεων ἐκ τοῦ θέλω δῆλα δὴ νὰ *μοῦ φέρῃς, θέλω νὰ μοῦ μπέψῃς* προῆλθε τὸ *μοῦ φέρε, μοῦ μπέψε.* Πιθανώτερον μοὶ φαίνεται ὅτι ἐνταῦθα ἡ ἀντωνυμία προετάχθη ἐμφάσεως χάριν. *Ἐμοὶ φέρε* ἕνα καφέ, *ἐμοὶ πέμψον* ἕνα σπίρτο.

Τὸ φαινόμενον ὁπωσδήποτε μοὶ φαίνεται ἀξιοσημείωτον, δύναται δέ, νομίζω, νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς ὑποκείμενον ἰδίας μελέτης.

Ο ΓΑΜΟΣ ΕΝ ΛΕΥΚΑΔΙ

ΥΠΟ

ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

(*Τελειοφοίτου τῆς φιλολογίας*)

Ὁ πατήρ, ἢ ὁ πλησιέστατος συγγενὴς τοῦ γαμβροῦ, ὅταν δὲν ἔχῃ οὗτος πατέρα, προτείνει τὸ συνοικέσιον εἰς τὸν πατέρα ἢ τὸν πλησιέστατον τῶν συγγενῶν τῆς νύμφης, ὅστις, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐρωτήσῃ τοὺς συγγενεῖς του καὶ ἀποφασίσουν *«δίνει λόγο»*. Μετὰ πάροδον εἶτα ὀλίγου χρόνου ὁ πατὴρ τοῦ γαμβροῦ μετ' ὀλίγων συγγενῶν του μεταβαίνων εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης *«τσῆ βάνει τὴ βέρα»* [1]) δι' ἧς πλέον ἡ νύμφη ἀνήκει εἰς τὸν γαμβρόν. Πλὴν τῆς βέρας ἀπαραιτήτως ὁ πενθερὸς φέρει εἰς τὴν νύμφην καὶ τὰ ἑξῆς εἴδη:

[1]) *Βέρα* ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβῶνος. Βλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Γαμήλια Σύμβολα σ. 167.

μπόκολες,[1] *ποντάλι,*[2] *παπούτσια, σταυρομάντηλο,*[3] μαντῆλι τοῦ κεφαλιοῦ, *δέμα* (τῶν μαλλιῶν τῆς κεφαλῆς), *ποδιά,* δύο πήχεις γαϊτάνι καὶ δύο *πλεξάδια.*[4] Ὅταν κατόπιν πλησιάζῃ μεγάλη καὶ μικρὰ ἑορτὴ *«μπαίν' ὁ γαμβρὸς μέσα».* Μεταβαίνουσι τότε οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ καὶ *φιλεύουνε τὴ νύφη.* Ἡ νύμφη προσφέρει εἰς τούτους καφέ, ποτὸν κττ., ὅταν δὲ πίωσιν οὗτοι ἡ ἀδελφὴ τῆς νύμφης συλλέγει τὰ δοχεῖα τοῦ καφὲ ἐπὶ δίσκου, ἡ δὲ νύμφη ἐφ' ἑτέρου δίσκου δέχεται τὰ δῶρα, τὰ ὁποῖα ἕκαστος προσφέρει εἰς αὐτὴν καὶ τὰ ὁποῖα κυρίως συνίστανται εἰς χρήματα. Μετὰ πάροδον ὀλίγου χρόνου φιλεύουνε τὴ νύφη καὶ γυναῖκες ἐκ μέρους τοῦ γαμβροῦ ὅ τι δήποτε ἑκάστη εὐχαριστεῖται, ἡ δὲ πενθερὰ τῆς νύμφης ἀναγκαίως φιλεύει τὴν νύμφην φόρεμα. Ἐὰν τύχῃ κατὰ τὸ διάστημα τῆς μνηστείας νὰ συμπέσῃ τὸ ἅγιον Πάσχα, στέλλει ὁ γαμβρὸς εἰς τὴν νύμφην λαμπάδα καὶ ἀρνὶ καὶ ὅ τι ἀπαιτεῖται πρὸς στολισμὸν τῆς νύμφης δηλαδὴ *σπίλα,*[5] *σκουλαρίκια, σταυρὸ χρυσό, κρὲπ*[6]) κτλ.

Ὀκτὼ ἢ δέκα πέντε ἡμέρας πρὸ τοῦ γάμου *γιομίζουν τὰ στρώματα τσῆ νύφης* (ὅπερ δὲν γίνεται ἂν ἡ νύμφη εἶναι χήρα). Καλοῦνται πρὸς τοῦτο αἱ συγγενεῖς τῆς νύμφης καὶ τοῦ γαμβροῦ, ἢ καὶ πᾶσαι αἱ γυναῖκες τοῦ χωρίου, φέρουσαι ἑκάστη ποσότητά τινα ἐρίων καὶ γλυκύσματα, ἐκκινοῦσι δὲ τῆς οἰκίας των ἅμα τῷ κρότῳ πυροβόλου. Τὰ στρώματα δὲ γεμίζονται ὡς ἑξῆς: Κατ' ἀρχὰς ἀρσενικὰ παιδιὰ ῥίπτουσιν ἐντὸς τοῦ στρώματος ποσότητά τινα ἐρίων, αἱ δὲ γυναῖκες πληροῦσιν εἶτα τὸ στρῶμα ἐκ τῶν συλλεχθέντων ἐρίων. Ὅταν τὸ στρῶμα πληρωθῇ ἡ μήτηρ τῆς νύμφης πρώτη καρφώνει *τὴν πρώτη καρφωσιά,* εἶτα δ' αἱ γυναῖκες ῥάπτουσι καὶ ἑτοιμάζουσιν ἐπᾳδομένου τοῦ ἑξῆς ᾄσματος:

[1]) Μικρὰ σκουλαρίκια.

[2]) Καρφίτσα ἀγκιστροειδής, φέρουσα εἰς τὸ μικρότερον σκέλος μικρὸν πλαίσιον, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ μέσον τίθεται πολύτιμος λίθος.

[3]) Μαντῆλι (στηθόδεσμος) δι' οὗ κρύπτουσι τοὺς μαστούς, διότι τὸ ἐξωτερικὸν περίβλημα τῶν γυναικῶν εἶναι ἀνοικτὸν τόσον, ὥστε ἐξέρχονται οἱ μαστοί.

[4]) Δύο ταινίαι διὰ τὴν κόμωσιν τῆς νύμφης.

[5]) Εἶδος παρασήμου σταυροειδοῦς.

[6]) Λεπτὸν μανδῆλι.

Κυρὰ Φανερωμένη μου μὲ τὸ μονογενή σόυ,
'ς τὸ στρῶμα ποῦ γιομίζεται νὰ δώκῃς τὴν εὐκή σου.
— Εὔκῆσε με, μαννοῦλα μου, τώρα 'στὰ στρώματά μου.
—Ἡ εὐκή μου, μετ' ἐσὲ κι' ὁ θιὸς κι' ἂς σὲ προκόψῃ.

(Ἐπικαλοῦνται εἶτα ἀπὸ μέρους τῆς νύμφης τὰς εὐχὰς τοῦ πατρὸς καὶ ἀδελφῶν, ὡς εἰς τοὺς δύο προηγουμένους στίχους).

Ξανθοῦλες τὰ γιομίζανε μὲ μάννα μὲ πατέρα
καὶ μὲ δυ' ἀδερφοὺς στρατιῶτες.
Μισσεύ' ἀπὸ τὴ μάνα της, βρίσκει τὴν πεθερά της,
Μισσεύ' ἀπ' τὸν πατέρα της, βρίσκει τὸν πεθερό της.
Μισσεύ' ἀπὸ τ' ἀδέρφια της καὶ βρίσκει τσοῖ κουνιάδους.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὑποχρεοῦται ἡ νύμφη νὰ δείξῃ ἅπαντα τὰ προικῷα ῥοῦχά της εἰς τὰς παρευρισκομένας γυναῖκας, ἐξ ὧν ἑκάστη λαμβάνει ἓν ἢ δύο καὶ καρφώνει διὰ ἐρυθροῦ νήματος. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἡ νύμφη τὰ δεικνύει, χορὸς ἐκ γυναικῶν ψάλλει τὸ ἑξῆς ᾆσμα:

Καλό 'στα ποῦ προβάλανε τ' ἄσπρα καὶ τὰ χιονᾶτα,
νὰ τὰ χαρῇ ποῦ τά φκιασε ἄσπρα καὶ λουλουδᾶτα.
Σύντας τὰ ἐκεντούσανε οὗλα τὰ δέντρ' ἀνθούσανε
καὶ τὰ πουλάκια 'ς τὸ κλαρὶ κ' ἐκεῖνα κελαϊδούσανε.

Τὴν Τρίτην τῆς ἑβδομάδος καθ' ἣν θὰ γίνῃ ὁ γάμος (ὅστις γίνεται πάντοτε Κυριακὴν) μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου *ἀναπιάνουν τὰ προζύμια τοῦ γαμπροῦ*.

Συναθροίζονται ἅμα τῇ ἐκπυρσοκροτήσει πυροβόλου, οἱ κληθέντες μετὰ τῶν γυναικῶν των καὶ θυγατέρων των ἢ καὶ οἰκογενειακῶς.

Καλοῦσιν εἶτα οἱ διευθύνοντες τὸν γάμον τρία παιδιὰ ἀρσενικὰ ἀμφιθαλῆ ἵνα κοσκινίσωσι τὸ διὰ τὰ προζύμια ἄλευρον. Ἕκαστον παιδὶ κοσκινίζει ἅπαξ μόνον, τὸ δὲ τρίτον παραδίδει τὴν σήταν εἴς τινα ἀνεψιὰν τοῦ γαμβροῦ πρὸς ἀδελφοῦ ἢ ἐν ἐλλείψει ἐξαδέλφην ἔχουσαν πατέρα καὶ μητέρα, ἥτις κοσκινίζει ὁλόκληρον τὸ ἀναγκαιοῦν ἄλευρον. Ἡ παρθένος αὕτη φέρουσα φέσι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κεκλιμένον, μάχαιραν καὶ κουμποῦραν εἰς τὴν ὀσφύν, ζυμώνει τὸ κοσκινισθὲν ἄλευρον, ἐνῷ χρόνῳ, κορίτσια ἰδίως, ᾄδουσιν:

Τρεῖς ἀ.ιτοί, τρεῖς σταυρα.ιτοί, τρεῖς πετροκαταλύτες,
ἐπρωτοκοσκινίσανε τοῦ γάμου τὰ κουλλούρια.
Σήτα μου, ψιλή μου σήτα,
ὄμορφα νὰ κοσκινίσῃς
καὶ τ' ἀλεῦρι νὰ μοῦ σείσῃς,
ν' ἀναπιάσω τὰ προζύμια
καὶ τοῦ γάμου τὰ κουλλούρια.
Ἄχλιε ποταμέ μου,
χλιὸ νερὸ νὰ κατεβάσῃς,
ν' ἀναπιάσω τὰ προζύμια
καὶ τοῦ γάμου νὰ κουλλούρια.
Ξανθοῦλες τὰ ζυμώνανε μὲ μάννα μὲ πατέρα,
καὶ μὲ δυ' ἀδερφοὺς στρατιῶτες
— Εὐκῆσέ με μαννοῦλά μου 'ς τ' ὥριό μου τὸ προζῦμι.
—Ἡ εὐκή μου μετ' ἐσὲ κ. τ. λ.
ἀπαραλλάκτως ὡς κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν στρωμάτων)
Ῥῆξε, μάννα, ἀσήμωσέ το,
καὶ πατέρα χρύσωσέ το.
Ἡ μαννοῦλα τ' ἀσημώνει
κι' ὁ πατέρας τὸ χρυσώνει.

Εἶτα ἕκαστος τῶν προσκεκλημένων ῥίπτει ἐπὶ τῆς ζύμης χρήματα, καὶ πρῶτος ὁ πατὴρ τοῦ γαμβροῦ, οὗτινος τραγουδοῦσι τὸ ἑξῆς ᾀσμάτιον:

Κάνεις χαρὰ 'στὸ σπίτι σου, χαίρετ' ἡ γειτονιά σου·
νὰ εἶναι καλορρίζικα τὰ δύο τὰ παιδιά σου.
Ἔχεις παιδιά, ἔχεις κομπιά, ἔχεις μαργαριτάρια,
νὰ σ' τ' ἀξιώσῃ ὁ θεὸς νὰ γένουν παλληκάρια.

Δεύτερος πληρώνει ὁ γαμβρός, τοῦ χοροῦ τῶν κορασίων ᾀδοντος:

Λεβέντη μου, τὸ φέσι σου μυρίζ' ἀπὸ κανέλα,
μυρίζ' ἀπὸ γαρούφαλο κι' ἀπὸ καλὴ κοπέλλα.
Κασελλοποῦλα νόστιμη πουλειέται 'στὸ παζάρι,
χαρὰ 'ς αὐτὸν τὸ νιόγαμπρο, ποῦ θὰ νὰ τήνε πάρῃ.
Ὡς καὶ τ' ἀηδόνι ποῦ λαλεῖ νὰ παντρευτῇ γυρεύει,
ἀρνήθηκε τὴ λεβεντιὰ καὶ τὴ σκλαβιὰ γυρεύει.
Ἕνα τραγοῦδι θὲ νὰ πῶ ἀπάνου 'στὸ κεράσι
τὸ νιόφωτο ποῦ θὰ γενῇ ν' ἀσπρίσῃ νὰ γεράσῃ.

Πληρώνουσιν εἶτα κατὰ σειρὰν πάντες οἱ προσκεκλημένοι, αἱ δὲ τραγουδίστριαι ᾄδουσιν, ἑκάστου πληρώνοντος, ᾆσμα [1]), σχέσιν ἔχον μὲ τὸ ἐπιτήδευμά του, τὴν ἡλικίαν του κτλ., τὰ δὲ κορίτσια διανέμονται τὰ συλλεχθέντα χρήματα.

Τὸ κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Τρίτης ζυμωθὲν χρησιμοποιοῦσαι ὡς *προζῦμι*, ζυμώνουσι τὸ πρωῒ τῆς ἑπομένης τὸ *πρωτόπλαστο*. Εἶναι δὲ τοῦτο μέγα κουλλοῦρι, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ γεῦμα τῆς Κυριακῆς τοῦ γάμου διαμοιράζονται ἅπαντες οἱ ἐν τῷ γάμῳ.

Τὸ ἑσπέρας τῆς Τετάρτης *ἀναπιάνουν τὰ προζύμια τῆς νύφης*, καθ' ὃν σχεδὸν τρόπον καὶ τὰ τοῦ γαμβροῦ, ἐπικαλουμένης τῆς νύμφης τὰς εὐχὰς τῶν γονέων της.

Τὴν δείλην τοῦ Σαββάτου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ *στένουν τὸ μπαγιεράκι*. Ἐπὶ καλάμου μήκους 4-5 μέτρων θέτουσιν ὡς σημαίαν *μαντῆλι μεταξένιο* χρώματος κοκκινωποῦ, δέσμην εὐόσμων χόρτων καὶ ἀνθέων, ἰδίᾳ βασιλικοῦ, καὶ εἰς τὸ λεπτότερον ἄκρον τοῦ καλάμου, διαπερῶσι ῥοίδιον. Ἄδουσι δὲ τὸ ἑξῆς ᾆσμα:

«Εὐκῆσε με, μαννοῦλα μου, τώρα 'ςτὸ φλάμπουρό μου.
—Ἡ εὐκή μου μετ' ἐσὲ κτλ.

(Ὡς κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν στρωμάτων)

Ἀτσαλένιο τὸ καλάμι,
μεταξένιο τὸ μαντῆλι,
ἀσημένιο τὸ βελόνι,
μεταξένια ἡ κλωνά,
καὶ τὰ χέρια ποῦ τὸ ῥάφτουν μαργαριταρένια.

Τὴν ἑσπέραν τοῦ Σαββάτου παρατίθεται μεγαλύτερον δεῖπνον, κυρίως εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης· μετὰ τὸ πέρας δὲ τούτου ἡ νύμφη τραγουδεῖ τὸ ἑξῆς ᾆσμα:

Σαββᾶτο τὸ βραδὺ βραδὺ μὲ διώχτουνε οἱ γονεῖς μου,
καὶ φεύγ' ἀπὸ τὸ σπίτι μου κι' ἀπὸ τὰ γονικά μου,
καὶ μὲ πάν' σὲ σπίτι ξένο
κ' εἶμαι παραπονεμένο.
—Δέξαι με δεντρί, πανώριο κυπαρίσσι

[1]) Τοιαῦτα ᾄσματα συνήθως εἶναι αὐτοσχέδια.

πές μου ποῦ εἶν' ἡ ῥίζα σου νὰ δέσω τ' ἄλογό μου.
—Ἐδῶ εἶναι ἡ ῥίζα μου καὶ δέσε τ' ἄλογό σου,
ἐδῶ εἶναι κ' οἱ κλῶνοι μου καὶ κρέμασ' τ' ἅρματά σου,
ἐδῶ εἶναι κι' ὁ ἥσκιος μου καὶ γῦρε νὰ πλαγιάσῃς.

Οἱ δὲ γονεῖς δι' ᾀσμάτων τρόπον τινὰ ὡς ἑξῆς ἀποκρίνονται:

Δεῖπν' ἀπόψε μετ' ἐμένα
κι' αὔριο δειπνᾷς 'στὰ ξένα.

Καὶ εἶτα ᾄδουσι διάφορα ἄλλα τραγούδια, ἅτινα ὀνομάζουσι *ῥιμᾶδες* [1]).

Τὸ πρωῒ τῆς Κυριακῆς, καθ' ἣν θὰ γίνῃ ὁ γάμος, ἡ νύμφη μετ' ἄλλων παρθένων μεταβαίνει εἰς τὴν πηγήν, ἐξ ἧς κομίζει ὕδωρ εἰς τὸν πατέρα της, ἵνα διὰ τελευταίαν φορὰν τὸν δροσίσῃ, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν στολίζουν, ᾀδομένων τῶν ἑξῆς ᾀσμάτων:

(Κατ' ἀρχὰς ἐπικαλεῖται τὰς εὐχὰς τῶν γονέων καὶ τῶν ἀδελφῶν της κατὰ τὸ στόλισμα, οἵτινες διὰ τῶν αὐτῶν σχεδόν, ὡς τὰ προηγούμενα, ᾀσμάτων ἀπαντῶσιν)·

Μπᾶ χαρὰ 'ς τέτοιο πατέρα,
πῶχει τέτοια θυγατέρα.
Μπᾶ χαρά 'ς τηνε τὴ μάννα
πῶχει τέτοια ματζουράνα.
Σύντας σ' ἐγέννα ἡ μάνα σου κτλ.
(ὡς εἰς τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης).

Κατόπιν δὲ χορεύουσιν καὶ πρώτη ἡ νύμφη χορεύει, ἐπᾳδομένου τοῦ ἑξῆς ᾀσματίου.

Σοῦ μοιάζουν τὰ φορέματα, σοῦ μοιάζει τὸ μαντῆλι,
σὰν τ' ἀηδονάκι ποῦ λαλεῖ τὸ Μάη καὶ τὸν 'Απρίλη.

[1]) Ὁ τύπος *ῥιμάδα* ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου ῥίμα, ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Σομαβέρα. Τύπος παλαιότερος *ῥιμάτα* βεβαιοῦται ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος, τῆς Ῥιμάτας κόρης καὶ νέου, ἐν χειρογράφοις τῆς Βιενναίας καὶ τῆς Ἀμβροσιανῆς βιβλιοθήκης τοῦ ΙϚ' αἰῶνος (Σ. τ. Δ.).

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ὥραν ξυρίζουν τὸν γαμβρόν, τραγουδοῦντες τὸ ἑξῆς ᾆσμα·

— Φέρ᾽ ἀδερφὴ τὸ κρυὸ νερὸ καὶ μάννα τὸ σαποῦνι.
— Τὸ ξουράφι ἀτσαλένιο καὶ ἡ μπόλια μεταξένια.
— Μπαρμπέρης εἶν᾽ ὁ πλάτανος, γαμπρὸς τὸ κυπαρίσσι.

Ἀφοῦ ἑτοιμασθῇ ὁ γαμβρὸς μεταβαίνει ἡ γαμήλιος πομπὴ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ *νουννοῦ*, ὃν καλεῖ μὲ *κανίσκι*, ἐκεῖθεν δ᾽ ἐπανέρχονται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ καὶ παραλαβόντες τὰς γυναῖκας (*παράνυφες*) ἐκκινοῦν διὰ τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης, εἰς ἣν θὰ γίνῃ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Τῆς πομπῆς ταύτης προηγεῖται ὁ *μπαϊρακτάρης*, ὁ σημαιοφόρος ὁ κρατῶν *τὸ μπαγιεράκι*, φέρων ἐκ τοῦ δεξιοῦ ὤμου κρεμάμενον *μεταξένιο μαντῆλι*, ὁμοχρώματον τῇ σημαίᾳ, διῆκον μέχρι τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς. Τὸ μαντῆλι τοῦτο διερχόμενον διὰ τῆς κυκλικῆς ὀπῆς κουλλουρίου, κρατεῖ τοῦτο. Προπορεύεται δὲ τῆς σημαίας ὁ φέρων τὰ στέφανα, εἰς ὃν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ *γυρίσῃ πίσω*. Ὅταν ἡ πομπὴ φθάσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης, εἰσέρχεται ὁ γαμβρὸς μετὰ τοῦ *νουννοῦ*, ἡγουμένου, οἱ δὲ λοιποὶ (*συμπεθέροι*) μένουσιν ἐκτὸς ἔνθα χορεύουσι. Ἡ νύμφη ὁδηγουμένη ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ παραδίδεται εἰς τὸν γαμβρόν, ἀσπάζεται τὴν χεῖρα τοῦ πατρός της καὶ γίνεται τὸ στεφάνωμα, καθ᾽ ὃ αὐτὴ θὰ φορῇ ἀνδρικὰ ὑποδήματα ἑνὸς θείου της πρὸς πατρός, ἢ μητρός [1].

Μετὰ τὸ πέρας δὲ τοῦ μυστηρίου ὁ ἀδελφὸς τῆς νύμφης πυροβολεῖ ἅπαξ. Εἶτα τὸ νέον ἀνδρόγυνον κάθηται, οἱ δὲ ἄνθρωποι εὔχονται εἰς αὐτὸ *«καλορρίζικοι νὰ ζῆστε, νὰ χαρῆτε τὸ στεφάνι σας κτλ.»* Δύο δὲ ᾠὰ προσφέρονται, ἀνὰ ἓν εἰς ἑκάτερον.

Πρὶν ἐκκινήσῃ εἶτα ὁ γάμος διὰ τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ στέλλονται τὰ ῥοῦχα τοῦ *ληγάτου* (προικός). Αἱ φέρουσαι ταῦτα γυναῖκες δὲν ἐπιτρέπεται νὰ στρέψωσι τὴν κεφαλήν των πρὸς τὰ ὀπίσω, διότι ἀποθνήσκει ἡ νύμφη καὶ ἡ προὶξ ἐπανέρχεται εἰς τὸ μέρος, ἐξ οὗ ἐξεκίνησεν. Ἐξερχομένη ἡ νύμφη τῆς οἰκίας τοῦ πατρός της προσκυνεῖ

[1]) Ταῦτα φορεῖ διὰ νὰ μὴ πέφτουν τὰ μαλλιά της. Τοιαύτη πρόληψις ἐπικρατεῖ ἐνταῦθα. Κατὰ τὸ στεφάνωμα δ᾽ ἔχει ἐμπροστὰ τὸ δεξιόν, διὰ νὰ κάμνῃ ἀρσενικὰ παιδιά, κατ᾽ ἄλλην πρόληψιν.

τρὶς εἰς τὸν οὐδὸν τῆς θύρας, κρατουμένη δὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἀδελφοῦ διὰ δύο *μεταξένιων μαντηλιῶν*, ἅτινα κρέμανται ἑκατέρωθεν τῆς ὀσφύος, φέρεται ὑπὸ τῶν ὁδηγούντων μέχρι τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ, ἂν κεῖται αὕτη ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ. Κατὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς οἰκίας της ἀναχώρησιν ᾄδουσι τὸ ἑξῆς *νυφικάτικο* τραγοῦδι:

Ἄνοιξε πόρτα δίφυλλη καὶ πόρτα μαρμαρένια
γιὰ νά βγῇ ἡ νυφοῦλα μας ἡ μαργαριταρένια.
Εὐχῆσε με πατέρα μου τώρα ᾿ςτὸ μισσεμό μου.
Εὐχῆσε με μαννοῦλα μου, ἀδέρφια μου κτλ.
Ἡ εὐκή μου μετ' ἐσὲ κλπ.
Ἀδιάσητε τὰ διάβατα κι' ἀδιάσητε τσοῖ ῥοῦγες,
γιὰ νὰ διαβῇ ἡ πέρδικα μὲ τσοῖ χρυσὲς φτεροῦγες.
Ποιὸς ἦταν ὁ συμπέθερος ἐκείνην τὴν ἡμέρα,
πῶσμιξε τοῦτον τὸν ἀιτὸ μὲ τούτ' τὴν περιστέρα;
Εὐτοῦ ποῦ πᾷς, νυφοῦλά μου, σιγὰ σιγὰ τὸ πάσσο,
καὶ κλαίει ὁ πατέρας σου δὲ μπορ' 'ὰ τὸ τζωπάσω [1]).
Εὐτοῦ ποῦ πᾷς, νυφοῦλα μου, ἀργότερα τὸ βῆμα,
καὶ κλαῖνε τ' ἀδερφάκια σου, εἶναι μεγάλο κρῖμα.
Εὐτοῦ ποῦ πᾷς, νυφοῦλα μου, κανέλλα μὴ μασήσῃς,
γαρούφαλο μὴ μυριστῇς καὶ μᾶς ἀλησμονήσῃς.
Εὐτοῦ ποῦ πᾷς, νυφοῦλά μου, γαρουφαλιὰ δὲν πρέπει,
γαρουφαλιά εἶσαι μοναχή, κι' ὁπώχει μάτια ἃς βλέπῃ.
Ἀνοῖξαν οἱ ἑφτὰ οὐρανοί, τὰ δώδεκα βαγγέλια,
μοῦ παίρνουν τὸ παιδάκι μου μέσ' ἀπ' τὰ δυό μου χέρια.
Τέσσεροι τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ ντυθῆτε, στολιστῆτε
τὴ νύφη ποῦ σᾶς φέρνουμε καλὰ νὰ τὴ δεχτῆτε.
Εἴκοσι χρόνια πότιζα μηλοῦλα 'ςτὴ αὐλή μου,
σήμερα σ' τὴν παράδωκα, γαμπρέ, μὲ τὴν εὐκή μου.
Σήμερα ἡ πεθεροῦλα σου τσοῖ στράτες καθαρίζει
ῥόδα καὶ τριαντάφυλλα ῥίχτει καὶ τσοῖ γιομίζει.

Καθ' ὃν χρόνον ᾄδεται τὸ ἀνωτέρω ᾆσμα ἡ νύμφη σκορπᾷ καθ' ὁδὸν παξιμάδια ἐκ σακκιδίου, ὅπερ κρατεῖ μικρὸς ἀνεψιός της, οἱ δὲ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες, οἱ ἐκτὸς τοῦ γάμου, ῥίπτουσιν ἐπὶ τῆς νύμφης ῥύζι εὐχόμενοι τὸ «καλορρίζικη».

Ὅταν ἡ γαμήλιος πομπὴ πλησιάζῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ,

[1]) Νὰ τὸ σιωπήσω.

αἱ ἐκ τοῦ μέρους τούτου γυναῖκες ᾄδουσι τὰ ἑξῆς πρὸς τοὺς συγγενεῖς τῆς νύμφης:

Μὴ σᾶς ἐκακοφάνηκε, καλοί μου συμπεθέροι,
σᾶς πήραμε τὴν πέρδικα, τὴν πεντεπλουμισμένη,
κ' ἔμειν' ἡ γειτονοῦλα σας σὰ χώρα γκρεμισμένη.
Γειτόνισσες, γειτόνισσες, ἦρτ' ἡ γειτόνισσά σας,
ἦρτε καὶ ἡ δασκάλα σας κ' ἡ καπετάνισσά σας.
"Εβγα, κυρὰ καὶ πεθερά,
νὰ προσδεχτῇς τὴν πέρδικα,

κατορθώνουσι δὲ νὰ τραγουδήσωσι τὸν τελευταῖον στίχον, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ νύμφη ἵσταται πρὸ τῆς νέας της οἰκίας. Τότε ὁ πενθερὸς (τῆς νύμφης) κρατῶν ποτήριον πλῆρες μέλιτος ἐντὸς πινακίου, περιέχοντος καὶ τρία λεπτὰ γωνιαῖα τεμάχια ἄρτου, *ταΐζει τὸ νιόφωτο*, κατ' ἀρχὰς τὸν γαμβρὸν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἑκάστου τεμαχίου καὶ εἶτα ἐκ τῶν ἰδίων μερῶν καὶ τὴν νύμφην, ἐν ᾧ ᾄδουσιν τὸ ἑξῆς ᾆσμα:

Σὰ γλυκὸ κυρὰ τὸ μέλι,
σὰ γλυκὸ καὶ τὸ καρύδι,
σὰν καλὸς κι' ὁ πεθερός,
ὁποῦ τήνε ταΐζει.

Εἰς τὴν ἱσταμένην νύμφην δίδουσιν εἶτα πέλεκυν, δι' οὗ αὕτη κτυπᾷ σταυροειδῶς τρὶς τὴν θύραν τῆς οἰκίας, ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ σημείου καὶ ἰσαρίθμως κτυπᾷ μὲ καρπὸν ῥοιᾶς, ὃν ῥίπτει εἶτα διὰ τῆς θύρας ἐντὸς τῆς οἰκίας, λαβοῦσα δὲ καὶ ποτήριον ὕδατος ῥίπτει ὄπισθεν. Εἶτα προσφέρεται αὐτῇ *κουλλοῦρι*, ὅπερ ποιοῦσα τρὶς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ λαμβάνει καὶ ῥίπτει ὑψηλὰ ὄπισθέν της [1]). Μετὰ δὲ ταῦτα λαβὼν ὁ πενθερὸς τὴν νύμφην διὰ τῆς χειρὸς εἰσάγει εἰς τὴν οἰκίαν. Ἀμέσως μετὰ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας, καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς οἰκίας τίθεται ὑνίον καὶ μέγας στέφανος ἐκ λευκοσιδήρου, τῇ δὲ νύμφῃ ἐπιβάλλεται νὰ πατήσῃ τὸ ὑνίον (ἐξ οὗ προῆλθεν ἡ δημώδης παροιμία «ηὗρ' ἡ νύφη τὸ γενὶ 'ςτὴν πόρτα») καὶ διέλθῃ διὰ τοῦ στεφάνου.

[1]) Τὸ ἔθιμον τοῦτο δ' ὅμως κατὰ μικρὸν ἐξέλιπεν, ἕνεκα ἐρίδων τίς νὰ τὸ ἁρπάσῃ.

Ὅταν δ' εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν προσφέρεται εἰς αὐτὴν καφές, μεθ' ὃ σχηματίζεται χορός, εἰς ὃν πρώτη ἡ νύμφη φέρνει τσοῖ τρεῖς γύρες, πρὸς τὸ ἑξῆς ᾆσμα:

Ἐμπῆκ' ἡ νύφη 'στὸ χορὸ μὲ γειά της, μὲ χαρά της,
νὰ ζήσῃ μὲ τ' ἀιταῖρί της ὅσ' ἀγαπάει ἡ καρδιά της.
Νά 'ν' ὁ γαμπρὸς πολύχρονος, κ' ἡ νύφη καλομοῖρα,
νὰ κάμῃ σερνικὰ παιδιά, σὰν τοῦ Μαγιοῦ τὰ μῆλα.

Δεύτερος χορεύει ὁ νουννὸς πρὸς τὸ ᾆσμα:

Πάντα νουννός, κουμπάρε μου, καὶ νἄρτῃς καὶ μὲ λᾶδι
γιὰ νὰ βαφτίσῃς καὶ παιδὶ νὰ γένουμε κομπάροι.
Κουμπάρος εἶσαι μάτια μου ὅσο νὰ μᾶς μισσέψῃς
νὰ ζήσουν τὰ παιδάκια σου μικρὰ μεγάλ' ἂν ἔχῃς.

Κατόπιν ἔρχεται ἡ ὥρα τοῦ γεύματος, τοῦ ὁποίου μετέχουσιν οἱ προσκεκλημένοι μόνον («τς ἀκάλεστους 'στὸ γάμο τσοῖ γανώνουνε» λέγει παρ' ἡμῖν παροιμία τις), οἵτινες, ἂν ὁ γάμος θὰ διαρκέσῃ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, θὰ ἔχουν καὶ τὸ *κανίσκι* των. Φέρει δηλαδὴ ἑκάστη συγγενικὴ οἰκογένεια τὸ ἀνάλογον κρέας, οἶνον, ἄρτον εἰς κουλλούρια, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι ἀρτίου ἀριθμοῦ (διότι τὰ περιττοῦ ἀριθμοῦ προσφερθέντα κουλούρια πιστεύεται, ὅτι φέρουσι συμφοράν τινα εἰς τὸ νιόφωτο), τὸ πιπέρι της, ἁλάτι, πιρούνια, πιᾶτα, καὶ καθόλου πάντα τἀναγκαῖα εἰς συμπόσιον.

Καθ' ἣν στιγμὴν στρώνουν τὴν τάβλα τραγουδοῦσι τὸ ἑξῆς:

Μπᾶ Χριστὲ καὶ τί μ' ἀρέσει,
τοῦ καλοῦ γαμπροῦ ἡ τάβλα,
ποῦ ναι ὄμορφα στρωμένη
καὶ καλὰ τραπεζωμένη.
Τὰ μεσσάλι' ἀπὸ μετάξι,
καὶ στρωμένα μὲ τὴν τάξη,
καὶ οἱ μπόλιες μεταξένιες
καὶ τὰ πιᾶτα φιρφιρένια,
τὰ κουτάλια ἀσημένια,
τὰ περούνια ἀτσαλένια,
τὰ μαχαίρια μεταλλένια,

τὰ ποτήρια κρουσταλλένια
καὶ τὰ χέρια ποῦ τὴ στρώνουν μαργαριταρένια.

Ἡ νύμφη τρώγει ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ γαμβρὸς πινακίου. Μετὰ δὲ τὸ πέρας τοῦ γεύματος τραγουδοῦν διάφορα τραγούδια, ἰδίως κλέφτικα. Προτάσουσι δὲ τῶν ἄλλων τὸ ἑξῆς:

Σὲ τούτ' τὴν τάβλα ποῦ εἴμαστε, σὲ τοῦτο τὸ τραπέζι,
τὸν ἄγγελο καλέσαμε καὶ τὸ Χριστὸ κερᾶμε,
καὶ τὴν Παρθένο Δέσποινα ὅλοι τὴν προσκυνᾶμε,
νὰ μᾶς χαρίσῃ τὰ κλειδιά, κλειδιὰ τῆς Παραδείσου,
ν' ἀνοίξω τὴν Παράδεισο νὰ ἰδῶ τί ἔχει μέσα,
νὰ ἰδῶ τοὺς νιοὺς πῶς χαίρονται, τοὺς γέρους πῶς κοιμῶνται,
νὰ ἰδῶ καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ ψηλὰ 'στὰ κυπαρίσσα,
ποῦ παίζουν τὰ χρυσόμηλα νὰ λησμονᾶν τσοῖ μάννες.

Τὴν δὲ δείλην γίνεται ὁ μέγας χορός, εἰς ὃν παρίστανται θεαταὶ πάντες οἱ χωρικοί, καὶ καθ' ὃν πρώτη χορεύει ἡ νύμφη πρὸς τὸ προμνημονευθὲν τραγοῦδι: «Ἐμπῆκ' ἡ νύφη 'στὸ χορὸ κλπ.». Μετὰ δὲ τὴν νύμφην ὁ *νουννός*, ὃν κρατεῖ αὔτη καὶ εἶτα ὁ γαμβρός, κατόπιν δὲ ἐξέρχεται τὸ *νιόφωτο* τοῦ χοροῦ, διαρκοῦντος μέχρι νυκτός.

Ὅταν, μετὰ τὸ δεῖπνον, πλησιάσῃ ἡ ὥρα τοῦ ὕπνου *στρώνουν τὸ κρεβάτι*. Ἐντὸς τοῦ στρώματος εἶναι τεθειμένον τὸ *πρωτόπλαστο* (δηλαδὴ τὸ κουλλοῦρι ὅπερ κατασκευάζουσιν ἐκ τῶν προζυμίων τῆς νύμφης) καὶ μαντῆλι πλῆρες γλυκυσμάτων. Ταῦτα ἀνήκουν εἰς ἐκεῖνον, ὅστις στρώνει τὸ κρεβάτι, καὶ ὅστις πρέπει νὰ εἶναι ἄρρην ἀμφιθαλής. Ὁ στρώνων ἐπικαλεῖται τὰς εὐχὰς τῶν γονέων καὶ ἀδελφῶν, καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὰ προμνημονευθέντα ᾄσματα.

Τὸ πρωῒ τῆς Δευτέρας, ὅταν πρόκειται νὰ ἐγερθῇ τοῦ ὕπνου τὸ *νιόφωτο*, τραγουδοῦν τὸ πασίγνωστον ἑωθινὸν ᾆσμα «Τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χελιδόνια κλπ.».

Μέχρι πρὸ ὀλίγου καιροῦ ἐπεκράτει καὶ τὸ ἑξῆς ἔθιμον: Τὸ πρωῒ τῆς Δευτέρας ἐκρεμᾶτο εἰς τὴν θύραν τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου τὸ ὑποκάμισον, ὃ ἐφόρει ἡ νύμφη κοιμηθεῖσα μετὰ τοῦ συζύγου· ἐὰν τοῦτο ἦτο αἱματωμένον ἐδείκνυε τὴν παρθενίαν τῆς νύμφης. Τῆς παρθενίας σύμβολον εἶναι καὶ τὸ *μπαγιεράκι* καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν συνηθίζεται εἰς γάμους χήρας.

Ἡ νύμφη ἐγερθεῖσα μεταβάλλει ἀμφίεσιν, ὅπερ καὶ κατὰ τὴν ἐπομένην ἡμέραν (Τρίτην) πράττει. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην (Τρίτην) *πάνε τὴ νύφη 'ς τὸ πηγάδι.* Ἡ νύμφη ἐκεῖ φθάσασα κόπτει ἄρτον εἰς τεμάχια, ἐν εἴδη πλαισίων ἐλλειψοειδῶν, τρία τὸν ἀριθμόν, καὶ ἐφ' ἑκάστου πηγνύει 20 λεπτὰ νίκελ, τὰ ὁποῖα ῥίπτει μετὰ τοῦ ἄρτου ἐντὸς τοῦ φρέατος, ἀφοῦ προηγουμένως φέρῃ τρεῖς γύρους καὶ τρὶς προσκυνήσῃ, εἶτα δὲ ἀντλήσασα ἐκ τοῦ φρέατος ὕδωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν οἰκίαν της. Καθ' ὁδὸν βιάζει τὸν ἐντυχόντα νὰ πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, ὅπερ ἔχει ἐντὸς καθαρωτάτου δοχείου, καὶ δίδει εἰς αὐτὸν τεμάχιον ἄρτου, ὃν ἡ ἰδία ἐν τῷ φρέατι ἔκοψεν. Τὰ ῥιφθέντα δὲ εἰς τὸ φρέαρ τεμάχια δύναται κατελθὼν εἰς αὐτὸ νὰ τὰ ἀναλάβῃ ὁ βουλόμενος.

Τὸ γεῦμα τῆς Τρίτης θὰ ὑπηρετῇ αὐτή, στρώνουσα τὸ τραπέζι μὲ προικῷα ἔπιπλα. Κατὰ τὸ γεῦμα δὲ τοῦτο συνήθως, ἐνίοτε δ' ὅμως καὶ ὕστερον εἰς ἄλλο γεῦμα *σκώνουν καὶ γιομᾶτο* ὑπὲρ τῶν μουσικῶν, οὓς ἔχουσιν ἐν τῷ γάμῳ. Οὕτω δὲ καλοῦνται αἱ προπόσεις, γινόμεναι κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον: ἐπὶ πινακίου ῥίπτει ἕκαστος ὅσα χρήματα εὐχαριστεῖται, καὶ χαιρετᾷ διὰ ὁμοιοκαταλήκτων δύο ἢ τριῶν στίχων ὅντινα θέλει, τὰ δὲ ὄργανα παίζουσι πρὸς χάριν του τεμάχιον ᾄσματος, σχέσιν ἔχον μετὰ τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ προσώπου. Καὶ πρῶτος *σκώνει γιομᾶτο* ὁ νουννός, ὅστις πίνων τὸν ἐν τῷ ποτηρίῳ οἶνον χαιρετᾷ τὸ *νιόφωτο,* τὸν ἱερέα καὶ πάντας ἐν γένει, τὰ δὲ ὄργανα παίζουσι τὸ ἑξῆς ᾆσμα:

Στοῦ κυρὶ νοννοῦ τὸ γόνα
κάθονται πουλιὰ κι' ἀηδόνια,
τό να τρώει, τ' ἄλλο πίνει,
τ' ἄλλο κελαϊδεῖ καὶ λέει:
«ἔχει τὸ λαιμὸ χυτόνε,
μαστραπᾶ πελεκητόνε,
ἔχει μύτη κοντυλένια,
δόντια μαργαριταρένια,
ἔχει φρύδια σὰ γαϊτάνι,
ποῦ ζωγράφος δὲν τὰ φκιάνει,
ἔχει τὰ μαλλιὰ μετάξι
καὶ φκιασμένα μὲ τὴν τάξη·

'ς ὅσους γάμους κι' ἂν ἐπῆγα,
τέτοιονε νουννὸ δὲν εἶδα».

Κατὰ τὴν δείλην τῆς Τρίτης ἐκ τοῦ γαμβροῦ ἀποστέλλεται εἰς τοὺς γονεῖς τῆς νύμφης τὸ *γλυκό*. Εἶναι δὲ τοῦτο ὡς ἡ *ἁηβασιλιάτικη* πίτα, ἐξ οὗ στέλλουσιν κατ' ἔθος 24 τεμάχια ἐντὸς μεγάλου δίσκου. Τοὺς φέροντας τὸ γλυκὸ ἐκ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης *φιλεύουνε*, χρήματα, ἂν οὗτοι εἶναι ἄνδρες, φορέματα ἂν εἶναι γυναῖκες.

Τὴν ἑπομένην Κυριακὴν ἡ νύμφη στολίζεται ὡς καὶ τὴν προηγουμένην, μεταβαίνει δὲ μεθ' ὅλων σχεδὸν τῶν εἰς τὸν γάμον προσκληθέντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκεῖ *παίρνει τὸ φιόρο της*,[1]) καθὼς καὶ ἅπαντες οἱ τοῦ γάμου. Ἐκ τῆς ἐκκλησίας δὲ μεταβαίνει κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρός της, εἰς ἣν μένει μετὰ τοῦ συζύγου καὶ γευματίζουσι, δηλαδὴ κάμνουν ὡς λέγουν, τὰ *πιστρόφια*.

Ἡ ἑβδομάς, καθ' ἣν θὰ γίνῃ ὁ γάμος, λέγεται ὅτι εἶναι τοῦ γαμβροῦ, τὸ Σάββατον τοῦ νουννοῦ, ἡ δὲ Κυριακὴ τῆς νύμφης. Ἀναλόγως δὲ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς καταστάσεως κρίνονται αἱ διαθέσεις τῶν τριῶν τούτων προσώπων. Ἂν δηλ. ὁ καιρὸς εἶναι καλός, θεωρεῖται καλὸς καὶ ἐκεῖνος εἰς ὃν ἀνήκει ἡ ἡμέρα καὶ τἀνάπαλιν.

Ἐν Μαγνησίᾳ Λευκάδος.

ΜΥΘΟΙ

ΣΥΛΛΕΧΘΕΝΤΕΣ ΥΠΟ

Χ. Π. ΚΟΡΥΛΛΟΥ

Α΄.

Ὁ κάβουρας καὶ τὸ φίδι.

(Πάτραι)

Μιὰ φορὰ ὁ κάβουρας καὶ τὸ φίδι ἔγιναν κουμπάροι καὶ ἀποφασίσανε νὰ κυνηγήσουνε μαζί. Τὸ βράδυ ἐμοιράσανε τὸ κυνῆγι καὶ

[1]) Ἀνθοδέσμη.

ἐφάγανε. Τὸ φίδι ἔφαγε οὖλο τὸ μερδικό του καὶ ὁ κάβουρας, ὡς μικρότερος, ἔφαγε λιγώτερο καὶ ὅσο τοῦ ἔμεινε τὸ ἐφύλαξε γιὰ τὴν ἄλλη ἡμέρα. Τὸ φίδι ἔβαλε βουλὴ νὰ φάῃ τὸν κάβουρα, γιὰ νὰ τοῦ φάῃ καὶ τὸ μερδικό του. Ὄντας ἀποφασίσανε νὰ κοιμηθοῦνε, ὁ κάβουρας ἐμάζωξε τὰ πόδια του καὶ τοῖς δαγκούναις του καὶ ἡσύχασε· τὸ φίδι ἄρχισε νὰ κουλλουργιάζεται γύρω ἀπὸ τὸν κάβουρα καὶ ὁλοένα ἔκανε τὴν κουλλοῦρα μικρότερη μὲ σκοπὸ νὰ σφίξῃ τὸν κάβουρα νὰν τὸν σκάσῃ καὶ ὕστερα νὰν τὸν φάῃ. Ὁ κάβουρας τὸ κατάλαβε καὶ τοῦ λέει: «Γιατὶ δὲν κοιμᾶσαι ἴσα, κουμπάρε;» —«Ἔτσι κοιμώμαστε ἐμεῖς τὰ φίδια» τοῦ λέει· καὶ οὖλο ἐμίκραινε τὴν κουλλοῦρα. Τότες ὁ κάβουρας φυλάει ὅπου τοῦ ἔφερε τὸ φίδι τὸ κεφάλι του μπροστὰ ’ς τοῖς δαγκούναις του καὶ ἀμέσως τὸ ἁρπάζει τὸ φίδι ἀπὸ τὸ λαιμὸ σφιχτά. Τὸ φίδι ἀπὸ τὸν πόνο ἐτεντώθηκε. Τότες τοῦ λέει ὁ κάβουρας «Τώρα εἶσαι ἴσα, κουμπάρε»· καὶ δεύτερα τό φαγε.

Β΄.

Ὁ κάβουρας καὶ ἡ ἀλπού.

(Πάτραι)

Μιὰ φορὰ ὁ κάβουρας καὶ ἡ ἀλποὺ ἐπήγανε κυνῆγι μαζί, καὶ ὅτι ἐμαζώξανε τὸ ἠφέρανε ’ς τὴν τροῦπα τους γιὰ νὰν τὸ φάνε. Ἡ ἀλπού, γιὰ νὰν τὰ φάῃ οὖλα, δείχνει τοῦ κάβουρα ἕνα ψήλωμα, ποῦ ἤτανε ἐκεῖ κοντὰ καὶ τοῦ λέει: «Κάνουμε μιὰ συφωνία; Ὅποιος ἀνεβῇ πρῶτος ’ς τὸ ψήλωμα νὰν τὰ τρώῃ οὖλα». Ὁ κάβουρας τὸ παραδέχτηκε καὶ ἅμα ἡ ἀλποὺ ἐξεκίνησε γιὰ τὸ στοίχημα, ὁ κάβουρας ἐπιάστηκε ἀπὸ τὴν νουρά της καὶ ἐπήγαινε κοντά. Ἅμα ἔφτασε ἡ ἀλποὺ ’ς τὴν κορφή, ἐγύρισε νὰ ἰδῇ ποῦ εἶναι ὁ κάβουρας καὶ τότες ἡ νουρά της ἐπῆγε πλιὸ ψηλά. Ὁ κάβουρας ἀμέσως ἀπολύθηκε καὶ εὑρέθηκε πρῶτος ’ς τὴν κορφὴ καὶ ἐκέρδισε τὸ στοίχημα.

Γ΄.

Ἡ χελῶνα καὶ ὁ ἀλμπάνης.

(Πάτραι παρὰ κατοίκου τοῦ χωρίου Διακοφτοῦ, δήμου Βουρῶν τῆς Αἰγιαλείας).

Μιὰ φορὰ μιὰ χελῶνα ἐπέρναγε ἀπόξω ἀπὸ ἕνα ἀλμπάνικο καὶ εἶδε ποῦ ἐκαλλιγώνανε διάφορα ἄλογα. Ζυγώνει τὸν ἀλμπάνη καὶ

σηκώνει τὸ πόδι της τὸ πισινὸ καὶ τοῦ λέει. «Βάλε μου κ' ἐμένα ἕνα καρφὶ 'ς τὸ πόδι μου». Ὁ ἀλμπάνης βλέποντας ἕνα τέτοιο πρᾶμα, ἐθύμωσε καὶ τῆς βάνει ἕνα καρφὶ 'ς τὸν κῶλο της καὶ γιὰ τοῦτο ἡ χελῶνα ἔχει ἀπὸ πίσω ἐκεῖνο τὸ μυτερὸ πρᾶμα, τὴν νουρά της, ποῦ τὴ λέμε.

Δ΄.

Ὁ σκαντζόχερας καὶ ἡ ἀλπού.

(Πάτραι)

Μιὰ φορὰ ὅπου ἔβρεχε καὶ ἔπεφτε καὶ χαλάζι, ἕνας σκαντζόχερος[1]) εὑρέθη 'ς τὸ λόγκο καὶ δὲν ἤξερε ποῦ νὰ τρουπώσῃ γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὸ χαλάζι. Σὲ λίγο ηὗρε μιὰ ἀλπότρουπα κ' ἐπῆγε γιὰ νὰ μπῇ μέσα, ἀλλὰ ἡ ἀλποὺ ποῦ ἤτανε μέσα δὲν τὸν ἄφηνε. Ἐκεῖνος τῆς εἶπε παρακαλῶντας νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ βάλῃ τὸ κεφάλι του μόνον 'ς τὴν τροῦπα καὶ γιὰ τὸ κορμί του δὲν τὸν ἔμελε. Ἡ ἀλποὺ μὲ τὰ πολλὰ τὸν ἄφησε καὶ ἔβαλε τὸ κεφάλι του μέσα· ἀλλὰ ὁ σκαντζόχερας λίγο λίγο ἔμπαινε, καὶ ὄντας ἐζύγωνε τὴν ἀλπού, ἐσήκωνε τ' ἀγκάθια του καὶ τὴν τρούπαγε. Ἡ ἀλπού, τί νὰ κάμῃ; ἐτραυγιώτανε 'ς τὴν ἄκρη, καὶ ὁ σκαντζόχερας οὖλο ἔμπαινε. Ἔτσι λίγο λίγο ἐπέταξε τὴν ἀλποὺ ἀπὸ τὴν τροῦπα καὶ ἔμεινε ἐκεῖνος μέσα νοικοκύρης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΝΩΤΕΡΩ ΜΥΘΟΥΣ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Ὁ Α΄ μῦθος εἶναι αὐτὸς ὁ Αἰσώπειος 346 Halm, ἐν τῷ ὁποίῳ ὡς λόγος τοῦ φόνου τοῦ ὄφεως ὑπὸ τοῦ καρκίνου φέρεται ἡ ἄρνησις τοῦ ὄφεως ν' ἀκούσῃ τὰς παραινέσεις τούτου περὶ μεταβολῆς τοῦ ἤθους. Ἐν τῷ δημώδει ὁ λόγος εἶναι πιθανώτερος, ἡ ἐπιβουλὴ τοῦ ὄφεως.

[1]) Εἰς τὰ χωρία τῆς Φελλόης Αἰγείρας Ἀκράτας ὁ ἀκανθόχοιρος λέγεται *Χερόσκαντζος* κατὰ μετάθεσιν.

Τοῦ Β´ εἶναι γνωσταὶ δύο λεσβιακαὶ παραλλαγαί. Κατὰ τὴν μίαν ἡ ἀλεποὺ καὶ ὁ κάβουρας ἁλώνισαν μαζὶ στάχυα κ' ἐσώρωσαν τὸ σιτάρι εἰς τὴν ἀποθήκη διὰ νὰ τὸ μοιράσουν. Ἡ ἀλεπού, ποῦ ἤθελε νὰ τὸ πάρῃ ὅλο, τοῦ λέγει νὰ βάλουν στοίχημα νὰ παρατρέξουν κι' ὅποιος φθάσῃ γρηγορώτερα εἰς μίαν πέτραν ποῦ ἔβαλαν σημάδι νὰ πάρῃ τὸ σιτάρι. Ὁ κάβουρας ἐδέχθηκε, μὲ τὴ συφωνία νὰ μὴ ξεκινήσουν προτοῦ νὰ φωνάξῃ ἀλέστα! Καὶ ἐφώναξε ὅταν ἐπιάστη ἀπὸ τὴν οὐρὰ τῆς ἀλεποῦς. Ἐκείνη ἔτρεξε, ἔφθασε εἰς τὸ σημάδι, γύρισε νὰ ἰδῇ ποῦ εὑρίσκεται ὁ κάβουρας, ἐκεῖνος ἀπολύθη ἀπὸ τὴν οὐρά της, καὶ εὑρέθη ἀπάνω 'ς τὸ λιθάρι καὶ ἐκέρδησε τὸ στοίχημα [1]). Κατὰ τὴν ἑτέραν (ἐκ Ποταμοῦ τῆς Λέσβου) ἡ ἀλεποὺ καὶ ὁ κάβουρας ἐσυντρόφεψαν καὶ ἔσπειραν κριθάρι καὶ σιτάρι. Ἦρθε ὁ καιρὸς καὶ θέρισαν, τό βαλαν μέσα 'ς τ' ἀμπάρι, χωριστὰ τὸ κριθάρι, χωριστὰ τὸ σιτάρι. Εἰς τὴ μοιρασιὰ δὲν ἐσυφώνησαν, γιατὶ καὶ οἱ δύο ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ σιτάρι. Λέγει τότε ἡ ἀλεπού, νὰ πᾶν ἀπό να μέρος νὰ τρέξουν, κι' ὅποιος πάῃ γληγορώτερα 'ς τἀμπάρι νὰ πάρῃ τὸ σιτάρι. Ὁ κάβουρας ἐδέχθη· τοῦ λέει ἡ ἀλεπού, ὅποτε μοῦ πῇς ἀλέστα νὰ τρέξουμε. Ὁ κάβουρας, ποῦ κάθουνταν ἀπάνω 'ς ἕνα μάρμαρο, πιάνει τὴν οὐρὰ τῆς ἀλεποῦς καὶ φωνάζει, Ἀλέστα! Ἔτρεξαν, ἔφτασε ἡ ἀλεποὺ 'ς τὸ ἀμπάρι μὲ τὸ σιτάρι, πήδηξε καὶ ὁ κάβουρας μέσα εἰς τὸ σιτάρι. Λέει ἡ ἀλεποὺ «Πρίμου!» Λέει ὁ κάβουρας «Τάλια γκράντα». Κ' ἔτσι πῆρε ὁ κάβουρας τὸ σιτάρι καὶ ἡ ἀλεποὺ τὸ κριθάρι [2]).

Τρίτην παραλλαγὴν (κορινθιακὴν ἴσως) ἐδημοσίευσεν ὁ *Μ. Λελέκος* (Ἐπιδόρπιον, Ἀθ. 1888 σ. 290 — 1) ἔχουσαν ὡς ἑξῆς: «Μιὰ ἀλποὺ κ' ἕνας κάβουρας ἐσυφωνήσανε μιὰ φορὰ νὰ σπείρουν σιτάρια καὶ τὰ σπείρανε μάλιστα. Ὅταν ἦρθε τὸ θέρος, ἐπήγανε νὰ τὰ θερίσουν, καὶ ἅμα ἀρχινήσανε, εἶπε ἡ ἀλπού· «Θέρσε σύ, κ' ἐγὼ νὰ πάω νὰ βαστάξω τὸ βράχου, ποῦ εἶναι ἀντικρύ μας, νὰ μὴν πέσῃ καὶ σὲ

[1]) *G. Georgeakis* et *L. Pineau*, Le Folk-lore de Lesbos σ. 95-6.

[2]) *Kretschmer*, der heutige lesbische Dialekt, Wien 1905 σ 492. Αἱ ἐπιφωνήσεις εἶναι τῶν διαμετρούντων τοὺς ξηροὺς ἢ ὑγροὺς καρπούς· *πρίμου* (ἰτ. primo) τὸ πρῶτον μέτρον, *τάλια* (ἰτ. taglia), τὰ δέκα μέτρα, *τάλια γκράντα* (taglia grande) τὰ ἑκατόν. Τάλια δὲ ἡ ἐγκοπὴ ἐπὶ διδύμου σκυτάλης πρὸς δήλωσιν τοῦ ἀριθμοῦ.

πλακώσῃ». Ὁ κάβουρας μὲ ἀδιαφορία ἄκουσε ὅ τι εἶπε, καὶ θέριζε ὁλοένα, ὅσο τὰ ἐτελείωσε. Τότε πῆγε καὶ ἡ ἀλπού, τ' ἁλωνίσανε μαζὶ καὶ σκεπτόντουσαν πῶς νὰ τὰ μοιράσουν· κεῖ ποῦ σκεπτόντουσαν εἶπε ἡ ἀλπού. «Ποῦ νὰ καθήσωμε μεῖς νὰ τὸ μοιράσωμε, τὸ μοιράζομε ἀμέτρητο.— Καὶ πῶς νὰ γίνῃ; εἶπε ὁ κάβουρας.— Πᾶρε σὺ τ' ἄχιουρο καὶ ἐγὼ τὸ σιτάρι, ἢ παίρνω γὼ τὸ σιτάρι καὶ σὺ τ' ἄχιουρο, εἶπε ἡ ἀλπού.—Ὄχ' ἔτσι, εἶπ' ὁ κάβουρας.— Πῶς λοιπόν; λέει ἡ ἀλπού.— Νὰ τραυηχθοῦμε πέρ' ἀπὸ τ' ἁλῶνι, κι' ὅποιος ἔρθῃ πρῶτα 'ς τὸ σωρό, κεῖνος νὰ πάρῃ τὸ σιτάρι.—Ἀ, εἶπε ἡ ἀλπού, καὶ τοῦ Θεοῦ ἀρέσει τοῦτο». Ἔτσι λοιπὸν ἐτραυηχθήκανε πέρα ἀπὸ τ' ἁλῶνι. Ἅμα φτάσανε 'ς ἕνα διάστημα, λέει ἡ ἀλπού· «Ἴσα νὰ σταθοῦμε, νὰ μὴν εἰπῇς πῶς εἶμαι πλιὸ μπροστὰ ἐγώ.—Ἀ ὄχι, εἶπε ὁ κάβουρας. Στάσου πλιὸ μπροστὰ σύ, δὲ μὲ μέλει· κι' ὅταν σοῦ εἰπῶ τραύα, τραυᾷς.— Καλὰ λοιπόν», εἶπε ἡ ἀλπού. Τότε λέει ὁ κάβουρας «Τραύα!» Καθὼς ἔκανε νὰ κινήσῃ, ἄπ! ὁ κάβουρας, ἐκόλλησε 'ς τὴν οὐρά της χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ καὶ τραυάγανε. Ἅμα ἐφτάσανε κεῖ ποῦ ἤτανε ὁ σωρὸς τοῦ σιταριοῦ, ἐγύρισε ἡ ἀλποὺ νὰ ἰδῇ ἔρχεται καὶ ὁ κάβουρας; Καθὼς ἐγύρσε, ἄπ! ἐκεῖνος ἀπίτ'σε ἀπάνω 'ς τὸ σωρὸ καὶ ἀρχίνησε, πρῶτο! Κάν' ἔτσ' ἡ ἀλπού, τὸν λέπει, τοῦ λέει. «Ἤρθες;— Ἀ, εἶπ' ὁ κάβουρας, ἔχω καὶ δυὸ τάλιαις τώρα». Ἔτσ' ἐκέρδεψε ὁ κάβουρας τὴν κυρὰ Μαριὰ μ' ὅλαις τοῖς πονηρίαις της».

Τετάρτη νεοελληνικὴ παραλλαγὴ τοῦ μύθου εἶναι ἡ φερομένη ἐν ἐμμέτρῳ διασκευῇ τοῦ μύθου ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Δαπόντε κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα [1]). Τἀγωνιζόμενα ζῷα ἐν ταύτῃ εἶναι τὸ ἄλογο καὶ ἡ χελῶνα· ὅθεν ἡ παραλλαγὴ προέρχεται ἐκ τῆς παρὰ Λιβανίῳ παραλλαγῆς τοῦ Αἰσωπείου μύθου τῆς χελώνης καὶ τοῦ λαγωοῦ [2]).

Ὁ μῦθος οὗτος εἶναι παγκόσμιος, εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι παραλλαγὰς αὐτοῦ εἶχον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, καὶ φαίνεται πιθανὸν ὅτι πολλαὶ τῶν νεωτέρων ἐκ τούτων προῆλθον. Εἶναι γνωστὸς ὁ Αἰσώπειος μῦθος (ἀρ. 420. 420 β Halm) τῆς χελώνης καὶ τοῦ λαγωοῦ, οὗ παραλλαγὴ εἶναι ἡ μνημονευθεῖσα παρὰ Λιβανίῳ τῆς χελώνης καὶ τοῦ

[1]) Παρὰ *Em. Legrand*, Bibliothèque grecque vulgaire τ. III σ. 259.
[2]) Αἰσώπ. μῦθ. 188 - 9 Κοραῆ=*Λιβαν. ἐπ.* 72 τ. IV σ. 854 Reiske.

ἵππου. Ὁ Crusius [1]) εἰκάζει ὅτι καὶ δύο γραφαὶ ἐν ἀρχαιοτάτοις ἀγγείοις εἰς παραλλαγὴν τοῦ μύθου ἀναφέρονται. Ἡ μία τούτων ἐν ἀπεικονίσει τῆς ἐξελασίας τοῦ Ἀμφιαράου ἀπεικονίζει ὥς παραπληρώματα τοῦ κενοῦ χώρου λαγωὸν καὶ ἐχῖνον [2]). Ἡ δ' ἑτέρα ἐν ἀπεικονίσει Πυγμαίων καὶ γεράνων ἐπίσης λαγωὸν καὶ ἐχῖνον, καὶ ἀλώπεκα καὶ ἐχῖνον [3]). Ὁ αὐτὸς διακρίνει ὑπαινιγμὸν εἰς τὸν μῦθον τοῦτον καὶ ἐν ἀποσπάσματι κωμικοῦ τῆς νέας κωμῳδίας: «ᾧ μὴ δέδωκεν ἡ Τύχη κοιμωμένῳ | μάτην δραμεῖται κἂν ὑπὲρ Λάδαν δράμῃ» [4]). Φαίνεται δ' ἔχουσα, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Crusius, ἀναφοράν τινα εἰς τὸν μῦθον ἡ ἀρχαία παροιμία: «Πρότερον χελώνη παραδραμεῖται δασύποδα» [5]). Πιθανῶς δὲ καὶ ἡ μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ παροιμία: «Ὅσα κοιμᾶται ὁ λαγὸς δράμειν τα θέλει» [6]). Εἰς παραλλαγὴν δὲ τοῦ μύθου, καθ' ἣν ἡ χελώνη ἀγωνίζεται πρὸς ἀετόν, ἀναφέρονται δύο στίχοι τοῦ σατυρικοῦ δράματος Ὀμφάλης τοῦ ποιητοῦ Ἀχαιοῦ [7]).

Περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ μύθου παρὰ πολλοῖς λαοῖς ἐπραγματεύθη ὁ *Rich. Andree*, σημειώσας παραλλαγὰς αὐτοῦ ὄχι μόνον παρ' εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς, ἀλλὰ καὶ παρὰ λαοῖς τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. [8]) Ἐπ' ἐσχάτων δὲ διέλαβεν ἐκτενέστατα περὶ τοῦ θέματος τούτου ὁ *Oskar Dähnardt*, συγκομίσας ἀφθονώτατον ὑλικόν. [9]) Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τούτου, αἱ παραλλαγαὶ τοῦ ἀρχικοῦ προτύπου, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἦτο ὁ Αἰσώπειος μῦθος, προῆλθον

[1]) De Babrii aetate (ἐν Leipziger Studien τ. II σ. 222), ὁ αὐτὸς ἐν Philologus 1889 τ. I σ. 485.

[2]) Annali del Instituto, X. πίν. 4,5. *Furtwängler*, Beschreibung d. Vasensammlung in Antiquarium τ. 1 σ. 206.

[3]) *Gerhard*, Auserlesene Vasenbilder πίν. 317.

[4]) *Welcker* ἐν Rhein. Museum τ. XV σ.157.

[5]) Σουίδ. λ. δασύπους. *Διογένιαν.* 657 *Διογένιαν* Βι. 293. *Ἀποστόλ.* 1388. 482.

[6]) *Crusius* παρὰ *Krumbacher*, Eine Sammlung byzantinischer Sprichwörter ἐν Sitzungsberichte d. bayr. Akad. 1887 Philos.—hist. Classe II σ. 96.

[7]) Παρὰ *Διογεν. Λαερτ.* Β', 133. Βλ. *Dähnardt* κατωτέρω σ. 41-2.

[8]) Ἐν Verhandlungen d. Berliner Gesellschaft f. Anthropologie etc. 1887 σ. 340-2. 674-5.

[9]) *Dähnardt*, Beiträge zur Vergleichenden Sagen-und Märchenforschung. Leipzig 1908, Programm d. Thomasschule εἰς 4ον σ. 10-42.

ἐξ ἐφέσεως πρὸς διακόσμησιν τῆς ἀπερίττου ὑποθέσεως αὐτοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν εἰσήχθη ἄλλο ζῷον (ἵππος ἀντὶ λαγωοῦ), καὶ τὰ τῶν ὅρων τοῦ ἀγῶνος μετεβλήθησαν, καὶ τὴν κυρίαν ἰδέαν τοῦ μύθου, τὴν κατάδειξιν τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς φιλοπονίας ἀντικατέστησεν ἡ τῆς ὑπεροχῆς τῆς συντόνου ἀσκήσεως. Ἔπειτα δὲ ἐπῆλθον ἄλλαι ποικιλώταται μεταβολαί, καὶ τῶν ἀγωνιζομένων ζῴων, καὶ τῶν λόγων τοῦ ἀγῶνος, καὶ τῶν τρόπων δι' ὧν ἀνεδείχθη νικητὴς ὁ φύσει μειονεκτῶν. Τὰ συνηθέστερον ἀναφερόμενα ζῷα εἶναι χελώνη καὶ λαγωός, ἐχῖνος καὶ λαγωός, ἀλώπηξ καὶ καρκίνος.

Ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἑλληνικαῖς παραλλαγαῖς ἀναφέρονται χελώνη καὶ λαγωός, ἢ ἵππος ἢ ἀετός, καὶ (ἂν ὄντως αἱ ἀρχαῖαι ἀγγειογραφίαι ἔχουσι κοινόν τι πρὸς τὸν μῦθον) ἐχῖνος καὶ λαγωὸς καὶ ἐχῖνος καὶ ἀλώπηξ. Ἡ ἀλώπηξ μνημονεύεται καὶ ἐν παραλλαγῇ τοῦ Αἰσωπείου μύθου (420β Halm) ὡς κριτὴς τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀλώπηξ καὶ ὁ καρκίνος τῶν νεοελληνικῶν παραλλαγῶν προέρχονται πιθανῶς ἐπίσης ἐξ ἄλλης ἀρχαίας ἑλληνικῆς παραλλαγῆς. Διότι ἐν ἀρμενικῇ συλλογῇ μύθων (Arrhakkh Oghompianou=Μῦθοι τοῦ Ὀλυμπιανοῦ), ἥτις μετεφράσθη πιθανῶς ἐξ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου,[1]) εὑρίσκεται μῦθος μεγίστην ἔχων ὁμοιότητα πρὸς τὰς νεοελληνικὰς παραλλαγάς.[2])

Ὁ *Dähnardt* ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ ἀναφέρει πολλὰς παραλλαγάς, τὰς ὁποίας εἰς ἰδιαιτέραν συνομοταξίαν κατατάσσει, περιέχουσαν κοινὰ στοιχεῖα, τὴν ὁμοιότητα τῶν λόγων τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν κατ' αὐ-

[1]) *Dähnardt* σ. 11.

[2]) *Ὀλυμπιανοῦ* ἀρ. 22 παρὰ *Dähnardt* σ. 33: «Ἡ ἀλεπού καὶ ὁ κάβουρας ἀδελφώθησαν καὶ ἔσπειραν μαζὶ καὶ ἐθέρισαν, καὶ ὅταν ἀλώνισαν ἔκαμαν σωρόν. Λέγει ἡ ἀλεπού. «Θὰ πάμε εἰς ἐκεῖνον ἐκεῖ τὸν λόγγον καὶ ὅποιος γρηγορώτερα κατεβῇ [ἐν παραλλαγῇ ἀρμενικῇ τοῦ Vartan τοῦ ΙΓ' αἰῶνος: καὶ ὅποιος γρηγορώτερα φθάσῃ (ἢ καθήσῃ) 'ς τ' ἀλῶνι] νὰ πάρῃ τὸν καρπό». Ὅταν πήγαιναν, λέει ὁ κάβουρας: Κάμε μου τὴ χάρη, καὶ ὅταν εἶναι νὰ ξεκινήσῃς χτύπησε κάτου τὴν οὐρά σου, γιὰ νὰ καταλάβω καὶ σὲ ἀκολουθήσω». Χτύπησε ἡ ἀλεπού τὴν οὐρά της κάτω καὶ ἔτρεξε· καὶ ὁ κάβουρας κρεμάστη 'ς τὴν οὐρὰ τῆς ἀλεποῦς. Καὶ ὅταν ἔφτασε ἡ ἀλεπού 'ς τὸ σωρό, καὶ γύρισε πίσω νὰ ἰδῇ ποῦ εἶναι ὁ κάβουρας, ἔπεσε ὁ κάβουρας χάμω 'ς τὸ σωρὸ καὶ εἶπε. «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δικά μου εἶναι τρία μόδια καὶ μισό». Ξαφνιάστη ἡ ἀλεπού καὶ εἶπε. «Ἆ κατεργάρη, πῶς ἦλθες ἐδῶ;»

τὸν τεχνασμάτων καὶ τὴν τῶν ἀγωνιζομένων ζῴων. Πλὴν τῆς ἀρμενικῆς καὶ τῆς λεσβιακῆς παρὰ Γεωργάκῃ καὶ Pinaud μνημονεύει συριακὴν ἐκ νεοαραμαϊκοῦ χειρογράφου, σερβικήν, δύο ἰταλικάς, τρεῖς γερμανικὰς (ὧν ἡ μία ἐκ ποιήματος τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος), δανικήν, τρεῖς φιννικάς, λιτανικήν, ῥωσικήν, καὶ ἀτσιγγανικὴν ἐξ Οὐγγαρίας. Ἐν πάσαις ταύταις ἀντίπαλοι ἀναφερονται ἡ ἀλώπηξ καὶ ὁ καρκίνος, καὶ ἐν πάσαις (πλὴν τῶν φιννικῶν) νικᾷ ὁ καρκίνος, προσκολληθεὶς εἰς τὴν οὐρὰν τῆς ἀλώπεκος. Ὡς αἰτία τοῦ ἀγῶνος ἀναφέρεται ἡ διανομὴ τῶν γεωργηθέντων, πλὴν τῆς νεοελληνικῆς καὶ τῆς ἀρμενικῆς, ἐν μόνῃ τῇ συριακῇ παραλλαγῇ. Ἡ παραλλαγὴ αὕτη παρουσιάζει καὶ ἄλλας ὁμοιότητας πρὸς τὴν νεοελληνικὴν κορινθιακήν· διότι ἐπίσης καὶ ἐν ταύτῃ ἡ ἀλώπηξ ἀποφεύγει τοὺς κόπους τῆς καλλιεργίας διὰ τῆς πονηρίας αὐτῆς, καὶ ὡς ἆθλον τοῦ ἀγῶνος τίθεται ἡ προτίμησις τοῦ ἑτέρου τῶν δύο σωρῶν, τοῦ σίτου καὶ τοῦ ἀχύρου.— Κοινὴν καλλιεργίαν καὶ διανομὴν τῶν καρπῶν ἔχουσιν ὡς αἰτίαν τοῦ ἀγῶνος καὶ μία μελιταία καὶ δύο ἀφρικανικαὶ παραλλαγαί, ἐν αἷς ἀνταγωνίζονται ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἐχίνον.[1])

Τὰ ἀντίπαλα ζῷα τῶν νεοελληνικῶν παραλλαγῶν ἀναφέρονται καὶ ἐν ταῖς ἑξῆς παρὰ Dähnardt παραλλαγαῖς:

Κάβουρας. Γέρανος καὶ καρκίνος: Παραλλαγὴ τῶν Φίτζι νήσων (σ. 21 ἀρ. 18). Πάγουρος καὶ χελώνη. Ἀφρικανικὴ τῶν Λοαγγώ. (σ. 24 ἀρ. 23).

Ἀλεπού. Ἀλώπηξ καὶ φρῦνος. Γαλλικὴ (σ. 28 ἀρ. 35). Ἀλώπηξ καὶ κοχλίας. Γαλλικὴ (σ. 28 ἀρ. 36). Ἀλώπηξ καὶ κοχλίας. Γερμανική, ἑλβετική, γαλλικαὶ[2]) βελγική, τιρολικὴ (σ. 36-37 ἀρ. 58-59. 61). Ἀλώπηξ καὶ βάτραχος Ἀργεντινὴ (σ. 19 ἀρ. 12), βενδικὴ (σ. 37 ἀρ. 62). Ἀλώπηξ καὶ οἶστρος. Ἀραυκανικὴ (σ. 30 ἀρ. 42).

Ὁ τρίτος μῦθος εἶναι αἰτιολογικὸς πρὸς ἐξήγησιν τοῦ ἰδιάζοντος σχήματος τῆς οὐρᾶς τῆς χελώνης. Μᾶλλον δ' ἀπὸ ἁπλοῦ μύθου μετετράπη εἰς αἰτιολογικόν, διότι ἡ ἐξήγησις, βεβιασμένη καὶ ἀνεπαρκὴς

[1]) *Dähnardt* σ. 25-26 ἀρ. 26-28.

[2]) Δύο ἄλλαι γαλλικαὶ διαλαθοῦσαι τὸν Dähnardt ἐδημοσιεύθησαν ἐν Revue des tradit. popul. τ. VI σ. 314-5.

οὖσα, φαίνεται ὑστερωτέρα προσθήκη. Τοῦ μύθου τούτου σύμπτυξις εἶναι ἡ δημώδης παροιμία τῆς Μάνης: «Βγαίνει κ' ἡ ἀχελῶνα τὰ πόδια της κεῖ ποῦ καλλιγώνουν τἄλογα». Ἄλλαι δὲ παραλλαγαὶ τῆς παροιμίας, τὰς ὁποίας ἡρμήνευσα ἐν τῇ συλλογῇ μου (τ. Γ΄. σ. 27), μαρτυροῦσι καὶ ἀντιστοίχους παραλλαγὰς τοῦ μύθου, καθ' ἃς ἡ ἀλώπηξ ἢ βάτραχος ἦσαν τὰ ζητήσαντα νὰ πεταλωθῶσι ζῷα. Αἱ δ' ὅμοιαι ῥωμουνικαὶ καὶ σερβικαὶ παροιμίαι, τὰς ὁποίας αὐτόθι παρέθεσα, προϋποθέτουσι τὸν αὐτὸν μῦθον περὶ παρομοίας αἰτήσεως τοῦ βατράχου.

Καὶ ὁ Δ΄ μῦθος, ὅστις καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπιχωριάζει, ὑπομνηματίζει ἄριστα μεσαιωνικὴν ἑλληνικὴν παροιμίαν, πιθανῶς ἐξ αὐτοῦ συμπτυχθεῖσαν. Ἡ παροιμία, παραφρασθεῖσα ἐκ τῆς δημώδους, ἐσώθη παρὰ Πλανούδῃ ἀρ. 275: «Ποιησόν με ἔνοικον, ἵνα σὲ ποιήσω ἔξοικον», καὶ παρ' Ἀποστόλῃ ἀρ. 676: «Ἔπηλυς τὸν ἔνοικον». Τῆς παροιμίας ταύτης ὑπάρχουσι πολλαὶ παράλληλοι νεοελληνικαὶ, καλαβρικαί, ῥωμουνικαί, γερμανικαὶ καὶ σλαβικαί.[1] Ὅτι πάντως ὑπῆρχε τοιοῦτός τις ἑλληνικὸς μῦθος, ἐξ οὗ ἀπέρρευσεν ἡ παροιμία, διέγνω εὐστόχως ὁ Crusius[2] στηριχθεὶς εἰς ὅμοιον μῦθον, ὃν ὑπαινίσσεται μὲν Γερμανὸς ποιητὴς τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος, διηγεῖται δὲ ὁ Ἀβραὰμ ἐκ Σάντα Κλάρας (τοῦ ΙϚ΄ αἰῶνος). Ἐν τούτῳ ὁ ἐχῖνος, καθ' ὃν καὶ ἐν τῷ νεοελληνικῷ τρόπον, καταλαμβάνει τὴν φωλεὰν τοῦ λαγωοῦ. Ὁ δ' ἡμέτερος δημώδης μῦθος ἐπιβεβαιώνει τὴν εἰκασίαν τοῦ Crusius, προϋποθέτων παλαιότερον ἑλληνικὸν πρότυπον.

---

[1]) Ἐν τῷ ἀνεκδότῳ Ε΄ τόμῳ τῆς συλλογῆς μου ἐν λ. ἔνοικος 1. 2.

[2]) Ἐν Rhein. Museum f. Philologie τ. 42 σ. 424-5.

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΥΠΟ

Ι. Π. ΣΤΑΜΑΤΟΥΛΗ

Κεφαλάρια.

α΄.

(*Καρυὰ Κορινθίας*)

Ἐς τὸ Κατράμι ἔβγαινε πρῶτα κεφαλάρι καὶ μιὰ ἡμέρα δυὸ ἀδέρφια τσοπάνηδες ἐσφαήκανε ἀναμεταξύ τους, γιατὶ δὲν ἐμόνοιαζαν ποιὸς νὰ πρωτοποτίσῃ τὰ πράματα. Ἡ μάννα τῶν τσιοπάνηδων, σὰν εἶδε πῶς ἐσφαήκανε τὰ παιδιά της, καὶ γιὰ νὰ μὴ γίνῃ κι' ἄλλο κακό, πῆρε ποκάρια μαλλιὰ καὶ τὸ λεβέτι τῆς στάνης καὶ βούλλωσε τὸ κεφαλάρι. Τὸ νερὸ ποῦ ἔβγαινε τότενε 'ς τὸ Κατράμι, τώρα βγαίνει ἄλλο 'ς τὸ Σοποτό, κι' ἄλλο 'ς τὸ Γελλῆνι.

β΄.

(*Τρίκαλα Κορινθίας*).

Ἐς τὴ Λεβέτα ἔβγαινε πρῶτα λίγον καιρό, κ' ἕνας τσιοπάνης ποῦ εἶχ' ἐκεῖ τὴ στάνη του, σὰν δὲν ἔφτανε τὸ νερὸ νὰ ποτίζῃ τὰ πράματα, ἄνοιξε τὴ τροῦπα ποῦ ἔβγαινε τὸ νερό· νερὸ βγῆκε περισσότερο, μὰ μὲ τὸ νερὸ ἔβγαιναν τοῦ κόσμου τὰ φίδια. Τότε ποῦ εἶδ' ὁ τσιοπάνης τὰ φίδια, πῆρε μαλλιὰ καὶ τὸ στανολέβετο, βούλλωσε τὴ τροῦπα, τὸ νερὸ ἀπὸ τότενες πάει, ἐκαταχωνιάστη.

Ἡ πρώτη παράδοσις φέρεται ἐν Γελλήνῃ καὶ εἴς τινα χωριὰ τοῦ δήμου Εὐρωστίνης, καὶ κοινὸν ἔχουσιν ἀμφότεραι αἱ παραδόσεις τὸ μέσον τῆς ἀποφράξεως, διαφέρουσι δ' ὡς πρὸς τὰ αἴτια καὶ τ' ἀποτελέσματα, διότι ἀπὸ τὸ κεφαλάρι τοῦ Κατραμιοῦ μορφοῦνται δύο νέα κεφαλάρια ἀπέχοντα τῆς ἀρχικῆς πηγῆς, τὸ μὲν τῆς Γελλή-

νης δύο ὥρας, τὸ δὲ τοῦ Σοποτοῦ περὶ τὴν ὥραν, καὶ τὸ κεφαλάρι τῆς Λεβέτας ἐκαταχωνιάστη, δηλαδὴ δὲν ἀνέβλυσε πλέον ἄλλοθι. Αἱ παραδόσεις παραδέχονται τεχνητὴν ὁπωςδήποτε ἀπόφραξιν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν μέσων, ἐξηγεῖται δ' αὕτη διὰ τοὺς ἁπλοϊκοὺς μόνον διότι εἰς ἐδάφη οἷα τὸ τῆς Λεβέτας καὶ τοῦ Κατραμιοῦ, τὸ πετρῶδες καὶ συμπαγὲς τούτων δὲν ἐπέτρεπε τὴν διὰ λίθων καὶ χώματος ἀπόφραξιν, καὶ διότι τὰ μὲν ἔρια ἀποτελοῦσι συμπαγῆ καὶ ἀδιαπέραστον ἀπὸ τὸ ὕδωρ μᾶζαν καὶ εὐχερῶς προσαρμόζονται εἰς πᾶσαν ἀνισότητα τοῦ στομίου τῆς ἐκροῆς, οἱ δ' ἐκ χαλκοῦ λέβητες, ὡς μὴ φθειρόμενοι, διαρκῆ ἐπιστόμια.

Τὴν ἀπόφραξιν θεωρῶ ὡς συντελεσθεῖσαν καθ' ὃν χρόνον διεπράχθη ἡ ἀδελφοκτονία τῶν ποιμένων εἰς τὸ Κατράμι, συνεξήρχοντο δὲ μετὰ τοῦ ὕδατος εἰς τὴν Λεβέτα καὶ ὄφεις, πιθανῶς λιμναῖοι ἐμποδίσθη δ' ἡ ἔξοδος αὐτῶν οὐχὶ διὰ τῶν μέσων, ἅτινα ἀναφέρουσιν αἱ παραδόσεις, ἀλλ' εἴτε δι' ἐσωτερικῶν διαρρωγῶν τοῦ ἐδάφους, εἴτε διὰ καταπτώσεων ὄγκων, οἵτινες διέκοψαν ἢ ἀπέφραξαν τὴν συγκοινωνίαν τῆς ἐκροῆς τῶν ὑδάτων πρὸς τὸ στόμιον· περιπτώσεις αἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποπέσωσιν εἰς τὴν ἄμεσον ἀντίληψιν τοῦ λαοῦ.

Περὶ τοῦ ἐξ ἑνὸς κεφαλαριοῦ σχηματισμοῦ δύο εἰς ἀντιθέτους καὶ πολὺ ἀφεστώσας ἀλλήλων τόπους, φέρεται ἀνάλογος παράδοσις εἰς τὰ χωρία Μάρκαση, Κλημεντο-Καίσαρα καὶ Δούσια, ὀρεινὰ χωρία τῆς Κορινθίας, καθ' ἣν ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τῶν βορειανατολικῶν ὑπωρειῶν τῆς Κυλλήνης παρὰ τὰ Ἰσιώματα ὑπάρχει φρεατοειδὴς κοιλότης 15-20 μέτρων βάθους:

«Μέσα 'ς αὐτὴ τὴ τροῦπα ἐπέσανε κάμποσα πρόβατα, ἐδέθη ὁ τσιοπάνης, ἐκατέβη, ἔπιασε τὰ πρόβατα, ηὗρε μιὰ μεγάλη λίμνη νερὸ καὶ τρία μεγάλα πουλιὰ ποῦ φύλαγαν τὸ νερό, π' ἄλλο βγαίνει 'ς τὸ Κεφαλάρι τοῦ Ντούσια, ἄλλο βγαίνει 'ς τὴ Μεγάλη Βάλτσα, κι' ἄλλο 'ς τοῦ Γκούρα, τοῦ Μαρκασιοῦ».

Ἀγνοῶ πῶς διεπλάσθη ἡ παράδοσις καὶ ἰδίως διὰ τὰ τρία μεγάλα πουλιά, ὡς φρουροὺς τῆς διανομῆς τοῦ τοῦ ὕδατος, φρονῶ ὅμως ὅτι ταῦτα πράγματι παρετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ ποιμένος, καὶ ὅτι πιθανῶς πρόκειται περὶ τοῦ νυκτοβίου πτηνοῦ βύου, ὅπερ δὲν εἶναι σπάνιον εἰς τὰ δάση.

Ἡ παράδοσις ἀποδέχεται τὴν ἐκ μιᾶς ὑπογείου ὑδαταποθήκης συντήρησιν τριῶν κεφαλαριῶν, καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀπίθανον, τουλάχιστον διὰ τὰ δύο κεφαλάρια τοῦ Ντούσια καὶ Γκούρα, ὡς κείμενα ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τῶν Ἰσιωμάτων, ἔνθα ἡ φρεατοειδὴς δεξαμενή, διότι εἰς τὸ κεφαλάρι τοῦ Ντούσια οὐχὶ σπανίως ἐκβράζονται μικροὶ κλάδοι ἐλάτης, ῥιπτόμενοι τυχαίως ὑπὸ ποιμενοπαίδων.

Περὶ τοῦ κεφαλαριοῦ τοῦ παρὰ τὸ χωρίον Μάρκαση Γκούρα, πηγῆς αὐξομειουμένης ἡμερησίως καὶ κανονικῶς ἐς ἄλλοτε ὁ λόγος, διότι ἡ παράδοσις ὡς αἰτίαν φέρει τὸ Στοιχειό. [1])

Ξυλόκαστρον

ΜΙΣΕΛΕΔΕΣ

ΥΠΟ

Α. ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗ

Μισελέδες (ὁ ἑνικὸς *Μισελὲς*) ὀνομάζουσιν ἐν τῇ τουρκικῇ Ἠπείρῳ τὰς συντόμους καὶ πνευματώδεις, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ φαιδρὰς διηγήσεις, τὰ ὁποίας ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ὀνομάζουσι συνήθως *Μουραμπᾶδες* [2]).

Ἐν τῇ πανελληνίῳ γραφομένῃ γλώσσῃ γίνεται συνήθως χρῆσις τοῦ ὅρου *ἀνέκδοτον*· ἔχει δ' ὅμως ἡ λέξις αὕτη εὐρυτέραν πως ἔννοιαν, ἀφοῦ λέγομεν π. χ. καὶ «ἀνέκδοτα τοῦ Μ. Ναπολέοντος», νοοῦντες μικρὰ χαρακτηριστικὰ συμβάντα ἐκ τῶν παρασκηνίων τῆς ἱστορίας κυρίως εἰλημμένα καὶ ἀφορῶντα κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, μὴ ὄντα συνήθως φαιδρά, ἐνίοτε δὲ μὴ ἔχοντα καὶ πυρῆνα πνευματώδη. Ἐπίσης ὁ ὅρος *παράδοσις*

[1]) Βλ. τὰς περὶ τούτων παραδόσεις παρὰ *Πολίτ.* Παραδόσ. ἀριθ. 476. 495. σ. 265. 273. [Σ. τ. Δ.].

[2]) Ἂν τὸ *Μουραμπᾶ* εἶναι ταὐτὸν πρὸς τὴν ἀλβανικὴν ἔκφρασιν *μεραμπᾶ*, τότε ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς πρὸς τὴν ἔκφρασιν *Καλημῶρες*, διὰ τῆς ὁποίας σημαίνεται ἐνίοτε τὸ πρᾶγμα ἐν Μεσολογγίῳ· «λέμε καλημῶρες»=διαμυθολογοῦμεν.— Μικρὰ συλλογὴ Μουραμπάδων ἐξεδόθη τῷ 1899 ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: «90 μουραπᾶδες ἤτοι χαζομάρες καὶ ἐξυπνᾶδες Γέρω—Κούτρα».

δὲν δύναται, νομίζω, νὰ ἀποδώσῃ ἀκριβῶς τὸν *μισελέν*. Μένει ἡ περίφρασις «εὐτράπελος διήγησις» τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδον, μεταχειρίζεται τὸ Λαογραφικὸν δελτίον (σ. 10). Τίς ἡ ἐτυμολογία καὶ ἡ πρώτη σημασία τῆς λέξεως *Μισελὲς* δὲν δύναμαι νὰ εἴπω μετὰ κύρους· σημειῶ μόνον ὅτι (ὡς ἔμαθον παρ' ἐπαϊόντων) ἐν τῇ πρωτοτύπῳ γλώσσῃ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὀνομάζονται *Μεζλὲ* αἱ ὑπὸ τῶν Ο΄ καλούμεναι *Παροιμίαι*. [Παροιμίαι Σολομῶντος, παροιμίαι Σειρὰχ]· καὶ ὅτι ἡ ῥίζα εὑρίσκεται καὶ ἐν τῇ ἀραβικῇ γλώσσῃ, σημαίνουσα τὴν παρεκβατικὴν διήγησιν, ἤτοι τὴν παροιμίαν, κατὰ τὴν ἀρχικὴν τῆς λέξεως ἔννοιαν.

Οἱ *Μισελέδες* εἶναι κλάδος εὐρύτατος τῆς λαϊκῆς φιλολογίας· παρετήρησα δὲ ὅτι ἀφθονώτεροι εὑρίσκονται παρὰ τῆς Ἕλλησι τῆς Τουρκίας καὶ ἔτι μᾶλλον παρὰ τοῖς ἑλληνοφώνοις Μωαμεθανοῖς τῆς Ἠπείρου. Ὡς δὲ ἤκουσα, τὰ πρωτεῖα εἰς τὸ φιλολογικὸν τοῦτο εἶδος κατέχουσιν οἱ Πέρσαι, παρ᾽ οἷς τὰ μάλιστα τιμῶνται οἱ *Μισελετζῆδες*. Ἤκουσα μάλιστα ἐν Ἠπείρῳ παρὰ μωαμεθανοῦ καὶ τὴν παράδοσιν ὅτι ὁ Ναστραδὶν — Χόντζας, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ κέντρον εὐρυτάτου κύκλου *μισελέδων*, ἦτο Πέρσης, καὶ ὅτι σώζεται ἀκόμη ἐν Περσίᾳ (δὲν εἶμαι βέβαιος ἂν ἐν Τεχεράνῃ) ὁ τάφος αὐτοῦ, μετέχων καὶ οὗτος τοῦ κωμικοῦ, διότι κατασκευασθεὶς κατὰ παραγγελίαν τοῦ εὐτραπέλου Χόντζα εἶναι μὲν ἀνοικτὸς ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευράς, ἔχει δὲ εἰς τὴν ἐμπροσθίαν πλευρὰν κιγκλίδωμα μετὰ στερεᾶς κλειδωνιᾶς, ὡς δῆθεν ἀσφαλῶς φυλαττόμενος [1]).

Ἐν Ἰωαννίνοις ὑπῆρχον μέχρι τοῦ 1896 (ὅτε ἐγὼ ἀνεχώρησα ἐκεῖθεν) ἀρκετοὶ *Μισελετζῆδες*, περιζήτητοι ὄντες εἰς τὰς συναναστροφάς· ἀλλὰ πλὴν τούτων καὶ πάντες σχεδὸν οἱ πρεσβύτεροι διηγοῦνται *μισελέδες*, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον φαιδρύνουσι τὴν συναναστροφήν, ἀλλὰ καὶ χρησιμεύουσιν ὡς κοινὸν ἔδαφος συνομιλίας μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων, διότι οὕτω ἀποφεύγονται πάντα τὰ ἀκανθώδη θέματα ὁμιλίας. Ἱκανὸν ἀριθμὸν τοιούτων διηγήσεων ἔχω συνειλεγμένον, ὧν

[1]) [Ὁ τάφος (τουλμπὲς) τοῦ Νασρ-εδδίν-Χόντζα εὑρίσκεται ἐν Ἀκ-σεχὲρ (τὸ ἀρχαῖον Φιλομήλιον ἐν τῇ Πισιδίᾳ). Περιγραφὴ τοῦ τάφου ὑπὸ Ἰωακεὶμ Βαλαβάνη ἐν Βυζαντινῷ ἡμερολογίῳ τοῦ ἔτους 1893 σ. 304 καὶ ἐν *Χρυσογ. Χρυσοσπάθη*, Ἀνέκδοτα Νασρ-ἐδ-δίν Χόντζα, Ἀθ. 1896 σ. 14-15—Σ. τ. Δ.].

τὰς πλείστας ὀφείλω εἰς ἕνα Ἰωαννίτην, Γιαννούλην καλούμενον, γέροντα πνευματώδη καὶ χαρίεντα, ὅστις ὄχι μόνον εἶχεν ἀποθησαυρισμένας ἐν τῇ μνήμῃ παμπόλλας τοιαύτας διηγήσεις, ἀλλὰ καὶ ἐγνώριζε προσφορώτατα νὰ τὰς ἐφαρμόζῃ εἰς τὰ καθημερινὰ συμβάντα.

Ὁ Γιαννούλης ἔζη ἀκόμη μέχρι τοῦ 1896. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν διηγήσεων τούτων εἶναι πλήρεις βωμολοχιῶν, ἕνεκα τῶν ὁποίων δύσκολος καὶ ἐνίοτε ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ δημοσίευσις αὐτῶν. Προέρχεται δὲ τοῦτο, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῶν γυναικῶν ἐκ τῶν συνήθων ἐν Τουρκίᾳ συναναστροφῶν.

Ἐκ τῶν ἀπηλλαγμένων βωμολοχιῶν καὶ δυναμένων νὰ δημοσιευθῶσιν εἶναι καὶ οἱ ἑξῆς δύο, τοὺς ὁποίους ἤκουσα ἐν Ἰωαννίνοις παρὰ τοῦ Γιαννούλη κατὰ τὸ 1894.

Τὴν ὀρθογραφίαν τῆς προφορᾶς ὑποδεικνύω, ἀλλὰ δὲν τηρῶ πανταχοῦ, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὴν συγκοπὴν τῶν φωνηέντων.

Α΄.

Τρεῖς πήχεις τόπο 'ςτὸν Παράδεισο.

Μιὰ φορὰ ἕνας σέης [1]) μεγάλος εἶχεν ἕνα γερᾶ [2]) μεγάλον. Ἐπῆρε ὅλους τοὺς γιατρούς, μὰ κάνας δὲ μπόρεσε νὰ τὸν γιατρέψῃ, κι' ὅλοι τὸν κλαίγανε γιὰ πεθαμένο. Τότε τοῦ λέει ἕνας δικός του.

«Ἀφέντη, τοῦ λέει, εἶναι καὶ ἕνας γιατρὸς Ὀβριός, δὲν τὸν παίρνουμε κι' αὐτόνε νὰ ἰδοῦμε; —Χάϊντε, μωρέ, τοῦ λέει ὁ σέης, τσιφούτη [3]) θὰ πάρουμε; ἀπὸ γιαουτῆ [4]) θὰ ἰδῇς ποτὲ χαΐρ; [5]) ἐντεψίζικο μελέτι!» [6]). Μὰ ἀπὸ τὰ πολλὰ τὸν ἐπήρανε καὶ τὸν Ὀβριό· ὁ Ὀβριὸς φόντες εἶδε τὸ γερά, «Ἐγώ, λέει, ἀφέντη, νὰ σὲ κάμω καλὰ μὲ τὸ κεφάλι μου [7]). —Βαλλαή, [8]) μωρὲ τσιφούτη, τοῦ λέει ὁ σέης, ἂν μὲ κάμῃς ἐσὺ καλά, ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω πρᾶγμα, ποῦ δὲν τἀπόλαψε τὸ μελέτι σας ποτέ». Τὸν πιχειρήστηκε ὁ γιατρός, τὤδωκε βοτάνια, τὸν ἔκαμε καλὰ τὸ σέη.

[1]) Μουσουλμᾶνος ἡγούμενος. [2]) Πληγή. [3]) Σκωπτικὴ ἐπωνυμία τῶν Ἑβραίων ἐν Τουρκίᾳ, ἀναφερομένη κυρίως εἰς τὴν φιλαργυρίαν των. [4]) Ἰουδαῖος. [5]) Προκοπήν. [6]) Μιαρὸν γένος. [7]) Στοιχηματίζων τὴν ζωήν μου. [8]) Μὰ τὸν Θεόν.

«Ἄφεριμ, μωρὲ γιαουτή, τοῦ λέει ὁ σέης, βαλλαὴ πῶς εἶναι γιαζίκ[1]) ἐσὺ νὰ μὴν εἶσαι Τοῦρκος, τέτοιος ἄνθρωπος ποῦ σαι! —Αἴ ἀφέντη μου, τοῦ λέει ὁ γιατρός, 'ςτὴν πίστη ποῦ βρέθηκε ὁ καθένας· τί νὰ κάμουμε! —Νὲ ἶσὲ[2]) μωρέ, τοῦ λέει ὁ σέης, ἐγὼ θὰ κάμω ριτζᾶ[3]) γιὰ σένα 'ςτὸμ Προφήτη καὶ θὰ σ' δώσω κ' ἕνα χαρτὶ νὰ τὸ φ'λάξῃς καλά, γιατὶ αὐτὸ θὰ σ' βγῇ σὲ σελιαμέτ[4])». Πάησε μέσα τὸ λοιπὸν ὁ σέης καὶ βγαίνει καὶ τ' δίνει ἕνα χαρτὶ μὲ τούρκικα γράμματα γραμμένο. Ὁ Ὁβριὸς ποῦ περίμενε λίρες, ἐπῆρε τὸ χαρτί, κουνιῶντας τὸ κεφάλι, καὶ τό βαλε 'ςτὴν τσέπη του· ἔκαμε ἕνα τεμενᾶ κ'ἔφυγε.

Ὄξω ποῦ βγῆκε πάει 'ς ἕνανε ἀρτζουαλτζῇ,[5]) π' τὸν εἶχε φίλο καὶ τ' δείχνει τὸ χαρτὶ τ' σέη. Πάντεχε ὁ φουκαρᾶς ὁ Ὁβριὸς πῶς εἶναι κανένα τσέκι γιὰ νὰ πάρ' τίποτε παρᾶδες. Τὸ διάβασε ὁ ἀρτζουαλτζῆς, κι' ἄνοιξε τὰ μάτια του καὶ τὸ στόμα καὶ τὸν κύτταξε καλὰ τὸν Ὁβριό.—«Μωρέ, τοῦ λέει, γιαουτῆ, ποῦ τού βρες ἐσὺ μωρὲ αὐτό; —Τὸ καὶ τό, τ' λέει ὁ Ὁβριὸς» ὁ σέη-'Αμέτης μ' τό δωκε π' τὤκαμα καλὰ τὸ γερά.—Μασσαλᾶ[6]) μωρὲ τσιφούτη, τ'λέει ὁ Τοῦρκος, ἐσὺ εἶσαι τυχηρὸς ἄνθρωπος, μωρέ». Ὁ Ὁβριὸς πέταξε ἀπ' τὴ χαρά τ', παντεχαίνοντας καὶ τ' δίνει γρόσια πολλά. «Μὰ τί εἶναι; λέει τ' ἀρτζουαλτζῇ, τί γράφ' μέσα, μωρ' ἀφέντη;—Ξέρ' ς μωρὲ τί εἶν' αὐτό; εἶναι ἕνα χοτζέτι[7]) π' σ' χαρίζει τρεῖς πήχεις τόπο 'ςτὸν Παράδεισο, π' δὲ μπαίνει ἴτς κανένας γιαουτὴς ποτέ». Ὁ φτωχὸς Ὁβριὸς κόντεψε νὰ τὰ χάσῃ· δὲν ἤξερε τί νὰ κάμῃ· νὰ κλάψῃ ἢ νὰ γελάσῃ; μὰ κρατήθηκε μπροστὰ 'ςτὸν Τοῦρκο καὶ τ' λέει. «'Ινσαλλά,[8]) ἀφέντη μ', νάναι ἔτσι ὅπως τὸ λές, καὶ ὁ 'Αδονάης[9]) νὰ μοῦ κόβῃ χρόνια καὶ νὰ δίνῃ μέρες τοῦ ἀφέντη μας». Ὁ Τοῦρκος κράταγε ἀκόμα τὸ χαρτὶ καὶ τὸ κύτταζε καλά, καλά· σκέφτηκε, σκέφτηκε, ὕστερα τοῦ λέει. «Ἕνα ριντζᾶ θὰ σ' κάμω, μωρὲ γιαουτή, τ' λέει· τρεῖς πήχεις τόπο τί θὰ τὸν κάν' ς ἐσύ; δὲ μ' δίν'ς κ' ἰμένα μιὰ πήχη καὶ σ' δίνω πενῆντα λίρες ἂν

[1]) Κρῖμα. [2]) Ἄς εἶναι. [3]) Δέησις. [4]) Σωτηρίαν. [5]) 'Αναφορογράφος, δημόσιοι γραφεύς. [6]) Νὰ μὴ βασκαθῇς. [7]) Τίτλος ἰδιοκτησίας. [8]) Εἴθε, ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ. [9]) Ὁ Κύριος. Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἠπείρου οὐδέποτε προφέρουσι τὴν λέξιν Ἰεχωβά, θεωροῦντες ὡς ἀσέβειαν τὴν χρῆσιν τῆς ἱερᾶς ταύτης ἐκφράσεως· ἤκουσα μάλιστα, ὅτι ἐπιβάλλεται εἰς τὸν τυχὸν ἐκστομίσαντα τὴν λέξιν νὰ αὐτοκτονήσῃ, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω τοιοῦτο παράδειγμα.

θέλ'ς». Τ' Ὀβριοῦ τοὖρθε τότε ἡ ψυχή του κι'ἄρχισε νὰ καμαρώνῃ. «Τί λές, ἀφέντη μ', τ' λέει, γιὰ πενῆντα λίρες μιὰ πήχη τόπο 'στὸμ παράδεισο; ποιὸς πουλεῖ τόσο φτηνά; δὲ μὲ συμφέρει, ἀφέντη μου, καὶ νὰ μὲ συμπαθᾷς.—Χάϊντε μωρέ, τ' λέει ὁ Τοῦρκος, ν' σ' δώσω ἑκατὸ λίρες, ἂν εἶχα πλειότερα, πλειότερα θὰ σῶδινα, μὰ δὲν ἔχω.—Χάϊντε, τ' λέει ὁ Ὀβριός, γιὰ χατίρι σου μεγάλο, ἀφέντη, ἂς στριμωχτῶ κ' ἐγὼ τσότσο 'στὸν ἄλλον κόσμο». Ὁ Τοῦρκος μέτρησε τς ἑκατὸ λίρες, τς πῆρε ὁ Ὀβριὸς καὶ γράψανε πίσω ἀπ' τὸ χαρτὶ τ' σέη πῶς ἡ μιὰ πήχη πουλήθηκε 'στὸν τάδε ἄνθρωπο κι' αὐτὸς θὰ τν ὁρίζῃ 'στὸν ἄλλον κόσμο· χάρ'κε ὁ Ὀβριός, χάρ'κε καὶ ὁ Τοῦρκος, καὶ τὴν Παρασκευὴ 'στὸ ναμὰζ[1]) ἔδειξε 'ςἕνα φίλο του ἕνα χαρτὶ μὲ τὴν ὑπογραφὴ τ' Ὀβριοῦ πῶς τοῦ χε πλήσῃ τὴμ πήχη τὸν τόπο. Ὁ φίλος του τότε δὲ χάνει καιρό, τρέχει καὶ βρίσκει τὸν Ὀβριό. «Ῥιντζᾶ[2]) σ' κάνω, τ' λέει, πούλησέ μ' κ' ἐμένα μιὰ πήχη καὶ σ' δίνω διακόσες λίρες.—Δὲν μπορῶ, ἀφέντη, λέει ὁ Ὀβριός· σὲ μιὰ πήχη τόπο πῶς θὰ χωρέσω ἐγώ;—Μωρὲ ἀμάν, μωρὲ ζαμάν, τρακόσες λίρες σ' δίνω». Τὸν κατάφερε τὸν Ὀβριό, τ' π'λεῖ μιὰ πήχη ἀκόμα.

Τὸ μαθαίν'νε κι' ἄλλοι Τοῦρκοι πασσάδες καὶ μπέηδες ποῦ χανε κάμ' γλούμια[3]) πολλά, τρέχ'νε νὰ βροῦν τὸν Ὀβριὸ νὰ τς πλήσ' καὶ τν ἄλλη πήχη. Ὁ Ὀβριὸς ἔκανε νάζα. «Ποῦ θὰ πάω ἐγώ; ἔλεγε, πῶς θέλτε νὰ μὲ βγάλτε ὄξω ἀπ' τὸμ παραδ'σο; δὲν εἶναι δίκιο αὐτό.— Τρακόσες λίρες, λέει ὁ ἕνας, τετρακόσες ὁ ἄλλος· πεντακόσες λέει ἕνας πασσᾶς, ὁποῦ χε τὰ περισσότερα γλούμια.— Χάϊντε, λέει ὁ Ὀβριός, χαλάλι σου, ἀφέντη μ', ἂς πάω ἐγὼ 'στὴν κόλαση γιὰ ὅλον τὸν καιρό, χαλάλι νὰ σ' γένῃ». Καὶ πουλεῖ καὶ τὴν ἄλλη πήχη. Τὸ μαθαίνει ὁ σέης ὁ μεγάλος καὶ τὸν κράζ' ἀπάνω 'στὸ κάστρο. «Ἀλλὰ μπὲλλάβερσσιν,[4]) μωρὲ γιαουτῆ, τ' λέει· τί πῆγες κ' ἤκαμες, μωρὲ σκυλλί; πούλ'σες τὸν τόπο π' σοῦ χα δώσῃ; φτοῦ ἀλλὰ μπελλάβερσσιν, τσιφούτ' τ' Σατανᾶ.— Τί νὰ κάμω, ἀφέντη μ', τ' λέει ὁ Ὀβριός· σκέφτηκα, τί νὰ κάμω 'στὸμ Παράδεισο ἐγώ; μήνα θά ναι κι'ἄλλος Ὀβριὸς σὰν ἐμένα; ἐκεῖ θὰ νά στε ὅλο ἡ ἀφεντιά σας, καὶ θὰ μ'έχετε ἐμένα

[1]) Προσκύνημα. [2]) Παράκλησιν. [3]) Ἐγκλήματα. [4]) Ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ τὸ βρῇς, ὁ Θεὸς βάσανο νὰ σοῦ δώσῃ.

σὰ σκυλλί· «φτοῦ ὁ ἕνας ἀπὸ δῶ, τσιφούτ', φτοῦ ὁ ἄλλος ἀπὸ κεῖ» τί ζωὴ θὰ νά ναι αὐτὴ γιὰ μένα;».

Β΄.

Μὲ τὸ οὔσοῦλι [1]).

῞Ητανε μιὰ φορὰ ἕνας Ζαγορήσιος τεμπέλης — πρᾶμα σπάνιο, ἀλήθεια, μὰ ὥς τόσο ἦτανε, — ὅλοι πήγαιναν 'ςτὸ κουρμπὲτ [2]) καὶ γύριζαν μὲ καζάντι, ποιὸς πολὺ ποιὸς λίγο, καὶ φύλαγαν [3]) τὸ σπίτι τους καλά· αὐτὸς κάθονταν τεμπελχανειὸ καὶ ἡ φαμίλια τ' πέθνησκε ἀπ' τὴν πεῖνα· χαλασιά τς [4]) ἡ γναῖκα τ' τὸν πήγαινε πάντα γκὶρ-μίρ. «Μωρὲ ἄντρα μ', δὲν ταξιδεύεσαι [5]) καὶ σὺ μπέλτα καί ἴδης ψὰ [6]) προκοπή; τί καλὸ περιμένεις ἀπὸ τοῦτα τὰ ῥαδιὰ [7]) τ' ψωροχωριοῦ μας;» 'Απ' τὰ πολλὰ τό βαλε κι' ὁ ἄνδρας νὰ ταξιδευτῇ. «῞Αϊντε μωρ' γ'ναῖκα, λέει, ἐγὼ θὰ ταξιδευτῶ, κι' ἂν καζαντήσω χίλιες λίρες, τάξ'μο τὸ κάνω τσοῖ μ'σὲς νὰ τς δώσω τς κλέφτες». Μπανταλὸς [8]) ἄνθρωπος βλέπς, μόλο ποῦ ἦταν Ζαγορήσιος [9]). «Καζάντα ἐσύ, τ' λέει ἡ γ'ναῖκα τ', καὶ κάμε ὅτι θέλ'ς».

Παίρνει τὸν τροβᾶ [10]) καὶ τὸ δεκανίκι ὁ Ζαγορήσιος καὶ τραυάει· πάει κατὰ τ' Βλαχιὰ ποῦ ἦταν τότε βλησίδι, [11]) τ' Βουλγαριά, τν Πόλη, τὸ Βελιγράδι, κάνει τὸ Χαντζῆ [12]) τὸ φουρντζῆ [13]) τὸ γιατρό, ὁ διάολος τὸ φέρνει καζαντάει χίλιες λίρες· μιὰ καὶ δυὸ καὶ γυρίζει 'ς τὸ χωριό τ'. Βγαίνουν οἱ χωριανοί, τὰ παιδιά τ', ἡ γ'ναῖκα τ', τὸν δέχονται μὲ χαρά, πάει 'ς τὸ σπίτι τ', ἀδειάζει τὸ κεμέρι, χίλιες λιροῦλες, ὅλο καὶ μέντζικα [14]) τά χε φκιάση. «Καὶ τώρα, λέει, γ'ναῖκα μ', ὁ Θεὸς ποῦ μ' τά δωκε — μεγάλο εἶν' τὄνομά τ' — θέλει καὶ τὸ τά-

[1]) Νομίμως, δικαίως, κανονικῶς. [2]) 'Αποδημία πρὸς πλουτισμόν. [3]) Συνετήρουν. [4]) Συμφορά της, δυστυχία της. [5]) Ὁ ἀποδημῶν *ταξιδεύεται* (παθητικῶς)· ἡ σύζυγος τοῦ *ταξιδεμένου* λέγεται *ξενιτεμένη*. [6]) Συγκεκομμένος τύπος τοῦ *ψίχα*=ὀλίγον. [7]) Βράχοι, ξηρόλιθοι. [8]) 'Ανόητος. [9]) Οἱ Ζαγορήσιοι ἀναγνωρίζονται γενικῶς ὡς εὐφυεῖς. [10]) Ἡ *πήρα* καὶ ἡ *βακτηρία* εἶναι οἱ ἀπαραίτητοι σύντροφοι τοῦ ἀποδημοῦντος. [11]) Βλησίδι (ἴσως *βρεσίδι* ἐκ τοῦ εὑρίσκω) ὀνομάζουν ἐν 'Ιωαννίνοις τὸν ἀνακαλυπτόμενον θησαυρόν. [12]) Πανδοκεύς [13]) 'Αρτοποιός, *φούρναρης*· ἐν 'Ιωαννίνοις ἔχει τὴν τουρκικὴν κατάληξιν τὴν δηλωτικὴν τοῦ ἐπαγγέλματος· (λαουμτζῆς, χαμαμτζῆς κλπ.). [14]) Εἶδος νομίσματος, φλωρία βενετικά· (ἄλλα εἶναι τὰ *μετζίτια*)

ξιμο. — Ἐλμπέτ, [1]) λέει ἡ γ'ναῖκα τ', μὰ τί τάξιμο, ἄνδρα μ', ἔχς καμωμένο; — Δὲν ἔταξα, λέει, νὰ δώσω τς πενταχόσες τς κλέφτες; τώρα πρέπει νὰ τς δώσω, ἀλλιῶς δὲ γένεται». Ἡ γ'ναῖκα τ' πάντεχε πρῶτα καὶ τὸ λέει σ'ακᾶδες [2]), μὰ κατόπι, σὰν εἶδε πῶς τό λεγε μὲ τὰ σωστά τ'· «Μωρὲ ἄνδρα μου, τ' λέει, ἔλα 'στὰ καλά σ! μωρὲ θὰ σὲ κάμουν ὅλοι τζιανανέ [3])· ὢ χαλασιά μ! τί ξεράτια [4]) εἶχα! θὰ σὲ χαλασ'νε οἱ κλέφτες πρὶν σὲ ἰδῶ!» Ποῦ ν'ἀκούσῃ αὐτὰ ὁ μπανταλός! Τὸ πουρνὸ [5]) ἴσα κι'ὅλα κινάει, παίρνει τὸ βνό, ρωτῶντας ποῦ ναι τὰ λημέρια τῶν κλεφτῶνε, πάει, πάει κατὰ τὸ Βραδέτο, [6]) τ' λένε, δῶθε εἶναι, κατὰ τ' Δρακολίμνη· τραυάει ἴσα, βρίσκει τὸ καραοῦλι [7]). Χάπ' τὸν τσάκωσε τὸ καραοῦλι. «Ποῦ πᾶς μωρέ; — Τὸν καπετάνιο χαλεύω. — Τί τὸν θέλ'ς; — Τὸν θέλω γιὰ καλό τ'». Ὁ κλέφτης πάντεχε καὶ τὸν θέλ' γιὰ καμιὰ προδοσιά τὸν παίρν' καὶ τὸν πάει 'στὸν καπετάνιο. Σὰν τὸν εἶδε ὁ Ζαγορήσιος τὸν καπετάνιο, ἄγριο, ἄγριο, μαυρειδερὸ καὶ ἀρματωμένον ὥς τὰ δόντια, ἄρχισε νὰ τὸν πιάν' τρεμοῦλα. «Κρῖνε, μωρέ, τ' λέει ὁ καπετάνιος, τί θές; — Καπετάνιε μ', λέει, αὐτὸ κι'αὐτό. Ἐγὼ εἶχα ταξῃ, ἂν καζαντίσω χίλιες λίρες, νὰ δώσω τσοῖ μ'σὲς 'στν ἀφεντιά σας· καὶ νὰ π' σᾶς τς ἤφερα». Πάντεχε ὁ φουκαρᾶς ὁ Ζαγορήσιος πῶς θὰ τὸν περιποιοῦνταν γιὰ τὸ πεσκέσι τ', μὰ ὁ καπετάνιος τὸν ἀγριοκύτταξε κ' ἕνα μπάτσο τὤχει. «Βρέ, τοῦ λέει, καταφιανέ, [8]) τίνος τά φερες αὐτά; χαράμι παράδες ξέρς νὰ παίρνωμε ἡμεῖς οἱ κλέφτες; τί εἴμαστε, μωρέ; κατῆδες εἴμαστε ἡμεῖς; μόνο ὁ Κατῆς παίρνει χαράμι παράδες· χὰ πεζεβέγκη, τσακίσου ἀποδῶ, θὰ μᾶς κάμ'ς ν' ἀλλάξωμε καὶ λημέρι».

Φεύγει ὁ Ζαγορήσιος καὶ ἴσα πάει 'στὸν Κατή Ὁ Κατὴς καθόνταν ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀπάνω σένα μπάσσι [9]) σταυροπόδι, κ'ἔπαιζε τὸ δισπίχι [10]) καὶ χάιδευε τὰ γένεια του· γιατί ἦταν ραμαζάνι [11]) καὶ δὲν

[1]) Βέβαια· λέξις τουρκικὴ συνηθεστάτη παρὰ τοῖς Ἠπειρώταις. [2]) Ἀστεῖα. [3]) Εἰρωνεία. [4]) Κακὴ μοῖρα. [5]) Πρωΐ· ὁ πρωϊνὸς *πουρνήσιος* [6]) Τὸ πλέον ἀπότομον χωρίον τοῦ Ζαγορίου· λέγεται παροιμιωδῶς: Τὸ Βραδέτο — σῦρε 'στὸ διάολο καὶ βρέτο. [7]) Πρόσκοπος. [8]) Ἐμπειρικὸς ἰατρός, Κομπογιαννίτης· οἱ τοιοῦτοι ἰατροὶ προήρχοντο κυρίως ἐκ Ζαγορίου καὶ διὰ τοῦτο ἡ λέξις «καταφιανὸς» ἀπέβη λοίδορος προσωνυμία τῶν Ζαγορησίων. [9]) Χαμηλὸν ἀνάκλιντρον τουρκικόν, τὸ ἄλλως λεγόμενον *μεντέρι.* [10]) Κομβολόγι, ἰδίως τὸ ἐκ σχοινίου κομβωτοῦ. [11]) Νηστεία, τεσσαρακοστή, ἡ προηγουμένη τοῦ Μπαϊραμίου.

τραύαγε τσιγάρο. Μπαίνει μέσα ὁ Ζαγορήσιος, ἕναν τεμενᾶ [1]), ἄλλον τεμενᾶ, πάει κοντά τ' μὲ τὴ σακκοῦλα 'ςτὸ χέρι. Ὁ Κατῆς μυρίστηκε φλωρὶ καὶ εἶπε τώρα κάνα ῥουσφέτι· καὶ μ' ὅλο ποῦ ἦταν ῥαμαζανήσιος [2]), τ' λέει· «τί κάν 'ς;» ὄχι *καλημέρα*, γιατὶ καλημέρα ὁ Τοῦρκος λέει μόνο 'ςτὸν Τοῦρκο.

«Ντουγᾶ [3]) κάνω, ἀφέντη μ', γιὰ τν ἀφεντιά σ'. —Καὶ τὶ θέλς τώρα; τ' λέει ὁ Κατής. —Ἕνα ῥεντζᾶ [4]), ἀφέντη μ', ἦρθα νὰ σ' κάμω», λέει, καὶ τ' λέει ὅλη τὴν ἱστορία· «πῆγα, λέει, τς κλέφτες, ἀφέντη μ', καὶ μοῦ παν δὲν παίρν'νε χαρὰμ παρᾶδες, ἡ ἀφεντιά σ' παίρν'ς. — Σιχτὶρ ντομούζ [5]), ἐντεψίς [6]) πεζεβέγκη, γιαβουρλάρ [7]), ντομουζλάρ» [8])· λέει ὁ Κατῆς καὶ τὸν διώχνει μὲ σιχτιρλίκια· μὰ σὰν πῆγε ὥς τ' θύρα [9]) καὶ καψόειδε ὁ Κατῆς τὸ σακλάκι μὲ τς κίτρινες, πάλι σὰν κακὸ τοὖρθε νὰ τὸν ἀφήσ' νὰ φύγῃ ἔτσι καὶ τὸν κράζει πάλι μάτα [10]). «Μωρέ, τοῦ λέει, ἐντεψίς, ἔλα δῶ· χαράμι παρᾶδες παίρνω ἐγώ, μωρέ; ἂν θέλῃς νὰ τοῖς πάρω μὲ τὸ οὐσοῦλι, νὰ σ' πουλήσω, μωρέ, ὅλο τὸ χιόνι ἀπ' τὴν 'Ολίτσκα [11]) καὶ νὰ κάμωμε χαρτιὰ ταχτικά, μωρέ, νὰ γένουν ὅλα μὲ τὸ οὐσοῦλι, γκιαουλὰρ τ' κερατᾶ, ἴτς δὲν παίρνετε χαμπέρι. —Ὁρισμός σου, ἀφέντη μ', νὰ γένῃ ὅπως ὁρίζεις»· λέει ὁ μπανταλὸς ὁ Ζαγορήσιος. Κάνουν τὰ χαρτιά, ἐφέντη μ', καὶ γράφει ὁ Κατῆς πῶς τ' π'λεῖ ὅλο τὸ χιόνι ἀπ' τν 'Ολίτσκα καὶ 'ς ἔξη μῆνες νά ναι ὑποχρεωμένος νὰ τὸ σ'κώσῃ.

Φεύγει ὁ Ζαγορήσιος εὐχαριστημένος, πάει 'ςτὴ γ'ναῖκα τ' καὶ κάθεται ξέγνοιαστος. 'Σ ἔξη μῆνες, μέσα κεῖ 'ςτὸ καλὸ τ' πάει ἕνας σουβαρῆς [12]) καὶ τὸν κράζει ἀπ' τὸν Κατή. Πάει 'ςτὸ Χουκεμὰτ, [13]) τὸν βρίσκει τὸν Κατὴ ἄγριον ἄγριον νὰ μαδάῃ τώρα τὰ γένεια τ'. Ἕναν τεμενᾶ, ἄλλον τεμενᾶ, σκύφτει μπροστά τ' καὶ στέκεται τρέμοντας. «Μωρέ,

[1]) Ὑπόκλισις μετὰ χαιρετισμοῦ διὰ τῆς χειρός· ὁ τεμενᾶς εἶναι τόσον βαθύτερος ὅσον τὸ πρόσωπον πρὸς ὃ ἀποτείνεται εἶναι σεβαστότερον. [2]) Δύσθυμος δηλ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ῥαμαζανίου οἱ Μουσουλμᾶνοι νηστεύουσι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀπέχοντες τελείως παντὸς φαγητοῦ καὶ ποτοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ καπνίσματος ὡς ἐκ τούτου γίνονται δύστροποι καὶ δυσξύμβολοι [3]) Δέησις. [4]) Παράκλησις. [5]) Χοῖρος. [6]) Μιαρός. [7]) Ἄπιστος. [8]) Χοῖρος [9]) Ἐν Ἰωαννίνοις ὁ λαὸς λέγει *θύρα* καὶ *πόρτα* [10]) Πάλιν· ἐν Ἰωαννίνοις ἀναστρέφουσι τὴν πρόθεσιν, ἐνῷ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι λέγομεν *ματαπάλι*. [11]) Τόμαρος. [12]) Ἔφιππος χωροφύλαξ. [13]) Τὸ δικαστήριον.

τ' λέει, Ζαγορλὰρ [1]) ἐντεψὶς καταφιανέ, ὂϊλὲ πεζεβέγκη, τί ἔχομε, μωρέ, 'στὰ χαρτιά μας; δὲν ἔχομε πῶς σ' πλάω τὸ χιόνι, μωρέ, ἀπ' τν 'Ολίτσκα καὶ νὰ τὸ σκώνης 'ς ἕξη μῆνες; τί δὲν τὸ σήκωσες, μωρέ;» Καὶ χτυπάει τὰ παλαμάκια τ'. Ἔρχεται ἕνας ζαπτιὲς [2]) μὲ τεμενᾶ. —«Μέρδε μπρέντε, [3]) Μουχτάρ, λέει ὁ Κατής· ἐντεψὶς νὰ βλέπ'ς ἐσὺ ἂν δὲ σὲ στείλω 'ς τν κρεμάλα». Ὁ Ζαγορήσιος ὁ φουκαρᾶς, ὅπως ἦταν καὶ παλληκάρι, πάησε, χάθηκε ἀπ' τὸν φόβο του. «'Αφέντη Κατή, λέει, πάρε μ' ὅτι θέλ'ς καὶ μὴ μὲ χαλᾷς καὶ παίρν'ς τὰ παιδιά μ' 'στὸ λαιμό σου». Καὶ πέφτει 'στὰ ποδάρια τ' Κατῆ. Τότε ὁ Κατής, τὸν τ' ράει μιὰ φορά, χαϊδεύει τὰ γένεια τ', σκαλίζει τ' μύτη τ' καὶ 'στὸ τέλος τ' λέει. «Βαλλαῆ [4]) μωρὲ Ῥωμιέ· εἶχες μέρες ἀπ' τὸ Θεγό, [5]) καὶ δὲ θὰ σὲ χαλάσω· μὰ χάντε τώρα νὰ φέρνῃς ἐκεῖνες τς πεντακόσαις λίρες π' σῶμνανε καὶ νά σαι σχωρεμένος. μὰ ἄλλη φορὰ μὴν τὸ κάν'ς ἔτσι, 'Αλῆ-μαλλὰ [6]) γιὰ δὲ γλυτών'ς».

Φεύγει ὁ ὀρφανὸς [7]) ὁ Ζαγορήσιος, πάει 'στὸ σπίτι τ', τὸ λέει 'στὴ γναῖκα τ', σκούζνε, κλαῖνε, δέρνονται καὶ οἱ δυό, μὰ τί νά καναν! παίρν' τς κακὲς [8]) τς λίρες καὶ τς πάει 'στὸν Κατή. «Ἄφφεριμ, μωρὲ Ῥωμιέ, λέει ὁ Κατής· τώρα τς παίρνω, μωρέ, γιατὶ δὲν εἶναι χαράμ, εἶναι καὶ αὐτὲς παρμένες μὲ τὸ οὐσοῦλι· νὰ καὶ σὺ μιὰ λίρα γιὰ τὸ κόπο σ νὰ μὴ ψολογᾶς [9]). — Μπερικιάτβερσουν, [10]) ἀφέντη μ, λέει ὁ Ζαγορήσος· τί π'ράζεσαι;» Καὶ παίρνει τ' λίρα καὶ φεύγει καὶ πάει νὰ βρῇ τς κλέφτες νὰ κλαυτῇ τὸν πόνο τ', γιατὶ αὐτοὶ τὸν ἔστειλαν 'στὸν Κατή. «Μπανταλὲ καταφιανέ, τ' λέει ὁ καπετάνιος, τά θελες καὶ τά παθες· τὸ ξηρό σ' φταίει.—Ξερερὰτ [11]) καπετάνιε μ, λέει ὁ

[1]) Εἶναι κυρίως πληθυντικὸς τοῦ *Ζαγόρι*, χρησιμεύει δὲ καὶ τοῦτο ὡς λοίδορος προσφώνησις τῶν Ζαγορησίων. [2]) Χωροφύλαξ. [3]) Πάρτονε μέσα Μουχτάρ. (Εἶναι, νομίζω, ἔκφρασις ἀλβανική). [4]) Μὰ τὸν Θεόν. [5]) Οἱ ἑλληνόφωνοι Τοῦρκοι τῆς Ἠπείρου προσφέρουσιν οὕτω Θεγός, γώρα (ὥρα). [6]) Μὰ τὸν 'Αλήν· ὅρκος ἰδιάζων εἰς τοὺς Ἀλβανούς, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων εἶναι *Μπεκτασλῆδες*, θεωροῦντες ἀρχηγὸν τοῦ δόγματός των τὸν γαμβρὸν τοῦ Μωάμεθ. [7]) Πτωχὸς ἀτυχής· καὶ ὁ *πένης* κυριολεκτικῶς λέγεται ἐν Ἰωαννίνοις *ὀρφανός*, *πτωχὸς* δὲ λέγεται *ὁ ἐπαίτης*. [8]) Τὰς περιφήμους, περιβοήτους· οὕτω λέγεται ἐν Ἰωαννίνοις «φόρεσε *κακὸ* λαχουρί» «αὐτὴ εἶναι ἡ *κακὴ* ἡ Πασχάλοβη» «ἔστησε ἕνα *κακὸ* χορό». [9]) Καταρῶμαι μουρμουρίζων. [10]) Εὐχαριστῶ· οἱ χριστιανοὶ τὸ μεταχειρίζονται κυρίως ὅταν λαλῶσι πρὸς Μωαμεθανούς. [11]) Κακὴ τύχη· συνήθως λέγεται *ταξεράτ*· εἶναι λέξις συνηθεστέρα ἀπὸ τὸ *καντὲρ* καὶ τὸ *κισμέτ*.

Ζαγορήσιος· τώρα τί νὰ κάμω; π' μένω ἀρφανὸς τς πέντε δρόμ'ς;— Νὰ κάμ'ς καὶ νὰ φᾷς, τ' λέει ἐκεινοῦ ἐκεῖ, ἄστα τώρα κ'ἡμεῖς τὸν διορθώνομε τὸν Κατὴ μὲ τὸ μεγάλον τὸ τζαλμᾶ» [1])

Ὕστερ' ἀπὸ λίγον καιρό, βῆκε ὁ Κατὴς 'ςτὰ χωριὰ γιὰ τίποτε ῥουσφέτια· πῆρε μαζί τ' καὶ δυὸ κιατίπηδες [2]) καὶ καμιὰ δεκαριὰ νεφέρια [3]) καὶ πάει πρῶτα πρῶτα 'ςτὸ Τσιπέλοβο [4]) πῶχ'νε τὸμ παρᾶ· πάει τάχα νὰ τς σάση π' μάλωναν τὰ κόμματα γιὰ τὸ καμπαναρειό. Ἐκεῖ ὁ γούμενος τ' κάνει ἕνα τραπέζι 'ςτὸ μοναστῆρι 'ςτὸ Ῥογκοβό· τρώει, τρώει ὁ Κατὴς μπρέκια μπακλαβάδες, σεκερμπρέκια, τοὖρθε νὰ κασαντίσῃ, [5]) μὲ συμπάθειο· πάει παρέκει, βγαίν'νε οἱ κλέφτες, χὰπ τὸν τσακών'νε καὶ πᾶν κατὰ τὸ Βῖκο. [6]) Δίν'νε, παίρ'νε νὰ τς πιάσνε· ναί! τ' παιρ'νε ξαγορὰ [7]) χίλιες λίρες. Κράζ'νε τότε καὶ τὸ Ζαγορήσιο, τ' δίν'νε τς πεντακόσιες. «Νά, λέει, τσοῖ μ'σὲς κρατοῦμε κὶ μεῖς τώρα, τς πεντακόσες, γιατὶ δὲν τς παίρνομε χαράμ, τς παίρνομε μὲ τοῦ οὐσοῦλι».

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Ἀθηνᾶ σύγγραμμα περιοδικόν. Ἀθην. 1908.

Τοπωνυμικά. (Νιμποργειό).

Τόμ. Κ' σ. 15-32. ***Ἰω. Κ. Βογιατζίδου,*** *περὶ τοῦ νεοελληνικοῦ γεωγραφικοῦ ὀνόματος Νιμποργειοῦ.*

Πολεμῶν τὴν γνώμην τοῦ Ἀντ. Μηλιαράκη, ὅτι ἡ τοπωνυμία

[1]) Τὸ στρόφιον, *σαρίκι*, κίδαρις. [2]) Γραφεῖς· κυριολεκτεῖται ἐπὶ Μωαμεθανῶν. [3]) Σωματοφύλακες στρατιῶται. [4]) Κώμη πρωτεύουσα τοῦ Ζαγορίου. [5]) Νὰ ἀποπατήσῃ, κυριολεκτεῖται ἐπὶ ζώων. λέγεται ὅμως μετά τινος σκώμματος καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων. [6]) Ὁ Βῖκος εἶνε χαράδρα βαθυτάτη ἐξόχως ἀγρία καὶ μεγαλοπρεπὴς ἐν Ζαγορίῳ, παρὰ τὰ χωρία Βίτσα καὶ Μονοδένδρι· διὰ τὸ ἀπρόσιτον χρησιμεύει συνήθως ὡς καταφύγιον τῶν λῃστῶν. [7]) Λύτρα.

Νιμποργειὸ εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ *νέον* καὶ τοῦ ἰταλ. borgo, ὑποστηρίζει τὴν παλαιὰν γνώμην, ὅτι εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἑλληνικὸν *Ἐμπορεῖον*, ὅστις τύπος ἀντὶ τοῦ δοκιμωτέρου *Ἐμπόριον* εὑρίσκεται ἐν πολλοῖς χειρογράφοις τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Στράβωνος. Διότι ἐνῷ ἡ ἐκ τοῦ ἐμπορεῖον παραγωγὴ τοῦ Νιμποργειὸ φωνητικῶς εἶναι ὁμαλή, ἐκ τοῦ νέος + borgo δὲν ἠδύνατο νὰ προέλθῃ εἰμὴ *Νιόμπουργο*. Ἐξετάζει δ' εἶτα τὴν θέσιν ἑνὸς ἑκάστου τῶν χωρίων καὶ συνοικισμῶν τῶν οὕτως ὀνομαζομένων, καὶ παραδέχεται ὅτι ἡ τοπωνυμία ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ προσέλαβε τὴν σημασίαν λιμένος, σκάλας ἐμπορικῆς.

Κυνουρικὴ παράδοσις περὶ ἑλληνικῶν τάφων.

Σ. 383—412. ***Κ. Α. Ῥωμαίου,*** *οἱ μεθόριοι λακωνικοὶ Ἑρμαῖ.* «Ἡμίσειαν ὥραν δυτικῶς τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Κυνουρίας ὑψοῦται ἡ ῥάχις τῶν Φονεμένων, ἐκφυομένη ἀπὸ τοῦ πρὸς νότον ὄρους Πάρνωνος. Ἐπὶ τῆς ῥάχεως ταύτης. . .200 μέτρα δυτικῶς τῆς κορυφογραμμῆς καὶ ἀμέσως παρὰ τὴν ὀρεινὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἐξ Ἁγίου Πέτρου εἰς Ἀράχοβαν καὶ Σπάρτην, παρατηροῦνται τρεῖς μεγάλοι σωροὶ ἐξ ἀκατεργάστων λίθων καὶ χώματος· ὑπὸ τούτους, λέγουσιν οἱ περίοικοι, ἐτάφησαν γιγαντόσωμοι Ἕλληνες φονευθέντες ἐκεῖ διὰ δόλου, καὶ μετὰ τοῦτο οἱ σωροὶ αὐτοὶ ὡς καὶ ὁ πέριξ τόπος ὠνομάσθησαν *Φονεμένοι*, ἢ κατὰ τὴν συνήθη χρῆσιν *'ς τοὺς Φονεμένους*». Ὁ Ῥωμαῖος ἐξερευνήσας καὶ δι' ἀνασκαφῶν τὸν τόπον, εὑρὼν δὲ καὶ τέταρτον σωρόν, ὑποστηρίζει τὴν καὶ πρότερον ἐξενεχθεῖσαν εἰκασίαν, ὅτι οἱ σωροὶ οὗτοι εἶναι αὐτοὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευόμενοι ἐν τῷ Πάρνωνι ὅροι τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς τοὺς Ἀργείους καὶ τοὺς Τεγεάτας, ἐφ' ὧν ἵσταντο Ἑρμαῖ λίθου. Τὸ δὲ σημερινὸν ὄνομα Φονεμένοι προῆλθε βεβαίως ἐκ τῶν σωρῶν, ἀλλ' ὅτι ἐνταῦθα ἐγένετο μάχη τις ἢ φόνοι, μεθ' ὃ ἐπηκολούθησεν ἡ ὀνομασία δὲν δυνάμεθα νὰ δείξωμεν, αἱ δ' ἑρμηνεῖαι αἱ συνάπτουσαι τὸ ὄνομα πρὸς ἀρχαῖα ἱστορικὰ γεγονότα, ἃς ἀναγράφουσί τινες περιηγηταί, προέρχονται ἐξ ἡμιμαθῶν διδασκάλων καὶ ἱερέων, ἐλάχιστα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἀναγνωσάντων. Τὰ ἐκ λίθων καὶ χώματος ὑψώματα ταῦτα ἐμποιοῦσι πραγματικῶς τὴν ἐντύπωσιν τάφων εἰς τὸν

διαβάτην, μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι οἱ τάφοι οὗτοι φαίνονται ὑπερβολικῶς μεγάλοι. Ἐντεῦθεν προῆλθον εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι τὰ μνήματα ἀνήκουσιν εἰς γιγαντοσώμους *Ἕλληνες* φονευθέντας ἐκεῖ, καὶ ἐσχηματίσθη ἡ δημώδης παράδοσις, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν οἱ περίοικοι, καὶ τὴν ὁποίαν ἀνακοινώνει ὁ Ῥωμαῖος, ὡς τὴν ἤκουσε παρὰ γέροντος Μπαρμπιτσιώτου. Ἔχει δ' ἡ παράδοσις ὡς ἑξῆς:

Ἐκεῖ ποῦ τὸ λὲν 'ς τοὺς Φονεμένους, ποῦ εἶναι οἱ ὀβολιοί, ἐσκότωσαν τρεῖς Ἕλληνες καὶ τοὺς θάψανε. Ἤντουσαν θερία, Ἕλληνες μαθέ, ἀλλὰ τοὺς πότισαν κρασὶ μὲ τάσκὶ καὶ τοὺς μέθυσαν. Τ' ἄκουσε ἡ ἀδερφή τους ἡ βασιλοποῦλα κ' ἔρρηξέ να λιθάρι θεώρατο ἀπὸ δυὸ ὥραις δρόμο, ποῦ τὸ λὲν *τῆς βασιλοπούλας τὸ κοτρῶνι*, δεξιὰ μεριὰ ποῦ πάμε 'ς τὸν Ἅην Πέτρο. Μὰ σὰν ἦρθε τοὺς βρῆκε σκοτωμένους.

Ὁλόκληρος ἡ διήγησις αὕτη, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ῥωμαῖος, φαίνεται ὅτι εἶναι ἀνάπτυξις τῆς περὶ μνημάτων ἀντιλήψεως. Ἀναφέρει δὲ καὶ ὁμοίας παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περὶ ταφῶν γιγάντων Ἑλλήνων ὑπὸ ἀρχαῖα ἐρείπια. Ἡ παραπομπὴ εἰς τὰς Παραδόσεις μου ἀρ. 95-102 δὲν εἶναι ἀκριβής Ἀρχαῖα μνημεῖα ὑπολαμβάνουσιν ὡς τάφους Ἑλλήνων αἱ ἐν τῇ συλλογῇ μου παραδόσεις ὑπ' ἀρ. 104-106. 122. Ἡ μπαρμπιτσιωτικὴ παράδοσις περιέχει καὶ ἄλλα τινὰ κοινὰ στοιχεῖα τῶν περὶ Ἑλλήνων καὶ γιγάντων δημωδῶν παραδόσεων· οἷον τὴν βοήθειαν τῆς ἀδελφῆς (ἀρ. 395), τὴν σφενδόνησιν μεγάλων βράχων (Παραδόσεις σ. 732), τὴν δι' ἀσκῶν οἴνου μέθυσιν γιγάντων (αὐτ. σ. 998 κἑ.).

Βυζαντινὰ χρονικά. Ἐν Πετρουπόλει 1908 (τ ΙΔ' 1907 .

Λέξεις καὶ παροιμίαι συμαῖκαί.

Σ. 237-245 ***Δημοσθ. Χαβιαρᾶ.*** *Μελέται περὶ τῆς νήσου Σύμης.* Συναγωγὴ λέξεών τινων συμαϊκῶν, ἐχουσῶν ἱστορικὴν σημασίαν (οἷον *κονομαχῶ*=βιάζω, ἐξαναγκάζω, *χρυσόβουλλα*=διπλώματα, ἐπίσημα ἔγγραφα, *φραγκοπιάνομαι*=κρατοῦμαι ὑπό τινος ὡς αἰχμάλωτος διὰ δόλου), βαπτιστικῶν ὀνομάτων καὶ παροιμιωδῶν φράσεων. Εἰς ταῦτα προστίθεται συλλογὴ 10 συμαϊκῶν παροιμιῶν, ἐν αἷς διατυποῦνται ἰδέαι τοῦ δικαίου. Περὶ τῆς παροιμίας «Τὸ βασιλικὸ βολίμι δὲν βουλλᾷ ποτὲ» ἐσφαλμένως παρατηρεῖ ὁ ἐκδότης, ὅτι «ἡ βυζαντινὴ

αὕτη παροιμία διεσώθη μόνον ἴσως ἐν Σύμῃ, καθ' ὅσον ἐν ταῖς Παροιμίαις τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου (τ. Β´ [γρ. Γ´] σ. 65 λ. βασιλικὸς) ἀναγράφεται μόνον ὡς φέρεται παρὰ Πλανούδῃ, χωρὶς σημερινῶν παραλλαγῶν κατὰ λέξιν, ἀλλὰ ἀντὶ βασιλικὸς μόνον μὲ παραλλαγὰς ἀρχοντικός, ἀφεντικός». Εἶναι παράδοξον πῶς διέλαθε τὸν ἐκδότην ὅτι ἡ παραλλαγὴ αὕτη τῆς παροιμίας ἀναγράφεται ἐπίσης ἐν τῇ συλλογῇ μου ἐν λ. βασιλικὸς (σ. 66), καὶ δὴ ὡς ἐπιχωριάζουσα πολλαχοῦ, οἷον ἐν Θήρᾳ, Κρήτῃ, Γυθείῳ καὶ ἀλλαχοῦ.

Βυζαντίς. Ἐπιθεώρησις τῶν βυζαντιακῶν σπουδῶν, ἐκδιδομένη κατὰ τριμηνίαν. Ἀθ. 1909.

Ἀναστενάρια.

Σ. 48-50. ***Ν. Βέη***, *Τὰ ἀναστενάρια κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας.*

Ὁ Ν. Βέης ἀναφέρει ἓν χωρίον τῆς Συνόψεως χρονικῆς (παρὰ *Σάθα*, Μεσαιων. βιβλ. τ. Ζ´ σ. 371-2), ἐξ οὗ καταδεικνύεται ὅτι ἡ ὀργιαστικὴ λατρεία τῶν ἀναστεναρίων ἐπεχωρίαζεν ἐν Βουλγαρίᾳ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, διότι ὁ ἀνώνυμος χρονογράφος διηγεῖται, ὅτι ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἀσάν, ὅπως ἐνθαρρύνωσι τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Βλάχους εἰς ἀπόστασιν, ᾠκοδόμησαν ναὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, «εἰς ὃν πολλοὺς συναθροίσαντες δαιμονολήπτους, οὓς *Ἀσθενάριά* τινες ὀνομάζουσιν, ἔπεισαν τούτους λέγειν ἐνθουσιῶντας, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων γένους τὴν ἐλευθερίαν ηὐδόκησε» καὶ διὰ τοῦτο ἔστειλεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν ἅγιον Δημήτριον καταλιπόντα τὴν Θεσσαλονίκην. Ὑπὸ τῶν τοιούτων ψευδοπροφητῶν παραπειθόμενον καὶ παραθαρρυνόμενον τὸ ἔθνος τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων, ἀπέσεισε τὸν φόβον, ὑφ' οὗ κατείχετο καὶ ἀπεστάτησεν, ἀκολουθῆσαν τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἀσάν.

Καὶ ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης (σ. 485 κἑ. Bonn.), τοῦ ὁποίου τὴν μαρτυρίαν ἐπίσης ἀναφέρει ὁ Βέης, ἐξιστορῶν τὸ αὐτὸ γεγονός, πολυτίμους εἰδήσεις παρενείρει περὶ τῶν ἀναστεναρίων, ἂν καὶ δὲν μνημονεύει τὸ ὄνομα αὐτῶν. Σπουδαιόταται εἶναι καὶ αἱ εἰδήσεις, ἃς παρεῖδεν ὁ Βέης, αἱ περιεχόμεναι ἐν τῷ Μοναχείῳ Β κώδικι τοῦ Χωνιάτου, τῷ δημωδεστέρῳ, καὶ δημοσιευθεῖσαι ἐν τῇ αὐτῇ ἐκδόσει τῆς Βόννης. Τὸ δὲ παρὰ Χωνιάτῃ «δαιμονολήπτων ἐξ *ἑκατέρου* γένους» ἐπιμαρ-

τυρεῖ τὴν ταὐτότητα τῶν περιγραφομένων ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῆς συγχρόνου ὀργιαστικῆς λατρείας τῶν Ἀναστεναρίων, διότι τὰ νῦν *Ἀναστενάρια* ἢ *Νεστενάρια*, ἤτοι οἱ δαιμονόληπτοι,[1]) δὲν εἶναι μόνον ἄνδρες (*Ἀναστενάρηδες*), ἀλλὰ καὶ γυναῖκες (*Ἀναστενάραι*), ὅσοι ποτὲ κατὰ τὴν ἑορτὴν ἁγίου τινὸς ὀρχούμενοι κατελήφθησαν ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ, ὡς ἁγνοί, ἐκεῖνοι *ποῦ τοὺς ἔπιασεν ὁ ἅγιος*, ὡς λέγουν.

Τὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα παραθέτει ὁ Βέης, εἶναι ἀναφισβήτητον, ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὰ Ἀναστενάρια, καὶ μαρτυροῦσι τὴν ὕπαρξιν τούτων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαακίου τοῦ Β΄ τοῦ Ἀγγέλου, καὶ δὴ ἐν ἔτει 1183. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλα κείμενα, καὶ παλαιότερα, καὶ τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, περὶ ὧν διαλαμβάνω ἐν μελέτῃ περὶ τῶν Ἀναστεναρίων προσεχῶς δημοσιευθησομένῃ, ἐμφαίνοντα ὅτι ἡ ἐνθουσιαστικὴ τῶν Ἀναστεναρίων λατρεία ἦτο γνωστὴ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν περιεσώζετο μαρτυρία τις, οὐδεὶς θὰ ἐπετρέπετο ἐνδοιασμὸς ὅτι τὰ ἔθιμα ταῦτα ὑπῆρχον καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, διότι αἱ σημεριναὶ τελεταὶ (αἱ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τοὐλάχιστον ἀγόμεναι) παρέχουσιν ἐμφανέστατα τεκμήρια ἀπωτάτης ἀρχαιότητος.

Ἐν τῇ συνοδευούσῃ τὰ δύο βυζαντινὰ κείμενα βραχυτάτῃ εἰσαγωγῇ, λέγει ὁ συγγραφεύς, ὅτι «ἡ ἑορτὴ καὶ καθ' ὅλου τὸ καθεστὼς τῶν κοινῶς καλουμένων Ἀναστεναρίων» διετηρήθη ἐν μέρει (;) καὶ ἐν Σκύρῳ, καὶ παραπέμπει εἰς πραγματείαν τοῦ R. M. Dawkins ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τῆς ἐν Ἀθήναις Βρεταννικῆς σχολῆς, τοῦ Lawson ἐν προηγουμένῳ τόμῳ τῆς αὐτῆς Ἐπετηρίδος, καὶ τοῦ Μ. Κωνσταντινίδου, καὶ ὅτι περὶ τῶν ἐν Θρᾴκῃ ἀναστεναρίων ἐπραγματεύθησαν ὁ Dawkins ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς ἑταιρείας τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν (1906) καὶ ὁ Βιζυηνὸς ἐν τῇ Θρακικῇ ἐπετηρίδι (1897)[2]). Πάντα ταῦτα εἶναι ἀνακριβέστατα. Ἐν Σκύρῳ μὲν τὰ ἀναστενάρια εἶναι παντελῶς ἄγνωστα, οἱ δὲ συγγραφεῖς εἰς οὓς παραπέμπει οὐδὲ λέξιν γράφουσιν περὶ Ἀναστεναρίων. Περὶ τῶν Ἀναστεναρίων ἐπρα-

[1]) Ἀνακριβῶς ὁ Βέης ὁμιλεῖ περὶ *ἑορτῆς* τῶν Ἀναστεναρίων.

[2]) Τὰ ἐν τῇ Θρακικῇ ἐπετηρίδι τοῦ 1897 (εἰς ἃ καὶ ὁ Dawkins παραπέμπει) εἶναι ἐπιτομὴ πραγματείας τοῦ Βιζυηνοῦ, δημοσιευθείσης ἐν τῇ *Ἑβδομάδι* τοῦ 1888 ἀρ. 32—35.

γματεύθη ἐκ τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ *Βυζαντίδι* μόνος ὁ Α. Χουρμουζιάδης (1873), πλὴν δὲ τούτου, ἀλλὰ διὰ βραχυτάτων καὶ ὁ μὴ ἀναφερόμενος G. Perrot, ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ Χουρμουζιάδου λαβὼν ἀφορμήν.

Ταῦτα δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι μόνον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Βέης συνέχεε πρὸς τὰ Ἀναστενάρια τοὺς οὐδὲν κοινὸν πρὸς ταῦτα ἔχοντας *Καλογέρους*, τοὺς γινομένους ἐν Βιζύῃ κατὰ τὰς ἀπόκρεως, ὧν ἀναλογίας τινὰς εὐλόγως διαβλέπει ὁ Dawkins εἴς τινας σκυρίας μεταμφιέσεις τῶν ἀπόκρεων. Ὁ περὶ τῶν *Καλογέρων* τῆς πατρίδος του πραγματευθεὶς ποιητὴς Βιζυηνὸς ἐγίνωσκεν ἄριστα καὶ τὰ Ἀναστενάρια, ἂν καὶ οὐδὲν ἔγραψε περὶ αὐτῶν, εἰς τὰς ὑπὸ τούτου δὲ πρός με ἀνακοινωθείσας ἀνεκδότους περιγραφὰς ἐβασίσθην προπάντων, ἐξετάζων τὰς περιεργοτάτας ταύτας καὶ διδακτικωτάτας θρᾳκικὰς τελετὰς εἰς τὰ μαθήματά μου περὶ τῆς ἀρχαιολογίας τοῦ θεάτρου, ἣν ἀπὸ τοῦ 1892 κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος διδάσκω ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ [1]).

Ἡ Εἰκονογραφημένη μηνιαία πανελλήνιος ἐπιθεώρησις. Δ. Βρατσᾶνος, διευθυντής, Δημ. Δῆμερ ὑποδιευθυντής.

Παραδόσεις περὶ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

Ἔτ. Δ΄ 1908 σ. 98. Ἡ *οἰκογένεια τοῦ μάρτυρος. Λαϊκαὶ παραδόσεις.*

Ἑλληνικαὶ καὶ τουρκικαὶ παραδόσεις περὶ τῆς γυναικὸς τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἃς ἔχω δημοσιεύσῃ ἐν Παραδόσ. σ. 26—7, 689—691. Ἡ συλλογή μου δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τοῦ περιοδικοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἡ πραγματεία τοῦ Σπ. Π. Λάμπρου, «ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὡς σύζυγος» (ἐν Ν. Ἑλληνομνήμονι 1907 ἰδίως εἰς σ. 449. 451—3), ὁπόθεν κατὰ λέξιν παρέλαβεν.

[1]) Πολλοῦ λόγου ἀξίας πληροφορίας περὶ τῶν Ἀναστεναρίων μοὶ ἀνεκοίνωσε πρὸ τριετίας καὶ ὁ ἐν Σωζοπόλει φίλος μου κ. Κ. Δ. Παπαϊωαννίδης, ὅστις καὶ φωτογραφίαν μιᾶς σκηνῆς τῶν Ἀναστεναρίων μετὰ πολλοῦ κόπου κατώρθωσε νὰ μοὶ πορίσῃ

Ἐκκλησιαστικὴ ἀλήθεια ἐκδιδομένη ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1909.

Ἡμερὶς κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.

Ἀρ. 4 σ. 29—30. **Μ. Ι. Γ[εδεὼν].** *Πρόσκλησις εἰς ἡμερίδα.*

Ἐκ κώδικος τῆς ἁγιορειτικῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων ἀρ. 621 φ. 266α τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὁ Γεδεὼν δημοσιεύει, συνοδεύων δι' ἱστορικῶν ἐπεξηγήσεων, ἐπιστολήν, ἣν ὁ Χαλκηδόνος Κωνστάντιος ἔπεμψε πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἰωαννίνων Κλήμεντα, προσκαλῶν αὐτὸν εἰς ἡμερίδα. Εἶναι δ' ἡ ἐπιστολὴ αὕτη θαυμάσιον ὑπόδειγμα ἐπιτετηδευμένου περισσοτέχνου ὕφους, διὰ πολλῶν κομψῶν δῆθεν ἀλλὰ κενῶν λέξεων ἐκφράζουσα κοινὰ καὶ εὐτελῆ νοήματα. Δὲν κρίνομεν ἄσκοπον τὴν ἀναδημοσίευσιν τοῦ ἐπισήμου τούτου μνημείου τῆς φρασιολογίας εὐπαιδεύτων Ἑλλήνων τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κατὰ τὰς κοινωνικὰς αὐτῶν σχέσεις, ἀφοῦ καὶ σήμερον ἔτι δὲν εἶναι ἴσως πολὺ σπάνιοι οἱ ἀγωνιζόμενοι νὰ μιμηθῶσι τοιαῦτα πρότυπα.

Ἐπιστολὴ λακωνικὴ (!) ἣν πέπομφεν ὁ Χαλκηδόνος τῷ Ἰωαννίνων μητροπολίτῃ κυρίῳ Κλήμεντι.

Εὐδαιμόνως καὶ σωτηριωδῶς τὸ τῆς ἱεραρχίας κλέος διακείσθω κατὰ τὸν διπλοῦν ἄνθρωπον ἐν ἔτεσι πλείστοις τῶν κορυφαίων(;).

Ἡ ἀειθαλὴς ἄμπελος, τὸ τῆς ἀληθείας κλῆμα, ἡ τοὺς ἀειθαλεῖς βότρυας τῆς σωτηρίας ἐκφέρουσα, πυκνῶς διὰ στόματος καὶ κατὰ κόρον τῆς κληματίδος μεθύουσα τοὺς ἐπικρεμεῖς, μετὰ τὸ ἄριστον καὶ τὸν ὕπνον κλήματος δίκην ἀφιξάσθω πρὸς ἡμᾶς, ὅπως καὐτοὶ τῆς κληματίδος κατατρυφῶντες θαλοὺς κληματίδος ἀναθάλωμεν.

Ἔρρωσο *Ὁ Χρυσουπόλεως*

Ἐκκλησιαστικὸς φάρος. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1909.

Περίαπτον.

Σ. 106-108. ***Κ. Ε. Παρασυρᾶ,*** *Ἀλεξανδρινὸν περίαπτον.*

Δημοσιεύει εἰκόνα καὶ περιγραφὴν περιάπτου εὑρεθέντος κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1908 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Εἶναι σφραγὶς ἐλλειψοειδὴς ὄνυχος, ἧς «τὴν περιφέρειαν καὶ τὴν ὀπισθίαν ὄψιν—λείαν οὖσαν καὶ οὐδὲν σημεῖον ἢ γράμματα φέρουσαν, περιέβαλλε σιδηρᾶ στεφάνη, τοῦ ὅλου λίθου ἡ ἐπιφάνεια ἐπηρεάσθη ὡς ἐκ τῆς ἐπὶ αἰῶνας ὑπὸ τὴν γῆν διαμονῆς». Τὴν ἐνεπίγραφον ἐπιφάνειαν τοῦ λίθου περιθέει αὖλαξ, ἣν ὁ ἐκδότης ἀναγνωρίζει ὡς σῶμα ὄφεως, πληροῦται δ' αὕτη ὑπὸ ἐπιγραφῆς τριστίχου· μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου στίχου τῆς

ἐπιγραφῆς εἶναι χαραγμένα τρία σημεῖα «ἀστρολογικαὶ καὶ καβαλιστικαὶ παραστάσεις», κατὰ τὸν ἐκδότην, ἀληθῶς δὲ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου τῶν πλανητῶν, περὶ οὗ θὰ διαλάβωμεν ἐκτενῶς εἰς προσεχὲς τεῦχος. Τὴν ἐπιγραφὴν ἀναγινώσκει ὀρθῶς ὁ ἐκδότης ὧδε: «Ἰαώ, πάντων δέσ | ποτα. | ιαηιεηιουωηιη» Ἐκ τῶν ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ ἀσήμων φωνηέντων συμπεραίνει ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, ὅτι τὸ περίαπτον εἶναι τῶν γνωστικῶν, καὶ ἐκ τοῦ ὄφεως, ὅτι εἶναι τῆς γνωστικῆς αἱρέσεως τῶν ὀφιτῶν. Εἰκάζει δ' ὅτι ὁ χρόνος τοῦ περιάπτου δύναται νὰ ὁρισθῇ μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ ἕκτου αἰῶνος μ. Χ. Τὰ πολυπληθῆ ὁμοειδῆ μνημεῖα (πλὴν τῶν ὑπὸ Deonna ἐν Revue des études grecques 1907 δημοσιευθέντων πέντε ἐκ Θάσου περιάπτων) καθὼς καὶ τὰ σχετικὰ δημοσιεύματα καὶ τὰς μελέτας περὶ τούτων καὶ τῶν μαγικῶν βιβλίων καὶ περὶ τῆς αἱρέσεως τῶν γνωστικῶν, ἐξ ὧν ἠδύνατο νὰ ὁδηγηθῇ εἰς ἀκριβεστέραν περιγραφὴν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ περιάπτου, φαίνεται ἀγνοῶν ὁ συγγραφεύς.

Κόσμος. Δεκαπενθήμερον εἰκονογραφημένον περιοδικόν. Σμύρνη.

Παραδόσεις περὶ τῶν Καλῶν τῶν ὀρέων.

Ἔτος Α' ἀρ. 6, 1 Μαρτ. 1909 σ. 88. ***Θεοφράστου***, *Ἀπὸ τὰ νησιωτικὰ διηγήματα. Οἱ καλοὶ τῶν δριῶν. Λαϊκὴ παράδοσις.*

Παράδοσις εἰς ἄκρον ἐνδιαφέρουσα, ἀλλὰ δυστυχῶς διεσκευασμένη εἰς διήγημα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ διακρίνεται τί εἶναι τὸ δημῶδες καὶ τί προσθήκη τοῦ συγγραφέως. Οὐδὲ ὁ τόπος ἀναφέρεται, ὅπου αἱ παραδόσεις ἐπιχωριάζουσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς ἐξέλεξεν ὡς ψευδώνυμον τὸ ὄνομα τοῦ διασήμου Ἐρεσίου φιλοσόφου καὶ γράφει ἐξ Ἐρεσοῦ, πιθανῶς ἐρέσιαι ἢ καθόλου λεσβιακαὶ θὰ εἶναι καὶ αἱ παραδόσεις. Παραλαμβάνω ἐκ τοῦ διηγήματος ὅσα φαίνονται δημώδη.

Μιὰ γριὰ τοὺς ἀπάντησε (τοὺς Καλοὺς τῶν ὀριῶν;) πηγαίνοντας 'ς τὸ μύλο τὰ μεσάνυχτα. Γδύθηκε κ' ἔσυρε τὸ χορὸ γυμνή, ὁλόγυμνη, κ' ἐκεῖνοι σφύριζαν γύρω της σὰ δαιμονισμένοι.[1])

[1]) Πρβλ. διαφόρους παραδόσεις περὶ Καλλικαντζάρων (*Πολίτου* Παραδόσεις ἀρ. 619. 620 σ. 351-2. 1336-7) στοιχειῶν (αὐτ. ἀρ. 549), Νεράιδων (αὐτ. ἀρ. 730) καὶ τὴν λεσβιακὴν περὶ τῆς ἀντρειωμένης καὶ τῶν δαιμονίων (αὐτ. ἀρ. 879).

῞Ενας ἐκουτσάθη σὲ μιὰ κακὴ ὥρα ἔτσι γιὰ τὸ τίποτε. Εἶπαν τότε πῶς οἱ *καλοὶ τῶν ὀριῶν* τὸν ἐκούτσαναν, γιατὶ πέρασε πάνω ἀπὸ τὸ τραπέζι των τὴν ὥραν ποῦ ἐκεῖνοι τρώγανε. [1]) Ἐξώδεψε πολλὰ ’ς τοὺς γιατροὺς μὰ δὲν εἶδε καμία ὠφέλεια. Ὕστερα ἀκολούθησε τὴ συβουλὴ ποῦ τοῦ δωκε κάποιος γέρο Μῆτσος, καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ τρίστρατο ἐκεῖ ψηλὰ ’ς τὸ δρόμο τῶν μύλων, παραμονὴ τῆς πρώτης τοῦ Σταυροῦ, εἶναι ἡ βραδειὰ ποῦ βγαίνουνε οἱ ξωρκισμένοι, γυρεύοντας τὴν ἀδερφή των τὴν Καλὴ ’ς τῆς γῆς τὰ τέσσαρ’ ἄκρα. Ἦταν φεγγάρι, καρτέρεξε πολλὴ ὥρα, καὶ ἄκουσε μακριὰ ἀπὸ τοὺς μύλους νὰ κράζῃ ὁ πετεινός. Ἦταν μεσάνυχτα, καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ ἄκουσ’ ἕνα σφύριγμα, καὶ ξάφνου ὁ δρόμος μαύρισε ἀπὸ τἀλόγατα, καὶ ἀκούστηκε τὸ ποδοβολητὸ χιλιάδων ποδαριῶν.[2]) Καὶ κάτι πράματα πὰ ’ς τἄλογα σὰν ἄνθρωποι, μὰ μαῦροι, σιχαμένοι, τρομεροί, μὲ μάτια σὰν ἀστροπελέκι(;) Κι’ ἀπ’ ὅλους πιὸ μπροστὰ ἐπήγαιν’ ἕνας ἁψηλός, ποῦ ὅλο φώναζε ’ς τοὺς ἄλλους καὶ πρόσταζε. Σὰν ἐκοντοζύγωσαν ὁ ἄνθρωπος ξαπλώθηκε ’ς τὴ μέση τοῦ δρόμου. Ἐκεῖνοι τὸν εἶδαν, ἐγέλασαν, ξεπέζεψαν, ἀνάψανε κοντά του μιὰ μεγάλη φωτιὰ κι’ ἀρχίσανε χορό. Ἀπάνω ’ς τὸ χορὸ τοῦ διναν κάποτε καμιὰ κλωτσιὰ καὶ σπαρταροῦσαν νὰ γελοῦν, ὅμως αὐτὸς μιλιά! Αἰσθανόταν τὴ ζέστα τῆς φωτιᾶς καὶ κάπου κάπου τὸν ἔπιανε ἀνατριχίλα, ὅταν τὸ κρύο φόρεμά τους ἄγγιζε τὸ πρόσωπό του. Ποιὸς ξέρει πόση ὥρα χορεύανε. Ξάφνου ἀκούστηκε τὸ κράξιμο τοῦ πετεινοῦ. «Ὁ μαῦρος εἶναι! τὴ δουλειά σας» φωνάζει ἕνας ἀπ’ τὸ χορό. Περνᾶνε δυὸ λεφτὰ καὶ πάλ’ ὁ πετεινός. «Ἦταν ὁ κόκκινος! κυτάξετε τὸ χορό σας»! φωνάζουν. Πέρασαν δύο λεφτὰ καὶ τρίτος πετεινός. «Ὁ ἄσπρος ἤτανε! φευγιό»![3]) φωνάξανε ὅλοι μαζί. Καὶ τότες νά σουνα νά βλεπες τοὺς ξωρκισμένους μὲ τί βία καὶ μὲ τί κακὸ ἀνέβαιναν ’ς τἀλόγατά των κ’ ἔφευγαν. Καὶ πίσω πίσω πόμεινεν ἕνας

[1]) Ὁμοίας παραδόσεις περὶ Νεράιδων, αἱ ὁποῖαι λαβώνουν ὅποιον πατήσῃ ἢ διασκελίσῃ τὸ ἀόρατον τραπέζι των, βλ. παρὰ *Πολίτ.* αὐτ. ἀρ. 732-4.

[2]) Ἔφιππος συνοδεία δαιμονικῶν ὄντων ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν κρητικὴν παράδοσιν παρὰ *Πολίτ.* ἀρ. 694 σ. 408-9.

[3]) Περὶ διαλύσεως τοῦ χοροῦ καὶ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν νυκτερινῶν δαιμονίων μετὰ τὴν τρίτην φωνὴν τοῦ ἀλέκτορος βλ. ὅσα ἐσημείωσα εἰς Παραδόσεις σ. 1310 κέ.

κουτσὸς χωρὶς ἄλογο, ποῦ διάβαινε μὲ βία, μὰ πολὺ ἀργὰ σὰν τὴ χελῶνα. Τότες ἦρθανε 'ς τὸ νοῦ του οἱ συβουλαῖς τοῦ γέρο Μήτσου. «ὁ τελευταῖος τους εἶναι χωλός· μὴν τὸν ἀφήσῃς· θὰ σὲ γιάνῃ γιατὶ κεῖνος σ' ἔκανε κουτσό». [1]) Σηκώθη λοιπὸν καὶ τὸν ἄρπαξε ἀπὸ τὸ χωλό του πόδι καὶ δὲν τὸν ἄφηνε, μὲ ὅλαις ταῖς φοβέραις καὶ τὰ παρακάλια του· βαρέθηκε εἰς τὸ στερνὸ ὁ τρισκατάρατος καὶ τοῦ λέει. «Τὸ πόδι σου, βρὲ κουτσέ, κακόκουτσε, ἀναθεματισμένε, ἔχε το, χτύπα το 'ς τὸ κεφάλι σου.» Ἐκείνη τὴν ὥρα κατάλαβε τὸ βλαμμένο πόδι του νὰ τρίζῃ δυνατά, καὶ σηκώθηκε γερός.

Πάντα τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ παράδοσις αὕτη, ὡς κατεδείχθη εἰς τὰς ὑποσημειώσεις, εἶναι κοινὰ καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς παραδόσεις. Τὸ ἰδιάζον δ' ὅμως τῆς λεσβιακῆς εἶναι, ὅτι ἐν ταύτῃ ἐμφανίζεται νέα κατηγορία δαιμονικῶν ὄντων, οἱ *καλοὶ τῶν ὀριῶν*, ἀγνώστων εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας Οἱ *καλοὶ τῶν ὀριῶν* ἔχουσι πολλὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν Καλλικαντζάρων, οἵτινες ἐνιαχοῦ δι' εὐφημητικοῦ ὀνόματος ἐπίσης καλοῦνται *καλλισπούδηδες, χρυσαφεντάδοι, Ἂς ἐμᾶς καλοί.* (Παραδόσεις σ. 1257-8). Εἶναι ἐπίσης μαῦροι καὶ σιχαμένοι, ὡς οἱ Καλλικάντζαροι (αὐτ. σ. 1292-3) καὶ ἀφαιροῦσι τὴν φωνὴν τοῦ ἀποκρινομένου εἰς αὐτοὺς (αὐτ. σ. 1301). Ἀδελφή των εἶναι ἡ *Καλή*, ἡ πρώτη τῶν Νεράιδων (αὐτ. σ. 393), σχέσις δὲ τῶν Καλλικαντζάρων πρὸς τὰς Νεράιδας ἐμφαίνεται καὶ εἰς ἄλλας παραδόσεις (αὐτ. σ. 351. 1322). Ἀλλ' ὁ χρόνος καθ' ὃν ἐμφανίζονται, ἀντίκειται εἰς τὴν συνταύτισιν τῶν καλῶν τῶν ὀριῶν πρὸς τοὺς Καλλικαντζάρους, οἵτινες μόνον κατὰ τὰ δωδεκαήμερα ἐπιφαίνονται.

Τὸ δ' ὄνομα αὐτῶν ἐνθυμίζει τὴν *Καλὴν τῶν ὀρέων* τῶν βυζαντινῶν παραδόσεων (*Ψελλὸς παρ' Ἀλλατίῳ*, de Graecorum hodie quorundam opinationibus σ. 160). Τὸ ὄνομα τοῦτο διεσώθη παρεφθαρμένον ἐν Κύπρῳ μόνον, ὅπου ἡ *Κάλη* ἢ *Καλὴ τῶν Ὁβκῶν* (= Ἑβραίων) πιστεύουσιν ὅτι εἶναι δαιμόνισσα, ποῦ ἔχει μεγάλην δύναμιν. (*Πολίτου*, Παραδόσεις σ. 394). Ἐν τῇ λεσβιακῇ παραδόσει ἡ *Καλὴ* λέγεται ἀδελφὴ τῶν Καλῶν τῶν ὀριῶν, καὶ ἀλλαχοῦ

[1]) Βλ. Παραδ. ἀρ. 710. 711. Καὶ ἐν ταύταις ἡ κουτσὴ Νεράιδα κουτσαίνει τὸν ἄνθρωπο, καὶ αὔτη πάλιν τὸν θεραπεύει.

τῆς Ἑλλάδος ἡ κυρὰ Κάλω εἶναι ἡ ἀρχόντισσα τῶν Νεράιδων, ἕλκουσα πιθανῶς τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ἡγεμόνος τῶν νυμφῶν Καλλιστοῦς, τῆς συνταυτισθείσης πρὸς τὴν Ἄρτεμιν Καλλίστην. Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὁπόσον ἐπιθυμητὴ εἶναι ἡ ἐξακρίβωσις τῶν ἐν Λέσβῳ ἢ ἀλλαχοῦ φερομένων παραδόσεων περὶ τῶν Καλῶν τῶν ὁριῶν.

Αἱ Ἀπόκρεῳ ἐν Ἀθήναις.

Αὐτ. σ. 91-4. ***Στρεψιάδου*** *[Χαρ. Ἀννίνου] Ἀθηναϊκὴ ζωή.*

Περιγραφὴ τῶν Ἀπόκρεων ἐν Ἀθήναις ἐν παλαιοτέροις χρόνοις καὶ νῦν.

Κρητικὸς ἀστήρ. Ὄργανον ἐκπαιδευτικὸν ἐπιστημονικὸν φιλολογικὸν καὶ κοινωνικὸν ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός. Ἐν Χανίοις, Ἔτος Β΄. 15 Νοεμβρίου 1907— 1 Νοεμβρ. 1908 ἀρ. 25-45. Ἔτ. Γ΄ 15 Νοεμβρ. 1908 — 15 Ἀπριλ. 1909 ἀρ. 46-56.

Κρητικαὶ παροιμίαι.

Ἔτ. Β΄ καὶ Γ΄ ἀρ. 26. 29. 32. 34. 37. 41-47. 51-54.

Στ. Π. *Κρητικαὶ παροιμίαι.*

Πλουσιωτάτη συλλογὴ κρητικῶν παροιμιῶν ὀλιγίστας δ᾽ ὅμως περιέχουσα ἀνεκδότους. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως εἶνε θαυμαστόν, διότι εὐτυχῶς ἔχομεν ἀξιολόγους συλλογὰς κρητικῶν παροιμιῶν. Πλὴν τῆς ἐξ 900 περίπου παροιμιῶν συλλογῆς, ἣν παρὰ τοῦ Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη λαβὼν συμπεριέλαβον ἐν ταῖς ἐμαῖς Παροιμίαις, ὁ αὐτὸς Καλαϊσάκης ἔχει δημοσιεύσῃ 240 παροιμίας ἀπὸ τοῦ στοιχείου Ο ἀρχομένας ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Παρνασσῷ (1894. 1895 τ. ΙϚ΄. ΙΖ΄.), εἶχε δὲ προηγουμένως δημοσιεύσῃ καὶ ἄλλας ἐν τῇ κρητικῇ ἐφημερίδι «Ἄπτερα» (1880). Ὁ Γιάνναρης ἐν τῇ συλλογῇ τῶν κρητικῶν ᾀσμάτων (1876) περιέλαβε καὶ 201 παροιμίας καὶ ὁ Φραντζεσκάκης ἐν τῇ Ἀριάδνῃ του (1883) 341 παροιμίας. Πλουσία ἐπίσης συλλογὴ παροιμιῶν ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν τῇ «Κρητικῇ ἐφημερίδι» τοῦ Ῥεθύμνου (1901. 1902). Καὶ ἄλλαι δὲ μικρότεραι συλλογαὶ κατὰ καιροὺς ἐξεδόθησαν.

Ἡ προκειμένη συλλογὴ οὐδεμιᾶς παροιμίας παρέχει τὴν ἑρμηνείαν, οὐδὲ τοὺς ἀναφερομένους εἴς τινας τούτων μύθους καταγράφει, οὐδὲ τὰς ἰδιωματικὰς λέξεις ἐξηγεῖ. Δυσχεραίνει δὲ τὴν χρῆσιν αὐτῆς

καὶ ἡ ἔλλειψις οἱασδήποτε κατατάξεως. Διότι κατάταξις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ βεβαίως ἡ καταγραφὴ κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν, ὁριζομένην ἐκ τοῦ ἀρκτικοῦ γράμματος τῆς πρώτης λέξεως ἑκάστης παροιμίας. Ἡ ἀλφαβητικὴ τάξις καθόλου οὐδεμίαν ἔχει ἔννοιαν καὶ χρησιμότητα, ἀλλὰ συλλογὴ ἐν ᾗ τὸ *ἄσπρος* λ. χ. προτάσσεται τοῦ *ἀκριβὸς* ἢ τὸ *αὐγὸ* τοῦ *ἄσκημη* δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔχουσα οἱανδήποτε κατάταξιν.

Βασκανία καὶ ἐπῳδαὶ τῆς βασκανίας

Αὐτ. Β' ἀρ. 29 σ. 220-1. **Μανούσου Ι. Κόρκακα**, *Λάβωμα ἢ θάρμισμα καὶ γηθειαῖς.*

Ἀναφέρει δεισιδαιμονίας, ἐπιχωριαζούσας ἐν Σφακίοις, περὶ βασκανίας, τὰ ἐν χρήσει ἀντιβασκάνια καὶ δύο ἐπῳδὰς (γηθειαῖς=γοητείας) τῆς βασκανίας σφακιανάς. Ἡ ἑτέρα τούτων εἶναι παραλλαγὴ τῆς κρητικῆς ἐπῳδῆς τῆς βασκανίας, ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ *Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκης* ἐν Δελτ. Ἱστορ. Ἑταιρείας τ. Β' σ. 129, ὁπόθεν τὴν ἀναδημοσιεύει. Τῆς δὲ δευτέρας παραλλαγὴν πληρεστέραν κρητικὴν ἔχομεν παρὰ *Χουρμούζῃ* (Κρητικὰ 1842 σ. 26-7), παρὰ τῷ ὁποίῳ καί τινα τῶν ἀντιβασκανίων μνημονεύονται. (Βλ. καὶ *Ν. Γ. Πολίτου*, Βασκανία, ἐν Ἀνατολικῇ ἐπιθεωρήσει 1873 τ. Α' ἰδίως ἐν σ. 573-4).

Δημώδεις γνῶμαι περὶ πενθερᾶς.

Αὐτ. ἀρ. 30 σ. 227-8. ***Ἐμμ. Ι. Σαουνάτσου.*** *Ἡ πενθερὰ ἀνὰ τὴν ὑφήλιον.*

Ἐσταχυολογήθη ἐξ ἐκτενεστέρου ἄρθρου μου «Ἡ πενθερὰ παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς», δημοσιευθέντος ἐν τῇ Ἑστίᾳ (1879 τ. Ζ' σ. 376-9), παραληφθεισῶν πασῶν τῶν φερομένων πρὸς πίστωσιν μαρτυριῶν. Καὶ τοῦ κειμένου ἡ ἐπιτομὴ ἔγινεν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἰδίως τὰ περὶ ἑλληνικῶν ἰδεῶν περὶ πενθερᾶς ἐκολοβώθησαν οὕτως, ὥστε κατέστησαν ἀκατανόητα.

Αὐτ. ἀρ. 36 σ. 277. ***Κ. Γ. Λαγουμιτζάκι,*** *Ἡ πενθερὰ ἐν Κρήτῃ.*

Ὑπολαμβάνων συγγραφέα τοῦ ἀνωτέρω ἄρθρου τὸν ὑπογράψαντα αὐτό, ὁ Κ. Γ. Λαγουμιτζάκις εὔλογον ἐκφράζει ἀπορίαν, πῶς οὗτος, παραθεὶς τὰς γνώμας πλείστων λαῶν πολιτισμένων καὶ μή, οὐδὲν ἀνέφερε περὶ τοῦ κρητικοῦ λαοῦ. Καὶ ὅμως, λέγει, οἱ Κρῆτες

ἔχουσιν ἐκφέρῃ γνώμην περὶ τῆς πενθερᾶς, ὅπως καὶ περὶ ὅλων τῶν βιοτικῶν ζητημάτων. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ ἄρθρου ἐκείνου φέρει μίαν κρητικὴν παροιμίαν ἀνέκδοτον «Δυὸ τζεμπέρια σὲ μιὰ κασσέλα δὲ χωροῦνε», ἥτις ἰδίως ἀναφέρεται εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις τῆς πενθερᾶς καὶ τῆς νύμφης [1]).

Ἄλλην παροιμίαν δ' ὅμως ἢ ἄλλο μνημεῖον τῆς δημώδους φιλολογίας δὲν ἀναφέρει, διότι νομίζει ὅτι κάλλιστα αἱ περὶ πενθερᾶς ἰδέαι τοῦ κρητικοῦ λαοῦ διατυπώνονται ἐν δημοτικῷ τινι ᾄσματι, τὸ ὁποῖον παραθέτει. Τὸ ᾆσμα τοῦτο εἶναι παραλλαγὴ τοῦ παρὰ *Γιάνναρη* ἀρ. 130 σ. 127 καὶ Βλαστῷ, ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 59-60· (ἄλλαι παραλλαγαὶ παρὰ Passow ἀρ. 456-458). Οὐδὲν δ' ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ διδαχθῶμεν περὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, διότι δὲν εἶναι ἐπιχώριον κρητικὸν ἀλλὰ πανελλήνιον ᾆσμα. Πλὴν τῶν παρὰ Passow παραλλαγῶν καὶ ἄλλαι πολλαὶ εἶναι γνωσταὶ ἐκ διαφόρων ἑλληνικῶν τόπων. (Ἠπειρωτικαὶ παραλλαγαί: Ζωγρ. ἀγὼν σ. 88 ἀρ. 61, σ. 156 ἀρ. 281, σ. 169-170 ἀρ. 321. *Χ. Χρ. Λεσίου*, Ἑλληνικὸν χρονολόγιον ὁ Ἠπειρώτης 1901 σ. 35-6. — Ἀνατολικῆς Θρᾴκης: Ἑστία 1894 τ. Α΄ σ. 26. *Λουλουδοπούλου*, Ἀνέκδοτος συλλογὴ ἠθῶν κλπ. τῶν Καρυῶν (Ἐπαρχίας Καβακλῆ) σ. 82-3 ἀρ. 79. — Μακεδονίας: *Α. Δ. Γουσίου*, τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου σ. 83-4 ἀρ. 127. — Χίου: *Κανελλάκη*, Χιακὰ ἀνάλεκτα σ. 85-6. — Λέσβου: *Georgeakis*, Le folk-lore de Lesbos σ. 206-8. — Νισύρου: Ζωγρ. ἀγὼν σ. 390-1. — Κερκύρας: *Μανούσου*, Τραγούδια ἐθνικὰ Β΄ σ. 37-48. — Ζακύνθου: ὁ Φάρος τῆς Ἀνατολῆς 1902 σ. 438-440. — Κορσικῆς: *Φαρδύ*, Ἱστορία τῆς Κορσικῆς. Ἀθ. 1888 σ. 169 170 καὶ ἄλλαι πλεῖσται παραλλαγαὶ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς μου).

Λέξεις ἑλληνικαὶ ἐξ ἀνατολικῶν γλωσσῶν.

Αὐτ. Β΄ σ. 230. 246 Γ΄ σ. 399. ***Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη***, *Φιλολογικὰ πάρεργα.*

Ἑρμηνεία λέξεών τινων ἐξ ἀνατολικῶν γλωσσῶν εἰλημμένων.

[1]) Παραλλαγὰς πολλὰς τῆς παροιμίας ταύτης, γενικωτέραν ἐχούσης ἔννοιαν, βλ. ἐν ταῖς ἐμαῖς Παροιμίαις τ. Δ΄ σ. 600 λ. δύο ἀρ. 37. Κρητικὰς δέ τινας παροιμίας ἀναφερομένας εἰς τὴν πενθερὰν (παραλλαγὰς τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν) βλ. παρὰ *Βλαστῷ* (ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 58).

Κρητικὴ λαογραφία.

Αὐτ. Β´ ἀρ. 32 σ. 241-2. ***Ἐμμ. Γ. Γενεράλι,*** *Ἡ κρητικὴ λαογραφία.*

Προτροπαὶ πρὸς λαογραφικὰς ἐρεύνας καὶ ὁδηγίαι περὶ καταρτισμοῦ συλλογῶν.

Περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

Αὐτ. ἀρ. 33 σ. 250-1. ἀρ. 35 σ. 269. ***Σ. Δεινάκι,*** *Ὀβίδιος—Κορνάρος, Μεταμορφώσεις —Ἐρωτόκριτος.*

Ἀφορμώμενος ἐκ τῆς ὁμοιότητος, ἣν διαγινώσκει, χωρίων τινῶν τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ ἀρχαίων Ῥωμαίων ποιητῶν, ὁ ἐν Χανίοις καθηγητὴς Σ. Δεινάκις ἐπιχειρεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἐγίνωσκε τοὺς ποιητὰς τούτους καὶ ἐμιμήθη αὐτούς. Ἐν τῇ προκειμένῃ διατριβῇ ὑποδεικνύει τὰς ὁμοιότητας τοῦ Ἐρωτοκρίτου πρὸς τὰς μεταμορφώσεις τοῦ Ὀβιδίου. Πλὴν τῆς ἐκθέσεως τοῦ μύθου τοῦ Κεφάλου καὶ τῆς Πρόκριδος (Metam. VII, 796 κέ.) ἐξ ἧς νομίζει ὅτι παρέλαβε ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Κρητικοῦ, διαγινώσκει τὴν μίμησιν καὶ ἔν τισι στίχοις.

Καὶ ἐν διατριβαῖς πρότερον δημοσιευθείσαις ὑπεστήριξεν ὁ Δεινάκις τὴν αὐτὴν γνώμην. Ἐν *Κρητικῷ ἀστέρι* Α´ σ. 163-4 (Οὐεργίλιος-Κορνάρος, Γεωργικὰ-Ἐρωτόκριτος) διαβλέπει τὴν ὁμοιότητα στίχων τινῶν τοῦ Ἐρωτοκρίτου πρὸς τὰ Γεωργικὰ τοῦ Βιργιλίου. Καὶ ἐν τῇ ἐφημερίδι *Ἴδῃ* ὑπέδειξεν ἀναλογίας καὶ ὁμοιότητας πρὸς στίχους τῆς Αἰνειάδος· ἐπίσης καὶ ἐν ἑτέρᾳ κρητικῇ ἐφημερίδι, τῇ *Ἐλπίδι.*

Κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου πραγματείας μου δὲν ἐγίνωσκον δυστυχῶς τὰς ἐργασίας ταύτας, καὶ διὰ τοῦτο οὐδένα περὶ αὐτῶν ἔκαμα λόγον, διαλαμβάνων περὶ τῶν ὑποτιθεμένων πηγῶν τοῦ ποιήματος (Λαογραφία σ. 60 κέ.). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν μελέτην αὐτῶν δὲν μετέβαλον τὴν γνώμην, ἣν ἔχω περὶ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Τὴν κρίσιν μου δὲ περὶ τῶν προσαγομένων εἰς τὰς διατριβὰς ταύτας ἐπιχειρημάτων ἔσπευσα ν' ἀνακοινώσω εἰς τὸν συγγραφέα. Ταῦτα, ἔγραφον αὐτῷ, ἐλέγχουσι μὲν βαθεῖαν γνῶσιν καὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ τῆς ἀρχαίας κλασσικῆς ποιήσεως, εἰς ἣν ἀνε-

ζήτησε τὰ πρότυπα τοῦ νεοελληνικοῦ ποιήματος, νομίζω δ' ὅμως ὅτι ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, τὸ πόρισμα, ὅπερ πρέπει νὰ συναγάγωμεν εἶναι ἀντίθετον ὅλως. Ἀφοῦ καρπὸς τοσοῦτο λεπτομεροῦς ἐξετάσεως ἦτο ἡ παρατηρηθεῖσα ὁμοιότης ἑνὸς μύθου καί τινων ποιητικῶν φράσεων, βέβαιον φαίνεται, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ποιηταὶ οὐδεμίαν ἔσχον ῥοπὴν εἰς τὸν ποιητὴν τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Αἱ ὁμοιότητες τῶν ποιητικῶν εἰκόνων καὶ περιγραφῶν εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ μὴ προϋποθέτωσιν ἀναγκαίως γνῶσιν παλαιοτέρων προτύπων, ἀναφερόμεναι εἰς φυσικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα τὰ αὐτὰ συναισθήματα δύνανται νὰ παραγάγωσιν εἰς διαφόρους ποιητάς, ἡ δ' ἔκφρασις αὐτῶν δὲν ἔχει τι τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς Ῥωμαίους ποιητάς, ἐξ οὗ νὰ ἐλέγχηται σαφῶς ἡ μίμησις. Ἂν δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον παρεξετάσωμεν τὸν Ἐρωτόκριτον παρὰ τοὺς Ἕλληνας ποιητάς, θ' ἀνεύρωμεν πολλῷ πλείονας ὁμοιότητας. Διάφορον δὲν θὰ ἦτο δ' ἴσως καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παρεξετάσεως παρὰ τοὺς νεωτέρους ποιητάς.

Οὐδ' ἡ διατύπωσις τοῦ μύθου τοῦ θανάτου τῆς Πρόκριδος παρ' Ὀβιδίῳ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πηγὴ τοῦ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ ἐπεισοδίου τοῦ Κρητικοῦ, διότι αὕτη οὐδὲν πλειότερον ἢ διάφορον ἔχει τῆς ἑλληνικῆς τοῦ Φερεκύδου διατυπώσεως,[1]) τὸ ὁποῖον νὰ περιέχεται ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ. Οἱ δὲ γενικοὶ χαρακτῆρες τοῦ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ ἐπεισοδίου εἶναι οἱ αὐτοὶ καὶ οἱ τῶν ἄλλων διατυπώσεων τοῦ ἀττικοῦ μύθου περὶ Κεφάλου καὶ Πρόκριδος, τοῦ θεσσαλικοῦ περὶ Κυανίππου[2]) καὶ τοῦ συβαριτικοῦ περὶ Αἰμιλίου,[3]) μὲ μόνην τὴν τὸν διαφοράν, ὅτι οἱ κύνες τοῦ θηρευτοῦ ἐν τῷ τελευταίῳ καὶ ὄχι αὐτὸς οὗτος προξενοῦσι τὸν θάνατον τῆς ἐρωμένης. Ἴδιον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι ἡ παρεμβολὴ τῆς βοσκοπούλας, τῆς προκαλούσης τὴν ζηλοτυπίαν τῆς συζύγου τοῦ Χαριδήμου. Πρὸς τοῦτο ἀντιστοιχεῖ μὲν ἡ ὑπόνοια τῆς Πρόκριδος περὶ ὑπάρξεως ἀντιζήλου, ἡ στηριζομένη εἰς τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Κεφάλου «ὦ νεφέλη, παραγενοῦ,» κατὰ τὴν ἑλληνικὴν διατύπωσιν, ἢ

[1]) Σχολ. Ὀδ. Λ. 321. *Εὐστάθ.* αὐτ. 320.

[2]) Βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ *Roscher*, Lex. d. Mythologie τ. I σ. 1635 (λ. Κυάνιππος 3).

[3]) *Πλουτάρχ.* Παράλλ. ἑλλ. ῥωμ. 21 σ. 310.

εἰς τὴν ἄχρουν καὶ ἐπιτετηδευμένην ἐπίκλησιν της Αὔρας παρ' Ὀβιδίῳ, ἀλλ' εἶναι οὐδὲν ἧττον σαφὲς τεκμήριον, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐξάρτησις τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἐκ τοῦ Ῥωμαίου ποιητοῦ. Ἐπίσης διαφορά τις παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ τόξου παρὰ τῷ Ἐρωτοκρίτῳ, ἐνῷ ἐν τῷ ἀρχαίῳ μύθῳ ὁ Κέφαλος φονεύει τὴν Πρόκριν διὰ τοῦ *ἰθυβόλου* ἄκοντος, ὃν παρ' αὐτῆς ταύτης ἔλαβε δῶρον.

Αὐτ. ἀρ. 36 σ. 277 - 8, ἀρ. 36 σ. 283 - 4. ***Κ. Γ. Λαγουμιτζάκι***, *Ὁ Ἐρωτόκριτος.*

Ἀνασκευάζων τὰς ἐν τῇ προηγουμένῃ διατριβῇ γνώμας, ὁ Κ. Γ. Λαγουμιτζάκις παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Κορνᾶρος, ἔχων μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν, ἀντίληψιν ὀξεῖαν καὶ αἴσθησιν λεπτοτάτην, κατώρθωσε πιστῶς ν' ἀντιγράψῃ τὴν φύσιν καὶ τὴν ζωήν. Δὲν ἦτο δὲ δυνατὸν ν' ἀντιγράψῃ ἐκ παλαιῶν ποιητῶν μόνον τὰ περιγραφικὰ μέρη καὶ τὰς παρομοιώσεις, χωρὶς ὅλον τὸ πνεῦμα τῶν ποιητῶν νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ ἰδικοῦ του καὶ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἔργον ἐν τοῖς πλείστοις ὅμοιον πρὸς τὰ ἐκείνων. Ἔπειτα αἱ ἰδέαι, τὰς ὁποίας ἰσχυρίζεται ὁ Δεινάκις ὅτι παρέλαβεν ὁ Κορνᾶρος παρὰ τοῦ Ὀβιδίου εὑρίσκονται καὶ εἰς δημώδη κρητικὰ ᾄσματα. Πρὸς πίστωσιν δὲ φέρει παραδείγματα ἐκ τῆς δημώδους ποιήσεως. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι εὐστοχωτάτη, καὶ καταδεικνύει, ὅτι ἀσφαλεστάτη μέθοδος ἐρεύνης τῶν πηγῶν τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι ἡ ἀφετηρίαν ἔχουσα τὸν καθορισμὸν τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν δημώδη ποίησιν.

Τὸ ᾆσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ.

Αὐτ. ἀρ. 33 σ. 254-5. ***Κ. Γ. Λαγουμιτζάκι***, *Τὸ καλὸ πουλί.*

Μία τῶν καλλίστων καὶ πληρεστάτων παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, μικρὸν διαφέρουσα τῆς παρὰ Γιάνναρη (ἀρ. 293). Δύο μόνον στίχοι αὐτοῦ φαίνονταί μοι ὕποπτοι, ἴσως δ' εἶναι παρείσακτοι. Ὅταν ὁ κομίζων τὴν ἀδελφήν του νεκρὸς φθάνῃ παρὰ τὴν πύλην τοῦ νεκροταφείου, γίνεται ὁ ἑξῆς διάλογος:

«Κατέχεις, Ἀρετοῦσα μου, 'ς τὴ μάννα μας νὰ πάῃς;
— Κατέχω, Κωσταντῖνε μου, μ' ἄντε μαζὶ νὰ πάμε.
— Ἐγὼ χρωστῶ κορμὶ τσῆ γῆς, λαμπάδα τ' ἅη Γιώργη,
καὶ δὲν μπορῶ, Ἀρετοῦσα μου, νὰ πάω παραπέρα».

Ἀκολουθοῦσι δ' οἱ ἑξῆς στίχοι, οἵτινες προδήλως παρέλκουσι, καταστρέφοντες τὴν δραματικὴν ἐντύπωσιν:

Τότε ἡ κόρη τό νοιωσε πῶς εἶν' ἀποθαμένος,
γιατὶ κι' ἀμέσως χάθηκε σὰν φάντασμα ἀπ' ὀμπρός τση.

Τὸ ἆσμα περατοῦται διὰ τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς καὶ τῆς μεταμορφώσεως τῆς ἀδελφῆς εἰς τὸ νυκτόβιον πτηνόν, τὸ λεγόμενον ἐν Κρήτῃ *καλὸ πουλὶ* ἢ *ζαροποῦλι*. Ἡ μεταμόρφωσις ὡς κατακλεὶς τοῦ ᾄσματος παρετηρήθη μέχρι τοῦδε μόνον εἰς πελοποννησιακὰς παραλλαγάς. (Βλ. τὰς ἐμᾶς Παραδόσεις σ. 937).

Γαμήλιον ᾆσμα περὶ δώρων καλογήρου εἰς νεονύμφους.

Αὐτ. ἀρ. 36 σ. 273-4. *Ι.* ***Χατζηϊωάννου,*** *Τὰ χαρίσματα τοῦ καλογήρου.*

Πραγματεύεται περὶ τῆς σχέσεως πρὸς ἀλλήλας δύο παραλλαγῶν τοῦ αὐτοῦ γαμηλίου ᾄσματος, τῆς μὲν κυπριακῆς δημοσιευθείσης ὑπὸ *Σακελλαρίου* (Κυπριακ. τ. Α΄ σ. 723), τῆς δὲ κρητικῆς δημοσιευθείσης ὑπὸ *Π. Γ. Βλαστοῦ* (ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 83).[1] Ἡ παρατηρουμένη ὁμοιότης τῶν ᾀσμάτων τούτων δὲν φαίνεται τυχαία, εἰκάζει δ' ὅτι ἐκ Κύπρου μετηνέχθη τὸ ᾆσμα εἰς Κρήτην. Ἡ εἰκασία αὕτη εἶναι πιθανωτάτη, ἄπορον δὲ φαίνεταί μοι, διατὶ ὁ Χατζηϊωάννου ἐνδοιάζων θεωρεῖ δυνατὴν καὶ τὴν κρητικὴν καταγωγὴν τοῦ ᾄσματος. Ὅτι τὸ κυπριακὸν ᾆσμα εἶναι πληρέστερον δὲν εἶναι βεβαίως σπουδαῖος λόγος ὑπὲρ τῆς κυπριακῆς προελεύσεως, διότι ἠδύνατο εἰς σύμπτωσιν ἁπλῆν ν' ἀποδοθῇ ἡ μὴ δημοσίευσις πληρεστέρας κρητικῆς παραλλαγῆς. Οὐδ' αἱ ἐπικλήσεις ἁγίων τιμωμένων ἐν Κύπρῳ εἶναι τεκμήριον κυπριακῆς καταγωγῆς, διότι αἱ ἐπικλήσεις αὗται εἶναι παρεμβλήματα ξένα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ᾄσματος. Ἀλλ' ἐν τῷ κυπριακῷ ᾄσματι ὑπάρχουσί τινα κατ' ἐξοχὴν κυπριακὰ γνωρίσματα (οἷον ἡ μνεία τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου, τοῦ ξυλαλᾶ κτλ.), ἅτινα καὶ ἂν εὑρίσκοντο ἐν πληρεστέρᾳ

[1]) Τὸ κυπριακὸν ᾆσμα ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ *Γ. Λουκᾶ* (Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 85-7), τὸ δὲ κρητικὸν ὑπὸ Γιάνναρη (Jeannaraki, Ἄσματα κρητικά σ. 212 ἀρ. 274) Τὸ παρὰ Βλαστῷ ἀσημάντους παρουσιάζει διαφορὰς ἀπὸ τούτου.

κρητικῇ παραλλαγῇ θὰ ὑπενέφαινον τὴν κυπριακὴν προέλευσιν. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι, ὅτι τὸ γαμήλιον τοῦτο ᾆσμα, καθ' ὅσον ἐγὼ τοὐλάχιστον ἐξήτασα, δὲν εἶναι γνωστὸν ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, εἰμὴ μόνον ἐν Σαράντα Ἐκκλησιαῖς τῆς Θρᾴκης, ὅπου ἐπιχωριάζει τὸ ἀκόλουθον ᾆσμα, ὅπερ μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὁ φοιτητὴς τῆς φιλοσοφίας Ἀθανάσιος Παπαϊωάννου.

Ἀρχόντου γιὸς κάνει χαρά, κάνει καὶ πανηγύρι,
ὅλον τὸν κόσμο κάλεσε κι' ὅλο τὸ ψυχολόγι,
κ' ἕνα φτωχὸ καλόγερο, κεῖνον δὲν τὸν καλαίνει.
Παίρνει καὶ πάει μονάχος του, παίρνει καὶ πάει ἀτός του.
Ἦρτε ἡ ὥρα τοῦ παστοῦ, ὁποῦ κερνοῦν τὴ νύφη.
Ἕνας τὴν κέρασε φλουρί, κι' ἄλλος τὴν δίνει γρόσι,
καὶ ὁ φτωχὸς καλόγερος πολὺ μαργαριτάρι.
Κι' ὅλοι τὸν ἐζηλεύανε, κι' ὅλοι τὸν ἐρωτοῦνε·
«Ἐσὺ φτωχὲ καλόγερε, πὸ ποῦ εἰν' ἡ δούλεψή σου;
—Ὅσ' ἄστρα ναι 'ς τὸν οὐρανό, ὅσα πουλιὰ 'ς τὸν κάμπο,
ὅσα ψαράκια 'ς τὸ γιαλό, ὅλα ναι πραματειά μου.

Αὐτ. 37 σ. 287. *Οἱ βασιλικοὶ γάμοι καὶ τὰ χαρίσματα τοῦ καλογήρου.*

Ἀνατύπωσις τοῦ ᾄσματος, περὶ οὗ ἡ ἀνωτέρω διατριβή, ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Βλαστοῦ.

Δοξασίαι περὶ σελήνης.

Αὐτ. ἀρ. 41 σ. 317. ***Μανούσου Ι. Κόρκακα,*** *Ἡ σελήνη καὶ ὁ γάμος.*

Σημείωσις περὶ τῶν ἐν Σφακίοις ἐπικρατουσῶν δοξασιῶν περὶ τῆς ἐπηρείας τῆς σελήνης εἰς τὰς ἀνθρωπίνας πράξεις καὶ ἰδίως εἰς τὸν γάμον. Αἱ πλεῖσται τούτων εἶναι ἄγνωστοι ἄλλοθεν, καὶ δὲν ἀναγράφονται ἐν τῇ διατριβῇ μου Der Mond in Sage und Glauben der heutigen Hellenen (παρὰ *Roscher,* Ueber Selene und Verwandtes, Lpz. 1890 σ. 183 κἑ.).

Ἡ νέα σελήνη εἶναι ἔμπλεως κακῶν, ταῦτα δὲ μεταδίδει εἰς τοὺς βλέποντας αὐτὴν τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς της. (Ἡ δοξασία

αὕτη εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατοῦσαν· βλ. der Mond σ. 185). Εἰς τὴν ἐπήρειαν ταύτην ἀποδίδεται ἡ δυστροπία καὶ ἡ δύσθυμος διάθεσις, δι' ὃ λέγουσιν ἐπὶ τοῦ ὀργίλου ἢ ἄγαν σκυθρωποῦ, ὅτι «εἶναι 'ς τὰ φεγγάρια του». ('Αλλαχοῦ ταύτην καὶ ἄλλας παραπλησίας φράσεις λέγουσιν ἐπὶ τῶν καταλαμβανομένων ὑπὸ αἰφνιδίας μανίας ἢ ἀλόγου ὀργῆς, ἣν ἀποδίδουσιν εἰς ἐπήρειαν τῆς πλησιφαοῦς σελήνης: der Mond σ. 185). 'Αλλὰ πιστεύουσιν ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπήρεια δύναται νὰ μεταβιβασθῇ ὑπὸ τοῦ ἰδόντος τὸ πρῶτον τὴν νέαν σελήνην εἰς ἐκεῖνο, πρὸς ὃ ἀμέσως ἔπειτα στρέψῃ τὸ βλέμμα του. Ὅθεν σπανίως μὲν πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ κάμνει ὁ ἰδὼν τὸν σταυρόν του, συνηθέστερον δὲ στρέφει τὸ βλέμμα εἰς βουνόν, διὰ νὰ ἐπιρρίψῃ ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῆς σελήνης κακά· ὁμοίως δηλ. ὡς ἐν ἐπῳδαῖς καὶ ἐν ἀπευχαῖς παραπέμπουσι τὰ κακὰ «'ς τ' ἄγρια ὄρη» ἢ «'ς τὰ ὄρη, 'ς τὰ βουνά». Πιστεύεται δ' ὅτι ὁ ἄνθρωπος θὰ μείνῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπὶ ἕνα σεληνιακὸν μῆνα εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ὅτε τὸ πρῶτον εἶδε τὴν νέαν σελήνην. Διὸ συνήθως ἀτενίζουσιν αὐτὴν ὄρθιοι, νομίζοντες ὅτι ἐξασφαλίζουσιν οὕτως εἰς ἑαυτοὺς ὑγείαν καὶ εὐρωστίαν.

Ὅλως ἰδιάζουσα εἶναι ἡ δοξασία τῶν Σφακιανῶν, ὅτι ἡ σελήνη ἐπὶ μίαν κατὰ δεκαήμερον ἡμέραν διαμένει εἰς ἕκαστον ἀπὸ τοὺς ὀκτὼ *καιροὺς* (ἀνέμους). Τὴν δ' ἐνάτην δεκάτην ἐνάτην καὶ εἰκοστὴν ἐνάτην διαμένει εἰς τὰ *οὐράνια* καὶ τὴν *δεκάτην εἰκοστὴν* καὶ *τριακοστὴν* εἰς τὰ *καταχθόνια*. Εὑρισκομένη εἰς τὰ καταχθόνια ἀδυνατεῖ νὰ βλάψῃ, ὡς μὴ βλέπουσα, δι' ὃ αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι νομίζονται προσφορώταται πρὸς τέλεσιν γάμων. Τοὐναντίον δὲ ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ συμβῇ δυστύχημά τι, ἂν τελεσθῶσιν οἱ γάμοι, ὅταν ἡ σελήνη εὑρίσκεται εἰς τὰ *ἐπουράνια*, ὁπόθεν ἐπισκοπεῖ τὰ πάντα. Ὅθεν ἡ 9, 19 καὶ 29η τῆς σελήνης θεωροῦνται ἀποφράδες.

'Αποφεύγουσι δὲ τὴν ἐπήρειαν τῆς σελήνης καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς εὑρίσκεται αὕτη εἰς τοὺς *καιρούς*, ἤτοι τὴν 1 μέχρι τῆς 8, τὴν 11 μέχρι τῆς 18ης καὶ τὴν 21 μέχρι τῆς 28ης. Ὁ γαμβρὸς ἐξερχόμενος τῆς θύρας τῆς οἰκίας δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ ἀντικρύ του τὸν καιρόν, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκεται ἡ σελήνη. Διὰ τοῦτο ὁσάκις συμβῇ δυστύχημα ἐν γάμῳ λέγουσι: «Τ' ἄστρο ἦταν ἀπ' ἐμπρός». Ἂν ἡ

θύρα τῆς οἰκίας λ. χ. εἶναι ἐστραμμένη πρὸς βορρᾶν, καὶ ἡ σελήνη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελετῆς τῶν γάμων εὑρίσκεται εἰς τὸν *καιρὸν* τοῦτον, (διαμένει δ' ἡ σελήνη 'ς τὴν τραμουντάνα τὴν 7ην 17ην καὶ 27ην ἡμέραν αὐτῆς), πάντως θὰ ἐπέλθῃ κακόν. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτου ἢ ἀναβάλλουσι τοὺς γάμους, ἢ ἐξέρχονται ἐξ ἄλλης θύρας, ἢ ἂν δὲν ὑπάρχῃ δευτέρα θύρα ἐκ τοῦ παραθύρου. Ἡ τάξις τῶν ἀνέμων ἄρχεται ἀπὸ τοῦ *λεβάντε* (ἀπηλιώτου, ἀνατολικοῦ), ἕπονται δ' ὁ *σιρόκκος*, (εὖρος, νοτιανατολικός), *ὥστρια* (νότος), *γαρμπὴς* (λιψ, νοτιοδυτικὸς) καὶ οὕτω καθεξῆς.

Κρητικὰ δίστιχα.

Αὐτ. σ. 318. ***Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη,*** *Κρητικὰ δίστιχα.*

Ἕνδεκα δίστιχα γνωμικά, ὧν τὰ ἓξ εἶναι πανελλήνια, πάντα δὲ φέρονται ὡς παροιμίαι. Τοῦ πρώτου βραχυτέρα διατύπωσις, ἐπίσης κρητική, ἐδημοσιεύθη ἐν Ἑβδομάδι τ. Α΄ σ. 128. Τοῦ δευτέρου πλεῖσται ὑπάρχουσι παραλλαγαὶ συντομώτεραι, περιλαμβανόμεναι ἐν τῷ ἀνεκδότῳ μέρει τῶν Παροιμιῶν μου ἐν λ. μωρός. Τὸ τρίτον ὁμοίως πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος λέγεται μὲ ἐλαχίστας διαφορὰς (Παροιμίαι λ. ξοδιάζω 5· καὶ ἐκ Κρήτης παραλλαγὴ ἐν Παρνασσῷ τ. ΙϚ΄ σ. 880 ἀρ. 142). Τὸ τέταρτον εἶναι ἀνέκδοτον. Τὸ πέμπτον ἐδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ τοῦ Βλαστοῦ (ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 15). Τὸ ἕκτον ἐν ταῖς ἐμαῖς Παροιμίαις λ. μυστικὸ 2 καὶ 4 (= Βενιζέλ. Παροιμ. δημώδ. σ. 162 ἀρ. 171). Τὸ ἕβδομον εἶναι κοινότατον ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὡς κωμαστικὸν δίστιχον. (Βλ. Παροιμ. τ. Α΄ σ. 157-8 λ. ἀγάπη 16). Τοῦ ὀγδόου εἶναι γνωστὴ μία παραλλαγὴ ἐκ Νάξου (αὐτ. λ. μέλλω 1)· καὶ τὸ ἔνατον ἐπίσης εἶναι κοινὸν (αὐτ. λ. θεὸς 193)· ἡ κρητικὴ παραλλαγὴ ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν Παρνασσῷ τ. ΙΖ΄ σ. 796. Κρητικῇ Ἐφημερ. ἀρ. 19,140. Τοῦ δεκάτου ὑπάρχουσι παραλλαγαὶ ἐκ πολλῶν ἑλληνικῶν τόπων· βλ. τὰς ἐμὰς Παροιμίας τ. Γ΄ σ. 52 κἑ. ἡ κρητικὴ παραλλαγὴ ὁμοίως ἐδημοσιεύθη πολλάκις (αὐτ. λ. Βασίλης 3, ἐκ τῶν Ἀπτέρων 19. Παρνασσοῦ τ. ΙΖ΄ σ. 798. Φραντζεσκάκη 112). Τοῦ δ' ἐνδεκάτου παραλλαγὴν ἀποτελουμένην ἐκ μόνου τοῦ Α΄ στίχου ἐκ τῆς Ἀνατ. Κρήτης μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὁ Στ. Ξανθουδίδης (Παροιμίαι λ. μαδῶ 1).

Τὸ ᾆσμα τοῦ κάστρου τῆς Ὡριᾶς.

Αὐτ. ἀρ. 42 σ. 325. ***Ἐλευθερνέως*** *[Α. Κ. Γερακάρη], τὸ κάστρο τῆς Ὀριᾶς.*

Δημοσιεύει κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ ᾄσματος τοῦ κάστρου τῆς Ὡριᾶς, τὸ ὁποῖον ἄγνωστον πόθεν πλανηθεὶς ὑπολαμβάνει «ἱστορικὸν ποίημα τοῦ 824 μ. Χ.» Κρητικὴ παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος τούτου δὲν ἦτο γνωστὴ μέχρι τοῦδε, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ᾆσμα καὶ ἡ παράδοσις ὑπῆρχον πάντως καὶ ἐν Κρήτῃ συνήγετο ἐκ κῳακῆς ἀνεκδότου παραλλαγῆς, καθ' ἣν τὸ κάστρον ἔκειτο ἐν Κρήτῃ. (Βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 719). Ἐλπίζομεν δ' ὅτι πλὴν τῆς ἐν τῷ *Κρητικῷ ἀστέρι* δημοσιευθείσης καὶ ἄλλαι θὰ εὑρεθῶσιν ἐν Κρήτῃ παραλλαγαί, καὶ παραδόσεις θὰ περισυλλεγῶσιν, ἐξ ὧν θὰ διευκρινηθῇ εἰς ποῖον φρούριον τῆς Κρήτης ἀναφέρεται τὸ ᾆσμα. Διότι ἄνευ τῆς προϋποθέσεως τοιούτων κρητικῶν παραδόσεων εἶναι ἀνεξήγητος ἡ κῳακὴ παραλλαγή.

Ὁ Ἐλευθερνεὺς ἐπισυνάπτει καὶ τραπεζούντιον ᾆσμα τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, παραλαβὼν ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς Π. Βλαστοῦ. Τὸ ᾆσμα δ' ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι τῆς Τραπεζοῦντος, ἀλλὰ τῆς Κορδύλης (Ἀλτζάκαλε) καὶ ἀντεγράφη παραλειφθέντων πλείστων στίχων αὐτοῦ (περὶ τοὺς 15) ἐκ τοῦ *Τριανταφυλλίδου* (Οἱ φυγάδες ἐν Ἀθ. 1870 σ. 30). Προσθέτει δὲ καί τινα ἀόριστα καὶ συγκεχυμένα περὶ τοῦ φρουρίου τῶν Σερβίων. (Περὶ τῆς εἰς τὸ φρούριον τῶν Σερβίων ἀναφερομένης ὁμοίας παραδόσεως βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 645 κἑ.).

Ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ αὐτοῦ ᾄσματος ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Τραπεζοῦντι τεκμαίρεται ὁ ἐκδότης, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὴ ἡ γνώμη τοῦ Ι. Χατζηϊωάννου περὶ μεταδόσεως κυπριακῶν ᾀσμάτων εἰς Κρήτην, ἡ συναγομένη ἐκ τῆς κρητικῆς παραλλαγῆς τοῦ κυπριακοῦ γαμηλίου ᾄσματος περὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ καλογήρου (βλ. ἀνωτέρω σ. 356) Ἀλλὰ δὲν διέκρινεν ὅτι τὸ ζήτημα δὲν εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ μὲν Χατζηιωάννου ὁμιλεῖ περὶ ᾄσματος ἐπιχωριάζοντος ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Κρήτῃ, ἀγνώστου δ' εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, καὶ ἐξετάζει ὁποτέρα τῶν νήσων εἶναι ἡ κοιτὶς αὐτοῦ. Ὁ δ' ἐκδότης της κρητικῆς παραλλαγῆς τοῦ ᾄσματος τοῦ κάστρου Ὡριᾶς φαίνεται ἀγνοῶν τὰς ἐμὰς Παραδόσεις, (σ. 716 κἑ.), ὁπόθεν θὰ ἐμάνθανεν ὅτι τὸ ᾆσμα εἶναι πανελλήνιον.—Βλ. καὶ κατωτέρω σ. 364.

Αὐτ. ἀρ. 43. σ. 334. ***Ν. Μ. Πιθαρᾶ***, *Τὸ κάστρον τῆς Ὡριᾶς.*

Δημοσιεύει θεσσαλικὴν ἐξ Ἀμπελακίων παραλλαγὴν τοῦ ᾄσματος τοῦ κάστρου τῆς Ὡριᾶς, ἀναφερομένην εἰς τὸ κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Τεμπῶν βυζαντινὸν φρούριον· (ἡ συναπτομένη πρὸς τοῦτο δημώδης παράδοσις εὑρίσκεται εἰς τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 50-1. 716).

Ποιμενικὸν ᾆσμα.

Αὐτ ἀρ. 45 σ. 348. *Ὁ γέρω κλέφτης ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς* ***Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη.***

Δημῶδες κρητικὸν ποιμενικὸν ᾆσμα, οὗ δὲν μοὶ εἶναι γνωστὴ ἀλλοθεν παραλλαγή τις.

Κρητικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα.

Αὐτ. ἀρ. 44. σ. 337 - 8 ἀρ. 45 σ. 346-7 ***Κ. Π. Λαγουμιτζάκι***, *Ἤθη καὶ ἔθιμα. Οἱ Κρῆτες.*

Περὶ τοῦ ἤθους τῶν Κρητῶν, περὶ τῆς εὐπροσηγορίας αὐτῶν (ἐμφαινομένης καὶ ἐκ τῶν ποικίλων χαιρετισμῶν), περὶ τῆς φιλοξενίας ἐν Κρήτῃ, περὶ τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς πρεσβυτέρους σεβασμοῦ τῶν νέων Κρητῶν.

Δοξασίαι περὶ ἐφιάλτου.

Αὐτ. ἀρ. 45 σ. 49. ***Μανούσου Ι. Κόρκακα***, *Ὁ βραχνιᾶς.*

Βραχέα τινὰ περὶ τῶν ἐν Σφακίοις κρατουσῶν δοξασιῶν περὶ τοῦ ἐφιάλτου καὶ περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος βραχνιᾶς. Ὁ Βραχνιᾶς δὲν εἶναι διάβολος, ἀλλὰ δαιμονικόν τι ὂν ἄλλο, «καταλαμβάνει δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐν λίαν ἐλαφρῷ ὕπνῳ. Πολλοὶ πάσχοντες ἐκ τούτου λέγουσιν ὅτι πρὶν ἢ αἰσθανθῶσιν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ στήθους των ἀκούουσι τὸν ψόφον τῶν ποδῶν του εἰσερχομένου καὶ τὸν βλέπουσιν ἐν σχήματι γαλῆς. Ἐὰν δέ τις προφθάσῃ νὰ ἐγερθῇ εὐθὺς ὡς αἰσθανθῇ τὸ κακὸν προσεγγίζον, ἀπαλάσσεται αὐτοῦ, εἰδ' ἄλλως πρέπει νὰ προσευχηθῇ ἐνδομύχως κτλ. — Ὅταν πιέζηταί τις ὑπὸ τοῦ Βραχνιᾶ, καίτοι καταβάλλει, ὡς νομίζει, μεγάλην δύναμιν, δὲν δύναται νὰ κραυγάσῃ».

Περὶ δὲ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ κρητικοῦ ὀνόματος τοῦ ἐφιάλτου *βραχνιᾶς* διαλαμβάνων εἰκάζει, ὅτι θὰ ὠνομάσθη οὕτω «διότι ἀφαιρεῖ

τὴν φωνήν, δηλαδὴ κάμνει τὸν ἄνθρωπον νὰ *βραχνιάσῃ*»· ἀποκρούει δὲ τὴν ὑπ' ἐμοῦ προταθεῖσαν ἐτυμολογίαν ἐκ τοῦ βαρὺς καὶ ὕπνος, καὶ παρατηρεῖ ὅτι τὸ ἐν τοῖς ἐξορκισμοῖς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου «δαιμόνιον ἐπιβουλεῦον ἐν ὕπνῳ βαρεῖ», δὲν ἔχει τὴν ἔννοιαν ἣν ἐγὼ ἀποδίδω εἰς αὐτό, ἀλλ' ὁ Μ. Βασίλειος ὕπνον βαρὺν ἐννοεῖ τὸν πνευματικὸν ὕπνον, δαιμόνιον δὲ οὐχὶ τὸν βραχνιᾶν ἀλλὰ τὸν πειρασμόν.

'Αλλ' ἀναζητῶν ἠθικὰς καὶ ἀλληγορικὰς ἐννοίας ἐν τοῖς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μ. Βασιλείου φερομένοις ἐξορκισμοῖς, δὲν ἀκολουθεῖ ὀρθὴν ἑρμηνευτικὴν μέθοδον· διότι ὁ συντάκτης τῶν ἐξορκισμῶν τούτων, ὡς ἐκ τοῦ ὅλου κειμένου αὐτῶν καταφαίνεται, ἀναφέρεται εἰς τὰ δαιμόνια τῶν δημωδῶν δοξασιῶν, ἃς συμμερίζεται, καὶ καταριθμεῖ τὰ ποικιλώτατα εἴδη αὐτῶν. Τὴν ἐκ τοῦ βραχνὸς παραγωγὴν τοῦ δημώδους ὀνόματος τοῦ ἐφιάλτου, ἀναφέρει καὶ ὁ Κοραῆς ("Ατακτ. τ. Δ΄ σ. 47), ἀλλ' ἀπορρίπτει ταύτην, παραδεχόμενος ὅτι ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶναι *βαρυχνᾶς*, ὅπερ ἐκ τοῦ βάρος παράγεται. Ὅτι δ' ἐκ τοῦ ἐν χρήσει κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ὀνόματος *βαρυχνᾶς* προῆλθον τὰ τῆς συνηθείας *βραχνᾶς* ἢ *βραχνιᾶς* ἢ *σβραχνᾶς* ἢ *βραφνᾶς* εἶναι ἀναμφισβήτητον. 'Αλλὰ τῆς λέξεως τὸν ἀδιάφθορον τύπον, ἀρχαιότερον τοῦ βυζαντινοῦ, διέσωσεν ἡ κυπριακὴ διάλεκτος, ἥτις *βαρυπνᾶν* ἢ *γαρυπνᾶν* ὀνομάζει τὸν ἐφιάλτην. 'Εκ τούτου δ' ὁδηγούμενος παρήγαγον τὴν λέξιν ἐκ τοῦ βαρὺς καὶ ὕπνος (Νεοελληνικὴ μυθολογία 1874 σ. 440, καὶ ἐν Παναθηναίοις 1901 τ. Β΄ σ. 123 - 4) «Εὔλογος θὰ ἦτο ἡ ὑπόθεσις, λέγω, ὅτι τὸ *βραχνᾶς* σημαίνει τὸν προξενοῦντα βράγχον ἤτοι *βραχνάδαν*, ἢ τὸν βραγχῶντα ἤτοι τὸν *βραχνιασμένον*. 'Αλλ' ὅτι τὸ ὄνομα ἐπλάσθη κατὰ παρετυμολογίαν, πειθόμεθα διδασκόμενοι ἐκ βυζαντινῶν συγγραφέων, ὅτι παλαιότερον εἶναι τὸ ὄνομα *βαρυχνᾶς*, ὅπου τὸ *υ* δὲν εἶναι βεβαίως πρόσφυμα παρεβληθὲν διὰ τὴν σύμπτωσιν τῶν συμφώνων. 'Αλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φαίνεται παραφθαρὲν ἐξ ἄλλου παλαιοτέρου. Τοῦτο δὲ τὸ ἀκέραιον καὶ ἀδιάφθορον ἀνευρίσκομεν ἐν Κύπρῳ. 'Εκεῖ ὁ ἐφιάλτης ὀνομάζεται *βαρυπνᾶς* (ἢ κατ' ἄλλον τύπον *γαρυπνᾶς* καὶ κατὰ παρετυμολογίαν *ἀγρυπνᾶς*), εἶναι δὲ σαφὴς ἡ ἐτυμολογία καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ὀνόματος. Ὁ Σακελλάριος ἐν τοῖς Κυπριακοῖς εἰκάζει ὅτι ἡ λέξις εἶναι σύνθετος ἀπὸ τοῦ βαρὺς καὶ πνοή, ὅθεν κατὰ τοῦτον βαρυπνᾶς εἶναι ὁ ἔχων βαρεῖαν τὴν ἀπόπνοιαν.

Ἀλλ' ὡς νομίζω πρέπει μᾶλλον νὰ παραδεχθῶμεν σύνθεσιν ἀπὸ τοῦ βαρὺς καὶ ὕπνος, μετὰ τῆς καταλήξεως -ᾶς, τῆς σημαινούσης τὸν ἀπεργαζόμενον τὸ ὑπὸ τοῦ στελέχους τῆς λέξεως δηλούμενον ὡς καὶ ἄλλα παραδείγματα διδάσκουσιν, οἷον σχοινᾶς, κανατᾶς, βαρελᾶς· ὅθεν *βαρυπνᾶς* εἶναι ὁ ἐπιφέρων βαρὺν ὕπνον, ὁ ἐν ὕπνῳ βαρεῖ ἐπιφαινόμενος δαίμων, κατὰ τοὺς εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον ἀποδιδομένους ἐξορκισμούς».

Τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Σακελλαρίου ἐπανέλαβε τελευταῖον ὁ *K. Dieterich* (Sprache u. Volksüberlief. d. südl. Sporaden, Wien 1908 σ. 169), εἰκάζων ὅτι τὸ βαρυ-πνᾶς, εἶναι ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου βαρύπνους, ἐκ τοῦ βαρὺς καὶ πνέω (εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἀναπνέω). Διότι τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ πάσχοντος ὑπὸ τοῦ ἐφιάλτου δὲν εἶναι ὁ βαρὺς ὕπνος, ἀλλ' ἡ βαρεῖα ἀναπνοή. Ἀλλ' εἰς οὐδεμίαν περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὸ *βαρυπνᾶς* ἠδύνατο, νομίζω, νὰ σημαίνῃ τὸν βαρέως *ἀναπνέοντα*, πολλῷ δ' ὀλιγώτερον τὸν προξενοῦντα βαρεῖαν ἀναπνοήν. Ἔπειτα εἶναι μὲν ἀληθές, κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ὅτι αἴτιον τοῦ ἐφιάλτου εἶναι κώλυμά τι τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, καὶ ὅτι συνήθως τὸ πρῶτον αἴσθημα τοῦ πάσχοντος εἶναι ἡ δύσπνοια, ἀλλ' ἐπίσης εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀπαραίτητος ὅρος τῆς γενέσεως τοῦ ἐφιάλτου εἶναι ὁ *βαρὺς ὕπνος* (der feste Schlaf) [1]).

Δημῶδες ᾆσμα.

Αὐτ. Γ' ἀρ. 46 σ. 356. *Κρητικὴ μοῦσα. Ἡ φραγκοποῦλλα.* Παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος παρὰ *Jeannaraki* σ. 200-1 ἀρ. 263.

Αἴνιγμα.

Αὐτ. σ. 359. **Ν. Μ. Πιθαρᾶ,** *Ζητήματα-κρίσεις.*

[1]) *J. Börner,* Ueber das Alpdrücken σ. 27 παρὰ *Roscher,* Ephialtes σ. 9. —Κατὰ τὴν τύπωσιν ἔλαβον τὴν ἐν τοῖς Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen zu Berlin (1909 XII ἔτ. τμῆμ. II) δημοσιευθεῖσαν ἀξιόλογον μελέτην τοῦ Ι. Καλιτσουνάκη, Mittel- u. neugriechische Erklärungen bei Eustathius. Οὗτος διαλαμβάνων περὶ τῆς καὶ παρ' Εὐσταθίῳ ἀπαντώσης λέξεως βαρυχνᾶς (σ. 20 § 58) θεωρεῖ μὲν τὴν ἐμὴν ἐτυμολογίαν πειστηκωτάτην, φρονεῖ δ' ὅμως ὅτι τὸ βαρυχνᾶς προῆλθεν ἐκ συμφυρμοῦ τῶν δύο λέξεων βαρὺς+βραχνὸς μετὰ τῆς καταλήξεως -ας, καὶ ὅτι τὸ βαρυπνᾶς εἶναι παρετυμολογία τοῦ βαρυχνᾶς.

Παρατηρήσεις περὶ τῆς ὀρθοτέρας ἐκφορᾶς λέξεών τινων ἑνὸς δημώδους αἰνίγματος.

Τὸ ᾆσμα τοῦ κάστρου τῆς Ὡριᾶς.

Αὐτ. **Μ. Κόρκακα,** *Τὸ τραγοῦδι τῆς Σούδας.*

Παραλλαγὴ κρητικὴ τοῦ ᾄσματος τοῦ κάστρου τῆς Ὡριᾶς, ἀναφερομένη εἰς τὸ κάστρον τῆς Σούδας. (Βλ. ἀνωτέρω σ. 360).

Ἡ βράκα.

Αὐτ. ἀρ. 48 σ. 372-3. *Ἡ βράκα ὑπὸ Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη.*

Περίληψις πραγματείας τοῦ Καλαϊσάκη, δημοσιευθείσης ἐν τῷ φιλολογικῷ παραρτήματι τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Ὀκτωβρίου 1908.

Τὸ ᾆσμα τοῦ πυρετοῦ.

Αὐτ. σ. 373. *Τὸ τραγοῦδι τοῦ ῥίγου, ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς* **Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη.**

Περίεργον κρητικὸν ᾆσμα περὶ πυρετοῦ. Ὁ νοσῶν διηγεῖται τὴν εἰσβολὴν τῆς νόσου καὶ τὴν θεραπείαν αὐτῆς.

Τὸ ᾆσμα τοῦ κάστρου τῆς Ὡριᾶς.

Αὐτ. σ. 376. **Ἰ. Χατζηϊωάννου.** *Ἡ πνευματικὴ κοινωνία τῶν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Βυζαντίου χωρῶν.*

Παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος τοῦ κάστρου τῆς Ὡριᾶς ἐκ Ψαρῶν.

Ἕτερα ᾄσματα κρητικά.

Αὐτ. ἀρ. 49 σ. 378. *Τὰ κάλανδα τῆς πρωτοχρονιᾶς ἢ ὁ ἅγιος Βασίλης.*

Παραλλαγὴ τοῦ κρητικοῦ ᾄσματος τῶν Καλάνδων, περὶ οὗ βλ. Λαογραφ. σ. 145.

Αὐτ. σ. 383. *Δημῶδες κρητικὸν ᾀσμάτιον, ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς* **Ν. Α. Παπαδάκη.**

Παραλλαγὴ τοῦ γνωμικοῦ ᾄσματος παρὰ *Jeannaraki* σ. 160 ἀρ. 186. Πρβλ. *Σόλων.* ἀπ. 27(3) Bergk.

Αὐτ. ἀρ. 50 σ. 388. *Ὁ ξενιτεμένος, ἐκ τῆς συλλογῆς* **Διοφάντου Β[αρδάκι].**

Πεντάστιχον τραγοῦδι τῆς ξενιτειᾶς. Πρβλ. *Passow* σ. 249 ἀρ. 341.

Αὐτ. ἀρ. 51 σ. 399. *Ὁ θάνατος τοῦ ναύτου. Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς* ***Φραγκ. Ε. Τζουαννάκι.***

Παραλλαγὴ κοινοτάτου δημώδους ᾄσματος. (Passow ἀρ. 491. 491^α. Βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 147).

Ἑλληνικοὶ χοροί.

Αὐτ. σ. 398. 403-4. 410-1. 437-8. *Οἱ ἑλληνικοὶ χοροὶ ἐπιστολὴ τοῦ* ***Πέτρου Αὐγούστου Γκύς.***

Μετάφρασις τῆς ΙΓ΄ ἐπιστολῆς τοῦ *Guys* ἐκ τῆς κατὰ τὸ 1771 τὸ πρῶτον (κατὰ τὸ 1783 τὸ τρίτον) ἐκδοθείσης περιηγήσεως αὐτοῦ. (Voyage littéraire de la Grèce ou lettres sur les Grecs anciens et modernes). Τὸν λόγον, ὅστις ὑπηγόρευσε τὴν ἀνάγκην τῆς μεταφράσεως τοῦ ἀποσπάσματος τούτου τοῦ βιβλίου τοῦ Guys ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν. Ἡ ἐπιστολὴ πραγματεύεται προπάντων περὶ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν χορῶν· ὡς ἀρχαιολογικὴ δὲ πραγματεία, γραφεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, εἶναι ἀπηρχαιωμένη, ἀτελεστάτη καὶ ἐν τοῖς πλείστοις ἐσφαλμένη. Ἀξίαν τινὰ ἔχουσι μόνον αἱ ὀλιγοσταὶ εἰδήσεις περὶ τῶν χορῶν τοῦ συγχρόνου ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐνδιαφέρουσα δ' ὁπωσδήποτε εἶναι, ὑπὸ φιλολογικὴν μάλιστα ἔποψιν, ἡ ἐπισυναπτομένη εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Guys, ἀλλὰ μὴ μεταφρασθεῖσα, ἐπιστολὴ περὶ τῶν ἑλληνικῶν χορῶν τῆς Κας Chénier, τῆς Ἑλληνίδος μητρὸς τοῦ ποιητοῦ André Chénier. Ἐν ταύτῃ ὀλίγισται μὲν εἶναι αἱ ἀρχαιολογικαὶ παρεκβάσεις, ἀφθονοῦσι δ' αἱ εἰδήσεις περὶ τῶν συγχρόνων χορῶν καὶ ἄλλων ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἐπῳδαί.

Αὐτ. σ. 398. *Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι. Γητειὰ τῶν ἀντέρω. Ἐκ τῆς συλλογῆς* ***Διοφάντου Β[αρδάκι].***

Παραλλαγὴ τῆς ἀθηναϊκῆς ἐπῳδῆς (*ξόρτσι σὲ κωλικόπονο*) καὶ τῆς συναπτομένης εἰς ταύτην διηγήσεως, ἣν ἐδημοσίευσα ἐν Δελτ. ἱστ. ἑταιρ. τ. Α΄ σ. 6-7.

Αὐτ. ἀρ. 52 σ. 404. *Γητειὰ γιὰ τὰ φτυσομάμουνα.* Ἐκ τῆς συλλογῆς **Διοφάντου Σπ. Βαρδάκι.**

Δύο ἐπῳδαί, ἡ μὲν πρὸς ἀπαλλαγὴν ἴσως τῶν τράγων καὶ αἰγῶν ἀπὸ παρασίτων ζωϋφίων, (ἡ λέξις φτυσομάμουνα μοὶ εἶναι ἄγνωστος), ἡ δὲ ἐπιλεγομένη εἰς πληγάς. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τῶν εὐχῶν διὰ παρομοιώσεων, ἡ δὲ δευτέρα εἰς τὸ εἶδος τῶν ἀναφερομένων εἰς διήγησίν τινα. Ἐν ἀμφοτέραις εἶναι εὐδιάγνωστα τὰ ἴχνη ῥυθμικῆς συντάξεως, διαταραχθείσης ἐκ μεταβολῶν ἐπενεχθεισῶν δι' ἀμνημοσύνην ἢ δι' οἱανδήποτε ἄλλην αἰτίαν. Ἡ γητειὰ γιὰ τὰ φτυσομάμουνα ἔχει ὧδε:

Ὡς ῥίχτει ὁ ἥλιος τς ἀχτῖνες του,
κ' ἡ συκιὰ τὰ φύλλα τση,
κ' ἡ μουρνιὰ τὰ φύλλα τση,
καὶ τὸ μαῦρο βοῦι τὴ τριχιά του,
ἔτσι νὰ πέσουνε καὶ τὰ φτυσομάμουνα
ἀπὸ τοῦ ῥοδωποῦ τράου τὴ κεφαλή.
ἢ
ἀπὸ τσῆ φρογῆς (ἢ τσῆ κερατσούλας) αἶγας τὴ κεφαλή.

Αἱ τοιαῦται παρομοιώσεις εἶναι συχνόταται εἰς τὰς ἐπῳδάς· οἷον παρ' *Ἀλεξάνδρῳ Τραλλιαν.* (τ. Β΄ σ. 585 Puschmann): «ὥς οἱ ἅλες οὗτοι οὐκ αὔξονται, μηδὲ τὸ πάθος τοῦδε, ἢ τῆς δε».

Ἡ δὲ δευτέρα ἐπῳδὴ ἔχει ὧδε.

«Ἄης Γιάννης πάνει κάτω στὸ γιαλὸ νὰ βαφτίσῃ,
νὰ χαρῇ καὶ νὰ γυρίσῃ.
'Σ τὸ δρόμο τ' ἀπαντήξανε
χίλιοι μύριοι σκοτωμένοι
καὶ κουτσοκεφαλιασμένοι,

καὶ λυπήθηκε πολὺ καὶ γύρισε τὰ μπρὸς τὰ πίσω. Εἰς τὸ γιαερμὸ τ' ἀπάντηξεν ὁ Χριστὸς καὶ τοῦ πε.

«Εἰντά χεις, Ἄη Γιάνη, κ' εἶσαι
λυπημένος καὶ πικραμένος;
—Κάτω 'ς τὸ γιαλὸ ἐπήγαινα νὰ βαφτίσω
νὰ χαρῶ καὶ νὰ γυρίσω.

κ' εἰς τὸ δρόμο ποῦ πήγαινα μ' ἀπαντήξανε.
χίλιοι μύριοι σκοτωμένοι.
καὶ κουτσοκεφαλιασμένοι
—Ἄη Γιάννη, νὰ σ' ὁρμηνέψω μιὰ γητειά,
κι' ὅπου νὰ τὴν πῇς νὰ γιαίνῃ;
Ὡς ἐβαρήκανε οἱ Ὀβραῖοι τοῦ Χριστοῦ
καὶ δὲ τοῦ κακοσύνεψε καὶ δὲν ὤμπυασε,

ἔτσι νὰ γιάνῃ κ' ἡ πληγὴ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τὸ ὄνομα τοῦ πάσχοντος)».

Ἡ ἐπῳδὴ αὕτη εἶναι ὁμοιοτάτη πρὸς ἐπῳδὴν τοῦ καρκίνου, περιεχομένην ἐν Βαρβερίνῳ κώδικι (ἑλλ. ΙΙΙ 3), γραφέντι τῷ 1497, ὁπόθεν μετ' ἄλλων ἐδημοσίευσεν αὐτὴν ὁ *Fritz Pradel* (Griechiche u. Süditalienische Gebete, Beschwörungen u. Rezepte des Mittelalters, Giessen 1907 σ. 288-9). Ἡ ἀντιπαραβολὴ τῶν δύο κειμένων δεικνύει πῶς ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ μεταβάλλονται σὺν τῷ χρόνῳ τὰ ἐκ τῶν μαγικῶν βιβλίων παραλαμβανόμενα. Ἐν τῷ κώδικι ἡ ἐπῳδὴ τοῦ καρκίνου ἔχει ὡς ἑξῆς:

«*Ἐξορκία τοῦ καβούρη.* Ὡς ὑπῆγεν ὁ τίμιος Πρόδρομος ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ εὗρε ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ χιλίους μυρίους ἄνδρας καὶ γυναῖκας, βρέφη ἀναρίθμητα, ἄλλοι ἀπὸ καβουρίου, ἄλλοι ἀπὸ τῶν οβ' εὐγασιμάτων· ἰδὼν καὶ ἐφοβήθη καὶ εἰς τὰ ὀπίσω ἐστράφη. Καὶ ἀπάντησεν αὐτὸν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ὑπερώτησεν αὐτόν· «Ποῦ ὑπάγεις, τίμιε Πρόδρομε; — Κύριέ μου, ἐγὼ ὑπάγαινα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ηὗρα ἐν τῇ ὁδῷ μου μυρίους χιλίους ἄνδρας καὶ γυναῖκας, βρέφη ἀναρίθμητα, ἄλλον ἀπὸ καβουρίου, ἄλλον ἀπὸ τῶν οβ' ἐβγασιμάτων· καὶ ἰδὼν αὐτοὺς ἐστράφη(ν) εἰς τὰ ὀπίσω. —Ὕπαγε, τίμιε Πρόδρομε, καὶ ὄρκισον αὐτὰ τὰ νοσήματα εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ὑπεραγίαν θεοτόκον, νὰ ψυχῇ, νὰ μαραθῇ τὰ (;) τὸν δοῦλον (τοῦ θεοῦ)...» (χάσμα, ἐλλείποντος φύλλου).

Ἐν ἀμφοτέραις παρίσταται διδάσκων τὴν ἐπῳδὴν ὁ Χριστός· οὕτω καὶ ἐν ἐπῳδῇ ἐκ τοῦ 408 ἑλλ. κώδικος τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας (παρὰ *Legrand*, Bibliothèque grecque vulgaire τ. II σ. 25), καὶ ἐν ἀθηναϊκῇ (Ἑβδομὰς Α΄ σ. 80).

Ἡ θεραπεία κατὰ τὴν κρητικὴν ἐπῳδὴν συντελεῖται διὰ τῆς παρομοιώσεως τῆς πληγῆς πρὸς τὰς πληγὰς τοῦ Χριστοῦ· οὕτω καὶ εἰς ἄλλην ἐπῳδὴν («Ἐξορκισμὸς εἰς λάβωμαν σιδήρου ἢ λίθου ἢ ξύλου») ἐκ τοῦ αὐτοῦ βαρβερινοῦ κώδικος δημοσιευθείσης ὑπὸ *Vassiliev*

Anecdota graecobyzantina σ. 334: «Ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἐκεντήθη λόγχην (= λόγχῃ) καὶ οὐκ ἐφλέγμανεν, οὐκ ἔσεψεν, οὐκ ἐπυρομάχησε· καὶ ἐσύ, κομμίδι (;) τοῦ θεοῦ ὁ δεῖνα μὴ ὀρκεύσῃς, μὴ φλεγμαίνῃς, μὴ πυρομαχήσῃς, ἀλλὰ ἰάθητι». Ἡ αὐτὴ παρομοίωσις καὶ ἐν ἐπῳδῇ «εἰς πληγὴν καὶ πᾶσαν τομὴν» παρὰ *Legrand* ἔνθ. ἀν. Ὅτι δὲ καὶ ἐν ἐπῳδαῖς ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἀναφέρεται παρετήρησεν ὁ *Pradel* σ. 303.

Αὐτ. ἀρ. 53 σ. 414. *Γητειὰ γιὰ τὸ λάβωμα. Ἐκ τῆς συλλογῆς* ***Δ. Σ. Βαρδάκι.***

Ἐπῳδὴ τῆς βασκανίας διάφορος τῆς ἀναφερομένης ἐν σ. 351. Οἱ βοηθοὶ ἅγιοι, οἱ διώκοντες ἐν ταύτῃ τὴν νόσον εἶναι οἱ ἅγιοι Σαράντα, ἡ δ' ἀρὰ αὐτῶν περιλαμβάνει καὶ τύπον πρωτοφανῆ. «Γάϋρε θαρμέ, | γάϋρε καιμέ, | τσῆ ξανάστροφης νυγέ. | Ἄμε πάνω 'ς τὰ ὄρη, 'ς τὰ βουνά, | *νὰ σκάψῃς νὰ βρῇς τὸ μαῦρο νέφη νὰ φάῃς καὶ νὰ πιῇς*, | καὶ τσῆ μαύρης λαφίνας τὸ παιδὶ νὰ θαρμίσῃς | καὶ τὸ δοῦλο τοῦ θεοῦ (τὸν δεῖνα) ν' ἀφήσῃς». Ἡ δίωξις τοῦ κακοῦ *'ς τὰ ὄρη 'ς τὰ βουνὰ* εἶναι συνηθεστάτη εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐπῳδὰς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. (Βλ. *B. Schmidt* ἐν Neue Jahrbücher f. Philologie u. Pädagogik τ. 143 σ. 561. 565-8). Καὶ ἔλαφοι ἐπίσης ἀναφέρονται εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς ἐρήμους, ὅπου παραπέμπονται αἱ νόσοι. (*Pradel*, Griech. Gebete σ. 358. Πρβλ. καὶ τὴν ἀρχαίαν παροιμίαν: «Ὅπου αἱ ἔλαφοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσι». *Ζηνοβ.* 452 καὶ Leutsch αὐτ.). Τὸ δὲ μαῦρον νέφος, ὅπερ ἡ βασκανία θὰ φάγῃ καὶ θὰ πίῃ ἐνταῦθα μόνον ἀναφέρεται. Ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς ταῦτα ἡ ἐν ἑτέρᾳ κρητικῇ ἐπῳδῇ τῆς βασκανίας κατάρα: «Νὰ βρῇς τἄγριο θεριό, νὰ πιῇς ἀπ' τὸ αἷμα του, νὰ φᾷς ἀπ' τὸ κρέας του». (*Χουρμούζη*, Κρητικὰ σ. 27).

Πρόθεσις τῶν ὅπλων τοῦ ἐν μάχῃ πεσόντος. Δεισιδαίμονες δοξασίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὰς κηδείας.

Αὐτ. ἀρ. 53 σ. 414. *Ἔθιμα τῆς κηδείας.*

Ἐν Σφακίοις τοῦ ἐν μάχῃ φονευθέντος, οὗ δὲν κατωρθώθη νὰ παραληφθῇ ὁ νεκρὸς πρὸς ταφήν, ἔθετον τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἐνδύματα ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰκίας καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐθρήνουν.— Ἂν κατὰ

τὴν κηδείαν πέσωσιν ἄνθρακες ἐκ τοῦ θυμιατηρίου τοῦ ἱερέως, πιστεύουσιν ὅτι τὸν νεκρὸν θ' ἀκολουθήσῃ ἐντὸς ὀλίγου καὶ ἄλλος. Ἐπίσης καὶ ἂν ὁ ἱερεὺς χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσῃ φορέσῃ τὸ πετραχῆλι του ἀπὸ τὴν ἀνάποδην. Εἰς τὸν τάφον, ὅπου θὰ θάψουν τὸν νεκρόν, ἂν εὑρεθῇ ἡ σιαγὼν τοῦ πρότερον ἐκεῖ ταφέντος, ἔχουσα ὀδόντας ὀλιγωτέρους ἢ ὅσους εἶχε κατὰ τὸν θάνατόν του, εἶναι σημεῖον ὅτι μετ' ὀλίγον θ' ἀποθάνῃ συγγενὴς αὐτοῦ· ἐκ τῆς θέσεως δ' ἐξ ἧς λείπει ὁ ὀδοὺς εἰκάζεται, ἂν ὁ μέλλων ν' ἀποθάνῃ θὰ εἶναι υἱός, πατὴρ ἢ ἀδελφὸς τοῦ νεκροῦ.

Συνήθειαι καὶ δοξασίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὸν Μάρτιον.

Αὐτ. ἀρ. 54 σ. 421 - 2. ***Κ. Δ. Χριστοφίδου,*** Μάρτιος.

Ἐν σκαλαθύρματι περὶ τοῦ Μαρτίου ὁ συγγραφεύς, ἐκ Κύπρου γράφων, παρενείρει δημώδεις τινὰς δοξασίας, ἄνευ δηλώσεως τῆς προελεύσεως αὐτῶν, πιθανῶς δ' ὅμως κυπριακάς. Ἐν πρώτοις 3 - 4 παροιμίας γνωστοτάτας, ἓν κυπριακὸν κωμαστικὸν δίστιχον ᾀδόμενον τὴν 9 Μαρτίου καὶ δύο δεισιδαίμονας συνηθείας, ἐπίσης γνωστὰς καὶ ἄλλοθεν. Ὅτι τὴν πρώτην τοῦ Μαρτίου αἱ μητέρες θέτουσι *εἰς τὰ δάκτυλα* (τὸ σύνηθες εἶναι, ὡς ἡμεῖς γινώσκομεν, εἰς τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς) τῶν τέκνων των τὸν λεγόμενον Μάρτην, χρυσοῦφαντον νῆμα, διὰ νὰ μὴ μαυρίσουν· διότι πιστεύουσιν, ὅτι ὅποιο παιδὶ δὲν βάλῃ μάρτη καὶ τῆς ἁγίας Μαύρας (3 Μαΐου) δὲν πιῇ γάλα, μαυρίζει. Εἰς δὲ τὰ βρέφη, τὰ μὴ συμπληρώσαντα τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας των βάνουν ἑφτὰ μάρτηδες. Περὶ τῆς συνηθείας καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς βλ. ὅσα ἔγραψα ἐν Ἑστίᾳ, 1883 τ. ΙΕ' σ. 190 - 1. *Paul Wolters*, Faden u. Knoten als Amulett ἐν Archiv f. Religionswissenschaft 1905 τ. VIII, Παραρτήματος σ. 1 - 22. Τὴν προέλευσιν τῆς δεισιδαίμονος ταύτης συνηθείας ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος κατεδείξαμεν ὁ Βόλτερς καὶ ἐγώ. Ἐν τῇ Ἑστίᾳ ἀναφέρω, παραλαμβάνων τὴν εἴδησιν ἐκ τοῦ *W. Derblich,* Land u. Leute der Moldau und Walachei σ. 164, ὅτι καὶ ἐν Ῥωμουνίᾳ συνηθίζουσι νὰ περιδένωσι τὴν 1 Μαρτίου εἰς τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ἐρυθρὰν καὶ λευκὴν μεταξίνην κλωστήν, ἐξ ἧς ἐξαρτῶσιν ἀργυροῦν νόμισμα, ὅτι τὴν κλωστὴν ταύτην διατηροῦσι μέχρι τέλους τοῦ μηνός,

ὅτε διὰ μὲν τοῦ νομίσματος ἀγοράζουσι τυρίον καὶ οἶνον, τὴν δὲ κλωστὴν ἐξαρτῶσιν ἐκ ῥοδῆς τρώγοντες καὶ τὸ τυρίον καὶ πίνοντες τὸν οἶνον, καὶ ὅτι πιστεύουσι ὅτι τοῦτο προφυλάσσει αὐτοὺς ἀπὸ ἀσθενειῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Καὶ ἄλλας δ' ἀναφέρω ἐν τῇ διατριβῇ ἐκείνῃ παραπλησίας δεισιδαιμονίας ἄλλων λαῶν. Εἰς ταῦτα ἂς προστεθῇ, ὅτι καὶ οἱ Ῥωμοῦνοι τῆς Βουκοβίνας ἔχουσι τὰς ἐρυθρὰς κλωστὰς ὡς προφυλακτικὰ καὶ ἀποτρόπαια. (Zeitschrift f. österr. Verein f. Volksk. τ. II σ. 285 ἀρ. 51 - 3). Καὶ παρ' Ἀρμενίοις ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ βρέφους στρίβει ἐρυθρὰν καὶ λευκὴν μεταξίνην κλωστήν, ἣν ἐπιθέτει ἐπὶ τοῦ εὐχολογίου του ἢ τοῦ σταυροῦ του (αὐτ. τ. X σ. 97). Τῆς δεισιδαίμονος ταύτης συνηθείας, ἣν βεβαίως ἐκ τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ δύο οὗτοι λαοὶ παρέλαβον, οἱ Ἀρμένιοι ἱερεῖς φέρουσι θρησκευτικὴν ἐξήγησιν, ὅτι δῆθεν συμβολίζει τὸ ἐκ τῆς λογχισθείσης πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ ῥεῦσαν αἷμα καὶ ὕδωρ.

Εἰς τὰς μαρτυρίας, ἃς ἔφερον ἐν τῇ διατριβῇ ἐκείνῃ τῆς Ἑστίας πρὸς βεβαίωσιν τῆς δεισιδαίμονος συνηθείας παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς ἐκ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Σχολιαστοῦ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καί τινος λεξικογράφου, καὶ ἃς ἐπανέλαβε καὶ ὁ Wolters (σ. 18-9) ἐκ τῆς Ἑστίας παραλαβών, προσθέτω νῦν τὴν τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου (ἐν *Λάμπρου*, Ν. Ἑλληνομνήμ. τ. Δ΄ σ. 17): «καὶ Μαρτίου περιάμματα φέρομεν». Τὰ δ' ἐν χειρογράφῳ Νομοκάνονι (*Rouse* ἐν Folk-Lore 1899 τ. X σ. 152. 153) «βάμματα τοῖς παισὶν ἢ τοῖς ζώοις αὐτῶν ἐπιθέτουσιν» «ἢ βάμματα τουτέστιν κάνουραις (;) ἢ μετάξια εἰς τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς ἢ τραχήλους ἐπιθέτουσιν» ἀναφέρονται μὲν εἰς τὰ περίαπτα καθόλου, φαίνονται δὲ παραφρασθέντα ἐκ τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς 61 κανόνα τῆς ϛ΄ οἰκουμενικῆς συνόδου (*Ῥάλλη* καὶ *Ποτλῇ*, Σύνταγμα κανόνων τ. Β΄ σ. 444. 445).

Ὁ Χριστοφίδης ἀναφέρει καὶ ἄλλην δεισιδαίμονα συνήθειαν, ἐπικρατοῦσαν εἰς τὰ χωρία (τῆς Κύπρου;) «Τὴν πρωΐαν ἑκάστης πρώτης Μαρτίου αἱ γυναῖκες, καὶ πρὸ πάντων αἱ νεαραὶ καὶ εὐειδεῖς παρθένοι, δὲν νίπτονται ἐν τῇ οἰκίᾳ· ὅταν δὲ ἐξέλθωσιν εἰς τοὺς ἀγροὺς —νίπτονται μὲ τὴν δρόσον, ἥτις ἐπικάθηται ἐπὶ τῶν φύλλων— διότι *ἡ δροσιὰ τοῦ Μάρτη ὀμορφίζει* τὸ πρόσωπον καὶ διατηρεῖ τὰς παρειὰς πάντοτε δροσεράς».

Προικοσύμφωνον.

Αὐτ. σ. 422. *Προικοσύμφωνον.*

Προικοσύμφωνον τοῦ 1779 ἐκ Κάμπων τῆς Κυδωνίας ἀντιγραφὲν ὑπὸ Π. Χ. Χριστοπούλου καὶ Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη. Τὸ ἔγγραφον δημοσιεύεται ἀπαραλλάκτως ὡς εἶναι γεγραμμένον, διατηρουμένων πιστῶς πασῶν τῶν πολυαρίθμων ἀνορθογραφιῶν καὶ ἄνευ ἐπεξηγήσεώς τινος τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων καὶ τῶν τοπωνυμιῶν. Ἀλλὰ τοιούτων ἐκδόσεων εἶναι σφόδρα ἀμφίβολος ἡ χρησιμότης.

Ἐπῳδὴ τῆς ἐπιληψίας

Αὐτ. ἀρ. 55 σ. 428. ***Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη***, Α΄ Διαβαστικὸν εἰς σεληνιασμόν. Β΄ Παράδοσις—σ. 428. Γ΄ Προγνωστικὸν τοῦ 1909.

Τὸ πρῶτον ἀντεγράφη ἀπὸ ἐκκλησιαστικόν (;) χειρόγραφον κώδικα, ἀλλὰ δὲν σημειώνει ὁ ἐκδότης οὔτε τίνος αἰῶνος εἶναι ὁ κῶδιξ, οὔτε ποῦ εὑρίσκεται. Εἶναι δὲ τὸ οὕτω λεγόμενον «διαβαστικὸν» εὐχὴ ἐξ ἱεροῦ βιβλίου ἢ ἐπῳδὴ εἰς ἐπιληπτικόν, συντεταγμένη εἰς ἰταλικὴν καὶ ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τῶν ἐπῳδῶν τῶν ἐχουσῶν καὶ ἰταλικὰς λέξεις, οἷαι αἱ ἐν τῷ Μαρκιανῷ κώδικι (ἑλλ. συμπληρ. ΙΙ 163) ἃς ἐξέδωκεν ὁ Pradel, διαφέρει ἡ προκειμένη, καθότι ἐν ταύτῃ αἱ ἰταλικαὶ λέξεις ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ κειμένου τῆς ἐπωδῆς, ἐνῷ ἐν ἐκείναις κεῖνται συνηθέστατα ἐν ταῖς ὁδηγίαις πρὸς χρῆσιν. Παραθέτομεν ὧδε τὸ κείμενον, ὡς ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Κρητικῷ ἀστέρι·

(Γράφεις τὰ κάτωθεν καὶ λειώνεις αὐτὰ εἰς τὸ ζερβὸν ὠτίον).

Τίμε, τίμε κόμε γιέζουμ κρίστο κολαβερτζένε μαρία (*δεῖνα*) στὰ ἀττέντο κόμε γιέζουμ κρίστο φουνέλ μονομέντο (δεῖνα) στὰ ἀκόρτο κόμε γιέζουμ φουνὲλ ὅρτο (δεῖνα). Τάμαρα τάνταρα χειρὶ βέλους σουρὴ τζηρὶ βεράς, ἱουδαΐζ, ὁ ζαϊβουδέ, ἀβειρών, ἀβριάν, ἀβριανὲ κὸν κονσεγραμῆνε. Παναγία δέσποινα Θεοτόκε βοήθει τοῦ δούλου σου (δεῖνα) καὶ ἀποδίωξον ἀπ' αὐτοῦ τὸν σεληνιασμὸν καὶ τὸν δαίμονα τὸν ἀκολουθοῦντα τὸ ἄκρον τῆς σελήνης καὶ ἀλιοῦν [1]) καὶ ταράσων καὶ ποιοῦν ἀφρίζειν, καταπίπτειν ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἱληρικοῦ (γρ. Ἰλλυρικοῦ), τῆς ἁγίας ἐνδόξου μεγαλο-

[1]) Γρ. ἀλλοιοῦν, ἀντὶ ἀλλοιοῦντα, ὡς ἀμέσως ἔπειτα «ταράσσον καὶ ποιοῦν ἀφρίζειν» ἀνακολούθως, ἐνν. δαιμόνιον.

μάρτυρος Βαρβάρας καὶ πάντων τῶν ἁγίων Ἀμῆν. στ. μ. κλ. στ. μ. μτφβ. Θεοῦ ἀμὴν [1])».

Ἡ πρώτη φράσις τῆς ἐπωδῆς εἶναι λατινοϊταλική: *Time, time* come Gesùm (= Gesù) Cristo colla vergene (= vergine) Maria. Sta *attento*, come Gesum Cristo fù nel *monomento*· sta *accorto*, come Gesum fù nel *orto* [2]). Ἐπακολουθοῦσιν δ' εἰς ταῦτα δέκα λέξεις ἐκ τῶν βαρβαροφώνων καὶ ἀκαταλήπτων, ὧν βρίθουσι τὰ μαγικὰ βιβλία, ἀναμιγνύονται δ' εἰς ταύτας δύο λέξεις ἑλληνικαὶ (*χειρὶ βέλους*) καὶ δύο πιθανῶς ἰταλικαὶ (con consegramine = con consacrazione?). Ἕπεται δ' ἐπίκλησις τῆς Παναγίας καί τινων ἁγίων, δικαιολογοῦσα τὴν παρεμβολὴν τῆς μαγικῆς ἐπῳδῆς εἰς ἱερατικὸν βιβλίον.

Παράδοσις περὶ θησαυροῦ.

Ἡ δευτέρα ἀνακοίνωσις τοῦ Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη εἶναι παράδοσις τοῦ χωρίου Μεσκλὰ τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας, ἔμμετρος εἰς δύο στίχους:

Ζερβὰ δεξιὰ 'ς τὸν Πριναρὲ εἶναι πολὺ λογάρι.
Χήρας ὑγιὸς θὲ νὰ τὸ βρῇ κατσουλοπαιγνιδιαρης.

Ὁμοίαν κρητικὴν παράδοσιν βλ. ἐν ταῖς ἐμαῖς Παραδόσ. σ. 231. 1018. Καὶ κατὰ ταύτην τὸν θησαυρὸν θὰ εὕρῃ «χήρος ὑγιὸς χοιροβοσκός». Τὸ ἐπίθετον *κατσουλοπαιγνιδιάρης* σημαῖνον πιθανῶς τὸν δόλιον (ἐκ τοῦ κατσοῦλα=γάτα καὶ παιγνίδι) φέρεται καὶ ἐν κρητικῷ ᾄσματι (Jeannaraki σ. 177 ἀρ. 236,2).

Χήρας ὑγιὲ πλανόμματε κατσουλοπαιγνιδιάρη.

[1]) Ἀμήν. Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου θεοῦ. Ἀμήν.

[2]) Φοβοῦ, φοβοῦ, καθὼς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μὲ τὴν Παναγίαν· στάσου προσεκτικὸς (καὶ ἑπομένως ἀκίνητος), καθὼς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸ μνημεῖον (τὸν τάφον)· στάσου προσεκτικὸς (ἔχε τὸν νοῦν σου), καθὼς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸν κῆπον (τῶν ἐλαιῶν). — Αἱ φράσεις αὗται, αἱ σχεδὸν οὐδὲν ἔχουσαι νόημα, κατεσκευάσθησαν προδήλως χάριν τῆς παρηχήσεως: attento - monomento, accorto — orto. Ὅθεν ὑποθέτω ὅτι καὶ ἡ πρώτη εἶναι παρεφθαρμένη, διότι θὰ εἶχε καὶ αὕτη παρήχησιν τῶν δύο κώλων· ὡς ἔχει νῦν ἴσως σημαίνει, φοβοῦ, ὡς ἐφοβεῖτο ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ βλέπων τὴν ἐπίσης φοβουμένην Παναγίαν, ἐν ἀναφορᾷ πιθανῶς πρὸς τὸν ὕμνον: Stabat mater dolorosa, juxta crucem lacrimosa dum pendebat filius.

Προγνωστικόν.

Τὸ δὲ προγνωστικὸν τοῦ 1909 ἀντεγράφη βεβαίως ἀπὸ χειρόγραφον Παντοτεινὸν καλαντάριον, οὗ περιγραφὴν καὶ πολλὰ ἀποσπάσματα ἐδημοσίευσεν ὁ ἐκδότης τῷ 1892 ἐν Παρνασσῷ τ. ΙΕ΄ σ. 315 κἑ. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο Καλαντάριον εἰκάζω, ὅτι εἶναι ἀντιγεγραμμένον ἀπὸ μετάφρασιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἔντυπον ἀλλογλώσσου βιβλίου: «Χρονικὸν προγνωστικὸν ἤτοι Καλαντάριον παντοτεινόν»· τοῦ ὁποίου μίαν ἔκδοσιν γινώσκω τὴν τοῦ 1820, ἐν Βιέννῃ ἐπιμελείᾳ Γ. Ῥουσιάδου. Ἀλλὰ θὰ ὑπῆρχον καὶ προγενέστεραι ταύτης, διότι εἰς ταύτας ἀναφέρεται τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ βιβλίου: «ἐκ διαφόρων παλαιῶν ἐκδόσεων ἐρανισθέν».

Δεισιδαιμονίαι.

Αὐτ. σ. 428. ***Ν. Χ. Σήφακα****, προλήψεις περὶ νυχιῶν.*

Μετάφρασις ἀγγλικοῦ ἑξαστίχου περὶ κοπῆς τῶν ὀνύχων.

Ἐπῳδαί.

Αὐτ. σ. 435. *Ι.* ***Σ. Μαρκάκι****, Γηθειὰ βυζοῦ γυναικός.*

Ἐπῳδὴ ἐκ Πεδιάδος εἰς πόνον μαστοῦ θηλαζούσης γυναικός, ὁμοία πρὸς ἐπῳδὴν τῆς Οἰνόης τοῦ Πόντου, ἣν παραθέτω ὧδε ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Συμβουλίδου, θεωρῶν διδακτικωτάτην τὴν ἀντιπαραβολὴν αὐτῶν.

Κρητικὴ ἐπῳδή:

Ὡς ἐκινήσανε οἱ δεκατρεῖς νυφίτσαις, οἱ καλαῖς νυφίτσαις, καὶ ἐπήρανε τὰ σταμνάκια τους, τὰ χρυσομπαρτακάκια τους, νὰ πάνε νὰ γεμίσουνε, ’ς τὴ στράτα τοὺς ἀπάντηξε ἕνας κοντὸς κοντούτσικος, κοκκινοβρακούτσικος, τρὶς (;) τὸ σῶμα, τρὶς τὴν ἡλικία, κ’ ἐγελάσανε κ’ ἐτσουτσουρίσανε· κ’ ἐθάρρει πῶς τὸν ἐπαίξανε, καὶ λέει τους: «Εἶντα γελάσετε; γιὰ μένα; καὶ εἶντα ἐτσουτσουρίσατε, ὅπου νὰ μπῇ τρίχα ’ς τὸ βυζί σας, τὸ γάλα νὰ σταθῇ, τὸ αἷμα νὰ κινήσῃ». Καὶ πιάνει τσοι ῥῖγος, τούρτουρο καί τς ἐτίναξε. Καὶ γιαγέρνουν εἰς τὸ σπίτι καί τς ἀρωτήξανε. «Εἶντά χετε καὶ ἐγιαγύρετε εἰς τὸ σπίτι κ’ ἔπιασέ σας ῥῖγος καὶ τούρτουρο;—Εἰς τὴ στράτα μᾶς ἀπάντηξε ἕνας κοντὸς κοντούτσικος, κοκκινοβρακούτσικος, τρὶς τὸ σῶμα, τρὶς τὴν ἡλικία, κ’ ἐγελάσαμε, κ’ ἐτσουτσουρίσαμε, κ’ ἐθάρρει πῶς τὸν ἐπαίξαμε.—Γιαγύρετε νὰ τὸν ἐφτάσετε, πρὶν νὰ διαβῇ γεφῦρι, νὰ τοῦ πῆτε, δὲν ἐγελάσαμε γιὰ σέ, καὶ δὲν ἐτσουτσουρίσαμε γιὰ σέ, μὰ εἴδαμε ἀγρίμι ’ς τὸ γιαλὸ καὶ ψάρι εἰς τὰ ὄρη.—Ἂς ἔβγ’ ἡ τρίχα ἀπὸ τὸ βυζί σας, τὸ αἷμα νὰ σταθῇ, τὸ γάλα νὰ κινήσῃ ὡς βρύσῃ».

Ἡ γηθειὰ λέγεται εἰς πόνον μαστοῦ γυναικός, ἐπιφέροντα ἐπίσχεσιν τοῦ γάλακτος.

Ποντικὴ ἐπῳδή.

Τὸ τροπάριν τοῦ βυζίου. — Ἀφέντην ὁ Χριστὸν ἐπέρασεν, πιθαμὴν τὸ κῶδιν[1]) ἄτον καὶ δύο ἡ γενειάδα του. Εἶδεν ἄτονα καὶ ἡ κόρη καὶ ἐξεροχαχάνισεν. «Ἂν εἶδες με διὰ κάκος κ' ἐξεροχαχάνισες, νὰ βγαίνῃ ἡ τρίχα τοῦ μαλλιοῦ σου καὶ νὰ μπαίνῃ 'ς σὰ σερανταδύο φλέβες ἀπέσου. Ἐσὺ ν' ἀποθάνῃς ἀς σὸ βυζὶν καὶ τὸ μωρό σου ἀς σὸ λιμόν.—Ὄχι, ἀφέντη μου Χριστέ, τὴ διαντή μου εἶδα κ' ἐξεροχαχάνισα. — Ἂν εἶδες τὴ διαντή σου κ' ἐξεροχαχάνιασες, νὰ βγαίνῃ ἡ τρίχα τοῦ μαλλίου σου ἀς σὰ σερανταδύο σου φλέβες, καὶ σὺ νὰ γλυτώνῃς ἀς σὸ βυζὶν καὶ τὸ μωρό σου ἀς σὸ λιμόν».

Αὐτ. *Ἰωσ. Κουτσαυτάκι. Γηθειὰ γιὰ τὴ μουρνιά.*

Ἐπῳδὴ ἐξ Ἀχλάδος (τοῦ δήμου Τυλίσσου τῆς ἐπαρχίας Μαλεβιζίου τῆς Κρήτης) πρὸς θεραπείαν τοῦ δερματικοῦ νοσήματος, *μουρνιᾶς*, τοῦ ἄλλως *μούρου* καλουμένου. Στηρίζεται εἰς τὴν ὁμωνυμίαν τῆς νόσου καὶ τοῦ δένδρου *μουρνιᾶς* (μορέας). Ἡ γηθειὰ συνίσταται εἰς τούτους τοὺς λόγους μόνον: «Ὁ Κοσμᾶς καὶ ὁ Δαμιανὸς καὶ ὁ ἅγιος Νικήτας ἐφύτεψαν τρία δεντρά, μουρνιὰ δάφνη καὶ μηλιά· ἐξεράθηκ' ἡ μουρνιὰ καὶ ἐβλάστησ' ἡ δάφνη κ' ἡ μηλιά». Ἡ γηθειὰ πρέπει νὰ ἐπαναληφθῇ τρία Σάββατα πρωῒ πρωῒ καὶ νὰ εἶναι ἐκεῖνος ποῦ θὰ τὴν κάμῃ νηστικός, καὶ νὰ κρατῇ τρία μάθια τῆς μουρνιᾶς (τοῦ δένδρου), καὶ νὰ ἔχῃ ἕνα καψάκι νερὸ καὶ ἄλλο ἕνα καψάκι μὲ κάρβουνα. Ἀφοῦ τελειώσῃ ἡ γηθειά, ῥήχνει τὰ τρία μάθια τῆς μουρνιᾶς εἰς τὰ κάρβουνα καὶ καίονται, μὲ τὸ νερὸ ῥαντίζει τὴν μουρνιὰν (τὴν πληγὴν) καὶ λέγει τρὶς τὴν ἐπῳδήν.

Ἐπῳδὴ τῆς αὐτῆς νόσου «εἰς μόρουν ζώου ἢ ἀνθρώπου» ἐδημοσιεύθη ἐκ βενετικοῦ κώδικος τοῦ ΙϚ′ ἢ ΙΖ′ αἰῶνος ὑπὸ *Vassiliev*, Anecdota graeco-byzantina σ. 335.

Δημοτικὰ ᾄσματα.

Αὐτ. σ. 438. *Κρητικὴ μοῦσα. Τὰ φρούρια τῆς Κρήτης.*

Οἱ πρῶτοι 4 στίχοι δημώδους ᾄσματος:

Τοῦρκοι σὰν δῆτε πόλεμο καὶ στενοχωρηθῆτε,
δῶστε Χανιὰ καὶ Ῥέθεμνος, Σοῦδα καὶ Σπιναλόγκα,
τὸ Κάστρος μὴ τὸ δώσετε, τὴ ξακουσμένη χώρα,
ὅπου τὴν εἶχαν οἱ Βενετοί (;) . . .

[1]) Λέξις ἄχρηστος. Ἴσως σημαίνει τὴν κόμην (πιθανῶς ἡ ἀρχαία κώδιον)·

Le monde hellénique. Ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος. Ἐν Ἀθήν.

Ἀρ. 353. 24/6 Ἰουν. 1909. *Chansons populaires.*

Ἔμμετρος γαλλικὴ μετάφρασις 9 δημοτικῶν ᾀσμάτων ἐκ τῆς Ἀνθολογίας Ἄγ. Θέρου ὑπὸ Pierre Baudry.

Αὐτ. *Ἀποχαιρετισμός.*

Δημῶδες μοιρολόγιον ἐκ συλλογῆς Ἰω. Γ. Θεοδωροπούλου.

Νέα ζωή. Μηνιαῖον ὄργανον τοῦ ὁμωνύμου φιλολογικοῦ συλλόγου. Ἀλεξάνδρεια. 1909 ἔτ. Ε'.

Ἀρ. 56. 57 σ. 235-8. 256. 277-280. *Ῥοδίτικα τραγούδια τοῦ γάμου. Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτον συλλογὴν Δ. Δέσποτα.*

Πλουσία συλλογὴ γαμηλίων ᾀσμάτων τῆς Ῥόδου μετά τινων ἑρμηνευτικῶν σημειώσεων περὶ τῶν ἐθίμων, εἰς ἃ ἀναφέρονται. Ὀλίγα ῥοδιακὰ γαμήλια ᾄσματα ἔχουσι δημοσιευθῇ ἐν *Πανδώρᾳ* 1862 τ. ΙΒ' σ 599-60, ἀλλ' αἱ ἐν τῇ *Νέᾳ ζωῇ* δημοσιευθεῖσαι παραλλαγαὶ τούτων εἶναι πληρέστεραι καὶ ἀκριβέστεραι. Καὶ ταῦτα καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ᾄσματα τῆς συλλογῆς τοῦ Δέσποτα παρουσιάζουσιν ἀξίας λόγου διαφορᾶς, παραβαλλόμενα πρὸς τἄλλα ἑλληνικὰ γαμήλια ᾄσματα. Ὡς σημειώνει ὁ Κ. Ν. Κ. ἐν σ. 256 τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος, τᾴσματα ταῦτα ἐν μὲν τῇ πόλει τῆς Ῥόδου δὲν ἀκούονται πλέον, διετηρήθησαν δ' εἰς ὀλίγα χωρία τῆς νήσου μόνον.

Αὐτ. σ. 291. *Δημοτικὸ τραγοῦδι Κρήτης. Ὁ ξαρματωμένος*

Ἀνατύπωσις ᾄσματος ἐκ τῆς συλλογῆς Γιάνναρη σ. 169 ἀρ. 231.

Νεολόγος Πατρῶν, ἐφημερίς.

29 Μαρτίου 1909. Τὸ πάσχα ἐν Ζακύνθῳ. Ἡ γλόρια καὶ τὸ κομμάτι. Ἄλλα ἔθιμα.

Ἀνώνυμος Ζακύνθιος ἐδημοσίευσε πρὸ εἰκοσαετίας ἐν τῇ Ἑστίᾳ (τ. ΚΖ' σ. 338) περιγραφὴν τῶν κατὰ τὴν μεγάλην ἑβδομάδα καὶ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα ἐθίμων τῶν Ζακυνθίων. Αὕτη δὲ διὰ πολλῶν περιέργων λεπτομερειῶν συμπληροῦται ὑπὸ τῆς προκειμένης διατριβῆς.

Ἡ τὴν πρωΐαν τοῦ μεγάλου Σαββάτου τελουμένη ἀκολουθία τῆς πρώτης Ἀναστάσεως λέγεται ἐν Ζακύνθῳ *γλόρια* ἢ τὸ *κομμάτι.* Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὄνομα ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ λατινικῇ

μητροπόλει κατὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ ἐνετοκρατίας ψαλλομένου Gloria in excelsis deo, *κομμάτι* δ' ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ἔθους, τοῦ νὰ φέρῃ ὁ κρεοπώλης εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Ἐνετοῦ προβλεπτοῦ *τὸ πρῶτο κομμάτι* τοῦ πρώτου σφαγέντος ἀμνοῦ, λαμβάνων παρ' αὐτοῦ ἀμοιβὴν χρυσοῦν *τσεκίνι*. Κατὰ τὴν πρώτην ἀνάστασιν, ἐνῷ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν κρούονται πάντες, παιανίζει ἅμα ἡ μουσικὴ καὶ πυροβολισμοὶ ἠχοῦσιν, εἰς ἔνδειξιν χαρᾶς. «Συγχρόνως ἀπὸ τὰ παράθυρα ῥίπτεται ὅτι ἀγγεῖον ἄχρηστον *πρὸς χαρὰν τοῦ Χριστοῦ καὶ μπομπὴ τῶν Ὀβραίωνε*, ἐνῷ δαγκάνουν καὶ κλειδὶ λέγοντες οἱ μέν, *Σιδερένιο τὸ κεφάλι μου, κοφίνι τῶν Ὀβραίωνε*, οἱ δέ, *Τὰ δόντια μου δυνατὰ σὰν τὸ θεὸ ἢ σὰν τὸ σίδερο*. Ἔπειτα ἀπὸ τὸ δάγκασμα τοῦ κλειδιοῦ τρίβουν τοὺς ὀφθαλμοὺς μὲ τὸν *ἀμνόν*, δηλαδὴ μὲ τὰ πέταλα ἀπὸ τριαντάφυλλα καὶ νεραντζάνθια, τὰ ὁποῖα τὴν μεγάλην Παρασκευὴν παίρνουν ἀπὸ τὸν ἐπιτάφιον». — Ἄλλοτε ὑπὸ σωροὺς δάφνης ἔθετον *σουσουράγιας* (σεισοπυγίδας) καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἱερεὺς ἐξεφώνει «Ἀνάστα ὁ θεὸς» ἐλάκτιζον τοὺς σωρούς, καὶ τὰ πτηνὰ ἀφίπταντο. Νῦν τὸ ἔθιμον τοῦτο διατηρεῖται εἰς ἐξοχικάς τινας ἐκκλησίας μόνον. — Τὸ πένθος τῆς μεγάλης Ἑβδομάδος διαδέχεται χαρὰ καὶ φαιδρότης, ἄνθη δάφναι, μύρτοι εἶναι ἐσκορπισμέναι πανταχοῦ, καὶ τὰ μαγαζιὰ εἶναι ἐστολισμένα μὲ ὅλα τὰ πασχαλινὰ εἴδη. Ὁ κόσμος περιφέρεται πρὸς ἀγορὰν τῶν ἀναγκαιούντων, διότι κατὰ τὰς ἑορτὰς εἶναι κλειστὰ σχεδὸν ὅλα. — Τὸ μεσονύκτιον τελεῖται ἡ ἀκολουθία τῆς Ἀναστάσεως ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Σολομοῦ ἐπὶ ἐξέδρας ἐπὶ τούτῳ ἱδρυομένης. Ἡ δ' ἡμέρα τοῦ πάσχα ἑορτάζεται μὲ φαιδρότητα καὶ τραγούδια, χωρὶς πυροβολισμοὺς καὶ μέθην καὶ θορύβους. — Ἄλλοτε αἱ ἐκκλησίαι περιέφερον ἐν λιτανείᾳ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, τινὲς δὲ τούτων τὴν δείλην περιέφερον τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Νῦν δὲ αἱ μικραὶ αὗται λιτανεῖαι κατηργήθησαν καὶ μόνον μία λιτανεία γίνεται τὴν δείλην τοῦ Πάσχα τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Λαζάρου. «Ἐκεῖ συσσωρεύεται ἄπειρος κόσμος, διότι γίνεται πανήγυρις καὶ καίονται πυροτεχνήματα καὶ ὁ *Ἰούδας*. Τὸ *κάψιμο* τοῦτο τοῦ Ἰούδα εἶναι παμπάλαιον ἔθιμον, ὅπερ ἐπὶ ἐνετοκρατίας μίαν φορὰν ἐπροξένησεν ἔφοδον κατὰ τῶν Ἑβραίων, διότι ἡ ἐνετικὴ ἀρχὴ δὲν ἐπέτρεψε νὰ καῇ τὸ ἐξ ἀχύρου

ὁμοίωμα, τὸ ὁποῖον παρίστανε γνωστὸν Ἑβραῖον».—«Τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα οἱ ἱερεῖς μοιράζουσι εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἐνοριτῶν καὶ φίλων τὸ *αὐγοκούλουρον*, δηλαδὴ αὐγὰ κόκκινα καὶ κουλουράκια λειψά. Τὰ κουλουράκια κρεμῶνται εἰς τὰς εἰκόνας».— Περὶ τῶν ἐν Ζακύνθῳ ἐθίμων κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῶν Παθῶν καὶ τῆς διακαινησίμου διέλαβε διεξοδικῶς καὶ ὁ Ζακύνθιος λόγιος Λεωνίδας Χ. Ζώης ἐν Ἐκκλησιαστικῇ ἀληθείᾳ (ἔτ. ΚΒ´ 1902 ἀρ. 39 - 41), περιγράφων πάντα τὰ ἐν τῇ προκειμένῃ διατριβῇ ἀναφερόμενα ἔθιμα, πλὴν τοῦ τῆς καύσεως τοῦ Ἰούδα.

Παράδοσις περὶ τοῦ Μαρτίου.

Αὐτόθι. ***Λεων. Χ Ζώη***, *Ἐκ τῆς λαογραφίας τῆς Ζακύνθου. Ἡ τρεῖς ἡμέραις τσῆ γρῆας. Τὸ κόνισμα.*

Οἱ τρεῖς ἡμέραις τῆς γρίας, εἶναι αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Μαρτίου, περὶ ἧς φέρονται καὶ ἐν Ζακύνθῳ δύο παραδόσεις, οὖσαι παραλλαγαὶ τῆς πανελληνίου παραδόσεως, περὶ ἧς ἐπραγματεύθην ἐν Παραδόσ. σ. 874-902. Αἱ ζακύνθιαι παραλλαγαὶ δὲν ἀναφέρουσιν ἀπολίθωσιν τῆς γραίας καὶ τοῦ ποιμνίου της, ἀλλὰ κατὰ τὴν μὲν πρώτην ἡ γραῖα, ἀναγκασθεῖσα ὑπὸ τοῦ ψύχους νὰ κλεισθῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ της καὶ ν' ἀνάψῃ πυρὰν ὅπως θερμανθῇ, ἐκάη, μεταδοθείσης τῆς πυρᾶς εἰς τὰ ἐνδύματά της· κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν ἡ γραῖα κλεισθεῖσα εἰς τὴν καλύβην της, ἕνεκα τοῦ ψύχους, ὅτε τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ Ἀπριλίου ἐξῆλθεν αὐτῆς καὶ μετέβη νὰ περιποιηθῇ τὰ κτήνη της, εὗρε πάντα νεκρά.

Λιτανεία καὶ πανήγυρις.

Τὸ δὲ *κόνισμα* εἶναι εἰκὼν ἐπὶ ξύλου μετ' ἀργυρᾶς ἐπενδύσεως τῆς Παναγίας, ἐπικαλουμένης *Λαουρένταινας*, διότι κατὰ τὴν παράδοσιν εὑρέθη ὑπό τινος *Λαουρέντου* ἤτοι μαθητευομένου κτίστου (ἰταλ. lavorante, ἐνετ. laorente). Τοῦτο δὲ τὴν δευτέραν τῆς Διακαινησίμου περιάγεται ἐν λιτανείᾳ καὶ γίνεται καὶ πανήγυρις. Ὁ Ζώης ἱστορεῖ τὰς διαφόρους μεταβολὰς τὰς ἐπιγενομένας ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς λιτανείας ἀπὸ τοῦ 1478, ὅτε ἐκτίσθη ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς Ζακύνθου ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Λαουρένταινας.

Νέον πνεῦμα, πολιτική, φιλολογικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἐπιθεώρησις. Ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Δημοτικὸν ᾆσμα.

1909. Ἔτος Α΄ σ. 228. Δημοτικὴ ποίησις.

Ἓν δημοτικὸν ᾆσμα σουλιώτικον, παραλλαγὴ τοῦ παρὰ Passow ἀρ. 204.

Τὰ αὐγὰ τοῦ Πάσχα.

Αὐτ. σ. 382. ***Λ. Ν. Σουλλίδου,*** *Τὸ ἔθιμον τῶν πασχαλινῶν αὐγῶν.*

Βραχεῖα καὶ ἀναξία λόγου σημείωσις περὶ τοῦ ἐθίμου τούτου ἐν Γαλλίᾳ, μεταφρασθεῖσα βεβαίως ἐκ γαλλικοῦ πρωτοτύπου. Ἐν τούτῳ ἀναφέρεται καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ γνωστοτάτου συγγραφέως δουκὸς τοῦ Saint-Simon, μεταβληθέντος ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ εἰς ἅγιον Σίμωνα. Ὁ ἀναμένων ἕνεκα τῶν ἐπαγγελιῶν τῆς ἐπιγραφῆς ἀναγραφήν τινων τοὐλάχιστον τῶν πολυπληθῶν ἐν ἑλληνικαῖς χώραις ἐθίμων, τῶν συναπτομένων πρὸς τὰ πασχαλινὰ αὐγά, ὀφείλει ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἐν τέλει τοῦ ἀρθριδίου δήλωσιν: «Τὴν περιγραφὴν τοῦ ἐθίμου τῶν ἐρυθρῶν αὐγῶν παρ' ἡμῖν παραλείπομεν, ὡς πασιγνώστου» καὶ εἰς τὴν βεβαίωσιν, ὅτι παρ' ἡμῖν τὸ ἔθιμον τοῦτο δὲν ἐξεφυλίσθη!

Δημοτικὸν ᾆσμα.

Αὐτ. σ. 392. *Πατριωτικὰ τραγούδια. Ἑλένη Μπότσαρη.*

Ἀνατύπωσις τοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος τῆς Ἑλένης Μπότσαρη ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ *Ἀραβαντινοῦ* (σ. 52 ἀρ. 60).

Ἔθιμα Ἰουδαίων κατὰ τὸ Πάσχα.

Αὐτ. σ. 398. *Τὸ πάσχα παρ' Ἑβραίοις. Ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ* ***Γ.***

Περιληπτικὴ ἀναγραφὴ τῶν ἐθίμων τῶν σημερινῶν Ἑβραίων κατὰ τὸ πάσχα, ἄνευ σημειώσεως τῶν κατὰ τόπους παρατηρουμένων διαφορῶν.

Παραδόσεις περὶ Νεράιδων.

Αὐτ. σ. 402-3, ***Ἰω. Καπετανστρατάκη,*** *Ἡ νεράϊδες.*

Λογοτέχνημα, ἐν ᾧ οὐχὶ ἀδεξίως ἐγκαταπλέκονται στοιχεῖα τῶν περὶ Νεράιδων δημωδῶν παραδόσεων.

Εἰκόνες ἑλληνικῶν ἐθίμων.

Αὐτ. ἀρ. 24-5 Ἀπριλ. *Τὸ πάσχα ἐν τοῖς Πατριαρχείοις.*

Πέντε εἰκόνες ἐκ φωτογραφιῶν τμημάτων τῆς πομπῆς τοῦ πάσχα ἐν τῷ οἰκουμενικῷ πατριαρχείῳ.

Αὐτ. σ. 425. ***Φ. Ἀριστέως*** *Τὸ παραμῦθι τοῦ παπποῦ.*

Εἰκὼν ἀπεικονίζουσα γέροντα ἱερέα, λέγοντα παραμῦθι.

Νέος Ἑλληνομνήμων. Τριμηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα συντασσόμενον καὶ ἐκδιδόμενον ὑπὸ Σπ. Π. Λάμπρου. Ἐν Ἀθ. 1909.

Οἰκογενειακὸν ὄνομα.

Τόμ. Ϛ΄ σ. 48-51. *Ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης οἶκος Ὑαλέα.*

Εἰδήσεις ἐκ χειρογράφων περὶ τῶν φερόντων τὸ ἐπώνυμον Ὑαλέας Θεσσαλονικέων, ὧν ἀρχαιότατος ὁ παπᾶς Ὑαλέας ὁ γράψας ἐν ἔτει 1281 κώδικα εὑρισκόμενον νῦν ἐν τῇ παρὰ τὰς Σέρρας Μονῇ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου

Μεταξωτοὶ ἄρτοι.

Σ. 114-5. *Μεταξωτοὶ ἄρτοι.*

Ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ Δ. Ῥοῦσος παρατηρεῖ ὅτι οἱ ὑπὸ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου ἀναφερόμενοι μεταξωτοὶ ἄρτοι ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τοὺς σηστοὺς καὶ κρησερίτας τῶν ἀρχαίων, καὶ τοὺς ἄσπρους καὶ σημιδαλάτους τοῦ Πτωχοπροδρόμου. Μεταξωτὸν σημαίνει τό τε κόσκινον τὸ ἀπὸ μεταξωτὸν ὕφασμα κατεσκευασμένον καὶ τὸ δι᾿ αὐτοῦ κοσκινισθὲν ἄλευρον. Πρβλ. καὶ τὰς φράσεις τῆς δημώδους (ἐν Περιστάσει τῆς Θρᾴκης): Αὐτὸς εἶνι πολὺ ἄρκουdας, τρώγ᾿ γούλου μιταξουτὸ ψωμί. Θὰ νὰ κάνου παξμάδια, ἄμ᾿ δὶν ἔχου μιταξουτό.

Παναθήναια. Δεκαπενθήμερον εἰκονογραφημένον περιοδικόν Ἀθῆναι Διευθυντὴς Κίμων Μιχαηλίδης.

Παράδοσις περὶ τοῦ ἁγίου Κασσιανοῦ.

Τόμ. ΙΕ΄ 29 Φεβρ. 1908 σ. 293-7. ***Χ. Χρηστοβασίλη***, *ὁ ἅγιος Κασσιανός.*

Εἶναι γνωστὴ ἡ δημώδης διήγησις, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐτραπέλων *Αἰτίων*, ἡ ἐξηγοῦσα διατὶ ὁ ἅγιος Κασσιανὸς ἑορτάζεται

κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος, τὴν 29 Φεβρουαρίου τῶν δισέκτων ἐτῶν. Ταύτην διεσκεύασε ποιητικῶς χαριέστατα ὁ Γ. Μ. Βυζυηνὸς (Ἀτθίδες αὖραι, Λονδ. 1884 σ. 293-310). Ἐπιχειρήσας καὶ ὁ Χρηστοβασίλης νὰ διασκευάσῃ λογοτεχνικῶς τὴν αὐτὴν παράδοσιν, κατεσκεύασεν ἀπειρόκαλον καὶ ἀνούσιον διήγημα, ἀντάξιον καθ' ὅλα τῶν κακοτέχνων ᾀσμάτων καὶ παραμυθίων, τὰ ὁποῖα κατὰ καιροὺς ἐξέδωκε, παραμορφώσας τὰ δημώδη μνημεῖα καὶ διαφθείρας τὸ κάλλος αὐτῶν.

Δημῶδες ᾆσμα.

Αὐτ. 31 Μαρτ. 1908 σ. 358. *Ἡ κουμπάρα. Ἐκ τῆς συλλογῆς Κων. Σ. Γούναρη.*

Ἀξιόλογος παραλλαγή, ἐκ τοῦ χωρίου Σκυλόγιαννη τῆς βορείου Εὐβοίας, τοῦ δημώδους ᾄσματος, περὶ οὗ ἐκτενέστερον διαλαμβάνομεν κατωτέρω (σ. 383 κἑ.)

Ὄμδουρμαν.

Τόμ. ΙϚ´ 15-30 Σεπτ. 1908 σ 307—310. ***Μιχαὴλ Χ. Λουκᾶ,*** *Ὄμδουρμαν.*

Περιγραφὴ τοῦ βίου καὶ τῶν ἠθῶν τῶν ἰθαγενῶν κατοίκων τῆς Ὄμδουρμαν, ἄλλοτε πρωτευούσης τοῦ Σουδάν, ἰδίως δὲ μεγάλης τινὸς *φανταζίας*, ἤτοι ὀργιαστικῆς εὐωχίας ἐν τῇ οἰκίᾳ ἑνὸς τούτων. Εἶναι γεγραμμένη μετὰ δυνάμεως καὶ τέχνης καὶ διαφαίνεται ἐν αὐτῇ εὐστοχία καὶ ἀκρίβεια παρατηρήσεως.

Μοιρολόγια.

Τόμ. ΙΖ´ 15 Ὀκτ. 1908 σ. 13-4. ***Θέρου Ἄγιδος** (Σπ. Ι. Θεοδωροπούλου) Μανιάτικα μυρολόγια.*

Σημείωσις περὶ τῶν μοιρολογίων τῶν Μανιατῶν, μεταφρασθεῖσα καὶ γαλλιστὶ ἐν τῷ Monde hellénique, (Βλ. ἀνωτέρω σ. 125-6).

Διγενὴς Ἀκρίτης.

Αὐτ. 30 Νοεμβρ. 1908 σ. 97-106. **Ch. Diehl**, *Διγενὴς Ἀκρίτας, μεταφρ. Γ. Στρατήγη.*

Μετάφρασις τοῦ Ι´ κεφαλαίου (Le roman de Digenis Akritis) τοῦ βιβλίου τοῦ *Ch. Diehl*, Figures byzantines (2ème Série, Par. 1908 σ. 291-319), ἐξ οὗ παρέλιπεν ὁ μεταφραστὴς τὴν εἰσαγωγήν, ἔνθα διὰ βραχέων ἀλλὰ σαφέστατα καταδεικνύεται ὁπόσον ἐκ

τοῦ ἔπους τοῦ Ἀκρίτου προάγεται ἡ γνῶσις τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἶναι ὁμόλογον πρὸς τὸ ἄλλο ὅλον βιβλίον τοῦ Diehl, ὅπερ εἶναι γεγραμμένον χάριν τῶν πολλῶν. Περιορίζεται δ' εἰς περίληψιν μόνον τοῦ ἔπους καὶ εἰς καλαισθητικάς τινας παρατηρήσεις καὶ εἰς ὀλιγίστας ἄλλας γενικωτέρας φύσεως, καὶ δὲν διαλαμβάνει περὶ τῶν πολυπληθῶν ζητημάτων, ἅτινα προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἀκριβοῦς ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως τοῦ ἔπους καὶ τῶν συναφῶν αὐτῷ δημοτικῶν ᾀσμάτων. Ὅθεν ἀμφίβολος ἡ χρησιμότης τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἑλληνικήν· ἀλλ' ὁ μεταφραστής, ἴσως εὐλόγως, ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ γίνεται γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς παρ' ἡμῖν πᾶν ὅ τι δήποτε ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐθνικὸν ἔπος ἡμῶν.

Ἕνεκα δ' ὅμως τοῦ σκοποῦ τούτου, δὲν θὰ ὑποληφθῇ ἴσως ὑπερβολικὴ ἡ ἀξίωσις μείζονος σαφηνείας καὶ ἀκριβείας ἐν τῇ μεταφράσει. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ μεταφραστὴς δὲν κατέβαλε τὴν προσήκουσαν προσοχὴν εἰς τοῦτο. Ὁ Diehl παραθέτει πολλὰ ἀποσπάσματα τοῦ ἔπους ἐν γαλλικῇ μεταφράσει, ὁ δὲ μεταφραστής, ὀρθότατα ποιῶν, λαμβάνει ταῦτα ἐκ τοῦ κειμένου. Ἀλλ' ἦτο χρεία νὰ ἑρμηνεύσῃ λέξεις τινὰς ἀχρήστους νῦν καὶ ἀκατανοήτους εἰς τοὺς πολλούς, καὶ νὰ μὴ περιορισθῇ εἰς τὴν ἑρμηνείαν τεσσάρων λέξεων μόνον [1]). Πρόσθες δ' ὅτι τὸ κείμενον καθίσταται ἐνίοτε ἀπρόσιτον ἕνεκα ἐσφαλμένης μεταγραφῆς ἢ τυπογραφικῶν ἁμαρτημάτων. Π. χ. εἰς τὸ ἐν σ. 98 στήλ. β´ δωδεκάστιχον ἀπόσπασμα παρατηροῦνται τὰ ἑξῆς ὄχι ἀνάξια λόγου σφάλματα:

Παναθήναια	*Κείμενον*
Ὀργυῖας ἔχων μῆκος	ὀργυῖαν ἔχον μῆκος
διὰ τὸν καταψύκτην	διὰ τὸ καταψυχίτζιν
τὸν μαργαριτάριν	τὸ μαργαριτάριν
ἡ βραχηλέα — ἔγημεν	ἡ τραχηλέα — ἔγεμεν
ἀντὶ δὲ ἔργον τοῦ χρυσοῦ	ἀντὶ δὲ ἔργου τοῦ χρυσοῦ

[1]) Ὁ μεταφραστὴς ἑρμηνεύει τὰς λέξεις *βαΐτσα* = ὑπηρέτρια (μᾶλλον παιδίσκη), *πάρδους* = λεοπαρδάλεις (ἀκριβέστερον παρδάλεις ἢ τοὐλάχιστον πάνθηρας) *χυμευτὰς εἰκόνας* = σμαλτωμένας (καλῶς, ἀλλὰ πῶς νὰ ἐξηγήσῃ ὁ ἀναγνώστης τὸ προηγούμενον *χυμευτὰ ἱμάτια;*) καὶ *βλαττίων* = ἐφιππίων. (Ἀλλὰ βλαττίον ἢ βλαττίν, κυρίως μὲν σημαίνει τὴν πορφύραν, συνεκδοχικῶς δὲ πολυτελὲς ὕφασμα). Ἀφίνει δ' ἀνερμηνεύτους ἄλλας ἐν τῷ αὐτῷ ἀποσπάσματι μᾶλλον δυσνοήτους λέξεις (σμυρίδων, μουτάτους, τσουπάδας).

Τὸ *καταψυχίτζιν* ἢ *καταψύχιν* ἢ *κατάψυχον* (διότι καὶ ὑπὸ τοὺς τρεῖς τούτους τύπους εἶναι εὔχρηστος ἡ λέξις ἐν τῇ μέσῃ ἑλληνικῇ) σημαῖνον τὴν ψυχρὰν αὖραν, δὲν περιέσωσε, καθ' ὅσον γινώσκομεν, ἡ ὁμιλουμένη. Ἦτο ἄρα ἀναγκαῖον νὰ ἐξηγηθῇ ἡ λέξις, τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον παρενόησεν αὐτὴν καὶ ὁ Γάλλος μεταφραστὴς Legrand· ἀντὶ τούτου, ἐπετράπη εἰς τὸν τυπογράφον νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ διὰ τοῦ ἀνυπάρκτου *καταψύκτην*.

Εἶπον ὅτι παραλαμβάνει ὁ μεταφραστὴς τἀποσπάσματα τοῦ ἔπους ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου. Ἀλλ' ὄχι πάντα. Οὐδεμίαν ἄλλην ἔκδοσιν ἔχων, πλὴν τῆς τοῦ τραπεζουντίου χειρογράφου ὑπὸ τοῦ Σάθα καὶ Λεγράνδ, ἐκεῖ ὅπου ὁ συγγραφεὺς παραθέτει ἐξ ἄλλων ἐκδόσεων, μάλιστα ἐκ τῶν βιβλίων τῶν μὴ περισωθέντων ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Τραπεζοῦντος, ὁ μεταφραστὴς ἢ παραλείπει τὸ ἀπόσπασμα (π. χ. ἐν σ. 99 στ. α', παρὰ Diehl σ. 298-9), ἢ ἀναγκάζεται νὰ μεταφράσῃ ἐκ τοῦ γαλλικοῦ. Ἡ τοιαύτη δ' ἐκ μεταφράσεως μετάφρασις ὅσον δεξιὸς καὶ ἂν εἶναι ὁ μεταφραστής, εἶναι περιττὸν νὰ λεχθῇ ὅτι ἀτελέστατα, ἐνίοτε δὲ καὶ πλημμελέστατα, ἀποδίδει τὸν νοῦν καὶ τὴν λέξιν τοῦ πρωτοτύπου.

Καὶ εἰς ἄλλα τινὰ ἐπουσιωδέστερα δὲν δεικνύει ἡ μετάφρασις τὴν ἐπιθυμητὴν ἀκρίβειαν. Ἰδού τινα παραδείγματα: Ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν μεταγραφὴν *Ἕσλιν* δυσκόλως θ' ἀναγνωρίσῃ ὁ ἀναγνώστης τὸν Ὁλλανδὸν καθηγητὴν Hesseling· ἄλλως δὲ αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν συγγραμμάτων, εἰς ἃ γίνονται παραπομπαί, δὲν πρέπει νὰ μεταφράζωνται, ὅπως μὴ παραπλανᾶται ὁ ἀναγνώστης. Ἡ φράσις τοῦ πρωτοτύπου «A l' appel de la sérénade, la jeune fille parait à la fenêtre» μεταφράζεται: «Εἰς τὴν *πρόκλησιν τῆς σερενάτας* ἡ νεᾶνις ἐμφανίζεται εἰς τὸ παράθυρόν της». Διὰ τῆς μεταφράσεως ταύτης μεταφερόμεθα εἰς κόσμον διάφορον τοῦ βυζαντινοῦ. Ἂν προσέκειτο μᾶλλον εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἔπους θὰ διετήρει τὸν βυζαντινὸν χρωματισμὸν καὶ θὰ ἔλεγε πράγματα καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας οἰκειότερα: «Καὶ ὡς τῆς κιθάρας ἤκουσε τὴν ἡδονὴν ἡ κόρη, ἐκ τῆς θυρίδος ἔσκυψε·» τοῦτο τὸ χωρίον τοῦ ἔπους μεταφράζει ὁ Diehl. Ἀόριστος δὲ λίαν εἶναι ἡ φράσις: «Ἕνα μικρὸν στρατιωτικὸν βιβλίον τοῦ 10ου αἰῶνος, *περὶ τακτικῆς πραγματεία,* μᾶς περιγράφει μὲ *γραμ-*

μὰς συγκινητικὰς τὴν σκληραγωγημένην ζωήν». Ὁ Diehl λέγει: Un petit livre militaire du Xe siècle, le traité de Tactique conservé sous le nom de Nicéphore Phocas nous peint *en traits saissisants* la rude existence κλπ Ὁ μεταφραστὴς ὤφειλε νὰ μὴ μεταβάλῃ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. «Περὶ παραδρομῆς πολέμου» τοῦ στρατηγικοῦ ἐκείνου βιβλίου, καὶ νὰ μὴ παρέλθῃ ἀμνημόνευτον τὸ ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Diehl λεγόμενον, ὅτι ἡ συγγραφὴ αὐτοῦ ἀναφέρεται εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρον Φωκᾶν.

Ἡ μετάφρασις αὕτη ἀνεδημοσιεύθη καὶ ἐν Ἀληθείᾳ (ἐφημ. Λεμεσοῦ τῆς Κύπρου) ἀρ. 1450-3.

Ἐρωτόκριτος.

Αὐτ. σ. 209 - 227. ***Γ. Σωτηριάδη,*** *Ἐρωτόκριτος.*

Βλ. ἀνωτέρω σ. 34 κἑ.

Δημώδη ᾄσματα.

Αὐτ. σ. 301.

Ἐκ διαλέξεως τοῦ Σπ. Θεοδωροπούλου «περὶ τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς εἰς τὰ δημώδη τραγούδια», ἧς παρέχουσι περίληψιν, δημοσιεύουσι δύο μοιρολόγια.

Αὐτ. σ. 305 - 6. *Δημοτικὸν τῆς Ῥόδου. Ἐκ τῆς συλλογῆς* ***Παύλου Γνευτοῦ.***

Ἀνέκδοτον ᾆσμα, τοῦ ὁποίου οὐδεμία παραλλαγὴ εἶναι γνωστὴ ἄλλοθεν.

Τόμ ΙΗ΄ σ. 33 - 4. *Δημοτικὰ τῆς Λακεδαίμονος. Ἐκ τῆς συλλογῆς* ***Ἄγιδος Θέρου.***

Δύο δημοτικὰ ᾄσματα, περιεχόμενα καὶ ἐν τῇ συλλογῇ Θέρου (Δημοτικὰ τραγούδια σ. 76. 36). Τὸ πρῶτον εἶναι μοιρολόγιον, τοῦ ὁποίου στίχοι ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐν ἄλλαις ἐκδεδομέναις παραλλαγαῖς. Τὸ δὲ δεύτερον εἶναι ἀτελὴς λακεδαιμονία παραλλαγὴ τοῦ κοινοτάτου ᾄσματος τῆς ἐγκαταλειφθείσης ἐρωμένης, ἥτις κληθεῖσα νὰ στεφανώσῃ τὸν ἀγαπητικόν της νυμφεύεται αὐτὸν μετανοήσαντα κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν γάμων. Τοῦ ᾄσματος τούτου πάμπολλαι ἔχουσι δημοσιευθῇ παραλλαγαί. Πρβλ. *Passow* ἀρ. 436. Ζωγράφ. ἀγὼν σ. 133 ἀρ. 216, σ. 162 ἀρ. 299. *Κανελλάκη,* Χιακὰ ἀνάλεκτα σ. 14-16. 19-20.

74-5. Δελτίον Ἱστορικῆς Ἑταιρ. τ. Β´ σ. 719-721 (Φερτακαίνων). *Lagarde*, Neugriechisches aus Klein Asien, Gottingen 1886 σ. 24-5 [Παραλλαγὴ ἐκ Τελμησοῦ σπουδαιοτάτη, διότι μᾶς δεικνύει ὅτι τὸ ᾆσμα εἶναι τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου καὶ μᾶς ὁδηγῇ νὰ περιλάβωμεν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ᾀσμάτων τῆς ἀπὸ κουμπάρας γενομένης νύφης καὶ ἄλλας σειρὰς ᾀσμάτων, ἅτινα δὲν ἐφαίνοντο ἔχοντα κοινόν τι πρὸς ἐκεῖνα]. *Legrand*, Recueil σ. 300. 302 ἀρ. 135. *Α. Μανούσου*, Τραγούδια ἐθνικά, Κέρκυρα 1850 Β´ σ. 77-8. 105-6 106-8. Νεοελλην. Ἀνάλεκτα τ. Α´ σ. 90. Β´ σ. 437-9, ἀρ. 9. 10. *Σπ. Ἀναγνώστου*, Λεσβιακὰ σ. 229-231. *Κατραμῇ*, Φιλολογικὰ ἀνέκδοτα Ζακύνθου σ. 473-4. Πανδώρ. τ. ΙΕ´ σ. 417 (Κορσακῆς). Βύρων, περιοδ. Α´ σ. 938-9. Πλάτων, περιοδ. σύγγρ. Ἀθ. 1880 τ. Β´ σ. 240 (ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐκδότου). *Wescher*—*Μανωλακάκη*, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 75-6 ἀρ. 15. *Jeannaraki*, Ἄσματα Κρητικὰ σ. 224 ἀρ. 287, σ. 228 ἀρ. 292, σ 234 ἀρ. 296. *Βλαστοῦ*, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 85-6. Παναθήναια 1908 τ. ΙΕ´ σ. 358. κλπ.—Εἶναι δὲ τὸ ᾆσμα τοῦτο ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων, ὧν ἡ ὑπόθεσις ἀνευρίσκεται ἐν τῇ δημοτικῇ ποιήσει καὶ ἄλλων ἐθνῶν. Παραλλαγή τις τοῦ μύθου φέρεται παρὰ Σάξονι τῷ γραμματικῷ, παραλαβόντι πιθανῶς ἐκ παλαιοτέρων δανικῶν ᾀσμάτων. (Βλ. *Axel Olrik*, ἐν Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde 1892 σ. 252 κἑ.). Ἄσματα δὲ δημώδη σκανδιναυικὰ (δανικά, νορβηγικά, σουηδικὰ) μνημονεύει ὁ G. Doncieux, ἐξετάζων τὰς πηγὰς τοῦ γαλλικοῦ ᾄσματος τῶν «tristes noces» (Revue des tradit. populaires 1899 σ. 268 κἑ.). Ὁ αὐτὸς δὲ ἀναφέρει καὶ ἀγγλοσκωτικὰς παραλλαγὰς (αὐτ. σ. 266 κἑ.), καὶ ἀρμορικανικὰς (αὐτ. σ. 269-270) καὶ ἱσπανικὰς καὶ ἰταλικὰς (αὐτ. σ. 263). Γαλλικὰς δὲ παραλλαγὰς ἀναφέρει περὶ τὰς εἴκοσιν (αὐτ. σ. 262 κἑ.), εἰς τὰς ὁποίας δύναται νὰ προστεθῇ καὶ μία τοῦ Franche-Comté, δημοσιευθεῖσα ἐν Rev. des trad. popul. 1893 σ. 418-9.

Τὸ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων τοῦ Ἄγιδος Θέρου, ἐξ ἧς παρέλαβον τὰ *Παναθήναια*, δημοσιευόμενον κείμενον τοῦ ᾄσματος τούτου, φέρεται ὡς ἀνέκδοτον, προερχόμενον ἐκ συλλογῆς τοῦ ἐκδότου. Δυστυχῶς δ᾽ ὅμως φαίνεται, ὅτι ἢ δὲν μετέγραψεν οὕτως πιστῶς ὅ τι ἤκουσεν, ἢ παρέλαβεν ἀνεξελέγκτως κείμενον, ἀνακοινωθὲν

αὐτῷ ὑπὸ ἐπιπολαίου τινὸς συλλογέως. Τοῦτο γίνεται κατάδηλον ἐκ τοῦ ἑξῆς παραδείγματος: Βλέπομεν εἰς τὸ ᾆσμα, ὅτι ἡ Ἀρετὴ

κινάει νὰ πάῃ 'ς τὴν ἐκκλησιά, νὰ πά' νὰ στεφανώσῃ.
βάγες τὴν πάν' ἀπὸ μπροστὰ καὶ *δάφνες* ἀπὸ πίσω.

Ὁ λαὸς ἦτο ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τοιαύτην τερατώδη εἰκόνα. Τὸ γνήσιον κείμενον τοῦ ᾄσματος εἶχε βεβαίως «καὶ βάγιαις ἀπὸ πίσω» Παρίστατο δηλ. ἡ Ἀρετή, μεταβαίνουσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐν συνοδίᾳ θεραπαινίδων, ὧν ἄλλαι προεπορεύοντο, ἄλλαι δ' εἵποντο. Ἀλλ' ὁ συλλογεύς, ἀγνοῶν τὴν ἑτέραν σημασίαν τῆς λέξεως *βάγια*, καὶ κρίνων φορτικὴν καὶ ἀπειρόκαλον τὴν ἐπανάληψιν τῆς λέξεως ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ, ἀντικατέστησεν ταύτην ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμιστιχίῳ δι' ἑτέρας, ἣν ὑπελάμβανε συνώνυμον.

Αὐτ. σ. 49-51. ***Μ[ιχαηλίδου]*** *Δημοτικὰ τραγούδια.*

Κρίσις τῆς ἀνθολογίας δημοτικῶν ᾀσμάτων τοῦ Ἄγιδος Θέρου μετ' ἀποσπάσματος τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς.

Αὐτ. 15-30 Ἰουνίου 1909 σ. 129-130 ***Θεοδ. Δ. Κληρονόμου,*** *Ὁ Χουχουλό-γιωργας. Τραγοῦδι τοῦ τραπεζιοῦ.*

Ὁ Κληρονόμος ἐκδίδει ᾆσμα δημοτικόν, τὸ ὁποῖον ἤκουσεν, ὥς λέγει, ἐν Πρεβέζῃ παρὰ τοῦ ἐκ Χιμάρας Β. Κοντύλα, ἢ Κουτύλα, μετὰ δηλώσεως τοῦ μέλους διὰ φθογγοσήμων τῆς κοινῆς παρασημαντικῆς. Συνοδεύει δὲ τὸ ᾆσμα μὲ παρατηρήσεις γενικωτέρας περὶ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, τῶν ὁποίων ἄλλο ἔχει τὴν ἱστορίαν του, ἄλλο τὸ νόημά του καὶ ἄλλο τὸ παραμῦθι του. Καὶ ἀφηγεῖται τὸ παραμῦθι τοῦ ᾄσματος τοῦ Χουχουλόγιωργα.

Τὰ ἐν τοῖς Παναθηναίοις δημοσιευόμενα εἶναι ἀνατύπωσις τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Κληρονόμου προδημοσιευθέντων ἐν τῇ *Εἰκονογραφημένῃ* (Μαΐου 1907 σ. 109), μέ τινας μεταβολὰς τῆς φράσεως, διορθωθείσης ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει[1]) Παραδόξως δ' ὅμως αἱ μεταβολαὶ δὲν περιορίζονται εἰς μόνον τὸ κείμενον τῶν φράσεων τοῦ ἐκδότου, ἀλλ' ἐπεκτείνονται καὶ εἰς τὸ κείμενον τῶν δημοτικῶν μνημείων. Τὸ

[1]) Ἐν τῷ Νουμᾷ (1907 ἀρ. 253 σ. 4-6), ὁ Κ. ἐδημοσίευσε διήγημα, ὑπόθεσιν ἔχον τὴν τοῦ ᾄσματος. Ἐν τέλει δὲ παραθέτει ἀπόσπασμα τοῦ ᾄσματος, διαφέρον ἔν τισι καὶ τοῦ ἐν τῇ Εἰκονογραφημένῃ καὶ τοῦ ἐν τοῖς Παναθηναίοις κειμένου.

δημῶδες ᾆσμα παρέλαβεν ὁ ἐκδότης ἐκ μιᾶς πηγῆς, διότι ὁ Χιμαριώτης Β. Κοντύλας τῶν Παναθηναίων καὶ ὁ ἐκ Χιμάρας Β. Κουτύλας τῆς Εἰκονογραφημένης δικαιούμεθα νὰ πιστεύωμεν, ὅτι εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ἀλλ' ἐντὸς τῶν δύο ἐτῶν, τῶν μεσολαβησάντων ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς δευτέρας ἐκδόσεως, τὸ ᾆσμα ὑπέστη σημαντικὰς μεταβολάς. Ἐν τῇ Εἰκονογραφημένῃ «Τσιοπάνης ἐκοιμώτανε,» ἐν τοῖς Παναθηναίοις. «Τσιοπάνης ποκοιμήθηκε». Ἐν τῇ Εἰκ. τὰ βουνὰ ἔχουν κατσαχνιὰ «στὲς ῥίζες» ἐν τοῖς Παν. «στὴ ῥίζα». Ἐν τῇ Εἰκ. «Κεῖ βόσκουνε τὰ πρόβατα, κεῖ βόσκουνε τὰ γίδια». Ἐν τοῖς Παναθ. «Κεῖ βόσκουν κάτι πρόβατα, κλαρίζουντ' κάτι γίδια». Ἐν τῇ Εἰκονογρ. «Καὶ μὲ εἶδε ἡ σκύλα ἡ κολοβὴ καὶ τὸ σκυλὶ τὸ μαῦρο«. Ἐν τοῖς Παναθ. «μὲ σμίστη ἡ σκύλα ἡ κολοβὴ κι' ὁ σκύλος ὁ κοτσιάφτης».

Τῆς δὲ συναπτομένης πρὸς τὸ ᾆσμα παραδόσεως δύο εἶναι αἱ πηγαί, εἰς μὲν τὴν Εἰκονογραφημένην ὁ ἐκ Βαλτετσίου Ἐλ. Ντρίβας, εἰς δὲ τὰ Παναθήναια ὁ ἐκ Βαλτετσίου Γιάννος Πρωχαλιᾶς. Καὶ ὅμως ὁ εἷς ἐπαναλαμβάνει αὐτολεξεὶ τὰς φράσεις τοῦ ἄλλου. Ἔχουσι βεβαίως τὰ δύο κείμενα διαφορὰς πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ὄχι τοσαύτας, ὅσας φυσικὰ θὰ ἐπαρουσίαζεν ἡ διήγησις δύο ἀνθρώπων περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, καὶ εἶναι καθόλου αἱ διαφοραὶ τοῦ αὐτοῦ εἴδους, τοῦ παρατηρηθέντος εἰς τὰς δύο ἐκδόσεις τοῦ ᾄσματος.

Μόνη ἡ μουσικὴ εἶναι ἀπαράλλακτος καὶ εἰς τὰς δύο ἐκδόσεις. Περὶ τῆς ἀκριβείας δ' ὅμως αὐτῆς credat Iudaeus Apella. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔχει πολλὴν σημασίαν· διότι τὰς τοιαύτας μουσικὰς μεταγραφὰς τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων ἡμῶν οὐδείς ποτε θ' ἀξιώσῃ προσοχῆς τινος, ἂν δὲν ἔγιναν ὑπὸ δοκίμου ἐπιστήμονος μουσικοῦ ἢ δὲν ἀπεταμιεύθησαν αἱ μεταγραφεῖσαι μελῳδίαι εἰς πλάκας φωνογράφου, δι' ὧν θὰ καθίσταται δυνατὸς ἑκάστοτε ὁ ἔλεγχος τῆς ἀκριβείας τῆς μεταγραφῆς. Τῶν μνημείων δ' ὅμως τῆς δημώδους φιλολογίας ἡ τοιαύτη ἐρασιτεχνικὴ συλλογὴ καὶ ἔκδοσις ὄχι μόνον εἶναι ἄχρηστος, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβής, ὅταν μάλιστα παρουσιάζεται μὲ ἀξίωσιν καὶ ἐπίφασιν ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας.

Τὸ δημοσιευόμενον ᾆσμα εἶναι παραλλαγὴ τοῦ παρὰ *Passow* ἀρ. 506, ὅπερ ἐλήφθη ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ *Sanders* (Das Volks-

leben d. Neugriechen σ. 114). Οὗτος τὸ ἐδημοσίευσεν ὡς νανάρισμα, ἄνευ δηλώσεως τῆς προελεύσεως αὐτοῦ. Ἕτεραι παραλλαγαὶ παρὰ Passow ἀρ. 503. 504 (ἡ μὲν ἀδήλου προελεύσεως, ἡ δὲ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Ζαμπελίου). Ἑτέρα τραπεζουντία παραλλαγὴ αὐτ. 505, καὶ ἄλλη δὲ ἐπίσης τραπεζουντία παρὰ *Σαβ. Ἰωαννίδῃ* (Ἱστορ. Τραπεζοῦντος σ. 273-4. Ἑτέρα δὲ παραλλαγὴ παρ' *Ἰατρίδῃ*, Συλλογὴ δημ. ᾀσμάτ. σ. 39-40, καὶ πελοποννησιακαὶ παρὰ *Παπαζαφειροπούλῳ* (Περισυναγωγὴ σ. 155-6 ἀρ. 146)· καὶ δύο παρὰ *Λελέκῳ* (Δημοτ. ἀνθολογ. 1868 σ. 183-4)· καὶ δύο ἠπειρωτικαί (;) ἐν Ζωγρ. ἀγῶνι (τοῦ ἐν Κ/πόλει συλλόγου) τ. Α´ σ. 138 ἀρ. 230 καὶ σ. 166-7 ἀρ. 312, ἥτις εἶναι ἡ πληρεστάτη, μνημονεύουσα ἐν τέλει καὶ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ βοσκοῦ εἰς πτηνόν. Ἡ δὲ παράδοσις εἶναι συγγενὴς τῆς ὑπ' ἀρ. 340 τῆς συλλογῆς μου καὶ τῆς ἐν τῷ *Πουλολόγῳ* μεσαιωνικῆς, περὶ ἧς διαλαμβάνω ἐν Παραδόσ. σ. 934 κἑ.

Αὐτ. σ. 156-7. *Δημοτικὸν τῆς Ῥόδου, ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς* ***Παύλου Γνευτοῦ***. (Ἀνετυπώθη ἐν τῇ ἐφ. *Ἑλληνικὸς κόσμος* 5/18 Ἰουλ. 1909 ἀρ. 395).

Ἆσμα ῥόδιον, ὑπόθεσιν ἔχον συνήθη εἰς τὰ παλαιὰ δημοτικὰ ἐρωτικὰ ᾄσματα, τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς κόρης ὑπὸ τοῦ ἀπίστου ἐραστοῦ, ὅστις ἐμπαίζει καὶ λοιδορεῖ αὐτήν. Ἐν τῷ προκειμένῳ δὲ διὰ τῶν πρεσβειῶν ὡραίας γειτονίσσης τῆς ἐγκαταλειφθείσης ὁ ἐρωμένος πείθεται καὶ νυμφεύεται αὐτήν. Ἕνεκα τῆς παραλείψεως τῶν εὐκόλως νοουμένων τὸ ᾆσμα φαίνεται ἀσυνάρτητον ἢ ἐλλιπές· ἐνῷ τοὐναντίον ἡ τοιαύτη βραχυλογία προσδίδει πολλὴν δραματικὴν δύναμιν εἰς αὐτό. Διότι τὸ ᾆσμα ἀποτελεῖται ἐκ διαλόγων, μόνον δὲ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς ὑπόδειξιν τῶν διαλεγομένων προσώπων παρεμβάλλονται ἀφηγηματικῶς εἰς ἕνα ἢ τὸ πολὺ δύο στίχους, ἐν τέλει δὲ προστίθεται ἡ διήγησις περὶ τῶν γάμων εἰς τέσσαρας στίχους. Παραθέτομεν ὧδε ὁλόκληρον τὸ ᾆσμα:

«Κάτω 'στὴν ἄγρη τῶν ἀγρῶν 'στὴν ἀγριοχωραφίνα
τριὰ παραθύρια στέκουνται ἀργυροκαρφωμένα,
τόναν εἶναι τῆς μάννας μου, τἆλλο τῆς ἀδερφῆς μου,
τὸ τρίτο τὸ μικρότερο εἶναι τῆς ἀπατῆς μου.
Χρυσὴ ἁλεσίδα κρέμεται, καὶ πιάσ τη κ' ἔβγα πάνω,
νά βρ' ἀφορμὴ τῆς μάννας μου καὶ λόγια τοῦ κυροῦ μου:

— Μάννα, τὰ πόδια μου πονῶ, μάννα, τὴν κεφαλή μου,
μάννα, κι' ἀστέρα μὲ κρατεῖ καὶ θὲ νὰ πὰ νὰ πέσω».
Ἐσήκωσε τὸ πάπλωμα βρίσκει τὸ νιὸ πού κάτω,
κ' ἐφάνην της παράξενο, κ' ἐγέλασε μεγάλο.
Ἡ μάννα της τὴν ἔχουσεν ἀπὸ τὸν πέρα πύργο.
«Σφααῖς νά χῃ ἡ κόρη μου καὶ μὲ τὰ χάχανά της.
Τὴν κούσουν οἱ γειτόνισσαις, τὴν ποῦν καὶ φίλον ἔχει.
Μηδ' ἔχει τον, μηὲ κάμνει τον, μηδ' ἂ τὸν κάμῃ θέλει».
— Δὲν εἶναι, μάννα, ἔτσι ποῦ λές, μόν' εἶναι ἐτσὰ ποῦ λέω,
μόν' ἦταν τὸ γατάκι μας κ' ἔπιασε τὸ ποντίκι,
κ' ἔσεισε τὸ νουράδι του κ' ἔσβυσε τὸ λυχνάρι,
κ' ἐφάνη μου παράξενο κ' ἐγέλασα μεγάλο».

Ἐφίλειεν την κ' ἐτσίμπαν την κ' ἐπεριλάμπαξέν την.
Τὴ νύχτα τὰ μεσάνυχτα ἔφυε κ' ἔφηκέν την.
«Ἐσὺ φεύγεις, ἀγάπη μου, κ' ἐμένα ποῦ μὲ φήνεις;
— Φήνω σε εἰς τὴ μάννα σου κ' εἰς τὰ καλά σου ἀδέρφια.
Μηγάρις κι' ὅσαις φίλησα γεναῖκες θὰ τοῖς πάρω;
'Στοῖς πέντε δίνω ἀμύγδαλα, 'ςτοῖς δέκα λεφτοκάρυα,
κ' ἐσένα ποῦ σαι ἀρχόντισσα, κι' ἀρχοντοπούλας κόρη,
δίνω σε πικραμύγδαλα, νὰ πικραθῇ ἡ καρδιά σου».

Καὶ μιὰ καλὴ γειτόνισσα στέκει παρηγορᾷ την·
«Σώπα, σώπα, ἡ κόρη μου, κ' ἐγὼ νὰ πὰ τὸν εὕρω.
Καὶ θὰ ντυθῶ νὰ στολισθῶ νὰ πὰ νὰ τὸν μαλώσω.
—Ἐντύθης κ' ἐστολίστηκες κ' ἐπῆρες τον τὸν νοῦν του.
— Σώπα, σώπα, ἡ κόρη μου, κ' ἓν ειμ' ἐγὼ ποὺ κείναις.
Μαλώτρα καὶ δικάτρα μαι, καὶ πὰ νὰ τὸν μαλώσω».

«Καλὸ 'ςτὴν φοῦνταν ἀπὸ μπρός, τὴν φοῦνταν ἀπὸ πίσω,
καλὸ 'ςτὴν κοκκινοχειλοῦ, νὰ μείνουμε ἀντάμα.
— Δὲν ἦρτα γώ, ἀφέντη μου, νὰ μείνουμε ἀντάμα.
Μαλλώτρα καὶ δικάτρα μαι, κ' ἦρτα νὰ σὲ μαλώσω,
ὁπ' ἀγαπᾷς ἀρχόντισσας κι' ἀρχοντοπούλας κόρη.
Τὴ νύχτα τὴν ἀλησμονεῖς καὶ φήνεις τη καὶ φεύγεις.
— Γιὰ ποιὰ μὲ λές, ἀγάπη μου, γιὰ ποιὰ μὲ συντυχαίνεις;
Γιὰ τὴ φραγκοπερπάτηχτη, τὴ φραγκοδιοματοῦσα,
ποῦ χει λαιμὸ σὰ μαστραπά, κούτελο σὰ φεγγάρι,
καὶ δόντια πυκνοφύτευτα, σὰν τὸ μαργαριτάρι,
'ςτοῖς ἁραμάδες τῶν δοντιῶν ἔχει ἀκρᾶτο μόσχο;
— Σὰν τὴν παινᾷς, ἀφέντη μου, γιατὶ τὴ χολικαίνεις;
— Εἶπα σου τὰ παινέματα, μ' ἂν πῶ καὶ τὰ ψεγάδια;
Ἂν τῆς μιλήσω, κλαίει μου, κι' ἂν τῆς εἰπῶ, θυμώνει
κι' ἂν τήνε κάμω τίποτε, τῆς μάννας της τὸ λέει.
— Κείν' ἔμωσεν, ἀφέντη μου, πιό της νὰ μὴ τὸ κάμῃ».

Ἐσύρα κ' ἐπαντρέψαν τους κάτω 'ςτὸν Ἄη Γιάννη,
μὲ τετρακόσους ἄρχοντας, μὲ τριάντα δεσποτᾶδες,
μὲ τὸν Φουκᾶ τὸν μπάρμπα του κ' ἔπιασε τὰ στεφάνια.
Κ' ἐσάστισεν ἡ γειτονιά, ἐσάστισε κ' ἡ κόρη[1]).

Τὸ ῥόδιον τοῦτο ᾆσμα δύναται νὰ καταλεχθῇ εἰς τὰ πολυάριθμα ἐκεῖνα δημοτικὰ ᾄσματα, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὡς ἀποσχίδες τῆς *Ῥιμάτας κόρης καὶ νέου,* τοῦ μακροῦ δημώδους ᾄσματος, τοῦ περισω-

[1]) Στ. 1 Ἡ κόρη (στ. 1—8) ὁδηγεῖ τὸν ἐραστὴν πῶς νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τὴν νύκτα, χωρὶς νὰ τὸν ἐννοήσῃ κανεὶς τῶν οἰκείων της. Ὁ πρῶτος στίχος φέρεται καὶ ἄλλως: «Κάτω 'ς τὴν ἄκρια τοῦ γιαλοῦ, 'στὴν ἀγριοχωραφίνα». Καὶ ἔχει μὲν τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ οἰκία εἶναι μοναχική, ἀλλ' ὁ στίχος εἶναι μᾶλλον τυπικός, ἀντίστοιχος πρὸς τὸν πρῶτον στίχον ἄλλων ᾀσμάτων· οἷον «Κάτω 'ς τὴν ἄκρια τοῦ γιαλοῦ (ἢ τοὐρανοῦ) 'ς τὴν τέλειωση τοῦ κόσμου». Ἐν τῇ παραλλαγῇ τῆς Καρπάθου ἀντιστοιχεῖ ὁ στίχος: «Τὴν ἄκραν ἄκραν πήαινε τὸν ἄκροκαλαμιῶνα». «Ἄγρη τῶν ἀγρῶν» δὲ σημαίνει τὴν ἄκραν τῶν ἄκρων, ἀγριοχωραφίνα τὸν ἀκρότατον ἀγρόν.

Στ. 8. Ὁ ἐκδότης σημειώνει ὅτι ἡ λ. ἀστέρα εἶναι ἄχρηστος καὶ ἀκατανόητος ἐν Ῥόδῳ. Εἰκάζει δ' ὅτι σημαίνει ὑστέραν (μητρόπονον). Ἡ εἰκασία δὲν εἶναι παντελῶς ἀστήρικτος. Ἐξηγοῦντές τινες τὴν ἐν ἐπιγραφαῖς βυζαντινῶν καὶ σλαβικῶν φυλακτηρίων λέξιν *ὑστέρα* ἐνόμισαν ὅτι σημαίνει ὑστερικὴν ἢ γαστρικὴν νόσον (*Γαβριὴλ Δεστούνη*, Ἐξήγησις τῶν ἀμφισβητουμένων ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, τῶν κεχαραγμένων ἐπὶ ὀκτὼ μνημείων, ἐν Ὑπομνήμασι τῆς αὐτ. ῥωσικῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1881 τ. X τεῦχ. 15-19) οὐχὶ ὀρθῶς, ὡς φρονῶ, διότι αἱ ἐπιγραφαὶ ἐκεῖναι τῶν περιάπτων, περὶ ὧν πολλὰ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Ῥώσων βυζαντινολόγων καὶ ἀρχαιολόγων, ἑρμηνεύονται ἐκ τῶν ἀστρολογικῶν δοξασιῶν τῶν μέσων χρόνων, τῆς ὑστέρας σημαινούσης τὸν ὀφιόμορφον ἀστέρα, τὸν νομιζόμενον πρόξενον μεγάλων κακῶν. Ἐν δὲ τῷ ῥοδιακῷ ᾄσματι ἀδύνατον εἶναι νὰ σημαίνῃ ἡ *ἀστέρα* ὑστερικὸν πόνον. Ἡ κόρη ζητεῖ πρόφασιν νὰ μείνῃ μόνη εἰς τὸν κοιτῶνά της, ὡς πρόφασιν δὲ φέρει ἐλαφρὸν πάθημα, καὶ ὄχι νόσον χρείαν ἔχουσαν νοσηλείας. Ὅθεν *«ἀστέρα μὲ κρατεῖ»* σημαίνει ἁπλούστατα «μὲ πονεῖ ἡ κοιλιά μου». Ἡ λέξις εἰς τὴν σημασίαν ταύτην (κατὰ παραφθορὰν τοῦ γαστέρα) εἶναι ἐν χρήσει πολλαχοῦ. Ἀστέρας, ἡ γαστὴρ καὶ κυρίως ὁ στόμαχος ἐν Κύθνῳ. Ἄστερας ἐν Μεγάροις. (*Βάλληνδα*, Πάρεργα σ. 51). Ἀστέρας καὶ ἀστρίτης, γαστραλγία τῶν ἵππων καὶ τῶν βοῶν, «ἔχει ἀστέρα»=ἔχει κοιλόπονον, ἐν Κυθήροις. (Πανδώρα τ. ΙΒ' σ. 385). Ἀστέρας (ὁ)=ὀμφαλὸς ἐν Ἰκαρίᾳ (Ζωγρ. ἀγὼν τοῦ ἐν Κ/πόλει ἑλλ. φιλολ. συλλόγου σ. 439). Ἀστέρας (ὁ)=γαστήρ, «κάνω τὸν ἀστέρα»=πονῶ τὴν γαστέρα, ἐν Σάμῳ. (*Σταματιάδου*, Σαμιακὰ τ. Ε' σ. 30). «Ἀστέρας ὁ κωλικόπονος». (*Ἀραβαντιν.*, Ἠπειρωτ. γλωσσάρ. σ. 26) Γαστέρα (ἡ) κοιλιακὸν νόσημα ἐν Μήλῳ. (Νεοελλην. ἀνάλεκτα τ. Α' σ. 332). Γαστέρα (ἡ) γαστὴρ καὶ πόνος τῆς κοιλίας, ἐν Κύπρῳ. (*Σακελλαρίου*, Κυπριακὰ τ. Β' σ. 504).

θέντος ἐν χειρογράφοις τοῦ ΙϚ΄ αἰῶνος, ἐκδοθέντος δὲ ὑπὸ τοῦ *Em. Legrand* (Recueil de chansons populaires σ. 20 κἑ. Bibliothèque grecque vulgaire τ. II σ. 51-7). Εἶναι δὲ τὸ ῥόδιον ἀρτιώτερον τῶν ἄλλων παραλλαγῶν, καὶ τὸ τέλος ἔχει διάφορον τῆς Ῥιμάτας, διότι ὁ ἄπιστος ἐραστὴς νυμφεύεται τὴν ἀπατηθεῖσαν κόρην. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι διαφοραὶ παρατηροῦνται, ὡς ἡ προσυμφωνηθεῖσα συνέντευξις τῶν ἐραστῶν, ἐνῷ ἐν τῇ Ῥιμάτᾳ ὁ ἐραστὴς διὰ δόλου εἰσχωρεῖ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἐρωμένης καὶ βιάζει αὐτὴν κοιμωμένην, καὶ ἡ παρέμβασις τῆς γειτονίσσης (ἐν τῇ Ῥιμάτᾳ ἡ κόρη ὀδυρομένη ἀφηγεῖται εἰς τὰς γειτονίσσας τὸ πάθημά της καὶ συμβουλεύει αὐτὰς νὰ προφυλάσωνται).

Ὁμοιοτάτην ἔχει τὴν ἀρχὴν πρὸς τὸ ῥόδιον καρπαθία παραλλαγὴ (*Μανωλακάκη*, Καρπαθιακὰ σ. 222-3 ἀρ. 7). Μετὰ τοὺς πρώτους στίχους, αἵτινες μικρὸν παραλλάσσουσι τῶν πρώτων στίχων τῆς *Ῥιμάτας*,[1]) ἕπονται χωρὶς νὰ αἰτιολογῆται ἡ ἀπότομος μετάβασις, αἱ πρὸς τὸν ἐραστὴν ὁδηγίαι τῆς κόρης:

«Νά σ' ἑρμηνέψω, νιώτερε, κι' ἃ θέλῃς ἄκουσέ μου.
Τὴν ἄκραν ἄκραν πήαινε, τὸν ἀκροκαλαμνιῶνα,
κι' ἀπὸ καμμὸν[2]) ὡς κέραμον εἰς πύργο σιερένον,
'ς τὸ πύργο μας τὸ σιδερό, τὸν ἀργυροχτισμένον.
Τρὰ παραθύρια θὲ νὰ βρῇς ἀργυροχρουσωμένα.
Τῆς μάνας μού ναι τὸ χρουσό, τ' ἄργυρο τοῦ κυροῦ μου,
καὶ τ' ὁλομαργαρίταρον εἶναι μοναχικό μου.
Εἰς τὸ παραθυράκι μου τὸ μαργαριταρένον
κρέμμετ' ὁ καριώτης μου,[3], τυλίξου κ' ἔμπα μέσα».

Ἐν ἑτέρᾳ παραλλαγῇ ἐκ Νισύρου (Ζωγράφειος ἀγών, Κ/πολις 1891 σ. 393-4 ἀρ. 8), πληρεστέρᾳ τῆς καρπαθίας, ἡ κόρη ὁδηγεῖ τὸν ἐραστὴν κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον, ἔπειτα ὅπως ἀποχωρήσῃ εἰς τὸν κοιτῶνά της προφασίζεται ἀσθένειαν, ἡ μήτηρ αὐτῆς θέλει νὰ στείλῃ τὰς θεραπαίνας νὰ τὴν περιποιηθῶσιν, ἀλλ' ἡ κόρη παρακαλεῖ νὰ τὴν ἀφήσωσι μόνην. Ἀκολουθεῖ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ γέλω-

[1]) Ἑτέρα καρπαθία παραλλαγὴ (*C. Wescher*, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου, μετάφρ. Ἐμμ. Μανωλακάκη σ. 69 ἀρ. 3) ἀποτελεῖται ἐκ μόνων τῶν πρώτων τούτων στίχων.

[2]) Καμπὴ (κάμπτω). Κέραμος δὲ τὰ κεραμιδια τῆς στέγης.

[3]) Ἐπενδύτης, ἐπανωφόριον.

τος τῆς κόρης, τῶν παρατηρήσεων τῆς μητρός, καὶ τῆς πεπλασμένης ἐξηγήσεως τοῦ γέλωτος, πιθανωτέρας ἐν τῇ νισυρίᾳ παραλλαγῇ τῆς ἐν τῇ ῥοδίᾳ, καὶ εἶτα ἡ ἐρωτικὴ ὁμιλία τῶν ἐραστῶν:

> Ὁληνυκτὶς ἐφίλαν τη κ' ἐπεριλάμπαξέ τη,
> καὶ κεῖα τὰ μεσάνυκτα ἔφυε κ' ἔφηκέν τη.

Οἱ σκωπτικοὶ λόγοι τοῦ ἀπίστου ἐραστοῦ παραλείπονται, καὶ ἀντὶ τῆς ἄλλης ἀφηγήσεως τοῦ ῥοδίου ᾄσματος, τὸ νισύριον ἀναφέρει, ὅτι τὴν πρωΐαν τῆς ἐπαύριον ἡ νεᾶνις ἠγέρθη μὲ καταφανῆ τὰ σημεῖα τῆς κοπώσεως καὶ τῆς ἀγρυπνίας, καὶ ὅτι πρὸς τοὺς ἀνησυχοῦντας περὶ τῆς ὑγείας της γονεῖς καὶ ἐρωτήσαντας:

> «Τί χει τὸ μῆλο τοῦ Μαϊοῦ κ' ἔδωκε κ' ἐμαράτη;»

ἀπεκρίθη:

> «Δυὸ περιστέρια παίζανε 'ς τὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ μας,
> ἀρσενικὸ καὶ θηλυκό, καλοζωγραφισμένα,
> τἀρσενικὸ ἐπέτασε, τὸ θηλυκὸ πομένει».

Ἐν ᾄσματι δὲ δημοσιευθέντι ὡς ἠπειρωτικῷ ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 126 ἀρ. 198 ὁ ἐραστὴς ὁδηγηθεὶς ὑπὸ τῆς ἐρωμένης εἰσέρχεται τὴν νύκτα εἰς τὸν κοιτῶνα αὐτῆς. Ἀλλ' ἐννοεῖ τοῦτο ἡ ἐν τῷ αὐτῷ κοιτῶνι διαμένουσα ἀδελφή της καὶ τὴν καταγγέλλει εἰς τὴν μητέρα. Ἡ κόρη προσπαθεῖ ματαίως νὰ δικαιολογηθῇ, προσποιουμένη ἀσθένειαν. — Τὸ ᾆσμα τοῦτο εἶναι προδήλως ἀπόσπασμα, καὶ ἀνήκει εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον τῶν ᾀσμάτων τῆς ἐγκαταλειφθείσης κόρης.

Μακρότατον (ἐξ 113 στίχων) κυπριακὸν ᾆσμα (*Σακελλαρίου*, Κυπριακὰ τ. Β΄ σ. 52-5) ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἀνακοινώσεως τῆς ἀπιστίας τοῦ ἐρωμένου εἰς τὰς προσδραμούσας πρὸς παραμυθίαν τῆς ἐγκαταληφθείσης τρεῖς φίλας της. Μία δὲ τούτων ἀναλαμβάνει νὰ μεταβῇ εἰς τοῦ ἐραστοῦ καὶ πείσῃ αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ· καὶ ἀποτυγχάνει μὲν ἡ πρεσβεία, ἀλλ' ὅμως ἐπακολουθεῖ ἡ συνδιαλλαγὴ τῶν ἐρωμένων. Τὸ ἐν τῷ ᾄσματι ἀναφερόμενον ὄνομα τοῦ ἐραστοῦ, εἶναι τὸ τοῦ ἥρωος τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων Κωνσταντίνου.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς μεταβάσεως τῆς φίλης εἰς τοῦ ἐραστοῦ ἔχει καὶ σαμιακή τις παραλλαγή. (*Σταματιάδου*, Σαμιακὰ τ. Ε΄ σ. 498-500). Ἡ φίλη ἀποκρούσασα ἐπίσης καὶ ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ, ὡς ἐν τῷ

ῥοδίῳ ᾄσματι τὰς ἐρωτικὰς φιλοφρονήσεις τοῦ ἀπίστου ἐραστοῦ, πείθει αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν ἐρωμένην. Ἐπανέρχεται δὲ οὗτος, ἀλλ' ὄχι ὅπως τὴν νυμφευθῇ· διότι τῇ ἀναγγέλλει, ὅτι ἀρραβωνισθεὶς θὰ νυμφευθῇ ἄλλην. Τὸ τέλος δὲ τοῦ ᾄσματος ὑπεμφαίνει μετάβασιν εἰς τὸν ἄλλον κύκλον τῶν ᾀσμάτων τῆς ἀπὸ κουμπάρας γενομένης νύμφης (βλ. ἀνωτέρω σ. 383 κἑ.).

Σαφῶς δὲ ἡ συνταύτισις τοῦ ᾄσματος πρὸς τὰ τῆς ἀπὸ κουμπάρας γενομένης νύμφης ἐμφαίνεται ἐν τῷ χιακῷ παρὰ *Κανελλάκῃ* (Χιακὰ ἀνάλεκτα σ. 14-6 ἀρ. 10), οὗ παραλλαγὴ ἀτελεστέρα χιακὴ εἶναι τὸ ἐν Νεοελλην. ἀναλ. τ. Α΄ σ. 94-5 ἀρ. 10. Τὴν αὐτὴν δὲ διάταξιν τοῦ χιακοῦ ἔχει καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ *Fauriel* (τ. II. σ. 380-6 =*Passow* ἀρ. 437 σ. 315-7) δημοσιευθὲν ᾆσμα, ἐν πολλοῖς πληρέστερον τοῦ χιακοῦ. Ἡ προέλευσις τούτου δὲν εἶναι ἐξακριβωμένη, ἀλλ' ὁ Fauriel λέγει ὅτι εἶναι γνωστὸν εἰς πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου.[1])

Γάμοι τῆς ἐγκαταλειφθείσης νεάνιδος, μετὰ τοῦ ἐραστοῦ, ὡς ἐν τῷ ῥοδίῳ ᾄσματι, γίνονται καὶ ἐν κῳακῇ παραλλαγῇ τοῦ ᾄσματος τοῦ Χαρζανῆ «μὲ τετρακόσιους ἄρχοντες, μὲ χίλιους δυὸ παπᾶδες». (*K. Dieterich*, Sprache u Volksüberlieferungen d. südl. Sporaden σ. 305 ἀρ. 4).

Διαίρεσις τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων.

Αὐτ. σ. 172-3. **Θ. Δ. Κληρονόμου,** *Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία.*

Μετὰ βραχεῖαν εἰσαγωγὴν περὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρίας καὶ περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Α΄ τεύχους τοῦ Δελτίου αὐτῆς[2]), ὁ Κληρονόμος ἀνασκευάζει τὰς παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσα περὶ τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ περὶ τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν

[1]) Τὸ ᾆσμα τοῦτο περιλαμβάνεται καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Μανούσου (τ. Β΄ σ. 106-8) καὶ ἐν τῷ Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 162-3 ἀρ. 299, ἐξ ἠπειρωτικῆς δῆθεν συλλογῆς. Ἀλλὰ παρὰ τὰς ὀλίγας λεκτικὰς διαφοράς, ἃς παρουσιάζουσιν αἱ δημοσιεύσεις αὗται, εἶναι φανερὸν ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἐκδόται παρέλαβον ἐκ τοῦ Fauriel, ἐπενεγκόντες τὰς γλωσσικὰς μεταβολάς, ὅσας ἑκάτερος ἔκρινεν ἀναγκαίας.

[2]) Ἄλλη κρίσις περὶ τοῦ Α΄ τεύχους ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ προηγουμένῃ σελίδι τῶν Παναθηναίων.

ᾀσμάτων (Λαογραφ. σ. 140), περιοριζόμενος μόνον εἰς τὰ περὶ διαιρέσεως τῶν ᾀσμάτων εἰς τάξεις. Καὶ ἐν πρώτοις ἀπορεῖ πῶς ἐνῷ παραδέχομαι ὡς καλλίστην τὴν ὑπ' αὐτοῦ διαίρεσιν τῶν ᾀσμάτων εἰς τὰς μνημονευθείσας τάξεις, δὲν τὴν παραδέχομαι ὡς ἀκριβῆ καὶ πανταχοῦ ἀκολουθουμένην. Καὶ πᾶς ἄλλος βεβαίως θ' ἀπορήσῃ εὐλόγως, ἀκούων ὅτι κρίνεται καλλίστη διαίρεσις τῶν ᾀσμάτων, ἥτις δὲν εἶναι ἀκριβής. Τοιοῦτό τι δ' ὅμως δὲν εἶπον ἐγώ· ἀλλ' εἶπον ὅτι ὁ λαὸς ἐνιαχοῦ τῆς Πελοποννήσου παραδέχεται τοιαύτην διαίρεσιν τῶν ᾀσμάτων, μὴ πολυπραγμονῶν ἄλλως περὶ ταῦτα, καὶ ὅτι κάλλιστα ἐξέθηκε τὰς ἰδέας τοῦ λαοῦ ὁ Κληρονόμος, ὅτι δὲ οὔτε ἀκριβὴς εἶναι, οὔτε ὁ λαὸς πανταχοῦ ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν διαίρεσιν, καὶ ἔφερον τὸ παράδειγμα τῶν κρητικῶν ᾀσμάτων. Προσέθετον δ' ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ οἱ εἰς τέσσαρας τάξεις διαιροῦντες τᾆσματα τραγουδισταί, θὰ δυσκολευθῶσι πολὺ νὰ κατατάξωσι εἰς μίαν οἱανδήποτε τῶν τάξεων τούτων τὰ *μοιρολόγια*, τὰ *ναναρίσματα*, τὰ τραγούδια τοῦ γάμου, τὰ *κάλανδα* καὶ τοσαῦτα ἄλλα ᾄσματα.

Κατὰ τὸν Κληρονόμον «τὸν χωρισμὸν τῶν ᾀσμάτων εἰς τέσσαρας τάξεις δὲν κάμνει ὁ λαὸς προσέχων εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ τραγουδιοῦ, ἀλλὰ εἰς τὸ μέλος αὐτοῦ, τὸν *ἠχό*, τὸ *σκοπὸ* καὶ τὸν *ῥυθμὸν* αὐτοῦ». Περὶ δὲ τῆς κατατάξεως καὶ τῶν ἄλλων ᾀσμάτων, λέγει, ὅτι τὰ μοιρολόγια δὲν τάσσονται εἰς καμίαν ἀπὸ τὰς διαιρέσεις, τὰς ὁποίας ἀνέφερε, διότι τὰ μεταχειρίζεται ὁ λαὸς ὅταν κλαίῃ καὶ ὄχι ὅταν χαίρεται, οὔτε τὰ νανουρίσματα διότι τὰ μεταχειρίζεται ἡ μάννα ὅταν *νανουρίζῃ* τὸ παιδί της καὶ ὄχι ὅταν ὑφαίνῃ ἢ γυρίζῃ τὴν ἀνέμη, οὔτε τὰ κάλαντα, διότι «τὰ λένε κάλαντρα, καὶ ὄχι τραγούδια, καὶ μάλιστα σὲ πολλὰ χωριά, οὔτε τὰ λένε 's τὴν ἐποχή τους» καὶ τὰ κάλαντα δὲν σχετίζονται μὲ δημοτικὸ τραγοῦδι.— Πᾶς οἱοςδήποτε λόγος περὶ τοιούτων γνωμῶν νομίζομεν, ὅτι εἶναι περιττός.

Φιλία (σύγγραμμα περιοδικόν). Ἐν Μεγίστῃ 1909.

Ἀρραβῶνες ἐν Καστελλορίζῳ.

Ἔτος Α΄ σ. 34-5. ***Πέτρου Μ. Πετρίδου,*** *Νησιώτικη Ζωή. Ἀρραβῶνες.*

Εἰκονίζει τὰ συναισθήματα τῆς κόρης κατὰ τὴν παρασκευὴν τῶν ἀρραβώνων αὐτῆς, καὶ ἀναφέρει τὰς ἐν Καστελλορίζῳ συνηθείας τῶν ἀρραβώνων.

Ἔθιμα Καστελλοριζιωτῶν.

Αὐτ. σ. 28-30. 38-40. ***Μ. Γ. Πετρίδου***, *Ἡ ζωὴ 'στὸ Καστελλόριζο. Τὸ νησάκι μας.*

Περιγραφὴ σκηνῶν τοῦ ναυτικοῦ βίου τῶν Καστελλοριζιωτῶν, μάλιστα τοῦ *μισεμοῦ*, εἰς ἣν παρεμβάλλονται καί τινα δημώδη ᾄσματα.

Αὐτ. σ. 45-6. ***Π. Μ. Πετρίδου***, *Τὰ πένθη τῆς Μ. Παρασκευῆς.* Περὶ ἐθίμων τῶν Καστελλοριζιωτῶν κατὰ τὴν Μ. Παρασκευήν. (Κωδωνοκρουσία πένθιμος, στολισμὸς δι' ἀνθέων καὶ προσκύνημα τῶν ἐπιταφίων).

Ἡ πρώτη Μαΐου ἐν Καστελλορίζῳ.

Αὐτ. σ. 68-9. ***Μ. Γ. Πετρίδου***, *Ἡ ζωὴ 'στὸ Καστελλόριζο. Ἡ πρωτομαγιά.*

Τὴν πρωτομαγιὰν οἱ Καστελλοριζιῶται ἐξέρχονται εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ ἐκεῖ εὐωχοῦνται καὶ διασκεδάζουν. Τὰ κοράσια τὴν αὐγὴν παίρνουν τἄνθη ποῦ συνέλεξαν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας καὶ πηγαίνουν εἰς τὰ πηγάδια διὰ νὰ φέρουν «τἀμίλητο τοῦ Μάη νερό». Μὲ αὐτὸ τὸ νερὸ νίπτονται ὅλοι 'στὸ σπίτι. «Ὕστερα τοὺς δίδεται καὶ γλύκυσμα γιὰ νὰ περάσῃ γλυκὸς *σὰν τὸ μέλι* ὁ Μάης. Γιατί, λέγουν, αὐτὸς ὁ μῆνας ἔχει πολλαῖς κακαῖς ὥραις. 'Απ' αὐτὸ εἶναι κ' ἡ κατάρα ποῦ λέν· *Ἡ ὥρα τοῦ Μάη νὰ σ' εὕρῃ.*» Ἡ ἀρραβωνισμένη κόρη ποῦ φέρει τὸ νερὸ 'στὸ σπίτι τῆς πεθερᾶς της «γι' ἀνταμοιβὴ παίρνει τὸ *μπατοῦτσι*, ἕνα ἢ πολλὰ χρυσᾶ φλωριὰ περασμένα τεχνικὰ σὲ μεταξωτὴ κορδέλλα ἢ σὲ χρυσοΰφαντη κλωστή.» Μὲ τὸ νερὸν αὐτὸ θὰ νιφθῶσιν ὁ γαμβρός, ἂν δὲν λείπῃ 'στὸ ταξίδι, καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ, «οἱ ὁποῖοι εὔχονται 'ς τὴ νύφη *νὰ τὸ φέρῃ καὶ στεφανωμένη καὶ νὰ τῆς φέρουν κι' αὐτηνῆς οἱ νύφαις τῶν ἀδελφῶν της.*» «Μαγιάτικο νερὸ φέρνουν οἱ νύφαις 'στῆς πεθερᾶς τους καὶ τὸν πρῶτο χρόνο τοῦ γάμου τους, τὸν πρῶτο δηλαδὴ Μάη μετὰ τὰ στεφανώματά τους.»

Σατιρικὰ ᾄσματα.

Αὐτ. σ. 146-7. ***Ἀχ. Σ. Διαμαντάρα,*** *Σατυρικοὶ ποιηταὶ τῆς πατρίδος μας.*

Βραχέα τινὰ περὶ τῶν λαϊκῶν ποιητῶν τῶν καστελλοριζιωτικῶν σατιρικῶν ᾀσμάτων (ῥίμαις), ἐπέχοντα τόπον εἰσαγωγῆς εἰς προαγγελλομένην δημοσίευσιν συλλογῆς τούτων. Ἡ παρατήρησις τοῦ συγγραφέως, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν διηγηματικῶν ᾀσμάτων τῶν δημοσιευθέντων ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν Κων/πόλει ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου (1889-1890) [1]) ἔχουσι τοιαύτην τινὰ σατιρικὴν ἀρχὴν εἶναι παντελῶς ἀβάσιμος.

Διονυσίου Σ. Ἀλβανάκη, **Κυθηραϊκὴ ἐπετηρίς.** Ἔτος Α' 1909. (Ἐν Ἀθήναις).

Κυθηραϊκαὶ παραδόσεις καὶ δεισιδαιμονίαι.

Σ. 68. *Κυθηραϊκαὶ παραδόσεις. Προλήψεις.*

Δύο παραδόσεις καὶ δύο δεισιδαιμονίαι. Ἡ πρώτη παράδοσις εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ 196 τῆς συλλογῆς μου. Ἡ δευτέρα εἶναι πλάσμα λογίων. Τῶν δὲ δεισιδαιμονιῶν ἡ πρώτη εἶναι ἀστρολογική, ἡ δ' ἑτέρα εἶναι ἡ πανελλήνιος συνήθεια τῆς παραδόσεως τοῦ πρώτου ἐξαγομένου γαλαξίου ὀδόντος εἰς ποντικὸν ἢ κορώνην, ἥτις συνήθεια καὶ πολλαχοῦ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ἐπικρατεῖ.

Παροιμίαι κυθηραϊκαί.

σ. 70. *Γνωμικά.*

Πέντε κυθηραϊκαὶ παροιμίαι, ὧν αἱ δύο πρῶται δὲν εἶναι γνωσταὶ ἄλλοθεν.

σ. 83. *Παροιμίαι Κυθηραϊκαί.*

12 παροιμίαι, πᾶσαι γνωστόταται, μετὰ συντομωτάτης, ἀλλὰ σαφοῦς καὶ ἀκριβοῦς ἑρμηνείας τῶν πλείστων.

Ὀνόματα οἰκογενειακά. Αἰνίγματα. Παιδικαὶ ὀνομασίαι.

σ. 89. *Οἱ Τσιριγῶται. Λαογραφικά.*

[1]) Ἐκ μνημονικοῦ λάθους ἐσημειώθη τὸ ἔτος ἐκεῖνο. Ἐννοεῖ βεβαίως ὁ συγγραφεὺς τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐκδοθεῖσαν συλλογὴν ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν ΚΠ συλλόγου τ. ΚΑ' 1892 σ. 349-364.

Περὶ τοῦ ἐπιθέτου *Τσιριγώτης*, ὅπερ προσέλαβον Κυθήριοι ἐκτὸς τῆς νήσου, ἀντὶ τοῦ ἀληθοῦς οἰκογενειακοῦ ὀνόματος αὐτῶν. Τρία δημώδη αἰνίγματα, ἅτινα εἶναι παραλλαγαὶ γνωστῶν. (Πρὸς τὸ Α΄ πρβλ. τὸ ἐν Νεοελλ. ἀναλ. Α΄ σ. 216, 132. 225, 178. 239, 260· πρὸς τὸ δεύτερον πρβλ. αὐτ. σ. 201,42. 241, 271· πρὸς δὲ τὸ τρίτον πρβλ. *Κανελλάκη*, Χιακὰ ἀνάλ. σ. 185, 124).—Δημώδεις (παιδικαὶ) ὀνομασίαι τῶν δακτύλων τῆς χειρός· (ὁ ἀντίχειρ *βαρδαλαμπούμπας*, ὁ δείκτης *λιχοπιατᾶς*, *ὀρνιθοψηλαφητής*, ὁ μέσος *καπετάνιος*, ὁ παράμεσος *δαχτυλιδᾶς*).

Παράδοσις. Γαμήλιον ᾆσμα.

σ. 94. *Ἡ ζώνη τῆς Ἀφροδίτης. Γαμήλιον χορευτικόν.*

Περίεργος παράδοσις περὶ τοῦ κεστοῦ τῆς Ἀφροδίτης, ὑπὸ λογίων πιθανώτατα πεπλασμένη, ἀλλ' οὐδὲν ἔχουσα τὸ ἀντικείμενον πρὸς τὰς δημώδεις παραστάσεις.—Τὸ γαμήλιον ᾆσμα εἶναι εὐχαὶ εἰς τὸν κουμπάρον, ᾀδόμεναι ἐν ὀρχήσει.

Δίστιχα.

σ. 74. *Θαλασσινά.*

Τρία δίστιχα κωμαστικὰ ᾀσμάτια.

σ. 108-9 ***Σπ Εμ. Στάθη***, *Δίστιχα κυθηραϊκά.*

Δώδεκα κωμαστικὰ δίστιχα καὶ τρία σκωπτικὰ δίστιχα τοῦ χοροῦ.

Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον. Ἐπετηρὶς τῶν Μακεδόνων. 1908. Ἔτ. Α' Ἐν Ἀθήναις.

Μεσαιωνικὴ λαογραφία.

Σ. 46-9. ***Ἰωάννας Ζ. Στεφανόπολι***, *Φωνὴ λαοῦ.*

Ὅτι ἡ λαογραφία τῆς Μακεδονίας τρανῶς ἀποδεικνύει τὸν ἑλληνισμὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Δημῶδες ᾆσμα.

σ 57. *Νικοτσάρας (δημῶδες).*

Ἀνατύπωσις ἁπλῆ τοῦ γνωστοτάτου ᾄσματος τοῦ Νικοτσάρα. (Passow ἀρ. 78).

Παροιμίαι.

σ. 96. 243. 256. 274. 282. ***Ἰωαννίδου Ἀθ.*** *Μακεδονικαὶ παροιμίαι καὶ γνωμικά*

Παροιμίαι, περὶ τὰς ἑξήκοντα περίπου, σποράδην δημοσιευόμεναι εἰς διαφόρους σελίδας τοῦ ἡμερολογίου, ἄνευ τάξεως, ἄνευ ἑρμηνείας, ἄνευ ἄλλης ἰδιαιτέρας δηλώσεως τοῦ τόπου. Πᾶσαι εἶναι γνωσταί, οὐδένα δὲ ἰδιωματικὸν τύπον αὐτῶν διετήρησεν ὁ συλλογεύς.

Βουλγαρικὰ ᾄσματα.

σ. 177-187. ***Δημ Δῆμερ,*** *Ὁ Βούλγαρος αὐτοψυχολογούμενος.*

Ὁ Δῆμερ ἐπαναλαμβάνει δι' ἄλλων λέξεων τὰς παρατηρήσεις ὅσας ἐξέθηκα ἐν παλαιῷ τινι ἄρθρῳ μου, «Βούλγαροι κλέφταις κατὰ τὰ δημώδη βουλγαρικὰ ᾄσματα» (Ἑστία 1885 τ. Κ΄ σ. 755-8), ὁπόθεν παραλαμβάνει καὶ τὰς ἑλληνικὰς ἐμμέτρους μεταφράσεις τῶν βουλγαρικῶν ᾀσμάτων, μετὰ τῶν παραπομπῶν εἰς τὸ βουλγαρικὸν κείμενον καὶ τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ Dozon. Τὸ ἄρθρον δ' ὅμως ἐκεῖνο παραδόξως οὐδαμοῦ μνημονεύει.

Τὴν συλλογὴν τοῦ Dozon ὑπολαμβάνει ὡς τὴν μόνην συλλογὴν δημοτικῶν βουλγαρικῶν ᾀσμάτων. Μετά τινα λόγον περὶ τοῦ νόθου ᾄσματος τοῦ Ὀρφέως, ὁ Δῆμερ λέγει: «Ὅ τι μένει ἄρα ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴν μοῦσαν εἶναι ἄλλα μεταγενέστερα ᾄσματα, τὰ ὁποῖα συνέλεξεν ὁ Dozon, ὧν τινα ἐξέδωκεν (;) ἑλληνιστὶ ὁ κ. Πολίτης.» Ἐν τῷ ἄρθρῳ μου ἐκείνῳ μνημονεύονται αἱ κυριώταται συλλογαὶ βουλγαρικῶν δημωδῶν ᾀσμάτων. «Πλὴν τοῦ *ᾄσματος τοῦ Ὀρφέως*», ἔλεγον ἐν αὐτῷ, «τοῦ ἐκ πολλῶν μυριάδων στίχων ἀποτελουμένου βουλγαρικοῦ ἔπους, οὗ τρανῶς κατεδείχθη ἐπ' ἐσχάτων ἡ νοθεία, πλουσία εἶναι ἡ ποιητικὴ συγκομιδή, ἣν ἀπὸ τοῦ στόματος Βουλγάρων χωρικῶν συνεκόμισαν καὶ ἄλλοι ἐρευνηταί, μάλιστα δὲ ὁ Βεσόνωφ, οἱ ἀδελφοὶ Μιλαδίνωφ καὶ ὁ γάλλος Αὔγουστος Δοζών.»

Ὁ Δῆμερ μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς. τὴν γενομένην ὑπ' ἐμοῦ βραχυτάτην μνείαν τοῦ πλαστουργηθέντος ᾄσματος τοῦ Ὀρφέως, παρέλαβεν εἰδήσεις πλείονας ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ν. Καζάζη «Τὸ Μακεδονικὸν πρόβλημα», εἰς ὃ παραπέμπει. Ἀλλ' αἱ εἰδήσεις αὗται ὡς ἐκτί-

θενται δὲν εἶναι ἀκριβεῖς ἐν πᾶσιν. Ἀληθῶς ὁ Βέρκοβιτς ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1874 τὸ βιβλίον Veda Slowena-Le Véda Slave (ἡ σλαυϊκὴ Βέδα) (γράφε ὁ σλαβικὸς Βέδας), ἀλλὰ τὸ δῆθεν ᾆσμα τοῦ Ὀρφέως ἐξεδόθη πολλῷ πρότερον, ὡς δεῖγμα θαυμαστὸν τῆς καταπληκτικῆς ἐθνολογικῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Βουλγάρου πατριώτου· ἐξεδόθη ἐν Μόσχᾳ κατὰ τὸ 1867 (Drevnaja bolgarskaja p^e^snja ob Orfe^ě^). Καὶ μικρὸν ὕστερον ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις (τῷ 1869) ἐν γαλλικῇ μεταφράσει, ἐν τῷ πρώτῳ καὶ μόνῳ τόμῳ τῆς πρώτης περιόδου τοῦ Δελτίου τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς σχολῆς.

Μακεδονικὰ ἔθιμα.

σ. 188-192. ***Ἀθαν. Λασποπούλου***, *Μακεδονικαὶ ἀρεταί. Ἤθη καὶ ἔθιμα. Ἀναμνήσεις Λιτοχώρου. Ἡ πρωτοχρονιά.*

Ἔθιμα τῶν ναυτικῶν, οἵτινες τὸν χειμῶνα δένουσι τὰ πλοῖά των, κανονίζουσι τοὺς λογαριασμούς των, καὶ παρασκευάζονται πρὸς ἀπόπλουν μετὰ τὰς ἑορτάς, πολλάκις δὲ καὶ μετὰ τὰς Ἀπόκρεως. Πῶς διάγουσι κατὰ τὰ Χριστούγεννα καὶ τὴν πρωτοχρονιάν. Βασιλόπιττα, εὐχαὶ κατὰ τὴν πρωτοχρονιάν. Κουδουνᾶτοι καὶ σπαθᾶτοι ᾄδοντες τὰ κάλαντα. Παρεντίθενται δύο ᾄσματα, ἓν τοῦ κῦρ Βοριᾶ (παραλλαγὴ τῶν δημοσιευθέντων ὑπ' ἐμοῦ εἰς Δημώδεις μετεωρολ. μύθους σ. 35), καὶ ἄλλο εὐχετικὸν τῶν καλάνδων (ἀτελὴς παραλλαγὴ τοῦ κοινοτάτου ᾄσματος τοῦ ἁγίου Βασιλείου).

Γαμήλια ᾄσματα.

σ. 212. ***Ἀθ. Ἰωαννίδου,*** *Δημώδης μακεδονικὴ ποίησις. Γαμήλια ᾄσματα.*

Τέσσαρα κάλλιστα γαμήλια ᾄσματα ἀνέκδοτα. Καὶ τούτων δὲν δηλώνεται ἀκριβέστερον ἡ προέλευσις, οὐδ' ἡ περίστασις καθ' ἣν ᾄδονται.

Παροιμίαι, εὐχαί, ἀραί, χαιρετισμοί, δεισιδαιμονίαι, αἰνίγματα.

σ. 305-312. ***Ἀθ. Ἰωαννίδου***, *Λαογραφικὰ Μακεδονίας. Παροιμίαι, εὐχαί, ἀραί. χαιρετισμοί, δεισιδαιμονίαι, αἰνίγματα, παραμῦθι.*

Συναγωγὴ 37 παροιμιῶν, 14 εὐχῶν, 17 καταρῶν, δεισιδαιμονιῶν

τινων, 15 αἰνιγμάτων καὶ ἑνὸς παραμυθίου. Περὶ τούτων πάντων παρατηροῦμεν, ὅ τι ἀνωτέρω εἴπομεν περὶ τῶν παροιμιῶν τοῦ αὐτοῦ συλλογέως. Οὔτε ὁ τόπος, ὅπου ἐπιχωριάζουσι, δηλοῦται ἀκριβέστερον οὔτε ἡ μεταγραφὴ εἶναι πιστή· ὡς δεῖγμα τῆς μεταγραφῆς φέρομεν τὸ τέλος τοῦ παραμυθίου «καὶ τοιουτοτρόπως ἔζησε μετ' αὐτῆς ὅλην του τὴν ζωὴν καλῶς».

Αἱ παροιμίαι εἶναι κοιναὶ καὶ πανελλήνιοι. Αἱ μόναι ἄξιαι ὁπωσδήποτε λόγου παραλλαγαὶ τῶν γνωστῶν καὶ ἐκδεδομένων εἶναι αἱ ἑξῆς δύο: *Σόντας ἄρχιψες νὰ μὲ ὁρμνεύῃς, σαράντα κόνεψαν* (Παραλλαγαὶ πληρέστεραι ταύτης ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ λ. ὁρμηνεύω ἀρ. 7. 9). *Τὸ γύφτο τὸν ἔβαναν σὲ παλάτι κι' αὐτὸς ῥωτοῦσε ποῦ νὰ κρεμάσω τ' ἄργανο;* (Βλ. τὰς ἐμὰς Παροιμ. τ. Δ΄ σ. 278 ἀρ. 27. 28). Ἐπίσης κοινόταται καὶ πανελλήνιοι εἶναι .καὶ αἱ εὐχαί, αἱ κατάραι, οἱ χαιρετισμοὶ καὶ αἱ δεισιδαιμονίαι.

Τῶν αἰνιγμάτων ἓν μόνον εἶναι (καθόσον τοὐλάχιστον ἐγὼ γινώσκω) ἄγνωστον ἄλλοθεν: «*Πέντ' ἀδέρφια ῥάδα ῥάδα μὲ τὴν πλάκα 'ς τὸν ὦμο* (δάκτυλα, ὄνυχες). Παραλλαγαὶ πέντε ἐξ αὐτῶν ἔχουσιν ἐκδοθῇ ὑπὸ τοῦ *Abbott* (Macedonian Folklore σ. 306,11. 308, 13. 310, 25. 312, 32 314, 37).

Παραμύθιον.

Τὸ δὲ παραμύθιον εἶναι μᾶλλον ἐπιτομὴ παραμυθίου, ἕνεκα δὲ της συντομίας αὐτοῦ καὶ τῶν πολλῶν χασμάτων θὰ ἦτο ἀκατανόητον, ἂν μὴ ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῇ ἐξ ἄλλων πληρεστέρων ἑλληνικῶν παραλλαγῶν. Εἶναι δ' αὗται αἱ ἠπειρωτικαὶ (Ζαγορίου καὶ Βύζιανης) παρὰ Hahn ἀρ. 37 (τ. I σ. 233-9. τ. II σ. 243) καὶ ἡ πελοποννησιακὴ (Νεοελ. ἀνάλ. τ. Α΄ σ. 46-55). Εἰς τὸ μακεδονικὸν προστίθεται τὸ ἐπεισόδιον τῶν συντρόφων, τῶν θαυμασίας ἰδιότητας ἐχόντων· ἀναφέρονται δὲ δύο τοιοῦτοι σύντροφοι, ὁ διὰ τῆς σπάθης κατακερματίζων τὰ βουνὰ καὶ εἰς πεδιάδας μεταβάλλων καὶ ὁ δυνάμενος νὰ ῥοφήσῃ ὁλόκληρον ποταμόν. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ἀναφέρονταί τινες ἔχοντες θαυμασίας ἰδιότητας, μάλλιστα τῆς ὀξυδερκείας (οἷον ὁ τοξότης Ἄλκων, ὁ Λυγκεύς, ὁ Δράκων ὁ Εὐπόμπου κλπ.). Οὐκ ὀλίγα δ' ἑλληνικὰ παραμύθια ἐκδεδομένα καὶ ἀνέκδοτα ἔχουσι τὸ ἐπι-

σόδειον τῶν συντρόφων. (*Pio*, Νεοελλ. παραμύθια σ. 104. Ζωγράφ. ἀγὼν σ. 427. *Georgeakis* et *Pineau*, Folklore de Lesbos σ. 25. 77 κἑ. Revue des tradit. populaires 1897 σ. 202 κἑ. καὶ ἄλλα πλεῖστα). Εἶναι δὲ κοινότατον καὶ εἰς ἄλλων λαῶν παραμύθια. Βλ. *Th. Benfey*, Das Märchen von den Menschen mit den wunderbaren Eigenschaften, seine Quellen und seine Verbreitung ἐν Ausland 1858 ἀρ. 41-45. (=Kleine Schriften τ. II, 1 σ. 94 κἑ.). *R. Köhler* ἐν Jahrbuch f. rom. u. engl. Lit. τ. VII σ. 32-6. *F. Liebrecht* ἐν Orient u. Occident τ. II σ. 375 κἑ. *Köhler-Bolte* ἐν Zeitschrift d. Ver. f. Volksk. 1896 τ. VI σ. 77. *Şăinénu*, Basmele române σ. 557-579.

Παροιμίαι.

— 1909 Ἔτος Β'.

σ. 42. 53. 102. 133. 227. 272. 282. ***Ἀθ. Ἰωαννίδου,*** *Μακεδονικαὶ παροιμίαι καὶ γνωμικά.*

Συλλογὴ 56 παροιμιῶν, περὶ ἧς παρατηροῦμεν τὰ αὐτά, ὅσα καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ Α' τόμῳ δημοσιευθεισῶν. (Βλ. ἀνωτέρω σ. 397).

Παραδόσεις.

σ. 103-7. ***Χρ. Γ. Γουγούση,*** *Αἱ περὶ καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων παραδόσεις.*

Ἡ ἱστορικὴ παράδοσις τῶν Μακεδόνων περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1430), ἐν ᾗ οὐδὲν ὑπάρχει μυθικὸν στοιχεῖον. Ἐν τέλει ἀναφέρεται καὶ τουρκικὴ παράδοσις περὶ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος, καθ' ἣν μίαν νύκτα ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Μουρὰτ κοιμώμενον εἰς τὰ ἐν Γιαννιτσὰ ἀνάκτορά του ὁ Θεὸς καὶ τοῦ ἔδωκεν νὰ μυρισθῇ ῥόδον, θαυμάσιον καὶ τὴν ὄψιν καὶ τὴν εὐωδίαν. Ὁ Μουρὰτ παρεκάλεσε τὸν Θεὸν νὰ τοῦ τὸ δώσῃ, ὁ δὲ Θεὸς τοῦ εἶπε· «Τὸ ῥόδον τοῦτο, Μουράτ, εἶναι ἡ Θεσσαλονίκη. Γνώριζε ὅτι σοῦ εἶναι δεδομένον ἄνωθεν νὰ τ' ἀπολαύσῃς. Μὴ χάνῃς καιρὸν καὶ ὕπαγε ἀμέσως νὰ τὸ λάβῃς». Καὶ ὁ Μουρὰτ ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν ἐκυρίευσε, διότι οὕτως ἦτο ὡρισμένον ἀπὸ τὸν Θεόν.

σ. 121. *Χρ. Γ.* ***Γουγούση,*** *Ἐθνικὰ Δίβρης.*

Ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς ἐν ΒΔ Μακεδονίᾳ Δίβρης, ἐξηγοῦντες συμ-

βολικῶς τὴν ἐπιχώριον ἐνδυμασίαν, λέγουσιν ὅτι τὸ λευκὸν τῆς φουστανέλλας των παριστᾷ τὴν ἀθῴαν ψυχὴν Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου· τὸ κόκκινον χρῶμα τοῦ γελεκίου των, τὸ αἷμα, ὅπερ ἐχύθη, τὸ δὲ μέλαν τοῦ κοντοσίου των, ὡς καὶ τοῦ ἐπισυνημμένου μακροῦ μανδύου, ἀπολήγοντος εἰς θυσάνους, οὗ εἰς τὰ ἄκρα ἔχουσιν οἱ χριστιανοὶ σταυρὸν (διότι καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἐνδυμασίαν) σημαίνει τὸ πένθος, εἰς ὃ ἐβυθίσθη τὸ ἔθνος ἕνεκα τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Ἔθιμα τοῦ γάμου

σ. 208-227. G. F. **Abbot**, *ὁ γάμος ἐν Μακεδονίᾳ. Μετάφρασις Ζήση Μ. Κοτιώνη.*

Ἐκ τοῦ G. F. Abbott, Macedonian Folklore σ. 147-184. Μετάφρασις ἐλευθέρα, ἐν ᾗ πολλὰ μὲν τοῦ κειμένου παρελείφθησαν, οὐδὲν δὲ προσετέθη ἐξ ἰδίας παρατηρήσεως ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος μεταφραστοῦ.

Ἀγγέλ. Σπυηριώτου καὶ Περικλ. Ἀγγελίδου, Πανελλήνιον ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1909. Ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἡ πρώτη τοῦ ἔτους ἐν Γερμανίᾳ.

Σ. 136-9. *Πῶς ἑορτάζουν οἱ Γερμανοὶ τὴν πρωτοχρονιάν.*

Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς ἐξ ἰδίων παρατηρήσεων ἀναγράφει συνοπτικῶς τινα τῶν κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους καὶ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους συνηθιζομένων ἐν Γερμανίᾳ, οἷον τὸ ἐκ τακτῶν ἐδεσμάτων δεῖπνον τῆς παραμονῆς, τὴν μεσονύκτιον εὐωχίαν καὶ τὸν θόρυβον, τὴν ἀνταλλαγὴν συγχαρητηρίων δελταρίων καὶ τὰ φιλοδωρήματα. Ἰδιαιτέρως ἐνδιατρίβει εἰς τὴν κατὰ τὴν παραμονὴν συνηθιζομένην μολυβδομαντείαν, παρέχων καὶ λεπτομερείας τινὰς μὴ ἀναγραφομένας ὑπὸ τοῦ *Ad. Wuttke* (Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart, 3ης ἐκδ. 1900 σ. 241 § 346).

Δημοτικὸν ᾆσμα.

Σ. 331. *Ἀπὸ τ' ἀριστουργήματα τῆς δημοτικῆς ποιήσεως. Ὁ κλέφτης τῆς ἀγάπης.*

Ἀνατύπωσις τοῦ παρὰ Passow ἀρ. 337 ᾄσματος.

Κ. Φ. Σκόκου. Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1908. Ἐν Ἀθήναις.

Ἔλεγχος τῆς ἁγνείας τῆς νύμφης.

Σ. 200-4 ***Ἀγαθοκλ. Γ. Κωνσταντινίδου.*** *Ἐπαρχιακαὶ ἠθογραφίαι. Ἕνα ἔθιμον.*

Καλλίστη ἠθογραφία, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατοῦντος ἐθίμου τοῦ ἐλέγχου τῆς ἁγνείας τῆς νύμφης. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὅπερ ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει εἰς πόλιν τινὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὑπῆρχε καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, ὡς ἐκ πολλῶν σαφεστάτων τεκμηρίων συνάγεται, μάλιστα δ' ἐξ αὐτῆς τῆς λέξεως *ὑμέναιος* (ὑμήν), τῆς μετωνυμικῶς δηλούσης καὶ τὸν δαίμονα τοῦ γάμου καὶ αὐτὸν τὸν γάμον καὶ τὸ γαμήλιον ᾆσμα.

Ἐνδύματα.

Σ. 254-8. ***Γ. Τσοκοπούλου,*** *Οἱ συρμοὶ ἐπὶ Ὄθωνος.*

Περὶ τῆς γυναικείας ἐνδυμασίας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος ἐν Ἀθήναις.

Παράδοσις.

σ. 295-301. ***Ἀντ. Ι. Ἀντωνίου,*** *Τὸ θεριὸ τῆς Ἀγόργιανης (ἢ τὸ στοιχειὸ τοῦ Βάλτου).*

Περιγράφει τὰς ἐντυπώσεις ἐκδρομῆς εἰς τὸν δῆμον Δωριέων ἐν Φωκίδι. Κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα πρό τινων ἐτῶν τρόμος εἶχε καταλάβῃ τοὺς κατοίκους ἐκ τῆς διαδόσεως, ὅτι «εἰς τὸ μεταξὺ Ἀγόργιαννης καὶ Σουβάλας ἕλος, τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Βάλτος, ἀνεφάνη ἓν θηρίον, ἓν τρομερὸν *στοιχειό*, θρηνοῦν τόσον γοερῶς νύκτα καὶ ἡμέραν, ὥστε νὰ ἀφυπνίζῃ τὴν ἠχὼ τῶν πέριξ ὀρέων. Τὸ γεγονὸς εἶχεν ἀναστατώσῃ τὰ πνεύματα τῶν χωρικῶν. Ὅλοι δὲ περιέγραφον τὸ τρομερὸν θηρίον μὲ τὰ ζοφερώτερα χρώματα, ἄλλοι ὅτι τὸ εἶδον νὰ συνταράττῃ τὰ ὕδατα καὶ τὰ ὑδρόβια δένδρα τοῦ Βάλτου ὑπὸ τὸ βάδισμά του, ἄλλοι ὅτι εἶχε τεραστίαν κεφαλὴν ἀγριοχοίρου μὲ ὀφθαλμοὺς φωσφορίζοντας, καὶ ἄλλοι ἄλλα περὶ αὐτοῦ τερατώδη». Καὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα διῆλθον οἱ κάτοικοι τῆς Σουβάλας περιδεεῖς καὶ σκυθρωποί, χωρὶς πυροβολισμοὺς καὶ ᾄσματα· ἐφοβοῦντο δὲ μάλιστα μὴ οἱ κάτοικοι τῆς γείτονος Ἀγόργιανης εἶχον ἐξο-

λοθρευθῇ ὑπὸ τοῦ θηρίου. Ἀλλὰ καθησύχασαν μαθόντες, ὅτι οἱ Ἀγοργιανῖται «εἶχον τὴν πρόνοιαν, φεύγοντες τὸ κατηραμένον *ξωτικό*, νὰ κλείσωσι τὰς οἰκίας των τῆς Κάτω Ἀγόριανης καὶ νὰ ἀνέλθουν ἀφ' ἑσπέρας εἰς τὴν ἡμίωρον ἀπέχουσαν Ἄνω Ἀγόργιανην, ἐκεῖ δὲ ἥσυχοι καὶ ἀνενόχλητοι ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς τοῦ θηρίου, νὰ πανηγυρίσουν τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀναστάσεως».

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ θηρίου ἀπεδίδετο ὑπὸ πολλῶν χωρικῶν, προπάντων τῶν γερόντων, εἰς τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ὑπὸ τῆς κοινότητος τῆς Ἀγόριανης ἀποξήρανσιν τοῦ ἕλους, διὰ τῆς ἀνορύξεως μακρῶν καὶ εὐρυτάτων τάφρων πρὸς διοχέτευσιν τῶν λιμναζόντων ὑδάτων εἰς τὸ παραρρέον ῥεῦμα τῆς ἁγίας Ἐλεούσης. Ἡ μελετωμένη ἀποξήρανσις ἐπίστευον πολλοὶ ὅτι θὰ ἐξώργιζε τὸ στοιχειό, καὶ ἐντεῦθεν οἱ βρυχηθμοὶ αὐτοῦ.

Ἀλλὰ τὸ ἕλος ἀπεξηράνθη, καὶ μετὰ τὴν διοχέτευσιν ἐξηφανίσθη καὶ τὸ στοιχειό, μὴ ἀκουσθὲν πλέον. Ἀναφέρει δ' ὁ συγγραφεύς, ὅτι μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν ἔμαθε παρὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ζῳολογικοῦ μουσείου, ὅτι ὡς μυκηθμοὶ τοῦ στοιχειοῦ τοῦ ἕλους, ὑπελαμβάνοντο αἱ φωναὶ πτηνοῦ «ἐκ τοῦ εἴδους *τσικνιᾶ*, ψαροφάγου ἢ νυκτικόρακος, *τρυγοκράκτου*, ὑπὸ τὸ γαλλικὸν ὄνομα heron butor».

Τοῦτο εἶναι ἀκριβές. Ὡς παρετήρησα ἄλλοτε (Παραδόσεις 1904 σ. 960) αἱ δημώδεις παραδόσεις περὶ τοῦ εἰς λίμνας καὶ ἑλώδεις τόπους διαιτωμένου θηρίου *Γήταυρου* καὶ τὰ περὶ τῶν *Βουμύκων* τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων προῆλθον ἐκ τῆς φανταστικῆς ἐξηγήσεως τῆς φωνῆς τοῦ πτηνοῦ Ἐρωδιοῦ τοῦ ἀστερίου (ardea stellaris, botaurus stellaris), γαλλ. butor, ὃν ὁ ἡμέτερος λαὸς ὀνομάζει *νυχτοκόρακα*, οἱ δ' ἀλβανόφωνοι κάτοικοι τοῦ Μενίδη τῶν Ἀχαρνῶν *ῥιγκιόζα*.

Ἀλλ' αἱ παραδόσεις περὶ τοῦ Γήταυρου ἢ Ἤταυρου διαστέλλονται τῶν περὶ στοιχειῶν, πιθανῶς δ' ὅμως οἱ χωρικοὶ τοῦ δήμου Δωριέων, ἀγνοοῦντες τὸν Γήταυρον, συνέχεον αὐτὸν πρὸς τὰ στοιχειά. Πάντως δ' οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τοὺς μυκηθμοὺς τοῦ στοιχειοῦ τοῦ Βάλτου, ἡ εἰς τὰ χωρία ἐκεῖνα ἐπιχωριάζουσα παράδοσις, ἣν ἀκούσας παρὰ τῆς μάμμης του ἀφηγεῖται ὁ συγγραφεύς, δυστυχῶς οὐχὶ ἐν πιστῇ μεταγραφῇ, ἀλλ' ἐν παραφράσει. Ἀναφέρεται δ' ἡ παράδοσις

εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας τῆς Μαυρομαντήλας, ἥτις ἦτο κατασκευασμένη ἐκ τῶν λειψάνων ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, καὶ εἰς τὸ κεφαλόβρυσον τῆς ἁγίας Ἐλεούσης, τὴν κυριωτάτην τῶν πηγῶν τοῦ Κηφισσοῦ. Ἔχει δ' ἡ παράδοσις ὡς ἑξῆς κατὰ τὴν ἀτυχῆ παράφρασιν τοῦ συγγραφέως:

«Εἰς παλαιοτέραν ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ πόλις ἐστερεῖτο ὕδατος καὶ ναῶν, δύο νέοι ἀνδρειωμένοι ἠράσθησαν ἐμμανῶς κόρης τινὸς Ἐλεούσης ὀνόματι. Αὕτη ἀμφιρρέπουσα ποῖον νὰ προτιμήσῃ ἔθηκεν ὡς ὅρον, εἰς μὲν τὸν ἕνα νὰ διατρήσῃ τὸν βράχον μέχρι ἀναβλύσεως ἀφθόνου διὰ τὴν πόλιν ὕδατος, εἰς τὸν ἕτερον δὲ τὴν ἵδρυσιν ναοῦ καλλιμαρμάρου τῆς Παναγίας. Ὁ πρῶτος δὲ ὅστις ἤθελε περατώσῃ τὸ ἀναληφθὲν ἔργον θὰ τὴν ἐνυμφεύετο. Παρήρχοντο μῆνες καὶ χρόνοι, καὶ τὰ δύο ἀνδρειωμένα παλληκάρια εἰργάζοντο ἀκούραστα. Τέλος μίαν ἡμέραν ἀνεπήδησε μετὰ βοῆς ἀπὸ τὰ στέρνα τοῦ βράχου τὸ ὕδωρ, καὶ ὁ νέος περιχαρὴς ὥρμησε νὰ ῥιφθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἐπιδίκου νύμφης· ταὐτοχρόνως ὅμως, κατὰ πεπρωμένην ἀνεξιχνίαστον (!) σύμπτωσιν, ὁρμᾷ καὶ ὁ ἄλλος ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους, ἀφοῦ ἤδη ἔθεσε καὶ τὸν τελευταῖον λίθον ἐπὶ τοῦ ὡραίου ναοῦ. Ἐν τῇ θυελλώδει δὲ φιλονικίᾳ περὶ τοῦ τίς ἐπεράτωσε πρῶτος τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, συμπλέκονται καὶ εὑρίσκουν ἀμοιβαίως τὸν θάνατον ὑπὸ τὰ ὄμματα τῆς καταπλήκτου κόρης. Ἔκτοτε ἡ μὲν πηγὴ ὀνομάζεται ἁγία Ἐλεοῦσα, ὁ δὲ ναὸς φέρει τὸ ὄνομα τῆς Μαυρομαντήλας ὡς ἐκ τοῦ πένθους τῆς κόρης. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ κάτοικοι ἀμφοτέρων τῶν χωρίων θεωροῦν ὡς κάκιστον οἰωνὸν καὶ ἀποφεύγουν τὴν ἐκεῖθεν διέλευσιν γαμηλίου πομπῆς».

Ἡ παράδοσις αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀναφερουσῶν τὴν ἀνέγερσιν μεγάλων οἰκοδομημάτων ἢ τὴν ἀνάβρυσιν πηγῶν εἰς τοὺς ἄθλους μνηστήρων. Βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 768.

Προξενειά.

σ. 312-6. ***Νικ. Βασιλειάδου,*** *Αἱ κυράτσαι τῆς πόλεως. Ἡ προξενειά.*

Ἀξιολογωτάτη περιγραφή, κατὰ τρόπον παρεμφερῆ πρὸς τὸν τῶν ἀρχαίων μίμων, τῶν ἐθίμων τῆς προξενειᾶς καὶ τῆς συνομολογή-

σεως τῶν γάμων κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Σπαρτιατικὸν ἡμερολόγιον. Ἀθῆναι—Σπάρτη. Διευθυντὴς Σ. Ι. Θεοδωρόπουλος.

Παράδοσις περὶ μεταμορφώσεως τῆς Βάτου.

Ἔτος Θ΄ 1908 σ. 30. ***Ἄγιδος Θέρου*** *[Σ. Ι. Θεοδωροπούλου], Οἱ θρῦλοι τοῦ Μυστρός. Ὁ Βάτος.*

Λακωνικὴ παράδοσις ἐν φράσει τεχνητικῇ, ἀπομακρυνομένῃ τῆς δημώδους ἁπλότητος, περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ βάτου. Ὁ Βάτος ἦταν ἔμπορος, ὄμορφος πολύ, ποῦ γύριζε τὰ χωριὰ καὶ πουλοῦσε ἀκριβὰ τοῖς πραμάτειαις του. Τρεῖς κοπέλλαις, ποῦ ψώνιζαν κάθε τόσο τό να καὶ τἄλλο χωρὶς νὰ ἔχουν χρεία, γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν ἀκριβή του πραμάτεια καὶ ἀπὸ τὰ γλαρὰ μάτια του, πῆγαν ἕνα μεσημέρι 'ς τὸ λαγκάδι ποῦ ἦσαν οἱ Καλαῖς Κυράδες, καὶ τοῖς παρεκάλεσαν νὰ τὸν συνεπάρουν. Οἱ Νεράιδες τοῖς ἄκουσαν, καὶ τὴν ἄλλη ἡμέρα, ποῦ πέρναγεν ὁ Βάτος τὸ μεσημέρι τραγουδῶντας, ἡ πρώτη Νεράιδα τὸν καταράστη νὰ γενῇ δενδρικό. Κι' ἀπὸ τότενες ὁ μορφονιὸς ὁ Βάτος ἔγινε δεντρικό· «κι' ὅποιος διαβάτης σιμώνῃ πλάι 'στὴ φράχτη, ποῦ εἶναι μπλεγμένος ὁ Βάτος, τὸν ἀδράχνει μὲ τοὺς κλαμούς του, τοῦ τραυάει τὸ φόρι του καὶ τοῦ λέει: Καὶ τοῦτο ἀπὸ μένα τό χεις ψωνισμένα».

Τὸ τελευταῖον μέρος τῆς παραδόσεως, μὴ συναπτόμενον ὀργανικῶς πρὸς τὰ προηγούμενα, ὑπεμφαίνει συμφυρμὸν δύο διαφόρων παραδόσεων. Ἐκ δὲ τοῦ Αἰσωπείου μύθου τῆς Νυκτερίδος, τοῦ Βάτου καὶ τῆς Αἰθυίας (306. 306^{β} Halm) συνάγεται, ὅτι ἀληθῶς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἢ τοὐλάχιστον κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὑπῆρχε παράδοσις περὶ μεταμορφώσεως τῆς Βάτου, καθ' ἣν αὕτη ἦτο ἔμπορος ὑφασμάτων, ναυαγήσαντος δὲ τοῦ πλοίου, ἐν ᾧ εἶχε φορτώσῃ τὴν περιουσίαν της, καὶ ἀπολέσασα τὰ πάντα, μετεμορφώθη εἰς τὸν ὁμώνυμον θάμνον· διὸ «τῆς τῶν παριόντων ἐσθῆτος ἐπιλαμβάνεται, εἴ που τὴν οἰκείαν ἐπιγνοίη ζητοῦσα».

Πρὸς τὸν αἰσώπειον τοῦτον μῦθον εἶναι ὁμοιοτάτη θεσσαλικὴ παράδοσις, ἂν δὲν εἶναι αὕτη παράφρασις ἁπλῆ τοῦ μύθου, διὰ τῶν

λογίων μεταδοθεῖσα εἰς τὸν λαόν. Κατὰ ταύτην συνεταιρίσθησαν ἡ βάτος ἡ νυκτερὶς καὶ ὁ λάρος πρὸς ἐμπορίαν, καταβαλόντες ὁ μὲν βάτος πολυτελῆ ἐπενδύτην, ὁ λάρος ἀγγεῖα χάλκινα καὶ ἡ νυκτερὶς τὰ κεφάλαια, δανεισθεῖσα τὰ χρήματα παρὰ τοκογλύφων. Ἐφόρτωσαν τὰ ἐμπορεύματα ἐπὶ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἐναυάγησεν. Περισωθέντες ἐκ τοῦ ναυαγίου οἱ τρεῖς σύντροφοι, μετεμορφώθησαν, καὶ ἔκτοτε ὁ μὲν λάρος περιίπταται τὰ πελάγη ἀναμένων πότε νὰ στειρεύσῃ ἡ θάλασσα διὰ νὰ εὕρῃ εἰς τὸν βυθὸν αὐτῆς τὰ χάλκινα ἀγγεῖά του, ἡ βάτος συλλαμβάνει διὰ τῶν ἀκανθῶν της τὰ ἐνδύματα τῶν διαβατῶν, ἐλπίζουσα ν' ἀνεύρῃ τὸν ἀπολεσθέντα ἐπενδύτην καὶ ἡ νυκτερὶς κρύπτεται τὴν ἡμέραν καὶ ἐμφανίζεται τὴν νύκτα, φοβουμένη τὴν καταδίωξιν τῶν δανειστῶν. (Ἀθῆναι, μηνιαῖον παράρτ. Β΄ σ. 1650-1). Κατ' ἄλλην δὲ παράδοσιν, συνεταιρίσθησαν ἡ βάτος καὶ ὁ γλάρος καὶ ναυαγήσαντος τοῦ πλοίου ἀναζητοῦσι τὰ ἐμπορεύματά των, ἡ μὲν βάτος συλλαμβάνουσα διὰ τῶν ἀκανθῶν της πάντα διερχόμενον πλησίον αὐτῆς, ὅπως ἀνεύρῃ τὸν κλέπτην, ὁ δὲ γλάρος βυθιζόμενος ἑκάστοτε εἰς τὴν θάλασσαν μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀνεύρῃ τἀπολεσθέντα εἰς τὸν βυθὸν αὐτῆς. Τίνος τόπου εἶναι ἡ παράδοσις δὲν σημειώνει ὁ ἐκδότης αὐτῆς. (Ἀπ' ὅλα δι' ὅλους 1904 ἀρ. 52 σ. 849).

Δίστιχα

Αὐτ. σ. 32. *Δημοτικὰ δίστιχα Λακεδαίμονος. Ἐκ τῶν δημωδῶν συλλέκτων* ***Ι. Γ. Θεοδωροπούλου.***

Ἐννέα κωμαστικὰ δίστιχα, ὧν τὰ πλεῖστα, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον γινώσκομεν, ἀνέκδοτα. Τὸ δεύτερον εἶναι ὅμοιον πρὸς δημοσιευθὲν καὶ ἐν ἄλλαις συλλογαῖς (Λιανοτράγουδα 1876 σ. 14. Νεοελλην. ἀνάλεκτα σ. 257, 6. *Ἀραβαντινοῦ* Συλλογὴ σ. 319). Τὸ τρίτον εἶναι παραλλαγὴ τοῦ παρ' *Ἀραβαντινῷ* σ. 323 στ. 340-1. Τὸ 7ον εἶναι ἐκδεδομένον (Λιανοτράγ. 1876 σ. 67 στ. 1458-9)· τοῦ δ' ἐνάτου ὁ ἕτερος στίχος ἐπαναλαμβάνεται μετά τινων παραλλαγῶν καὶ ἐν τῷ κωμαστικῷ διστίχῳ παρ' Ἀραβαντινῷ (σ. 340 στ. 626).

Παραδόσεις περὶ Καλλικατζάρων

Αὐτ. σ. 43-5. ***Πάνου Κ. Σμυρνιώτη,*** *Οἱ Λυκοκατζαραῖοι,* (*Ζωγραφιὲς ἀπ' τὴ χωριάτικη ζωή*).

Περιγραφὴ ἑσπερίδος κατὰ τὰ δωδεκάημερα ἐν τῇ οἰκίᾳ ποιμένος, ἐν χωρίῳ τινὶ τῆς Λακεδαίμονος πιθανῶς (ὄνομα χωρίου ἢ τόπου δὲν ἀναφέρεται). Εἰς τὴν διήγησιν παρεμβάλλονται δοξασίαι τινὲς περὶ τῶν Καλλικαντζάρων, γνωσταὶ καὶ ἄλλοθεν. Ὅτι τὰ δαιμόνια τοῦ δωδεκαημέρου λέγονται Λυκοκατζαραῖοι (τὸ ὄνομα τοῦτο παρετήρησα ὅτι ἐπιχωριάζει ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ Κυνουρίᾳ· βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 1244 - 5). Ὅτι αἱ εἰσχωροῦσαι εἰς τὴν καλύβην σταγόνες τῆς βροχῆς προέρχονται ἐξ αὐτῶν, ζητούντων νὰ *μαγαρίσουν* τοὺς ἐνοικοῦντας (βλ. Παραδόσεις σ. 1296. 1298). Ὅτι ἐπιφαίνονται κατὰ τὸ δωδεκαήμερον (αὐτ. σ. 1259), ὅτι μαζώνουν τὰ παιδιὰ ποῦ κλαῖνε (πρβλ. αὐτ. σ. 1304). Ὅτι τὰ μοῦτρα τους εἶναι κατάμαυρα (βλ. αὐτ. σ. 1293), ὅτι φοροῦν τσαρούχια 'ς τὸ ἕνα πόδι τ' ἀνθρωπινὸ καὶ ὅτι τὸ ἄλλο πόδι τους εἶναι γαϊδουρινὸ (αὐτ. σ. 1294), καὶ ὅτι λαμπυρίζουν τὰ μάτια τους καὶ τὰ δόντια τους (αὐτ.)· καὶ ὅτι φεύγουν ὅταν ἁγιάζουν τὰ νερὰ τραγουδοῦντες ᾀσμάτιον σκωπτικὸν τοῦ ἁγιάζοντος ἱερέως. Τὸ παρατιθέμενον δ' ᾀσμάτιον εἶναι ὁμοιότατον πρὸς τὸ πρῶτον τῶν ἀναγραφομένων ὑπ' ἐμοῦ ᾀσματίων, τὸ καλαματιανὸν (σ. 1305).

Δημώδη ᾄσματα.

Αὐτ. σ. 48. *Δημοτικὰ τραγούδια Λακεδαίμονος. Ἡ πέρδικα. Ἐκ τῶν Δημωδῶν συλλέκτων* ***Ι. Γ. Θεοδωροπούλου.***

Ἆσμα ὁμοίαν ἔχον τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸ παρὰ Passow ἀρ. 493. 494, πλὴν τῶν δύο πρώτων στίχων.

Αὐτ. σ. 52 *Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Λακεδαίμονος· Θανάσης Καράμπελας.*

Αὐτὸ τοῦτο τὸ παρὰ Passow ἀρ. 11, ἀλλ' ἔχον πλήρη τὸν παρὰ Passow ἐλλιπῆ 5ον στίχον.

Τοπωνυμίαι.

Αὐτ. Ἔτος Ι' 1909 σ. 29-35. ***Σπ. Π. Λάμπρου***, *Περισυλλέξατε τὰς λακωνικὰς τοπωνυμίας.*

Παρορμῶν ὁ Λάμπρος τούς τε διδασκάλους ἐν τῇ Λακωνικῇ καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν αὐτῇ λογίους νὰ ἐπιδοθῶσι πάσῃ σπουδῇ εἰς τὴν περισυναγωγὴν καὶ μελέτην τῶν λακωνικῶν τοπωνυμιῶν, καταδει-

κνύει διὰ τοῦ παραδείγματος πολλῶν τούτων ὁπόσον ἐκ τῆς τοιαύτης μελέτης δύναται νὰ διαφωτισθῇ ἡ μεσοχρόνιος ἱστορία τῶν Λακώνων.

Παράδοσις περὶ τοῦ ἄνθους μελισσαντροῦς.

Αὐτ. σ. 36. ***Ἄγιδος Θέρου*** *[Σ. Ι. Θεοδωροπούλου], Οἱ θρῦλοι τοῦ Μυστρός. Ἡ Μελισσαντροῦ.*

Μελισσαντροῦ ἦτο ἡ σύζυγος τοῦ Μελίσσαντρου, ἐμπόρου, τὸν ὁποῖον Ἀλγερῖνοι πειραταὶ ᾐχμαλώτισαν καὶ ἐφόνευσαν συλήσαντες τὸ πλοῖον του. Μαθοῦσα τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ σύζυγος ἀπέθανεν ἐκ τῆς λύπης. Κι' ἀπάνω 'στὸ μνημοῦρι της φύτρωσε τὸ λουλοῦδι ποῦ χει τ' ὄνομά της». (Τὸ ἄνθος τοῦτο καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν ὄνομα αὐτοῦ μοὶ εἶναι ἄγνωστα). Πιστεύει δ' ὁ λαός, ὅτι «σὰν τοῦ εἰπῇς τὸ μοιρολόγι ἀπάνω του, ξηραίνονται τὰ φύλλα του κ' οἱ κλῶνοι καὶ τὰ λούλουδα καὶ σωριάζονται μονομιᾶς χάμου». Τὸ τραγοῦδι εἶνε τὸ ἑξῆς.

Μελισσαντροῦ μὲ τὸν ἀνθό,
ποῦ εἶχες τὸν ἄντρα τὸν καλό·
ὁποῦ τὸν ἐσκοτώσανε 'ς τῆς Μπαρμπαριᾶς τὰ μέρη,
κ' ἔκανες ὅρκο 'ς τὸ Θεό, μὴν κάνῃς ἄλλο ταῖρι.

Ἡ αὐτὴ παράδοσις, ὡς ἐπιχωριάζουσα ἐν Ἄργει, ἐκτίθεται ἀπαραλλάκτως καὶ ἐν τῇ ἐφημερίδι τοῦ Ἄργους «Μυκήναις» τῷ 1902. (Βλ. καὶ Παναθήναια 1902 τ. Γ´ σ. 352).

Εἰκόνες ἐνδυμάτων.

Αὐτ. σ. 56-57. *Χωρικαὶ τῆς Λακεδαίμονος.*

Δύο σχεδιογραφήματα Π. Ῥούμπου.

Δημώδη ᾄσματα

Αὐτ. σ. 69. *Δημοτικὴ ποίησις Λακεδαίμονος. Ὁ Γιατρᾶκος εἰς Πύλον (1825).*

Ἀνέκδοτον δημοτικὸν ᾆσμα ἀτελές, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Πύλου ὑπὸ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ.

Αὐτ. σ. 75. *Δημοτικὰ δίστιχα Λακεδαίμονος. Ἐκ τῶν Δημωδῶν συλλέκτων Ι.* ***Γ. Θεοδωροπούλου.***

Ἐννέα κωμαστικὰ ᾀσμάτια. Τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὸ αὐτὸ Ἡμερολόγιον τοῦ προηγουμένου ἔτους σ. 32. Τὸ 3ον εἶναι ἐπί-

σης δημοσιευμένον εἰς Λιανοτράγουδα, 1876 σ. 72 στ. 1564-5. Τὸ 4ον αὐτόθι σ. 74 (=*Passow* σ. 525 ἀρ. 436. *Πολίτου*, Μελέτη 1874 σ. 244) Τὸ 5ον Λιανοτράγ. σ. 58. Τὸ 7ον αὐτ. σ. 64. Τὸ 8ον καὶ τὸ 9ον παρ' *Ἀραβαντ*. σ. 363 ἀρ. 1003 καὶ 1006.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ἐρωτόκριτος.

Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι λίαν διαδεδομένη ἐν Κεφαλληνίᾳ. Αἱ γυναῖκες προπάντων ἀνεγίνωσκον ἄλλοτε κρυφίως τὸ ποίημα καὶ ἀπεστήθιζον πολλὰ μέρη αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ἀντίτυπα αὐτοῦ ὑπῆρχον εἰς ὅλα τὰ χωρία τῆς Κεφαλληνίας, προσιτὰ ὄντα διὰ τὸ εὔωνον τῶν ἐκδόσεων. Ὁπόσον ἦτο προσφιλὴς καὶ γνωστὸς ὁ Ἐρωτόκριτος μαρτυροῦσιν αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις αὐτοῦ ἐν ὑπαίθρῳ. Μνημονεύεται ἰδίᾳ μία παράστασις τοῦ Ἐρωτοκρίτου, γενομένη ἔν τινι πλατείᾳ τοῦ Ληξουρίου κατὰ τὸ 1847 ἢ 1848 Τὴν Ἀρετοῦσαν ὑπεκρίθη ἐν τῇ παραστάσει ἐκείνῃ ὁ νεαρὸς τότε Φραγκίσκος Ξιδάκτυλος, τὸν δ' Ἐρωτόκριτον ὁ Παναγῆς Κυράγγελος, καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα οἱ ἀδελφοὶ Κυράγγελο — ἡ οἰκογένεια Ῥουβεὶμ Κυράγγελο ἀπετελεῖτο ἐκ 19 ἀρρένων ἀδελφῶν καὶ 5 θηλέων. Ἄλλη παράστασις ἔγινε κατὰ τὸ 1885 ἐν Αἰγιαλῷ τῆς Σάμης ὑπὸ χωρικῶν Πουλάδων (κατοίκων τοῦ χωρίου Πουλᾶτα), οἵτινες ἐπὶ πολὺν χρόνον ἠσκοῦντο εἰς τελείαν ἀποστήθισιν τοῦ μέρους του ἕκαστος [1]).

Ἐκ τῶν ἐν τῷ ποιήματι ὀνομάτων εἶναι συνηθέστατον ἐν Ἀργοστολίῳ, Ληξουρίῳ καὶ τοῖς χωρίοις τὸ βαπτιστικὸν *Ἀρετοῦσα*. Ἀλλ' ἄδηλον ἂν προέρχεται τοῦτο ἐξ ἐπιδράσεως τοῦ ποιήματος, καθὼς καὶ τὰ ὀνόματα *Ῥήγας* [2]), *Ῥήγισσα* [3]) καὶ *Νένε* [4]). Τὸ δ' *Ἐρωτόκριτος* (ἢ ὡς προφέρεται *Ῥωτόκριτος* ἢ *Ἀρετόκριτος*) δὲν ἐσυνηθίζετο ἐν παλαιοτέροις χρόνοις, διότι διὰ τὴν αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν ἐθεωρεῖτο τρόπον τινὰ ὡς προορίζον ἐρωτικὰ πάθη τοῦ φέροντος. Νῦν δὲ εἶναι σύνηθες καθ' ἅπασαν τὴν Κεφαλληνίαν, πλὴν τῆς πρωτευούσης, τοῦ Ἀργοστολίου, ὅπου εἷς μόνον Ἐρωτόκριτος κατοικεῖ (Βεργωτής), μὴ καταγόμενος ἐξ Ἀργοστολίου. Δὲν κρίνω δ ἄσκοπον νὰ καταγράψω ὧδε ὅσους γινώσκω τῶν σήμερον ἐχόντων τὸ βαπτιστικὸν Ἐρωτόκριτος, σημειῶν τὸ οἰκογενειακὸν ἑκάστου ὄνομα καὶ ἐν παρενθέσει τὸ χωρίον αὐτοῦ. Λυκούδης, Δανελᾶτος (Ληξούρη).

[1]) Ἴσως ἡ παράστασις αὕτη εἶναι ἡ περιγραφομένη ὑπὸ τοῦ Ἀννίνου (Λαογραφ σ. 28), ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἡ ἀκριβὴς χρονολογία εἶναι τὸ 1889. (Σ. τ. Δ.).

[2]) Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ Μπασιᾶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ μετέπειτα, φέρουσι δὲ νῦν οἱ κ. κ. Μαρκόπουλος (ἐν Ἀργοστολίῳ ἐκ Λακκήθρας), Ἰγγλέσης (Πεσσάδες), Μαζαράκης (Διληνᾶτα).

[3]) Ἐν Ληξουρίῳ πρὸ τεσσαρακονταετίας.

[4]) Τὸ Νένε ἴσως εἶναι μᾶλλον ὑποκοριστικὸν τοῦ Ἑλένη. Ἐν Ἱλάροις τῶν Κατωγητῶν, ὅπου ἐπιχωριάζει, τὰς βαπτισθείσας Ἑλένας τὰς λέγουν *Νένε*.

Ἀπέργης (Ζῶλα)· Ἀλεβιζᾶτος (Δαμουλιανᾶτα)· Γιουλᾶτος, Λιναρδᾶτος, Ἀποστόλου, Σωτηρίου, Θεοδωρᾶτος, Εὐαγγελᾶτος (Μονοπωλᾶτα) Ἄννινος (Ἀννινᾶτα)· Γεωργόπουλος (Μουσᾶτα)· Βιτωρᾶτος (Κουβαλᾶτα) Συριᾶτος (Κοντογενάδα)· Λαδᾶς, Φανᾶς (Καμιναρᾶτα) Κουταβᾶς (Φραγκᾶτα)· Μαρκαντωνᾶτος Τζίβας (Βλαχᾶτα Λιβαθοῦς) Σιμωτᾶς (Κορνέλλο)· Σταθᾶτος (Μαρκόπουλον Λιβαθοῦς)· Κουνάδης, Διακᾶτος, Λαγγούσης, Θεοφιλᾶτος (Διληνᾶτα)· Βαλλιανᾶτος. Νικηφορᾶτος (Βαλσαμᾶτα)· Ἀποστολᾶτος (Δαυγᾶτα)· Λυκούδης (Μαντουκᾶτα), Καβαλλιερᾶτος (Πουλᾶτα)· Φιλιππᾶτος (Σάμη)· Μπενετᾶτος (Φάρσα)· Παντελιὸς (Κατελιό)· Θεοφάνης (Σαρλᾶτα)· Μαγδαληνὸς (Ἰλλάροι)· Ξυδιᾶς Δημητρίου (Λουκερᾶτα Ἀνωγητῶν)· Μπάλας (Ἀργίνια Ἐλιοῦ).

Ἐν Ἀργοστολίῳ κατ' Ἰούλιον

ΣΠ. Δ. ΠΑΓΩΝΗΣ
Διδάσκαλος ἐν τῇ Πρακτικῇ γεωργικῇ σχολῇ

Τὸ ὄνομα *Ἐρωτόκριτος* εὑρίσκεται ὡς βαπτιστικὸν ἐν Κερκύρᾳ ἀρκετὰ συχνά· οὕτω δύναμαι προχείρως νὰ σημειώσω τρεῖς γνωστούς μου φέροντας τὸ ὄνομα τοῦτο:

1) Ἐρωτόκριτος Βασιλάκης, ἐκ Βαλανείου Ἀκρολοφιτῶν.
2) Ἐρωτόκριτος Κουρῆς, φοιτητὴς ἐκ Λευκίμμης
3) Ἐρωτόκριτος Μωραΐτης, μαθητὴς ἐκ τοῦ δήμου Μεσοχωριτῶν.

Ἐν Κερκύρᾳ

Α. ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗΣ
Καθηγητὴς

Κ' ἐδῶ ἀπάντησα τὸ ὄνομα Ἐρωτόκριτος βαφτιστικό. Σκηνὲς ἀπὸ τὸ θαυμαστὸ ποίημα παρασταίνονται καὶ ἐδῶ τὸ καρναβάλι ἀπὸ χωρικούς, ποῦ ἔρχονται 'ς τὴν πόλη ἀπὸ τὰ χωριὰ συντροφιές, μασκαρεμένοι. Μάλιστα σὲ παλαιότερα χρόνια, ταχτικὰ κάθε χρόνο, ὅπως μὲ βεβαιώνουν.

Ζάκυνθος

Κ. ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ
Δ. Ν.-Εἰρηνοδίκης

Ὁμοία παράστασις τοῦ Ἐρωτοκρίτου πρὸς τὴν περιγραφομένην ἐν σ. 28—29 τῆς *Λαογραφίας*, ἐγένετο καὶ ἐν τῷ χωρίῳ μου, τῇ Λαγκάδᾳ τοῦ Λεύκτρου τῆς Μάνης, πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν, κατὰ τὰς δύο Κυριακὰς τῶν Ἀπόκρεων.

Ἐν Σπάρτῃ

Δ. ΒΑΧΑΒΙΟΛΟΣ
Ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων Λακεδαίμονος

Ὡς βαπτιστικὸν τὸ ὄνομα Ἐρωτόκριτος δὲν εἶναι ἄγνωστον καὶ ἐν Ἀθή-

ναις. Πλὴν ἑνός, πρὸ ἐτῶν ἀποθανόντος, οὗτινος δυστυχῶς δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα, φέρεται ἐν τῷ μητρῴῳ τῶν ἀρρένων τοῦ δήμου Ἀθηναίων τὸ ὄνομα τοῦ Ἐρωτοκρίτου Μασούρη, εἰκοσιπενταετοῦς τὴν ἡλικίαν.

Ἐν Ἀθήναις

Δ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ὑπάλληλος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης

Ἐρωτόκριτος. — Ἀλβανικά. — Καππαδοκικὸν ᾆσμα.

Λαογραφίας (σ. 21 καὶ 168 ἐν τῇ προσθήκῃ): Τὸ ὄνομα Ἐρωτόκριτος ὡς βαπτιστικὸν δὲν εἶναι πολὺ συχνὸν ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ σπάνιον· ἐγὼ ὡς δικαστικὸς καὶ πολιτευόμενος ἔπειτα πολλάκις ἤκουσα αὐτό δύο δ᾽ Ἐρωτοκρίτους ἐνθυμοῦμαι καλῶς ὀνομαστὶ ἕνα ἐν Χρισσῷ (Κρίσσῃ), τὸν κ. *Ἐρωτόκριτον Ἀθανασιάδην,* πρόκριτον, παλαιὸν διδάσκαλον, ἐκλεκτὸν ἔνορκον, ὅτε τοὺς ἐνόρκους τῶν ἐπαρχιῶν ὁ νόμος συνεκάλει εἰς τὰ ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Ἐφετείου κακουργιοδικεῖα δεύτερον ἐν Μεγάροις ἐκ τῶν ψηφιζόντων με ἄλλοτε, τὸν *Ἐρωτόκριτον Παπαδήμαν.* Οἱ ἐκλογικοὶ κατάλογοι δύνανται νὰ δείξωσιν εἰς τὸν εὐκαιρήσαντα νὰ περιεργασθῇ αὐτοὺς τὸ μὴ ὅλως σπάνιον τοῦ ὀνόματος.

Ἐπὶ τῆς λίαν ἐνδιαφερούσης δημοσιεύσεως τῶν *Ἀλβανικῶν ᾀσμάτων καὶ παραμυθίων*, τῆς τοσοῦτον καλῶς γενομένης ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Δ. Σωτηρίου: *Σ. 83.* ἀρ. 8: ἀντὶ «βαρέλι» τὸ ἀλβανικὸν «*βούτσε*» ἔδει νὰ μεταφρασθῇ εἰς τὸ ἑλληνικὸν «*βουτσὶ*» (βυτίον-βουτίον). Σ. 86, 30. Τὸ «ρρούγα» ἀποδοτέον διὰ τοῦ γενικοῦ ἑλληνικοῦ *ῥοῦγα* (ῥὼξ-γός). Σ. 87, 43: διὰ τὸ «περγουλjὲ» τὸ κοινὸν ἐν Ἑλλάδι «περγουλιὰ» εἶχε μᾶλλον θέσιν ἢ ἡ λέξις «κληματαριά·» ἴσως δὲ καὶ τὸ «λjάχεσε» ἔδει νὰ ἀποδοθῇ διὰ τοῦ «ἐλούεσο» ἢ «λουόσουνα». Ὡσαύτως ἐν σ. 89, 50 τὸ «τσουράπε» διὰ τοῦ κοινοῦ ἐν Ἑλλάδι «τσουράπια» ἀντὶ «κάλτσες».

Σελ. 148—149. Καππαδοκικὴ παραλλαγὴ τῶν καλάνδων τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Ἐπὶ τοῦ στίχου β΄ τοῦ τρίτου διστίχου παρατηρητέον ὅτι τέλεον ἀστόχως ὁ ἐκδότης «*κουκκιὰ*» μὲν λέγει τὰς «ὀπὰς τοῦ ζυγοῦ» τὰ δὲ «*μαλλατάρια*» βαπτίζει «συνδέσμους» παράγων τὴν λέξιν ἀφορήτως ἐκ τοῦ τουρκικοῦ «*μπαγλαμάκ*». Τὴν ἀπόδειξιν τῆς παρανοήσεως νικηφόρον παρέχει ἡ ἐν σελ. 146 ὑφ᾽ ὑμῶν μνημονευομένη πελοποννησιακὴ παραλλαγὴ ἐν τρίτῳ στίχῳ: «καὶ τἀποζεῦγλι τοῦ ζυγοῦ *κουκκὶ μαργαριτάρι*», ἐπικυροῦντος καὶ τοῦ δευτέρου στίχου τῆς ἐκ Νικοπόλεως παραλλαγῆς «τἀλέτρι ἔχει *μαργαριτάρι*». «*Κουκκιὰ μαλλατάρια*» ὅ τι καὶ «*κουκκὶ μαργαριτάρι*».

Ἐξεταστέα καὶ τὰ κατὰ τὴν στίξιν ἐν 1ῳ διστίχῳ ὅπου μετὰ τὸ «καλὸ καὶ εὐλογημένο», τίθεται *τελεία.* Αἱ λέξεις «καλὸ καὶ εὐλογημένο», ὡς καὶ τὸ οὐδέτερον γένος δεικνύει ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἑπόμενον «*ἀλετῆρι*» «καλὸ καὶ εὐλογημένο. .εἶν᾽ καὶ τ᾽ ἀλετῆρί του κλπ.» ὡς καὶ ἐν σ. 145—146 (Μισθὶ [Παχτίκου] Κρήτη, Νικόπολις).

Ἐν Κηφισιᾷ 24 Ἰουλίου.

Σ. Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Τραγούδια.

1.

'Στὴ Μύκονον ἐγίνη (dimilo, damilo, cara mia bella)
'Στὴ Μύκονον ἐγίνη μεγάλο φονικό.
Ζακυθινοὶ τὸ κάμαν γιὰ τὸ Κατερινιό.
'Στὴ σκάλλα π' ἀνεβαίνει μὲ τὸ σπαθὶ γυμνὸ
τὴ βρίσκει 'ςτὸ κρεβάτι μὲ τὸ Ζακυθινό.
«Ἅ δὲ σὲ σφάξω σκύλλα, σκύλλα Κατερινιό,
ποῦ σ' εὗρα 'ςτὸ κρέβατι μὲ τὸ Ζακυθινό.
— Μή με σκοτώνῃς, ἄντρα, γιατὶ ἔχω δυὸ παιδιά,
τό νά χω 'ςτοῖς ἀγκάλαις καὶ τἄλλο 'ςτὴν κοιλιά.
— Ἐγὼ θὰ σὲ σκοτώσω, κι' ἂς ἔχῃς δυὸ παιδιά,
Θεὸς ὅπου τὰ δίνῃ, Θεὸς τὰ κυβερνᾷ.»
Χρυσὸ μαχαῖρι βγάνει καὶ δέκα τῆς μετρᾷ,
τὴν παίρνει 'ςτὸ πλεμόνι καὶ 'ςτ' ἄσπρα της βυζά.
«Ὠχοῦ καιμένη μάννα, ὅταν μ' ἐγένναες,
μὲ πόνους καὶ μὲ κλάψες μὲ κοιλοπόναες,
καὶ μῶδινες τὸ γάλα, σὰν τὸ κρυὸ νερό,
καὶ τώρα μὲ σκοτώνουν γιὰ τὸ Ζακυθινό.»
Ὅταν τὴν κατεβάζαν ἀπὸ τὴ σκάλλα της,
μικροὶ μεγάλοι ἐκλαίγαν τὴν ὀμορφάδα της.
Ὅταν τὴν ἐπερνάγαν ἀπὸ τὸ μακελλειό,
μικροὶ μεγάλοι ἐκλαίγαν τὸν ἄσπρο της λαιμό.
Ὅταν τὴν ἐπερνάγαν ἀπὸ τὰ μπακαλειά,
μικροὶ μεγάλοι ἐκλαίγαν τὰ ῥοῦσα της μαλλιά.
Ὅταν τὴν ἐπερνάγαν ἀπὸ τὰ μαγαζά,
μικροὶ μεγάλοι ἐκλαίγαν τὰ ἄσπρα της βυζά.

Σημ. Κατὰ τὴν παιδικήν μου ἡλικίαν, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1853-5, ἦλθεν εἰς Πάτρας οἰκογένεια ἐκ Μυκόνου, ἓν δὲ παιδίον ἐξ αὐτῆς ἔψαλλε τὸ ᾆσμα τοῦτο, ὅπερ ἐνθυμοῦμαι καὶ ἤδη κάλλιστα. Μετὰ τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον ἑκάστου στίχου ψάλλεται ἰταλιστὶ τὸ τσάκισμα : (dimilo, damilo, cara mia bella).

2.

Ζιὰ ἰδέτε ντὰ παράτζελνε μιὰ φρόνιμη τοῦ γιοῦ τζη
«Ὑζιέ μου, πέρνα φρόνιμα, γλυτσὺ κρασὶ μὴν μπίνῃς,
τσοῖ νύχτες νὰ μὴν μπερπατῇς, τσ' ἐγὼ νὰ σὲ παντρέψω.
— Μάννα, δὲ θέλω φρόνιμα, δὲ θέλω γὼ γυναῖκα,
Μόν' ἀγαπῶ τὴ λευτερζιὰ καὶ τὸ μακρὺ τουφέτσι,
τσαὶ τὸ σπαθὶ τὸ διμιστσί, τσαὶ τὸ σαρμὰ μπιστόλαις.
Τσ' ἀκαρτερῶ τὴν ἄνοιξη, τ' ὄμορφο καλοκαῖρι,
νὰ βγάλω τὰ ποδήματα, νὰ σύρω τὸ τσαροῦχι,

νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ πάω 'στὸν Ψηλορείτη·
ν' ἀκούσω τρυγονιοῦ φωνὴ καὶ φαλκονιοῦ λαλίτσα,
ν' ἀκούσω τσαὶ τὴν μπέρδικα νὰ συχνοκακαρζιέται »

Σημ. Κατὰ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866-8, ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν οἰκίαν εἰς ἣν κατῴκουν ὡς φοιτητής, κατῴκουν ἐπίσης καὶ πολλοὶ πρόσφυγες Κρῆτες. Οὗτοι μεταξὺ ἄλλων ἔψαλλον καὶ τὸ ἀνωτέρω τραγοῦδι. — Στ. 6. Ἀντὶ τοῦ λευτερζιὰ λέγεται καὶ λεβεντιά.

[Παραλλαγὴ πληρεστέρα τοῦ παρὰ Jeannaraki σ. 159 ἀρ. 185. Σ. τ. Δ.]

3.

Τὸ τραγοῦδι τῆς Δημήτρως.

(Φελλὸς δήμου Νωνάκριδος Καλαβρύτων, δῆμοι Αἰγείρας καὶ Ἀκράτας τῆς Αἰγιαλείας).

«Μώρ' τί τὸν ἔχεις, Δημήτρω μ', τὸν παππᾶ, ποῦ κάθεται κοντά σου
Τὸν ἔχ' ἡ μάννα μ' ἀδερφό, κ' ἐγὼ τὸν ἔχω μπάρμπα·
— Μωρ' ὁ παππᾶς σ' ἐφίλησε καὶ σ' ἔχει φιλημένη!
— Ἀνίσως καὶ μ' ἐφίλησε, νὰ πάθω καὶ νὰ λάβω·
νὰ πέσω ἀπὸ τὰ λάχανα ἀπάνου 'στὰ μαρούλια,
νὰ κάτσω κάτ' ἀπ' τὴ συκιὰ νὰ μὲ βαροῦν τὰ σῦκα,
νὰ χάσω τὴ ζωΐτσα μου 'ς ἕνα καζάνι μέλι.»

4.

Τὸν ἄντρα, ποῦ μοῦ δώσατε, ἴσα μ' ἕνα ῥεβίθι,
ἀνέβηκε 'στὴ ῥεβιθιὰ νὰ κόψῃ ἀλετροπόδα,
καὶ ξεμασκλίστη ἡ ῥεβιθιά, κ' ἔπεσε κ' ἐτσακίστη.
Τὴ στάχτην ἐδιβόλιζε καὶ βρῆκε μιὰ βελόνα.
'Στὸν νῶμο του τὴν ἔβαλε καὶ 'στὸ χαλκιὰ τὴν πάει.
Κι' ἀπὸ μακριὰ τὸν χαιρετάει, κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λέει.
«Χαλκιά, πιάσε, ξεφόρτω με, πᾶρε κι' ἄλλους πεντέξη,
κι' ἄναψε τὰ καμίνια σου, τρανὸ ὑνὶ νὰ φτειάσῃς».

Τὸ ᾆσμα τοῦτο τοῦ χωρίου Βουνάργου τοῦ δήμου Λετρίνων τῆς Ἠλείας εἶναι χορικόν, χορευόμενον «'στὰ τρία». Μετὰ τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον ἑκάστου στίχου ἀκολουθεῖ τὸ γύρισμα: «Μάννα ἡ μαννοῦλα! Μάννα ἀντρειωμένος ποῦ ἤταν!»

Ἐν Πάτραις Χ. Π. ΚΟΡΥΛΛΟΣ
Ἰατρὸς

Παιδικὸν βαυκάλημα

(*Καλαμῶν*)

Τοῦ παιδιοῦ μου γὼ τὸ γάμο
μνιὰ λαμπρὴ θελὰ τὸν κάμω,
μνιὰ λαμπρή, μνιὰ Κυργιακή,
μνιὰ χαρούμενη γιορτή,
ποῦ 'ν' κουλούργια, ποῦ 'ν' αὐγά,
ποῦ ναι καὶ παχιὰ τἀρνιά.
Θὰ καλέσω καλεστᾶδες
ὅλο Μητροπολιτᾶδες·
θὰ καλέσω τὸν Κατὴ
νὰ σαρώνῃ τὴν αὐλή.
Θὰ καλέσω τὸ Βεζίρη
νὰ σηκώνῃ νὸ πισκίρι,
καὶ τὰ τουρκοκόπελλα
νὰ πετᾶν τὰ κόκκαλα.

Ἐν Πειραιεῖ Ν. Δ. ΦΟΙΦΑΣ (*Καθηγητὴς*)

Κεφαλληνιακὰ ᾀσμάτια.

1.

Τἀμπέλι θέλει κλάδεμα νὰ θρέψῃ τὸ σταφύλι,
κ' ἡ κόρη σφιχταγκάλιασμα ν' ἀξίνῃ, νὰ πλατύνῃ.

2.

Γειτόνισσα, δαιμόνισσα, πολυλογοῦ καὶ ψεύτρα!
τόσον καιρό, ποῦ μαι ἔδεπα, δὲ μοῦ πες νἄρτω μέσα.

3.

Νὰ μπόρειε ὁ φοῦρνος νὰ μιλῇ κ' ἡ στάχτη νὰ μολόγα,
κι' ὁ ἅης Παντελέημονας, ποῦ τὰ γνωρίζει ὅλα.

4.

«Γειτονοποῦλα μου καλή,
θὰ σ' ἐρωτήσω νὰ μοῦ πῇς:
Τί δένδρο κάνει τὸν ἀνθό;
ποιὰ μάννα τὸν καλὸν ὑγιό;
—Ἡ νύχτα κάνει τὸν ἀνθό,
κ' ἡ μάννα τὸν καλὸν ὑγιό.»

5.

Θὰ κάμω σίδερο καρδιὰ κι' αὐτιὰ νὰ μὴ γροικοῦνε,
καὶ βολιμένια σωθικά, τὰ πάθη νὰ βαστοῦνε.

'Αργοστόλιον 1 'Ιουλίου

ΣΠΥΡ. Δ. ΠΑΓΩΝΗΣ
Διδάσκαλος τῆς Πρακτικῆς γεωργικῆς σχολῆς

'Εντυπώσεις ποιμένος ἐξ ἀρχιερατικῆς λειτουργίας.

Ἡ ἐφημερὶς *Θάρρος* τῶν Καλαμῶν (24 'Απριλίου 1909 ἀρ. 3102) παρεμβάλλει εἰς χρονογράφημά τι εὐτράπελον διήγησιν, προδήλως δημώδη, ἐκθέτουσαν πῶς εἷς ποιμὴν ἀντελήφθη τὰ τελούμενα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χωρίου τινὸς τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης, ὅπου ἐλειτούργει ἐπίσκοπος. Ἡ διήγησις αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς:

'Στὸ χωριὸ ἐκεῖνο τὴν ἡμέρ' αὐτὴ φιλοξενοῦσεν ὁ Μπαρμπαγιάννης τὸ σέμπρο του τσοπάνη Μῆτρο, ποῦ εἶχε ἔρθῃ ἀπὸ τὸ μαντρὶ νὰ φέρῃ τὴν μπηξιὰ 'στὸ σέμπρο του κουμπάρο Γιάννο.

Κατὰ ποῦ τυχε αὐτὴ ἡ εὐκαιρία νάρθῃ ὁ τσοπάνης 'στὸ χωριὸ τὴ μέρα ποῦρθε καὶ ὁ Δεσπότης, λέγει ὁ Γιάννος τοῦ σέμπρου του Μήτρου.

«Δὲν πᾶς σήμερα, ρὲ Μῆτρο, καὶ ἀπ' τὴν ἐκκλησιά, νὰ ἰδῇς ποῦ ἦρθε ὁ Δεσπότης καὶ ἀπολείτουργα νάρθῃς νὰ κολατσίσουμε;»

Σὰν ἄκουσε ὁ Μῆτρος πῶς ἦρθε ὁ Δεσπότης καὶ λειτουργάει 'στὴν ἐκκλησιά, σηκώθηκε καὶ πῆγε. Δὲν πέρασε μιὰ ὥρα καὶ νά σ' τον πάλιν καὶ ἔρχεται καὶ μπαίνει ἀντρειωμένος. «Καλὸ 'στὸ Μῆτρο, φωνάζει ὁ μπάρμπα Γιάννης, κάτσε τώρα νὰ μᾶς πῇς τί εἶδες καὶ σὺ 'στὴν ἐκκλησιὰ ποῦ λειτούργαγε ὁ Δεσπότης — Τί νὰ σοῦ πῶ κουμπάρε Γιάννη! τὸ πραφαντικὸ ποῦ εἶδα. δὲν τό χα ξανάιδῃ 'στὴ ζωή μου. Μπαίνω μέσ' 'στὴν ἐκκλησιὰ ποῦ ἤτανε οὖλο τὸ χωριό σας μαζεμένο καὶ κόλλησα καὶ γὼ σὲ μιὰ γωνιά, μέσα βαθιά· ἐβγῆκε ἀπὸ μιὰ πόρτα ὁ παπᾶς μαζὶ μὲ κάτι ἄλλους ἀλλιώτικα ντυμένοι. Νά σ' καὶ βγαίνει καὶ ἕνας τρανὸς καὶ φόρειγε ἀπάνω του τὰ ἴγκλια καὶ τὰ πανίγκια καὶ τὸ μπελᾶ τοῦ κεφαλιοῦ του. Βάσταγε 'στὰ χέρια καὶ μιὰ κλίτσα καὶ στάθηκε 'στὴ μέση Σηκώνει μωρὲ μονομιᾶς τὸ χέρι του καὶ μᾶς μούτζωσε οὔλους καὶ μᾶς εἶπε: «οὖ νὰ χαθῆτε». 'Απὸ τὴ μιὰ μεργιὰ τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἤτανε καὶ ἀπὸ ἕνας ἄνθρωπος καὶ μαλώνανε· λέγανε, λέγανε, φωνάζανε, βριζούντανε ποῦ πιάστηκε ὁ λαιμός των. 'Αφριγκαζόμουνα καὶ ἐγὼ ν' ἀκούσω τὶ λέγανε μὰ δὲν μπόρεσα νὰ πάρω λόγο. Ἕνα σοκόλι ἔφευγε ἀπὸ τὸ ἕνα καὶ πήγαινε 'στὸ ἄλλο καὶ ὅλο κάτι σπιγουνιαῖς τοὺς ἔβανε καὶ θυμώνανε ἐκεῖνοι καὶ βριζούτασε. Μὰ δὲν βάσταξε πλιὰ μέσα κεῖνος ὁ τρανός, καὶ ξαναβγαίνει καὶ τοὺς μούτζωσε πάλι καὶ τοὺς εἶπε νὰ χαθοῦνε. Μὰ κεῖνοι, κουμπάρε Γιάννο, χαμπάρι δὲν τό χανε. Ἔσκασα μὲ κεῖνο τὸ σοκόλι ποῦ οὖλο τοὺς ρουφιάνευε, καὶ ἄναβε ὁ καυγᾶς Καλό ἤτανε ποῦ δὲν ἤρθανε 'στὰ χέρια, μὰ δὲν τοὺς ἄφηνε ἀπὸ μέσα ἐκεῖνος ὁ τρανός, γιατὶ ὅλο καὶ τοὺς μάλωνε. 'Στὰ τελευταῖα δὲ βάσταξε, καὶ βγῆκε μὲ θυμό, κρατῶντας μιὰ σιδερένια ρόκα, ποῦ ἔβγανε φωτιαῖς καὶ κάποια μεγάλη κουβέντα θὰ τοὺς

είπε, γιατί άμέσως σωπήσανε. Ἔ μωρὲ μάτια μου, οὖλοι καὶ μεῖς ποῦ ἤμαστε 'στὴν ἐκκλησιὰ μαζωμένοι πράστ! δώκαμε μιὰ καὶ φύγαμε Τί γίνεται τώρα, κουμπάρε Γιάννο, κεῖ μέσα καὶ ἐγὼ δὲν ξέρω. Μὰ εἶδα τὸ δήμαρχο, ποῦ κάλεσε κεῖνον τὸν τρανὸ καὶ λέγω ποῦ θὰ τοὺς συβιβάση.»

Παρόμοιαι διηγήσεις περὶ ἀστείων παρανοήσεων ἁπλοϊκῶν ἀνθρώπων τῶν ἀκαταλήπτων εἰς αὐτοὺς θρησκευτικῶν τελετῶν φέρονται καὶ ἄλλαι παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ. Παραπλησία δ' εἶναι καὶ διήγησίς τις ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Γερμανοῦ *Jacob Frey* (Gartengesellschaft 1556 ἀρ 3.=*Krauss*, der Volksmund τ. V σ. 79), καθ' ἣν Τοῦρκος πασᾶς, σταλεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ σουλτάνου Ἀμουρὰτ εἰς Ἰταλίαν διὰ νὰ ἐξετάση καὶ γνωρίση τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ λατρείαν καὶ πληροφορήση αὐτὸν περὶ τούτων, παρίσταται εἰς μίαν θρησκευτικὴν τελετὴν ἐν ἐκκλησίᾳ τῆς Πίσης καὶ περιγράφει εἰς τὸν σουλτᾶνον τὰ κατ' αὐτήν.

Π.

Ὅρκοι.

(*Τρίκαλα Κορινθίας*)

Ὁ μετ' ἀγροτῶν ἀναστρεφόμενος συνηθέστατα παρατηρεῖ, ὁσάκις δύο συζητοῦσιν ἢ ἐρίζουσι, τοῦ ἑνὸς βεβαιοῦντος τοῦτο ἢ ἐκεῖνο καὶ τοῦ ἑτέρου ἀμφιβάλλοντος ἢ ἀρνουμένου, ὅτι ὁ βεβαιῶν πρὸς πίστωσιν τῶν λεγομένων του ἀντεπάγων εἰς ἑαυτὸν δίδει ποικίλους ὅρκους ἢ ἐπαρᾶται ἑαυτόν. Οἱ ὅρκοι εἶναι ποικιλώτατοι, τούτων δὲ καταγράφομεν ἐφεξῆς ὅσους προχείρως ἐνθυμούμεθα.

Μὰ τὸ ψωμί! Μὰ τὸν ἥλιο! 'Σ τὰ μάτια μου! 'Σ τὸ φῶς μου! Βγαλμὸς 'ς τὰ μάτια μου! Νὰ χυθοῦν τὰ μάτια μου! Νὰ μὴ μ' εὕρ' ὁ χρόνος! 'Σ τὴ ψυχὴ τῶν γοναίω μου! 'Σ τὰ κόκκαλα τῆς μάννας μου καὶ τοῦ πατέρα μου! Νὰ μὴ μοῦ μείνη κλήρα! Ἕνα τό χω, νὰ τὸ θάψω! Μὰ τὴ σημερνή! Μὰ τὴν ἅγι' ἀνάσταση! Μὰ τὴ λαμπρὴ ποῦ καρτερᾶμε! Νὰ μὴ βραδιαστῶ! Νὰ μὴν ξημερωθῶ! Μὰ τὴ Παναΐα, τὸν ἅη Δημήτρη, ἤ, Μὰ τὸν ἅη Γιώργη! Νὰ μὴν κάνω Λαμπρή! Νὰ μὲ κόψ' ὁ ἅη Γιάννης, ὁ ἅη Τρύφωνας, ὁ ἅη Σεραφείμ, ὁ ἅη Βλάσης, ἂν δὲν εἶναι ὅπως σ' τὰ λέω.

Ἂν κατὰ τύχην πίνωσιν οἶνον, ὁ θέλων νὰ ἐπιβεβαιώση τὸ λεχθέν, ἀφοῦ ἐπιχύση ὀλίγας σταγόνας οἴνου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, προσθέτει: «ἔτσι νὰ χυθῇ τὸ αἷμά μου, ἃ δὲ σοῦ λέω ἀλήθεια, ἤ, ἃ δὲν εἶναι ὡς κατὰ ποῦ σοῦ λέω».

Πλὴν τῶν ποικιλοτύπων τούτων ὅρκων καὶ ἀρῶν, εἶναι ἀξιοσημείωτοι δύο τύποι ὁρκίσεως ἀγροτῶν, ἐν χρήσει ὄντες πρὸ 40—50 ἐτῶν, ὧν οὐχὶ σπανίως ἐγενόμην αὐτόπτης μάρτυς. Ἤριζον δύο ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ ναοῦ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἱερουργίας παρόντων καὶ ἄλλων ἀγροτῶν περὶ πραγμάτων μικρᾶς χρηματικῆς ἀξίας, ὅτε ὁ ἀδικούμενος ἔλεγε πρὸς τὸν ἀδικοῦντα: «Παλαμίζεις τὴν εἰκόνα;» ἂν ὁ ἀδικῶν ἔλεγε «πολαμίζω», εἰσήρχοντο ἀμφότεροι εἰς τὸν ναόν, καὶ ἐκεῖ θέτων τὴν παλάμην του ἐπὶ οἱασδήποτε εἰκόνος, ἀφοῦ προηγουμένως ἔκαμνε τρὶς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἠσπάζετο μετὰ τοῦτο τὴν εἰκόνα, κ' ἔλεγε:

«Θέ μου! σχωρέσέ με τὸν ἁμαρτωλό». Ἡ ἔρις μετὰ τὴν τοιαύτην ὁρκωμοσίαν ἐλύετο ὁριστικῶς.

Ἕτερος τύπος ὅρκου ἐδίδετο συνήθως ἐν τῇ ἀγορᾷ. Κατὰ τοῦτον, ἂν ὁ προκαλούμενος ἠρνεῖτο τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ προκαλοῦντος, οὗτος λαμβάνων ἀνὰ χεῖρας κοινὸν λίθον βάρους ἡμισείας ὀκᾶς, ἔλεγε πρὸς τὸν προκαλούμενον· «Τὸ παίρνεις τοῦτο 'ς τὴν ψυχή σου;» Ἂν δ' ἠρνεῖτο ὁ προκαλούμενος, τῇ παρεμβάσει καὶ τῶν παρισταμένων ὤφειλε νὰ πληρώσῃ τὴν ἀξίαν δι' ἣν ἡ πρόκλησις. Ἂν δ' ὅμως ἐδέχετο, ἔθετε τὸν λίθον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου του καὶ ἔλεγε: «Νὰ τό χω βάρος 'ς τὴν ψυχή μου καὶ νά χω τὸ Χριστὸ ἀντίδικο 'ς τὴ δευτέρα παρουσία». Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι μετὰ τὴν δόσιν τοιούτου ὅρκου ἡ ἔρις ἐλύετο καὶ ὁ ἀδικῶν δὲν ὤφειλε πλέον τίποτε εἰς τὸν ἀδικοῦντα.

Οἱ δύο τελευταῖοι τύποι τῶν ὅρκων ἐξέλιπον πρὸ πολλοῦ. Τὸν δὲ δικαστικὸν ὅρκον σφόδρα εὐλαβοῦνται οἱ ἀγρόται. Καὶ σήμερον ἔτι, προκειμένου νὰ ὁρκισθῶσιν ἐνώπιον δικαστηρίου, μετὰ δυσφορίας ὁρκίζονται, λέγοντες συνήθως· «Εἶναι κακὸ πρᾶμα νὰ παίρνῃ κανεὶς ὅρκο καὶ τῆς ἀλήθειας».

Ξυλόκαστρον Ι. Π. ΣΤΑΜΑΤΟΥΛΗΣ

Ὅρκος ψηφοφόρων.

(*Κορίκιστα τοῦ δήμου Ἀρακυνθίων τῆς Εὐρυτανίας*).

Καθ' ἣν ἡμέραν ἐνεργοῦνται βουλευτικαὶ ἢ δημοτικαὶ ἐκλογαὶ οἱ ἐκ τοῦ χωρίου Κορικίστης ψηφοφόροι συγκεντρούμενοι ἀναχωροῦσιν ἐκ τῆς φάραγγος ἔνθα ἔπηξαν τὰς κατοικίας των καὶ ὁδεύουσι πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δήμου, τὸν Προυσόν. Ἅμα φθάσωσιν εἰς τὰ ὑψώματα τὰ δεσπόζοντα τῆς πρωτευούσης γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τῶν κομματαρχῶν τῶν ὑποψηφίων, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ αὐτῶν τῶν ἰδίων. Ἐκεῖ διαχωρίζονται εἰς ὁμάδας κατὰ κόμματα, ἕκαστος δὲ τῶν ψηφοφόρων διαδοχικῶς καὶ ἀφοῦ γίνουν τὰ συνήθη κεράσματα, ὑψώνων ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν εὐμεγέθη πέτραν ὀμνύει, προφέρων ἀρὰς καθ' ἑαυτοῦ βαρυτάτας ἐν περιπτώσει παραβάσεως τῶν ὑπεσχημένων, ὅτι θὰ εἶναι φίλος ὡρισμένου ὑποψηφίου, μεθ' ὃ κυλίει τὸν λίθον, ὃν ἀναλαμβάνει ἄλλος ψηφοφόρος μέχρις ἐξαντλήσεως τοῦ ἀριθμοῦ.

Ὡς γνωρίζω, μ' ἐβεβαίωσαν δὲ καὶ ἄλλοι πολιτευόμενοι ἐκ τοῦ δήμου Ἀρακυνθίων, οὐδείς ποτε ἐκλογεὺς ἐκ Κορικίστης παρέβη τὴν δι' ὅρκου τοιούτου ἐπισφραγισθεῖσαν φιλίαν.

Ἔκρινα ἀξιοσημείωτον τὸν τοιοῦτον τρόπον ὁρκίσεως καὶ ἄξιον ἀναγραφῆς ἐν τῇ *Λαογραφίᾳ*, διότι ὡς γνωστὸν ὑμῖν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὤμνυον πολλάκις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον (ἴδε Πολυβίου ἱστορ. Γ', κε', 6-9).

Ἐν Ἀθήναις

Δ. Ι. ΤΣΑΤΣΟΣ

Δικηγόρος

Ἡ μερμηγκάνα.

Εἰς τὰ Τρίκαλα τῆς Κορινθίας ἐπιχωριάζει περίεργος δεισιδαίμων συνήθεια πρὸς θεραπείαν τῶν ἀραχνοδήκτων.

Ὅποιον φάῃ ἡ μερμηγκάνα, τὸν χώνουν ὡς τὸ λαιμὸ τρεῖς ἡμέραις 'ς τὸ φουσκί, τοῦ φτειάνουν τὰ κόλλυβα καὶ τὸν κλαῖνε τρεῖς Μαριαῖς. Ὄντας τελειώνῃ τὸ κάθε μοιρολόϊ, οἱ τρεῖς Μαριαῖς λένε· «Θιὸς σχωρέσ' τὴ μερμηγκάνα, κι' ἀνάθεμα τὸ πεθαμένο»

Ἡ μυρμηγκάνα εἶναι εἶδος ἀράχνης φαρμακερᾶς, ἥτις ἐν Σπάρτῃ μὲν ὀνομάζεται *ψυχαλήθρα*, ἐν Σκοπέλῳ δὲ καὶ Σκιάθῳ *μαρμάγκα*. Τὰ μοιρολόγια, τὰ ὁποῖα μοιρολογοῦσιν αἱ Μαρίαι προσαρμόζονται πρὸς τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ γένος τοῦ ἀραχνοδήκτου.

Ἀλλαχοῦ τῆς Κορινθίας, ἐν ἐλλείψει κόπρου, ἐνέθετον τοὺς ἀραχνοδήκτους εἰς ἄμμον, εἰς δὲ τὰς Βορείους Σποράδας ἐντὸς κλιβάνων μετρίως θερμανθέντων. Πιθανῶς ἐν τῇ δοξασίᾳ ταύτῃ ὑπολανθάνει παλαιὰ θεραπευτικὴ ἀγωγή, σκοποῦσα νὰ προκληθῇ διὰ τῆς ἐφιδρώσεως ἡ ἔκκρισις τοῦ ἰοῦ τῆς ἀράχνης.

Ἐν Ξυλοκάστρῳ Ι. Π. ΣΤΑΜΑΤΟΥΛΗΣ

[Ἡ εἰκασία τοῦ κ. Σταματούλη φαίνεται πιθανωτάτη. Ὁ Ἀέτιος εἰς βοήθειαν τῶν φαλαγγιοδήκτων (ἓν δὲ γένος φαλαγγίων εἶναι καὶ τὸ μυρμήκιον) συνιστᾷ λουτρὸν συνεχὲς θερμὸν (ἐν Ἀθηνᾷ τ. ΙΗ΄ 1906 σ. 279). Τοὺς δὲ ἀσπιδοδήκτους λέγει ὅτι ὠφελεῖ θάλασσα θερμὴ καταιονουμένη (αὐτ. σ. 282). Ἐν Λέρῳ δὲ σήμερον συνηθίζουσι νὰ θέτωσι κατ' ἐπανάληψιν ἑπτάκις εἰς θερμὸν λουτρὸν τὸν δηχθέντα ὑπὸ εἴδους τινὸς ἀράχνης φαρμακερᾶς, ἥτις ἐκ τούτου ὠνομάσθη «ἑφταλουτρού» (*Δ. Ι. Οἰκονομοπούλου*. Λεριακὰ σελ. 140). Ἐπίσης *ἑφταλουτροὺ* καλεῖται καὶ ἐν Καρυστίᾳ εἶδός τι φαλαγγίου, δι' ὅμοιον ἴσως λόγον. Περὶ δὲ τῆς λέξεως *μερμηγκάνα* παρατηροῦμεν ὅτι καὶ παρ' Ἀλβανοῖς ἡ ἀράχνη λέγεται μιρμᾶκεα (ἐν Κροΐᾳ) μεριμάνγεα (ἐν Καβαΐᾳ) μιρμάνγεα (ἐν Ἐλβασὰν) καὶ μαριμᾶνγεα (ἐν Σκόδρᾳ). *Βλ. Χριστοφορίδου*, Λεξικὸν τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης ἐν λ.—Σ. τ. Δ.]

Τὸ ῥάβδισμα τῶν καρυῶν ἐν Λάστᾳ

(τοῦ δήμου Μυλάοντος τῆς Γορτυνίας).

Κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Σεπτεμβρίου ἑκάστου ἔτους ἐρραβδίζοντο συνήθως ἐν Λάστᾳ «οἱ καρυαῖς». Αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι ἦσαν ἡμέραι ἑορτῆς. καὶ ἑορτῆς καλυτέρας ἀπὸ τὴν τοῦ τρύγου τῶν ἀμπέλων, διότι ἡ ἐργασία ὀλιγίστους ἀπησχόλει, οἱ δ' ἄλλοι ἐθεῶντο καὶ διεσκέδαζον.

Οἱ ῥαβδισταὶ ἦσαν ὀλίγοι καὶ ὡρισμένοι, διότι καὶ ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἱκανοὶ ν' ἀναρριχῶνται εἰς τὰς καρυδέας, πέντε ἢ δέκα ἐξ ὅλων τῶν χωρικῶν. Τούτων πρῶτος ἦτο ὁ Δημητράκης Φωτόπουλος ὁ ἐπιλεγόμενος Ζούριας, καὶ ὑπὸ τὸ παρωνύμιον ἢ *παρατσοῦκλι* τοῦτο γνωστότερος. Οὗτος ἠδύνατο νὰ ἀναβαίνῃ καὶ εἰς τὰς μάλιστα δυσαναβάτους καρυδέας, ὅθεν καὶ ἐπροτιμᾶτο εἰς τοὺς ῥα-

βδισμοὺς τῶν καρυδεῶν, ὑποχωρούντων καὶ τῶν ἄλλων ῥαβδιστῶν, καταφανῶς ὑποδεεστέρων αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνάβασιν Οὐδέποτε ἐδυσκολεύθη νὰ ἀναβῇ εἰς καρυδέαν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς εὐχερείας ἀνερριχᾶτο ἢ ἀνήρχετο ἐπ' αὐτῶν, καὶ μετὰ μεγίστης εὐκινησίας καὶ δεξιότητος μετεπήδα ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον. Αἱ κινήσεις του ἦσαν ἀβίαστοι καὶ φυσικαί, ὡς νὰ περιεπάτει ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους· τόσον εἶχεν ἐξοικειωθῆ εἰς τὴν ἄσκησιν ταύτην! Ἀλλ' ἡ πεποίθησις εἰς τὴν ἱκανότητά του, ἐμπνέουσα εἰς αὐτὸν θάρρος καὶ καθιστῶσα αὐτὸν ἀπρόσεκτον, ἔφερε τὴν δυστυχίαν του. Διότι μίαν φορὰν ἐκρημνίσθη ἀπὸ τὴν καρυὰν τοῦ Νικ. Γιαννακοπούλου τοῦ ἐπιλεγομένου Νικολίδα, ἥτις ἦτο εὐπροσιτωτέρα τῶν ἄλλων, καὶ κτυπῶν ἀπὸ κλωνὸς εἰς κλῶνα κατέπεσε λιπόθυμος χαμαί. Ἔτυχε νὰ ἴδω τὸ οἰκτρὸν ἐκεῖνο θέαμα· αἵματα ἔρρεον ἀπὸ τὰ ὦτα, τὸ στόμα καὶ τὴν ῥῖνα αὐτοῦ. Καὶ ὅμως δὲν ἀπέθανε τότε, ἀλλ' ἔζησεν, ἐπὶ πολὺν μάλιστα κατόπιν χρόνον.

Διὰ τὸ ῥάβδισμα ἔδιδον εἰς τὸν ῥαβδιστὴν συνήθως τὸ τρίτον τῶν καρυδίων· ἂν δ' αἱ καρυαὶ ἦσαν εὔφοροι καὶ καλόκαρποι, ἡ ἀμοιβὴ ἦτο μικροτέρα, μείζων δὲ τοὐναντίον, ἂν ἦσαν δυσανάβατοι ἢ «κοκκαλιάρικαις καρυαῖς» ἤτοι ἀγονώτεραι.

Ὅτε ἐρραβδίζοντο αἱ καρυδέαι, ὁ διερχόμενος ἠδύνατο νὰ σκύψῃ καὶ νὰ λάβῃ καρύδια πρὸς βρῶσιν, ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει τοῦ προσέφερον, διότι δὲν ἅπλωναν ὅλοι νὰ πάρουν. Ἦτο δὲ καὶ διασκεδαστικόν, ἀλλὰ καὶ ἀστεῖον τὸ ῥάβδισμα. Διότι ὅλα τὰ καρύδια δὲν ἔπιπτον κατὰ γῆς, ἀλλὰ πολλὰ ἔβαλλον καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν περισυλλεγόντων. Μετὰ τὸ ῥάβδισμα ἐγίνετο ἡ διανομὴ τῶν καρυδίων, διότι τὰς καρυδέας τὰς κατεῖχον πολλὰ μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, συμποσούμενα εἰς εἴκοσι ἢ καὶ πλείονα ἐνίοτε.

Μετὰ τὸ ῥάβδισμα, ἡ καρυὰ ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τυχόντος, ὅπως «κοκκοδιαλέξῃ» ταύτην, ἢ ῥίψῃ τὰ τυχὸν εναπομείναντα καρύδια, διὰ σφενδόνης, διὰ λίθων, ἢ καὶ «μὲ κολομάτζουκα» (διὰ ξύλων διπηχυαίων). Τοιουτοτρόπως μετεκομίζετο ἐκ τῶν καρυδεῶν ὁ γλυκὺς καρπὸς αὐτῶν εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἡλιάζοντο, ὅπως ἐναποτεθῶσιν εἰς τὰ κιβώτια διὰ νὰ καταναλίσκωνται ἰδίως εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτάς.

Ἑκάστη οἰκογένεια ἑώρταζε τὰ ὀνόματα μόνον τῶν ἀνδρῶν. Ἔβραζον σιτάρι, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνεμίγνυον καρύδια *στουμπισμένα* (κοπανισμένα εἰς ἰγδίον, σταφίδας καὶ ζαχαρωτά. Τοῦτο μὲν προσεφέρετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν χαιρετισμὸν εἰς τὴν οἰκίαν ἔβλεπες τὰ τρυβλία ἢ τὰ ἐκ χαλκοῦ δισκάρια, τὰ τουρκιστὶ *σαγάνια*, γεμᾶτα ἀπὸ καρύδια, ἐξ ὧν ἐλάμβανον ἐλευθέρως καὶ ἔτρωγον οἱ ἐπισκέπται.

Ἐν Χάβαρη (Ἠλείας) 18 Ἰουνίου 1909.

Ν. ΛΑΣΚΑΡΙΣ
Διδάσκαλος

Τὰ αἰνίγματα ἐν Μάνῃ.

Στὴ Μάνη τὰ αἰνίγματα τὰ λένε *ξεπουλητά*. Καὶ τά χουνε γιὰ παιγνίδι. «*Παίζουμε ξεπουλητά*;» Κάθονται γύρω 'ς τὴ φωτογωνιὰ ('ς *τὸ φῶκο*) καὶ πρῶτα

μοιράζονται ἀναμεταξύ τους πολιτεῖες: τὴν Πόλη μὲ τὴν Ἁγιὰ Σοφιά, τὴ Βενετιὰ μὲ τὰ καράβια κλπ. Καὶ καθένας ποῦ θὰ εἰπῇ ἕνα ξεπουλητὸ γιὰ νὰ τὸ εὕρουν οἱ ἄλλοι εἶναι ὑποχρεωμένος *νὰ βάλῃ* καὶ μία πολιτεία του γιὰ βραβεῖο 'ς τὸ λύτη [1]).—Ἀλλοῦ ἄκουσα νὰ τὰ λένε καὶ *παραμαντέματα.*

Ζάκυνθος, Ἰούλιος Κ. ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Εἰς Λαογραφίας σ. 115—7.

Ὁ ἐν Σμύρνῃ κ. Κίμων Ι. Παπαμιχαηλῶφ γράφει ἡμῖν, ὅτι ὁ ἀνακοινώσας τὸ σμυρναϊκὸν παραμύθιον «Ἡ τύχη νικᾷ ἢ ὁ βασιλιάς;» εἰς τὸν καθηγητὴν Δ. Ι. Μαυροφρύδην τῷ 1862 ἦτο αὐτός, μαθητὴς ὢν τότε τοῦ ἐν Σμύρνῃ ἑλληνικοῦ σχολείου, μόλις ἑνδεκαετής· (τὸ ὄνομα ἀνεγνώσθη ἐσφαλμένως Παπαμιχαηλὲ διὰ τὸ δυσανάγνωστον τῆς ὑπογραφῆς).

Παρατηρεῖ δὲ ὅτι ἡ ἐν σ. 117 ἀνερμήνευτος λέξις *ἐκπαγιὲ* εἶναι παρεφθαρμένη τουρκικὴ (ἐτμπαὰ) σημαίνουσα ἀκολουθίαν· ἡ ὀρθὴ δὲ γραφὴ εἶναι «ὁ βασιλιὰς μὲ τὸν ἐκπαγιέ του» ἡ δ' ἔννοια «ὁ βασιλιὰς μὲ τὴν ἀκολουθία του».

Π.

Λαογραφία τῆς Μαδαγασκάρης.

Εἰς τὸ Α΄ τεῦχος τῆς *Λαογραφίας* (σ. 131—3) διελάβομεν περὶ παραδόσεώς τινος τῶν Σακαλάβα, δημοσιευθείσης ἐν τῷ *Νουμᾷ*. Παρετηρήσαμεν δ' ὅτι ὁ ἐκδότης δὲν ἐσημείωσεν, ἂν συνέλεξεν τὴν παράδοσιν ταύτην ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ ἢ τὴν παρέλαβεν ἔκ τινος συλλογῆς, οὐδὲ περὶ τῆς μεταφράσεως ἂν εἶναι πιστὴ ἢ ἐλευθέρα.

Ὁ ὑπὸ ψευδώνυμον δημοσιεύσας τὴν παράδοσιν ταύτην εἰς τὸν *Νουμᾶν* κ. Γ. Σκοπελίτης, ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν ὅτι καὶ τὴν παράδοσιν ταύτην καὶ τὰ μαλγασικὰ παραμύθια, ὧν μετάφρασιν ἑλληνικὴν ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ Νουμᾷ τῷ 1907, συνέλεξεν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ. Διαμένων ἐν Ἀναναλάβᾳ τῆς Μαδαγασκάρης, ἀναστρέφεται μετ' ἰθαγενῶν καὶ εἰς τὰ ταξίδια αὐτοῦ ἀνὰ τὰ χωρία ἀρέσκεται ν' ἀκούῃ τὰ παραμύθια καὶ τὰς διηγήσεις αὐτῶν καὶ νὰ τὰ καταγράφῃ. Συναπέστειλε δ' ἡμῖν καὶ πιστὴν κατὰ λέξιν μετάφρασιν εἰς τὴν γαλλικὴν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος παραδόσεως, ὡς ἤκουσεν αὐτὴν παρ' ἰθαγενοῦς ὀνομαζομένου Τούμπου (Tombo), μαθητοῦ τοῦ École régional d'Ananalava. Δημοσιεύοντες ταύτην κατωτέρω, εὐχόμεθα ὅπως τὸ παράδειγμα τοῦ τοσοῦτο φιλοτίμως καὶ λυσιτελῶς περὶ τὴν λαογραφίαν τῆς Μαδαγασκάρης ἀσχολουμένου κ. Σκοπελίτου εὕρῃ μιμητὰς καὶ μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων Ἑλλήνων, οἵτινες ἐν ἐπικοινωνίᾳ ὄντες πρὸς λαοὺς ἀπολιτίστους ἢ βαρβάρους ἔχουσι τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρῶσι τὸν βίον καὶ νὰ μελετῶσι τὰς παραδόσεις αὐτῶν.

Π

[1]) Οὕτω παίζονται καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ τὰ *καστράκια*, λαβόντα τὸ ὄνομα ἀπὸ τῶν κάστρων ἤτοι τῶν πόλεων, αἵτινες τίθενται δῆθεν ὡς ἔπαθλον εἰς τὸν λύτην. (Βλ. *Πολίτου*, Αἰνίγματα καὶ λογοπαίγνια ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν Κ]πόλει ἑλλ. φιλ. συλλόγου 1874 τ. Η΄ σ. 513). [Σ. τ. Δ.]

Les deux «Moasy» *(Magiciens).*

Conte Sakalava.

Il y avait, dit-on, autrefois, deux magiciens fameux doués d'une puissance extraordinaire.

L'un d'eux habitait Madagascar l'autre habitait de l'autre côté de la mer, en Afrique. Ils étaient l'un et l'autre célèbres par leurs *Ody* (οὔντι = remèdes maléfices).

Ils étaient très jaloux l'un de l'autre et se detestaient très fort. Chacun d'eux aurait voulu rester seul sur la terre afin d'être le *moasy* le plus puissant qu'il y eût au monde. Ils resolurent alors de se battre jusqu'à ce que l'un d'eux restât sur le carreau. Ils se provoquèrent donc mutuellement.

Faisons-nous une guerre terrible, dit l'un d'eux. Oui, dit l'autre, mais ne nous faisons point la guerre avec de fusils ou des sagaies; faisons nous la guerre avec nos *ody.*

Chacun d'eux prépara ses plus puissants maléfices et les lança à travers l'espace contre son adversaire. Mais ce fut inutile, chacun d'eux trouvant des *ody* plus puissants pour leur opposer.

Ils resolurent alors de se combattre à coups de pierres. Ils arrachèrent des rochers gros comme des montagnes et les lancèrent avec une force extraordinaire. Ils en lancèrent tant et ils lancèrent si fort qu'ils finirent par s'atteindre, et ils moururent tous les deux.

Ce sont ces pierres lancées par eux qui forment encore aujourd'hui toutes les îles grandes et petites qui sont dans la mer en face de Madagascar: *Nossi-Bé* (Νοσιμπέ = Nossi—νησί, Bé—μεγάλο) *Mayotte* (καὶ ὄχι Μαγιόρκα ὡς ἐτυπώθη εἰς τὸν Νουμᾶν). *Anjouan* etc. etc., ainsi que les gros rochers et les collines qui sont le long des côtes

Il y en a aussi beaucoup, dit-on, de l'autre côté de la mer le long de la côte d' Afrique.

Quant les deux *moasy* furent morts leur sang se répendit et forma la mer, leurs larmes devinrent la pluie, leurs os devinrent des troncs d'arbres, leur peau l écorce de ces troncs et leurs cheveux devinrent les feuilles.

C'est pour cela que l'on prend pour faire des *ody*, de l'eau, des feuilles, des écorces, des morceaux de bois. Quand à leurs têtes, Zanahary les emporta chez lui. Il repartit l' esprit qu'elles contenaient parmi tous les hommes, mais il ne le repartit pas également, car il y a des hommes sages et des hommes fous. des hommes intelligents et des hommes sots, des hommes qui savent faire des *ody* et d'autres qui ne savent pas.

Analalava, Juin 1906.

GEORGES SCOPELITIS

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ — ΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Ἐπιτροπεία τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Τὸν παρελθόντα Μάιον συνέστη, κατ' εἰσήγησιν καὶ πρωτοβουλίαν τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν ἀξιοτίμου κ. Ν. Δ. Λεβίδου ἐπιτροπεία πρὸς μελέτην τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξακρίβωσιν τοῦ ἱστορικοῦ λόγου αὐτῶν. Ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ἔργον τῆς ἑταιρείας ταύτης ἐκτίθενται ἐν τῷ δημοσιευμένῳ ὧδε βασιλικῷ διατάγματι περὶ τῆς συστάσεως αὐτῆς καὶ ἐν τῇ εἰσηγητικῇ ἐκθέσει, τῆς ὁποίας ἐπίσης δημοσιεύομεν τὰ κυριώτερα μέρη.

Εἰσηγητικὴ ἔκθεσις.

«Εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Ἑλλάδος πολλὰ καὶ παντοειδῆ ἔχουσιν εἰσχωρήσῃ κατὰ τὸν μακραίωνα ἱστορικὸν βίον τοῦ Ἔθνους, ξενικὰ στοιχεῖα, ἐκτοπίσαντα τὰ παλαιότερα ἑλληνικὰ ὀνόματα. Αἱ δὲ τοιαῦται μετονομασίαι, προελθοῦσαι μὲν ἐξ ἱστορικῶν λόγων, ἀλλ' ὑπολαμβανόμεναι οὐχὶ πάντοτε ὀρθῶς ὡς τὰ περιλειπόμενα μαρτύρια ἐθνικῶν συμφορῶν καὶ ταπεινώσεων, προσέκρουον εἰς τὸ φιλόπατρι συναίσθημα τῶν εὐπαιδεύτων, οἵτινες μετὰ τὴν ἀπόσεισιν τοῦ ζυγοῦ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ἔκριναν εὔλογον καὶ ἐπιβαλλομένην, οἱονεὶ συμπλήρωμα τῆς ἀπελευθερώσεως θεωροῦντες, καὶ τὴν ἐξάλειψιν παντὸς ἴχνους τῶν προτέρων ἐθνικῶν δυσπραγιῶν. Εἰς τὴν ὁρμὴν δὲ ταύτην ὑπείκουσαι καὶ αἱ Κυβερνήσεις ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου πολλὴν κατέβαλον σπουδὴν πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν νεωτέρων τοπωνυμιῶν «*πρὸς ἀνάστασιν τῶν παλαιῶν ὀνομάτων τῆς Ἑλλάδος*» ὡς ἀπεκάλουν τότε τὸ ἔργον τοῦτο. Ὅθεν οὐ μόνον ἐτέθησαν ὀνόματα ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων καὶ χωρῶν εἰς τὰς διοικητικὰς διαιρέσεις τοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ πολλῶν πόλεων καὶ κωμῶν καὶ χωρίων τὰ νεώτερα ὀνόματα μετεβλήθησαν συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαίαν γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος.

«Ἂν καὶ ἀγαθὴ ἦτο ἡ προαίρεσις τῶν πρώτων ἐκείνων Κυβερνήσεων καὶ χρησιμώτατον, ἀναγκαιότατον μάλιστα, τὸ ἔργον, ὅπερ ἐπεχείρησαν, καθ' ὅλου ὅμως κρινόμενον τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπιτυχόν. Καὶ ἀπεδόθησαν μὲν ἀληθῶς ἀρχαῖα ἔνδοξα ὀνόματα εἰς πόλεις ἀπὸ πολλοῦ ἀποβαλούσας αὐτά, ὡς Πειραιεύς, Λαμία, Ὑπάτη, Ἄμφισσα, Αἴγιον, Μεγαλόπολις, Γύθειον, καὶ τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐπεκράτησαν ἐν τῇ κοινῇ χρήσει Ἀλλ' ἐπεκράτησαν ἐπίσης καὶ ἄλλα κακῶς ἐκλελεγμένα ἀρχαῖα ἢ ἀρχαιοφανῆ ὀνόματα, οἷον Καλάμαι, Ἀγρίνιον, Αἰτωλικόν, Ἀρεόπολις. Τῶν ὀνομάτων τῶν δήμων πολλὰ μὲν κακῶς ἐτέθησαν, πολλὰ δὲ κατὰ τύπον ἀδόκιμον ἢ πλημμελῆ, παραπλήσια δὲ ἁμαρτήματα παρατηροῦνται καὶ εἰς τὰ ὀνόματα τῶν ἐπαρχιῶν (οὕτω ἐπαρχία Ὀλυμπίας ὠνομάσθη ἡ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἀρχαίας Τριφυλίας διοικητικὴ περιφέρεια, καίπερ χωριζομένη τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας διὰ φυσικοῦ ὁρίου, τοῦ ποταμοῦ Ἀλφειοῦ· καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἀσήμου ἀρχαίας λακωνικῆς πολίχνης Ἐπιδαύρου τῆς Λιμηρᾶς προεκρίθη ὡς ὀνομασία τῆς ἐπαρχίας, ἐν ᾗ κεῖται ἡ ἔνδοξος μεσαιωνικὴ πόλις Μονεμβασία). Πάμπολλα δὲ χωρία μετωνομάσθησαν, λαβόντα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν ὁρισθέντα.

«Τὰ ὀνόματα δ' ὅμως ταῦτα δὲν ἀπεδέχθη ἡ συνήθεια, πλὴν ὀλιγίστων ἐξαι-

ρέσεων· ἄκαρποι δ' ἀπέβησαν αἱ διοικητικαὶ προσπάθειαι πᾶσαι πρὸς ἀντικατάστασιν καὶ αὐτῶν τῶν τουρκικῶν ὀνομάτων. Οὕτω λ. χ. τρὶς κατὰ καιροὺς διὰ Β. διαταγμάτων μετωνομάσθησαν χωρία τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν, ἀλλὰ τὰ νέα ὀνόματα ἐμφανισθέντα μόνον ἐπί τινα χρόνον εἰς ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐλησμονήθησαν, παραμένουσι δ' ἀσάλευτα τὰ τουρκόφωνα.

«Εἶναι βεβαίως λυπηρὸν τὸ φαινόμενον τοῦτο, διότι τὰ βάρβαρα ὀνόματα καὶ τὰ κακόφωνα ἑλληνικὰ λυποῦσι μὲν τὸ γλωσσικὸν συναίσθημα, ἔχουσι δὲ καὶ ἐπιβλαβῆ μορφωτικὴν ἐπήρειαν εἰς τοὺς κατοικοῦντας, συστέλλοντά πως καὶ ταπεινοῦντα τὸ φρόνημα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ παρέχουσι ψευδῆ ὑπόνοιαν τῆς ἐθνικῆς συστάσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῶν χωρίων ἐκείνων, ὧν τὰ ξενικὰ ὀνόματα ἠδύναντο νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς μαρτυροῦντα καὶ ξενικὴν καταγωγήν. Εἶναι δ' ἀναντίρρητον ὅτι ἀνάγκη νὰ μεταβληθῶσιν ἐκεῖνα τὰ κακόφωνα ὀνόματα, ὧν ἄλλοι λόγοι δὲν ἐπιβάλλουσι τὴν διατήρησιν.

« 'Αλλ' ὅπως μὴ ἀτελεσφόρητον ἀποβῇ καὶ νέον ἐγχείρημα μετονομασίας, χρεία πρωτίστως συστηματικῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ὀρθῆς ἐκφορᾶς, τοῦ ἱστορικοῦ λόγου καὶ τῆς σημασίας πασῶν τῶν φερομένων νῦν τοπωνυμιῶν. Οὕτω δὲ θὰ δυνηθῶμεν νὰ προβῶμεν εἰς τὰς ἀναγκαίας μεταβολὰς τῶν ὀνομάτων καὶ εἰς ἀντικατάστασιν τούτων δι' ἄλλων, οὐχὶ αὐθαιρέτων, ἀλλ' ἐλλόγων καὶ εὐπροσδέκτων εἰς τὴν κοινὴν συνήθειαν. Ἡ ἐξέτασις δὲ καὶ διάγνωσις τῶν αἰτίων, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν εὐδοκίμησαν κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ προηγούμεναι ἀπόπειραι, θὰ καθοδηγήσωσι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν διαπραχθέντων σφαλμάτων.

«Κεφαλαιῶδες μειονέκτημα τῶν προτέρων ἐργασιῶν ἦτο, ὅτι οὐδέποτε ἐξητάσθη τὸ σύνολον τῶν τοπωνυμιῶν, ἀλλ' ἄνευ συστήματος ἀπεφασίζετο ἡ μεταβολὴ τῶν ὀνομάτων τῶν χωρίων ὁτὲ μὲν τούτου, ὁτὲ δ' ἐκείνου τοῦ δήμου, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἰδιαίτερός τις λόγος, ὑπαγορεύων τὴν ἄμεσον περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων κυβερνητικὴν πρόνοιαν, οὐδὲ γενικός τις κανών, πρὸς ὃν ἑκάστοτε νὰ προσαρμόζωνται αἱ ἀποφάσεις

«Ἡ ἔφεσις δὲ «πρὸς ἀνάστασιν τῶν παλαιῶν ὀνομάτων τῆς 'Ελλάδος» δὲν ὑπεβοηθεῖτο ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων ἐπιστημονικῶν ἐφοδίων, ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν τότε γεωγραφικῶν καὶ ἱστορικῶν γνώσεων, διότι πολλὰ ὑπῆρχον ἀκόμη τὰ σκοτεινὰ καὶ ἀνεξερεύνητα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γεωγραφίᾳ τῆς 'Ελλάδος καὶ ἐν τῇ μέσῃ καὶ νεωτέρᾳ 'Ελληνικῇ ἱστορίᾳ. 'Αλλὰ τοῦτο δὲν ἐθεωρεῖτο σπουδαῖον κώλυμα πρὸς ἀναβολὴν τῆς μετονομασίας, ἐπετίθεντο δ' εἰς τὰ σημερινὰ χωρία ὀνόματα ἀρχαίων πόλεων πρὸ τῆς ἐξακριβώσεως τῆς ἀληθοῦς θέσεως αὐτῶν, κατ' εἰκασίας ἀμφιβόλους καὶ ἀστηρίκτους ἐξελεγχομένας συχνάκις ὕστερον σφαλεράς, ἢ ἐλάμβανον τὰ ξενόφωνον ὄνομα ἔχοντα χωρία ὄνομα ἄλλο, ἑλληνικὸν μέν, ἀλλ' αὐθαιρέτως ὁριζόμενον, οὐδὲν κοινὸν δ' ἔχον πρὸς τὴν ἱστορίαν, τὴν ἐδαφικὴν σύστασιν ἢ ἄλλας περιστάσεις τοῦ μετονομασθέντος χωρίου. Τὰ δ' ὀνόματα ταῦτα σφόδρα ἀμφίβολον ἀπεδείκνυον τὴν ἐκ τῆς μετονομασίας ὠφέλειαν, δημιουργοῦντα τὴν ἀνάγκην νέας μεταβολῆς τῶν τεθέντων ὀνομάτων, ἂν τυχὸν ἐπεκράτουν ταῦτα, ὅπερ δὲν συνέβη.

«Πλὴν δὲ τῶν μετονομασιῶν καὶ ἄλλαι ἐπηνέχθησαν εἰς τὰς τοπωνυμίας μεταβολαὶ ἐν ταῖς ἐπισήμοις ἀναγραφαῖς τῶν πόλεων καὶ χωρίων τοῦ Κράτους,

ἐλαφραὶ κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ ἀσήμαντοι, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἀλλοιοῦσαι τὰ ὀνόματα πολλῶν ἐκ τούτων καὶ διαστρέφουσαι τὴν ἔννοιαν αὐτῶν. Διότι οὐ μόνον κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἀναγραφῶν τούτων δὲν κατεβλήθη ἡ προσήκουσα φροντὶς περὶ τὴν ὀρθὴν ἐκφορὰν τῶν ὀνομάτων, τούτου δ' ἕνεκα πολλὰ ἀνεγράφησαν πλημμελῶς, ἀλλὰ καὶ πάντα σχεδὸν τὰ κατὰ γενικὴν ὀνόματα, ὅσων ἡ κατάληξις ἠδύνατο νὰ ὑποληφθῇ ὡς ὀνομαστικῆς τοῦ οὐδετέρου, μετεβλήθησαν εἰς οὐδέτερα, προστεθείσης μάλιστα, εἰς τὰ πλεῖστα, πρὸς θεραπείαν τῆς δημώδους δῆθεν παραφθορᾶς, καὶ τῆς καταλήξεως *ον* οἷον Χασάνιον ἀντὶ Χασάνη, Καραμανώλιον ἀντὶ Καραμανώλη, Τατόϊον ἀντὶ Τατόη, Λεβίδιον ἀντὶ Λεβίδη, Χαϊδάριον ἀντὶ Χαϊδάρη κλπ.

«Ἀλλ' ἡ κατὰ γενικὴν τοπωνυμία ἐδήλου ὅτι τὸ χωρίον ἦτο κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους *πρόνοια* ἢ κατὰ τοὺς ὕστερον *τσιφλίκιον* τοῦ ἀνδρός, οὗ τὸ ὄνομα ἔφερεν Ἡ εἰς ὀνομαστικὴν ἄρα τροπὴ δὲν ἠλλοίου ἁπλῶς τὸ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ ἐξηφάνιζε τὴν ἐν αὐτῷ ἐγκρυπτομένην ἱστορικὴν εἴδησιν.

«Εἶναι δ' αἱ ἱστορικαὶ εἰδήσεις, αἱ ἐν ταῖς τοπωνυμίαις ἐγκλειόμεναι, σπουδαῖαι καὶ πολύτιμοι, καθόσον διαφωτίζουσι πρὸ πάντων σκοτεινὰς περιόδους τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, εὐστόχως δ' εἷς τῶν ἡμετέρων γεωγράφων συνέκρινεν αὐτὰς πρὸς ἐπιγραφὰς γεγλυμμένας ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον πᾶσα οἱαδήποτε σοβαρὰ περὶ τῶν τοπωνυμιῶν ἐργασία πρέπει νὰ ἑδράζηται ἐπὶ ἐμβριθοῦς ἐπιστημονικῆς γνώσεως τῶν ἐν αὐταῖς ἱστορικῶν στοιχείων. Πᾶσα δ' ἀπόπειρα πρὸς μεταβολὴν τοπωνυμίας, ἄνευ ἐπιγνώσεως τοῦ ἱστορικοῦ λόγου αὐτῆς, ἐλέγχει ἀσύγγνωστον ἐπιπολαιότητα. Ὡς δ' ἡ μεταβολὴ βαρβαροφώνων ὀνομάτων, συνδεομένων ἀρρήκτως πρὸς τὴν νωπὴν ἱστορίαν τῆς ἐνδόξου ἐπαναστάσεως, θὰ ἐχαρακτηρίζετο ὡς βεβήλωσις τῶν ἱερῶν, διότι ὀνόματα ὡς Κλείσοβα, Ἀράχοβα, Βαλτέτσι, Δερβενάκια, Γραβιά, Ἄμπλιανη, Ἀλαμάνα, καθηγιάσθησαν δι' ἡρωϊκῶν πράξεων, οὕτως οὐδὲν ἧττον ἀκροσφαλὴς καὶ ἄκαιρος θὰ ἦτο καὶ ἡ μεταβολὴ παντὸς ἄλλου ὀνόματος, οὗ ἄγνωστος μὲν ἡ προέλευσις, ὅπερ δ' ὅμως ἐνδέχεται νὰ εἶναι τὸ μόμον περιληφθὲν ἴχνος δόξης ἢ συμφορᾶς τινος κατὰ τὴν μεσοχρόνιον ἱστορίαν τοῦ ἔθνους.

«Περὶ τὴν μελέτην τῶν τοπωνυμιῶν τούτων ἠσχολήθησαν μέχρι τοῦδε τινὲς τῶν ἡμετέρων λογίων, οἵτινες καὶ μονογραφίας ἐπιστημονικὰς ἐδημοσίευσαν περὶ τοπωνυμιῶν τινων. Ἀλλ' ὅπως ἡ τοιαύτη μελέτη ἀσφαλέστερον καὶ μετὰ κύρους συντελεσθῇ, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ συστηματοποιηθῇ, συγκεντρουμένων τῶν μερικῶν ἐργασιῶν εἰς κοινὴν συνεργασίαν. Πρὸς τοῦτο δὲ λυσιτελὴς εἶναι ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἡ ἀρωγὴ ταύτης ὑπὸ τῆς πολιτείας. Ὅθεν σκόπιμον ἔκρινα τὴν σύστασιν «Ἐπιτροπείας τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος», ἥτις ἀποτελουμένη ἐξ ἀνδρῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἑλληνικὴν γεωγραφίαν, ἀρχαιολογίαν, ἱστορίαν καὶ γλῶσσαν, ἢ ἐμπείρων τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως τοῦ Κράτους, δεχομένη δὲ καὶ τὰς συμβολὰς καὶ μελέτας εἰδικῶν κατὰ τόπους ἐπιτροπειῶν, ἃς θὰ καθιστᾷ, καὶ διαφόρων ἄλλων λογίων, ἔργον θὰ ἔχῃ τὴν ἔρευναν τῶν τοπωνυμιῶν, δημοσιεύουσα ἑκάστοτε ἐπιστημονικὰς μελέτας περὶ τούτων, καὶ τὴν ὑποβολὴν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ᾐτιολογημένων γνωμῶν περὶ ἀντικαταστάσεως τῶν κακοφώνων ἢ ξενικῶν ὀνομάτων, ὧν ἀναγκαίαν καὶ ὠφέλιμον ἤθελε κρίνῃ τὴν μεταβολήν.»

Βασιλικὸν διάταγμα περὶ τῆς συστάσεως τῆς ἐπιτροπείας.—«*Ἄρθρον 1.* Καθίσταται «Ἐπιτροπεία τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος» πρὸς μελέτην τῶν τοπωνυμιῶν καὶ ἐξακρίβωσιν τοῦ ἱστορικοῦ λόγου αὐτῶν Τὰ πορίσματα τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἀνακοινοῖ ἡ ἐπιτροπεία εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν ὑποβάλλουσα καὶ γνώμας περὶ μεταβολῆς: α') τῶν ἀλλογλώσσων ἢ κακοφώνων ὀνομάτων, ὅσα δὲν συνδέονται πρὸς ἐπίσημόν τι γεγονὸς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, καὶ β') τῶν ἀκαταλλήλων ἑλληνικῶν, ὅσα ἀντικατέστησαν παλαιότερα καὶ γνωριμώτερα ἑλληνικὰ ὀνόματα.

«*Ἄρθρον 2.* Μέλη τῆς ἐπιτροπείας διορίζομεν τοὺς κυρίους Ν. Γ. Πολίτην, Σπ. Λάμπρον, Γεωργ. Χατζιδάκιν, Γρ. Βερναρδάκην, Χρ. Τσούνταν, καθηγητὰς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, Παν. Καββαδίαν καθηγητὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ Γενικὸν Ἔφορον τῶν Ἀρχαιοτήτων, Κ. Παπαμιχαλόπουλον, Βουλευτήν, Πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρείας, Δημ. Καμπούρογλουν, Ἔφορον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, Ἀριστ. Βαμπᾶν, Τμηματάρχην τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, Κλ. Στέφανον, Διευθυντὴν τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ Μουσείου, Γεωρ. Σωτηριάδην, Ἔφορον τῶν Ἀρχαιοτήτων, Μ. Χρυσοχόον, Χαρτογράφον, Κωνστ. Ν. Ῥάδον, Καθηγητὴν τῆς ναυτικῆς ἱστορίας, καὶ Γ. Χωματιανόν, Διευθυντὴν τῆς ὑπηρεσίας τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ κράτους.

«Τῆς ἐπιτροπείας ὁρίζονται, Πρόεδρος μὲν ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης, Γραμματεῖς δὲ οἱ κ. κ. Κ. Ν. Ῥάδος καὶ Γ. Χωματιανός.

«Τὸν Πρόεδρον καὶ τοὺς Γραμματεῖς τῆς ἐπιτροπείας ἀπόντας ἢ κωλυομένους ἀναπληροῦσι τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας ὑποδεικνυόμενα μέλη.

«*Ἄρθρον 3* Ἡ ἐπιτροπεία δύναται νὰ καθιστᾷ ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα ἑδρεύει, τοπικὰς ἐπιτροπείας πρὸς μελέτην τῶν τοπωνυμιῶν ὡρισμένων περιφερειῶν, συνεδριάζουσα δ' ἅπαξ τοὐλάχιστον τοῦ μηνὸς συζητεῖ καὶ ἀποφασίζει περὶ τῶν ὑποβαλλομένων αὐτῇ ἐργασιῶν καὶ προτάσεων καὶ ὑποβάλλει εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν γνώμας ἠτιολογημένας περὶ μεταβολῆς ὀνομάτων καὶ ἀντικαταστάσεων αὐτῶν.

«*Ἄρθρον 4.* Ὁ Πρόεδρος συγκαλεῖ εἰς συνεδρίας τὴν ἐπιτροπείαν, διευθύνει τὰς συζητήσεις, ὑποβάλλει εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τὰς ἐργασίας καὶ προτάσεις τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ τῶν τοπικῶν ἐπιτροπειῶν καὶ τὰς πληροφορίας, ὅσας αὕτη θεωρήσῃ ἀναγκαῖον νὰ λάβῃ παρὰ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν, ὑπογράφει τὰ πρακτικὰ καὶ πάντα τὰ ἔγγραφα τῆς ἐπιτροπείας καὶ ἐπιμελεῖται μετὰ τῶν Γραμματέων τῆς ἐκδόσεως μελετῶν τῆς Κεντρικῆς, ἢ τῶν τοπικῶν ἐπιτροπειῶν, ὧν ἤθελεν ἀποφασισθῇ ἡ τύπωσις. Οἱ δὲ Γραμματεῖς συντάσσουσι τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριῶν τῆς ἐπιτροπείας καὶ τὰ ἔγγραφα αὐτῆς, τηροῦσι τὸ ἀρχεῖον τῆς ἐπιτροπείας καὶ συνεπιμελοῦνται τῶν ἐκδόσεων αὐτῆς.

«*Ἄρθρον 5.* Ἡ διάρκεια τῶν καθηκόντων τοῦ Προέδρου καὶ τῶν Γραμματέων ὁρίζεται τριετής. Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς πρώτης τριετίας, ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ Γραμματεῖς τῆς ἐπιτροπείας διορίζονται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, προτάσει τῆς ἐπιτροπείας.

«*Ἄρθρον 6.* Τὰ ὁπωσδήποτε ἐκλείποντα μέλη τῆς ἐπιτροπείας ἀναπληροῦνται προτάσει αὐτῆς.

«*Ἄρθρον 7.* Ἡ ἐπιτροπεία ἔχει ἰδίαν σφραγῖδα, ἐν ᾗ ἀναγράφεται τὸ ὄνομα αὐτῆς καὶ τὸ ἔτος τῆς συστάσεως.

«*Ἄρθρον 8.* Αἱ διοικητικαὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι τοῦ Κράτους ἀρχαὶ ὑποχρεοῦνται νὰ παρέχωσιν ἀμελλητὶ τῇ ἐπιτροπείᾳ πᾶσαν αἰτουμένην ἀναγκαίαν αὐτῇ πληροφορίαν καὶ νὰ συντρέχωσι τὸ καθ' ἑαυτὰς εἰς τὴν διευκόλυνσιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου αὐτῆς.»

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Μαΐου 1909.

Ἡ λέξις Λαογραφία.

Τὸ ἐν Ῥώμῃ ἐκδιδόμενον κριτικὸν περιοδικὸν La Cultura, ἀγγέλλον τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου τεύχους τῆς *Λαογραφίας*, παρατηρεῖ ὅτι καιρὸς εἶναι νὰ εἰσαχθῇ καὶ εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν ὁ ἑλληνικὸς ὅρος (laografia, laografico), πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ κακοζήλου folklore, τὸ ὁποῖον εἶναι ἠναγκασμένοι οἱ Ἰταλοὶ νὰ μεταχειρίζωνται ὁσάκις θέλωσι ν' ἀποφύγωσι τὰς περιφράσεις.

Τὴν γνώμην ταύτην, περὶ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας τοῦ ἑλληνικοῦ ὅρου τῆς λαογραφίας, ἀσπάζεται καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Φριβούργῳ πανεπιστημίου κ. Bernhard Schmidt. Ὁ γνωστότατος οὗτος καὶ ἐμβριθέστατος ἐρευνητὴς τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας περὶ τοῦ περιοδικοῦ αὐτῆς πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφει τὰ ἑξῆς:

Was den von Ihnen zuerst als Terminus technicus gebrauchten Ausdruck *λαογραφία* betrifft, so finde ich ihn ganz passend gewählt und wohl geeignet, um auch in anderen Sprachen Bürgerrecht zu erlangen. Dass der englische Ausdruck Folklore auch bei uns Eingang gefunden hat, habe ich nie gebilligt, ich habe es stets vermieden, mich seiner zu bedienen, ebenso wie mein verstorbener Freund Reinhold Köhler. Aber der Terminus *Volkskunde*, der jetzt mehr in Deutschland gebraucht wird, scheint mir auch das Richtige zu treffen. Denn wir wenden das Wort *Volk* in einem doppelten Sinne an, in einem allgemeinen und in einem besonderen. Im letzteren verstehen wir darunter die niederen Schichten der Volkes, welche die primitiven Anschauungen und Gebräuche wenn auch nicht ausschliesslich, so doch vorzugsweise und jedenfalls am treuesten fortpflanzen. Sie wenden dagegen, dass auch in den Kreisen der Gebildeten abergläubische Vorstellungen zu Hause sind, und manche, wie z. B. die von der Unglückszahl 13, vorzugsweise bei diesen. Das ist richtig. Aber ich bin der Ansicht das auch diese Anschauungen erst aus den unteren Schichten in die Kreise der Gebildeten eingedrungen sind und aus besonderen Gründen sich hier festgesetzt haben, indess sie bei den ersteren mehr und mehr in den Hintergrund traten. Dafür spricht schon die sehr weite Verbreitung des berührten Aberglaubens, und es scheint, das schon im Alterthum 13 als ein unglückszahl gegolten hatt. Vgl. *Postgate* in The Classical Review XX, 1906 S. 443.

(Ὁ ὑφ' ὑμῶν τὸ πρῶτον εἰσαχθεὶς τεχνικὸς ὅρος *λαογραφία* μοὶ φαίνεται εὐστοχώτατα ἐκλελεγμένος, καὶ καταλληλότατος ἅμα νὰ πολιτογραφηθῇ καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας. Τὴν δὲ εἰσχώρησιν καὶ παρ' ἡμῖν τῆς ἀγγλικῆς λέξεως folklore οὐδέποτε ἐνέκρινα, ἀλλ' ἀπέφυγον πάντοτε τὴν λέξιν ταύτην καθὼς καὶ ὁ ἀποθανὼν φίλος μου Reinhold Köhler. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὅρος Volkskunde, οὗ ὁσημέραι ἐπικρατεῖ ἐν Γερμανίᾳ ἡ χρῆσις, φαίνεταί μοι ἐπίσης εὔστοχος. Διότι ἡ λέξις Volk ἔχει ἐν τῇ γερμανικῇ δύο ἐκδοχάς, τὴν γενικὴν καὶ ἑτέραν μερικωτέραν. Ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ ταύτῃ ἐννσοῦμεν τὰ κατώτερα στρώματα τοῦ λαοῦ, τὰ τηροῦντα καὶ διαδίδοντα τὰς ἀρχεγόνους παραστάσεις καὶ συνηθείας, ἂν μὴ ἀποκλειστικῶς αὐτὰ μόνον, ἀλλ' αὐτὰ ὑπὲρ πάντα ἄλλον, καὶ τηροῦντα πάντως τὰς παραστάσεις ταύτας καὶ συνηθείας πιστότατα. Καὶ παρατηρεῖτε μὲν πρὸς ταῦτα ὅτι καὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν εὐπαιδεύτων ἰδιάζουσι δεισιδαίμονες παραστάσεις, καί τινες ὡς λ. χ. ἡ περὶ τοῦ δυσοιώνου τοῦ ἀριθμοῦ 13, εἰς τὰς τάξεις τούτων μάλιστα· τοῦτο εἶναι ἀκριβές. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, καὶ αἱ δοξασίαι αὗται, ἐκ τῶν κατωτάτων στρωμάτων τοῦ λαοῦ προελθοῦσαι, εἰσεχώρησαν εἰς τὰς τάξεις τῶν εὐπαιδεύτων καὶ διὰ τοῦτον ἢ δι' ἐκεῖνον τὸν λόγον ἐρριζώθησαν ἐν αὐταῖς, ἐνῷ βαθμηδὸν ἐξηλείφοντο εἰς τὰ στρώματα ἐκεῖνα. Τεκμήριον τούτου εἶναι καὶ ἡ εὐρυτάτη διάδοσις τῆς ἐν λόγῳ δεισιδαιμονίας, φαίνεται δ' ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ ἀριθμὸς 13 ὑπελαμβάνετο δυσοίωνος. Πρβλ. *Postgate* ἐν The Classical Review XX, 1906 σ. 443).

Π.

Ἡ ταξινόμησις τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων.

Εἰς τὸ περὶ τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας σημείωμά του[1]) ὁ κ. Κληρονόμος, ταξινομεῖ τὰ δημοτικὰ τραγούδια «κατὰ λόγον τῆς περιστάσεως καθ' ἣν τραγουδοῦνται» εἰς τέσσαρας κατηγορίας: εἰς «τραγούδια τῆς τάβλας» εἰς «τραγούδια τζοπάνικα ἢ κλέφτικα» εἰς «τραγούδια τοῦ χοροῦ» καὶ εἰς «τραγούδια τοῦ δρόμου». Ἡ ταξινόμησις αὕτη τοῦ φιλοπόνου ἀληθῶς νέου ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀτομικῶν σκέψεων, ὀρθῶν ἢ μή. Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς εἶναι ὅλως ἀθῷος τοῦ πράγματος.

Ἀφίνω τὴν *τάβλαν* γνωστὴν ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ *τραπεζιοῦ* εἴς τινα χωρία μόνον

(*«ὅπου τάβλα καὶ μαντήλι*
δέξου καὶ τὸν κὺρ Βασίλη»)

καὶ ἔρχομαι εἰς τὸ κύριον ζήτημα.

Ὁ κ. Κληρονόμος ὑποχωρῶν πρὸ τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Πολίτου, ἀντιπαρατηρεῖ ὅτι ἡ διαίρεσίς του δὲν ἀφορᾷ «εἰς τὴν περίστασιν καθ' ἣν τραγουδοῦνται» ἀλλ' «εἰς *τὸν ῥυθμὸν*» αὐτῶν.

Διὰ τὰ χορευτικὰ τοῦτο εἶναι ὀρθὸν — πρᾶγμα πασίγνωστον — ἀλλ' ὄχι καὶ διὰ τὰ λοιπὰ ᾄσματα. Λόγῳ *ῥυθμοῦ*, ἂν διαιρέσῃ τις τὰ ᾄσματα *εἰς χορευτικὰ καὶ μὴ* δὲν θὰ συναντήσῃ ἀντίθετον γνώμην.

[1]) «Παναθήναια» τῆς 15-30 Ἰουνίου 1909. [Βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 392-3. Σ.τ.Δ.].

Ὁ κ. Κληρονόμος, ὅστις μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ Ἑλληνικοῦ «ἐχόρευσε καὶ ἐτραγούδησε» *βεβαίως δὲν ἐβάδισε*. Μόνον κανένας *«βέβαια βέβαια»* τῆς ὁδοῦ Σταδίου θεᾶται βαδίζων ῥυθμικῶς

Τὸ ῥυθμικὸν βάδισμα εἶνε χαρακτηριστικὸν ἄλλων λαῶν (δὲν λέγω προτέρημα οὔτε ἐλάττωμα). Ἀνήκει εἰς τὰς θρηνουμένας ὑποχρεώσεις *τοῦ τακτικοῦ*.

(*«Δὲ μὲ κλαῖς καϋμένη μάνα ποῦ μὲ κάναν τακτικό!...»*)

Τὰ Κρητικὰ τραγούδια τῆς *στράτας*, ἔχουν ἄλλην ἔννοιαν, μὴ δυναμένην ἄλλως τε νὰ γενικευθῇ.

Ὅταν τρώγουν καὶ ὅταν βαδίζουν τραγουδοῦν μὲ ὁποιον ῥυθμὸν θέλουν.

«Βάσο μ', σὰν πᾷς στὴν ἐκκλησιά...
προσκύνα καὶ γιὰ μένα...........»

τραγουδεῖ ὁ Νεοέλλην ἡδονικώτατα ἀλλὰ καὶ ῥαθυμότατα, καὶ ὅταν ἀκόμη τρέχῃ *εἰς τὰ τέσσερα*.

Ἐν τέλει παρακαλῶ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ὅρου *δημοτικά, ἢ δημώδη, ἢ λαϊκὰ* διὰ τοῦ ὅρου ΕΛΕΥΘΕΡΑ, τὸν ὁποῖον συνήντησα εἰς τὸ «Δοκίμιον περὶ Φιλικῆς ἑταιρίας» τοῦ Ι. Φιλήμονος σ. 39 σημ.

Τό: *δημοτικὰ* μυρίζει ἐκλογάς, τό· *δημώδη* γραμματικήν, καὶ τό: *λαϊκά* ἀπεργίας καὶ τροχιόδρομον.

Πρόθυμός Σας
Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ

Κρητικὸς λαός.

Ὁ *Κρητικός λαός*, τὸ μηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα, οὗ τὴν ἔκδοσιν προανηγγείλαμεν ἐν τῷ Α' τεύχει (σ. 154), ἤρχισεν ἐκδιδόμενος ἐν Ἡρακλείῳ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Μαΐου, ὑπὸ τῶν κ. κ. Ι. Χατζηϊωάννου καὶ Γ. Χ. Ἐλευθεριάδου. Μέχρι τοῦδε ἐξεδόθησαν τέσσαρα τεύχη, πλέον δὲ τοῦ ἡμίσεος ἑκάστου τεύχους πληροῦται ὑπὸ πραγματειῶν λαογραφικῶν καὶ μνημείων τῆς δημώδους κρητικῆς φιλολογίας, ὧν ἀνάλυσιν θὰ δημοσιεύσωμεν ἐν προσεχεῖ τεύχει. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ συγκομιζομένου εἰς τὰς στήλας τοῦ περιοδικοῦ τούτου λαογραφικοῦ ὑλικοῦ εἶναι περιφανῆ μαρτύρια τῆς χρησιμότητος αὐτοῦ, εὐχόμεθα δ' ὅπως ἀναλόγου τῆς ἀξίας του τύχῃ ἀποδοχῆς καὶ ὑποστηρίξεως οὐ μόνον ἐν Κρήτῃ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ λοιπῷ Ἑλληνισμῷ. Ἡ δ' ἐξ Ἡρακλείου ἀναχώρησις τοῦ διευθυντοῦ τοῦ λαογραφικοῦ τμήματος, τοῦ καθηγητοῦ κ. Ι. Χατζηϊωάννου, ἐλπίζομεν ὅτι δὲν θ' ἀνακόψῃ τὴν πρόοδον τοῦ περιοδικοῦ, καὶ ὅτι θὰ ἐξακολουθήσῃ οὗτος καὶ ἐκ Κύπρου, ὅπου μετέβη, μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας καὶ φιλοστόργου φροντίδος ἐπιμελούμενος ὑπὲρ τοῦ ἔργου, εἰς ὃ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀφωσιώθη.

Π.

Λαογραφικὰ ἐκ κωδίκων τῶν Μετεώρων.

Εἰς τὰς Μονὰς τῶν Μετεώρων, ὅπου ὁ κ. 'Αδ. 'Αδαμαντίου εἰργάσθη τὸ παρελθὸν θέρος κατ' ἐντολὴν τοῦ 'Υπουργείου, καταγράψας καὶ μελετήσας πάντα τὰ ἐν αὐταῖς σωζόμενα ἔργα χριστιανικῆς τέχνης, μεταξὺ τῆς ἄλλης ποικίλης ὑπ' αὐτοῦ συλλεγείσης ὕλης ἀνεῦρε καὶ ἄξιον λόγου ὑλικὸν λαογραφικόν.

'Εν πρώτοις ἀντέγραψεν λίαν ἐνδιαφέρον «Χρονογραφικὸν ἐν συντομίᾳ» περιέχον εἰς γλῶσσαν δημώδη πλήρη καὶ συνεχῆ ἱστορίαν τοῦ Μεσαιωνικοῦ 'Ελληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως τῆς Κύπρου (1571) καὶ ἀκριβέστερον μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ υἱοῦ τοῦ σουλτάνου Σελὴμ Β', τοῦ Μουρὰτ Γ', «ὅπου ἔνι τὴν σήμερον, λέγει ὁ ἀνώνυμος χρονογράφος, ἔτους ζπθ' (1581) ἐν μηνὶ μαρτιῳ κβ'».

Εἰς τὸ δημῶδες τοῦτο *Χρονογραφικὸν ἐν συντομίᾳ* ὑπάρχουσι πολλαὶ περιγραφαὶ πραγμάτων εἴτε γεγονότων δημώδους ὅλως χαρακτῆρος πρὸς δέ, ὡς εἰκός, μνημονεύονται ἐν ἐκτάσει πολλάκις αἱ κατὰ τὰ μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα δημιουργούμεναι διαδόσεις καὶ παραδόσεις δεισιδαιμονιῶν, καὶ ἐπὶ τῷ θανάτῳ μεγάλων προσώπων παρὰ τῷ λαῷ διαδιδόμεναι φῆμαι *μαγγανευμάτων*. Πᾶσαι αὗται αἱ περικοπαί, ἀνέκδοτοι, τοὐλάχιστον ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ, θὰ δημοσιευθῶσιν ἐν καιρῷ εἰς τὸ *Δελτίον τῆς Λαογραφικῆς 'Εταιρείας*.

Καὶ ἄλλην διὰ τὸ *Δελτίον* λαογραφικὴν ὕλην συνέλεξεν ὁ κ. 'Αδαμαντίου, καθ' ὅσον ἡ ἄλλη ἐργασία αὐτοῦ ἐπέτρεπεν. Οὕτως ἐμελέτησε τὰ ἐν πλουσίᾳ συλλογῇ σωζόμενα ἐν ταῖς Μοναῖς τῶν Μετεώρων περίεργα *Δίπτυχα τῶν κεκοιμημένων*, τὰς συνήθως *Παρρησίας* καλουμένας, καὶ ἠνθολόγησε τὰ περισσότερον ἄξια προσοχῆς ὀνόματα προσώπων, μάλιστα δὲ περιεργότατα γυναικῶν. Ἄξιον λόγου δὲ ὑλικὸν παρόμοιον, μάλιστα δὲ καὶ διὰ γεωγραφικὴν ὀνοματολογίαν, περιέχουσι καὶ διάφοροι κωδίκελλοι, τὰ *κατάστιχα*, τῶν ὑποκειμένων εἰς τὰς Μονὰς μετοχίων, τσιφλικίων, καὶ τῶν ὀφειλομένων εἰς αὐτάς, εἴτε καὶ κατάστιχα χρεῶν ἀτόμων, δηλονότι ἡγουμένων καὶ ἐπισκόπων, περιέχοντα τὰ ὀνόματα τῶν ὀφειλετῶν, πρὸς δέ, — καὶ τοῦτο εἶναι τὸ περισσότερον ἄξιον προσοχῆς, — καὶ τὴν διαίρεσιν αὐτῶν κατὰ χωρία εἴτε περιοχάς, καὶ παρέχοντα πλούσιον ὑλικὸν ὄχι μόνον ὀνοματολογικόν, ἀλλὰ καὶ τοπωνυμικόν.

'Εκ τοῦ ἀξιολόγου κατὰ τὰ Μετέωρα εὑρισκομένου ἐν χειρογράφοις λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ὁ κ. 'Αδαμαντίου ἠνθολόγησε πλὴν ἄλλων παραδόσεων ἐκκλησιαστικῶν καὶ δὴ ἀναφερομένων εἰς τὴν Θεοτόκον, καὶ σημειώματα *ἰατροσοφίων* καὶ φυσικῶν φαινομένων, — *βροντολογίων*, — πρὸς δὲ καὶ περὶ κατασκευῆς χρωμάτων καὶ δὴ χρυσοῦ διὰ τὰς *ἱστορίας* ἤτοι τὰς μικρογραφίας καὶ τὰ πολυποίκιλα καὶ ἀξιολογότατα τῶν χειρογράφων ἀρκτικά, τῶν ὁποίων πλουσίαν συλλογήν, ἔχει καταρτίσει, προσεχῶς ἐκδοθησομένην μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς ἄλλης περὶ τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων ἱστορικῆς καὶ τεχνικῆς αὐτοῦ μελέτης.

† Ἀντώνιος Ν. Γιάνναρης.

Κατὰ τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον (1909) ἀπέθανεν ὁ Ἀντώνιος Ν. Γιάνναρης, ἐντὸς ἀτμοπλοίου μεταβαίνων ἀπὸ Ἀγγλίας εἰς Ἀμερικὴν διὰ νὰ παραλάβῃ τὰς τὰς δύο του θυγατέρας ἐκεῖθεν.

Ὁ Γιάνναρης ἐγεννήθη εἰς Λάκκους τῆς Κυδωνίας τῇ 25 Αὐγούστου 1852. Κατήγετο ἐξ ἱστορικῆς οἰκογενείας καὶ ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ ἐπιζῶντος Ἀρχηγοῦ Χατζῆ Μιχάλη Γιάνναρη. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ἦλθεν ὡς πρόσφυξ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ διήνυσεν ἐκεῖ τὰς γυμνασιακάς του σπουδάς. Ἔπειτα, τῷ 1873 μετέβη εἰς Γερμανίαν, ὅπου διέμεινεν 7 ἔτη σπουδάσας τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν φιλολογίαν καὶ τὴν παλαιὰν Γαλλικὴν φιλολογίαν καὶ ἐγένετο ἐν Μαρβούργῳ διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας καὶ διδάσκαλος τῶν ἐλευθερίων τεχνῶν

Κατόπιν μετέβη εἰς Λονδῖνον καὶ Βενετίαν καὶ εἰργάσθη εἰς τὰς ἐκεῖ βιβλιοθήκας εἰς τὰ ἔργα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν τῆς Κρήτης. Τῷ 1882 ἦλθεν εἰς Κρήτην καὶ διωρίσθη καθηγητὴς καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Φωτιάδου Διευθυντὴς τῆς ἐξωτερικῆς ἀλληλογραφίας, ὡς γλωσσομαθέστατος. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1889 ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα του ὡς ἔκτακτος ἀνταποκριτὴς τῶν Καιρῶν τοῦ Λονδίνου καὶ διεφώτισε τότε τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινὴν γνώμην διὰ τὴν καταπάτησιν τῶν προνομίων τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς ὡς Ὑφηγητὴς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὑποβαλὼν τὴν περὶ Ἐρωτοκρίτου μελέτην αὐτοῦ.

Ἐξ Ἀθηνῶν μετέβη πάλιν εἰς Ἀγγλίαν 1890, μελετῶν ἐν ταῖς ἐκεῖ βιβλιοθήκαις καὶ δημοσιεύων ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς πραγματείας, τῷ δὲ 1906 καὶ διωρίσθη καθηγητὴς τῆς μεταγενεστέρας καὶ νέας Ἑλληνικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῆς Σκωτίας. Μετὰ πολυετῆ δ' ὑπηρεσίαν ἀπεχώρησε λόγῳ τῆς πασχούσης ὑγείας του (1904) καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Κρήτην λαβὼν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ πολιτικὰ τῆς πατρίδος του, χωρὶς νὰ διακόψῃ καὶ τὴν ἐπιστημονικήν του ἐργασίαν.

Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1908 διωρίσθη Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς τῆς Παιδείας ἐν Κρήτῃ, ἐργασθεὶς εἰς τὸν καταρτισμὸν ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν τὸν ἀφῆκεν ὁ θάνατος νὰ ἴδῃ πραγματοποιούμενον.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν πολλῶν συγγραμμάτων τοῦ Γιάνναρη εἶναι·

1) Ἄσματα Κρητικὰ (Kretas Volkslieder), ἐν Λιψίᾳ 1876. Πολύτιμος συλλογὴ δημοτικῶν ᾀσμάτων τῆς Δυτικῆς Κρήτης μὲ ἐξαίρετον γλωσσάριον.

2) Neugriechische Grammatik, ἐν Ἀνοβέρῳ 1878.

3) Adnotationes criticae in Longini libellum περὶ ὕψους 1880.

4) Περὶ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ. Ἐν Ἀθ. 1889. Ἐξαίρετος μελέτη μετὰ λεξιλογίου τοῦ Ἐρωτοκρίτου. (Βλ. Λαογραφίαν σ. 33 κέ).

5) Dictionary of the Modern Greek and English languages. London 1895 (Ἄριστον ἐπίτομον λεξικόν).

6) A Historical Greek Grammar (Ἱστορικὴ Γραμματικὴ τῆς Ἑλλ. γλώσσης). Ἐν Λονδίνῳ 1897. Ὀγκῶδες καὶ σπουδαιότατον σύγγραμμα πολὺ ἐκτιμη-

θέν. Τούτου ἐπηυξημένην ἔκδοσιν ἑλληνιστὶ εἶχεν ἑτοιμάσει ὁ Γιάνναρης καὶ ἡ ἐκτύπωσις θὰ ἐγίνετο ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ, ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ εὐεργέτου ἐματαίωσε τὸ ἔργον. Ἀποφάσει δὲ τῆς Κρητικῆς Βουλῆς ἐπρόκειτο νὰ ἐκδοθῇ δαπάναις τῆς Κρητικῆς Πολιτείας.

7) Διαφόρους πραγματείας εἰς περιοδικὰ συγγράμματα (Classical Rewiew, Byzantinische Zeitschrift, Ἀθηνᾶ κλπ.).

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὁ Γιάνναρης ἐδημοσίευσε Μεθόδους καὶ Λεξικὰ πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Ἀγγλικῆς, τῆς Γερμανικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, τὰς ὁποίας κατὰ βάθος ἐγίνωσκεν, ἐπίτομον Λεξικὸν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς (Ἀθ. 1897), τελευταῖον δὲ ἡτοίμαζε κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, συνέλεγε δὲ καὶ ὕλην διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Κρήτης.

Ἐν Ἡρακλείῳ. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ἐπιστολαὶ ἐπιτίμων ἑταίρων.

Οἱ ἐκλεχθέντες ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου ἐπίτιμοι ἑταῖροι ἀπέστειλαν τὰς ἑπομένας ἐπιστολάς, ἀποδεχόμενοι τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν.

1

Βρεταννικὴ ἀρχαιολογικὴ σχολὴ ἐν Ἀθήναις.

11 Μαρτίου 1909.

Ἀξιότιμε κύριε, Διὰ τὴν τιμὴν ὅτι μὲ ἐξέλεξεν ἡ Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ ἑταιρεία ἐπίτιμον ἑταῖρον ἔχω τὴν τιμὴν νὰ εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως τὴν ἑταιρείαν. Μετὰ τῆς μεγίστης χαρᾶς ἀποδέχομαι τὴν ἐκλογήν, καὶ διὰ τὴν ἑταιρείαν εὔχομαι πᾶσαν εὐτυχίαν, πεπεισμένος μὲν οὖν ὅτι ὑπὸ τὴν αἰγίδα της αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη θὰ κάμῃ μεγάλην ἐκτύλιξιν ἐν τῇ Ἑλλάδι.

Μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπολήψεως ἔχω τὴν τιμὴν νὰ διατελῶ.

R. M. DAWKINS.

Πρὸς τὸν κύριον Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Γραμματέα τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς ἑταιρείας.

2.

Sehr geehrter Herr! Die liebenswürdige Wahl zum Ehrenmitglied Ihrer neuen so viel versprechenden Gesellschaft hat mich aufrichtig erfreut und ich bitte Sie dem Verwaltungsrat der Gesellschaft für die hohe Ehrung meinen ergebensten Dank auszusprechen.

Hochachtungsvoll ergebenst

München 15 März 1909. - K. KRUMBACHER.

(*Μετάφρασις*) Ἀξιότιμε κύριε, Εἰλικρινοῦς ἐνέπλησέ με χαρᾶς ἡ εὐμενὴς ἐκλογή μου ὡς ἐπιτίμου ἑταίρου τῆς ἡμετέρας ἀρτισυστάτου ἑταιρείας, ἐξ ἧς πλείστη προσδοκᾶται ὠφέλεια· παρακαλῶ δ' ὑμᾶς νὰ ἐκφράσητε εἰς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς ἑταιρείας τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην μου ἐπὶ τῇ ἀπονεμηθείσῃ μοι ἐξόχῳ τιμῇ.

Μετ' ἐξαιρέτου ὑπολήψεως προθυμότατος

K. KRUMBACHER.

3.

Hochgeehrte Herrn! Mit lebhafter Freude habe ich von der Gründung der Ἑλληνικὴ λαογραφικὴ ἑταιρεία Kenntnis genommen und wünsche Ihnen von Herzen Glück dazu. Ich weiss aus eigener Erfahrung, wie reich die Quellen für die Volkskunde im heutigen Hellas fliessen und halte daher die Thätigkeit der Gesellschaft für eine äusserst wichtige und dankbare. — Um so mehr freut es mich, dass Sie mich der Ehre gewürdigt haben, mich zu Ihrem Ἐπίτιμος ἑταῖρος zu wählen, und ich nehme diese Auszeichnung mit dem wärmsten Dank an Ich habe mich mit der Volkskunde im allgemeinen und mit der griechischen im Besonderen mehr beschäftigt als in meinen Publikationen zu Tage tritt, aber meine sprachwissenschaftlichen Arbeiten haben mich bisher verhindert, auf dem Gebiet der Volkskunde im engeren Sinne litterarisch in grösserem Umfange thätig zu sein. Doch hoffe ich nun bald meine Märchenarbeiten zu Ende zu bringen.

Von Ihrer neuen Gesellschaft verspreche ich mir auch für meine Arbeiten nicht wenigen Nutzen, und ich stelle Ihnen gern, soweit es meine schwachen Kräfte zulassen, meine Dienste zur Verfügung.

Indem ich Ihrer Gesellschaft vielen Erfolg zum Beginn ihrer Thätigkeit wünsche, grüsse ich Sie in Freundschaft für Hellas.

Ihr aufrichtig ergebener

Wien 17, III 1909. PAUL KRETSCHMER.

(*Μετάφρασις*) Σφόδρα ἐχάρην μαθὼν τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας, εὔχομαι δ' ὑμῖν ἀπὸ καρδίας τὰ βέλτιστα. Ἐξ ἰδίας πείρας γινώσκων ὁπόσον δαψιλεῖς ῥέουσιν αἱ πηγαὶ τῆς λαογραφίας ἐν τῇ σημερινῇ Ἑλλάδι, θεωρῶ τὸ ἔργον τῆς ἑταιρείας ἐξόχως σπουδαῖον καὶ τελεσφορώτατον. Χαίρω δὲ διὰ τοῦτο τὰ μάλιστα, ὅτι μὲ ἠξιώσατε τῆς τιμῆς νὰ μ' ἐκλέξητε ἐπίτιμον ἑταῖρον ὑμῶν καὶ μετὰ διαθέρμου εὐγνωμοσύνης ἀποδέχομαι τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Περὶ τὴν λαογραφίαν καθόλου, ἰδιαιτέρως δὲ περὶ τὴν ἑλληνικήν, ἠσχολήθην περισσότερον ἢ ὅσον ἐκ τῶν δημοσιευμάτων μου φαίνεται· ἀλλ' αἱ γλωσσολογικαὶ ἐργασίαι μου μ' ἐμπόδισαν μέχρι τοῦδε νὰ πράξω τι γενναιότερον καὶ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς λαογραφίας, ἐν τῇ εἰδικωτέρᾳ τοῦ ὅρου τούτου ἐννοίᾳ. Ἐλπίζω δ' ὅμως ἐντὸς ὀλίγου νὰ φέρω εἰς πέρας τὰς περὶ παραμυθίων μελέτας μου.

Οὐ σμικρὰν ὠφέλειαν καὶ εἰς τὰς ἐμὰς ἐργασίας προσδοκῶ ἐκ τῆς ὑμετέ-

ρας ἀρτιπαγοῦς ἑταιρείας, εἰς ἣν παρέχω ἐμαυτὸν προθύμως, ἐφ' ὅσον αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις μου ἐπιτρέπουσι.

Εὐχόμενος εἰς τὴν ἡμετέραν ἑταιρείαν ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ἔργων αὐτῆς πολλὴν εὐδοκίμησιν, ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐν φιλίᾳ πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Ὅλος πρόθυμος PAUL KRETSCHMER.

4.

Ἀξιότιμε κύριε, Μεγάλης καὶ ἀνελπίστου με ἠξίωσε τιμῆς τὸ συμβούλιον τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας, εὐαρεστηθὲν νὰ μ' ἐκλέξῃ ἐπίτιμον ἑταῖρον τοῦ ἐξόχου τούτου συλλόγου. Μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἀποδέχομαι τὴν εὐμενῆ ἐκλογήν, καὶ θὰ προσπαθήσω ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἀποδείξω τὴν εὐγνωμοσύνην μου πράγματι δι' ἀκαταπαύστου μελέτης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Μετὰ βαθείας περὶ ὑμῶν ὑπολήψεως διατελῶ ὅλος ἡμέτερος.

Leiden τὴν 17 Μαρτίου 1909. D. C. HESSELING.

5.

Πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Λαογραφικὴν ἑταιρείαν, Ἀθήνας.

Ἀξιότιμοι κύριοι, Μὲ μεγάλη χαρὰ ἔλαβα τὴν εἴδησιν, πῶς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς Ἑλλ. λαογραφικῆς ἑταιρείας μὲ ἐξέλεξε ἐπίτιμον ἑταῖρον καὶ σᾶς εὐχαριστῶ διὰ τὴν τιμήν, τὴν ὁποίαν ἐκτιμῶ εἰλικρινῶς. Χαίρω πολὺ πῶς ἡ μικρά μου ἐργασία διὰ τὴν νεοελληνικὴν γλωσσολογίαν καὶ φιλολογίαν ἀξιοῦται τόσον εὐμενοῦς κρίσεως.

Μ' ἐνδιαφέρον προσμένω τὸ ἔργον τῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας καὶ εὔχομαι νὰ ἐργάζεται ἡ ἑταιρεία μὲ καλὴν ἐπιθυμίαν· τὰ ὀνόματα τῆς προεδρίας ἐγγυῶνται ἐπιτυχῆ ἐργασίαν πρὸς τὸ καλὸν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ

Εὐσεβάστως

Freiburg i. B. 19, 3, 09. Dr ALBERT THUMB.
Καθηγητὴς τῆς ἰνδογερμανικῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Μαρβούργου.

6.

An die hochgeehrte Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ ἑταιρεία in Athen. Der hochachtungsvollst Unterzeichnete hat die Nachricht von seiner am 19 Januar 1909 erfolgten Wahl zum Ehrenmitglied der Ἑλληνικὴ λαογραφικὴ ἑταιρεία erhalten, und spricht dafür der hochgeehrten Gesellschaft sowie derer sehr verehrten Vorsitzenden Herrn N. G Politis, den ausgezeichneten Forscher auf den Gebieten der Mythologie, Volkskunde und Paroimiologie, seinen tief gefühlten *Dank* aus.

Dresden A, 21, III, 1909. Dr WILHELM H. ROSCHER.
Oberstudienrat.

(*Μετάφρασις*). *Πρὸς τὴν πολυτίμητον Ἑλληνικὴν λαογραφικὴν ἑταιρείαν ἐν Ἀθήναις.* Ὁ εὐσεβάστως ὑπογράφων ἔλαβε τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς κατὰ τὴν 19 Ἰανουαρίου 1909 γενομένης ἐκλογῆς αὐτοῦ ὡς ἐπιτίμου ἑταίρου τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐκφράζει ἐπὶ τούτῳ εἰς τὴν πολυτίμητον ἑταιρείαν, καθὼς καὶ εἰς τὸν ἀξιότιμον πρόεδρον αὐτῆς κ. Ν. Γ. Πολίτην, τὸν διαπρεπῆ ἐρευνητὴν τῆς μυθολογίας, τῆς λαογραφίας καὶ τῆς παροιμιολογίας τὴν βαθυτάτην αὐτοῦ εὐγνωμοσύνην.

Dr WILHELM H. ROSCHER.
(μέλος τοῦ ἀνωτάτου ἐποπτικοῦ συμβουλίου τῆς ἐκπαιδεύσεως).

7.

Palermo, 26 Marzo 1909.

Illustrissimo Signor Presidente, Nella patria di N. G. Politis non poteva, non doveva mancare una Società per lo studio delle tradizioni popolari: ed essa è venuta sotto la presidenza di Lui sapiente mitologo ed uno dei più dotti paremiologi d' Europa.

Questa società mi fa l' onore di nominarmi suo socio; e di tanto onore, che io considero come premio al mio amore per gli studi di folklore, io son lieto e riconoscente ai benevoli Colleghi.

Voglia, La prego, gradire e far gradire ad essi tutti i sensi del mio grato animo ed i più caldi auguri di prosperità del nuovo Istituto, che, non è a dubitare, sara tra i più operosi nel campo della scienza.

A Lei con particolaritá, esimio Sig. Presidente, mando rispettosi ed affettuosi saluti.

Dalla S. V. Illma devotissimo

GIUSEPPE PITRÉ.

All' Illmo Sig. Prof. N. G. Politis, Presidente della Ἑλλ. λαογραφικὴ ἑταιρεία Atene.

(*Μετάφρασις*) Ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Ν. Γ. Πολίτου δὲν ἦτο δυνατόν, δὲν ἦτο πρέπον νὰ λείπῃ ἑταιρεία πρὸς σπουδὴν τῶν λαϊκῶν δοξασιῶν καὶ παραδόσεων· καὶ ὄντως συνέστη αὕτη ὑπὸ τὴν προεδρείαν ὑμῶν, σοφοῦ μυθολόγου καὶ ἑνὸς τῶν ἐκκριτωτέρων παροιμιολόγων τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ἑταιρεία αὕτη μὲ ἠξίωσε τῆς τιμῆς νὰ μ' ἐκλέξῃ ἑταῖρον αὐτῆς καὶ διὰ τὴν τηλικαύτην τιμήν, ἣν ὑπολαμβάνω ὡς γέρας τῆς στοργῆς μου πρὸς τὰς λαογραφικὰς μελέτας, πολλὴν συναισθάνομαι χαρὰν καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς εὐμενεῖς συναδέλφους.

Εὐαρεστήθητε, σᾶς παρακαλῶ, νὰ δεχθῆτε καὶ νὰ διαβιβάσητε εἰς τοὺς συναδέλφους τὴν ἔκφρασιν τῶν εὐχαριστιῶν μου καὶ τὰς θερμοτάτας εὐχάς μου

ὑπὲρ εὐοδώσεως τοῦ ἀρτισυστάτου ἱδρύματος, ὅπερ οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι συντονώτατα θὰ ἐργασθῇ ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ πεδίῳ.

Ὑμᾶς δὲ ἰδιαιτέρως, ἀξιότιμε κύριε πρόεδρε, ἀσπάζομαι μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης, προθυμότατος

GIUSEPPE PITRÉ.

8.

Πρὸς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας.

Ἀξιότιμοι κύριοι, μετὰ πλείστης χαρᾶς ἐδέχθην τὸ Ὑμέτερον ἔγγραφον, δι' οὗ μοὶ εἰδοποιήσατε τὴν νεωστὶ ἐν Ἀθήναις γενομένην σύστασιν Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας, καὶ ἅμα ὅτι μὲ ἐξελέξατε ἐπίτιμον ἑταῖρον αὐτῆς. Εὐγνωμονῶ ὑμῖν εἰλικρινῶς διὰ τὴν τιμήν, ἣν εὐηρεστήθητε νὰ μοὶ ἀποδώσητε διὰ τῆς ἐκλογῆς ταύτης, καὶ θὰ προσπαθήσω κατὰ δύναμιν νὰ παράσχω τὴν ἀρωγήν μου εἰς τὰ ἔργα τῆς ἑταιρείας. Ὁ κανονισμὸς αὐτῆς, ὃν ἀνέγνων, μοὶ παρέχει ἐλπίδα, ὅτι ἀκριβὴς ἔρευνα τῆς λαογραφίας ἑλληνικῶν τόπων θὰ φέρῃ εἰς φῶς οὐκ ὀλίγα καὶ πολύτιμα λείψανα τῶν ἀρχαίων χρόνων ζῶντα εἰσέτι μερικῶς, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἄγνωστα τοῖς λογίοις.

Freiburg i. B. τὴν 2 Ἀπριλίου 1909.

Dr BERNHARD SCHMIDT.
Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου.

9.

A Monsieur N. G. Politès, président de la Societé Hellénique de Folk-Lore, à Athènes.

Monsieur le Président, J'ai reçu avec émotion la pettre trop bienveillante par laquelle vous m'annonciez que j'ai été élu Membre honoraire de la Société hellénique de Folk-Lore.

Je vous prie de vouloir bien transmettre mes remerciements à MM. les membres du Comité d'administration pour le grand honneur qu'ils m'ont fait. Je ne l'ai pas mérité : mais je souhaite que les circonstances me permettent quelque jour d'être de quelque utilité à mes nouveaux confrères, et je leur offre pour l'instant tous les voeux que je forme pour la prospérité de la Société.

Veuillez agréer, Monsieur le Président et très honoré confrère, l'hommage de ma reconnaissance et de mon dévoûment.

Paris, 9 mai 1909. JOSEPH BÉDIER.
Professeur au Collège de France.

(*Μετάφρασις*) *Πρὸς τὸν Κον Ν. Γ. Πολίτην πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας, εἰς Ἀθήνας*

Κύριε πρόεδρε, Μετὰ συγκινήσεως ἔλαβον τὴν ἄγαν εὐμενῆ ἐπιστολήν, δι'

ἧς μοὶ ἀνηγγείλατε τὴν ἐκλογήν μου ὡς ἐπιτίμου ἑταίρου τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρίας.

Σᾶς παρακαλῶ νὰ διαβιβάσητε εἰς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τὰς εὐχαριστίας μου ἐπὶ τῇ μεγάλῃ τιμῇ ἣν μοὶ ἀπένειμεν. Οὐδὲν ἔπραξα ἄξιον τῆς τιμῆς ταύτης, ἀλλ' εὐχόμενος ὅπως τύχω ποτὲ τῆς εὐκαιρίας νὰ φανῶ ὅπως δήποτε χρήσιμος εἰς τοὺς νέους συναδέλφους μου, τό γε νῦν προσάγω εἰς αὐτοὺς τὰς εὐχὰς πάσας, ἃς εὔχομαι ὑπὲρ εὐπραγίας τῆς ἑταιρείας.

Δέχθητε, παρακαλῶ, κύριε πρόεδρε καὶ πολυτίμητε συνάδελφε, τὴν ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης μου καὶ τῆς πρὸς ὑμᾶς προθυμίας μου.

JOSEPH BÉDIER
(Καθηγητὴς τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας)

10.

Der Ἑλληνικὴ λαογραφικὴ ἑταιρεία sage ich meinen herzlichen Dank dafür, das ich unter die Zahl der Ἐπίτιμοι ἑταῖροι aufgenommen worden bin. Ich weiss die hohe Ehre, die in dieser Verleihung liegt, wohl zu schätzen, und werde mich mit allen Kräften, die mir gehören stets bemühen, mich der Mitgliedschaft dieser Gesellschaft würdig zu erweisen, und ich werde bestrebt sein, ihre erhabenen Ziele an meinen geringen Anteil fördern zu helfen. Möge der Ἑλληνικὴ λαογραφικὴ ἑταιρεία, beschieden sein, zum Segen des griechischen Volkes und zum Heile der Wissenschaft die allgemeine Kenntnis des edelen hellenischen Volkstums zu erweitern und zu vertiefen!

Gleichzeitig danke ich bestens für die freundliche Zusendung des ersten Heftes der Λαογραφία, die ein beredtes Zeugnis ist für die ernste Zielstrebigkeit der Ἑταιρεία, von der Mannigfaltigkeit ihrer Aufgaben, und von der vortrefflichen Leitung, die sie für ihre ersten Schritte sofort gefunden hat.

In Hochachtung und Ergebenheit

Maraunenhof den 21 Juni 1909.

R. WUENSCH.
Professor an der Universität Königsberg.

(*Μετάφρασις*) Τῇ Ἑλληνικῇ λαογραφικῇ ἑταιρείᾳ ὁμολογῶ ἐκ καρδίας χάριτας, ὅτι κατέλεξέ με εἰς τοὺς ἐπιτίμους ἑταίρους. Συνειδὼς τὸ μέγεθος τῆς ἐμφαινομένης διὰ τούτου τιμῆς, πᾶσαν σπουδὴν καὶ προθυμίαν θὰ καταβάλλω ἀεὶ ὅπως φανῶ ἀντάξιος τῶν προσδοκιῶν τῆς ἑταιρείας καὶ θ' ἀγωνίζωμαι τό γ' ἐπ' ἐμοὶ εἰς προαγωγὴν τῶν ὑψηλῶν ἔργων αὐτῆς. Εὔχομαι δ' ὅπως ἡ Ἑλληνικὴ λαογραφικὴ ἑταιρεία ἀξιωθῇ, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἐπιστήμης, νὰ εὐρύνῃ καὶ ἀπακριβώσῃ τὴν καθόλου γνῶσιν τῆς εὐγενοῦς ἑλληνικῆς ὁμοφυλίας.

Μεγάλως ἅμα εὐχαριστῶ ἐπὶ τῇ φιλόφρονι ἀποστολῇ τοῦ πρώτου τεύχους τῆς *Λαογραφίας*, ἥτις εἶναι τρανὸν μαρτύριον τῆς ἐμβριθοῦς ἐπιδιώξεως τοῦ σκοποῦ τῆς ἑταιρείας, τῆς ποικιλίας τῶν ἔργων αὐτῆς καὶ τῆς ἐξαιρέτου διευθύνσεως, ἧς ἔτυχεν εὐθὺς κατὰ τὰ πρῶτα βήματα αὐτῆς.

Μετὰ σεβασμοῦ καὶ προθυμίας, R. WUENSCH

(καθηγητὴς τοῦ ἐν Καίνιξβεργ Πανεπιστιμίου.)

Ἀναγραφὴ τῶν ἑταίρων τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Bernhard Schmidt, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Φριβούργῳ.

Karl Krumbacher, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Μονάχῳ.

Paul Kretschmer, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Βιέννῃ.

W. H. Roscher, μέλος τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Δρέσδῃ.

Albert Thumb, καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου ἐν Μαρβούργῳ.

R. M. Dawkins, διευθυντὴς τῆς Βρεταννικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς ἐν Ἀθήναις.

Giuseppe Pitré διευθυντὴς τοῦ Archivio per lo studio delle tradizioni popolari ἐν Παλέρμῳ.

Joseph Bédier καθηγητὴς τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας ἐν Παρισίοις.

D. C. Hesseling καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Leiden.

Richard Wünsch, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Giessen.

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Τὸ Διοικητικὸν συμβούλιον τῆς ἑταιρείας: Πρόεδρος *Ν. Γ. Πολίτης*, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀντιπρόεδροι, *Δημ. Γρ. Καμπούρογλους*, ἔφορος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, *Γ. Ν. Νάζος*, διευθυντὴς τοῦ Ὠδείου Ἀθηνῶν, *Παῦλος Νιρβάνας (Ἀποστολίδης)* ἰατρὸς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, γραμματεὺς *Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου*, ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, ταμίας *Μιχαὴλ Δέφνερ*, Α' βιβλιοφύλαξ τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης. Σύμβουλοι, *Δημ. Αἰγινήτης*, καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, *Γρηγόριος Ν. Βερναρδάκης*, ὁμοίως, *Ἰω. Βλαχογιάννης*, *Ἰω. Λαμπρίδης*, δικηγόρος, *Δημ. Ι. Λάμψας*, διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις διδασκαλείου, *Ἰω. Ψαρούδας*.

Ἐν τοῖς νομοῖς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. ***Ἐν Ἀθήναις.*** Ἀνδροῦτσος Χρ.—Ἀξιώτης Γ.—Ἀποστολάκη Ἄννα—Ἀποστολίδης Ν. Χρ.—Ἀραβαντινὸς Κ. — Βάφας Γ. Χ. — Βελανιδιώτης Ἰεζεκιήλ. — Βολίδης Θεμ. — Βραχνὸς Ν.— Βρυζάκης Ἀθ. — Γερουλᾶνος Μάριος. — Γιαννουσόπουλος Γ. — Γρανίτσας Ἰω. — Δέλλιος Ἰω. — Δελμοῦζος Λουκᾶς. — Δημητρακόπουλος Ν. — Δημόπουλος Ν. — Διαμαντόπουλος Περ. — Διομήδης Ἀλ.— Δροσίνης Γ. — Ἐξαρχόπουλος Ν. Ι.— Ζαΐμης Θ. — Ζερβὸς Ἰω. — Θεοδωρόπουλος Σ. Ι.— Θοιβιδόπουλος Γ.

— Ἰακωβίδης Γ. — Κακλαμᾶνος Δ. — Κακριδῆς Θεοφάν. — Καλυβίτης Δ. — Κανάκης Α. — Καργαδούρης Β. — Καρκαβίτσας Α. — Κατσουρὸς Ἰ. — Κεραμόπουλλος Ἀντ. — Κομνηνὸς Εὐστρ. — Κόνδης Σπ. — Κοτζιὰς Γ. — Κουγέας Σωκρ. — Κούζης Ἀριστοτ. Π. — Κουλουμβάκης Εὐστρ. — Κουρουνιώτης Κ. — Κουρτίδης Ἀριστ. — Λαγοπάτης Πολύβ. — Λαμπράκης Χρ — Λαμπρινίδης Μ. Γ. — Λαμπρόπουλος Ἀλ. — Λάμπρος Σπ. Π. — Λογοθέτης Κ. — Λουμάκης Κ. — Λῶλος Δ. — Μαλακάσης Μ. — Μᾶνος Κ.— Μαρσέλλος Ν. — Μελισσουργὸς Γ. — Μηλιαράκης Σπ. — Μιχαηλίδης Κίμων — Μομφερρᾶτος Ἀντ. — Μουτσόπουλος Δ. — Μπαλᾶνος Δ. Σίμου. — Μπάρτ Γουλιέλμος — Νᾶκος Λουκᾶς. — Νικολόπουλος Παρασκ. — Ξενόπουλος Γρ. — Παλαμᾶς Κ. — Πάλλης Α. — Παναγιωτόπουλος Ἀνδρ. — Παντελάκης Ἐμμ. — Παπαδόπουλος Λεων. — Παππᾶς Σπ. — Πετρακᾶκος Δ. — Πετροκόκκινος Δ. — Πολιτάκης Ἐπαμ. — Πολίτης Π. Γ. — Προβελέγγιος Ἀριστομ. — Προφαντόπουλος Σπ. — Πρωτοπαπᾶς Δ. — Ῥακόπουλος Δ. — Ῥεμοῦνδος Γ. — Σακκαλῆς Γ. — Σακκελλάριος Δ. Α. — Σακελλάριος Πολύβ.—Σακελλαρίου Ἀναστ. — Σακελλαρόπουλος Σ. Κ. — Σακελλαρόπουλος Σωτ. — Σικελιανὸς Ἄγγ — Σκιᾶς Ἀνδρ. Ν. — Στουραΐτης Σπ. — Στρέϊτ Γ. — Στυμφαλιάδης Πέτρ. — Σωτηρίου Ἰ. — Σωτηρίου Κ. Ἰ. — Τσακαλῶτος Εὐστρ. — Τσάτσος Δ. — Τσιριμῶκος Μᾶρκος. — Τσούντας Χρ. — Τσώκλης Ι. — Χαριλάου Βιργινία. — Χαριτάκης Γ. — Χατζιδάκις Γ. Ν. — Χατζόπουλος Γ. — Χρυσάφης Ι. — Ψάχος Κ.

Ἐν Πειραιεῖ. Βουλόδημος Ἰ. — Δραγάτσης Ἰάκ. Χ. — Κανέλλος Ἄγγ. — Κωνσταντινίδης Ἀγάθων. — Λελέκος Σ. —Ματθαίου Α. — Μιαούλης Ι. — Μπόνης Ἰω. — Νικολαΐδης Β. — Οἰκονομίδης. — Παπαδογιάννης Γ. — Σταυριανόπουλος Ἀλέξ. — Στρίγγος Γ. — Σύψωμος Δ. (Λάμπρος Πορφύρας). — Φοίφας Ν. — Χριστογιαννόπουλος Ἀθ.

Ἐν Ἀσπροπύργῳ Φυλῆς. Παπαδημητρίου Ἀθ. — Κούμπαρης Λεων.

Ἐν Μάνδρᾳ Ἐλευσῖνος. Σαρρῆς Ἰ.

Ἐν Λαυρείῳ. Ἰωάννου Γ.

Ἐν Αἰγίνῃ. Ἡρειώτης Π. — Πελεκᾶνος Α. — Φλετορίδης Βάος Ἐμμ.

Ἐν Λεβαδείᾳ. Σβορῶνος Εὐάγγελος.

Ἐν Δομβραίνῃ. Κακριδῆς Γ.

Ἐν τοῖς νομοῖς Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος. ***Ἐν Λαμίᾳ.*** Ἀποστολίδης Κρατῖνος. — Μπομπὸς Γ. — Χαραλάμπης Γ.

Ἐν Καστανιᾷ Ὑπάτης. Μόσχος Χρ.

Ἐν Σπερχειάδι. Ἀποστολόπουλος Γ.

Ἐν Ἀταλάντῃ. Κόντος Ἀλκ.

Ἐν Νέᾳ Πέλλῃ. Ματθαῖος Γ.

Ἐν Μοδιῳ Τιθορέας. Πιοδῆμος Γ.

Ἐν Ἀμφίσσῃ. Βούλγαρης Γ. — Κουρουσόπουλος Δ.

Ἐν Λιδωρικίῳ. Παπαπαναγιώτου Π.

Ἐν Παλαιοκατούνῳ Κροκυλίου. Παπαχαραλάμπους Γ.

Ἐν Βιτρινίτσᾳ Τολοφῶνος. Κασσιδάκης Ἀριστ. — Κούρνιας Δ.

Ἐν τῷ νομῷ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. ***Ἐν Μεσολογγίῳ.*** Ἀναγνωστόπουλος Σπ. — Γιαννοῦτσος Κ. — Δάσιος Σπ. — Παπαντωνίου Ἀριστ.

Ἐν Αἰτωλικῷ. Χαβέλλας Εὐθ.

Ἐν Γαβαλοῦ. Καλογεῶργος Ν.

Ἐν Ἀγρινίῳ. Τέντες Ἰω. — Τσιμικάλης Γ. — Τσουλούφης Γ.

Ἐν Κεφαλοβρύσῳ. Κωνσταντόπουλος Γ. — Λουκόπουλος Δ.

Ἐν Καρβασαρᾷ. Ἀναγνωστόπουλος Β.

Ἐν Προυσῷ. Ξυθάλης Ν.

Ἐν τοῖς νομοῖς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας. ***Ἐν Ναυπλίῳ.*** Εὐαγγελίδης Δ. — Δημητρακόπουλος Ν. Α. — Θεοδωρόπουλος Παναγ. — Σιμιτζόπουλος Γ.

Ἐν Ἄργει. Ἁγιοσοφίτης Π. — Βαρδουνιώτης Δ. — Βουσβούνης Φωκ — Μάρας Χρ. — Μπιτσαξῆς Χ. — Παπαδιαμαντόπουλος Ν. — Σεφερλὴς Π.

Ἐν Ἐπιδαύρῳ. Σκόκος Π.

Ἐν Μεθάνοις. Σταματίου Ι.

Ἐν Πόρῳ. Παπαγιαννόπουλος Ἀλεξ.

Ἐν Ὕδρᾳ. Σουραίας Λεων.

Ἐν Σπέτσαις. Γιαννοῦκος Ι.

Ἐν Κυθήροις. Στάθης Δ. — Στάθης Σπ. — Φώτιος Ι.

Ἐν Κορίνθῳ. Ἀδαμαντίου Ἡρακλῆς.—Καταιβάτης Στυλ.—Ρώτας Β.— Τζέννος Π.

Ἐν Γκούρᾳ. Δελλῆς Ἀνδρ.

Ἐν Ξυλοκάστρῳ. Σταματούλης Ι. Η.

Ἐν τοῖς νομοῖς Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος. *Ἐν Πάτραις.* Ἰατρίδης Β.—Καλλιάφας Εὐθ.—Κορύλλος Χ.—Κωνσταντόπουλος Κ.—Παπαδοπουλος Γ.—Παπαλουκᾶς Ἀν.—Σακελλαρόπουλος Σπ.— Ψιμάδης Ἰ.

Ἐν Μυροβρύσει Ἐρινεῶν. Ροδόπουλος Ἡρώδης.

Ἐν Αἰγίῳ. Λαμπρόπουλος Ἡρακλῆς. — Μητρόπουλος Πᾶνος. — Παπαθεοδώρου Κ. — Παπαφιλίππου Σπ. — Σοῦλος Κ. — Φραγκίδης Ἐμμ.

Ἐν Διακοφτῷ δήμου Βουρῶν. Σακελλαρίου Π.

Ἐν Καλαβρύτοις Λάππας Ἠλίας. — Μιχαλόπουλος Γ.

Ἐν Λιβαρτζίῳ Ψωφῖδος. Ραβαζούλας Τ.—Σπυρόπουλος Ἀχ.

Ἐν Πλατάνῳ Κράθιδος Ρηγόπουλος Δ.

Ἐν Πύργῳ. Ἀργυρόπουλος Ἰ. — Δανίκας Ν.—Καραντζίνας Κ.

Ἐν Ἀμαλιάδι. Βάρναλης Κ. — Μαστρογιαννόπουλος Ἀθ.

Ἐν Χάβαρη Ἤλιδος. Λάσκαρης Ν.

Ἐν Ὀλυμπίᾳ. Σπιτάδης Ι.

Ἐν τῷ νομῷ Ἀρκαδίας. *Ἐν Τριπόλει.* Γεωργάλας Ν. — Γουδῆς Δ. — Μαυροκέφαλος Δ.—Χατζηϊωάννου Γ.

Ἐν Τεγέᾳ (Πιαλί). Ἀλεξόπουλος Ν.

Ἐν Δημητσάνῃ. Κόλιας Π.—Παναγιωτόπουλος Ν.—Παπακωνσταντίνου Ι. — Παπασπυρίδης Κ.—Πουρναρᾶς Κ.

Ἐν Βυτίνῃ. Διαμαντόπουλος Τρύφων. — Καρδαρᾶς Φιλοποίμην. — Παπαθεοδώρου Ἀνδρ. — Παπανικητόπουλος Ἀντ.

Ἐν Στεμνίτσῃ. Παπαπαναγιώτου Ν. — Ρούνιας Κ.

Ἐν Βούρβουρα τῆς Κυνουρίας. Μαντζουράνης Κ.

Ἐν Κούρταγα Λυκοσούρας. Καραλέκας Ν. — Ψυχογιὸς Ι.

Ἐν τοῖς νομοῖς Μεσσηνίας καὶ Τριφυλίας. *Ἐν Καλάμαις.* Ὁ Μεσσηνίας Μελέτιος.—Ἀλεξάκης Δημ. —Ἀλούπης Ἐπ. — Ζέρβας Β. — Θεοφιλοπούλου Εὐρυδίκη. — Κουσουλᾶκος Θ. — Κουτσογιαννόπουλος Ἠλ. — Ματαράγκας Ν. — Μπαρμπαρρῆγος Ν. — Οἰκονομόπουλος Α. — Πασχάλης Δ. — Πετρομανιάτης Α. — Σιώρης Ἰ. — Στασινόπουλος Θ. — Τζαννετάκης Γ. — Τσάφος Σωτ. — Χρηστόπουλος Χ.

Ἐν Ἀρφαρᾷ. Δημόπουλος Παν. Ν.

Ἐν Ἀσλάναγα. Μανολόπουλος Ἐμμ.

Ἐν Θουρίᾳ. Κουλόπουλος Γ.

Ἐν Μεσσήνῃ. Καμαρινάκης Ν. Χ.

Ἐν Ἀνδρούσῃ. Παρασκευόπουλος Π.

Ἐν Διαβολίτζῃ. Τσιμέας Σταῦρος.

Ἐν Μελιγαλᾷ. Μπουρίκας Ν.

Ἐν Τζεφερεμίνι Οἰχαλίας. Καρακίτσος Η.

Ἐν Κυπαρισσίᾳ. Βασιλειάδης Γ.

Ἐν Ἀνδριτσαίνῃ. Χαϊδόπουλος Σωτ.

Ἐν Κρεσταίνῃ. Σινόπουλος Γ.

Ἐν τοῖς νομοῖς Λακεδαίμονος καὶ Λακωνικῆς (Λακωνίας). *Ἐν Σπάρτῃ.* Βαχαβιόλος Δ — Γκολέμης Δ. — Ζάχος Ι. — Κακοῦρος Εὐάγγελος. — Καψάλης Γεράσ. — Μονοῦσος Κ. — Ῥωμαῖος Κ.

Ἐν Γερακίῳ. Παπανικολάου Γ.

Ἐν Καστανιᾷ Καστορίου. Τζωρτζάκης Π.

Ἐν Ξηροκαμπίῳ. Στεργιανόπουλος Π.

Ἐν Γυθείῳ. Γιαννακόδημος Γ. — Μαζάρης Γ. — Προφαντόπουλος Γ.

Ἐν Ἀρεοπόλει. Καλκαντζᾶκος Ν.

Ἐν Ἀβίᾳ. Ῥαμενέας Ι. — Χρονέας Ι.

Ἐν Δρυάλῳ. Σταθᾶκος Ν.

Ἐν Κίττᾳ. Ψυχάρης Ἀναστ. Ι.

Ἐν Πλάτσῃ. Οἰκονομέας Ἠλίας.

Ἐν Μονεμβασίᾳ Γούναρης Κ. Σ.

Ἐν Νεαπόλει Βοιῶν. Μπέρτος Ν.

Ἐν τῷ νομῷ Εὐβοίας. *Ἐν Χαλκίδι.* Δερβένης Γ. — Κορωναῖος Ν. — Παπαγεωργίου Δ. — Παπαναστασίου Εὐάγγ. — Σαγριώτης Ἐμμ.

Ἐν Ἁγίᾳ Ἄννῃ (Νηλέως). Καρατζᾶς Δ.

Ἐν Ἐρετρίᾳ. Καραχάλιος Θεμ.

Ἐν Ἀλιβερίῳ. Βάγιας Ἀθ. — Λεβέντης Ἀθ. — Μασούρας Π.

Ἐν Αὐλωναρίῳ. Φάβης Β.

Ἐν Καρύστῳ. Βαγιανέλλης Εὐστρ. — Κούκης Π. — Χατζηκωσταντῆς Δ.

Ἐν Κύμῃ. Κατσὸς Β.

Ἐν Ξηροχωρίῳ. Ῥουσιᾶς Γ.

Ἐν τῷ νομῷ Κυκλάδων. *Ἐν Σύρῳ.* Βαλάσης Ἀντ. — Γεωργακῆς Γ. — Εὐαγγελίδης Τρύφων. — Μανουσάκης Μιχ. — Παλατιανὸς Ῥωσσέτος. — Σταματόπουλος Θ.

Ἐν Ἀμοργῷ. Ῥοῦσος Ἀ.

Ἐν Ἄνδρῳ. Βογιατζίδης Ἰω.

Ἐν Δήλῳ. Πίπας Δημοσθ.

Ἐν Θήρᾳ. Σιγάλας Μ.

Ἐν Κιμώλῳ. Εὐσταθίου Δ.

Ἐν Μήλῳ. Πιρουνάκης Χ.

Ἐν Μυκόνῳ. Γρυπάρης Ἰω.

Ἐν Νάξῳ Λεγάκης Ἀναστ — Πρωτοπαπᾶς Ν.

Ἐν Πάρῳ. Ἀνδρεόπουλος Ἀθ. — Τσορώνης Ἀλέξ.

Ἐν Σίφνῳ. Πανώριος Σ. — Σαραντηνὸς Ν.

Ἐν τῷ νομῷ Κερκύρας. ***Ἐν Κερκύρᾳ*** Ἀνδρουτσέλλης Σπ. — Βροκίνης Λαυρ. — Γερακάρης Ν. Σ. — Θεοτόκης Κ. Μ. — Καψοκαβάδης Ζαχ. — Κεφαλληνὸς Ἀνδρ. — Λύχνος Δ. — Μαβίλλης Λωρέντζος. — Παρμενίδης Ἰ. — Σκιαδόπουλος Ν. — Σταματέλλος Β. — Τραυλαντώνης Ἀντ.

Ἐν Ἁγίοις Θεοδώροις. Μαρτζοῦκος Ι.

Ἐν Καστελλάνοις (Μεσοχωριτῶν) Μάμαλος Γ.

Ἐν Κυνοπιάσταις (Μεσοχωριτῶν). Σουρβῖνος Ν.

Ἐν Λευκάδι. Γαβαλᾶς Ζαφ. — Δάλλας Σπ. — Σταμπόγλου Αἰκατερίνα.

Ἐν Μαγνησίᾳ Λευκάδος. Πολίτης Εὐστ.

Ἐν τῷ νομῷ Κεφαλληνίας. ***Ἐν Ἀργοστολίῳ*** Ἀντωνᾶτος Εὐάγγ. — Καλαύριας Ἀντ. — Κυριακᾶτος Χαρ. — Λαγγούσης Θεόδ. — Λιβαδᾶς Ν. — Λωρεντζᾶτος Παν. — Παγώνης Σπ. — Παπανικολάου Ν. — Πατούσης Γεράσ. — Πυλαρινὸς Γ. — Σκιαδαρέσης Ἀνδρ. — Σταματᾶτος Γεώργ. — Φωκᾶς Γεωργακᾶτος Ἀναστ.

Ἐν Ληξουρίῳ. Τσιτσέλης Ἠλ. Φαραντᾶτος Σπ.

Ἐν Δαμουλιανάτοις. Δαούσης Φώτ.

Ἐν Διληνάτοις. Πολλάκης Β.

Ἐν Μονοπωλάτοις. Λιναρδᾶτος Γρ.

Ἐν Φαρακλάτοις. Κοσμᾶτος Σπ.

Ἐν Χαυδάτοις. Δρακονταειδὴς Σ.

Ἐν Σταυρῷ (Ἰθάκης). Λεκατσᾶς Γερ.

Ἐν τῷ νομῷ Ζακύνθου. ***Ἐν Ζακύνθῳ.*** Βανδῶρος Γερ. — Δε Βιάζης Σπ. — Ζώης Λεων. Χ. — Λούγαρης Σ. — Πασαγιάννης Κ.

Ἐν τοῖς νομοῖς Λαρίσης καὶ Μαγνησίας. ***Ἐν Λαρίσῃ.*** Ἀναγνώστου Μάνθος. — Γκέκας Ἰω. — Γκολφινόπουλος Βασ. — Ζούκης Γ. — Κουβελᾶς Δ. — Οἰκονομίδης Κ. — Παπαγεωργίου Στέργιος. — Παπάζογλου Π. — Τζάρτζανος Ἀχ. — Τριανταφύλλου Ν. — Φιλόπουλος Β.

Ἐν Νεμπεγλὲρ (Φακίου). Παπαγιαννόπουλος Ι.

Ἐν Ῥαψάνῃ. Βρετᾶκος Λεων.

Ἐν Βώλῳ. Γκλαβάνης Κ. — Δελμοῦζος Ἀλ. — Δημάδης Ι. — Ζῖφος Ι. — Καρακίτης Δ. — Καρτάλης Ἀντ. Γ. — Καρτάλης Ἀντ. Κ. — Νικολαΐδης Περδίκης Ἀλκ. — Πολίτης Ι. Γ. — Σακελλαρίου Δ. — Σαπουντζῆς Δ. — Σαράτσης Δ. — Σιγάλας Μιχ. — Τοπάλης Κ. — Φέρμπος Π. Ι.

Ἐν Ἀργαλαστῇ. Χατζιώτης Γ. Θ.

Ἐν Δράκια. Γρίβας Ἀδαμ.

Ἐν Καράμπαση (Νηλείας) Σπυριδάκης Ἰω.

Ἐν Κισσῷ. Παπαθωμᾶς Θωμᾶς.

Ἐν Λαύκῳ. Μικροῦ Κ.

Ἐν Σκοπέλῳ. Γεωργάρας Ἀ. — Καβάσιλας Σ. — Πραΐδης Γ.

Ἐν **τῷ νομῷ Καρδίτσης.** *Ἐν Καρδίτσῃ.* Νικολάου Ν — Παπαγεωργίου Ν. — Παπαδάκης Βλάσιος. — Σπυρόπουλος Ν.

Ἐν Μισενικόλᾳ (Νεβροπόλεως). Πολέμης Ἰω.

Ἐν Φαναρίῳ. Βαμπούλης Λάμπρος. — Σύρμας Π.

Ἐν **τῷ νομῷ Τρικάλων.** *Ἐν Τρικάλοις.* Θεοδοσόπουλος Π. — Χατζόπουλος Σωτ.

Ἐν Ἁϊβὰν (Χαλκίδος τῆς παρ' Ἀσπροποτάμῳ). Περιστέρης Κ.

Ἐν **τῷ νομῷ Ἄρτης.** *Ἐν Ἄρτῃ.* Μόραλις Κ. — Παπαδόπουλος Ι. — Ψαλτάκης Ἰ.

Ἐν **Ἠπείρῳ.** *Ἐν Ἰωαννίνοις.* Μινέϊκο Σοφία. — Σιούτας Εὐάγγ.

Ἐν Κουκουλίτσᾳ. Παπαδιᾶς Στ.

Ἐν Παπίγκῳ. Ἀναγνωστόπουλος Γ.

Ἐν Πρεβέζῃ. Κοντὸς Χρ.

Ἐν Πρεμετῇ. Κρίκης Μιχ.

Ἐν Τσεπελόβῳ. Κουσίδης Γ.

Ἐν **Μακεδονίᾳ.** *Ἐν Θεσσαλονίκῃ.* Κοντογιάννης Παντ. — Μπουντώνας Εὐθ. Γ. — Παπακωνσταντίνου Ἄγγ. — Σχοινᾶς Ὀρέστης.

Ἐν Μοναστηρίῳ. Λαζάρου Ἰωσήφ.

Ἐν Σαμαρίνᾳ. Παπαγεωργίου Στέργιος.

Ἐν Σέρραις. Σάρρος Δ.

Ἐν Σιατίστῃ. Νάντσινας Θωμᾶς.

Ἐν Κοριτζᾷ. Κουρίλλας Εὐλόγιος.—Χαντέλλης Ἰω.

Ἐν **Κωνσταντινουπόλει.** Ἀγγελίδης Περ.—Βαλαβάνης Ἰωακείμ.—Γεδεὼν Μαν.—Παχτῖκος Γ.—Σιδερίδης Ξενοφ.

Ἐν Χάλκῃ. Καπετανάκης Ν.

Ἐν **Θρᾴκῃ.** *Ἐν Ἀδριανουπόλει.* Παπαχριστοδούλου Π.

Ἐν Μέτραις. Φιλήντας Μ.

Ἐν Ὀρτάκιοϊ (Ἀδριανουπόλεως). Ῥοδόσινος Ν.

Ἐν Κάραγατς (Ἀδριανουπόλεως). Ἰατρόπουλος Μιχ.

Ἐν Γκιουμουλτζίνᾳ. Κυριακίδης Στίλπων.

Ἐν Φιλιππουπόλει. Κλεάνθους Μυρσίνη.

Ἐν Σωζοπόλει. Παπαϊωαννίδης Κ.

Ἐν **Κρήτῃ.** *Ἐν Χανίοις.* Ἀνδρουλιδάκης Γ.—Γενεράλης Ἐμμ.—Δασκαλάκης Ι. — Δεινάκις Στυλ. — Ζερβογιάννης Ἐμμ. — Κατσουλάκις Ἀριστογείτων. — Κωνσταναραράκης Ι. — Μυγιάκης Μᾶρκος. — Νινολάκις Ἀγαθάγγελος ἀρχιμ. — Σκορδίλης Σπ.—Τραχίλης Στ.—Χελιουδάκις Κυριᾶκος.

Ἐν Ῥοδωπῷ Κισσάμου. Ἀναγνωστάκης Κ.—Μυλωνάκης Στ.

Ἐν Βιάννῳ. Λουλάκης Ι.

Ἐν Πιτσιδίοις (Πυργιωτίσσης). Παπαδάκης Ὀδυσ.

Ἐν Ἡρακλείῳ. Γραμματικάκης Ν.—Μουρέλλος Ι.—Ξανθουδίδης Στ.

Ἐν Ἀνωπόλει Σφακιῶν. Δρανδάκης Κ.

᾿Εν Σητείᾳ. Σταυρόπουλος Θ.

᾿Εν Κύπρῳ. *᾿Εν Λευκωσίᾳ.* Βολονάκις Μιχ.—᾿Ιωαννίδης Γ.—᾿Ιωαννίδης Ν.—Μαρκίδης Μ. — Παπαδόπουλος Κ.— Παυλίδης Λεων. Παύλου. — Τριανταφυλλίδης ᾿Αντ.

᾿Εν ᾿Αμμοχώστῳ. Ζήσιμος Μιχ.—Κούμας Μ.— Παντελίδης Χρ.—Παπαδόπουλος Κ. Δ.— Χαραλάμπης Μᾶρκος.

᾿Εν Λιμνιᾷ (Αμμοχώστου). Λαζίδης Π.

᾿Εν Λάρνακι. ᾿Αντωνιάδης Λεων.—᾿Αραδιττιώτης Χριστόφ.—Κωνσταντινίδης.—Παπαδόπουλος Πολύβιος.—Χατζηϊωάννου Ι.

᾿Εν Λεμεσῷ. Λανίτης Ν. Κλ.—Τορναρίτης Ι.—Τορναρίτης Χριστόφ. Γ.—Φαρμακίδης Ξενοφ.—Φραγκούδης Μεν.

᾿Εν ταῖς νήσοις Μ. ᾿Ασίας. *᾿Εν Καλύμνῳ.* Ζερβὸς Ι.—Κουρεμέτης Μιχ.

᾿Εν Καρπάθῳ. Πετρίτης Μιχ.

᾿Εν Λέσβῳ ᾿Εν Μυτιλήνῃ. ᾿Αλτιπαρμάκης Δ.—Δαυΐδ ᾿Εμμ.—Δελῆς ᾿Αρ — Κουντουρᾶς Μιλτ.—Κυπριωτέλλης Εὐστρ.—Μακρῆς Παν.—Σταύρου Θρασύβ.

᾿Εν Μανδαμάδῳ. Χατζηγιώργης Θεόφρ.

᾿Εν Λήμνῳ. ᾿Εν Καμινίοις. Καβουρίδης ᾿Αργ.

᾿Εν Μοσχονησίοις. Γαλανὸς Ν.

᾿Εν ῾Ρόδῳ. ᾿Αναστασιάδης Δ.—Παπαϊωάννου ᾿Αναστ.—Παπαϊωάννου Γ.—Πλάτσης ᾿Αντ.—Σταματίου ᾿Αντ.

᾿Εν Σάμῳ. Ζαφειρίου Ν.

᾿Εν Σύμῃ. Χαβιαρᾶς Νικήτ. Δ.

᾿Εν Χίῳ. ᾿Αμάντος Κ.—᾿Αντωνιάδης Δ.—Κοκκώνης ᾿Ανδρ.—Ματαράγκας Φίλ.—Ξανθόπουλος ᾿Ισίδ.—Παπαδάκης Ν —Παπαδόπουλος Ν.—Πασπάτης Χαράλ.—Παχνὸς ᾿Αλέξ.—Πιτίδης Μιχ.

᾿Εν Μικρᾷ ᾿Ασίᾳ. *᾿Εν Μάκρῃ.* Χαριτωνίδης ᾿Ιωσ.

᾿Εν Σμύρνῃ. Γεωργακάκις Δ.—᾿Ελευθεριάδης Ν. Π.—Παπαμιχαηλὼφ Κ.—Πελεκίδης Δ. — Τσακίρογλους Μιχ. — Φωτιάδης Πέτρος. — ᾿Αφαλωνιάτης Ν. (Βουρλά).

᾿Εν Κυδωνίαις. ᾿Εγγλεζόπουλος Στέλιος.

᾿Εν ᾿Αργυρουπόλει (Πόντου). Παπαδόπουλος ῎Ανθιμος.

᾿Εν Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ. *᾿Εν Λονδίνῳ.* Γεννάδιος Ι.

᾿Εν ᾿Οξονίᾳ. Μενάρδος Σῖμος

᾿Εν Γερμανίᾳ. *᾿Εν Βερολίνῳ* Καλιτσουνάκις Ι. — Πολίτης Γ. Ν. — Πολίτης Φ. Ν.

᾿Εν Φραγκοφούρτῃ. Δέλτα Πηνελόπη.

᾿Εν Λειψίᾳ. Γληνὸς Δ.—Τριανταφυλλίδης Μανόλης.

᾿Εν Μονάχῳ. Κουκουλὲς Φαίδων.—Παπασπάθης Π.—Rumpf A.—Χατζόπουλος Κωνστ.

᾿Εν ῾Ρωσίᾳ. *᾿Εν Πετρουπόλει.* Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ᾿Αθ.

᾿Εν ᾿Οδησσῷ. Παπαδημητρίου Συνόδης.—Σταματελάτου ῎Αννα.

᾿Εν Συμφεροπόλει. ᾿Αντωνιάδης Περικλῆς.

᾿Εν Περσίᾳ. *᾿Εν Rescht.* Πηλείδης Δράκος.

᾿Εν ᾿Ινδικῇ *᾿Εν Amraoti.* Δούκας Σ.

Ἐν Βομβάῃ. Ἀντύπας Ε.—Καλφόπουλος Ἀλέξ.—Λεοντζίνης Ι.

Ἐν Carachi. Βλαστὸς Πέτρος.

Ἐν Καλκούττᾳ. Πασπάτης Ἀλέξ.

Ἐν Αἰγύπτῳ. ***Ἐν Καΐρῳ.*** Βαλσαμῆς Ἐμμ.—Βοΐλας Ναούμ.—Γύρας Ι.—Ζούκας Περικλ.—Ματανδὸς Ν.—Μεϊμαράκης Κ.—Μιχαηλίδης Π.—Παππᾶς Ι.—Πασχάλης Ν.— Πατζαλίδης Χαρ.—Πίστης Ν.—Ῥόστοβιτς βέης Ἀλέξ.—Σάσης Γ.—Φιλίππου Μᾶρκος.—Φλώρης Μιχ.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἀποστολίδης Β.—Γεωργίου Παλαιολόγος.—Δέλτας Κ.—Ιακωβίδης.—Ἰωανίδης Περ.— Μπενάκης Ἀλέξ.— Μπενάκης Ἀντ.— Μπενάκης Ἐμμ.--Πετρίδης Α.—Πρατζίκας Α.—Ῥοῦσος Γ.— Σιρδάρης Εὐάγγ.— Σταματόπουλος Β.—Φωτιάδης Φ.—Ψάλτης Σταμ.

Ἐν Βενὶ Σουέφ. Κουγιμτζόπουλος Ἰω.

Ἐν Ζαγαζίκ. Ἀμοιραδάκης Γ. — Βαβάσικος Ἀ.

Ἐν Κοδδάβᾳ. Μελανίδης Θεμ.

Ἐν Μανσούρᾳ. Χασνέτσης Κ.

Ἐν Ματάῃ. Κεναλαρίδης Κ.

Ἐν Μινιέ. Λαγόπουλος Ἰω.

Ἐν Μὶτ Σαμανούδ Βαλασόπουλος Π.

Ἐν Πὸρτ-Σαΐτ. Βαρδάκης Εὐάγγ. — Γεωργιάδου Ἀγλαΐα. — Πνευματικὸς Ἰω.

Ἐν Σαμανούδ. Λαγόπουλος Ἀθ.

Ἐν Σιμπιλάβεν. Μπαμίχας Μιχ.

Ἐν Τάντᾳ Ἀστεριάδης Ν. — Δελμοῦζος Ἀνδρ.— Τρῦπος Στ.

Ἐν Σουδάν. Ἐν Χαρτούμ Γιαννάγκας Γεννάδιος — Καβαδίας Ἡρακλῆς. — Καβαδίας Ὀδυσσεύς. — Καππᾶτος Ἄγγελος. — Κομιτόπουλος Δ. — Μαυρῖκος Δ. — Παίσης Σπ. — Τιριακίδης Κ. — Τσακίρης Δημ.

Ἐν *Wadi-Halfa.* Γεωργιάδης Δημ. — Λοΐζος Μιχ. Ν. — Πανᾶς Ε.

Ἐν Πὸρτ Σουδάν. Εὐαγγελίδης Ἰω.

Ἐν Ἀβησσυνίᾳ. Ἐν *Addis Abeba.* Ἰωαννίδης Ἰω.

Ἐν Μαδαγασκάρῃ. Ἐν Ἀναλαλάβᾳ. Σκοπελίτης Γ.

Ἐν *Majunka* Ἀγγελίδης Μιχ. — Κομνηνὸς Ἰω.

Ἐν Αὐστραλίᾳ. Ἐν Μελβούρνῃ. Ἀλεξανδρίδης Δ. — Λεκατσᾶς Ἀντ. — Μανιάκης Α. Β.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Thera, Untersuchungen, Vermessungen u. Ausgrabungen in den Jahren 1895-1902 herausgegeben von *F. Frhr. Hiller von Gaertringen*. Vierter Bd. Klimatologische Beobachtungen aus Thera unter Mitwirkung von *Frhr. Hiller von Gaertringen* und *E. Vassiliu* bearbeitet von *P. Wilski* II. Th. A. Meteorologisbe Tabellen. B. Nachträge zu Bd. I—III. Berlin, Verlag von Reimer 1909. 4ον σ. VIII+X, 55-202 (ὁ Α' τόμος ἐξεδόθη τῷ 1899).

Οὐδεμία νῆσος ἢ χώρα τῆς Ἑλλάδος ηὐτύχησε ν' ἀγαπηθῇ καὶ νὰ τιμηθῇ ὑπὸ ξένου καὶ νὰ καταυγασθῇ ὑπὸ τοῦ ἡλίου τῆς ἐπιστήμης τοσοῦτον δαψιλῶς καὶ περιφανῶς, ὅσον ἡ νῆσος Θήρα ἐπὶ τῆς τελευταίας δεκαετίας. Γερμανὸς εὐπατρίδης ἐκ τῶν σοφωτέρων, πλούσιος, εὐγενής, καὶ «ἄκρα φέρων ἀρετῆς», θερμὸς καὶ ἄτρωτος τῆς ἀληθείας ἐραστής, ἐκ φύσεως καὶ ἐξ ἀγωγῆς ἀσκῶν τὴν ἐπιστήμην ὡς ἱερὰν καὶ ὑψηλὴν λειτουργίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἀστέρων τῆς ὑπερόχου αὐτοῦ πατρίδος, ἥτις ἀπ' αἰῶνος ἤδη πρωταγωνιστεῖ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν Μουσῶν καὶ καθοδηγεῖ τὴν φιλομαθοῦσαν ἀνθρωπότητα εἰς τὰ γαλήνια πεδία τῆς ἐπιστημονικῆς ἁμίλλης καὶ ἐρεύνης, ὁ Ἴλλερ φὸν Γαίρτριγγεν, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίνῳ ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ἵνα ἐρευνήσῃ καὶ μελετήσῃ τὰς ἐν τοῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐπιγραφάς, ἦλθε πρό τινων ἐτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ταύτην νῆσον, καὶ δι' Ἡρακλείου ἀγῶνος ἤγειρεν αὐτὴν ἐκ τοῦ τάφου καὶ παρέδοσε τήν τε νεκρὰν καὶ τὴν ζῶσαν εἰς τὸ φῶς καὶ εἰς τὴν δόξαν. Δὲν εἶναι τὸ παράπαν ὑπερβολὴ λόγου, ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ὁ ἐπιφανὴς οὗτος ξένος εἶναι ὁ δεύτερος δημιουργὸς καὶ κτίστης τῆς πολυπαθοῦς ταύτης νήσου, ἥτις ὀφείλει εἰς αὐτὸν ὅταν ποτὲ εὐημερήσῃ μνημεῖόν τι θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης. Διότι ὁ σοφὸς οὗτος ἐρευνητὴς δὲν ἔθεσε μόνον ὑπὲρ αὐτῆς ἔτη πολύτιμα μακρὰν ἀπὸ τῆς μακαρίας καὶ γλυκυτάτης αὐτοῦ ἑστίας, ἀλλὰ καὶ θησαυρὸν ἐκ τῶν ἰδίων ἀφειδῶς, ἀλλὰ καὶ ἠγάπησε τὴν χώραν καὶ ἐπέδειξεν ἐνδελεχῆ εὐμένειαν πρὸς τοὺς κατοίκους, ἀναγράψας

μετὰ βαθείας συμπαθείας τὰς παλαιὰς καὶ τὰς νέας αὐτῶν τύχας καὶ ἐμφανίσας μετ᾽ εἰλικρινοῦς φιλοφροσύνης τὴν εἰκόνα τοῦ τε ἱστορικοῦ καὶ τοῦ ἄλλου αὐτῶν βίου. Ἀληθῶς ἄνευ στοργῆς καὶ καθαρᾶς φιλοτιμίας ἦτο τῶν ἀδυνάτων νὰ ἐπιληφθῇ καὶ νὰ συνταχθῇ ἔργον τοσοῦτο πελώριον καὶ γενναῖον, μαρτυροῦν ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας σελίδος τῶν τεσσάρων ὑπερμεγέθων τόμων οὐ μόνον τὸ βάθος τῆς μαθήσεως καὶ τῆς μελέτης, ἀλλὰ καὶ τοὺς μόχθους καὶ τὰς μερίμνας καὶ τὰς παρομαρτούσας παντοδαπὰς στερήσεις καὶ κακοπαθείας, ὧν ὁ εὐγενὴς συγγραφεὺς ἀπαξιοῖ νὰ μνημονεύσῃ ὑπ᾽ ἔρωτος ἁγνοῦ πρὸς τὸ περισπούδαστον αὐτοῦ φιλοπόνημα· ἂν καὶ περὶ τοιούτων τῆς ἐπιστήμης ἀγωνιστῶν, οἷος εἶναι ὁ ἀποκαλύψας τὴν Θήραν ἐγράφη τὸ παλαιὸν ἀπόφθεγμα ipse labor voluptas.

Ἀλλ᾽ ὁ μετριόφρων καὶ φιλότιμος οὗτος ἐρευνητής, δὲν ἠρκέσθη εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεις οὐδὲ περιώρισε τὴν ἐπιστημονικὴν περιέργειαν αὐτοῦ καὶ ἀποστολὴν εἰς ἀρχαιολογικὰς μόνον ἀνασκαφὰς καὶ εἰς ἀνίχνευσιν καὶ ἑρμηνείαν τῶν ἐπιγραφῶν. Ἐλθὼν εἰς Θήραν εὗρεν ἐν αὐτῇ, ὡς λέγει, πλείονα ἢ ὅσα ἤλπιζε καὶ ᾐσθάνθη τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ὄρεξιν νὰ ἱστορήσῃ ὅλον τόν τε ἱστορικὸν καὶ τὸν φυσικὸν βίον τῆς νήσου ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν νῦν, ἀναδιφῶν οὐ μόνον τὰ σπλάγχνα αὐτῆς καὶ τὰ ἔγκατα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς καὶ τὰ μνημεῖα καὶ τὴν θάλασσαν αὐτῆς καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ σύμπασαν τὴν ὑπόστασιν αὐτῆς φανερὰν καὶ ἀφανῆ, νεκρὰν καὶ ζῶσαν, λαλοῦσαν καὶ ἀλάλητον. Ἵνα δ᾽ ἐπιτελέσῃ τὸ πᾶσαν ἀνθρωπίνην δύναμιν ὑπερβαῖνον τοῦτο ἆθλον ἐπαξίως τῶν ὑψηλῶν πόθων αὐτοῦ καὶ βουλευμάτων, ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν καὶ ἄλλους διαπρεπεῖς συνεργάτας, οἵτινες ἕνεκα τῶν εἰδικῶν μελετῶν αὐτῶν καὶ ἀσκήσεων ἦσαν ἱκανοὶ νὰ κατορθώσωσιν αὐτὸ ἀνελλιπὲς καὶ οἷον ἐπεζήτει ἡ πρὸς τὰ μεγάλα καὶ τὰ τέλεια φιλοτίμως ὀργῶσα αὐτοῦ διάνοια. Οὕτω κατηρτίσθη καὶ συνετελέσθη ἀγώνισμα ποικίλης σοφίας καὶ μαθήσεως, τετράγωνον ἀληθῶς καὶ κτῆμα ἐσαεὶ ἄξιον θαυμασμοῦ διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν, μέθοδον καὶ ἐπιμέλειαν. Οὐδὲν παρελείφθη ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ συμβάντων ποτὲ καὶ ὑπαρχόντων, οὐδ᾽ ἔμεινεν ἐν τῇ σκιᾷ καὶ ἐν τῷ σκότει. Δι᾽ ἐρεύνης καὶ μελέτης βραδείας ὑπομενετικῆς καὶ λεπτολόγου, οἵα ἀσκεῖται κατ᾽ ἐξο-

χὴν ὑπὸ τῶν τροφίμων τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων, ἀνιχνεύονται τὰ πάντα ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, καὶ ἐξετάζονται μετὰ θαυμαστῆς εὐστοχίας καὶ μεθόδου, διαλευκαίνονται πάντα τὰ ἀσαφῆ καὶ τὰ ἀφανῆ, στηρίζονται ἐπὶ ἀσφαλῶν τῆς ἐπιστήμης κρηπίδων πᾶσαι αἱ ἑρμηνεῖαι καὶ διαφωτίζονται μετὰ λόγου ἀσφαλοῦς πάντα ὅσα ἡ φθορά, ὁ θάνατος καὶ ἡ σύγχυσις ἐπέτρεψαν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν ἐν τῷ κλύδωνι καὶ μανίᾳ τοῦ χρόνου. Οὐδὲν τῶν ἐν τῇ νήσῳ παλαιὸν ἢ νέον ἀφίεται ἀνεξέταστον καὶ ἀνεξιχνίαστον, ἀφώτιστον καὶ ἀμάρτυρον, ἠμελημένον καὶ ἀψηλάφητον ὑπὸ δεξιωτάτων καὶ ἠσκημένων χειρῶν καὶ ὀφθαλμῶν τεθραμμένων ἐν τῷ ἐλέγχῳ καὶ τῇ βασάνῳ τῶν πραγμάτων. Πανταχοῦ τῆς κολοσσιαίας ταύτης συγγραφῆς διαλάμπουσι τὰ ἴχνη ἐπιμόνου καὶ ἐμπαθοῦς ἐργασίας, τὸ ἐταστικὸν καὶ ζωοποιὸν πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὑπέροχος φιλοκαλία τῶν συνεργατῶν καὶ ἡ ἀκάματος ἐπίβλεψις καὶ ἐπιστασία τοῦ σοφοῦ ἐκδότου, ὅστις ὡς καθηγεμὼν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀρχιτέκτων οὐδὲν παραλείπει οὐδαμοῦ καὶ οὐδενὸς ὀλιγωρεῖ ὅπως παραδώσῃ τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτοῦ οἰκοδόμημα ὅσον οἷόν τε ἄρτιον, ἀνεπίληπτον καὶ ἐπάξιον τῶν ἀκαδημαϊκῶν μεγαλείων τῆς πατρίδος του.

Ὁ μὲν πρῶτος τόμος, περιέχει τὴν ἀφήγησιν τῆς νήσου Θήρας ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐκδότου, τὴν γεωλογικὴν καὶ γεωγραφικὴν αὐτῆς περιγραφὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλφρ. Φίλιπψον, τοὺς διαφόρους αὐτῆς καιροὺς ἢ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἱπποκράτους ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον καλουμένην *κατάστασιν τῶν ὡρέων* ὑπό τε τοῦ ἐκδότου, καὶ τοῦ Π. Βίλσκι, συνεπικουρούντων καὶ τῶν ἡμετέρων Δ. Αἰγινήτου καὶ Ε. Βασιλείου, τὴν φυτολογίαν τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου βοτανικοῦ Χελδράϊχ, τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως Θήρας ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας Θήρας ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, τοῦ διαπρεποῦς διευθυντοῦ τῆς παρ' ἡμῖν Γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς καὶ ἄλλων Γερμανῶν καὶ τοπογραφικὴν καταμέτρησιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ρ. Βίλσκι. Ὁ τόμος οὗτος κοσμεῖται ὑπὸ 402 εἰκονογραφιῶν ἐν τῷ κειμένῳ καὶ 31 ἡλιοτυπωμάτων ἐν τέλει αὐτοῦ, παραστατικῶν καὶ περικαλλεστάτων.

Ὁ δὲ δεύτερος τόμος περιέχει λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν ἐν Θήρᾳ ἀνασκαφῶν ὅσαι ἐπεχειρήθησαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐκδότου γενομένων

καὶ τοῦ κυριωτάτου τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ Ν. Δράγενδωρφ μετὰ λαμπρῶν ἐν τῷ κειμένῳ εἰκόνων καὶ ἀποτυπωμάτων, αἵτιναις δεικνύουσι μετὰ πάσης τῆς ἐφικτῆς ἀκριβείας καὶ ἐναργείας, τὰ ἐν τῷ ἐδάφει καὶ ἐν τοῖς τάφοις τῆς νήσου ἀνακαλυφθέντα μνημεῖα καὶ εὑρήματα πάντων τῶν χρόνων, τῶν τύπων καὶ τῶν σχημάτων, τῶν ἐμψύχων τούτων μαρτυρίων τῆς ἡμερώσεως καὶ τῆς φιλοτεχνίας τῶν Ἑλλήνων νησιωτῶν, παλαιοτάτων καὶ μεταγενεστέρων.

Ὁ δὲ τρίτος τόμος περιέχει περιγραφὴν τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν, μεθ' ἃς ἐκτίσθη ἐν Θήρᾳ τὸ μουσεῖον, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1899 μέχρι τοῦ 1903, τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου καὶ τῶν περιπετειῶν καὶ κτισμάτων αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦν νῦν καὶ ἄλλας Θηραϊκὰς μελέτας μετ' εἰκόνων καὶ διαγραμμάτων ἐντὸς τοῦ κειμένου καὶ ἐν τέλει αὐτοῦ, ἀξίων θαυμασμοῦ διὰ τὴν ἀκρίβειαν τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν.

Αἱ περὶ τὴν Θήραν ἄλλαι νῆσοι, αἱ ὁδοὶ καὶ αἱ ἀγοραί, οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀγάλματα, οἱ τάφοι καὶ τὰ ἱερά, τὰ θέατρα καὶ τὰ γυμνάσια, οἱ θεσμοὶ καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος, τὰ ἀνάκτορα καὶ οἱ βωμοί, αἱ στοαὶ καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῶν χριστιανικῶν χρόνων, πάντα ἐν γένει τὰ μνημεῖα, τὰ λείψανα, τὰ ἐρείπια καὶ καθ' ὅλου τὰ ὁρατὰ δείγματα τοῦ θρησκευτικοῦ, τοῦ καλλιτεχνικοῦ καὶ τοῦ ἄλλου βίου τῆς νήσου ἱστοροῦνται, περιγράφονται καὶ ἀπεικονίζονται μετὰ τῆς ἀνυπερβλήτου ἀκριβολογίας, ἐπιστημονικῆς βασάνου καὶ μεθόδου, ἥτις εἶναι ὁμολογουμένως τὸ παράδειγμα καὶ τὸ θαῦμα τῆς γερμανικῆς ἐπιμελείας, φερεπονίας καὶ ὑπεροχῆς.

Ὁ δὲ τέταρτος καὶ τελευταῖος ἧττον τῶν ἄλλων εὔογκος τόμος περιέχει μετεωρολογικοὺς πίνακας, λεπτομερεστάτους ἀπὸ τοῦ ἔτους 1894 ἕως τοῦ 1907, πραγματείαν περὶ τῆς θηραϊκῆς γῆς, συμπληρωτικὰς εἰδήσεις περὶ τῶν φυτῶν καὶ ζῴων τῆς νήσου καὶ λαογραφικὰς πληροφορίας περὶ τῶν νῦν κατοίκων, μεθ' ὧν ὁ εὐγενὴς καὶ σοφὸς Γερμανὸς συνέζησε καὶ ἀνεστρέφετο ἐπὶ μακρὰ ἔτη ὡς ἴσος καὶ ὁμόφυλος, λαλῶν εὐχερῶς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ πνέων πρὸς πάντας ἀκραιφνῆ χάριν ἀριστοκρατικὴν μετὰ δημοτικῆς ἁπλότητος καὶ φιλοφροσύνης.

Τὰ κεφάλαια ταῦτα δεικνύουσιν ἐμφανῶς τὸν πλοῦτον τῶν ἱστο-

ρουμένων ζητημάτων καὶ ὑποθέσεων, τὴν μέθοδον τῆς ἐρεύνης καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν οἰκονομίαν τοῦ συγγράμματος. Πίνακες δὲ γεωγραφικοὶ καὶ διάφορα διαγράμματα, πίνακες παραπομπῶν καὶ ἄλλα φιλολογικὰ ἐφόδια διαφωτίζουσι, ἐπιλαμπρύνουσι καὶ κοσμοῦσι τὸ θαυμάσιον τοῦτο ἔργον τοῦ Ἵλλερ φὸν Γαίρτριγγεν, ὅστις διὰ προλόγων καὶ εἰσαγωγῶν καὶ διὰ φωτεινῆς ἀναλύσεως ἑκάστου τῶν κεφαλαίων κατέστησεν αὐτὸ εὔχρηστον καὶ πρόχειρον εἰς πάντα θέλοντα ν' ἀρυσθῇ ἀπὸ τῆς δαψιλεστάτης ταύτης πηγῆς πᾶσαν περὶ τῆς νήσου Θήρας μάθησιν προσφόρως καὶ καταλλήλως ταμιευθεῖσαν ὑπό τε τοῦ ἐπιφανοῦς ἐκδότου καὶ τῶν διαπρεπῶν συνεργατῶν αὐτοῦ καὶ συναρωγῶν.

Ἡ ἑλληνικὴ αὕτη νῆσος δύναται μετὰ λόγου οὐ μόνον νὰ σεμνύνηται, ὅτι προετιμήθη πάσης ἄλλης τῶν Κυκλάδων ἐν τῇ ἐρεύνῃ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ βίου της τοῦ τε παλαιοῦ καὶ τοῦ νῦν καὶ εἵλκυσε τὴν ἐνεργὸν συμπάθειαν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν περιέργειαν ἀνδρὸς σοφοῦ καὶ φιλοτιμοτάτου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἑορτάσῃ τὴν ἱστορικὴν ἀνάλαμψιν αὐτῆς καὶ παλιγγενεσίαν. Ἐπὶ τούτῳ ὀφείλει μόνον, νομίζομεν, ν' ἀπονείμῃ γέρας καὶ στέφανον ἀϊδίου μνημοσύνης καὶ χάριτος εἰς τὸν ὑπέροχον εὐεργέτην αὐτῆς καὶ ἐπανορθωτήν, ὅστις οὐδενὸς ἐφείσθη οὐδὲ κόπου οὐδὲ δαπάνης ἵνα μεγαλοπρεπῶς ἀναστηλώσῃ τὴν εἰκόνα της καὶ χαράξῃ περικαλλῶς καὶ ἀνεξιτήλως πάντα τὰ στοιχεῖα, πάσας τὰς μορφάς, τὰς φάσεις καὶ τὰς τροπὰς τῆς ἀπεράντου αὐτῆς ζωῆς.

Μ. Λ.

Π. Ἀραβαντινοῦ. *Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Π. Α. Πετράκου 1909 8ον μικρὸν σ. 102 δρ. 2 50.*

Ὁ Π. Ἀραβαντινός, γεννηθεὶς τῷ 1811 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1870, διδάξας δὲ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Ἰωαννίνοις ἀπὸ τοῦ 1836, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν φιλοπονωτάτων λαογράφων, ἐν χρόνοις μάλιστα, καθ' οὓς ἐλαχίστης ἠξιοῦντο προσοχῆς αἱ τοιαῦται μελέται. Πλὴν τῶν ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν διατριβῶν αὐτοῦ, τῶν δημοσιευθειῶν ἐν τῇ *Πανδώρᾳ*, τῆς διτόμου *Χρονογραφίας τῆς Ἠπείρου* (1856-7) καὶ τῆς *Ἱστορίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ* (1895), συγγραμμάτων εἰς τὰ ὁποῖα καὶ δημοτικὰ ᾄσματα καὶ πολλὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου τοῦ ἠπειρωτικοῦ

λαοῦ παρενείρονται, ἐφιλοπόνησε καὶ ἀκραιφνῶς λαογραφικὰ ἔργα, τὸ *Παροιμιαστήριον* ἤτοι συλλογὴν ἠπειρωτικῶν παροιμιῶν (1863), τὴν *Συλλογὴν τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον δημοτικῶν ᾀσμάτων*, τὴν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τῶν υἱῶν του ἐκδοθεῖσαν (1880), καὶ τὴν *Ἐθιμογραφίαν τῆς Ἠπείρου*, ἣν κατέλιπεν ἀνέκδοτον.

Εἰς τὴν σύνταξίν τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ γλωσσαρίου*, τοῦ ὁποίου τὴν ἔκδοσιν ὀφείλομεν εἰς τὴν υἱικὴν εὐσέβειαν τοῦ κ. Κ. Ἀραβαντινοῦ, φαίνεται ὁρμηθεὶς ὁ συγγραφεὺς ἐκ τῶν προτροπῶν πρὸς περισυλλογὴν τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τῆς ὁμιλουμένης, ἃς τῷ 1856 ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ *Πανδώρᾳ* ὁ Σπ. Ζαμπέλιος. Αὕτη παρέσχεν ἐπίσης ἀφορμὴν καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ συγγράμματι (1858 1859) τοῦ πλουσίου εἰς παραδείγματα *Γλωσσαρίου τῆς Ἠπειρωτικῆς* τοῦ Γ. Κονεμένου, ὅπερ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἐπωφελήθη ὁ Ἀραβαντινός, ὡς ἀναφέρει προοιμιαζόμενος, ἠρύσθη δέ τινα προσέτι, ὡς λέγει, καὶ ἐκ τῆς ἐν Μόσχᾳ ἐκδοθείσης (1808) «Διατριβῆς ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐνεστώσης κοινῆς ἡμῶν γλώσσης» τοῦ Ἠπειρώτου Γ. Κρομμύδα. Ἄλλα βοηθήματα εἶχε τὰ *Ἄτακτα* τοῦ Κοραῆ καὶ τὸ *Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου* τοῦ Βυζαντίου.

Τὰ γλωσσάρια ἐκεῖνα τῆς ἐν Ἠπείρῳ ὁμιλουμένης γλώσσης μικρὸν βεβαίως περιελάμβανον μέρος τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τῆς Ἠπείρου, ὁ δὲ Ἀραβαντινός, Ἠπειρώτης ὢν καὶ ἐν Ἠπείρῳ ἐγκαταβιώσας, μετ' ἀνενδότου δὲ προθυμίας ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀσχολούμενος περὶ τὴν συλλογὴν ὕλης γλωσσικῆς καὶ λαογραφικῆς, ἠδύνατο νὰ καταρτίσῃ ἂν ὄχι πλῆρες γλωσσάριον τῶν ἠπειρωτικῶν λέξεων, διότι πρὸς τοῦτο δὲν ἐπήρκει ἡ ἐργασία ἑνὸς ἀνδρός, ἀλλὰ πάντως πολλῷ τῶν προεκδεδομένων πληρέστερον καὶ πλουσιώτερον. Τὸ ἐκδοθὲν δ' ὅμως νῦν Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον αὐτοῦ δὲν φαίνεται πληροῦν τὰς εὐλόγους ταύτας προσδοκίας. Ἀλλ' αἱ ἀτέλειαι, τὰς ὁποίας παρατηροῦμεν, προέρχονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ἐσφαλμένων κανόνων, πρὸς οὓς ἔκρινε δυστυχῶς ἀναγκαῖον νὰ προσαρμόσῃ τὴν συλλογὴν ὁ ἐκδότης. Πεισθεὶς δηλαδὴ ὅτι εἶναι ὀρθὴ ἡ παρατήρησις τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπείας τοῦ Ζωγραφείου ἀγῶνος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου, εἰς τῆς ὁποίας τὴν κρίσιν ὑπεβλήθη ποτὲ ἡ συλλογή, ἐφιλοτιμήθη ν' ἀφαιρέσῃ τὰς κοινὰς καὶ

εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας λέξεις, ὥστε *ἀνακαθαιρομένης* τῆς συλλογῆς «νὰ ὑπολειφθῶσιν αἱ γνησίως Ἠπειρώτιδες». Ἐφρόντισε προσέτι ν' ἀποβάλῃ καὶ πάσας τὰς ξενικὰς λέξεις.

Τῶν κανόνων τούτων ἡ ἀτοπία εἶναι τόσον κατάδηλος, ὥστε οὐδεμία χρεία νὰ συζητήσωμεν περὶ αὐτῶν. Ἂν πάντες οἱ περὶ τὴν σύνταξιν γλωσσαρίων ἀσχολούμενοι περιωρίζοντο εἰς τὴν ἀποθησαύρισιν ἐκείνων μόνων τῶν λέξεων, ἃς ὑπολαμβάνουσιν ἰδιαζούσας εἰς τὸν τόπον, ὃν ἐρευνῶσι, τὸ ἔργον αὐτῶν ἐν γνώσει καὶ ἐκ προθέσεως θ' ἀπέβαινεν ἐλλιπέστατον καὶ μονονουχὶ ἄχρηστον. Ἐκ τοιούτων γλωσσαρίων θὰ ἦτο παντελῶς ἀδύνατον νὰ λάβωμεν καὶ ἀτελεστάτην ἔννοιαν τοῦ πλούτου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, δὲν θὰ παρεῖχον δὲ ταῦτα τὸν τρόπον νὰ διακρίνωμεν τὰς πανελληνίου χρήσεως λέξεις τῶν εἴς τινας μόνον τόπους ἢ καὶ ἐν ἑνὶ μόνον ἰδιαζουσῶν, οὐδὲ νὰ πορισθῶμεν τὰ ποικιλώτατα διδάγματα, τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς καθολικῆς ἢ περιωρισμένης χρήσεως ἀπορρέουσιν. Ἄλλως δὲ καὶ μεθοδικῶς ἀδύνατος εἶναι ὁ τοιοῦτος καταρτισμὸς γλωσσαρίων. Ἐπὶ τίνων βοηθημάτων θὰ στηριχθῶσιν οἱ προσπαθοῦντες ν' ἀποχωρήσωσι τοῦ τοπικοῦ γλωσσαρίου των τὰς κοινὰς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας λέξεις καὶ νὰ συντελέσωσι τὴν τοιαύτην ἄσκοπον ἀποκάθαρσιν; Ἀκριβῶς δὲ εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν βοηθημάτων τοῦ ἐκδότου (διότι πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν κοινῶν εἰς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας λέξεων προσέτρεχε πρὸ πάντων εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς διαλέκτου τοῦ Βυζαντίου καὶ εἰς τὸ Ἑλληνογαλλικὸν λεξικὸν τοῦ Ἀγγ. Βλάχου), ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν ταύτην ὀφείλομεν τὴν διάσωσιν μεγάλου μέρους τοῦ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως συναχθέντος ὑλικοῦ. Διότι ἕνεκα ταύτης πάμπολαι κοιναὶ λέξεις διετηρήθησαν. Ἂν ἦτο δυνατὴ ἡ πλήρης ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀνακάθαρσις, ἂν οὐδεμία εἰς τὸ *Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον* περιελαμβάνετο λέξις κοινὴ καὶ εἰς ἄλλους Ἕλληνας, ἡ ἔκτασις αὐτοῦ θὰ περιωρίζετο εἰς ὀλιγίστας σελίδας.

Ἐπίσης ἐσφαλμένος καὶ ὀλέθριος εἰς γλωσσογραφικὰς ἐργασίας εἶναι ὁ ἕτερος κανών, ὃν ἐφρόντισε νὰ τηρήσῃ ὁ ἐκδότης, ὁ τοῦ ἀποσκορακισμοῦ τῶν ξενικῶν λέξεων. Αἱ πρὸς ἀποκάθαρσιν τῆς ὁμιλουμένης καὶ τῆς γραφομένης γλώσσης προσπάθειαι δὲν εὐοδοῦνται, οὐδ' ἐνισχύονται διὰ τῆς ἀποκρύψεως τῶν ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ

ἔθνους ξενικῶν στοιχείων. Ὁ δ' εὐσυνείδητος λεξικογράφος ὀφείλει νὰ καταγράφῃ ἐπιμελέστατα πᾶσαν λέξιν οἱασδήποτε προελεύσεως, καὶ νὰ διευκρινῇ τὴν χρῆσιν αὐτῆς, βέβαιος ὢν ὅτι παρέχων πιστὴν καὶ ὡς οἷόν τε τελειοτάτην εἰκόνα τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος, ὅπερ ἐξηρεύνησε, συντελεῖ τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐπιστημονικὴν μελέτην οὐ μόνον γλωσσικῶν, ἀλλὰ καὶ ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων. Ἀναμφισβότητον δ' εἶναι ὅτι ἡ βεβαίωσις τοῦ τίνες τῶν ξενικῶν λέξεων εἶναι πανελληνίου χρήσεως καὶ ἡ ἐξακρίβωσις τῶν τόπων ἔνθα τινὲς αὐτῶν ἐπιχωριάζουσι, ὁδηγοῦσιν εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ λόγου, δι' ὃν εἰσήχθησαν εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, ἐνίοτε δὲ καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν εἰσήχθησαν, καὶ διαφωτίζουσι προβλήματα, ὧν πρὸς μελέτην ἢ ὀλίγα καὶ ἀνεπαρκῆ ἔχομεν βοηθήματα ἢ καὶ στερούμενοι παντελῶς βοηθημάτων ἄλλοθεν, ἀναγκαζόμεθα νὰ περιορισθῶμεν εἰς μόνας τὰς ἐνδείξεις, ἃς παρέχει ἡ γλῶσσα.

Εὐτυχῶς ὁ ἐκδότης δὲν διέγραψε τὰς λέξεις περὶ ὧν δὲν εἶχε τὴν βεβαιότητα ὅτι εἶναι ξενικαί· διετήρησε δὲ καὶ ἐκείνας τὰς ξενικὰς λέξεις, ἃς ὑπελάμβανεν ἑλληνικάς. Παραθέτομεν ὧδε ὀλίγα ἐκ πολλῶν παραδείγματα. ***Λατινικαὶ*** λέξεις: *βήσσαλη* (λατ. besalis), ὅπερ γράφων καὶ *βύσαλο*, καταγράφει δὶς ὡς δύο διαφόρους λέξεις· *ἄρκλα* (arcula), *ἀρκλώματα*, *μεσάλλι* (mensa, τὸ τῶν βυζαντ. μεσάλιον), *πλάνος, πλανίζω* (plana), *κόξα* (coxa)· ***βλαχικαί***: *μηλιόρι* (ὅπερ ὑπολαμβάνει ὑποκοριστικὸν τοῦ μῆλον πρόβατον). ***ἀλβανικαί***: *κάλεσα, λάγιο, δῶσα* (;) καὶ *ντῶσα* (κυρία σημασία ὗς, γουροῦνα) ***σλαβικαί***: *κόσα, ἀκόσσιστος, κλίτσα, κλιτσί, ἀρέντα, κόκκοτας, μπάρα, κοῦρβα, βεδρά, ὀβορός, οὐβίρα, βιρβιρίτσα*· ***Τουρκικαί***: *τροφαντό, κοσεύω, πόσι, κλπ.*

Αἱ ἀτέλεια αὗται τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ γλωσσαρίου*, προελθοῦσαι ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς ἀδοκίμων μεθοδικῶν κανόνων, δὲν δύνανται βεβαίως οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον νὰ ἐπισκοτίσωσιν τὴν ἀξίαν καὶ νὰ ἐλαττώσωσι τὴν χρησιμότητα τοῦ ἔργου τοῦ ἀοιδίμου συλλογέως. Ἡ δι' ἀτρύτου φιλοπονίας καταρτισθεῖσα συλλογὴ αὐτοῦ, πλὴν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἅτινα ἐξ αὐτῆς ποριζόμεθα, κατέστησε κοινὸν κτῆμα λέξεις καλλίστας, τὰς ὁποίας δυνάμεθα ἀνενδοιάστως νὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τὴν γραφομένην γλῶσαν, πλουτίζοντες αὐτήν, καὶ κατέδειξεν ὅτι ζωνταναὶ διατηροῦνται παρὰ τῷ λαῷ τῆς Ἠπείρου λέξεις ἀρχαῖαι, ὧν ἡ σημερινὴ

σημασία δύναται νὰ προστεθῇ εἰς τὸ λεξικὸν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς· διότι δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶχον αὗται καὶ τὴν σημασίαν ταύτην, μὴ γνωσθεῖσαν ἐκ τυχαίας περιστάσεως, ὡς μὴ περισωθεῖσαν ὑπὸ ἀρχαίου τινὸς συγγραφέως. Πρὸς βεβαίωσιν τούτων φέρομεν τἀκόλουθα παραδείγματα, ληφθέντα ἐκ μιᾶς μόνης σελίδος. (σ. 91).

«*Τραμός* (ὁ), ὄσπριον ὁμοιάζον πρὸς τὸ πίσον». Δῆλον ὅτι εἶναι οὐσιαστικὸν ἐξ ἐπιθέτου *τεραμός*. *Τεράμονα* ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι τὰ ἁπαλὰ καὶ ἑψανά, τὰ εὐκόλως βράζοντα· «τὸ δὲ τέραμον καὶ ἀτέραμον λέγεται ἐπὶ τῶν ὀσπρίων μόνον» κατὰ Θεόφραστον, ὅστις καὶ τὴν ἰδιότητα ταύτην τῶν ὀσπρίων καλεῖ *τεραμότητα*.

«*Ταφροκοπῶ*, ἀροτριῶ βαθέως. Ἐκ τοῦ τάφρος».

«*Τριμῆνι* (τὸ), εἶδος σίτου σπειρομένου καὶ θεριζομένου ἐντὸς τριῶν μηνῶν». *Τριμήνιον*· καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον «πυρῶν καὶ κριθῶν γένος τρίμηνον» τὸ ἐντὸς τριῶν μηνῶν ὡριμάζον.

«*Τροπός*, ἡ αὖλαξ τοῦ πιεστηρίου τοῦ ἐλαιοτριβείου». Ἡ λέξις εἶναι ἀρχαία, γινώσκομεν δὲ μόνον δύο σημασίας αὐτῆς (τοῦ ἱμάντος δι' οὗ προσεδένετο ἡ κώπη εἰς τὸν σκαλμόν, καὶ μέρους τῆς νεώς). Οὔτε δὲ ἑλληνικόν, οὔτε λατινικὸν ἴδιον ὄνομα τῆς αὔλακος τοῦ πιεστηρίου τῶν ἐλαιῶν περιεσώθη.

«*Τροπωτῆρες* (αἱ), τμῆμα τοῦ ἀρότρου». Ἡ ἀρχαία λ. *τροπωτὴρ* ἔχει τὴν αὐτὴν καὶ ὁ τροπὸς σημασίαν, διετηρήθη δ' ἐν τῷ σημερινῷ κοινῷ τύπῳ *τροπωτῆρα* (ἡ) εἰς τὴν σημασίαν ταύτην. Ὁ Ἀραβαντινὸς δὲν καθορίζει ἀκριβέστερον τί μέρος τοῦ ἀρότρου ὀνομάζεται οὕτω· ἂν τροπωτῆρες εἶναι τὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον *λουρὶ ἢ λουρικὸ* (τὸ μέσαβον, ἢ ἐχέβοιον τῶν ἀρχαίων) εἶναι εὐνόητον διατὶ ἡ λ. χρησιμεύει πρὸς δήλωσιν τοῦ ἱμάντος τοῦ ἀρότρου.— Καὶ ἄλλη τις λέξις τοῦ Ἠπειρωτικοῦ γλωσσαρίου· (σ. 49) ἡ λ. *κέρος* (ὁ) (γραπτέον *καῖρος*) σημαίνουσα ἐπίσης μέρος τοῦ ἀρότρου, εἶναι πιθανῶς ἀρχαῖος ὅρος· διότι καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ ἐγίνετο χρῆσις τῆς λέξεως ταύτης ἐπὶ τῆς ὑφαντουργίας δηλοῦσα «σειράν τινα δι' ἧς οἱ στήμονες διείργονται» [1]).

[1]) Φώτιος. Βλ. *H. Blümner*, Technologie u. Terminologie der Gewerbe u. Künste τ. I. σ. 126 κέ.

«*Τροφάλι* (τὸ), στρογγύλος τυρός». Τὸ ἀρχαῖον *τροφάλιον* (ὑποκορ. τοῦ τροφαλίς). Ἡ σημερινὴ χρῆσις τῆς λ. ὁρίζει ἀκριβέστερον ἴσως καὶ τὴν παρ' ἀρχαίοις σημασίαν. «Τροφαλὶς κυρίως ὁ κύκλος τοῦ τροχοῦ» ἑρμηνεύει ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ῥαβενναίου κώδ. τοῦ Ἀριστοφ. Σφηκ. 838· ἐν ᾧ ὁ νεώτερος λέγει: οἱ μὲν τὸν *ἐπιμήκη* τυρόν, οἱ δὲ τροχὸν τυροῦ». Τὸ παρ' Ἡσυχίῳ «τροφαλίς, τυρὸς *μακρὸς*» ὁ Κοραῆς διώρθωσε τυρὸς μαλακός.

«*Τρόχαλο* (τὸ), λεῖος λίθος ἐκ τῶν παρὰ τὴν ὄχθην ποταμοῦ. Ἐπίσης τὸ ἀποσποτισθὲν στέλεχος τοῦ ἀραβοσίτου, κόχλαξ»(;)

«*Τρόχαλος*... ὁ περὶ τὴν ἅλωνα ἐκ λίθων κύκλος». Οὗτος ἐδηλοῦτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ διὰ τῶν λέξεων ἴσως τροχὸς καὶ τρόχωμα· τὸ δ' ἐπίθετον τροχαλὸς ἦτο ἐν χρήσει ἐπὶ ἄλλων σημασιῶν, συναφῶν ὁπωσδήποτε πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἠπειρωτικῶν λέξεων σημαινόμενα.

Πολλαὶ τῶν λέξεων ἀναφέρονται εἰς ἔθιμα ἢ δοξασίας, ἢ περιέχονται εἰς ὅρκους, εὐχὰς κατάρας ἢ παροιμίας, τὰς ὁποίας παραθέτει ὁ συλλογεύς, ἢ εἰς μόνην τὴν δημοτικὴν ποίησιν εὐχρηστοῦσιν. Ὅθεν καὶ ὁ λαογράφος πολλὴν δύναται νὰ καρπωθῇ ὠφέλειαν ἐκ τῆς μελέτης τοῦ Ἠπειρωτικοῦ γλωσσαρίου. Δυστυχῶς αἱ ἑρμηνεῖαι τῶν τοιούτων λέξεων εἶναι κατ' ἀνάγκην βραχεῖαι, εἴς τινας δὲ εἰσεχώρησαν ἀνακρίβειαι, εὐκόλως διορθούμεναι. Οὕτως ἐν λ. *ἀλετροπόδα* λέγεται, ὅτι «κυρίως καλεῖται οὕτως ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Σειρίου, ὡς ἔχων ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸ ἄροτρον». Ὁ Σείριος δὲν εἶναι ἀστερισμός, ἀλλ' ἀστήρ. *Ἀλετροπόδα* δ' εἶναι τὸ πανελλήνιον ὄνομα (ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων) τοῦ ἀστερισμοῦ Ὠρίωνος [1]).

«*Ἀλιδοριά*, εἶδος δρυός, ἧς ἡ ξυλεία εἶναι εὐτελής». Γραπτέον *ἀλοιδοριά*. Καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος *λοιδοριὰ*(=λοιδορία) καλεῖται εἶδος δρυὸς (quercus illex L.). Τὸ ὄνομα συνάπτεται πρὸς δημώδη παράδοσιν [2]).

«*Παγανά* (τὰ). Θεότητες τῆς νυκτός, Δρυάδες.» Καὶ ἀλλαχοῦ *Παγανά, Παγανοὶ* λέγονται οἱ δαίμονες τοῦ δωδεκαημέρου, οἱ κοινότε-

[1]) Βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 825-6.
[2]) Βλ. αὐτ. σ. 784.

ρον Καλλικάντζαροι. Τὸν λόγον δι' ὃν οὕτως ὠνομάσθησαν ἀνέπτυξα εἰς τὰς ἐμὰς Παραδόσεις (σ. 1245. 1254 κἑ.).

«*Ἀντριᾶς*, ὁ Δεκέμβριος, διότι *κατ' αὐτὸν* συμπίπτει ἡ ἑορτὴ τοῦ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου». Ἀλλ' ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου ἄγεται τὴν 30 Νοεμβρίου. Ἐκ τῆς ἑορτῆς δ' ὅμως δὲν ὠνομάσθη ὁ Νοέμβριος Ἀνδριᾶς, ὡς ὁ Ὀκτώβριος ἐκ τοῦ κατ' αὐτὸν ἑορταζομένου ἁγίου Δημητρίου, ἀλλ' ὁ Δεκέμβριος, ὡς ἀκριβῶς γινώσκω. Περίεργον δ' εἶναι ὅτι καὶ ἐν ἄλλαις γλώσσαις διὰ τὴν κατὰ τὸ τέλος Νοεμβρίου ἑορτὴν ὀνομάζεται ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ὁ Δεκεμβριος. Ἀλβανιστὶ ὁ Δεκέμβριος λέγεται Σḙνdρε̄ου,[1]) ἢ Σḙ Ndερέ (γεγκιστὶ) ἢ Σḙν Ενdρὲ (τοσκιστί).[2]) Ῥωμουνιστὶ Indrea, Undrea, Andrea. Γερμανιστὶ (ἐν Κάτῳ Ῥήνῳ), Sant Andreismaint (μὴν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου). Ματζυαριστὶ szent Andreas' hava. Ἐν Σαρδηνίᾳ δ' ὅμως Santu Andria ὀνομάζεται ὁ Νοέμβριος[3]).

Τῶν παρατεθειμένων παροιμιῶν τινὲς δὲν συμφωνοῦσιν πρὸς τὰς ἐν τῷ Παροιμιαστηρίῳ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συλλογέως ἐκδοθείσας. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὄχι διότι αἱ τοῦ Γλωσσαρίου εἶναι παραλλαγαὶ τῶν ἐν τῷ Παροιμιαστηρίῳ, ἀλλὰ διότι δυστυχῶς ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἔργοις αὐτοῦ δὲν μεταγράφει πιστῶς τὰ δημώδη κείμενα ὡς προφέρονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Οὕτω λ. χ. ἐν σ. 16 τῆς παροιμίας «Κάλλιο ἀγουροφάγης παρὰ ὡριμοφάγης» ἐν τῷ Παροιμιαστηρίῳ (ἀρ. 577) ἡ τελευταία λέξις γράφεται πιστότερον «γουρμοφάγης». Ἐν σ. 21: «Ἄντα διψάῃ ἡ αὐλή σου, ὄξω νερὸ μὴ χύνῃς». Ἐν τῷ Παροιμ. ἀρ. 1010: «Ὅταν διψᾷ κτλ». Ἐν σ. 22: «Ἀπανουθιὸ 'ς τὴ χαρά, νά σου κι' ὁ χαρατσιάρης», ἐν δὲ τῷ Παροιμιαστ. ἀρ. 100: «Ἀπάνω ς' τὴ χ. κι' ὁ χ». Ἐν σ. 89: «Τὸ δόσιμο τοῦ χωριοῦ (;) σώσιμο τῆς ψυχῆς». Πρβλ. Παροιμιαστ. ἀρ. 1315. Ἀκριβέστατα τὴν ἠπειρωτικὴν ταύτην παροιμίαν μετέγραψεν ὁ Δ. Σάρρος: Δόσ'μου τοῦ χεριοῦ, σώσμου τς ψυχῆς.

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ.

[1]) *Χριστοφορίδου*, Λεξικὸν τῆς Ἀλβανικῆς ἐν λ.

[2]) *Hahn*, Alban. Studien τ. II σ. 111.

[3]) *O. v Reinsberg-Düringsfeld* ἐν Jahrbuch f. roman. u. englische Lit. 1864 τ. V σ. 363.

Παναγ. Γ. Μακρῆ. Ἡράκλεια τοῦ Πόντου μετά τινων ἀρχαίων τοποθεσιῶν. Εἰδήσεις τοπογραφικαί, ἱστορικαί, στατιστικαὶ καὶ ἀρχαιολογικαί. Ἐν Ἀθήναις (;) 1908 8ον σ. 158, γρόσ. 12.

Ὁ συγγραφεύς, διευθυντὴς τῶν ἐν Ἡρακλείᾳ τοῦ Πόντου ὀρθοδόξων ἐκπαιδευτηρίων, λίαν φιλοτίμως καὶ φιλοπόνως, ἀλλ' ἄνευ μεθόδου καὶ κριτικῆς, περισυνέλεξεν ἱκανὰς γεωγραφικάς, ἱστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς εἰδήσεις περὶ τῆς νῦν μικρᾶς πολίχνης Ποντοηρακλείας (τουρκ. Ἐρεγκλὶ), τῆς κατεχούσης τὴν θέσιν τῆς ὀνομαστῆς κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους πόλεως Ἡρακλείας. Τὴν λαογραφίαν δ' ὅμως τῆς Ποντοηρακλείας δυστυχῶς παντελῶς ἠμέλησε νὰ ἐξετάσῃ, ἐνῷ ἐν τῇ πρὸ εἰκοσαετίας περίπου ἐκδοθείσῃ μονογραφίᾳ αὐτοῦ περὶ τοῦ Κατιρλὶ τῆς Βιθυνίας ἱκανὴν περιέλαβε λαογραφικὴν ὕλην. Πενιχροτάτας δέ τινας μόνον τὸ προκείμενον βιβλίον περιέχει εἰδήσεις περὶ τῶν παρὰ τὴν Ἡράκλειαν ἁγιασμάτων (σ. 36-7) καὶ περὶ δύο δοξασιῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ ἀρχαῖον παρὰ τὴν πόλιν ταύτην νεκυομαντεῖον (σ. 105).

Π.

Γενικὴ γεωγραφικὴ καὶ ἱστορικὴ περιγραφὴ ἀρχαία καὶ νεώτερα τῆς νήσου Νισύρου μετὰ τῶν πέριξ μικρῶν νήσων καὶ αἱ θερμοπηγαὶ αὐτῆς ὑπὸ **Γεωργίου Παπαδοπούλου** σχολάρχου. Ἐν Νισύρῳ (;) (Σμύρνῃ ; 1909. 8ον σ. 109.

Πλὴν ἀξιολόγων τοπογραφικῶν πληροφοριῶν καὶ εἰδήσεων περὶ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς νήσου, ἡ μονογραφία αὕτη περιέχει ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸν γάμον (σ. 56-67), τὰς βαπτίσεις (σ. 67-9), καὶ τὰς κηδείας ἐθίμων (σ. 69 71), περιγραφὴν τῶν ἐνδυμάτων τῶν Νισυρίων (σ. 71-3) καὶ λεξιλόγιον (σ. 80-99), πολλῷ πλουσιώτερον τοῦ δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἐν Ζωγραφείῳ ἀγῶνι τοῦ ἐν Κ/πόλει ἑλλ. φιλολογ. συλλόγου (σ. 381-8).

Π.

Πολιορκία καὶ ἅλωσις τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1453 συγγραφεῖσα μὲν ὑπὸ **Α. Δ. Μόρτμαν** (πατρὸς) μεταφρασθεῖσα δὲ ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὑπὸ **Α. Βαφειάδου** (Λεσβίου) προτάξαντος σὺν ἄλλοις καὶ βιογραφίαν Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου καὶ συμπληρωθεῖσα διὰ τῆς ἐμβριθοῦς πραγματείας τοῦ Ξ. Α. Σιδερίδου περὶ τοῦ θανάτου, τοῦ τάφου καὶ τῆς σπάθης Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου. Ἐκδίδοται τὸ πρῶτον οὕτω διεσκευασμένη καὶ συμπεπληρωμένη μετ' εἰκόνων καὶ τοπογραφήματος τῆς Κωνσταντι-

νουπόλεως. Ἐν Κων/πόλει, ἐκδότης Εὐνοϊκὸς Ν. Κούζης 1909 8ον σ. 216 γρόσ. 5.

Ἡ σχοινοτενὴς ἐπιγραφὴ περιέχει πλήρη πίνακα τῶν περιεχομένων τοῦ βιβλίου. Εἶναι δὲ τοῦτο ἁπλῆ ἀνατύπωσις τῆς ἐν ἔτει 1859 ἐν Ἀθήναις ἐκδοθείσης μεταφράσεως, ἧς ὁ μεταφραστὴς ἐδηλοῦτο διὰ μόνον τῶν ἀρκτικῶν στοιχείων τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Α. Β. Καὶ ὁ πρόλογος καὶ ὁ ἀτελέστατος βίος τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ἔμειναν παντελῶς ἀμετάβλητα. Προσετέθη δ' ὅμως ἐν τέλει ἡ ἀξιολογωτάτη μονογραφία τοῦ κ. Ξ. Α. Σιδερίδου, ἡ δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι *Μελέτη* (1908 σ. 65-78. 129-146). Ἐν τῇ μονογραφίᾳ ταύτῃ ἐκτίθενται καὶ ἐξετάζονται κριτικῶς αἱ φερόμεναι παραδόσεις περὶ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ τάφου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου· θὰ ἦτο δὲ πληρεστέρα, ἂν ἐγίνωσκεν ὁ συγγραφεὺς καὶ τὰς ἐμὰς Παραδόσεις (ἀρ. 33. 34 καὶ σημειώσεις αὐτ.), ὅπου ἐπίσης πολὺς γίνεται λόγος περὶ τῶν αὐτῶν παραδόσεων.

Π.

Ἐπαμ. Ι. Παπαμιχαὴλ δημοδιδασκάλου, οἱ μῦθοι. 1909. Βιβλιοπωλεῖον Δ. Δημητράκου ἐν Ἀθήναις. 8ον σ. 45.

Ἐν τῇ μικρᾷ αὐτοῦ πραγματείᾳ ὁ φιλότιμος συγγραφεύς, ἀφ' οὗ ἐκθέτει εἰσαγωγικῶς τὰ περὶ τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν μύθων καὶ τὰ περὶ τῆς σχέσεως τῶν νέων ἑλληνικῶν μύθων πρὸς τοὺς παλαιούς, εἰσέρχεται εἰς τὸ κύριον μέρος, ἐν ᾧ πρῶτον μὲν προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν σπουδαιότητα τῶν μύθων ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως, εἶτα δ' ἀναφέρει ἑτέρους λόγους τῆς σπουδαιότητος τούτων (ἤτοι τὴν συμβολὴν αὐτῶν πρὸς ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν καλῶν τεχνῶν, τῆς φιλοσοφικῆς παραστάσεως, τῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς Ψυχολογίας), τέλος δὲ προσπαθεῖ νὰ καταδηλώσῃ τὴν παιδαγωγικὴν σημασίαν αὐτῶν. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τὰς γνώμας ἱκανῶν παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν, αἵτινες περιέχουσι σχεδὸν πάντας τοὺς λόγους, δι' οὓς οἱ μῦθοι ἀποβαίνουσιν ἀπαραίτητον σχολικὸν ἀνάγνωσμα. Ἐν ἐπιλόγῳ ὁ συγγραφεὺς ἐξάγει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀρθὰ συμπεράσματα περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐν τοῖς σχολείοις ἰδίᾳ χρησιμοποιήσεως αὐτῶν ὡς ἀναγνώσματος. Ἡ ἐξέτασις ἑκάστου τῶν μνημονευθέντων

θεμάτων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μετὰ τῆς δεούσης εὐρύτητος, βαθύτητος καὶ μεθοδικότητος, ἁπλούστατα διότι ὁ συγγραφεὺς νύξεις μόνον περὶ αὐτῶν ἠθέλησε νὰ δώσῃ, — ἂν καὶ αὗται ἠδύναντο νὰ δοθῶσι κἄπως ἐπιστημονικώτερον, — κύριον δὲ σκοπὸν προέθετο νὰ μεταδώσῃ διὰ τούτων εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους τὸ ἴδιον αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἑλληνικοὺς μύθους διαφέρον, νὰ παρορμήσῃ δὲ τούτους οὕτως εἰς τὴν συλλογὴν καὶ πολλαπλῆν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν. Τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον αὐτὸς πρῶτος πληρῶν παραθέτει ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ, πλὴν παραδόσεών τινων εἰλημμένων ἐκ τῆς συλλογῆς Ν. Γ. Πολίτου, καὶ τρεῖς παραδόσεις καὶ τρία δημοτικὰ ᾄσματα, παραλλαγὰς γνωστῶν, πάντα δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως μεταγραφέντα ἐκ τῆς ἀπὸ στόματος παραδόσεως ἐν Κυνουρίᾳ· ὑπισχνεῖται δ' ὅτι θὰ ἐκδώσῃ προσεχῶς ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ συλλογὴν τοιούτων. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ δὲ κρίνομεν ἄσκοπον νὰ συστήσωμεν εἴς τε τὸν φιλότιμον συγγραφέα καὶ τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ δημοδιδασκάλους, ὅπως θεωρήσωσι *τὴν ἐπιμελῆ καὶ ἀκριβῆ συλλογὴν* ἀνεκδότων μύθων ὡς τὴν σπουδαιοτέραν καὶ ὠφελιμωτέραν πασῶν τῶν ἐργασιῶν, ἐφ' ἃς δύναται νὰ παρορμήσῃ τούτους τὸ πρὸς τοὺς μύθους διαφέρον αὐτῶν.

Δ. Ι. Λ.

Σιών. Εὑρετήριον μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων, ὑπὸ **Ἰεζεκιὴλ Βελανιδιώτου.** Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1909. 8ον σ. 112 δρ. 2.

Εὑρετήριον τῶν περιεχομένων τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου Διονυσίου Λάτα ἐκδιδομένης ἄλλοτε (ἀπὸ τῆς 7 Ἰανουαρίου 1881 μέχρι τῆς 26 Ἰουλίου 1889) ἐκκλησιαστικῆς ἐφημερίδος *Σιών.* Τοῦ εὑρετηρίου τούτου προτάσσεται βίος τοῦ Διονυσίου Λάτα καὶ εἰκὼν αὐτοῦ. Ἡ *Σιὼν* ἐδημοσίευσε σποράδην καί τινας λαογραφικὰς εἰδήσεις, ἰδίως ἔθιμα θρησκευτικά, καὶ πολλάκις διέλαβε περὶ δεισιδαιμονιῶν, καταπολεμοῦσα ταύτας. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον τὸ ὑπὸ τοῦ φιλοπονωτάτου ἀρχιμανδρίτου κ. Ἰεζεκιὴλ Βελανιδιώτου συνταχθὲν λεπτομερέστατον καὶ ἀκριβέστατον εὑρετήριον τοῦτο τῶν περιεχομένων εἶναι καὶ εἰς τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν ἑλληνικὴν λαογραφίαν χρήσιμον.

Π.

Ἄγις Θέρος, Δημοτικὰ τραγούδια Μετὰ προλόγου καὶ εἰκονογραφιῶν ὑπὸ Π. Ῥούμπου. Ἐκδοτικὴ Ἑταιρεία ὁ Φοῖβος. Ἀθῆναι 1909. 8ον σ. 126 δρ. 3.

Φαίδωνος Ι. Κουκουλέ, Οἰνουντιακὰ ἢ μελέτη περὶ τῆς ἱστορίας, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τοῦ δήμου Οἰνοῦντος τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος. Ἐν Χανίοις 1908. 8ον σ. 311.

Παπαγεωργίου Δ. Ἱστορία τῆς Σκύρου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἐν Πάτραις 1909. 8ον σ. 190 δρ. 4.

Κορωναίου Ν. Ι. Λεξικὸν γεωγραφικὸν ἑλληνικόν. Ἐν Χαλκίδι 1909. 16ον σ. 53.

Dieterich Karl. Sprache u. Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden im Vergleich mit denen der übrigen Inseln des ägäischen Meeres. Wien, Alfr. Hölder 1908 (Kaiserl. Akademie der Wissenschaften. Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung VII). 4ον στήλ. 526.

Altenkirch Rud. Die Beziehungen zwischen Slaven und Griechen in ihren Sprichwörtern. Ein Beitrag zu vergleichenden Parömiographie. Teil I. Inaug.-Diss. Berlin 1908.

— II Μέρος· ἐν Archiv f. slavische Philologie. 1909 τ. XXX σ. 321-364.

Χατζιδάκι Γ. Ι. Κρητικοὶ χοροί. Danses crétoises. Σειρὰ πρώτη. Πηδηκτὸς Μαλεβυζιώτικος καὶ Καστρινός. Διὰ μανδολῖνον καὶ βιολί. Ἡράκλειον Κρήτης (1909) δρ. 1.

Delehaye Hippolyte. Les légendes grecques des saints militaires, Paris, Alph. Picard 1909. 8ον σ. 271 φρ. 6.

Roscher W. H. Die Zahl 40 im Glauben, Brauch u. Schrifttum der Semiten. Ein Beitrag zur vergleichenden Religionswissenschaft, Volkskunde und Zahlenmystik. Leipzig, Teubner 1909 (Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse d kgl. sächsischen Gesellschaft d. Wissenr schaffen τ. XXVII ἀρ. 4). 4ον σ. 90—138.

— Die Tessarakontaden u. Tessarakontadenlehre der Griechen u. anderer Völker. Leipzig, Teubner 1909. 8ον σ. 19 — 206. Μάρκ. 6.

Krauss Fr. S. Slavische Volkforschungen, Abhandlungen über Glauben, Gewohnheitrechte, Sitten, Bräuche und die Guslarenlieder der Südslaven. Vorwiegend auf Grund eigener Erhebungen, Leipzig. W. Heims 1908. 8ον μέγα σ. VII, 431.

Groh Frant. Topografie Starych Athen. Ἐν Πράγᾳ 1909. 8ον σ. 131.

Struck Ad. Makedonische Fahrten. I Chalkidike. Wien u. Leipzig 1907 8ον σ. 88 Μάρκ. 2.25.—II Die Makedonischen Niederlande. Sarajevo 1908. 8ον σ. 99 Μάρκ. 2.20. (Zur Kunde der Balkanhalbinseln. Reisen u. Beobachtungen herausgegeben von Carl Patsch. τεῦχ. 4.7).

Krumbacher Karl, Κτήτωρ ein lexikographischer Versuch. Strassburg 1909. Ἀπόσπ. ἐκ τῶν Indogerman. Forschungen τ. XXV σ. 393—421.

Triandaphyllidis Manolis A. Studien zu der Lehnwörtern der Mittelgriechischen Vulgärliteratur Inaug.-Diss. Marburg i. H. 1909. 8ον σ. 77.

Triandaphyllidis Man. A. Die Lehnwörter der mittelgriechischen Vulgärliteratur. Strassburg K. I. Trübner 1909 8ον σ. 192.

Νικολαΐδου Κωνστ. πρώην γυμνασιάρχου, Ἐτυμολογικὸν λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης. Ἐν Ἀθήναις 1909 8ον σ. μζ' 598.

Δίτεριχ Καρ. Μικρὸν λεξικὸν τῆς ὁμιλουμένης καὶ γραπτῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Μέρος Β'. Γερμανο-νεοελληνικόν. Ἐν Ἀθ. Μπὲκ καὶ Μπάρτ. Berlin Schöneberg. (1909) 16ον σ. XXV. 768+40, Μάρκ. 3.50.

Dürr J. Fr. Die Kultur und das Bildungswesen der Balkanländer. Leipzig, Dürr 1910. Τεῦχος I Das griechische Unterrichtswesen unter Mitwirkung der griechichen Regierung herausgegeben 8ον σ. VII, 132.

Βακαλοπούλου Ν. δημοτικοῦ ἰατροῦ Σμύρνης, ὁ Συλλαῖος. Πρωτότυπος ἀσιανὴ μυθιστορία. Σύγγραμμα γλωσσολογικόν, κοινωνιολογικὸν καὶ λίαν τερπνόν. Ἐν Σμύρνῃ 1909. Τόμος Α'. 4ον σ. 80.

Περὶ πολλῶν τῶν ἀναγραφομένων ἀνωτέρω βιβλίων θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὰ ἑπόμενα τεύχη τῆς *Λαογραφίας*.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Ἐν σ. 54 στ. 16 ἀντὶ 1385 γρ. 1389.— σ. 72 στ. 1. ἀντὶ μιὰ γρ. μία. στ. 4 ἀντὶ μέσ' 'ς ἕνα γρ. μέσα 'ς ἕνα. Ἐν σ. 73 στ. 17 ἀντὶ 'ς τὴ τύχη γρ. 'ς τὴν τύχη. στ. 13 κάτωθεν ἀντὶ καὶ εἴπανε γρ. καὶ τς εἴπανε — Ἐν σ. 74 στ. 8 ἀντὶ 'ς τὴ πατρίδα του γρ. 'ς τὴν πατρίδα του. στ. 7 κάτωθεν ἀντὶ ἔφερε γρ. ἔξερε. στ. 4 κάτωθεν ἀντὶ λευτεριὰ γρ. λευτερία.— Ἐν σελ. 75 στ. 6 ἀντὶ ἰδική σου γρ. ἐδική σου. στ. 12 κάτωθεν ἀντὶ τὴν καρδιὰ γρ. τὴν καρδία.— Ἐν σ. 401 στ. 11 κάτωθεν ἀντὶ 1886 γρ. 1866.— Ἐν σ. 157 στ. 3 ἀντὶ ἀπανθήσωσιν γρ. ἀπανθίσωσιν.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙΣ. Βλ. σ. 331 τοῦ ἀνὰ χεῖρας τεύχους. Ἀποκρινόμενος εἰς ἐπιστολὴν τῆς διευθύνσεως, ὁ κ. Α. Τραυλαντώνης γράφει τὰ ἑξῆς: «Ἔχετε δίκαιον. Τὸ *μεραμπᾶ* δὲν εἶναι λέξις ἀλβανική. ἐγὼ δὲ ἠπατήθην, διότι ἤκουσα αὐτὴν πάντοτε ἀπὸ στόματα Ἀλβανῶν. Καθ' ἃ μὲ ἐβεβαίωσε τουρκομαθὴς γνώριμος, εἶναι λέξις τουρκικὴ (πιθανῶς ἀραβικῆς προελεύσεως), γίνεται δὲ χρῆσις ταύτης μόνον μεταξὺ πιστῶν (ὅπως καὶ τῆς λέξεως *σελιάμ*) οὕτως: ὁ εἰσερχόμενος χαιρετίζει καὶ ἀντιχαιρετίζεται. μετὰ δὲ τὸν πρῶτον χαιρετισμόν, ὁ δεχόμενος προσφωνεῖ τὸν ἐλθόντα *μεραμπᾶ*. Ἡ λέξις *μουραμπᾶ* εἶναι ἐπίσης (ὡς μὲ ἐβεβαίωσεν ὁ αὐτὸς) τουρκική, σημαίνουσα πρᾶγμα τετραγωνικόν. Δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τίς ἡ σχέσις τῆς ἐννοίας ταύτης πρὸς τὴν τῆς εὐτραπέλου διηγήσεως».

ΑΓΝΕΙΑΣ ΠΕΙΡΑ

ΥΠΟ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

Μεταξὺ τῶν ποικίλων ἐν τῇ τέχνῃ παραστάσεων, αἱ ὁποῖαι, διὰ τῶν αἰώνων ἐξελιχθεῖσαι, διεμόρφωσαν τὴν *Χριστιανικὴν* καί, εἰδικώτερον, τὴν *Βυζαντιακὴν εἰκονογραφίαν*, ἀποκρυσταλλωθεῖσαν εἰς ὡρισμένα ἰδιαζόντως ἀρεστὰ εἰκονογραφικὰ θέματα, — εὑρίσκομεν ἐνιαχοῦ παράστασιν σπανιωτάτην, ἀκατάληπτον, ἤδη ἐν παλαιοῖς χρόνοις, καταστᾶσαν, ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσαν διὰ τὴν ἐμπνεύσασαν αὐτὴν δοξασίαν: τὴν παράστασιν *τῆς Θεοτόκου ὑποβαλλομένης εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς παρθενίας*.

Ἡ ἀσυνήθης αὕτη παράστασις, ἀποτελοῦσα παροδικόν, τὰ μάλιστα δ' ὅμως ἀξιοσπούδαστον ἐπεισόδιον τῆς μεγάλης Βυζαντιακῆς εἰκονογραφικῆς ἐποποιΐας, ἀπαντᾶται εἰς σπάνιά τινα μνημεῖα τῆς Χριστιανικῆς τέχνης: ἐλεφάντινα μνημεῖα τῆς Ῥαβέννης, καὶ δὴ πυξίδες καὶ δίπτυχα (Ε΄—ϛ΄ ἑκ.), ἱστορημένα χειρόγραφα καὶ τοῖχοι ναῶν (Ι΄—ΙΒ΄), εἰκόνες ῥωσικαὶ ἐπὶ ξύλου (Ιϛ΄ ἑκ.), — παριστάνουσι τὴν Θεοτόκον, πίνουσαν τὸ ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως προσφερόμενον εἰς αὐτὴν *Ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ* ἢ *τῆς ἐλέγξεως*, διὰ τοῦ ὁποίου θέλει ἀποδείξει τὴν ἁγνότητα αὐτῆς, καὶ τὸ ὁποῖον θέλει δοξάσει τὴν Παρθένον.

Τὸ σπάνιον ὅμως τοῦτο εἰκονογραφικὸν θέμα τοῦ *ἐλέγχου τῆς ἁγνείας* εὑρίσκεται συχνότατα ὡς θέμα λαογραφικὸν εἰς τὰς παραδόσεις τὰς ἑλληνικὰς περὶ *τῶν ἁγνῶν παρθένων, τῶν ἀμιάντων παρθένων* κατὰ τὰς ἑβραϊκὰς παραδόσεις, τῶν ὁποίων ἀπήχησις διεσώθη εἰς τὰ σοφιστικὰ μυθιστορήματα τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων, καὶ εἰς

τὰ ἐκ τούτων ἐμπνευσθέντα βυζαντινά, — παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι εἰσεχώρησαν καὶ εἰς διηγήσεις τῶν 'Αποκρύφων Εὐαγγελίων, καὶ ἐπὶ τῆς Παρθένου ἐφαρμοσθεῖσαι, καὶ ὡς ἁπτοτέρα τῆς ἁγνείας αὐτῆς ἀπόδειξις καὶ ἐξύμνησις, καὶ ἐπὶ ἔργων τέχνης ἀποκρυσταλλωθεῖσαι.

'Ατελεύτητος εἶναι ἡ σειρὰ τῶν παραδόσεων, *ἱστοριῶν* ποικίλων, λογοτεχνικῶν ἔργων κατὰ φύσιν καὶ κατὰ τέχνην, τὰ ὁποῖα θέμα ἔχουσιν οὐσιῶδες τὰς περιπετείας δύο ἐραστῶν, τὴν ἀμοιβαίαν ἀναζήτησιν καὶ τὴν μετὰ περιπετείας πολλὰς εὐτυχῆ συνένωσιν, — ἀπὸ τῆς 'Ελένης καὶ τῆς Πηνελόπης ἕως τὴν Γενοβέφαν, ἕως ἀκόμη καὶ τοὺς Promessi Sposi τοῦ Manzoni. Εἰς ἅπαντα ταῦτα τὰ πνευματικὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα περὶ τὸ γενικὸν τοῦτο θέμα περιΰφανεν εἴτε ἡ κατὰ φύσιν εἴτε ἡ κατὰ τέχνην δημιουργία τῆς ἀνθρωπίνης φαντασίας, παρὰ πάντα τὰ ποικίλματα τὰ λογοτεχνικὰ καὶ τὴν διακύμανσιν τῶν ἐπεισοδίων τοῦ μύθου, χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς πολλὰ ὑποστάσης κόρης ὑπόκειται ἡ διὰ πάσης δοκιμασίας διατηρηθεῖσα, καὶ εἰς τέλος πανηγυρικῶς ἐπιδεικνυομένη ἁγνεία αὐτῆς.

'Η πανηγυρικὴ αὕτη *καθιέρωσις*, οὕτως εἰπεῖν, *τῆς ἁγνῆς*, *τῆς ἀμιάντου παρθένου* τῶν παραδόσεων δὲν ἐμφανίζεται, ὡς εἰκός, ὑπὸ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τύπον εἰς πάντα τὰ εἴδη τῶν λογοτεχνημάτων τούτων. Διάφορος εἶναι ἡ διατύπωσις, ὑπὸ ποικίλα λογοτεχνικὰ τεχνάσματα ἕκαστον δημιούργημα ἐπιδεικνύει τὴν ἁγνότητα τῆς ἡρωΐδος αὐτοῦ. Καί, ὡς εἶναι ἀκόμη εὔλογον, ὅσῳ γνησιώτερον δημῶδες εἶναι τὸ λογοτέχνημα, τόσῳ καὶ ἐμφαντικωτέρα εἶναι ἡ ἐπίδειξις τῆς ἁγνείας, ὅσῳ δὲ προχωροῦμεν εἰς ἀληθῶς λογοτεχνικώτερα δημιουργήματα τόσῳ τεχνικώτερον ὑποδεικνύεται αὕτη, ὑπὸ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τεχνήεντα ποικίλματα ἐπιδεικνυομένη.

'Η ἀρχικὴ ὅμως ἀπόδειξις δὲν εἶναι ἁπλῶς ἡ ἁπτὴ περὶ τοῦ πράγματος πεῖρα, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέβαλε καὶ τὴν Παρθένον ἡ ἄπιστος μαῖα, ὡς ἐν τοῖς 'Αποκρύφοις διετυπώθη: «Καὶ ἔβαλε Σαλώμη τὸν δάκτυλον αὐτῆς εἰς τὴν φύσιν αὐτῆς καὶ ἠλάλαξε καὶ εἶπεν· Οὐαὶ τῇ ἀνομίᾳ μου καὶ τῇ ἀπιστίᾳ μου, ὅτι *ἐξεπείρασα* Θεὸν ζῶντα». 'Αλλ' ἡ ἀληθὴς *ἀπόδειξις* εἶναι ὁ διὰ *πανηγυρικῆς ἱεροτελεστίας* ἔλεγχος, ὁ κυρίως εἰς τὰς ἑλληνιστικὰς παραδόσεις τῆς 'Ανατολῆς καὶ τὰ σοφιστικὰ 'Αλεξανδρινὰ μυθιστορήματα διατυπωθεὶς διὰ τῶν λέ-

ξεων *ἁγνείας πεῖρα*,—καὶ εἰς ταύτην τὴν ἁγνείας πεῖραν,—καὶ ἰδίως εἰς ταύτην, — ὑποβάλλεται καὶ ἡ κατ' ἐξοχὴν Παρθένος, καὶ κατὰ τὰ κείμενα τὰ 'Απόκρυφα καὶ κατὰ τὰ ἐκ τούτων ἐμπνευσθέντα ἔργα τέχνης.

Τὸ κύριον, τὸ οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν τῆς *πείρας* ταύτης εἶναι ἡ διὰ τῆς εἰς κίνδυνον δεινὸν ὑποβολῆς *δοκιμασία* καὶ *ἀπόδειξις* τῆς ἁγνείας.

Ὁ τύπος οὗτος, διὰ τοῦ ὁποίου πιστοῦται τῆς διαβαλλομένης παρθένου ἡ ἁγνεία, τῆς παρθένου τῶν λαογραφικῶν, τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ τῶν χριστιανικῶν παραδόσεων, προέρχεται ἐκ τῶν παγκοσμίων, ἀνθρωπολογικῆς φύσεως δοξασιῶν περὶ ἀναμείξεως τοῦ θείου εἰς τὴν ἀπονομὴν τοῦ δικαίου καὶ προστασίας ὑπ' αὐτοῦ τῆς καταδιωκομένης ἀθῳότητος, τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *ὀρδαλίαι*, ἤτοι *θεοκρισίαι*.

Ὁ ἀναζητῶν εἰς τὴν πρωτογενῆ ἀνθρωπότητα τοῦ πολιτισμοῦ τὰ σπέρματα, πρέπει ν' ἀποδώσῃ θέσιν ἐπιφανῆ εἰς τὴν δοξασίαν ταύτην, τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν ἀσκήσασαν ἐπὶ τῶν διαπλασσομένων κοινωνιῶν, καὶ μεγάλως συντελέσασαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δικαίου.

Κατὰ τὴν πρωτογενῆ ἀντίληψιν τοῦ κατὰ φύσιν ἀνθρώπου τὰ ὑπὲρ αὐτὸν ὄντα ἐπεμβαίνουσιν ἀδιακόπως εἰς τὰ ἀνθρώπινα συμβάντα: διὰ πράξεων ἁπτῶν, αἱ ὁποῖαι συνοδεύουσι τύπους καὶ ἱεροτελεστίας καθιερωμένας, ἔχει τὴν δύναμιν ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸ ὑπερφυσικὸν τοῦτο ὃν ν' ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὸ δίκαιον, νὰ ἐπιδείξῃ διὰ *σημείου* ὁρατοῦ ποῖος ὁ ἔνοχος καὶ ποῖος ὁ ἀθῷος.

Ἡ πίστις εἰς τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον πραγματοποιεῖται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ θείου προστατεύοντος τὴν καταδιωκομένην ἀθῳότητα, εἶναι μία τῶν μᾶλλον διαδεδομένων πλανῶν τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὴν ὁποίαν τοσούτῳ ἐμμονώτερον πρόσκειται, εἰς ὅσῳ μᾶλλον πρωτογενῆ κατάστασιν εὑρίσκεται, καὶ δὴ εἰς τοὺς λαοὺς τοὺς λεγομένους ἀγρίους ἢ βαρβάρους. Εἰς τὴν δευτερογενῆ περίοδον τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπου ἡ κοινωνικὴ διοργάνωσις εἶναι περισσότερον ἀνεπτυγμένη, πάλιν ὑπάρχει ἡ δοξασία αὕτη ἀπημβλυμένη, μάλιστα δὲ εἰς τὰς κοινωνίας, ἐν ταῖς ὁποίαις κυριαρχεῖ τὸ θεοκρατικὸν

πνεῦμα, βαθμηδὸν δ' ἐξασθενεῖ καθ' ὅσον ἡ κοινωνία καθίσταται τελειοτέρα, διατηρήσασα δ' ὅμως τὴν διὰ τῶν αἰώνων δύναμιν αὐτῆς καὶ εἰς τὰς σημερινὰς πεπολιτισμένας κοινωνίας *ὑπὸ τὸν τύπον τῆς μονομαχίας.*

Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων δὲ καὶ τῶν μάλιστα διαδεδομένων εἰδῶν τῆς θεοκρισίας, ὑπῆρξεν ἡ περὶ ἁγνείας ὀρδαλία τῆς γυναικὸς ἢ τῆς παρθένου. Ἤδη εἰς τὰ βάθη τῆς ἀρχῆς τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὸν ἐσχάτως εὑρεθέντα πρῶτον κώδικα νομοθεσίας, τὸν κώδικα τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Ἀμουραβῆ, τοῦ *Ἀμαρφὰλ* τῆς Βίβλου (περὶ τὸ 2250 π. Χ.), ἐξελέγχεται διὰ δοκιμασίας ἡ ἁγνότης τῆς γυναικός, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ ὕδατος.

Εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν θεοκρατικὴν καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐκ στοιχείων πρωτογενοῦς κοινωνικῆς καταστάσεως ἀπαρτισθεῖσαν μωσαϊκὴν κοινωνίαν καὶ νομοθεσίαν εὐλόγως περιμένομεν καὶ πραγματικῶς εὑρίσκομεν τὸν διὰ τῆς θεοκρισίας ἔλεγχον. Ὁ Ἰεχωβᾶ ἀποστέλλει τὸ *σημεῖον*, τὸ ὁποῖον ἐπιδεικνύει «ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ» αὐτοῦ *τὸν Ἔνδοξον, τὸν Δεδοξασμένον.* Ὁ μέγας ἀρχιερεὺς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ *θυσιαστηρίου, ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου* ποτίζει τὴν ὕπανδρον γυναῖκα τὸ *ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ*. Καὶ εἶναι τὸ ὕδωρ τοῦτο, *ὕδωρ καθαρόν*, *ὕδωρ ζῶν*, εἶναι *ἐπικαταρώμενον*, ὑπενθυμίζον τὸ ὕδωρ τὸ *ἀμείλικτον* τῆς Στυγός, καὶ τὸν *στυγερόν*, *τὸν δεινὸν* ὅρκον, ὁ ὁποῖος συνδέεται μετ' αὐτοῦ. Τοιοῦτος καὶ ὁ ὅρκος τοῦ *ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ*: «καὶ ὁρκίζει ὁ ἱερεὺς τὴν γυναῖκα *ἐν τοῖς ὅρκοις τῆς ἀρᾶς* ταύτης.»

Τὸ ὕδωρ τοῦτο τὸ *ἀμείλικτον* καὶ *ὠγύγιον* τῆς Στυγός, μετέδωκε τὴν δύναμιν αὐτοῦ, τὴν δύναμιν τοῦ διὰ τοῦ *μεγάλου ὅρκου ἐλέγχου* εἰς τὰ ἄπειρα κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ δὴ τοὺς ἑλληνιστικοὺς *ὅρκια*, *στύγια ὕδατα*, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τῆς Γαλατίας, ἀνὰ πᾶσαν χώραν, περὶ τῆς ὁποίας ὡμίλησεν ἡ ἑλληνικὴ φαντασία, διαδεδομένα *καθαίρουσιν*, *κρίνουσιν*, *ἐλέγχουσιν*. Τὸ ὕδωρ, ὑπὸ τύπους ἀπείρους, παρήγαγεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν φαντασίαν ἰσχυρὰν καὶ διαρκῆ ἐντύπωσιν, καὶ διὰ τοῦ ὕδατος ἐκρίθη καὶ ἠλέγχθη ἐπὶ αἰῶνας ὁ διαβαλλόμενος, καὶ εἰς τὸν διὰ τοῦ ὕδατος ἔλεγχον ὑπεβλήθησαν αἱ παρθένοι τῶν μυθικῶν παραδόσεων πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἁγνείας αὐτῶν.

Αἱ ἀπόκρυφοι περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου ἱστορίαι, ἑβραϊκῶν καὶ ἑλληνιστικῶν παραδόσεων ἀπηχήσεις, ἐνεθυμήθησαν τὸ μωσαϊκὸν *Ὕδωρ τοῦ Ἐλεγμοῦ* καὶ τὰ ἑλληνιστικὰ *Ὅρκια, τὰ Στύγια ὕδατα.* Καὶ ὁ μέγας ἀρχιερεύς, ἀπόγονος υἱοῦ Ἰσραὴλ καὶ συνάμα Ἕλληνος σοφιστοῦ, ἐνώπιον τοῦ βωμοῦ τοῦ *ναοῦ, τοῦ ἱεροῦ κυρίου* ποτίζει καὶ τὴν Θεοτόκον καὶ τὸν Ἰωσὴφ τὸ *ὕδωρ* τῆς *ἐλέγξεως κυρίου,* τὸ ὁποῖον θέλει «φανερώσει τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν».

«Καὶ ἐθαύμασε πᾶς ὁ λαός, ὅτι ἁμαρτία οὐκ ἐφάνη ἐν αὐτοῖς», καὶ *ἐδοξάσθη* διὰ τοῦ *σημείου* τούτου, διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως, ἡ* Θεοτόκος, ἡ *Παρθένος, — ἡ Δεδοξασμένη* τοῦ προφήτου ἀποδειχθεῖσα.

Τὴν ἀκαταμάχητον *ἀπόδειξιν* ταύτην *τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου* ἐνεθυμήθη ὁ χριστιανὸς καλλιτέχνης, καθ' οὓς χρόνους «ἡ ἱστορία καὶ αἱ παραδόσεις τῆς Μαρίας» ἤρχισαν νὰ γεννῶσιν ἀμφιβολίας, ἵνα καὶ διὰ τῆς τέχνης αὐτοῦ πιστώσῃ τὸ «καινὸν θαῦμα» καὶ θεμελιώσῃ τὴν ἰσχὺν τοῦ δόγματος. Διὰ τῆς τέχνης, μάλιστα δὲ διὰ ταύτης, ἠθέλησεν ὁ χριστιανὸς καλλιτέχνης νὰ καταστήσῃ κατάδηλον εἰς τοὺς πιστοὺς ἐπὶ τὸ *ἐμφαντικώτερον* τὴν ἁγνείαν τῆς Θεοτόκου, καὶ νὰ δοξάσῃ τὴν Παρθένον, τὴν *Δεδοξασμένην.*

Καὶ οὕτω παρέστησεν ἐν τῇ *Γεννήσει τοῦ Χριστοῦ* τὴν ἄπιστον μαῖαν ἱκετεύουσαν ὑπὲρ τῆς ἀποξηρανθείσης χειρός, κυρίως δὲ τὴν Θεοτόκον αὐτὴν πίνουσαν τὸ *Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως,* τὸ ὁποῖον θέλει ἀποδείξει «ἐν ὀφθαλμοῖς παντὸς τοῦ λαοῦ» τὴν ἁγνότητα αὐτῆς, καί, ὅταν αἱ ἴσως ὑπεράγαν ἐμφαντικαὶ θεωρηθεῖσαι παραστάσεις αὗται ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῆς ἐπὶ τὸ λεπτότερον ἀποκρυσταλλουμένης Βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας, ἄλλας ἀναμνηστικὰς τῆς περὶ αὐτῆς ὑποψίας καὶ τῆς δόξης αὐτῆς, ὡς καὶ τὰ σύμβολα τὰ διάφορα τῆς ἁγνείας αὐτῆς.

Τὴν λεπτομερῆ εἰκονογραφικὴν ἀνάλυσιν πασῶν τῶν σωζομένων παραστάσεων τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου,* τὴν γένεσιν ταξινόμησιν καὶ τὴν περαιτέρω αὐτῶν ἐξέλιξιν, θέμα ἔχει τὸ προκείμενον πρῶτον μέρος τῆς πραγματείας ταύτης. Ἡ ἐξέτασις δὲ τῶν κειμένων, τὰ ὁποῖα ἐνέπνευσαν τὴν παράστασιν

τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος ἐλέγξεως* δοκιμασίας καὶ τὰς εἰκονογραφικὰς αὐτῆς λεπτομερείας, ὡς καὶ τῆς σχέσεως τῶν κειμένων τούτων πρὸς τὰς μωσαϊκὰς καὶ τὰς ἑλληνιστικὰς παραδόσεις, καθόλου δὲ καὶ τὰς λαογραφικὰς περὶ θεοκρισιῶν, — θέλει ἀποτελέσει τὸ ἀκόλουθον μέρος τῆς πραγματείας μου, ἑρμηνείαν οὕτως εἰπεῖν τῆς εἰκονογραφικῆς ἐρεύνης.

Ἡ περὶ τὴν Βυζαντιακὴν τέχνην ἔρευνα ἐτράπη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μονομερῆ ὁδόν, καὶ θὰ ἦτο ἴσως καιρὸς ν' ἀνακινηθῇ μεθοδολογικὸν ἤδη ζήτημα ἐρεύνης, οἱ τεχνοκρίται καὶ ἐρευνηταὶ αὐτῆς νὰ μὴ λησμονῶσι τὰ κείμενα καὶ τὰς παραδόσεις. Παρέχω οὕτω τὴν προκειμένην ἔρευναν, τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον μέρος ἔχει ὑποκείμενον τὰ *Μνημεῖα*, τὸ ἕτερον τὰ *Κείμενα καὶ τὰς παραδόσεις*, δοκίμιον ἐλάχιστα, μᾶλλον δὲ οὐδόλως ἐξερευνηθέντος πεδίου τῆς Βυζαντιακῆς τέχνης, τῆς σχέσεως τῆς λογοτεχνίας καὶ τῶν παραδόσεων πρὸς τὴν τέχνην, καὶ τῆς *ἀπὸ λαογραφικῶν γενέσεως εἰκονογραφικῶν θεμάτων*[1]).

---

[1]) Ἤδη ὁ Ῥῶσος βυζαντινολόγος *A. Kirpičnikof* παρατηρεῖ, καὶ πάλιν ὅμως μονομερῶς, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ κείμενον, οὐχὶ δὲ καὶ τὰς παραδόσεις, ὅτι «ὡς οἱ παλαιότεροι παλαιογράφοι πολὺ ὀλίγην προσοχὴν ἔδιδον εἰς τὰς μικρογραφίας, καὶ οἱ νεώτεροι τεχνοκρίται ὑπὲρ τὸ δέον λησμονοῦσι τὰ κείμενα (Zur byz. Miniaturmalerei ἐν Byz. Zeitschr. IV, 1895, σ. 110)· — Πραγματείαν συσχετίσεως τῶν παραδόσεων πρὸς τὰς παραστάσεις τῆς Θεοτόκου, ἀλλὰ μόνον τὰς μεσαιωνικὰς τῆς Δύσεως, ἔγραψεν ὁ *Alwin Schultz*, Die legende vom Leben der Jungfrau Maria in der bildenden Kunst des Mittelalters, ἐν Λιψίᾳ 1878. — Ἐργασία δοκιμωτάτη, ἐρευνῶσα ἐμπεριστατωμένως τὰ κείμενα καὶ τὴν λογοτεχνίαν εἰκονογραφικοῦ θέματος, ἐσχάτως ἐξεδόθη ἡ τοῦ *Hugo Kehrer* περὶ τῶν *Μάγων ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ καὶ τῇ τέχνῃ*, ὅστις προτάσσει τὴν ἐξέτασιν τῶν κειμένων (Die Heiligen drei Könige in Literatur und Kunst, εἰς 2 τ. Α' Λογοτεχνικόν, — Β' Τεχνικὸν μέρος, ἐν Λιψίᾳ 1909, — κρίσις Στρυγόφσκη ἐν B. Z. XVIII, 1909, σ. 665—7) — Μελέτην, ἁπλῆν μᾶλλον ἀναγραφήν, ἔργων τέχνης ἐκ παραδόσεων ἐμπνευσθέντων, ἐπὶ ἄλλου ὅμως ἐδάφους, δημοσιευθεῖσάν καὶ ταύτην εἰς *Λαογραφικὴν Ἐπιθεώρησιν*, εὑρίσκω τὴν τοῦ *Eugène Müntz*, Les légendes du moyen âge dans l'art de la rennaissance, ἐν Revue des traditions populaires, τ. VI, 1891, σ. 705-711·

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΥΔΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΓΞΕΩΣ

Ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου.—Ἡ παράστασις τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς Ἐλέγξεως* δοκιμασίας αὐτῆς —Ἐν τῇ παλαιᾷ χριστιανικῇ τέχνῃ: τὰ ἐλεφάντινα μνημεῖα τῆς Ῥαβέννης (ε'—ς' ἐκ.) Ἡ παράστασις ἐν τῇ Βυζαντιακῇ τέχνῃ. —Τοιχογραφίαι Καππαδοκικῶν ναῶν.—Ψηφιδωτά.—Ἱστορημένα χειρόγραφα. —Ἡ Σεραγιακὴ Ὀκτάτευχος.—Τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἰακώβου ἐκ Κοκκινοβάφου. —Ὁ βίος τῆς Θεοτόκου ἐν ταῖς *ἱστορίαις* τῶν χειρογράφων.—Γένεσις καὶ ἐξέλιξις τῆς παραστάσεως.— Ταξινόμησις εἰς συστήματα καὶ σχέσις αὐτῶν.— Ἡ παράστασις τοῦ *Ὕδατος τοῦ Ἐλεγμοῦ* ἀκατανόητος. — Αἱ Μοναὶ τῶν *Ἐλεγμῶν*. — Ἡ ἁγνεία τῆς Θεοτόκου εἰς τὸν καθιερωθέντα εἰκονογραφικὸν κύκλον.

Αἱ εἰς τὰ σκότη τῶν κατακομβῶν κεφαλαιωδῶς διαγραφόμεναι συμβολικαὶ παραστάσεις τοῦ νέου δόγματος, μετὰ τὸν θρίαμβον καὶ τὴν εἰρήνην τῆς ἐκκλησίας ἀρχίζουν νὰ ἐξελίσσωνται εἰς παραστάσεις *ἱστορικὰς* αἱ ὁποῖαι διεμόρφωσαν δι' ἐργασίας αἰώνων τὴν χριστιανικὴν εἰκονογραφίαν.

Ὁ θρίαμβος τῆς ἐκκλησίας ἀνέπτυξε μὲν καὶ ἐμόρφωσε τὴν χριστιανικὴν τέχνην εἰς τὴν Δύσιν, καὶ δὴ εἰς τὸ μέγα κέντρον, τὴν Ῥώμην, ἰδίως ὅμως εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὸν Δ' αἰῶνα, ἡ νέα τέχνη, ἐπὶ ἐδάφους γονίμου ἤδη, εὑρίσκει πλούσια τὰ στοιχεῖα, εἰς τὰ μεγάλα ἑλληνιστικὰ κέντρα πολιτισμοῦ, τῆς διαπλάσεως καὶ διαμορφώσεως αὐτῆς εἰς ἀληθῆ Ἑλληνικήν, τὴν *Βυζαντιακὴν* ἀποκληθεῖσαν *τέχνην*, καὶ δὴ τὴν *Βυζαντιακὴν εἰκονογραφίαν*, εἰς τὸ εὐρὺ πεδίον τῆς ὁποίας διεξάγεται ἡ προκειμένη ἔρευνα.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ καθορίσωσι τοὺς δύο κυρίους χαρακτῆρας τῆς παραστάσεως, ἡ ὁποία παρέχει τὸ θέμα τῆς ἐργασίας μου, τῆς παραστάσεως τῆς δοκιμασίας τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως*. Ὁ πρῶτος αὐτῆς χαρακτὴρ εἶναι, ὅτι ἡ παράστασις αὕτη πρέπει νὰ ληφθῇ ὡς γνησίως ἑλληνικὸν δημι-

ούργημα,—καὶ μόνον ἑλληνικόν, διότι οὐδεμία παρομοία ἀπεικόνισις εἰς τὴν καθόλου χριστιανικὴν τέχνην τὴν παλαιοτέραν ἢ καὶ τὴν μεταγενεστέραν τῆς Δύσεως συναντᾶται. Καὶ ἔπειτα,—εἶναι καὶ τοῦτο οὐσιώδης χαρακτὴρ τῆς παραστάσεως, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως τονίζω, —παρὰ τὴν δυναμένην ἴσως ν' ἀποδοθῇ εἰς αὐτὴν συμβολικὴν ἔννοιαν, εἶναι αὐτόχρημα *ἱστορικὴ* παράστασις.

Ἤδη τὸ πρῶτον εἰς τὴν «ἱερὰν πόλιν», τὴν Ῥώμην, εἰς τὴν θριαμβευτικὴν ἁψῖδα τοῦ ναοῦ καὶ τοὺς τοίχους τῆς Ἁγίας Μαρίας τῆς Πρεσβυτέρας (432-440), σειρὰ συνθέσεων διηγεῖται, *ἱστορεῖ*, τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοῦ ὄχι μόνον κατὰ τὰ Κανονικά, ἀλλὰ καὶ μὲ λεπτομερείας εἰλημμένας ἐκ τῶν Ἀποκρύφων εὐαγγελίων. Ἤδη ἀπὸ τῆς Δ´ ἑκ. ἐπαληθεύει ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐδίδασκον καὶ παλαιότεροι πατέρες τῆς ἐκκλησίας, χαρακτηριστικῶς δὲ διετύπωσεν κατόπιν ὁ Νικηφόρος ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως: αἱ εἰκόνες ἐκφράζουσιν «τὸ ἐν γραφαῖς εὐαγγέλιον, οὗ τὴν δύναμιν, εἰ καὶ *παχύτερον, ἐμφαντικώτερον* δ' ὅμως, ἀποφέρονται». Καὶ οὕτω συνετέθη *ἄφωνος* ἐπὶ τῶν τοίχων διὰ τῶν εἰκόνων *«κατήχησις»* σκοπὸν ἔχουσα τὴν βεβαιότητα τοῦ δόγματος. Καὶ ἡ βεβαιότης αὕτη τοῦ δόγματος δὲν ἠδύνατο κάλλιον καὶ *ἐμφαντικώτερον* νὰ παρασταθῇ εἰς τὰ ὄμματα τῶν πιστῶν, ἢ διὰ τῆς ἐπὶ τῶν τοίχων διηγήσεως τῆς ἱστορίας τῶν ἱερῶν προσώπων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, ὁποία συναπηρτίσθη πλέον εἰς τὴν «θεοφύλακτον πόλιν», τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐκ τῶν ἐνωρὶς ἤδη ἀνὰ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον ἐξυφανθεισῶν παραδόσεων περὶ τὴν μορφὴν τῆς Θεοτόκου, αἱ ὁποῖαι ἀπεκρυσταλλώθησαν εἰς τὰ ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια, προῆλθε μικρὸν κατὰ μικρὸν διαμορφούμενος εἰκονογραφικὸς κύκλος, θέμα ἔχων χαρακτηριστικὰ ἐπεισόδια τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου αὐτῆς. Ὁ εἰκονογραφικὸς οὗτος κύκλος τῆς Θεοτόκου συνεδέθη στενῶς, παρηκολούθησε μᾶλλον τὴν ἀνάπτυξιν τῆς λατρείας αὐτῆς, κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς εἰς τὴν ἐξύμνησιν αὐτῆς ἀναφερομένης λογοτεχνίας. Αἱ περὶ Θεοτόκου παραδόσεις ἤρχισαν ἐξυφαινόμεναι καὶ εὐρέως ἀνὰ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ διαδιδόμεναι εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν Ἀνατολὴν ἤδη ἀπὸ τῆς ἐπαύριον βεβαίως τῆς ἐκ τῆς ζωῆς ἀποχωρήσεως τῶν ἱερῶν κυρίων προσώπων τῆς χριστιανικῆς ἐποποιΐας. Ἤδη τὸν Δ´ αἰῶνα οἱ παλαιοὶ

πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μαρτυροῦσι τὴν ὕπαρξιν τοῦ Πρωτοευαγγελίου τοῦ Ἰακώβου, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ πρῶτον ἤδη ἀπεκρυσταλλώθησαν αἱ περὶ αὐτῆς παραδόσεις. Ἀπὸ τοῦ Ε΄ ἤδη αἰῶνος ἡ ἐπίδρασις τῶν Ἀποκρύφων Εὐαγγελίων καταδεικνύεται ἔντονος εἰς τὴν τέχνην, ἐπέτεινον δὲ τὴν ἐπίδρασιν ταύτην καὶ αἱ ἐνωρὶς ἤδη ἀρχίσασαι ἐκ τῶν αἱρέσεων νὰ διαδίδωνται ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἁγιότητος τῶν παραδόσεων.

Καὶ οὕτως, ἡ Χριστιανικὴ τέχνη, μεγαλόφωνος τῶν ἱερῶν παραδόσεων κῆρυξ, τὰς συμβολικὰς παλαιὰς παραστάσεις εἰς *ἱστορικὰς* μετατρέπουσα, ἀληθῶς ἤδη *ἱστορεῖ*, ἀπεικονίζει μὲ ἄλλην λέξιν, τὰ γεγονότα τοῦ βίου τῆς Παρθένου, «τὰς *ἱστορίας* καὶ παραδόσεις τῆς Μαρίας». Μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ τὴν πιστοῦσαν τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τοῦ δόγματος, τὴν περὶ τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου, ἐξυμνεῖ, ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε΄ αἰῶνος, εἰς τὴν παράστασιν τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως* δοκιμασίας αὐτῆς.

Ἡ συσχέτισις αὕτη τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου, ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὰς παραδόσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὴν λογοτεχνίαν, καθιστάνει τὴν περὶ αὐτοῦ ἔρευναν ἰδιαζόντως ἀξίαν σπουδῆς. Ἀλλ', ὡς καὶ εἰς τὰ ἄλλα στάδια τῆς Χριστιανικῆς εἰκονογραφίας ἐλαχίστη ἔχει γείνει ἐργασία, καὶ ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου, μάλιστα δ' οὗτος, εἶναι ὅλως ἀνεξερεύνητος, καίτοι παρέχει ἔδαφος γόνιμον εἰς ἔρευναν καὶ πλούσιον εἰς πορίσματα.

Ἡ Χριστιανικὴ εἰκονογραφία, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὴν τέχνην τὴν ἐν τῇ Δύσει, ἐξετάζεται ἀρκούντως λεπτομερῶς ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι ὀλιγίστην προσοχὴν στρέφουσιν εἰς τὴν βυζαντιακὴν τέχνην. Αἱ παραστάσεις, αἱ συναπαρτίζουσαι τὸν εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Βυζαντινῆς Θεοτόκου, ὄχι μόνον ἀκατάγραφοι καὶ ἀταξινόμητοι, ἀλλὰ καὶ ἄγνωστοι κατὰ μέγα μέρος ἀκόμη εἶναι, λησμονημέναι εἰς τοίχους ναῶν, τεθαμμέναι εἰς φύλλα χειρογράφων ἐν ταῖς μοναῖς τῆς Ἀνατολῆς καὶ ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης. Τὸ πρῶτον ἤδη λεπτομερὴς εἰκονογραφικοῦ θέματος τοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου ἔρευνα ἐπιχειρεῖται διὰ τῆς περὶ ὅλως ἰδιοτύπου καὶ σπανιωτάτης παραστάσεως προκειμένης ἐργασίας, παραστάσεως, τὴν ὁποίαν, ἐκ παλαιῶν ἐπιγραφῶν ἐπὶ μνημείων παραλαμβάνων τὰς ὀνομασίας,

ἀποκαλῶ *Δοκιμασίαν τῆς ἁγνείας τῆς Παρθένου* ἢ καὶ ἁπλῶς τὸ *Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως* (¹).

Ἡ ἀπεικόνισις τῆς διὰ *τοῦ Ὕδατος* δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου ἀποτελεῖ μίαν τῶν σκηνῶν, τὴν ἀκμὴν παραστάσεων ὅλου περὶ ἁγνείας τῆς Θεοτόκου δράματος, οἷον διὰ τῶν αἰώνων διαμορφωθὲν εὑρίσκομεν ἀπηρτισμένον εἰς τὰς *ἱστορίας* χειρογράφων τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου. Περὶ τοῦ θελκτικοῦ τούτου εἰς παραδόσεις καὶ ζωγραφίας εἰκονογραφικοῦ καὶ λογοτεχνικοῦ τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου δράματος θέλω ἰδιαιτέρως ἀσχοληθῇ. Πρέπει ὅμως ἐν ὑποτυπώσει νὰ κατατοπίσω, οὕτως εἰπεῖν, ἐνταῦθα τὴν παράστασιν, διαγράφων ἁπλῶς τὸν ἀπὸ τῆς παλαιοτάτης ἤδη ἐμφανίσεως συνδυασμὸν αὐτῆς μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ συνεχείᾳ τοῦ ὅλου εἰκονογραφικοῦ δράματος παραστάσεων. Ὁ τοιοῦτος καθορισμὸς καθιστάνει εὐληπτοτέραν τὴν ἀκολουθοῦσαν εἰκονογραφικὴν αὐτῆς ἀνάλυσιν καὶ μὲ ἀπαλλάσσει ἐπαναλήψεων καὶ ἐπεξηγήσεων.

(¹) Ἐσπαρμένας μόνον εἰδήσεις περὶ τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου εὑρίσκομεν εἰς βιβλία καὶ διατριβὰς ξένων βυζαντινολόγων περὶ ἄλλα κύρια θέματα ἀσχολουμένων, ἐν παρόδῳ δὲ καί τινων ἀναφερόντων τὴν *Δοκιμασίαν*. Ἀναγράφω τινὰ ἐνταῦθα, τῶν ὁποίων ἄλλως καὶ ἔκαμα συχνοτέραν χρῆσιν:

Μονογραφίαι: *Rohault de Fleury*, La Sainte Vierge, Études archéologiques et iconographiques, ἐν Παρισίοις 1878. — *N. Kondakof*, Histoire de l'art byzantin considéré principalement dans les miniatures, ἐν Παρισίοις 1886 — 1891 (ἡ ῥωσ. ἔκδ. 1876). — *N. Pokrovski*, Evangelije v pamiatnikach iconografii preïmouchestvenno vizantiiskich i rousskish (ῥωσιστί = *Τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ εἰκονογραφικὰ μνημεῖα κυρίως τὰ βυζαντιακὰ καὶ τὰ ῥωσικά*), ἐν Πετρουπόλει 1892. — Θ. *N. Schmit*, Kachrié-djami (ῥωσιστί: *ἱστορία τῆς Μονῆς τῆς Χώρας, ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ τεμένους, ψηφιδωτὰ τοῦ νάρθηκος*), εἰς Izviestija rousskova archeol. institouta v K/polie, τὸ *Δελτίον τοῦ ἐν ΚΠ. Ῥωσικοῦ Ἀρχαιολ. Ἰνστιτούτου*, Σόφια 1906.

Διατριβαί: *D. B. Aïnalof*, Tri drevne — christianskich sossouda iz Kertschi (ῥωσιστί = *Τρία παλαιοχριστιανικὰ ἀγγεῖα ἐκ Κέρτς*) ἐν Japiski Imperat. rousskova archeol. obschestva, τὸ *Δελτίον τῆς Ῥωσικῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας*, τ. V (νέας σειρᾶς), 1892, σ. 201 — 214, καὶ 3 πίνακες. — *E. K. Redin*, Diptich Etschmiadjinskoï biblioteki (ῥωσιστὶ = *Τὸ δίπτυχον τῆς Βιβλιοθήκης Ἐτσχμιατζίν*), αὐτ. σ. 215 — 229. — *J. Strzygowski*, Das Etschmiadzin — Evangeliar (Byz. Denkmäler, τ. I), ἐν Βιέννῃ 1891 (ἐν ἀγνοίᾳ ἑκάτερος τῆς ἐργασίας τοῦ ἄλλου).

Ἡ εἰκονογραφικὴ διάταξις, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἀπεικονισμένη ἡ παράστασις τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος* δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, πρῶτον, μέν, ὡς εἰκός, ἀποτελεῖ ἀπεικόνισιν τῆς ἱστορικῆς — ἐννοῶ καὶ τὰς παραδόσεις, — ἐξελίξεως τῶν γεγονότων. Ἔπειτα δὲ συναποτελεῖ ἐν τῷ ὅλῳ εἰκονογραφικῷ κύκλῳ τὸ τμῆμα ἐκεῖνο, τὴν πρᾶξιν ἐκείνην, τὴν μεταβατικήν, ἂς εἴπω οὕτως, ἀπὸ τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου εἰς τὸν κύκλον τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ, καί, διὰ νὰ μεταχειρισθῶ ἐκφράσεις, μεταγενεστέρας δ' ὅμως, τῆς Βυζαντινῆς εἰκονογραφίας, συναπαρτίζει μετ' ἄλλων τὰς παραστάσεις, αἳ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὰς *Θεομητορικὰς* εἰς τὰς *Δεσποτικάς*.

Εἰς τὴν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς λατρείας ἀποκρυσταλλωθεῖσαν εἰκονογραφίαν τῶν Θεομητορικῶν καὶ τῶν Δεσποτικῶν παραστάσεων, ὁποῖαι διαγράφονται εἰς τὴν ἐκ παλαιῶν ὁδηγῶν συναπαρτισθεῖσαν *Ἑρμηνείαν τῆς ζωγραφικῆς τέχνης*[1]), πολλαὶ τῶν παλαιῶν παραστάσεων ἐξέπεσαν ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἐπικρατήσεως, ἄλλαι πάλιν παραστάσεις δευτερεύουσαι κατέλαβον θέσιν ἐπιφανεστέραν. Ἐκ τῶν ποικίλων μνημείων καὶ παραστάσεων τοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου παραλαμβάνων τὰς σημαντικωτέρας, καὶ κατὰ τὴν ἐν τοῖς κειμένοις ἱστορικὴν ἐξέλιξιν, — συναπαρτίζω τὸ διάγραμμα τῆς εἰκονογραφικῆς σκηνῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰκονίζεται *ἡ Δοκιμασία*, τῆς ἀποτελούσης μέρος τοῦ ὅλου περὶ ἁγνείας δράματος καὶ τοῦ ὅλου εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου.

Ἡ εἰκονογραφικὴ διάταξις,—αἱ παραστάσεις ἐμφανίζονται ἀπὸ τοῦ Ε΄ αἰῶνος,—ἀκολουθοῦσα τὴν ἱστορίαν, τὰ Κανονικά, μᾶλλον τὰ Ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια, ἔχει ἐν ἁπλῷ διαγράμματι:

[1]) Ἤδη ἔχομεν πλήρη ἔκδ. τῆς πολυτίμου πηγῆς ταύτης τῆς Βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας τὴν τοῦ Ἀ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, *Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ· Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης*, ἐν Πετρουπόλει 1909.—Βλ. σ. 143 ἑξ.: «Πῶς *ἱστορίζονται* αἱ Θεομητορικαὶ ἑορταί», σ. 85 ἑξ.: «Πῶς *ἱστορίζονται* αἱ Δεσποτικαὶ ἑορταί».

Παραστάσεις:	*Ἡ παράδοσις:* ([1])
1) *Ὁ Χαιρετισμός.*	Ὁ ἄγγελος λέγει τὸ *Χαῖρε.*
2) *Ὁ Ἀσπασμὸς* τῆς Θεοτόκου μετὰ τῆς Ἐλισάβετ.	— Ἡ Μαριὰμ πορεύεται πρὸς τὴν Ἐλισάβετ.
3) *Ὀνειδισμὸς* τῆς Θεοτόκου ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ [2]).	— Ὁ Ἰωσὴφ εὑρίσκων *ὠγκωμένην* ὀνειδίζει τὴν Μαριάμ.
4) *Τὸ Ὄνειρον* τοῦ Ἰωσήφ.	— Ἄγγελος Κυρίου ἐφάνη αὐτῷ κατ' ὄναρ.
5) Ἡ διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως* δοκιμασία τῆς Θεοτόκου.	— «Ποτιῶ ὑμᾶς τὸ *Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως*».
6) *Ἡ εἰς Βηθλεὲμ ἀνάβασις.*	— Ἀνέβη Ἰωσὴφ εἰς Βηθλεὲμ ἀπογράψασθαι.
7) *Ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ* [3]).	— «Σαλώμη, Σαλώμη, *παρθένος ἐγέννησεν*».

Τὴν πρᾶξιν τοῦ εἰκονογραφικοῦ δράματος κλείει, καὶ μετὰ τῆς *Γεννήσεως* συνδυαζομένη ἐνίοτε, *ἡ τῶν Μάγων προσκύνησις*, ὁ θρίαμβος «τοῦ καινοῦ θεάματος».

Α'.

ΤΑ ΕΛΕΦΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΡΑΒΕΝΝΗΣ

Αἱ παλαιόταται παραστάσεις. — Ὁ Θρόνος τοῦ Μαξιμιανοῦ. — Τὰ ῥαβεννατικὰ δίπτυχα. — Πυξὶς ἐλαφαντίνη. — Ἀνάλυσις εἰκονογραφικὴ τῶν μνημείων. — Εἰκονογραφικαὶ λεπτομέρειαι, ὁμοιότητες καὶ παραλλαγαί. — Διάταξις εἰς τυπικὰ συστήματα. — Προέλευσις ἐκ τῆς ἑλληνιστικῆς Ἀνατολῆς.

Τὰς ἀρχαιοτάτας, συνάμα δὲ καὶ τὰς ἁπλουστάτας παραστάσεις τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως* εὑρίσκομεν εἰς τὰ μνημεῖα ἐκεῖνα τῆς πα-

[1]) Λουκ. α' 28 ἑξ.—Ματθ. α' 20 ἑξ.—Ἡ *ἱστορία συνεχὴς εἰς τὸ Πρωτευαγγέλιον τοῦ Ἰακώβου* κεφ. XI (ἐκδ. C. Tischendorf. σ. 21 ἑξ.). — Πρβ. *Pseudomatthaei* Evangelium (λατινιστί), κεφ. XI ἑξ. (αὐτ. σ. 68 ἑξ).

[2]) Ἡ παράστασις ἐμφανίζεται μόλις τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' αἰῶνος.

[3]) Ἡ τῆς *Γεννήσεως* εἶναι ἡ παλαιοτάτη, ἤδη ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος.

λαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης, εἰς τὰ ὁποῖα καταφανὴς εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ κατεύθυνσις: ἡ εὔρυνσις τοῦ κύκλου τῶν θεμάτων τῆς Χριστιανικῆς εἰκονογραφίας δι' ἀπεικονίσεων ἐκ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ, μάλιστα δὲ τῆς Θεοτόκου, θεμάτων ἀγνώστων εἰς τὴν γραφικὴν τῶν κατακομβῶν καὶ τὴν γλυπτικὴν τῶν σαρκοφάγων, ἀπολήξασαν εἰς τὴν λαμπρὰν ἄνθησιν τέχνης τοῦ ϛ' αἰῶνος, εἰς τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ ἐν Ῥαβέννῃ ναοῦ τοῦ Ἁγίου 'Απολλιναρίου τοῦ Νέου.

Εἶναι δὲ τὰ μνημεῖα ταῦτα ποικίλα ἐπὶ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ ἀνάγλυφα, πυξίδες, πινακίδες διακοσμητικαί, μάλιστα δίπτυχα, τὰ ὁποῖα τὰ πλεῖστα, ἂν μὴ πάντα, προέρχονται ἐκ Ῥαβέννης, εἶναι ὅμως προελεύσεως συριακῆς καὶ αἰγυπτιακῆς, ἑλληνιστικῆς θέλω νὰ εἴπω πρωτίστως, καὶ ἀνάγονται εἰς τὰ τέλη τοῦ Ε', τὰς ἀρχὰς τοῦ ϛ' μ. Χ. αἰῶνος.

α'. — Περιγραφὴ τῶν μνημείων.

Ἡ πρώτη κατὰ τὸν χρόνον παράστασις τῆς *Δοκιμασίας* τῆς ἁγνείας Θεοτόκου, ἀλλὰ καὶ ἡ πλουσιωτάτη καὶ ἡ καλλίστη ἐν τοῖς ἀρχαίοις χριστιανικοῖς μνημείοις, ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ περιόδῳ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ περὶ ἁγνείας εἰκονογραφικοῦ θέματος, εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ Θρόνου τοῦ ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ († 546-552), ἐπὶ τόπου σωζομένου ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Ῥαβέννης. Περὶ τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ περισυγκεντρώνονται πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἐπὶ ἐλεφαντίνων ὀστῶν παραστάσεις, τοῦτον τὸν ἀρχικὸν ἀκολουθήσασαι τύπον, ἄγνωστον ἂν καὶ τοῦτον ἐξ ἄλλου παλαιοτέρου προτύπου προελθόντα καὶ τίνος [1]).

[1]) *'Απεικονίσεις*: Ὁ Θρόνος τοῦ Μαξιμιανοῦ ἐν τῷ συνόλῳ: *R. Garrucci*, Storia dell' arte cristiana εἰς φύλλ. καὶ τ. 6, Prato 1872-1880, τ. VI πίν. 414 (πρβ. περιγραφὴν αὐτ. σ. 17) — Κάλλιστα ἐπίσης παρὰ *L. de Béylié*, L'habitation byzantine. Grenoble Paris 1902, πίν. σελίδος 183.

Ἡ παράστασις τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως*: Βλ. εἰκ. 1 — Garrucci, ἔνθα ἀν. τ. VI πίν. 417, 2. — Ἐκ τοῦ Garrucci ὁ *Aïnalof*, ἔνθα ἀν. σ. 206. — *Βραχεῖαν περιγραφὴν* *Garrucci*, ἔνθα ἀν. σ. 20. — *Rohault de Fleury*, ἔνθα ἀν. τ. Α', σ. 107. — *Aïnalof*, ἔνθα ἀν. σ. 205 ἑξ. — *Redin*, ἔνθα ἀν. σ. 219. — *Μνείαν ἁπλῆν*: *Strzygowski*, ἔνθα ἀν. σ. 45. — *Pokrovski*, ἔνθα ἀν. σ. 10. — *Schmit*, ἔνθα ἀν. σ. 140.

1. *Ὁ Θρόνος τοῦ Μαξιμιανοῦ.* Ἡ παράστασις, κοσμοῦσα ἕνα τῶν πινάκων τῆς ῥάχεως τοῦ Θρόνου, εἶναι καθόλου ἁπλῆ. Ἑκατέρωθεν φρέατος, εἰς τὸ κάτω μέρος καὶ εἰς τὸ μέσον, παρίσταται ἡ Θεοτόκος δεξιὰ πρὸς τὸν βλέ-

Εἰκ. 1. — *Ὁ Θρόνος τοῦ Μαξιμιανοῦ* (ἐκ τοῦ *Garrucci*, τ. VI. πίν. 414).

ποντα, ὁ μέγας δ' ἀρχιερεὺς ἀπέναντι αὐτῆς. Ἡ Θεοτόκος, ἐν τῇ στιγμῇ τῆς δοκιμασίας εἰκονιζομένη, φέρει διὰ τῆς δεξιᾶς εἰς τὰ χείλη

ἀγγεῖον πεπληρωμένον τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως*, τὴν δ' ἀριστερὰν ὑψώνει καὶ ταύτην ὡς θέλουσα νὰ καλύψῃ τὸ πρόσωπον. Ἡ θλῖψις εἶναι ἐπικεχυμένη εἰς τὴν μορφὴν αὐτῆς. Ὁ ἱερεύς, βαθυπώγων, ἀριστερά, ὑψοῖ τὴν δεξιὰν ἠρέμα πρὸς τὴν Μαρίαν στρεφόμενος καὶ δεικνύων πρὸς αὐτὴν τὸ Ὕδωρ· διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ σκῆπτρον. Ὄπισθεν τῆς Θεοτόκου, ὡσεὶ σκέπων αὐτήν, καὶ ὀλίγον ὑψηλότερον, ἄγγελος στηρίζει τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ φρέατος, κρατῶν δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς πάλιν, τὸ σύνηθες σκῆπτρον, κλίνει μικρὸν πρὸς τὸν ἱερέα, ὑψῶν πρὸς αὐτὸν τὴν χεῖρα εὐλογοῦσαν, καὶ φαίνεται ὡς παρορμῶν αὐτόν, μᾶλλον ὑποστηρίζων διὰ τῆς ἐμφανίσεώς του καὶ εὐλογῶν τὴν πρᾶξιν, ἡ ὁποία θέλει δοξάσει τὴν Παρθένον [1]).

Ἡ παράστασις εἶναι ἁπλῆ ἀλλὰ θριαμβική. Εἰς τὸ βάθος ἀριστερὰ εἰκονίζεται ἀρχιτεκτόνημα, οἴκημα, τοῦ ὁποίου διακρίνονται δύο παραστάδες, τὸ ἐπιστύλιον καὶ ὁ τοῖχος. Πιθανὸν ὁ τεχνίτης ἠθέλησε νὰ ὑποδείξῃ *τὸν ναὸν κυρίου*, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπόκειται ἡ σκηνὴ τῆς *Ἐλέγξεως* Γνωσταὶ δ' ὅμως εἶναι αἱ τοιαῦται ἀνάγλυφοι ἐπὶ σαρκοφάγων χριστιανικῶν παραστάσεις ἀρχιτεκτονημάτων.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν παράστασιν αὐτήν, ἤδη ὁ Rohault de Fleury καὶ ὁ Garrucci καλῶς τὴν ἡρμήνευσαν: «il marchese P. Carlo Trivulzi, γράφει ὁ Carrucci, aveva stimato che questa tavoletta potrebbe verosimilmente rappresentare il giudizio dell'*acqua di gelosia* (τοῦ *Ὕδατος τῆς ζηλοτυπίας*, Π. Δ.): noi vediamo che non andò errato». Ὁ κόμις οὗτος Trivulzi, ὁ Rohault de Fleury καὶ ὁ Garrucci, ὑποθέτω, θὰ εἶναι οἱ πρῶτοι, — καὶ πρέπει νὰ τοὺς ἀποδώσωμεν τὴν τιμήν, — οἱ ὁποῖοι εἶδον ἐπὶ ἔργου Χριστιανικῆς τέχνης τὴν παράστασιν τῆς Δοκιμασίας τῆς Παρθένου.

Περὶ τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ συγκεντρώνονται τὰ *ῥαβεννατικὰ* λεγόμενα *δίπτυχα*. Ἐπὶ πολλῶν ἐκ τούτων ἀπεικονίσθη ὁ ἔλεγχος τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ἐπὶ τοῦ Θρόνου περιγραφέντα τύπον.

[1]) Ὅτι παρορμᾷ: *Aïnalof*, — ὅτι εὐλογεῖ τὴν πρᾶξιν: *Redin* — Ὁ *Rohault de Fleury* (ἔνθα ἀν.) συνδυάζει τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀγγέλου μὲ τὴν εἰς τὸ *Ὄνειρον* τοῦ Ἰωσήφ.

2. *Δίπτυχον Οὐβάρωφ.*

Περισσότερον τῶν ἄλλων, διὰ τὴν οὐσιώδη λεπτομερείαν τοῦ φρέατος πλησιάζει τὴν παράστασιν τοῦ Θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ ἤ ἐπὶ διπτύχου τοῦ Ε' αἰῶνος, τῆς συλλογῆς τοῦ κόμιτος Α. Σ. Οὐβάρωφ ἐν Μόσχᾳ, ἀξιολόγου καὶ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐνδιαφέροντος μνημείου [1]). 'Ενταῦθα ἔχομεν πάλιν τὸ φρέαρ εἰς τὸ μέσον, δεξιὰ τὴν Θεοτόκον, ἀριστερὰ τὸν ἱερέα, ὅστις διὰ τῆς δεξιᾶς προσφέρει, ἐστραμμένος πρὸς αὐτὴν, τὸ ἀγγεῖον, διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ σκῆπτρον μακρόν. 'Η Θεοτόκος παρίσταται κατ' ἐνώπιον, καὶ ὑψοῖ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας, ἐπιμαρτυρομένη τὴν ἁγνότητα, εἰς τὴν γνωστὴν στάσιν τῆς *Θεοτόκου τῆς Δεομένης*. Τὸ εἰς τὴν σκηνὴν ταύτην παριστανόμενον φρέαρ,

Εἰκ. 2.—*Τὸ δίπτυχον Οὐβάρωφ* (*Strzygowski*, σ. 43).

[1]) ***'Απεικονίσεις***: Βλ. εἰκ. 2.— *Aïnalof*, σ. 208.— *Strzygowski*, σ. 43.— Πρβ. *Aïnalof*, ἔνθα ἀν.— *Redin*, ἔνθα ἀν. σ. 219. — *Strzygowski*, σ. 45. — *Pokrovski* ἔνθα ἀν. σ. 9.

ἐν τῷ ὁποίῳ διαφαίνεται τὸ ὕδωρ, ἔχον θυροειδές ὑπὲρ αὐτὸ ἄνοιγμα, εἶναι ὁμοιότατον μὲ τὸ φρέαρ τῆς συνήθους ἐν τῇ χριστιανικῇ εἰκονογραφίᾳ παραστάσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Σαμαρείτιδος, τοῦθ' ὅπερ ἔκαμε τὸν πρῶτον ἐκδότην καὶ κάτοχον τοῦ διπτύχου κόμιτα Οὐβάρωφ νὰ νομίσῃ, ὅτι περὶ ταύτης πρόκειται τῆς παραστάσεως [1]).

Τὴν ἰδιάζουσαν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει τὸ φρέαρ ἐν τῇ παραστάσει τῆς *Δοκιμασίας* τῆς Παρθένου θέλω ἐπιδείξει ἐν τῇ ἐρεύνῃ περὶ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν κειμένων, εἰς τὸ Β΄ μέρος τῆς πραγματείας μου. Ἡ ἀπεικόνισις τοῦ φρέατος εἶναι ἀναγκαία ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ. Καὶ ἄλλοι δὲ λόγοι δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ ἐκλάβωμεν τὸ δίπτυχον ὡς παριστάνον *τὸν Χριστὸν ὁμιλοῦντα τῇ Σαμαρείτιδι*. Εἰς πάσας τὰς ἐκ Ῥαβέννης παραστάσεις τῆς σκηνῆς ταύτης ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται πάντοτε ἀγένειος. [2]) Χαρακτηριστικὴ δ' εἶναι τοῦ Ἀϊναλὼφ ἡ παρατήρησις, ὅτι ἐνταῦθα ἡ παράστασις τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Σαμαρείτιδος εἶναι ἀδύνατος, διότι τότε θὰ ἠναγκαζόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ συμβολισμὸς ἐπέδρασεν εἰς τὴν ἐκλογὴν παραστάσεων, τοῦθ' ὅπερ δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, διότι εἰς τὴν χριστιανικὴν εἰκονογραφίαν τοῦ Ε΄—Ϛ΄ αἰῶνος δὲν ὑπάρχει παράδειγμα συμβολισμοῦ εἰς τὴν παράστασιν ἱστορικῶν σκηνῶν [3]).

Εἰκ. 3. — *Τὸ Παρισιακὸν δίπτυχον* (*Ἀϊναλώφ*, σ. 207).

Ἄλλως δὲ καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν αἴρει ἡ ὕπαρξις ἀμφοτέρων τῶν παραστάσεων εἰς τὸ δίπτυχον τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Πα- 3. *Παρισιακὸν δίπτυχον.*

[1]) Τὴν ἔκδοσιν τοῦ Οὐβάρωφ (*Drevnosti*, Troudi moskovskova arch. obchestva, τ. I, 1865) δὲν ἔχω ἀνὰ χεῖρας

[2]) *Strzygowski*, ἔνθα ἀν. σ. 45 σημ. 1.

[3]) *Aïnalof*, ἔνθα ἀν. σ. 202 ἑξ.—Πρβ. *Pokrovski*, ἔνθα ἀν. σ. 9.

ρισίων. Ἐνταῦθα, μεταξὺ τῶν παραστάσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ, περὶ τὸν Χριστὸν εἰκονίζεται ὁ «Χριστὸς ὁμιλῶν τῇ Σαμαρείτιδι»· μεταξὺ δὲ τῶν εἰς τὴν Θεοτόκον ἀναφερομένων τὸ *Ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ.*

Ἡ παράστασις τοῦ *Παρισιακοῦ διπτύχου* ἀνήκει εἰς τάξιν ἁπλουστέρας ἀπεικονίσεως: ὁ ἱερεύς, ἀριστερά, εὐλογεῖ, μᾶλλον ὁμιλεῖ πρὸς τὴν Θεοτόκον, κρατοῦσαν διὰ τῆς δεξιᾶς τὸ ἀγγεῖον ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ τὴν ἀριστερὰν ἐν θλίψει εἰς τὸ πρόσωπον φέρουσαν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὑπεγείρει μικρὸν πτυχὴν τοῦ ἱματίου. Οὔτε ἄγγελος, οὔτε φρέαρ, οὐδὲ τὸ εἰς τὸ βάθος ἀρχιτεκτόνημα τοῦ κριτηρίου ἢ *τοῦ ναοῦ κυρίου* [1]).

Εἰκ 4.—*Τὸ δίπτυχον Ἐτσχμιατζίν (Ἀϊναλώφ, αὐτ.).*

4. *Δίπτυχον Ἐτσχμιατζίν.*

Ὁμοία εἶναι ἡ παράστασις ἡ εἰκονιζομένη ἐπὶ ἐλεφαντίνου καλύμματος Εὐαγγελίου, χειρογράφου τοῦ τέλους τοῦ Ι΄ αἰῶνος, τῆς ἀρμενικῆς μονῆς τοῦ Ἐτσχμιατζὶν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ἀραρὰτ καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀράξου Ἡ ἐλεφαντίνη αὕτη ἐπένδυσις τοῦ Εὐαγγελίου, χειρογράφου τοῦ τέλους τοῦ Ι΄ αἰῶνος, εἶναι δίπτυχον, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν λεγομένων πενταμερῶν διπτύχων, προφανῶς δὲ δὲν κατεσκευάσθη ἐν Ἀρμενίᾳ, οὐδὲ ἀνήκει εἰς τὴν ἐγχώριον τέχνην, ἀλλ᾽ ἀνήκει καὶ τοῦτο εἰς τὰ ἐλεφάντινα δίπτυχα τῆς Ῥαβέννης [2]). Ἀκόμη καὶ τὸ ὅτι δύναται νὰ εἶναι ἀντιγραφὴ ἐξ ἄλλου παλαιοτέρου διπτύχου, καὶ τοῦτο ἀποκλείεται.

[1]) ***Ἀπεικονίσεις***: Βλ. εἰκ. 3. — *Garrucci*, τ. *VI* πίν. *458*, *2*. *Aïnalof*, ἐν *Japiski*, σ. *207*, σχέδ. *2*. — Ὁ *Garrucci* (αὐτ. σ. 86) καλῶς ἑρμηνεύει καὶ τὴν παράστασιν ταύτην. — Πρβ. *Aïnalof*, ἔνθα ἀν.—*Schmit* ἔνθα ἀν. - σ. 140.

[2]) ***Ἀπεικονίσεις***: Βλ. εἰκ 4. —Ἐν ὅλῃ τῇ πινακίδι: *Redin*, ἔνθα ἀν.-σ

'Αναμφηρίστως ἡ ἐλεφαντίνη ἐπένδυσις τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀρμενικῆς μονῆς τοῦ 'Ετσχμιατζὶν κατασκευάσθη εἰς τὴν 'Ράβενναν τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ϛ' αἰῶνος, καὶ ὑπάγεται εἰς τοὺς χρόνους καὶ εἰς τὴν προέλευσιν καὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίων διπτύχων, ὡς ἀσφαλῶς ἐξάγεται ἐκ τῆς μόνης βεβαίας ὁδοῦ, τῆς « συγκριτικῆς τυπολογικῆς ἐξετάσεως » [1]). Συχνάκις δὲ τὰ ἐλεφάντινα ταῦτα δίπτυχα ἐχρησίμευσαν, διὰ τὸ περιεχόμενον τῶν ἀπεικονίσεων αὐτῶν, ὡς ἐπενδύσεις χειρογράφων καὶ δὴ Εὐαγγελίων [2]).

Τὸ δίπτυχον τοῦ 'Ετσχμιατζίν, πενταμερὲς καὶ τοῦτο, ἔχει πολλὰς ἰδιαζούσας ὁμοιότητας μὲ τὸ Παρισιακόν, καὶ δὴ εἰς τὴν ἐπασχολοῦσαν ἡμᾶς παράστασιν. 'Η θέσις μόνον αὐτῆς εἶναι διάφορος: εἰς τὸ Παρισιακὸν δίπτυχον ἡ σκηνὴ τοῦ *"Υδατος τοῦ ἐλεγμοῦ* εἰκονίζεται δεξιὰ πρὸς τὰ ἄνω, εἰς τὸ τοῦ 'Ετσχμιατζὶν ἀριστερὰ πρὸς τὰ κάτω. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο δίπτυχον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐπαναλαμβάνεται, μετ' ἐλαχίστων παραλλαγῶν, ἡ ἀπεικόνισις τοῦ Παρισιακοῦ: ἡ αὐτὴ σύνθεσις καὶ στάσις τοῦ ἱερέως καὶ τῆς Μαρίας, τὸ αὐτὸ ὕφος. 'Η Θεοτόκος, δεξιά, ἵσταται ἐνώπιον τοῦ ἱερέως, παρὰ τοῦ ὁποίου παρέλαβεν ἤδη τὸ ἀγγεῖον, κρατοῦσα αὐτὸ διὰ τῆς δεξιᾶς Ο ἱερεύς, ἐγχειρίσας τὸ ἀγγεῖον, στρέφεται πρὸς τὴν Μαρίαν, ὁμιλῶν βεβαίως πρὸς αὐτήν, διότι διὰ τῆς δεξιᾶς κάμνει σημεῖον συνομιλίας μᾶλλον ἢ εὐλογίας, ὡς καὶ εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, παρεκτείνων τοὺς δύο δακτύλους καὶ τοὺς ἄλλους τρεῖς ἔχων ἐν τῇ παλάμῃ ἐντεθειμένους [3]). 'Η σκηνὴ ὅμως εἶναι πληρεστέρα ἐνταῦθα:

218. *Strzygowski* ἔνθα ἀν. πίν. I, 2.— *Ch. Diehl,* Justinien, σ. 652. — Σχεδίασμα, *Aïnalof,* σ. 207.

Περὶ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς 'Αρμενικῆς Μονῆς τοῦ 'Ετσχμιατζὶν ἔγραψαν εἰδικῶς ὁ *Redin* καὶ ὁ Στρυγόφσκης (ἔνθα ἀν.), ἑκάτερος ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἄλλου. – Περὶ τοῦ *"Υδατος*: *Redin,* σ. 219 ἑξ. – *Strzygowski,* σ. 44 ἑξ. – Πρβ. *Aïnalof* σ. 208.

[1]) *Strzygowski.* ἔνθα ἀν. σ. 28,31,50, ἑξ. – *Redin.* σ. 216, 219.

[2]) Αὐτ. σ. 52 ἑξ — Βλ. *Daremberg Saglio,* Dict. des antiquités, ἐν λ. *Diptychon.*

[3]) Εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Μουριανοῦ, περὶ οὗ κατωτέρω, ὁ ἱερεὺς τὴν αὐτὴν χειρονομίαν κάμνει πρὸς τὴν Μαρίαν, εἰς τὴν σκηνὴν τῆς Δοκιμασίας, ὁμοίως καὶ ὁ 'Ιωσὴφ εἰς τὴν τῆς *'Αναβάσεως εἰς Βηθλεέμ,* ὅπου κατὰ τὰ ἀπόκρυφα, *συνομιλεῖ* μετ' αὐτῆς στρεφομένης (Πρβ. *Aïnalof,* εἰς *Βυζ. Χρον.* IV 136, καὶ σημ. 2).

μεταξὺ τοῦ ἱερέως καὶ τῆς Θεοτόκου παρεμβάλλεται μορφὴ πωγωνοφόρος, προφανῶς ἡ τοῦ 'Ιωσήφ, ὁ ὁποῖος, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς ἄλλα μεταγενέστερα μνημεῖα, πιστότερον ἀκολουθοῦντα τὰ κείμενα, καὶ οὗτος ὑφίσταται τὸν διὰ τοῦ *Ὕδατος* ἔλεγχον.

5. *Δίπτυχον Μουριανοῦ.* Ἡ παράστασις τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου διὰ τοῦ *Ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ* εὑρίσκεται καὶ εἰς τὸ πενταμερὲς πάλιν δίπτυχον, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἐφυλάσσετο ἐν τῷ ναῷ τοῦ 'Αγίου Μιχαὴλ εἰς τὸ Μουριανὸν (Murianum, Murano) παρὰ τὴν 'Ενετίαν, σήμερον δὲ εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην τῆς 'Ραβέννης. Τοῦ διπτύχου τούτου αἱ πλάκες εἶναι διεσκορπισμέναι: ἓν τμῆμα αὐτοῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν 'Ρώμην, ἄλλο εἰς τὴν 'Αγγλίαν, τὸ τρίτον εἰς τὴν Πετρούπολιν, ἐμελέτησαν δὲ καὶ ἐξέδωκαν αὐτὰς ὁ 'Αϊναλὼφ καὶ ὁ Στρυγόφσκης[1]). Εἰς ἓν τμῆμα τοῦ διπτύχου τοῦ Μουριανοῦ, εἰς τὸ τμῆμα τὸ εὑρισκόμενον ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κόμιτος Γ. Στρογάνωφ ἐν 'Ρώμῃ, ἔχομεν εἰκονισμένας ἐν πλαισίῳ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ποικίλων κοσμημάτων τὰς τρεῖς συνδεομένας παραστάσεις: τὸν *Χαιρετισμόν*, τὴν *Δοκιμασίαν*, τὴν *'Ανάβασιν εἰς Βηθλεέμ*. Ἡ Θεοτόκος, ἐν τῇ ἐπασχολούσῃ ἡμᾶς παραστάσει, περιβεβλημένη φαινόλην, ὡς καὶ ἐν τῷ *Χαιρετισμῷ*, κρατεῖ τὸ ἀγγεῖον τοῦ Ὕδατος, το ὁποῖον ἔχει ἤδη παραλάβει παρὰ τοῦ ἱερέως, ἑτοιμαζομένη νὰ πίῃ· φέρει δὲ τὴν ἀριστερὰν εἰς τὸ πρόσωπον, ὡσεὶ ἀπο-

Καθόλου δὲ δὲν εἶναι ἀσυνήθης τοιαύτη χειρονομία εἰς τὰ παλαιὰ χριστιανικὰ μνημεῖα.

[1]) *'Απεικόνισις* τοῦ *Ὕδατος*: *Aïnalof, Βυζ. Χρον.* (βλ. κατωτ.), τ. IV πίν. IV.

D. Aïnalof, Tsast ravenskova diptícha v sobranii grafa Γ. S. Stroganova (= Μέρος ῥαβεννατικοῦ διπτύχου εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ κόμιτος Γ. Σ. Στρογάνωφ), ῥωσσιστί, εἰς *Βυζαντινὰ Χρονικά*, IV, 1897, σ. 128-142.—*J. Strzygowski*, Zvei weitere Stücke der Marientafel zu Diptychon von Murano, ἐν Byz. Zeitschr., VIII, 1895. σ. 678-681. –Περὶ τοῦ *Ὕδατος*: *Aïnalof*, ἔνθα ἀν. σ. 135· πρβ. *Strzygowski*, ἔνθα ἀν. σ. 679. — Περὶ τοῦ διπτύχου καθόλου, καὶ *Aïnalof*, Tsast ravenskova diptícha v sobranii grafa Kraouforta (= Μέρος ῥαβεννατικοῦ διπτύχου εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ κόμιτος Κράουφορ), ῥωσσιστὶ εἰς *Βυζ. Χρον.*, V, 1898, σ. 153-181. — Περὶ τοῦ ὅλου διπτύχου: *Strzygowski*, Hellenistische und Koptische Kunst in Alexandria, Bulletin de la Société archéologique d'Alexandrie, ἀρ. 5, 1902, σ. 85-87. — Πρβ. *Schmit*, Kachrié-Djami, ἔνθα ἀν σ. 138 καὶ σημ. 1.

μάσσουσα δάκρυ, ὡς εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, εἰς τὸ Παρισιακὸν καὶ εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Ἐτσχιμιατζίν. Ἀντίστροφος ὅμως εἶναι ἐνταῦθα ἡ τάξις τῶν προσώπων τοῦ δράματος: ὁ ἱερεὺς ἵσταται εἰς τὰ δεξιὰ πρὸς τὸν βλέποντα, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἡ Θεοτόκος. Ὁ ἱερεὺς ἔχων σκῆπτρον, ὡς εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ καὶ τὸ δίπτυχον τοῦ Οὐβάρωφ, στρέφεται,—ὁμοίως καὶ εἰς τὰ μνημονευθέντα μνημεῖα καὶ εἰς τὸ Παρισιακὸν δίπτυχον,—πρὸς τὴν Θεοτόκον, προτείνων ἢ ὑψῶν τοὺς δύο δακτύλους τῆς χειρός. Βραχεῖαι αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του, μακρά, εἰς ὀξὺ ἀπολήγουσα, ἡ γενειάς, ἐνῷ εἰς τὰ ἄλλα μνημεῖα ἔχει αὐτὴν στρογγυλήν, εἰς ἐκεῖνο *ὀξυγένης*, εἰς ταῦτα *στρογγυλογένης*, ὡς ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί, εἰκονιζόμενος.

Εἰκ. 5. — *Δίπτυχον Μουριανοῦ.*
(*Ἀϊναλώφ*, εἰς *Βυζ. Χρον.* IV, πίν. IV).

Εἰς τὴν παράστασιν ταύτην εὑρίσκομεν καὶ τὸ σπανίως εἰκονιζόμενον φρέαρ, τὸ ὁποῖον ἀπαντῶμεν μόνον εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ καὶ εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Οὐβάρωφ, ἐνταῦθα δέ, καθ' οἵαν μορφήν, ἀλλ' ἀτελεστέραν, εἰς τὸ πρῶτον μνημεῖον. Ἄγγελος ὅμως δὲν στηρίζει τὸν πόδα ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ λάμπει ὑπεράνω ἀστὴρ ἐκπέμπων ἓξ ἀκτῖνας, εἰς κύκλον περικλειόμενος, ὁποῖον βλέπομεν εἰς τὴν παράστασιν τῆς τῶν Μάγων προσκυνήσεως καὶ δὴ εἰς μνημεῖα ἀνατολικῆς προελεύσεως [1]). Παριστάνει δ' ὁ ἀστὴρ τὸν εἰς τοὺς Μάγους ἐπιφανέντα, εἰς δὲ τὴν προκειμένην περίστασιν ἐμφαίνει τὴν πάναγνον τῆς Παρθένου σύλληψιν, ὡς εἰκονιζόμενος ἐν παραστάσει, ἡ ὁποία σκοπὸν ἔχει νὰ δοξάσῃ τὴν ἁγιότητα καὶ τὴν ἁγνότητα αὐτῆς.

[1]) *Aïnalof*, ἔνθα ἀν. σ. 135.

6. *Πυξὶς ἐκ Κέρτς.* Ὅμοιον πρὸς τὸ περιγραφέν, διὰ τὴν θέσιν τῶν προσώπων τοῦ δράματος, διάφορον τὸ εἶδος καὶ τὴν χρῆσιν, καὶ τελευταῖον εἰς τὴν σειρὰν τὴν παλαιὰν ταύτην τῶν παραστάσεων τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως* μνημεῖον, εἶναι *πυξὶς* ἐξ ἐλέφαντος, προερχομένη ἐκ τοῦ Κὲρτς καὶ σήμερον εὑρισκομένη εἰς τὸ ἐν Πετρουπόλει Μουσεῖον τοῦ 'Ερμιτάζ [1]). Γνωστὸν ὅτι αἱ πυξίδες αὗται, *πυξία πυξόμελα*, ἐχρησίμευον, πρὸς φύλαξιν τῶν Ἁγίων Δώρων, παλαιὰ δὲ ἦτο ἡ συνήθεια τοῦ νὰ κοσμῶσιν αὐτὰς διὰ διαφόρων παραστάσεων, συνήθεια τὴν ὁποίαν ἡ χριστιανικὴ παρέλαβεν ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς τέχνης. Διετηρήθη δὲ ἕως τὴν σήμερον ἡ παράδοσις, καὶ ἀξιοσπούδαστα, καίτοι μεταγενέστερα, τοῦ εἴδους τούτου κειμήλια πρὸς φύλαξιν τῶν ἁγίων λειψάνων διετηρήθησαν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ εἰς τὰ Μετέωρα. Αἱ χριστιανικαὶ πυξίδες ἐκοσμοῦντο, ὡς εἰκός, διὰ παραστάσεων χριστιανικοῦ περιεχομένου, ἡ ἡμετέρα δὲ διὰ δύο γνωστῶν ἤδη εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην. Ἡ πρώτη παριστάνει τὸν *Χαιρετισμόν*, ἡ δ' ἑτέρα, χωριζομένη αὐτῆς διὰ δένδρου, τὸ *Ὕδωρ*

Εἰκ. 6. — *Πυξὶς ἐκ Κέρτς.*
(*Αϊναλώφ*, ἐν Japiski, τ. Ε', σ. 201-213, πίν. Ι).

[1]) *'Απεικόνισις* τοῦ *Ὕδατος*: *Aïnalof*, Tri drevne-christianskich sossouda iz Kertchi, (ῥωσιστὶ = Τρία παλαιοχριστιανικὰ ἀγγεῖα ἐκ Κέρτς), ἐν Japiski, τ. Ε', σ. 201-213, πίν. Ι. — Περὶ τοῦ *Ὕδατος* σ. 202 ἑξ. — Πρβ. *τὸν αὐτὸν* εἰς *Βυζ. Χρον.* τ. IV σ. 135. — Ὁ Στρυγόφσκης εἶδε τὴν πυξίδα ὅτε ἦτο, τὸ 1890, εἰς τὴν Πετρούπολιν (ἔνθα ἀν. σ. 45), λέγει δέ, ὅτι ἡτοίμαζεν ἔκδοσιν αὐτῆς ὁ Κονταχώφ, ὅστις ὅμως προέτεινεν εἰς τὸν 'Αϊναλὼφ νὰ περιγράψῃ τὸ ἀξιόλογον τοῦτο μνημεῖον (*Aïnalof*, ἔνθα ἀν. σ. 201 σημ. 1).

τῆς *ἐλέγξεως*. Ἁπλῆ εἶναι καὶ ἡ παράστασις αὕτη, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἔχομεν τὸν ἱερέα πρὸς τὰ δεξιά, καὶ τὴν Θεοτόκον, ἔναντι αὐτοῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἰκονιζομένην. Ὁ ἱερεύς, γέρων βαθυπώγων, ἐκτείνει, πρὸς τὴν Θεοτόκον τὴν χεῖρα, μὲ τοὺς δακτύλους πάντας ἐνταῦθα προτεταμένους, ὡσεὶ προστάσσων αὐτὴν νὰ πίῃ *τὸ Ὕδωρ*, ἡ δὲ Θεοτόκος φέρει τὸ ἀγγεῖον εἰς τὰ χείλη, ὡς εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, ἔχουσα προτεταμένον τὸν δεξιὸν πόδα ἐν κινήσει ζωηρᾷ, ὡς ζωηρὰ ἐξ ἄλλου ἡ κίνησις τοῦ ἱερέως εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Μουριανοῦ, — εἰς πάντα τὰ ἄλλα μνημεῖα ἡ στάσις ἀμφοτέρων τῶν μορφῶν εἶναι ἤρεμος. Ὁ ἱερεὺς φέρει χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, πρὸς δὲ καὶ σανδάλια, ἐνῷ εἰς τὰς λοιπὰς παραστάσεις εἰκονίζεται γυμνόπους. Σκῆπτρον δὲν κρατεῖ, λείπει δὲ καὶ τὸ φρέαρ, καὶ ἡ παράστασις εἶναι καθ' ὅλου ἁπλῆ, ἀλλὰ ζωηρὰ ἐξεικόνισις τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος* ἀποδείξεως τῆς ἁγνείας τῆς Παρθένου.

Ἀρκούντως εὐρὺς κύκλος παραστάσεων ἐκ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου εἰκονίζεται εἰς δίπτυχον μεταγενέστερον, τοῦ ΙΑ΄, ἢ μᾶλλον τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος, ἀναπαριστῶν δ' ὅμως πρότυπον πολὺ παλαιότερον, καὶ δυνάμενον οὕτω νὰ συγκαταριθμηθῇ μετὰ τῶν ἐξετασθέντων ἤδη ῥαβεννατικῶν. Τὸ δίπτυχον τοῦτο προερχόμενον, ὡς καὶ τὸ ἄλλο τὸ μεγαλοπρεπές, *ἐπινίκιον* δίπτυχον, τὸ παριστάνον αὐτοκράτορα τροπαιοῦχον καὶ βαρβάρους ἡττημένους προσκομίζοντας δῶρα [1]), ἐκ τοῦ παλατίου τοῦ ἐκ Ῥώμης ἐπιφανοῦς οἴκου τῶν Barberini, ἀπόκειται σήμερον εἰς τὸ ἐν Βερολίνῳ Kaiser-Friedrichsmuseum. Λεπτομερῶς θέλω ἐξετάσει ἄλλοτε τὸ δίπτυχον τοῦτο, ἀμελέτητον ἕως σήμερον, ἤδη θέλω εἴπει τ' ἀναγκαιότερα ἐν σχέσει μὲ παράστασίν τινα αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ *Δοκιμασία τῆς Θεοτόκου*. [2])

7.- Ἀμφισβητουμένη παράστασις.

Ἀνατρέξας εἰς τὰς δημοσιευθείσας ἀπεικονίσεις τοῦ διπτύχου τούτου, τὴν παλαιὰν παρὰ τῷ Gori καὶ ἀτελῆ, καὶ τὴν νεωτέραν παρὰ τῷ

[1]) Τὸ *ἐπινίκιον* τοῦτο δίπτυχον ἐξέδωκε λαμπρῶς καὶ ἐμελέτησεν ὁ *G. Schlumberger*. L'ivoire Barberini. ἐν Παρισίοις 1900. ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ συλλογῇ τῶν *Μνημείων τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας* (Monuments Piot).

[2]) *Schmit*, Kachrié-djami, σ. 137-8.

Schlumberger καὶ ὄχι εὐκρινῆ[1]), δὲν ἠδυνήθην νὰ βεβαιωθῶ ὅτι εὗρον τὴν παράστασιν τῆς *Δοκιμασίας*. Μετ' ἀγαστῆς φιλοφροσύνης ὁ Στρυγόφσκης μοὶ ἀπέστειλε φωτογραφίαν τοῦ διπτύχου, ὁ δὲ Σμίτ, ὁ συγγραφεὺς τοῦ περὶ *Καχριὲ τζαμὶ* περισπουδάστου βιβλίου, μοὶ γράφει τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους πείθεται, ὅτι εἰς τὸ Βαρβερινικὸν δίπτυχον παρίσταται ἡ Δοκιμασία.—Ἡ Παρθένος, παιδίον ἀκόμη, συνοδευομένη ὑπὸ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ὡς εἰς τὰ *Εἰσόδια* ὑπὸ τῶν γονέων, προσέρχεται εἰς τὸ ἱερὸν καὶ λαμβάνει παρὰ τοῦ ἱερέως ὑπὸ κιβώριον ἱσταμένου ἀγγεῖον ὅμοιον πρὸς τὸ ἅγιον ποτήριον.

Ὁ σπουδαιότερος λόγος, ὁ ὁποῖος ἄγει τὸν Σμὶτ εἰς τὴν γνώμην ταύτην εἶναι ἡ τάξις τῶν παραστάσεων, τῶν περὶ τὴν κεντρικήν, τὴν Θεοτόκον, εἰκονιζομένων: *'Ασπασμὸς* τοῦ 'Ιωακεὶμ καὶ τῆς Ἄννης, —*Γέννησις τῆς* Θεοτόκου, — *τὰ Εἰσόδια*, — *ἡ 'Απόδοσις τῆς Παρθένου πρὸς τὸν 'Ιωσήφ* (ἡ μνηστεία), — *ὁ Χαιρετισμός*, — *ἡ Δοκιμασία*, — *ὁ 'Ασπασμὸς* τῆς Παρθένου πρὸς τὴν 'Ελισάβετ. Οὕτω τάσσει τὰς παραστάσεις ὁ Σμὶτ θεωρῶν αὐτάς, ὡς μοὶ γράφει[2]), τεταγμένας *βουστροφηδόν*· δὲν δύναται λοιπὸν νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ γλύπτης ἤλλαξε τὴν τάξιν αὐτῶν, ὡς δὲν τὴν ἤλλαξεν οὐδὲ εἰς τὴν πλάκα τοῦ διπτύχου, τὴν ἔχουσαν χριστολογικὴν τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἡ παράστασις ἡ ἀκολουθοῦσα τὸν *Χαιρετισμὸν* πρέπει νὰ εἶναι ἡ *Δοκιμασία*. 'Αλλ' εἰς τὴν παράστασιν ταύτην ἡ Θεοτόκος παρίσταται ἀκόμη παιδίον,[3]) κατὰ μικρὸν ηὐξημένον ὡς πρὸς τὰς προγουμένας, ἐνῷ εἰς τὴν κατὰ τὸν Σμὶτ προηγουμένην, εἰς τὴν τοῦ *Χαιρετισμοῦ* εἶναι ἤδη ηὐξημένη οἵα καὶ εἰς πάσας τὰς παραστάσεις τῆς *Δοκιμασίας*. Ἔπειτα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μὲ κάμνει περισσότερον ν' ἀμφιβάλλω εἶναι ὅτι ἡ Θεοτόκος *προσάγεται* κρατουμένη ὑπὸ γέροντος, ὅπερ εἰς οὐδεμίαν ἄλλην παράστασιν τῆς Δοκιμασίας συμβαίνει. Καὶ τέλος, ἀφοῦ τὸ Βαρβερινικὸν δίπτυχον ἀναπαριστάνει παλαιότερον πρότυπον, ὡς τὰ ῥαβεννατικὰ δίπτυχα, ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν ἂν ὄχι ἀκριβῶς ὁμοίαν, ἀνάλογον πάντοτε παράστασιν πρὸς

[1]) *Gori*, Thesaurus veterum diptychorum, ἐν Φλωρεντίᾳ 1769, τ. III σ. 289. Βραχεῖα ἑρμηνεία, αὐτ. σ 287-288.—*Schlumberger*, L'Épopée, τ. II. σ. 37.

[2]) Εἰς ἐπιστολὴν τῆς 30/13 'Οκτωβρίου.

[3]) Κατὰ τὰ ἀπόκρυφα ἀληθῶς οἱ ἱερεῖς παρέδωκαν τὴν Θεοτόκον εἰς τὸν 'Ιωσὴφ δωδεκαέτιδα οὖσαν, Πρωτοευαγγέλιον, κεφ. IX. (*Tischendorf*, σ. 16).

τὰς ἤδη περιγραφείσας. Οὐδ' ὁ Στρυγόφσκης, ὡς μοὶ ἀνακοινώνει, νομίζει ὅτι παρίσταται ἐπὶ τοῦ Βαρβερινικοῦ Διπτύχου ἡ *Δοκιμασία* τῆς Θεοτόκου. Παρατηρῶ δ' ὅτι ἡ σειρὰ τῶν παραστάσεων δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε ὁ *Χαιρετισμὸς* νὰ παρεμπίπτῃ ὡς νομίζει ὁ Σμίτ. Αἱ παραστάσεις διαδέχονται ἀλλήλας εἰς τὸ δεξιὸν τμῆμα, καὶ ἔπειτα συνεχίζονται εἰς τὰ ἀριστερὰ τῆς κεντρικῆς εἰκονίδια, οὕτως, ὥστε ὁ *Χαιρετισμὸς* δὲν προηγεῖται, ἀλλ' ἀκολουθεῖ τὴν ἀμφισβητουμένην παράστασιν, ἡ ὁποία, ἐκ τῆς εἰκονογραφικῆς τάξεως τοὐλάχιστον, δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ εἰκονίζῃ τὴν *Δοκιμασίαν.*

'Αλλὰ ποία εἶναι ἡ παράστασις αὕτη; Φαίνεται ὅτι ποτήριον ὄντως ὁ ἀρχιερεὺς προσφέρει εἰς τὴν Θεοτόκον. 'Εν ἀρχῇ ὑπέθεσα μήπως ὁ καλλιτέχνης ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ τὴν παράδοσιν ἀγγείου περιέχοντος τὰ χρώματα, διὰ τῶν ὁποίων θέλει βάψει τὴν πορφύραν [1]), — οὕτως ἐπιγράφεται ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ ψηφιδωτὸν τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Ἂν ὅμως ἠδυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν ἄλλως πως τὸ παραδιδόμενον εἰς τὴν Μαρίαν ποτήριον, θὰ ἐπροτίμων νὰ ἔβλεπον εἰς μὲν τὴν προηγουμένην, *τὴν Εὐλόγησιν τῶν ἱερέων*, εἰς ταύτην δὲ τὴν *'Απόδοσιν τῆς παρθένου εἰς τὸν 'Ιωσήφ,* τὴν μετ' αὐτοῦ δηλαδὴ μνηστείαν. 'Επισταμένη δὲ παρατήρησις μοὶ δεικνύει ἐνταῦθα τύπον διάφορον τοῦ ἐκ τῆς προηγουμένης παραστάσεως εἰκονιζομένου 'Ιωακείμ. Ὁπωσδήποτε, διὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν παραστάσεων, τὸ Βαρβερινικὸν δίπτυχον εἶναι ἄξιον ἰδίας σπουδῆς βασιζομένης εἰς τὰς διηγήσεις τῶν 'Αποκρύφων καὶ τὰς ἐπὶ μνημείων τέχνης ἀπεικονίσεις αὐτῶν.

β. — Ταξινόμησις καὶ προέλευσις τῶν μνημείων.

Ἡ εἰκονογραφικὴ διάταξις, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἀπεικονισμένη ἡ σκηνὴ τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου εἰς τὰ διάφορα ταῦτα μνημεῖα, εἶναι ἀντίστοιχος, ὄχι ὅμως πλήρης, οἵαν διέγραψα ἤδη (βλ. ἀνωτ. σ. 472), πρὸς τὴν χρονολογικὴν διαδοχὴν τῶν γεγονότων. Πληρεστάτη εἶναι εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, ὅπου αἱ σκηναὶ διαδέχονται ἀλλήλας ὡς ἑξῆς: *Χαιρετισμός, 'Ασπασμὸς τῆς Θεοτόκου πρὸς τὴν 'Ελι-* 1. *Εἰκονογραφικὴ διάταξις.*

[1]) *Πρωτοευαγγέλιον* κεφ. Χ Tischendorf, σ. 20). — Πρβ. Ψευδοματθαῖον κεφ. VIII (σ. 68).

σάβετ, τὸ Ὕδωρ τῆς Ἐλέγξεως, ἡ Ἀνάβασις εἰς Βηθλεὲμ καὶ τέλος *ἡ Γέννησις καὶ ἡ τῶν Μάγων προσκύνησις* [1]).

Εἰς τὸ Παρισιακὸν δίπτυχον ἔχομεν: τὸν *Χαιρετισμόν*, τὸ *Ὕδωρ*, τὴν *Ἀνάβασιν εἰς Βηθλεέμ*, τὴν *Γέννησιν*. Στενὴ δὲ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸ τοῦ Ἐτσχμιατζίν: εἰς ἀμφότερα ἀριστερὰ ἄνω ὁ *Χαιρετισμός*, δεξιὰ κάτω ἡ *Ἀνάβασις εἰς Βηθλεέμ* [2]). Εἰς τὸ δίπτυχον τοῦτο τοῦ Ἐτσχμιατζὶν ἡ σειρὰ εἶναι: ὁ *Χαιρετισμός, ἡ Δοκιμασία, ἡ Γέννησις, ἡ Ἀνάβασις εἰς Βηθλεέμ, ἡ τῶν Μάγων προσκύνησις*. Ὁμοίως καὶ εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Οὐβάρωφ ἡ *Δοκιμασία* ἕπεται εἰς τὸν *Χαιρετισμόν*, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὴν ἐκ Κέρτς πυξίδα, εἰς τὴν ὁποίαν, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, θὰ συμπληρώσωμεν τὰς ἐλλειπούσας σκηνὰς διὰ *τῆς Ἀναβάσεως εἰς Βηθλεὲμ* καὶ *τῆς Γεννήσεως*.

Ἅπαντα λοιπὸν τὰ μνημεῖα ταῦτα, αἱ ἐπὶ ἐλέφαντος παραστάσεις τῆς Ῥαβέννης, παρουσιάζουσιν ὁμοιότητα καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἀπεικονίσεως. Εἰκονίζεται δὲ ἡ *Δοκιμασία*,—καὶ τοῦτο εἶναι εὔλογον,—πάντοτε μετὰ τὸν *Χαιρετισμόν*, καὶ εἰς τὴν σειρὰν παραστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται πᾶσαι εἰς τὴν Θεοτόκον. Διότι τῶν σκηνῶν τούτων ἡ παράστασις λόγον ἔχει τὴν διὰ τῆς τέχνης ἐξύμνησιν τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς Θεοτόκου, κατ' ἀκολουθίαν αἱ σχετικαὶ παραστάσεις περισυγκεντρώνονται περὶ τὴν μορφὴν αὐτῶν, ἡ ὁποία καὶ εἰκονίζεται εἰς τὸ κέντρον ἐν σχήματι μεγαλυτέρῳ, ὡς ἡ εἰκὼν τοῦ ἡλίου ἢ τῆς σελήνης, ἤτοι, μὲ ἄλλας λέξεις, ἡ μία πλὰξ τοῦ διπτύχου εἶναι ἀφιερωμένη εἰς δόξαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἄλλη εἰς δόξαν τῆς Θεοτόκου. Ἡ διάταξις αὕτη ἡ εἰκονογραφικὴ πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν ὀρθὴν ἑρμηνείαν τῶν παραστάσεων. Οὕτως, ἐν τῇ ἐρεύνῃ περὶ τῆς ἐξεικονίσεως τῆς *Δοκιμασίας*, ἡ σκηνὴ δὲν δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς ἡ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Σαμαρείτιδος, ἀφοῦ εὑρίσκεται ἐν μέσῳ παραστάσεων εἰκονιζουσῶν τὸν βίον τῆς Θεοτόκου [3]). Οὐδεμίαν δ' ἀμφι-

[1]) *Garrucci*, ἔνθα ἀν. τ. VI πίν. 414.— Πρβ. *Aïnalof*, ἐν *Japiski*, ἔνθα ἀν. σ. 205 ἑξ.

[2]) *Strzygowski*, Das Etschmiadzin-Evangeliar σ. 29.—Πρβ *Redin*, ἔνθα ἀν. σ. 216.

[3]) Οὕτως ὁ κόμις Οὐβάρωφ ἐξέλαβε τὴν εἰς συλλογήν του παράστασιν ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Σαμαρείτιδος (βλ. ἀνωτ. σ. 477.— Πρβ. *Strzygowski*, ἔνθα ἀν. σ. 45 σημ 1. — *Aïnalof*, ἐν *Japiski*, σ. 202 σημ. 6). — Ὁ αὐτὸς Οὐβάρωφ

βολίαν ἀφίνει ἡ ἁπλῆ παρατήρησις, ὅτι εἰς τὸ Παρισιακὸν δίπτυχον ἡ σκηνὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Σαμαρείτιδος ὑπάρχει ἐν τῷ αὐτῷ μνημείῳ μεταξὺ παραστάσεων, εἰκονιζουσῶν τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ.

Τοιαύτη τῶν παραστάσεων διάταξις ἦτο συνήθης τὸν Ε´ μ. Χ. αἰῶνα, εὑρίσκομεν δ' αὐτὴν καὶ εἰς τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Ἁγίου Ἀπολλιναρίου τοῦ Νέου ἐν Ῥαβέννῃ, τοιαύτην ὑποδεικνύει καὶ ὁ Παῦλος Σιλεντιάριος ἐν τῇ ἐμμέτρῳ περιγραφῇ αὐτοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, μάλιστα δὲ τοιαύτην εὑρίσκομεν εἰς τὰς πυξίδας, τὰς ἐπενδύσεις Εὐαγγελίων, τὰ δίπτυχα καὶ τὰ ἄλλα μικροτεχνήματα τῆς παλαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης ἐπὶ ξύλου καὶ συνηθέστερον ἐπὶ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ [1]).

Δὲν εἶναι δ' ἄκαιρον νὰ παρατηρήσω ἐνταῦθα, ὅτι ἡ παράδοσις τῆς τοιαύτης εἰκονογραφικῆς διατάξεως, κατὰ τὴν ὁποίαν περὶ κυρίαν μορφὴν ἢ σπουδαίαν παράστασιν περισυγκεντρώνονται εἰκονίδια μικροτέρων, ἀλλὰ συνδεομένων παραστάσεων, ἐτηρήθη ἐν συνεχείᾳ ἕως σήμερον. Τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ διάταξις τῶν παραστάσεων εἰς τὰς θαυμασίας ἀργυρογλύπτους παραστάσεις τῶν ἐπενδύσεων τῶν Εὐαγγελίων τῆς σχολῆς τῶν Καλαρρειτῶν χρυσοχόων τοῦ ΙΖ´ αἰῶνος, — τὰ κάλλιστα διεσώθησαν εἰς τὴν Ζάκυνθον, — τοιαύτη εἶναι ἡ ἐπὶ σταυρῶν ξυλογλύπτων καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν *κειμηλίων*, πυξίδων πρὸς φύλαξιν τῶν ἁγίων Λειψάνων, διπτύχων καὶ τριπτύχων ξυλογλύπτων, ὁποῖα διεσώθησαν εἰς τὰς Μονὰς τῆς Ἀνατολῆς μάλιστα δὲ εἰς τὸ

παρερμήνευσε, νομίσας ὡς τὸν «Ζαχαρίαν καὶ τὴν Ἐλισάβετ», καὶ τὴν ἐν τῷ διπτύχῳ τοῦ Ἐτσχμιατζὶν παράστασιν τῆς Δοκιμασίας (*Redin*, ἔνθα ἀν. σ. 119, σημ. 2).

[1]) *Ἔκφρασις τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας* στ. 800 ἑξ : «ἑτέρωθι δὲ θαύματα λάμπει οὐρανίου Χριστοῖο» (ἐκδ. Βόννης σ. 38). — *Aïnalof* ἐν *Japiski* σ. 203. — Πρβ *Redin*, αὐτ. σ. 206. — *Aïnalof* εἰς *Βυζ. Χρον.* σ 128. Παρὰ τῷ *Westwood*, A descriptive cataloque of the fectile ivories in the South-Kensington Museum. London 1876. βιβλίον τὸ ὁποῖον δὲν ἔχω ἀνὰ χεῖρας, βλ., σ. 42, 54 ἑξ., καὶ δὴ σ. 46, ἐκλογὴν τῶν σπουδαίων σκηνῶν τῆς ἱστορίας τῆς Μαρίας, τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου τοῦ Χριστοῦ. Ἐπίσης καὶ εἰς πυξίδας ἐκδ. ὑπὸ τοῦ *Hahn* (πρβ *Aïnalof* ἔνθα ἀν., σ. 209, 201). — Ἀνάλυσιν δε λεπτομερῆ πάντων τῶν μνημείων τούτων τῆς παλαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης, καὶ δὴ τῶν εἰκονιζόντων τὴν ἡμετέραν παράστασιν, χάριν τοῦ πλήρους τῆς ἀναγραφῆς, ὑποδεικνύω εἰς τὸ περισπούδαστον ἔργον τοῦ *Aïnalof*. Ellinistitseskija osnovi vizantiiskova iskoustva (ρωσιστί, = Ἑλληνιστικαὶ ἀρχαὶ τῆς Βυζαντινῆς τέχνης), ἐν Πετρουπόλει 1901, σ. 205 ἑξ.

῞Αγιον ῎Ορος καὶ τὰ Μετέωρα, ἔργα τέχνης μεταγενέστερα, τὰ ὁποῖα, πιστῶς ἀκολουθοῦντα τὴν παλαιὰν παράδοσιν, θέλω ὑπὸ ταύτην τὴν ἔννοιαν ἰδιαιτέρως περιγράψει καὶ ἐξερευνήσει.

2. *Εἰκονογραφικὴ ἀνάλυσις.* 'Αλλὰ σπεύδω ἤδη νὰ ἔλθω εἰς τὴν πρὸς ἄλληλα συσχέτισιν καὶ ταξινόμησιν τῶν ἐξετασθέντων μνημείων τέχνης ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου διὰ τοῦ *῞Υδατος τῆς 'Ελέγξεως.*

῍Αν καὶ πᾶσαι αἱ ἐπὶ ἐλέφαντος παραστάσεις διακρίνονται διὰ τὴν ἁπλότητά των, καὶ πάλιν δυνάμεθα μεταξὺ αὐτῶν νὰ εὕρωμεν τὰς ἁπλουστάτας καὶ τὰς πληρεστέρας. 'Απαραίτητα, ὡς εἰκός, πρόσωπα εἶναι ἡ Μαρία καὶ ὁ ἱερεύς. Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι εἰς πάσας τὰς παραστάσεις ταύτας εἰκονίζεται οὐχὶ ὁ 'Ιωσήφ, ὡς ἐνόμισεν ὁ Garrucci, καὶ κατὰ τοῦτον ἴσως ὁ Στρυγόφσκης [1]), ἀλλὰ ὁ ἱερεύς, — παραστάσεις μεταγενέστεραι καὶ τὰ κείμενα πασιφανῶς τὸ δεικνύουσιν.

῾Η πληρεστέρα παράστασις εἶναι καὶ ἡ καλλίστη, ἡ τοῦ Θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ: ἄγγελος, ἀρχιτεκτόνημα παριστάνον τὸν ναόν, τὸ φρέαρ. Εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ 'Ετσχμιατζὶν ἔχομεν τὴν πωγωνοφόρον κεφαλήν, τὸ φρέαρ δὲ εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Οὐβάρωφ.

῞Ολως δὲ συντετμημένη εἶναι ἡ παράστασις τοῦ Παρισιακοῦ διπτύχου [2]) καὶ τῆς πυξίδος ἐκ Κέρτς. Μεταξὺ δὲ τῶν πλήρων καὶ τῶν συντετμημένων δύναται νὰ ταχθῇ ἡ τοῦ διπτύχου τοῦ Μουριανοῦ, ὅπου εἰκονίζεται, ἀτελῶς εἶναι ἀληθές, ἐν ᾧ σχήματι καὶ εἰς τὸν Θρόνον τὸ φρέαρ καὶ ἀστὴρ ἄνωθεν αὐτοῦ.

῎Αλλη λεπτομέρεια ἀξιοπαρατήρητος εἶναι ὅτι εἰς πάντα τὰ μνημεῖα τὸ ἀγγεῖον τοῦ *῞Υδατος* κρατεῖ ἤδη ἡ Θεοτόκος ἑτοιμαζομένη νὰ πίῃ, καὶ μόνον εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Οὐβάρωφ ἀκόμη ὁ ἱερεύς, — οὕτω καὶ εἰς πάσας τὰς μεταγενεστέρας παραστάσεις, τὰς πολὺ κατόπιν τῶν ἐλεφαντίνων τούτων.

[1]) *Garrucci,* ἔνθα ἀν. VI σ. 20. — *Strzygowski,* Das Etschm.--Ev. σ. 44· καὶ Byz. Zeitschr. VIII, 679. — Τὸ σφάλμα τοῦ Garrucci παρατηρεῖ ὁ 'Αϊναλὼφ (Japiski, τ. V, σελ. 206, σημ. 2), ὅστις ὅμως λησμονῶν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ 'Ιωσὴφ εἰς τὴν μεταγενεστέραν διατριβήν του *(Βυζ Χρον.* τ. IV, σ. 135).

[2]) ῾Η πωγωνοφόρος κεφαλὴ δὲν εἰκονίζεται εἰς τὸ Παρισιακόν, ὡς κατὰ λάθος λέγει ὁ 'Αϊναλὼφ *(Βυζ Χρον.* IV, 135), ἀλλ' εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ 'Ετσχμιατζίν.

Κοινὸν εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, τὰ δίπτυχα τοῦ Ἐτσχμιατζίν, τὸ Παρισιακὸν καὶ τὸ Μουριανικὸν εἶναι ὅτι ὁ ἱερεὺς τείνει πρὸς τὴν Θεοτόκον, λίαν τεθλιμμένην ἢ καὶ μορφὴν γραίας ἔχουσαν, τοὺς δύο δακτύλους τῆς χειρός [1]), ὁλόκληρον τὴν παλάμην εἰς τὴν ἐκ Κὲρτς πυξίδα. Εἰς τὰ δίπτυχα ταῦτα, κοινὸν ἐπίσης γνώρισμα ἡ ἐπὶ τῆς μορφῆς τῆς Θεοτόκου ἐπικεχυμένη πικρία, — σύμφωνος μὲ τὰ κείμενα λεπτομέρεια, — καὶ τὸ κίνημα, ὅπως ὑπεγείρῃ πτυχὴν τοῦ μαφορίου, ἐπιτείνεται δ' ἡ θλῖψις εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Μουριανοῦ, ὅπου φανερὰ εἶναι, ὅτι ἀπομάσσει δάκρυ. Ἐξ ἄλλου ὁμοιάζουν τὸ δίπτυχον τοῦ Μουριανοῦ καὶ ἡ ἐκ Κὲρτς πυξὶς κατὰ τὴν θέσιν τῶν προσώπων: ἡ Θεοτόκος ἵσταται ἀριστερά, ἐνῷ εἰς πάντα τὰ ἄλλα μνημεῖα δεξιὰ εἰς τὸν βλέποντα. Εἰς ἀμφότερα δὲ τὰ μνημεῖα ταῦτα παρατηρῶ κίνησιν ζωηρὰν τῶν προσώπων, εἰς μὲν τὸ Μουριανικὸν δίπτυχον τοῦ ἱερέως, εἰς δὲ τὴν πυξίδα ἐκ Κὲρτς τῆς Θεοτόκου.

3. Ταξινόμησις εἰς τυπικὰ συστήματα.

Αὗται εἶναι ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ αἱ εἰκονογραφικαὶ λεπτομέρειαι αἱ ὁμοιότητες, αἱ παραλλαγαὶ καὶ ἡ συσχέτισις τῶν ἐλεφαντίνων τούτων μνημείων τῆς παλαιᾶς περιόδου τῆς παραστάσεως τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως*. Ἤδη εὐκόλως δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν αὐτὰ εἰς συστήματα. Πρόδηλον εἶναι, ὅτι ἡ πληρεστέρα παράστασις, ἡ τοῦ Θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ, εἶναι ἡ παλαιοτέρα, ταύτης δὲ συντμήσεις εἶναι αἱ τῶν *πενταμερῶν* διπτύχων, τοῦ διπτύχου τοῦ Ἐτσχμιατζὶν καὶ ἀκόμη μεγαλυτέρα τοῦ Παρισιακοῦ, ὡς καὶ τοῦ Μουριανικοῦ παραλλάσσοντος μικρόν. Μᾶλλον δὲ καὶ τὰ τρία ταῦτα μνημεῖα, πλὴν τοῦ Μουριανικοῦ [2]), ὡς καὶ ἡ παράστασις αὐτῶν τῆς *Ἀναβάσεως εἰς Βηθλεὲμ* καὶ ἄλλαι εἰκονογραφικαὶ λεπτομέρειαι δεικνύουσι [3]), κατάγονται ἐξ

[1]) Ὄχι εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Οὐβάρωφ, ὡς πάλιν ἀπροσέκτως λέγει ὁ Αϊναλὼφ (*Βυζ. Χρον*. IV, 135). — Βλ. ἀνωτ. σ. 479, σημ. 3.

[2]) «Τὸ ῥαβεννατικὸν δίπτυχον, λέγει ὁ *Aïnalof (Βυζ. Χρον* σ. 140), ἀνῆκον εἰς τὴν οὕτω καλουμένην ῥαβεννατικὴν σχολήν, παρουσιάζει παραλλαγὰς ὄχι μόνον εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν διάταξιν τῆς διακοσμήσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τεχνικὴν ἐπεξεργασίαν. ὥστε ἀνάγκη νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἴδιον καλλιτεχνικὸν κύκλον, ὁ ὁποῖος, ἀκολουθῶν τοὺς κοινοὺς κανόνας τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ἐμμένει εἰς τὴν ἰδιότυπον μέθοδον καὶ τὸ ὕφος αὐτοῦ».

[3]) *Aïnalof*, ἔνθα ἀν. σ. 137. — *Strzygowski*, ἔνθα ἀν. σ. 29 ἑξ.

ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ παλαιοτέρου προτύπου, καὶ πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν ταῦτα ὡς προϊόντα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς σχολῆς καὶ ἑνούμενα εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τυπικὸν σύστημα.

Τὸ ὅτι δὲ εἰς δύο παραστάσεις, εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Μουριανοῦ καὶ εἰς τὴν ἐκ Κὲρτς πυξίδα εὑρίσκομεν τὴν θέσιν τῶν προσώπων ἀνεστραμμένην, — τὸν ἱερέα δεξιὰ καὶ τὴν Θεοτόκον ἀριστερά, — τοῦτο εὐλόγως μᾶς πείθει ν' ἀναζητήσωμεν ἕτερον κοινὸν πρότυπον, εἰς τὸ ὁποῖον πάλιν ἡ τοιαύτη τοποθέτησις ἐξηγεῖται ἐκ λόγων συμμετρίας καὶ ἀντιθέσεως σχετικῶς πρὸς τὴν προηγουμένην σκηνὴν τοῦ *Χαιρετισμοῦ* καὶ τὴν ἑπομένην τῆς *Ἀναβάσεως εἰς Βηθλεὲμ* (δίπτυχον Μουριανοῦ), ἀπὸ τῆς ὁποίας χωρίζεται διὰ φοίνικος [1]).

Ἴδιον δὲ τύπον, φαίνεται, ἠκολούθησεν ὁ γλύπτης τοῦ διπτύχου τοῦ Οὐβάρωφ, ὅπου ἡ Θεοτόκος εἶναι ἐν τῇ στάσει τῆς *Δεομένης*, οὕτω σεμνῶς ἐπιμαρτυρομένη τὴν ἁγνότητα αὐτῆς.

Ἡ εἰς μνημεῖα καὶ τῶν τριῶν κατηγοριῶν, — τοῦ τύπου τοῦ Θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ, τοῦ τύπου τοῦ διπτύχου Οὐβάρωφ, καὶ τοῦ τύπου τοῦ Μουριανικοῦ διπτύχου,— ὕπαρξις τοῦ φρέατος δεικνύει, ὅτι ἡ ἀρχικὴ παράστασις, ἐξ ἧς πᾶσαι ἀπέρρευσαν, ἐνεῖχε τὴν σημαντικωτάτην ταύτην εἰκονογραφικὴν λεπτομέρειαν, σπουδαιοτάτην διὰ τὴν σχέσιν αὐτῆς ὄχι τόσον πρὸς τὰς ἐγχωρίους [2]), ὡς θέλω καταδείξει εἰς τὸ Β' μέρος τῆς ἐρεύνης μου, ὅπου θὰ ὁμιλήσω περὶ τῶν κειμένων ἐν σχέσει μὲ τὰς εἰκονογραφικὰς λεπτομερείας, ὅσον μάλιστα πρὸς τὰς ἑλληνικὰς καὶ τὰς ἑλληνιστικὰς παραδόσεις.

4 *Χρονολόγησις καὶ κοινὸς χαρακτήρ.*

Τὰ μνημεῖα, περὶ τῶν ὁποίων ἐπραγματεύθην, τὰ ἔχοντα παραστάσεις ἐπὶ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ γεγλυμμένας, ἀνήκουσιν εἰς τὸν Ε' — ϛ' αἰῶνα. Τὸ δίπτυχον τοῦ Ἐτσχμιατζὶν ὁ Στρυγόφσκης θεωρεῖ προγενέστερον μᾶλλον τοῦ Θρόνου, τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ ϛ' αἰῶνος. ***Πάντα*** δὲ τὰ ἔργα ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς κύκλον καλλιτεχνημάτων, τὰ ὁποῖα καθορίζονται, ἀντιπροσωπεύονται διὰ τοῦ Θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ καὶ τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Ἁγίου Ἀπολλιναρίου τοῦ Νέου ἐν

[1]) Πρβ. *Aïnalof*, ἔνθα ἀν. σ. 140.

[2]) Ὁ κ. *Γ. Μιλλέ* λέγει, ὅτι ἡ λεπτομέρεια τοῦ φρέατος δεικνύει τεχνίτην γνωρίζοντα τὴν ἐγχώριον παλαιστινιακὴν τοπογραφίαν, *L'art byz.* σ. 365.

'Ραβέννη. Τὴν ἀρχικὴν δὲ παράστασιν *τῆς Δοκιμασίας* δυνάμεθα καὶ παλαιοτέραν νὰ ὑποθέσωμεν, δὲν θὰ εἶναι δὲ τολμηρὸν νὰ εἰκάσω, ὅτι ἤδη κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα ἐν τοῖς μεγάλοις ἐργαστηρίοις ἐλέφαντος τῆς 'Ανατολῆς, συνεκροτήθη ἤδη ἡ παράστασις, - καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὰ κείμενα, — διότι τότε πλέον τὰ 'Απόκρυφα Εὐαγγέλια ἦσαν εὐρύτατα διαδεδομένα ἀνὰ τὸν χριστιανικὸν καὶ ἑλληνικὸν κόσμον τῆς 'Ανατολῆς,

Διότι εἰς πάντα ταῦτα τὰ μνημεῖα, —δίπτυχα, πυξίδας, καὶ ἄλλα κομψοτεχνήματα τῆς παλαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης ἐπὶ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ ἢ καὶ ἐπὶ ξύλου, —ἀνήκοντα εἰς τὸν Ε΄—Ϛ΄ αἰῶνα, χαρακτηριστικὴν εὑρίσκομεν ὁμοιότητα ὄχι μόνον εἰς τὸ μέγεθος, εἰς τὴν τεχνικήν, εἰς τὴν διακόσμησιν, εἰς τὸ ὅλον τέλος ὕφος, ἀλλ', ὅπερ σπουδαιότερον, καὶ εἰς τὰ θέματα τῶν ἀπεικονίσεων, ἐκ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ μάλιστα δὲ τῆς Θεοτόκου, ἀγνώστων εἰς τὴν γλυπτικὴν τῶν σαρκοφάγων καὶ τὴν γραφικὴν τῶν κατακομβῶν [1]).

Αἱ τυπολογικαὶ ἔρευναι περὶ τὰ μικρά, τόσον ὅμως ἐνδιαφέροντα μνημεῖα ταῦτα ἐπὶ ἐλεφαντίνων ὀστῶν τῆς παλαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης διακεκριμένων βυζαντινολόγων [2]) πρὸς συσχέτισιν μάλιστα τεμαχίων διασκορπισμένων ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, καὶ δὴ περὶ διπτύχων, περὶ τῶν ὁποίων ἠσχολήθην ἤδη ὡς παριστανόντων καὶ τὴν *Δοκιμασίαν* [3]), ἀποκαλύπτουσι τὰς χαρακτηριστικὰς αὐτῶν πρὸς ἄλληλα ἀναλογίας καὶ τὰ μεγάλα ἐργαστήρια, ἐν τοῖς ὁποίοις ἐλεπτουργήθησαν.

Κοινὸν χαρακτηριστικὸν τῆς μικροτεχνίας ταύτης εἶναι, — μὲ ὀλίγας λέξεις συνοψίζω λεπτομερεῖς ἐρεύνας, — τὸ ἄγαν ταπεινὸν τοῦ ἀναγλύφου, ἡ χλιδὴ τῆς διακοσμήσεως τῆς πλαισιούσης τὴν ὅλην παράστασιν καὶ ἐντὸς αὐτῆς, ὥστε οὐδὲν κενὸν νὰ καταλείπεται, — πάντα ταῦτα ἴδια τῆς 'Ανατολικῆς τέχνης [4]). Ἄλλο σημαντικὸν χαρακτηρι-

[1]) Πρβ. *Aïnatof*, εἰς *Βυζ. Χρον.*, σ. 138.

[2]) Τῶν W. Meyer, Στρυγόφσκη, 'Αϊναλώφ, Westwood, Hahn, Graeven, Schlumberger.

[3]) Τοῦ Στρυγόφσκη καὶ τοῦ 'Αϊναλὼφ περὶ τοῦ Μουριανικοῦ διπτύχου, βλ. ἄνωτ. σ. 480, σημ. 1.

[4]) *Aïnalof*, εἰς *Japiski* τ. V σ. 209 ἑξ., 212. — 'Ο αὐτὸς εἰς *Βυζ. Χρον.* τ. IV σ. 140 ἑξ., τ. V, σ. 130 ἑξ., 157 ἑξ. — Τοὺς χαρακτῆρας τούτους συνοψί-

στικὸν εἶναι ἡ διάθεσις τοῦ βλέμματος, τὸ ὁποῖον στρέφεται σχεδὸν πάντοτε πρὸς τὰ ἄνω ἢ πλαγίως. Οἱ παραβλῶπες καὶ ὀξεῖς οὗτοι ὀφθαλμοί, ὑπενθυμίζοντες μνημεῖα κοπτικὰ καὶ τὰς μικρογραφίας συριακῶν καὶ βυζαντινῶν ἱστορημένων χειρογράφων, πιστοῦσι τὴν προσφιλῆ θεωρίαν τοῦ Ἀϊναλὼφ καὶ τοῦ Στρυγόφσκη περὶ τῆς συμβολῆς, — τῆς ὁποίας τοὺς χαρακτῆρας καθώρισε καὶ πρὸ μικροῦ ὁ Diehl εἰς τὸ ἐν Καΐρῳ Ἀρχαιολογικὸν Συνέδριον, — τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ἡ Ἑλληνιστικὴ ἀνατολὴ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης.

5. *Ἑλληνιστικὴ προέλευσις.* Περὶ πάντων τῶν κομψοτεχνημάτων τούτων, τῶν ἐπὶ ἐλέφαντος ἰδίως, ἐπὶ τῶν ὁποίων εὕρομεν τὴν πρώτην ἀπεικόνισιν τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως* δοκιμασίας δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅ τι λέγει ὁ Ἀϊναλὼφ εἰδικώτερον περὶ τοῦ διπτύχου τοῦ Μουριανοῦ: πάντα «ἐλέγχουσι μνημεῖα γνησίως ἑλληνικά, τὰ ὁποῖα, καὶ ἂν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν ῥαβεννατικὴν σχολήν, δύνανται ν᾽ ἀνήκουσιν ὅμως εἰς αὐτὴν μόνον ὡς ἀντιπρόσωποι ἐπὶ ἰταλικοῦ ἐδάφους τῆς ἀνατολικῆς βυζαντιακῆς τέχνης» [1]).

Καὶ εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο τὸ σημαντικὸν ἐν τῇ ἐρεύνῃ ἡμῶν διὰ τῆς παρεκδρομῆς ταύτης ἠθέλησα νὰ καταλήξω. Καὶ ἂν δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω μετὰ τοῦ Στρυγόφσκη, ὅτι τοῦτο πάλιν τὸ Μουριανὸν δίπτυχον κατεσκευάσθη εἰς ἐργαστήριον τῶν Θηβῶν τῆς Ἄνω Αἰγύπτου [2]), οὐδεμία ὅμως ἀπομένει ἀμφιβολία, ὅτι τὰ ἐπὶ ἐλέφαντος ταῦτα μνημεῖα ἐλειτουργήθησαν ὑπὸ σχολῆς καὶ ἐν ἐργαστηρίοις Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν τῆς ἑλληνιστικῆς Ἀνατολῆς.

Μεγάλη δ᾽ ἦτο ἡ κίνησις τέχνης τῆς ἐπὶ ἐλέφαντος μικρογλυπτικῆς εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸν Δ΄ αἰῶνα ἤκμαζεν ἤδη σχολὴ διασήμων ἐργαστηρίων ἐλέφαντος, εἰς τὰς μεγάλας ἑλληνιστικὰς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα διεσπείροντο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολήν, κατόπιν δὲ καὶ εἰς τὴν Δύσιν [3]).

ζει ὁ *Μιλλέ*, L'art byzantin (*A. Michel*, Histoire de l'art, Paris, τ. Α΄ 1905), σ. 265 ἑξ.

[1]) *Aïnalof*, εἰς *Βυζ. Χρον.* IV σ. 142.

[2]) *Strzygowski*, ἐν Byz. Zeitschr. VIII, σ. 681.

[3]) Πρβλ. *Aïnalof*, ἔνθα ἀν. καὶ ἐν *Japiski* τ. V, σ. 212 ἑξ. — *Schmit*, Kachrié-djami, σ. 140, 156.

Κέντρον δὲ λαμπρὸν τῆς εἰς τὴν Δύσιν ἑλληνιστικῆς ταύτης τέχνης κατέστη ἡ Ῥάβεννα, πόλις γνησία ἑλληνικὴ ἕνα ἤδη αἰῶνα πρὸ τῆς εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὑποταγῆς αὐτῆς. [1]).

Ἑλληνικὴ λοιπὸν εἶναι ἡ τέχνη αὕτη τῶν μικρῶν τούτων, ἀλλ' ἐξόχως διαφερόντων ἐπὶ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ κομψοτεχνημάτων, — *πυξίδων, διπτύχων* μάλιστα, — πολυσημάντων ὄχι μόνον ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικὴν καὶ καλλιτεχνικήν, ἀλλὰ καὶ μεθοδολογικήν, ἀποτελούντων ἴδιον τμῆμα πλαστικῆς τῆς παλαιᾶς Χριστιανικῆς καὶ τῆς πρώτης βυζαντιακῆς τέχνης. Καὶ εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν Ἀνατολὴν ἐφιλοτεχνήθησαν αἱ ἐπὶ ἐλεφαντίνων ὀστῶν πρῶται παραστάσεις αὗται τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως* δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, ὅπου ἐξαιρέτως κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἤκμαζον αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα. Ἀλλ' εἰς τὴν ἰδίαν πλουσίαν πηγήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐζωογονήθη καὶ εἰς τέλος ἐμορφώθη καὶ ἡ τέχνη καὶ ὁ κόσμος ὁ Βυζαντινός, θέλει μᾶς ὁδηγήσει καὶ ἡ περαιτέρω ἡμῶν ἔρευνα. Ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀνατολὴν, — εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἀραβίαν, — τὴν διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀναμορφωθεῖσαν Ἀνατολήν, ὅπου ἐγεννήθησαν τὸ πρῶτον ἐξ ἑλληνιστικῶν καὶ μωσαϊκῶν παραδόσεων αἱ περὶ Παρθένου ἀπόκρυφοι διηγήσεις, εἴς τι τῶν μεγάλων αὐτῆς πολιτιστικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν κέντρων, ὁποῖα ἦσαν ἰδίως οἱ μεγάλοι μοναστικοὶ αὐτῆς συνοικισμοί, συνέλαβεν ἡ φαντασία μοναχοῦ ἴσως καλλιτέχνου καὶ διέπλασε, τὸ πρῶτον τὸν Δ΄ ὑποθέτω αἰῶνα, τὴν ἰδιότυπον παράστασιν τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως* δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, καὶ ἐπεζήτησε τὴν διὰ ταύτης ἐξύμνησιν τῆς ἁγνείας τῆς Παρθένου.

---

[1]) Ἔκθεσιν καλλίστην τῆς ἐν Ῥαβέννῃ ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνιστικῆς ἀνατολικῆς τέχνης βλ. εἰς τὸ περισπούδαστον βιβλίον τοῦ *Ém. Bertaux*, L'art dans l'Italie méridionale, Paris 1903, σ. 58 ἑξ.

Β'.

Η ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΣΗΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ — ΨΗΦΙΔΩΤΑ — ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Ἡ παράστασις τῆς *Δοκιμασίας* τὸν Ι' αἰῶνα εἰς τὴν Καππαδοκίαν — Τοιχογραφίαι ἐν σπηλαίοις ναῶν. — Μετὰ ποίων παραστάσεων συνδυάζεται. — Σχέσις πρὸς τὰ Ῥαβεννατικὰ ἐλεφάντινα μνημεῖα. — Ἡ παράστασις τὸν ΙΒ' αἰῶνα. — Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ *Ἁγίου Μάρκου* τῆς Ἑνετίας. — Ἤδη παρερμηνεύεται ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ ἀνακαινιστοῦ. — Ἡ διάταξις τῶν συνδεομένων παραστάσεων. — Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ Καχριὲ τζαμί. — Ἡ προσευχὴ τοῦ Ζαχαρίου. — Ἡ παράστασις ἐν μικρογραφίαις. — Τὰ ἱστορημένα χειρόγραφα τῆς Ὀκτατεύχου. — Ἡ Σεραγιακὴ Ὀκτάτευχος. — Ἡ παράστασις ἑρμηνεία τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου.

α'. — Οἱ Καππαδοκικοὶ ἐν σπηλαίοις ναοί.

Τέσσαρας αἰῶνας πρέπει νὰ κατέλθωμεν, καὶ ἂν αἱ παραδόσεις καὶ ἡ τέχνη δὲν ἐσίγησαν παντελῶς, διὰ νὰ εὕρωμεν σωζομένην τὴν παράστασιν τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, καὶ πάλιν δὲ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολῇ.

1. *Ὁ ἀσκητικὸς συνοικισμός.* Εἰς ἐρημητήρια μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν, λελαξευμένα ἐν βράχοις καὶ σπηλαίοις τῆς Καππαδοκίας καὶ ἀποτελοῦντα ὁλόκληρον μοναστικὸν συνοικισμόν, εἰκόνα τῶν μεγάλων μοναστικῶν κέντρων τῆς Ἀνατολῆς, εὑρίσκομεν, καὶ δὴ εἰς θέσιν περίοπτον τοῦ ναοῦ, τὴν ἐπασχολοῦσαν ἡμᾶς παράστασιν τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου.

Τοὺς ἐν σπηλαίοις λελαξευμένους τούτους ναοὺς τῆς Καππαδοκίας πολλοὶ περιέγραψαν, πρῶτος δ' ὁ ἡμέτερος Ἀναστ. Λεβίδης [1]), πρῶ-

[1]) *Ἀναστ. Λεβίδου*, Αἱ ἐν μονολίθοις μοναὶ τῆς Καππαδοκίας, ἐν Κ/πόλει 1893. — Βλ. περὶ *Καππαδοκίας* γενικῶς μετὰ τῆς παλαιοτέρας βιβλιογραφίας *Β. Α. Μ(υστακίδου)*, Καππαδοκικά, ἐν τῷ περιοδικῷ *Παρνασσός*, τ. ΙΕ', 1893. σ. 368-379. 445-458, 600-615.

τος δ' ἐξήτασεν ἐπιστημονικῶς ὁ Σμιρνὼφ καὶ κατὰ τοῦτον ἐν μέρει καὶ συνοπτικῶς ὁ Στρυγόφσκης [1]), ἐσχάτως δέ, περιηγηθέντες τὴν χώραν, λεπτομερέστερον ὁ Hans Rott καὶ ὁ Henri Grégoire, καὶ οὗτοι ὅμως περιγραφικῶς καὶ οὐχὶ συστηματικῶς ἀκόμη ἐκθέσαντες τὰ πορίσματα τῆς περιηγήσεως αὐτῶν [2]).

Αἱ τοποθεσίαι, εἰς τὰς ὁποίας εὑρίσκομεν τὴν ἐπασχολοῦσαν ἡμᾶς παράστασιν, κεῖνται παρὰ τὴν ἀρχαίαν Σόανδον, μεταξὺ τῆς Ναζιανζοῦ καὶ τῆς Καισαρείας, ἐν τῇ παλαιᾷ *μεγάλῃ Καππαδοκίᾳ*, ἡ ὁποία, παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ἀπετέλεσε τὸ θέμα τοῦ *Χαρσιανοῦ* καὶ *τῶν 'Αρμενιακῶν*. Παράδοξοι τοποθεσίαι, πλήρεις λόφων φαλακρῶν, ἐν τοῖς ὁποίοις εἶναι λελατομημένα οἰκήματα, *ἀσκηταριά*, ἐκκλησίαι, μονύδρια, «ἀληθὴς χώρα *χιλίων καὶ μιᾶς ἐκκλησιῶν*».

'Εκ τῶν ἐσχάτως ἐκθεσάντων τὰ τῆς περιηγήσεως Rott καὶ Grégoire συνάγω ἐνταῦθα πάντα τὰ ὑπ' αὐτῶν μνημονευόμενα παραδείγματα τῆς παραστάσεως τῆς διὰ τοῦ *"Υδατος* δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, τονίζων συγχρόνως ὅτι δὲν θεωρῶ ταῦτα τὰ μόνα ὑπάρχοντα εἰς τὴν Καππαδοκίαν, καὶ ὅτι δὲν παρέχω εἰς τοὺς ἀναγνώστας μου πλήρη καταγραφὴν τῆς εἰς τὴν μακρινὴν ταύτην 'Ελληνικὴν γωνίαν εἰκονογραφίας τοῦ *"Υδατος τῆς ἐλέγξεως*.

2. *Τὸ "Υδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ.*

Εἰς τὴν κοιλάδα, τὴν καλουμένην σήμερον Soghanly-Déré, τὴν κοιλάδα τῆς ἀρχαίας Σοάνδου, σώζεται ἡ ἀπεικόνισις εἰς τὸ ναΐδιον Münchil-Kilissé. Εἰς τὴν καμάραν τῆς Β. κλιτῆς εἶναι κατὰ σειρὰν ἐφ' ὑγροῖς ἐζωγραφημέναι αἱ ἑξῆς παραστάσεις· *ὁ Χρησμὸς τῷ Ζαχαρίᾳ δοθεὶς* ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου περὶ τῆς Παρθένου, — ὁ πρὸς τὴν 'Ελισάβετ *ἀσπασμὸς τῆς Παρθένου*, — καὶ ἡ σκηνὴ τῆς Δοκιμασίας. *'Η 'Ανάβασις εἰς Βηθλεέμ* κλείει τὴν σειράν [3]).

[1]) Kleinasien, ein Neuland der Kunstgeschichte, ἐν Λιψίᾳ 1903, σ. 103 ἑξ.

[2]) *Rott*, Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien (Studien über christl. Denkmäler), ἐν Λιψίᾳ, 1898, σ. 81 ἑξ. -- *Grégoire*, Rapport sur un voyage d'exploration dans le Pont et en Cappadoce (Bulletin de Corresp. Hellénique, XXXIII, 1909, καὶ ἀνατυπ.), σ. 78 ἑξ.

[3]) *Rott*, ἔνθα ἀν. σ. 128 ἑξ.

Εἰς τὸν ναΐσκον Balyq-Kilissé βλέπομεν: *τὸν Χαιρετισμόν,* — «ΤΟ ΥΔΟΡ Τȣ ΕΛΕΓΜΟΥ», — τὴν *'Ανάβασιν εἰς Βηθλεέμ* [1]). Ὁ μέγας ἱερεὺς λέγεται Ζαχαρίας, ὡς καλεῖται ἤδη εἰς ἀπόκρυφα χειρόγραφα, καὶ οἷον θὰ ἴδωμεν καὶ εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ Καχριὲ τζαμί. Τείνει πρὸς τὴν Μαρίαν τὸ μέγα ἐν εἴδει κέρατος ποτήριον [2]), *τὸ ῥυτὸν* θὰ ἔλεγον, ὁ δὲ Ἰωσὴφ ἀναμένων ἵσταται ὄπισθεν. Εἰς τόπον δὲ καλούμενον Susam Bayry, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου: *τὸν Χαιρετισμόν, τὸν 'Ασπασμόν, τὸ Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως* [3]). Τὴν σκηνὴν ἀπαντῶμεν καὶ εἰς ναὸν τῆς κοιλάδος Göreme, — Hemsbey-Kilissé, ἔχοντα πλούσιον τὸν εἰκονογραφικὸν κύκλον: *Χαιρετισμός, Ὄνειρον τοῦ Ἰωσήφ, τὸ Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως* κάτωθεν τοξοειδοῦς ἀρχιτεκτονήματος ναοῦ, ὁ *'Ασπασμός* [4]). Προσέτι καὶ εἰς τοὺς τοίχους τῆς σπουδαιοτέρας ἐκκλησίας τοῦ Göreme, εἰς τὸ Καθολικόν, ὅπου συνήρχοντο ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος οἱ κάτοικοι τοῦ μοναχικοῦ καὶ ἀσκητικοῦ συνοικισμοῦ πρὸς λειτουργίαν, μικρὰν Ἁγίαν Σοφίαν ἐν σπηλαίῳ: *Χαιρετισμός,* — *'Ασπασμός,* — *τὸ Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως,* ὅπου μέγας ἀρχιερεὺς ὁ Ζαχαρίας, — *ἡ 'Ανάβασις εἰς Βηθλεέμ,* — *ἡ Γέννησις* [5]). Ἡ τελειότερον διατηρουμένη καὶ ἡ καλλίστη ἐκκλησία τῆς τοποθεσίας τῆς Σοάνδου εἶναι ἡ τῆς *Ἁγίας Βαρβάρας,* ὅπου, ὡς καὶ εἰς σειρὰν ναϊδίων τῆς κοιλάδος ταύτης, ἡ σκηνὴ τῆς Δοκιμασίας ἀποτελεῖ μέρος τῶν τεσσάρων εἰκόνων, αἵτινες κατέχουσι τὸν θόλον: *Χαιρετισμός,* — *'Ασπασμός* — *Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως,* — *Γέννησις* [6]). Ἔκπληξιν προξενεῖ, παρατηρεῖ ὁ κ. Grégoire [7]), ἡ ἐκτάκτως συχνὴ ἀπεικόνισις τῆς σκηνῆς ταύτης εἰς τοὺς εἰκονογραφικοὺς κύκλους τοῦ Soghanly καὶ τοῦ Göreme. Ἡ μεγάλη δ', ἐπιλέγει σημασία, ἡ ἀποδιδομένη εἰς τὸ Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως, εἶναι βεβαίως τὰ μάλιστα ἄξιον παρα-

[1]) *Rott,* αὐτ. σ. 129.

[2]) «*Trinkhorn*», λέγει ὁ *Rott* (ἔνθα ἀν.).

[3]) *Rott,* ἔνθα ἀν. σ. 207.

[4]) Αὐτ. σ. 235. — Ὁ *Grégoire* (ἔνθα ἀν. σ. 88) σημειώνει διὰ τὸν αὐτὸν ναὸν εἰς τὴν καμάραν τῆς δεξιᾶς κλιτῆς: *Γέννησις, 'Ασπασμός, Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως.*

[5]) *Rott,* ἔνθα ἀν. σ. 225.

[6]) *Grégoire,* ἔνθα ἀν. σ. 108. Πρβ. *Rott,* ἔνθα ἀν. σ. 147.

[7]) Ἔνθα ἀν. σ. 108.

τηρήσεως καὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον χαρακτηριστικὸν τῶν καππαδοκικῶν τούτων τοιχογραφιῶν.

Οὕτως εἰς τὴν μακρινὴν ταύτην ἑλληνικὴν χώραν ἐν μέσῳ ἐρήμου σήμερον ἐν σπηλαίοις μοναχικοῦ καὶ ἀσκητικοῦ συνοικισμοῦ, εὑρίσκομεν ἐκτάκτως συχνὴν τὴν παράστασιν τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, καὶ μάλιστα εἰς θέσιν περίοπτον εἰκονιζομένην. Δεικνύει δὲ τοῦτο ὁποία τιμὴ ἀπεδίδετο ἐν Καππαδοκίᾳ εἰς τὴν διὰ τῆς τέχνης παράστασιν καὶ εἰκονικὴν ἐξύμνησιν τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου.

'Αλλὰ πόθεν ἡ τοσαύτη διάδοσις τῆς διὰ τῆς εἰκόνος ἐξυμνήσεως τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου, καὶ κατὰ τίνας χρόνους ἐξεικονίσθη αὕτη ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν σπηλαίων τῆς Καππαδοκίας; Μεταξὺ τῶν ναϊδίων τούτων διεσώθησαν, εὐτυχῶς, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Στρυγόφσκης, πολλαὶ ἐπισήμως χρονολογημέναι ἐπιγραφαί, ἤτοι ἐπίσημα ἀναφέρουσαι πρόσωπα [1]). 'Εν ἐπιγραφῇ σωζομένῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς *'Αγίας Βαρβάρας*, τὴν ὁποίαν ἀνέγνωσαν ὁ Smirnov, ὁ Rott καὶ τελειότερον ὁ Grégoire, εὑρίσκομεν, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἐτοιχογραφήθη «ἐπὶ βασιλείας Κο[νστ]αντήνου [καὶ Β]ασ[ιλ]είου . . », ἤτοι μεταξὺ τοῦ 976 καὶ 1025. Παρατηρήσεις τινὲς τοῦ Grégoire τεχνικαὶ δεικνύουσι τὴν συμφωνίαν τῶν εἰκονογραφικῶν κριτηρίων μετὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς παρεχομένης βεβαίας χρονολογίας [2]). *3. Χρονολόγησις.*

'Ασφαλῶς κατ' ἀκολουθίαν γνωρίζομεν, ὅτι ἓν τῶν ἐν σπηλαίοις ναϊδίων τούτων τῆς Καππαδοκίας ἱστορήθη τὰ τέλη τοῦ Ι', τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι περὶ τὸν χρόνον τοῦτον, περὶ τὸ 1000 μ. Χ., ἂν τάξωμεν τὴν τέχνην τοῦ μοναχικοῦ τούτου συνοικισμοῦ δὲν θὰ σφάλωμεν πολύ [3]). Διότι, ἂν καὶ πληροφορίας περὶ τῆς τεχνικῆς τῶν τοιχογραφιῶν δὲν ἔχομεν, ὅμως ἐκ τῆς παρὰ τῷ Rott καὶ τῷ Grégoire ἀπαριθμήσεως τῶν παριστανομένων σκηνῶν, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐπιμόνως οἱ αὐτοὶ εἰς πάντας

[1]) *Kleinasien*, σ. 204.

[2]) *Strzygowski*, αὐτ. — *Rott*, ἔνθα ἀν. σ. 146. — *Grégoire*, ἔνθα ἀν. σ. 105 ἑξ.

[3]) Μεταξὺ τῶν τοιχογραφιῶν τούτων θὰ εἶναι καὶ πολλαὶ παλαιότεραι, ὡς δεικνύει, κατὰ τὸ σύνηθες ἄλλως, διπλοῦν στρῶμα κονιάματος (πρβ. *Rott*, σ. 126, 207).

τοὺς ναΐσκους ἐπαναλαμβάνονται εἰκονογραφικοὶ κύκλοι, συνάγω ὅτι αὗται ἔχουσιν ἀναλογίαν καὶ κατὰ τὴν παράστασιν καὶ κατὰ τὴν εἰκονογραφικὴν τάξιν. Εὐρυτέρας ὅμως πληροφορίας, ὡς εἶπον, περὶ τῆς τεχνικῆς, καὶ τῆς εἰκονογραφίας τῆς ἀσκητικῆς ταύτης τέχνης δὲν μᾶς δίδουσιν οὔτε ὁ Rott, οὔτε ὁ Grégoire. Ἡ ἐργασία τοῦ πρώτου εἶναι «παραστατικὴ καὶ περιγραφική», ὁ ἕτερος παρέχει ἔκθεσιν ἁπλῆν (rapport) τῆς περιηγήσεώς του, ἀξιόλογον, ἀλλ' ἐσπευσμένην. Καὶ τοῦ μὲν Rott ἡ ἐργασία θὰ συμπληρωθῇ διὰ τῆς τοῦ συνοδοῦ αὐτοῦ δρος K. Michel, ὁ ὁποῖος θὰ ἐκδώσῃ «συστηματικὴν καὶ ἱστορικὴν» ἔρευναν[1]), ὁ δὲ Grégoire λέγει, ὅτι ἐν τῇ προσεχῶς ἐκδοθησομένῃ λεπτομερεῖ περιγραφῇ τοῦ Πατρὸς de Jerphanion, θέλει αὐτὸς ἀναλάβει τὴν εἰκονογραφικὴν μελέτην τῶν τοιχογραφιῶν[2]). Τότε θὰ ἔχωμεν, ἐλπίζω, καὶ λεπτομερῆ καταγραφὴν τῶν ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ παραστάσεων τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως*, καὶ περιγραφήν, ὥστε εἰς ὁριστικώτερα περὶ αὐτῶν νὰ φθάσωμεν συμπεράσματα.

4. *Εἰκονογραφία.* Ἤδη θέλω προσπαθήσει εἰς ὅσας βραχυτάτας μνείας εὑρίσκω παρὰ τῷ Rott καὶ Grégoire νὰ διΐδω χαρακτηριστικάς τινας λεπτομερείας καὶ νὰ σημειώσω σημαντικάς τινας ἀναλογίας μετὰ τῶν παλαιοτέρων παραστάσεων.

Καὶ πρῶτον μοὶ προξενεῖ αἴσθησιν ἡ παρατήρησις τῆς εἰκονογραφικῆς διατάξεως, κατὰ τὴν ὁποίαν σχεδὸν πάντοτε ἀμεταβλήτως διαδέχονται ἀλλήλας αἱ παραστάσεις: *Χαιρετισμός*, — *Ἀσπασμός*, — *Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως*, — *Γέννησις* εἶναι ἡ συνηθεστάτη τάξις. Συχνὴν ἔχομεν πρὸ τῆς *Γεννήσεως* τὴν *Ἀνάβασιν εἰς Βηθλεέμ*, σπανιώτερον, πρὸ τοῦ *Ὕδατος*, τὸ *Ὄνειρον τοῦ Ἰωσήφ*[3]), κατὰ τὴν πληρεστέραν εἰκονογραφικὴν διαδοχὴν τῶν γεγονότων. Ἡ τοιαύτη εἰκονογραφικὴ διάταξις φέρει ἀμέσως εἰς τὸν νοῦν τὴν τῶν ῥαβεννατικῶν διπτύχων καὶ τῶν ἄλλων ἐλεφαντίνων παραστάσεων[4]).

Ἡ διαδοχὴ εἶναι ἀληθῶς καὶ ἡ φυσικὴ τῆς ἐξελίξεως τῶν γεγο-

[1]) *Rott*, ἔνθα ἀν. σ. VII.
[2]) *Grégoire*, ἔνθα ἀν. σ. 79.
[3]) Βλ. ἀνωτ. σ. 471 ἑξ.
[4]) Βλ. ἀνωτ. σ. 485 ἑξ.

νότων, ἅμα δὲ καὶ τῆς διηγήσεως τῶν 'Αποκρύφων. 'Εν τούτοις ἡ ταυτότης τῶν παραστάσεων, τὸ ὅτι συγκεντρώνονται αἱ παραστάσεις αὗται εἰς τὰς αὐτὰς καμάρας καὶ ἁψῖδας καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν *τυπικὴν* τάξιν δύναται νὰ μᾶς ὑπενθυμίση τὰς ἀπεικονίσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, τὰ ἐλεφάντινα μνημεῖα τῆς 'Ραβέννης, ὅ ἐστὶ τῆς ἑλληνικῆς χριστιανικῆς ἀνατολῆς.

'Αλλὰ καὶ ἄλλη τις παρατήρησις μᾶς φέρει εἰς τὴν τέχνην τὴν χριστιανικὴν ἀνατολικήν. Εἰδήσεις, ὡς εἶπον, δὲν ἔχομεν περὶ τῆς τεχνικῆς τῶν τοιχογραφιῶν· ἀλλὰ τὰ εἰς τὰς δημοσιευθείσας ὀλίγας εἰκόνας αὐτῶν [1]) πλαισιοῦντα τὰς παραστάσεις πλατέα καὶ ἐν χλιδῇ κοσμήματα, ἐν μέρει τῶν μορφῶν οἱ τύποι, ἐμφαίνουσι τέχνην ἀνατολικήν, καίτοι καθόλου ἔχουσαι τὸν χαρακτῆρα τῆς μέσης βυζαντινῆς τέχνης, ὡς λέγει ὁ Στρυγόφσκης [2]). Ἕνα τῶν ναῶν τούτων νομίζει ὁ αὐτὸς τεχνοκρίτης ζωγραφηθέντα ὑπό τινος 'Αρμενίου, αἱ δὲ διακοσμήσεις καὶ τὰ γεωμετρικὰ αὐτῶν σχήματα τοῦ ἐνθυμίζουν τὰς τῶν χριστιανικῶν σπηλαίων τῆς Αἰγύπτου. [3]) Μὴ δυνάμενοι, ἐξ ἐλλείψεως εἰδήσεων, βέβαιόν τι νὰ ἰσχυρισθῶμεν, δυνάμεθα δ' ὅμως νὰ θεωρήσωμεν εὔλογον τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐλεφαντίνων λεπτουργημάτων: καππαδοκικαὶ τοιχογραφίαι δυνατὸν νὰ ὑπῆρχον καὶ παλαιότεραι, καὶ ἡ παράδοσις εἴτε ἡ ἀπὸ στόματος εἴτε ἡ τεχνικὴ τῶν ἐλεφαντίνων ὀστῶν δὲν διεκόπη βεβαίως. Συνεχιζομένη αὕτη κατὰ χρόνον εἰς τὰ ἐλεφάντινα μνημεῖα μετεδόθη πιθανώτατα ἀπὸ τούτων εἰς τὰς καππαδοκικὰς τοιχογραφίας, αἱ ὁποῖαι, ταύτην ἔχουσι τὴν σπουδαιότητα, ὅτι συνδέουσι τὰς δύο ταύτας παραδόσεις καὶ τὴν πίστιν εἰς τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις ἀπὸ τῶν παλαιῶν χριστιανικῶν ἕως τοὺς χρόνους τῆς ὡρίμου πλέον βυζαντινῆς τέχνης. Προσθέτουσι μάλιστα εἰς τὴν ἀπέριττον παράστασιν τῆς παλαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης καὶ καὶ τὸ *Ὄνειρον* τοῦ Ἰωσὴφ, καὶ αὐτὸν τὸν Ἰωσὴφ ὑποβαλλόμενον

[1]) Παρὰ τοῖς *J. Strzygowski*, Kleinasien, σ. 203, 205. — *Rott*, ἔνθα ἀν. πίν. σ. 80, σ. 131 (*Grégoire*, σ. 109), 137, 148 (*Grégoire*, σ. 107), 212, 213, 215, 218 ἑξ., πίν. σ. 230, σ. 232. — *Grégoire*, τὰς ἀν. καὶ σ. 83, 105, 110.

[2]) Kleinasien, σ. 204· πρβ. σ. 201.

[3]) Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον τὸν εἰκονιζόμενον Παντοκράτορα καλεῖ ὁ Στρυγόφσκης «αἰγυπτιακὴν τοιχογραφίαν». Ἑκατέρωθεν αὐτοῦ μία κοπτικὴ καὶ μία ἀρμενικὴ ἐπιγραφή· ἔνθα ἀν. σ. 204.

εἰς τὴν δοκιμασίαν, προπαρασκευάζουσαι οὕτω τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν, οἵαν μετ' ὀλίγον θὰ εὕρωμεν, τῆς εἰκονογραφικῆς ἱστορίας τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου.

β'. — Τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ τῆς Μονῆς τῆς Χώρας.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον αἱ τοιχογραφίαι τῶν ἐν σπηλαίοις ναϊδίων τῆς Καππαδοκίας, αἱ ἐξυμνοῦσαι εἰς μεγάλους πίνακας παραστάσεως, καὶ ὄχι πλέον εἰς ἀπομεμακρυσμένην μοναστικὴν τέχνην, διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως* τὴν ἁγνείαν τῆς Θεοτόκου. Μετὰ δύο αἰῶνας, τὸν ΙΒ,' εὑρίσκομεν τὴν παράστασιν εἰς ναὸν περιλάμπρου κέντρου τῆς βυζαντινῆς ἐπιδράσεως, εἰς τὸν ἐν Ἑνετίᾳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

1. *Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ Ἁγ. Μάρκου.*

Εἰς τὸ ἀγλάϊσμα τοῦτο τῆς βυζαντιακῆς τέχνης ἡ παράδοσις δὲν εἶναι πλέον ἡ ἁπλῆ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων. Ὁ μέγας ἀρχιερεύς, ἀντὶ τῶν ἁπλῶς ὑπεμφαινομένων ἀρχιτεκτονημάτων, ἵσταται ὑπὸ κιβώριον, τοὺ ὁποίου πλουσίως, ἂν καὶ ἀδεξίως, διαγράφονται οἱ κιονίσκοι καὶ αἱ ἁψῖδες. Εἰς τὸ βάθος δὲ τοῦ κιβωρίου διαφαίνονται ἄλλα ἀρχιτεκτονήματα, εἰς τὸ κάτω δὲ μέρος τὸ κιβώριον εἶναι κλειστὸν κατὰ τὴν καλὴν βυζαντινὴν τοιχοδρομίαν ἰσοδόμων μετὰ πλίνθων ἐναλλασσόντων λίθων. Ὁ ἱερεὺς κρατῶν δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὸ ἀγγεῖον, *κάλπην*, περιέχουσαν τὸ *Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως*, παραδίδει αὐτὴν εἰς τὴν Θεοτόκον, ἥτις ἐν στάσει ἱκεσίας προτείνει μικρὸν ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ὅπως λάβῃ αὐτήν. Ὄπισθεν αὐτῆς ὁ Ἰωσήφ, εἰς τὴν ἀριστερὰν κρατῶν εἰλιτόν, ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ὡσεὶ παρορμῶν αὐτὴν εἰς τὴν πρᾶξιν, ὡς ὁ ἄγγελος τοῦ Θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ (ἀνωτ. σ. 475). Ἀκολουθεῖται δ' ὁ Ἰωσὴφ ὑπὸ δύο προσώπων νεωτάτων, προφανῶς τῶν κατὰ τὰ Ἀπόκρυφα υἱῶν αὐτοῦ. Παρατήρησε ὅτι ἡ Θεοτόκος δὲν περιβάλλεται διὰ φωτοστεφάνου τὴν κεφαλήν, πιθανὸν ὡς ὑποβαλλομένη εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς ἁγνείας, ἂν μὴ τοῦτο προέρχεται ἐξ ἁπλῆς παραλείψεως τοῦ ἰχνογράφου. Οὐδὲ τὰ ἄλλα πρόσωπα κοσμεῖ ὁ στέφανος, ἐνῷ εἰς πάντα τὰ ἄλλα μνημεῖα,

ἐπὶ τῶν ὁποίων εἰκονίζεται ἡ *Δοκιμασία*, πλὴν τῶν παλαιοτάτων ἐπὶ ἐλεφαντίνων ὀστῶν, δὲν παραλείπεται οὐδὲ εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰωσήφ, οὐδὲ εἰς τὸν μέγαν ἀρχιερέα πρὸς διάκρισιν τῶν ἄλλων ἱερέων τοῦ ναοῦ, οἱ ὁποῖοι πολλάκις συμπαρίστανται εἰς παραστάσεις τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου.

Ἡ σκηνὴ παριστάνει ἀναμφιλέκτως τὴν διὰ τοῦ *Ὕδατος* δοκιμασίαν τῆς Θεοτόκου ὡς ἤδη ὀρθῶς, ἀλλ' ἐν παρόδῳ, ἡρμήνευσεν αὐτὴν ὁ Ποκρόφσκης.[1]) Ἀλλ' ἡ σκηνὴ λίαν ἐνωρὶς παρενοήθη ὄχι μόνον ὑπὸ

Εἰκ. 7. — *Ψηφιδωτὸν τοῦ 'Αγίου Μάρκου* (Kreutz, πίν. XLII).

[1]) Evangelije, σ. 23. — *Ἀπεικόνισις*: Βλ. εἰκ. 7. — Εἰς τὸ λεύκωμα τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Ἁγίου Μάρκου: *Giovanni* e *Luigia Kreutz*, Musaïci non compresi negli spaccati geometrici nell' interno della Basilica di San Marco, ἐν Ἑνετίᾳ 1881, πίν. XLII, εἰκ. 2 — Ἀναπαράστασις παρὰ Pokrovski, ἔνθα ἀν. - Καλλίστη παρὰ *Rohault de Fleury*, L'Évangile, Études archéologiques et iconographiques, Tours 1874, τ. Α', πίν. VIII.

τῶν περιγραψάντων τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἀλλ' ἤδη καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν παλαιῶν ἀνακαινιστῶν τοῦ ψηφιδωτοῦ. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἔμεινεν ἀπαρατήρητος, θεωρηθεῖσα ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ ἱερέως παράδοσις εἰς τὴν Μαρίαν τοῦ ἀγγείου τοῦ περιέχοντος τὸ ὑγρόν, διὰ τοῦ ὁποίου θέλει βάψει τὴν πορφύραν (πρβ. ἀνωτ. σ. 485).

Παράστασιν τοιαύτην ἀγνοῶ ἐν τῇ Βυζαντιακῇ εἰκονογραφίᾳ, ὑποθέτω δὲ ὅτι καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ χριστιανικῇ δὲν θὰ ὑπάρχῃ. Παραπλησία εἶναι παράστασις, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ μέγας ἀρχιερεὺς παραδίδει εἰς τὴν Θεοτόκον τὴν πορφύραν· ἀλλὰ καὶ αὕτη λίαν σπανία: τοιχογραφία τοῦ Καχριὲ Τζαμί [1]), μικρογραφία τῶν *Λόγων* εἰς τὴν Θεοτόκον, χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου [2]), πολυτίμων μνημείων τέχνης, περὶ τῶν ὁποίων θέλω μακρότερον λόγον κάμει, καὶ ἴσως τοιχογραφία εἰς τὴν *Ἁγίαν Σοφίαν* τοῦ Κιέβου. Ἡ παράστασις ἐν τῇ μικρογραφίᾳ ταύτῃ ἐπιγράφεται «ἡ ἀπὸ τοῦ ναοῦ εἰς τὴν Παρθένον παράδοσις τῆς πορφύρας». Συνηθεστέρα εἶναι, ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος ἕως τοῦ ΙΒ' εἰκονιζομένη ἐξ ἀναμνήσεων ἀρχαίων, ἡ Παρθένος, χριστιανικὴ Πηνελόπη, ἀσχολουμένη εἰς τὸ νὰ ὑφαίνῃ τὴν πορφύραν: «καὶ λαβοῦσα τὴν πορφύραν ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτῆς καὶ εἷλκεν αὐτήν». [3])

Ὅτι δὲ ἐνταῦθα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν ἀπεικόνισιν σχέσιν ἔχουσαν μὲ τὴν *πορφύραν καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ*, δεικνύει, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τοῦτο τὸ σημαντικόν, ὅτι ἡ Θεοτόκος ἀκολουθεῖται ὑπὸ μορφῶν ἀνδρικῶν. Ἂν ἐπρόκειτο περὶ τῆς πορφύρας θὰ εἰκονίζοντο μετ' αὐτῆς καὶ αἱ ἄλλαι ἑπτὰ *ἀμίαντοι παρθένοι* τῶν Ἀποκρύφων, οἷαι καὶ ὄντως εἰκονίζονται εἰς τὴν μικρογραφίαν τῶν *Λόγων* εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ τὴν τοιχογραφίαν τοῦ *Καχριὲ Τζαμί*.

2. *Παρανόησις τῆς παραστάσεως.* Τοιαύτην, ὡς εἰκονίζουσαν τὴν παράδοσιν τῆς πορφύρας, ἐνόμισαν τὴν παράστασιν οἱ Ἰταλοὶ ἐπιστήμονες, οἱ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν

[1]) *Schmit*, Kachrié—djami, σ. 150· πρβ. σ. 72 ἑξ.

[2]) *Rohault de Fleury*, La Sainte Vierge, σ. 429, πίναξ LXXIV.

[3]) *Πρωτοευαγγέλιον* κεφ. XI (ἐκδ Tischendorf, σ. 21).—Πρβ. *A. Venturi*, La Madonne (γαλλ. ἔκδ.), σ. 141 ἑξ.

Camillo Boito περὶ τοῦ Ἁγίου Μάρκου γράψαντες.[1]) Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῆς παρανοήσεως εἶναι πολὺ παλαιοτέρα.

Ὑπὲρ τὴν Θεοτόκον εἶναι γεγραμμένον τὸ ἀπαραίτητον ΜΡ ΘΥ, ὑπὲρ τὴν ὅλην δὲ παράστασιν, ἡ ἐπιγραφή: QVO TINGAT VELA PARAVIT. Ἡ παρανόησις προέρχεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ ψηφιδογράφου, ἢ μήπως ἐκ τοῦ μεταγενεστέρου ἀνακαινιστοῦ τῶν τοιχογραφιῶν; — γνωστὸν εἶναι, ὅτι τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Ἁγίου Μάρκου πλειστάκις ἐπεσκευάσθησαν, τινὰ δὲ καὶ ὅλως ἀνεκαινίσθησαν τὸν Iϛ' αἰῶνα κατὰ τὸ ἀρχικὸν ὅμως βυζαντινὸν σχέδιον. Ἡ ἐπιγραφὴ πιθανῶς ἀνήκει εἰς μεταγενέστερον ἀνακαινιστήν, καὶ κλίνω νὰ πιστεύσω, ὅτι οὗτος δὲν ἐνόησε τὸ εἰκονιζόμενον ἀσύνηθες εἰκονογραφικὸν θέμα. Κατὰ τὸ ἐκδεδομένον ὅμως λεύκωμα τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἡ τάξις τῶν παραστάσεων, μετὰ τῶν ὁποίων συνδέεται ἡ τῆς ἁγνείας φαίνεται ὅτι ἔχει ἀλλοιωθῆ: *Χαιρετισμός*, *Δοκιμασία*, (πίν. XLII),—*Ἀσπασμός*. *Ὀνειδισμὸς* (πίν. XLIII),—ἕπεται τὸ *Ὄνειρον* καὶ ἡ *Ἀνάβασις εἰς Βηθλεὲμ* (πίν. XLIV). Κατὰ τὴν εἰκονογραφικὴν διάταξιν, οἵαν εἴδομεν καὶ ἀνωτέρω (σ. 472, 485 ἑξ.), καὶ ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις, μετὰ τὸν *Χαιρετισμὸν* εἰκονίζονται ὁ *Ἀσπασμός*, ὁ *Ὀνειδισμός*. τὸ *Ὄνειρον* ἡ *Δοκιμασία* δὲ μόνον πρὸ τῆς *Ἀναβάσεως εἰς Βηθλεέμ*, πορείαν τὴν ὁποίαν ἀμέσως ἐπορεύθησαν ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία μετὰ τὴν *ἀπόδειξιν τῆς ἁγνείας* αὐτῶν.

Ἡ τοιαύτη τῆς παραστάσεως τῆς *Δοκιμασίας* μετατόπισις καθιστάνει καὶ αὐτὸν τὸν ψηφιδογράφον ὕποπτον τῆς παρανοήσεως ταύτης. Τοῦτο τοὐλάχιστον ὑποστηρίζει ὁ Σμὶτ εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν φιλόφρονα φιλικὴν ἐπιστολήν. Ἡ ἐπιγραφή, λέγει, δεικνύει ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ ἱερέως κρατούμενον ἐν ταῖς χερσὶν ἀγγεῖον εἶναι αὐθεντικόν, καὶ δὲν ὀφείλεται εἰς ἀδεξίαν ἐπισκευὴν ἀντικαταστήσασαν τὴν πορφύραν διὰ τοῦ ἀγγείου. Ἔπειτα ὅτι αὐτὸς ὁ ψηφιδογράφος δὲν ἐνόει τὴν ὑπόθεσιν, τὴν ὁποίαν ὤφειλε νὰ παραστήσῃ κατὰ τὰς δοθείσας εἰς αὐτὸν ὁδηγίας ἢ κατὰ τὴν συλλογὴν τῶν ἰχνογραφημάτων.

Εἰς τὰς διορατικὰς ἀληθῶς ταύτας τοῦ Σμὶτ παρατηρήσεις θὰ εἴχομεν ν' ἀντιτάξωμεν, ὅτι ἡ μὲν ἐπιγραφὴ πιθανὸν καὶ αὕτη νὰ ἐπετέθη κατὰ τὴν τυχὸν ἀνακαίνισιν τοῦ ψηφηδωτοῦ, αἱ ὁδηγίαι δέ,

[1]) *C. Boïto,* La Basilica di San Marco, ἐν Ἑνετίᾳ 1888, σ. 342.

αἱ ὁποῖαι θὰ ἦσαν εἶδος παλαιᾶς *'Ερμηνείας τῆς ζωγραφικῆς τέχνης* πρέπει νὰ εἶχον *τὴν ἑρμηνείαν τῆς ὑποθέσεως*. 'Ως πρὸς δὲ τὴν συλλογὴν ἰχνογραφημάτων, πιθανώτερον νὰ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ψηφιδογράφος ἱστορημένον χειρόγραφον, ὅπερ συνηθέστατον, πάντως δὲ θὰ εὕρισκεν εἰς αὐτὸ καὶ τὴν ἑρμηνείαν. Ἔπειτα μήπως *ἡ παράδοσις τῆς πορφύρας* εἶναι παράστασις συνηθεστέρα εἰς τὴν Βυζαντιακὴν εἰκονογραφίαν ἢ ἡ τῆς Δοκιμασίας; 'Αλλὰ καὶ τὴν μετατόπισιν τῆς παραστάσεως τῆς *Δοκιμασίας* δὲν δύναμαι νὰ θεωρήσω ἂν ὄντως εἶναι βεβαία, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ εἰς τοὺς δημοσιευμένους πίνακας παρατηρουμένη τυχὸν ἀταξία, — καὶ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ διαφεύγῃ τὸν ἐρευνητήν, — νὰ μὴ εἶναι καὶ πραγματική: ἀνάγκη ν' ἀναφέρωμεν τὴν ἔρευναν ἑκάστοτε εἰς τὴν ὑλικὴν ἐπὶ τῶν τοίχων τοποθέτησιν, εἰς τοὺς θόλους καὶ τὰς καμάρας, ὅπου αἱ παραστάσεις διαδέχονται ἀλλήλας κατὰ τάξιν ἀντίστοιχον καὶ ἐναλλάσουσαν.

Οὕτως ἀναμφίβολον θεωρῶ, ὅτι ἡ εἰκονιζομένη ψηφιδογραφημένη παράστασις ἐν τῷ 'Αγίῳ Μάρκῳ εἶναι ἡ διὰ τοῦ *Ὕδατος Δοκιμασία τῆς Θεοτόκου*, ὑποθέτω δ' ὅτι ὁ ψηφιδογράφος κατενόει τὴν ὑπ' αὐτοῦ εἰκονιζομένην *ὑπόθεσιν*, καὶ ὅτι ἡ παρανόησις ἀνήκει μᾶλλον εἰς μεταγενέστερον ἀνακαινιστήν, ἐπιγράψαντα ἢ καὶ μεταγράψαντα τὴν ἀσυνήθη δι' αὐτὸν ἐπιγραφὴν παραστάσεως ἀκατανοήτου καταστάσης ἐπεισοδίου μυθικοῦ, τὸ ὁποῖον ἤρχιζεν ἤδη οὕτως ἐνωρὶς νὰ λησμονῆται.

Ἔχει δὲ σημασίαν τὸ νὰ ἠδυνάμεθα μετ' ἀσφαλείας νὰ εἴπωμεν ποῖος εἶναι ὁ πρῶτος παρερμηνεύσας τὴν παράστασιν, ὁ ψηφιδογράφος ἢ ὁ ἀνακαινιστής. Διότι θὰ ἐγνωρίζομεν ἀπὸ τίνων χρόνων ἤρχισε νὰ καθίσταται ἀκατανόητος ἡ παράστασις καὶ νὰ ἐξαλείφεται, ὡς καὶ ἐξ ἄλλων τεκμηρίων θὰ ἴδωμεν, ἡ μνήμη καὶ ἡ πίστις εἰς τὴν παλαιὰν ἀπόκρυφον περὶ τοῦ ἐλέγχου τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου διήγησιν.

3. *Τὸ ψηφιδωτὸν τῆς Μονῆς τῆς Χώρας.*

Διότι καὶ εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸν τῆς *Μονῆς τῆς Χώρας*, τὸν γνωστότερον ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς μετατροπῆς αὐτοῦ *Καχριὲ-τζαμί*, συναντῶμεν παράστασιν (ἀρχῶν ΙΔ΄ ἐκ.), τὴν ὁποίαν ὁ Σμὶτ θεωρεῖ ὡς τὴν τῆς *Δοκιμασίας*, καὶ παρανόησιν αὐτῆς, καὶ μάλιστα πάλιν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ. Εἰς τὰ πολυσήμαντα διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς

Βυζαντιακῆς τέχνης ψηφιδωτὰ τοῦ ναοῦ τούτου, τὰ ὁποῖα ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ καὶ διεξοδικότητι ὡς καὶ εὐρύτητι γνώσεως μελετᾷ ὁ Ῥῶσος βυζαντιολόγος, μετὰ τὴν παράστασιν τοῦ *'Ιωσὴφ ὀνειδίζοντος τὴν Θεοτόκον*, βλέπομεν τὸν μέγαν ἀρχιερέα ἱστάμενον μόνον παρὰ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν. 'Ιδοὺ ἡ περιγραφὴ κατὰ τὸν Σμὶτ [1]): Ὁ Ζαχαρίας παρίσταται μόνος, ἱστάμενος παρὰ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν, ἔχει ὅμως τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον οὐχὶ πρὸς τὴν Τράπεζαν, ἀλλὰ πρός τινα ἢ πρός τι ἐνώπιον αὐτῆς. Ποῖον γεγονὸς ἠθέλησε νὰ εἰκονίσῃ ὁ καλλιτέχνης, οὐδεμίαν ἔχομεν νύξιν. Καὶ ἡ ἐπιγραφὴ Η ΠΡΟC[ευχὴ τοῦ Ζαχαρίου] ὄχι μόνον οὐδὲν ἑρμηνεύει ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον δὲν σχετίζεται πρὸς τὴν στάσιν καὶ τὴν χειρονομίαν τοῦ Ζαχαρίου.

Εἰς τὸν ψηφιδογράφον τοῦ ναοῦ τῆς Χώρας ὁδηγὸς ἦτο ὁ ἀνατολικὸς εἰκονογραφικὸς κύκλος, οἷος διεμορφώθη εἰς τὴν Συρίαν συναπαρτισθεὶς τὸν Ε'—Ϛ' αἰῶνα, καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ἐσωνάρθηκος ἀνακαινισθεὶς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ὑπὸ ἐπισήμου ἀνδρός, τοῦ λογοθέτου τοῦ Γενικοῦ Θεοδώρου τοῦ Μετοχίτου [2]). Εἰς τὸν εἰκονογραφικὸν τοῦτον κύκλον θέσιν τιμητικὴν κατεῖχον αἱ κατὰ τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἀπόκρυφα ἀπεικονίσεις ἐκ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου. Ταῦτα ἀπέδειξεν ἤδη πειστικῶς ἡ ἐπισταμένη τοῦ Σμὶτ ἔρευνα [3]), εἶναι ἄλλως τοῦτο μία τῶν σπουδαιοτάτων *θέσεων* τοῦ πολυτίμου βιβλίου του. Ὁ κύκλος οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ περατοῦται εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ 'Ιωσὴφ εἰς τὴν *ὠγκωμένην* Παρθένον. Εἰς τὸν κύκλον αὐτὸν βεβαίως θὰ εἰκονίζετο τὸ τόσον προσφιλὲς εἰς τοὺς καλλιτέχνας τῆς 'Ανατολῆς ἐπεισόδιον τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως*. Τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς συνθέσεως τῆς παραστάσεως τῆς *Δοκιμασίας* πρέπει νὰ εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ Καχριέ-τζαμί. Ὅτι δὲ ἡ ἐπι-

[1]) Kachrié-djami, σ. 155 ἑξ. πρβ. σ. 74.—Τὸ ψηφιδωτὸν ἰδὲ εἰς τὸ *Λεύκωμα*: Kachrié-djami, Albom k XI tomou Izv. roussk. arch obch v K/polie (=Λεύκωμα εἰς τὸν ΙΑ' τ τοῦ Δελτίου τοῦ ἐν ΚΠ. Ῥωσ. 'Αρχ. 'Ινστ.-τούτου), ἐν Μονάχῳ 1906 (πίνακες 92, ἀπεικονίσεις τοιχογραφ. 171).—Βλ. πίν. XXXI, ἀρ. 87.

[2]) Περὶ τοῦ περισπουδάστου πολιτικοῦ καὶ πολυΐστορος τούτου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἀποθανόντος τὸ 1332, βλ. Schmit, ἔνθα ἀν. σ. 41—43.—Πρβ. τὸ λαμπρὸν ἄρθρον, τοῦ *Ch. Diehl,* Les mosaïques de Kachrié-djami (Études Byzantines, ἐν Παρισίοις 1905), σ. 396-406

[3]) *Schmit*, ἔνθα ἀν. σ. 133 ἑξ., 140, ἑξ. 156, 224 κἀλλ.

γραφή, ἐπιλέγει ὁ Σμίτ, δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν παριστανομένην ὑπόθεσιν, — «τοῦτο θεωρητέα ἁπλῆ ἀβλεψία, ἢ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ μεταγενέστερος βυζαντινὸς τεχνίτης δὲν ἐνόησε τὸ πρωτότυπόν του, δὲν ἐγνώριζεν ἴσως οὐδόλως τὰς παλαιὰς συριακὰς παραδόσεις, τὰς ὁποίας ἐξεικόνιζεν ὁ παλαιὸς Σύρος τεχνίτης».

4. *Προσευχὴ τοῦ Ζαχαρίου.* Εἰς τὴν μετὰ πολλῆς ἐπινοίας ἐκτιθεμένην ταύτην γνώμην τοῦ Σμὶτ δὲν δύναμαι νὰ πεισθῶ καὶ νὰ πιστεύσω, ὅτι τὸ ἐν μέρει κατεστραμμένον ψηφιδωτὸν τοῦτο παριστᾷ τὴν δοκιμασίαν τῆς Θεοτόκου. Ὁ ἀρχιερεὺς ἵσταται ἐν στάσει τελείᾳ προσευχῆς μικρὸν ὑψῶν τὰς χεῖρας. 'Αληθῶς βλέπει τι ἐνώπιον αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναι φυσικὸν ὅτι θὰ εἶναί που τὸ βλέμμα του ἐστραμμένον. Ὁ ἱερεὺς κατέχει ὄντως τὸ μέσον τῆς παραστάσεως, ἑκατέρωθεν αὐτοῦ εἶναι οὕτω συμμετρικως ἀρχιτεκτονήματα καὶ οὕτως ἁρμοζόντως κατακλείεται ἡ παράστασις, ὥστε ἀναντίρρητον, ὅτι ὁ ἱερεὺς εἰκονίζεται μόνος. Ἡ δοκιμαζομένη Παρθένος θὰ εἰκονίζετο πλησίον που εἰς ἄλλην παράστασιν; 'Αλλὰ διατὶ μόνη καὶ μακρὰν τοῦ ἱερέως; Τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς παραστάσεως εἰς οὐδεμίαν εἶναι ὅμοιον, ὡς νομίζει ὁ Σμίτ, οὐδαμοῦ ἡ στάσις αὕτη τοῦ ἱερέως συναντᾶται. Εἰς τὰς παλαιοτέρας ὁ ἱερεὺς παρακινεῖ τὴν Θεοτόκον εἰς τὴν πρᾶξιν τὴν μέλλουσαν νὰ δοξάσῃ αὐτήν, εἰς πάσας τὰς μεταγενεστέρας ὁ ἱερεὺς κρατεῖ καὶ προσεγγίζει εἰς τὰ χείλη αὐτῆς, ἢ καὶ σπανιώτερον, εἰς τὸν Ἅγιον Μᾶρκον τῆς Ἑνετίας, δίδει τὸ ἀγγεῖον εἰς αὐτήν.

Ἡ παράστασις αὕτη εὑρίσκεται εἰς τὸν ἐσωνάρθηκα τοῦ Καχριὲ τζαμὶ ὡς πᾶσαι αἱ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου, εἰς σταυροθόλιον αὐτοῦ ὑποθέτω, κρίνων ἐκ τῶν πινάκων, βεβαίως δὲ εἰς λοφεῖον (pendentif) τοῦ σταυροθολίου. Εἰς τὸ ἕτερον λοφεῖον παρίσταται *ὁ εἰς τὸ φρέαρ Χαιρετισμὸς* (ἀμφότεραι αἱ παραστάσεις εἰς τὸν αὐτὸν πίνακα XXXI, ἀρ. 85 *ὁ Χαιρετισμός*, ἀρ. 87 ἡ ***Προσευχή***). Πρὸ τῆς Προσευχῆς κατὰ τὴν τάξιν τῶν ἀπεικονίσεων παρίσταται διπλῆ σκηνή: ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ἰωσὴφ «εἰς τὰς οἰκοδομάς», καὶ ἡ ἐπάνοδος, ὅτε εὑρίσκεται πρὸ τῆς φοβερᾶς ἀμφιβολίας: «Μαρία, τί τὸ δρᾶμα τοῦτο;» (πίν. XXX, ἀρ 86). Εἶτα εἰς τὴν Προσευχὴν ἕπεται τὸ *Ὄνειρον τοῦ Ἰωσὴφ* καὶ ἡ *'Ανάβασις εἰς Βηθλεέμ*. Οὕτως ἔταξε τὰς ἀπεικονίσεις

ὁ Σμίτ. 'Αλλ' εἶναι αὕτη καὶ ἡ πραγματικὴ κατάταξις; διότι, καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνω, πρέπει νὰ μὴ λησμονῶμεν τὴν ἐπὶ θόλων καὶ λοφείων καὶ ἀψίδων ὑλικὴν τῶν παραστάσεων τοποθέτησιν.

'Ενταῦθα ἔχομεν εὐτυχῶς εἰς τὴν ὑλικὴν τοποθέτησιν τῶν σκηνῶν τούτων σημεῖόν τι καθοδηγήσεως. Διότι διακόπτεται ἡ εἰκονογραφικὴ διήγησις τοῦ ἐσωνάρθηκος καὶ ἐξακολουθεῖ εἰς τὸν ἐξωνάρθηκα εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ὁ κύκλος τῆς Θεοτόκου συνταυτίζεται μὲ τὸν κύκλον τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ : *τὸ Ὄνειρον τοῦ 'Ιωσήφ, ἡ 'Ανάβασις εἰς Βηθλεὲμ* συνδυάζονται εἰς ἕνα πίνακα.[1]) 'Αλλ' ἂν εἴχομεν εἰς τὸ Καχριὲ τζαμὶ τὴν παράστασιν τῆς *Δοκιμασίας, τὸ Ὄνειρον,* ἔπρεπε νὰ προηγῆται αὐτῆς (βλ. ἀνωτ. σ. 472, καὶ ὡς κατωτέρω θέλω δείξει). Εἰς τὴν *Προσευχὴν* λοιπὸν πρέπει ἁπλῶς νὰ ἴδωμεν μίαν τῶν συνήθων προσευχῶν τοῦ ἀρχιερέως, οἵας καὶ τὰ 'Απόκρυφα καὶ οἱ πλήρεις εἰκονογραφικοὶ κύκλοι τῆς Θεοτόκου *ἱστοροῦσιν* [2]).

γ'. — Τὰ ἱστορημένα χειρόγραφα τῆς 'Οκτατεύχου.

Πρὶν ἔλθω εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἱστορημένων ἐκείνων χειρογράφων, τὰ ὁποῖα περιέσωσαν εἰς ἡμᾶς πλήρη καὶ ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ἐπεξειργασμένον τὸν εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Θεοτόκου, — τὸ σύνολον τῆς διὰ τῶν αἰώνων ἐπεξεργασίας καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν μεμονωμένων παραστάσεων, — θέλω ἐξετάσει τὴν ἀπεικόνισιν τῆς Δοκιμασίας ἐν μέσῳ ἄλλων μνημείων καὶ ἀπεικονίσεων ἐντελῶς διαφόρου κύκλου.

Λέγω τὰ ἱστορημένα χειρόγραφα τῆς 'Οκτατεύχου τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, μίαν τῶν ὁποίων, τὴν καλλίστην, πολυσημάντου ἐπιστημονικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀξίας ἔχομεν ἤδη, πρὸ μικροῦ μόλις ὑπὸ τοῦ Θ. *1. 'Η Σεραγιακὴ 'Οκτάτευχος.*

[1]) *Schmit*, Kachrié-djami, σ. 74 ἑξ. *Λεύκωμα*, πίν. XXXII ἀρ. 88.

[2]) 'Ο Σμὶτ τὸ πρῶτον ὑπέθεσεν μὴ εἰκονίζει ἡ παράστασις τὸν εἰς τὸν Ζαχαρίαν περὶ τοῦ 'Ιωάννου χρησμὸν (ἔνθα ἀν.—Λουκ. α' 11 ἑξ.), ὅπερ πιθανώτερον.—Παρατήρησε, ὅτι λείπει ἐκ τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τοῦ Καχριὲ τζαμὶ παράστασις συνηθεστάτη, *'Ο 'Ασπασμὸς τῆς Θεοτόκου μετὰ τῆς 'Ελισάβετ*, ἐκτὸς ἂν εἶναι κατεστραμμένη, ἢ ἡ εἰκονιζομένη συνάντησις δύο γυναικῶν εἰς τὸν αὐτὸν καὶ τὸ *Ὄνειρον* πίνακα (*Schmit*, σ. 75), ὅτε ὅμως θὰ εἶχε πολὺ ἀπομακρυνθῇ τῆς καθιερωμένης εἰκονογραφικῆς τάξεως.

Οὐσπένσκη ἐκδεδομένην, τὴν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Σεραγίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποκειμένην, ἀληθὲς αὐτῆς κειμήλιον. Ἤδη, κατὰ τὸ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικὸν Συνέδριον, ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Θ. Οὐσπένσκης ἐπέδειξε τὴν σημασίαν τοῦ πολυτίμου τούτου χειρογράφου, ηὐχήθη δ' ὁ Στρυγόφσκης τὴν ταχεῖαν τῶν μικρογραφιῶν αὐτοῦ ἔκδοσιν [1]. Ἐσχάτως δὲ μόλις ἐξεδόθησαν ἐκ φωτογραφίας αἱ πολυπληθεῖς *ἱστορίαι* τῆς Σεραγιακῆς Ὀκτατεύχου εἰς λεύκωμα, ὑλικὸν πλούσιον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς μικρογραφίας, εἰς ἴδιον δὲ ὀγκῶδες βιβλίον, ὡς καὶ τὸ περὶ τοῦ Καχριὲ τζαμὶ τοῦ Σμὶτ ἐν τῇ αὐτῇ πολυτίμῳ σειρᾷ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἰνστιτούτου, μακρὸν κείμενον βαθείας ἐρεύνης τοῦ Ῥώσου ἐπιστήμονος περὶ τῶν ἱστορημένων Βίβλων τῆς Ὀκτατεύχου, τῆς σχέσεως αὐτῶν, καὶ εἰδικώτερον περὶ τῆς Σεραγιακῆς [2]. Ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ἐκθέτει ὁ Ῥῶσος βυζαντιολόγος τὴν σχέσιν τῆς Ὀκτατεύχου ταύτης πρὸς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἡμετέρου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, τοῦ ἱερομονάχου, τὴν *Λιψιακὴν* λεγομένην (1772), — τὴν γενετικὴν σχέσιν τοῦ χειρογράφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὰς ἄλλας σωζομένας ἱστορημένας Ὀκτατεύχους, — καὶ ἔπειτα δίδει χαρακτηρισμὸν καίριον, καὶ τέλος ἀναγραφὴν λεπτομερῆ ἁπασῶν τῶν πολυτίμων *ἱστοριῶν*, ἤτοι εἰκόνων αὐτοῦ.

Ὁ Σεραγιακὸς κῶδιξ εἶναι συλλογὴ *σχολίων* τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Ὀκτάτευχον, ἀνήκει δηλαδὴ εἰς τὰς λεγομένας ἐξηγητικὰς *σειρὰς* (catenae) τῶν Ἑλλήνων *ὑπομνηματιστῶν* αὐτῆς [3].

[1]) Comptes rendus, σ. 307. — Εἰς τὰ Παναθήναια (ἔτος Ε', 1905, σ. 52) ἔδωκεν ὁ Οὐσπένσκης περίληψιν τῆς ἀνακοινώσεώς του. — Πρβ. καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ (αὐτ. σ. 26) δημοσιευθέντα *Πρακτικὰ* τοῦ Βυζαντινοῦ τμήματος.

[2]) Τὸ κείμενον: *Θ. Ouspenskova*, Konstantinopolskii seralskoï kodeks vosmiknijija (ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σεραγιακὸς κῶδιξ τῆς Ὀκτατεύχου), ρωσιστί, ἐν τοῖς Izvestija, τῷ Δελτίῳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, τ. XII, Σόφια 1907, μέγα 8ον, ἐκ σελ. 254 καὶ 6 πιν. *Τὸ Λεύκωμα*: Albom K XII tomou Ijvestija Rousk. Archeol Institouta v Konstantinopolie (=Λεύκωμα εἰς τὸν ΙΒ' τ. τοῦ Δελτίου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου), ἐκ 47 πινάκων, ἐν οἷς οἱ 6 πρῶτοι πανομοιότυπα τοῦ κώδικος, οἱ δ' ἄλλοι περιέχουσι 322 ἀπεικονίσεις διὰ φωτογραφίας μικρογροφιῶν, ἐν Μονάχῳ 1907.

[3]) Γενικὰ περὶ τῶν ἐξηγητικῶν σειρῶν εἰς τὴν Ὀκτάτευχον παρὰ *Krumbacher*, Byz. Litt [2]., σ. 210 ἑξ. (ἑλλ. μεταφρ. ἐκδ. Μαρασλῆ, τ. Α', σ. 422 ἑξ.).

Η Σεραγιακὴ 'Οκτάτευχος, τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, καταγεγραμμένη ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σεραγίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπ' ἀρ. 8 (0,42×0,30, φ. 568) [1]), ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότατον αὐτῆς κειμήλιον καὶ τὴν ἰσχυροτάτην ὑποστήριξιν τῆς γνώμης, ὅτι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σεραγίου διεσώθησαν λείψανα τῆς παλαιᾶς βιβλιοθήκης τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου καὶ μάλιστα τῶν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν [2]). 'Η ἰδιάζουσα δὲ σημασία τοῦ κώδικος προέρχεται ἐκ τοῦ προλόγου, «*τοῦ προοιμίου τῆς Παλαιᾶς*», τοῦ περιέχοντος τὴν περὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' ἐπιστολὴν τοῦ 'Αριστέου πρὸς τὸν Φιλοκράτην, *('Αριστέας Φιλοκράτῃ)*, τὴν ὁποίαν ὅμως «ὁ πορφυρογ[έννητος κῦρ 'Ισαάκιος] καὶ υἱὸς τοῦ μεγάλου β(ασιλέως) κ(ῦρ) 'Αλε[ξίου] τοῦ Κομνηνοῦ εἰς συντομίαν μετερρύθμισε καὶ σαφήνειαν». Εἶναι δ' ὁ 'Ισαάκιος οὗτος, ὁ *σεβαστοκράτωρ* καὶ *πορφυρογέννητος*, τρίτος υἱὸς τοῦ 'Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081-1118), πολλὰ καὶ ποικίλα εἴδη λογοτεχνικὰ γράψας, τῶν ὁποίων οὐδὲν ἐξεδόθη πλὴν τοῦ ἤδη ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Οὐσπένσκη μετεσκευασμένου προοιμίου τῆς Παλαιᾶς [3]). Καὶ οὕτως ἡ ἔρευνα τοῦ Οὐσπένσκη παρέχει εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας νέον συγγραφέα ἀντὶ τοῦ ἄνευ λόγου ἤδη γεγραμμένου ἐν αὐτῇ 'Ισαακίου Κομνηνοῦ τοῦ αὐτοκράτορος [4]).

'Η Σεραγιακὴ τέλος 'Οκτάτευχος ἐνέχει καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον, ὡς συλλογῆς σχολίων 'Ελλήνων ὑπομνηματιστῶν εἰς τὰ ὀκτὼ μωσαϊκὰ βιβλία, καί, μάλιστα δὲ κατὰ τοῦτο, κατὰ τὸ καλλιτεχνικὸν πλουσιώτατον ὑλικόν, πολύτιμον διὰ τὴν ἀφθονίαν καὶ τὸ ποιόν, πολυσήμαντον ἱστορικολογοτεχνικὸν καὶ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης μνημεῖον [5]).

2. *Τὰ χειρόγραφα τῆς 'Οκτατεύχου.*

'Η *Λιψιακὴ σειρὰ* τῶν εἰς τὴν 'Οκτάτευχον σχολίων τοῦ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἐπιφανὴς διδάσκαλος ἀπέδωκεν ὑψηλὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ἐθνικὴν σημασίαν, ἀπεκτησε βαρυσήμαν-

[1]) *Οὐσπένσκης,* ἔνθα άν. σ. 230, 244. — Περὶ τῆς Σεραγιακῆς βιβλιοθήκης καὶ τῶν χειρογράφων αὐτῆς σ. 230 251. Πρβ. άνωτ. μνημονευθέντα Comptes rendus καὶ *Παναθήναια.*

[2]) *Οὐσπένσκης,* ἔνθα άν. σ. 2-14.

[3]) Αὐτ. σ. 32. Περὶ τοῦ νέου τούτου συγγραφέως, σ. 16—13.

[4]) Αὐτ. σ. 244. Πρβ. σ. 97 ἑξ., 172.

[5]) Αὐτ. σ. 244. Πρβ. σ. 97 ἑξ., 172.

τον σπουδαιότητα ἐν τῇ ταξινομήσει τοῦ ὑλικοῦ κωδίκων τῶν Ἑλλήνων ὑπομνηματιστῶν τῆς Βίβλου, καὶ ἀποτελεῖ, ὡς ἀναγνωρίζει ὁ Οὐσπένσκης, «ἀναντιρρήτως τὴν σπουδαιοτάτην ἔρευναν μεθόδου καὶ ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας, ὁποία οὐδαμῶς ἀκόμη δὲν ἐπανελήφθη», ἐκπληττόμενος ἅμα «ὅτι τόσην ὀλίγην προσοχὴν δίδουσιν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες εἰς τὸν τόσην ἀξίαν ἔχοντα συμπατριώτην αὐτῶν» [1]). Ἂν εἰς τὸ ἔργον περὶ τῆς Ὀκτατεύχου τοῦ Θεοτόκη προσθέσωμεν τὸ μέγα ἐπίσης *Περὶ τῶν Ο' ἑρμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς Θείας Γραφῆς* τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων (1844, εἰς 4 τ.), δυνάμεθα ὑπερηφάνως νὰ εἴπωμεν, ὅτι Ἕλληνες λόγιοι ἐκ τῶν πρώτων συνέβαλον εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν γνῶσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Μετὰ τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα τῶν πορισμάτων νέου περισπουδάστου, ἀλλὰ καὶ δυσπροσίτου βιβλίου, ἀναγκαῖα καὶ διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἐρεύνης ἡμῶν, ἔρχομαι εἰς τὰ περὶ τῶν μικρογραφιῶν πορίσματα τοῦ Οὐσπένσκη.

Χειρόγραφα ἱστορημένα τῆς Ὀκτατεύχου γνωρίζομεν εἰς πάσας τὰς βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης οὐχὶ περισσότερα τῶν πέντε: πλὴν τοῦ ἐπασχολοῦντος ἡμᾶς, δύο εἰς τὴν Βατικανὴν βιβλιοθήκην, ἓν εἰς τὴν Βατοπεδινὴν καὶ ἕτερον εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν τῆς Σμύρνης [2]). Ἀδημοσίευτον δὲ καὶ ἀμελέτητον τὸ ὑλικόν, λέγω τὸ καλλιτεχνικόν, τὸ πρῶτον δὲ νῦν δημοσιευόμενον τὸ τῆς Σεραγιακῆς Ὀκτατεύχου. Εἶναι δὲ πλουσιώτατον καὶ τὰ μάλιστα ἀξιοσπούδαστον τὸ ὑλικὸν τοῦτο. Περὶ τῆς μεγάλης συμβολῆς τῶν μικρῶν τούτων μνημείων εἰς τὴν γνῶσιν ὄχι μόνον τῆς τέχνης ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου βίου τοῦ Μεσαιωνικοῦ ἑλληνικοῦ θέλω λάβει κατωτέρω εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσω. Ὁ κῶδιξ περιέ-

[1]) *Οὐσπένσκης,* αὐτ. σ. 43. πρβ. σ. 42, 49.

[2]) *Οὐσπένσκης,* ἔνθα ἀν. σ. 244. — Ὁ *Kondakof* ἐγνώριζε καὶ περιγράφει τρεῖς Ὀκτατεύχους, τὰς δύο Βατικανικὰς καὶ τὴν Βατοπεδινὴν (Histoire de l' art byz., τ. II, σ. 75-85). Τῆς Βατοπεδινῆς περιγραφὴ παρὰ H. Brockhaus Die Kunst in den Athos—Klöstern, σ. 212—217· πρβ. σ. 172 («μεγάλης ἱστορικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀξίας»), καὶ δὴ παρὰ *Οὐνσπέσκῃ*, ἔνθα ἀν. σ. 54-57. —Ὁ Στρυγόφσκης ηὔρυνε τὴν ἔρευναν διὰ τετάρτου κώδικος, τοῦ Σμυρναϊκοῦ, Der Bilderkreis des griech. Physiologus und Oktateuch (Byz. Archiv, 1899 τεῦχ. β). —Τὸ πλουσιώτατον ὑλικὸν παρέχει ὁ *Οὐσπένσκης* διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς *Σεραγιακῆς Ὀκτατεύχου.*—Ἄλλους κώδικας, ὄχι Ὀκτατεύχους, ἱστορημένους «Βιβλικῶν ἱστοριῶν» βλ. παρὰ *Οὐσπένσκῃ,* σ. 99 ἑξ.

χει οὐχὶ ὀλίγας, περὶ τὰς 400 περίπου ἐν ὅλῳ, μετὰ τῶν μὴ ἀποπερατωθεισῶν, μικρογραφιῶν [1]), ἤδη δὲ δημοσιευομένας ἐν τῷ ἐκδοθέντι λευκώματι 322, ὅσας ἐπιτυχῶς πως ἠδύνατο ν' ἀποδώσῃ ἡ φωτογράφησις. ῾Ως πρὸς τὴν τεχνικὴν αἱ μικρογραφίαι ἔχουσι τὰ συνήθη ἐλαττώματα τῶν μικρῶν τούτων τῆς τέχνης μνημείων: τὸ σῶμα ὑπερμέτρως μακρόν, τὰ κεφαλὰς μεγάλας, ἀδεξίους τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἀσυμμέτρους τοὺς ἀνθρώπους ὡς πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα ζῶα καὶ ἀρχιτεκτονήματα. Τὸ φῶς σημειοῦται δι' ἐντόνου λευκοῦ, ἡ σκιὰ διὰ λειριώδους χρώματος ἢ καὶ διὰ μελανῶν γραμμῶν [2]).

Μελετῶν τὰς εἰς τὸ λεύκωμα εἰκόνας καὶ τὴν εἰς τὸ κείμενον περιγραφὴν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Οὐσπένσκη, ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων καὶ τὰ μάλιστα μελέτης ἀξίων παραστάσεων ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μετ' ἐνδιαφέροντος πολλοῦ εὗρον καὶ τὴν παράστασιν τοῦ διὰ τοῦ *῞Υδατος* ἐλέγχου τῆς ἁγνείας. *3. Τὸ ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως.*

῾Η παράστασις εἶναι ἁπλῆ. ῾Ο ἱερεὺς εἰκονίζεται ἀριστερά, ὡς εἰς τὰ ῥαβεννατικὰ δίπτυχα, ἀλλ' ὑπὸ κιβώριον κλειστὸν διὰ πλακῶν εἰς τὸ κάτω μέρος, — οὕτω καὶ εἰς τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ ῾Αγίου *Μάρκου*, οὕτω καὶ εἰς ἄλλας τοιχογραφίας ὄχι μόνον τῆς αὐτῆς ἀλλὰ καὶ ἄλλων παραστάσεων. ᾿Εντὸς τοῦ κιβωρίου, παρὰ τὸ ἄνοιγμα ἱστάμενος ὁ ἱερεὺς κύπτει μικρὸν πρὸς τὰ ἔξω προσφέρων δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν εἰς προσερχομένην πρὸς αὐτὸν γυναῖκα *ὑδρίαν* περιέχουσαν τὸ *῞Υδωρ*. ῾Η γυνή, μικρὸν ὑψοῦσα τὰς χεῖρας ὡς ἐν προσευχῇ, κύπτει διὰ νὰ πίῃ, ὄπισθεν δ' αὐτῆς ἵσταται γυνὴ ἑτέρα, ἴσως συνοδὸς ἁπλῆ, ἴσως ἀναμένουσα καὶ αὕτη νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὸν ἔλεγχον, ἐν στάσει κατανύξεως, ὑπεγείρουσα ἐκ τοῦ ἱματίου τὴν ἀριστερὰν ἐν κινήματι ἐπιμαρτυρίας τῆς ἁγνότητος ἑαυτῆς ἢ καὶ τῆς συντρόφου [3]).

῞Οτι ἡ παράστασις εἰκονίζει τὸν διὰ τοῦ *῞Υδατος* ἔλεγχον οὐδεμίαν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἀμφιβολίαν. Διότι, πλὴν τῶν ἄλλων εἰκο-

[1]) *Οὐσπένσκης*, αὐτ. σ. 97 καὶ σημ. 1· πρβ. σ. 244.

[2]) ῾Ο φωτογραφήσας τὸν Σεραγιακὸν κώδικα καλλιτέχνης *N. Klouge* ἔδωκεν εἰς τὸν Οὐσπένσκην τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς τεχνικῆς τῶν ἱστοριῶν (ἔνθα ἀν. σ. 101-104).

[3]) *᾿Απεικόνισις*: Βλ. εἰκ. 8.— *Λεύκωμα* τῆς Σεραγιακῆς ᾿Οκτατεύχου, πίν. XXVI, ἀρ. 160 (κώδ. φ. 326 β).

νογραφικῶν κριτηρίων, τὰ ὁποῖα πείθουσιν εἰς τὸ νὰ ὑπαγάγωμε αὐτὴν εἰς τὸν ὅλον κύκλον τῶν παραστάσεων τούτων, μάλιστα τῶ ἱστορημένων χειρογράφων, ἡ ἀπεικόνισις εὑρίσκεται ἀκριβῶς καὶ κατ τὴν ὑλικὴν τοποθέτησιν αὐτῆς, ὡς ἐπεξήγησις τοῦ κειμένου τῶν *Ἀριθ μῶν*, (Ε΄, 11 ἑξ.), ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος, *ὁ νόμος τῆς ζη λοτυπίας*, ἐπιβάλλει νὰ ποτίσῃ ὁ ἱερεὺς τὴν ὕπανδρον γυναῖκα, ὁρκί ζων αὐτήν, τὸ *Ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ τὸ ἐπικαταρώμενον*, τὸ ὁποῖον τὴ ἀφίνει ἀβλαβῆ, ἐὰν εἶναι *καθαρὰ καὶ ἀθῴα* [1]).

Εἰκ. 8. — *Μικρογραφία τῆς Σεραγιακῆς* **Ὀκτατεύχου**,
(Λεύκωμα φ. 326 β πίν. XXVI, ἀρ. 160).

Τὴν παράστασιν,—ἀγνοῶ ἂν ὑπάρχῃ αὕτη εἰς τοὺς δύο ἱστορημένους Βατικανικοὺς κώδικας, ὀλιγώτερον γνωστούς,—εὑρίσκομεν καὶ εἰς τοὺς ἑτέρους δύο, ἀμφοτέρους καὶ τούτους, ὡς καὶ ὁ Σεραγιακός, τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος: Εἰς τὸν Βατοπεδινόν, φ. 112 α, ἡ παράστασις εἶναι ὀλίγον πολυπληθεστέρα: ἔμπροσθεν τοῦ ἱερέως ὑπάρχουσι γυναῖκες τινές, πρὸς δὲ ἡ ἐπιγραφή: *Περὶ τῆς ἐλέγξεως ὕδωρ*. Εἰς δὲ τὸν Σμυρναϊκόν, φ. 151 β, ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι: *τὸ τῆς ἐλέγξεως ὕδωρ* [2]).

[1]) Ἡ παράστασις ὑπάρχει ἐν τῷ κώδικι παρὰ τὸ σχετικὸν κείμενον, φ. 326 β. — Πρβ. *Οὐσπένσκη*, ἡ Ὀκτάτευχος, σ. 152.

[2]) *Οὐσπένσκης*, ἔνθα ἀν. σ. 152. — Ὁ *Βατοπεδινὸς* κῶδιξ ὑπ' ἀρ. 515 (Οὐσ-

Καὶ εἰς τὸν τύπον τοῦτον τῆς ἐπιγραφῆς, τὸν τύπον *τῆς ἐλέγ-ξεως*, εὑρίσκω ἀκόμη ἓν τεκμήριον ὑποστηρίζον τὴν ἀρχικὴν γνώμην μου, ὅτι ἡ εἰς τὰς 'Οκτατεύχους ἀπεικόνισις τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος* δοκιμασίας προσηρμόσθη εἰς τὴν Βίβλον ἐκ τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ παράστασις ἡ κυρίως ἀναφερομένη εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, προσαρμοσθεῖσα τὸ πρῶτον εἰς τὴν Παρθένον, ὥσεὶ εἶχεν ἐπίτηδες πρὸς ἐξύμνησιν τῆς ἁγνότητος αὐτῆς πλασθῆ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς πηγήν.

Διότι ἡ παράστασις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐπανάληψις, ἀντίτυπον ἁπλοῦν τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως* ἁγνείας τῆς Θεοτόκου, καὶ δὴ κατὰ τὸν γλωσσικὸν τύπον τοῦ Πρωτοευαγγελίου. *Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως* λέγει ὁ ζωγράφος τῶν 'Οκτατεύχων, ἐνῷ μικρὸν ἂν επρόσεχεν εἰς τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον ἐξεικόνιζε, θὰ ἔβλεπεν ἐπιμόνως ἐπαναλαμβανόμενον *τὸ Ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ*. Ἔπειτα καὶ ὡς παράστασις εἶναι ἡ αὐτή, τὴν ὁποίαν συνηντήσαμεν ἀναφερομένην εἰς τὴν Θεοτόκον. Ἡ αὐτὴ στάσις τοῦ ἱερέως ὑπὸ κιβώριον, ἡ αὐτὴ τῆς γυναικὸς ἐν κατανύξει, πλὴν τῆς ἀριστερᾶς θέσεως τοῦ ἱερέως συνηθιζομένης εἰς τοὺς παλαιοὺς χριστιανικοὺς χρόνους (βλ. ἀν. σ. 481, 489 καὶ τῆς ἐλλείψεως φωτοστεφάνου εἰς τὴν γυναῖκα, ἀφοῦ δὲν εἶναι ἡ Θεοτόκος. 'Ακόμη καὶ τοῦτο τὸ περιεργότερον, — τὸ ἔνδυμα τῆς γυναικός, τῆς πινούσης τὸ ὕδωρ, εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ συριακὸν μαφόριον, τὸ οὕτω προσφιλὲς εἰς τὴν Παρθένον τῶν τοιχογραφιῶν καὶ τῶν *ἱστοριῶν*. Τὸ σπουδαιότατον δέ, ἡ παράστασις, ἐξεικονίζουσα τὸ κείμενον τοῦ περὶ τοῦ *Ὕδατος* τοῦ ἐλέγχου Μωσαϊκοῦ νόμου, δὲν ἀφίνει οὐδεμίαν πλέον ἀμφιβολίαν, ὅτι ἡ βυζαντιακὴ τέχνη ἐγνώριζε καλῶς καὶ συχνότερον ἢ ὅσον νομίζομεν καὶ γνωρίζομεν ἀπεικόνισεν αὐτὴν ἐπὶ τοίχων ναῶν καὶ ἐπὶ φύλλων χειρογράφων.

πένσκης, σ. 54). — Ὁ Σμυρναϊκὸς τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς ὑπ' ἀρ. Α, Ι (Οὐσπένσκης, σ. 52).

Γ.'

ΤΑ ΙΣΤΟΡΗΜΕΝΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Τὰ χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου.—Τὸ κείμενον.— Αἱ *ἱστορίαι*. — Ὁ πλήρης εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου.—Τὸ δρᾶμα τῆς περὶ ἁγνείας κρίσεως.—Ἡ σκηνὴ τῆς *Δοκιμασίας* ἐν τῇ πλήρει αὐτῆς ἀναπτύξει.—Λεπτομέρειαι οἰκιακαί.—Προσήλωσις εἰς τὸ κείμενον καὶ τὰς παραδόσεις.—Παραστάσεις ἀληθῶς *ἱστορικαί*.

Ἡ διὰ τῆς εἰκόνος ἐπεξήγησις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ἀπὸ τῶν παραστάσεων τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου μὲ φέρει εἰς τὴν ἔρευναν δύο πολυτιμοτάτων ἱστορημένων χειρογράφων, τὰ ὁποῖα περιέσωσαν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ καὶ διεξοδικότητι, ἀπηρτισμένον ἤδη ἀπὸ τῶν κειμένων καὶ τῶν παραδόσεων δι' ἐργασίας αἰώνων, *τὸν εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Θεοτόκου*. Καὶ ἡ ἔρευνά μου αὕτη, δίδουσα τὸν προσήκοντα χαρακτῆρα καὶ τὴν ἰδιάζουσαν σημασίαν εἰς τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα τῆς ἁγνείας ἐν τῇ συνεχείᾳ ἤδη τοῦ ὅλου κύκλου, θέλει παράσχει εἰς ἡμᾶς τὰ στοιχεῖα τῆς ἑρμηνείας τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ ἅμα δὲ καὶ τὸ τελικὸν συμπέρασμα τῆς προκειμένης τεχνικῆς μελέτης.

1. *Τὰ χειρόγραφα καὶ τὸ κείμενον.* Τὰ ὀλίγον ἀκόμη γνωστὰ χειρόγραφα ταῦτα εἶναι πολυτελέστατα ἐπὶ μεμβράνης, πλουσιώτατα κεκοσμημένα διὰ συνεχοῦς σχεδὸν ἐξεικονίσεως τοῦ κειμένου, *Λόγοι εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον* ἀγνώστου ἄλλοθεν μοναχοῦ Ἰακώβου καὶ ἐξ ἀγνώστου μονῆς Κοκκινοβάφου, ἀπόκεινται δὲ τὸ μὲν εἰς τὴν Βατικανὴν ὑπ' ἀρ. 1162, τὸ δέ, μικρότερον, εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων ὑπ' ἀρ. 1208,[1]) ἀνήκουσι δ' εἰς τὸν αὐτόν, τὸν ΙΒ' αἰῶνα, καὶ τὴν αὐτὴν τεχνικῆς παραδόσεως καταγωγήν. Ἀπόγραφα τῶν εἰς τὴν Θεοτόκον *Λόγων* τούτων εὑρίσκονται καὶ εἰς ἄλλας βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἐστερημένα μικρογραφιῶν.[2]) Ἰδίου καὶ πολυσημάντου ἄξια λόγου εἶναι τὰ δύο ταῦτα ἱστορημένα χειρόγραφα.

[1]) Ἐκ φ. 260, σχήματος μικροῦ. Πρότερον καταγεγραμμ. Reg. 2945, 2 (*Omont*, Inventaire, ὑπὸ τὸν ἀρ., τ. Ι. σ. 265).

[2]) *Kondakof*, Histoire de l art byzantin, τ. II, σ. 118 κατὰ τὸν Λαμπέ-

Εἰς τὸ κείμενον αὐτοῦ ὁ μοναχὸς συγγραφεὺς τῶν *Λόγων* ἀκολουθεῖ πιστῶς καὶ ἀναπτύσσει μετὰ πάσης λεπτομερείας τὰς περὶ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου ἀποκρύφους διηγήσεις, «τὰς ἱστορίας καὶ παραδόσεις», ἀπὸ τῆς συλλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς μητρὸς Ἄννης ἕως τὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ σημαντικὸν δ' εἶναι τοῦτο, ὅτι ὄχι μόνον λογοτεχνικῶς ἀκολουθεῖ αὐτὰς ὁ ἀναγνώστης ἀλλὰ καὶ *εἰκονικῶς*, ἂν δύναμαι νὰ ἐκφρασθῶ οὕτως, κατὰ βῆμα διὰ τῆς ζωγραφίας ἀκόμη καὶ τὰ δευτερεύοντα ἐπεισόδια ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν, ἐκλαϊκευσιν, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τῆς εἰκόνος τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου. Ὄχι δὲ μόνον διὰ τὰς τεχνικὰς καὶ τὰς βιωτικὰς λεπτομερείας τῆς παραστάσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν λαμπρότητα αὐτῶν δικαίως τὰ χειρόγραφα ταῦτα δύνανται νὰ θεωρηθῶσι μετὰ τῶν γνωστοτέρων τριῶν μεγαλοπρεπῶν ἱστορημένων χειρογράφων,—τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ (Θ' ἐκ.),—τοῦ Παρισιακοῦ Ψαλτηρίου (Ι' ἐκ.),—τοῦ Μηνολογίου Βασιλείου τοῦ Β' (Θ'—Ι' ἐκ.), τῶν πρώτων ἐν Παρισίοις, τοῦ τελευταίου ἐν Βατικανῷ ἀποκειμένων, «ἓν τῶν καλλίστων, ὡς λέγει ὁ Κιρπίτσνικωφ, καὶ σημαντικωτάτων μνημείων τῆς βυζαντινῆς μικρογραφίας.» [1])

Περὶ τῶν χειρογράφων τούτων ὀλίγα καὶ παροδικὰ ἐγράφησαν, σύγχυσίς τις καὶ ἀνακρίβειαι ἐπικρατοῦσιν ὡς πρὸς τὴν τάξιν τῶν Λόγων καὶ τὴν ἔκδοσιν, ἐλάχιστα δὲ γνωσταὶ εἶναι αἱ παραστάσεις καὶ ἡ τέχνη τῶν *ἱστοριῶν* αὐτῶν, καθόλου δὲ ὀλιγίστη προσοχὴ ἔχει δοθῇ εἰς μνημεῖα σημαντικώτατα,—διὰ τοῦτο, ἐπιφυλαττόμενος νὰ προβῶ ἄλλοτε εἰς λεπτομερεστέραν καὶ εἰδικωτέραν αὐτῶν ἐξέτασιν, θέλω ἐκθέσει ἐνταῦθα τὰ κεφαλαιώδη πορίσματα τῆς περὶ αὐτὰ ἐρεύνης μου, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς ἑρμηνείαν τῆς ἐν τῷ ἀπηρ-

κιον καὶ τὸν *Mattei* (αὐτ. σημ. 1 καὶ 2). — Ὁ *Montfaucon*, Bibl. manuscriptorum, τ. I, σ. 701 E, ἀναφέρει κώδικα ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Καρδιναλίου Σφόρτσα.

[1]) Byz. Zeitschr. (βλ. κατωτ.) IV, σ. 109. Ἤδη ὁ *Anse de Villoison* (1810) ἔλεγεν, ὅτι τὸ χργρφ. εἶναι «un des monuments des Arts» (παρὰ Bordier, ἔνθα κατ. σ. 148),— ὁ *d'Agincourt* «bellissimo» (βλ. κατωτ.)—Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ *Rohault le Flairy* «ἀληθὲς μνημεῖον τῆς λατρείας τῆς Θεοτόκου»,—ὁ *Schlumberger* παραθέτων εἰς τὴν *Βυζαντινὴν Ἐποποιΐαν* τὰς εἰκόνας αὐτοῦ (βλ. κατωτ.) «manuscrit superbe».

τισμένῳ πλήρει εἰκονογραφικῷ κύκλῳ τῆς Θεοτόκου παραστάσεως τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος* δοκιμασίας τῆς ἁγνείας αὐτῆς.

Ἐπιγραφὴν παλαιὰν ἔχουσι τὰ χειρόγραφα: «*Πόνημα Ἰακώβου τοῦ μοναχοῦ τοῦ ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Κοκκινοβάφου ἐν ἓξ λόγοις συντεθεῖσι μὲν εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου*». Ἕπεται δὲ ἡ ἀπαρίθμησις τῶν *Λόγων*, τῶν ὁποίων ὁ τελευταῖος, ὁ καὶ ἰδιαιτέρως ἡμᾶς ἐνδιαφέρων, ἀναφέρεται «εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς πορφύρας *καὶ εἰς τὰ ἑξῆς*», καὶ εἶναι τὰ ἑξῆς ταῦτα τὰ κατὰ τὴν περὶ ἁγνείας τῆς Παρθένου κρίσιν.[1])

2. *Ὁ συγγραφεύς.* Ποῖος εἶναι ὁ Ἰάκωβος οὗτος ὁ μοναχός, πότε ἔζησεν, ποία εἶναι ἡ Μονὴ αὕτη Κοκκινοβάφου, ἐξ ἧς κατήγετο, πότε καὶ ποῦ ἱστορήθησαν τὰ χειρόγραφα, καὶ ποία τέλος ἡ σχέσις τοῦ ζωγράφου πρὸς τὸν συγγραφέα, — ἦτο ὁ ἴδιος, ὡς συχνὰ συνέβαινεν ἐν τοῖς μοναστηρίοις; — πάντα σκοτεινά, καὶ μόνον διὰ συγκριτικῆς λογοτεχνικῆς καὶ εἰκονογραφικῆς ἐρεύνης δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς πόρισμα εὐλογοφανές.

Τὸ γεγονός, ὅτι τὰ χειρόγραφα ἀνήκουσιν εἰς τὸν ΙΒ΄ ἔκαμε νὰ πιστευθῇ, ὅτι εἰς τοῦτον ἢ καὶ τὸν προγενέστερον ἀνήκει καὶ ὁ συγγραφεύς. Ἐκ πολλῶν ὅμως ἐνδείξεων ὁ συγγραφεὺς φαίνεται πολὺ παλαιότερος. Καθ' ὃν τρόπον λέγει ὀλίγιστά τινα, ἀλλ' οὐσιώδη ὁ Erhard περὶ αὐτοῦ:[2]) «ὁ Ἰάκωβος οὗτος *θεωρεῖται* ὡς συγγραφεὺς τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος, ἀλλὰ κατὰ τὴν φράσιν, κατὰ τὸ εἶδος τῶν ἐννοιῶν καὶ τὴν λογοτεχνικὴν ὑφὴν παρέχει πολλὰς ὁμοιότητας μὲ τὸν Γεώργιον Νικομηδείας καὶ τὸν Νικήταν Δαβίδ», δυνάμεθα νὰ θεωρήσω-

[1]) ***Ἐκδόσεις***: Τοὺς τρεῖς πρώτους λόγους ἐξέδωκεν ὁ *Fr. Combefis.* Graeco—latinæ Patrum bibliothecae novum Auctarium, ἐν Παρισίοις 1640, τ. I σ. 1044, ἑξ.—Τοὺς ἄλλους, πλὴν τοῦ β΄, καὶ τοῦ πλείστου τοῦ ς΄ ὁ *A. Ballerini*, Sylloge monumentorum ad mysterium Conceptionis immaculatae Virginis Deiparae illustrandum, ἐν Ῥώμῃ τ. I, 1854, σ 163—193.—Ἐκ τούτου ὁ *Migne*, Patrol. graeca, τ. 127, σ. 544-700.— Εἰς τὴν ἀναγραφήν μου διορθώνω παραδρομάς τινὰς τοῦ *Erhard* (*Krumbacher*, Gesch. des Byz. Litt.² σ. 172, 4, ἑλλ. μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου τ. Α΄, σ. 343 ἑξ.) Τὸ οὐσιωδέστατον κείμενον τῶν Λόγων, τὸ πλεῖστον τοῦ ς΄ Λόγου, μένει ἀνέκδοτον.

[2]) Παρὰ *Krumbacher*, ἔνθα ἀν.

μεν σύγχρονον αὐτῶν τὸν ἡμέτερον μοναχόν, ζήσαντα ἄρα καὶ γράψαντα τὸ β' ἥμισυ τοῦ Θ' αἰῶνος.

Εἰς ὅμοιον πόρισμα, ἐξ ἄλλων ὅμως λόγων, καταλήγει καὶ ὁ Κιρπίτσνικωφ, ὁ ὁποῖος ἀκόμη προγενέστερον, τοῦ τέλους τοῦ Η' αἰῶνος, θεωρεῖ τὸν συγγραφέα. Καὶ τοῦτο διότι νομίζει αὐτὸν συγγραφέα ἐπιστολῶν τινων ἀποκειμένων ἄλλοτε εἰς τὴν Μαζαρίνειον, σήμερον εἰς τὴν 'Εθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων, «πρὸς τὴν πανευτυχεστάτην τὴν Σεβαστοκρατόρισσαν Εἰρήνην» [1]). Τὴν Εἰρήνην ταύτην ὁ Κιρπίτσνικωφ θεωρεῖ ὡς τὴν περίφημον ἐχθρὰν τῶν εἰκονομάχων [2]).

Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη τοῦ Ῥώσου ἐπιστήμονος δὲν εἶναι νέα. Ὁ κοινῶς σήμερον, ὑπὸ πάντων τῶν μνημονευόντων αὐτόν, θεωρούμενος ὡς συγγραφεὺς τοῦ ΙΑ'—ΙΒ' αἰῶνος, παρασυρομένων τῶν μὲν ὑπὸ τῶν δέ, ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΗ' ἑκ. ἐθεωρεῖτο ὡς συγγραφεὺς τοῦ Η' αἰῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον, φαίνεται, πρέπει καὶ πάλιν νὰ ἐπιστρέψωμεν. Ἤδη ὁ Montfaucon (1739), καὶ κατὰ τοῦτον ὁ Φαβρίκιος (1808), ἐξήνεγκον [3]) τὴν γνώμην, ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν Εἰρήνην τὴν ἀναστηλώσασαν τὰς εἰκόνας. Εἰς σημείωμα δὲ λατινιστὶ γεγραμμένον, προσκεκολλημένον εἰς ἀρκτικὸν παράφυλλον τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος *τῶν Λόγων* τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου, ἀνῆκον, ὡς μετ' εὐμενοῦς φιλοφροσύνης μοὶ ἀνακοινοῖ ὁ διευθυντὴς τῶν χειρογράφων τῆς 'Εθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων κ. H. Omont [4]), εἰς τὸν 'Ιωάννην Boivin, παλαιὸν ἐπιμελητὴν τῶν χειρογράφων ἀποθανόντα τῷ 1726, ἀναγράφεται ἡ γνώμη ὅτι ὁ αὐτὸς εἶναι ὁ συγγραφεὺς καὶ τῶν Λόγων καὶ τῶν 'Επιστολῶν [5]). Τὸ ζήτημα εἶναι πολλῆς σπουδῆς ἄξιον, διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν, συντελεῖ εἰς

[1]) *Fabricius*, Bibliotheca graeca, τ. XI, 1808, σ. 637. — Κῶδιξ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος Παρισιακὸς 43 ἐπιστολῶν ἀνεκδότων, ὑπ' ἀρ. 3041. (*Omont*, Inventaire, τ. III, σ 97). — Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἀπόγραφα. πρβ Omont, αὐτ σ. 219.

[2]) Παρὰ *Krumbacher*, ἔνθα ἀν.

[3]) *B. Montfaucon*, Bibl. bibliothecarum manuscriptorum nova, τ. II σ. 1321. — Πρβ. *Fabricius*, ἔνθα ἀν. — Καὶ αὐτὸς ὁ Omont φαίνεται παραδεχόμενος τὸ πρᾶγμα, διότι ὑπὸ ἓν ὄνομα, *Jacobus monachus*, περιλαμβάνει καὶ τὰς *'Επιστολὰς καὶ τοὺς Λόγους* εἰς τὸν πίνακα τοῦ Καταλόγου αὐτοῦ.

[4]) Εἰς ἐπιστολὴν τῆς 27/14 'Οκτωβρίου.

[5]) Τὸ σημείωμα ἀντιγράφει ὁ *Rohault de Fleury*, ἔνθα ἀν., τ. Α' σ. 418.

τὴν γνῶσιν τοῦ χρόνου τῆς διαμορφώσεως καὶ συγκροτήσεως τοῦ πλήρους εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου.

3 *Αἱ ἱστορίαι.* Τοιοῦτον δὲ εἰκονογραφικὸν κύκλον ἐμπνευσθέντα ἐκ τῶν *ἱστοριῶν* καὶ τῶν παραδόσεων τῆς Θεοτόκου, ἀληθῶς *ἱστοροῦντα*, ἤτοι ἐξεικονίζοντα τὸν βίον αὐτῆς, εὑρίσκομεν ἀπηρτισμένον ἤδη τέλειον καὶ ἀπηκριβωμένον εἰς τὰ χειρόγραφα, — καὶ μόνον εἰς ταῦτα, — τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου τοῦ ἐκ τῆς μονῆς Κοκκινοβάφου. Εἰς τὰς *ἱστορίας* δὲ ταύτας, ἔγκειται ἡ σημαντικὴ ἀξία τῶν χειρογράφων, τὰ ὁποῖα, ὡς ἔργα τέχνης μάλιστα, δὲν ἐμελετήθησαν ἀκόμη ἐπαρκῶς καὶ δὲν κατέλαβον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντιακῆς τέχνης τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτὰ θέσιν.

Πρῶτος ἔστρεψεν τὴν προσοχὴν εἰς τὰ χειρόγραφα ταῦτα, ὡς ἔργα τέχνης, ὁ Seroux d'Agincourt (περὶ τὸ 1810), ὁ ὁποῖος καὶ εἰκόνας τινάς, ἐκ τοῦ Βατικανικοῦ κώδικος σχεδιασθείσας ἀτελῶς βεβαίως, ἐδημοσίευσεν. Πολλὰς ἐτῶν δεκάδας μετὰ ταῦτα ὀλίγα, ἀλλὰ καλά, εἶπεν ὁ Labarte, (1864), ὁ ὁποῖος εἶδε καὶ τὰ δύο χειρόγραφα, ἔκτοτε δὲ διακεκριμένοι βυζαντινολόγοι ὡμίλησαν περὶ τῶν μικρογραφιῶν τούτων, ἀλλ' ὅλως παροδικῶς. Ἐπιστημονικώτερα ἔγραψεν ὁ Ῥῶσος Ἀκαδημαϊκὸς Κοντακὼφ (1876), ἀναλυτικώτερος δ' εἶναι ὁ Rohault de Fleury (1878), ὁ δὲ Bordier (1883) ἀναλύει λεπτομερέστερον πάσας τὰς μικρογραφίας [1]).

Πάντες οὗτοι καὶ αὐτοὶ οἱ κυριώτατοι ἐρευνηταί, ὁ Κοντακώφ, ὁ Rohault de Fleury, ὁ Bordier, περιέπεσαν εἰς ἀνακριβείας, τινὰς τῶν ὁποίων κατέδειξεν εἰς διατριβήν του ὁ Κιρπίτσνικωφ, ἐπιφυλάσσομαι δὲ νὰ σημειώσω πάσας εἰς ἰδιαιτέραν μου ἔρευναν [2]).

[1]) *Seroux d'Agincourt*, Histoire de l'art par les monuments, Paris, ἔχω ὑπ' ὄψιν τὴν ἰταλ. ἔκδ., Storia dell'arte, Milano, 1824-5, τ. 6 I, σ. 88-89.— *Jules Labarte*, Histoire des arts industriels, ἔκδ. β' (ἡ α' ἔκδ. 1864-6), ἐν Παρισίοις, τ. II, 1873, σ. 183-184. — *N. Kondakof*, Histoire de l'art byz. τ. II, σ. 119-126. — *Rohault de Fleury*, La Sainte Vierge, τ. Α', σ. 417-437. — *Henri Bordier*, Description des peintures et autres ornements contenus dans les ms grecs de la Bibliothèque nationale, ἐν Παρισίοις 1883, σ. 147-172.

[2]) *A. Kirpičnikof*, Zur byzantinischen Miniaturmalerei, ἐν Byz. Zeitschr. IV, 1895, σ. 109-124.—Ὀλίγα παρά: *Schmit*, Kachrié-djami (1906, ῥωσιστί), σ. 128-133. — *G. Millet*, L'art byzantin (1905), σ. 247-8. — Πρβ. *Pokrosvki*, Evangelije (1892, ῥωσιστὶ) σ. 14. — *St Beissel*, Vaticanishe Miniaturen, ἐν Freiburg i. B., 1893, σ. 25.

Ἀπεικονίσεις δὲ μικρογραφιῶν ἐδημοσιεύθησαν σποραδικαί. Πλήρη σχεδὸν ἰχνογραφημάτων σειρὰν ἐδημοσίευσεν ὁ Rohault de Fleury, καλλίστας δὲ φωτογραφίας ὁ Κιρπίτσνικωφ, καὶ μάλιστα ὁ Venturi καὶ ὁ Schlumberger εἰς τὸ ἀληθὲς ἐκεῖνο Μουσεῖον τέχνης, τὴν *Βυζαντινήν του Ἐποποιΐαν.* [1]) Αἱ πενιχραὶ ὅμως καθόλου αὗται ἔρευναι καὶ ἀπεικονίσεις ἔγειναν καὶ αὗται κυρίως ἐκ τοῦ Παρισιακοῦ ἀπογράφου, ἀπαρατήρητον δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἔμεινε τὸ πρωτότυπον, τὸ πολὺ μεγαλοπρεπέστερον, ὁ Βατικανικὸς κῶδιξ. Ὁ ἐκ Ῥώμης φωτογράφος Danesi παρασκευάζει πλήρη ἔκδοσιν τῶν μικρογραφιῶν αὐτοῦ.

Εἶναι δὲ κατὰ πολὺ καλλιτεχνικώτερον καὶ πολυτελέστερον τὸ Βατικανικὸν χειρόγραφον, ἔχει μεγαλυτέρας, λαμπροτέρας τὰς *ἱστορίας* καὶ πολυπληθεστέραν τὴν εἰκονογράφησιν. [2]) Τὸ παρισιακὸν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀπόγραφον τούτου, σύγχρονον ἢ καὶ ὀλίγον μεταγενέστερον. [3])

Τὰ χειρόγραφα φαίνονται διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς γεγραμμένα, αἱ *ἱστορίαι* ἀνήκουσι καὶ αὗται εἰς τὴν ἰδίαν χεῖρα; Τοῦτο τοὐλάχιστον νομίζει ὁ Κιρπίτσνικωφ εὑρίσκων (ἔνθα ἀν., σ. 109), ὅτι οὕτως «ἐν τῷ συνόλῳ κατὰ τὸ ὕφος καὶ τὸ περιεχόμενον ὁμοιάζουσιν, ὥστε ἡ ταυτότης τοῦ καλλιτέχνου δὲν δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ». Ἀξία ὅμως παραθέσεως εἶναι καὶ τοῦ Labarte ἡ γνώμη, ἐντριβοῦς περὶ τὰ τοιαῦτα, ὅστις εὑρίσκει δύο χεῖρας καὶ δύο ἐποχὰς εἰς τὴν τέχνην τῶν μικρογραφιῶν,—τέλος τοῦ Ι', τέλος τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. [4]) Ἂν κρίνωμεν

[1]) *Ἀπεικονίσεις: Rohault de Fleury,* La Sainte Vierge, πίν. LXXII—LXXVI.—*Kirpičnikof,* Zur byz. miniaturmalerei, ἐν B Z. IV, σ. 111 ἑξ. —*G. Schlumberger,* L' Epopée byzantine, τ. I, σ. 616,689, τ. II, σ. 137, 229, 241, πίν. VIII. —*A. Venturi,* La Madone, Représentations de la Vierge dans l'art, Paris; ἔχω ἀνὰ χεῖρας τὴν γαλλ. ἔκδ.), σ. 81 ἑξ.—Καί τινες ἐσπαρμέναι παρὰ Bordier, Labarte, Pokrovski, Beissel.—Πρῶτος δὲ πάντων ἐδημοσίευσεν ἀπεικονίσεις, ἀτελεῖς, ὡς εἰκός, ὁ *d'Agincourt,* ἔνθα ἀν. πίν. L καὶ LI.

[2]) Τὸ Βατικανικὸν χργρφ. περιλαμβάνει 81 μικρογραφίας καὶ 6 σελίδας κοσμημάτων, τὸ Παρισιακὸν 67, καί τινα κοσμήματα.

[3]) Τοῦτο δεικνύει καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Παρισιακοῦ χργρφ. παράλειψις μικρογραφιῶν τινῶν περιεχομένων εἰς τὸ Βατικανικόν, (*Kirpičnikof,* ἔνθα ἀν., σ. 121). —Πρβ. *Kondakof,* σ. 118.—*Millet.* L'art byz. σ. 247.

[4]) *Jules Labarte,* τ. II, σ. 183.

ἐκ τῶν ὀλιγίστων δημοσιευθεισῶν ἐκ τοῦ Βατικανικοῦ κώδικος, θὰ ἴδωμεν ὅτι δὲν ὁμοιάζουσιν αἱ ἱστορίαι τῶν δύο χειρογράφων τόσον πολὺ ὅσον κοινῶς νομίζεται, οὐσιαστικωτάτη δ' ἔρευνα ἀπομένει ἡ συγκριτικὴ αὐτῶν μελέτη, ἡ ἀνεύρεσις τῶν ὁμοιοτήτων καὶ παραλλαγῶν, ἡ ὁποία θὰ εἶναι ἡ βάσις τῆς ἐξετάσεως τῆς εἰκονογραφικῆς αὐτῶν, ἂς εἴπω, γενέσεως.

Δυνάμεθα ὁπωσδήποτε, τοὐλάχιστον σήμερον διὰ τὴν ἔρευναν ἡμῶν, νὰ ἐκλάβωμεν τὰς ἀπεικονίσεις ἀμφοτέρων τῶν κωδίκων ὡς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ. Εἶναι δ' ἐζωγραφημέναι ἐπὶ ἐδάφους, οὐρανοῦ λέγομεν προσφυῶς, χρυσοῦ, ἔχουσι πυκνὸν καὶ λάμποντα τὸν χρωματισμόν,—ῥοδόχρουν, κυανοῦν, ἐρυθρόν. Αἱ σκιαὶ σημειοῦνται διὰ τόνου φαιοῦ, διὰ ζωηρῶν γραμμῶν λευκοῦ τὸ φῶς, τὰ πρόσωπα δι' ἐντόνου παραλλαγῆς σκιᾶς καὶ φωτὸς ἐναργῶς,—οὕτω καὶ εἰς τοιχογραφίας τοῦ Μυστρᾶ μαρτύρων καὶ προφητῶν,—ὡς ἐν ἀναγλύφῳ ἐκτυπούμενα.

Καθόλου τὸ ἰχνογράφημα εἶναι εὐπετές, ζωηρὰ ἡ κίνησις, ἔμψυχος ἡ παράστασις, αἱ μορφαὶ προσηκόντως ἐξεικονίζονται, ζωηρῶς ἐξαίρονται αἱ κύριαι, χαρακτηριστικαὶ διαγράφονται καὶ αἱ δευτερεύουσαι. Ἡ ὅλη οὕτω συναπαρτιζομένη εἰκὼν παρέχει θέλγητρον διὰ τὸ πλῆθος τῶν μικρῶν ἐκείνων καθημερινῶν, ἀλλ' οὕτω χαρακτηριστικῶν λεπτομερειῶν, αἱ ὁποῖαι μᾶς δίδουσιν ὄντως ἐν μικρογραφίᾳ εἰκόνα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ζωῆς, ἀληθῆ αὐτῆς *ἱστορίαν*.

Ἡ περὶ ἁγνείας κρίσις. Καὶ εἰς τοιαύτην σειρὰν ὁλόκληρον εἰκόνων, *ἱστοριῶν*, κινηματογραφικῶν ἂν δύναμαι νὰ ἐκφρασθῶ οὕτως, ἐξεικόνισεν ὁ ἀνώνυμος ζωγράφος τῶν εἰς τὴν *Θεοτόκον Λόγων* τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου τὸ οὕτω θελκτικὸν ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτοῦ εἰς τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις ἐξιστορούμενον δρᾶμα τῆς περὶ τῆς ἁγνείας τῆς Παρθένου κρίσεως. 'Εκ τῶν παραδόσεων τούτων ἐμπνέεται ὁ *ϛ' Λόγος* τοῦ 'Ιακώβου, καὶ τοῦτον ἀκολουθεῖ κατὰ βῆμα ὁ ζωγράφος, ἐνίοτε μάλιστα ἐπέκεινα τοῦ κειμένου προβαίνων εἰς τὴν *ἱστόρησιν* τῶν δραματικωτάτων σκηνῶν τῶν παραδόσεων καὶ τοῦ βίου τῆς Παρθένου.

Περιγραφὴν μακρὰν δὲν δύναμαι νὰ κάμω ἐνταῦθα τῶν *ἱστοριῶν* τούτων, παράλειψιν ὅμως θὰ ἐθεώρουν ἂν δὲν παρέθετον ἀπη-

κριβωμένην τοὐλάχιστον αὐτῶν ἀναγραφὴν μετὰ κεφαλαιωδεστάτης, ἀλλὰ τῆς καιρίας ἐνδείξεως τοῦ περιεχομένου. Ἡ ἐκτύλιξις τοῦ δράματος, χωρὶς νὰ παραθέσω ἐνταῦθα τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ κατὰ τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις, ἐναργέστατα ἐμφαίνεται εἰς τὴν παρατιθεμένην ἀναγραφὴν τῶν ἐξεικονιζουσῶν αὐτὸ *ἱστοριῶν*, ἐν τῇ ὁποίᾳ, ὡς καὶ εἰς τὰ κείμενα, τὴν ἀκμὴν τῆς πράξεως ἀποτελεῖ ἡ σκηνὴ τῆς *Δοκιμασίας*[1]).

Τέσσαρα εἶναι τὰ κύρια σημεῖα τοῦ περὶ τῆς ἁγνείας τῆς Παρθένου δράματος: Ὑποψίαι καὶ «θρῆνος τοῦ 'Ιωσὴφ κατανοήσαντος ἔγκυον τὴν Παρθένον», ἐξέτασις καὶ ἀπολογία αὐτῆς. — Ψευδὴς καταμήνυσις ὑπὸ τοῦ γραμματέως εἰς τὸν μέγαν ἀρχιερέα «ὡς 'Ιωσὴφ ἐξήμαρτεν εἰς τὴν Παρθένον», σύλληψις καὶ προσαγωγὴ αὐτῶν εἰς τὸ *κριτήριον*. — *Δοκιμασία* καὶ τοῦ 'Ιωσὴφ καὶ τῆς Παρθένου διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως*. — *'Απόδειξις τῆς ἁγνείας* αὐτῶν καὶ θριαμβικὴ ἐπάνοδος εἰς τὰ ἴδια.

Τῶν ἱστοριῶν *τὴν ἑρμηνείαν* δίδει αὐτὸς ὁ παλαιὸς ζωγράφος, παραθέτων πολυτιμοτάτας διὰ τὴν βυζαντιακὴν εἰκονογραφίαν ἐπιγραφὰς αὐτῶν:

α') «*Εἰς τὴν τοῦ 'Ιωσὴφ ἐξέτασιν τῆς ὑπεράγνου Παρθένου καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ διαπορήσεως*» (Π⟨αρισιακός, Par. 92.⟩ 1208, φ. 217 β. — Β⟨ατικανικός, Vat. 92.⟩ 1162, φ. 164 β). — Ἡ Παρθένος ἐν θρόνῳ κρατεῖ πινακίδα, ἐφ' ἧς γέγραπται «ΔΕΔΟΞΑϹΜΕΝΗ».

β') «*Περίεργος θεωρία τοῦ 'Ιωσήφ*» (Π. φ. 219 β. — Β. φ. 166 α). — Ἡ Παρθένος δεικνύει τὴν αὐτὴν πινακίδα εἰς τὸν ἀνακεκλιμένον 'Ιωσήφ.

γ') «*Θρῆνος 'Ιωσὴφ κατανοήσαντος ἔγκυον τὴν παρθένον*» (Π. φ. 220 β. — Β. φ. 167 α). — Ὁ 'Ιωσὴφ ἐν θλίψει κάθηται ἐπὶ σκίμποδος, καὶ παρ' αὐτὸν χαμαὶ οἱ τέσσαρες κατὰ τὰ ἀπόκρυφα υἱοί του.

δ') «*'Ιωσὴφ ἐξετάζων τὴν Παρθένον περὶ τοῦ ἐγκυμονεῖν*» (Π.

[1]) Βραχύταται περιγραφαὶ παρὰ Bordier, σ. 168-170. — *Rohault de Fleury*, σ. 436-437. — Πρβ. *Kondakof*, σ. 126 ἑξ. — *Kirpičnikof*, σ. 121 ἑξ.

'Απεικονίσεις πασῶν, πλὴν τῆς γ', ε', ς', ζ', μόνον παρὰ *R. de Fleury*, πίν. LXXV — LXXVI. — Τῆς συλλήψεως καὶ τῆς *εἰς τὸ κριτήριον* ἀπαγωγῆς: *Se- roux d' Agincourt*, πίν. L (ἐκ τοῦ Βατ.). Κάλλιστα: *Schlumlerger*, L' Epo pée byz., τ. II, πίν. VIII (σ. 448). *Venturi*, La Madone, σ. 206. — Τῆς *Δοκιμασίας* ἰδιαιτέρως κατωτ.

φ. 225 α. — Β. φ. 170 β). — Ὁ Ἰωσὴφ, «βύθιον στένων», ἀποτείνει πάλιν ἐρωτήσεις εἰς τὴν Παρθένον ἐν φόβῳ πρὸ αὐτοῦ ἱσταμένην [1])·

ε΄) «*Ἀπολογία τῆς Παρθένου*» (Π. φ. 228 α. — Β. φ. 172 β). — Ὁμοία σκηνή. Μετ' εὐλαβείας ἀκούουσιν οἱ τέσσαρες υἱοὶ τοῦ Ἰωσήφ [2]).

ς΄) «*Περὶ τοῦ γραμματέως καὶ τοῦ Ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ*» (Π. φ. 236 α. — Β. φ. 177 β). — Ὁ Ἰωσὴφ ὁμιλεῖ πρὸς τὸν γραμματέα, ὅστις «εἰς τὸ κατόπιν περιστραφεὶς τὴν Παρθένον θεωρεῖ», λέγει τὸ ἐξεικονιζόμενον κείμενον.

ζ΄) «*Ὁ γραμματεὺς μηνύων τοῖς ἱερεῦσιν ὡς Ἰωσὴφ ἐξήμαρτεν εἰς τὴν Παρθένον*» (Π: φ. 237 β. — Β. φ. 178 β). — Ὁ γραμματεὺς ὁμιλεῖ ἐνώπιον ὁμίλου ἱερέων [3]).

— «*Ὑπηρέται ἐκ τοῦ ἱεροῦ βίᾳ ἕλκοντες τὸν Ἰωσὴφ καὶ τὴν Μαρίαν*»: Δύο ἐπάλληλοι σκηναί, λίαν δραματικῶς ἐπινοηθεῖσαι καὶ ἐκτελεσθεῖσαι (Π. φ. 238 β. — Β. φ. 179 α) [4]):

η΄) Οἱ ὑπηρέται τοῦ ἱεροῦ ἀπάγουσι τὴν Παρθένον, ὑψοῦσαν πινακίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας: ΙΔΟΥ Η ΠΑΡΘΕΝΟϹ.

ϑ΄) Ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία προσάγονται εἰς τὸ κριτήριον. Ἀκολουθοῦσι, τυπτόμενοι ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ ἱεροῦ, τεθλιμμένοι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰωσήφ [5]).

— «*Ἡ ἀπὸ τοῦ Ζαχαρίου τῆς Παρθένου ἐξέτασις*», διπλῆ καὶ αὕτη ἡ μικρογραφία. (Π. φ. 242, β. — Β. φ. 182 α):

ι΄) Ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία ἀκολουθούμενοι ὑπὸ λαοῦ προσάγονται εἰς τὸν μέγαν ἀρχιερέα.

[1]) Ἡ στάσις τοῦ Ἰωσὴφ δὲν εἶναι «d'un juge à l'aspect terrible» (*Bordier* σ. 169), ἀλλὰ δεινῶς τεθλιμμένου ἀνδρὸς (*Kirpičnikof*, σ. 122).

[2]) «Toute la génération, λέγει προσφυῶς ὁ Kondakof (σ. 126), écoute respectueusement sa défense». — Οἱ εἰκονιζόμενοι δὲν εἶναι ὑπηρέται, ὡς διαρκῶς λέγει ὁ Bordier, οὔτε λαὸς ἢ φίλοι, ὡς ὁ Rohault de Fleury καὶ ὁ Kondakof, ἀλλ' οἱ τέσσαρες κατὰ τὰ Ἀπόκρυφα υἱοὶ τοῦ Ἰωσὴφ (*Kirpičnikof* σ. 119, 122), ὡς καὶ εἰς τὰς μικρογραφίας: Π. 225 β, Β. 170, — Π. 236 α. Β. 177, — Π. 238 β, Β. 179 α.

[3]) Ὁ *R. de Fleury* μεταφράζει «comment Joseph s'est trompé sur la Vierge», μὴ ἐννοήσας τὴν λεπτὴν σημασίαν τοῦ *ἐξήμαρτεν*.

[4]) Τὸ *ἐκ τοῦ ἱεροῦ* πρέπει νὰ συνδεθῇ οὐχὶ μετὰ τοῦ *ἕλκοντες*, ἀλλὰ μετὰ τοῦ *ὑπηρέται* (*Kirpičnikof*, σ. 122).

[5]) ***Ἀπεικονίσεις***. — Βλ. εἰκ. 9. — Βλ. ἀνωτ. σ. 521, σημ. 1.

ια') Ἡ Μαρία ἵσταται μόνη ἀπολογουμένη πρὸ τοῦ ἀρχιερέως· λαὸς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον.

ιβ') «*Δοκιμασία τῆς καθαρότητος τοῦ μνηστῆρος*» (Π. φ. 248 β. — Β. φ. 186 β). — Ὁ μέγας ἀρχιερεὺς *ποτίζει* τὸν Ἰωσὴφ τὸ *Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως* [1]).

Εἰκ. 9.— *Ἀπαγωγὴ τῆς Θεοτόκου εἰς κριτήριον.* — Χργρφ. τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου, Παρ. φ. 238 β (*Schlumberger*, τ. II, πίν. VIII).

ιγ') «*Δοκιμασία τῆς Παναγίας Παρθένου*» (Π. φ. 251 β. — Β. φ. 188 α). — Ὁ μέγας ἀρχιερεὺς *ποτίζει* τὴν Θεοτόκον τὸ *Ὕδωρ*.

[1]) Τὸ *Πρωτοευαγγέλιον* τοῦ Ἰακώβου πρῶτον ἱστορεῖ ὅτι καὶ ὁ Ἰωσὴφ ὑπέστη τὴν δοκιμασίαν (κεφ. XVI, ἐκδ. *Tischendorf*, σ. 29). Ἐσφαλμένως δὲ ὁ Bordier (σ. 170) κάμνει ἐνταῦθα μνείαν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος μόνον περὶ δοκιμασίας τῆς γυναικὸς ὁμιλεῖ.

ιδ') «*Ἡ Ἐλισάβετ παραλαμβάνει τὴν Θεομήτορα εἰς φυλακήν*» (Π. φ. 252 β. — Β. φ. 188 β). — Ἡ Ἐλισάβετ ὑποδέχεται τὴν Θεοτόκον.

Τὴν συνεχῆ ταύτην ἀπεικόνισιν τοῦ περὶ ἁγνείας εἰκονογραφικοῦ δράματος κλείει ὁ *Θρίαμβος*:

ιε') «*Ἀπόδειξις ἁγνείας τῆς Θεοτόκου ἐκ τῆς Ἐλισάβετ ὑπανελθούσης ἀβλαβοῦς εἰς τὸν ναὸν*» (Π. φ. 254 β. — Β. 190 β)[1]. — Ὁ μέγας ἀρχιερεὺς δεικνύει εἰς τοὺς ἱερεῖς θαυμάζοντας τὴν *ὑπανελθοῦσαν ἀβλαβῆ* Παρθένον.

ις') «*Κἀκεῖθεν ἐπανερχομένης εἰς τὰ ἴδια*» (Π. καὶ Β. αὐτ.). Ὁ μέγας ἀρχιερεὺς προσκλίνει πρὸς τὴν ἀπερχομένην Παρθένον. Ὁ Ἰωσὴφ μετὰ τῶν υἱῶν ἀπέρχονται ἀνὰ εἷς, ὑψοῦντες εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας καὶ χάριτας ἀποδίδοντες, ἐν πορείᾳ θριαμβευτικῇ.

5. *Ἡ Δοκιμασία.* Εἰς τὰ πολύτιμα μνημεῖα ταῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ μόνα συνεκεντρώθη ὅλος ὁ ἀπηρτισμένος εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου, καὶ ἡ σκηνὴ τῆς *Δοκιμασίας* προσέλαβε τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν αὐτῆς, κατέχουσα θέσιν ἐπίσημον ἐν τῇ ὅλῃ εἰκονογραφικῇ πράξει, τὴν ἀκμὴν ἀποτελοῦσα τοῦ δράματος τῆς περὶ ἁγνείας κρίσεως.

Ἡ ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου παράστασις τῆς *Δοκιμασίας* εἶναι ἡ ἐν τῇ πληρεστάτῃ αὐτῆς ἀναπτύξει πιστὴ τῶν Ἀποκρύφων διὰ τῆς εἰκόνος *ἱστορία*. Εἰς τὸ ἀκόλουθον μέρος τῆς πραγματείας μου θέλω λεπτομερῶς ἐξετάσει τὰ *κείμενα*, τὰ ὁποῖα εἰκονίζουσιν αἱ παραστάσεις, καὶ ἐνταῦθα ὅμως, τοὐλάχιστον κεφαλαιωδῶς, καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὴν πλήρη κατανόησιν τῶν εἰκονογραφικῶν λεπτομερειῶν, σὺν τῇ περιγραφῇ τῆς παραστάσεως, θέλω σημειώσει καὶ τὰ καίρια τῶν κειμένων σημεῖα, τὰ συμβαλόντα εἰς τὴν τοιαύτην διατύπωσιν τῆς παραστάσεως.[2]

[1]) Παραδόξως ὀρθῶς ἑρμηνεύει τὴν μικρογραφίαν ταύτην ὁ Bordier (σ. 170), ἀφοῦ οὕτω λανθασμένως ἔχει μεταφράσει τὴν ἐπιγραφὴν αὐτῆς (*Kirpičnikof*, σ. 123).

[2]) *Ἀπεικονίσεις*. Βλ. εἰκ. 10 καὶ 11.—Καὶ τῶν δύο παραστάσεων, τῆς *Δοκιμασίας* τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῆς *Δοκιμασίας* τῆς Παρθένου, μόνον παρὰ *Rohault de Fleury*, πίν. LXXVI (ἐκ τοῦ Παρ.)—Τῆς *Δοκιμασίας τοῦ Ἰωσήφ*, ἐξ ἰχνογραφήματος, ὡς καὶ αἱ προηγούμεναι, ἀτελεστάτη παρὰ *Seroux d'Agincourt*, πίν.

Προηγεῖται, κατὰ τὰ ᾿Απόκρυφα, ἡ παράστασις τῆς δοκιμασίας τοῦ ᾿Ιωσήφ. ῾Η σκηνὴ εἰς τὸν πρὸ τοῦ ἱεροῦ χῶρον. Εἰς τὸ βάθος διαγράφονται τὰ ἀρχιτεκτονήματα, κατὰ τὴν τυπικὴν τῶν μικρογραφιῶν καὶ τοιχογραφιῶν διευθέτησιν: τοῖχος, καὶ εἰς τὰ ἄκρα οἰκήματα τρουλλωτὰ εἴτε ἀμφικλινοῦς στέγης, ἐνταῦθα μετὰ λεπτομερειῶν ἀρχιτεκτονικῶν διαγράφομενα. Τὸ μέσον τῆς σκηνῆς κατέχει ὅμιλος ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι παρατηροῦσι τὸν εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον ᾿Ιωσὴφ καὶ μέγαν ἱερέα, ὀρθίους ἀπέναντι ἀλλήλων. ῾Ο ἱερεὺς τείνει πρὸς τὸν ᾿Ιωσὴφ ἀγγεῖον γαστρῶδες καὶ ἄωτον, *κύπελλον*, ὁ δὲ ᾿Ιωσὴφ

Εἰκ. 10. — *Δοκιμασία* τοῦ ᾿Ιωσήφ. — Χργρφ. ᾿Ιακώβου, Παρ. φ. 248 β (*Venturi*, σ. 206).

προσκλίνων καὶ λαμβάνων αὐτὸ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, φέρει εἰς τὰ χείλη. Εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον, τὸ ἀριστερόν, ὑπηρέτης τοῦ ναοῦ ἀπάγει τὸν ᾿Ιωσήφ.

᾿Εν δὲ τῇ παραστάσει τῆς *Δοκιμασίας* τῆς Θεοτόκου, πάλιν εἰς τὸν πρὸ τοῦ ἱεροῦ χῶρον ἔμπροσθεν ἀρχιτεκτονημάτων καὶ εἰς τὸ μέσον ὅμιλος ἱερέων, ὡς ἐμφαίνονται ἐκ τῆς ἐπιμελεστέρας ἐνδυμασίας. Δεξιά, εἰς τὴν ἄκραν, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς καὶ ἐν τῇ σκηνῇ

L (ε. 6 II, ἐκ τοῦ Βατ.), — καλλίστη ἐκ φωτογραφίας παρὰ *A. Venturi. La Madone*, σ. 206 (ἐκ τοῦ Παρ.).

τῆς *Δοκιμασίας* τοῦ Ιωσὴφ τάξιν, ὁ μέγας ἱερεὺς ὄρθιος, μικρὸν προσκλίνων καὶ προχωρήσας ἐπὶ τῆς μαρμαρίνης βαθμίδος τοῦ θρόνου αὐτοῦ, δίδει πάλιν δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν εἰς τὴν κάτω τῆς βαθμίδος ἱσταμένην Θεοτόκον νὰ πίῃ τὸ *Ὕδωρ τῆς Ἐλέγξεως* ἐξ ἀγγείου, ὁμοιάζοντος ἐνταῦθα πρὸς *κάλπην*. Ἡ Θεοτόκος, προσκλίνουσα ὀλίγον, λαμβάνει δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὰς τοῦ ἱερέως ἑτοίμη νὰ πίῃ τὸ *Ὕδωρ*. Εἰς τὸ ἄκρον, ἀριστερά, γέρων ὑπηρέτης ἐπὶ τῆς βακτηρίας στηριζόμενος ἀπέρχεται, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς Θεοτόκου· ἀμφότεροι προτείνουσι τὴν ἀριστερὰν εἰς ἔνδειξιν τῆς πορείας, τὴν ὁποίαν πορεύονται.

Διότι ἡ πορεία αὕτη θὰ εἶναι ἡ ἐπισφράγισις τῆς ἁγνείας τῆς Παρθένου, ὡς καὶ τῆς τοῦ Ἰωσήφ. Καὶ ἐνταῦθα ἔγκειται τὸ οὐσιωδέστατον σημεῖον τῆς εἰκονογραφικῆς ἐξυμνήσεως τῆς ἁγνείας, τὸ ὁποῖον δὲν ἐνοήθη μέχρι τοῦδε, ἄγνωστον εἰς τὰ πρότερον μνημεῖα, τὸ πρῶτον ἤδη, — καὶ μόνον ἐνταῦθα, — ἐμφανιζόμενον ἐν τῷ λεπτομερεῖ εἰκονογραφικῷ δράματι.

Εἰκ. 11. — *Δοκιμασία* τῆς Παρθένου. — Χργρφ. Ἰακώβου, Παρ. φ. 251 β (*R. de Fleury*, πίν. LXXVII).

Ἀληθῶς εἰς τὴν γωνίαν τὴν ἀριστερὰν τῶν μικρογραφιῶν τούτων διαγράφεται μικρὰ σκηνὴ ἀποτελοῦσα τὴν συνέχειαν τῆς κυρίας, τὰς παραστάσεις δὲ τῆς *Δοκιμασίας* ἀκολουθοῦσι καὶ ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ συνέχεια αὐτῆς καὶ ἄγουσιν εἰς τὸν Θρίαμβον. Εἰς τὴν σκηνὴν τῆς δοκιμασίας τοῦ Ἰωσὴφ μετὰ τὴν πόσιν τοῦ Ὕδατος ὁ Ἰωσὴφ *ἀπάγεται* ὑπὸ ὑπηρέτου. Εἰς τὴν δοκιμασίαν τῆς Θεοτόκου, πάλιν εἰς τὴν ἀριστερὰν γωνίαν, ἡ Μαρία ὁδηγεῖται ὑπὸ γέροντος ὑπηρέτου ἔξω τοῦ ναοῦ.[1]) Ποῦ *ἀπάγονται* καὶ ποῦ πορεύονται ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία;

[1]) Τὴν σπουδαίαν ταύτην λεπτομέρειαν, ἣ ὁποία οὕτω πιστῶς ἀποδίδει τὸ κείμενον, καὶ οἱ τρεῖς παλαιότεροι ἐρευνηταὶ δὲν ἐνόησαν, καὶ αὐτὸς

Πορεύονται τὴν πορείαν, ἡ ὁποία θ' *ἀποδείξῃ* τὴν ἁγνότητα αὐτῶν, πορεύονται εἰς τὴν ὀρεινήν. «Καὶ λαβὼν ὁ ἱερεύς, λέγουσι τὰ Ἀπόκρυφα, ἐπότισεν τὸν Ἰωσήφ· καὶ *ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τὴν ὀρεινήν· καὶ ἦλθεν ὁλόκληρος*. Ἐπότισεν δὲ καὶ τὴν Μαριάμ, καὶ *ἔπεμψεν αὐτὴν εἰς τὴν ὀρεινὴν καὶ ἦλθεν ὁλόκληρος*.» Πισταὶ ἀπεικονίσεις τῶν Ἀποκρύφων κειμένων αἱ *ἱστορίαι* τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου *ἱστόρησαν* τὸν Ἰωσὴφ ἀπαγόμενον εἰς τὴν ὀρεινήν, ἐπίσης καὶ τὴν Μαρίαν εἰς τὴν ὀρεινήν, εἰς τὴν Ἐλισάβετ, «τὴν συγγενίδα αὐτῆς», εἰς φυλακήν».[1]).

«Καὶ ἦλθεν *ὁλόκληρος*» ὁ Ἰωσὴφ ἐκ τῆς ὀρεινῆς. «καὶ ἦλθεν *ὁλόκληρος* ἡ Μαριάμ». Ὁ καλλιτέχνης παρέστησεν ἐξεικονίζων τὰ κείμενα,—τὰ Ἀπόκρυφα, τὸν Λόγον τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου,—τὴν ἐπάνοδον τῆς Θεοτόκου εἰς τὸν ναὸν *ἀβλαβοῦς*, τὴν εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ τὸν λαὸν ἐπίδειξιν αὐτῆς, τὴν πασιφανῆ ταύτην *ἀπόδειξιν τῆς ἁγνείας* αὐτῆς,—καὶ κλείει τὸ κατὰ τὴν παράδοσιν εἰκονογραφικὸν δρᾶμα παριστάνων αὐτὴν ἐπανερχομένην εἰς *τὰ ἴδια* καὶ οὕτω τέλος διὰ τῆς πανηγυρικῆς ταύτης ἱεροτελεστίας θριαμβεύουσαν.

ὁ Κιρπίτσνικωφ παρέτρεξεν Ἐπειδὴ ἡ παράπλευρος αὕτη παράστασις εἶναι εἰς τὸ ἀριστερόν, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὅλης μικρογραφίας, νομίζουσι καὶ ὁ Rohault de Fleury (σ. 437 καὶ ὁ Bordier (σ. 170), ὅτι ὁ Ἰωσὴφ προσάγεται εἰς τὸν ἱερέα. Ἡ εἰς τὸ κριτήριον προσαγωγὴ ἐξεικονίζεται εἰς τὰς προηγουμένας μικρογραφίας. Ὁ Ἰωσὴφ *ἀπάγεται* εἰς τὴν ὀρεινήν, ὡς καὶ ἐν τῇ ἑπομένῃ παραστάσει ἡ Παρθένος ἐμφανέστερον ἀπάγεται ὑπὸ γέροντος ὑπηρέτου. Δὲν εἶναι δ' οὗτος ὁ Ἰωσήφ, ὡς ἐνόμισεν ὁ Bordier (σ. 170), τοῦ ὁποίου ἄλλος εἶναι ὁ τύπος (βλ. καὶ τὴν μικρογραφίαν τῆς ἀφίξεως εἰς Ἐλισάβετ, Π φ. 252· πρβ. *Kirpičnikof*, σ. 123).—Ἡ παρατήρησις αὕτη ἔχει σημασίαν: συχνὰ συνηθίζει ὁ ζωγράφος τῶν *Λόγων* τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου νὰ ἐξεικονίζῃ οὕτως εἰς μικροτέρας ἀκόμη, εἰς παραπλεύρους τῆς ὅλης παραστάσεως εἰκόνας, τὴν συνέχειαν αὐτῆς.

[1]) Τὸ ἐπεισόδιον τῆς εἰς τὴν Ἐλισάβετ δευτέρας ταύτης *ἀποδημίας*, — τὴν πρώτην ἐπορεύθη ἡ Μαρία μετὰ τὸν Χαιρετισμόν,—καὶ ταύτης εἰς τὴν ὀρεινήν. ἀγνοεῖ ἡ εἰς ἡμᾶς περισωθεῖσα διασκευὴ τοῦ Πρωτοευαγγελίου τοῦ Ἰακώβου, διὰ μακρῶν δ' ἐκτίθεται μόνον εἰς τὸν *Λόγον* τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου. —Ἐσφαλμένως λοιπὸν ὁ Κοντακὼφ (Histoire de l' art, τ. II, σ. 127) δέχεται, ὅτι ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία ἐπέμφθησαν εἰς τὴν ὀρεινὴν «après s'être purifiés de toute accusation avec l' eau de conviction du seigneur» (*Kirpičnikof*, σ. 123). Ἡ πορεία αὕτη, καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνω, εἶναι μέρος τῆς Δοκιμασίας.

6. *Ἡ διατύπωσις.* Ἡ διὰ σειρᾶς παραστάσεων ἀπεικόνισις αὕτη τῆς *Δοκιμασίας* καὶ τῆς *ἁγνείας* τῆς Θεοτόκου μᾶς δίδει τὸν πρῶτον χαρακτῆρα αὐτῆς ἐν τῷ ἀπηρτισμένῳ θεομητορικῷ κύκλῳ, οἷον διέσωσαν αὐτὸν τὰ ἱστορημένα χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου. Εἰς πάντα τὰ ἄλλα μνημεῖα εὕρομεν τὴν παράστασιν μεμονωμένην καὶ μονομερῶς εἰς τὴν Θεοτόκον ἀναφερομένην. Ἐνταῦθα τὸ πρῶτον, — ἀλλὰ καὶ τὸ τελευταῖον, — εἰς τὰ ἱστορημένα ταῦτα χειρόγραφα ἡ *Δοκιμασία* ἐπεκτείνεται διὰ τῆς τέχνης καὶ εἰς τὸν Ἰωσήφ, ἀλλὰ καὶ δὲν περιορίζεται εἰς τὴν στιγμὴν μόνον τῆς πόσεως τοῦ *Ὕδατος*, συνεχίζεται ὡς *Δοκιμασία* ἀληθὴς καὶ εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀποστολῆς τῆς Μαρίας, ὡς καὶ τοῦ Ἰωσήφ, εἰς τὴν ὀρεινήν, ἵνα καταδειχθῇ ἡ ἐπενέργεια τοῦ Ὕδατος, ἂν θ' ἀφήσῃ αὐτὴν *ἀβλαβῆ*, καὶ εἰς τὴν τελικὴν *ἀπόδειξιν τῆς ἁγνείας* διὰ τῆς παραστάσεως τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν ναόν, τῆς ἐπιδείξεως αὐτῆς καὶ τῆς εἰς τὰ ἴδια θριαμβικῆς ἐπανόδου.

Εἶναι δηλαδὴ ἡ ἐξεικόνισις τῆς διηγήσεως τοῦ Πρωτοευαγγελίου, ἀκολουθοῦσα τὸ κείμενον, ἐνῷ πᾶσαι αἱ ἄλλαι μεμονωμέναι παραστάσεις τῆς Δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου τῶν προγενεστέρων μνημείων ἐξεικονίζουσι μόνον τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ἐφαρμοσθέντα, τὸ πρῶτον ἐν τοῖς Ἀποκρύφοις, καὶ εἰς τὴν Παρθένον.

Ἡ εἰς τοιαύτην εἰκονογραφικὴν διατύπωσιν ἐξιχθεῖσα *ἱστορία* τῆς Μαρίας, ἡ τοιαύτη διεξοδικότης καὶ λεπτομέρειαι δεικνύουσιν, ὅτι ὁ ζωγράφος ἐνεπνεύσθη μὲν καὶ ἀπὸ τὸ κείμενον καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν φαντασίαν· τὸ ἔργον του ὅμως δὲν ἐξῆλθεν ἀμέσως ἀπηρτισμένον ἐκ τῆς γραφίδος αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπετέλεσε τὸν σταθμὸν ἐξελίξεως μακρᾶς ἐπεξεργασίας τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου.

Ἡ δ' ἐπεξεργασία αὕτη διὰ τῶν αἰώνων ἐξειλίχθη εἰς τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἐγεννήθησαν αἱ παραδόσεις, εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ δὴ εἰς τὴν Συρίαν.

7. *Προέλευσις ἀνατολικὴ ἑλληνική.* Ἐξετάζων ὁ γραμματεὺς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Θ. Σμίτ, εἰς τὸ ἐσχάτως μέγα περὶ τῆς *Μονῆς τῆς Χώρας*, τοῦ Καχριὲ τζαμί, ἐκδοθὲν σύγγραμμά του, τὸν ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ τούτου διὰ ψηφίδων εἰκονισμένον κύκλον τῆς

Θεοτόκου πρὸς τὰς μικρογραφίας τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου, καταλήγει εἰς ἄξια λόγου συμπεράσματα [1]).

'Εν γενικῷ χαρακτηρισμῷ ὁ κύκλος τῶν χειρογράφων ἔχει πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν κύκλον τῶν ψηφιδωτῶν, — ἡ ταυτότης τοῦ θέματος εἶναι ἀρκοῦσα ἐξήγησις τῆς ὁμοιότητος. 'Αλλ' ἔχομεν καὶ διαφορὰς οὐσιαστικάς. 'Εν πρώτοις ἡ εἰκονογραφικὴ διάταξις τοῦ ζωγράφου, εἶναι πολὺ ἐκτενεστέρα τῆς τοῦ ψηφιδογράφου: εἰς τὰ φύλλα τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος ἔχομεν ἐν ὅλῳ 62, ἂν ἀφαιρέσωμεν τὰς ἐπαναλήψεις [2]), ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ μόνον 19 σκηνάς.

Δὲν εἶναι δὲ πάντοτε ἡ σειρὰ ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν εἰκόνων ἡ αὐτή. 'Η σημαντικωτάτη διαφορὰ ἔγκειται ἐν αὐτῷ τῷ τρόπῳ τῆς παραστάσεως Εἴς τινας, ὡς εἰς τὴν *Προσευχὴν τοῦ 'Ιωακείμ*, εἰς τὴν *Γέννησιν τῆς Θεοτόκου*, ὁ ζωγράφος ἀπομακρύνεται πολὺ τοῦ κοινοῦ βυζαντιακοῦ τύπου. Τὴν ἀπομάκρυνσιν δὲ ταύτην ἀπὸ τῆς κοινῆς τεχνικῆς παραδόσεως ὁ Σμίτ, ὀρθότατα κρίνων, ἀποδίδει εἰς τὸ ὅτι αἱ μικρογραφίαι ἀναφέρονται ἐπακριβῶς εἰς τὸ εἰκονιζόμενον θέμα, ἐνῷ ὁ κοινὸς βυζαντιακὸς τύπος ἐπιδεικνύεται ἀποτέλεσμα μακρᾶς ἐξελίξεως τῶν εἰκονογραφικῶν τύπων. 'Ιδιαζόντως δὲ σημειωτέα τὰ ἑλληνιστικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκομεν εἰς τὰς μικρογραφίας,— ὡς τὴν προσωποποίησιν τῶν δύο πηγῶν τοῦ 'Ιορδάνου. 'Η ἐξήγησις τῆς διαφορᾶς δὲν εἶναι δύσκολος: αἱ μικρογραφίαι τῶν χειρογράφων, καταλήγει ὁ Σμίτ, συναπηρτίσθησαν ἐκεῖ ὅπου καὶ αἱ παραδόσεις, τὰς ὁποίας διηγεῖται ὁ μοναχός.

Τῶν παραδόσεων δὲ τούτων αἱ ἑλκυστικώτεραι, ἀλλὰ καὶ αἱ οὐσιαστικώτεραι διὰ τὴν ἁγιότητα τῆς Παρθένου εἶναι αἱ περὶ τῆς ἁγνείας αὐτῆς, κατὰ συνέπειαν ἐνῷ ὁ ψηφιδογράφος τοῦ Καχριὲ τζαμὶ παρατρέχει τὰς παραστάσεις ταύτας, εἰς τὰ φύλλα τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου ἐξελίσσονται ἐν πάσῃ διεξοδικότητι καὶ ἐν χαρακτηριστικαῖς λεπτομερείαις.

Τῆς τοιαύτης γενέσεως πάλιν τῶν μικρογραφιῶν συνέπεια εἶναι ἡ προσήλωσις αὐτῶν εἰς τὰς «ἱστορίας καὶ παραδόσεις», καὶ ἡ πιστὴ

[1]) Kachrié djami, σ. 131 ἑξ.

[2]) 'Ο Βατικ. κῶδ. ἔχει περισσοτέρας, 81 (βλ. ἀνωτ. σ. 519, σημ. 2), ἐκ τῶν ὁποίων θ' ἀφαιρέσωμεν καί τινας ἐπαναλήψεις.

τοῦ κειμένου *τῶν Λόγων*, τὸ ὁποῖον ἐπεξηγοῦσι, παρακολούθησις, ὡς πάλιν τοῦτο πιστῶς παρακολουθεῖ τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις.

8. *Ἐναργὴς παράστασις.* Καὶ ὄντως ἡ ὅλη ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν παράγει ἡ μακρὰ αὕτη σειρὰ τῶν μικρογραφιῶν τούτων τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου, εἶναι ὅτι ὁ καλλιτέχνης ἐζήτησε διὰ παντὸς εἰς τὴν τέχνην αὐτοῦ προσιτοῦ τρόπου τὴν ἀπόδειξιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ «ἐμφαντικώτερον» διὰ τῆς τέχνης ἐξύμνησιν τῆς δόξης αὐτῆς.

Οὕτως, ὅτε τεθλιμμένος ὁ Ἰωσὴφ ἐξετάξει τὴν Θεοτόκον, κρατεῖ αὕτη ἐπὶ τῶν γονάτων πινακίδα φέρουσαν γεγραμμένον: ΔΕΔΟΞΑΣΜΕΝΗ. Καὶ ὅτε οἱ ὑπηρέται τοῦ ναοῦ ἔρχονται ν' ἀπαγάγωσι τὴν Παρθένον, διὰ τῆς δεξιᾶς κάμνει αὕτη κίνημα διαμαρτυρίας, διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐν βιαίᾳ κινήσει, ἀλλὰ καὶ πλήρει χάριτος, ὑψοῖ θριαμβευτικῶς πινακίδα, ἔχουσαν γεγραμμένον: ΙΔΟΥ Η ΠΑΡΘΕΝΟΣ. Συχνότατα δέ, ἂν μὴ πάντοτε, κρατεῖ ἡ Παρθένος ἐν ταῖς μικρογραφίαις ταύταις πινακίδα ἢ τὸν κώδικα τῶν Προφητῶν, τὸν ὁποῖον μὲ θριαμβικὸν ὕφος ἐπιδεικνύει, ὡς τὸ ἀψευδὲς τεκμήριον τῆς ἐκ θείας οἰκονομίας συλλήψεως καὶ τῆς ἁγνείας αὐτῆς. [1])

Δὲν εἶναι δὲ μόνη αὕτη ἡ εἰκονογραφικὴ λεπτομέρεια, ἡ ὁποία προσδίδει χάριν καὶ ζωὴν εἰς τὰς μικρογραφίας ταύτας, μάλιστα εἰς τὰς παραστάσεις τῆς περὶ ἁγνείας κρίσεως. Παρατήρησε μὲ πόσην χάριν προσκλίνοντες ἀποχαιρετῶσιν τοὺς παραμένοντας οἱ ἀπερχόμενοι,—εἰς τὰς μικρογραφίας, ἐν ταῖς ὁποίαις ὁ Ἰωσὴφ, «παραλαμβάνει» τὴν Παρθένον ἐκ τοῦ ναοῦ καὶ «ἀποκαθιστάνει» εἰς τὸν ἴδιον οἶκον, ἐν ταῖς ὁποίαις ἡ Παρθένος προσέρχεται εἰς τὴν Ἐλισάβετ ἢ ἀποχαιρετᾷ αὐτήν. Παρατήρησε ποίαν χάριν οἰκιακὴν προσδίδει εἰς τὴν ὅλην παράστασιν ὁ μικρὸς Ἰάκωβος, ὁ μικρὸς υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος, ἀντὶ τῆς συνήθους παιδίσκης, παρακολουθεῖ ἁπανταχοῦ τὴν Θεοτόκον, συχνάκις κρατῶν ῥάβδον εἰς τὸν ὦμον, ἀπὸ τῆς ὁποίας

[1]) Οὐχὶ ἡ *δεδοξασμένη Παρθένος*, ἀλλά: *ἡ Παρθένος,—ἡ Δεδοξασμένη* (βλ. ἀνωτ. σ. 465). Εἰς τὸ Β΄ μέρος τῆς πραγματείας μου θέλω ἐξηγήσει τὴν κατὰ τὴν γλῶσσαν τῆς Παλαιᾶς ἰδιάζουσαν ἔννοιαν τοῦ *Ἔνδοξος, — Δεδοξασμένος*, καὶ θέλω προσαγάγει καὶ τὰ εἰς τὴν Παρθένον προφητευθέντα καὶ ὑμνηθέντα.— Τὸ εἰς τὴν πινακίδα: «ΙΔΟΥ Η ΠΑΡΘΕΝΟΣ ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ» (Ἠσαΐας, Ζ΄, 14).

κρέμαται καλάθιον ἐπιτηδείων. Καὶ ἰδίως εἰς τὴν τελευταίαν θριαμβευτικὴν σκηνήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡγεῖται τῶν ἐν θριάμβῳ ἐπιστρεφόντων οἴκαδε.

Τὸ πλῆθος καὶ ἡ χάρις τῶν οἰκιακῶν τούτων λεπτομερειῶν συναπαρτίζουσι τὴν ὅλην καλλιτεχνικὴν ἐντύπωσιν ζωῆς, τὴν ὁποίαν παράγουσιν αἱ μικρογραφίαι τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου. Εἰς τὰς μικρὰς ταύτας εἰκόνας, τὰς ἐξελισσομένας ἐπὶ τῶν φύλλων τῶν παλαιῶν χειρογράφων, δύνασαι νὰ θαυμάσῃς τὴν γλυκυθυμίαν, τὴν ὁποίαν ἀποπνέουσιν αἱ παραστάσεις διαταρασσομένης οἰκιακῆς γαλήνης, τῆς πικρίας διὰ τὴν συκοφαντίαν καὶ τῆς χαρᾶς διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀθωότητος. Ἀλλὰ δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ παραστήσω τὴν ὡραιότητα τῶν μικρῶν τούτων εἰκόνων ζωηρότερον ἢ ὁ Κιρπίτσνικωφ εἰς τὰς ὀλίγας του παρατηρήσεις: «Πόση ἀλήθεια, πόσον ἀφελὲς αἴσθημα ἐπιφαίνεται εἰς τὰς μορφὰς τῶν τεσσάρων υἱῶν τοῦ πτωχοῦ τέκτονος! Ὅτε ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς Μαρίας γίνεται αἰσθητή, συμμερίζονται τὴν λύπην τοῦ πατρός, ἀλλὰ δὲν θέλουν νὰ πιστεύσουν τῆς νεαρᾶς μητρυιᾶς των τὸ ἁμάρτημα. Ὅτε δὲ οἱ σκαιοὶ τοῦ ναοῦ ὑπηρέται ἐμφανίζονται, ἔρχονται εἰς ἀπελπισίαν, τρέχουσι πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, χωρὶς νὰ ταράσσωνται ἐκ τῶν ἀπειλῶν καὶ τῶν ἐπιφερομένων πληγῶν ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν. . . Μετὰ τὴν εὐτυχῆ δ᾽ ἔκβασιν τῆς κρίσεως ὑποδέχονται τοὺς ἑαυτῶν εἰς τὰς θύρας τοῦ ναοῦ, καὶ συνοδεύουσιν αὐτοὺς ἐν θριάμβῳ, προπορευομένου τοῦ μικροῦ Ἰακώβ, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν παιδικὴν μορφὴν ἐμφανέστατα ἡ ἀφελὴς χαρὰ ἀπετυπώθη» [1]).

9. Προσήλωσις εἰς τὴν παράδοσιν.

Εἰς τὴν ἐναργῆ ταύτην τοῦ βίου τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου παράστασιν μεγάλως συντελεῖ καὶ ἡ προσήλωσις τοῦ ζωγράφου εἰς τὸ κείμενον. Ὁ ζωγράφος ἀκολουθεῖ μετ᾽ ἄκρας εὐλαβείας, βῆμα πρὸς βῆμα τὸ κείμενον, πάντοτε δ᾽ εἰκονίζει πᾶσαν αὐτοῦ λεπτομέρειαν, πᾶσαν περιγραφὴν τοῦ ῥήτορος μοναχοῦ. Ἡ καλλίστη ἑρμηνεία τῶν *ἱστοριῶν* εἶναι ἡ διαρκὴς τοῦ κειμένου παρακολούθησις. Ἰδίως δ᾽ αὐξάνει ἡ πρὸς τὸ κείμενον προσήλωσις αὕτη τοῦ ζωγράφου εἰς

[1]) Zur byz. Miniaturmalerei, ἐν Byz. Zeitschr. τ. IV, 1895, σελ. 123. — Ἄδικος εἶναι ἡ ἄγαν αὐστηρὰ κρίσις τοῦ Labarte (ἔνθα ἀν. σ. 184), καὶ τοῦ Κοντακώφ (σ. 119).

τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος, εἰς τὸ περὶ τῆς κρίσεως τῆς ἁγνείας, τὸ σπουδαιότατον. 'Ακριβῶς δὲ καὶ τὸ μέρος τοῦτο, τὸ β' ἥμισυ τοῦ ς' Λόγου τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου, μένει ἀνέκδοτον (βλ. ἀνωτ. σ. 516), προτίθεμαι δ' ἐν καιρῷ νὰ τὸ ἐκδώσω μετ' ἀπεικονίσεως τῶν εἰς αὐτὸ ἀναφερομένων μικρογραφιῶν καὶ τεχνικῆς αὐτῶν ἑρμηνείας.

Οὕτως ἐν τῇ παραστάσει, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ 'Ιωσήφ, ἵνα τὴν *ἀπορίαν* αὐτοῦ καταπραΰνῃ, κατακλίνεται: «διὸ ἀσθμαίνειν μὲν καὶ ῥέγχειν ἐξεβιάζετο»· καὶ αἱ λέξεις αὗται ἀπεικονίζονται ἐν τῇ μικρογραφίᾳ, *«περίεργος θεωρία τοῦ 'Ιωσήφ»*.— Μετά τινας σελίδας ἐν τῇ παραστάσει, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ 'Ιωσὴφ «ἐξετάζει τὴν Παρθένον περὶ τοῦ ἐγκυμονεῖν», εἰκονίζεται οὗτος: «βύθιόν τε στένων καὶ πρὸς τὴν γῆν κατανεύων». —Καθ' ἣν ὥραν ὁ γραματεὺς ἐπισκέπτεται τὸν τέκτονα 'Ιωσήφ, ἐπιστρέψαντα «ἐκ τῶν οἰκοδομῶν αὐτοῦ», *«καὶ ἐστράφη*, λέγουσι τὰ 'Απόκρυφα, καὶ εἶδε τὴν Μαριὰμ ὠγκωμένην», ὁ δὲ μοναχὸς συγγραφεὺς παραστατικώτερον, «εἰς τὸ κατόπιν περιστραφεὶς τὴν Παρθένον θεωρεῖ»· αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν εἰκονίζει ἡ μικρογραφία *«περὶ τοῦ γραμματέως καὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ»*.[1])

Μετὰ δύο σελίδας τῶν χειρογράφων ἡ δραματικωτάτη παράστασις τῆς *βίᾳ ἀπαγωγῆς εἰς τὸ ἱερὸν* τῶν μηνυθέντων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχοῦσιν ἀκριβῶς αἱ περιγράφουσαι αὐτὴν λέξεις τοῦ κειμένου τοῦ 'Ιακώβου, καὶ αὗται ὑπενθυμίζουσαι τὰ 'Απόκρυφα: «Ἦν οὖν πάλιν εἰς κριτήριον τὴν ἀνεύθυνον ὑπαγομένην θεάσασθαι *καὶ ὑπηρετῶν ἀλαζονείαις εἰς τὸ τῆς ἐξετάσεως δικαστήριον συνωθουμένην σὺν τῷ φύλακι*». Καὶ ἀληθῶς οἱ *ἀλαζόνες*, ὑπηρέται ὑψοῦντες τὰς ῥάβδους τύπτουσιν ἀπομακρύνοντες τοὺς υἱοὺς τοῦ 'Ιωσὴφ καὶ ἄγουσιν εἰς τὸ *κριτήριον* τὴν Παρθένον *συνωθουμένην σὺν τῷ φύλακι*.

Εἰς τὴν παράστασιν τῆς *Δοκιμασίας* ἀπετύπωσεν ὁ ζωγράφος τὴν κατάνυξιν τοῦ ἱερέως καὶ τῆς Θεοτόκου, ἐν τῷ κειμένῳ πάλιν εὑρίσκων τὴν ὑποτύπωσιν: «ὁ ἱερεὺς δεδιὼς μὲν καὶ φρίττων τὸ ἐν αὐτῇ μυστήριον, οἰκονομῶν δὲ τὸ τοῦ μυστηρίου ἀναμφίβολον, τὸ *Ὕδωρ* ἐπεδίδου.»

'Αλλὰ καὶ πλησίον αὐτῶν τῶν ζωγραφιῶν του ὁ καλλιτέχνης σημειώνει ἐνίοτε: «Ζήτει τὴν ἑρμηνείαν ὄπισθεν τοῦ φύλλου». Καὶ ἀλη-

[1]) Βλ. *Kirpicnikof*, ἔνθα ἀν. σ. 122. — Βλ. ἀνωτ. σ. 521 ἑξ.

θῶς δὲν ἔχεις ἢ νὰ στρέψῃς τὸ φύλλον, καί, παρακολουθῶν τὸ κείμενον, νὰ εὕρῃς τὴν *ἑρμηνείαν* τῆς ἱστορίας.

Πάλιν δὲ τὸ κείμενον τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου παρακολουθεῖ πιστῶς, παρὰ τὰς ἀπαραιτήτους εἰς λόγιον βυζαντινὸν λυκηθώδεις ῥητορείας, τὰς παραδόσεις καὶ δὴ τὰ 'Απόκρυφα. Καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τονίζει ἐνίοτε τὴν εἰς τὰς παραδόσεις προσήλωσιν αὐτοῦ: «πρὸς τὸ τῆς ἱστορίας, λέγει, ἀκόλουθον ἰέναι, — κατὰ τὴν ἱστορίαν». Εἰς δὲ τὰ κατὰ τὴν περὶ ἁγνείας κρίσιν ἀκολουθεῖ οὕτω πιστῶς τὸ Πρωτοευαγγέλιον τοῦ 'Ιακώβου, ὥστε, καὶ ὅπου ἀφίσταται, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τοῦτο ὡς ἔνδειξιν, ὅτι εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ἀπολεσθεῖσαν αὐτοῦ διατύπωσιν.[1])

Εἰς τὸ ἑπόμενον κεφάλαιον, ὅπου γενικῶς θέλω ἐκθέσει τὸν συνδυασμὸν τῶν περιγραφεισῶν παραστάσεων καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν, θέλω καθορίσει καὶ ἄλλας χαρακτηριστικὰς ἰδιότητας τῶν ἱστοριῶν τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου. Ἤδη μὲ ἀρκεῖ τὸ σημαντικὸν τοῦτο πόρισμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἠθέλησα νὰ καταλήξω: *αἱ ἱστορίαι* τῶν εἰς τὴν Θεοτόκον χειρογράφων δὲν εἶναι ἰδιότροπα γεννήματα μοναχικῆς φαντασίας, ἀλλὰ τὸ σύνολον μακρᾶς διὰ τῶν αἰώνων καλλιτεχνικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῶν περὶ αὐτῆς παραδόσεων καὶ τοῦ εἰκονογραφικοῦ θέματος τῆς δοκιμασίας τῆς ἁγνείας. Τὸ πλῆθος καὶ αἱ μικρολόγοι πολλάκις λεπτομέρειαι τῶν οἰκιακῶν σκηνῶν δὲν εἶναι τῆς φαντασίας τοῦ μοναχοῦ παιδιὰ ἀναξία λόγου· ἀλλὰ συμβάλλουσι, — καὶ διὰ τοῦτο ἐπέμεινα εἰς τὸ νὰ καταδείξω αὐτάς, — εἰς τὸ νὰ καθιστάνωσιν ἐναργεστέραν τὴν ἀλήθειαν τῶν εἰκονιζομένων. Εἰς τὸν ἴδιον σκοπὸν τείνει, ἐνισχύουσα αὐτόν, καὶ τοῦ ζωγράφου ἡ προσήλωσις εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὰ κείμενα. Καὶ οὕτω διὰ τῆς ἐρεύνης μου καταλήγω εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ προλεγόμενά μου ἔλεγον (ἀνωτ. σ. 460), ὅτι ἡ παράστασις τῆς *Δοκιμασίας* εἶναι αὐτόχρημα *ἱστορικὴ* παράστασις. Αἱ μικρογραφίαι τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου εἶναι *πίνακες ἱστορικοί,* ἄξιαι ἀληθῶς ἀποδεικνυόμεναι τοῦ παλαιοῦ, ἀλλὰ καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας ἀποδιδομένου ὀνόματος, — τοῦ ὀνόματος *ἱστορίαι.*

---

[1]) *Kirpicnikof,* ἔνθα ἀν. σ. 112 ἑξ. πρβ. σ. 123.

Δ'.

ΓΕΝΕΣΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ

Η παράστασις τὸν ΙϚ' αἰῶνα. — Ῥωσικαὶ εἰκόνες ἐπὶ ξύλου. — Κύριοι σταθμοὶ τῆς παραστάσεως. — Εἰκονογραφικαὶ λεπτομέρειαι. — Ἀνάπτυξις τῆς παραστάσεως. — Συνέχισις αὐτῆς. — Ἡ σημασία τῶν μικρογραφιῶν — Ἡ ἐπὶ τοίχων ζωγραφία καὶ τὰ ἱστορημένα χειρόγραφα. — Ἡ ἐκ παλαιῶν προτύπων συγκρότησις τοῦ Θεομητορικοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου.

Μετὰ τὴν ἐν τῷ ἀπηρτισμένῳ εἰκονογραφικῷ κύκλῳ παράστασιν τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως* δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, μετὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, δὲν δυνάμεθα ν' ἀκολουθήσωμεν πλέον τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς ἐν τῇ περαιτέρῳ διαμορφώσει τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ μάλιστα κατὰ τὴν τελευταίαν, ἀλλὰ ζωηρὰν αὐτῆς ἀναλαμπήν, τὴν ἀναγέννησιν τῶν Παλαιολόγων (ΙΔ' ἑκ.). Ὅτι ὅμως δὲν ἐσίγησε παντελῶς ἡ Βυζαντιακὴ τέχνη ὡς πρὸς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου, δυνάμεθα εὐλόγως νὰ τὸ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν ἀπεικονίσεων τοῦ παλαιοῦ εἰκονογραφικοῦ τούτου θέματος καὶ ἐπὶ κινητῶν ἐξ ξύλου ῥωσικῶν εἰκόνων.

1. *Ῥωσικαὶ εἰκόνες*

Εἰς χρόνους λίαν μεταγενεστέρους, τὸν ΙϚ' αἰῶνα, καὶ εἰς τὴν μακρινὴν ταύτην χώραν, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι γνήσιος ἀντιπρόσωπος τῆς βυζαντιακῆς τεχνικῆς παραδόσεως, ἐπανευρίσκομεν τὰ ἴχνη τῆς ἐν τῇ χώρᾳ τῆς γεννήσεως αὐτῆς ἀπολεσθείσης ἰδιοτύπου παραστάσεως.

Ἡ *Δοκιμασία* τῆς Θεοτόκου παρίσταται καὶ εἰς τὴν ῥωσικὴν εἰκονογραφίαν μεταξὺ παραστάσεων, αἳ ὁποῖαι ἀπεικονίζουσι σκηνὰς τοῦ βίου αὐτῆς. Οὕτως ἐπὶ εἰκόνος τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (ΙϚ' ἑκ.), εὑρισκομένης ἐπὶ ἑνὸς τῶν κιόνων τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐν Νοβγορόδῳ. Ἡ σκηνὴ εἰκονίζεται ὡς ἑξῆς ἐνταῦθα: ἐν ναῷ ἔμπροσθεν θρόνου ἵσταται ὁ μέγας ἀρχιερεὺς καὶ δίδει εἰς τὴν Θεοτόκον τὸ ἀγγεῖον τοῦ Ὕδατος· ὄπισθεν αὐτῆς φαίνεται λαός, εἰς δὲ τὸ βάθος ὄρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βλέπομεν τὴν Θεοτόκον δεο-

μένην [1]). Καὶ ἄλλη δὲ ῥωσικὴ ἐπὶ ξύλου εἰκὼν ἀναφέρεται εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Ποστνικώφ, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἰκονίζεται ἡ παράστασις τῆς διὰ τοῦ Ὕδατος δοκιμασίας τῆς Παρθένου [2]). Πιθανώτατον εἶναι, ὅτι καὶ ἐπὶ ἄλλων ῥωσικῶν εἰκόνων θὰ εὑρίσκεται ἡ παράστασις.

Εἰς παλαιὰς ἑλληνικὰς εἰκόνας κινητὰς εἶμαι βέβαιος, ὅτι δὲν θὰ εἰκονίζεται ἡ παράστασις. 'Αλλ' ὡς καὶ εἰς ἄλλα ζητήματα τοῦ βυζαντιακοῦ πολιτισμοῦ διετηρήθησαν εἰς τὴν μακρινὴν 'Ρωσίαν ἐνίοτε ἴχνη πιστότερα τῆς βυζαντιακῆς ἐπιδράσεως ἢ ἐν αὐταῖς ταῖς χώραις τῆς κυρίας 'Ελλάδος, δὲν ἐκπλήττομαι, ὅτι καὶ ἐν τῇ τέχνῃ τῇ ἐκκλησιαστικῇ περιέσωσεν εὐλαβὴς χεὶρ 'Ρώσου ζωγράφου τὴν σπανίαν καὶ ἰδιότυπον παράστασιν τῆς δοκιμασίας τῆς Παρθένου. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, — ἡ ὕπαρξις καὶ κατὰ τὸν ΙϚ' αἰῶνα τῆς παραστάσεως, — μὲ πείθει, ὅτι ἐξηκολούθησεν αὕτη καὶ μετὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ἐκ παλαιῶν βεβαίως προτύπων ἀνανεουμένη, καὶ εἰς σπανίους τοίχους ναῶν ἢ φύλλα χειρογράφων εἰκονιζομένη.

'Αλλὰ καὶ ἄλλο τι μοὶ δεικνύει ἡ ὕπαρξις τῆς παραστάσεως ἐν τῇ 'Ρωσίᾳ· ὅτι καὶ πάλιν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις τῆς 'Ανατολῆς διετηρήθη καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τούτους χρόνους ἡ παράστασις. Διότι δὲν ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι ἐκ τῶν χωρῶν τούτων προέρχονται αἱ ῥωσικαὶ εἰκόνες: ὡς καὶ εἰς τοὺς παλαιοτέρους χρόνους, καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἰδίως μετὰ τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου τῆς 'Ανατολῆς αἱ σχέσεις τοῦ 'Ρωσικοῦ ἦσαν πυκνόταται.

2. Οἱ τύποι τῆς παραστάσεως.

'Απὸ τῶν ἁπλουστάτων παραστάσεων τῆς *Δοκιμασίας* τῆς Θεοτόκου, τῶν παλαιῶν ἐπὶ ἐλέφαντος γλυπτῶν, τῶν εἰκονιζουσῶν τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς πράξεως, εἴδομεν ἀναπτυσσομένην αὐτὴν καὶ καταλήγουσαν, τὸν ΙΒ' αἰῶνα, εἰς τὰς πολυσυνθέτους παραστάσεις τοῦ πλήρους εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου.

Αἱ κύριαι ἐποχαί, οἱ σταθμοί, κατὰ τοὺς ὁποίους παρουσιάζεται ἡ παράστασις τῆς *Δοκιμασίας*, εἶναι ὁ Ϛ', ὁ Ι' καὶ ὁ ΙΒ' αἰών, — τὰ *ἐλεφάντινα γλυπτὰ* μνημεῖα, τὸν Ι' αἱ Καππαδοκικαὶ *τοιχογραφίαι*, καὶ τέλος αἱ *ἱστορίαι* τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου.

[1]) *Redin*, ἐν Japiski, τ. V, σ. 221.
[2]) *Aïnalof*, ἐν Japiski, τ. V, σ. 204 σημ. 4.

Ποῖοι εἶναι οἱ τύποι, οἱ κατὰ τὰς κυρίας ταύτας ἐποχὰς ἐπικρατοῦντες; Τὰς Καππαδοκικὰς τοιχογραφίας θέλω παραδράμει, διότι ὀλίγιστα περὶ αὐτῶν γνωρίζομεν, ὁ καθορισμὸς λοιπὸν γίνεται μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων καὶ ὑπὸ ἔποψιν χρόνου καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἐκτελέσεως, τῶν ἁπλουστάτων καὶ τῶν τελειοτάτων, τῶν ἐλεφαντίνων μνημείων καὶ τῶν ἱστορημένων χειρογράφων.

Εἰς τὰς ἐλεφαντίνους παραστάσεις ἔχομεν τὰ κύρια πρόσωπα: τὸν ἱερέα, τὴν Μαρίαν. Εἰς τὴν πληρεστάτην παράστασιν, εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, καὶ ἄγγελον, εἰς ἄλλας δὲ καὶ τὸ φρέαρ. Τὰς λεπτομερείας ταύτας θὰ περιεῖχε καὶ ἡ ἀρχικὴ παράστασις, τὸ πρότυπον, τὸ ὁποῖον ὑποθέτω σχηματισθὲν ἤδη τὸν Δ΄ αἰῶνα (βλ. ἀνωτ. σελ. 490 ἑξ.).

Ἡ Μαρία εἰς πάσας σχεδὸν τὰς παραστάσεις ταύτας παρίσταται ὡς γραία, τοῦθ' ὅπερ προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ τεχνίτης ἀδεξίως κατώρθωσε ν' ἀποδώσῃ τὴν κατέχουσαν αὐτὴν ὀδύνην, περὶ τῆς ὁποίας καὶ τὰ Ἀπόκρυφα ὁμιλοῦσιν.

Εἰς τὰ παλαιὰ ταῦτα μνημεῖα ἡ θέσις τῶν προσώπων, γενικῶς εἶναι, τοῦ ἱερέως ἀριστερά, τῆς Θεοτόκου δεξιά (βλ. ἀνωτ. σ. 489). Εἰς τὰ μεταγενέστερα μνημεῖα, τῆς ἀνεπτυγμένης πλέον παραστάσεως, πλὴν ἐν τῇ Ὀκτατεύχῳ, ἡ τάξις εἶναι ἡ ἀντίστροφος, — δεξιὰ ὁ ἱερεὺς ὑπὸ κιβώριον καὶ ἀριστερὰ προσερχομένη ἡ Θεοτόκος.

Ἡ σπουδαιοτάτη ἀλλὰ καὶ περισσότερον δυσεξήγητος εἰκονογραφικὴ λεπτομέρεια εἶναι ἡ παράστασις τοῦ φρέατος, ὅπερ εἰκονίζεται καὶ εἰς τοὺς τρεῖς ἰδίους τύπους τῶν ἐλεφαντίνων μνημείων, — τεκμήριον, ὅτι ἐν τῇ ἀρχικῇ, τῇ προτύπῳ παραστάσει εἰκονίζετο τὸ *φρέαρ*. Εἰς ἁπάσας τὰς μεταγενεστέρας, μετὰ τὸν Ϛ΄ αἰῶνα, ἡ λεπτομέρεια τοῦ φρέατος ἐγκαταλείπεται, προφανῶς ὅλως ἀκατάληπτος σὺν τῷ χρόνῳ καταστᾶσα. Εἰς τὸ Β΄ μέρος τῆς πραγματείας μου, ὅπου θέλω ἐξερευνήσει τὰ *κείμενα καὶ τὰς παραδόσεις*, αἱ ὁποῖαι ἐνέπνευσαν τὴν παράστασιν, θέλω κάμει μακρὸν λόγον περὶ τοῦ φρέατος τούτου, ἀρκοῦμαι ἤδη νὰ μνημονεύσω, ὅτι προέρχεται ἡ λεπτομέρεια αὕτη ἐκ παραδόσεων ἑλληνιστικῶν, καὶ ὅτι ἐπὶ μακρὸν καὶ μεταγενέστεροι περιηγηταὶ τῶν ἁγίων τόπων ἔβλεπον τὸ φρέαρ τοῦτο παρὰ τὸν ναὸν τοῦ

Σολομῶντος — *τὸ φρέαρ τῆς ἐλέγξεως*, ἐκ τοῦ ὁποίου ἤντλει ὁ μέγας ἱερεὺς τὸ *Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως*.

Ἄλλη χαρακτηριστικὴ λεπτομέρεια εἶναι ὁ τρόπος καὶ τὸ ἀγγεῖον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἱερεὺς «ἐπιδίδει τὸ Ὕδωρ». Εἰς τὰς παλαιὰς ῥαβεννατικὰς παραστάσεις τὸ ἀγγεῖον *ἐνεχείρισεν* ἤδη ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν Μαρίαν, ἡ ὁποία καὶ φέρει αὐτὸ εἰς τὰ χείλη, ὁ δὲ ἱερεὺς τὴν εὐλογεῖ ἢ τὴν παρακελεύει νὰ πίῃ (ἀνωτ. σ. 488). Τοῦτο εἶναι κοινὸν εἰς τὴν πρώτην ταύτην περίοδον τῆς παραστάσεως τῆς *Δοκιμασίας*. Εἰς πάντα τὰ μεταγενέστερα μνημεῖα, — τοιχογραφίας, ψηφιδωτά, ἱστορίας χειρογράφων, — τὸ ἀγγεῖον κρατεῖ ὁ ἱερεύς, καὶ δίδει οὗτος, μικρὸν προσκλίνων, εἰς τὴν Παρθένον νὰ πίῃ. Καὶ εἶναι τοῦτο πλησιέστερον εἰς τὰ κείμενα: «ἐν δὲ τῇ χειρὶ τοῦ ἱερέως ἔσται τὸ ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ τοῦ ἐπικαταρωμένου τούτου» λέγει ὁ Μωσαϊκὸς νόμος (*Ἀριθμῶν* Ε', 18), - «καὶ λαβὼν ὁ ἱερεὺς ἐπότισε τὸν Ἰωσήφ.. ἐπότισε δὲ καὶ τὴν Μαριάμ», λέγουσι τὰ Ἀπόκρυφα (*Πρωτοευαγγέλιον*, XVI).

3. Τὸ ἀγγεῖον τοῦ Ὕδατος.

Ἄξιον προσοχῆς εἶναι τὸ διάφορον κατὰ τοὺς αἰῶνας σχῆμα τοῦ ἀγγείου. Εἰς τὰς παλαιὰς ῥαβεννατικὰς παραστάσεις τὸ ἀγγεῖον εἶναι πλατὺ καὶ ἀβαθές, ἡ κοινῶς λεγομένη ἁπλάδα, ἡ *πατάνη*, ἢ καὶ *φιάλη*. Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου ἀλλάσσει, καὶ δὴ εἰς μὲν τὰς Καππαδοκικὰς τοιχογραφίας φαίνεται, ὅτι ἔχει τὸ σχῆμα κέρατος, *ῥυτόν*, κατὰ δὲ τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τῆς παραστάσεως, τὸν ΙΒ' αἰῶνα, λαμβάνει τὸ σχῆμα μικρᾶς ὑδρίας, — *κάλπης*. Ἐνίοτε τὸ ἀγγεῖον ἔχει ὦτα, κάλπη ἀληθής (εἰς τὴν *Οκτάτευχον*), ἄλλοτε εἶναι ἄωτον, ὡς εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἰακώβου, ὅπου εἰς τὴν μίαν παράστασιν εἶναι ἁπλοῦν ποτήριον, *κύπελλον*, ὅμοιον, χωρὶς βάσιν ὅμως, πρὸς τὸ *ἅγιον ποτήριον*, εἰς δὲ τὴν ἄλλην, τὴν τῆς Θεοτόκου, ἔχει τὸ σχῆμα κάλπης, ἀλλ' ἀώτου καὶ ταπεινῆς, ὡς καὶ εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Ἑνετίας. Τοιοῦτον δὲ ἀβαθὲς ἀγγεῖον ὑποδεικνύει καὶ αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου (*Ἀριθμῶν*, Ε' 17): «καὶ λήψεται ὁ ἱερεὺς ὕδωρ καθαρὸν ζῶν *ἐν ἀγγείῳ ὀστρακίνῳ*» (vas testaceum).

Ἡ μετατροπὴ δὲ τῆς πατάνης εἰς *κάλπην* ἐν τοῖς μεταγενεστέ

ροις μνημείοις καὶ μάλιστα καὶ εἰς *ἅγιον ποτήριον*, ἐξηγεῖται, ὡς εἰκός, ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν παραστάσεων, αἱ ὁποῖαι εἰκονίζουσι παραπλήσια θέματα: ἐκ τῆς *Θείας Λειτουργίας*, ὅπου ὁ Χριστός, ἀρχιερεὺς ἐν ἀγγέλοις καὶ ἀποστόλοις, δίδει τὴν θείαν κοινωνίαν, — ὁμοία δ' εἶναι πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ στάσις τοῦ ἱερέως εἰς τὰς μεταγενεστέρας ταύτας παραστάσεις τῆς Δοκιμασίας. Συνάμα δὲ καὶ ἐκ τῶν παραστάσεων τοῦ *Χριστοῦ ὁμιλοῦντος μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος*, καὶ τοῦ *Χαιρετισμοῦ* παρὰ τὴν κρήνην: «Καὶ ἔλαβε τὴν *κάλπην*, ἡ Μαριάμ, καὶ ἐξῆλθεν γεμίσαι ὕδωρ» [1]).

Ἡ περὶ τοῦ σχήματος τῶν ἀγγείων, διὰ τῶν ὁποίων ἡ Θεοτόκος πίνει τὸ Ὕδωρ, παρατήρησίς μου ἔχει τὴν σημασίαν της. Διότι δεικνύει, ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου παρηκολούθησεν οὐχὶ τύπον κοινὸν ἀρχικόν, ἀλλὰ τὴν συνήθειαν τῆς εἰκονογραφίας. Ἡ ἔρευνά μου μάλιστα αὕτη δύναται, νομίζω, ν' ἀποκαλύψῃ σχέσιν τινὰ μεταξὺ τῶν παλαιοτάτων παραστάσεων τῆς *Δοκιμασίας*, τοῦ Ε΄-Ϛ΄ αἰῶνος, καὶ παραπλησίου τῆς ἀρχαίας τέχνης εἰκονογραφικοῦ θέματος.

Οὕτως ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ τῆς παραστάσεως τὸ ἀγγεῖον εἶναι *πατάνη* ἤτοι *φιάλη*, διότι καὶ ὄντως τὸν Δ΄, Ε΄ αἰῶνα συνηθέστατα εὑρίσκομεν τὸ σχῆμα τοῦτο τοῦ ἀγγείου. Τοιοῦτον ὑάλινον ἀγγεῖον ἐκ τοῦ Κέρτς, ἑλληνικῆς προελεύσεως [2]). Εἰς τὸ καλενδάριον τοῦ Χρονογράφου τοῦ 354, ἀντιγράφου πολὺ παλαιοτέρας, ἀρχαίας ἤδη παραστάσεως, ὁ μὴν Αὔγουστος καταπαύει τὴν δίψαν ἐξ ὁμοίου ἀγγείου [2]). Τὸ σχῆμα τοῦτο εὑρίσκομεν καὶ εἰς μεταγενεστέρας βυζαντινὰς μικρογραφίας καλενδαρίων [4]).

4. *Πρότυπον ἀρχαῖον* Εἰς ἄλλην δὲ χριστιανικὴν παράστασιν παλαιοτάτην, ἐκ τῶν πρώτων χριστιανικῶν παραστάσεων, εἰς τὴν τοῦ *Χριστοῦ καὶ τῆς Σαμαρείτιδος*, τοιχογραφίαν τοῦ κοιμητηρίου Πρετεξτάτου (Β΄—Γ΄ ἴσως ἑκ.), εἰκονίζεται ἡ Σαμαρεῖτις ἔχουσα ἀνὰ χεῖρας πατάνην ὁμοίαν·

[1]) *Πρωτοευαγγέλιον Ἰακώβου*, κεφ. XI (ἐκδ. *Tischendorf*, σ. 21).

[2]) *Aïnalof*, ἐν Japiski, τ. V, σ. 213 ἑξ.

[3]) *J. Strzygowski*, Die Calenderbilden des Chronographen vom Jahre 354, ἐν Βερολίνῳ 1888, πίν. XXVI.

[4]) *Strzygowski*, ἔνθα ἀν. σ. 73.

ἀπέναντι ὁ Χριστός, νεαρός, κάμνει πρὸς αὐτὴν χειρονομίαν[1]) οἵαν ὁ ἱερεὺς τῆς Δοκιμασίας εἰς τὰς ἐλεφάντινους παραστάσεις. Καθόλου δὲ ἡ παράστασις, «ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἀρχαίας τέχνης εἰκονισμένη,» λέγει ὁ Ποκρόφσκης εἰς τὸν ἀληθῆ ἐκεῖνον περὶ τοῦ *Εὐαγγελίου* εἰκονογραφικὸν Θησαυρὸν αὐτοῦ,[2]) χαρακτηριστικὴν ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὰς παλαιὰς τῆς *Δοκιμασίας* ἐπὶ τῶν ἐλεφαντίνων ῥαβεννατικῶν μνημείων.

'Αλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν τέχνην,—καὶ εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην ἰδιάζουσαν ἀποδίδω σημασίαν,—εὑρίσκομεν ὄχι μόνον τὸ αὐτὸ ἀγγείου σχῆμα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν περίστασιν, εἰς τὰς χεῖρας γυναικὸς πινούσης. Ὁ Παυσανίας (II, 27,3) μνημονεύει, ὅτι εἰς τὸ Ἱερὸν τοῦ 'Ασκληπιοῦ ἐν τῇ 'Επιδαύρῳ, εἰς τὴν περίφημον Θόλον τοῦ Πολυκλείτου, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔργων τέχνης, ὑπῆρχε γραφὴ τοῦ Παυσίου (Δ΄ ἐκ. π. Χ.), ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ εἰκονιζομένη γυνὴ ἐξ ὁμοίου πίνει ἀγγείου: «Γέγραπται δὲ ἐνταῦθα καὶ Μέθη, Παυσίου καὶ τοῦτο ἔργον, *ἐξ ὑαλίνης φιάλης πίνουσα·* ἴδοις δ' ἂν ἐν τῇ γραφῇ φιάλην τε ὑάλου, καὶ δι' αὐτῆς γυναικὸς πρόσωπον».

Δὲν τολμῶ νὰ εἴπω, ὅτι τοιοῦτόν τι ἔργον ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον τῶν παλαιῶν ἐλεφαντίνων παραστάσεων τῆς *Δοκιμασίας*. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονῶμεν, ὅτι εἰς τὰ ἐλεφάντινα ταῦτα κομψοτεχνήματα, ὡς καὶ ἐν γένει εἰς τὴν βυζαντιακὴν τέχνην διεσώθησαν χαρακτῆρες καὶ θέματα εἰκονογραφικὰ καὶ καθόλου ἐπέζησαν ἀναμνήσεις ποικίλαι τῆς ἀρχαίας τέχνης. Κληρονόμος ἡ ἐπὶ ἐλέφαντος γλυπτικὴ τέχνη διπλῆς τεχνικῆς παραδόσεως, τῆς αἰγυπτιακῆς καὶ τῆς ἑλληνιστικῆς, ὀφείλει ἆρά γε τὸ θέμα τῆς διὰ τοῦ Ὕδατος ἁγνείας πείρας εἰς ἀρχαῖον πρότυπον; Τὸ πρότυπον τοῦτο, καὶ ἂν ὑπῆρχε, δὲν θὰ ἦτο ἐκ τῶν ἐπισήμων ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης, διότι θὰ τὸ ἐγνωρίζομεν. 'Αλλὰ τί τὸ παράδοξον ἂν εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν ἐκείνην 'Ανατολήν, εἰς τὴν 'Αλεξάνδρειαν, τὴν εἰς τὰ σοφιστικὰ αὐτῆς μυθιστορήματα, ὡς θὰ ἴδωμεν, συγκεντρώσασαν πάσας

[1]) Βλ ἀπεικονίσεις καλὰς παρὰ *Garrucci*, Storia dell' arte cristiana, τ. II, πίν 38.—*Rohault de Fleury*, L'Évangile, πίν. XLVIII.

[2]) Evangelije (τὸν πλήρη τίτλον βλ. ἀνωτ. σ. 470 σημ. 1), σ. 213.

τὰς περὶ ἁγνείας τῶν ἡρωΐδων τοῦ μύθου παραδόσεις, εἶχε φιλοτεχνηθῆ παράστασις, ἡ ὁποία ἐνέπνευσε τοὺς χριστιανοὺς καλλιτέχνας; Πάντως δὲ δὲν θὰ νομισθῶ ἄγαν τολμηρός, ἂν εἰκάσω, ὅτι, τοὐλάχιστον τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα μορφῆς ἐχούσης εἰς τὰς χεῖρας πατάνην καὶ πινούσης ἢ ἑτοιμαζομένης νὰ πίῃ ἐξ αὐτῆς, ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ὁ παλαιὸς χριστιανὸς τοῦ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ γλύπτης καὶ εἰς παραστάσεις τῆς ἀρχαίας τέχνης, νὰ ἐφαρμόσῃ δ' αὐτὸ εἰς τὴν Θεοτόκον, πίνουσαν τὸ *Ὕδωρ τῆς Ἐλέγξεως.*

5 *Ἀνάπτυξις τῆς παραστάσεως.*

Ταῦτα εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς παραστάσεως. Ἰδιαιτέρως ὅμως σημειωτέα ἡ σὺν τῷ χρόνῳ ἀνάπτυξις αὐτῆς εἰς δύο σκηνάς, εἰς τὴν δοκιμασίαν τοῦ Ἰωσήφ, εἰς τὴν δοκιμασίαν τῆς Θεοτόκου.

Εἰς τὴν πρώτην περίοδον τῆς παραστάσεως εἰκονίζεται μονομερὴς ἡ δοκιμασία τῆς Θεοτόκου. Τὰ ἐλεφάντινα μνημεῖα παραλαμβάνουσιν ἐκ τῶν Ἀποκρύφων τὴν σπουδαιοτάτην πρᾶξιν, ἀκολουθοῦσι δὲ τὴν μακρὰν ἔκθεσιν τῆς περὶ ἁγνείας τῆς γυναικὸς κρίσεως τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Εἰς τὰς ἀποκρύφους ὅμως διηγήσεις, τῶν ὁποίων ἀπήχησιν διέσωσαν κυρίως τὸ *Πρωτοευαγγέλιον* τοῦ Ἰακώβου καὶ τὸ *Εὐαγγέλιον* τοῦ Ψευδοματθαίου, ὑποβάλλονται ἀμφότεροι οἱ κατηγορηθέντες εἰς τὴν διὰ τοῦ Ὕδατος δοκιμασίαν, καὶ εἶναι τοῦτο συμφωνότερον, ὡς θέλομεν ἴδει, πρὸς τὴν δημώδη ἀντίληψιν καὶ τὰς παραδόσεις.

Πότε ἤρχισεν εἰκονιζομένη καὶ ἡ δοκιμασία τοῦ Ἰωσήφ; Βεβαίως πολὺ ἐνωρίτερον τῶν χρόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους εὑρίσκομεν αὐτήν, τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα, εἰς τὸν ἀπηρτισμένον εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Θεοτόκου. Πιθανώτατον, μοὶ φαίνεται, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν Καππαδοκικῶν ναῶν εἰκονίζεται διπλῆ ἡ παράστασις τῆς Δοκιμασίας. Τοῦτο τοὐλάχιστον ἐξάγω ἔκ τινων λέξεων τοῦ Rott [1]. Εἰς ἕνα τῶν σπουδαιοτέρων ναῶν, τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Βαρβάρας (περὶ τὸ 1000 μ. Χ.) ἡ σκηνὴ τῆς *Δοκιμασίας* «συμφώνως μὲ τὰ Ἀπόκρυφα εἰκονιζεται ὡς διπλῆ σκηνή». Ἔκτοτε, ἴσως καὶ πρότερον, ἔχω τὴν πεποίθησιν, ὅτι, πλὴν τῶν ἀπεικονίσεων τῶν *Ὀκτατεύχων*, ὅπου, ὡς εἰκὸς, μόνον ἡ γυνὴ ὑποβάλλεται εἰς τὸν ἔλεγχον, συχνάκις τοὐλάχιστον, εἰκονί-

[1]) Kleinasiatische Denkmäler, σ. 147· πρβ. σ. 129. — Βλ. ἀνωτ. σ. 499.

ζετο πλὴν τῆς Θεοτόκου καὶ ὁ Ἰωσὴφ ὑποβαλλόμενος εἰς τὴν δοκιμασίαν. Εἰς τὸν τέλειον δὲ σωζόμενον εἰκονογραφικὸν κύκλον, εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου, πρῶτος ὑποβάλλεται εἰς τὸν ἔλεγχον ὁ Ἰωσήφ, συμφώνως πρὸς τὰ Ἀπόκρυφα, καὶ ἔπειτα ἡ Παρθένος. Εἰς τὰ πολύτιμα δὲ ταῦτα ἱστορημένα χειρόγραφα, ὡς ἐξέθηκα ἤδη (βλ. ἀνωτ. σ. 526 ἑξ.), ἡ Δοκιμασία δὲν παύει καὶ μετὰ τὴν πόσιν τοῦ Ὕδατος, ἀλλ' ὡς καὶ λογογραφικῶς ἐν τοῖς Ἀποκρύφοις, οὕτω καὶ εἰκονογραφικῶς συνεχίζεται, ὡς δοκιμασία ἀκόμη, διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν δοκιμασθέντων «εἰς τὴν ὀρεινήν», τῆς ἐπιστροφῆς ἀβλαβῶν καὶ τῆς κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τελικῆς *ἀποδείξεως* τῆς ἁγνείας αὐτῶν.

Ἀλλὰ σπεύδω ἤδη νὰ ἔλθω εἰς τὸ σπουδαιότατον ζήτημα, τὸ ἔχον καὶ σημασίαν γενικωτέραν ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ὅλου εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου. Μόνον τὸν ΙΒ´ αἰῶνα, εἰς τὰς *ἱστορίας* τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου, τοῦ ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Κοκκινοβάφου, εὑρίσκεται συναπηρτισμένος ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ ἀναπτύξει, ἐπειδὴ αὗται μόναι ἔτυχε νὰ περισωθῶσιν, ὁ ὅλος εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου, κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ ἐν αὐτῷ παράστασις τῆς Δοκιμασίας;

Πρῶτον ἐρώτημα ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν, ἂν ὑπάρχῃ σχέσις μεταξὺ τῶν ῥαβεννατικῶν μνημείων, τῶν παλαιῶν χριστιανικῶν, καὶ τῶν μεταγενεστέρων παραστάσεων τῆς μέσης καὶ ὡρίμου Βυζαντινῆς τέχνης. Ἡ ὅλη παράστασις, εἰς τὰ ἀρχικὰ αὐτῆς εἰκονογραφικὰ στοιχεῖα περιοριζομένη, εὐλόγως εἶναι ὁμοία: γέρων δίδων εἰς γυναῖκα νὰ πίῃ ἐξ ἀγγείου. Εἰκονογραφικαί τινες λεπτομέρειαι, ὡς πρὸ μικροῦ εἶπον ἤδη, παραλλάσουσιν, τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου, ἡ θέσις τῶν προσώπων, δύο δὲ σπουδαῖαι λησμονοῦνται ἐντελῶς, ἡ ἐπὶ τῆς μορφῆς τῆς Θεοτόκου ἐπικεχυμένη θλῖψις καὶ δὴ τὸ *φρέαρ τῆς ἐλέγξεως*. Ἡ ὅλη ὅμως καθόλου παράστασις ἀποβαίνει ὡς εἰκός, σὺν τῷ χρόνῳ, περισσότερον πολυσύνθετος καὶ πλουσία. Αἱ παραστάσεις τῆς *Δοκιμασίας* ἐν τῇ περιόδῳ τῆς πλήρους ἀναπτύξεως τοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου ἔχουσι βεβαίως σχέσιν μετὰ τῶν ἐλεφαντίνων, στενοτέραν δ' ὑποθέτω αἱ καππαδοκικαὶ τοιχογραφίαι, αἱ ὁποῖαι καὶ παλαιότεραι πιθανώτατον εἶναι τοῦ Ι´ αἰῶνος, ὡς ἐκ τοῦ διπλοῦ στρώματος τοῦ

κονιάματος, πολλαχοῦ εὑρισκομένου, δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν (βλ. ἀνωτ. σ. 497, σημ. 3), συνεχιζόμεναι οὕτω κατὰ χρόνον μετὰ τῶν ἐλεφαντίνων παραστάσεων.

Οὕτως ὄχι μόνον ἀπὸ αἰώνων ἤδη ἤρχισε νὰ διαμορφοῦται ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου, ἀλλὰ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπεξεργασίας, περισυγκεντρώνων τὰ ἐσπαρμένα εἰκονογραφικὰ θέματα. Διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι οὕτως, ὡς ἐκ κεφαλῆς 'Αθηνᾶ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς φαντασίας τοῦ ζωγράφου τοῦ *ἱστορήσαντος* τοὺς *Λόγους* τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου *εἰς τὴν 'Υπεραγίαν Θεοτόκον* ἐξαπίνης ἀπηρτισμένος ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου;

6 *'Η σπουδαιότης τῶν μικρογραφιῶν*

'Η σπουδαιότης τῶν *ἱστοριῶν*, τῶν μικρῶν τούτων ἐν τοῖς φύλλοις τῶν χειρογράφων κεκρυμμένων εἰκονιδίων, εἶναι καθόλου πολυσήμαντος ἐν τῇ Βυζαντιακῇ τέχνῃ. 'Εκ τούτου ἐξηγεῖται καὶ πῶς ὁ ἐπιφανὴς 'Ρῶσος βυζαντινολόγος καὶ ἀκαδημαϊκὸς Νικόδημος Κοντακώφ, τοῦ ὁποίου μαθηταὶ εἶναι ἡ πλειὰς τῶν οὕτω διακρινομένων νεωτέρων 'Ρώσων βυζαντινολόγων, — ἀναφέρω τοὺς γνωστοὺς εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης 'Αϊναλὼφ 'Ρέδιν, Ποκρόφσκην, — ἔγραψε πρῶτος συνεχῆ ἱστορίαν τῆς Βυζαντιακῆς τέχνης κυρίως ἐπὶ τῶν ἱστορημένων χειρογράφων στηριζόμενος.

Αἱ *ἱστορίαι* τῶν χειρογράφων εἶναι πολυτιμοτάτη πηγὴ τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. 'Εκ τῶν ἱστοριῶν τούτων ὁ L. de Beylié συναποκομίζει πλούσιον ὑλικὸν εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ βυζαντινοῦ οἰκήματος[1]) 'Εν τῷ περὶ τῆς Σεραγιακῆς 'Οκτατεύχου βιβλίῳ του ἰδιαζόντως ὁ Οὐσπένσκης τονίζει «τὸν βιωτικὸν χαρακτῆρα τῶν ἰχνογραφημάτων, καὶ τὴν παρατήρησιν τῶν πραγματικῶν γεγονότων, τῶν συμβαινόντων ἐν τῷ βίῳ καὶ μετενηνεγμένων εἰς τὰς *ἱστορίας*.»[2])

'Η ἀφηγηματικὴ αὕτη *μικρογραφία*,— ἀληθὴς *ἱστορία*, οἵαν εἴδομεν εἰς τὸν ἀπηρτισμένον εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Θεοτόκου, —

[1]) *L. de Beylié*, L'habitation byzantine, Grenoble-Paris 1905.—Μακρὰ ἀνάλυσις τοῦ βιβλίου ὑπὸ *'Αδ. 'Αδαμαντίου*, Τὸ Βυζαντινὸν οἴκημα, εἰς τὸ *Δελτίον* τῆς 'Ιστορ. καὶ 'Εθνολ. 'Ετ. τῆς 'Ελλάδος, τ. Ϛ', 1904, σ. 304—320.

[2]) *Οὐσπένσκη*, 'Η 'Οκτάτευχος, σ. 172.

καὶ ἀνεπαρέστησε πολλάκις παλαιότερα, καὶ παρέσχε τὰ πρότυπα εἰς μεταγενεστέρας εὐρυτέρας συνθέσεις [1]). Μάλιστα δ' αἱ νεώτεραι ἔρευναι ἀποδεικνύουσι βεβαίαν τὴν μεγάλην καὶ ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν τῆς ἐπὶ τῶν τοίχων ναῶν καὶ τῆς ἐπὶ τῶν φύλλων χειρογράφων ζωγραφίας. Αἱ ἀρκούντως πολυπληθεῖς μικρογραφίαι τῶν πλουσίως ἱστορημένων χειρογράφων τῆς μέσης Βυζαντιακῆς τέχνης, τοῦ Ι' καὶ ἑξῆς αἰῶνος, κατὰ μέγα μέρος ἀναπαριστάνουσι παλαιότερα πρότυπα, τοῦ Ϛ', ἀκόμη καὶ τοῦ Ε' αἰῶνος, ἐξ ἔργων μεγαλυτέρων τῆς τέχνης, τῆς μνημειακῆς τέχνης· καὶ τἀνάπαλιν τῆς Βυζαντιακῆς 'Αναγεννήσεως τοῦ ΙΔ' αἰῶνος λέγει ὁ Μιλλέ, προηγήθη εὐρεῖα ἀνάπτυξις τῆς *ἀφηγηματικῆς μικρογραφίας*. Ὄχημα ἐλαφρὸν ἡ ζωγραφία τῶν χειρογράφων ἔφερε μακρὰν τὴν δημιουργίαν τῶν κέντρων εὐλαβῶς ἐναποταμιευμένην εἰς τὰς εὐλυγίστους πτυχὰς τῆς μεμβράνης.

Ἕνεκα τῆς τοιαύτης συνεχοῦς ἀμοιβαίας τῆς ἐπὶ τοίχων καὶ τῆς ἐπὶ φύλλων κωδίκων ζωγραφίας, καθίσταται πρόβλημα σπουδαῖον κατὰ πόσον ἡ *ἱστορία* δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἡ ἔκφρασις τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς τεχνικῆς ὡρισμένης χρονικῆς περιόδου, μὲ ἄλλας λέξεις, ἂν καὶ κατὰ πόσον αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἱστορία παρουσιάζει ἱστορικὸν εἶδος εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξ αὐτῆς χρονολόγησις τοῦ μνημείου [2]).

Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἠθέλησα διὰ τῆς γενικωτέρας ταύτης περὶ τῆς σημασίας τῶν *ἱστοριῶν* παρεκδρομῆς μου νὰ φθάσω. Δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι αἱ *ἱστορίαι* αἱ εἰκονίζουσαι τὴν διὰ τοῦ

[1]) *Millet*, L'art byzantin, σ. 250 ἑξ. Ἴσως, λέγει ὁ Μιλλὲ (σ. 253), τὴν ΙΔ' ἐκ. εἰλιτὸν Εὐαγγελίου ἢ τὰ φύλλα Μηνολογίου ἀπεκρυσταλλώθησαν εἰς τοὺς τοίχους καὶ τοὺς θόλους τῆς Μητροπόλεως τοῦ Μυστρᾶ —Αἱ παραστάσεις τῶν Καππαδοκικῶν ναῶν (*Rott*, Klenasiatishe Denkmäler, σ. 129) πολλάκις ὑπὸ ἔποψιν συνθέσεως περικλείονται εἰς ἀψιδωτὰ διαγράμματα, — τεκμήριον τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως τῆς ἐπὶ τοίχων καὶ ἐπὶ κωδίκων ζωγραφίας (Wand—und Buchmalerei). Πρβ. *Brockhaus*, Athosklöster, σ. 166. — Βλ. *Οὐσπένσκη*, Ἡ Ὀκτάτευχος, σ. 98, καὶ *Α. Pératé*, αὐτ. σημ 1, λίαν ἐνδιαφερόντως διαγράφοντα τὴν μεγάλην σημασίαν τῶν ἱστοριῶν διὰ τὴν ὅλην ἐξέλιξιν τῆς τέχνης.—Γενικώτερα παρὰ *Millet*, ἔνθα ἀν σ. 213, 237, 252.

[2]) *Οὐσπένσκης*, ἔνθα ἀν.

Ὕδατος δοκιμασίαν τῆς Θεοτόκου ἀνήκουσιν εἰς τὸν αἰῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ τὰ χειρόγραφά των;

7. *Αἱ ἱστορίαι τῶν 'Οκτατεύχων*

Εἰς τὸ περὶ τῆς Σεραγιακῆς 'Οκτατεύχου ἔργον του ὁ Οὐσπένσκης δεικνύει τὴν σχέσιν τὴν στενήν, τὴν ὁποίαν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας αἱ ἱστορίαι τῶν ἱστορημένων κωδίκων τῆς 'Οκτατεύχου, τῶν ὁποίων «ἡ εἰκονογράφησις, συμπίπτουσα καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν, ἀκόμη καὶ κατὰ τὸ ἰχνογράφημα, φέρει εἰς τὸν νοῦν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ παλαιότερον πρότυπον» [1]). Ἡ πενιχρότης τῶν γενομένων ἐρευνῶν δὲν ἐπιτρέπει ὡρισμένην ἀπόφανσιν περὶ τοῦ προτύπου τούτου, παρατηρῶ ὅμως ὅτι ἡ σχέσις τῶν ἱστοριῶν δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τοὺς κώδικας τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, τοῦ ΙΒ´ αἰῶνος, ἀλλ' αἱ ἀναλογίαι εὑρίσκονται καὶ εἰς τὰς προγενεστέρας βιβλικὰς μικρογραφίας. Εὔλογον λοιπὸν εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ ἡ εἰς τὰς ἱστορημένας 'Οκτατεύχους παράστασις τῆς *Δοκιμασίας* ἀνάγεται εἰς πολὺ παλαιοτέρας ἢ ὁ ΙΒ´ αἰὼν χρόνους. Ὅτι δὲ ἡ παράστασις ἐλήφθη ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἁγνείαν τῆς Θεοτόκου θὰ πεισθῇς ἂν παρατηρήσῃς εἰς τὸ δημοσιευθὲν *Λεύκωμα* τῶν ἱστοριῶν, ὅτι καὶ ἄλλαι παραστάσεις ἀκολουθοῦσι τὸν αὐτὸν καθιερωμένον τύπον, ὡς ἡ Γέννησις τοῦ Μωϋσέως τὸν τύπον τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τὸν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ [2]). Ἐκ τούτου καὶ ἡ πενιχρότης τῆς δημιουργικῆς φαντασίας, διότι ὁ καλλιτέχνης ἦτο μᾶλλον ἀντιγραφεὺς τοῦ προτύπου [3]), καὶ διότι καθόλου ὁ κοινὸς βυζαντινὸς εἰκονογραφικὸς τύπος κατέστη τὸ ἀποτέλεσμα μακρᾶς ἐξελίξεως τῶν εἰκονογραφικῶν τύπων, καὶ συνήθως, ὡς εἰς τὰς *Γεννήσεις*, ἀναμιγνύεται μετ' ἄλλων ἀναλόγων παραστάσεων [4]).

8. *Αἱ ἱστορίαι τοῦ 'Ιακώβου*

Καταφανέστερον δ' εἶναι τὸ πρᾶγμα εἰς τὰς ἱστορίας τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου. 'Αναμφηρίστως, εἶπον ἤδη καὶ ἄνω-

[1]) Ἡ 'Οκτάτευχος, σ. 51, 97 ἑξ. 169 ἑξ. 179. — 'Ιδιάζουσα ταυτότης ἐν ταῖς μικρογραφίαις τοῦ Σμυρναϊκοῦ καὶ τοῦ Βατοπεδινοῦ κώδικος, *Οὐσπένσκης* ἔνθα ἀν., σ. 171, τοῦ Βατοπεδινοῦ καὶ τοῦ Σεραγιακοῦ, σ. 152. — Πρβ. *Kondakof*. Histoire de l'art byz. σ. 77 ἑξ., 82. — *Millet*, L'art byz., σ. 220.

[2]) Εἰς φ. 156 α. *Βλ. Λευκώματος* πίν. III, καὶ XIX ἀρ. 92.

[3]) *Οὐσπένσκης*, ἔνθα ἀν. σ. 179.

[4]) *Schmit*. Kachrié-djami, σ. 133

τέρω, δὲν ἀνεφάνη ἐξαπίνης ἀπηρτισμένος ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Ἡ διάταξις τῶν *ἱστοριῶν* τούτων, μετὰ διορατικότητος παρατηρεῖ ὁ Μιλλέ, ἀποκαλύπτει τὴν προέλευσιν αὐτῶν ἐκ μνημείου. Ἄλλαι τῶν συνθέσεων τούτων, μεμονωμέναι, προφανῶς ἔχουσιν ἀποκοπῆ ἐκ προτύπου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἦσαν συνηνωμέναι, καὶ εἰς τοὺς διπλοῦς πίνακας ἡ συνέχεια τῶν συνθέσεων δὲν εἶναι πάντοτε κανονικὴ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι αἱ συνθέσεις αὗται ἔχουσιν ἀντιγραφῆ ἐκ τῶν θόλων νάρθηκός τινος, ὁμοίων πρὸς τοὺς τοῦ Καχριὲ τζαμὶ ἢ τοῦ Ἁγίου Μάρκου [1]).

Παρομοίαν ἰδέαν εἶχεν ἐκφράσει ἤδη ὁ Labarte, ἀνὴρ ἔμπειρος περὶ τὰ τοιαῦτα, ὅτι μέρος τῶν ἱστοριῶν ἀντεγράφη ἐκ πινάκων τῆς ἐποχῆς τοῦ Βασιλείου τοῦ Β', ὁ δὲ Bordier ὀνομάζει τὸν καλλιτέχνην ἀντιγραφέα ἢ τὸ πολὺ διασκευαστὴν καλῶν προτύπων, καὶ τέλος καὶ ὁ Σμὶτ θεωρεῖ τὰ χειρόγραφα «ὡς βυζαντινὰς ἀντιγραφὰς ἐκ πολὺ παλαιοτέρου πρωτοτύπου», καὶ ὅτι τὸ «πρωτότυπον τοῦτο δὲν εἶναι βυζαντιακῆς προελεύσεως, ἀλλὰ συναπηρτίσθη ἐκεῖ ὅπου συναπηρτίσθησαν καὶ αἱ παραδόσεις, τὰς ὁποίας ἀφηγεῖται ὁ μοναχὸς Ἰάκωβος ὁ ἐκ Κοκκινοβάφου» [2]).

Εἰς ταῦτα δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν παρατήρησιν, ὅτι οὕτω πιστῶς καὶ κατὰ πόδας παρακολουθῶν τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις εἰκονογραφικὸς κύκλος δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ ἱστορήθη εἰς χρόνους μεταγενεστέρους, κατὰ τοὺς ὁποίους καὶ ἡ χρῆσις τῶν Ἀποκρύφων ἀεὶ ἔβαινε παραγκωνιζομένη ὑπὸ τῆς τῶν Κανονικῶν Εὐαγγελίων.

Ἐκ τῆς ἐπικλήσεως τῆς Θεοτόκου «τὸ τῆς πόλεώς σου ταύτης περιτείχισμα» ὁ Κιρπίτσνικωφ ἐξάγει ὡς προφανῆ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει συγγραφὴν καὶ δημοσίευσιν τῶν *Λόγων* τοῦ Ἰακώβου [3]). Ἐνταῦθα δὲ προσήκει νὰ μνημονεύσω καὶ τὴν ἀπαρατήρητον μείνασαν εἴδησιν τοῦ Bordier, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὡς καὶ ἡ Σεραγιακὴ

[1]) *Millet*, L'art byz. σ. 248.

[2]) *Labarte*, Histoire des arts industriels, σ. 183 — *Bordier*, Description des ms. σ. 171. — *Schmit*, Kachrié-djami, σ. 133.

[3]) Byz Zeitschr. σ. 123.

Ὀκτάτευχος, «προέρχεται τὸ Παρισιακὸν χειρόγραφον ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Σεραγίου καὶ ἀνῆκε πιθανώτατα πρότερον εἰς τὴν τῶν αὐτοκρατόρων.» [1]).

Τὸ πρωτότυπον, τὸ χειρόγροφον τοῦ Βατικανοῦ, ἀγνοοῦμεν πόθεν ἔχει τὴν προέλευσίν του. Ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἔχομεν δύο χειρόγραφα, τῶν ὁποίων ἡ εἰκονογράφησις, ὡς καὶ ἡ τῶν Ὀκτατεύχων, καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν τεχνικήν, ὁμοιάζει, εὔλογον δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι καὶ ἄλλα ἱστορημένα τῶν *εἰς τὴν Θεοτόκον Λόγων* χειρόγραφα ὑπῆρχον [2]), κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐκ παλαιοῦ κοινοῦ προτύπου καταγωγῆς αὐτῶν.

9. *Τὸ πρότυπον τῶν ἱστοριῶν* Τὸ πρότυπον τοῦτο εἶναι βεβαίως ἀδύνατον νὰ χρονολογήσωμεν ἀκριβῶς. Ἂν ὅμως σκεφθῶμεν, ὅτι οἱ *Λόγοι* τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου συνετάχθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν πιθανώτατα τὸν Η΄ ἤδη αἰῶνα (βλ. ἀνωτ. σ. 517), ὅτι καὶ οἱ *Λόγοι* οὗτοι δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ὁ συνήθης Βυζαντινῆς ῥητορείας πλατυσμὸς ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν παλαιῶν ἀποκρύφων *παραδόσεων καὶ ἱστοριῶν* τῆς Θεοτόκου, ὅτι τέλος αἱ μικρογραφίαι τῶν τοιούτων χειρογράφων ἀντλοῦσιν ἐκ πινάκων ἀρχαίων, ἐκ ψηφιδωτῶν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν παλατίων, ἐκ τῆς μνημειακῆς, ἐν μιᾷ λέξει τέχνης, — θέλομεν πεισθῇ, ὅτι λίαν παλαιὰ εἶναι τὰ εἰκονογραφικὰ θέματα τοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου. Καὶ ὡς πρὸς τὰ χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου συμβαίνει ὅ τι καὶ εἰς τὰ ἄλλα γνωστότερα ἱστορημένα χειρόγραφα, – τὸν Σκυλίτσην, τὰ Ψαλτήρια, τὰ Μηνολόγια καὶ τὴν ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἰδίως ἱστορημένην λογοτεχνίαν τῆς μέσης Βυζαντιακῆς τέχνης, κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀντίτυπα πρωτοτύπων παλαιοτέρων, τὰ ὁποῖα πάλιν ἀντιγράφουσι καθόλου μνημεῖα πολὺ παλαιότερα.

Ὡς καὶ εἰς πάντα τὰ ἱστορημένα ταῦτα χειρόγραφα, τὰ εἰκονογραφικὰ θέματα τοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου περισυνελέγησαν ἐκ ποικίλων μνημείων, συνηρμολογήθησαν καὶ συναπήρτισαν τὸν πλήρη αὐτῆς εἰκονογραφικὸν κύκλον, ὁποῖον διέσωσαν εἰς ἡμᾶς τὰ ἱστορημένα

[1]) Κομισθὲν εἰς Παρισίους ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', Bordier, ἔνθα ἀν. σ. 148.

[2]) Πρβ. *Kondakof*, Histoire de l'art byz., σ. 118.

χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου. Εἰς τὸν ὅλον τοῦτον εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Θεοτόκου, τὸν ὁποῖον ἐπὶ αἰῶνας κατειργάζετο ἡ μοναστικὴ τέχνη ἐν τοῖς ἀπεράντοις μοναστηριακοῖς κέντροις τῆς 'Ανατολῆς καὶ δὴ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας, τὴν πρέπουσαν βεβαίως θέσιν κατεῖχεν ἡ διὰ τοῦ *Ὕδατος τῆς ἐλέγξεως* παράστασις τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου. Τοῦ Θεομητορικοῦ τούτου εἰκονογραφικοῦ κύκλου εἰσεχώρησαν τμήματα, ὡς καὶ αἱ παραδόσεις καὶ ἡ λατρεία τῆς Θεοτόκου, εἰς τὴν ἐπίσημον ἐκκλησίαν, κατ' ἀκολουθίαν καὶ εἰς τὴν Βυζαντιακὴν τέχνην. Παρὰ τὰ πενιχρὰ δὲ διασωθέντα μνημεῖα, τὰ ἱστορημένα χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου τοῦ ἐκ Κοκκινοβάφου, τῶν ὁποίων καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρχον γεγραμμένα καὶ δημοσιευμένα χειρόγραφα, δεικνύουσιν ὅτι ἡ παράστασις τῆς *Δοκιμασίας* δὲν ἦτο οὕτω σπανία ὅσον γνωρίζομεν καὶ νομίζομεν ἐν τῇ Βυζαντιακῇ εἰκονογραφίᾳ, καὶ ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοὐλάχιστον, κατὰ τὸν ὁποῖον συνεκροτεῖτο αὕτη, ἀπετέλεσεν χαρακτηριστικὸν αὐτῆς εἰκονογραφικὸν θέμα.

Ε΄.

Η ΑΓΝΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΕΝ ΤΗ ΤΕΧΝΗ

'Η δογματικὴ ἔννοια τοῦ εἰκονογραφικοῦ θεομητορικοῦ κύκλου.—'Ο κύκλος ἐν τῇ Βυζαντιακῇ τέχνῃ.— Κυκλικαὶ παραστάσεις ἐν τῇ τέχνῃ τῆς Δύσεως. — 'Η ἔννοια τῆς παραστάσεως τῆς *Δοκιμασίας* καθίσταται ἐνωρὶς ἀκατάληπτος.— Αἱ μοναὶ τῶν *'Ελεγμῶν*. — 'Ο τύπος τῆς λέξεως. — Διατὶ ἐγκατελείφθη ἡ παράστασις τῆς Δοκιμασίας. — Σχετικαὶ παραστάσεις: *ἡ Σαμαρεῖτις*, 'Ρεβέκκα καὶ 'Ελιέζερ. —'Ο ἅγιος Γεώργιος — *'Η Θεία Λειτουργία*. — *'Η Δοκιμασία* τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου. — Αἱ παραστάσεις τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου: *'Ο 'Ονειδισμός, Τὸ Ὄνειρον, ἡ Γέννησις* τοῦ Χριστοῦ. — Αἱ ἰδεώδεις συμβολικαὶ παραστάσεις: — Τὸ «Ἄνωθεν οἱ Προφῆται». — Τὸ «'Επὶ σοὶ χαίρει».

Οὕτως ἡ ἔρευνά μου περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἐξελίξεως μιᾶς, καὶ δὴ τῆς σπανιωτάτης, παραστάσεως τοῦ Θεομητορικοῦ κύκλου, τῆς παραστάσεως τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος* δοκιμασίας τῆς ἁγνείας τῆς Παρ- 1. *'Ο Θεομητορικὸς κύκλος*

θένου, λαμβάνει χαρακτῆρα γενικώτερον καὶ μὲ φέρει εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ὅλου εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐξέτεινα τὴν μελέτην ὡς πρὸς τὰ ὀλίγα μνημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων συναντῶμεν τὴν παράστασιν, ἵνα, καθορίζων τὸν τρόπον τῆς συστάσεως αὐτῶν, δυνηθῶ νὰ ἐξαγάγω καὶ περὶ τοῦ ὅλου κύκλου γενικώτερα συμπεράσματα. Καὶ οὕτως ἐκθέτω ἐνταῦθα τὸ διάγραμμα εὐρυτέρας καὶ λεπτομερεστέρας μελέτης *περὶ τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ Βυζαντιακῇ τέχνῃ.*

Διότι ὁ ὅλος διὰ τῶν αἰώνων καὶ διὰ τῆς συμβολῆς ποικίλων στοιχείων λογοτεχνικῶν καὶ εἰκονογραφικῶν συναπαρτισθεὶς Θεομητορικὸς κύκλος, — καὶ αὐτὸς οὗτος οὐδένα ἄλλο σκοπὸν εἶχε ἢ τὴν διὰ τῆς τέχνης ἐπὶ τὸ *ἐμφαντικώτερον* παράστασιν καὶ ἐξύμνησιν τῆς ἁγνείας τῆς Θεοτόκου.

Τὸ κατ' ἀρχάς, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου μετάστασιν τῆς Θεοτόκου, ἐξυφάνθησαν περὶ αὐτὴν αἱ παραδόσεις. Ταύτας ἐπηκολούθησεν ἡ λογοτεχνία, καὶ δὴ ἡ 'Απόκρυφος, καὶ ταύτην τέλος ἡ ἀνάπτυξις τῆς λατρείας αὐτῆς.

Ἤδη ἤρχετο ἡ σειρὰ τῆς τέχνης.

Ἡ οὐσία τοῦ δόγματος ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἐγεννήθη ἐκ Παρθένου, ὅτι *παρθένος συνέλαβεν, παρθένος ἐγέννησε καὶ παρθένος παρέμεινεν.* Μήτηρ ἐγένετο ἐκ θαύματος παρθένος μὴ γνωρίσασα ἄνδρα, «ἐκ Πνεύματος Ἁγίου». Ἵνα παραστήσῃ ἐμφαντικώτερον καὶ «ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν» τῶν πιστῶν τὴν οὐσιώδη ταύτην ἔννοιαν, ὁ χριστιανὸς καλλιτέχνης ἓν μέσον εἶχεν: ν' ἀφηγηθῇ, *νὰ ἱστορήσῃ* εἰς εἰκόνας ὅλην τὴν ἐν θαύμασι διελθοῦσαν παιδικὴν ἱστορίαν τῆς Μαρίας τὴν παρασκευάζουσαν αὐτὴν διὰ τὸν τελικὸν σκοπόν, τὴν γέννησιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ χριστιανὸς καλλιτέχνης ὤφειλε νὰ *ἱστορήσῃ,* ὅτι ἀπὸ αὐτῆς τῆς εἰσόδου αὐτῆς εἰς τὸν κόσμον ἡ Παρθένος ὑπῆρξεν *ἡ ἐκλεκτὴ* τοῦ Θεοῦ, *ἡ ἁγνὴ καὶ ἡ ἀμίαντος* καὶ ἡ *ἀμόλυντος,* ὅτι ἐκ τῶν ἄνω ἐρρυθμίσθη ὁ γάμος αὐτῆς μετὰ τοῦ Ἰωσήφ, ὅτι ὁ ἄγγελος εὐηγγελίσατο αὐτήν. [1]).

Τὴν ὁδὸν ταύτην τῆς *ἐξιστορήσεως* τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου ἀκολουθοῦντες οἱ Βυζαντινοὶ καλλιτέχναι, καὶ ἀεὶ νέα ἐπεισόδια ἐκ τοῦ

[1]) Πρβ. *Schmit,* Kachrié-djami, σ. 69.

βίου αὐτῆς, τὸν θεῖον προορισμὸν ἐπικυροῦντα, *ἱστοροῦντες*, ἔφθασαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τελείου εἰκονογραφικοῦ αὐτῆς κύκλου,— τοῦ ὁποίου τὸ κάλλιστον ὑπόδειγμα διεσώθησαν αἱ *ἱστορίαι* τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ 'Ιακώβου τοῦ ἐκ Κοκκινοβάφου.

Ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου, πλὴν τῶν *ἱστοριῶν* τούτων, εἰς ὀλίγα μνημεῖα τέχνης διεσώθη. καὶ εἰς ταῦτα πολὺ περισσότερον περιωρισμένος. 'Απὸ μακροῦ, ὡς εἶπον ἤδη, εἰς τῆς 'Ανατολῆς καὶ δὴ τῆς Συρίας τὰ μεγάλα μοναστικὰ κέντρα διαμορφούμενος ὁ κύκλος οὗτος, εἰς τὴν ἐπίσημον Βυζαντινὴν ἐκκλησίαν δὲν ἐμφανίζεται ἐνωρίτερον τοῦ Ι' αἰῶνος. Τὸ πρῶτον τεκμήριον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ εὑρίσκομεν εἰς τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' τοῦ Πορφυρογεννήτου. Εἶτα ἔχομεν τμήματα τοῦ κύκλου εἰς τὴν 'Αγίαν Σοφίαν τοῦ Κιεβου (ΙΑ' ἐκ.),—εἰς τὸν ναὸν τοῦ Δαφνίου (ΙΑ'— ΙΒ ἐκ.), — πληρέστερα δὲ εἰς τὸν Μυστρᾶν καὶ τὴν Μονὴν τῆς Χώρας (ΙΔ' ἐκ.), καὶ τέλος εἰς τὸ "Αγιον "Ορος [1]) καὶ τὰς Μονὰς τῶν Μετεώρων, ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας, τὸν αὐτόν, ΙϚ'— ΙΖ' αἰῶνα, *ἱστορηθείσας* μεγάλας ἐκκλησίας.

Τὸν κύκλον εὑρίσκομεν καὶ εἰς μνημεῖα ἀνατολικῆς προελεύσεως: εἰς τοὺς κίονας τοῦ 'Αγίου Μάρκου (ἴσως ΙΑ' ἐκ.),—μάλιστα δὲ εἰς τὰ ἐξερευνηθέντα ἤδη ἐλεφάντινα μνημεῖα τῆς 'Ραβέννης [2]).

2. Ἡ τέχνη τῆς Δύσεως

Κυκλικὰς παραστάσεις τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου ἀπεικόνισε καὶ ἡ τέχνη τῆς Δύσεως, καὶ δὴ οἱ παλαιότεροι 'Ιταλοὶ ζωγράφοι τῆς 'Αναγενήσεως. Ὁ πρῶτος τῶν κύκλων συναπηρτίσθη συγχρόνως μὲ τὸν τῆς Μονῆς τῆς Χώρας, τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, εἶναι δ' οὗτος αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Giotto εἰς τὸ παρεκκλήσιον Arena τῆς Παδούης. Εἶτα ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου ὁ Taddeo Gaddi εἰς τὸν ναὸν Santa Croce τῆς Φλωρεντίας, καὶ σειρὰ ὁλόκληρος 'Ιταλῶν ζωγράφων: Niccolò da Modena, Angelo Gaddi, Ottaviano Nelli, Bellini, Ghirlandajo, Boccaccino, Amalteo, ἄλλος μεμονωμένας σκηνάς, ἄλλος συνεχεῖς, οὐχὶ ὅμως καὶ ὅλον τὸν

[1]) Ὁ *Schmit* (Kachrié-djami, σ. 128 ἑξ. πρβ. ἰδίως σ. 133, 140), λέγει ἀρκετὰ περὶ τῶν μνημείων τοῦ Θεομητορικοῦ κύκλου.—Πρβ. *Millet*, Daphni, σ. 152. *Diehl*, Études byz. σ. 410 ἑξ.

[2]) *Schmit*, ἔνθα ἀν. σ. 135 ἑξ. -Βλ. ἀνωτ. κεφ. Α' σ. 472 ἑξ.

βίον τῆς Θεοτόκου *ἱστορήσαντες.*[1]) Παρὰ τὸ νέον πνεῦμα καὶ τὴν ψυχήν, τὴν ὁποίαν ἐνεφύσησαν εἰς τὸν παλαιὸν βυζαντινὸν θεομητορικὸν κύκλον, καὶ μάλιστα τὸν τέλειον τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου,—τοῦ ὁποίου τοσαύτην ἔσχον τὰ ἱστορημένα χειρόγραφα ἐπίδρασιν εἰς τὴν ὅλην τέχνην, ὥστε εὐλόγως δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν, ὅτι οἱ Ἰταλοὶ καλλιτέχναι τὰ ἐγνώριζον καὶ ἐνεπνεύσθησαν ἐξ αὐτῶν,—δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ἀναλογίαν καὶ τὴν ὁμοιότητα καὶ εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ ὅλου κύκλου καὶ εἰς τὰς μεμονωμένας σκηνὰς μετὰ τῶν βυζαντινῶν προτύπων.[2])

Ἡ δὲ μεσαιωνικὴ τέχνη τῆς Δύσεως παρέστησε ποικιλοτρόπως καὶ κατὰ τρόπον πολὺ παχυλώτερον ἢ οἱ Βυζαντινοὶ τὰς ὑποψίας τοῦ Ἰωσὴφ καὶ συμβολικῶς τὴν σύλληψιν τῆς Μαρίας, ἀκολουθήσασα τὰς παλαιὰς ἀποκρύφους διηγήσεις, ὑπὸ τὸν τύπον, τὸν ὁποῖον ἔδωκαν εἰς αὐτὰς γερμανικά, καὶ δὴ τοῦ ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνος, μεσαιωνικὰ θρησκευτικὰ ἐπύλλια.[3]) Ἀλλ' οἱ Ἰταλοὶ ζωγράφοι τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τῷ ἐξιδανικευομένῳ τῆς τέχνης πνεύματι, παρέδραμον ὄχι μόνον τὸ ἐπεισόδιον τῆς Δοκιμασίας τῆς ἁγνείας τῆς Παρθένου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα εἰκονογραφικὰ θέματα τὰ ὑπενθυμίζοντα τὴν περὶ αὐτῆς ὑποψίαν, καὶ ὁ Giotto ἤδη ἐκ τῆς παραστάσεως τῆς Συναντήσεως, ἤτοι τοῦ *Ἀσπασμοῦ* τῆς Θεοτόκου μετὰ τῆς Ἐλισάβετ, ἔρχεται ἀμέσως εἰς τὴν *Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.*

Καὶ εἰς τὴν Βυζαντιακὴν τέχνην ἡ ἔννοια τῆς παραστάσεως τῆς διὰ τοῦ *Ὕδατος* δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, κατέστη σὺν τῷ χρόνῳ, φαίνεται, ἀκατάληπτος. Τὴν παρανόησιν τῆς παραστάσεως μοὶ δεικνύει καὶ ἡ παλαιὰ ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ ἁγίου Μάρκου τεθεῖσα ἐπι-

[1]) *Alwin Schultz*, Die Legende vom Leben der Jungfr. Maria und ihre Darstellungen in der bild. Kunst des Mitt. ἐν Λιψίᾳ 1878.—Πρβ. *Kondakof*, τ. II σ. 118. *Schmit*, ἔνθα ἀν. σ. 140 ἑξ. *Venturi*, La Madone, σ. 206 ἑξ.

[2]) Πρβ. *Kondakof* καὶ *Schmit*, ἔνθα ἀν.

[3]) Βλ. περιγραφὴν τῶν ἐν τοῖς γερμανικοῖς ἐπυλλίοις ἐπεισοδίων καὶ καταγραφὴν τῶν ἔργων τέχνης παρὰ *Alwin Schultz*, ἔνθα ἀν. σ. 55 ἑξ.—Πρβ. *Didron*, Manuel d' iconographie chrétienne, ἐν Παρισίοις 1845, σ. 156 σημ. 1, ὅπου ἀναφέρονται παραστάσεις εἰκονίζουσαι τὴν Θεοτόκον καὶ τὴν Ἐλισάβετ ἐχούσας ἀνοικτὴν τὴν κοιλίαν, ἐξ ἧς ἐμφανίζονται, βρέφη, ὁ ἅγιος Ἰωάννης καὶ ὁ Χριστός, εὐλογῶν τὸν Ἰωάννην προσκλίνοντα εὐλαβῶς.

γραφή, ὡς ἄλλο θέμα εἰκονίζοντος (βλ. ἀνωτ. σ. 503 ἑξ.), ἀλλὰ καὶ αἱ ἐν τῷ Βυζαντίῳ ὑπάρξασαι *Μοναὶ τῶν Ἐλεγμῶν*..

3. Αἱ Μοναὶ τῶν Ἐλεγμῶν

Ἡ ὕπαρξις τῶν Μονῶν τούτων δεικνύει ὅτι καὶ εἰς χρόνους μεταγενεστέρους ἡ ἔννοια τῆς παραστάσεως ἀπέβη ἀκατάληπτος, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὑπεστήριξα ἤδη, ὅτι εἰς χρόνους παλαιοτέρους δὲν ἦτο οὕτως ἀσυνήθης ἡ παράστασις ὡς κοινῶς νομίζεται, ἀφοῦ καὶ Μοναὶ ἐπ' ὀνόματι τῆς εἰς ἔλεγχον ὑποβαλλομένης Θεοτόκου ἱδρύθησαν.

Μονὴ Ἐλεγμῶν ἀναφέρεται τὸ πρῶτον, — τοὐλάχιστον καθ' ὅσον γνωρίζω, — ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου (944 — 948). Λέων ὁ Γραμματικὸς (1013 μ. Χ.) λέγει ὅτι ὁ Ῥωμανὸς «τὸν σακελλάριον Ἀναστάσιον ἀπέκειρεν ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἐλεγμῶν» [1]). Τὴν ἰδίαν βεβαίως μονὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Κεδρηνὸς (τέλ. ΙΑ', ἀρχ. ΙΒ' ἑκ.) καὶ ἐπὶ τοῦ Ῥωμανοῦ τοῦ Γέροντος (956-963), εἰς τὸ β' ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου ὁ μάγιστρος Ῥωμανὸς ὁ Σαρωνίτης, ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ, «ἐν τῇ τῶν *Ἐλεγμῶν μονῇ*» ἐγένετο [2]).

Μονὴ Ἐλεγμῶν ἀναφέρεται καὶ εἰς μεταγενεστέρους ὀλίγον χρόνους. Καὶ τυπικὸν μονῆς *Ἐλεγμῶν* σώζεται, ὡς μοὶ ὑπέδειξεν ὁ κ. Grégoire, κειμένης παρὰ τὴν ἀρχαίαν Κίον τῆς Βιθυνίας καὶ ἀνηκούσης εἰς τὰ «κατὰ τὴν Προποντίδα μοναστήρια». Τὸ τυπικὸν τοῦτο ἐδόθη εἰς τὴν μονὴν τὸ 1162 ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ: «Τυπικὸν τῆς σεβασμίας Μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Ἡλίου βωμῶν *ἤτοι τῶν Ἐλεγμῶν*» [3]). Τὴν Μονὴν ταύτην

[1]) «*Ἐλεϊμῶν*» ἀνέγνωσεν ὁ ἐκδότης (*Λέοντος Γραμματικοῦ*, Χρονογραφία, ἐκδ. Βόννης τοῦ I. Bekker, 1842, σ. 306). Τὸ λάθος εἶναι τοῦ ἐκδότου ἢ τοῦ παλαιοῦ ἀντιγραφέως; ὅτι ὅμως καὶ ὁ ἐκδότης δὲν ἐνόησεν δεικνύει ἡ παρατιθεμένη μετάφρασις, «in monasterium *Elimorum*».

[2]) *Γ. Κεδρηνοῦ*, Σύνοψις ἱστοριῶν, ἐκδ. Βόννης, II, σ. 343. Ὁ ἐκδότης μεταφράζει «in monasterium *Elegmon*». — Τὸ μοναστήριον ἀναφέρει καὶ ὁ *Du Cange*, Constantinopolis christiana, σ. 185, «Elimorum», καὶ οὗτος μὴ ἐννοήσας.

[3]) *Al. Dmitrievski*, Opissanije litourgitseskich roukopissei (= περιγραφὴ λειτουργικῶν χειρογράφων), τ. Α', *Τυπικά*, *ἐν Κιέβῳ*, 1895 Τὸ Τυπικὸν τῆς *Μονῆς τῶν Ἐλεγμῶν*, σ. 715-769. — Ὅτι ἡ Θεοτόκος ἐπεκαλεῖτο καὶ *Θεοτόκος*

εὑρίσκω καὶ εἰς λίαν μεταγενεστέρους χρόνους, τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα, μνημονευομένην, εἰς τὸ *Ὁδοιπορικὸν* τοῦ Χρυσάνθου πατριάρχου Ἱεροσολύμων (1720 5): «Τῇ 20ῇ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἔφθασεν εἰς *Ἐλεγμούς*,— ἐξήλθομεν ἀπὸ *Ἐλεγμοὺς* καὶ ἤλθομεν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ εἰς Κίον»· ἀναφέρονται δὲ καὶ «τέσσαρα συνοικέσια ἐν ταῖς πατριαρχικαῖς χώραις Τριγλίᾳ καὶ *τοῖς Ἐλεγμοῖς*» [1])

Ἡ μονὴ αὕτη, ὑποθέτω, δὲν εἶναι ἄλλη ἐκείνης, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ οἱ δύο αὐτοκράτορες Ῥωμανοὶ τὸν Ι΄ αἰῶνα ἀπέστελλον εἰς ἐξορίαν καὶ *ἀπέκειρον* ὡς μοναχοὺς τοὺς ἐπιβουλευομένους αὐτούς, ἐκ τῆς μονῆς δὲ καὶ ὁ τόπος ἐνωρὶς ἀπεκλήθησαν *οἱ Ἐλεγμοί*.

Ἑτέραν *Μονὴν Ἐλεγμῶν* δὲν γνωρίζω. Πιθανώτατον, νομίζει ὁ κ. Grégoire ὡς μοὶ εἶπεν ἐν φιλικῇ ἀνακοινώσει, ὅτι ὑπῆρχον εἰς τοὺς ἀσκητικοὺς συνοικισμοὺς τῆς Καππαδοκίας, ὅπου ἡ παράστασις τοῦ *Ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ* ἦτο τόσον προσφιλής, πολλαὶ μοναὶ τῶν *Ἐλεγμῶν*, ἀκριβέστερον δέ, νομίζω, θὰ ἐλέγομεν τιμώμεναι εἰς τὸ ὄνομα τῆς *Θεοτόκου τῶν Ἐλεγμῶν*, ὡς καὶ τὸ μνημονευθὲν τυπικὸν δεικνύει Ἡ ἐπίκλησις αὕτη ἂς προστεθῇ ἤδη εἰς τὰς ἄλλας τὰς οὕτω πλουσίας τῆς Θεοτόκου.

Ἐνταῦθα προσήκει νὰ προσθέσω καί τινας χαρακτηριστικὰς παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὸν τύπον τῆς λέξεως, διὰ τῆς ὁποίας, δηλοῦται ἡ ἁγνείας πεῖρα τῆς Θεοτόκου εἰς τὰ κείμενα τὰ ἑβραϊκὰ καὶ τὰ χριστιανικά, περιοριζόμενος ἤδη μόνον εἰς τὴν εἰκονογραφικὴν χρῆσιν τῆς λέξεως. Ὁ ἀρχαιότατος τύπος, ὁ τῆς Παλαιᾶς, εἶναι *τὸ Ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ*, εἰς δὲ τὸ ἑλληνικὸν ἀπόκρυφον κείμενον, εἰς τὸ Πρωτευαγγέλιον τοῦ Ἰακώβου *τὸ Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως*.

Τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα τῆς δοκιμασίας διὰ τοῦ Ὕδατος τῆς Θεοτόκου προέρχεται κυρίως ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Πρωτευαγγελίου τοῦ Ἰακώβου. Κατ᾽ ἀκολουθίαν θὰ ἐπεριμένομεν εἰς πάσας τὰς παραστάσεις, τὰς φερούσας παλαιὰς ἐπιγραφάς, τὸν τύπον τοῦ Πρωτευαγ-

Ἐλεγμῶν δεικνύει καὶ τὸ χωρίον: «*τὴν σεβασμίαν ταύτην μονήν, τὴν ἐπ᾽ ὀνόματι μὲν ἱδρυμένην τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης... ἐπικεκλημένην δὲ* Ἡλίου Βωμῶν ἤτοι *τῶν Ἐλεγμῶν*». Βλ. *J. Pargoire*, ἐν Échos d'Orient, Paris, 1901, σ. 357.

[1]) *Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως*, Ἱεροσολυμητικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Δ΄, σ. 202, 417.

γελίου *Ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως*. Παραδόξως ὅμως εὑρίσκομεν συχνότερον τὸν τύπον τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου: εἰς τὰς καππαδοκικὰς τοιχογραφίας φαίνεται συνηθεστέρα ἡ ἐπιγραφὴ τὸ *Ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ* (βλ. ἀνωτ. σ. 496)· τὸν τύπον τοῦτον, καὶ μόνον, εὑρίσκομεν εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου (σ. 522), τὸν τοῦ Πρωτευαγγελίου δὲ ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου ὁ μόνος ὀρθὸς θὰ ἦτο ὁ τῆς Παλαιᾶς, εἰς τὰς μικρογραφίας τῶν Οκτατεύχων, *τὸ τῆς ἐλέγξεως Ὕδωρ* (σ. 513). Ὅτι ὅμως ὁ *παλαιὸς τύπος* ἦτο ὁ συνηθέστερος δεικνύουσιν οἱ τύποι: *Μονὴ τῶν Ἐλεγμῶν, ὁ τόπος τῶν Ἐλεγμῶν, οἱ Ἐλεγμοί.* Ὑπερισχύσας δ' ὁ τύπος οὗτος ἴσως συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχυτέραν τῆς παραστάσεως παρανόησιν.

Ἀλλὰ διατὶ δὲν ἀπετέλεσεν ἕως τέλους ἡ παράστασις τοῦ *Ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ* ἐπεισόδιον τῆς διὰ τῶν αἰώνων συναπαρτισθείσης μεγάλης Βυζαντιακῆς εἰκονογραφικῆς ἐποποιίας, οἵα περιγράφεται εἰς τὴν *Ἑρμηνείαν τῆς ζωγραφικῆς τέχνης*, οἵα ἐξελίσσεται ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ναῶν τῆς ὑστάτης βυζαντιακῆς τέχνης, τῶν ναῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τῶν Μετεώρων; Καὶ εἰς τὴν τελικὴν διαμόρφωσιν τῆς Βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας ἰσχύει ὁ νόμος τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐπικρατήσεως μεταξὺ τῶν εἰκονογραφικῶν στοιχείων καὶ τῶν εἰκονογραφικῶν θεμάτων. Ἡ παράστασις τῆς διὰ τοῦ Ὕδατος Δοκιμασίας ἐξεθλίβη εἰς τέλος ὑπὸ ἄλλων, διότι ἐνωρὶς ἤδη συνέπεσε καὶ κατὰ τὴν ἀπεικόνισιν, ἐν μέρει δὲ καὶ κατὰ τὸ θέμα, μετ' ἄλλων γνωριμωτέρων, ἅμα δὲ καὶ σημαντικωτέρων ἐν τῇ ὅλῃ Βυζαντιακῇ εἰκονογραφίᾳ. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἐζήτησεν ὁ παλαιὸς χριστιανὸς καλλιτέχνης ν' ἀποδείξῃ ἀπεικονίζων τὴν Θεοτόκον δοκιμαζομένην, τὴν ἁγνείαν αὐτῆς, ἀπεδείκνυεν ἤδη περιφανῶς ὁ εἰς αὐτὴν ἀναφερόμενος εἰκονογραφικὸς κύκλος, ὁ τελικῶς διαμορφωθείς, περιορισθεὶς μὲν ὡς πρὸς τὰ μυθικὰ ἐπεισόδια τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου, ἐξιδανικευθεὶς δὲ διὰ παραστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἀπεικόνιζον τὴν ὑπεργήϊνον, τὴν οὐρανίαν ἀληθῶς ἐξύμνησιν τῆς ἁγνείας αὐτῆς.

Στενὴν πρὸς τὴν παράστασιν τῆς *Δοκιμασίας* σχέσιν ἔχει ἀναμ- 4 *Σχετικαὶ παραστάσεις.*
φισβητήτως ἡ εἰκονίζουσα *τὸν Χριστὸν ὁμιλοῦντα τῇ Σαμαρείτιδι,*

παράστασις, ἡ ὁποία ἐξηκολούθησεν ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων μέχρι τῶν ὑστάτων χρόνων εἰκονιζομένη. Ὁμοιοτάτη, σχεδὸν ἡ αὐτή, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον (σ. 538 ἑξ.), εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη παράστασις τῆς *Σαμαρείτιδος*, ἡ τοῦ Β' — Γ' αἰῶνος ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τοῦ Πρετεξτάτου, τοσαύτην δὲ καθόλου ὁμοιότητα ἔχουσιν αἱ δύο παραστάσεις ὥστε δυνατόν, νὰ ἐκληφθῇ ἡ μία ἀντὶ τῆς ἄλλης, ὡς δεικνύει τοῦ Οὐβάρωφ ἡ παρανόησις (βλ. ἀνωτ. σ. 472), νομίσαντος ὅτι εἰς τὸ ὁμώνυμον δίπτυχον εἰκονίζεται ἡ *Σαμαρεῖτις* ἀντὶ τῆς *Δοκιμασίας* [1]).

Ἐνταῦθα προσήκει νὰ μνημονεύσω καὶ τὴν ἐκ τῆς *Παλαιᾶς* παράστασιν τῆς Ῥεβέκκας, ἡ ὁποία ποτίζει ὕδωρ τὸν Ἐλιέζερ,—παράστασιν λίαν σπανίαν καὶ μόνον εἰς ἱστορημένα χειρόγραφα τῆς Βίβλου ἀπαντωμένην, τὸ πρῶτον ἐν τῇ Βιενναίᾳ *Γενέσει* (Ε'—Ϛ' ἐκ.), εἶτα καὶ εἰς τὴν Σεραγιακὴν *Ὀκτάτευχον* (ΙΒ' ἐκ.) [2]).

Ἡ *Ἑρμηνεία* γνωρίζει εἰς ἡμᾶς παράστασιν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅστις «πίνει τὸ φάρμακον μὲ πήλινον στενόστομον ἀγγεῖον», οἷον καὶ εἰς τὰς μεταγενεστέρας παραστάσεις τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου [3]). Μὴ καὶ τὸ δηλητήριον, τὸ ὁποῖον ποτίζεται ὁ ἅγιος, δὲν ἐλέγχει καὶ τοῦτο τὴν ἁγνείαν αὐτοῦ, ἀβλαβοῦς ἀπομένοντος καὶ ὄντως ἁγίου ἀποδεικνυομένου;

Ἀλλ' ἡ σπουδαιοτάτη τῶν παραστάσεων, ἡ ὁποία συμπίπτει μετὰ τῆς *Δοκιμασίας* εἶναι ἡ τῆς *Θείας Λειτουργίας*. Κατὰ τὴν δευτέραν ἄνθησιν τῆς Βυζαντιακῆς τέχνης, (ΙΑ'—ΙΒ' ἐκ.), ἐμφανίζεται εἰς τὸν κύριον μύακα τοῦ ἱεροῦ, κάτωθεν τῆς *Πλατυτέρας* καὶ ὑπεράνω τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ἐν πάσῃ τῇ ἰδεώδει μεγαλοπρεπείᾳ αὐτῆς, παλαιὰς συμβολικὰς παραστάσεις ἀντικαταστήσασα, *ἡ Θεία, ἡ Οὐράνιος Λειτουργία*. Ἡ ἱερὰ ἰδεώδης παράστασις καθίσταται τὸ θεμέλιον αὐτὸ

[1]) *Εἰκονογραφία τῆς Σαμαρείτιδος*: *Pokvroski*, Evangelije, σ. 213 ἑξ — *R. de Fleury*, L'Évangile, τ. I., σ. 230 7 —Ὀλίγα παρὰ *Schmit*, ἔνθα ἀν. σ. 198.—Περιγραφὴ εἰς τὴν *Ἑρμηνείαν* (ἐκδ Παπαδοπούλου—Κεραμέως), σ. 90. —*Ἀπεικονίσεις* παρὰ *Garrucci*, τ. V. πίν. 334, 399, 402 κάλλ.. *Pokvroski*, ἰδίως *R. de Fleury*, πίν. XLVIII—L.

[2]) Βλ. τὴν μικρογραφίαν τῆς *Γενέσεως* παρὰ *Diehl*, Études byz. σ. 161. Πρβ. *Οὐσπένσκη*, Ἡ Ὀκτάτευχος, σ. 132.

[3]) *Ἑρμηνεία*, σ. 184. Βλ. ἀνωτ. σ. 537 ἑξ.

τῆς εἰκονογραφήσεως τοῦ Ὀρθοδόξου ναοῦ [1]). Ὁ ὕπατος ἀρχιερεύς, ὁ Χριστός, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῆς οὐρανίου ἱεραρχίας, μεταδίδει τὸ μυστήριον εἰς τὰς ἀνωτάτας τάξεις τῆς ἀνθρωπίνης καὶ καθιστᾷ αὐτὰς κοινωνοὺς τῆς τῶν ἀγγέλλων τάξεως. Πρῶτος μεταλαμβάνει ὁ Ἰωάννης «ἔχων τὴν μίαν χεῖρα ἁπλωμένην καὶ τὴν ἄλλην εἰς τὸ στῆθός του καὶ τὸ στόμα του εἰς τὰ χείλη τοῦ ποτηρίου» (*Ἑρμηνεία*), — οὕτω καὶ ὁ Ἰωσήφ, οὕτω καὶ ἡ Θεοτόκος, εἰς στάσιν ὁμοίαν κατανύξεως, πίνουσι τὸ *Ὕδωρ τοῦ Ἐλεγμοῦ*, τὸ ὁποῖον ποτίζει αὐτοὺς ὁ μέγας ἀρχιερεύς. Ἀλλὰ μὴ καὶ τὸ αἷμα τοῦ Σωτῆρος δὲν εἶναι ἁγνείας πεῖρα «κατακαῖον» τοὺς πονηρούς, σῶζον τῶν ἁγνῶν τὰς ψυχάς [2]);

Ἀλλ' ἂν ἡ παράστασις τῆς *Δοκιμασίας* τῆς Θεοτόκου ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῆς Βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας, διετηρήθη μέχρι τέλους παράστασις ἄλλη, καὶ αὕτη τὴν ἀρχὴν ἔχουσα εἰς τὰς παγκοσμίους καὶ ἀνθρωπολογικὰς δοξασίας περὶ θεοκρισιῶν, ἡ τοῦ *Χριστοῦ πειραζομένου ὑπὸ τοῦ Διαβόλου.* 5. *Χριστοῦ πεῖρα.*

Ἡ παράστασις, μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς Βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας διατηρηθεῖσα, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐν τῇ *Ἑρμηνείᾳ* περιγραφὴ αὐτῆς, ἔχει τρία κύρια ἐπεισόδια: Ἐν ἐρήμῳ ὁ *πειράζων* δεικνύει εἰς τὸν Χριστὸν λίθους προτρέπων αὐτὸν νὰ τοὺς μεταβάλῃ εἰς ἄρτους, — ἐπὶ ὄρους ὁ Διάβολος δεικνύει εἰς αὐτὸν πάσας τὰς βασιλείας. Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς εἰκονογραφικὴ ἐκδήλωσις θεοκρισίας, εἶναι ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰκονίζεται «ἱερὸν καὶ ἐπάνω εἰς τὴν ἄκρην τοῦ ἱεροῦ πάλιν ὁ Χριστός, καὶ ὁ Διάβολος ἔμπροσθεν αὐτοῦ λέγων αὐτῷ· «Εἰ υἱὸς εἶ

[1]) Ἡ παράστασις τοῦ *Μυστικοῦ Δείπνου* ἀπὸ τῆς Ϛ' ἐκ. Ἰδίως εἰς ζωγραφίας ναῶν ἀπὸ τοῦ ΙΒ' ὡς *Θεία Λειτουργία* συχνοτάτη: *Pokrovski*, Evagelije, σ. 267—295 καὶ δὴ σ. 281 ἑξ. — *Rohault de Fleury*, L'Évangile σ. 180—6. — Βλ. περιγραφὴν εἰς τὴν *Ἑρμηνείαν*, σ. 127. — Ὁ *Μυστικὸς δεῖπνος*, αὐτ. σ. 104.

[2]) Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους εἰκονίσθη εἰς τὴν Βασιλικὴν πύλην τῶν μεγάλων ναῶν, εἰς τὴν Ὡραίαν πύλην τῶν μικρῶν (Μυστρᾶς, Γεράκι) ὁ ἅγιος Ζωσιμᾶς παρέχων, *κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα*, τὴν μετάληψιν εἰς τὴν κατεσκληκυῖαν ὁσίαν Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν. *Ἱστορίαν* τοιαύτην περιγράφει καὶ δημοσιεύει ὁ *H. Omont* εἰς ἀσκητικὸν χειρόγραφον τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ὑπ' ἀρ. 1276 τῆς Ἐθν. Βιβλ. τῶν Παρισίων, Notices sur qs ms grecs de la Bibl. Nat., ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Bulletin de la Société nat. des Antiquaires de France» 1898 σ. 8, πίν. β'. Πρβ. *τοῦ αὐτοῦ*, Ms du Supplement grec de la Bibl. Nat. σ. 12.

τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω»· καὶ ὁ Χριστὸς λέγει αὐτῷ εἰς χαρτί· «Οὐκ *ἐκπειράσεις* κύριον τὸν Θεόν σου».

Ἡ παράστασις, ἀπὸ τοῦ Θ΄ αἰῶνος εἰκονιζομένη, καὶ συχνὴ εἰς εὐγγελικοὺς ἱστορημένους κώδικας καὶ εἰς τοιχογραφίας, προέρχεται ἐκ τῆς διηγήσεως τῶν Εὐαγγελιστῶν[1]), ἀνάγεται δὲ εἰς εὐρὺν κύκλον θεοκρισιῶν, ὡς θέλω δείξει εἰς τὸ Β΄ μέρος τῆς πραγματείας μου, κατὰ τὰς ὁποίας διὰ τοῦ *κατακρημνισμοῦ* καὶ τοῦ πηδήματος ἀπεδείκνυον τὴν ἁγνείαν αὐτῶν μάλιστα οἱ πρὸς τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα ἀπεκδυόμενοι. Ἡ παράστασις τοῦ κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικοῦ τούτου εἴδους θεοκρισίας ἀπὸ συμβολικῆς κατέστη ἱστορικοῦ γεγονότος ἀπεικόνισις, οἵα ὑπῆρξε καὶ ἡ τῆς *Δοκιμασίας* τῆς Θεοτόκου.

Οὕτως ἡ Βυζαντιακὴ εἰκονογραφία τὰς δύο πρωτίστας μορφάς, τοὺς ἥρωας τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐποποιΐας, ἀπεικόνισεν ὑποβαλλομένους εἰς τὴν ἁγνείας πεῖραν, ἡ ὁποία τὴν μὲν Θεοτόκον θ' ἀποδείξῃ *Παρθένον ἀμίαντον,* τὸν δὲ Χριστὸν ἀληθῶς *Θεοῦ υἱόν,* -αὐτὰ τὰ κρηπιδώματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται τοῦ Ὀρθοδόξου δόγματος ἡ ἰσχύς.

6. *Τὸ περὶ ἁγνείας δρᾶμα* Παρέμειναν ὅμως εἰς τὴν συγκεκροτημένην Βυζαντιακὴν εἰκονογραφίαν, ἄλλαι σκηναὶ τοῦ περὶ ἁγνείας τῆς Θεοτόκου δράματος[2]), διατηρήσασαν οὕτως τὴν ἠχὼ τῶν παλαιῶν περὶ τῆς Θεοτόκου παραδόσεων.

Ἡ Βυζαντιακὴ τέχνη δὲν ἔπαυσε παριστάνουσα τὰς ὑποψίας τοῦ Ἰωσὴφ εὑρόντος «ὠγκωμένην τὴν Παρθένον» καὶ μετ' ἀγωνιώδους ἀπορίας ἐρωτῶντος, «*Μαρία τί τὸ δρᾶμα τοῦτο*»;[3]). Ἀπὸ τοῦ ΙΑ΄

[1]) *Πηγαί: Ματθ.* δ΄, 1—11. *Λουκ.*, δ΄, 1—13. Πρβ. *Μᾶρκ.* α΄. 13.—*Εἰκονογραφία καὶ ἀπεικονίσεις· Pokrovski,* Evanjelije, σ. 192 ἑξ. *R. de Fleury,* L'Évangile, σ. 106 ἑξ. Πρβ. *Schmit* K.—djami, σ. 78 ἑξ. 191 ἑξ. Βλ. *Ἑρμηνείαν,* σ. 89.

[2]) Τὸ διάγραμμα τῆς εἰκονογραφικῆς διατάξεως βλ. ἀνωτ. σ. 472.

[3]) *Πρωτευαγγέλιον* Ἰακώβου, κεφ. XIII (Tischendorf, σ. 24 ἑξ). *Pseudo-Matthaei,* Evangelium, κεφ. X (σ. 69 ἑξ.).—Πρβ. «Soupçons de Joseph,» R. de Fleury, σ. 104-8. «Les angoisses de Joseph», *Venturi,* σ. 205-7 («totus in angustia,» *Ψευδοματθ*, ἔνθα ἀν.). — Τὴν ἐρώτησιν τοῦ Ιωσὴφ παραλαμβάνω ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς τοιχογραφίας τοῦ *Καχριὲ τζαμὶ (Λεύκωμα,* ἐκδ. τοῦ Schmit, πίν. XXX, ἀρ. 86).

αἰῶνος εἰκονίζεται ὁ ᾽Ιωσὴφ *ὀνειδίζων* τὴν Παρθένον.[1]) Ὁ ζωγράφος τῶν *Λόγων* τοῦ μοναχοῦ ᾽Ιακώβου ἀφιερώνει πέντε ὅλας μικρογραφίας εἰς τὴν παράστασιν τῆς θλίψεως καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ ᾽Ιωσήφ[2]). Ἡ *Ἑρμηνεία* (σ. 85, 148), περιγράφει τὴν παράστασιν, ἥ ὁποία ἐξεικόνισε καὶ τὸν Ϛ΄ Οἶκον τῆς Θεοτόκου, — ἀπὸ τῆς ΙΑ΄ ἐκ. εἰκονιζομένους, : — «Ζάλην ἔνδοθεν ἔχων ἀμφιβόλων λογισμῶν ὁ σώφρων ᾽Ιωσὴφ ἐταράχθη».

«Καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου φαίνεται αὐτῷ κατ᾽ ὄναρ λέγων: Μὴ φοβηθῇς τὴν παῖδα ταύτην· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ ὂν ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐστίν[3])». Τοῦτο τὸ *῎Ονειρον* τοῦ ᾽Ιωσήφ, ἀπεικονίσθη ἐν τῇ Χριστιανικῇ εἰκονογραφίᾳ ἤδη ἀπὸ τοῦ Ϛ΄ αἰῶνος[4]). Οὕτω «χρηματισθεὶς ὁ ᾽Ιωσὴφ ὑπὸ ἀγγέλου κατ᾽ ὄναρ» διασκεδάζει «τὴν ζάλην τῶν ἀμφιβόλων λογισμῶν». Ταύτην ἔχει τὴν ἀρχικὴν ἔννοιαν τὸ *῎Ονειρον* τοῦ ᾽Ιωσήφ, κατ᾽ ἀκολουθίαν εἰκονογραφικῶς προηγεῖται τῆς *Δοκιμασίας*, διὰ τὴν σπάνιν δὲ ταύτης συνεδυάσθη ἐνωρὶς ἤδη ἐπὶ τοῦ Θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ, (Ε΄—Ϛ΄ ἐκ.[5]) μετὰ τῆς *᾽Αναβάσεως εἰς Βηθλεέμ*.

Καὶ κατὰ τὴν *εἰς Βηθλεὲμ* ταύτην *᾽Ανάβασιν*, κατὰ τὴν ὁποίαν συνομιλοῦσιν ὁ ᾽Ιωσὴφ καὶ ἡ Μαρία[6]), εἰκονιζομένην ἤδη ἐπὶ τῶν ἐλε-

[1]) Εἰς τὸ κιβώριον τοῦ Ἁγίου Μάρκου (*Schmit*, K —djami, σ. 135 ἑξ. 155), — εἰς ἐλεφαντίνην πινακίδα τοῦ Σαλέρνου, ΙΑ΄ ἐκ. (*Bertaux*, L'art dans l'Italie mérid., 430 ἑξ. πίν. XIX), — εἰς ψηφιδωτὸν τοῦ ᾽Αγίου Μάρκου (Musaïci non compresi, πίν. XLIII), — εἰς τοιχογραφίαν τοῦ Καχριὲ τζαμὶ (*Schmit*, σ. 154 ἑξ. *Λευκώματος* πίν. XXX. Βλ. ἀνωτ. σ. 505).

[2]) *R. de Fleury*, πίν. LXXV. — Βλ. *Bordier* σ. 168 ἑξ. *R. de Fl.* σ. 436.

[3]) *Ματθ.* α΄, 20. *Πρωτοευαγγέλιον* XIV (σ. 26 ἑξ.). — *Ψευδοματθ.* XI (σ. 70) — Πρβ καὶ τὰ ἄλλα λατινιστὶ ᾽Απόκρυφα: *Liber de ortu beatae Mariae*, κεφ. X (σ. 113), *Historia Josephi* V (σ. 118)

[4]) ῎Ισως καὶ ἐνωρίτερον *R. de Fleury*, La S[e] Virge, σ. 107. — *Τοῦ αὐτοῦ*, L'Évangile, σ. 37. — Πρβ. *Pokrovski*, τ. I σ. 44 ἑξ. πρβ. σ. 9, 23 κάλλ. — Συνηθέστατον τὸ *῎Ονειρον* εἰς τὰς Καππαδοκικὰς τοιχογραφίας (*Rott*, Kleinasiat. Denkmäler, σ. 206, 231, 235). — Ψηφιδωτὸν τοῦ ῞Αγ. Μάρκου, τοιχογραφία τοῦ Καχριὲ Τζαμὶ (*Schmit*, σ. 74, 176 ἑξ. *Λευκώματος* πίν. XXXI).

[5]) Εἰς τὸν αὐτὸν πίνακα, ἄνω τὸ *῎Ονειρον*, κάτω ἡ *᾽Ανάβασις*, *Garrucci* τ. VI, 417, 3.

[6]) *Πρωτευαγγέλιον*, XII (σ. 30). — Εἰς τὰς ἐλεφαντίνας παραστάσεις ἀπεικονίσθη ἡ χειρονομία τῆς συνομιλίας (*Aïnalof*, εἰς Βυζ. Χρον. VI. σ. 136. Βλ. ἀνωτ. σ. 479 σημ. 3).

φαντίνων μνημείων[1]), ὁ μελῳδὸς βλέπει *στυγνάζοντα* τὸν ᾿Ιωσὴφ καὶ τὴν Παρθένον ἀπολογουμένην[2]).

῾Η στυγνότης δ' αὕτη τοῦ ᾿Ιωσὴφ παρέμεινεν λίαν ἐκφραστικὴ ἕως τὴν σήμερον ἐν τῇ παραστάσει τῆς *Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ.* Εἰς παλαιοὺς χρόνους ἐν τῇ *Γεννήσει* ἐμφαντικῶς ἐπεδείχθη ἡ ἁγνεία τῆς Θεοτόκου διὰ τῆς τιμωρίας καὶ τῆς ἰάσεως τῆς ἀπίστου μαίας Σαλώμης, ἡ ὁποία, μὴ πιστεύουσα ὅτι *Παρθένος ἐγέννησεν*, ἠθέλησε νὰ βάλῃ «τὴν χεῖρα εἰς τὴν φύσιν» αὐτῆς[3]), ἀλλὰ παραχρῆμα ἡ χεὶρ αὐτῆς «πυρὶ ἀποπίπτεται, ὅτι *ἐξεπείρασε* Θεὸν ζῶντα.» ῾Ο παλαιὸς χριστιανὸς καλλιτέχνης ἔκαμεν εὐρυτάτην χρῆσιν τοῦ θαύματος τούτου,—τὸ ὁποῖον ὅμως, παρατηρῶ, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ἰδιάζουσαν τάξιν τῶν θεοκρισιῶν[4]).

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς Σαλώμης ἐγκατελείφθη ἐνωρὶς ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς τέχνης, λησμονηθείσης πιθανὸν τῆς ἐννοίας αὐτοῦ, παρέμειναν ὅμως τὰ σύμβολα τὰ προφητικά, τὰ πιστοῦντα τὴν ἁγνείαν τῆς Θεοτόκου,—ὁ βοῦς καὶ ὁ ὄνος, ὁ ἀστήρ,—προσέτι δὲ καὶ ὁ ᾿Ιωσὴφ ὁ *στυγνάζων* ἐνώπιον τοῦ «καινοῦ θεάματος», τοῦ «ξένου τόκου». Διότι ταύτην τὴν ἐξήγησιν, μὴ ἐννοηθεῖσαν καλῶς[5]), πρέπει νὰ δώσωμεν εἰς τὸν ἐν τῇ κάτω γωνίᾳ σύνοφρυν καθήμενον ᾿Ιωσὴφ ἐν τῇ στάσει, ἡ ὁποία, ἀπὸ παλαιῶν εἰκονιζομένη χρόνων, κατέστη τυπικὴ εἰς τὰς παραστάσεις τῆς *Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ* ἀσυνειδήτως ὑπὸ τῶν ζωγράφων ἐπαναλαμβανομένη, καὶ εἰς τοὺς ᾿Ιταλοὺς ἀκόμη τῆς ᾿Αναγεννήσεως,—εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Cimabue, Giovanni Pi-

[1]) Βλ. τοὺς ἀνωτ. *R. de Fleury, Pokrovski, Ainalof.*—῾Η παράστασις ἐξεθλίβη ὑστερώτερον συμπεσοῦσα μετὰ τῆς *Φυγῆς εἰς Αἴγυπτον* (περιγραφὴν ἐν τῇ ῾Ερμηνείᾳ, σ. 87, 149).

[2]) ᾿Ιδιόμελον: «῞Οτε ᾿Ιωσήφ, Παρθένε, λύπῃ ἐτιτρώσκετο, πρὸς Βηθλεὲμ ἀπαίρων, ἐβόας πρὸς αὐτόν· Τί ὁρῶν με ἔγκυον, στυγνάζεις καὶ ταράττεσαι, ἀγνοῶν ὅλως τὸ ἐν ἐμοὶ φρικτὸν μυστήριον»; (*Μηναῖον*, Δεκέμβριος).

[3]) *Πρωτευαγγέλιον* XX. (σ. 36 ἑξ).— *Ψευδοματθ.* XIII (σ. 75 ἑξ).

[4]) Βλ. ἀνωτ. σ. 462.—Πλήρη *εἰκονογραφίαν* τοῦ ἐπεισοδίου τῆς Σαλώμης βλ. παρὰ *Max Schmid*, Die Darstellung der Geburt Christi in der bildenden Kunst. ἐν Στουτγάρδῃ 1890, σ. 36—42, τὰς παραδόσεις, σ. 46 ἑξ.—Πρβ. *Pokrovski,* Evangelije, σ. 78 ἑξ.

[5]) ῾Η ἐξήγησις ὅτι ὑπνώττει ὁ ᾿Ιωσὴφ δὲν ἔχει καμμίαν ἔννοιαν, *Kondakof,* Hist. de l'art byz. τ. II, σ. 117, σημ. 2.—*Pokrovski* σ. 86

sano, πλὴν ἄλλων καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Giotto[1]), — ὑπὸ τῆς βυζαντιακῆς τέχνης μεταδοθεῖσα.

Ἡ διὰ τῶν αἰώνων συγκροτηθεῖσα Βυζαντιακὴ εἰκονογραφία δὲν ἠδύνατο νὰ περατώσῃ τὸν Θεομητορικὸν κύκλον εἰς τὸ φοβερὸν ἐρωτηματικὸν τοῦ *'Ονειδισμοῦ*: *«Μαρία τί τὸ δρᾶμα τοῦτο»*; Καὶ λησμονήσασα τὴν παλαιὰν ἐμφαντικὴν διὰ τοῦ *Ὕδατος* δοκιμασίαν τῆς Παρθένου, παρέστησεν ὅμως, ἕως χθὲς ἀκόμη, ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ναῶν συμβολικώτερον καὶ ἰδανικώτερον τὴν διὰ θείας δυνάμεως πάναγνον αὐτῆς σύλληψιν. 7. *Συμβολικαὶ παραστάσεις*

Εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἰδεώδη ἀπεικόνισιν τοῦ σεμνοτάτου ὕμνου τῆς 'Ορθοδόξου ἐκκλησίας, τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ *'Ακαθίστου ὕμνου*, ὁ Δ' Οἶκος ἐξεικονίζει, ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἕως σήμερον[2]), — τὴν «Δύναμιν τοῦ 'Υψίστου», ἥ ὁποία «ἐπεσκίασε πρὸς σύλληψιν τῇ 'Απειρογάμῳ». — «Ἡ Παναγία, περιγράφει ἡ *'Ερμηνεία*, καθημένη ἐπὶ θρόνου, καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη αὐτῆς δύο ἄγγελοι *βαστάζοντες μανδήλι* μεγάλο ὄπισθέν της ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, καὶ ἐπάνωθεν αὐτῆς τὸ *πνεῦμα τὸ ἅγιον* κατερχόμενον μὲ λάμψιν πολλὴν καὶ μὲ νέφαλα πολλά». Ὁ Οἶκος ἔχει πηγὴν τὴν ἀπόκρυφον συνομιλίαν τοῦ ἀγγέλου καὶ τῆς Μαρίας: «*Δύναμις Κυρίου* ἐπισκιάσασει σοι· διὸ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ *ἅγιον* κληθήσεται, υἱὸς Ὑψίστου» (*Πρωτευαγγέλιον*, XI, σ. 22).

Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰκονίσθη καὶ ὁ *'Ασπασμὸς τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς 'Ελισάβετ* ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, καταστὰς προσφιλὲς εἰκονογραφικὸν ἐπεισόδιον τοῦ Θεομητορικοῦ κύκλου[3]), ὡς ἀσπασμὸς προφητικὸς καὶ ἐμφαντικὴ ἀναγνώρισις τοῦ θείου χαρακτῆρος τῆς

[1]) *'Απεικονίσεις* παρὰ *Venturi*, La Madone, σ. 213, 220, 222, 223.

[2]) Τὸ πρῶτον εἰκονογραφικὸν μνημεῖον τοῦ *'Ακαθίστου Ὕμνου* εἶναι κῶδιξ τῆς Συνοδικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας, ὑπ' ἀρ. 429, τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Βλ. *Kondakof*, τ. II σ. 127 ἑξ. — *Pokrovski*, σ. 16 κπλλχ. — *'Ερμηνεία*, σ. 148

[3]) Τὴν εἰκονογραφικὴν τάξιν βλ. ἀνωτ. σ. 472. — *Bordier*, σ. 168. — *'Ερμηνεία*, σ. 85, καὶ ὁ Ε' Οἶκος: σ. 148. — Πρβ. *Kondakof*, τ. II, σ. 126. — *R. de Fleury*, La Se Vierge, σ. 93—104. *Τοῦ αὐτοῦ*, L'Évangile, σ. 20-23 *Pokrovski*, σ. 41-45 (ὅπου καὶ *ἀπεικονίσεις*). — *Τὰ κείμενα*: *Λουκ.* α', 39 ἑξ. *'Ιω.* α', 23. *Πρωτευαγγέλιον*, XII (σ. 22 ἑξ.).

ἀμολύντου συλλήψεως. *Ἡ ἀμόλυντος σύλληψις* [1]) τῆς Παρθένου, — ἵνα δειχθῇ καὶ ἡ ἀπὸ *προπατόρων* ἁγνεία αὐτῆς, — ἐπεδείχθη, ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἤδη χριστιανικῆς τέχνης, διὰ τῶν παραστάσεων, αἱ ὁποῖαι εἰκονίζουσι τὸν Ἄγγελον εὐλογοῦντα τὴν Ἄνναν, τὴν *Προσευχὴν* τοῦ Ἰωακείμ[2]), μάλιστα τὸν Ἀσπασμὸν τῆς *Ἄννης μετὰ τοῦ Ἰωακεὶμ* παρὰ τὴν πύλην τὴν χρυσῆν[3]).

Ἀλλ' ἡ Βυζαντιακὴ εἰκονογραφία ἐπέβαλε τὴν κορωνίδα εἰς τὰς ποικίλας παραστάσεις, τὰς ἱστορικῶς ἢ συμβολικῶς τὴν ἁγνείαν τῆς Θεοτόκου ἐξυμνούσας, παραστήσασα αὐτὴν τὴν Παρθένον μετὰ τῶν συμβόλων τῶν παρθενικῶν τῆς ἁγνείας αὐτῆς, τῶν προφητευθέντων καὶ ὑμνηθέντων ὑπὸ προφητῶν, ἀποστόλων καὶ ἀγγέλων. Ὁ Ἀνδρέας Κρήτης (Ζ' ἑκ.), ἐγκωμιάζων *τὸ Γενέθλιον τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου*, ἀπαριθμεῖ τὰ σύμβολα τῆς Παρθένου, ἐπιφέρων καὶ τὰ εἰς αὐτὴν ἀναφερόμενα χωρία τῶν προφητῶν, ἀπεικονίζει δὲ αὐτὰ ἐν σειρᾷ μικρογραφιῶν ὁ ζωγράφος τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου ἐπεξηγῶν τὸν *εἰς τὴν πορφύραν Λόγον*[4]).

Καὶ τέλος διεμόρφωσεν ἡ Βυζαντιακὴ εἰκονογραφία μεγαλοπρεπῆ παράστασιν διὰ τῶν προφητειῶν καὶ τῶν συμβόλων ἐξυμνοῦσαν τὴν ἁγνείαν τῆς Παρθένου. Ἡ *Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης* (σ. 146) περιγράφει τὴν παράστασιν, καλουμένην τὸ «*Ἄνωθεν οἱ Προφῆται*»: «Ἡ Παναγία καθημένη ἐπὶ θρόνου, φέρουσα ὡς βρέφος τὸν Χριστόν, καὶ ὑποκάτω τοῦ ὑποποδίου ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη· «Ἄνωθεν οἱ προφῆται σὲ προσκυνοῦσιν»· καὶ γύρωθεν οἱ προφῆται οὕτως»: Καὶ εἰκονίζονται οἱ προφῆται ἅπαντες κρατοῦντες δέλτους καὶ εἰλιτά, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι γεγραμμένα ὅσα ἐπροφήτευσαν περὶ τῆς Παρ-

[1]) Ἡ ἐν τῇ Δυτικῇ ἐκκλησίᾳ ὑμνουμένη *Immaculée Conception*· τὰ κείμενα, τὴν λατρειαν καὶ τὴν εἰκονογραφίαν βλ. παρὰ *Rohault de Fleury*, La Se Vierge, σ. 18—37.

[2]) *Μουριανικὸν* δίπτυχον, *Δαφνί, Λόγοι* Ἰακώβου, *Καχριὲ τζαμὶ—Bordier*, σ. 152 ἑξ. *Schmit*, σ. 70 ἑξ., 142 ἑξ.—*Ἑρμηνεία*, σ. 143.

[3]) Ἀπὸ τῆς Ι' ἑκ.—Βατικανικὸν *Μηνολόγιον, Βαρβερινικὸν* δίπτυχον, *Λόγοι* τοῦ Ἰακώβου, *Καχριὲ τζαμί· Schmit*, σ. 145· *Bordier*, σ. 153.— *Εἰκονογραφία*: *R. de Fleury*, La Se Vierge σ. 23 - 37.

[4]) *Migne*, Patrologia gr., τ. 97, σ. 805 ἑξ., καὶ δὴ σ. 868. Πρβ. *R de Fleury*, La Se Vierge, σ. 3 ἑξ. πρβ. πίν. LXXIV.—*Kondakof*, τ. II, σ. 126 — *Bordier*, σ. 152 ἑξ., 158 ἑξ., 164 ἑξ.

θένου, εἰς δὲ τὴν ἄλλην χεῖρα τὰ σύμβολα τῆς ἁγνείας αὐτῆς, οὕτως «ὁ Μωϋσῆς, βαστῶν βάτον, λέγει εἰς χαρτί· «Ἐγὼ βάτον κέκληκά σε, κόρη Θεοτόκε· μυστήριον γὰρ εἶδον ἐν βάτῳ ξένον»... Ὁ Γεδεών, βαστῶν πόκον, λέγει εἰς χαρτί: «Πόκον σε, ἁγνή, πρὶν κέκληκα, Παρθένε· τοῦ γὰρ τόκου σου εἶδον ἐν πόκῳ θαῦμα», καὶ οὕτως καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται.

Τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀπ᾽ αἰώνων περὶ τῆς Παρθένου προφητευθέντων ἐπισφραγίζει ἡ ἐν ἰδεώδει μεγαλειότητι συλληφθεῖσα παράστασις τοῦ «*Ἐπὶ σοὶ χαίρει*» [1]): «Ὁ οὐρανὸς μὲ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ ἡ Παναγία καθημένη ἐπὶ θρόνου μὲ τὸν Χριστὸν ὡς βρέφος, καὶ γύρωθεν αὐτῆς ἡ ἐπιγραφή· «*Ἐπὶ σοὶ χαίρει, Κεχαριτωμένη,* πᾶσα ἡ κτίσις, ἀγγέλων τὸ σύστημα καὶ ἀνθρώπων τὸ γένος». Καὶ ἐπάνωθεν πλῆθος ἁγίων ἀγγέλων, καὶ ὑποκάτωθεν ὅλα τὰ τάγματα τῶν ἁγίων ἐπὶ νεφελῶν: οἱ προφῆται, οἱ ἀπόστολοι, οἱ ἱεράρχαι, οἱ μάρτυρες, οἱ δίκαιοι βασιλεῖς, αἱ μάρτυρες, αἱ ὅσιαι». Πάντες εἰλιτὰ καὶ δέλτους ἔχοντες χαιρετίζουσι τὴν *Κεχαριτωμένην*: «Χαῖρε, δόξα τῶν ἀγγέλων· χαῖρε σκέπη τῶν ἀνθρώπων,—χαῖρε προφητῶν ἡ πληροῦσα τὰ κηρύγματα,—*χαῖρε δόξα τῶν παρθένων*, καὶ προπύργιον καὶ τεῖχος». Εἰς τὸν θρίαμβον τοῦτον τῆς *Παρθένου* «μεγάλως ἀγάλλονται πᾶσα ἡ κτίσις καὶ πάντες οἱ προπάτορες καὶ δίκαιοι, «ἄνω ἐνατενίζοντες», καὶ εἰκονιζόμενοι ἐντὸς τοῦ ἐν Ἐδὲμ παραδείσου «στολισμένου μὲ πουλλία καὶ ζῶα διάφορα καὶ κοσμημένου μὲ ἀνθισμενοπράσινα καὶ ὡραιοπλούμιστα δένδρα καὶ περιστοιχισμένου μὲ χρυσολιθοκτισμένον τειχίον».

Εἰς τοιαύτην ὑψηλὴν ἰδεώδη παράστασιν τῆς ἁγνείας τῆς Παρθένου ἀπέληξε διὰ τῶν ποικίλων παραστάσεων, αἵτινες εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔτεινον, ἡ Βυζαντιακὴ εἰκονογραφία. Ἡ Θεομητορικὴ παράστασις τοῦ «*Ἐπὶ σοὶ χαίρει*» εἶναι ἡ ἀντίστοιχος τῆς Δεσποτικῆς «*Πᾶσα πνοὴ* (αἰνεσάτω τὸν Κύριον)». Ἐν τῇ παραστάσει ταύτῃ [2]) εἰκονιζομένῃ εἰς τὸν τροῦλλον, τὸν νοητὸν οὐρανόν, ἐκ τοῦ ὁποίου *ἐπιβλέπει ὁ Κύριος τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ οἴκῳ*, ἑκατέρωθεν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Προδρόμου, οἵτινες «πρεσβείαν ποιοῦ-

[1]) *Ἑρμηνεία*, σ. 146 ἑξ. Μόνον τὰ κύρια παραθέτω τῆς μακρᾶς περιγραφῆς.
[2]) *Ἑρμηνεία*, σ. 128 ἑξ., 215 ἑξ.

σιν», τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων, οἱ ἀρχάγγελοι, αἱ Δυνάμεις, αἱ Ἀρχαί, αἱ Κυριότητες, οἱ Θρόνοι, τὰ Ἑξαπτέρυγα, τὰ Πολυόμματα Σεραφείμ, κραυγάζοντα καὶ λέγοντα· «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ», τὰ τάγματα τῶν ἁγίων, τῶν προφητῶν, τῶν ἱεραρχῶν, τῶν μαρτύρων, καὶ πᾶσα ἡ φύσις ἡ ἔμψυχος καὶ ἡ ἄψυχος αἰνοῦσι τὸν Κύριον. Εἰς τὸ «*Ἐπὶ σοὶ χαίρει*» ἡ Βυζαντιακὴ εἰκονογραφία αἰνεῖ τὴν *Παρθένον*, εἰς τὸ «*Πᾶσα πνοὴ*» αἰνεῖ τὸν *Παντοκράτορα*. Οὕτως εἰς τὰς δύο ταύτας ἰδεώδους μεγαλειότητος παραστάσεις συνεκεφαλαίωσεν καὶ ἀπεκορύφωσεν ἡ μεγάλη Χριστιανικὴ εἰκονογραφικὴ ἐποποιία τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος πάντα τὰ εἰκονογραφικὰ αὐτῆς ἐπεισόδια, τὰ εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἁρμονικῶς τείνοντα,—εἰς τὴν διὰ τῆς τέχνης ἐμφαντικὴν παράστασιν τοῦ ὑπεργηΐνου ἰδεώδους τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, τὴν ἐξύμνησιν τῆς ἁγνείας τῆς Παρθένου, τὴν ἐξύμνησιν τῆς ἰσχύος τοῦ Κυρίου, τῶν δύο κρηπίδων, τῶν θεμελίων τοῦ Ὀρθοδόξου δόγματος.

Εἰς τοῦτο τὸ τελικὸν συμπέρασμα καταλήγει ἡ ἐπὶ εἰδικοῦ θέματος προκειμένη ἐργασία, λαμβάνουσα οὕτω χαρακτῆρα καθολικώτερον: εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἑνότητος τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας καὶ τῆς διὰ τῶν αἰώνων καλλιτεχνικῆς δημιουργικῆς προσπαθείας πρὸς συγκρότησιν μεγάλου καὶ σεμνοῦ εἰκονογραφικοῦ ἔπους ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ὀρθοδόξων ναῶν ἐξελισσομένου. Τὴν ἑνότητα δὲ ταύτην τὴν ἐπικὴν συνετέλεσεν ἡ ἀπρόσωπος, ἂς εἴπω οὕτως, ἡ δημώδης, ἵνα μεταχειρισθῶ ἔκφρασιν συνήθη, διὰ τῆς συνεργασίας γενεῶν δημιουργία τῆς Βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας. Τὴν ἁγνείαν τῆς Θεοτόκου ἐξύμνησαν καὶ οἱ ζωγράφοι τῆς Δύσεως εἰς μεγαλοπρεπεῖς συνθέσεις, παραστήσαντες τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς μετάστασιν καὶ τὴν *Στέψιν* τῆς Παρθένου ὑπὸ τοῦ Θείου αὐτῆς υἱοῦ ἐν μέσῳ χοροῦ ἁγίων καὶ Χερουβὶμ καὶ Σεραφείμ. Ἀλλ' ἡ παράστασις,—θέαμα ἐκπάγλου μεγαλείου τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος,—εἶναι εἰκὼν τοῦ Fra Angelico, τοῦ Ghirlandajo, τοῦ Ῥαφαήλ, τοῦ Τισιανοῦ. Δὲν εἶναι τὸ τελικὸν δημιούργημα συνεργασίας αἰώνων καὶ γενεῶν, τὸ ὁποῖον ἐνεπνεύσθη καὶ ἀφωμοίωσεν ἐν τῇ τέχνῃ τὰ δημώδη στοιχεῖα παραδόσεων παλαιῶν καὶ πλουσίας λογοτεχνίας, νέαν ζωὴν διὰ τῆς τέχνης προσκτήσαντα,

δὲν εἶναι τέλος ὁλοκλήρου λαοῦ ἡ *εἰκονυγραφικὴ παράδοσις*, γέννημα καὶ παράστασις ἐμφαντικὴ τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως.

Καί, διὰ νὰ ἐπανέλθω καταλήγων συγχρόνως εἰς τὸ θέμα τὸ εἰκονογραφικὸν καὶ λογοτεχνικὸν τῆς ἁγνείας, ὁ παλαιὸς Ἕλλην καλλιτέχνης παραλαμβάνει ἐπεισόδιον μυθικόν, παγκοσμίου ἀνθρωπολογικῆς δοξασίας, τὴν *ἁγνείας πεῖραν*, προσαρμόζει αὐτὸ εἰς τὰς περὶ τῆς Παρθένου παραδόσεις, καὶ εὑρίσκει κατάλληλον, ὅπως, ἐξεικονίζων αὐτὸ διὰ τῆς τέχνης, ἐπιδείξῃ *ἐμφαντικῶς* τὴν ἁρμονίαν τῆς χριστιανικῆς αὐτοῦ ψυχῆς πρὸς τὸ δόγμα. 'Αλλά, σὺν τῇ ἀναπτύξει τῆς λατρείας καὶ τῆς λογοτεχνίας τῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν Θεοτόκον, εὑρίσκει ὁ μοναχὸς καλλιτέχνης ν' ἀντλήσῃ, ἀπὸ δημωδῶν πάλιν ἀντιλήψεων ἀφορμώμενος καὶ τὰς παλαιὰς προφητείας ἐξεικονίζων, καὶ ἄλλας παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι πρὸς τὸν αὐτὸν τείνουσιν ἰδεώδη σκοπόν.

Τὴν αὐτὴν δὲ πάντοτε ὁδὸν βαδίζων, καὶ τὸ παλαιὸν τῆς *ἁγνείας πείρας* ἐγκαταλείπων εἰκονογραφικὸν θέμα, καταλήγει εἰς τὴν ὑψηλὴν ἰδεώδη ἀπεικόνισιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ *κτίσις* ἅπασα ἀγάλλεται καὶ ψάλλει τὸ *'Επὶ σοὶ χαίρει.* «Βλέποντας τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, λέγει ὁ παλαιὸς τῶν ἱερῶν εἰκόνων *ἑρμηνευτής*, λογιάζομεν ὅτι μία γυνὴ Παρθένος ἔλαβε τόσην χάριν, ὥστε νὰ γίνῃ μήτηρ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, *πρὸ τόκου Παρθένος καὶ ἐν τόκῳ Παρθένος καὶ μετὰ τόκον Παρθένος μείνασα*» [1]) Εἶναι δὲ ἡ *ἑρμηνεία* αὕτη, ἠχὼ τῆς ἀπὸ αἰώνων θρησκευτικῆς ὀρθοδόξου ἀντιλήψεως γενεῶν, ἑρμηνεία καὶ ὅλου τοῦ Θεομητορικοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου, τοῦ ἀπὸ δημωδῶν δοξασιῶν καὶ λογοτεχνημάτων ἀφορμηθέντος, καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν παραδόσεων, αἵτινες ἐξυφαίνοντο ὑπὸ τῶν Γνωστικῶν εἰς τὴν σκιὰν τῶν φοινίκων τῆς Αἰγύπτου καὶ ὑπὸ τῆς μοναχικῆς, ἐκ τῶν ἀγρυπνιῶν οἰστροιλατουμένης φαντασίας, ἐν εἴδει μυθιστορημάτων ἐντὸς τῶν ἀπεράντων μοναστικῶν συνοικισμῶν τῆς χριστιανικῆς Ἑλληνικῆς 'Ανατολῆς.

---

[1]) *'Ερμηνεία*, σ. 225.—Τὸ αὐτὸ ἔλεγεν ἤδη πρὸ αἰώνων πολλῶν ὁ παλαιὸς ἀπόκρυφος Εὐαγγελιστής: «Virgo concepit, virgo peperit et virgo permansit», *Ψευδοματθ.*, XIII (σ. 75). Πρβ. *Πρωτευαγγέλιον*, XIX (σ. 36).

ΔΥΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΛΑΝΔΑ

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ

Τὰ ἑξῆς δύο δεκασύλλαβα ἐγκώμια, τοῦτ' αὐτὸ ἑορταστικά, οἷα τὰ νῦν συνήθη, παλαιοβυζαντινῆς ὄντα ἐποχῆς, εὗρον ἔτει 1908ῳ ἐν τῷ φύλλῳ 19 τοῦ 116ου κώδικος τῆς ἐν τῇ κεντρικῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων τεταγμένης ἰδίᾳ συλλογῆς ἑλληνικῶν κωδίκων ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Τοῦ πρώτου ἐν τοῖς κοινοῖς δημώδεσιν ᾄσμασιν ἀπήχησις τοῦ ὀνόματος ὑπάρχει τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ τῆς αὐτοῦ ἐπισκοπῆς ἐν Καισαρείᾳ, ἔτι δὲ τῆς πρὸς τοὺς τὰ κάλανδα τούτου ἀκούοντας εὐχῆς εἴς τε μακροβιότητα καὶ εὐζωΐαν (πρβλ. Passow σ. 220 ἀριθ. 295, σ. 223 ἀριθ. 301) καὶ τῆς μετὰ χάριτος ἀντιδωρήσεως ἀργυρίου (Passow σ. 219). Ὁ ἡμέτερος βυζαντῖνος ἐπεθύμει δῶρον τοῖς καλανδίζουσι πέντε χρυσίων (ἀναμφιβόλως ὑπέρπυρα), ἀργύρια καὶ κάλανδα, ἔνθα δέον ἴσως νὰ νοηθῶσι γλυκύσματα, οἶνος, ὀπῶραι κτλ. Ἀτυχῶς δὲν ἔχομεν πρόχειρον εἰσέτι συλλογὴν τῶν ἄχρι τοῦδε ἐγνωσμένων ἐκ διαφόρων τόπων καλάνδων πρὸς ἐξέτασιν ἂν ἐν ἐκείνοις ὑπάρχει, ὡς ἐν τῷ ὑπ' ὄψει βυζαντινῷ, ἴχνος τι ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Τὸ δεύτερον εἰς τὰ Φῶτα ἀπὸ γενικῆς ἐπόψεως ἔχει τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ἣν καὶ τὰ παρὰ Passow (σ. 218 ἀριθ. 393), μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἔχει ἐκεῖνο ὑπ' ὄψει δογματικῶς τοὺς τὴν τρισυπόστατον μονάδα τοῦ θεοῦ ἀρνουμένους αἱρετικούς, ἴσως δὲ τοὺς τριθεΐτας.

1

Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὅσιον καὶ μέγαν Βασίλειον.

Ἄστρον ἀνεφάνης, Βασίλειε,
ἐν τῇ Καισαρείᾳ μητροπόλει.
Ἅγιε Βασίλειε ὅσιε,

φύλαττε σωθῆναι τὴν ποίμνην σου.
Βασίλειος ὁ μέγας ἀρχιερεὺς
ὅλην του τὴν ποίμνην ἐφώτισεν,
Ἰουλιανὸς παραβάτης δὲ
βούλεται ἀπελθεῖν εἰς Καισάρειαν,
βούλεται ἀπελθεῖν εἰς Καισάρειαν
καὶ νὰ ἀναβῇ εἰς τὴν Περσίαν·
πέμπει καὶ καλεῖ τὸν Βασίλειον,
νὰ συναπαντήσῃ τὸν τύραννον.
Τρεῖς ἄρτους λαμβάνει εἰς τὰς χεῖράς του
καὶ συναπαντάει τὸν τύραννον·
ὃς ἰδὼν τὰ δῶρα μικρότατα
ἀγριομματίσας [1]) καὶ λέγει του.
«Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὴν Πέρσιαν
καὶ ἀναστραφῶ εἰς Καισάρειαν,
ἔχω ἀφανίσαι τὴν ποίμνην σου
καὶ τὰ εὐαγῆ μοναστήρια».
Σύνοδον ἐποῖκεν ὁ ἅγιος,
ὄρος τοῦ Διδύμου κατέλαβε·
ηὗρεν τὴν ἁγνὴν Θεομήτορα,
μέσον τοῦ ναοῦ ἱσταμένην δέ.
Ηὗρε γὰρ ἐκεῖσε τὸν τύραννον
μέσον τοῦ λαοῦ καθεζόμενον.
Σύρνει τὴν ῥομφαίαν ἀνίλεντον [2])
καὶ ἀποκεφαλίζει τὸν τύραννον [3]).

[1]) Ἡ λέξις ἀθησαύριστος ἐν τοῖς λεξικοῖς.

[2]) Δοτέον τῇ ἀθησαυρίστῳ ταύτῃ καὶ οὐχὶ καλῶς ἐσχηματισμένῃ λέξει τὴν σημασίαν τοῦ ἀναλόγου ἀνίλαστος = ἀνιλέητος ἐν τῷ κώδικι *ἀνείλεντον*

[3]) Τὴν πνευματικὴν ταύτην κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ νίκην τοῦ Βασιλείου ὑπαινίττεται Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ἐν τοῖς ἑξῆς «Ἀλλ᾽ ἧκεν αὖθις ἡμῖν ὁ χριστομάχος βασιλεὺς καὶ τῆς πίστεως τύραννος μετὰ πλείονος τῆς πίστεως καὶ θερμοτέρας τῆς παρατάξεως. ὡς πρὸς ἀνταγωνιστὴν ἰσχυρότερον ὄντος αὐτῷ τοῦ λόγου κατὰ τὸ ἀκάθαρτον ἐκεῖνο πνεῦμα καὶ πονηρόν, ὃ τοῦ ἀνθρώπου λυθὲν καὶ περιπλανηθὲν πρὸς τὸν αὐτὸν ἀναστρέφει μετὰ πλεόνων πνευμάτων εἰσοικισθησόμενον, ὥσπερ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἠκούσαμεν. Τούτου γίνεται μιμητὴς ἐκεῖνος (=ὁ Βασίλειος), ὁμοῦ τε τὴν προτέραν ἧτταν ἀνακαλεσόμενος καὶ προσθήσων τι τοῖς πρώτοις παλαίσμασι· δεινὸν γὰρ εἶναι καὶ σχέτλιον πολλῶν μὲν ἐθνῶν ἐπάρχοντα, πολλῆς δὲ δόξης ἠξιωμένον, πάντας δὲ τοὺς κύκλῳ καταστρεψάμενον τῷ κράτει τῆς ἀσεβείας καὶ χειρωσάμενον πᾶν τὸ προστυχὸν ἑνὸς ἀνδρὸς (=Βασιλείου) καὶ μιᾶς πόλεως (=Καισαρείας) ἥττω ὀφθῆναι κα

Χαίρει καὶ ἀγάλλει Μερκούριος
καὶ καταλαμβάν'[1]) εἰς Καισάρειαν,
καὶ ἀναστραφὼν εἰς Καισάρειαν
καὶ συναπαντᾷ τὸν Βασίλειον·
καὶ συναπαντᾷ τὸν Βασίλειον
ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἐξερχόμενον·
«Χαῖρε καὶ εὐφραίνου, Βασίλειε,
ὅτι ἀνῃρέθη ὁ τύραννος·
τίνα με χαρίσεις, Βασίλειε,
ἐὰν ἀνῃρέθη ὁ τύραννος»;
«Ἔχω σε χαρίσειν πέντε χρύσια,
ἔχω σε χαρίσειν ἀργύρια,
ἔχω σε χαρίσειν τὰ κάλανδα
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας νὰ χαίρεσαι».

Ἡ τοῦ μάρτυρος Μερκουρίου ἀνάμιξις ἐν Καισαρείᾳ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ἀγγέλου ἐκ Περσίας πρὸς τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀνακοινώσεως αὐτῷ τῆς ἐκεῖ οἰκτρᾶς τοῦ Ἰουλιανοῦ καταστροφῆς εἶναι σημειώσεως ἀξία διότι ἡ περὶ τούτου παράδοσις, ἥτις ἀναμφιβόλως φαίνεται οὖσα ἐγχώριος, Καισαρεία, φέρει ἡμᾶς εἰς τὰ ἴχνη ἀγνώστου τινὸς σχετικοῦ πρὸς τὸν Μερκούριον παλαιοῦ γραπτοῦ θρύλου. τοῦ νῦν γνωστοῦ ὄντος νενοθευμένου, ἀντὶ μὲν τοῦ Ἰουλιανοῦ μνημονεύοντος Δέκιον καὶ Οὐαλεριανόν, ἀντὶ δὲ τῆς εἰδικῆς αὐτοῦ εἰς Καισάρειαν ἀποστολῆς ἱστοροῦντος παρουσίαν, ἐξορίαν καὶ βασίλειον, διαταγὴν ὅπως ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ πόλει τὴν διὰ καρατομίας ὑποστῇ ποινήν [2]).

γέλωτα ὄφλειν οὐ τοῖς ἄγουσιν μόνον αὐτὸν προστάταις τῆς ἀθεΐας, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ὑπελάμβανε...Ἐπεὶ οὖν πάντα διεξελθὼν ἐπὶ τὴν ἄσειστον καὶ ἀνεπηρέαστον τήνδε τῶν ἐκκλησιῶν (= Καισαρείας) μητέρα ὡς δουλωσόμενος ὥρμησε καὶ τὸν λειπόμενον ζωτικὸν σπινθῆρα τῆς ἀληθείας (= Βασίλειον), τότε πρῶτον ᾔσθετο κακῶς βουλευσάμενος. Τοιούτῳ τῷ προστάτῃ τῆς Ἐκκλησίας ἐνέτυχε καὶ τοσούτῳ προβόλῳ περιρραγεὶς διελύθη» (*Migne*, Patr. Gr. τ. 36, σ. 553 καὶ 557).

[1]) Ἐν τῷ κώδ. *καταλαμβάνει.*

[2]) *H. Delehaye,* Synaxarium Ecclesiae C/politanae e cod Sirmondiano, Bruxellis 1902 σ. 258-259. *Κ. Χ. Δουκάκη,* Μέγας συναξαριστὴς ἤτοι ὑάκινθος. Ἐν Ἀθήναις 1895, σ. 558-563.

2

Εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνια

Σήμερον ἡ κτίσις φωτίζεται
καὶ πανηγυρίζει, εὐφραίνεται.
Ἀπὸ τῆς ἐρήμου ὁ Πρόδρομος
ἦλθε νὰ βαπτίσῃ τὸν Κύριον
(τρεῖς γὰρ ὑποστάσεις ἐγνώκαμεν,
πατρὸς γὰρ καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος),
ὑπὸ ἀρχαγγέλων ὑμνούμενον
ὑπὸ Σεραφὶμ δοξαζόμενον·
φῶς γὰρ τοῖς ἐν σκότει ἐπέλαμψεν,
ὅταν ὁ Χριστὸς ἐβαπτίζετο.
Χαίροντες καὶ χεῖρας προσάγοντες
καὶ λαμπρὰν πανήγυριν ᾄδοντες,
ψάλλοντες Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν
δέξασθαι λουτῆραν βαπτίσματος,
ὁ θεὸς τῶν ὅλων καὶ κύριος
δῴη σας ὑγείαν νὰ χαίρετε.

Ἐν Πετρουπόλει, 1 Νοεμβρίου 1909.

ΔΗΜΩΔΕΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ᾎΣΜΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΩΔΕΣ ΕΚΤΙΘΕΜΕΝΟΝ ΔΙΗΓΗΜΑΤΙΚΩΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΝ ΤΙΝΑ

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ

Τὸ ἀπὸ διαφόρους ἐπόψεις περίεργον τοῦτο ᾆσμα, ἀπὸ δὲ γλωσσικῆς ἐπόψεως οὐχὶ μικροῦ λόγου ἄξιον, παλαιοβυζαντινὸν προφανῶς ὂν καὶ παλαιότερον ἴσως οὐχὶ τοῦ δυοκαιδεκάτου αἰῶνος, ἀντέγραψα τῇ 16ῃ Ἰουλίου ἔτους 1905ου ἐν τῇ ἀθωνικῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Διονυσίου ἐκ τοῦ 301ου κώδικος τῆς μικρᾶς μὲν ἀλλὰ σπουδαιοτάτης

αὐτῆς βιβλιοθήκης. Ὁ κῶδιξ χάρτινος ὤν, σχήματος μικροῦ, λεπτόγραφος, τὸ κείμενον ἔχων μονόστηλον ἐκ 12 μέχρι 14 γραμμῶν, γεγραμμένος δὲ οὐχί, ὡς ἑτέρωθι σεσημείωται,[1]) τῇ πεντεκαιδεκάτῃ, ἀλλὰ τῇ ἑξῆς ἑκκαιδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῷ ποικίλα δημώδους ὕφους ἔμμετρα, ἐν οἷς καὶ παραβολῶν, ἔτι δὲ ὁδηγόν τινα ἀξιόλογον εἰς ἐπίσκεψιν τῶν Ἁγίων Τόπων. Καὶ τοῦτον μὲν ἤδη πρὸ ἐτῶν ἐξέδωκα εἰς φῶς,[2]) νῦν δ' ἐκ τῶν στιχουργημάτων δημοσιεύω κατὰ προτίμησιν τὸ προρρηθέν, τοῖς λύταις αἰνιγμάτων καὶ παραβολῶν τὴν λύσιν τοῦ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένου διανοήματος ἀφιέμενος. Τὸ κείμενον κατέχει τῶν φύλλων τοῦ κώδικος τὰ ὑπ' ἀριθμοὺς 181—182, μένον ὅμως ἐν αὐτῷ ἀτελές· ὅπερ ἄλλως τὸ κενὸν τῶν ἑξῆς μαρτυρεῖ φύλλων (193—195). Τέλος ὁ κῶδιξ τὴν ἑαυτοῦ βραχύτητα μετρικῶς δείκνυσιν ἀφ' ἑαυτοῦ μῆκος μὲν ἔχων 0.12 καὶ 0.07 τοῦ γαλλικοῦ χιλιοστομέτρου, χώραν δὲ τῷ κειμένῳ ἐν μιᾷ τῶν σελίδων ἑκάστῃ χωρίζων μήκους 0,082 καὶ πλάτους 0,045.

Ἐμέναν ὁ πατέρας μου ἐγέννησέ με, φίλε·
κατὰ τὴν τάξιν ἔποικεν ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον,
καὶ ὅταν ἀνετράφηκα ὡς ἄνθρωπος στὸν κόσμον,
δώδεκα χρόνων ἔγινα παιδίτζιν ἀγορίτζιν
καὶ ὅταν ἔφθασα λοιπὸν εἰς δώδεκα τοὺς χρόνους,
ἐγέννησα τὸν κύρι μου, τὸν ἐμὸν αὐθεντίτζιν.
Θέλω κατὰ τὴν πίστιν μας καὶ νὰ τὸν ἐβαπτίσω,
νὰ τὸν ἐποίσω χριστιανόν, νὰ τὸν ἀπομυρίσω,
νὰ τὸν ὑπάγω στὸν παπᾶ, νὰ τὸν καθοδηγήσω,
καὶ νὰ τὸν βάλω στὸ καλό, νὰ τὸν ἱερουργήσω.
Ἐβγῆκα καὶ ἐζήτησα ἄνθρωπον σὰν ἐμένα,
εὐγενικὸν καὶ φρόνιμον, ὅμοιον ὡς ἐμένα,
ἄρχοντα καὶ περίδοξον, νὰ σώνῃ μετὰ μένα,
νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ σπίτι μου ἀντάμια μετὰ μένα,

4 ἔγεινα 10 καλονὰ 11 εὐγίκα 12 φρόνημον 13 νασώνει μεταμένα 14 ἔλθει | σπήτη | μεταμένα.

[1]) *Σ. Π Λάμπρου*, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τ. I, σ. 408.

[2]) *Α. Π. Κεραμέως*, Ὀκτὼ ἑλληνικαὶ περιγραφαὶ τῶν Ἁγίων Τόπων ἐκ τοῦ ιδ'—ις' αἰῶνος. Ἐν Πετρουπόλει 1903, σ. 1 13 (= Ὀρθόδοξος Παλαιστινὴ Συναγωγή. Τεῦχος 56).

νὰ ποίσωμεν τὸν κύρι μου ὅμοιον ὥς ἐμένα
καὶ νὰ τὸν ἐβαπτίσωμεν καλὰ εὐγωδωμένα,
νὰ τὸν ἐκκλησιάσωμεν καλὰ ἐξωρθωμένα
καὶ νὰ τὸν ἀπονίψωμεν, ὥς εἶν' παραδομένα.
Ἠρώτησα τοὺς ἄρχοντας, μικρούς τε καὶ μεγάλους,
καὶ μάλιστα τοὺς ἱερεῖς ὀμπρὸς παρὰ τοὺς ἄλλους
καὶ τοὺς σοφοὺς καὶ γραμματεῖς καὶ τοὺς γέροντας ὅλους·
«Τίς ἔνε ἄξιος ἀπ' ἐσᾶς, κάλλιος παρὰ τοὺς ἄλλους,
νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ σπίτι μου, σύντεκνον νὰ τὸν ποίσω,
νὰ βαπτίσῃ τὸν κύρι μου καὶ νὰ τὸν ἀγαπήσω
καὶ νὰ τὸν δώσω ξένια, πολλὰ νὰ τὸν τιμήσω,
ὅπου καὶ ἂν εἶμαι πάντοτε, πολλὰ τὸν ἐπαινέσω;»
Εἴπασί με οἱ ἄρχοντες, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι,
τὰ τιμημένα πρόσωπα καὶ τοῦ Θεοῦ οἱ δοῦλοι·
«Ἤξευρε ἀπὸ μέρος μας, λέγομέ σέ το οὗλοι,
δὲν ἔνε ἄνθρωπος ἐδῶ ὡσὰν ἐσὺ τὸν θέλεις,
νὰ βαπτίσῃ τὸν κύριν σου· ἀμή, ἂν ἔν' καὶ θέλεις,
ἄμε εἰς τὴ μανίτζα σου, ὁποῦ καλό σε θέλει·
εἰπέ την ἀπὸ λόγου μας, ἂν ἀγαπᾷ καὶ θέλει,
νὰ σὲ δώσῃ οἰκονομιὰν στοὺς οὐρανοὺς ν' ἀνέβῃς,
νὰ λαλήσῃς μὲ τὸν Χριστὸν καὶ πάλε νὰ κατέβῃς.
Ἐκεῖνος μόνος δύνεται νὰ ποίσῃ τὸ γυρεύεις·
καὶ σπούδαζε, ἀγαπητέ, νὰ πάγῃς νὰ τὸν εὕρῃς».
Ἤκουσα πῶς μὲ εἴπασιν οἱ φίλοι κ' ἐδικοί μου.
Ἔδραμα στὴ μητέρα μου τὴν πολυσπλαγχνικήν μου·
λέγω την· «Δό' με ὀρδινιὰ στοὺς οὐρανοὺς ν' ἀνέβω,
νὰ λαλήσω μὲ τὸν Χριστὸν καὶ πάλε νὰ κατέβω,
νὰ τὸν ἐφέρω εἰς ἐμᾶς διὰ νὰ μᾶς βαπτίσῃ,
ἐμὲ καὶ τὸν πατέρα μου, καλὰ νὰ μᾶς φωτίσῃ,
εἰς ὅλον του τὸ θέλημα διὰ νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ».
Ἐβγάλλει ἡ μητέρα μου, ἡ πολυποθητή μου,
μετὰ χαρᾶς καὶ δίδει με ἐκεῖνο τὸ πεθύμουν·
δίδει με τρίχινο ῥαβδὶ καὶ ξύλινο δισάκκιν,
νὰ πάγω εἰς τὰ πετρωτά, εἰς ὄρη ὥσὰν γεράκι,

16 εὐγοδομένα 17 ἐξορθομένα 18 ἀπονίψομεν ἦν 20 ὁμπρὸς 22 ἐσὰς 23 ἔλθει | σπήτη 24 βαπτίσει. 29 σε το οὗλοι 30 ἐδὼ ὡσᾶν 31 βαπτίσει | ἀνεν 34 δώσει οἰκονομίαν | ἀνέβεις 35 λαλήσεις με τὸν | πάλαι | κατέβεις 36 ποίσει 37 πάγεις | εὕρεις 40 λέγοτην δόμε ὀρδινία 41 με τὸν | πάλαι 42 ναμᾶς βαπτίσει 43 φωτίσει 44 μὰς ὁδηγήσει 45 εὐγάλει | πολυποθητοί 47 δισάκιν 48 ὡσᾶν 49 φάσαις.

νὰ πι̯άσω φάσες, πέρδικες καὶ νησσάρια,
ἀπ' ὅλα τὰ πετούμενα τοῦ οὐρανοῦ καθάρι̯α,
καὶ μὲ τὸ τρίχινο ῥαβδὶ νὰ κυνηγῶ ὀρτύκι̯α,
στὸ δισάκκιν τὸ ξύλινο νὰ βάλω περιστέρι̯α.
Ἔβαλα εἰς τὸν νῶμόν μου τὸ ξύλινο δισάκκιν,
ἐπῆρα κ' εἰς τὸ χέρι μου τὸ τρίχινο ῥαβδάκιν.
Κάμπον ἐπεριπάτουνα πολλὰ πλατὺν καὶ μέγα
καὶ μέσα ἔγεμε νερὰ κ' ἐγὼ ἐδίψουν μέγα.
Ἐφλογιζόμην δι̯ὰ νερὸ νὰ πίνω νὰ χορτάσω
καὶ πάλιν ἐγκρατεύομουν, τὸν τόπον δι̯ὰ νὰ φθάσω.
Ἔσωσα εἰς τὴν ἄκρην του, ἔπεσα εἰς τὰ ὄρη·
ἔπι̯ασα δρόμον χαλεπόν, σκληρόν, ν' ἀνέβω 'ς ὄρη·
ἀπὸ τὴν δίψαν τὴν πολλὴν δὲν ἠμπορῶ νὰ στέκω.
Ἔλεγέ μοι ὁ λογισμός· νὰ στρέψω καὶ τί στέκω,
νὰ πάγω πίσω στὸ νερὸ νὰ πίω, σὰν τὸ θέλω;
καὶ πάλι νὰ μεταστραφῶ νὰ ποίσω καὶ τὸ θέλω.
Ἀκόμη δὲν ἐγύρισα θωρῶ ξηροπηγάδιν·
βαθὺν ἦτον καὶ βρωμερὸν ὥσὰν ἀπὸ λιβάδιν,
καὶ κάτω εἰς τὸν πάτον του δαμὶ νερὸν ἐθώρουν.
Ἄρχισα καὶ ἐσκάλωσα, νὰ κατεβῶ ἐθάῤῥουν·
ἔφθασα εἰς τὸν πάτον του, εἰς τὸ νερὸν ἐκεῖνο·
ἀγγεῖο δὲν ἐβάσταζα νὰ πίω μετ' ἐκεῖνο
καὶ κόφτω τὸ κεφάλι μου, ὅλον τὸ καύκαλόν μου·
γυμνὸν ἀφῆκα παντελῶς ὅλον τὸν ἐμυαλόν μου·
ἔποικα κοῦπαν καὶ καυχὶν ὅλον αἱματωμένο·
ἔπια καὶ ἐχόρτασα νερὸν τὸ βρωμισμένο·
ἔθεκα ἐκοιμήθηκα, ἐχόρτασα τὸν ὕπνον
καὶ πάλιν ἐσηκώθηκα βαρεμένος τοῦ ὕπνου·
ἐσκάλωσα καὶ ἀνέβηκα τὸ ξηροπηγαδίτζιν·
ἐπῆρα τὸ δισσάκκι μου ⟨καὶ⟩ τὸ τριχορραβδίτζιν·
ἐπήγαινα τὴν στράτα μου ὥσὰν ἐξεχασμένος,
ἀναμαλλι̯άρις, κούτρουλλος καὶ ξεκαυκαλισμένος.
Ηὗρα στὴ στράταν ἄνθρωπον, παράξενον τὸ εἶδα·
εἶχεν ἁλώνιν καὶ κεχρίν· ποτέ μ' οὐδὲν τὸ οἶδα.
Ἀπάνω εἰς τὴν ἀπιδι̯ὰν ἁλώνιζεν ἐκεῖνος

49 νισάρια 51 ὀρτίκια 52 δισάκιν 53 νόμον | δισάκιν 60 χαλαιπὸν | ς'] εἰς 63 σᾶν 65 ἀκόμει | θορῶ 66 βρομερὸν ὡσᾶν 68 ἄρχησα | νακατεβῶ ἐθάρουν 70 νάπίω 72 αἱμιαλόν 74 βρομισμένο 76 ἐσυκώθηκα 77 ἀπὸ τὸ ξηροπηγαδίτζην 78 δισάκι | τριχοραβδίτζην 79 ἐπήγενα | ὡσᾶν 80 ἀναμαλιάρις 82 ἁλώνην κ. κεχρῆν ποτέμοὐδὲν 83 ἀπιδίαν.

μ' ἐφτὰ βουβαλοζεύγαρα, ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος.
Ἔπεφτε κάτω τ' ἄχυρον καὶ τὸ κεχρὶν ἀπάνω.
Ἐντράνισα τὰ μάτια μου νὰ τὸν θωρῶ ἀπάνω.
ἐδώκε με ὁ κορνιακτός, ἔκατζε στὸ μυαλό μου·
ἐγέμισεν ἀκ τ' ἄχυρα ὅλον τὸ ἁπαλόν μου·
λέγω τον· «Ἄνθρωπε σαλέ, μᾶλλον δαιμονιάρι,
τί ἓν αὐτὸ τὸ πολεμεῖς; ὁμοιάζεις ἀφορμάρις.
Δὲν ἔνε τόπος εἰς τὴν γῆν νὰ ποίσῃς τὸ ἁλώνιν,
μὰ πῆγες καὶ ἐποῖκές το εἰς ἀπιδιὰν ἀμόνιν;
καὶ δὲν φοβεῖσαι, ταπεινέ, μὴ κρεμνίσῃς καὶ πέσῃς
καὶ σὺ καὶ τὰ βουβάλια σου καὶ νὰ μὲ 'δῇς δὲν σώσεις;»
Ἐκεῖνος ἀπεκρίθηκε καὶ λέγει πρὸς ἐμένα·
«Ἐλεεινέ, ταλαίπωρε, κάμε ὡσὰν ἐμένα·
γύρεψε τὸ κεφάλι σου, ὁποῦ τό 'χεις κομμένο,
καὶ ὅλο σου τὸ καύκαλο λείπει κ' ἔνε χαμένο».
Ἤκουσα 'γὼ κ' ἐμάνισα καὶ πῆγα θυμωμένος
καὶ περπατῶ τὴ στράτα μου πολλὰ φαρμακωμένος,
καὶ πάλιν εἶδα ἄνθρωπον, παράξενον καὶ τοῦτο·
εἶχε κοντάριν εἰς τὴν γῆν κιαὐτὸς εἰς τὸ ξιφάρι
ἐκάθητο ὡσὰν κριτής, ἔπαιζεν τὸ σουραύλι·
ὀμπρός του εἶχε πρόβατα πολλὰ καὶ μιὰν ἀγέλην·
λέγω τον· «Ἄνθρωπε, μωρέ, ἔξηχε, δαιμονιάρι,
⟨δ⟩ὲν ἔνε πέτρα πούποτε νὰ κάτζῃς, ἀφορμάρι,
μὰ κάθισες, ταλαίπωρε, ἀπέξω στὸ ξιφάριν
καὶ τραγῳδεῖς καὶ κελαδεῖς ἔμορφ' ἀναφανάριν;
πῶς δὲ' φοβᾶσαι μὴ σφαγῇς καὶ χάσῃς τὴν ζωήν σου;»
Ἐκεῖνος πάλιν λέγει με· «Πιάσε τὴν κεφαλήν σου,
νὰ 'δῇς ποῦ λείπει ἡ μισή (φαίνονται τὰ μυαλά σου)
καὶ κάλλιον νὰ ἐγύρευσες νά 'βρες τὰ καύκαλά σου».
Ὡς τό 'κουσα ἐντράπηκα· βάλλω τὰ χέρια 'πάνω
καὶ λείπει τὸ κεφάλι μου τὸ ἥμισο κιἀπάνω·
Στρέφομαι καὶ καθερωτῶ, ὑπάγω νὰ τὸ εὕρω·
ἔπιασα δρόμον θλιβερόν, ὑπάγω νὰ τὸ πάρω·
ὑπήντησα κ' ἐρώτησα ἐγνώριμον κανέναν

84 εὐτὰ 85 ἔπευτε | κεχρῆν. 86 ἐντράλισα | θορῶ ἀπᾶνω 88 ἀπαλόν 91 ποίσεις 92 πεῖγες | ἐπεῖκες | ἀπιδίαν ἀμώνην 93 φοβεῖσε 94 δεῖς δ. σώσης 96 ὠσᾶν 97 τ ὄχεις κομένο 99 μάνισα | θυμομένος 100 φαρμακομένος 103 ὠσᾶν κριτῆς ἔπεζεν 104 ὀμπρὸς 106 κάτζεις 108 τραγωγωδεῖς | an ἀναφωνάριν ? 109 φοβᾶσε 110 πίασε 111 δεῖς π. λείπη 112 κάλιον | νάβρες 113 τ' ὄχουσα | βάλω τὰ χέριἀπάνω 114 ἥμισο καὶ ἀπάνω 115 καθ' ἐρωτῶ

ἄνθρωπον ἐκ τὴν χώρα μας, ὅμοιον ὡσὰν ἐμένα·
«Εἰπέ με, φίλε, ἀληθῶς εἶδες τὴν κεφαλήν μου,
νὰ τὴν θέσω στὸ τόπον της ἀπὸ τὴν ἐντροπήν μου;»
Λέγει με· «Εἶδα τὸ πουρνό, φίλε, τὲς ἀλωποῦδες·
εἴχασιν τὸ κεφάλι σου, ἔπαιζον ὥς δορκάδες·
στὰ ὄρη τὸ ὑπήγασιν, ἄμε καὶ νὰ τὸ εὕρῃς.
Ἀψύς, γουργὸς ἐστράφηκα, τρέχω ἀναμαλλιάρις·
εὑρίσκω τὸ κεφάλιν μου καὶ τὸ ἡμίκρανόν μου·
εἴχασίν το στὰ δόντια τους κ' ἐγὼ ἀπ' τὸ κακόν μου
ἔσυρα τὸ ῥαβδόπουλλον, ἐπῆρα τὸ κεφάλι·
ἔβαλά το στὸν τόπον του, ἐκόλλησά το πάλιν·
μὰ πάντα τὸ σημάδιν του φαίνεται καὶ ὁ τόπος.
Ἐπῆρα τὸ δισάκκι μου στὸ νῶμόν μου ἀκόπως
καὶ τὸ ῥαβδὶ στὸ χέριν μου· ἐπίασα κυνήγιν,
περδίκια νησσάρια· ἐστράφηκα στὸ σπίτιν·
πολλὰ τὸ ἐκαμάρωσεν ἡ μάνα μου μεγάλως·
ἐδώκε με δύο σπυριὰ κολοκύθας μεγάλα·
ἐφύτευσά τα εἰς τὴν γῆν ἐφύτρωσαν εὐθέως·
ἀνέβηκα στοὺς οὐρανοὺς ἀπὸ φύλλον ὥς φύλλον
τὴν πύλην ἐσυγκρότησα· ἀπολογήθηκέ με.
« Τίς εἶσαι; πόθεν ἔφθασες; τί θέλεις; τί γυρεύεις;»
«Ἐγὼ εἶμαι ἀπὸ τὴν γῆν ἄνθρωπος . . . . .
. . . .

118 ὡσᾶν 119 ἴδες 121 ταῖς ἀλωπούδαις. 122 ἔπεξον 123 εὕροις 124 ἀψοῖς γουργοῖς | ἀναμαλιάρης 128 ἐκώλισα 130 δισάκι μ. στὸνόμον 132 νισάρια | σπήτην 134 σπιρία.

Λέξεις σημειωτέαι.

Ἀγγεῖο 70, ἀγορίτζιν 4, ἄκρη ἡ 59, ἁλωνίζω 83, ἁλώνιν 82, 91, ἀλωποῦδες 121, ἀμόνιν 91, ἀναμαλλιάρις 80, 124, ἀναφανάριν 108, ἀνεβαίνω 34, 66, 77, 136, ἀντάμα 14, ἁπαλόν, τὸ 88, ἀπιδιὰ 82, 83. 93 ἀπολογήθηκε 137, ἀπομυρίζω 8, ἀπονίφτω 13, αὐθεντίτζις 6, ἀφορμάρις 90, 106, ἀψὺς 124.

Βαρεμένος 76, βαστάζω 70, βαφτίζω 15, 31, 42, βουβάλια 94, βουβαλοζεύγαρα 84, βρίσκω 112, βρωμισμένο 74.

Γέμω 56, γεράκι 48, γουργὸς 124, γυρεύω 97, 138,

Δαιμονιάρις 89, 105, δαμὶ 67, δισάκκι, ιν 47, 52, 53, 130, δόντια 120, δορκάδες 122.

Ἐβαφτίζω 15, ἐβγάλλω 45, ἐγνώριμος 117, ἐκκλησιάζω 17, ἐμυαλὸς 72,

Ἐν Πετροπόλει 24 Αὐγούστου 1909.

ΠΑΛΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΕΡΑΜΕΩΣ

Ἡ δι' αἰνιγμάτων ψυχαγωγικὴ ἀπασχόλησις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἧς ἔχομεν πολυάριθμα δείγματα (Anthol. Palat. cap. XIV, ἀριθ. 101-115. Cougny cap. VII, ἀριθ. 6-81), φυσικὸν ἦτο νὰ ἔχῃ ζηλωτὰς καὶ μεταξὺ τῶν μεταγενεστέρων λογίων. Ἡ βυζαντινὴ περίοδος εἶναι ἀρκούντως πλουσία. Ποιηταί, οἷον Ἰωάννης Γεωμέτρης, Ἰωάννης Μαυρόπους, Χριστόφορος Μυτιληναῖος, Θεόδωρος Πρόδρομος, Εὐστάθιος Μακρεμβολίτης καὶ ἕτεροι, ἀφῆκαν ἡμῖν πλεῖστα προϊόντα τῆς αἰνιγματικῆς αὐτῶν μούσης καὶ εὐφυΐας. Πρόχειρα τὰ τούτων παλαιότερα αἰνίγματα Μιχαὴλ Ψελλοῦ (*Boissonade*, Anecdota Graeca, τ. 3. 429-434), *Καισαρίου Δαπόντε*, Καθρέπτης γυναικῶν. Ἐν Λιψίᾳ 1766, τ. 2, σ. 52-53), τὰ Βασιλείου τοῦ Μεγαλομύτου (*Boissonade* αὐτόθι σ. 437-452), τὰ τοῦ Αὐλικαλάμου (αὐτόθι σ. 453-355) καὶ ἕτερα πεζὰ ἀνωνύμου (*Σάθα* Μεσ. βιβλίοθ. τ. 5, σ. 569), ἔτι δὲ καὶ τὰ οὐκ ὀλίγα ἀνώνυμα ἰαμβικά, ἅτινα πρῶτος ἐξέδωκεν ὁ καθηγητὴς Σ. Λάμπρος (Δελτίον τῆς ἱστορ. καὶ ἐθνολ. ἑταιρείας, τ. 2, σ. 152-166).[1]

Τὰ τῶν βυζαντινῶν αἰνίγματα ἴσως δυνατὸν νὰ καταλογοποιηθῶσι ταχέως ἄνευ δυσχερειῶν, τὰ τῶν νεοελληνικῶν ὅμως χρόνων διεσκορπισμένα ὄντα ἐντὸς χειρογράφων χρῄζουσιν εἰσέτι πολλῆς ἐρεύνης

Ἐκ τοῦ προχείρου δημοσιεύω ἐνταῦθα 4 βυζαντινὰ αἰνίγματα εἰλημμένα ἐκ τοῦ 116-ου κώδικος τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις μονῆς τοῦ Σταυροῦ, φύλλ. 18.

1

Μέσον ἵσταμαι τοῦ πόλου καὶ τῆς γαίας·
τρίγραμμα εἰμί, συλλαβὴν φέρω μίαν·
τὸ ψῆφός μου ἀναβαίνει ͵αφν΄
καὶ ὁ ἐρευνήσας καὶ εὑρών με σοφός ἐστιν,
καὶ ὁ ἐρευνήσας καὶ μὴ εὑρών με
τὸ ἄλφα οὐκ ἐπίσταται.

Φῶς

[1]) Πρόσθες ἓν ἀνώνυμον παρὰ τῷ *Lambecius* Comment l. IV. σ. 36.

2

Ἔζων ποτ' ἔζων, πλὴν λόγου παντὸς δίχα·
νῦν ἄρτι θανὼν καὶ γέμω παντὸς λόγου [1]).

Δέρμα προβάτου γεγραμμένον.

3

Πατὴρ μαλλωτὸς παιδάριον ἀμάλλωτον τίκτει.
Οἶδα παιδάριον ἀμάλλωτον, τίκτει μητέρα μαλλωτόν.

Ὄρνις καὶ ᾠόν.

4

Ὁ πατήρ μου ἐγέννησέ με ἐκ κοιλίας μητρός μου
καὶ ἐγὼ ἐγέννησα τὴν μητέρα τοῦ πατρός μου.

Ἀδάμ, Εὔα.

Βυζαντινῶν χρόνων ἱκανὰ αἰνίγματα εὑρίσκονται καὶ ἐν τῷ 291ῳ Κώδικι τῆς μονῆς Λειμῶνος (ἔτ. 1527)· ἀλλὰ τούτων ἀντέγραψα τὰ ἐφεξῆς τρία.

1

Ἡ ἀλήθεια.

Φῶς χρηματίζω καὶ λύχνος τοῖς χρωμένοις,
πρώτη πέλουσα τῶν θεοῦ θυγατέρων.

2

Τὸ ψεῦδος.

Ὑπόστασιν σχεῖν ἀδύνατον ἰδίαν
καὶ τὴν ἐνυπόστατον ἥττῶ πολλάκις.

3

Τὰ νεῦρ' ἀνωθῶ τὰ παραλελυμένα
καὶ τοὺς ῥαθύμους ἀνεγείρω προπόνους.

Ἡ νεοελληνικὴ αἰνιγματολογία ἔχει ἔξοχον ἀντιπρόσωπον ἐν τῷ ἀτόμῳ τοῦ Οὐγκροβλαχίας ἡγεμόνος Νικολάου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος. Τούτου 13 αἰνίγματα εὐφυῆ περιέσωσεν ὁ μοναχὸς Καισάριος Δαπόντες ἐν κώδικι

[1]) Πρβλ. Cougny σ. 270, ἀριθ. 34.

αὐτογράφῳ (σελ. 94-97) σῳζομένῳ σήμερον ἐν τῇ μικρᾷ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κ/πόλει γυμνασίου «*Ζωγράφειον*». Τὸ κείμενον αὐτῶν ἔχει οὕτως:

Αἰνίγματα τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ σοφωτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγκροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Νικολάου Ἀλεξάνδρου βοεβόδα.

α΄. Ἡ Ἀμερική.

Ὕδωρ περιρρεῖ γαῖαν, οὐ κατακλύζει·
ἐφ' ἧς βροτοί γ' οἰκοῦσι, Νωάχου γονή,
πελειὰς οἷς φανεῖσα πτοίαν ἐμβάλλει·
πιέζει σῶμα, φωτὶ λαμπρύνει ψυχάς·
διδοῦσ' Ὀλύμπου πλοῦτον ἀπάγεις χρυσόν,
δεινοῦ γίγαντος ἐμπίπλαντος γαστέρα.

β΄. Κάτοπτρον.

Ψυχῆς ἀμοιρῶ, ποικίλας ψυχὰς φύω,
κύω δ' ἐκ γαστρὸς ἀκμὴν παγκάλους μορφάς,
ψυχὰς ἀψύχους καὶ πνοὰς ἐφημέρους,
ἄθραυστος οὖσα καὶ ἐφήμερος μήτηρ.

γ΄. Τὸ αὐτό.

Ὅσα γε κόσμος τρέφει ἐν κόλποις φέρω
ξένη τις οὖσα καὶ καινὴ πανσπερμία·
νέος τε πρωτεὺς μυρίας ἔχω μορφάς·
θαμὰ κινοῦμαι, λίθος ἄψυχος πέλω.

δ΄. Πυρῖτις λίθος.

Ἄρην φιλοῦσα καὶ τὸν Ἥφαιστον θάλπω·
ἔχω δ' ἀπηνὲς ἦτορ, ἄτεγκτα σπλάγχνα·
ἐρῶ σιδήρου καὶ φέρω πῦρ ἐν στέρνοις·
κροτοῦσα γεννῶ, οὐδ' αἰσθάνομαι ὠδῖνος.

ε΄. Ἠχώ [1]).

Κόρης ἔχουσα κλῆσιν οὐκ εἰμὶ κόρη·
πάμφωνος εἰμί, ἀλλ' ἀμοιρῶ καὶ γλώσσης·

[1]) Τοῦτο Καισάριος ὁ Δαπόντες (Καθρέπτης τῶν γυναικῶν, ἐν Λιψίᾳ 1766, τ. 2, σ. 53) παρέφρασεν οὕτω:

Κόρην μὲ ὀνομάζουσι καὶ κόρη δὲν λογοῦμαι·
λαλῶ καὶ ὅλαις ταῖς φωναῖς καὶ γλῶσσαν ὑστεροῦμαι·
προφέρω λόγια καὶ μιλῶ, μὰ δὲν καταλαβαίνω,
οὐδὲ τραυλίζω λότελα, σωστὰ τὰ συντυχαίνω.

λόγους τε μὴ νοοῦσα μηνύω λόγους·
οὐδὲ ψελλίζω, ἀρτίως δὲ φθέγγομαι.

ς΄. *Κάλαμος.*

Ὕδατι χαίρω καὶ συνοικῶ βατράχοις·
θαμινὰ δὲ κλονοῦμαι μὴ πιὼν μέθυ.
φίλος τ' ἀνθρώποις καὶ φιλούμενος πνέω,
φωνὴν ἀφιεὶς λιγυρὰν ἄνευ γλώττης.

ζ΄. *Μῦς.*

Θέτιδος υἱός, μὴ κόμπαζ' εὐφημίαις·
ἐμάς τε πράξεις ζωγραφεῖς, στόμα μέγα;
«Βαιὸν μὲν εἰμὶ ζῷον, ἀλλὰ μάχομαι
βιαίοις ἐχθροῖς καὶ λέουσιν ἰκέλοις».

η΄. *Ἀράχνη*[1])

Τροφή μοι θήρα, οὐχ ἁλῶμαι δ' ἐν λόχμαις·
πλέκω δ' ἐγὼ δίκτυα οὐκ ὢν ἁλιεύς·
πτωχοῖς τε φιλῶ συνδιαιτᾶσθαι βροτοῖς,
μικροῖς κορεννὺς πτηνοῖς μικρὰν γαστέρα.

θ΄. *Μέλαν.*

Ἀψύχου γαστρὸς ἐκβλύζει μέλαν νέκταρ·
χθόνα λευκὴν ποτίζον ὑγιαίνει νόον.

ι΄. *Χρυσός*[2]).

Εἰμὶ μὲν ὠχρὸς οὐδὲ ἰσχὺν πολὺν ἔχω,
δεσμούμενός τε πάλιν ἵπταμαι ῥᾷστα·
ἐν γῆς δὲ μυχοῖς σὺν πόννοις γεννώμενον
θάπτουσιν αὖθις ἐν γῇ με τεθνηκότα.

[1]) Παρέφρασε καὶ τοῦτο ὁ Δαπόντες (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 53).

Μὲ τὸ κυνήγι πάντα ζῶ, στὸν λόγγον δὲν πηγαίνω·
ψαρᾶς δὲν εἶμαι, δίκτυα καὶ πλέκω καὶ τὰ σταίνω·
μὲ τοὺς τυφλοὺς εὑρίσκομαι καὶ δὲν ἔχω πτωχείαν,
καὶ μὲ μικρὰ πουλιὰ γεμίζω τὴν κοιλίαν.

[2]) Παράφρασις τοῦ Δαπόντε.

Κίτρινος εἶμαι καὶ χλωμός, πολλὴν δύναμιν ἔχω·
μὲ δένουσι καὶ μὲ σφαλοῦν, ἐγὼ φεύγω καὶ τρέχω·
εἰς τὰ ἐντόσθια τῆς γῆς γεννιοῦμαι ὁ καϊμένος
καὶ πάλιν μὲ θάπτουν στὴν γῆν σὰν νά μουν πεθαμμένος.

ια΄. Ληστής.

Ζῷον πονηρὸν εἰμί, ἐχθρὸν τ' ἀνθρώποις·
τὸ φῶς δὲ φεῦγον τῆς νυκτὸς πέλω φίλον
φάραγγας οἰκοῦν· οὐκ εἰμὶ δὲ τετράπουν
θανὸν γῆς ἀνάξιον· ἀήρ μοι τάφος.

ιβ΄. Βελόνη.

Φυὴν σιδηροῦς καὶ μονόφθαλμος πέλω,
βροτοὺς δ' οὐ κτείνω, ἀλλὰ μάλισθ' ἡδύνω,
ἁπαλαὶ χεῖρες εὐφυῶς τ' ἄγουσί με·
ἀροῦσι καὶ σπείρουσι φαιδρῶς ἀρούρας,
ἃ βλαστάνουσι ποικιλοχρόους πόας,
νέφους ἰκμάδι μηδαμῶς ποτισθεῖσαι.

ιγ΄. Μαγνήτης.

Πετρῶν ἀμοιρῶ, ἵπταμαι δὲ τῷ πόθῳ,
θίγω τ' ἔρωτι γηγενὴς ἐὼν πόλον·
περιπολῶ δὲ γαῖαν, ἧς γονὴ πέλω,
βροτεῖον σῴζων κινδύνων ἁλὸς γένος.

20 Σεπτεμβρίου 1909.

ΑΙ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΕΛΑΙΑΙ

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ

Ἡ ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐλαία (ἐλιὰ) συνδέεται παλαιόθεν προλήψεσι λαϊκαῖς.

Τῆς λαϊκῆς προλήψεως μαρτυρίαν ἔχομεν ἐν τῷ χρονικῷ Μαλάλα λέγοντος περὶ τῆς Ἰφιγενείας ὅτι εἶπε τῷ Ὀρέστῃ· «Ὁ ἐμὸς ἀδελφὸς τοῦ Πελοπείου γένους σήμαντρον ἔχει ἐλαίαν ἐν τῷ ὤμῳ· προσεσχηκυῖα δὲ ἐπὶ τὸν ὠμοπλάτην αὐτοῦ τὸν δεξιὸν εἶδε τὸ Πελόπειον σύσσημον ἔχοντα αὐτόν, καὶ περιεπτύξατο τὸν Ὀρέστην» [1]). Καὶ σήμε-

[1]) *Malalae*, Chronographia ed. G. Dindorfii, Bonae 1831 σ. 138-139.

ρον αἱ ἐλαῖαι εἶναι σημεῖον ἀναγνωρίσεως δύο ἀτόμων παλαιόθεν πᾶσαν διακοψάντων σχέσιν καὶ μὴ ἀναγνωριζομένων εἰς πρώτην συνάντησιν. Περὶ αὐτῆς ὡς μέλους τοῦ δέρματος οἱ ἰατρικοὶ συγγραφεῖς θὰ λέγωσί τι, ἀλλὰ νῦν οὐκ εὐκαιρῶ εἰς παραγωγὴν τῶν χωρίων αὐτῶν. Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις: Οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Ψελλός, καλοῦσι τὴν ἐλαίαν *ἀκροχορδόνην* («τὴν δὲ στενὴν ἔχουσαν ἀκροχορδόνην, τὸ γάγγλιον δὲ συστροφὴ νεύρου πέλει») [1]), ταὐτώνυμον τοῦ παλαιοῦ ἀκροχορδών, περὶ λέγουσιν ἱκανὰ οἱ ἰατροί· Ἐν γλώσσαις: «ἀκροχορδόνη ἡ μυρμηκία» [2]). Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς ἐν τῷ Λεξικῷ· «ἀκροχορδόνες αἱ ἐν τῷ προσώπῳ ἐλαῖαι» [3])

Πολλαί εἰσι καὶ νῦν αἱ περὶ μορφῆς καὶ θέσεως τῆς ἐλαίας δοξασίαι, ἀλλὰ μὴ ἔχων πρόχειρα τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαιοῦντα βιβλία τῶν ἡμετέρων λαογράφων, δημοσιεύω περίεργον περὶ αὐτῆς ἀρκούντως παλαιὸν κείμενον, οὗτινος ἱκανὰ γινώσκονται ἀντίγραφα, ἐπ' ὀνόματι Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, κατὰ τοὺς δύο προχείρους μου Πετρουπολίτας κώδικας 180 καὶ 575, ὧν ὁ μὲν πρῶτος 18ου (φύλλ. 153), ὁ δ' ἕτερος 17ου αἰῶνος. Ἡ ἐν τῷ πρώτῳ ἐπιγραφή· «Περὶ ἐλεῶν φυσιογνωμία» (φ. III—IV).

ΠΕΡΙ ΕΛΑΙΩΝ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

Ἐάν ἐστιν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀνδρός, πολλῶν ἀγαθῶν ἔσται κύριος· ἐὰν δὲ εἰς τὸ μέτωπον τῆς γυναικός, ἡ γυνὴ βασιλεύσει ἢ μεγίστη ἔσται.

Ἐὰν ἔξω τῶν ὀφρύων τοῦ ἀνδρός, λαμβάνει γυναῖκα ἀγαθὴν καὶ εὔμορφον· ἐὰν δὲ εἰς γυναικὸς καὶ ἔστιν ἡ χροιὰ αὐτῆς πυρρά, λαμβάνει ἄνδρα πλούσιον καὶ εὔμορφον· ἐὰν δὲ ἐπὶ τῶν ὀφρύων τοῦ ἀνδρός, οὐ δεῖ συζυγῆναι αὐτόν, ὅτι πέντε γυναικῶν ἀνὴρ γενήσεται τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς γυναικός.

Ἐὰν ᾖ εἰς τὴν ῥῖνα τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ χροιὰ αὐτοῦ ἔσται πυρρά,

[1]) *Boissonade,* Anecdota graeca, τ. I σ. 229.
[2]) *Ἐρρ. Στεφάνου,* Θησαυρ. ἐκδ. Didot. τ. I, σ. 1349.
[3]) *Zonarae,* lexicon. Lipsiae 1808 τ. I σ. 107.
[4]) Melampi ed U. M. de Laurendiere. Paris 1658.

ἀκόρεστος ἔσται τῆς συνουσίας, ὅτι καὶ εἰς τὸ κρυπτὸν ἔχει ἐλαίαν. Ἐὰν ᾖ εἰς τὴν ῥῖνα ἢ εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τῆς γυναικός, ὁμοίως ἀποβήσεται τῷ ἀνδρί, ὅτι καὶ αὐτὴ εἰς τὸ κρυπτὸν ἐλαίαν ἔχει.

Ἐὰν εἰς τὸ πλάγιον τῆς ῥινὸς τοῦ ἀνδρός, ξενητεύσει ἀπὸ χώρας εἰς χώραν· ἐπὶ δὲ γυναικὸς ἐν κακοπαθείᾳ γενήσεται, ὅτι καὶ εἰς τὸ κρυπτὸν ἔχει ἐλαίαν.

Ἐὰν δὲ εἰς τὸ μάγουλον τοῦ ἀνδρός, πλούσιος γενήσεται· ἐπὶ δὲ γυναικός, ἐὰν εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς σιαγόνος, ἐμπαθὴς ἔσται, ὅτι καὶ εἰς τὸ ὑπογάστριον ἔχει.

Ἐὰν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ἀνδρός, λήψεται γυναῖκα πλουσίαν καὶ καλήν.

Ἐὰν εἰς τὰ χείλη τοῦ ἀνδρὸς ἐλαία ᾖ, πολυφάγος ἔσται· ὁμοίως καὶ ἐπὶ γυναικῶν.

Ἐὰν εἰς τὸν πώγωνα ἔχει ὁ ἀνὴρ ἐλαίαν, πλούσιος ἔσται χρυσίῳ καὶ ἀργυρίῳ· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ γυναικός, ὅτι καὶ εἰς τὸν σπλῆνα ἔχει.

Ἐὰν εἰς τὰ ὦτα ἔχει ὁ ἀνήρ, πλούσιος καὶ εὐλογημένος ἔσται· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ γυναικός, ὅτι καὶ εἰς τὸν μηρὸν ἐλαίαν ἔχει.

Ἐὰν εἰς τὸν τράχηλον ἔχει ὁ ἀνήρ, πλούσιος ἔσται καὶ εὐλογημένος σφόδρα· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ γυναικός.

Ἐὰν εἰς τὸν αὐχένα ἔχει ὀπίσω ὁ ἀνήρ, ἀποκεφαλίζεται· ἐὰν εἰς τὰς ψύας, πτωχὸς ἔσται καὶ ἀτυχὴς βαστάζων γένους· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ γυναικός.

Ἐὰν εἰς τοὺς ὤμους, δέσμιος ἔσται καὶ θλιβόμενος.

Ἐὰν εἰς τὴν μάλην, λήψεται γυναῖκα πλουσίαν καὶ καλήν· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ γυναικός.

Ἐὰν εἰς τὰς χεῖρας, πολύτεκνος ἔσται· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ γυναικὸς δηλοῖ.

Ἐὰν εἰς τὸ στῆθος, πένης ἔσται· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ γυναικὸς δηλοῖ.

Ἐὰν ἐπάνω τῆς καρδίας, πολυπόνηρος ἔσται· τῇ δὲ γυναικὶ τοῦτο συμβαίνει, ὅταν εἰς τὸν μαστὸν τὴν ἐλαίαν ἔχει.

Ἐὰν εἰς τὴν κοιλίαν, φάγοι ἀμφότεροι ἔσονται.

Ἐὰν εἰς τὸν σπλῆνα, ἐμπαθεῖς καὶ ἐπίνοσοι.

Ἐὰν εἰς τὸ ὑπογάστριον, ἐμπαθεῖς ἔσονται.

Ἐὰν εἰς τὸ κρυπτόν, ἄπληστοι ἔσονται ὑπὸ τῆς συνουσίας.

Ἐὰν εἰς τὸ φυσικόν, ὁ μὲν ἀνὴρ ἀρρενόγυνος ἔσται, ἡ δὲ γυνὴ τοὐναντίον.

Ἐὰν εἰς τὸν μηρόν, πλούσιοι ἔσονται.

Ἐὰν εἰς τὰ γόνατα, λήψεται γυναῖκα πλουσίαν· ἡ δὲ γυνὴ εἰς μὲν τὸ δεξιὸν γόνυ εἰ ἔχει, ἀγαθὴ ἔσται, εἰ δὲ εἰς τὸ ἀριστερόν, πολύτεκνος ἔσται.

Ἐὰν εἰς τὸν ἀστράγαλον ὁ ἀνήρ, ἀπρόσωπον ποιεῖ ἀπὸ τῆς χιτωνίας, ἡ δὲ γυνὴ τὸν ἄνδρα ἀπὸ τῆς ἐξουσίας.

Ἐὰν δὲ εἰς τοὺς πόδας ἔχουσιν ἐλαίαν, πολύτεκνοι ἔσονται.

Σημείωσαι οὖν τὸ ἐπὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν· ἐὰν ᾖ ἡ ἐλαία εἰς τὰ δεξιὰν μέρη, πλούσιοι καὶ ἀγαθοὶ πάντων γενήσονται· εἰ δὲ ᾖ εἰς τὰ εὐώνυμα, ἐμπαθεῖς καὶ πτωχοὶ ἔσονται.

Τέλος περὶ ἐλαιῶν.

1 Νοεμβρίου 1909.

[Τὸ «περὶ ἐλαιῶν τοῦ σώματος» συνταγμάτιον ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐξ ἀγνώστου μέχρι τοῦδε κώδικος ἐν ἐπιμέτρῳ τῆς Ποικίλης ἱστορίας τοῦ Αἰλιανοῦ ὑπὸ Καμίλλου Περούσκου (ἐν Ῥώμῃ 1545 φ. 110β-111α) ἄλλη δ' ὅμως ἔκδοσις αὐτοῦ δὲν ἔγινεν. Οἱ πετρουπολιτικοὶ κώδικες, ἐξ ὧν ἡ προκειμένη ἔκδοσις τοῦ κ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, εἶναι μὲν μεταγενέστεροι τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκδόσεως, ἀλλὰ πιθανῶς δὲν ἀντεγράφησαν ἐκ ταύτης, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἔκ τινων διαφορῶν τοῦ κειμένου. Ἀναγράφομεν ὧδε τὰς διαφόρους γραφὰς τῆς ἐκδόσεως τοῦ Περούσκου:

1 εἰς τὸ μέτωπον τοῦ ἀ. 5 εἰ δὲ γυναικὸς—χροία 6 εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ὀ 9 ἡ χροία 14 γυναικὸς κακοποδίνα γ.—εἰς κρυπτὸν 16 ἐὰν εἰς τὸ μ. 27 πλ. ἔσται σφόδρα· ὁμοίως καὶ ἐπὶ γ. 30 ὁμοίως καὶ ἐπὶ γ. 33 34 καλήν· καὶ ἡ γυνὴ ὁμοίως. 35 ἔσται καὶ ἡ γυνὴ ὁμοίως. 37 ἔσται, καὶ ἡ γυνὴ ὁμοίως 44 ἀρρενόγονος 47-48 γυνή, εἰ μὲν εἰς τὸ δ. γ ἔχει 52 Εἰ δὲ εἰς τοὺς π. 54-55 εἰ δὲ εἰς τὰ εὐ. Σ. τ. Δ.]

ΚΑΙΣΑΡΙΟΣ Ο ΔΑΠΟΝΤΕΣ ΚΑΙ Ο ΕΚΔΟΤΗΣ ΤΟΥ „ΚΑΘΡΕΠΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΩΝ"

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ

Ἡ κατωτέρω αὐτόγραφος ἐπιστολὴ Καισαρίου Δαπόντε ἀντιγραφεῖσα ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 32 κώδικος τοῦ ἐν Κ/πόλει *Ζωγραφείου* γνωρίζει ἡμῖν νῦν τὸ πρῶτον τὸν τὰς δαπάνας καταβαλόντα πρὸς ἔκδοσιν τοῦ διασήμου στιχηροῦ συγγράμματος ἐκείνου. ὅπερ ὠνομάσθη *Καθρέπτης Γυναικῶν*. Ἐκτυπωθὲν ἐν Λιψίᾳ ἔτει 1766ῳ, ἀφιέρωται Ἑλένῃ Μαυροκορδάτου. Τὰς δαπάνας κατέβαλεν εἷς φιλόπατρις ἐν Γιασίῳ πραγματευτὴς ὀνόματι Κωστῆς. Ὁ Δαπόντες ἐν τῇ ἐπιστολῇ, τῇ ἀπευθυνομένῃ ἔτει ἀναμφιβόλως 1766ῳ Προκοπίῳ ἡγουμένῳ τῆς ἐν Γιασίῳ μονῆς Γαλατᾶς, μνημονεύει ἐν αὐτῇ δύο ἕτερα ποιήματα αὐτοῦ στιχηρά, τὸ *Θέατρον Βασιλικὸν* καὶ *Ἐξήγησιν τῆς Θείας Λειτουργίας*, ὧν μόνον αὕτη ἐξεδόθη ἐν Βιέννῃ ἔτει 1795ῳ. Πρβλ. *É. Legrand*, Éphémérides Daces. Paris 1880-1888, τ. 3. σ. LIII-LV καὶ LXXV-LXXX.

Ἐπιστολὴ Καισαρίου Δαπόντε πρὸς Προκόπιον ἡγούμενον τῆς ἐν Γιασίῳ ἱερᾶς καὶ αὐθεντικῆς μονῆς τοῦ Γαλατᾶ ὑποτελούσης εἰς τὸν Πανάγιον τάφον.

,αψξζ' Ἀπριλίου κε'.

Τῆς πρὸς τὴν σὴν πανοσιότητα ἐπιστολῆς μου τὰ αἴτιά εἰσι ταῦτα. Πρῶτον, νὰ ἐρωτήσω τὰ περὶ τῆς ἐφετῆς ὑγείας σου· δεύτερον, νὰ τὴν φανερώσω τὴν ἐν Θεῷ ἁγίῳ ὑγείαν μου· τρίτον, νὰ τὴν παρακαλέσω διὰ τοὺς ἐπιφέροντας τὸ παρόν μου, τόν τε πανοσιώτατον προηγούμενον κὺρ Σεραφεὶμ καὶ τὸν ὁσιώτατον γέροντα Χατζῆ κὺρ Διονύσιον, τοὺς πλέον τιμίους καὶ καλοὺς ἀδελφοὺς τῆς

καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ βασιλικῆς μονῆς, τῆς ποτὲ μὲν τοῦ Χειμάρρου, πρώην δὲ τοῦ Ξηροποτάμου καὶ νῦν τοῦ Χλωροποτάμου ἐπικαλουμένης. νὰ τοὺς δεχθῇ ἀδελφικῶς καὶ νὰ τοὺς συστήσῃ εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ πραγματευτάς, τοὺς φίλους της, ὡς ἀρχαρίους καὶ ἀπείρους τῆς αὐτόσε συνηθείας καὶ τάξεως. Τέταρτον, νὰ ἀσπασθῇ ἐκ μέρους μου, νὰ χαιρετήσῃ καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν κὺρ Κωστῆ, ὁποῦ (ἂς εἶναι πολύχρονος, ἂς ἔχῃ τὴν εὐχὴν τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τῶν σαράντα ἁγίων μου) ἐτύπωσε τὸ βιβλίον μου, ὅπου ὀνομάζεται *Καθρέπτης γυναικῶν*· μέσα εἰς τὸ ὁποῖον ἴδον ἀληθινὰ τὸν πρὸς τὸ πτωχὸν ἡμῶν γένος τῶν Ῥωμαίων πλούσιον ζῆλόν του καὶ τὴν πρὸς ἐμὲ τὸν ἀνάξιον οὐ μετρίαν ἀγάπην του. Ὁ πανάγαθος Θεὸς νὰ τὸν πληρώσῃ τὰ ἔξοδα, τὰ δέκα πρὸς δώδεκα τολμῶ καὶ λέγω ἐγώ· ἡ δὲ ἀγαθότης του καὶ δεκαπλάσια δύναται ὡς Θεοῦ καὶ ἑκατονταπλάσια. Μὴ θαρρῇ δὲ ἡ ἀγάπη του, ὅτι δὲν πληρώνω καὶ ἐγὼ τὸ χρέος μου· ἀλλ' ἂς ἠξεύρῃ, ὅτι καὶ εἰς τὴν Πόλιν καὶ ἀλλοῦ πολλῶν φίλων ἔγραψα παρακαλῶντας αὐτοὺς νὰ τρέξουν νὰ ἀγοράσουν καὶ δι' αὐτῶν ἄλλους· καὶ ἔχω καὶ εἰς τὸν Θεὸν νὰ τὰ μοσχοπωλήσῃ· μόνον ἂς μὴ βιάζηται, ἀλλ' ἂς βιασθῇ νὰ τυπώσῃ καὶ τὸν ἄλλον τόμον, ἤτοι τὸν πρῶτον, ὅτι δίχως ἐκεῖνον ἂς ἠξεύρῃ ὁ κὺρ Κωστῆς ὅτι εἶναι τὸ ἴδιον παραδείγματος χάριν ὡσὰν νὰ ἐγέννησεν υἱὸν μὲ ἕνα μάτι, ἢ μὲ ἕνα χέρι, ἢ μὲ ἕνα ποδάρι καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἂν πρέπει καὶ τὸν βαστᾷ ἡ πατρικὴ καὶ εὐσπλαγχνική του καρδιὰ νὰ βλέπῃ τὸ παιδί του κουλλὸν ἢ χωλὸν ἢ μονόφθαλμον, καὶ ἂν δίκαιον καὶ τιμή του, φρόνιμος εἶναι καὶ ἂς τὸ κρίνῃ. Ὡς τόσον ἐγὼ τὸν εὔχομαι καὶ τὸν εὐχαριστῶ πάλιν καὶ πάλιν καὶ πολλάκις διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ χάριν, ἤγουν τὴν ἀναγέννησιν τοῦ παιδιοῦ μου· μὲ τὴν ὁποίαν τί νὰ εἴπω τώρα; νὰ εἶναι ὥραις καλαῖς, πῶς ἐσυγγενεύσαμεν ἢ ἐσυμπεθεριάσαμεν ἐγὼ καὶ ὁ Κωστῆς· ἢ τί νὰ εἰπῶ; Μάθαμε, ἀδελφέ, καὶ νὰ ἀληθεύσω σωστὰ πῶς ἐπάθαμεν, ὅτι ὁ Κωστῆς πατήρ, ἐγὼ δὲ γεννήτωρ, ἐκεῖνος ἐξοδιαστής, ἐγὼ δὲ κοπιαστής, ἐκεῖνος τυπωτής, ὁ δὲ Καισάριος ποιητής; ὁ ὁποῖος πέμπτον εὐχαριστῶ καὶ ὑπερευχαριστῶ καὶ τὸν ἅγιον καθηγούμενον κὺρ Προκόπιον, τὸν ἀληθῶς καὶ λόγοις καὶ πράξεσιν εὐδοκιμοῦντα παρὰ Θεῷ καὶ παρὰ ἀνθρώποις καὶ λίαν προκόπτοντα· καὶ φιλῶ τὸ χέρι του, ὅτι δὲν ἀμφι-

βάλλω ὅτι διὰ τῆς ἱερᾶς χειρὸς καὶ πανιέρου του στόματος τὸ ἱερὸν αὐτὸ ἔργον τετέλεσται καὶ τύποις ἐκδίδεται. Ἂν ἀξιωθῶ δὲ νὰ ἀκούσω, πῶς μὲ τὰ μέσα αὐτὰ καὶ ὁ ἄλλος τόμος τυπώνεται, μάλιστα τώρα ὁποῦ ἦλθε πάλιν αὐτοῦ καὶ αὐθεντεύει ἡ δόμνα, εἰς τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα εἶναι ἀφιερωμένον, καὶ ἠμπορεῖ νὰ τὴν συμπαραλάβῃ συνεργὸν ἢ καὶ αὐτουργὸν συνεργίᾳ τοῦ κρείττονος, θέλω παρατήσει ὅλο τὸ γῆρας καὶ λάβῃ ὅλας μου τὰς δυνάμεις, καὶ θέλω σηκωθῆ τρέχοντας μὲ τὰ τέσσαρα νὰ ἔλθω αὐτοῦ ἀτός μου, νὰ φιλήσω καὶ τὰ ποδάρια του. Ὅταν ὅμως πρὸς τούτοις καταξιωθῶ νὰ εὐαγγελισθῶ, πῶ; καὶ ὁ τόμος τῆς *Ἐξηγήσεως τῆς θείας λειτουργίας*, ἔτι δὲ καὶ ὁ ἄλλος ὁ τόμος, *Τὸ θέατρον τὸ βασιλικόν,* νὰ τυπωθοῦν (καὶ αὐτοὶ ἀπεστάλησαν καὶ ἐπῆραν τὸν δρόμον καὶ τρέχουσι), τότε βέβαια θέλω γείνῃ *ἐρχόμενος τοῦ κυρίου μου* Προκοπίου καὶ δοῦλός του καὶ αἰώνιος, διὰ τὸν ἄλλον δὲ *Τράπεζα πνευματική*, τὸν ὀνομαζόμενον, τόσον πολλὰ δὲν μὲ μέλλει. Ἕκτον παρακαλῶ νὰ μὲ φανερώσετε πόσα ἐτύπωσε· χίλια; καὶ ἂν ἐτύπωσε χίλια, πέφτουν καὶ εἰς ἐμένα τῷ λόγῳ τῆς ὁμοιοπατρίας τὰ πεντακόσια. Ἐγὼ δὲ ὡς ἕνας συμπέθερος καὶ εἰς τὰ ἑκατὸ εὐχαριστοῦμαι, ἂν εὐχαριστῆται καὶ ὁ συμπέθερος· εἰ δὲ μή, καὶ εἰς τὰ δέκα καταβαίνω σὰν ἕνας μακρινὸς συγγενὴς καὶ καλόγηρος. Τέλος πάντων καὶ εἰς τὸ ἕνα σὰν ἕνας πτωχός, καὶ ἐκεῖνος καλόγηρος· μόνον νὰ τὸ ἰδῶ, τί μάτια ἔχει τὸ παιδί μας, ὅτι ἀκόμη δὲν ἀξιώθηκα. Ἕβδομον, νὰ μὲ ἀποκριθῆτε διὰ τὸν Κωστῆν, παρακαλῶ περιπόθητε, διὰ νὰ μὲ εὐαγγελίσητε. Ὄγδοον, πῶς ἐστάλθη καὶ ὁ ἄλλος τόμος νὰ τυπωθῇ, ὡσὰν νὰ πῇς νὰ ἰατρευθῇ τὸ παιδί, νὰ λάβῃ καὶ τὰ λοιπὰ μέλη, μὴ μείνῃ μισὸν ἕως τελους καὶ τέρας ταὐτὸν εἰπεῖν καὶ παράσημον· ὃ μὴ γένοιτο, νὰ τὸ πάθω καὶ αὐτὸ ὁ πατέρας ἐγὼ ὁ καλότυχος καὶ ἀντὶς νὰ χαίρωμαι, νὰ τὸ θωρῶ νὰ πικραίνωμαι. Καὶ τὴν ποθουμένην καὶ κατὰ Θεὸν ὑγείαν της ἔνατον· τὸ δὲ τελευταῖον καὶ δέκατον, ὅταν ἔλθω καὶ ἀνταμωθοῦμεν, τότε τὸ λέγω τῇ ὑμετέρᾳ πανοσιότητι, ἧς τὰ ἔτη ἔστωσαν θεόθεν εἰς πολλὰ καὶ θεάρεστα. Ἀμήν.

Ἐν Πετρουπόλει τῇ 1 Νοεμβρίου 1909.

ᾼΣΜΑΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΩΖΟΠΟΛΕΩΣ

ΣΥΛΛΕΧΘΕΝΤΑ ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤ. Δ. ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

Τῶν ᾀσμάτων τῆς προκειμένης συλλογῆς τὰ δηλούμενα διὰ τῶν ἀρκτικῶν γραμμάτων Κ. Κ. συνέλεξα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ συμπολίτου μου κ. Κωνσταντίνου Κλωνῆ, ὅστις εἶχεν ἀποστηθίσῃ ταῦτα ἐκ παιδικῆς ἡλικίας (πρὸ 50-55 ἐτῶν) ἀκούων παρὰ γραίας συγγενοῦς του. Ἦτο δ' αὕτη ἡ μήτηρ τοῦ Κωνσταντίνου Θαλλείδου, τοῦ ποιήσαντος πλὴν ἄλλων καὶ τὸ κοινότατον ἄλλοτε ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἐρωτικὸν ᾆσμα, τὸν *Θρηνωδὸν τοῦ νεκροταφείου* («Εἰς τὸ ῥεῦμα τῆς ζωῆς μου κλπ.»). Ἀπὸ ἐτῶν τὰ πλεῖστα τῶν ᾀσμάτων τούτων ἔπαυσαν ᾀδόμενα ἐν Σωζοπόλει, ἡ δὲ διάσωσις αὐτῶν ὀφείλεται εἰς τὸ ἰσχυρὸν μνημονικὸν τοῦ θαλεροῦ πρεσβύτου. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ᾄδονται μέχρι τοῦδε συνηθέστατα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει.

Ἐν Σωζοπόλει.

Α΄.

Ἐψὲς βραδὺ κοιμήθηκα 'σὲ μιᾶς ξανθῆς ἀγκάλη,
'σὲ μιᾶς ψηλῆς, 'σὲ μιᾶς λιγνῆς, 'σὲ μιᾶς δαχτανοφρύδας,
ποῦ χε τὸ μάτι σὰν καυκί, τὸ φρύδι σὰ δαχτάνι,
ποῦ χε τὸ ματοτσάμπουρο σὰν τῆς ἐλιᾶς τὸ φύλλο.
Τ' ἀκόμη δὲ κοιμήθηκα, λίγο ὕπνο νὰ πάρω,
ἀκοῦς dὴμ πόρτα καὶ βροντᾷ, dὸγ κράχτη καὶ φωνάζει.
«Ξύπνα, ψηλέ, ξύπνα λιγνὲ κι' ἀγγελοκαμωμένε,
σουμαίνου, ψάλλουν οἱ ἐκκλησιὲς κι' οὖλα τὰ μαναστήρια,
σουμαίνει κι' ἡ ἁγιᾶ Σοφιά, τὸ μέγα μαναστῆρι,
μὲ τετρακόσια σούμαντρα κ' ἑξηνταδυὸ καμπάνες,
κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς, καὶ διᾶκος.
Δεξιὰ μεριὰ ὁ βασιλές, ζερβιὰ ὁ πατριάρχης,
καὶ ψάλλου τὸ Χερουβικὸ καὶ τὴν Τιμιωτέρα.
Καὶ κεῖ ποῦ ψάλλει ὁ παπᾶς καὶ θυμιατίζει ὁ διᾶκος,

φωνὴ τοῖς ἦρτ' ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀγγέλου στόμα.
«Πάψε, παπᾶ, dὴ ψαλμουδιὰ καὶ διᾶκο τὸ θυμιάμα,
γιατ' εἶναι θέλημα θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψῃ».

ΣΗΜ. Παραλλαγαί: *Ἰ. Νικολάου*, ἡ Ὀδησσὸς σ. 317 (Βάρνης). Παναθήναια τ. Θ' σ 78. 79 (Κυνουρίας). *Ἀγ. Θέρου*, Δημοτ. τραγούδια σ. 52. [Περὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως βλ. *K. Krumbacher* ἐν Sitzungsberichten der philos.-philol. u. der hist. Classe d. bayer. Academie d. Wissensch. 1901 σ. 335-6. *Πολίτου*, Παραδόσεις σ. 656. Ἐν τῇ σωζοπολιτικῇ παραλλαγῇ περίεργος εἶναι ὁ συμφυρμὸς ἐρωτικοῦ ᾄσματος, ἐπέχοντος θέσιν πρωτοτυποτάτου προοιμίου, καὶ τοῦ ᾄσματος περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς διακοπῆς τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργίας.—Σ. τ. Δ.].

Β'.

(Κ. Κ.)

Βγῆκε ὁ Νάνες 'ς τὰ βουνὰ κλεφτόπουλα μαζεύει,
τὰ μάζεψε, τὰ σύναξε, τά κανε τρεῖς χιλιάδες,
οὐληνυχτὶς τὰ δίδασκε κι' οὐλημερὶς τὰ λέγει·
«Δὲ θέλω κλέφτες γιὰ τραγιά, κλέφτες γιὰ τὰ κριάρια,
μόν θέλω κλέφτες γιὰ σπαθί, κλέφτες γιὰ τὸ τουφέκι,
τριῶ μερῶ πορπατησιὰ νὰ πάρουμε μιὰ νύχτα,
νὰ πάμε νὰ πατήσουμε τῆς Νικολῶς τὰ σπίτια,
πὤχει τὰ γρόσια τὰ πολλὰ καὶ τ' ἀσημένια πιάτα».
«Καλὸ 'ς dὸ Νάνε πὤφτασε 'ς τῆς Νικολῶς τὰ σπίτια,
πὤχει τὰ γρόσια τὰ πολλὰ καὶ τ' ἀσημένια πιάτα.
—Γρόσια θὰ δώκω τὰ παιδιὰ φλουριὰ τὰ παλληκάρια,
κι' ἀτός μου θέλω dὴγ κερὰ νὰ πάγω 'ς τὴ δουλειά μου».

ΣΗΜ. [Παραλλαγαί: *Κορομηλᾶ*, Ἀνθολογία 1838 σ. 4. *Passow* ἀρ. 30. *Χασιώτου*, Συλλογὴ δημ. ᾀσμ. σ. 96-7 ἀρ. 11 σ. 125-6 ἀρ. 57. *Ἀραβαντιν.* σ. 103-4 ἀρ. 120. —Σ. τ. Δ].

Γ'.

Νά ἤμουν πουλὶ νὰ πέταγα, νά ἤμουνε χιλιδόνι,
νὰ ἤμουν χρυσοφάναρο 'ς τὸγ κάβο τῆς Καλιάκρας,

νά φεγγα καὶ νὰ λόγιαζα τοῦ Ῥούσου dὴν ἀρμάδα,
πῶς κατεβαίνει παίζοντας, ’ς τὰ πρίμα βολτατζάρει,
καὶ εἰς τὰ δευτερόπριμα ὀρτσάρει, δὲ μαϊνάρει,
νὰ εὕρῃ dὸ Τζιτζάερλη, γιὰ νὰ τὸν πολεμήσῃ.
Ἐπῆγε καὶ dὸν εὕρηκε πὸ κὰ πὲ dὴ Καλιάκρα.
«Μπρὲ ψεύτη, μπρὲ Τζιτζάερλη, μπρὲ κλέφτη, μπρὲ κουρσάρη,
ἔβγα νὰ πολεμήσουμε νὰ διοῦμ’ ποιὸς θὰ νικήσῃ».
Μιὰ κανονιὰ dὸν ἔρρηξε, βουλιάζει τὸ καράβι
γιομίζ’ ἡ θάλασσα παννιὰ κι’ ὁ ἄμμος παλληκάρια.

ΣΗΜ. [Τὸ ᾆσμα τοῦτο ἐξιστορεῖ τὴν καταβύθισιν πειρατικοῦ πλοίου, συμβᾶσαν πιθανῶς κατὰ τὴν καταδίωξιν τῶν πειρατῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ ὑπὸ τοῦ ῥωσικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ 1772-1774 (Βλ. *Π. Κοντογιάννη*, Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ῥωσσοτουρκικὸν πόλεμον σ. 281 κέ.) — Σ. τ. Δ].

Δ′.

Ὦ βασιλεῦ τοῦ οὐρανοῦ,
δῶσε με φώτιση καὶ νοῦ,
δῶσε με φωνὴ καὶ μέλος,
διὰ νὰ εἰπῶ τὸ τέλος.
’Σ τοῖς εἰκοστρεῖς τοῦ Ἀπριλιοῦ,
ἀνήμερα τ’ Ἅη Γιωργιοῦ,
ἡ ἀρμάδα ὄξω βγαίνει,
καὶ dὸ Λάμπρο περιμένει.
Καὶ μιὰ φιργάδα ἀπ’ τὴ Τζιά,
πηγαίνει ἀνατολικά,
σαρανταδυὸ εἶν’ τουρκικά,
οὖλο μπαροῦτι καὶ φωτιά.
Πόλεμος μέλει νὰ γένῃ
περισσὸ γαῖμα θὰ τρέξῃ,
θάλασσα θὰ κοκκινίσῃ,
καὶ κορμάκια θὰ γιομίσῃ.
«Μάϊνα, βρὲ Λάμπρο τὰ παννιά.
— Δὲ dὰ μαϊνάρω, βρὲ πασᾶ,
τὰ σπαθιὰ θ’ ἀκονιστοῦνε,
καὶ ’ς τὸμ πόλεμο θὰ βγιοῦνε».
Ῥήχνει dὴμ πρώτη κανονιά,
καὶ τοῖς τρυπάει τὰ παννιά,

ῥήχνει καὶ dὴ δευτερίνα,
καὶ τοῖς παίρνει πλῶρα, πρύμα.
Ὅσ' ἄστρα εἶναι 'ς τὸν οὐρανό,
τόσα σαρίκια 'ς τὸ γιαλό,
τὸ «'Αλλάχ, 'Αλλὰχ» φωνάζουν,
καὶ dὸ Μουχαμέτη κράζουν.

ΣΗΜ. [Τὸ γεγονὸς τῆς καταναυμαχήσεως τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ὑπὸ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη διὰ τῆς φρεγάτας αὐτοῦ Βορείου 'Αθηνας τὴν 23 'Απριλίου 1789 δὲν γινώσκομεν ἄλλοθεν Δὲν πρόκειται δὲ βεβαίως περὶ τῆς πρὸ τοῦ Δυρραχίου νίκης τοῦ Λάμπρου, διότι αὕτη ἔγινε τὴν 15 'Απριλίου, ἄλλως δὲ τὸ ᾆσμα ῥητῶς ἀναφέρει ὅτι ἡ φρεγάτα ἐκπλεύσασα ἐκ Κέω καὶ διευθυνομένη πρὸς ἀνατολὰς συνήντησε τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Κατὰ δὲ τὰ ἑπόμενα ἔτη κατ' 'Απρίλιον δὲν μνημονεύεται ἐπίσης ναυτικόν τι κατόρθωμα τοῦ Κατσώνη, ἄλλως δ' οὗτος τότε εἶχε πλείονα πλοῖα. Πρβλ. *Λελέκου*, 'Επιδόρπιον σ. 35-7. — Σ. τ. Δ.].

Ε΄.

(Κ. Κ.)

Μαῦρο καράβι ἔπλεγε 'ς τὰ μέρη τῆς Κασάνδρας·
μαῦρα παννιὰ τὸ σκέπαζαν καὶ οὐρανιὰ σημαία.
«Μάινα, τὸν λένε, τὰ παννιά, ῥῆξε τοῖς γάμπιες κάτου
—Τράκο, λεβέντες, δώσετε, ἀπίστους μὴ φοβᾶστε,
ἐγώ εἶμ' ὁ Γιάννης τοῦ Σταθᾶ, γαμπρὸς τοῦ Μπουκουβάλα».

ΣΗΜ. [Τὸ ὑπὸ τοῦ ἀτελοῦς τούτου ᾄσματος ἱστορούμενον γεγονὸς εἶναι τοῦ 1807, ἐσφαλμένως δὲ παρὰ Passow τίθεται μεταξὺ τοῦ 1750 καὶ τοῦ 1760. Παραλλαγαί: *Κορομηλᾶ*, 'Ανθολογία, 'Αθ. 1838 σ. 9. *Μανούσου*, Τραγούδια ἐθνικὰ Α' σ. 29 *Passow* ἀρ. 14. *Σάθα*, Τουρκοκρατουμένη 'Ελλὰς σ. 586 *Κ. Παπαρρηγοπούλου*, 'Ιστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τ. Ε' σ. 657 (Β΄ ἐκδ. σ. 683). 'Εβδομὰς 1889 ἀρ. 15 σ. 2. — Σ. τ. Δ.].

ϛ΄.

(Κ. Κ.)

Καράβι τῆς Μονοβασιᾶς, καράβι τῆς 'Ανάπλης,
κάλλιο νὰ σ' εὕρῃ σαγιττιά, πάρα ποῦ σ' ηὗρε μπόρα,

καὶ πῆγες καὶ φουdάρισές 'ς τῆς Χιόνας dὸ λιμνιῶνα,
καὶ dὸγ καραβοκύρη σου Παρασκευᾶ τὸν λένε.
Παίζει καὶ τὸ διολάκιν του, παίζει καὶ τὸ κανόνι,
καὶ μέσα 'ς τὴ Καλονησιὰ κηλάγδησαν τ' ἀηδόνια.
Καὶ οἱ Τουρκοὶ σὰν τ' ἄκουσαν πάνε νὰ τὸν κρεμάσουν,
κάνουν τὸ ἄλμπουρο σταυρὸ καὶ τὸ σκοινὶ γλυστέρα.
Ποιὸς εἶδε καὶ δὲν ἔκλαψε ἐκείνη dὴν ἡμέρα.
Χανούμισσα ἐπρόβαλεν ἀ μὲ τὸ παραθύρι.
«Ἀρόζικε Παρασκευᾶ, ἔτσι ταν τὸ γραφτό σου,
ἀπ' τὰ τραβούδια τὰ πολλὰ νὰ κρεμαστῇς ἀτός σου».

Ζ΄.

(Κ. Κ.)

Πολὺ καλὰ τὸν ξέρετε αὐτὸ dὸ μπάρμπα-Γιώργη,
ἀπὸ μικρὸς 'ς τὰ γράμματα κι' ἀπὸ μικρὸς 'ς τὴ πράξη,
τώρα 'ς τὰ γεροdάματα γένηκε πρῶτος κλέφτης.
Οὖλα τὰ κάστρα πάτησε κι' οὖλα τὰ μαναστήρια,
τοῦ Βαλαάμου τὸ κελλὶ δὲ μπόρ' ἆ τὸ πατήσῃ,
ποὖχε dὴμ πέτρα ῥιζιμιά, πετροθεοχτισμένο.
Τριγύρου γύρου τριγυρνᾷ dὸ dρόπο δὲν εὑρίσκει,
πάγει 'ς τὴμ πόρτα καὶ βροdᾷ, 'ς τὴ σκάλα καὶ φωνάζει.
«Καλόγερ', ἔλα ἄνοιξε, νὰ μᾶς ξεμολογήσῃς,
ἔχουμε κ' ἕνα ἄρρωστο νὰ μᾶς τὸν κοινωνήσῃς,
ἀφ' οὗ σὲ τάξω τ' ἅρματα κ' ἐννιὰ χιλιάδες γρόσια,
κι' ὅσα σκαλιὰ θὰ κατεβῇς τόσα φλουριὰ θὰ πάρῃς».
Κατέβηκ' ὁ καλόγερος νὰ πά' νὰ τοῖς ἀνοίξῃ,
ἀπ' τὰ μαλλιὰ τὸν ἅρπαξε, παίρνει dὴγ κεφαλή dου.

ΣΗΜ. Τὸ ὑπόλοιπον δὲν ἐνθυμεῖται ὁ κ. Κλωνῆς, εἰμὴ μόνον ὅτι μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐκ τῆς Μονῆς ἁρπαγέντων:

«Παίρνει (καὶ) τὸ δισκοπότηρο ποῦ κοινωνοῦν ὁ κόσμος».

Στ. 5. Ἐνταῦθα πρόκειται ἀναμφιβόλως περὶ τῆς ἐν τοῖς Μετεώροις μονῆς Βαρλαάμ.

Η΄.

(Κ. Κ.)

Οὖλες οἱ μάννες θλίβουνται, κι' οὖλες παρηγοριοῦνται,
τοῦ Γιώργ' ἡ μάννα θλίβεται, παρηγοριὰ δὲν ἔχει.

Ἤσ τὸ παραθύρι κάθεται, τοῖς κάμπους ἀγναντεύει,
'ς οὖλο dὸγ κόσμο ξαστεριά, 'ς οὖλο dὸγ κόσμο ἥλιος,
'ς τὰ ῥιζοβούνια καταχνιά, 'ς τὰ ῥιζοβούνια χιόνια,
κάνει τὰ χιόνια τὰ πολλὰ καὶ dὸ βαρὺ χειμῶνα.
Κάθεται καὶ μοιρολογᾷ dὸ γιό dης dὸ Γιωργάκη.
«Κάμου dὸ γιό μου πιάσανε οἱ ἄπιστοι Λαλιῶτες».

ΣΗΜ. [Τοῦ ᾄσματος τούτου περὶ τοῦ φόνου τοῦ καπετὰν Γιώργη τοῦ Γιαννιᾶ ἢ Ντελῆ-Γεώργη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Λάλα (κατὰ τὸ 1806;) φέρονται ἱκαναὶ τὸν ἀριθμὸν πελοποννησιακαὶ παραλλαγαί. Βλ. καὶ *Passow* ἀρ. 179. *Ἠλία Χριστοφίδου*, Ὠδαὶ ἡρωϊκαὶ καὶ ἐρωτικαί, ἐν Πειραιεῖ 1838 σ. 9-11. — Σ. τ. Δ.].

Θ΄.

Ἀρρώστησα, μαννά μ', ξαρρώστησα 'ς τὴ φυλακὴ ὁ καιμένος,
'ς τ' Ἀνάπλι, τὸ Βουλευτικό, μέσα 'ς τὸ Παλαμῆδι,
σάπισε τὸ κορμάκι μου καὶ τὸ δεξί μου χέρι.
Περικαλῶ τὴν Παναγιὰ καὶ τὸν Θεὸ δοξάζω,
νὰ γιάνῃ τὸ κορμάκι μου καὶ τὸ δεξί μου χέρι,
νὰ ζώσω τὸ λαφρὺ σπαθὶ καὶ τὸ βαρὺ τουφέκι,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνὰ καὶ δίπλα τὰ λαγκάδια,
καὶ νὰ σφυρίξω κλέφτικα νὰ μαζωχτοῦν οἱ κλέφτες,
γιὰ ναὕρω τοῖς συντρόφους μου, τοῖς Κολοκοτρωναίους.
Καβάλλα πάν' 'ς τὴν ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυνοῦνε,
καβάλλα παίρν' ἀντίδωρο πὲ τοῦ παπᾶ τὸ χέρι,
καβάλλα πῆγαν κ' ἔκατσαν σὲ μαρμαρένι' ἁλῶνι,
κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγε, κ' ἕνας τὸν ἄλλον λέγει.
«Ἐψὲς εἶδα 'ς τὸν ὕπνο μου, εἶδα 'ς τὸν ὄνειρό μου,
ξερὸ ποτάμι πέρναγα καὶ πέρα 'δὲν ἐβγῆκα,
ἔπεσε τὸ φεσάκι μου κ' ἡ φοῦντα τοῦ σπαθιοῦ μου.
Ξήγα τ', Ἀντώνη, ξήγα το, τὸ ὄνειρο ποῦ εἶδα».
—Τὸ φέσι εἶν' ἡ μάννα σου, ἡ φοῦντα ἡ ἀδρεφή σου,
κι' αὐτὸ τὸ ξεροπόταμο θὰ εἶναι οἱ ἐχθροί σου».

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴ τῶν ᾀσμάτων ἐν συλλογῇ *Πολίτου* (ὁ γέρων Κολοκοτρώνης τ. Β΄ σ. 123-9 ἀρ. 13-17). — Σ. τ. Δ.].

Ι΄.

Ὡς τὸ κακὸ ποῦ γένηκε φέτο τὸ καλοκαῖρι
ποῦ γένηκ' ἕνας πόλεμος, ἕνα βαρὺ σεφέρι,

κλεῖσαν οἱ δρόμοι τοῦ Μοριᾶ, κλεῖσαν καὶ τὰ dερβένια,
κλαῖνε οἱ μάννες γιὰ παιδιὰ καὶ τὰ παιδιὰ γιὰ μάννες,
κλαῖνε τ' ἀχούρια γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιὰ γιὰ Τούρκους,
κλαῖνε καὶ τρεῖς χανούμισσες καὶ τρεῖς χανουμοποῦλες·
ἡ μιὰ κλαίει dὸν ἄdρα dης κ' ἡ ἄλλ' dὸν ἀδελφόν της,
κ' ἡ τρίτη ἡ μικρότερη κλαίει dὸν Κιαμὴλ-μπέη.
«Κιαμὴλ-μπεή μου ξακουστέ, καὶ πολυαξακουσμένε,
ποῦ εἶσαι 'ς τὴ Τροπολιτσὰ πύργος θεμελιωμένος».
Τρίτη dὸν ἦρτεν ἡ γραφὴ μὲ τρεῖς μεριὲς καμένη,
νύχτα σελλώνει τ' ἄλογο, νύχτα τὸ καλλιβώνει
βάζει μαλαμοπέταλα καὶ τὰ καρφι' ἀσημένια,
καὶ τὰ ζεγκιὰ τοῦ ἀλογιοῦ μαλαμοκαπνισμένα,
καὶ λέγει dὴ χανὴμ-dουdοὺ καὶ dὴ χανὴμ-Σουλτάνα·
Καλὰ νὰ ἔχῃ τὰ παιδιά, τὰ ἔρμα τὰ σαράγια,
ὅσο νὰ πάγῃ καὶ νἀρθῇ καὶ πίσου νὰ γυρίσῃ.

ΣΗΜ. [Παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος τούτου βλ. ἐν τῇ συλλογῇ *Πολίτου*, ὁ γέρων Κολοκοτρώνης τ. Β' σ. 175-181 ἀρ. 57-61. *Λελέκου*, Ἐπιδόρπιον σ. 39. — Σ. τ. Δ.].

ΙΑ'.

(Κ. Κ.)

Τρίτη Τετράδη μιὰ βραδειά,
βγαίνει ὁ Μιαούλης 'ς τὰ παννιά,
σὰ Πέφτη ξημερώνει,
τ' Ἀμάλθου ἀνταμώνει,
καὶ τὸν ῥωτάει καὶ αὐτόν,
ποῦ εἶν' ἡ ἀρμάδα τῶν Τουρκῶν.
«'Σ τὴ Χίο ἀραμένη,
'ς τοῦ Τσανταρλῆ τὰ μέρη
—Ὅρκο θὰ κάμω 'ς τὸ σταυρό,
πρῶτο καράβι ποῦ θὰ βρῶ,
ἢ μπρίκι ἢ φιργάδα,
ἢ ὅλη dὴν ἀρμάδα».
Καὶ μιὰ φιργάδα φοβερή,
ἦdανε τοῦ Μεμεdαλῆ,
σὰν πάπια κολυμπάει,
dὸ στόλο κυνηγάει.
Καὶ οἱ Γραικοὶ τὴν τριγυρνοῦν,

στέκουν καὶ τὴν παρατηροῦν,
πῶς νὰ τὴν διορθώσουν,
μπουρλότο νὰ τὴν δώσουν.
Δύο μπουρλότα τὴν κολλοῦν,
κ' εὐτὺς φωτιὰν ἐπῆρε,
κατὰ διαβόλου πῆγε.
Κι' ὁ καπετάνιος τὸ σκυλί,
πετάχτηκε σὰν τὸ πουλί,
'ς τὸ πέλαγος εὑρέθη,
μὲ τοὺς Γραικοὺς μπερδεύθη·
«Σὰν dὴ φιργάδα ποῦ χα γώ,
'ς οὗλα τὰ ἔθνη πολεμῶ,
νά χα καὶ γκεμιτζῆδες,
τρακούσιους Τσαμτσαλῆδες».

ΣΗΜ. Τσαμτσαλῆδες οἱ Ὑδραιοσπετσιῶται παρ' Ὀθωμανοῖς. [Παραλλαγή: *Λελέκου*, Ἐπιδόρπιον σ. 59-60.—Σ. τ. Δ.].

ΙΒ'

Τρία πουλάκια κάdασι, τὰ τρι' ἀράδ' ἀράδα,
τὰ δυὸ τρῶνε καὶ πίνουνε, τὸ τρίτο συλλογειέται
«Πῶς νὰ τ' ἀνέβω τὰ βουνά, τὰ ἀψηλὰ Μπαλκάνια.
Κάνε βοριᾶς τὰ κυνηγᾷ, κάνε χιονιᾶς τὰ δέρνει».
Οὔτε ἀγέρας τὰ κρατεῖ, οὔτε χιονιὰ τὰ πιάνει,
μόνε τοῦ Ῥούσου τὸ σπαθί, τοῦ Ῥούσου τὸ τουφέκι.
Παίρνουν dὸ δρόμο τὸ δρομὶ dὴ στράτα καὶ πηγαίνουν·
τὰ πῆγαν κ' ἔχτισαν φωλιὰ μέσα 'ς τὸγ καλαμιῶνα,
δῶκαν dὸγ καλαμιὸ φωτιὰ καὶ κάηκ' ἡ φωλιά dους.
Τὰ πῆρε τὸ παράπονο κι' ἀρχίνησαν νὰ κλαῖνε,
καὶ πῆγαν κ' ἔχτισαν φωλιὰ κάτου 'ς τὸ περιγιάλι.
Τὰ πῆρ' ὁ νότος κι' ὁ βοριᾶς κ' ἡ ἄγρια dραμουdάνα,
ἐφούσκουσεν ἡ θάλασσα καὶ πῆρε dὴ φωλιά dους.
Τὰ πῆρε τὸ παράπονο κ' ἡ ἐντροπὴ τοῦ κόσμου
καὶ πῆγαν κ' ἐπροσκύνησαν τοῦ Ῥούσου τὸ τουφέκι.

ΙΓ'.

Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ μικροκωσταντῖνος,
μικρὸς ἐμάθε τὸ σπαθί, μικρὸς καὶ τὸ κοντάρι,

μικρός, μικρὸς καυκήστηκε κανείνα δὲ φοβᾶται,
οὔτε Τουρκό, οὔτε Ῥωμιό, οὔτε dὸ βασιλέα.
Βασιλοποῦλα πρόβαλε νὰ μὲ τὸ παραθύρι·
«Σώπα, σωπά, κῦρ Κωσταντή, καὶ μὴ πολυκαυκειέσαι,
κι' ὁ βασιλὲς γεράκια χει, καὶ στέρνει καὶ σὲ πιάνει».
Διαλαλητάδες ἔβγαλε 'ς ὅλα τὰ κανdηλίκια.
«Ποιὸς εἶν' ἀξιὸς καὶ δυνατὸς dὸ Κωσταντὴ νὰ πιάση».
Κανεὶς καὶ δὲν εὑρέθηκε πὲ τοῖς ἀdρειωμένους,
μόνε τῆς χήρας ὁ νυγιός, τῆς χήρας ὁ Γιαννάκης·
«Ἐγώ εἰμ' ἄξιὸς καὶ δυνατὸς dὸ Κωσταντῆ νὰ πιάσω.
Δῶσ-με-τε χίλιους ἀπὸ μπρὸς καὶ χίλιους ἀπὸ πίσου
καὶ χίλιους πὲ τὰ πλάγια μου, dὸ Κωσταντὴ νὰ πιάσω».
Τὸν δώνουν χίλιους ἀπὸ μπρὸς καὶ χίλιους ἀπὸ πίσου
καὶ χίλιους πὲ τὰ πλάγια dου, dὸ Κωσταντὴ νὰ πιάση.
Παίρνει dὸ δρόμο τὸ δρομὶ dὴ στράτα καὶ πηγαίνει.
Dὴ στράταν ὅπου πήγαινε dὸ Θιὸ περικαλοῦσε.
«Θεγέ με, κι' ἄς dὸν εὕρισκα dὸ Κωσταντὴ 'ς τὴγ κλίνη,
καὶ τὸ σπαθίν dου 'ς τὸ σπαθᾶ, dὸ μαῦρον dου 'ς τοῖς κάμπους».
Ἐτσὶ ποῦ παρακάλεσεν, ἐτσὶ πῆγε dὸν ηὗρε·
καὶ τὸ σπαθίν dου 'ς τὸ σπαθᾶ καὶ τ' ἄλογο 'ς τοῖς κάμπους.
κ' ἡ σκύλλα ἡ τσαποδοdοῦ, 'ς τοῖς ἅλυσες δεμένη.
Χίλιοι τὸν πιάνουν ἀπὸ μπρὸς καὶ χίλιοι ἀπὸ πίσου,
καὶ χίλιοι πὲ τὰ πλάγια dου dὸ Κωσταντὴ καὶ δένουν.
Ἐρράψαν τὰ ματάκιαν dου μ' ἐννιὰ λογιῶ μετάξι,
ἐδέσαν καὶ τὰ χέριαν dου μ' ἐννιὰ κάτι' ἅλυσίδα,
ἐβάλαν καὶ 'ς τοῖς πλάτες του τοῦ μύλου τὸ λιθάρι.
Καὶ κεῖνος πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο εἶπε·
«Παντοῦ νὰ μὲ γυρίσετε, 'ς οὗλα τὰ κανdηλίκια,
μόνε πὲ τῆς βασίλισσας, π' ἐκεῖ μὴ μὲ περάστε».
Καὶ κεῖνοι τὸν ἐπέρασαν πὲ τῆς βασιλοπούλας,
καὶ κείνη πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο εἶπε.
«Δέ σ' ἔλεγα, κῦρ Κωσταντή, νὰ μὴ πολυκαυκειέσαι,
κι' ὁ βασιλὲς γεράκια χει καὶ στέρνει καὶ σὲ πιάνει;»
Δακρύσαν τὰ ματάκιαν dου, κόπηκε τὸ μετάξι,
τινάξε καὶ τὰ χέριαν dου, κόφτει dὴν ἅλεσίδα,
χυμίξε καὶ τοῖς πλάταις dου, ἐπέσε τὸ λιθάρι,
καὶ τὸ σπαθίν dου ἅρπαξε 'ς τὴ μέση dους καὶ μπαίνει.
'Σ τὸ σέμπα χίλιους ἔκοψε, 'ς τὸ ξέβα δυὸ χιλιάδες,
καὶ 'ς τὸγ καλὸ dὸ γυρισμὸ δὲν ηὗρε τί νὰ κόψῃ,
μόνε τῆς χήρας dὸν υἱὸ dὸ μοναχο - Γιαννάκη,

τὸ ἕνα φτί dου ἔκοψε καὶ dόνε παραγγέρνει·
«Σύρε καὶ πέ dὸ βασιλὲ καὶ dὴ βασιλοποῦλα,
σὰν ἔχουν κι' ἄλλα πρόβατα νὰ στείλ' νὰ τὰ κουρέψω».

ΣΗΜ. Παραλλαγαὶ Καρπάθου, ἐν Ζωγραφ. ἀγῶν. τ. Α΄ 282 ἀρ. 8, Νισύρου σ. 399 ἀρ. 20. [Τὸ ἀκριτικὸν ᾆσμα τοῦ Πορφύρη, οὗ πάμπολλαι φέρονται παραλλαγαί· καρπαθιακή, πλὴν τῆς ἀνωτέρω μνημονευομένης, ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 297-8 καὶ νισυριακὴ ἐν ΚΠ. ἑλλ. φιλ. συλλ. τ. ΚΒ΄ σ. 55. — Σ. τ. Δ.].

ΙΔ΄.

Ὁ Γιάννης ὁ μικρότερος, κι' Ἁλέξης ὁ μεγάλος
καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουν,
κι' ἀντάμα ξεφαντώνουνε καὶ γλυκοχαιρετειοῦνται,
κι' ἀντάμα χουν τοῖς μαύρους τους 'ς ἕνα στάβλο δεμένους.
Τοῦ Γιάννη τρώει τὰ σίδερα, τ' Ἀλέξη τὰ λιθάρια,
καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὰ δέντρα ξεριζώνει.
Καὶ κεῖ ποῦ τρώγαν κ' ἔπιναν καὶ γλυκοχαιρετειῶνταν,
φωνὴ τοῖς ἦρτ' ἐξ οὐρανοῦ κι' ἀπὲ ἀγγέλου στόμα·
«Ἐσεῖς τρῶτε καὶ πίνετε καὶ γλυκοτραβουδᾶτε,
Σαρατσανοὶ σᾶς πλάκωσαν καὶ πῆραν τοῖς καλές σας·
πῆραν τοῦ Γιαννη dὴγ καλή, τ' Ἀλέξη dὴ γεναῖκα
καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου dὴ ῥεβωνιαστική dου».
Ὁ Γιάννης κόφτει πέταλα, κι' Ἁλέξης καλλιβώνει,
καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο βρίσκεται καβαλλάρης.
«Σύρε, σύρε, Βλαχόπουλο, νὰ πᾶς νὰ τοῖς ἐφέρῃς,
σὰν εἶναι χίλιοι σφάξε τους, σὰν εἶναι δυὸ χιλιάδες,
σὰν εἶναι τρεῖς καὶ τέσσερις, στεῖλε καὶ μᾶς χαμπάρι».
Δώνει dὸ μαῦρο dου βιτσιά, 'ς τὸ δρόμο καὶ πηγαίνει·
dὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, dὴ στράτα ποῦ πηγαίνει,
γλέπει dὸ κάμπο πράσινο κι' ἀμέτρητα τσαdήρια.
Στέκει καὶ συλλογίζεται καὶ μὲ dὸ νοῦ dου λέγει·
«Νὰ πάγω πίσου dρέκουμαι, νὰ πάγω μπρὸς φοβοῦμαι».
Κι' ὁ μαῦρος πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο λέγει·
«Ὅσους θὰ κόψῃ τὸ σπαθί, τόσους θὲ νὰ πατήσω».
Δώνει dὸ μαῦρον του βιτσιὰ καὶ 'ς τὴν Τουρκιὰ ἐμπαίνει.
'Σ τὸ ἔμπα χίλιους ἔκοψε, 'ς τὸ ξέβα δυὸ χιλιάδες,
καὶ εἰς τὸ ξαναγύρισμα δὲν ηὗρε τί νὰ κόψῃ.
Παίρνει τοῦ Γιάννη dὴγ καλή, τ' Ἀλέξη dὴ γεναῖκα,

καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο dὴ ῥεβωνιαστικήν του.
Dὸ δρόμον ὅποῦ πήγαινε, dὴ στράτα ποῦ περπάτειε,
ἄνθρωποι dὸν ἀπάντησαν, βαριὰ τοῖς ἐξετάζει·
«Σὰν εἶστε φίλοι, φύγετε, ἐχθροὶ ἐμπρὸς σταθῆτε,
ὁ μαῦρος μου ἐμέθυσεν ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὸ αἷμα».

ΣΗΜ. Ἄλλη σωζοπολιτικὴ παραλλαγὴ ἔχει τὰς ἑξῆς διαφοράς·

Στ. 1. Ὁ Γιάννης ὁ Σαρακιανός, κι' Ἀλέξης ἀdρειωμένος.
Στ. 4. σὲ μιὰ τάβλα δεμένους.
Στ. 12. πῆραν καὶ τοῦ Βλαχοπούλου.
Στ. 14. Βλ. τὸ ἄλογο σελλώνει.
Στ. 15. Σύρε, σύρε, Βλαχόπουλο, 'ς τὴ βίγγλα νὰ βιγγλίσῃς,
σὰν εἶναι δέκα καὶ κατὸ κόψε τους μοναχός σου,
σὰν εἶναι περισσότεροι, ἔλα νὰ πάμ' ἀντάμα».
'Σ τὴ βίγγλα ἐνεβίγγλισε σὰ πεινασμένος λύκος,
δὲ γλέπει δέκα κ' ἑκατό, μόν' γλέπει χιλιάδες,
νὰ πάγῃ πίσου dρέπεται, νὰ πάγῃ μπρὸς φοβᾶται,
καὶ τὸ σπαθίν του ῥώτησε, νὰ διοῦμε τί τοῦ λέγει·
«Ἐσὺ σπαθί μου διμισκὴ καὶ λαμπαδοχυμένο,
δύνασαι, μάτια μ', δύνασαι, νὰ κόψῃς τόσους Τούρκους;
—Δύναμ', ἀφέντη μ', δύναμαι, νὰ κόψω κι' ἄλλους τόσους,
μόν' τ' ἄλογό σου ῥώτησε, νὰ διοῦμε τί σοῦ λέγει.
—Ἐσύ, μαῦρε μου, δυνατέ, ἄξιε κι' ἀντρειωμένε,
δύνασαι, μάτια μ', δύνασαι, νὰ πλέξῃς μέσ' 'ς τὸ αἷμα;
—Δύναμ', ἀφέντη μ' δύναμαι, νὰ πλέξω μέσ' 'ς τὸ αἷμα,
μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ κόκκινο μαντῆλι
μὴν τύχως τάχα καὶ ῥιχτῶ μέσ' σὲ βαθὺ χαντάκι».
Στ. 25— Δώνει dὸ μαῦρον του βιτσιὰ καὶ 'ς τὴ Τουρκιὰ ἐμπαίνει.
«Ποῦ εἶσαι, βρὲ Γιάννη μ' ἀδελφὲ κι' Ἀλέξ' ἀdρειωμένε,
παραμερίστε ἀπὸ μπρὸς καὶ πίσου μου σταθῆτε,
θολῶσαν τὰ ματάκια μου, μάτωσε τὸ σπαθί μου,
καὶ θὰ σφαγῶ καὶ μόνος μου, νὰ πάρ' τὴν κεφαλή μου».

— Παραλλαγὴ ἠπειρωτικὴ ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 66 ἀρ. 15 *Ἀγ. Θέρου*, δημοτ. τραγούδια σ. 52. [Περὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἀκριτικοῦ τούτου ᾄσματος καὶ τῆς συναφείας αὐτοῦ πρὸς τὸ ᾆσμα τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου βλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, τὸ ᾆσμα τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου ἐν τῷ περιοδικῷ Ἀκρίτᾳ 1904 τ. Α' σ. 121 κέ. Παραδόσεις σ. 745. — Σ. τ. Δ.].

ΙΕ΄.

Τοῦ Κωσταντῆ ἡ ἀδελφή.

(Συμπληρωθὲν καθ' ὑπαγόρευσιν Κ. Κ.)

Ὅταν ἐστήθ' ὁ οὐρανὸς κ' ἐθεμελιώθ' ὁ κόσμος,
καὶ ἔχτισε dὴ θάλασσα τριγύρου γύρου μ' ἄμμο,
τοῦ Κωσταντῆ ἡ ἀδελφή, ἡ πολυαξακουσμένη,
'ς τοῖς οὐρανοὺς στήνει παννί, 'ς τοῖς κάμπους μασουριάζει,
ὅσ' ἄστρα εἶναι 'ς τὸν οὐρανό, τόσες θωριὲς τὸ κάνει,
ὅσα χορτά εἶναι 'ς τὴ γῆ, τόσα ῥένια τὸ κάνει,
συρμά ἤτανε τὸ φάδι dης, μετάξι τὸ στουμόνι,
σύρμα καὶ τὸ διαζούdανε, μετάξι καὶ τὸ βγάζει,
μὲ τετρακόσια κάρουλα, μ' ἑξῆντα δυὸ βατάλους,
μὲ δεκοχτὼ πατήτριες, μὲ δεκοχτὼ σαγίττες,
μ' ἑξῆντα πέντε ἀργαλειά, μ' ἑξῆντα δυὸ μιτάρια,
μὲ εἴκοσι ξυλόχτενα, καὶ κεῖνα συρματένια.
Κι' ἀνάμεσα 'ς τὸ πέλαγος στήνει λάκκο καὶ φαίνει.
Κελαγδισμὸς τῶν καρουλιῶν κι' ὁ χτύπος τοῦ βατάλου,
τῆς κόρης ἡ ψιλὴ φωνὴ dὸν ἥλιο σκανταλίζει·
«Ἐσὺ ἥλιε μ', ὅταν θὰ βγῇς μαραίνεις τὰ χορτάρια,
κ' ἐγώ, ἥλιε μ', ὅταν θὰ βγιῶ μαραίνω παλληκάρια».
Τοῦ Ῥήγα υἱὸς κατέβαινε νὰ μὲ τοῦ σεφεριοῦν dου,
dὸν ἥσκιο ἥσκιο πορπατεῖ, τὸ μονοδέντρι πάγει,
μήν τ' ἀσκημίσ' ὁ κορνιαχτός, μὴν τὸ μαυρίσ' ὁ ἥλιος.
Dὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, τ' ἀργιὸ τὸ μονοπάτι,
ἀκούει τὴγ κόρ' ποῦ τραβουδεῖ καὶ φαίνει τὸ παννίν της,
κοντοκρατεῖ dὸ μαῦρον dου, dὴγ κόρη συντυχαίνει.
«Κορή μ', ποῦ φαίνεις τὸ παννὶ καὶ τραβουδεῖς dὸν ἥλιο,
ἔλα γένου συdέκνισσα γιὰ νὰ μὲ στεφανώσῃς».
Καὶ κείνη πιλογήθηκε, 'ς τὸ υἱὸ τοῦ Ῥήγα λέγει.
«Πρῶτα θὰ πάγω σπίτι μας, dὴ μάννα μ' νὰ ῥωτήσω,
κ' ὕστερα θἄρτω νὰ σὲ πῶ συdέκνισσα ἂν γένω».
Κι' ἀπέκει πῆγε σπίτι dους, dὴ μάννα dης ξετάζει,
σὰν εἶναι μὲ dὴ γνώμῃ dης νὰ πὰ νὰ στεφανώσῃ.
Κ' ἡ μάννα dης σὰν τ' ἄκουσε dήνε προσωποδέρνει.
«Μωρὴ σκυλά, μωρ' ἄνομη, κ' Ἑβραίσας θεγατέρα,
τοῦ Ῥήγα υἱὸς σὲ ζήτησε συdέκνισσα νὰ γένῃς,
καὶ κόμα ἦρτες καὶ ῥωτᾷς τὰ τί θὰ σ' ὁρμηνέψω;
—Δὲν ἔχω πόδια νὰ σταθῶ, dὴγ κεφαλὴ νὰ κλίνω,

δὲν ἔχω χεροκάλαμα ν' ἀλλάξω δαχτυλίδια».
Ἔκατσε καὶ στολίστηκε τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες·
βάνει dὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στῆθος,
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ τὸ βάνει ματοφρύδι,
καὶ τ' ἄστρο τοῦ αὐγερινοῦ τὸ βάνει δαχτυλίδι.
Π' ἐκεῖ τὴν παίρν' ἡ μάννα dης 'ς τὴν ἐκκλησιὰ καὶ πάνε,
καὶ σὰν τὴν εἶδεν ὁ παπᾶς καὶ οἱ καλοναρχᾶδες,
ἐχάσανε dὴ ψαλμουδιά, χάσαν καὶ τὸ βαγγέλιο.
«Ψάλτε, παπᾶδες, ψάλλετε, καὶ σεῖς καλοναρχᾶδες,
τὰ κάλλη ὁ θιὸς μὲ τά δωκε, τὰ νούρη ἡ μαννά μου».
Καὶ τότε λέγει κι' ὁ γαμπρός, ὁ υἱὸς τοῦ Ῥήγα λέγει·
«Παπᾶ, σὰν εἶσαι χριστιανὸς καὶ σεῖς καλοναρχᾶδες,
γυρίσετε τὰ στέφανα πὰ 'ς τὴ συdεκνοποῦλα».
Καὶ γύρισαν τὰ στέφανα πὰ τὴ συdεκνοποῦλα
καὶ γένκ' ἡ νύφη σύdεκνος καὶ ἡ κουμπάρα νύφη.
Ἂς εἶνε γειά σας καὶ χαρά.

ΣΗΜ. Ἐν ταῖς παραλλαγαῖς, ἃς παρ' ἄλλων Σωζοπολιτῶν ἤκουσα, παρελίποντο οἱ στίχοι 5-7 καὶ 24 μέχρι τέλους. Ἐτελείωνον δ' αὗται διὰ τῶν ἑπομένων:

«Κόρη μ', δὲ ῥεβωνιάζεσαι, κόρη μ', γιὰ δὲμ παντρεύεις,
κ' ἐγὼ νὰ γένω σύdεκνος γιὰ νά σε στεφανώσω·
νὰ βάλω στέφανα χρυσᾶ λαμπάδες ἀσημένιαις
καὶ τὰ σιταροκρίθαρα καὶ κεῖνα διαμαντένια».

Μερικοὶ δὲ τραγουδισταὶ ἐσυνέχιζον τὸ ᾆσμα μετὰ τὸν 12 στίχον διὰ τῆς ἀμέσως κατωτέρω δημοσιευομένης παραλλαγῆς. Παρά τινος δὲ γραίας ἤκουσα παραλλαγὴν διαφέρουσαν ἐν πολλοῖς τῶν δημοσιευομένων, ἣν ἴσως προσεχῶς δυνηθῶ νὰ καταγράψω. Ἐν ταύτῃ οἱ στ. 18 κέ. ἀντικαθιστῶνται διὰ τῶν ἑπομένων:

Τοῦ Ῥήγα γιὸς κατέβαινε μὲ δυὸ μὲ τρεῖς φιργάδες.
Ἀκούει dὴγ κόρ' ποῦ τραβουδεῖ καὶ φαίνει τὸ παννί dης.
«Κόρη μου, δός με φίλημα καὶ πᾶρε μιὰ φιργάδα».

καὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς φιργάδας ἐπαφήνει εἰς τὴν θέλησιν τῆς κόρης. Περὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ προκειμένου ᾄσματος βλ. Λαογραφ. σ. 383-4. Περὶ δὲ τῶν δύο πρώτων στίχων βλ. *Πολίτου*, περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων σ. 8.

ΙϚ΄.

(Παραλλαγὴ τοῦ ἀνωτέρω).

Καὶ κεῖ ποῦ φαίνει τὸ παννί, καὶ ῥήχνει dὴ σαΐττα,
θυμήθηκε dὴ λεβεντιὰ καὶ τὸ βαρὺ τουφέκι,
βάνει ἀντρίκια φορεσιὰ καὶ μὲ τοῖς κλέφτες πάγει.
Κανεὶς καὶ δὲν τὴν γνώρισε πὲ τοῖς ἀντρειωμένους.
Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακή, μιὰμ πίσημος ἡμέρα,
βγῆκαν νὰ παίξουν τὸ σπαθί, νὰ ῥήξουν ’ς τὸ σουμάδι.
Καὶ κεῖ ποῦ παιζε τὸ σπαθὶ κ’ ἔρρηχνε ’ς τὸ σουμάδι
ἔσπασε τ’ ἀργυρὸ κομπὶ καὶ φάνκε τὸ βυζίν της.
Ὅσοι τὸ εἶδαν τρόμαξαν κι’ ὅλοι ἐφοβηθῆκαν,
κ’ ἕνα μικρὸ κλεφτόπουλο τὸ γλέπει καὶ γελάει.
«Τ’ ἔχεις, βρὲ βλάμη, καὶ γελᾶς, τ’ ἔχεις καὶ χαμογλέπεις;
—Εἶδα dὴ μπούλια π’ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι βγῆκε,
εἶδα καὶ τὸ βυζάκιν σου ποῦ στράφτει σὰν dὸν ἥλιο».

ΣΗΜ. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ᾄσματος τούτου φέρεται καὶ ἄλλως ἐν τῇ ἑπομένῃ παραλλαγῇ.

Ποιὸς εἶδε ἥλιο τὸ βραδύ, κι’ ἀστρὶ τὸ μεσημέρι,
ποιὸς εἶδε κόρη λιγερὴ σὲ κλεφτικο λημέρι,
νά χῃ ἀσημένιο τὸ σπαθί, τουφέκι καρυοφύλλι,
νά χῃ καὶ τὸ πιστόλι της μαλαμοκαπνισμένο,
γελέκι χρυσοκέντητο, μεταξωτὸ ζουνάρι;
Δώδεκα χρόνους δούλεψε ’ς τοῖς κλέφταις καπετάνιος,
κανεὶς καὶ δὲν τὴν γνώρισεν ἀπὸ dὴ συdροφιάν της.
Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακή, μιὰμ πίσημος ἡμέρα,
βγῆκαν νὰ παίξουν τὸ σπαθί, νὰ ῥήξουν ’ς τὸ σουμάδι.
Καὶ κεῖ ποῦ παίζαν τὸ σπαθί, καὶ ῥήχναν ’ς τὸ σουμάδι,
ἔσπασε τἀργυρὸ κομπὶ καὶ φάνκε τὸ βυζίν της.
Ὅσοι τὸ εἶδαν τρόμαξαν, κ’ ὅλοι ἐφοβηθῆκαν,
μόν’ τὸ μικρὸ κλεφτόπουλο τὸ βλέπει καὶ γελάει
«Τ’ ἔχεις, βρὲ βλάμη, καὶ γελᾷς, τ’ ἔχεις καὶ χαμογλέπεις;
—Εἶδα dὴμ πούλια πὤστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐβγῆκε,
εἶδα καὶ τὸ βυζάκι σου, ποῦ ’ν’ ἄσπρο σὰ μπαμπάκι.
—Σώπα, σώπα, κλεφτόπουλο, καὶ μὴν τὸ πολογιάζῃς,
θὰ σὲ φορέσω τὸ σπαθί κεφάλαιο θὰ σὲ κάνω.
—Δὲ θέλω γὼ κεφάλαιο, οὔτε καὶ τὸ σπαθί σου,
μόν’ θέλω τὸ κορμάκι σου καὶ τἆσπρο τὸ βυζί σου».

ΣΗΜ. [Ὁ κύκλος τῶν ᾀσμάτων τῆς ἀνδρειωμένης κόρης (Passow ἀρ. 174-6. 587), τῶν ὁποίων παμπληθεῖς φέρονται παραλλαγαί, ἐν ὀλίγαις μόνον ἔχει ἁπλῆν τὴν ὑπόθεσιν, συνισταμένην εἰς τὴν ἐν ἀθλητικῷ ἀγῶνι ἀποκάλυψιν τοῦ φύλου ταύτης, ἐν δὲ ταῖς πλείσταις συμφύρονται ἐπεισόδια ἄλλων κύκλων ᾀσμάτων, προπάντων ἀκριτικῶν. Τὰ ἐπεισόδια ταῦτα εἶναι: α') Τὸ τῆς πάλης πρὸς Τοῦρκον. β') Τὸ τῆς διώξεως ὑπὸ Σαρακηνοῦ ἢ Τούρκου ἢ Φράγκου, τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς παραδόσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἁγίου εἰς τὸν διώκτην, ὅστις βαπτισθεὶς τὴν νυμφεύεται. γ') Τὸ τοῦ κάστρου τῆς Ὡριᾶς. δ') Τὸ τοῦ φόνου ἀδελφοῦ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ του ἀγνοοῦντος ἢ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του καὶ ε') τὸ τῆς ἀπὸ κουμπάρας γενομένης νύμφης, ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ παραλλαγῇ. Ἐν ταύτῃ ἡρωῒς εἶναι ἡ ἀδελφὴ τοῦ Κωσταντῆ· ἐν ἄλλοις τὰ ἐκ τοῦ γάμου της μετὰ τοῦ Σαρακηνοῦ τέκνα αὐτῆς ὀνομάζονται Κωσταντὴς καὶ Γιάννης, ἢ Δούκας καὶ Κωσταντὴς (Βλ. καὶ Παραδόσ. σ. 727). Εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους τοῦ Ἀκρίτου ἐπίσης τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου, μητέρα δὲ τοῦ Διγενῆ, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Δουκῶν. νυμφεύεται ὁ αἰχμαλωτίσας αὐτὴν Σαρακηνὸς ἐμίρης βαπτισθείς. — Ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην παραλλαγὴν εἶναι καὶ ἡ κρητικὴ (*Κριάρη*, Κρητικὰ ᾄσματα σ. 161), ὅπου ἐπίσης ἡ ὑφαίνουσα κόρη ἀφήνει τὸν ἀργαλειὸν καὶ πάει μὲ τοὺς κλέφταις. — Σ. τ. Δ.].

ΙΖ'.

(Κ. Κ.)

Ποιὸς εἶδε τέτοια λιγερή, τέτοια πανώρια κόρη,
πὤχ' ἀσημένιο ἀργαλειὸ καὶ φιλdισένιο χτένι,
μάλαμα ἡ σαγίττα dης, ποῦ κάθεται καὶ φαίνει.
Καὶ κεῖ ποῦ κάdαν καί φαινε καὶ γλυκοτραβουδοῦσε,
θυμήθηκε dὴ λεβεντιὰ καὶ τὸ μακρὺ τουφέκι,
τουφέκι δέκα πιθαμῶ, πιστόλια καρυοφύλλια,
καὶ τὸ σπαθί dης διμισκὶ κι' ἄλλη καμιὰ δὲν ἔχει.
Παίρνει dὸ δρόμο σύνταχα καὶ τὰ βουνὰ νεβαίνει,
ἀκούει τὰ πεῦκα καὶ βροdοῦν καὶ τοῖς ὀξυὲς καὶ τρίζουν,
καὶ τὰ λιμέρια τῶν κλεφτῶν μαῦρα κ' ἀραχνιασμένα,
τὴν πῆρε τὸ παράπονο κι' ἀρχίνησε νὰ κλαίῃ.

ΣΗΜ. [Βλ. τὸ προηγούμενον. — Σ. τ. Δ].

ΙΗ΄.

Ἕνα μικρὸ Τουρκόπουλο τοῦ βασιλὲ τ' ἐγγόνι,
τὰ πῆγε καὶ ἀγάπησε μιᾶς χηροπούλας κόρη,
κ' ἡ κόρη σὰν dὸ ἔμαθε ἔβγαζε τὰ μαλλιάν dης,
παίρνει dὸ δρόμο τὸ δρομὶ τ' ἀργὸ τὸ μονοπάτι,
τὸ μονοπάτ' dὴν ἔβγαλε 'ς τ' Ἅη Γιωργιοῦ dὴμ πόρτα.
«Ὤχ ἅη Γιώργη, γλύτω με ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια,
νὰ φέρω λίτρα τὸ κερὶ καὶ λίτρα τὸ λιβάνι
καὶ μὲ τὸ βουβαλόπετσο νὰ κουβανῶ τὸ λᾶδι».
Ἐσκίστηκαν τὰ μάρμαρα, πῆραν τὴγ κόρη μέσα.
Τ' ἀκόμ' ὁ λόγος στέκουνταν κ' ἡ συντυχιὰ κρατειοῦνταν,
γλέπεὶς dὸ Τοῦρκο κ' ἔρκεται 'ς τὸ μαῦρον dου καβάλλα.
«Ἅ.η Γιώργη, φανέρω με τὴγ κόρη π' ἀγαποῦσα,
νὰ φέρω λίτρα τὸ κερὶ καὶ λίτρα τὸ λιβάνι,
καὶ μὲ τὸ βουβαλάμαξο νὰ κουβανῶ τὸ λᾶδι».
Ἆ μὲ τὸ στόμα ἔλεγεν, «ἡ κόρη δέ εἶναι μέσα»,
καὶ μὲ τὸ μάτι ἔγνευεν, «ἡ κόρη μέσα εἶναι».
Ἐσκίστηκαν τὰ μάρμαρα βγάζουν τὴγ κόρη πάνου,
κ' ἡ κόρη πιλογήθηκε μὲ μαραμμένα χείλη.
«Ποιὸς εἶδεν ἅγιο γελαντζῆ, ποιὸς εἶδεν ἅγιο κλέφτη,
νὰ παραδώνῃ χριστιανὴ 'ς τὰ τούρκικα τὰ χέρια;
— Σώπα, κορή μου, καὶ μὴν κλαῖς καὶ μὴμ παραπονειέσαι
καὶ κεῖνος θὲ νὰ βαφτισθῇ καὶ χριστιανὸς θὰ γένῃ».
Μὲ τὰ μαλλιὰ τὴν ἔπιασε, 'ς τὰ κάπουλα τὴν βάνει,
παίρνει dὸ δρόμο τὸ δρομὶ 'ς τὸ σπίτιν τους καὶ πάγει,
καὶ κεῖνος ἐβαφτίστηκε 'ς τὸν Ἅγιο Κωσταντῖνο.

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ μακεδονικὴ (*Abbot*, Macedonian folklore 1903 σ. 47), ἰμβρία (ὁ ἐν ΚΠ. σύλλογος τ. Η΄ σ. 541). [Βλ. περὶ τῶν παραλλαγῶν τὴν εἰς τὸ ΙϚ΄ ᾆσμα σημείωσιν. — Σ. τ. Δ.].

ΙΘ΄.

Σαράντα κάτεργά ἤμασταν κ' ἑξῆντα δυὸ φιργάδες,
εἴχαμε ναῦτες διαλεχτούς, σκλάβους ἀντρειωμένους,
τοῖς εἴχαμε 'ς τὰ σίδερα καὶ 'ς τοῖς βαρειὲς καδένες.
Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακή, μιὰμ πίσημος ἡμέρα,
βγήκαμε νὰ βολτάρουμε, 'ς τῆς Μάλτας τὸ κανάλι.

Καὶ κεῖ ποῦ βολτατζάραμε 'ς τὰ πρύμα καὶ 'ς τὰ μπότζα,
ὁ σκλάβος ἀνεστέναξε καὶ στάθηκ' ἡ φιργάδα.
Ὁ Μπέης πιλογήθηκεν ἀμὲ dὴ κάμαρά dου.
«Ποιὸς ἦταν π' ἀναστέναξε καὶ στάθηκ' ἡ φιργάδα;
Ἂν εἶναι μὲ τοῖς ναῦτες μου, λουφὲ νὰ dόνε δώσω,
κι' ἂν εἶναι μὲ τοῖς σκλάβους μου, νὰ dόνε ξεσκλαβώσω».
Κι' ὁ σκλάβος πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο λέγει.
«Ἐγὼ ἤμουν π' ἀνεστέναξα κ' ἐστάθηκ' ἡ φιργάδα.
—Σκλάβε μ', πεινᾷς, σκλάβε μ', διψᾷς, σκλάβε μ', νὰ φάγῃς θέλεις;
—Οὔτε πεινῶ, οὔτε διψῶ, οὔτε νὰ φάγω θέλω.
—Σκλάβε μου, γιὰ τραβούδησε, γιὰ νὰ σὲ ξεσκλαβώσω.
—Πολλαῖς φοραῖς τραβούδησα, ξεσκλαβωμὸ δὲν εἶδα.
Μὰ πάλε γιὰ dὴ λευτεριὰ θὲ νὰ σὲ τραβουδήσω.
Dὸ dόπο μου θυμήθηκα καὶ βαριαναστενάζω·
ἐννιὰ μηνῶ γαμπρός ἦμαν, δώδεκα χρόνους σκλάβος.
Ἐψὲς εἶδα 'ς τὸν ὕπνο μου, προψὲς 'ς τὸν ὄνειρό μου,
τώρα πουλοῦν τὰ σπίτια μου, τώρα καὶ τοῖς αὐλές μου,
τώρα καὶ dὴ καλοῦδα μου ἄλλου ἄντρα τὴν δίνουν».
Κι' ὁ Μπέης πιλογήθηκε 'ς τοῖς ναῦτες του καὶ λέγει.
«Σύρετε, ναῦτες διαλεχτοί, dὴ βάρκα κατεβάστε,
καὶ πάρετε αὐτὸ dὸ νιὸ καὶ βγάλτε τόνα ὄξω».
Dὴ βάρκα κατεβάζουνε, dὸ σκλάβο μέσα βάνουν,
κι' ὅσο νὰ ποῦν, ἔχετε γειά, σαράντα μίλλια πῆραν,
κι' ὅσο νὰ ποῦνε, 'ς τὸ καλό, ἄλλα σαράντα παίρνουν,
καὶ κεῖ τὸν βγάζουν 'ς τὴ στεριά, πάνου 'ς ἐρημονῆσι.
Dὴ dρίχαν του ν ἐτσίρωσε, ποῦ εἶχε μέσ' 'ς τὴ τζέπη,
καὶ νὰ ὁ μαῦρος τ' ἔφτασε καὶ τὸν καβαλλικεύει.
Παίρνει dὸ δρόμο τὸ δρομί, τ' ἀργιὸ τὸ μονοπάτι·
dὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, dὴ στράτα ποῦ περπάτειε
ἀντάμωσ' ἕνα γέροντα, ποῦ ἔσπερνε χωράφι·
«Καλὴν ἑσπέρα, γέροντα, ποιανοῦ εἶναι τὸ χωράφι;
—Οἱ ἐρημιὲς καὶ οἱ κουρκλιὲς τοῦ γιοῦ μου τοῦ Γιαννάκη,
ἐννιὰ μηνὲς ἦταν γαμπρός, δώδεκα χρόνους σκλάβος,
τώρα πουλοῦν τὰ σπίτιαν του, τώρα καὶ τοῖς αὐλές του,
τώρα καὶ dὴ καλοῦδαν του, ἄλλου ἄντρα τὴν δίνουν.
—Γιὰ πές με, πές με, γέροντα, φτάνω κ' ἐγὼ 'ς τὸ γάμο;
—Σὰν εἶναι ὁ μαῦρος σου γερός, καὶ παίρν' σαράντα μίλλια,
φτάνεις καὶ σὺ 'ς τὸ γάμον της καὶ 'ς τὴ στεφάνωσίν της».
Παίρνει dὸ δρόμο τὸ δρομί, τ' ἀργιὸ τὸ μονοπάτι.
dὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, dὴ στράτα ποῦ περπάτειε,

γερόντισσα ἀντάμωσε ποῦ ἔπλυνε ῥουχάκια.
«Πές με, πές με, γερόντισσα, ποιανοῦ εἶναι τὰ ῥουχάκια;
—Οἱ ἐρημιὲς καὶ οἱ κουρκλιὲς τοῦ γιοῦ μου τοῦ Γιαννάκη,
ἐννιὰ μηνὲς ἦταν γαμπρός, δώδεκα χρόνους σκλάβος,
τώρα πουλοῦν τὰ σπίτιαν του, τώρα καὶ τοῖς αὐλές του,
τώρα καὶ dὴ καλοῦδαν του, ἄλλου ἄντρα τὴν δίνουν.
—Πές με, πές με, γερόντισσα, φτάνω κ' ἐγὼ 'ς τὸ γάμο;
—Σὰν εἶν' ὁ μαῦρος σου γερὸς καὶ παίρν' σαράντα μίλλια,
φτάνεις καὶ σὺ 'ς τὸ γάμον της καὶ 'ς τὴ στεφάνωσίν της
κι' ἂν εἶν' ὁ μαῦρος σου ἀργός, φτάνεις 'ς τὸ σέμπα ξέβα».
Δώνει dὸ μαῦρο του βιτσιά, 'ς τὸ σπίτιν του καὶ πάγει,
κ' ἐπρόφτασε 'ς τὸ γάμον της καὶ 'ς τὴ στεφάνωσίν της.
Κι' ὁ μαῦρος χιλιμίντρισε, κ' ἡ κόρη τὸ γνωρίσε·
«Πᾶρε, παπᾶ, τὰ στέφανα καὶ σύρε 'ς τὴ δουλειά σου,
καὶ νὰ ὁ υἱὸς ποῦ μ' ἀγαπᾷ 'ς τὴν πόρτα καβαλλάρης.

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ ἠπειρωτική: Ζωγραφ. ἀγών, τ. Α' σ. 73 ἀρ. 16, σ. 76 ἀρ. 26. Βλ. καὶ *Θέρου*, Δημ. τραγούδια σ. 38 [Τὸ προκείμενον ᾆσμα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου φέρεται ὑπὸ δύο τύπους ἐν πολυαριθμοις παραλλαγαῖς. Κατὰ μὲν τὸν ἕνα, ὁ ἐπὶ μακρὸν ἀποδημῶν τῆς οἰκίας του ἥρως μανθάνει ἐκ διαφόρων θαυμασίων σημείων, ὅτι τὴν σύζυγόν του νυμφεύεται ἄλλος καὶ ἐπιβὰς ἵππου κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν εὐτελοῦς. ἀληθῶς δ' ὠκυποδεστάτου καταφθάνει εἰς τὴν οἰκίαν του πρὸ τῆς τελέσεως τῶν γάμων, καὶ ἀπάγει τὴν σύζυγόν του, ἀναγνωρίσασαν τὴν προσέγγισίν του ἐκ τοῦ χρεμετισμοῦ τοῦ ἵππου του. Κατὰ δὲ τὸν ἕτερον, ὁ σύζυγος εἶναι αἰχμάλωτος, ὑπηρετῶν ἐν πλοίῳ· ὁ στεναγμὸς αὐτοῦ, προαισθανθέντος τὴν οἰκογενειακὴν συμφοράν του, ἀνακόπτει τὸν πλοῦν τοῦ πλοίου, ὁ κυβερνήτης τὸν ἐλευθερώνει, καὶ ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν ξηράν, προφθάνει ἐπίσης εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ διαλύει τὴν τελετὴν τῶν γάμων. (Βλ. *Dieterich* ἐν Byz. Zeitschrift 1904 σ. 53 κέ. ὅστις πολλὰς τῶν προεκδεδομένων παραλλαγῶν δὲν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν). Ὁ Dieterich διακρίνει καὶ ἕτερον τύπον, τὸν τοῦ ἀδικαιολογήτου χωρισμοῦ τῶν συζύγων, ὅστις δ' ὅμως δύναται νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὸν πρῶτον. Ἡ σωζοπολιτικὴ παραλλαγὴ προσθέτει εἰς τὰ γνωστὰ ἐκ τῶν ἄλλων παραλλαγῶν ἐπεισόδια καὶ νέον, εἰλημμένον ἐκ τῶν παραμυθίων (κύκλος τῶν εὐγνωμόνων ζώων), τὸ ἐν στ. 32-38. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ᾄσματος εὑρίσκεται καὶ εἰς ᾄσματα, μύθους καὶ

παραδόσεις πολλῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, οἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους παρέλαβον. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἐπιφυλασσόμεθα νὰ διαλάβωμεν ἐκτενέστερον προσεχῶς.— Σ. τ. Δ.].

K.΄

Ὄξω 'ς τὸ φεγγαράκι, 'ς τὴν ἀστροφεγγιά,
κόρη ξανθιὰ λουζόνταν καὶ χτενίζουνταν·
μεσ' 'ς ἀργυρὴ λεγένη ἐλουγιούντανε,
μὲ ἀσημένιο τάσι περεχιούντανε,
μὲ φιλντισένιο χτένι χτενιζούντανε,
μὲ μάτια δακρυσμένα ἐθλιβούντανε,
κι' ὁ ἥλιος ἐπέρασε καὶ τὴν ῥώτησε.
«Τ' ἔχεις, κόρη μ', καὶ κλαίεις κι' ὅλο θλίβεσαι;
—Ἄντρα ἔχω 'ς τὰ ξένα καὶ 'ς τὰ μακρινά,
τώρα δώδεκα χρόνια καὶ 'ς τὴν Ἀτζεμιά,
οὔτε γράμμα μ' ἔστειλε, οὔτε πόγραμμα,
τώρα γραφὴ μὲ στέρνει, τώρα πόγραμμα,
μὲ λέγει πῶς πατρεύφτκε κὰ 'ς τὴν Ἀτζεμιά,
καὶ πῆρ' ἀτζεμοποῦλα, μάγισσας παιδί.
Μαγεύει τὰ καράβια καὶ dὴ θάλασσα,
μαγεύει τὰ πουλάκια καὶ δὲ κιλαι̯δοῦν,
μαγεύει τὰ ποτάμια καὶ δὲ dρέχουνε,
μαγεύει τὰ καράβια καὶ δὲν ἀρμενοῦν,
ἐμάγεψε κ' ἐμένα, δὲν μπορῶ νἄρθῶ.
Ὅταν κινήσω νἄρθω χιόνια καὶ βροχαῖς,
καὶ ὅταν στρέψω πίσου, ἥλιος καὶ χαρά».

ΣΗΜ. Τὸ τέλος τοῦ ᾄσματος τούτου συμπληροῦται διὰ πεζῆς διηγήσεως, καθ' ἣν «ἡ ξανθιὰ κόρη» μεταβᾶσα εἰς Ἀτζεμιάν, μὲ τρία μόνον λόγια κατώρθωσε ν' ἀποσπάσῃ τὸν ἄνδρα της ἀπὸ τὴν σκλαβιὰ τῆς μάγισσας καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ μετ' αὐτοῦ 'ς τὰ γονικά της —Παραλλαγαὶ γνωσταί μοι: Καρπάθου ἐν Ζωγραφ. ἀγῶν. τ. Α΄ σ. 316 ἀρ. 49, Νισύρου αὐτ. σ. 401 ἀρ. 23, *Θέρου*, Δημ. τραγούδ. σ. 35.—[Τῶν ἄλλων παραλλαγῶν τοῦ πανελληνίου τούτου ᾄσματος (βλ. καὶ *Passow* ἀρ. 520-523) ἀναγράφομέν τινας ὧδε: Καρπάθου: *Wescher-Μανωλακάκη*, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 84-5 ἀρ. 31. Σύμης: Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλην. σύλλ. τ. ΙΘ΄ σ. 223-4=σ. 227. 225.

Τζεσμέ: αὐτ. σ. 138-9. Σίφνου: *Dieterich*, die Sprache d. südlichen Sporaden σ. 353. Πηλίου: Ἑβδομὰς 1889 ἀρ. 6. σ. 6. Ἠπείρου: Ζωγραφ. ἀγών. τ. Α΄ σ. 166 ἀρ. 153, σ. 153-4 ἀρ. 277. Κερκύρας: Ἐφημ. φιλομαθ. 1870 σ. 2262-3. Ἀθηνῶν: *Καμπούρογλου*, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθην. τ. Γ΄ σ. 8-9. Μακεδονίας: Ὁ φάρος τῆς Ἀνατολῆς 1902 σ. 294-5 (Κοζάνης). Φόρμιγξ 1907 σ. 4 ἀρ. 23 (Βεροίας).—Σ. τ. Δ.].

ΚΑ΄.

(Κ. Κ.)

Dὸ Μὰ γεννῆθκ' ὁ Κωσταντῆς, dὸ Μάην ἐβαφτίστη,
dὸ Μάη ῥεβωνιάστηκε, dὸ Μά γεναῖκα πῆρε,
dὸ Μά dὸν ἦρτε μήνυμα νὰ πάῃ 'ς τὸ σεφέρι·
οὔτ' ἔτρωγε, οὔτ' ἔπινε, οὔτε dὴγ κόρη πόθο·
νύχτα σελλώνει τ' ἄλογο, νύχτα τὸ καλλιβώνει,
βάνει ἀσημένια πέταλα καρφιὰ μαλαματένια·
κ' ἡ κόρη ποῦ dὸν ἀγαπᾷ καὶ dόνε καλοθέλει,
βαστᾷ κερὶ καὶ φέγγει τον, ποτῆρι καὶ κερνᾷ τον,
κι' ὅσα ποτήρια τὸν κερνᾷ, τόσα λόγια τὸν λέγει.
«Ἐσὺ διαβαίνεις, Κωσταντή, καὶ μένα ποῦ μ' ἀφήνεις;
—Πρῶτα σ' ἀφήνω 'ς τὸ Θεό, καὶ δεύτερο 'ς τοῖς ἅγιους,
καὶ τρίτο τὸ καλύτερο σ' ἀφήνω 'ς τὴ μαννά μου.
—Τί θὰ μὲ κάνῃ ὁ Θεός, τί θὰ μὲ κάν' οἱ ἅγιοι,
τί θὰ μὲ κάν' ἡ μάννα σου χωρὶς τὴν ἀφεντιά σου;»
«Μάννα μου, dὴ καλοῦδα μου, μάννα μου, dὴγ καλή μου,
νὰ λούῃς, νὰ χτενίζῃς την, νὰ στρώνῃς νὰ κοιμᾶται,
ὅσο νὰ πάγω καὶ νἄρθῶ καὶ πίσου νὰ γυρίσω.
—Ἄς εἶν', ἂς εἶναι, Κωσταντή, κι' ὅ τι μὲ πῆς τὸ κάνω.»
Ἀκόμη δὲν ἀλάργαρε μιὰν ὥρ' ἀπ' τὸ χωριό dου,
πὰ 'ς τὸ σκαμνὶ dὴν ἔβαλε καὶ τὸ ψαλίδι παίρνει,
καὶ κόφτει τὰ μαλλάκια dης καὶ τούμπανο τὴν κάνει.
Τὴν δώνει χίλια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια,
καὶ δυὸ ψωριάρικα σκυλιὰ νὰ πάγῃ νὰ τὰ βόσκῃ.
Dὸ δρόμον ὅπου πήγαινε dὸ Θεὸ περικαλοῦσε.
«Θεγέ μου, κι' ἂς dὸγ εὕρισκα dὸ Κωσταντὴ 'ς τὸ δρόμο».
Νὰ καὶ ὁ Κωσταντὴς περνᾷ 'ς τὸ δρόμο dου πηγαίνει.
«Καλημερίτσα, τσόμπανε.—Καλὸ 'ς τον τὸν διαβάτη.
—Ποιανοῦ 'ν' αὐτὰ τὰ πρόβατα, ποιανοῦ 'ν' αὐτὰ τὰ γίδια;

—Δικά σου καὶ τὰ πρόβατα, δικά σου καὶ τὰ γίδια,
δικός σου καὶ ὁ τσόμπανος ποῦ dρέχει καὶ τὰ βόσκει.»
Δώνει dὸ μαῦρό dου βιτσιά, 'ς τὸ σπίτι dου γυρίζει.
«Μάννα, ποῦ εἶν' ἡ καλοῦδα μου, μάννα, ποῦ εἶν' ἡ καλή μου;»
. . . .

ΣΗΜ. [Παραλλαγάς τινας τοῦ ἀκριτικοῦ τούτου ᾄσματος ἀναγράφω ἐν Παροιμ. λ. γεννειέμαι 16 τ. Γ' σ. 548 Πρόσθες εἰς ταύτας: *Μανούσου*, Τραγούδια ἐθν. τ. Β'. σ. 39-42. *Passow* ἀρ. 458. *Jeannaraki* σ. 225-6 ἀρ. 289 *Σακελλαρίου*, Κυπριακὰ τ. Β'. σ. 176-180 ἀρ. 60. *Μανωλακάκη*, Καρπαθιακὰ σ. 227 ἀρ. 15. *Λελέκου*, Ἐπιδόρπιον σ. 184. Ὁ ἐν ΚΠ. Ἑλλην. σύλλογος τ. ΚΑ' σ. 352-3 ἀρ. 7. *K. Dieterich*, Die Sprache d. südl. Sporaden σ. 312-3 ἀρ. 9.—Σ. τ. Δ.]

ΚΒ'

Γιὰ ἴδὲς Καστέλλιν ἔμορφο καὶ κρυὸ νερὸ δὲν ἔχει,
σὰν ἔχει καὶ κρυὸ νερό, δράκος τὸ περιορίζει.
Διψοῦν τὰ λάφια γιὰ νερὸ καὶ τὰ πουλιὰ γιὰ δρόσο,
διψοῦν καὶ τ' ἀρχοντόπουλα γιὰ μιὰ καθάρια βρύση.
Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακὴ μιὰμ πίσημος ἡμέρα
στολίζουντ' οἱ εὐγενικαῖς 'ς τὸ δράκοντα καὶ πάνε.
Πὸ μακριὰ τὸν χαιρετοῦν καὶ πὸ κοντὰ τὸν λένε.
«Δράκοντα, μόλα τὸ νερὸ νὰ πιοῦν τὰ διψασμένα,
νὰ πιοῦν καὶ τ' ἀρχοντόπουλα τὰ πολυαγαπημένα,
κι' ἂν θὲς λογάριν ἔπαρε, θέλης μαργαριτάρι,
θέλης πὲ τῆς εὐγενικὲς καμιὰν εὐγενοποῦλα.
—Οὔτε λογάρι θέλω γώ, οὔτε μαργαριτάρι,
οὔτε πὲ τοῖς εὐγενικὲς καμιὰν εὐγενοποῦλα,
μόν' θέλω dὴ κερὰ Βδοκιά, dὴν ἀγδονολαλοῦσα,
ὁποῦ dὴν ἔχουν τὰ πουλιὰ γλῶσσα καὶ κελαγδοῦνε».
Παίρνουν dὸ δρόμο τὸ δρομὶ 'ς τὴν Εὐδοκιὰ καὶ πάνε,
πὸ μακριὰ τὴν χαιρετοῦν καὶ πὸ κοντὰ τὴν λένε.
«Συρὲ συρέ, κερὰ Βδοκιὰ κι' ὁ δράκοντας σὲ θέλει.
—Σὰν τί μὲ θέλει ὁ δράκοντας, σὰν τί μὲ συντυχαίνει;
Σὰν καὶ μὲ θέλῃ γιὰ καλὸ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
καὶ σὰ μὲ θέλῃ γιὰ κακὸ νὰ βάλω τὰ μαυρά μου.
—Καὶ τὰ χρυσά σου φόρεσε, καὶ τὰ μαυρά σου πᾶρε».
Παίρνει dὸ δρόμο τὸ δρομὶ 'ς τὸ δράκοντα καὶ πάει,

πὸ μακρι.ὰ τὸν χαιρετᾷ καὶ πὸ κοντὰ τὸν λέγει.
«Σὰν τί μὲ θέλεις, δράκοντα, σὰν τί μὲ θέλεις, δράκε;
—Καλῶς ἦρτε τὸ γιόμα μου, καλῶς τὸ πρόγεμά μου,»
Ἡ Εὐδοκιὰ τὸ ἀπαντᾷ, ἡ Εὐδοκιὰ τὸν λέγει.
«Γιὰ μόλα, δράκε, τὸ νερό, νὰ πιοῦν τὰ διψασμένα,
διψοῦν τὰ λάφια γιὰ νερὸ καὶ τὰ πουλιὰ γιὰ δρόσο,
διψοῦν καὶ τ' ἀρχοντόπουλα γιὰ μιὰ καθάρια βρύση.
—Πές με, πές με, κυρὰ Βδοκιά, ποιὰ εἶν' τὰ γονικά σου;
—Ἐγώ εἶμαι τῆς Βροντῆς παιδί, τῆς Ἀστραπῆς ἐγγόνι,
ποῦ ἄστραψε καὶ ἔκαψε σαρανταπέντε δράκους,
καὶ κόμα ἕνας ἀπόμεινε κάμ' εἶσι ἡ ἀφεντιά σου,
τώρα βροντῶ καὶ κάφτω σε, στράφτω καὶ τσουρουφλῶ σε.
—Σύρε, Βδοκιά, 'ς τὸ σπίτι σου, σύρε 'ς τὰ γονικά σου,
κ' ἐγὼ μολέρνω τὸ νερό, νὰ πιοῦν τὰ διψασμένα».

ΣΗΜ. [Τὸ ᾆσμα εἶναι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου. Περί τινων παραλλαγῶν αὐτοῦ βλ. Παραδόσ. σ. 994.—Σ. τ. Δ.].

ΚΓ.'

Ἐψὲς τὸ σπέρας διάβαινα, πό να στενὸ σοκάκι,
λιανοψιχάλιζεν ὁ Θιός, κι' ὁ νιὸς γλυκοτραβούδειε,
δράκος ἐβγῆκε νὰ τὸν φάῃ, ὄφις νὰ τὸν ῥοφήξῃ,
κι' ὁ νιὸς ἐπιλογήθηκε, κι' αὐτὸ dὸ λόγο λέγει.
«Τ' ἔχεις π' ἐμένα, δράκοντα, καὶ θέλεις νὰ μὲ φάγῃς;
Γὼ τραβουδῶ διὰ μιὰ ξανθιά, γιὰ μιὰ δαχτανοφρύδα,
ποῦ ξόδιασα 'ς τὴ πόρτα της, ἐννιὰ πύργους λογάρι,
τοῖς πέντε πύργους μάλαμα, τοῖς δυὸ πύργους διαμάντι,
τοῖς ἄλλους τοῖς ἐπίλοιπους, ἀμέτρητο λογάρι,
λογάρι κι' ἀλογάριαστο κι' ὅλο μαργαριτάρι».

ΣΗΜ. Στ. 1. Ἄλλως: Ἐ. τὸ ποιὸς ἐδιάβαινε Παραλλαγὴ Ἠπείρου (Ζωγραφ. ἀγῶν. τ. Α. σ. 149 ἀρ. 265), Καρπάθου (αὐτ. σ. 289 ἀρ. 3) Βλ. καὶ *Θέρου*, Δημ. τραγούδια σ. 95 [Ἆσμα κοινότατον. Παρὰ *Passow* ἀρ. 508. 509. Συνηθέστατα ἐν συμφυρμῷ μετὰ παραλλαγῶν τοῦ προηγουμένου.—Σ. τ. Δ.].

ΚΔ'.

Ποιὸς ἦταν ποῦ τραβούδησε ἐψὲς βραδὺ 'ς τὴ βίγγλα,
καὶ ξύπνησε τὰ νιὰ χωριά, τὰ δέκα μαναστήρια,

καὶ ξύπνησε dὸ βασιλὲ μὲ dὴ βασίλισσάν του,
καὶ ξύπνησε dὸ δράκοντα μὲ dὴ δρακόντισσάν dου.
Κεῖνο τραβοῦδι δέ ἦdανε, μόν' ἦταν μοιρολόγι.
Τοῦ Κωσταντῆ ἡ μαννά ἦdανε καὶ κλαῖγε dὸν υἱό της,
ποῦ dὸν ἐβγάλαν ἄδικο ποῦ φίλησε κορίτσι.
Κορίτσι κι' ἂν ἐφίλησε ἦdαν ταιριαστικό dου,
καὶ dὸν ἐβάλαν φυλακὴ νὰ κάν' εἴκοσι μῆνες,
καὶ παραπέσαν τὰ κλειδιὰ κ' ἔκαν' εἴκοσι χρόνια.
Κ' ἡ μάννα dου κάθα πρωΐ 'ς τῆς φυλακῆς dὴμ πόρτα,
μοιρολογοῦσε κ' ἔλεγε, μοιρολογᾷ καὶ λέγει.
«Ἐγὼ θαρροῦσα, Κωσταντῆ, πῶς εἶσ' ἀντρειωμένος,
νὰ σπάσῃς φυλακόπορταις, νὰ δείρῃς φυλακᾶδες.
—Θαρρεῖς, μαννά μ', ἡ φυλακὴ πῶς εἶνε περιβόλι;
Κείνη ἔχει σιδερόπορταις καὶ σιδερομαντάλους,
ἔχει καὶ φυλακάτορας σαράντα πέντε δράκους.
Λεφτοκαρυὰ ἐφύτεψα 'ς τῆς φυλακῆς dὴμ πόρτα,
καὶ λεφτοκάρυα ἔφαγα, μὰ λευτεριὰ δὲν εἶδα.
Σύρε, μαννά μου, 'ς τὸ καλό, σύρε 'ς τὸ καταυόδιο,
κ' ἐγὼ ἐδῶ ποῦ κλείσθηκα δὲν εἶναι γιὰ νὰ ξέβω.»
Σκουριά φαγε τὰ ῥοῦχα dου κ' ἡ πάχνη τὰ μαλλιάν dου.

ΣΗΜ. Στ. 2. Ἄλλως: χωριά, τὰ δεκοχτὼ καστέλλια.—Παραλλαγὴ ἐν Ζωγραφ. Ἀγῶν. τ. Α.' σ. 277 ἀρ. 16. [Πρβλ. *Jeannaraki* σ. 106 ἀρ. 97, σ. 138 ἀρ. 138. *Μανωλακάκη*, Καρπαθιακὰ σ. 250 ἀρ. 58.—Σ. τ. Δ.].

ΚΕ'.

Τῆς Σαλονίκης τὸ θεριὸ βγῆκε νὰ σιργιανίσῃ,
βάνει γυναίκεια φορεσιά, γυναίκεια φακιολίσθη,
γυναίκεια πάγ' 'ς τὴν ἐκκλησιά, γυναίκεια προσκυνάει,
γυναίκεια παίρνει ἀντίδωρο πὲ τοῦ παπᾶ τὸ χέρι,
γεναῖκα πῆγε κ' ἔκατσε μέσα 'ς τὸ σταυροδρόμι,
κι' ἅπλῶσε τὰ ξανθὰ μαλλιά, κι' ἀρχίνησε νὰ κλαίῃ.
Τοῦ Ῥήγα γιὸς ἐρχούdανε νὰ μὲ τοῦ σεφεριοῦ dου,
dὸν ἤσκιο, ἤσκιο πορπατεῖ, τὸ μονοδέντρι πάγει,
μὴ dὸν μαυρίσ' ὁ κορνιαχτός, μὴ d' ἀσκημίσ' ὁ ἥλιος.
Κονdοχρατεῖ dὸ μαῦρο dου, dὴγ κόρη συντυχαίνει.
«Τ' ἔχεις, κορή μ', καὶ θλίβεσαι, τ' ἔχεις, κορή μ', καὶ κλαίεις;
Θέλεις. κορή μ', νὰ παdρευτῇς, θέλεις νὰ πάρῃς ἄντρα;
Ἐγὼ θὰ γένω σύdεκνος γιὰ νὰ σὲ στεφανώσω,

νὰ βάλω στέφανα χρυσά, λαμπάδες ἀσημένιες,
καὶ τὰ σιταροκρίθαρα ὅλο μαργαριτάρι.
—Δὲ θέλω γὼ νὰ παντρευτῶ, οὔτε νὰ πάρω ἄντρα.
Θωρεῖς το κεῖνο τὸ δεντρὶ τὸ κεῖθες ἀπὸ κεῖθες;
Ἐκεῖ πηγα νὰ πιῶ νερό, πῆγα καὶ νὰ γιομώσω,
τὸ δαχτυλίδι μ' ἔπεσε, ἡ πρώτη μ' ἀρραβῶνα.
Ποιὸς εἶν' ἀξιὸς καὶ δυνατὸς νὰ πάγῃ νὰ τὸ βγάλῃ;
—Ἐγὼ εἶμ' ἀξιὸς καὶ δυνατὸς νὰ πάγω νὰ τὸ βγάλω.
Κλούθαμε, κόρη, κλούθα με νὰ πάμε 'ς τὸ πηγάδι.»
Καὶ 'ς τὸ πηγάδι πήγανε νὰ βροῦν τὸ δαχτυλίδι.
Τὰ ῥοῦχά dου νε ἔβγαλε καὶ dὸ σταυρὸ dου κάνει,
καὶ 'ς τὸ πηγάδι σέμπηκε νὰ βρῇ τὸ δαχτυλίδι.
Τριγύρου, γύρου, γύρισε καὶ τίποτε δὲν ηὗρε,
μόν' ηὗρ' ἀνθρώπου κόκκαλα κι' ἀνθρωπινὰ κεφάλια.
«Βγάλε με, κόρη μ', βγάλε με καὶ τίποτες δὲν ηὗρα,
μόν' ηὗρ' ἀνθρώπου κόκκαλα κι' ἀνθρωπινὰ κεφάλια.
—Μηγάρις κόρη εἶμ' ἐγὼ καὶ κόρη μὲ φωνάζεις;
Ἐγὼ εἶμ' ἐκεῖνο τὸ θεριὸ βουλήθκα νὰ σὲ φάγω,
κ' ἐδῶ ποῦ μπῆκες, ῥήγα γιέ, δὲν εἶναι γιὰ νὰ ξέβῃς».

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ ἠπειρωτικὴ ἐν Ζωγρ. ἀγῶν. τ Α'. σ. 88 ἀρ 60. [Περὶ τοῦ ἄσματος τούτου βλ. *N. G. Polites*, Cola Pesce in Grecia ἐν Archivio per lo studio delle tradiz. popolari 1903 σ. 212 κέ.—Παραλλαγὰς αὐτοῦ βλ. ἐν *Πολίτου*, Νεοελλ. μυθολογ. σ. 133. *Μανούσου*, Τραγούδ. ἐθν. Κέρκυρα. 1851 σ. 114-5. Ἐφημ. Φιλομαθ. 1870 σ. 2262—3 (Κερκύρας) Ἀνατολ. Ἐπιθεώρ. Α' σ. 406 (Αἰγίνης). *Λελέκου*, Δημοτ ἀνθολογ 1868 σ. 76-9 ἀρ. 16. 17 (Πελοποννήσου). *Χασιώτ.*, Συλλογὴ σ. 137-8 ἀρ. 8. *Legrand*, Recueil de chansons popul σ. 316 318 ἀρ. 140 *Ἀραβαντιν.*, Συλλογὴ σ. 271-2 ἀρ. 451. ΚΠ. ἑλλ. φιλ. σύλλογ. τ. ΙΘ' σ. 219 (Σύμης). Ζωγράφ. ἀγὼν τ. Α' σ. 311-2 (Καρπάθου). *Λουλουδοπούλου*, Συλλογὴ σ. 32 ἀρ. 33 (Καβακλῆ). *Κριάρη*, Κρητικὰ ἄσματα σ. 229 (Κρήτης). *Λάσκαρη*, Λάστα σ. 459-460 (Γορτυνίας).—Σ. τ. Δ.].

ΚϚ.'

(Κ. Κ.)

Τὰ τέσσερα ἀδρέφια τὰ παντάξια,
τὰ δώδεκα ξαδρέφια τὰ γλυκὰ γλυκά,

κακὸ χαμπάρι τἆρτε ἀπ' τὸ βασιλιά,
νὰ πᾶ νὰ πολεμήσουν κάτου 'ς τὴ Φραγκιά.
Καὶ πόλεμο δὲν ηὗραν πίσου γύρισαν.
Τὰ πλάκωσε ἡ κάψα καὶ ἡ διψαριά,
βρίσκουν ἕνα πηγάδι τῶν χιλιῶν ὀργυιῶ,
χίλιων ὀργυιῶ τὸ βάθος κ' ἑκατὸ πλατύ.
Παίρνου δάφνο καὶ ῥήχνου ποιὸς θὰ κατεβῇ.
« Ἄιdε, ἀδρέφι Κώστα, σὺ θὰ κατεβῇς,
νερὸ γιὰ νὰ μᾶς φέρῃς γιὰ dὴ διψαριά.»
Ὡς τὰ μισὰ κατέβκε κ' ἔβγαλε φωνή.
«Τραυᾶτε με, μπρ' ἀδρέφια, ὄφιος μὲ κρατεῖ.
—Τραυοῦμε σε, μπρὲ Κώστα, μὰ δὲν ἔρκεσαι.
—Δέσετε καὶ dὸ μαῦρο μου ἴσως καὶ νεβῶ.
—Δέσαμε καὶ dὸ μαῦρο σου, παλ' δὲν ἔρκεσαι.
—Φύγετ', ἀδρέφια, φύγετε, ὥρα σας καλή,
κ' ἐγὼ θεσιὸ θὰ μένω δῶ ποῦ μὲ κρατεῖ.»

ΣΗΜ. [Ἐν στ. 15. 16. 17 πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ μέτρου ἴσως πρέπει νὰ γραφῇ «μαῦρο «μ'» μαῦρο σ'» «φύγετ'»—Παραλλαγαὶ εἰς μέτρον ἐπίσης τρίμετρον ἰαμβικὸν ἐν ΚΠ. ἑλλην. σύλλ. τ. ΙΘ' σ. 230, τ. ΚΑ' σ. 353 ἀρ. 8. *Passow* ἀρ. 523 *Ἀραβαντιν.* σ. 6 ἀρ. 4. Jeannaraki σ. 116 ἀρ. 118 —Σ. τ. Δ.].

ΚΖ.'

Τρίτη γεννήθκ' ὁ Κωσταντὴς καὶ Τρίτην ἐβαφτίσθη
καὶ Τρίτη εἶδε τ' ὄνειρο ποῦ θελε νὰ πεθάνῃ.
Οὐδ' ἔτρωγε, οὐδ' ἔπινε, οὐδὲ χαμογελοῦσε,
οὐδὲ dὸ μαῦρο dου ταΐ, οὐδὲ τὴγ κόρ' ἀγκάλη,
dὴν ἀdρει.ά dου μοίραζε πὰ 'ς τοὺς ἀdρειωμένους.
«Σύρ', ἀdρει.ά μου, 'ς τὸ καλὸ κ' ἐγὼ 'ς τὸ κατανόδιο,
φτάνει ὅπου σὲ χάρηκα τώρα σαράντα χρόνια,
καὶ καβαλλάρης καὶ πεζὸς κι' ἁρματοφορεμένος.»
Τὰ μιὰ Λαμπρή, μια Κεργιακὴ μιὰν μπίσημος ἡμέρα,
τοῖς ἄρχοντες ἐκάλεσε, τραπέζι νὰ τοῖς κάνῃ.
«Στρῶσε, μαννά μ', dὴ dράπεζα, βάλε πεσκίρια μαῦρα,
καὶ τὰ ποτήρια τοῦ κρασιοῦ μαῦρα κι' ἀραχνιασμένα.»
«Φάτε καὶ πιῆτε, ἄρχοντες, κ' ἐγὼ θὰ σᾶς φηγοῦμαι»
Τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ τὰ πυκνοφυτεμένα,
κανεὶς καὶ δὲν τ' ἀνέβηκε πὲ τοῖς ἀdρειωμένους,

μόνε ἐγὼ τ' ἀνέβηκα δυ' ὥρες τοῦ μεσονύχτου,
καὶ καβαλλάρης καὶ πεζὸς κι' ἁρματοφορτωμένος.
Σαράντ' ἀρκούδια σκότωσα κ' ἑξῆντα δυὸ λιοντάρια,
τόσο καὶ δὲ φοβήθηκα, ποῦ θελα νὰ πεθάνω,
κ' ἕνα θηρίο τρομερὸ βουλῆθκε νὰ μὲ φάγῃ,
μὰ πάλε δὲ φοβήθηκα ὥσὰν αὐτὴ dὴν ὥρα
ποῦ παραστέκουμ' ἄγγελο νὰ πάρῃ dὴ ψυχή μου.»

ΣΗΜ Βλ. Λαογραφ. σ. 188-9.

ΚΗ΄.

Σὰν dὴ μαννά, σὰν dὴ μαννά, σὰν dὴγ καλὴ dὴ μάννα,
ποῦ εἶχε τοῖς ἐννιὰ τοῖς γιούς, dὴ μονοθεγατέρα!
'Σ τὰ σκοτεινὰ dὴν ἔλουγε, 'ς τἄστρὶ dήνε χτενίζει,
κι' ὅταν θά βγῃ ὁ αὐγερινὸς σὰν νύφη τὴν στολίζει,
νὰ μὴ τ' ἀκούσ' ἡ γειτονιὰ καὶ στείλῃ προξενήτη.
Ἡ γειτονιὰ δὲν τ' ἄκουσε κι' ὁ βασιλὲς τὸ ξέρει.
Προξενητᾶδες ἤρτανε ἀπὸ dὴ Βαβυλῶνα,
νὰ πάρουν dὴγ κερ' Ἀρετὴ 'ς τὰ μακρι.ά, 'ς τὰ ξένα.
Οἱ ὀχτὼ οἱ γιοὶ δὲ στρέγουνε, κι' ὁ Κωσταντὴς ἐστρέγειε.
«Δῶσ' τηνα, μάννα, δῶσ' τηνα, dὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
νά χῃ κι' ὁ μαῦρος μου ταγή, νά χω κ' ἐγὼ κονάκι,
ποῦ πορπατῶ 'ς τὴ ξενητειὰ καὶ σὰν πουλὶ γυρίζω.»...
Τὰ ἦρτε χρόνος δύστυχος, καιρὸς κατακαι̯μένος,
οἱ ὀχτὼ οἱ γιοὶ πεθάνανε κι' ὁ Κωσταντὴς ἐθάπτη,
κ' ἔμειν' ἡ μάννα ἔρημη, σὰν καλαμιὰ 'ς τὸν κάμπο.
'Σ οὖλα τὰ μνήματά κλαιγε καὶ 'ς οὖλα μοιρολόγα,
'ς τὸ μνῆμα τοῦ κῦρ Κωσταντῆ ἔβγαζε τὰ μαλλιάν της
«Σήκω, σήκω, κῦρ Κωσταντή, dὴν Ἀρετὴ νὰ φέρῃς.»
Εἶδ' ὁ Θεὸς τὰ κλαῖτα dης, εἶδε καὶ dηγ καρδιά dης,
κ' ὁ Κωσταντὴς βαρέθηκε τῆς μάννας του τὰ κλαῖτα.
Κάνει τὸ μνῆμα d' ἄλογο, τὰ σαβανά dου σέλλα,
δώνει dὸ μαῦρο του βιτσιά, 'ς τὴν Ἀρετὴ καὶ πάγει.
Ἐπῆγε καὶ dὴν ἔλαχεν εἰς τὸ χορὸ ποῦ κράτειε.
Πὸ μακρι.ὰ τὴν χαιρετᾷ καὶ πὸ κοντὰ τὴν λέγει.
« Σύρε, σύρε, κερ' Ἀρετή, ἡ μάννα σου σὲ θέλει.
—Σὰν θὰ μὲ θέλῃ γιὰ καλό, νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
καὶ σὰν μὲ θέλῃ γιὰ κακό, νὰ βάλω τὰ μαυρά μου.
—Καὶ τὰ χρυσά σου φόργε τα καὶ τὰ μαυρά σου πᾶρε.»
Dὸ μαῦρον του χαμήλωσε, 'ς τὰ κάπουλα τὴν βάνει.

δώνει dὸ μαῦρον του βιτσιά, 'ς τὴ μάννα dου καὶ πάγει.
Dὸ δρόμον ὁποῦ περπατεῖ, dὴ στράτα ποῦ πηγαίνει,
πουλάκι ἐκελάγδησε μέσαν ἀπὸ dὸ κάμπο·
δὲν ἐκελάγδει σὰν πουλί, οὔτε σὰ χελιδόνι,
μὸν ἐκελάγδει κ' ἔλεγε μ' ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
«Ποιὸς εἶδε τέτοιο θάμαγμα, ποιὸς εἶδε τέτοιο θᾶμα,
νὰ περπατοῦν οἱ ζουdανοὶ μὲ τοῖς ἀποθαμένους;
—'Ακοῦς, ἀκοῦς, κῦρ Κωσταντή, τί λένε τὰ πουλάκια;
—Πουλάκια εἶναι κι' ἂς κιλαγδοῦν, πουλάκια εἶναι κι' ἂς λένε.
—Ποῦ εἶν' τὰ μαῦρα σου μαλλιά, τὰ μαῦρα σου μουστάκια;
—Μεγάλ' ἀρρώστια τραύηξα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου.»
Δώνει dὸ μαῦρο του βιτσιά, 'ς τὴ μάννα του καὶ πάγει.
«Ἔλα, μάννα μου, κι' ἄνοιξε, dὴν 'Αρετὴ σοῦ φέρνω.
—Φτάνει πιά, φτάνει, Χάροντα, φτάνει νὰ μὲ παιδεύῃς.
—Ἔλα, μάννα μου, κι' ἄνοιξε, ἡ 'Αρετή σου ἦρτε».
Καὶ σφιχταγκαλιαστήκανε καὶ βγῆκεν ἡ ψυχή dους.

ΣΗΜ. Οἱ στ. 39. 40 ἐκ παραλλαγῆς, ἣν ἤκουσα ἐκ στόματος τοῦ κ. Κ. Κλωνῆ. Οἱ δὲ λοιποὶ στίχοι ἐν τῇ παραλλαγῇ ἐκείνῃ ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἑξῆς:

Δώνει dὸ μαῦρο dου βιτσιά, 'ς τὸ σπίτιν dους καὶ πιάνε,
χτυπᾷ dὴμ πόρτα κι' ἄνοιξε, dὴ σκάλα καὶ νεβαίνει.
«Ποιὸς εἶν' 'ς τὴμ πόρτα ποῦ βροdᾷ, 'ς τὴ σκάλα ποῦ νεβαίνει;
σὰν εἶναι ξένος ἂς διαβῇ περάτης ἂς περάσῃ,
σὰν εἶναι καὶ ὁ Χάροντας, ἄλλον ὑγιὸ δὲν ἔχω.
—Δὲν εἶναι ξένος νὰ διαβῇ, περάτης νὰ περάσῃ,
μὸν εἶναι ἡ κερ' 'Αρετή, ποῦ ἔλειπε 'ς τὰ ξένα».
Τότε τρέχει ἡ μάννα dης καὶ τὴν σφιχταγκαλιάζει,
καὶ πὰ 'ς τὸ σφιχταγκάλιασμα ἐβγῆκεν ἡ ψυχή dους.

Παραλλαγαὶ Καρπάθου (Ζωγραφ. ἀγὼν τ. Α´ σ. 308 ἀρ. 30), Νισύρου (αὐτ. σ. 397 ἀρ. 17), 'Αθηνῶν (*Δ. Γρ. Καμπούρογλου*, Ἱστορία τῶν 'Αθηναίων τ. Α´ σ. 299), Βάρνης (*Ἰ. Νικολάου*, ἡ 'Οδησσὸς σ. 309-312 ἀρ. 1-2.—[Συλλογὴν 43 παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, παρ' ἐμοῦ ἀνακοινωθεισῶν αὐτῷ, ἐδημοσίευσεν ὁ *Ivan Schischmanov,* La chanson du frère mort dans la poésie des peuples balcaniques, Sophie 1898 μέρ. Β´ σ. 95-137. Πλὴν δὲ τούτων ἐδημοσιεύθησαν ἔκτοτε καὶ πολλαὶ ἄλλαι.—Σ. τ. Δ.].

ΚΘ΄.

Ὁ Κωσταντὴς, οἱ ἄρχοντες κι᾽ ὁ βασιλὲς ἀντάμα,
κάθουνται τρῶν᾽ καὶ πίνουνε καὶ γλυκοχαιρετειοῦνται,
καὶ κεῖ ποῦ τρώγαν κ᾽ ἔπιναν καὶ διπλοχαιρετειοῦνταν
ὁ Κωσταντὴς καυκήστηκε dὴ θάλασσα πλεχτὸς θὲ νὰ περάση,
κι᾽ ὁ βασιλὲς σὰν τἄκουσε, ᾽ς τὸ Κωσταντῖνο λέγει.
«Σὰν dὴν περάσης, Κωσταντή, γαμπρὸ θὲ νὰ σὲ κάνω,
θέλεις dὴμ πρώτη μ᾽ ἀδρεφή, θέλεις dὴν ὕστερνή μου,
θέλεις dὴ θεγατέρα μου, dὴ λαμπρογεννημένη,
ὅπου γενῆθκε dὴ Λαμπρὴ κι᾽ ἀνάψαν τὰ παλάτια,
καὶ ἄναψεν ἡ θάλασσα τριγύρου μὲ dὸν ἄμμο.»
Σὰν τἄκουσεν ὁ Κωσταντῆς ᾽ς τὴ θάλασσαν ἐπέφτει,
δώδεκα μίλλια πήγαινε μὲ γέλοια μὲ τραβούδια,
κι᾽ ἄλλα δώδεκα πήγαινε μὲ κλαῖτα μοιρολόγια,
κι᾽ ἀνάμεσα ᾽ς τὸ πέλαγος ψιλὴ φωνίτσα βγάζει.
«Πάρετε τὰ ῥουχάκια μου, τὰ λινομέταξά μου,
καὶ πάντε τα dὴ μάννα μου, dὴ πικροκαταροῦσα,
ποῦ καταροῦσε κ᾽ ἔλεγε Παρασκευὴ dὴ μέρα.
Παιδί μ᾽, τὰ ψάρια νὰ σὲ φάν, παιδί μ᾽, τὰ σαφριδάκια,
κ᾽ ἔφτασεν ἡ κατάρα dης καὶ θὰ μὲ φὰν τὰ ψάρια.»
Καὶ κεῖ ποῦ πνίγκ᾽ ὁ Κωσταντὴς παλάτ᾽ ἐθεμελιώθη,
μὲ τὸ γυαλί, μὲ τὸ ψηφὶ καὶ μὲ τὸ μαργαρτάρι,
καὶ πάνου κόρη κάντανε ξανθιὰ καὶ μαυρομμάτα,
dὴ θάλασσα ἐμάλωνε καὶ dήνε καταροῦσε,
«Θάλασσα σὺ dὸν ἔπνιξες dὸν ἀγαπητικό μου.»

ΣΗΜ. Ἀντὶ τῶν στίχων 15-19 ἄλλοι λέγουσιν:

«Θάλασσα πικροθάλασσα καὶ πικροκυματοῦσα,
οὗλοι σὲ λένε θάλασσα, κ᾽ ἐγὼ σ᾽ ἔλεγ᾽ ἀθοῦσα.
Τόσες φορὲς σὲ πέρασα μὲ γέλοια, μὲ τραβούδια,
καὶ τώρα γιά να στοίχημα βουλῆθκες νὰ μὲ πνίξης.

[Πρβλ. καὶ τὸ κατωτέρω ᾆσμα — Βλ. ὁμοίως τὴν διατριβήν μου ἐν Archivio per lo studio delle tradizioni popolari ἐνθ᾽ ἀν. Πλὴν τῶν ἐν αὐτῇ μνημονευομένων παραλλαγῶν ἑτέραν τῆς Κρήτης ἀτελῆ βλ. παρὰ *Κριάρῃ*, Κρητικὰ ᾄσματα 1909 σ. 154, πρβλ. καὶ ᾆσμα τῶν Κουτσοβλάχων τῆς Μακεδονίας ἐν Ἑλληνισμῷ 1901 τ. Δ΄ σ. 498-9. — Ἐν τῷ 4 στίχῳ «ὁ Κωσταντὴς» εἶναι προσθήκη καθιστῶσα τὸν στίχον ὑπέρμετρον· ἴσως εἶναι λείψανον στίχου. — Σ. τ. Δ.].

Λ΄.

Ἀλέξαντρος ὁ βασιλὲς ὁ πολυχρονεμένος,
ποῦ μέτρησε dὴ θάλασσα ᾽ς τὸ μάκρος καὶ ᾽ς τὸ φάρδος,
κι᾽ οὗλα ψάρια τοῦ γιαλοῦ κι᾽ οὗλα τὰ σαφριδάκια
Τὰ τρι᾽ ἀδελφάκια τὰ γλυκά, τὰ πολυαγαπημένα,
᾽ς ἕνα σκολειὸ διαβάζανε, ᾽ς ἕνα ψαλτῆρι ψάλλουν.
Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακή, μιὰμ πίσημος ἡμέρα,
ὁ δάσκαλος τὰ σκόλασε νὰ πὰν νὰ γιοματίσουν,
καὶ κεῖνα τὸ παραίτησαν καὶ πὰν νὰ κολυμπήσουν.
Παίρνουν dὸ δρόμο τὸ δρομί, dὴ στράτα καὶ πηγαίνουν,
τὸ μονοπάτι τά βγαλε κάτου ᾽ς τὴ Μαύρη πέτρα.
Ἔβγαλαν τὰ ῥουχάκια dους, τὰ λινομεταξένια,
καὶ dὸ σταυρόν dους ἔκαναν ᾽ς τὴ θάλασσα καὶ πέφτουν.
Τριὰ πέφτουν, δύο βγαίνουνε, ὁ Κωσταντὴς δὲ βγῆκε,
ψιλὴ φωνίτσα ἔβγαλε ᾽ς τὴ μέση τοῦ πελάγου.
«Ἀκοῦστε, ἀδρεφάκια μου, τί θὰ σᾶς παραγγείλω.
Νὰ πάρετε τὰ ῥοῦχα μου, τὰ λινομέταξά μου,
καὶ πάντε τα dὴ μάννα μου, dὴ πικροκαταροῦσα,
ποῦ καταροῦσε κ᾽ ἔλεγε Παρασκευὴ ἡμέρα.
Παιδί μ᾽, τὰ ψάρια νὰ σὲ φάν, παιδί μ᾽, τὰ σαφριδάκια
κ᾽ ἔφτασεν ἡ κατάρα dης καὶ θὰ μὲ φὰν τὰ ψάρια».

ΣΗΜ. Οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι θὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ ἄλλου ᾄσματος λησμονηθέντος ἴσως. [Οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι ἀναφέρονται εἰς τὴν παρὰ Ψευδοκαλλισθένει παράδοσιν περὶ τῆς καθόδου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ ὑπεμφαίνουσι σχέσιν τοῦ ᾄσματος πρὸς τὸ προηγούμενον, οὗ πολλοὶ στίχοι ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ. — Σ. τ. Δ.]

ΛΑ΄

Πραματευτὴς ἐξέβαινε μέσα ν ἀπὸ dὴμ Προῦσα,
σέρνει μουλάρια δώδεκα καὶ μοῦλες δεκαπέντε,
κ᾽ ἡ μοῦλα ἡ κανακαριὰ λογάρι φορτωμένη,
λογάρι κι᾽ ἀλογάριαστο κι᾽ ὅλο μαργαριτάρι.
Dὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, dὴ στράτα ποῦ περπάτειε
ἄρχεψ᾽ ὁ νιὸς νὰ τραβουδῇ, ἄρχεψ᾽ ὁ νιὸς νὰ λέγη.
«Γιὰ διὲς βουνά, καλὰ βουνά, καὶ κλέφτες νὰ μὴν ἔχουν,

νὰ πιάσουνε πραματευτή, νὰ πάρουνε λογάρι,
λογάριν ἀλογάριαστο, κι' ὅλο μαργαριτάρι».
Τ' ἀκόμ' ὁ λόγος στέκουνταν κ' ἡ συντυχιὰ κρατοῦσε,
χίλιοι καὶ δυὸ τὸν πλάκωσαν, χίλιοι καὶ δυὸ τὸν πιάνουν,
οὗλοι γαλαζοπράσινοι καὶ κοκκινοσκουφᾶτοι,
ἄλλοι τοῖς μοῦλες πιάσανε, κι' ἄλλοι τοῖς ξεφορτώνουν,
καὶ κεῖνος πιλογήθηκε μὲ μαραμμένα χείλη.
«Οὗλες τοῖς μοῦλες πιάστε ταις, κι' οὗλες ξεφορτῶστέ ταις,
dὴ μοῦλα dὴ καναкαριὰ μὴ dήνε ξεφορτῶστε».
Σὰν τ' ἄκουσ' ὁ πρωτόκλεφτος πολὺ τὸν βαρυφάνη,
μιὰ χατζαριὰ τὸν ἔδωκε, κ' ὕστερα τὸν ῥωτάει.
«Πές με, πές με, πραματευτή, ποὺ ποῦ ν' τὰ γονικά σου;
—Ἡ μάννα μ' εἶν' ἀπὸ dὴ Χιὸ κι' ὁ κύρης μ' ἀπὸ τὴμ Προῦσα,
ἔχω καὶ ἄλλον ἀδρεφὸ καὶ εἶναι πρῶτος κλέφτης.
—'Εσύ σαι τ' ἀδρεφάκι μου τὸ πολυαγαπημένο.
—Ἔτσ' εἶστε σεῖς πρωτόκλεφτοι καὶ παλιοχαραμνιᾶδες,
πρῶτα κτυπᾶτε μαχαιριὰ καὶ ὕστερις ῥωτᾶτε».
'Απὸ τὸ χέρι τὸν κρατεῖ καὶ 'ς τὸ γιατρὸ τὸν πάγει.
«Γιατρέ, ποῦ γιάτρεψες πολλοὺς σφαμένους καὶ κομμένους,
γιάτρεψε καὶ τ' ἀδρέφι μου τὸ πολυαγαπημένο.
—Γιὰ σήκω τὸ χεράκι dου νὰ διῶ dὴ χατζαριά dου».
Σήκωσε τὸ χεράκι dου καὶ φάνηκ' ἡ καρδιά dου,
καὶ ὁ γιατρὸς τοῦ μίλησε μὲ μαραμμένο χεῖλι.
«Πολλοὺς ἐγὼ ἐγιάτρεψα σφαμένους καὶ κομμένους,
μὰ σὰν αὐτὴ dὴ μαχαιριὰ τὰ μάτια μου δὲν εἶδαν».
'Απὸ τὸ χέρ' τὸν ἅρπαξε 'ς ἄλλο γιατρὸ νὰ πάγῃ,
καὶ κεῖ πάνου 'ς τὰ χέρια dου ἐβγῆκεν ἡ ψυχή dου.

ΣΗΜ. Παραλλαγαὶ Ζωγραφ. ἀγών. τ. Α΄ σ. 71 ἀρ. 12. σ. 171 ἀρ. 327 (ἠπειρωτικαί). *Ἀγ. Θέρου,* Δημοτ. τραγούδ. σ. 108.—[Ἄλλας παραλλαγὰς βλ. ἐν τῇ αὐτῇ συλλογῇ τοῦ Ζωγραφ. ἀγῶνος σ. 296-7 (Καρπάθου). *Passow* ἀρ. 487-489. *Χασιώτου,* Συλλογὴ σ. 208 ἀρ. 32. *Legrand,* Recueil σ. 322 ἀρ. 143 *'Αραβαντινοῦ* σ. 102 ἀρ. 119. Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλην. σύλλ. τ. Η΄ σ. 536-7 (Ἴμβρου), τ. ΚΒ΄ σ. 54-5 (Νισύρου). *Georgeakis et Pineau,* Folklore de Lesbos σ. 171-3. *Κανελλάκη.* Χιακὰ ἀνάλεκτα σ. 68. *Dieterieh,* d. Sprache der südl. Sporaden σ. 323-4 (Καλύμνου). *Φαρδὺ* Ἱστορία τῆς Κορσικῆς σ. 177 'Αντίστοιχος εἰς τὰ κριτικὰ ᾄσματα εἶναι ὁ κύκλος τῶν ᾀσμάτων τῆς ἀναγνωρίσεως ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς· πρὸς δὲ

τὸν προκείμενον συνάπτεται ἀμέσως ὁ κύκλος τῶν ᾀσμάτων περὶ ἀγῶνος δρόμου τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ Γιάννη (Διγενῆ), τὸν ὁποῖον κονταρεύει ὁ ἀδελφός του, μὴ ἀναγνωρίσας αὐτόν.—Σ. τ. Δ.].

ΛΒ΄.

Μὲ μέθυσες μὲ τὸ κρασί, μὲ κόμπωσες μὲ τ' ἄστρι,
κ' ἐγὼ λεγνὸς κοιμήθηκα 'ς τῆς ἀγαπῶς dὴμ πόρτα,
ποῦ χε τὰ μάτια σὰν καυκί, τὰ φρύδια σὰν δαχτάνι,
ποῦ χε τὸ ματοτσάμπουρο σὰν dῆς ἐλιᾶς τὸ φύλλο.
Σκύβω φιλῶ τὴν κλειδαριὰ καὶ προσκυνῶ dὴμ πόρτα.
«Ἄνοιξε πόρτα τῆς αὐγῆς, πόρτα τῆς μαντζουράνας,
πόρτα τῆς καγκελόφρυδης καὶ τῆς ξανθομαλλούσας».
Καὶ κείνη πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο λέγει:
«Ποιὸς εἶσαι σύ, καὶ πῶς σὲ λέν, πῶς λένε τ' ὄνομά σου;
—Ἐγώ εἶμαν ὁποῦ σ' ἔστερνα τὰ μῆλα 'ς τὸ μαντῆλι,
τὰ ῥόδα, τὰ δαμάσκηνα, τὸ ῥαζακὶ σταφύλι.
— Αὐτά, ξενέ μου, ξέρεις τα, ἡ γειτονιὰ σὲ τά πε.
Πές με σουμάδια τῆς αὐλῆς, ν' ἀνοίξω νά μπῃς μέσα.
—Ἔχεις μηλιὰ 'ς τὴμ πόρτα σου καὶ κλῆμα 'ς τὴν αὐλή σου,
κάνει σταφύλι ῥαζακὶ καὶ τὸ κρασὶ μοσχᾶτο,
τὸ πίνουν οἱ ἄνδροι καὶ μεθοῦν, γεναῖκες καὶ ῥοδίζουν
τὸ πίν' τὰ τρελλοκόριτσα κι' ὁμορφοκοκκινίζουν.
—Κ' αὐτά, ξενέ μου, ξέρεις τα, ἡ γειτονιὰ σὲ τά πε».
Πές με σουμάδια τοῦ σπιτιοῦ, ν' ἀνοίξω νἄρτῃς πάνου.
—Δεξιὰ μεριὰ τὸ κιόσκι σου, ζερβιὰ μεριὰ ὀντᾶς σου,
χρυσῆ καντήλα κρέμεται 'ς τὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ σου,
σὲ φέγγει καὶ γυμνώνεσαι, σὲ φέγγει καὶ πλαγιάζεις.
—Κι' αὐτά, ξενέ μου, ξέρεις τα, ἡ γειτονιὰ σὲ τά πε.
Πές με σουμάδια τοῦ κορμιοῦ, ν' ἀνοίξω νἄρτῃς πάνου.
—Ἔχεις ἐλιὰ 'ς τὸ μάγουλο, ἐλιὰ 'ς τὴν ἀμασκάλη
κι' ἀνάμεσα 'ς τὸ στῆθός σου τ' ἀστρὶ καὶ τὸ φεγγάρι».
Καὶ κείνη πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο λέγει·
«Σύρτε, σκλάβαις, κι' ἀνοίξετε, dὸ νέο νἄρτῃ πάνου,
καὶ στρώσετε dὴγ κλίνη dου μ' ἀνθοὺς καὶ καρυοφύλλια
νἄρτῃ ὁ νιὸς νὰ κοιμηθῇ, νἄρτῃ ὁ νιὸς νὰ κάτσῃ».

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴ τοῦ κοινοτάτου ᾄσματος τῆς ἀναγνωρίσεως συζύγων: Βλ. Λαογραφ. σ. 136-7.—Σ. τ. Δ.].

ΛΓ΄.

Τρεῖς ἄρχοντες κι' ὁ Μαυριανός, ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουν,
κ' ἀντάμα ξεφαντώνουνε σὲ μιὰ χρυσὴ daβέρνα.
'Εκεῖ ποῦ τρῶγαν κ' ἔπιναν καὶ διπλοχαιρετειῶνταν,
ἕνας καυκήστη τ' ἄσπρα dου, κ' ἄλλος dὴμ πραματειά dου
καυκήστηκε κι' ὁ Μαυριανὸς πῶχ' ὄμορφη γεναῖκα.
Κ' οἱ ἄρχοντες σὰν τ' ἄκουσαν πολὺ τοὺς βαρυφάνη·
τοῦ ῥήχνουν δόσιμα περσό, τεκλίφι τρεῖς χιλιάδες,
κ' ἔκατσε καὶ λογάριασε δὲ φτάνει νὰ πλιερώσῃ·
πουλεῖ χωράφι' ἀθέριστα νὰ μὲ τοῖς θεριστᾶδες,
κ' ἔκατσε καὶ λογάριασε δὲ φτάνει νὰ πλιερώσῃ·
πουλεῖ ἀμπέλι' ἀτρύγητα νὰ μὲ τοῖς τρυγητᾶδες,
κ' ἔκατσε καὶ λογάριασε δὲ φτάνει νὰ πλιερώσῃ·
πούλησε μύλους δώδεκα νὰ μὲ τοῖς μυλωνᾶδες,
κ' ἔκατσε καὶ λογάριασε, δὲ φτάνει νὰ πλιερώσῃ·
πουλεῖ καὶ σπίτια δίπατα μ' αὐλαῖς μαρμαρωμέναις,
κ' ἔκατσε καὶ λογάριασε, δὲ φτάνει νὰ πλιερώσῃ.
Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακή, μιὰ πίσημος ἡμέρα,
παίρνει καὶ dὴ καλοῦδα dου καὶ πάγ' νὰ τὴν μπουλήσῃ.
Μὲ τὸ χεράκι τὴν κρατεῖ καὶ 'ς τὸ τσαρσὶ τὴν πάγει.
Dὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, dὴ στράτα ποῦ περπάτειε,
ἔτυχε καὶ 'ς τὸ μάχτι dης ἕνα γενιτσαράκι.
«Πόσα τὴν δίδεις, Μαυριανέ, ἐτούτη τὴν καλοῦδα;
— Τὸ ἕνα χεῖλι χίλια χει, καὶ τ' ἄλλο δυὸ χιλιάδες,
ἔχει καὶ τὸ κορμάκι dης, δέκα χιλιάδες γρόσια».
Ἔκατσε καὶ τοῖς τὰ μετρᾷ ἀπάνου καὶ ξαπάνου.
Χαμήλωσε dὸ μαῦρό dου, 'ς τὰ κάπουλα τὴν βάνει.
Dὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, dὴ στράτα ποῦ περπάτειε,
ἀρχίζ' ὁ νιὸς νὰ τὴν τζιμπᾷ, πῆρε κι' ὁ θιὸς νὰ στράφτῃ,
ἀρχίζ' ὁ νιὸς νὰ τὴν φιλᾷ, πῆρε κι' ὁ θιὸς νὰ βρέχῃ,
ἄρχεψ' ὁ νιὸς νὰ τὴν ῥωτᾷ, πῆρε κι' ὁ θιὸς νὰ λάμπῃ.
«Πές μου, πές μου, καλοῦδα μου, ποὺ ποῦ ν' τὰ γονικά σου;
«— Ἡ μάννα μ' εἶναι μὲ dὴ Χιό, κ' ὁ κύρης μ' ἀπ' dὴμ Προῦσα,
εἶχα καὶ πρῶτον ἀδελφό, κ' ἦταν γενιτσαράκι.
— Ἄχ, σύ εἰσ' ἡ ἀδελφίτσα μου, ἡ πολυαγαπημένη».
Μὲ τὸ χεράκι τὴν κρατεῖ, 'ς τὸ Μαυριανὸ τὴν πάγει.
«Σύρε, σύρ', ἀδελφίτσα μου, σύρε 'ς τὸ Μαυριανό σου».
Ἄς εἶναι γειά σας καὶ χαρά.

ΣΗΜ. Ὁ 4 στ. φέρεται καὶ ἄλλως:

Οὗλοι καυκιοῦdαι τ' ἄσπραν dους, κι' οὗλοι τὴμ πραματειάν dους.

Στ. 7. Ἄλλως ἀντὶ τεκλίφι «χαράτσι» — Στ. 24 ἄλλως:
καὶ τὸ λιγνό της τὸ κορμὶ ἀμέτρητον λογάρι.

Τὸ ᾆσμα εἶναι γνωστὸν καὶ ἐν Καρυαῖς τῆς ἐπαρχίας Καβακλῆ. [Τοῦ ᾄσματος τούτου, ὅπερ ἐκ πολλῶν τεκμηρίων συνάγεται, ὅτι εἶναι ἀκριτικόν, ὑπάρχουσι δύο τύποι. Ὁ τύπος τῆς ὑπὸ πειρατῶν αἰχμαλωτισθείσης κόρης, ἣν ὁ κύριός της ἀνακαλύψας ὅτι εἶναι ἀδελφός της, ἐλευθερώνει καὶ μετὰ πλουσίων δώρων πέμπει πρὸς τοὺς γονεῖς, καὶ ὁ τύπος τοῦ ἀναγκασθέντος νὰ πωλήσῃ τὴν ὡραίαν σύζυγόν του, ἣν ὁ ἀγοραστὴς (ἐν πλείσταις παραλλαγαῖς γενίτσαρος) ἀναγνωρίσας ὅτι εἶναι ἀδελφή του, ἀποδίδει εἰς τὸν ἄνδρα της. Τὸν πρῶτον τύπον ἔχομεν ἐν αἰγινητικῷ ᾄσματι, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ὁ *Σπ. Ζαμπέλιος* (Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ, Ἀθ. 1859 σ. 41-3), πολλὰς αὐθαιρέτους μεταβολὰς ἐπενεγκὼν εἰς τὸ κείμενον αὐτοῦ πρὸς διόρθωσιν δῆθεν καὶ καλλωπισμὸν αὐτοῦ· παρὰ τοῦ Ζαμπελίου δὲ παραλαβόντες ἀνετύπωσαν αὐτὸ ἀπαραλλάκτως πολλοί. (Ἑστία τ. ΙΘ΄ σ. 333-9. *Καμπούρογλου*, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων τ. Α΄ σ. 46-47. *Λαμπρινίδου*. Ἡ Ναυπλία σ. 179-180, ὅστις παραδόξως πιστεύει ὅτι ἀναφέρεται εἰς ἱστορικὸν γεγονὸς τοῦ τέλους τοῦ ΙϚ΄ αἰῶνος). Τοῦ δὲ δευτέρου τύπου φέρονται πάμπολλαι παραλλαγαὶ ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις. Ἡ προκειμένη παραλλαγὴ τῆς Σωζοπόλεως εἶναι εἴπερ τις καὶ ἄλλη ὁμοιοτάτη πρὸς τὰς καππαδοκικάς. (*P. Lagarde*, Neugriechisches aus Klein Asien σ 37-8 ἀρ. 40. *Ἀρχελάου*, Σινασὸς σ 158-9 *Φαρασοπούλου*, τὰ Σύλατα σ. 103-4. Ξενοφάνης 1905 τ. Α΄ σ. 322-3. — Σ. τ. Δ.].

ΛΔ΄.

Ἡ κερὰ Μάγδα κάθουνταν ς τοῦ Γιάννη τὰ σαράγια,
κρατεῖ γυαλὶ γυαλίζεται τὰ κάλλια dης λογιάζει,
καὶ μὲ dὸ νοῦ dης ἔλεγε καὶ μὲ dὸ λογισμό dης.
«Κορμί μου ὡραιότατο, κορμί μου ζαχαρένιο,
νά χα dὸ Κώστα μιὰ βραδειὰ νὰ κοιμηθοῦμ' ἀντάμα».
Νὰ καὶ ὁ Κώστας καὶ περνᾷ μέσα μὲ dὴν αὐλή dης.
«Βρὲ Κώστα, βρὲ μαργιόλας γιέ, ἔλα 'ς τ' ἀρχοντικό μου».
—Ἐγὼ dὸ Γιάννη σκιάζουμαι, dὸ Γιάννη dὸν φοβοῦμαι.

—Ὁ Γιάννης πάγει 'ς τὸ βουνὸ νὰ λαφοκυνηγήσῃ,
νὰ φέρ' ἀρκούδια ζουντανὰ καὶ λάφια μερωμένα,
καὶ 'ς τὴν οὐρὰ τ' ἀλόγου dου δεντρὰ ξεριζωμένα.
Καὶ γὼ dὸ θιὸ παρακαλῶ νὰ βρέξῃ νὰ χειμάσῃ,
νὰ μέν' ὁ Γιάννης 'ς τὸ βουνὸ νὰ dόνε φὰν τ' ἀρκούδια.
Θεγέ μου, βρέξε χείμασε νὰ κλείσου τὰ γιοφύρια
νὰ μείν' ὁ Γιάννης 'ς τὸ βουνὸ νὰ dόνε φὰν τ' ἀγρίμια».
Τ' ἀκόμ' ὁ λόγος στέκουνταν κ' ἡ συντυχιὰ συγκράτειε,
νὰ καὶ ὁ Γιάννης κ' ἔρκεται ἀγρίμια φορτωμένος.
Φέρνει ἀρκούδια ζουντανὰ καὶ λάφια μερωμένα,
καὶ 'ς τ' ἀλογοῦν του dὴν οὐρὰ δέντρα ξεριζωμένα.
«Κατέβα, Μάγδα, κι' ἄνοιξε, νὰ πάρῃς τὸ κυνῆγι,
φέρνω ἀρκούδια ζουντανὰ καὶ λάφια μερωμένα
καὶ 'ς τ' ἀλογοῦ μου dὴν οὐρά, δέντρα ξεριζωμένα.
—Ἐγώ τ' ἀρκούδια σκιάζουμαι, τὰ λάφια τὰ φοβοῦμαι,
σύρε καὶ πὰν 'ς τὴ μάννα σου ποῦ εἶναι μαθημένη».
Δώνει dὸ μαῦρο dου βιτσιὰ 'ς τὴ μάννα dου καὶ πάει.
«Κατέβα, μάννα μ', κι' ἄνοιξε, νὰ πάρῃς τὸ κυνῆγι.
—Φωτιὰ νὰ κάψῃ, Γιάννη μου, σένα καὶ τὸ κυνῆγι,
ἡ Μάγδα σου παντρέφτηκε, πῆρε dὸ Κώσταν ἄνdρα».
Χτυπᾷ dὸ μαῦρόν dου βιτσιά, 'ς τὴ Μάγδα dου καὶ πάει,
δώνει dὴμ πόρτα πορποδιά, σέρνει καὶ πάει πάνου,
βρίσκει dὸ Κώστα μοναχό, ἀντάμα μὲ dὴ Μάγδα.
«Βρὲ Κώστα, βρὲ μαργιόλας γιέ, τί θές 'ς τ' ἀρχοντικό μου;
—Ἡ Μάγδα σου μ' ἐπλάνεψε καὶ μ' ἔφερε δῶ πέρα».
Ἀπ' τὰ μαλλιὰ dὴν ἅρπαξε 'ς τὸ dοῖχο τὴν βροντάει
βγάζει καὶ τὸ σπαθάκιν του τὴν κεφαλήν dης παίρνει,
καὶ 'ς τὸ μαντήλυ dὴν ἔβαλε, 'ς τὸ μύλο dήνε πάγει.
« Ἄλεσε, μύλε μ', ἄλεσε, παλιᾶς κούρβας κεφάλι,
νὰ βγάλ' ἀλεῦρι κόκκινο καὶ πάσπαλη ἀσπράδι,
νὰ παίρνουνε οἱ ἄσκημες νὰ βάνουν κοκκινάδι,
νὰ παίρνουν κ' οἱ μελαχρινὲς νὰ βάνουνε ἀσπράδι,
γιὰ νὰ γενῇ παράδειγμα νὰ μὴν dὸ κάνουν κι' ἄλλες».

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ ἠπειρωτική. ἐν Ζωγραφ. ἀγῶν. τ. Α΄. σ. 62 ἀριθ. 12 Ὁ στ. 1 καὶ ἄλλως:

«Τοῦ Γιάνν' ἡ Μάγδα κάθουνταν».

[Ποικιλώταται εἶναι αἱ παραλλαγαὶ τοῦ ἀκριτικοῦ τούτου ᾄσματος. Ἐν ἄλλαις ἡ ἄπιστος Μάγδα εἶναι σύζυγος στρατιώτου, ὅστις

δὲν τὴν φονεύει καίπερ ἐλέγξας τὴν ἀπιστίαν αὐτῆς. Ἄλλαι δὲ ὀνομάζουσι Μαυριανὸν τὸν σύζυγον καὶ ταύτην Καλὴν ἢ Συνόδην ἐκεῖνον καὶ τὴν γυναῖκα Μαρούν, τὸ δὲ συνηθέστερον ὄνομα τῆς συζύγου εἶναι Ἀρετή. Κατ' ἄλλας εἶναι ἀρραβωνιστικὴ ἢ σύζυγος τοῦ Κωσταντῆ. Ἔν τισιν αὐτοκτονεῖ καὶ ὁ φονεύσας αὐτὴν σύζυγος, ἢ φονεύουσι ταύτην οἱ ἀδελφοί της ὡς ἄπιστον καὶ αὐτοκτονεῖ ὁ σύζυγος. — Σ. τ. Δ.].

ΛΕ΄.

Μιὰν γκόρη ἐστολίζουνdαν 'ς τὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ dης.
βάνει dὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στῆθο,
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ τὸ βάνει ματοφρύδι.
Παίρνει γυαλὶ γυαλίζεται, καθρέφτη καὶ λογιάζει,
«Καθρέφτη μου Βενέτικε, σὰν τί καλή μὲ κάνεις;
— Οὔτ' ἔμορφη, οὔτ' ἄσκημη, οὔτε τοῦ λιοῦ καμένη.
— Ὁ ἄντρας μου εἶναι κακὸς κι' ὁ πεθερὸς ζουλιάρης
καὶ dὴ κακιά μ' dὴ πεθερὰ Χάρος νὰ dήνε πάρῃ.»
Κι' ὁ ἄντρας της σὰν τ' ἄκουσε πολὺ τὸν βαρυφάνη.
«Ἂς εἶν' ἂς εἶν', βρὲ κοπελιὰ καὶ θὰ σὲ τ' ἀποδείξω,
καὶ θὰ σὲ πάρω νὰ διαβῶ καὶ 'ς τὸ βουνὸ νὰ πάγω,
νὰ πελεκήσω μάρμαρα σπίτι γιὰ νὰ σὲ χτίσω,
νὰ κόψω ἀγρι.ακρανιὰ μπεράτες γιὰ νὰ κάνω,
νά χῃς τὰ δέντρα συντροφιὰ καὶ τὰ βουνὰ γειτόνους
καὶ τὰ πουλάκια ποῦ πετοῦν ἀδρέφια κι' ἀξαδρέφια».

ΣΗΜ. Ἐνίοτε οἱ τελευταῖοι δύο στίχοι ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἑξῆς:

«Νά χῃς τοὺς λύκους συντροφιά, μὲ τὰ θεριὰ κουβέντα
κι' αὐτὰ τὰ πετρολίθαρα ἀδρέφια κ' ἐξαδρέφια».

Πρβλ. τὸ προηγούμενον.

ΛϚ΄.

Κάτου 'ς τὴν ἄσπρη πέτρα, 'ς τὸ κρυ.ὸ νερό,
σφάζουνε dὸ Γιαννάκι, dὸ μοναχογιό.
Τοῦρκοι τὸν τυραννοῦνε καὶ Ῥωμιοὶ τὸν κλαῖν,
κι' ἀπάρθενα κορίτσια τὸν μοιρολογοῦν.
«Γιάννη μ', δὲν ἔχεις μάννα, δὲν ἔχεις ἀδρεφή,

δὲν ἔχς καλὴ γεναῖκα, νἄρτη νὰ σὲ διῇ;
—Ἔχω μάννα, ἔχω, ἔχω κι' ἀδρεφή,
ἔχω καλὴ γεναῖκα νά της πὤρχεται,
μὲ δυὸ παιδιὰ 'ς τὸ χέρι κι' ἄλλο 'ς τὸ βυζί,
καὶ τἆλλο 'ς τὴν κοιλιάν dης κοντὰ νὰ γεννηθῇ».
Πὸ μακρυ.ὰ τὸν λέγει καὶ τὸν γλυκομιλεῖ.
«Δὲν σ' τό πα γώ, Γιαννάκη, μὲ Τούρκους μὴν παλεύς.
Οὔτε μὲ dὸ Παράλιο στοίχημα μὴ βάς
—Σώπα, σώπα, καλή μου, καὶ μ' ἐdρόπιασες.
Κεῖνος δὲν ἦdαν ἕνας, δὲν ἦταν μοναχός,
χίλιοι καὶ δυὸ νομᾶτοι κ' ἕνας μ' ἔζωνε,
ποῦ εἶχε λαφιοῦ ποδάρια, δράκου γόνατα,
τῆς ἀγρι.ολαφίνας τὰ πηδήματα,
'ς τὸν οὐρανὸ πετοῦσε, 'ς τ' ἄστρη χάνουdαν
'ς τ' ἄστρη καὶ 'ς τὸ φεγγάρι καὶ 'ς τὸν αὐγερινό.

ΣΗΜ. [Παραλλαγαί: *Χασιώτου*, Συλλογὴ σ. 62-3 ἀρ. 16-17.—Σ. τ. Δ.].

ΛΖ΄.

(Κ. Κ.)

»Ποῦ ἤσουνε, ἥλιε μ', κι' ἄργησες, κι' ἀργεῖς νὰ βασιλέψῃς,
κ' οἱ ἀργατίνες καταροῦν, καὶ οἱ ἐργάτες κλαῖνε;
—'Εγώ λεγα νὰ μὴν τὸ πῶ, νὰ μὴν τὸ μολογήσω,
μὰ τώρα ποῦ μ' ἐρώτησες θὲ νὰ τὸ μολογήσω
Ὁ Τάταρης κι' ὁ Μάταρης συμπεθερειὸ ἐκάμαν,
ἀdὶς ἀρνιὰ παιδιὰ σφαζοῦν, κι' ἀdὶς βουβάλια μάννες,
κ' ἀdὶς βουβαλοdάναδα σφάζουν τὰ παλληκάρια,
σφάζουν τῆς χήρας dὸν ὑγιὸ dὸ μοναχογιαννάκη,
dὸν ἔκλαψεν ἡ χώρα dου καὶ ὅσοι dόνε ξεύραν.

ΛΗ΄.

(Κ. Κ.).

Κάτου 'ς τὸ γιαλό, κάτου 'ς τὸ περιγιάλι,
κάται σταυραχτός, τὰ χιόνια χιονισμένος,
καὶ περικαλεῖ dὸν ἥλιο ν' ἀνετείλῃ.
«Ἥλιε μ', νέτειλε νὰ μὲ ξεπονελύσῃς,
τὰ χιόνια καὶ τὰ κρούσταλλα πὤχω 'ς τὰ λαιμικά μου,

γιὰ νὰ πεταχτῶ νὰ πάγω 'ς τὴ δουλειά μου.
Κάτου 'ς τὸ Μοριά, 'ς τὰ Ἄγραφα τὰ μέρη,
Σέρνει ὁ Τάταρης τὰ τρία τ' ἀδρεφάκια,
καὶ ἡ μάννα dους κατόπι περικάλει.
«'Αφέντ' ἀφέντη, Τάταρη, χάρισε τὰ παιδιά μου,
θέλεις dὸ πρῶτο κράτησε, θέλεις dὸ δεύτερό μου,
σὰ θέλῃς dὸ μικρότερο τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου.
—'Εγὼ dὸ πρῶτό σου dὸ γιὸ 'ς τὴ σοῦγλα θὰ τὸν βάλω,
καὶ dὸ δεύτερο θὰ dόνε παλλουκώσω,
καὶ dὸ Κωσταντῆ γαμπρὸ θὲ νὰ τὸν κάμω».

ΛΘ.΄

Βασιλοποῦλ' ἀρμάτωνε ὁλόχρυση φεργάδα,
βάνει κατάρτια μπρούτζινα, ἀdένες ἀσουμένιες,
βάζει παννιὰ μεταξωτά, ξάρτια ἰμπρισιμένια,
βάζει τεμόνι μάλαμα καὶ διάκι διαμαντένιο,
βάζει καὶ dὴ σαβοῦρα dης οὖλο μαργαριτάρι,
βάζει καὶ ναῦτες διαλεχτούς, οὖλο παλληκαράκια,
νὰ βγῇ 'ς τὸ 'Αρχιπέλαγο σιργιάνι γιὰ νὰ κάνῃ.
'Ακόμα δὲν ἀλάργηρε μέσα πὲ τὸ μπογάζι,
τοῦ Ῥήγα γιὸς τὴν κυνηγᾷ μὲ δυὸ μὲ τρεῖς φιργάδες,
Πὸ μακριὰ τὴν χαιρετᾷ καὶ πὸ κοντὰ τὴν λέγει·
«Κόρη μου, δῶσε με φιλὶ καὶ πᾶρε μιὰ φιργάδα,
θέλεις πᾶρε dὴ πράσινη, θέλεις dὴ καταμαύρη,
θέλεις dὴ νερογάλαζη, ποῦ εἶμ' ἀτός μου μέσα».
Καὶ κείνη πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο λέγει·
«Ὄμορφος εἶσαι, Ῥήγα γιέ, μ' ἄσκημα συdυχαίνεις,
πῶς νὰ σὲ δώκω γὼ φιλὶ 'ς τὴ μέση τοῦ πελάγου;
ἔπαρε τοῖς φιργάδες σου κ' ἐγὼ dὴν ἐδική μου,
νὰ πᾶμε νὰ ἀράξουμε σὲ ἀγαθὸ λιμάνι,
νὰ βγιοῦν οἱ ναῦτες γιὰ νερό, κ' οἱ βάρκες γιὰ τὰ ξύλα,
νὰ βγιοῦν τὰ γκεμιτζόπουλα, νὰ πὰν νὰ σιργιανίσουν,
γιὰ νὰ χορτάσ' ὁ νιὸς φιλί, κ' ἡ κόρη νιοῦ ἀγκάλαις».

ΣΗΜ. Στ. 7. Καὶ ἄλλως: «νὰ περισιργιανίσῃ».

Μ΄.

Σὰν τὸ καμάρι πὤχ' αὐτὴ τοῦ Κωσταντῆ ἡ μάννα,
πὤχει dὸν ὄμορφο dὸ γιὸ κι' ὁ μαῦρος τού εἶναι δράκος.

Πολλὰ κορίτσα τὸν θωροῦν, πολλὰ τὸν περιμένουν,
κι' ὅσα 'π' αὐτὰ dὸν ἀγαποῦν, ὅλα φιλὶ τὸν δίνουν,
κ' ἕνα κοράσ' Σαρακηνὸ φιλὶ δὲν dόνε δίνει,
μόν' κάτσε καὶ τὸν ῥώτησε καὶ τὸν βαρυξετάζει.
«Πές με, πές με, κὺρ Κωσταντῆ, ἂν εἶσαι παντρεμένος.»
Κι' ὁ μαῦρος πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο λέγει.
«'Αγάπ' ἔχει 'ς τὰ Θεραπειὰ κι' ἀγάπη 'ς τὸ Νιοχῶρι,
καὶ μέσα 'ς τὸ Μπουγιοὺκ dερὲ ἀμέτρηταις τοῖς ἔχει.»
Κι' ὁ Κωσταντῆς σὰν d' ἄκουσε πολὺ τὸν βαρυφάνη.
«Ἔννοια σου, μωρὲ μαῦρε μου, καὶ θὰ σὲ τ' ἀποδείξω,
καὶ θὰ σὲ πάγω 'ς τὸ βουνὸ ξύλα νὰ σὲ φορτώσω,
χίλια καὶ δυὸ 'ς τὴ μία μεριὰ καὶ χίλια ν ἀπ' τὴν ἄλλη,
καὶ πάνου 'ς τὸ σαμάρι σου τοῦ μύλου τὸ λιθάρι.»
Κι' ὁ μαῦρος πιλογήθηκε 'ς τὸ Κωσταντὴ καὶ λέγει.
«Καὶ σὺ λέγεις, κὺρ Κωσταντή, ξύλα νὰ μὲ φορτώσης,
καὶ πάνου 'ς τὸ σαμάρι μου τοῦ μύλου τὸ λιθάρι,
μὰ σὰν μᾶς προσκαλέσουνε 'ς τὸν πόλεμο νὰ πάμε,
ὅταν ἀνοίξῃ ἡ φωτιὰ κ' ἐγὼ θὰ γονατίσω.»

ΣΗΜ. [Παραλλαγαί: *Jeannaraki* σ. 109 ἀρ. 104. *Passow* ἀρ. 479. — Σ τ. Δ.].

ΜΑ'.

Τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χιλιδόνια,
τώρα οἱ πέρδικες συχνολαλοῦν καὶ λένε·
«Ξύπν', ἀφέντη μου, ξύπνα καὶ μὴν κοιμᾶσαι,
ξύπν' ἀγκάλιασε κορμὶ κυπαρισσένιο, κι' ἄσπρονα λαιμό.
—Ἄφσε με νὰ ζῇς, λιγὸ ὕπνὸ νὰ πάρω,
γιατ' ἀφέντης μου ἐψὲς 'ς τὴ βίγγλα μ' εἶχε,
γιὰ νὰ σκοτωθῶ, γιὰ χίλιους νὰ σκοτώσω.
Ἔδωσεν ὁ Θιός, κερὰ ἡ Παναγία,
χίλιους σκότωσα καὶ χίλιους σκλάβους πῆρα,
κ' ἕνας ἔμεινε καὶ κεῖνος λαβωμένος.
Παίρνω τὸ δρομί, τ' ἀργιὸ τὸ μονοπάτι,
βρίσκω να δεντρί, ὄμορφο κυπαρίσσι,
«Ἄξιο μου δεντρί, ψηλό μου κυπαρίσσι,
δεῖξε με χωριό, κάστρο νὰ πὰ νὰ μείνω.
—Δὲν ἔχει χωριό, κάστρο νὰ πὰ νὰ μείνῃς.
Νὰ οἱ κλῶνοί μου καὶ δέσε τ' ἅρματά σου,
νὰ κ' ἡ ῥίζα μου καὶ δέσε τ' ἄλογό σου,

νὰ κι' ὁ ἥσκιος μου καὶ πέσε καὶ κοιμήσου,
κι' αὔρι τὸ πρωὶ τὸ νοῖκι μὲ πλιερώνεις,
χίλια 'ς τ' ἄλογο καὶ χίλια 'ς τ' ἄρματά σου,
καὶ γιὰ λόγου σου ἀμέτρητο λογάρι.
— Φρῖξον ἥλιε, καὶ θάλασσα ταράξου,
ὡς καὶ τὸ δεντρὶ τὸ νοῖκι του dου γυρεύει,
χίλια 'ς τ' ἄλογο καὶ χίλια 'ς τ' ἄρματά μου,
καὶ γιὰ λόγου μου ἀμέτρητο λογάρι.»
Λέγει τὸ δεντρί, λέγει τὸ κυπαρίσσι.
«Βρὲ διαβόλου γιέ, τί νοῖκι σὲ γυρεύω;
Μιὰ σταλιὰ νερὸ 'ς τὴ ῥίζα μου νὰ χύσῃς.»

ΣΗΜ. Τὸ προκείμενον ᾆσμα ἐτραγῳδεῖτο τὴν παραμονὴν τοῦ γάμου, τὸ *Σαββατόβραδο* (*Κνάγκεζε*), ὅτε ἐλούετο ἡ νύμφη. Ἐν ἑτέρᾳ σωζοπολιτικῇ παραλλαγῇ οἱ πρῶτοι στίχοι 1-11 ἀντικαθιστῶνται διὰ τῶν ἑξῆς:

Σάββατο βραδὺ μ' ἐδιῶξαν οἱ γονεῖς μου
ἀπ' τὸ σπίτι μας, ἀπ' τὰ γλυκά μ' ἀδέλφια.

Οἱ δὲ λοιποὶ ἔχουσι τὰς ἑξῆς διαφοράς: Στ. 17 καὶ κρέμα τἄ. 23 καὶ γῆς μὴν τ' ἀπομένῃς. — [Τὸ ᾆσμα εἶναι πανελλήνιον, ἀναγράφομεν δ' ὧδε τινὰς τῶν δημοσιευθεισῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ. *Μανούσου*, Τραγούδια ἐθν. τ. Β' σ. 53-4 *Passow* ἀρ. 596 597. *Χασιώτ.* σ. 134 ἀρ. 3. *B. Schmidt*, Griech. Märchen σ. 192 ἀρ. 56. *Ἀραβαντιν* σ 165 ἀρ. 247, σ. 246 ἀρ. 414 Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλ. σύλλ. τ. ΙΘ' σ. 230. *Λάσκαρη*, Λάστα σ. 475. — Σ. τ. Δ].

ΜΒ'.

Ἐψὲς βραδὺ κοιμήθηκα σὲ μιᾶς ξανθῆς ἀγκάλη,
σὲ μιᾶς ψιλῆς, σὲ μιᾶς λιγνῆς, σὲ μιᾶς δαχτανοφρύδας,
ποῦ χε τὸ μάτι σὰν καυκί, τὸ φρύδι σὰ δαχτάνι,
ποῦ χε τὸ ματοτσάμπουρο σὰν τῆς ἐλιᾶς τὸ φύλλο.
Τ' ἀκόμη δὲν κοιμήθηκα, λίγο ὕπνο νὰ πάρω,
ἀκοῦς dὴμ πόρτα καὶ βροντᾷ, dὸγ κράχτη καὶ φωνάζει.
«Ξύπνα ψιλέ, ξύπνα λιγνέ, κι' ἀγγελοκαμωμένε,
σουμαίνου, ψάλλουν οἱ ἐκκλησιαῖς, τὰ δέκα μαναστήρια,
σουμαίνει κ' ἡ Ἁγιὰ Σοφιὰ τὸ μέγα μαναστῆρι,
μὲ τετρακόσια σούμαντρα κ' ἑξῆντα δυὸ καμπάνες,

μὲ δώδεκα ἀρχιερεῖς, μὲ δεκοχτὼ ψαλτᾶδες,
δεξιὰ ψάλλει ὁ βασιλές, ζερβιὰ ὁ πατριάρχης,
καὶ ψάλλουν τ' Ἅγιος ὁ Θεὸς καὶ τὴν Τιμιωτέρα
καὶ ψάλλουν τὸ Χερουβικό, ὅσο νὰ βγιοῦνε τ' Ἅγια.»
Μάννα dὸ γιό dης στόλιζε, Σαββάτο οὔλη μέρα,
dὴ Κεργιακίτσα τὸ πρωῒ 'ς τὴν ἐκκλησιὰ τὸν πάγει,
καὶ σὰν dὸν εἶδ' ἡ ἐκκλησιὰ λιχνάει τὰ κεραμίδια.
«Τ' ἔχεις, σκύλε, τ' ἔχς, Ὀβριέ, καὶ εἶσαι κολασμένος,
καὶ σὰ σὲ εἶδ' ἡ ἐκκλησιά, λιχνάει τὰ κεραμίδια;
— Μάννα μ', ὅταν πηγαίναμε 'ς ἕνα μακρὺ σεφέρι,
οὖλ' ἔδεσαν τοὺς μαύρους τους σὲ κάμπους, σὲ λιβάδια,
κ' ἐγὼ δεσα dὸ μαῦρο μου σὲ κοριτσιοῦ μνημόρι,
κ' ὁ μαῦρος μὲ τὰ πόδια dου βγάζει dὴγ κόρη πάνου,
κ' ἐγώ, μαννά μ', τὴν φίλησα καὶ εἶμαι κολασμένος.»

ΣΗΜ. [Συμφυρμὸς τοῦ ᾄσματος τῆς ἁγίας Σοφίας (*Passow* ἀρ. 194-196) καὶ τοῦ ᾄσματος περὶ τοῦ φιλήσαντος τὴν νεκράν. Τούτου παραλλαγάς τινας ἐμνημόνευσα ἐν Παραδόσ. σ. 1203 πρόσθες δ' εἰς ταύτας: *Μανούσου*, Τραγούδια ἐθνικὰ τ. Β΄ σ. 88. *Λουλουδοπούλου*, Συλλογ. ἀνέκδ. σ. 79 ἀρ 73 (Καρυῶν Καβακλῆ). Κ/π. ἑλλ. σύλλογ. τ. Η΄ σ. 501-2 (Αἰγαίου) τ. ΚΑ΄ σ. 359-360 (Μεγίστης). *Λάσκαρη* Λάστα σ. 337 ἀρ. 24 (Γορτυνίας).—Σ. τ. Δ.].

ΜΓ΄.

Κάτου 'ς τῆς Μάλτας τοῖς αὐλαῖς, τοῖς μαρμαροστρωμέναις,
κάθουνται τρεῖς γραμματικοί, κ' οἱ τρεῖς ψιλογραφτᾶδες,
καὶ γράφουνε μία γραφή, γραφὴ ψιλογραμμένη.
Κανεὶς δὲν dὴν ἀνέγνωσε νὰ μὲ τοῖς διαβασμένους,
οὔτε παπᾶς τὴν νέγνωσεν, οὔτε ν ἀπ' τοῖς ψαλτᾶδες,
μόνε τῆς Μάλτας ἡ ἀδρεφὴ ἡ πολυαξακουσμένη,
ἐκείνη τὴν ἀνέγνωσεν, ἐκείνη τὴν διαβάζει.
Κι' ὁ Χάρος dὴν ἐζούλεψε καὶ θέλει νὰ τὴν πάρῃ.
Ἀπάνου τὰ μεσάνυχτα πάνου τὸ μεσονύχτι,
ἀκούει dὴμ πόρτα καὶ βροντᾷ, dὴ σκάλα κι' ἀνεβαίνει.
Καὶ κείνη πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο λέγει.
«Ποιὸς εἶν' 'ς τὴμ πόρτα ποῦ χτυπᾷ, ς' τὴ σκάλα κι' ἀνεβαίνει;
Σὰν εἶν' περάτης, ἃς περνᾷ, διαβάτης, ἃς διαβαίνῃ,
κι' ἂν εἶναι προξενήτης μου, ἂς πάγ' 'ς τὰ γονικά μου,

κι' ἂν εἶν' ὁ πρῶτος μ' ἀδρεφός, ἂς σύρῃ νἄρτῃ πάνου.»
Κι' ὁ Χάρος πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο λέγει.
«Οὔτε περάτης νὰ περνῶ, οὔτε διαβάτης εἶμαι,
οὔτε καὶ προξενήτης σου νὰ πάγ' 'ς τὰ γονικά σου.
'Εγώ εἶμ' ὁ Χάρος, κόρη μου, καὶ ἦρτα νὰ σὲ πάρω.»
Κ' ἡ κόρη πιλογήθηκε μὲ μαραμμένα χείλη·
«Ἄφσε με, Χάρε, ἄφσε με, κόμα σαράντα μέραις,
ἔχω παννὶ 'ς τὸ λάκκο μου καὶ θέλω νὰ τὸ φάνω,
νὰ κάνω προῖκα dὸ γαμπρό, προῖκα τὰ συμπεθέρια,
νὰ κάνω καὶ γιὰ λόγου μου σάβανο κι' ἀναβόλι.»
Κι' ὁ Χάρος τὴν λυπήθηκε κ' ἐπίστρεψεν ὀπίσω.

ΜΔ΄.

Μιὰγ κόρη πὲ dὴν Ἄμαστρη, τοῦ Μάστρου θεγατέρα
θέλει νὰ κάνῃ περασιά, πέρα 'ς τὴν 'Αλεξάνdρα.
'Η θειά dης dὴν ἐμήνυσε νὰ πὰ νὰ τὴν παντρέψῃ.
Ἔκατσε καὶ στολίστηκε τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχτες.
Βάνει dὸν ἥλιο προσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στῆθος,
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ τὸ βάνει ματοφρύδι.
Βάνει φλουριὰ 'ς τὴ τζέπην dης καὶ γρόσια 'ς τὴμ ποδιάν dης,
παίρνει dὸ δρόμο τὸ δρομὶ dὴ στράτα καὶ πηγαίνει.
Κά' 'ς τὸ γιαλὸ κατέβηκε, καράβι νὰ ναυλώσῃ,
ἔλαχε καὶ 'ς τὴ dύχη dης καράβι ναυλωμένο,
καράβι πρωτοτάξειδο, πὲ τὰ σκαριὰ βγαλμένο.
Χίλια φλουριὰ dὸν ἔδωκε τοῦ καραβιοῦ dὸ ναῦλο,
κι' ἄλλα τρακόσια μέτρησε, νὰ πάγ' μὲ dὴ dιμή dης.
'Σ τὴγ κάμαρα dὴν ἔβαλαν μαζὶ μὲ dὸ λοστρόμο,
καὶ κεῖνος ἦταν μάργελος, πολὺ μαργελεμένος,
κι' ἅπλωσε τὸ χεράκιν dου κ' ἔπιασε τὸ βυζίν dης.
Π' τὴγ κάμαρα πετάχτηκε καὶ 'ς τ' ἅλμπουρο ἐστάθη,
τὸ μάγουλόν dης ἔπιασε κ' ἐβγῆκεν ἡ ψυχή dης
Μὲ τὰ μαλλιὰ dὴν ἅρπαξαν καὶ 'ς τὸ γιαλὸ τὴν ῥήχνουν,
μαῦρα πουλιὰ τὴν τρώγανε κι' ἄσπρα τὴν τριγυρίζουν,
κ' ἕνα πουλί, καλὸ πουλὶ κλαίει μοιρολογάει.
Καὶ κείνη πιλογήθηκε μὲ μαραμμένα χείλη.
«Φάγε καὶ σύ, καλὸ πουλί μ', ἀντρειωμένες πλάταις,
νὰ κάνῃς πῆχυ τὸ φτερὸ καὶ πιθαμὴ τὸ νύχι.»

ΣΗΜ. Οἱ στίχοι 3-6 ἐκ παραλλαγῆς τοῦ Κ. Κ. Παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἤκουσα διαφορὰς καὶ τῶν ἑξῆς στίχων. Στ. 7 φλ. 'ς τὸγ

κόρφο της. Στ. 8 παίρνει τὸ δρόμο σύνταχα καὶ 'ς τὸ λιμνιῶνι πγαίνει Στ. 9. καὶ τοῖς μεσίταις ἔβαλε παρ Στ. 10 ἔλαχε και 'ς τὸ μπάχτι της.—[Βλ. *Passow* ἀρ. 476 Τὸ ᾆσμα εἶναι κοινότατο εἰς πλείστας ἑλληνικὰς χώρας, πολλαὶ δὲ παραλλαγαὶ αὐτοῦ εἶνα δημοσιευμέναι.— Σ. τ. Δ.].

ΜΕ.΄

'Σ τὴν παραπάνου γειτονιά, 'ς τὴ παρακάτου χώρα,
καθούντανε μία γρι.ά, καθούνταν' κ' ἕνας γέρος,
εἶχαν κ' ἕνα μικρὸ σκυλὶ κ' ἕνα μορφο κορίτσι,
κορίτσι, κρυφοκόριτσο καὶ κρυφογγαστρωμένο.
'Σ τὸ παραθύρι κάθεται, τὸ μάγουλόν dου πιάνει,
τοῖς μῆνες ἐλογάριαζε ποῦ θελε νὰ γεννήσῃ.
«Σεπτέβρ' Ὀκτώβρη δροσερέ, Νοέμβρη καὶ Δεκέβρη,
Γεννάρη, γέννα τοῦ Χριστοῦ κι' ἀρχιχρονιὰ τοῦ κόσμου,
Φλεβάρη, φλέβες μ' ἄνοιξες μέσα 'ς τὰ σωθικά μου,
Μάρτη μου μὲ τὰ λούλουδα κι' Ἀπρίλη μὲ τὰ ῥόδα,
Μάη μου, μάγεψε dὸ νιό, dὸ νιὸ ποῦ μ' ἀγαποῦσε.
ποῦ μ' ἐφιλοῦσε κ' ἔλεγε, ἐγὼ δὲ σ' ἀπαρνιοῦμαι,
καὶ τώρα μ' ἀπαρνίστηκε σὰγ καλαμιὰ 'ς τὸ κάμπο,
δώνουν dὴγ καλαμιὰ φωτιὰ κ' ἡ ῥίζα dης πομνήσκει.
Θέλω νὰ τὸν καταραστῶ, μὰ πάλε τὸν λυποῦμαι.
Σὲ κυπαρίσσι ν' ἀνεβῇ νὰ τὸ κορφολογήσῃ,
πὲ τὰ ψηλὰ νὰ γκρεμιστῇ 'ς τὰ χαμηλὰ νὰ πέσῃ,
πέντε πιρούνια διμισκιὰ νὰ κάτσουν 'ς τὴγ κορφή dου,
πέντε μαχαίρια διμισκιὰ νὰ κάτσουν 'ς τὴγ καρδιά dου,
πέντε γιατροὶ να τὸν θωροῦν καὶ τρεῖς νὰ παίρνου γαῖμα
κ' ἐγὼ διαβάτρα νὰ γενῶ, π' ἐκεῖ γιὰ νὰ περάσω.
Καλῶς τὰ φκιάνετε γιατροί, καλῶς τὰ πολεμᾶτε,
χτυπᾶτε τὰ νυστέρια σας βαθιὰ καὶ μὴ λυπᾶστε.
κ' ἐγὼ παννὶ σᾶς ἔφερα σαράντα πέντε πῆχες.
Τοῖς πέντε ἔχω γιὰ ξαdό, γιὰ δέματα τοῖς δέκα,
τοῖς ἄλλες τοῖς ἐπίλοιπες σάβανο κι' ἀναβόλι».
Καὶ κεῖνος ἀνεστέναξε, μέσα πὲ dὴν καρδιά dου.
«Μαρὴ σκυλά, μαρ' Ὀβρι.ὰ καὶ σκύλας θεγατέρα·
δὲν ηὗρες κρίσι νὰ μὲ πάς, κριτὴ γιὰ νὰ μὲ κρίνῃ,
μόνε μ' ἐρρῆξες 'ς τὸ Θεὸ ποῦ εἶναι δικαιοκρίτης;»

ΣΗΜ. Στ. 1. Λέγεται καὶ ἄλλως:

Εἰς τὸν ἀπάνου μαχαλὰ καὶ 'ς τὴν ἀκάτου σοῦδα.

Στ. 25. Καὶ ἄλλως: Τοῖς πέντε—ξαdό, τοῖς πέντε γιὰ φιτίλι.

Παραλλαγὴ ἀθηναϊκὴ ἐν *Δ. Γρ. Καμπούρογλου*, Ἱστορ τῶν Ἀθηναίων τ. Α΄. σ. 247 καὶ ἠπειρωτικὴ ἐν Ζωγρ ἀγῶνι τ. Α΄. σ. 98 ἀρ. 93, σ. 124 ἀρ. 193 σ. 133 ἀρ. 217, σ. 284 ἀρ. 11. 12.—[Περὶ ἄλλων παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος βλ. *Ν. Γ. Πολίτην* ἐν Νεοελλ. ἀναλ. τ. Β΄ 1876 σ. 384. Ἄλλας παραλλαγὰς βλ. ἐν Νεοελλ. ἀναλ. τ. Β΄ σ 451-2. *Dieterich*, die Sprache d. südlichen Sporaden σ. 307. 345-6. *Wescher-Μανωλακάκη*, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 77-8 ἀρ. 17. σ. 80-1 ἀρ. 22. *Μανωλακάκη*, Καρπαθιακὰ σ. 232-3 ἀρ. 24. *Κριάρη*, Κρητικὰ ᾄσματα σ. 177.—Σ. τ. Δ.].

ΜϚ΄.

Ποιὰ μάννα χει τὰ δυὸ παιδιὰ 'ς τὴ ξενιτειὰ στερμένα
πές της νὰ μὴν τὰ καρτερῇ, νὰ μὴν τὰ περιμένῃ,
καὶ κεῖνα ψαριολόγανε 'ς τῆς Ἀβαριᾶς dὴ λίμνη.
Κ' ἡ Ἀβαριὰ κατέβαζε μὲ ἥλιο, μὲ φεγγάρι,
σέρνει λιθάρια ῥιζιμιὰ καὶ δέντρα ξερριζώνει,
σέρνει καὶ μιὰ γλυκομηλιὰ τὰ μῆλα φορτωμένη·
καὶ πάνου 'ς τὰ κλωνάρια dης δυ' ἀδρέφι' ἀγκαλιασμένα,
κι' ἀπ' τὸ γκιομπρούκι πέρασαν στέκουν καὶ τὰ τηρᾶνε,
πέφτουν οἱ βάρκες σὰ βροχὴ τρέχουν νὰ τὰ προκάμουν.

ΣΗΜ. [Τὸ ᾆσμα τοῦτο φέρεται ἐν πολλαῖς παραλλαγαῖς: *Passow* ἀρ. 386-389. *Ἀραβαντιν.* σ. 282-3 ἀρ. 468 (Μαλακασίου τῆς Ἠπείρου). *Ἰατρίδου*, Συλλογὴ ᾀσμάτων σ. 81-2 *Μπάρτα*, Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 156 *Λάσκαρη*, Λάστα σ. 442 (Γορτυνίας). *Pernot*, Rapport 1903 σ. 67 (Χίου). Ὁ ἐν ΚΠ. φιλ. σύλλογος τ. Η΄ σ. 427 ἀρ. 20 (Λευκάδος) σ. 542 ἀρ. 12 (Ἴμβρου). *Κριάρη*, Κρητικὰ ᾄσματα σ. 232 (Κρήτης) κλπ.—Σ. τ. Δ.].

ΜΖ΄.

Ὁ κῦρ Βοριᾶς καυκήστηκε, φουρτοῦνα γιὰ νὰ κάνῃ,
κι' ὅσα καράβια τ' ἄκουσαν ὅλα μαιναρισάνε,
κι' ὅλα ὀρτσάρουνε γιαλό, λιμνιῶνα γιὰ νὰ εὕρουν.

Καὶ μιὰ φιργάδα ψαριανή, ἰσάρει, δὲ μαινάρει·
«Δὲ σὲ φοβοῦμαι, κῦρ Βοριᾶ, ἂν μπάρῃς κι' ἂν δὲμ πάρῃς,
ἔχω φιργάδα σίδερο καὶ ἄλμπουρα μπρουτζένια,
ἔχω παννιὰ μεταξωτά, ξάρτια ἰμπρισιμένια,
ἔχω καὶ ναῦτες διαλεχτούς, ὅλο παλληκαράδες,
κ' ἔχω κ' ἕνα μουτσόπουλο μὲ τοῖς καιροὺς γνωρίζει.»
Κι' ὁ καπετάνιος φώναξε, dὸ μοῦτσο dου καὶ λέγει·
«Σύρε νὰ πᾷς, μουτσόπουλο, 'ς τὸ ἄλμπουρο νὰ νέβῃς,
νὰ κουμπασάρῃς dὸγ καιρό, τὸ τί καιρὸς θὰ πάρῃ.»
Μὲ τὰ τραβούδια νέβαινε, μὲ κλαῖτα κατεβαίνει.
Κι' ὁ καπετάνιος τὸ ῥωτᾷ καὶ τὸ βαρυξετάζει·
«Τ' ἔχεις, βρὲ σὺ μουτσόπουλο, ποῦ κλαῖς κι' ἀναστενάζεις;»
Καὶ κεῖνο πιλογήθηκε, dὸ καπετάνιο λέγει·
«Τρι' ἄστρα εἶδα 'ς τὸν οὐρανό, μαῦρα καὶ βουλκωμένα,
τό να θὰ φέρῃ dὴ βροχή, καὶ τἄλλο τὸ χαλάζι,
τὸ τρίτο ποῦ λαμποκοπᾷ θὰ φέρῃ dὸν ἀγέρα.»
Τὰ κόμ' ὁ λόγος στέκουνταν κ' ἡ συντυχιὰ dου κράτειε,
ἐπῆρ' ὁ σκύλος ὁ Βοριᾶς κ' ἡ ἄγρια dραμουdάνα,
κ' ἐφούσκωσεν ἡ θάλασσα, βουλιάξε dὴ φιργάδα
γιομισ' ἡ θάλασσα παννιά, τὸ κῦμα παλληκάρια,
καὶ τὸ μικρὸ μουτσόπουλο σαράντα μέραις πλέει.

ΣΗΜ. [Περὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος τούτου βλ. *Πολίτου*, Δημώδ. μετεωρολ. μύθ 1880 σ. 35. Ἄλλαι παραλλαγαὶ πλὴν τῶν ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ μνημονευομένων: *Λελέκου*, Ἐπιδόρπιον σ. 73-4 (πελοποννησιακή). *Βλαστοῦ*, ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 111 (κρητική). *Γάσπαρη*, ἡ νῆσος Ἀμοργὸς σ. 93-4 (ἀμοργίνη). Ἡμερολόγιον ἐθν. φιλανθρωπικῶν καταστημάτων 1905 σ. 275. Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον 1908 σ. 189 (Λιτοχώρου). — Σ. τ. Δ.].

ΜΗ΄.

Τρεῖς ἡγουμένοι, Κρητικοί, κ' οἱ τρεῖς ν ἀπ' τὸ Ἅγιο Ὄρος,
καράβι βάζουν 'ς τὰ σκαριά, καράβι ν' ἀρματώσουν.
Πιλότο βάνουν Ὁβρι.ὸ καὶ Τοῦρκο καπετάνιο,
καὶ ναῦτες βάνουνε Ῥωμιούς, οὗλο παλληκαρᾶδες
κ' ἕνα μικρὸ μουτσόπουλο ποῦ τοῖς καιροὺς γνωρίζει.
Δευτέρα κάνουνε ἀρχή, Σαββάτο ξεσπατσάρουν,
dὴ Κεργιακὴ πουρνό, πουρνὸ κάνουν παννιὰ καὶ πάνε.

Ἀκόμα δὲν ἀλάργαραν πεdέξη μίλλια τόπο,
νεγούλιασεν ἡ θάλασσα, φύσηξ' ἡ dραμουdάνα.
Ὁ Βραῖος πιλογήθηκε κι' ὁ Τοῦρκος καπετάνιος.
«Δὲ σὲ φοβοῦμαι, κῦρ Βοριά, ἂν πάρῃς κι' ἂν δὲμ πάρῃς,
ἔχω καράβι σίδερο, ἄλμπουρα μπρουτζινένια,
ἔχω παννιὰ μεταξωτά, ξάρτια ἰμπρισιμένια,
ἔχω καὶ ναῦτες διαλεχτοὺς οὖλο παλληκαρᾶδες,
ἔχω κ' ἕνα μουτσόπουλο, ποῦ τοῖς καιροὺς γνωρίζει.»
Σύρε, μουτσόπουλο, νὰ διῇς τὰ τί καιρὸς θὰ πάρῃ.»
Ἀ τὰ ξάρτια τότε νέβηκε, κλαίει καὶ κατεβαίνει.
«Τ' ἔχεις, βρὲ σὺ μουτσόπουλο, τ' ἔχεις, παιδί μ', καὶ κλαίεις;
— Σκίστηκαν τρία σύννεφα νὰ μὲ dὴ dραμουdάνα,
τό να θὰ φέρῃ dὴ βροχὴ καί τ' ἄλλο dὴ φουρτοῦνα,
τὸ τρίτο τ' ἀφιλότιμο θὰ φέρῃ dὸν ἀγέρα.»
Dὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε κ' ἡ συντυχιὰ κρατοῦσε,
βροχή, φουρτοῦνα πλάκωσε κι' ἄγρι.α dραμουdάνα.
Ὁ Βραῖος πιλογήθηκε κι' ὁ Τοῦρκος καπετάνιος.
«Σὺ Παναγιά, βοήθα μας, π' τὴν ἄγρια dραμουdάνα,
νὰ βαφτιστοῦμε χριστιανοὶ κ' ἐμεῖς καὶ τὰ παιδιά μας.»
Εὐτὺς ἀγέρας ἔπαψε κ' ἡ ἄγρια dραμουdάνα.
Ἀκόμα δὲν ἀλάργαραν πεdέξη μίλλια τόπο,
ὁ Βραῖος πιλογήθηκε κι' ὁ Τοῦρκος καπετάνιος.
«Ἔχε Χριστέ, dὴμ πίστη σου κ ἐμεῖς dὴν ἐδική μας.»
Εὐτὺς ἀγέρας πλάκωσε κ' ἡ ἄγρια dραμουdάνα,
πρύμη καὶ πλώρῃ θάλασσα κ' ἀπ τοῖς μεριὲς τὰ ἴδια.
Γιόμισ' ἡ θάλασσα παννιά, τὰ κύματα κατάρτια,
γιομίσανε καὶ οἱ στεριὲς οὖλο παλληκαράκια.
Κλαίουν οἱ μάνναις τὰ παιδιὰ καὶ ἀδρεφὲς τ' ἀδρέφια,
κ' ἡ μάννα τοῦ μικροῦ μουτσοῦ ἔβγαζε τὰ μαλλιάν dης,
dὴ θάλασσα ἐμάλωνε καὶ dὴν πετροβολοῦσε.
Καὶ κείνη πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο λέγει·
«Τί φταίγω γὼ ἡ κακόμοιρη καὶ μὲ λιθοβολάεις;
Μόν' φταίει αὐτὸς ὁ κῦρ Βορρᾶς κ' ἡ ἄγρια dραμουdάνα,
ποῦ χάνω τὰ καράβια μου ποῦ εἶναι δικά μ' στολίδια,
χάνω τὰ παλληκάρια μου, ὅπου μὲ τραβουδοῦνε.»

ΣΗΜ. Ἰουδαῖος κυβερνήτης πλοίου χειμαζομένου ἀναφέρεται καὶ ἐν Συνεσ. ἐπιστ. 4 σ. 160 (σ. 640 Hercher). —[Τὸ ᾆσμα εἶναι παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος τοῦ κῦρ Βοριᾶ, ἐν συμφυρμῷ πρὸς τὸ ᾆσμα περὶ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν χριστιανισμὸν κινδυνεύσαντος Ἑβραίου: πρβλ.

Jeannaraki Ἄσματα κρητικὰ σ. 115 ἀρ. 116. Ἕτερον ᾆσμα, οὗ πολλαὶ φέρονται παραλλαγαί, τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἔχον καὶ τὸ προκείμενον, διαλαμβάνει περὶ ναυμαχίας τοῦ πλοίου τῶν τριῶν καλογήρων πρὸς τρία πειρατικὰ τουρκικὰ πλοῖα: *Ἀραβαντιν.* σ. 262-3 ἀρ. 444, πρβλ. *Passow* ἀρ. 192 κλπ.—Σ. τ. Δ.].

ΜΘ.΄

Χίλιοι τρακόσιοι μάστοροι, κ᾽ ἑξῆντα δυὸ καλφᾶδες,
πήγανε γιὰ νὰ χτίσουνε τῆς Τρίχας τὸ γιοφύρι.
Οὔλημερὶς τὸ χτίνανε κι᾽ οὔληνυχτὶς χαλνοῦσε.
Πουλάκιν ἐκελάιδησε δεξιᾶς μεριᾶς καμάρα·
δὲν ἐκελάιδει σὰν πουλί, οὔτε σὰ χιλιδόνι,
μόν᾽ ἐκελάιδει κ᾽ ἔλεγε μ᾽ ἀνθρωπινὴ λαλιάτσα.
«Κουρμπάνι κι᾽ ἂν δὲ κόψετε, γιοφύρι δὲ χτινειέται,
οὔτ᾽ ἀπὸ σέ, οὔτ᾽ ἀπὸ μέ, οὔτε μὲ τοῖς καλφᾶδες,
μὸν θέλω dὴγ κερὰ Βδοκιὰ τοῦ Παύλου dὴ γεναῖκα.»
Κι᾽ ὁ μάστορης σὰν τ᾽ ἄκουσε πολὺ τὸν βαρυφάνη.
«Σύρε, σύρε, βρὲ κάλφα μου, dὴν Εὐδοκιὰ νὰ φέρῃς.»
Πέρνει dὸ δρόμο τὸ δρομί, ᾽ς τὴν Εὐδοκιὰ καὶ πάγει.
Πὸ μακριὰ τὴν χαιρετᾷ καὶ πὸ κοντὰ τὴν λέγει·
«Σύρε, σύρε, κερὰ Βδοκιά, ὁ μάστορης σὲ θέλει.
—Σὰν τί μὲ θέλει ὁ μάστορης, σὰν τί μὲ χαιρετάει;
Σὰν καὶ μὲ θέλῃ γιὰ καλὸ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
καὶ σὰν μὲ θέλῃ γιὰ κακό, νὰ βάλω τὰ μαυρά μου.
—Καὶ τὰ μαυρά σου φόρειε τα καὶ τὰ χρυσά σου πᾶρε.»
Παίρνει dὸ δρόμο τὸ δρομὶ ᾽ς τὸ μάστορη καὶ πάγει.
Πὸ μακρι ὰ τὸν χαιρετᾷ καὶ πὸ κοντὰ τὸν λέγει.
«Σὰν τί μὲ θέλεις μάστορη, σὰν τί μὲ χαιρετάεις;»
Καὶ κεῖνος πιλογήθηκε dὴν Εὐδοκιά, καὶ λέγει.
«Τὸ δαχτυλίδι μ᾽ ἔπεσε, νὰ σέμπῃς νὰ τὸ βγάλῃς.
—Ἔχω τὰ ῥοῦχα ᾽ς τὸ γιαλό, καὶ τὰ ψωμιὰ ᾽ς τὸ φοῦρνο,
καὶ τὸ μωρό μας τὸ παιδί, ᾽ς τὴν κούνια καὶ κοιμᾶται.
—Τὰ ῥοῦχα σου θὰ μαζευτοῦν καὶ τὰ ψωμί᾽ ἆ ψηθοῦνε,
καὶ τὸ μικρό μας τὸ παιδὶ ἄλλη μαννὰ θὰ κάνῃ.»
Καὶ dὸ σταυρό dης ἔκανε καὶ ᾽ς τὸ γιοφύρι πέφτει.
Γυρνᾷ δεξιά, γυρνᾷ ζερβιά, γλέπει δράκου ποδάρια,
γυρίζει κι᾽ ἀνατολικά, πιάνει δράκου κεφάλι.
Ψιλὴ φωνίτσαν ἔβγαλε, κι᾽ αὐτὸ dὸ λόγο λέγει·

«Τρεῖς ἀδρεφᾶδες ἤμασταν κ' οἱ τρεῖς θεσιὸ ἐπῆγαν.
Ἡ μιά χτισε dὸ Δούναβι κ' ἡ ἄλλη τὸ Ἀλτζέρι,
κ' ἡ τρίτη ἡ κερὰ Βδοκιὰ τῆς Τρίχας τὸ γιοφύρι.
Πῶς τρέμει ἡ καρδοῦλα μου, νὰ τρέμῃ τὸ γιοφύρι,
πῶς πέφτουν τὰ μαλλάκια μου νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες.»

ΣΗΜ. Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν τῆς Σωζοπόλεως τὸ ᾆσμα τοῦτο ἄρχεται: «Σαράντα πέντε μάστοροι», εἰς τὸν 9 στίχον τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ «πρώτου», ὁ δὲ 33 καὶ 34 ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἑξῆς:

Ἡ μιά χτισε τὸ Γκιούργεβο, ἡ ἄλλη τὸ Βελγράδι, κ' ἡ τρίτη ἡ μικρότερη τῆς Τρίχας τὸ γιοφύρι. Παραλλαγὴ ἠπειρωτικὴ ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι τ. Α' σ. 82 ἀρ. 44. *Θέρου*, Δημοτ. τραγούδια σ. 97.—[Περὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος τούτου βλ. Λαογραφ. σ. 15, πρβλ. *Passow* ἀρ. 511. 512.— Σ. τ. Δ.].

Ν'.

(Κ. Κ.)

Ἐψὲς βραδὺ ξενύχτησα πάνου εἰς τὸ ῥαβδί μου,
ἔχασα χίλια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια,
ἔχασα dὴ καπότα μου μὲ πεντακόσια γρόσια,
παίρνω dὸ δρόμο σύνταχα καὶ πὰ νὰ τὰ γυρεύω,
βρίσκω να λύκο καὶ ῥωτῶ καὶ τὸν βαρυξετάζω.
«Λύκε, μὴν εἶδες πρόβατα, λύκε μὴν εἶδες γίδια;
—Θωρεῖς το κεῖνο τὸ βουνό, τὸ κεῖθὲς κι' ἀποκεῖθες;
'Σ τὴ ῥίζα ἔχει καταχνιὰ καὶ 'ς τὸ γκορφὸ τὰ φύλλα,
'ς τὴ ῥίζα βόσκουν πρόβατα καὶ 'ς τὸ γκορφὸ τὰ γίδια,
ἔχει καὶ μιὰ κούτσκα κοντὴ ποῦ dρέχει καὶ τὰ βόσκει,
σαράντα dάνιτσκες μ' ἔδωκε καὶ κόμα κεῖθες φεύγω,
ἔχει τομάρια 'ς τὸ μπασκὶ καὶ λύκους 'ς τὸ παζάρι.»

ΣΗΜ. [Περὶ παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος τούτου βλ. Λαογραφ. σ. 386-7. — Σ. τ. Δ.].

ΝΑ'.

Πουλάκιν ἐκελάγδησε μέσα 'ς τὸγ καλαμιῶνα.
Δὲν ἐκελάγδει σὰν πουλί, οὔτε σὰ χιλιδόνι,

μόν' ἐκελάγδει κ' ἔλεγε πῶς πιάνετ' ἡ ἀγάπη.
«Ἀπὸ τὰ μάτια κάνει ἀρχή, 'ς τὰ χείλη κατεβαίνει,
κι' ἀπὸ τὰ χείλια 'ς τὴγ καρδιὰ ῥιζώνει καὶ δὲ βγαίνει.»
Βασιλοποῦλα πρόβαλεν ἀπὸ ψηλὸ παλάτι.
«Πουλί μ', νά χα dὴ γλῶσσα σου καὶ dὸγ κιλαγδισμό σου,
καὶ τὸ χρυσό σου τὸ φτερὸ σουργοῦτσι νὰ τὸ βάλω.
—Ἀκούεις τί μ' ἐζούλεψεν αὐτ' ἡ βασιλοποῦλα!
νὰ εἶχε dὴ φωνίτσα μου καὶ dὸγ κελαγδισμό μου,
καὶ τὸ χρυσό μου τὸ φτερό, σουργοῦτσι νὰ τὸ κάνῃ.
Κείνη τρώγει μεταξωτὸ κ' ἐγὼ τρώγω σκουλήκια,
κείνη πίνει μονοβασιά, κ' ἐγὼ πίνω dὸ βοῦρκο·
κείνη κοιμᾶται πάπλωμα καὶ σανταλένια στρώσῃ,
κ' ἐγὼ κοιμοῦμαι 'ς τὸ κλαδὶ ὅσο νὰ ξημερώσῃ·
κείνη φυλάγει ἄγουρο, νἄρτῃ νὰ τὴν φιλήσῃ,
κ' ἐγὼ φυλάγω σταυραχτό, νὰ ἔρτῃ νὰ μὲ φάγῃ.»
Ἄς εἶναι γειά σας καὶ χαρά.

ΣΗΜ. Ἀπόσπασμα τοῦ ἀνωτέρω ᾄσματος ἀπὸ στ. 9-17 ἐδημοσίευσα ἐν Ν. Ἑλληνομνήμονι 1908 τ. Ε΄ σ. 487. Παραλλαγαὶ παρὰ *Passow* ἀρ. 477-479. Ζωγράφ. ἀγ. τ. Α΄ σ. 137 ἀρ. 227. 228. σ. 376 ἀρ. 11 Παναθηναίων τ. ΙΑ΄ σ. 335 —[Καὶ ἄλλαι παραλλαγαὶ αὐτοῦ εἶναι ἐκδεδομέναι: Νεοελλην. ἀνάλ. τ. Α΄ σ. 93. *Wescher-Μανωλακάκη*, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 73. Δωδώνη (ἡμερολόγιον) Β΄ σ. 163. *Κριάρη* Κρητικὰ ᾄσματα σ. 210. *Jeannaraki* σ. 211-2 ἀρ. 273.—Τὸ ἐν στ. 4. 5. γνωμικὸν ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδα πολλῶν ἄλλων δημοτικῶν ᾀσμάτων: Βλ. *Πολίτου*, Παροιμ. τ. Α΄ σ. 150-1.—Σ. τ. Δ.].

ΝΒ.΄

Ἄλλο καὶ δὲν ἐζούλεψα 'ς τὸ ψεύτικο dὸγ κόσμο,
τὸ κάτεργο πῶς πορπατεῖ καὶ τὸ νερὸ πῶς τρέχει,
τὰ δυ' ἀδελφάκια τὰ γλυκά, τὰ πολυαγαπημένα,
π' ἀντάμα τρῶν' καὶ πίνουνε καὶ γλυκοχαιρετειοῦνται,
κι' ἀντάμα ξεφαντώνουνε σὲ μιὰ χρυσῆ ταβέρνα.
Καὶ κεῖ ποῦ τρῶν καὶ πίνανε καὶ γλυκοχαιρετειοῦνταν
μικρ' ἀδρεφὸς ἀγάπησε τοῦ πρώτου dὴ γυναῖκα.
«Ἐγ' ἀγαπῶ σε, νύφη μου, γεναῖκα νὰ σὲ πάρω.
—Κ' ἐγ' ἀγαπῶ σ', ἀντράδρεφε, ἄνδρα γιὰ νὰ σὲ κάμω.

Κι' ἂν μ' ἀγαπᾶς ἀντράδρεφε, σκότω dὸν ἀδρεφό σου.
—Πές με, πές με, νυφάδα μου, πῶς νὰ dόνε σκοτώσω;
— Ὁ κύρης σας σᾶς ἄφηκε ἀμπέλια καὶ χωράφια,
πάντε νὰ τὰ μοιράσητε τ' ἀμπελοχωραφά σας,
κι' ὁπώχει νεροφάγωμα, δός το dὸν ἀδρεφό σου,
καὶ κεῖνος εἶναι ῥόθυμος καὶ κεῖθε θὰ μαδῆστε,
καὶ τότε πάνου 'ς τὸ καυγᾶ, σκότω dὸν ἀδρεφό σου.»
Ἔβγαλε τὸ μαχαῖριν του μὲ τ' ἀργυρὸ φηκάρι,
μιὰ μαχαιριὰ dὴν ἔδωκε μέσα εἰς τὴν καρδιάν της.
«Ἀντὶ νὰ κλαὶ ἡ μάννα μου, ἂς κλαίῃ ἡ δική σου.»

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ ἠπειρωτικὴ Ζωγράφ. ἀγών. τ. Α΄ σ. 154 ἀρ. 278, καρπαθία αὐτόθι σ. 280 ἀρ. 5, σ. 313 ἀρ. 42. Τὸ ᾆσμα ἐπιχωριάζει καὶ ἐν Καρυαῖς τῆς ἐπαρχίας Καβακλῆ.—[Ἄλλας παραλλαγάς: *Μανούσου*, Τραγούδια ἐθνικὰ τ. Β΄ σ. 79 *Passow*, ἀρ. 466. 467. Πλάτων τ. Β΄ σ. 271-2. *Κανελάκη*, Χιακὰ ἀνάλεκτα σ. 55-6. *Κριάρη*, Κρητικὰ ᾄσματα σ. 237-8 *Λάσκαρη* ἢ Λάστα σ. 465-6 κλπ. -Σ. τ. Δ.].

ΝΓ΄

Γιὰ φικριστῆτε νὰ σᾶς πῶ τῆς Σούσας τὸ τραβοῦδι.
Ἡ Σοῦσα ἦταν λιγερή, τῆς Κρήτης τὸ καμάρι,
ἀγάπα dὸ Σαρίμπεη, τὸ πρῶτο παλληκάρι,
ἀγάπα τον κι' ἀγάπα την χρόνους δεκατεσσάρους,
μ' ἀλήθεια τ' ἀδελφάκιν dης dρέχει μὲ τοῖς κουρσάρους.
Μίαν Κεργιακὴ πολὺ πρωΐ 'ς τὴς κλίνην dης καθίζει,
καὶ μὲ τὸ μαντηλάκιν dης τὰ δάκρυα σκουπίζει,
κ' ἡ μάννα dης dήνε θωρεῖ κι' ὁ κύρης της τὴν λέγει.
«Τ' ἔχει τὸ Σουσανάκι μου καὶ κάθεται καὶ κλαίγει;
—Ἀπόψε εἶδα ὄνειρο πικρὸ φαρμακωμένο·
εἶδα τὸ ἀδρεφάκι μου πόψα ξεγυμνωμένο,
καὶ ἦταν τὸ γελέκι dου 'ς τὸ αἷμα βουτημένο.
—Ὄνειρος εἶναι, Σοῦσά μου, κι' ὀνείρως θὰ περάσῃ,
μ' ἀλήθεια τ' ἀδρεφάκι σου 'ς τὰ ξένα θὰ γεράσῃ,
'ς τὰ ξένα ὅπου πορπατεῖ, 'ς τὰ ξένα ποῦ γυρίζει,
κάνα θεριὸ dὸν ἔφαγε, κάνας Πασᾶς d' ὁρίζει.»
Ἕνα Σαββάτο τὸ βραδὺ dὸν εἶχε καλεσμένο,
ἡ νιὰ ἦταν πὲ τὸ λουτρὸ κι ὁ νιὸς μπερμπερισμένος,

καὶ κεῖ ποῦ παίζουν καὶ γελοῦν καὶ κεῖ ποῦ ἐφιλιοῦνταν
ἀκοῦν dὴμ πόρτα καὶ βροdᾷ dὴ βροντοκοπανοῦσα.
«Σηκώ, σηκώ, Σαρίμπεη, καὶ φύγε πὲ τὸ διῶμα,
μὴν ἔρτουν καὶ μᾶς κάνουνε, κομμάτια μέσ 'ς τὸ στρῶμα.»
Ἐκεῖ ποῦ ὁμιλούσανε πάλε ξαναβροdάσι.
«Πάνε, Σουσά μου, κι' ἄνοιξε κ' ἐγὼ μένω 'ς τὴγ κλίνη,
ὁ ὕπνος μου εἶναι γλυκός, νὰ φύγω δὲν μ' ἀφήνει.»
Πῆγε ἡ Σοῦσα κι' ἄνοιξε γλέπει dὸν ἀδρεφό dης,
κι' ἀπὸ dὸ φόβο dὸμ πολύ ἐθάμπωσε τὸ φῶς της.
«Σοῦσα μου, φέρε με νερό, γιατ' εἶμαι διψασμένος,
ἀπὸ dὴ στράτα ἔρκουμαι καὶ εἶμαι κουρασμένος.»
Παίρνει ἀργυρένιο μαστραπᾶ, 'ς τὸ περιβόλι μπαίνει,
καὶ μὲ τὸ κρυονέρι dης παίρνει καὶ τὸν πηγαίνει.
Κεῖνος δὲμ παίρνει τὸ νερὸ μόν' dὴν ἀγριογλέπει·
«Σοῦσα, ποιὸς εἶν' ποῦ κοίτεται 'ς τὴγ κλίνη σου ἀπάνου;
—Γιαννιό, μὴν ὀνειρεύεσαι; Θὰ εἶν' ὁ φερετζές μου.»
Χρυσὸ χαντζέριν ἔβγαλε μὲ ἀργυρὸ φηκάρι,
'ς τὸ στῆθος dὴν ἐβάρεσε καὶ 'ς τὴγ καρδιάν dης πάγει.
Ἀμὲ τὸ κρότος τὸ πολὺ ποῦ εἶχε τὸ κορμίν dης,
ἐσείστηκεν ἡ κλίνη dης, ξύπνησε τὸ πουλίν dης.
Μόσκους καὶ μοσκοκάρυδα μασᾷ καὶ τὴν ταγίζει,
καὶ μὲ τὸ μαντηλάκιν dης τὸ αἶμα dης σκουπίζει.
«Σύρε, Σοῦσα μ', 'ς τὴ μάννα σου νὰ γιάνῃ dὴ πληγή σου,
κι' ὅσα θὰ πάρῃ ὁ γιατρὸς τὰ δώνῃ τὸ πουλί σου.
Σὰμ πάρῃ χίλια ἑκατὸ καὶ χίλια πεντακόσια,
τὰ δίνει ὁ Σαρίμπεης κι' ἀπάνου ἄλλα τόσα.»
Παίρνει dὸ δρόμο τὸ δρομί, 'ς τὴ μάννα dης καὶ πάγει.
«Κατέβα, μάννα, κι' ἄνοιξε, πικρὸ χαμπάρ' σὲ φέρνω,
νὰ μὴ dὸ νοιώσῃ τὸ Γιαννιὸ ποῦ λὲς ποῦ εἶναι χαμένο.
—Σοῦσα μου, ποιὸς σ' ἐβάρεσε καὶ σ' ἔκανε ἔτσι χάλια;
ποῦ νἄχῃ dὴ κατάρα μου πάντα 's τοῖς φυλακᾶδες;»
Νὰ μὲ τὸ χέρ' dὴν ἅρπαξε καὶ 'ς τὸ γιατρὸ τὴν πάγει.
«Γιατρέ μου, γιάτρεψε dὴ νιά, τὸ μικρο-Σουσανάκι.
— Γιὰ σήκω τὸ χεράκιν dης, νὰ διῶ dὴ χαντζεριά dης.»
Σήκωσε τὸ χεράκιν dης, ἐφάνηκ' ἡ καρδιάν της.
«Πολλοὺς γιεράδες ἔγιανα, σφαμένους καὶ κομμένους,
μὰ σὰν αὐτὴ dὴ χαντζεριὰ δὲν εἶδα ὁ καημένος.»
Νὰ μὲ τὸ χέρ' dὴν ἅρπαξε, 'ς τὸ σπίτιν dης καὶ πάγει,
καὶ πάνου τὰ μεσάνυχτα, ὁποῦ λαλοῦν τ' ἀηδόνια,
ἡ Σοῦσα ψυχομάχησε, ἡ Σοῦσα ἡ περιστέρα·

κ' ἡ μάννα dης μοιρολογᾷ, κ' ἡ μάννα dης τὴν λέγει·
«'Εσύ, Σουσά μ', ψυχομαχεῖς, μὰ τί μᾶς παραγγέρνεις;
—Νὰ πῆτε dὸ Σαρίμπεη σὰν εἶναι παλληκάρι,
νὰ στρώσῃ τὸ μνημόρι μου ὅλο μαργαριτάρι,
καὶ κάτου 'ς τὰ ποδάρια μου μιὰ κρουσταλένια βρύση,
ὅποιος περνᾷ γιὰ νὰ ῥωτᾷ, κι' ὁ Γιάννης νὰ ῥωτήσῃ,
κι' ὅπ' ἔχ' ἀγάπη, 'ς τὴγ καρδιὰ νὰ πιῇ νερὸ νὰ σβήσῃ.»

ΣΗΜ. [Τοῦ κρητικοῦ τούτου ᾄσματος πλεῖσται φέρονται παραλλαγαί, καὶ κρητικαὶ (*Βρετοῦ*, 'Εθν ἡμερόλογ. 1865 σ. 37-9. *Jeannaraki*, Ἄσματα κρητικὰ σ. 139-141. *Φραντζεσκάκη*, 'Αριάδνη σ. 88-90 ἀρ. 30. *Κριάρη*, Κρητικὰ ᾄσματα σ. 212-4) καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν: *'Αναγνώστου*, Λεσβιακὰ σ. 283-4 (Λέσβου). *Pernot*, Rapport 1903 σ. 228-9 230-2 (Χίου). *Dieterich*, Die Sprache der südlichen Sporaden σ. 306 (Κῶ) καὶ πολλαὶ ἄλλαι. — Σ. τ. Δ.]

ΝΔ΄.

Ὅποιος θέλει ν' ἀκούσῃ, μὰ καὶ νὰ μάθῃ
τοῦ καπετὰν Μανέτα τὸ πῶς ἐστάθη.
Ἥτονε καπετάνιος ἐξακουσμένος
καὶ μέσα εἰς τὴ Μῆλο ὑπανδρεμένος,
εἶχε καὶ μιὰ γεναῖκα νὰ μὲ τὸ κάστρο
καὶ λάμπ' ἡ ἐμορφιά dης ὡσὰν τὸ ἄστρο,
φοροῦσε 'ς τὸ λαιμόν dης μαργαριτάρι,
καὶ λάμπ' ἡ ἐμορφιάν dης σὰν dὸ φεγγάρι.
Ἦρτ' ὁ καιρὸς κ' ἡ ἄνοιξη, τὸ καλοκαῖρι,
ἀρχίνεψ' ὁ Μανέτας νὰ ταξειδεύῃ.
Ψιλὴ γραφὴ dὸν ἦρτεν ἀπ' τὴ Ῥουσία
νὰ πά' νὰ βοηθήσῃ 'ς τὴ βασιλεία.
Δὲν εἶχεν οὔτε μάννα, μὰ οὔτε κύρη,
ν' ἀφήκῃ εἰς τὸ σπίτιν dου νοικοκύρη,
μόν' εἶχ' ἕνα παπᾶ γειτονικόν dου,
κι' ἀφῆκεν εἰς τὸ σπίτιν dου, 'ς τ' ἀρχοντικόν dου.
Χίλια φλουριὰ τὸν δίνει γιὰ ξοδιάζῃ,
καὶ εἰς τὸν γυρισμόν dου τὰ λογαριάζει.
'Ακόμα δὲν ἀλάργαρε τὸ Ντὰρ-μπογάζι,
ἀρχίνεψ' ὁ σκυλόπαπας νὰ τὴν πειράζῃ,

καὶ κείνη πιλογήθηκε καὶ dόνε λέγει.
«Λεῖψε, παπᾶ μου, λεῖψε ἀπὸ ἐμένα,
μὴ βάλω καὶ σὲ κόψουνε, παπᾶ μ', τὰ γένεια.
Λεῖψε, παπᾶ μου, λεῖψε εἰς τὴ δουλειά σου,
μὴ βάλω καὶ σὲ κόψουνε καὶ τὰ μαλλιά σου.»

ΣΗΜ. ['Ατελὴς παραλλαγὴ τῆς μυκονίας ῥίμας τοῦ καπετὰν Μανέτα, ἧς παραλλαγαὶ εἶναι δημοσιευμέναι ἐν Νεοελλ. ἀναλ. τ. Β′ σ. 426-9. (Θήρας) *Βρετοῦ*, Ἐθν. ἡμερολ. 1868 σ. 10-2 (Κρήτης). *Jeannaraki* σ. 15-8 ἀρ. 17. (ὁμ.) *Κριάρη* Κρητικὰ ἄσματα σ. 22-6. (ὁμοίως). *Ἀναγνώστου*, Λεσβιακὰ σ. 235-7 (Λέσβου).—Σ. τ. Δ.].

ΝΕ.′

Βουλιοῦμαι μιά, βουλιοῦμαι δυό, βουλιοῦμαι τρεῖς καὶ πέντε,
βουλιοῦμαι νὰ ξενιτευτῶ, βουλιοῦμαι νὰ παγαίνω,
κι' ὅσα βουνὰ θὲ νὰ διαβῶ, θὲ νὰ τὰ παραγγείλω.
«Βουνά μου, μὴ χειμάσετε, κάμποι μὴ παχνισθῆτε
ὅσο νὰ πάγω καὶ νἄρτῶ καὶ πίσου νὰ γυρίσω.»
Καὶ τὰ βουνὰ παράκουσαν καὶ βρέξαν καὶ χειμάσαν,
Πιάνουν dὸ μαῦρο d' ὡς τ' αὐτιά, dὸ νιὸ ὡς τὸ ζουνάρι.
«Βάστα με, μαῦρε, δυνατὰ 'ς τὴν 'Αγαπὼ νὰ πάμε,
νὰ σὲ ταγίσω dὴ dαγὴ σαραπέντε φοῦχτες.»
Κ' ἡ κόρη ποῦ dὸν ἀγαπᾶ καὶ dόνε καλοθέλει,
'ς τὸ παραθύρι κάθεται καὶ τὰ βουνὰ λογιάζει.
Γλέπει τοῖς κάμπους πράσινους καὶ τὰ βουνὰ χιονᾶτα,
γλέπει dὸ νιὸ καὶ ἔρκεται ὁγρὸς καὶ παχνιασμένος.
«Μάννα μ', ὁ ξένος ἔρκεται ὁγρὸς καὶ παχνιασμένος.
—Κόρη μ', φωτιὰ δὲν ἔχουμε, dὸ ξένο τί τὸν θέλεις;
—Μάννα μου, ἕνα κάρβουνο φτάνει κ' ἐμὲ καὶ κεῖνον.
—Κόρη μ', ψωμὶ δὲν ἔχουμε, dὸ ξένο τί τὸν θέλεις;
—Μάννα μ', ἕνα φελλὶ ψωμὶ φτάνει κ' ἐμὲ καὶ κεῖνον.
—Κόρη μ', φαεῖ δὲν ἔχουμε, dὸ ξένο τί τὸν θέλεις;
—Μάννα μ, μιὰ κουταλιὰ φαεῖ, φτάνει κ' ἐμὲ καὶ κεῖνον.
—Κόρη μ', νερὸ δὲν ἔχουμε, dὸ ξένον τί τὸν θέλεις;
—Μάννα μ', ἕνα καυκὶ νερὸ φτάνει κ' ἐμὲ κεῖνον.
—Κόρη μ', ῥοῦχα δὲν ἔχουμε, dὸ ξένο τί τὸν θέλεις;
—Μάννα μ', τὸ φουστανάκι μου φτάνει κ' ἐμὲ καὶ κεῖνον».
Νὰ καὶ ὁ νέος ἔφτασεν εἰς τῆς αὐλῆς dὴμ πόρτα.
«Σύρε, κορή μου, κι' ἄνοιξε dὴμ πόρτα dὴ γυαλένια.

—Καλησπερίζω δυὸ κορμιά, μάννα καὶ θεγατέρα,
ἡ μάννα εἶναι πέρδικα, κ' ἡ κόρη περιστέρα.»

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ ἠπειρωτικὴ ἐν Ζωγραφ ἀγῶνι Α' σ. 151 καὶ 182.—[Πρβλ. *Passow* ἀρ. 320. 321. Βλ. *Jeannaraki* σ. 153 ἀρ. 167. *Μανωλακάκη*, Καρπαθιακὰ σ. 239 ἀρ. 38. *Wescher-Μανωλακάκη*, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 78 ἀρ. 18. *Χασιώτ.* σ. 143 ἀρ. 15.—Σ. τ. Δ.].

ΝϚ'.

Ἕνα πουλὶ καλὸ πουλὶ κι' ὄμορφο χιλιδόνι,
τὰ πῆγε κ' ἔχτισε φωλιὰ μέσα σὲ καλαμιῶνα.
Δῶσαν dὸγ καλαμιὸ φωτιά, καῆκεν ἡ φωλιά dου·
τὰ πῆγε κ' ἔχτισ' ἄλληνα πάνου εἰς σὲ γκρεμνιῶνα,
πῆρεν ὁ Νότος κι' ὁ Βοριᾶς καὶ πῆρε dὴ φωλιά dου.
Τὸ πῆρε τὸ παράπονο μὲ μαραμμένα χείλη,
καὶ πῆγε κ' ἔχτισ' ἄλληνα κάτου σὲ χαμοκλάδι,
κ' ἔκατσε καὶ πιργιέλισε τρία μορφα πουλάκια,
τὸ ἕνα λένε σταυραχτὸ καὶ τ' ἄλλο ἀηδονάκι,
τὸ τρίτο τὸ μικρότερο τὸ λένε μαργελάκι,
νὰ κουβανῆ ἡ μάννα dου, ὁ σταυραχτὸς νὰ τρώγη,
νὰ κουβανῆ ὁ σταυραχτὸς νὰ τρώγη τ' ἀηδονάκι,
καὶ τὸ καημένο τὸ μαργελὶ κλαίει κι' ἀνεστενάζει,
μιὰ μέρα λέγει dὴ μάννα dου καὶ τὴν βαρυξετάζει.
«Μάννα μ', δὲν ἔχ' λεβέντηδες, δὲν ἔχει παλληκάρια;
-Κορή μου, τοῖς λεβέντηδες, κορή μ', τὰ παλληκάρια
ὁ βασιλὲς τὰ μάζωξε 'ς τὴν ἔρημο τὰ στέρνει,
νὰ πελεκήσουν μάρμαρα, ῥημόκαστρο νὰ κάνουν».

ΣΗΜ. Στίχ. 8 Πιργιέλι ὁ διαβάτης. ἀλλαχοῦ πριγέλι.

ΝΖ'.

Ἕνας μικρὸς πραματευτὴς κι' ἕνας μεγάλος πλούσιος
ἔχασε τὸ γεράκιν dου καὶ πάγ' νὰ τὸ γυρεύη,
μὲ πόθο κ' ἀναστεναγμὸ καὶ μὲ ταπεινοσύνη.
Παίρνει dὸ δρόμο τὸ δρομί, τ' ἀργιὸ τὸ μονοπάτι,
καὶ τὸ δρομὶ dὸν ἔβγαλε 'ς ἕνα περιβολάκι,
ποῦ χε μηλιές, ποῦ χε ῥωδιές, ποῦ χε πορτοκαλίτσες.
Πὸ κά πέ μιὰ χρυσομηλιὰ κοράσια ξεφαντῶναν·

μάλαμα τὸ τραπέζιν dους, κι' ἀσήμια τὰ τεψιάν dους,
καὶ τὰ ποτήρια τοῦ κρασιοῦ καὶ κεῖνα διαμαντένια.
'Εμένα βάλαν νὰ κερνῶ, νὰ φέρνω τὰ ποτήρια.
Πάνου 'ς τὸ συχνοκέρασμα, πάνου 'ς τὸ συχνοκέρνα,
κατσίρdησα dὸ δίσκον dους, ῥαγίσαν τὰ ποτήρια,
οὔτε σὲ γῆς ἐπέσανε, οὔτε πάνου σὲ πέτρα,
μόνε σὲ κόρης γόνατα ῥαγίσαν τὰ ποτήρια.

ΣΗΜ. 'Ενίοτε τὸ β΄ ἡμίστιχον τοῦ α΄ στίχου ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ: «κ' ἕνας μεγάλος ῥήγας». — [Παραλλαγή: *Μανούσου*, Τραγούδια ἐθνικὰ τ. Β΄ σ. 64. — Σ. τ. Δ.].

ΝΗ΄.

Σαράντα πέντε Κεργιακὲς κ' ἑξῆντα δυὸ Δευτέρες,
δὲν εἶδα dὴν ἀγάπη μου κ' ἤθελα πιῶ φαρμάκι.
'Εψὲς βραδὺ τὴν λόγιασα εἰς τὸν χορὸ ποῦ κράτειε,
ναμὲ τὰ μάτια μ' ἔγνεψε καὶ μὲ τὰ χείλη λέγει·
«Πάνε, ξενέ, καὶ πότισε dὸ μαῦρό σου 'ς τὴ βρύση,
κ' ἐγὼ θὰ πάγω σπίτι μας dὴ μάννα μ' νὰ γελάσω».
«Μάνα μ', νερὸ δὲν ἔχουμε καὶ τί θὰ πιοῦμε πόψα;
— Κορή μ', πότε μ' ἐρώτησες, τὸ τί θὰ πιοῦμε πόψα;»
Εὐτὺς dὴ στάμνα ἅρπαξε, dὸ μαστραπᾶ 'ς τὸ χέρι,
dὸ δρόμον ὅπου πήγαινε dὸ θιὸ περικαλοῦσε.
«Θέ μου, καὶ κάνε νὰ τὸν βρῶ 'ς τὴ βρύση νὰ κοιμᾶται».
Ἔτσι ποῦ περικάλεσε ἔτσι καὶ dόνε ηὗρε.
Dὸν ηὗρε ποῦ κοιμούdανε, dὸν ηὗρε ποῦ κοιμᾶται.
«Νὰ τὸν ξυπνήσω μὲ νερὸ φοβοῦμαι μὴ κρυώσῃ,
νὰ τὸν ξυπνήσω μὲ κρασὶ φοβοῦμαι μὴ μεθύσῃ,
ἂς τὸν ξυπνήσω μὲ φιλὶ πῶς ἦταν μαθημένος».

ΝΘ΄.

'Ελμάζης μὲ dὸ μπουλγκαργιέ, ἡ Ἑλένη μὲ dὴ ῥόκα,
ἐψὲς ἀνταμωθήκανε 'ς ἕνα στενὸ σοκάκι.
«Ποῦ πᾶς, Ἑλένη, μοναχὴ τώρα τὸ βράδυ, βράδυ,
ποῦ σκοτεινιάσαν τὰ στενά, κλείσανε τἀργαστήρια;
—Πάγω 'ς τὴ θειά μου dὴ Γιαννοῦ, πάγω νὰ νυχτερέψω,
νὰ κλώσω τὸ μετάξι μου, νὰ φάνω τὰ προικιά μου,
νὰ κάνω προῖκα dὸ γαμπρό, προῖκα τὰ συμπεθέρια,

νὰ κάνω τὸν Ἐλμάζαγα σαρίκι νὰ φορέση,
νὰ δέση τὸ κεφάλιν dου τὸ νυχτογυρισμένο,
ὁποὺ τὸ νυχτογύριζε γιά να μορφο κορίτσι.»

ΣΗΜ. Στ. 1. μπουλγκαργιές, μουσικὸν ὄργανον, τσιβοῦρι.

Ξ.΄

«Ἐγὼ ᾿ς τὸν ἥλιον ἄμωσα, ᾿ς τ᾿ ἀστρὶ καὶ ᾿ς τὸ φεγγάρι,
οὔτε νὰ φάγ᾿ οὔτε νὰ πιῶ, οὔτε νὰ τραβουδήσω.
Μὰ τώρα γιὰ τοῖς φίλους μου καὶ γιὰ τοῖς ἐδικούς μου,
τώρα θὰ φάγω καὶ θὰ πιῶ, τώρα θὰ τραβουδήσω.
Θὰ τραβουδήσω θλιβερὰ γιὰ ν᾿ ἀκουστ᾿ ὁ καιμένος,
γιὰ νά μ᾿ ἀκούσ᾿ ἡ ἀγαπώ, ἡ μοναχοκοιμοῦσα,
ὅπου κοιμᾶται μοναχή, καὶ μένα δὲ θυμᾶται.
—Θυμοῦμαι σε, πουλάκι μου, μὰ τί μπορῶ νὰ κάνω;
ποῦ εἶναι τὰ μίλλια περισσὰ καὶ δὲ μπορῶ νὰ δράμω,
κ᾿ ἡ μάννα μου εἶναι κακιὰ κι᾿ ὁ κύρης μου ζουλιάρης,
ἔχω καὶ πρῶτον ἀδρεφὸ κ᾿ εἶναι μαχαιροσφάχτης.
- Ἐγὼ dὴ μάννα σου πλανῶ, dὸγ κύρη σου κομπώνω,
ἐγὼ dὸ πρῶτο σ᾿ ἀδρεφὸ κρασὶ θὰ τὸν ποτίσω,
νὰ πέση νὰ ποκοιμηθῇ νἄρθῶ νὰ σὲ φιλήσω».

ΞΑ΄.

(Κ. Κ.)

Ὄντας μ᾿ ἐμήνα ἡ ξανθὴ κι᾿ ὄντας μὲ περικάλει,
τ᾿ εἶχα καὶ δὲν ἀγάπησα, τ᾿ εἶχα καὶ δὲν τὴν πῆρα;
τώρα τὴν στέρνω μήνυμα, τὴν στέρνω μηνυτάρι,
καὶ κείνη στέρνει μήνυμα, μὲ στέρνει μηνυτάρι·
«Ξένε, σὰ θέλῃς τὸ φιλὶ καὶ θέλῃς ν᾿ ἀγκαλιάσῃς,
βάλε ἀράδα τὰ φλουριὰ κι᾿ ἀράδα μαχμουdιέδες,
καὶ πᾶρ᾿ τα κ᾿ ἔλα μιὰ βραδειὰ ἕνα Σαββάτο βράδυ,
ποῦ ᾿ν᾿ ἡ μαννά μ᾿ ᾿ς τὴν ἐκκλησιά, κι᾿ ὁ κύρης μου ᾿ς τ᾿ ἀμπέλι,
τὰ δυό μ᾿ ἀδρέφια ᾿ς τὸ σκολειὸ καὶ εἶμαι μοναχήμου.»
Τὰ πῆρ᾿ ὁ νιὸς καὶ πῆγέ τα ἕνα Σαββάτο βράδυ,
κι᾿ ὁ νιὸς ἐβαροπάτησε κ᾿ ἐτρίξαν τὰ σκαλούνια,
κ᾿ ἡ μάννα dης τὴν ῥώτησε, κι᾿ ὁ κύρης της τὴν λέγει·
«Τ᾿ ἔχεις, Θυδώρα, καὶ βογγᾷς καὶ βαρυαναστενάζεις;
—Μαννά μ᾿ ψύλλος μ᾿ ἐτσίμπησε ᾿ς τὴ ῥῶγα τοῦ βυζιοῦ μου.

—Δὲν εἶναι ψύλλου δάγκαμα,
μόν' εἶναι νιοῦ ἀγκάλιασμα.»

ΞΒ΄.

Πέντε μῆνες περπατοῦσα dὸ γιαλό, γιαλό,
κι' ἄλλαις πέντε περπατοῦσα, τὸ βουνό, βουνό·
dὴν ἀγάπη μου γυρεύω γιὰ νὰ dήνε διῶ,
μπαίνω μέσ' σὲ περιβόλι, μέσ' σὲ γκιουλμπαξέ,
βρίσκω κόρη ποῦ κοιμᾶται, μόν' καὶ μοναχή,
ἔσκυψα κ' ἐφίλησά την καὶ δὲ μ' ἔνοιωσε,
κι' ἀξανὰ τὸ δευτερώνω, τότε μ' ἔνοιωσε,
ἄνοιξε τὰ δυό dης μάτια καὶ μ' ἐλόγιασε,
ἄνοιξε τὰ δυό dης χείλη καὶ μὲ μίλησε·
«Ποῦ σαν ψεύτη, ποῦ σαν κλέφτη, ποῦ σαν γελαντζῆ,
δέν ἦρτες ἐψὲς τὸ βράδυ ποῦ μαν μοναχή,
—Ἤθελα νἄρθω τὸ βράδυ, μ' ἔπιασε βροχή.
—Ἂς ἠρχούσανε τὸ βράδυ κι' ἂς βρεχούσανε,
εἶχα ὄρνιθα ψημένη καὶ γλυκὸ κρασί,
καὶ ἀφρᾶτο γαλετάκι γιὰ νὰ φάγῃς καὶ νὰ πιῇς,
εἶχα ῥοῦχα γιὰ ν' ἀλλάξῃς, στρῶμα γιὰ νὰ κοιμηθῇς,
καὶ κορμὶ γιὰ ν' ἀγκαλιάσῃς ὅσο ποῦ νὰ βαρεθῇς».

ΣΗΜ. Οἱ ᾄδοντες ἐπαναλαμβάνουσι τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον ἑκάστου στίχου.

ΞΓ΄.

(Κ. Κ.)

Ἐγὼ καυκιούμαν κ' ἔλεγα μαῦρος μὴ μὲ φιλήσῃ,
οὔτ' ὄμορφος, οὔτ' ἄσκημος, οὔτε τοῦ θιοῦ καμένος.
Ἐθόμπωσέ με ἡ αὐγὴ καὶ κόμπωσέ με τ' ἄστρη,
κ' ἐφίλησέ μ' ὁ Κωσταντής, τ' Αὐγούστου πρώτη μέρα,
καὶ μόσκιζεν ὁ στόμας του μόσκους καὶ καρυοφύλλια.
Θέλω νὰ βρῶ dὴ μάννα dου γιὰ νὰ dὴν ἐρωτήσω,
Τί ἔφαγε 'ς τὸ γκάστρι dης καὶ μόσκιζεν ὁ γιός της.

ΣΗΜ. [Παραλλαγαί: *Wescher-Μανωλακάκη*, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 77. —Σ. τ. Δ.].

ΞΔ΄

Ἐγὼ γιὰ χείλια κόκκινα, ἐγὼ γιὰ μαῦρα μάτια,
ἐγὼ γιὰ dὴ πολυαγαπῶ τρεῖς βίγγλαις θὲ νὰ βάλω,
τρεῖς βίγγλαις, τρεῖς βιγγλάτορες καὶ τρεῖς ἀdρειωμένους,
dὸν ἥλιο καὶ dὸ σταυραχτό, dὸ κῦρ Βοργιὰ dὸ δρόσο.
Dὸν ἥλιο βάνω 'ς τὰ βουνά, dὸν ἀ.ητὸ 'ς τοῖς κάμπους,
dὸν κῦρ Βοριὰ dὸ δροσερό, τὸν βάζω 'ς τὸ κρωτῆρι.
Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε, κ' ἀητὸς ἀπεκοιμήθη,
κ' ὁ κῦρ Βοριᾶς ὁ δροσερὸς φυσᾷ καὶ δὲν κοιμᾶται.
Φυλάει γιὰ χείλια κόκκινα, φυλάει γιὰ μαῦρα μάτια,
φυλάει γιὰ τὴν πολυαγαπῶ ποῦ μοναχοκοιμᾶται.
Dὴν εἶδε μέσ' σὲ γκιουλμπαξὲ σὲ μιὰ μηλιὰ πὸ κάτου,
πέφτουν τὰ ἄνθια πάνου dης, τὰ μῆλα 'ς τὴ ποδιάν dης,
τὰ κόκκινα γαρούφαλα εἰς τὰ χρυσὰ μαλλιάν dης.

ΞΕ΄.

(Κ. Κ.)

Ἐγώ εἶμαι ὀρφανὸ παιδὶ πὲ μάννα καὶ πατέρα,
τ' ἀδρέφια μου μ' ἐστοίχισαν σὲ μιὰ χήρα Βουργάρα,
δώδεκα χρόνια δούλεψα 'ς τὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
μιὰ μέρα dὴν ἐλόγιασα πὲ dὸ λουτρὸ ποῦ βγαίνει.
«Δός με, κυρά μ', dὴ ῥόγα μου, δός με dὴ δούλεψή μου.»
. . . .
«Ἐγώ, κερά μ', δὲ δούλεψα γιὰ στάρι, γιὰ κριθάρι,
ἐγὼ κερὰν ἐδούλεψα, κερᾶς φιλὶ νὰ πάρω».
Τοῖς δοῦλες της ἐφώναξε καὶ τοῖς καλοστολίζει.
«Σὰ θέλῃς πᾶρ' ἀπ τοῖς ξαθιές, πᾶρ' ἀπ' τοῖς μαυρομμάτες.
—Ἐγὼ δοῦλα δὲ δούλεψα, δούλας φιλὶ νὰ πάρω,
ἐγὼ κερὰν ἐδούλεψα, κερᾶς φιλὶ θὰ πάρω.
—Σύρετε, δοῦλες, στρώσετε dὴν ἀργυρή μου κλίνη,
βάλετε μόσκο περισσό, μόσκο καὶ καρυοφύλλι,
νὰ πέσ' ὁ νιὸς νὰ κοιμηθῇ καὶ νὰ γλυκοφιλήσῃ».
Κ' ἀπὸ τοῖς μόσκους τοῖς πολλοὺς κ' ἀπὸ τὰ καρυοφύλλια,
Ὁ νιὸς ἀποκοιμήθηκε, κερᾶς φιλὶ δὲμ πῆρε,
καὶ τὸ πρωῒ σηκώθηκε σὰ μῆλο μαραμμένο,
σὰν ἐκκλησι' ἀλειτούργητη, σὰ κάστρο κουρσεμένο.

ΣΗΜ. [Παραλλαγαί: *Jeannaraki* σ 215 ἀρ. 278 (κρητικόν).

Wescher-Μανωλακάκη, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 72-3. 73. *Passow* ἀρ. 477, πρβλ. ἀρ. 639. *Χασιώτ.* σ. 81 ἀρ. 14 σ. 205 ἀρ. 27. *Ἀραβαντιν.* σ. 188. 190 ἀρ. 54. — Σ. τ. Δ.].

ΞϚ΄.

Ὁ Κωσταντὴς ἀγάπησεν Ἀρμενοπούλας κόρη,
κάτσε καὶ τὸν παράγγειλε Σαββάτο μὴν κατέβη,
ποῦ κάν' οἱ Ὀβριοὶ Λαμπρὴ κι' οἱ Ἀρμεναῖοι Πάσχα.
Μὰ κεῖνος dὴν παράκουσε καὶ 'ς τὸ μπερμπέρη πάει.
«Μπερμπέρη μου, μπερμπέρισε κι' ὀμορφοστόλισέ με,
βάλε τὸ φέσι μου στραβὰ καὶ τὰ μαλλιά μου πόλκα.»
Τ' ἀκόμ' ὁ λόγος στέκουνταν κ' ἡ συντυχιὰ ἐκράτειε,
ἐκεῖ καὶ τὸν ἐπλάκωσεν ἡ ἑβραίισσα ἡ χάβρα.
Dὸ Κωσταντὴ ἐπήρανε νὰ πάν' νὰ τὸν κρεμάσουν.
Ἀρμενοποῦλα πρόβαλεν ἀπ' ἀψηλὸ παλάτι·
«Βάστα dὸ νοῦ σου, Κωνσταντή, νὰ μ' ἀλλαξοπιστήσῃς.
Σὰν θέλουν χίλια δῶσε τους, σὰν θέλουν δύο χιλιάδες,
σὰν θέλουν τρεῖς καὶ τέσσερις, πουλῶ dὸ φερετζέ μου
κι' ἂν δὲ σὲ φτάσουνε κι' αὐτά, πουλειοῦμαι κι' ἀπατή μου,
γιὰ νὰ γλυτώσῃς, Κωσταντή, ἀπ' τῶν Ὀβριῶν τὰ χέρια.
Τό να τὸ χεῖλι χίλια χει καὶ τ' ἄλλο δυὸ χιλιάδες,
καὶ τὸ λιγνό μου τὸ κορμὶ ἀμέτρητο λογάρι».

ΣΗΜ. Ἄλλαι παραλλαγαὶ ἀντὶ Ἀρμενοπούλας ἔχουν Ὀβραιοποῦλαν. [Πρβλ. *Jeannaraki* σ. 174 ἀρ. 230. — Σ. τ. Δ.].

ΞΖ.΄

Πόσα καὶ πόσα Σάββατα καὶ πόσαις Κεργιακάδες,
ὅλο τὸ σαραdάμερο, κόρη δαχτάνι πλέκει.
Κι' ὁ ἄντρας της dὴν ἐρωτᾷ κι' ὁ ἄντρας της τὴν λέγει.
«Πές με, πές με, καλοῦδα μου, ποιανοῦ εἶναι τὸ δαχτάνι;
— Ἂν δώσ' ὁ Θιὸς καὶ πλέξω το, δικό σου τὸ δαχτάνι».
Ἔδωσ' ὁ Θιὸς καὶ πλέξε το καὶ χρυσοφούντωσέ το,
'ς τὸν ἄντρα dης δὲν τό δωκε, 'ς τὸ φίλον dης τὸ δίνει,
κι' ὁ φίλος της τὸ κρέμασε φουντάκι 'ς τὸ σπαθίν dου.
Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακὴ μιὰν μπίσημος ἡμέρα,
παναγυράκι γένουνταν 'ς τὸν Ἄη Κωσταντῖνο.
Σαράντα δίπλες ὁ χορὸς κ' ἑξῆντα δυὸ παλαίστραις.

Μπροστὰ τραυᾷ ὁ φίλος dης καὶ πίσου ὁ καλός της.
Καὶ κεῖ ποῦ ἔσερν' ὁ χορὸς καὶ γύριζ' ἡ παλαίστρα,
ὁ ἄντρας dης ἐγνώρισε 'ς τὸμ πρῶτο τὸ δαχτάνι.
Τὸν πῆρε τὸ παράπονο κ' ἡ ἐντροπὴ τοῦ κόσμου,
ἔκατσε καὶ τὴν ῥώτησε καὶ τὴν βαρυξετάζει.
«Πές με, πές με, καλοῦδα μου, ποῦ εἶναι τὸ δαχτάνι;
—Ἔδωσ' ὁ Θιὸς καὶ πλέξα το ἐκεῖνο τὸ δαχτάνι,
καὶ 'ς τὸ γιαλὸ κατέβηκα γιὰ νὰ τὸ σκαματίσω,
χρυσὸ ψαράκι τ' ἅρπαξε καὶ 'ς τὰ βαθιὰ ἐπῆγε.»
Ἄφηκε dὴ καλοῦδαν dου 'ς τὸ φίλο dης πηγαίνει.
«Πές με, πές με, παλληκαρᾶ, ποῦ ηὗρες τὸ δαχτάνι;
—Ἐγώ εἰμ' ἑνοῦς ψαρᾶ παιδὶ καὶ πῆγα νὰ ψαρέψω,
ἔρρηξα dὴ βολίτσα μου κι' ἔπιασα νὰ ψαράκι,
κι' ἔσκισα dὴγ κοιλίτσαν dου κ' ηὗρα τὸ δαχτανάκι.»

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴ κρητική: *Jeannaraki*, σ. 227 ἀρ. 291. *Κριάρη* Κρητ. ᾄσματα σ. 170.— Στ. 19 *σκαματίζω* ἐκ τοῦ λατιν. (ἢ τοῦ ἰταλικοῦ) squamare.—Σ. τ. Δ.].

ΞΗ'.

Δύση κι' Ἀνατολὴ ἐdρεξα, μπουνέντη καὶ λεβάντη,
δὲν ηὗρα καλὸ σύντροφο, δὲν ηὗρα καλὸ φίλο,
σὰν τὸ μπουγγί μου σύντροφο, σὰ dὸ σπαθί μου φίλο.
Κι' ὅταν θὲ νὰ περάσουμε τῆς Χιὸς τὰ μπεζεστένια,
ἐσὺ μπουγγί μου ξόδιαζε κ' ἐγὼ νὰ τρώγ' νὰ πίνω.
Κάτου 'ς τῆς Πόλης τὰ τσαρσιά, 'ς τῆς Χιὸς τὰ μπεζεστένια,
ἐννιὰ ῥαφτάδες ῥάφτανε, βασίλισσας καβάζι,
κ' ἕνα μικρὸ ῥαφτόπουλο, ῥάφτει καὶ τραβουδάει.
«Καβάζι μου γλυκόρραφτο καὶ ψιλοκεντημένο,
ἂς πάτηα dὴ σκουτίτσα σου κι' ἂς φίλα dὴγ κερά σου.»
Βασιλοποῦλα πρόβαλε ἀπ' ἀψηλὸ παλάτι.
«Σώπα, σώπα, ῥαφτόπουλο, νὰ μὴ σὲ καταδώσω,
νὰ μὴ dὸ πῶ dὸ μάστορη λουφὲ νὰ μὴ σὲ δώκῃ.»
Καὶ κεῖνος πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο λέγει.
«Σὺ θὰ τὸ πῇς dὸ μάστορη λουφὲ νὰ μὴ μὲ δώκῃ,
κ' ἐγ' ἆ τὸ πῶ dὸ βασιλέ, ποῦ σ' ἔχω φιλημένη.
—Σώπα, σώπα, ῥαφτόπουλο, καὶ μὴ dὸ φανερώνῃς,
νὰ γένω γῆς νὰ μὲ πατῇς, γιοφύρι νὰ περνάῃς,
θὰ γένω γκιουλμπαξομπαξὲς νὰ μπῇς νὰ σιργιανίσῃς.»

ΣΗΜ. Ὁ πρῶτος στίχος λέγεται καὶ ἄλλως:

Οὖλο dὸγ κόσμον ἔdρεξα, μπουνέντη καὶ λεβάντη.

Καρπάθιαι παραλλαγαὶ τοῦ ᾄσματος ἐν Ζωγραφ. ἀγῶν. Α΄ σ. 284 ἀρ. 11. σ. 307 ἀρ. 28.—[Οἱ πρῶτοι πέντε στίχοι ἀποτελοῦσιν ἴδιον γνωμικὸν ᾆσμα. οὗ κρητικὴ παραλλαγὴ παρὰ *Jeannaraki* σ. 156 ἀρ. 174 Τὸ δὲ λοιπὸν εἶναι γνωστότατον χορικὸν ᾆσμα, τοῦ ὁποίου παραλλαγαὶ πολλαχοῦ ἐδημοσιεύθησαν, παρὰ *Passow* ἀρ. 643. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 203 ἀρ. 50. — Σ. τ. Δ.].

ΞΘ΄.

Ἐψὲς τὸ σπέρας διάβαινα π' ἕνα στενὸ σοκάκι,
ἄκουσα κλαῖτα θλιβερά, λυπῆθκεν ἡ ψυχή μου,
κερὰ dὴ σκλάβα ἔδερνε, δέρνει την, τζελατεύκει,
κ' ἡ σκλάβα πιλογήθηκε καὶ 'ς τὴγ κερά dης λέγει·
«Δέρνε, κερά μου, δέρνε με, δέρνε, τζελάτευέ με,
κ' ἐγὼ σὰν ἔρτ' ἀφέντης μου, θὲ νὰ τὸ μολογήσω.
—Τὰ τί εἶδες, τὰ τί θὰ πῇς, τὰ τί θὰ μολογήσῃς;
—Κεῖνο ποῦ εἶδα, κεῖνο θὰ πῶ, κεῖνο θὰ μολογήσω.
Ἐψὲς βραδὺ 'ς τὴν κλίνη σου, ποιὸς ἦταν ποῦ κοιμοῦνταν,
καὶ γὼ νερὸ σὲ ἔφερα καὶ γλέπω δυὸ κεφάλια,
κι' ἁπλώνω καὶ 'ς τὰ πόδια, πιάνω τέσσερης κάλτσες.
—Σώπα, σώπα, σκλαβίτσα μου, καὶ μὴ μὲ καταδώνῃς.
θὰ γένω γῆς νὰ μὲ πατῇς, μπαχτσὲς νὰ σιργιανίζῃς,
θὰ γένω ἀργυρόκουπα, κρύο νερὸ νὰ πίνῃς.»

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴ κρητική: *Κριάρη*, Κρητ. τραγούδια σ. 201. —Σ. τ. Δ.].

Ο΄.

(Κ. Κ.)

«Τ' ἔχουν τὰ σύννεφα καὶ πάν' καὶ τρέχουν καὶ κοσεύουν,
κάμ' ὁ Βοριᾶς τὰ κυνηγᾷ, κάμου ἡ dραμουdάνα,
κάμου τὸ σπεροβόλημα ποῦ σέρνει ὁ Μὰς κι' Ἀπρίλης;
—Οὔτ' ὁ Βοριᾶς τὰ κυνηγᾷ, οὔτε ἡ dραμουdάνα,
οὔτε τὸ σπεροβόλημα ποῦ σέρνει ὁ Μὰς κι' Ἀπρίλης.»
Ἄγουρος κόρην ἔκλεψεν ἀπὸ μαννᾶς ἀγκάλες,

ἀπὸ κυουροῦν dης γόνατα κι' ἀπὸ λαλᾶς λαλάνδια,
καὶ πῆγε καὶ τσαdήρωσε σὲ πράσινο λιβάδι,
παίρνει dὴν κόρη πλάϊ dου, 'ς τὸν ἥσκιο τὴν καθίζει,
βγάζει ἀπὸ dὸγ κόρφόν dου ἀφρᾶτο παξουμάδι,
βγάζει καὶ πὲ dὸν ἄλλονα μιὰ πέρδικα ψημένη.
«Κάτσε νὰ φάμε, κορασιά, καὶ πίσου μὴ θυμᾶσαι.
—Σὰ θυμηθῶ dὴ μάννα μου τὸ γαῖμά μου παγώνει,
σὰ θυμηθῶ dὸγ κύρη μου, dὸ νοῦ μου σκανdαλίζει,
θέλω νὰ πάγω σπίτι μας νὰ πάγω 'ς τὴ μαννά μου».

ΣΗΜ. Τὸ ᾆσμα τοῦτο ἐψάλλετο εἰς νεόνυμφον ξενιτευομένην.

ΟΑ΄.

Ἔχετε γειὰ ψηλὰ βουνὰ καὶ κάμποι μὲ τὰ ῥόδα,
κ' ἐσεῖς βρυσοῦλες δροσερὲς κ' ἐγὼ μισσεύω τώρα.
Πηγαίνω γιὰ τὰ Γιάννενα, 'ς τοῦ Μπέη τὰ σαράγια.
«Γειά σου, χαρά σου, Μπέη μου.—Καλῶς dὴ Βλάχαποῦρτε.
'Εσὺ 'σ' ἡ Βλάχα ἡ ἔμορφη, ἡ Βλάχα ἡ παινεμένη,
πῶχεις τὰ χίλια πρόβατα, τὰ πεντακόσια γίδια;
—'Εγώ εἶμ' ἡ Βλάχα ἡ ἔμορφη, ἡ Βλάχα ἡ παινεμένη,
πῶχω τὰ χίλια πρόβατα, τὰ πεντακόσια γίδια.
Λύκος ἂς φάη τὰ πρόβατα, κ' οἱ ἀλεπὲς τὰ γίδια,
καὶ μιὰ μεγάλη ἀρρωστιὰ ἂς πιάσῃ dὸ βοσκάρη,
νὰ μέν' ἡ Βλάχα ἔρημη 'ς τοῦ Μπέη τὰ σαράγια».
Κ' ὁ Μπέης σὰν dὸ ἄκουσε, dὸ μακελλάρη κράζει.
«Κελλάρη, στρῶσε στρώματα dὴν ἀργυρή μου κλίνη,
νὰ πέσ' ἡ Βλάχα ἡ ὄμορφη ἀντάμα μὲ dὸ Μπέη».

ΟΒ΄.

Ἄσπρε μου κρίνε, κρίνε με, γιὰ θὰ κριθῶ μὲ σένα.
Καυκίστηκ' ὁ βασιλικὸς νὰ μὲ dὴ μαντζουράνα.
Λέγει τὸ τριαντάφυλλο, τὸ κακομοιριασμένο.
«Σώπα, σώπα, βασιλικέ, καὶ μὴ πολυκαυκειέσαι.
Χωρὶς νερὸ δὲν γίνεσαι, χωρὶς φουσκὶ δὲ βγαίνεις,
Χωρὶς κόρης κανάκεμα μαραίνεσαι καὶ πέφτεις.
Μὰ γώ, τὸ τριαντάφυλλο, τὸ κακομοιριασμένο,
δώδεκα μῆνες κάθουμαι 'ς τῆς ἀγκαθιᾶς τἀγκάθι.
Σὰν ἔρτ' 'Απρίλης κι' ἄνοιξη, τ' ὄμορφο καλοκαῖρι,
τότε καὶ σὺ θὲ νὰ μὲ διῇς 'ς τὸ βασιλὲ τὸ χέρι,
σὲ παντρεμένης μάγουλο, σὲ κοριτσιοῦ τσακάτι».

ΣΗΜ. Παραλλαγαὶ ἠπειρωτικαὶ ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι τ. Α΄. σ. 104 ἀρ. 121, 122. *Θέρου,* δημοτ. τραγούδια σ. 96.—[Βλ. *Passow* ἀρ. 614. 615. *Kind,* Anthologie σ. 138. *Μανούσου,* Τραγούδια ἐθν. τ. Β΄ σ. 89-90.—Σ. τ. Δ.].

ΟΓ.΄

Ἐγώ ἤμουν ὀρφανὸ παιδί, εἶχα καὶ χήρα μάννα,
κ' ἡ μάννα μου μ' ἐστοίχησε 'ς ἕνα καλὸν ἀφέντη.
Ἀφέντης μου κάνει χαρὰ κι ὁ γιός του κάνει γάμο,
ὅλο dὸγ κόσμο κάλεσε κι' ὅλο τ' ἀρχοντολόγι,
καὶ παπαδιές, καλογριὲς κι' ἀπάρθενα κοράσια.
Κ' ἕνας φτωχὸς καλόγερος ἀκάλεστος ἐπῆγε.
Ἤρτεν ἡ ὥρα ἡ καλὴ καὶ ἡ εὐλογημένη,
ὅπου χαρίζουν χάρισμα, χαρίσματα τῆς νύφης.
Ἄλλοι χαρίζουνε φλουριὰ κι' ἄλλοι χαρίζουν γρόσια,
χάρισε κι' ὁ καλόγερος ὅσα δὲν βάνει ὁ νοῦς σου,
λογάρι κι' ἀλογάριαστο, κι' ὅλο μαργαριτάρι.
Κ' οἱ ἄρχοντες σὰν τ' ἄκουσαν πολὺ τοῖς βαρυφάνη,
σὰν κλέφτη dὸν ἐπιάσανε, καὶ σὰν κουρσάρ' τὸν πάνε.
Ἐκάτσαν καὶ τὸν ῥώτησαν τὰ πόσος εἶν' ὁ βιός του·
«Πές μας, πές μας, καλόγερε, τὰ πόσος εἶν' ὁ βιός σου;»
Καὶ κεῖνος πιλογήθηκε κι' αὐτὸ dὸ λόγο λέγει·
«Ὅσ' ἄστρα εἶναι 'ς τὸν οὐρανὸ κι' ὅσα φύλλα 'ς τὰ δέντρα,
κι' ὅσα κεροσταλάγματα εἶναι 'ς τὸν Ἅγιο Τάφο,
ποῦ θέλετε νὰ μάθετε τὰ πόσος εἶν' βιός μου.»
Φτερά καμε καὶ πέταξε καὶ πάει 'ς τὴ δουλειά dου.

ΣΗΜ. [Περὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος τούτου βλ. Λαογραφ. σ. 356-7.—Σ. τ. Δ.].

ΟΔ.΄

«Ποῦ ἤσουνε, γιέ μου, κ' ἔλειπες τώρα μιὰν ἑβδομάδα,
καὶ τὸ ψωμὶ 'ς τὸ στόμα μου δὲν ἔχει νοστιμάδα;
—Ἐψὲς ἤμουν 'ς τοὺς οὐρανούς, προψὲς ἤμουν 'ς τοὺς ἅγιους,
dὸν ἄγγελό μου φίλευα καὶ dὸ Χριστὸ κερνοῦσα,
καὶ dὴγ κερὰ dὴ Παναγιὰ dήνε περικαλοῦσα.
γιὰ νὰ μοῦ δώκῃ τὰ κλειδιά, κλειδιὰ τοῦ παραδείσου,
ν' ἀνοίξω dὸμ παράδεισο νὰ μπῶ νὰ σιργιανίσω,
νὰ διῶ τοῖς νιούς, νὰ διῶ τοῖς νιές, νὰ διῶ τὰ παλληκάρια,

νὰ διῶ καὶ τὸ ἁγιόκλημα τὰ τί σταφύλι κάνει.
Κάνει σταφύλι ῥαζακὶ καὶ τὸ κρασὶ μοσχᾶτο,
τὸ πίνουν οἱ ἄντρες καὶ μεθοῦν, γυναῖκες καὶ ῥοδίζουν,
τὸ πίν' τὰ τρελλοκόριτσα καὶ ῥοδοκοκκινίζουν,
κι' ὅσαις μαννάδες κι' ἂν dὸ πιοῦν καμιὰ παιδὶ δὲν κάνει.
Ἂς τό πινες καὶ σύ, μαννά μ', ἴσως καὶ δέ μ' ἐγέννας.
Πὲ τότε ποῦ μ' ἐγέννησες 'ς τὴ ξενιτειὰ γυρίζω,
ἐδῶ ξενός, καὶ κεῖ ξενός, κι' ὅπου κι' ἂν μπάγω ξένος,
κι' ἂν μπάγω καὶ 'ς τὸ dόπο μου καὶ κεῖ ξενιτεμένος.
Ξένες πλύνουν τὰ ῥοῦχά μου, ξένες τὰ σαπουνίζουν.
Τὰ πλύνουν μιά, τὰ πλύνουν δυό, 'ς τοῖς τρεῖς τὰ στέρνουν πίσου·
«Πᾶρε, ξενέ μ', τὰ ῥοῦχα σου καὶ σύρε 'ς τὴ δουλειά σου,
ἐδῶ νερὸ δὲ βρίσκεται, σαποῦνι δὲμ πουλειέται,
ἀdὶς νερὸ ῥοδόσταμα κι' ἀdὶς σαποῦνι μόσχο.
κι' ἀdὶς σὲ ἥλιου στέγνωμα, σὲ κοριτσιοῦ ἀγκάλη.»

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ Βάρνης ἐν *Ι. Νικολάου*, Ἡ Ὀδησσὸς 1894 σ. 316 ἀρ. 7.—[Συμφυρμὸς δύο ᾀσμάτων, ὧν παραλλαγαὶ ἐν *Λελέκου*, Δημοτ. ἀνθολογ. σ. 17-8 ἀρ. 8. *Passow* ἀρ. 424 α. — Σ. τ. Δ.].

ΟΕ.΄

Τέσσερα χρόνια φυλακὴ 'ς τὰ σίδερα βαλμένος,
πόσα ὑπόφερ' ὁ καϊμένος!
Κανεὶς δὲν ἦρτε νὰ μὲ διῇ νὰ μὲ τοῖς ἐδικούς μου,
φίλους κι' ἀδελφοποιτούς μου,
μόνε μιὰ Βλάχα π' ἀγαπῶ ψιλὴ γραφὴ μὲ στέρνει
καὶ κρυφὰ μὲ παραγγέρνει:
Ξενέ μου, μέσ' 'ς τὴ φυλακὴ πῶς στρώνεις, πῶς κοιμᾶσαι,
κ' ἐμένα δὲ θυμᾶσαι;
Ξενέ μου, τὰ ῥουχάκια σου στεῖλέ τα νὰ τὰ πλύνω,
μὲ τὰ δάκρυα ποῦ χύνω.
Ξενέ μου, τὸ μαντῆλι σου γιατί εἶναι λερωμένο,
μέσ' 'ς τὸ αἷμα βουτημένο;

ΟϚ΄.

(Κ. Κ.).

Ἀλήθεια, μάννα, διώχνεις με, κι' ἀλήθεια καταρειέσ' με;
Κόμη σήμερις εἶμ' ἐδῶ κι' αὔρ' ὥς τὸ μεσημέρι,
μὲ τὰ πουλάκια θὰ διαβῶ 'ς τὴν ἔρημο θὰ πάγω,

καὶ τὰ πουλάκια νὰ γυρνοῦν, κ' ἐγὼ νὰ μὴ γυρίσω,
νὰν ἔρτῃ μέρα τ' Ἀπριλιοῦ 'ς τὴν ἐκκλησιὰ νὰ πάγῃς,
νὰ διῇς τοῖς νιές, νὰ διῇς τοῖς νιούς, νὰ διῇς τὰ παλληκάρια,
νὰ διῇς καὶ τὸ στασίδι μου τὸ μαυραραχνιασμένο,
νὰ σ' ἔρτῃ δίψα 'ς τὴγ καρδιὰ καὶ κάψα εἰς τὰ χείλη,
νὰ κατεβῇς κὰ 'ς τὸ γιαλὸ νὰ κάθεσαι νὰ κλαίῃς,
καὶ τὰ πουλάκια νὰ ῥωτᾷς καὶ τὰ πουλιὰ νὰ λέγῃς.
«Πουλάκια, ποῦθεν ἔρκεστε, πουλάκια, ποῦθε πάτε;
—Ἀπὸ τὰ κάτ' ἐρχούμεστε, 'ς τὰ πάνου μέρη πάμε.
—Μὴν εἴδετε, μὴν ἄξετε, dὸ γιό μου dὸ Γιαννάκη,
ποῦ χε dὴ μέση σὰ βεργί, τὸ μπόϊ σὰ λαμπάδα,
ποῦ χε τὸ μάτι σὰ καυκί, τὸ φρύδι σὰ δαχτάνι,
ποῦ χε τὸ ματοτσάμπουρο σὰν dῆς ἐλιᾶς τὸ ῥέϊ;
—Ἐψές, κυρὰ μ', τὸν λόγιασαμ' 'ς τῆς ἔρημος τὰ μέρη·
μαῦρα πουλιὰ τὸν τρώγανε κι' ἄσπρα τὸν τριγυρίζαν,
κ' ἕνα πουλὶ καλὸ πουλὶ κάτε 'ς τὴν γκεφαλή dου,
καὶ κεῖνος πιλογήθηκε μὲ μαραμμένα χείλη:
Φάγε καὶ σὺ καλὸ πουλὶ π' ἀdρειωμένου πλάτες,
κ' ἄφσε μόνε dὴ γλῶσσά μου καὶ τὸ δεξί μου χέρι,
νὰ γράψω τρία γράμματα, τρία πικρὰ μαντᾶτα·
τό να νὰ στείλ' dὴ μάννα μου, τἆλλο dὴν ἀδρεφή μου,
τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ 'ς τὴ ῥεβωνιαστική μου,
νὰ τὸ νεγνών' ἡ μάννα μου νὰ κλαί' ἡ ἀδρεφή μου,
νὰ τὸ νεγνών' ἡ ἀδρεφὴ νὰ κλαί' ἡ ποθητή μου,
νὰ τὸ νεγνών' ἡ ποθητὴ νὰ κλαίῃ ὁ κόσμος οὗλος».

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴ τοῦ κοινοτάτου ᾄσματος τῆς κακῆς μάννας: Ἀθηνᾶ, Ναυπλίου 1831 σ. 112. *Passow* ἀρ. 343-350. *Μανούσου*, Τραγούδια ἐθνικὰ Β´ σ. 97-98. *Χασιώτου* σ. 83 ἀρ. 18. *Legrand*, Recueil σ. 248 ἀρ. 123. *Ἀραβαντιν.* σ. 279 ἀρ. 464. *Jeannaraki* σ. 163 ἀρ. 195, σ. 205 ἀρ. 266. *B. Schmidt* Griech. Märchen, Sagen u. Volkslieder σ. 210-4 ἀρ. 67-68. Ζωγράφ. ἀγὼν τ. Α´ σ. 90 ἀρ. 66. 91 ἀρ. 69, 94-5 ἀρ. 79. 99 ἀρ. 98. 105-6 ἀρ. 127. 116-7 ἀρ. 165-166. *Φαρδύ*, Ἱστορία Κορσικῆς σ. 172-3 κλπ.—Σ. τ. Δ.].

ΟΖ.´

Χήρας κόρη ψυχομαχεῖ, χήρας κόρη πεθαίνει,
καὶ πὰ 'ς τὸ ψυχομάχημα, ἦρταν τὰ συμπεθέρια,

καὶ κείνη πιλογήθηκε καὶ τοῖς ἐσυντυχαίνει:
«Ἤρτετε, καλῶς ἤρτετε, στρῶστε χαλὶ καθῆστε,
καὶ βάλτε τὸ χεράκι μου 'ς τὴν ἔρημή μου τσέπη,
καὶ βγάλτε τ' ἀνοιγάρι μου, τὸ ἐρμανοίγαρό μου,
κι' ἀνοῖξτε τὸ σεντοῦκι μου τὸ ἐρμοσέντουκό μου,
καὶ βγάλτε προῖκα ἔρημη, προῖκα ἐρημωμένη,
προῖκα ποῦ dὴν ἐξόμπλιαζα σαράντα πέντε μῆνες.»
Καὶ πάλε πιλογήθηκε 'ς τὴ μάννα dης καὶ λέγει:
«Μάννα μ', σὰν εἶσαι μάννα μου, κ' εἶμαι κ' ἐγὼ παιδί σου,
βγάλε dὴν ἀρραβῶνα μου καὶ δώσ' τηνα κι' ἂς πάγῃ.
Μάννα μου νὰ μὲ θάψετε σὲ πράσινο λιβάδι,
δεξιὰ μεριὰ ν' ἀφήσετε ἕνα παραθυράκι,
νὰ μπαίνῃ ὁ ἥλιος τὸ πρωΐ, νὰ μπαίν' τὸ μεσημέρι,
καὶ τὸ ἡλιοβασίλεμα νὰ μπαίνῃ τὸ πουλί μου,
νὰ μπαινοβγαίνῃ νὰ ῥωτᾷ, νὰ μπαινοβγαίν' νὰ λέγῃ.
«Κορή μου, ποῦ 'ν' τὰ κάλλια σου, ποῦ εἶν' οἱ ὀμορφιές σου;
—Τὰ κάλλια μου τὰ τρώ' ἡ γῆς, τοῖς ὀμορφιὲς μ' ὁ Ἅδης,
καὶ τὸ δαχτανοφρύδι μου τὸ τρώγει τὸ σκουλῆκι.»

ΣΗΜ. Στ. 2 τὸ ἤρταν, ἀντικαθίσταται ἐνίοτε διὰ τοῦ, πάνε.

ΟΗ΄.

Σωθήκανε τὰ πάθη μου κ' οἱ ἀναστεναγμοί μου.
Γλέπω dὸν κόσμο καὶ θρηνῶ, dὴ γῆ κι' ἀναστενάζω,
dὸν Ἅδη καὶ μαραίνουμαι τὸ πῶς θὲ νὰ πεθάνω.
Τάχα δὲν ἤμουν κ' ἐγὼ νιός, δὲν ἤμουν παλληκάρι;
τάχα δὲν ἐπορπάτησα dὴ νύχτα μὲ φεγγάρι,
καὶ dὴν αὐγὴ μὲ dὴ δροσιὰ καὶ ποσπερὶς μὲ τ' ἄστρο;
Μάννα μ', σὰν εἶσαι μάννα μου, κ' εἶμαι κ' ἐγὼ παιδί σου,
δῶσε με τὸ δοξάρι μου τὸ πελεμιτικό μου,
νὰ πολεμήσω τὸ θεριὸ ποῦ κάθεται κοντά μου.
'Σ τὰ γόνατά μου κάθεται, 'ς τὴν κλίνη μου κοιμᾶται.
καὶ τὰ σγουρά μου τὰ μαλλιὰ περιπλεγμένα τά χει».

ΣΗΜ. [Οἱ στ. 4-6 παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος παρὰ *Σούτσῳ*, Ἑλλην. πλάστιγξ σ. 54. Passow ἀρ. 149. *Jeannaraki* ἀρ. 73 σ. 94. *Schmidt*, Griech. Märchen etc. σ. 168. 172 ἀρ. 29. 30. *Λελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 90 κλπ. Τὸ προκείμενον ᾆσμα εἶναι ἄξιον προσοχῆς διὰ,

τὴν πρωτοτυπίαν αὐτοῦ, διότι ἀντὶ ἀφηγήσεως πάλης πρὸς τὸν Χάρον, εἶναι ἐκδήλωσις τοῦ συναισθήματος τοῦ ἑτοιμοθανάτου νὰ πολεμήσῃ πρὸς τὸν Χάρον ἢ τὴν νόσον. — Σ. τ. Δ.].

ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΟΣΚΙΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

ΣΥΛΛΕΓΕΙΣΑΙ ΥΠΟ

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΛΑ

(Φοιτητοῦ τῆς φιλολογίας ἐκ Κοριτσᾶς).

Φιάλε̱τ ε πλέκβέτ.	***Λόγοι γερόντων.***
1) Ας πούλα κέμι ας με δέλπρα ζίχ̱εμι.	Οὔτε ὄρνιθας ἔχομε οὔτε μὲ τοῖς ἀλεποῦδες μαλώνομε.
2) Ας άρα vdε μάλjτ ας νγκάριjε μέ τσ̈ακάϊγτ.	Μήτε χωράφια ᾽ς τὸ βουνό, μήτε φιλονικία μὲ τὰ τσακάλια.

Ἀμφότεραι ἐπὶ τῶν μὴ ἐχόντων περιουσίαν καὶ τὰς παρεπομένας αὐτῇ μερίμνας.

3) Ας dιάλjε̱ τε̱ γιέσ̈ ας κρύκνε̱ τε bε̱σ̈.	Μήτε τὸν διάβολον νὰ εὕρῃς μήτε τὸ σταυρὸ νὰ κάμῃς.
4) Ας πο βέρι πλέσ̈τιτ φρέ! (Hahn 94 [1]) βέρ φρὲ πλέσ̈τῖτ).	Λοιπὸν βάλε καὶ τὸν ψύλλο χαλινάρι! (Παρὰ Hahn: βάλε τὸν ψύλλο χαλινάρι).

Αἱ ἐκφράσεις διαφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ τὴν ἔννοιαν· ἡ μὲν πρώτη λέγεται ἐπὶ τῶν ἄγαν αὐστηρῶν καὶ φιλαργύρων· ἡ δευτέρα ἐπὶ τῶν εὐφυῶν καὶ ἐπιτηδείων.

5) Βάτε σί dάσ̈ι vdέ κασάπι.	Πῆγε σὰν τὸ κριάρι ᾽στὸ μακελλάρη.
6) Βάρκου πλjότ σ᾽ κερτσέν dότ. (Βάρκου φίρε̱ σ᾽ κερτσὲν μίρε. Hahn 51).	Ἡ κοιλία γεμάτη δὲν μπορεῖ νὰ πηδᾷ. (Ἡ κοιλία ἄδεια δὲν πηδᾷ καλά).

[1]) Οἱ ἀριθμοὶ ἐν ταῖς παραπομπαῖς εἰς τὸν Hahn δηλοῦσι τοὺς ἀριθμοὺς τῶν παροιμιῶν τῆς συλλογῆς αὐτοῦ, καταχωρισθείσης ἐν τῷ συγγράμματί του Albanesische Studien II σ. 151 κέ.

7) Βίρ κερόσ ι νένε̱σε̱ σ̈ τε̱ τε̱ κjαν με̱ πάρε̱.
Παιδί μου κασσιδιάρη, τί νὰ σοῦ πρωτοκλάψω;
Ἐπὶ πλήθους κακῶν.

8) Γιθε̱ νdέρατ νε̱ ούνdε̱ κάνε̱.
Ὅλα τὰ γουρούνια μιὰ μύτη ἔχουν.
Λέγεται διὰ τοὺς Τούρκους.

9) Βοὺκ ε χ̃ὶ ε νdε̱ σ̈τε̱πί.
Ψωμὶ καὶ στάχτη καὶ 'ς τὸ σπίτι
Κατὰ τῆς ξενιτείας.

10) Δ̥ιάλjι πα λjέρε̱ ε Κjέσουλα bλjέρε̱. (Hahn 45).
Τὸ παιδὶ δὲ γεννήθηκε, καὶ ἡ σκούφια ἀγοράστηκε.
Ἐπὶ σπευδόντων.

11) Δάρδα bjὲ νένε̱ dάρδεν (Hahn 35).
Τὸ ἀχλάδι πέφτει κάτω ἀπὸ τὴν ἀχλαδιά.
Ὅτι τὸ μοιραῖον ἀναπόδραστον.

12) Δάσ̈ε̱ νε̱ βρέστ, εσμ' έπ νε̱ βέσ̈.
Τοῦ ἔδωκα ἕνα ἀμπέλι καὶ δέ μου δίνει ἕνα σταφύλι.
Ἐπὶ ἀχαρίστων.

13) Κουσ̈ νdὰν κjαν.
Ὅποιος μοιράζει κλαίει.
Διότι δι' αὐτὸν δὲν περισσεύει πολλάκις.

14) Κjέλbετ πέσ̈κου νγαj κοκα.
Βρωμᾷ τὸ ψάρι ἀπὸ τὸ κεφάλι.

15) Λjούμι φλὲ ἀρμίκου σ'φλέ.
Τὸ ποτάμι κοιμᾶται, ὁ ἐχθρὸς δὲν κοιμᾶται.
Εἶναι ἄγρυπνος διὰ τὸ κακὸν ὁ ἐχθρός.

16) Μίσ̈ι τε̱ πίκjετ ε χ̃έλι μοσ νdίγετ.
Τὸ κρέας νὰ ψηθῇ καὶ ἡ σοῦβλα νὰ μὴ καῇ.
Τὸ πρᾶγμα νὰ γίνῃ ἄνευ ζημίας.

17) Με σ̈όσ̈ περ ούjε.
Μὲ κόσκινο γιὰ νερό.
Ἐπὶ ματαιοπονούντων, ἢ χαριζομένων παραπολύ.

18) Νούκουζίχ̃ετ dιέλι μεσ̈όσ̈.
Δὲν πιάνεται ὁ ἥλιος μὲ τὸ κόσκινο.
Ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων.

19) Νε̱ βέρε̱ νdε ούjε.
Μιὰ τρῦπα 'στὸ νερό.

20) Νε̱ μόσ κε σ̈οκνε̱ πουέτ σ̈κόπνε̱. (Hahn ἀντὶ κε ἔχει πάτσ).
Ἂν δὲν ἔχῃς τὸν σύντροφον ἐρώτησε τὸ ῥαβδί.
Πάντοτε νὰ ζητῇς καὶ τῶν ἄλλων τὰς συμβουλάς.

21) Νίπ ι μίρε̱ ι νγιάν daχ̌ίουτ. — Ὁ καλὸς ἀνιψιὸς μοιάζει τοῦ θείου του.

Ὁ καλὸς δεικνύει τὴν καταγωγήν του.

22) Ου dόκj πλάκα νγαj κjούλι φρuν ε κόσιτ. — Κάηκε ἡ γραῖα ἀπ' τὸ κορκοῦτι, φυσᾷ καὶ τὸ γιαοῦρτι.

23) Πέσκου ι μάθ χ̌α πέσκουν ε βόγε̱λε̱. — Τὸ μεγάλο ψάρι, τρώγει τὸ μικρὸ ψάρι.

Ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν.

24) Πουέτ νε̱ κίντ βέτε̱ δε bεj σι dι βέτ. — Ῥώτα ἑκατὸ καὶ κάμνε ὅπως ξεύρεις μόνος σου.

Πάντοτε ἕκαστος γνωρίζει κάλλιον τὰ οἰκεῖα ἢ οἱ ἄλλοι.

25) Πα κjαρε̱ φόσ̈να σ'jάπιν κjούμεστ. (Hahn 125 djάλjι πα κjάρε̱ μέμα σι επ σίσε̱). — Χωρὶς νὰ κλάψῃ τὸ παιδὶ δὲν τοῦ δίνουν γάλα.

26) Παρά ε bάρδα περdίτε̱νε ζέζ̱ε̱; (Hahn 5). — Ὁ ἄσπρος παρᾶς γιὰ τὴ μαύρη μέρα.

Ὅταν οἰκονομῇς ἐν καιρῷ, ἔχεις εἰς τὴν ἀνάγκην.

27) Σ' κα τσ̈ τ'ι bεj νγομάριτ ι bιjέ σαμάριτ. — Δὲν ἔχει τί νὰ κάμῃ τὸ γαϊδαρο, χτυπᾷ τὸ σαμάρι.

28) Σ' νγίνετ αρίου μὲ μίζα. — Δὲ χορταίνει ἡ ἀρκοῦδα μὲ ταῖς μύγαις.

29) Τι ζὸτ ούνε̱ ζὸτ πο λjόπε̱τ κουσ̈ ι κουλότ; — Ἐγὼ ἀφέντης, σὺ ἀφέντης, ἀλλὰ τὰ γελάδια ποῖος βόσκει;

Ὅτι ἡ ἐργασία ἐπιβάλλλεται.

30) Χὶθ κέμπε̱τ πασ dαούλεσ. — Διεύθυνε τὸν πόδα σου κατὰ τὸ ὄργανον ποῦ παίζει.

Ὀφείλει ἕκαστος νὰ ἐνεργῇ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΤΟΣΚΙΚΑΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΣ

---

1. Ἡ αὐτὴ καὶ παρὰ Hahn σ. 155,89. Ἀπαράλλακτος ἑλληνικὴ παρὰ *Πολίτ.* Παροιμ. (ἀνέκδοτον μέρος) λ. μαλώνω 15.21 καὶ παραλλαγὴ αὐτ. 17.

3. Ἀπαράλλακτος ἡ ἑλληνικὴ παρὰ *Πολίτ.* αὐτ. τ. Δ´ σ. 279 λ.

δαίμονας 1, ὅπου σημειοῦνται καὶ αἱ πολυπληθεῖς παραλλαγαὶ αὐτῆς. Μία τῶν παραλλαγῶν (αὐτ. σ. 386,64): *Μήτε τὸ διάβολο ἀπαντήσῃς, μήτε τὸ σταυρὸ νὰ κάμῃς.*

4. Ἡ παρὰ Hahn παραλλαγὴ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς φράσεις: *Καλλιγώνει* ἢ *Πεταλώνει τὸν ψύλλο* (αὐτ. λ. ψύλλος 9.14).

6. Ἡ παροιμία πλήρης ὡς παρὰ Hahn καὶ παρὰ *Κουλουριώτῃ* (Ἀλβαν. ἀλφαβητάρ. σ. 264). Ἑλληνικαί: *Ἀδειανὴ κοιλιὰ χοροὺς δὲν ξέρει ἢ δὲν ξέρει νὰ χορέψῃ. Εὔκαιρη κοιλιὰ τραγούδια δὲν ἠξέρει* (*Πολίτ.* λ. κοιλιὰ 8.17.1).

7. Ἀντίστοιχος ἑλληνική: *Τί νὰ σοῦ πρωτοθυμηθῶ, καλέ μου νοικοκύρη;* (Αὐτ. λ. πρωτοθυμοῦμαι 3).

8. Ἀπαράλλακτος ἑλληνικὴ (αὐτ. τ. Δ΄ σ. 108 λ. γουροῦνι 17).

10. Ἀντίστοιχος ἑλληνικὴ (Τήνου): Πρὶν τὰ γέννα καὶ ποκάμισο· (αὐτ. λ. πουκάμισο 4).

11. Ἀλβανῶν μουσουλμάνων Φράσαρης παρὰ *Dozon*, Manuel de la langue Chkipe σ. 125,51. Τοσκικὴ παρὰ *Κουλουριώτῃ* ἐνθ. ἀν. Ἀπαράλλακτος ἑλληνικὴ μετὰ πλείστων παραλλαγῶν: Τἀπίδι ἀποκάτω 'ς τὴν ἀπιδιὰ πέφτει. (*Πολίτ.* λ. πέφτω 26).

13. Ἡ αὐτὴ παρὰ *Μήτκῳ* (Ἀλβαν. μέλισσα ἀρ. 278) Γεγκικὴ παρὰ *G. Meyer* Alban. Stud. VI σ. 13, ἀρ. 109. Ὁμοία ἑλληνικὴ (ποντική): *Ὁ μοιραχτὴς πάντα κομποῦται.* (*Πολίτ.* λ. μοιραστὴς 1).

14. Ἡ αὐτὴ παρὰ *Dozon* αὐτ. σ. 123,12. *Μήτκῳ* ἀρ. 375. Γεγκικὴ παρὰ *Meyer* σ. 7,23 (ὅστις καὶ εἰς ἄλλας συλλογὰς παραπέμπει, περιεχούσας παραλλαγὰς ταύτης). Ἀπαράλλακτος ἑλληνικὴ μετὰ πολλῶν παραλλαγῶν (*Πολίτ.* λ. κεφάλι 5), ἧς παράφρασις παρ' Ἀποστόλῃ 818 «Ἰχθὺς ἐκ κεφαλῆς ὄζειν ἄρχεται».

15. Μουσουλμάνων τῆς Φράσαρης παρὰ *Dozon* σ. 124,32. Ἀπαράλλακτος ἑλληνικὴ (*Πολίτ.* λ. ἐχτρὸς 11).

16. Ὁμοία ἑλληνικὴ μετὰ πολλῶν παραλλαγῶν (*Πολίτ.* λ. καίω 41. 42.52.64.66).

17. Ἀπαράλλακτος ἑλληνικὴ μετὰ παραλλαγῶν (αὐτ. λ. νερὸ 30.35.36).

19. Ὁμοίως (αὐτ. λ. νερὸ 38).

20. Ὁμοίως (αὐτ. λ. ρωτῶ 23).

22. Ὁμοίως (αὐτ. λ. καίω 22). Γεγκικὴ παρὰ *Meyer* σ. 8,41.

23. Ἀπαράλλακτος ἑλληνικὴ (*Πολίτ.* λ. μεγάλος 31.34.37.38).

24. Ὁμοιόταται ἑλληνικαὶ (αὐτ. λ. ῥωτῶ ἀρ. 21.22, πρβλ. λ. ἀκούω 57 τ. Α΄ σ. 405). Γεγκικὴ παρὰ *Meyer* σ. 6,14.

25. Ἀπαράλλακτος ἑλληνικὴ μετὰ παμπόλλων παραλλαγῶν (*Πολίτ.* λ. κλαίω 61).

26. Ὁμοίως (αὐτ. τ. Β΄ σ. 542 λ. ἄσπρα 31). Ὁμοία παρὰ *Κουλουριώτῃ* σ. 163.

27. Πολλὰς ἀλβανικὰς ἀναγράφω ἐν Παροιμ. τ. Δ΄ σ. 343, ὅπου διαλαμβάνω καὶ περὶ τῶν ἑλληνικῶν παροιμιῶν, ὧν πολλαὶ ὁμοιόταται πρὸς ταύτην.

28. Ὅμοιαι ἑλληνικαὶ ἐν Παροιμ. λ. χορταίνω 3.2.10: *Ἡ ἀρκοῦδα δὲ χορταίνει μὲ μυρμήγκια Δὲ χορταίνει ὁ σκύλος μὲ μύγαις. Μὲ μύγαις ὁ λύκος δὲ χορταίνει.* Πρβλ. καὶ Παροιμ. τ. Α΄ σ. 342.344 λ. ἀετὸς 1.3, τ. Α΄ σ. 456 λ. ἀλεποὺ 16.

29. Ἡ αὐτὴ παρὰ *Κουλουριώτῃ* σ. 161. Ὅμοιαι ἑλληνικαί: *Ὅλοι μὲ χρυσὰ βελοῦδα, ποιὸς τὰ βόσκει τὰ γαϊδούρια;* ἢ: *Ὅλοι μὲ τὰ κόκκινα, ποιὸς θὰ πάῃ μὲ τἄλογα;* ἢ: *Οὖλοι πράσινα φοροῦ, τίς θὰ κάτσῃ 'ς τἄλοο;* (*Πολίτ.* λ. ὅλος 11.9.13).

30. Ἀντίστοιχος γεγκικὴ παρὰ *G. Meyer* σ. 8,53. Ἀντίστοιχοι ἑλληνικαί: *Κατὰ τοὺ τραγοῦδι κὶ τοὺ χουρὸ* (θεσσαλική)· *ὅπως εὕρῃς dὸ χορό, πάνε τὰ ποδάρια σου* (Σωζοπόλεως). *Καθὼς σιουράει χόρευε* (γορτυνιακή). *Ὡς σοῦ παίζουνε τὴ λύρα χόρευε* (κρητική) καὶ ἄλλαι πολλαί. Ν. Γ. Π.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Ἀθῆναι. Μηνιαῖον παράρτημα. Ἐν Ἀθήναις.

Νομικαὶ ἔννοιαι εἰς τὰ δημοτικὰ ᾄσματα.

Ἰανουαρίου 1908. Ἀρ. 3 σ. 321-330. ***Ν. Π. Δημητρακοπούλου,*** *Τὸ δίκαιον εἰς τὰ δημοτικὰ ᾄσματα.*

Παρὰ τοῦ συγγραφέως, ὅστις πρὸ ἐτῶν ἐδημοσίευσε ψευδωνύμως ἀξιολογωτάτην μελέτην «περὶ τοῦ δικαίου ἐν ταῖς παροιμίαις» [1]), ἐδικαιούμεθα νὰ προσδοκῶμεν παρομοίαν ἐργασίαν καὶ περὶ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων. Δυστυχῶς ἐν τῇ προκειμένῃ διατριβῇ περιωρίσθη εἰς ὑπόδειξιν μόνον τῶν εἰς δύο δημοτικὰ ᾄσματα ὑπεμφαινομένων νομικῶν ἐννοιῶν, ἀρκεσθεὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι πληθὺν τοιούτων ἐννοιῶν «δύναται νὰ ἀνεύρῃ ὁ μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιστημονικῆς διαγνώσεως μελετῶν τὰ δημοτικὰ ᾄσματα.» Ἀλλὰ τὴν ζήτησιν ταύτην ἁρμοδιώτατος ἦτο νὰ ἐπιχειρήσῃ ὁ ἴδιος, τὰ δὲ πορίσματα αὐτῆς θὰ ἦσαν ἀναμφισβητήτως πολλῷ θετικώτερα καὶ ἀκριβέστερα τῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων περὶ τῆς σχέσεως τῶν νόμων πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικήν, τὰς ὁποίας ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ περιλάβῃ ἐν μακρᾷ καὶ δυσαναλόγῳ πρὸς τὸ κύριον θέμα εἰσαγωγῇ.

Λαογραφία τῆς σταφίδος.

Αὐτ. σ. 459-470. ***Σπ. Δὲ Βιάζη***, *ἡ λαογραφία τῆς σταφίδος.*

Σταχυολογία ἐκ μακρᾶς μελέτης τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως «Ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ σταφίδος ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ ἰδίως ἐν Ζακύνθῳ», δημοσιευθείσης ἐν *Παρνασσῷ* τ. ΙΕ´ καὶ ΙϚ´ (1892-1894), μετά τινων προσθηκῶν.

Παραδόσεις.

Αὐτ. ἀρ. 10 σ. 1277-1285. *Ὁ διαγωνισμὸς τοῦ παραρτήματος. Θεσσαλικαὶ παραδόσεις* ὑπὸ ***Δ. Α. Χατζηγιάννη*** (σ. 1277-1280). *Μεσσηνιακαὶ παραδόσεις* ὑπὸ ***Θ. Γούνα*** (σ. 1280-4). *Κατακλυσμὸς καὶ ὀντογονία* ὑπὸ ***Γ. Α. Β.*** (σ. 1284-5).

Τὸ περιοδικὸν τοῦτο προεκήρυξεν ἀγῶνα χρηματικὸν «πρὸς συγγραφὴν τῶν κρατουσῶν παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ παραδόσεων», παρατεῖναν δὲ τὴν προθεσμίαν αὐτοῦ ἀπεφάσισε νὰ δημοσιεύσῃ «ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἀποσταλεισῶν παραδόσεων ἐκείνας, αἵτινες ἔρχονται εἰς τὴν πρώτην γραμμήν, ὅπως ἀμφισβητήσωσι τὸ γέρας». Δυστυχῶς δ' ὅμως τῆς ἀγαθῆς προθέσεως τοῦ ἀγωνοθέτου δὲν ἦσαν ἀντάξιοι οἱ καρποὶ τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ παντελῶς ἄχρηστοι καὶ κενοὶ ἀποδεικνύον-

[1]) *Αἰμιλίου Παπινιανοῦ*, Νομικὰ σκαλαθύρματα. Ἐν Ἀθ. 1897 τεῦχος Β´.

ται, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν δημοσιευθέντων δειγμάτων. Τὰ αἴτια δὲ τούτου εἶναι πρῶτον μὲν ὅτι οἱ κατελθόντες εἰς τὸν ἀγῶνα δὲν εἶχον ὡς φαίνεται, σαφῆ ἔννοιαν τοῦ τί ἐστι *παράδοσις*, καὶ δεύτερον ὁ παράδοξος ὅρος τῆς προκηρύξεως τοῦ ἀγῶνος, καθ' ὃν τὰ μνημεῖα τῆς δημώδους φιλολογίας δὲν ἐπετρέπετο νὰ γραφῶσιν εἰς γλῶσσαν δημώδη. Οὕτω δ' οἱ φιλοδοξοῦντες νὰ λάβωσι τὸ ἆθλον τοῦ ἀγῶνος προσήγαγον ἀντὶ γνησίων δημοτικῶν κειμένων ἀπειροκάλους διασκευὰς αὐτῶν καὶ παραφράσεις.

Τούτων κατώτεραι παντὸς λόγου εἶναι αἱ «θεσσαλικαὶ παραδόσεις» τοῦ Δ. Α. Χατζηγιάννη, πέντε ἐν ὅλῳ. Μὴ γινώσκων οὗτος νὰ διακρίνῃ τῶν παραδόσεων τὰ δημοτικὰ ᾄσματα, περιέλαβεν εἰς τὴν ὑποβληθεῖσαν συλλογήν του καὶ τρία δημοτικὰ ᾄσματα, λύσας τὰ μέτρα αὐτῶν καὶ διὰ ληρωδῶν πλατειασμῶν μεταβαλὼν ταῦτα εἰς παιδαριώδη ῥητορικὰ γυμνάσματα. Ἡ πρώτη τῶν λεγομένων παραδόσεων τούτων εἶναι τὸ ἀκριτικὸν ᾆσμα περὶ τοῦ Κωνσταντῆ, τοῦ ἐζευγμένου «μαζὶ μὲ τὸ βουβάλι» καὶ μεταφέροντος μάρμαρα. (Πρβλ. *Jeannaraki*, Ἄσματα κρητικὰ σ. 4 ἀρ. 5. *Μανωλακάκη*, Καρπαθιακὰ σ. 232 ἀρ. 23. Ζωγρ. ἀγὼν Α΄ σ. 306 ἀρ. 26. Ὁ φάρος τῆς 'Ανατολῆς 1902 σ. 296 κ. π. ἄ.). Τὸ ᾆσμα τοῦτο ὑπολαμβάνει ὁ συλλογεὺς ὡς παράδοσιν περὶ τῆς ἐκ Θεσσαλίας προελεύσεως τῶν μαρμάρων, δι' ὧν ἐκτίσθη ἡ ἁγία Σοφία ἐν Κωνσταντινουπόλει. — Τὴν δευτέραν, ὡς λέγει, πολλάκις ἤκουσε ἀπὸ τὴν γραῖαν μάμμην του, ὅτε εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου του ἐφοίτα, «κατὰ τὰς μακρὰς τοῦ χειμῶνος νύκτας, καθ' ἃς ὁ «παταγώδης ἦχος τοῦ μετὰ σφοδρότητος πνέοντος βορρᾶ καὶ ἡ πένθι-«μος φωνὴ τοῦ ἐπὶ τῆς στέγης ἀγροτικῆς τινος οἰκίας καὶ ἐν τῷ σκό-«τει θρηνοῦντος πτηνοῦ ἠκούοντο μόνον!» 'Αναφέρεται δ' ἡ παράδοσις αὕτη εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν καὶ τὸν μαρμαρωμένον βασιλιάν, οὐδὲν περιέχουσα στοιχεῖον μὴ γνωστόν, εἰμὴ ὅτι οἱ μὴ περατώσαντες τὴν διακοπεῖσαν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργίαν ἀπελιθώθησαν καθὼς καὶ οἱ ψάλται μετ' αὐτῶν, κρατοῦντες ἀνοικτὰ τὰ βιβλία ἐμπρός των. (Βλ. τῶν ἐμῶν Παραδόσεων ἀρ. 33. 35 σ. 22. 23 καὶ σ. 658-674. 678-9).

Ἡ τρίτη δῆθεν παράδοσις εἶναι φλύαρος παράφρασις θεσσαλικῆς παραλλαγῆς τοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος περὶ τῆς γεφύρας τῆς Ἀρ-

της. Μικρὸν δεῖγμα τῆς πολυλόγου λεξιθηρίας τοῦ συλλογέως ἔστω ἡ παράφρασις ἑνὸς μόνον στίχου τοῦ ᾄσματος: «Ὁλημερὶς τὸ χτίζανε, κι' ἀποβραδιοῦ γκρεμιέται». Ὁ στίχος οὗτος ἀναπτύσσεται εἰς τὰς ἑξῆς κομψοεπεῖς φράσεις: «Καθ' ἑκάστην ἀπ' ὄρθρου βαθέος μέχρι «περὶ λύχνων ἁφὰς μετὰ πολλῆς ζέσεως ἐπελαμβάνοντο τοῦ ἔργου, «τὴν δ' ἑπομένην ἐγειρόμενοι περίλυποι ἑώρων καταπεπτωκός, ὅ τι «εἶχον κατασκευάσει. Τίς δ' οἶδε ποσάκις ἀγρυπνοῦντες ἵνα τὸ αἴ-«τιον ἀνακαλύψωσι τῆς πτώσεως, δὲν θὰ εἶδον ἄφωνοι καὶ σφόδρα «ἐκπεπληγμένοι τὴν γέφυραν κατακρημνιζομένην μετὰ πολλοῦ πατά-«γου ἐντὸς τοῦ ὁρμητικοῦ τῆς Ἠπείρου ποταμοῦ.» Τῆς παραφράσεως προτάσσσονταί τινα περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως *στοιχεῖον* παρὰ τῷ λαῷ, ἅτινα ὁ χρηστὸς συλλογεὺς παρέλαβε κατὰ λέξιν ἐκ τῶν ἐμῶν Παραδόσεων (σ. 1052), ἃς οὐδαμοῦ μνημονεύει.

Ὡς τετάρτη παράδοσις φέρεται ἄλλη παράφρασις θεσσαλικῆς παραλλαγῆς τοῦ δημώδους ᾄσματος περὶ τοῦ κάστρου τῆς ὡριᾶς, περὶ οὗ βλ. Παραδόσεις ἀρ. 86 σ. 50-1 καὶ σ. 776 κἑ. Περὶ ἄλλης θεσσαλικῆς παραλλαγῆς βλ. Λαογραφίας σ. 361.—Ἡ δὲ τελευταία παράδοσις εἶναι περὶ τριῶν δένδρων, εὑρισκομένων παρὰ τὴν Πλασιὰν (τοῦ δήμου Δωτίου ἐν τῷ νομῷ Λαρίσης) κατὰ τὴν εἰς Ἁγιὰν φέρουσαν ὁδὸν καὶ καλουμένην «τὰ τρία ἀδέρφια». Ταῦτα πιστεύουσιν ὅτι ἐφύησαν ἐκ τοῦ αἵματος τριῶν ἀδελφῶν, φονευθέντων ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ὑπὸ ληστῶν. (Περὶ δένδρων φυομένων ἐκ τοῦ χυθέντος ἀνθρωπίνου αἵματος βλ. Παραδόσεις σ. 643 κἑ. Λαογραφ. σ. 199).

Πολλὴν τοὐναντίον σπουδαιότητα ἔχουσιν αἱ ὑπὸ Θ. Γούνα δημοσιευόμεναι πέντε μεσσηνιακαὶ παραδόσεις, αἵτινες ἠδύναντο νὰ συγχωνευθῶσιν εἰς μίαν, ἀναφερόμεναι πᾶσαι εἰς τεραστίαν τὸ μέγεθος ἀγριελαίαν, φυομένην ἐν μέσῳ συκῶνος «κειμένου παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἀπὸ Μεσσήνης (ἐννοεῖ βεβαίως τὴν ἐπισήμως οὕτω μετονομασθεῖσαν κωμόπολιν Νησὶ) εἰς τὴν μονὴν *Βουλκάνου*».[1]) Τὸ δένδρον τοῦτο πιστεύουσιν, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν δημοσιευομένων παραδόσεων, ὅτι εἶναι *στοιχειωμένο*. Διηγοῦνται δ' ὅτι ὁ πρὸ ἑξηκονταετίας συνταράξας τὴν Μεσσηνίαν δημεγέρτης μοναχὸς

[1]) Τὸ Νησὶ ἀπέχει πολλὰ χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Μεσσήνην, καὶ ἀναγκαῖον ἦτο νὰ προσδιορίσῃ ὁ συλλογεὺς ἀκριβέστερον τὸν τόπον.

Παπουλάκης ἔλεγε περὶ αὐτοῦ: «Βλέπουτε αὐτὴν τὴν ἀγριλιά; Θἄρθῃ καιρός, ποῦ θὰ πινιγῇ ἐδῶ τὸ μουσκάρι 'ς τὸ αἷμα». 'Ανέφερε δηλονότι εἰς τὴν ἀγριελαίαν ἐκείνην τὴν παράδοσιν περὶ τῆς μεγάλης αἱματοχυσίας ποῦ θὰ γίνῃ κατὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων. (Βλ. Παραδόσεις σ. 672). Καὶ νῦν οἱ διερχόμενοι ἐκεῖθεν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς δὲν τολμῶσι νὰ ὁμιλήσωσιν, ἐκ φόβου μὴ τοὺς πάρῃ τὴ φωνὴ τὸ στοιχειό, μόνον δ' ὅταν «περάσουν τὰ ὅριά του» δὲν ἔχει δύναμιν νὰ τοὺς βλάψῃ. (Πρβλ. Παραδόσ. σ. 449). Οἱ ἐπιχειρήσαντες νὰ τὴν κόψωσιν ἔπαθον κακά, ὅτε δ' ὁ 'Ιμπραΐμ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του εἰς Πελοπόννησον, μαθὼν τοῦτο, διέταξε νὰ τὴν κατακόψουν ἐνώπιόν του, οἱ δύο 'Αράπηδες στρατιῶται, εἰς οὓς ἀνετέθη τὸ ἔργον, εὐθὺς ὡς ἔπληξαν τὴν ἐλαίαν διὰ τῶν πελέκεων ἔπεσαν λιπόθυμοι[1]). 'Ο 'Ιμπραΐμ ὀργισθεὶς ἤθελε νὰ τὴν καύσῃ, ἀλλ' ἠσθένησε. Τότε προσελθόντες πρὸς αὐτὸν τρεῖς χωρικοί, «ὑπεσχέθησαν νὰ τῷ δείξωσι μέγαν κεκρυμμένον θησαυρὸν (ὑπὸ τὴν ἐλαίαν), ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ διορίσῃ αὐτοὺς ἐν τῷ χωρίῳ των δημογέροντας καὶ νὰ τοὺς δώσῃ ἐκ τοῦ θησαυροῦ τὸ ἀνῆκον». 'Εβεβαίουν δ' οἱ χωρικοὶ οὗτοι ὅτι πολλάκις εἶδον τὴν νύκτα 'Αράπην, ὁδηγοῦντα εἰς βοσκὴν τὸν θησαυρὸν ἐκεῖνον[2]). 'Ο 'Ιμπραΐμ ἐπέτρεψε τὴν ἀναζήτησιν τοῦ θησαυροῦ καὶ διέταξε πολυαρίθμους στρατιώτας νὰ σκάψωσι τὸν ἀγρόν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εὑρέθη τίποτε ἐφόνευσε τοὺς χωρικοὺς καὶ ἐνέπηξε τὰς κεφαλάς των ἐπὶ τῆς ἐλαίας. Καὶ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν νέα ἀνασκαφὴ ἔγινε πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ θησαυροῦ, καὶ αὕτη ἄνευ ἀποτελέσματος, ὁ δὲ κύριος τοῦ κτήματος, μὴ τολμῶν νὰ ἐκριζώσῃ τὴν ἀγριελαίαν, ἀφήνει ἐκ δεισιδαίμονος φόβου μεγάλην ἔκτασιν γῆς περὶ αὐτὴν χέρσον.

'Η ἀγριελαία ἐκείνη καλεῖται ὑπὸ τῶν Μεσσηνίων, κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ γράφοντος «ἡ ἐρωμένη τοῦ βασιλιᾶ», ἂν καὶ ἡ λέξις ἐρωμένη εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν λαόν. Λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς, ὅτι ἦτο ἄλλοτε νεαρὰ ποιμενὶς καὶ μετεμορφώθη εἰς δένδρον διά τινα ἀσεβῆ πρᾶξίν της. 'Αλλ' εἰς τὴν διασκευὴν εἰς καθαρεύουσαν τῆς

[1]) Περὶ τῆς τιμωρίας τῶν ἐκριζούντων ἢ τεμνόντων στοιχειωμένα δένδρα βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσ. σ. 916-8.

[2]) Περὶ βοσκήσεως τοῦ θησαυροῦ ὑπὸ τοῦ φύλακος 'Αράπη βλ. Παραδ. σ. 1046 κέ.

παραδόσεως τοσαῦτα ἀναμιγνύονται στοιχεῖα μὴ δημώδη, ὥστε ἀδυνατεῖς νὰ διακρίνῃς τίνα τούτων προσετέθησαν ὑπὸ τοῦ συλλογέως καὶ τίνα προῆλθον ἐκ τῆς ἐπηρείας λογίων ἢ ἐκ μαθητικῶν ἀναμνήσεων. Διότι ἀναφέρονται καὶ Εἵλωτες, καὶ γερουσιασταὶ τῆς Σπάρτης (ἂν καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὴν σπαρτιατικὴν γερουσίαν οὐδέποτε ἐλέγοντο γερουσιασταί), καὶ νόμοι σπαρτιατικοὶ καὶ ἱερὸν τοῦ Ἰθωμάτα Διός, καὶ χρησμοί. Ἀποκαθαιρομένη δὲ ἡ παράδοσις κατὰ τὸ δυνατὸν τοῦ περιττοῦ φόρτου, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Εἰς τὴν Σπάρτην νεαρὸς βασιλεὺς ἠγάπα νεαρὰν ποιμενίδα Εἱλωτίδα, τὴν ὁποίαν σφόδρα ἐλυπεῖτο ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ νυμφευθῇ, διότι «οἱ σπαρτιατικοὶ νόμοι ἐτιμώρουν διὰ θανάτου τὴν μετὰ τῶν δούλων ἐπιγαμίαν». Τὸν ἠγάπα δὲ καὶ ἐκείνη καὶ συνηντῶντο καθ' ἑκάστην οἱ δύο ἐρασταὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Εὐρώτα ἐπὶ πολὺν χρόνον μέχρις ὅτου ἐνηλικιωθέντος τοῦ βασιλέως οἱ Σπαρτιᾶται ἠξίωσαν νὰ νυμφευθῇ. Ἐκεῖνος μὴ τολμῶν νὰ τοῖς ἀποκαλύψῃ τὸν ἔρωτά του, ἐζήτησεν ἀναβολὴν ὅπως δῆθεν σκεφθῇ, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὴν ἀναμένουσαν αὐτὸν κατὰ τὸ σύνηθες ἐρωμένην νὰ τῇ ἀνακοινώσῃ θρηνῶν τὴν ἀξίωσιν τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐκείνη δὲ ἀτάραχος ἀκούσασα τὸ ἄγγελμα, τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι προτοῦ παρέλθῃ ἡ ταχθεῖσα προθεσμία, οἱ σπαρτιατικοὶ νόμοι θὰ ἐπιτρέπωσι τὸν γάμον των. Ὁδοιποροῦσα δὲ τὴν νύκτα, μετέβη εἰς τὴν Ἰθώμην, ὅπου ὑπῆρχε μαρμαρίνη στήλη «συμβολίζουσα τὴν ἐλευθερίαν τῆς χώρας·» διότι ἂν ἡ στήλη ἐκομίζετο εἰς τὴν Σπάρτην ἡ Μεσσηνία θὰ κατεστρέφετο. Τοῦτο γινώσκοντες καὶ οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ὁρίσῃ, ὅτι ὅστις κατώρθωνε νὰ φέρῃ τὴν στήλην ἐκείνην εἰς Σπάρτην, ἂν ἦτο Εἵλως θὰ ἐλάμβανε τὴν ἐλευθερίαν του. Ἡ ἐρωμένη τοῦ βασιλέως ἔφθασεν εἰς Ἰθώμην, διαλαθοῦσα δὲ τοὺς φύλακας, ἀπέσπασε τὴν στήλην καὶ φέρουσα αὐτὴν ἐπὶ τῶν ὤμων της κατῆλθε τοῦ ὄρους καὶ ἐπανήρχετο σπεύδουσα εἰς Σπάρτην. Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς πόλεως, ἀντιληφθέντες τὴν πρωΐαν τὴν ἐξαφάνισιν τῆς στήλης, ἔντρομοι ἱκέτευον τὸν Θεὸν νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἀσεβῆ κλέπτην. Ὁ Θεὸς εἰσήκουσε τὰς δεήσεις των καὶ ἡ ποιμενὶς προτοῦ νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τῆς Μεσσηνίας μετεμορφώθη εἰς ἐλαίαν. Καὶ σήμερον εἰς τὸ ἐν Μαυρομμάτῃ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Μεσσήνῃ μουσεῖον οἱ χωρικοί, δεικνύοντες τεμάχιον

ἐνεπιγράφου στήλης προσηρμοσμένον εἰς μαρμαρίνην πλάκα, λέγουσι: «Βλέπουτε αὐτὴ τὴν κολόννα; Εἶναι κείνη πὤκλεψε ἡ Σπαρτιάτισσα ποῦ ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ Θεοῦ εἶναι κάτω κεῖ 'ς τὸ Ναζίρι γενομένη ἐλιά. Νὰ καὶ τἀχνάρι της 'ς τὴν πλάκα ποῦ πάτησε κ' ἔμεινε».

Τὰ πλεῖστα τῶν στοιχείων τῆς παραδόσεως ταύτης εἶναι κοινὰ καὶ εἰς ἄλλας δημώδεις παραδόσεις. Πρῶτον ἡ τεραστία ῥώμη τῶν ἀρχαίων Ἑλληνίδων. Εἶναι γνωστὴ καὶ παρομοία παράδοσις, μεσσηνιακὴ ἐπίσης, κατὰ τὴν ὁποίαν τὴν μονόλιθον μεσόδμην τῆς πύλης τῆς Ἀρκαδίας, ἐν Μεσσήνῃ, ἐκόμισεν ἀπὸ μακρὰν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της μία Ἑλλήνισσα[1]). ἔπειτα ἡ ἀποτύπωσις ἰχνῶν ἐπὶ λίθων,[2]) ἡ σύνδεσις θαυμασίων διηγήσεων πρὸς ἀρχαίας στήλας καὶ ἄλλα μνημεῖα[3]). Τὰ δὲ περὶ τῆς ἐξαρτήσεως τῆς σωτηρίας τῆς Μεσσήνης ἐκ τῆς διατηρήσεως μιᾶς στήλης εἰς τὴν θέσιν, εἰς ἣν ἦτο ἐστημένη, ἀνάγονται εἰς τὰς βυζαντινὰς δοξασίας περὶ τῶν τελεσμάτων[4]).

Εἰς τὴν παράδοσιν προστίθεται καὶ ἄλλο ἐπεισόδιον ποιητικόν, τῶν ἐρώτων τῆς Ἰσαβέλλας, τῆς θυγατρὸς τοῦ πρίγκιπα τοῦ Μορέως Γυλιάμου, καὶ νεαροῦ ποιμένος. Τοῦτον κατά τινα ἐκδρομήν της ἡ πριγκιποποῦλα εἶδε καθήμενον ὑπὸ τὴν ἐλαίαν καὶ παίζοντα τὴν φλογέραν του (τὴν σύριγγα κατὰ τὸν συλλογέα) καὶ ἠγάπησεν ἐμμανῶς· ὅπως δὲ συναντᾶται μετ' αὐτοῦ συχνότερον ἔπεισε τὸν πατέρα της καὶ τῆς ἔκτισε πύργον ἐκεῖ που πλησίον· ὁ πύργος, οὗ τὰ ἐρείπια σώζονται, λέγεται Μελισσόπυργος, λαβὼν τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἀφθόνως περὶ αὐτὸν φυομένου μελισσοχόρτου. Μετά τινα καιρὸν ὁ πατὴρ ἀνεκάλυψε τὴν καταισχύνην τῆς θυγατρός του καὶ ὀργισθεὶς ἐκρέμασε τοὺς ἐραστὰς εἰς τὴν ἐλαίαν· εὐσπλαγχνισθεὶς δὲ τὴν θυγατέρα του διέταξε νὰ τὴν καταβιβάσωσιν ἡμιθανῆ τοῦ δένδρου· ἀλλ' αὕτη ὡς εἶδε νεκρὸν τὸν ἐρώμενον παρεφρόνησε. Τί τούτων ἀνήκει εἰς τὸν λαὸν καὶ τί εἶναι πλάσμα τοῦ συλλογέως, δὲν ἠξεύρομεν. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι οὔτε τὴν Ἰσαβέλαν, τὴν Ζαμπέαν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως, οὔτε τὸν πρίγκιπα Γυλιάμον ἐνθυμεῖται ὁ λαός.

[1]) Παραδόσ. σ. 56 ἀρ. 101. Περὶ τῆς ῥώμης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων βλ. αὐτ. σ. 729 κέ.

[2]) Αὐτ. σ. 733 κέ.

[3]) Αὐτ. πολλαχοῦ, ἰδίως σ. 754. 755. 765.

[4]) Αὐτ. σ. 1056 κέ.

Ὁ «Κατακλυσμὸς καὶ ἡ ὀντογονία» τοῦ Γ. Α. Β. ὁ ἐπακολουθῶν εἰς τὰς Μεσσηνιακὰς παραδόσεις εἶναι ἐπιστημονικὴ δῆθεν συζήτησις περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε! Πῶς εἰσεχώρησεν εἰς τὰς παραδόσεις, καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἐρχομένας «εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν» καὶ ἀξιούσας νὰ λάβωσι τὸ γέρας τοῦ ἀγῶνος ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν. Ἴσως διότι κατὰ τὸν γράψαντα ὁ κατακλυσμὸς εἶναι *γεγονός*, τὸ ὁποῖον «παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς *ἡ παράδοσις*, ἥτις *ἐγαλούχησε* τὴν ἀγνοοῦσαν ἀνθρωπότητα καὶ ἐσώρευσεν εἰς τὴν *γωνίαν τῆς πλάνης τοῦ ἐγκεφάλου* τοσαῦτα γραοπρεπῆ δόγματα!»

'Ενδύματα (ἡ βράκα).

Αὐτ σ. 1481-1488. ***Γ. 'Ιακ. Καλαϊσάκη, Ἡ βράκα.***

Ἡ συστηματικὴ ἐξέτασις τῶν ἐνδυμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, συνισταμένη εἰς ἀκριβῆ ἀναγραφὴν καὶ περιγραφὴν τούτων καὶ εἰς ἐξερεύνησιν τῆς γενέσεως ἑκάστου αὐτῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν λόγων καὶ ἐπηρειῶν, ἐξ ὧν ἐπῆλθον κατὰ καιροὺς μεταβολαὶ τοῦ σχήματος αὐτῶν, ὑστερεῖ δυστυχῶς παρ' ἡμῖν παρὰ πᾶσαν τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων ἐνέχει. Μία δὲ μόνον μέχρι τοῦδε τοιαύτη μελέτη ἐξεδόθη, ἡ περὶ τοῦ φεσίου, ἐν τῇ *Ἑστίᾳ* ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου 'Αντ. Μηλιαράκη δημοσιευθεῖσα, ἐν ᾗ μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἐξετάζονται τὰ διάφορα ἐν χρήσει κατὰ καιροὺς σχήματα τοῦ καλύμματος τούτου τῆς κεφαλῆς, τῇ βοηθείᾳ προπάντων ἀπεικονίσεων αὐτοῦ ἐν παλαιοτέραις καὶ συγχρόνοις προσωπογραφίαις[1]). Πολύτιμον δ' ὕλην καὶ βάσιν ἀσφαλεστάτην πρὸς τοιαύτας μελέτας παρέχει καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος καταρτιζομένη ἐν τῷ μουσείῳ αὐτῆς συλλογὴ τῶν κατὰ τόπους ἑλληνικῶν ἐνδυμασιῶν.

Ὅθεν λίαν εὐπρόσδεκτος εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ Καλαϊσάκη περὶ τῆς *βράκας*, περιέχουσα ἀξιολογωτάτας εἰδήσεις (ἐν σ. 1487-8) περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν φέρουσι τὸ ἔνδυμα τοῦτο ἐν Κρήτῃ χριστιανοὶ καὶ μουσουλμᾶνοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ λεπτομερῆ περιγραφὴν αὐτοῦ. 'Αλλὰ πάσης περιγραφῆς ἐνδυμάτων ἀναγκαιότατον συμπλήρωμα εἶναι αἱ εἰκόνες, σαφεστέραν καθιστῶσαι καὶ τὴν ἀκριβεστάτην

[1]) Ἑστία 1893 Β' σ. 113-5. 141-2. 145 8.

περιγραφήν, ἡ δὲ προκειμένη πραγματεία δὲν συνοδεύεται δι' εἰκόνων.

Τῶν περὶ τῆς βράκας τῶν σημερινῶν Κρητῶν εἰδήσεων προέταξεν ὁ Κ. μακρὰν εἰσαγωγὴν ἀρχαιολογικήν, δυστυχῶς παντελῶς ἄχρηστον, διότι ἄπειρος ὢν τῶν φιλολογικῶν μεθόδων συγχέει πηγὰς καὶ βοηθήματα, συμφύρων ἀρχαίους συγγραφεῖς μετὰ νεωτέρων ὑπομνηματιστῶν, ἀνακριβῶς ἢ πλημμελῶς παραπέμπει, καὶ ἐσφαλμένως ἀντιγράφει χωρία. Ὁ συγγραφεὺς γινώσκει μὲν τὸ ἄρθρον braccae τοῦ Saglio ἐν *Daremberg et Saglio*, Dictionnaire des antiquités τ. I. σ. 746-7 καὶ τὸ ἄρθρον *ἀναξυρίδες* τοῦ Mau ἐν *Pauly-Wissowa* Real-Encyclopädie τ. I σ. 2100, ἀλλὰ τῶν ἄρθρων τούτων, ἐν οἷς εὐσυνόπτως ἐκτίθενται αἱ γνωσταὶ ἡμῖν περὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐκείνων ἐνδυμάτων εἰδήσεις, δὲν κάμνει τὴν προσήκουσαν χρῆσιν. Διὰ μακρῶν δὲ διαλαμβάνει περὶ τῶν ἀναξυρίδων, ἐνῷ αὗται ἐκαλοῦντο μὲν συνήθως ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις καὶ *βράκες*,[1]) ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἔχουσι κοινὸν πρὸς τὰς σημερινὰς βράκας, εἰμὴ ὅτι ἦσαν, ὡς ὁ Ἡσύχιος ἑρμηνεύει, «ποδῶν ἐνδύματα».

'Ορθῶς, ἑπόμενος εἰς τὰς ἑρμηνείας τῶν νεωτέρων λεξικῶν, σημειώνει ὅτι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ λέξις *βράκος*, ἡ εὑρισκομένη εἰς ἀπόσπασμα τῆς Σαπφοῦς καὶ εἰς τὸν Θεόκριτον, ἐσήμαινε πολυτελὲς γυναικεῖον ἔνδυμα, ὅθεν ἦτο παντελῶς διάφορον τῆς βράκας. 'Αλλ' ὁ στίχος τῆς Σαπφοῦς: «οὐκ ἐπισταμένα τὰ βράκε' ἕλκην ἐπὶ τῶν σφύρων», δὲν ἔχει τι κοινὸν πρὸς τὴν δημώδη παροιμίαν «δὲν ἠξεύρει νὰ δέσῃ τὰ βρακιά του», ἣν ἀναφέρει ὁ Κ., διότι καὶ ἡ ἔννοια τοῦ στίχου καὶ ἡ εἰκών, δι' ἧς ἡ ἔννοια ἐκφράζεται, εἶναι ὅλως διάφορα. Ἡ ποιήτρια ὁμιλεῖ περὶ ἀπειροκάλου χωρικῆς ἀγνοούσης ν' ἀνασύρῃ ἐπιχαρίτως τὴν ἐσθῆτα[2]).

[1]) *Ἡσυχ.* λ. ἀναξυρίδες. *Σουίδ.* λ. ἀναξυρίδες. *'Ετυμ. Μ.* λ. ἀναξυρίδες.

[2]) Καὶ ὁ *Σκ. Βυζάντιος* (Λεξ. τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλλ. λ. βρακὶ) ἀπὸ τοῦ ῥακίου ἐτυμολογῶν τὴν λ. βρακί, θεωρεῖ ἀνάλογον πρὸς τὴν σαπφικὴν ῥῆσιν τὴν δημώδη παροιμίαν. Ὁ δὲ *H. Matthieu* (La Turquie et ses différents peuples τ. II. σ. 86) ἀνενδοιάστως ἀποφαίνεται, ὅτι οἱ βράκες τῶν Ἑλληνίδων τῆς Μικρᾶς 'Ασίας ὁμοιάζουσιν πρὸς τὰ βράκεα τῶν γυναικῶν τῆς ἀρχαίας Μυτιλήνης, ὧν μνημονεύει ἡ Σαπφώ. 'Επίσης καὶ ἡ *Dora d' Istria* (Αἱ γυναῖκες ἐν τῇ 'Ανατολῇ, Βιβλ. V ἐπιστ. 6, μετάφρ. Αἰμιλίας Σκουζὲ τ. Α' σ. 331).

Καὶ περὶ τῶν ἀναξυρίδων τῶν Γαλατῶν, αἵτινες bracae μὲν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, βράκαι δὲ ἢ βράκες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐλέγοντο, ὁμιλεῖ ὁ Κ. ὑπολαμβάνων, ὅτι τὸ γαλατικὸν τοῦτο φόρημα εἰσήχθη ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως εἰς Κρήτην, καὶ ἔπειτα, «ὅτε ἀπηγορεύθη ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ μετετοπίσθη εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον, δὶς καὶ πάλιν τῷ ἠνοίχθη ἐκεῖθεν ὁ δρόμος διὰ τὴν Κρήτην κατὰ τὰς δύο ἐπιδρομὰς τῶν Σταυροφόρων εἰς τὴν νῆσον». Ταῦτα εἶναι ἀβάσιμα καὶ ἀπίθανα. Αἱ βράκες τῶν Γαλατῶν, ἃς καὶ Ῥωμαῖοι εἰς τὰς βορείους χώρας ἐφόρουν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀναγλύφων τῆς στήλης τοῦ Τραϊανοῦ καὶ τῆς πύλης τοῦ Κωνσταντίνου ἐν Ῥώμῃ, δὲν ὁμοιάζουσι τὸ παράπαν πρὸς τὰς σημερινὰς βράκας. Ὡς αἱ ἀσιατικαὶ ἀναξυρίδες, καὶ αἱ γαλατικαὶ βράκες ἦσαν ἔνδυμα ποδῶν, τὴν γενικωτέραν δὲ ταύτην σημασίαν εἶχε κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἡ λέξις *βρακίον*, ταύτην δὲ καὶ μέχρι τῆς σήμερον διατηρεῖ, πλὴν τῆς εἰδικωτέρας σημασίας, ἤτοι τοῦ θυλακοειδοῦς ἐνδύματος τῶν ποδῶν τῶν Κρητῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων.

Ἡ γαλατολατινικὴ λέξις braca ἢ bracca (πληθ. bracae), ἐκ τῆς κελτικῆς vraca πιθανῶς παραγομένη [1]), κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδήλου αὐτὸ τὸ οὕτως ὀνομαζόμενον γαλατικὸν ἔνδυμα. Ἀλλ' ὕστερον προσέλαβεν ἴσως εὐρυτέραν σημασίαν λεγομένη καθ' ὅλου ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν ποδῶν. Ὅθεν καὶ αἱ παραλαβοῦσαι ἐκ τῆς λατινικῆς τὴν λέξιν γλῶσσαι δεικνύουσι τὴν μεταβολὴν ταύτην τῆς σημασίας· οἷον ἰταλ. braca, πληθ. brache (σικελ. vrachi), ἱσπ. καὶ πορτογαλ. bragas, γαλλ. braye, braies ῥωμαν. brăcie (=βρακοζώνα), ἀλβαν. βρέκ̣ετ̣ε̣ (πληθ.=ἐσώβρακα [2]). Εἰς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς τῶν μέσων χρόνων, παρὰ τοῖς ὁποίοις εἶναι συχνοτάτη ἡ χρῆσις τῆς λέξεως καὶ τῶν παραγώγων αὐτῆς, [3]) οὐδὲν παράδειγμα εὑρίσκομεν ἔχον τὴν

[1]) Βλ. *Suchardt* ἐν Zeitschrift f. roman. Philologie 1879 τ. IV σ. 148. — *Diez*, Etymologisches Wörterbuch d. romanischen Sprachen λ. braca.— *Körting*, Lateinisch-romanisches Wörterbuch 1901, ἀρ. 1531.— *Thurneysen*, Keltoromanisches, Berlin 1884 σ. 47. – *Holder*, Altceltischer Sprachschatz λ. braca bracatus 9.— *G. Meyer*, Neugriech. Studien III σ. 19.

[2]) *Χριστοφορίδου* Λεξικὸν τῆς ἀλβανικῆς σ. 50.

[3]) Ἡ παλαιοτάτη καθ' ὅσον γινώσκω μνεία τῆς λέξεως (πλὴν ἐννοεῖται τῶν εἰς τὸ γαλατικὸν ἔνδυμα ἀναφερομένων χωρίων) εἶναι ἐν παπύρῳ τοῦ Δ'

ἰδιαιτέραν σημασίαν τῆς θυλακοειδοῦς βράκας· σαφῶς δὲ φαίνεται ἡ γενικωτέρα σημασία τῆς λέξεως καὶ εἰς τὸ ἐπίθετον *βρακᾶτος*, λεγόμενον ἐπὶ πτηνῶν ἐχόντων πτιλωτὰ σκέλη [1]).

Εἶναι ἀμφίβολον, ἂν οἱ Βυζαντινοὶ ἐγίνωσκον τὰς θυλακοειδεῖς βράκας. Ἔν τινι χωρίῳ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ ἀναφέρεται περσικὴ στολὴ τῶν Ἑλλήνων, ὁ δ' ἐκδότης ὑπολαμβάνει ὅτι αὕτη ἀναμφιβόλως εἶναι ἡ θηλακοειδὴς βράκα. Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο διὰ τὴν σπουδὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐνδύματος κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα χωρίον, μὴ περιλαμβανόμενον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Γρηγορᾶ τῆς Βόννης, δὲν κρίνομεν ἄσκοπον νὰ παραθέσωμεν ὧδε: «Τί δ' ἂν τις φαίη καὶ περὶ τῶν ἐνδυμάτων, ὅσα κἂν τούτοις παρενομήθη, καὶ ὅπως ἐκτετόπισται τοῦ γνωρίμου τε καὶ συνήθους πολιτείας, ὡς μηδὲ γινώσκεσθαι ἔτι ὅστις Ῥωμαίων καὶ ὅστις τῶν ἄλλως ἐχόντων γενῶν· *οὔτε γὰρ περσική τις ἄκρατος ἡ στολὴ γέγονεν ἤδη Ῥωμαίοις*, οὔτε λατινικὴ τελέως, οὔτε μήν τις γοτθικὴ καθάπαξ, οὔτε εἴτις Τριβαλλῶν καὶ ἅμα Μυσῶν καὶ Παιόνων, ἀλλ' ἐκ πασῶν τῶν διαπασῶν εἰπεῖν τῆς μουσικῆς ἐκείνης ἁρμονίας καὶ ἀρετῆς ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἀντέστραπται χρόνων εἰς ἅπαν τοὐναντίον μῖγμα καὶ συμφόρημα. Καὶ ὁρῶμεν τῶν ἱερῶν περιβόλων εἴσω τοὺς τῶν φίλων παῖδας τὴν μὲν κεφαλὴν ἐοικότας Λατίνοις, *τὸ δὲ σῶμα πᾶν περσικῶς τε καὶ μηδικῶς ἐσταλμένον*, καὶ τοὐναντίον τι εἰς τὴν ὑστεραίαν τοὺς αὐτούς, νῦν μὲν ἄλλως, νῦν δ' ἄλλως, νῦν δ' οὐτετέρως (γρ. αὖθ' ἑτέρως), τρόπον δέ τινα τερατωδέστερον» [2]). Εἰς ταῦτα ὁ ἐκδότης Parisot σημειώνει: «L' attirail médo-persan, qui choque tant la susceptibilité de notre auteur, était *sans doute* le pantalon bouffant et ample (dont les orientaux ont donné la mode à l'

αἰῶνος πιθανῶς, ὅπου μεταξὺ ἄλλων ἐνδυμάτων ἀναφέρονται καὶ βρακία (*Nicole*, les papyrus de Genève ἀρ. 80 στ. 6).

[1]) Περιστερόπουλα βρακᾶτα (*Ἱεροφίλου σοφιστοῦ*, περὶ τροφῶν κύκλος ἐν Notices et extraits des manuscrits τ. XI μέρ. 2 σ. 193).

[2]) *Νικηφόρ. Γρηγορ.* ΛΖ' 2 ἐν Notices et extr. des manuscrits τ. XVIII μέρ. 2 σ. 26. 28. Ὀρθῶς ὁ ἐκδότης παρατηρεῖ ὅτι περσικὴν ἢ μηδικὴν στολὴν λέγων ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ τὴν τουρκικήν, λατινικὴν δὲ τὴν τῶν λατινικῶν ἐθνῶν τῆς δύσεως, γοτθικὴν δὲ τὴν τῶν Γερμανῶν ἢ τῶν Οὔγγρων, καὶ ὅτι Τριβαλλοὺς καὶ Μυσοὺς καὶ Παίονας ὀνομάζει τοὺς Σέρβους, τοὺς Βουλγάρους καὶ πιθανῶς τοὺς Βλάχους.

Europe (car les *braccae*, malgré certaine ressemblance, diffère essentiellement du pantalon orientale par l' étroitesse[1]). Ἀλλ' ἡ ἑρμηνεία αὕτη εἶναι ἁπλῆ εἰκασία, οὐδαμοῦ στηριζομένη· ἡ φράσις δὲ «τὸ σῶμα πᾶν ἐσταλμένον» ἐμφαίνει μᾶλλον ὅτι πρόκειταί περὶ τελείας ἐνδυμασίας ἀνατολικῆς, οἷα λ. χ. τὰ *καβάδια* και ὄχι περὶ μέρους μόνον αὐτῆς.

Ὅθεν καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Γρηγορᾶ οὐδόλως βεβαιοῦται, ἂν ἡ βράκα ἦτο σύνηθες καὶ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἔνδυμα. Ἡ ἐπικράτησις δ' ὅμως τοῦ ἐνδύματος τούτου ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας καὶ κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον (προπάντων εἰς τὰς πόλεις) εἶναι ἔνδειξις, ὅτι καὶ εἰς τὸν βυζαντινὸν κόσμον ἦτο ἴσως γνωστή. Ἀλλὰ μέχρις ὅτου εὑρεθῶσι μαρτυρίαι ῥηταὶ ἢ μνημεῖα τῆς τέχνης, ἐξ ὧν τοῦτο νὰ βεβαιωθῇ, ὀφείλομεν νὰ ἐπέχωμεν περὶ τοῦ ζητήματος.

Περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐνδύματος τούτου ἐν Κρήτῃ, ὁ Κ. πιστεύει ὅτι καὶ «πρὸ τοῦ Μίνωος ὑπῆρχεν ἐν Κρήτῃ βράκα», ὡς μαρτυροῦσιν αἱ σωζόμεναι ἀρχαιότητες. Ταῦτα βεβαίως δὲν δύνανται νὰ ὑποστηριχθῶσι σοβαρῶς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπὶ τῆς λάρνακος τῆς ἁγίας Τριάδος, τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου μνημείου τῆς προϊστορικῆς Κρήτης, ἀπεικονίζονται ἄνδρες καὶ γυναῖκες φέρουσαι ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον ἐπιπόλαιος παρατηρητὴς ἠδύνατο νὰ ὑπολάβῃ ὡς θυλακοειδῆ βράκαν. Ἀλλὰ τὸ ἔνδυμα τοῦτο ἀνεγνώρισεν εὐστοχώτατα ὁ πρὸ ὀλίγου δημοσιεύσας τὸ μνημεῖον Ἰταλὸς ἀρχαιολόγος Paribeni, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι βραχεῖα δερματίνη ἐσθής, λευκὴ μετ' ἐρυθρῶν μαλλίων[2]).

Καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τῆς ἀρχαιότητος φαίνεται πιστεύων ὁ Κ. ὅτι οἱ Κρῆτες ἐφόρουν βράκας, συνάγει δὲ τοῦτο διὰ περιέργου συλλογισμοῦ. Οἱ Λύκιοι, λέγει, ἦσαν Κρῆτες, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον Α', 173, Ζ', 92 (ὁ Ἡρόδοτος δὲν λέγει τοῦτο, ἀλλ' ὅτι κατήγοντο ἐκ Κρήτης)· ἀλλ' οἱ Λύκιοι ἐφόρουν ἀναξυρίδας, ἤτοι παραπλησίαν τῇ

[1]) Αὐτ. σ. 126 σημ. 43.

[2]) Monumenti dei Lincei τ. XIX σ. 18-24. Πρβλ. καὶ *Ξανθουδίδου*, Ὁ κρητικὸς πολιτισμός, Ἀθ. 1904 σ. 102-103. (Ἀθηνᾶς τ. ΙϚ'), ὅστις χάριν σαφηνείας λέγει ὅτι ἡ λευκὴ στρογγύλη κάτω ἐσθὴς τῆς γυναικὸς εἶναι «ἐν σχήματι σημερινῆς κρητικῆς βράκας» καὶ ὅτι αἱ λευκαὶ ἐσθῆτες τῶν νέων εἶναι «βρακοειδεῖς».

βράκᾳ ἀμφίεσιν· ὅθεν καὶ οἱ Κρῆτες. Ἔπειτα κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους παρέλαβον τὰς βράκας παρὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους παρὰ τῶν σταυροφόρων.

Διὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἀκολουθεῖ τὴν μόνην ὀρθὴν μέθοδον, ἐξετάζων τὰς μαρτυρίας συγγραφέων. Ἀναφέρει δὲ πρὸς βεβαίωσιν τῆς βρακοφορίας τῶν Κρητῶν διὰ τὸ 1570 τοὺς «Κρητικοὺς γάμους», διὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ´ αἰῶνος τὰς μαρτυρίας τοῦ Tournefort καὶ τοῦ Dapper, καὶ διὰ τὸν ΙΗ´ αἰῶνα ὑπερμεσοῦντα τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βρουζέν (ἀγνώστου εἰς ἐμὲ)[1]. Καὶ οἱ μὲν «Κρητικοὶ γάμοι» (εἶναι δ' οὗτοι τὸ μυθιστόρημα τοῦ Σπ. Ζαμπελίου, γραφὲν τῷ 1871) δὲν εἶναι βεβαίως πηγὴ εἰδήσεων διὰ τὸν ΙϚ´ αἰῶνα. Ὁ δὲ Δάππερ, ὅστις δὲν περιέγραψε τὴν Κρήτην κατὰ τὸ 1706, ὡς λέγει ὁ Κ., ἀλλ' εἶναι παλαιότερος[2]), μαρτυρεῖ μᾶλλον ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐπεσκέφθη τὴν Κρήτην, οἱ Σφακιανοὶ τοὐλάχιστον (περὶ τῆς ἐνδυμασίας τῶν ἄλλων Κρητῶν δὲν κάμνει λόγον), ἐφόρουν ἔνδυμα διάφορον τῆς βράκας· καὶ ὁ Κρὴς μεταφραστὴς τοῦ περὶ Κρήτης μέρους τῆς περιηγήσεως αὐτοῦ παρατηρεῖ ὅτι σήμερον «καὶ κατὰ τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ἐνδυμασίας εἶναι μεγάλη διαφορά, ἐπειδὴ (οἱ Σφακιανοὶ) ἐνδύονται ἤδη, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ Κρῆτες καὶ οἱ λοιποὶ νησιῶται.»[3]).

Διὰ τῆς συναγωγῆς καὶ ἐξετάσεως τῶν παλαιοτέρων μαρτυριῶν περὶ τοῦ κρητικοῦ ἐνδύματος θὰ δυνηθῶμεν ἀσφαλῶς νὰ μάθωμεν τὴν προέλευσιν καὶ τοὺς χρόνους τῆς ἐπικρατήσεως τῆς βράκας ἐν τῇ νήσῳ. Ὅπως δὲ παράσχωμεν συμβολήν τινα εἰς τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος, καταγράφομεν ὧδε ὅσας εἰδήσεις ἐκ προχείρου ἐρεύνης ἠδυνήθημεν νὰ περισυναγάγωμεν.

Εἰς τὰς ἀστυνομικὰς διατάξεις τῆς βενετικῆς διοικήσεως τῆς Κρή-

[1]) Ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ταύτην μεταγραφὴν Βρουζὲν εἶναι δύσκολον νὰ διακριθῇ τί ὄνομα ὑποκρύπτεται, ἀφοῦ μάλιστα οὐδὲ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βιβλίου, οὐδ' ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει, ἀναφέρεται.

[2]) Τὸ φλαμανδικὸν πρωτότυπον τῆς περιγραφῆς αὐτοῦ ἐξεδόθη ἐν Ἀμστελοδάμῳ τῷ 1688, ἡ δὲ γαλλικὴ μετάφρασις τούτου ἐν Χάγῃ καὶ Ἀμστελοδάμῳ τῷ 1703.

[3]) *Δάπερ*, Ἀκριβὴς περιγραφὴ τῆς Κρήτης, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Μ. Βερνάρδου, Ἀθ. 1836 σ. 239.

της τοῦ 1339, τὰς σκοπούσας τὴν περιστολὴν τῆς πολυτελείας ἐν τῇ ἐνδυμασίᾳ, οὐδὲν ἀναφέρεται τὸ σχετικὸν πρὸς τὴν βράκαν [1]).

Μεταξὺ τῶν ἑξήκοντα προσωπογραφιῶν Κρητῶν, τὰς ὁποίας ἐκ κρητικῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ΙΔ´ μέχρι τοῦ ΙϚ´ αἰῶνος ἀντέγραψεν ὁ Γερόλα [2]), ἀπεικονιζομένων μὲ ποικιλωτάτας ἀμφιέσεις, οὐδεμία ὑπάρχει Κρητὸς βρακοφόρου.

Ἐν κρητικῷ συμβολαίῳ τοῦ 1487 μισθώσεως ὑπηρέτου ὁ κύριος ὑπόσχεται νὰ δίδῃ εἰς τὸν ὑπηρέτην κατ᾽ ἔτος πλὴν τοῦ εἰς μετρητὰ μισθοῦ καὶ ἐνδύματα ἕνα γαμπᾶν, μίαν ῥασογουνέλλαν, ἓν ζουπόνι λινόν, ἓν ζεῦγος ὑποδημάτων καὶ δύο ὑποκάμισα [3]).

Εἰς τὴν Ἀφήγησιν τοῦ Κρητὸς στιχουργοῦ τοῦ ΙΕ´ αἰῶνος Σαχλήκη ἀπαντᾷ ἡ λέξις *κουρτσοβάδιν*, ἥτις, ὡς ὁ ἐκδότης Παπαδημητρίου εἰκάζει, σημαίνει τὴν βράκαν [4]). Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἁπλῆ εἰκασία.

Ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙϚ´ αἰῶνος ἐπισκεφθεὶς τὴν Κρήτην Belon ἐδημοσίευσε περιγραφὴν τῆς κρητικῆς ἀνδρικῆς ἐνδυμασίας μετ᾽ εἰκόνος [5]). Ἀποτελεῖται αὕτη ἀπὸ λευκὸν χιτῶνα (*πουκαμίσα*), ζωννύμενον διὰ πλατείας δερματίνης ζώνης, ἐχούσης πρὸς τὰ ἔμπροσθεν πλατὺν κόμβον· καὶ ἀπὸ ὑποδήματα ὑψηλά, φθάνοντα μέχρι τῆς ζώνης, εἰς ἣν προσδένονται· ὁ ἀπεικονιζόμενος κρατεῖ τόξον, φέρει δ᾽ ἐπὶ τοῦ ὤμου φαρέτραν πλήρη βελῶν, καὶ εἰς τὸ πλευρὸν ἔχει πήραν [6]). Τὴν αὐτὴν περιγραφὴν τῆς ἐνδυμασίας εὑρίσκομεν καὶ παρὰ τῷ Δάππερ.

Ἐκ τούτων συνάγεται, ὅτι ὄχι μόνον ἡ βράκα δὲν διετέλεσεν «ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων τὸ γραφικὸν τῶν Κρητῶν ἔνδυμα,» ὡς φρονεῖ ὁ Κ., ἀλλὰ τοὐναντίον πρὸ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως τοῦ 1669 δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Κρῆτας.

[1]) *J. Jegerlehner* ἐν Byzant. Zeitschrift 1904 σ. 464-6.

[2]) *G Gerola*. Monumenti Veneti nell' Isola di Creta. Venez. 1905-1908

[3]) *Σάθα*, Μεσαιων. Βιβλιοθ. τ. Ϛ´ σ. 656.

[4]) *Στεφάνου Σαχλήκη*, Ἀφήγησις παράξενος, ἐκδ Συν. Παπαδημητρίου, Odessa 1894 στ. 186 σ. 22. Βλ. καὶ σ. 146-7.

[5]) *Belon*, Les observations de plvsievrs singvlaritez, 1555 κεφ. 20 φ. 38.

[6]) Τόξον ὡς ὅπλον τῶν Κρητῶν ἀναφέρεται μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ´ αἰῶνος (*Jeannaraki*, Ἄσματα κρητικὰ σ. 7 ἀρ. 10). Καὶ ὁ Δάππερ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ´ αἰῶνος κυριώτατον ὅπλον τῶν Σφακιωτῶν ἀναφέρει τὸ τόξον.

Παραδόσεις, παραμύθιον.

Αὐτ. Ἐτ. Β΄ σ. 1650-2. *Δ. Α. Χατζηγιάννη Θεσσαλικαὶ παραδόσεις.*

Ὁ αὐτὸς συλλογεύς περὶ οὗ ἀνωτέρω (σ. 656 κἑ.) ἔγινε λόγος, δημοσιεύει μὲ τὴν αὐτὴν ἀπεραντολογίαν τρεῖς παραφράσεις δημωδῶν παραδόσεων καὶ παραμυθίων. Περὶ τοῦ πρώτου, τοῦ μύθου τῆς μεταμορφώσεως τῆς βάτου, τῆς νυκτερίδος καὶ τοῦ λάρου, διελάβομεν ἀνωτέρω σ. 405-6. Ὁ μῦθος εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Αἰσώπειος 306 Halm, καὶ φαίνεται μᾶλλον, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ παρετηρήσαμεν, ἁπλῆ παράφρασις αὐτοῦ, διὰ τῶν λογίων μεταδοθεῖσα εἰς τὸν λαόν.

Τὸ δεύτερον εἶναι παραμύθιον, περὶ πτωχοῦ χωρικοῦ ἐν παντὶ ἀτυχοῦντος, ὅστις ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς τύχης του, ἐλπίζων νὰ κατορθώσῃ μεταβολὴν αὐτῆς. Ἐπὶ κορυφῆς ὄρους εἶδεν ὅτι ἡ τύχη του ἦτο κρήνη, ἐξ ἧς ὀλίγον ἀπέσταζεν ὕδωρ, ἐνῷ ἐξ ἄλλων κρηνῶν, συμβολιζουσῶν ἄλλων ἀνθρώπων τὰς τύχας, ἔρρεεν ἀφθονώτατον. Μαθὼν πλέον ὁποία ἦτο ἡ τύχη του, ἠθέλησε νὰ μεταβῇ εἰς τοῦ βασιλέως, καὶ νὰ τὸν βεβαιώσῃ ὅτι ἡ τύχη αὐτοῦ εἶνε ἀνεξάντλητος. Ὁ δὲ βασιλεύς, συμπαθήσας διέταξε νὰ τῷ δοθῶσι δύο πινάκια ζωμοῦ (;), εἰς ὧν τὸ ἕτερον ἐνεβλήθησαν φλωρία. Ἀλλ᾽ ἀκριβῶς τοῦτο ἔδωκεν ὁ ἀτυχὴς εἰς φίλον, ὃν συνήντησε. Πληροφορηθεὶς δὲ ταῦτα ὁ βασιλεύς, διέταξε νὰ τεθῶσι δύο σακκίδια πλήρη χρυσῶν νομισμάτων εἰς καταφανῆ θέσιν γεφύρας, δι' ἧς παρήγγειλεν εἰς τὸν ἀτυχῆ γεωργὸν νὰ διέλθῃ, κομίζων ἐπιστολὴν εἰς ἄνθρωπον εὑρισκόμενον εἰς τὴν ἑτέραν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ. Ἀλλ' ὁ χωρικὸς φθάσας πρὸ τῆς γεφύρας ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, θέλων νὰ λάβῃ πεῖραν τοῦ πῶς διέρχονται οἱ τυφλοὶ τὰς γεφύρας. Τρίτη δὲ ἀπόπειρα τοῦ βασιλέως, ὅπως βοηθήσῃ τὸν ἀτυχῆ ἔφερε τὸν θάνατον αὐτοῦ. Διότι τὸν ἐκάλεσε νὰ μετάσχῃ ἀγῶνος δίσκου, εἰς ὃν εἶχε δεξιότητα, ἀλλ' ὁ δίσκος βληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀτυχοῦς προσέκρουσεν εἰς τοῖχον καὶ ἐπιστραφεὶς τὸν ἐτραυμάτισε θανασίμως.

Τὸ παραμύθιον τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν παραμυθίων, περὶ τῶν ἀτυχῶν, οἵτινες πορεύονται ὅπως εὕρωσι τὴν μοῖράν των καὶ ἐπιτύχωσι μεταστροφὴν αὐτῆς ἢ μάθωσι τὸν λόγον τῆς διηνεκοῦς δυστυχίας των. Παραπλησία εἶναι καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ με-

σαιωνικοῦ ποιήματος «Λόγου παρηγορητικοῦ περὶ εὐτυχίας καὶ δυστυχίας.»[1]) Συνήθως τὰ τοιαῦτα συνδέονται μετὰ τῶν ἐπεισοδίων τῶν ἀνεξηγήτων θεαμάτων, ὧν τὴν ἐξήγησιν μανθάνουσιν οἱ ἀτυχεῖς ἐν τῇ κατοικίᾳ τῆς Μοίρας.[2]) Ἐνίοτε καταλήγουσιν εἰς εὐτυχίαν, τῶν ἀτυχῶν ἐπιτυγχανόντων τὴν διόρθωσιν τῆς μοίρας των,[3]) συνήθως δ' ὅμως ἀποδεικνύεται τὸ ἀμετάκλητον τῆς ἐφάπαξ καθορισθείσης τύχης τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ προκείμενον παραμύθιον εἶναι ἀτελὲς καὶ κακῶς ἐκτεθειμένον, ἐλλείπει δ' ὁ προσήκων λόγος τῶν ἐπεισοδίων αὐτοῦ. Παραλλαγὴ αὐτοῦ καλλίστη ἐκ Λέσβου ἐδημοσιεύθη ὑπὸ *Kretschmer*[4]).

Τρίτον δ' ἀναφέρει δύο παραδόσεις, συνδεομένας πρὸς τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Εὐυδρίου, τὴν ὁποίαν ἀνορθογράφως γράφει Εὐίδριον. Ποῦ ἔκειτο δ' ὅμως ἡ ἀρχαία αὕτη πόλις δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἀλλ' ὁ συλλογεὺς προτιμᾷ νὰ εἶναι ἀσαφὴς καὶ ἀοριστολόγος ἢ νὰ ῥυπάνῃ τὰς καθαρευούσας σελίδας του μὲ χυδαίας σημερινὰς τοπωνυμίας. Ὑποθέτομεν ὅτι πρόκειται περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου Κτοῦρι ἐρειπίων, μεταξὺ τῶν χωρίων Σιμικλῆ καὶ Δεμερλῆ, διότι ταῦτα κεῖνται ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ σημερινοῦ δήμου Εὐυδρίου. Πλησίον τῶν ἐρειπίων εἶναι μικρά, ἀλλὰ βαθυτάτη λίμνη, ἧς τὰ ὕδατα ἰσχυρῶς περιδινοῦνται. Οὔτε ἄνθρωπος οὔτε λέμβος δύνανται νὰ ἐπιπλεύσωσιν εἰς τὰ ὕδατα αὐτῆς, διηγοῦνται δὲ ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ τουρκοκρατίας τουρκαλβανὸς κυνηγός, τολμήσας νὰ εἰσέλθῃ ὅπως συλλάβῃ πτηνὸν πεσὸν ἐν αὐτῇ ἐπνίγη, ἂν καὶ ἦτο δεινὸς κολυμβητής.— Ἴσως περὶ τῆς λίμνης ταύτης φέρεταί τις παράδοσις, ὁμοία πρὸς τὰς ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος γνωστὰς περὶ *ἀπάτων* λιμνῶν καὶ βουλιαγμένων τόπων[5]).

Ἐπίσης διηγοῦνται ὅτι τὰ ἐν τῷ λόφῳ ἐκείνῳ ἀρχαῖα τείχη ἐκτίσθησαν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὰ κυκλώπεια τείχη τῆς δίωρον

[1]) *Σπ. Π. Λάμπρου*, Romans grecs σ. 289 κέ. Ν. Ἑλληνομν. τ. Γ' σ. 407 κέ.

[2]) *E. Kuhn*, Zur byzant. Erzählungslitteratur ἐν Byz. Zeitschrift τ. IV σ. 246 κέ.

[3]) *Πολίτου*, Νεοελλην μυθολ. σ. 224.

[4]) *Kretschmer*, Der heutige lesbische Dialekt, Wien 1905 σ. 536-8.

[5]) Βλ. Παραδόσ. σ. 62. 702.

ἀπεχούσης Φαρσάλου. Οἱ δὲ κτίσαντες αὐτὰ ἐργάται ἦσαν τόσον ῥωμαλέοι, ὥστε «διὰ φωνῶν μὲν μεθ' ὅλην τὴν ἀπόστασιν συνεννοοῦντο πρὸς ἀλλήλους, ἀντήλλασσον δὲ καὶ τὰ ἐργαλεῖα ἀμοιβαίως διὰ γυμνῆς χειρὸς ῥίπτοντες αὐτὰ ἀπὸ τοῦ μὲν (!) εἰς τὸ ἕτερον ὄρος.» — Περὶ ὁμοίων παραδόσεων βλ. Παραδόσ. ἀρ. 93 καὶ σ. 731.

Ἐρωτόκριτος.

Αὐτ. σ. 1938-1947. **Sven Oftedal**, *Ἐρωτόκριτος καὶ οἱ κριταί του·*

Ὁ Νορβηγὸς καθηγητὴς Sven Oftedal εἰς τὴν ἑλληνιστὶ γραφεῖσαν πραγματείαν του ταύτην ἐξελέγχει ἐπισταμένως τὰς περὶ Ἐρωτοκρίτου κρίσεις ἀλλοδαπῶν καὶ Ἑλλήνων λογίων, μάλιστα τοῦ Leake (1814), Brandis (1842) καὶ Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ (1877. 1884). Ἡ ἀνασκευὴ τῶν πλημμελῶν γνωμῶν καὶ ἡ κατάδειξις τῶν καλλονῶν τοῦ ποιήματος μαρτυροῦσιν ἐμβριθῆ μελέτην καὶ πληρεστάτην κατανόησιν αὐτοῦ. Ἐν τέλει δ' ὑποδεικνύει τὴν ἀνάγκην κριτικῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ μετὰ γλωσσαρίου. «Τούτου γενομένου δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία», παρατηρεῖ, ὅτι τὸ ποίημα τοῦτο, πλῆρες ζωῆς καὶ κινήσεως, δροσερὸν καὶ ποικίλον ὡς τὰ βουνὰ καὶ ἡ θάλασσα τῆς Κρήτης, «θὰ εὕρῃ ταχεῖαν ἀναγνώρισιν καὶ πολλοὺς καλλιεργητὰς καὶ εἰς τῶν Εὐρωπαίων λογίων τὸν κόσμον. Νέον φῶς ἀναμφιβόλως θὰ ῥιφθῇ τότε ἐπὶ τὴν ζωτικότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν διανοητικὴν ἱκανότητά του νὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς ποικίλλοντας τύπους τὸ πνεῦμα καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ γνησίως ἑλληνικοῦ, τοῦ πανανθρωπίνου».

Ἄμφισσα. Ἑβδομαδιαία πολιτικὴ ἐφημερίς. Ἐν Ἀμφίσσῃ 1909.

Προτροπαὶ εἰς λαογραφικὰς ἐργασίας.

Ἀρ. 291, 14 Νοεμβρίου. ***Θόας Μακαρεύς***, *Ὀρθαὶ ἰδέαι πρὸς ἐνίσχυσιν.*

Σκοπὸς τοῦ γράφοντος εἶναι νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐπ' ἐσχάτων παρατηρουμένην ἐν Ἀμφίσσῃ τάσιν πρὸς λαογραφικὰς ἐργασίας, προτρέπων θερμῶς τοὺς νέους ν' ἀσχολῶνται μετὰ ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ εἰς ταύτας, μὴ ἀποθαρρυνόμενοι ἐκ τῶν παρατηρήσεων, ὅτι εἶναι χρεία πρὸς τοῦτο εἰδικωτέρας παρασκευῆς καὶ ἐπιστημονικωτέρας μορφώ-

σεως. Διότι ἡ εὐσυνείδητος καὶ ἀκριβὴς καταγραφὴ τῶν μνημείων τοῦ λόγου καὶ ἡ σαφὴς περιγραφὴ τῶν κατὰ παράδοσιν πράξεων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ λαοῦ εἶναι ἐφόδια ἐπαρκῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ διασωθῇ ἀπὸ τῆς ἐξαφανίσεως πολύτιμον λαογραφικὸν ὑλικόν, ὅπερ οὕτω συλλεγόμενον δύναται μετ᾽ ἐμπιστοσύνης νὰ χρησιμοποιήσῃ ἡ ἐπιστήμη. Αἱ προτροπαὶ τῆς ἀμφισσαίας ἐφημερίδος φαίνεται, ὅτι ἀπευθύνονται εἰς ὁμάδα φιλοτίμων νέων, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς λαογραφικὰς συλλογάς, ἀπαρτίσαντες ἐν Ἀμφίσσῃ λαογραφικὸν σύνδεσμον πρὸς κοινὴν συνεργασίαν.

Κόσμος. Δεκαπενθήμερον εἰκονογραφημένον περιοδικόν. Σμύρνη 1909.

Παραμύθια καὶ παραδόσεις.

Σ. 138-140. 153-6. 174-5. 209-211. 229 231. 250-2. 265-7. 278-9. ***Μπάμπη Ἀννίνου***, *Σημεῖα καὶ τέρατα.*

Διάλεξις περὶ τῶν ψευδολόγων διηγήσεων, εἰς ἃς συγκαταλέγει ὁ συγγραφεὺς καὶ τοὺς μύθους, τὰ παραμύθια καὶ τὰς παραδόσεις. Ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων παραδόσεις καὶ συναξάρια περὶ δρακοντοκτονιῶν, διηγήσεις τινὰς ἐκ τῆς φυλλάδας τοῦ Ἀλεξάνδρου (τῆς ἱστορίας τοῦ Ψευδοκαλλισθένους), τῆς Χαλιμᾶς, τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας τοῦ Λουκιανοῦ καὶ τῶν ἄθλων τοῦ Münchhausen

Μουσικὴ δημοτικῶν ᾀσμάτων.

Αὐτ. σ. 258-260. 276-7. ***Τρ. Γεωργιάδου***, *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ τὰ δημώδη ᾄσματα.*

Διάλεξις γενομένη ἐν Τραπεζοῦντι, ἐν ᾗ μετὰ πολλοῦ κόμπου λέξεων ἀναπτύσσεται ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν μουσικὴ «ἔκπαλαι διετήρησε τὴν προσήκουσαν βαρύτητα καὶ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν σημασίαν ἀνάλογον πρὸς τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς ἐποχὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ,» ὅτι «φέρει τὴν φύσιν καὶ τὴν χροιὰν τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ᾀσμάτων,» καὶ ὅτι «εἰς τὴν ὁμογάλακτον αὐτῇ ἀδελφὴν μουσικὴν τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων» πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν τὴν «ἐξωτερικὴν ἢ ἄλλως πολιτικὴν λεγομένην μουσικήν», ἣν πλὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἔχει ἕκαστον ἔθνος.

Ἤθη καὶ ἔθιμα τραπεζουντίων.

Αὐτ. σ. 324-6. *Ἡ Τραπεζοῦς. Ἤθη καὶ ἔθιμα. (ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ) Οὐράνα Φ. Βουτζινᾶ.*

Περιγραφὴ ἐξωτερικῶν τινων ἐκδηλώσεων τοῦ βίου ἐν Τραπεζοῦντι (πρὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ τοῖς καφενείοις). Ἡ μεγάλη ἐπιπολαιότης τοῦ Γάλλου συγγραφέως, τοῦ ὁποίου δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα, καταφαίνεται μάλιστα εἰς τὰς περὶ τῶν Ἑλλήνων παρατηρήσεις αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῇ μεταφράσει τὰ τζαμιὰ μετεβλήθησαν εἰς *μαυσωλεῖα*, οἱ σπόνδυλοι τῶν κιόνων εἰς *συντρίμματα στηλῶν* καὶ οἱ ναργιλέδες εἰς *γουργουλίδια*.

Αἱ Μοῦσαι. Δεκαπενθήμερον περιοδικὸν ἀνάγνωσμα. Διευθυντὴς Λεων. Χ. Ζώης. Ἐν Ζακύνθῳ.

Ὁ χορὸς τὸ γαϊτανάκι.

Ἔτ. ΙΕ' φ. 334, 14. 15 Φεβρ. 1907. σ. 4. **Λ. Χ. Ζ[ώη]**, *Τὸ γαητάνι.*

Ἀπόσπασμα περιγραφῆς χοροῦ τῶν Μαριαννῶν νήσων τοῦ καλουμένου ἐν Ἱσπανίᾳ el palo vestito y desundo (ὁ ἐνδυόμενος καὶ ἀπεκδυόμενος ἱστός), ὅπερ ἐξ ἰταλικῆς μεταφράσεως τοῦ Voyage autour du monde τοῦ J. Arago μετέφρασεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὁ Ἀριστ. Καψοκέφαλος. Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ζώης, ὁ χορὸς οὗτος εἶναι ὁμοιότατος πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ καλούμενον *Γαϊτάνι*, ὅστις ἄλλοτε συνηθέστατος ὢν κατὰ τὰς ἀπόκρεως περιέπεσεν ἀπό τινων ἐτῶν εἰς ἀχρηστίαν. Ὁ χορὸς δὲ τῆς Ζακύνθου εἶναι αὐτὸ τὸ γνωστότατον ἐν Ἀθήναις *Γαϊτανάκι* τῶν ἀπόκρεων.

Δημοτικὸν ᾆσμα ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη.

Αὐτ. ἀρ. 350 σ. 2-3. **Θ. Ν. Φιλαδελφέως** *Ὁ Κολοκοτρώνης ποιητής.*

Ἀξιολογωτάτη ἀνακοίνωσις ἐπεισοδίου τοῦ βίου τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, διαφωτίζουσα καὶ τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν καὶ τὰ κατὰ τοὺς ποιητὰς αὐτῶν. Ἐκ τούτου γίνεται κατάδηλον τὸ καὶ ἄλλοθεν γνωστὸν ὅτι τὰ κλέφτικα ᾄσματα

εἶναι σύγχρονα τῶν γεγονότων, ἅτινα ἀφηγοῦνται καὶ πολλάκις ἐποιοῦντο ὑπ' αὐτῶν τῶν ἡρώων τῶν ὑμνουμένων πράξεων ἢ τῶν περὶ αὐτούς. Ἐλήφθη ἐκ διηγήσεως τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη, ὅστις εἶχε καταγράψῃ αὐτολεξεὶ καθ' ὑπαγόρευσιν γραίας ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἡ διήγησις ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἦταν Λαμπρὴ ἀνήμερα, ἦταν ὀγδοῆντα συντρόφοι καὶ ἦτον εἰς τὸ μεγαλύτερο βουνὸ τῆς Πελοποννήσου. Ἀπὸ ἡμέραις τοὺς εἶχαν εἴδηση δοσμένη, ὅτι θὰ πάνε ἁλυσοδεμένους ἑκατὸν πενῆντα ἀνθρώπους. Ἐδιαμοίρασα, ἔλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης, τοὺς μισοὺς συντρόφους εἰς τὸ ἄλλο βουνό, ἔβαλα τὰ καραούλια μὲ μεγάλη πρόβλεψη διὰ νὰ κάμωμε τὴ Λαμπρή μας ἀσφαλισμένοι. Ἐδιαμοιρασθήκαμε λοιπὸν καὶ τοὺς εἶπα: Ἔ, ἀδελφοὶ χριστιανοί, νὰ εἴμασθε συγκεντρωμένοι, ὄχι, ὄχι ποῦ μᾶς ὀνομάζουν οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ γουναρικὸ κλέφταις, νὰ ἐλευθερώσουμε τοὺς ζωντανούς. Ἂν θέλετε νὰ μ' ἀκούσετε, νὰ κρεμάσωμε τὰ χαμαλιά μας εἰς τὰ ἔλατα· αὐτὰ εἶναι ἡ ἐκκλησία μας, ἡ Λαμπρή μας, καὶ νὰ ἀσπασθοῦμεν καὶ νὰ ἐλευθερώσουμε τοὺς ἀδελφούς μας, ποῦ πάνε νὰ τοὺς φυλακίσουν διὰ παντὸς εἰς τὰ δεσμά. Ἀπάνω ποῦ καθήσαμε νὰ φάμε, εἶπα πάλε· ἂν εἴμαστε ἀδελφοί, νὰ χύσωμε τὸ αἷμα μας διὰ τοὺς ἀδελφούς μας. Πρῶτα τοὺς ὡρμήνευσα μιλητά, ἔπειτα τὸ ἔκαμα καὶ τραγοῦδι, καὶ τοὺς τὸ ἐτραγούδησα.

Καλὰ τρῶμε καὶ πίνομε καὶ λιανοτραγουδοῦμε.
Πουλάκι ἐπῆγε κ' ἔκατσε ἀπάνου 'ς τὸ τραπέζι.
Δὲν ἐκελάηδει σὰν πουλί, δὲν ἔλεε σὰν ἀηδόνι,
μόν' ἐκελάηδει κ' ἔλεε ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
«Καλὰ τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγουδοῦμε,
δὲν κάνουμε κ' ἕνα καλό, καλὸ γιὰ τὴν ψυχή μας,
νὰ πάμε νὰ φυλάξωμε τῆς Τρίχας τὸ γεφύρι,
ὁποῦ περνάει ὁ Βόιβοδας μὲ τοὺς ἁλυσωμένους;»
Πρῶτο ντουφέκι ποῦ ῥῆξαν, βγαίνουν οἱ σκλαβωμένοι
σκοτώσανε τὸν Βόιβοδα, βγαίνουν οἱ σκλαβωμένοι».

«Ἀπάνου ποῦ ἐκόψανε τ' ἀρνιὰ τὰ ψημένα, ὁ Θεὸς τοὺς ἐπῆγε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐκτύπησαν· ἐλαβώθηκε ἕνας πρῶτος ἀπὸ τὰ παλληκάρια, ἐσκοτώθη ἕνας πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ πῆραν τὸ κεφάλι του. Ἔκαμαν πόλεμο. Ἦσαν δύο χιλιάδες στρατιῶ-

ται. Ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐσκοτώθησαν ὀγδοῆντα ἑπτά. Μᾶς βοήθησε, ἔλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ Παναγία ἡ Θεοτόκος καὶ ἡ καθαριότητά μας, ὅπου ἐπήγαμε νὰ ἐλευθερώσωμε τοὺς ἀδελφούς μας.»

Τοῦ ᾄσματος τούτου φέρονται δύο παραλλαγαὶ παρὰ Λελέκῳ (Ἐπιδόρπιον, Ἀθ. 1888 σ. 47-8) καὶ ἑτέρα ἠπειρωτικὴ (ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 84 ἀρ. 48).

Τὰ νέα γεωπονικὰ ἤτοι γεωργικὸν περιοδικὸν ὄργανον τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἑλλήνων γεωπόνων. Ἐν Ἀθ. Ἔτ. Γ' 1908.

Ἀρ. 27 σ. 422-3. *Ι. Π Σταματούλη, Δημώδης μετεωρολογία.*

Ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ ἄρθρῳ ὁ Σταματούλης περισυνήγαγεν ἱκανὰς τὸν ἀριθμὸν ἐμπειρικὰς παρατηρήσεις καὶ δοξασίας τῶν ἀγροτῶν, τῶν ποιμένων καὶ τῶν ναυτικῶν περὶ σημείων τῶν μεταβολῶν τοῦ καιροῦ. Ἡ συλλογὴ τῶν δημωδῶν μετεωρολογικῶν κανόνων πολλὴν ἔχει ἀξίαν, διότι τινὲς μὲν τούτων εἶναι ἀκριβεῖς καὶ ἔχουσι πρακτικὴν χρησιμότητα,[1]) ἄλλοι δ' εἶναι περιλείμματα ἀρχαιοτάτων παρατηρήσεων, καὶ θὰ ἦτο διδακτικωτάτη ἡ ἀντιπαραβολὴ αὐτῶν πρὸς ὁμοίας δοξασίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὧν πολλαὶ περισώθησαν πρὸ πάντων εἰς τὸ ς´ ἀπόσπασμα τοῦ Θεοφράστου «περὶ σημείων ὑδάτων καὶ πνευμάτων καὶ χειμώνων καὶ εὐδιῶν», καὶ παρὰ τῷ Αἰλιανῷ (Ζ. ἱστ. Ζ´ 7. 8). Ἄλλαι πάλιν εἶναι ἀπόρροια δεισιδαιμόνων παραστάσεων, τῶν ὁποίων πρέπει ν' ἀναζητηθῇ ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ λόγος. Μεταγράφοντες ὧδε τὸ ἐν τοῖς *Νέοις γεωπονικοῖς* συγκομισθὲν ὑλικόν, ὑποσημειοῦμεν ὅσα παράλληλα ἠδυνήθημεν νὰ παρατηρήσωμεν, εὐχόμεθα δ' ἵνα καὶ ἄλλοι μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα τοῦ Σταματούλη, ὅπως καταρτισθῇ ὡς ἔνεστι πληρεστάτη συλλογὴ τῶν παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ φερομένων μετεωρολογικῶν κανόνων.

«Βλέποντες χρόνον τινὰ πρὸ τῆς βροχῆς γαλᾶς ξυούσας διὰ τῶν ποδῶν τὸ τρίχωμα τῶν ἄνω χειλέων[2]), τοὺς χοίρους σκιρτῶντας ἀτά-

[1]) Βλ. *Al. Yermoloff,* Die Landwirtschaftliche Volksweisheit, Leipzig 1905 τ. Ι σ. 1 κέ.

[2]) Ἡ δοξασία, ὅτι ἡ γάτα νιπτομένη σημαίνει βροχὴν εἶναι πανελλήνιος. Ἐν Λέσβῳ πιστεύουσιν προσέτι ὅτι ὁ ἄνεμος θὰ πνεύσῃ ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εἶναι ἐστραμμένη (*Georgeakis et Pineau,* Folk-lore de Lesbos σ. 339). Σημεῖον

κτως ἢ τοὺς σπουργίτας ἐπιστρέφοντας προώρως ἐκ τῶν ἀγρῶν, ἢ περιπετομένους εἰς πολὺ μικρὰν ἀκτῖνα ἀπὸ τὴν φωλεὰν τῆς διανυκτερεύσεως λέγουσι *τὴν ἔχουμε ἢ καρτέρα τὴ βροχή*. Ἀκούοντες τοὺς πετεινοὺς κράζοντας ἀφ' ἑσπέρας, λέγουσι *θ' ἀλλάξῃ ὁ καιρός*, ἐννοοῦντες ὅτι ἂν ἐπικρατῶσι βροχαὶ θὰ διακοπῶσι καὶ τἀνάπαλιν. Ἂν κατὰ τὰς μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ὥρας παρατηρήσωσι πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ ὁρίζοντος ἀναλαμπὰς ἀστραπῶν, λέγουσι *τὴν ἔχουμε ποῦ τὴν ἔχουμε τὴ βροχή*. Ἂν ἀκούσωσι τὸν φρῦνον ᾄδοντα, λέγουσι *θὰ βρέξῃ*, καὶ ἐρωτώμενοι πῶς τὸ γνωρίζουσιν ἀπαντῶσι *τὸ εἶπε ἡ ξερόβουζα*[1]). Ποιμένες ἀγραυλοῦντες ἰδίως κατὰ τὸ θέρος προμαντεύουσιν ἐπικειμένην βροχὴν καὶ ζητουμένου τοῦ λόγου τῆς γνώσεως ἀπαντῶσι *ρώτησα τὸ ραβδί μου καὶ μοῦ τό εἶπε*, καὶ ἐννοοῦσι διὰ τούτου, ὅτι ἐπὶ τῆς στιλπνῆς ἐπιφανείας τῆς ποιμενικῆς αὐτῶν ῥάβδου παρετήρησαν ποιάν τινα ὑγρασίαν ἢ δρόσον[2]). Ὡσαύτως κατὰ τὸ θέρος παρατηροῦντες μικρὸν νέφος ἐπὶ κορυφῆς ὄρους πάντοτε ἐκ τῆς μὴ ὑψηλοτέρας ὀροσειρᾶς λέγουσι· *καλῶς νὰ τὴ δεχτοῦμε*

προσεχοῦς βροχῆς θεωροῦσιν ἐπίσης τὸ νίψιμον τῆς γάτας καὶ οἱ Ἀλβανοὶ (*Hahn*, Alban. Studien I, 158), καὶ οἱ Γάλλοι (ἐν Menton: Revue des trad. popul. τ. IX σ. 332. ἐν Bearn: αὐτ. τ. VI σ. 154). Τοὐναντίον ἐν Stockerau τῆς Κάτω Αὐστρίας πιστεύεται, ὅτι τοῦτο σημαίνει εὐδίαν (*Pfeiffers'* Germania 1875 τ. XX σ. 349). Ἐν Γερμανίᾳ δ' ὑπολαμβάνεται ὡς μηνῦον τὴν ἔλευσιν ξένου (*Wuttke*, der deutsche Volksaberglaube 3 ἔκδ. § 271 σ. 200. *Grimm*, Deutsche Mythol. 4 ἔκδ. τ. III σ. 437, 72).

[1]) Τὸ κοινὸν ὄνομα τοῦ φρύνου *ξεροβοῦζα* φαίνεται ἐπιχωριάζον ἐν Κορινθίᾳ· τὸ δεύτερον συνθετικὸν εἶναι πιθανώτατα ἡ ἀρχαία λέξις *βῦζα*. Ἄλλα ὀνόματα τοῦ φρύνου εἶναι *ἀοκουβάζα*, *μπουσάκα* ἐν Ζακύνθῳ, *μπράοκα* (βλαχικὴ λέξις) καὶ ἐν Ὄφει τοῦ Πόντου *φουρνὸ* (ἐκ τοῦ ἀρχ. φρῦνος). Ὁ γράψας ἐν τῷ *Ἐγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ* τὸ ἄρθρον φρῦνος λέγει ὅτι κοινὸν ὄνομα τοῦ ζώου εἶναι *φρουνὴ* (δηλονότι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀρχαῖον φρύνη), ἀλλ' οὔτε ἐγὼ ἤκουσα τὸ ὄνομα τοῦτο, οὔτε μαρτυρεῖται καθ' ὅσον γινώσκω ὑπ' ἄλλου —Περὶ δὲ τῆς φωνῆς τοῦ φρύνου ὡς σημείου βροχῆς πρβλ. *Θεόφρ.* ἀπ ς' 15: «καὶ φρύνη λουομένη καὶ βάτραχοι μᾶλλον ᾄδοντες σημαίνουσιν ὕδωρ.—καὶ βάτραχος ἐπὶ δένδρου ᾄδων ὕδωρ σημαίνει·» καὶ *Πλουτάρχ.* πότερα τῶν ζώων φρονιμώτ. 34 σ. 982 Ε: «(οἱ βάτραχοι) λαμπρύνουσι τὴν φωνὴν ὑετὸν προσδεχόμενοι· καὶ τοῦτο σημεῖον ἐν τοῖς βεβαιοτάτοις ἐστίν.»

[2]) Πρὸς τὰς τοιαύτας προγνώσεις συναφὴς φαίνεται ἡ παροιμία. «Κάποιος δὲν εἶχε κανένα κ' ἐρωτοῦσε τὸ ῥαβδί του,» ἧς φέρονται παρὰ τῷ λαῷ πολλαὶ παραλλαγαί. (Ἐν τῷ ἀνεκδότῳ μέρει τῶν παροιμιῶν μου λ. ῥωτῶ ἀρ. 16. 63).

τὴ βρυχή[1]). Ἐπὶ τῇ ἀθρόᾳ ἀφίξει ἢ διελεύσει τῶν μεταβατικῶν πτηνῶν, κοράκων, νησσῶν, ἰκτίδων (;) λέγουσι· *θά χουμε βαρυχειμωνιά*[2]). Ὅταν περὶ τὸν δίσκον τῆς σελήνης σχηματίζηται ἅλως, λέγουσιν *ἀέρα θὰ βγάλη.*[3]) Ὅταν ἡ μήνη τῆς νέας σελήνης ἀναφαίνηται ἐκ τῶν κάτω, λέγουσι *δίπλα τὸ φεγγάρι, ὀρθὸς ὁ καραβοκύρης,* ἐννοοῦντες ἐπικειμένους ἀνέμους, ἕνεκα τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἀγρυπνῇ ὁ πλοίαρχος· ὅταν δὲ ἡ μήνη ἀναφαίνηται ὀρθία, λέγουσιν *ὀρθὸ* τὸ φεγγάρι, *δίπλα ὁ καραβοκύρης*, ἐννοοῦντες ὅτι θὰ ἐπικρατήσῃ νηνεμία.[4]) Προκειμένου δὲ περὶ σελήνης λέγουσιν ὅπως μπῆκε τὸ τὸ φεγγάρι, ἔτσι θὰ βγῇ, ἐννοοῦντες ὅτι ἂν τὸ πρῶτον τέταρτον τῆς σελήνης εἶναι βροχερόν, ξηρικὸν ἢ ἐπικρατῇ γαλήνη ἢ τρικυμία, καθ' ὅλον τὸν μῆνα θέλει ἐπικρατήσῃ ἡ αὐτὴ ἀτμοσφαιρικὴ κατάστασις. Ἐπίσης παρατηροῦντες εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἀπόστασιν τὴν ἐμφάνισιν δελφίνων ἐν γαλήνῃ, λέγουσι *θὰ βγάλη ἀέρα ἢ θὰ σηκωθῇ ἀέρας*[5]). Ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἂν κατὰ τὴν νύκτα ἐπικρατῇ

[1]) Πρβλ. *Θεόφραστ.* αὐτ. 45: «Ἐὰν ἐπὶ κορυφῆς ὄρους νέφος ὀρθὸν στῇ χειμῶνα σημαίνει.»

[2]) Πρβλ. αὐτ. 17: «καὶ θέρους ὅταν πολλοὶ ἀθρόοι φανῶσιν ὄρνιθες οἳ βιοτεύουσιν ἐν νήσῳ ὕδωρ σημαίνουσι.» *Αἰλιαν.* Ζ' ἱστ. Ζ' 7: «φανέντες δὲ ὄρνιθες πολλοὶ μὲν τὸν ἀριθμόν, λευκοὶ δὲ τὴν χρόαν, χειμὼν ὅτι ἔσται πολὺς ἐκδιδάσκουσι.»

[3]) Καὶ κατὰ τὸν Θεόφραστον (ἀπ ς' 31): «αἱ ἅλωνες περὶ τὴν σελήνην πνευματώδεις μᾶλλον ἢ περὶ τὸν ἥλιον.» Ἐν δὲ ταῖς εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ἀποδιδομέναις δόξαις φέρεται καὶ αὕτη: «ταύτης δὲ (τῆς ἅλω) τὴν μὲν ἐπιμένουσαν ὑετὸν σημαίνειν, τὴν δὲ διασπασθεῖσαν πνεῦμα. τὴν δὲ μαραινομένην εὐδίαν.» (*Στοβ.*, Ἐκλογαὶ φυσ. Α' λ' 2 = *Diels*, Doxographi Graeci σ. 455). Κατά τινα δὲ πελοποννησιακὴν παροιμίαν «τὸ ἀλῶνι τοῦ φεγγαριοῦ» σημαίνει ἀμφότερα, εἴτε ὕδωρ εἴτε ἄνεμον. (Ἐν ταῖς ἐμαῖς Παροιμ. λ. φεγγάρι 17). Ἄλλη δ' ὅμως παροιμία διδάσκει ὅτι τοῦ ἡλίου μὲν ὁ κύκλος σημαίνει ἄνεμον, τῆς δὲ σελήνης βροχὴν (αὐτ. λ. ἥλιος 61)· καὶ πρὸς ταύτην συμφωνοῦσι καὶ παροιμίαι ἄλλων λαῶν (ἰταλικαί, καταλανική, γερμανική).

[4]) Πλεῖσται φέρονται περὶ τούτου παροιμίαι ἑλληνικαὶ καὶ ἰταλικαί. (Ἐν ταῖς ἐμαῖς Παροιμ. λ. φεγγάρι ἀρ. 4. 10. 12. 13. 14. 19. 20). Πρβλ. *Θεόφραστ.* ἐνθ. ἀν. 27. 38: «τὸ σελήνιον ἐὰν ὀρθὸν ᾖ μέχρι τετράδος καὶ εἰ εὔκυκλον χειμάσει μέχρι διχοτίμου.» Ἄλλας παρατηρήσεις ἀρχαίας τοῦ Ἀράτου (παρὰ Γεμίνῳ) περὶ τούτου βλ. παρὰ *Αἰγινήτῃ*, Ἡ πρόγνωσις τοῦ καιροῦ ἐν Μελέτῃ 1907 σ. 606-7.

[5]) Πρόγνωσις παραπλησία φέρεται καὶ παρὰ Θεοφράστῳ (Ϛ' 19): «δελφὶς παρὰ γῆν κολυμβῶν καὶ ἀναδυόμενος πυκνὰ ὕδωρ σημαίνει». Κατὰ δὲ τὸν Λου-

αἰθρία, λέγουσιν ἀφ' ἑσπέρας, ἂν ξημερώσῃ ξαστεριὰ θὰ πέσῃ πάγος ποῦ θὰ ψηθοῦν τὰ φίδια [1].»

Μνημονεύει προσέτι ὁ Σταματούλης καὶ τὰς παρατηρήσεις τῶν ἓξ πρώτων ἡμερῶν τοῦ Αὐγούστου, τὰ καλούμενα *μερομήνια*, ἃς οἱ νομαδικῶς βιοῦντες ποιμένες τηροῦσιν ἀπορρήτους καὶ προλέγουσι γενικῶς *φέτος θά χουμε βαρυχειμωνιὰ* ἢ *θὰ βρέξῃ λίγο* ἢ *ὁ χειμῶνας θὰ εἶναι καλός*. Περὶ τούτων δ' ὅμως δὲν προσθέτει πλείονα, διότι, ὡς λέγει εὐλόγως, «αἱ τοιαῦται προρρήσεις, πάντοτε ἀμφίβολοι, δὲν βεβαιοῦνται ὑπὸ τῆς πείρας, οὔτε στηρίζονται ἐπὶ τῶν νόμων τῆς φυσικῆς, ὡς στηρίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ προρρήσεις ἐπὶ τῶν κατοικιδίων ζώων κτλ.» Περὶ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν κατὰ τὰς ἓξ πρώτας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου διέλαβον ἐκτενῶς ἐν Παροιμ. τ. Β΄ σ. 621-6, περὶ δὲ τῶν συναφῶν πρὸς ταύτας δοξασιῶν περὶ Δριμῶν αὐτ. σ. 631.

Χριστιανικὸν φῶς δεκαπενθήμερον περιοδικὸν θρησκευτικὸν καὶ κοινωνικόν. Διευθυντὴς Ἀγαθάγ. Νινολάκις ἀρχιμανδρίτης. Ἐν Χανίοις, 1909.

Δεισιδαιμονίαι

Ἔτος Β΄ ἀρ. 53 σ. 19-21. *Δεισιδαιμονία.*

Ὁ συγγραφεύς, διδάσκων ὅτι ἡ δεισιδαιμονία, ἐκπηγάζουσα ἐκ παχυλῆς ἀμαθείας καὶ ἐλλείψεως ἀληθοῦς χριστιανικῆς μορφώσεως, ἀποτελεῖ ὄνειδος καὶ ὕβριν εἰς τὸν χριστιανισμόν, καταλέγει ὀλίγα παραδείγματα δεισιδαιμονιῶν, ὧν τινα ἐκμεταλλεύονται καὶ ἱερεῖς ἀνάξιοι τοῦ ὀνόματος αὐτῶν. Τοιαῦτα εἶναι ἡ πίστις εἰς τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ποιῇ αὕτη ἢ ἐκείνη ἡ εἰκὼν ἁγίου.

κανὸν (V, 552) τὰ σκιρτήματα τοῦ δελφῖνος προκαλοῦσι τρικυμίαν. Ἄλλως ὁ Ἀρτεμίδωρος (Ὀνειροκρ. Β, 16): «ὅπου ἐπέρχεται (δελφίν), ἐκεῖθεν πνευσόμενον ἄνεμον σημαίνει». Ὁ δὲ Μανουὴλ Φιλῆς (Ζ. ἰδιοτ. στ. 1539-1541=Poetae bucol. et didactici, Didot) λέγει τὸν δελφῖνα προάγγελον οὐρίου ἀνέμου. Προάγγελοι δ' ὅμως τρικυμίας ἐθεωροῦντο οἱ δελφῖνες κατὰ τοὺς μέσους χρόνους (*Dante* l' Inferno XXII.—*Gervasius Tilbur.*, Otia imperialia III, 63 σ. 981, ed. Liebrecht)). Πρὸς τὴν νεοελληνικὴν δὲ πρόγνωσιν ἀντιστοιχεῖ ἡ γαλλικὴ τῶν κατοίκων τοῦ Menton: Le dauphin près de la côte annonce une tempête. (Rev. des trad. popul. τ. IX σ. 220).

[1]) Ἀκριβεστάτη παρατήρησις, στηριζομένη εἰς λόγον φυσικόν.

Ἐπίσης ἡ συνήθεια τοῦ μαντεύεσθαι διὰ τοῦ κολλήματος νομισμάτων ἐπὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων. «Πολλοὶ δὲ ἀμαθεῖς, καὶ κατ' ἐξοχὴν νεάνιδες καὶ γραΐδια, διὰ νὰ βεβαιωθῶσιν ἂν τὸ ὑπ' αὐτῶν μελετώμενον θὰ ἐπιτύχῃ, εἰσέρχονται εἰς τὸν ναόν, καὶ ἀφοῦ ἀσπασθῶσι τὴν ἐπὶ θαυματουργίᾳ φημιζομένην εἰκόνα, προσκολλῶσι πεντάραν ἢ δεκάραν ἐπὶ τῆς εἰκόνος. Καὶ ἐὰν μὲν τὸ νόμισμα μείνῃ προσκεκολλημένον ἐπὶ τῆς εἰκόνος, εἶναι σημεῖον, ὅτι ὁ πόθος των θὰ ἐκπληρωθῇ καὶ τότε ἀπέρχονται κατενθουσιασμέναι. Ἐὰν ὅμως τὸ νόμισμα πέσῃ ἐκ τῆς εἰκόνος, εἶναι σημεῖον ἀποτυχίας τοῦ κρυφομελετωμένου καὶ τότε ἀπέρχονται δυσηρεστημέναι καὶ ἀγανακτοῦσαι κατὰ τῆς εἰκόνος.» — Καταλέγει δ' ὁμοίως εἰς τὰς ἀσεβεῖς δεισιδαιμονίας καὶ τὴν δοξασίαν, ὅτι οἱ ἅγιοι ἐκδικοῦνται καὶ δέρουσιν ὅσους «δὲν προσέφερον εἰς αὐτοὺς τὸ λεγόμενον τάξιμον,» ὅσους δηλ. δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκτελέσωσι τὴν εὐχήν, τὴν ὁποίαν ἐν κινδύνῳ ἔκαμαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας των. Καὶ τὴν πρόληψιν περὶ τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν, «καθ' ἃς δὲν πρέπει νὰ προβῇ τις εἰς οὐδεμίαν ἐπιχείρησιν, διότι λέγουν θὰ πάθῃ κάτι τι.» Τελευταῖον στιγματίζει, τὴν συνήθειαν, τὴν ὁποίαν καλεῖ ὀστεοσκοπίαν[1]) καὶ ὡς ἱεροκαπηλείαν χαρακτηρίζει: «Ἀφοῦ συμπληρωθῇ ἔτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου, ἀνοίγεται ὁ τάφος αὐτοῦ,[2]) καὶ τότε προσέρχεται ὁ ὀστεοσκόπος ἱερεύς, ὅστις ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν ὀστέων πληροφορεῖ τοὺς συμπαρευρισκομένους συγγενεῖς τοῦ θανόντος, ἐὰν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν κόλασιν, ἢ εἰς τὸν παράδεισον. Καὶ ἐὰν μετέβη εἰς τὴν κόλασιν, τότε οἱ συγγενεῖς ὀφείλουσι μνημόσυνα καὶ ἐλεημοσύνας νὰ ἐξιλεώσωσι τὸν Θεόν, καὶ τότε τὰ ὀστᾶ καθαρίζονται, ἡ δὲ ψυχὴ μεταβαίνει ἐκ τῆς κολάσεως εἰς τὸν παράδεισον. Ἄλλοι πάλιν πιστεύουσιν ὅτι τὰ ὀστᾶ μετὰ τὴν ἀνακομιδὴν πρέπει νὰ ταφῶσιν ἐντὸς τοῦ ἁγίου βήματος, πλησίον τῆς ἁγίας τραπέζης, διὰ νὰ συγ-

[1]) Ὁ συγγραφεὺς γράφει «περὶ τῆς λεγομένης ὀστεοσκοπίας·» ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν πρέπει νὰ ὑπολάβῃ τις, ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι δημῶδες.

[2]) Συνηθέστερον εἶναι ἡ ἀνακομιδὴ τῶν ὀστῶν νὰ γίνεται μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τριῶν ἐτῶν ἀπὸ τῆς ταφῆς. Ἐξετάζεται δὲ τότε ἂν ἔλειωσε, ἤτοι ἂν ἐλύθη ἐντελῶς τὸ ἄλλο σῶμα τοῦ νεκροῦ καὶ ἀπέμειναν μόνα τὰ ὀστᾶ. Ἂν ὁ νεκρὸς εὑρεθῇ *ἄλυτος* εἶναι ἀπόδειξις ὅτι εἶναι ἀφωρισμένος.

χωρηθῶσιν αἱ ἁμαρτίαι τοῦ ἀποθανόντος. 'Αλλὰ διὰ τοῦτο πρέπει οἱ συγγενεῖς νὰ πληρώσουν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα χρήματα».

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

'Ερωτόκριτος.

Σχετικῶς πρὸς τὰ ἐν σ. 21 τῆς *Λαογραφίας*, σημειούμεθα ὅτι καὶ ἐν Ζαγορίῳ τῆς 'Ηπείρου (Βίτσῃ καὶ ἀλλαχοῦ) ἀκούεται ἡ λ. *'Ερωτόκριτος* (προφερομένη 'Ρουτόκριτους, 'Ριτόκριτους)=εὐειδής, ὑπερκαλής, ὡς ἐπίθετον τοῦ νέος, οἷον *νιὸς ῥουτόκριτους*.

'Εν Κωνσταντινουπόλει

Μ. Δ. ΣΑΡΡΟΣ
Καθηγητὴς

'Εν τῇ πρώτῃ γυμνασιακῇ τάξει τῆς ἡμετέρας σχολῆς μαθητεύουσι δύο δίδυμοι ἀδελφοὶ ἐκ Κεφαλληνίας, ὀνομαζόμενοι *'Ερωτόκριτος* καὶ *Πολύδωρος* Λυκιαρδόπουλοι. Βεβαίως ὁ ἀνάδοχος αὐτῶν ὠνόμασεν αὐτοὺς οὕτω ἐξ ἐπιδράσεως τῆς ἀναγνώσεως τοῦ 'Ερωτοκρίτου, διότι ἡ οἰκογένεια αὐτῶν δὲν ἔχει ἄλλα μέλη προγενέστερα φέροντα τὸ ὄνομα τοῦτο.

'Εν Χάλκῃ

Ν. Δ. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ
Διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ ἐμπορικῆς σχολῆς.

Τὸ ὄνομα 'Ερωτόκριτος δίδεται καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τὰς Κυκλάδας ὡς βαπτιστικόν. 'Ο ἀδελφὸς τοῦ πατρός μου (ἐκ τοῦ δήμου Κορθίου τῆς Ἄνδρου) εἶχε τὸ ὄνομα τοῦτο.

'Εν Λιψίᾳ

Δ. ΓΛΗΝΟΣ
Δ. Φ.

Παροιμίαι ἐκ τοῦ 'Ερωτοκρίτου

'Εν Σωζοπόλει ἐπιχωριάζουσιν, εἰς παροιμίαν μεταπεσόντες, οἱ ἑξῆς στίχοι τοῦ 'Ερωτοκρίτου:

1. *Καὶ τὸ λαγοῦτο σκόρπισε εἰς ἑκατὸ κομμάτια.*
(Α' 513)

'Η παροιμία αὕτη λέγεται ὅταν ἐκ μέθης ἢ θυμοῦ θραύῃ τις μεθ' ὁρμῆς τὰ εἰς χεῖρας ἢ πλησίον αὐτοῦ ἀντικείμενα, ἢ εἰς διηγήσεις ἐπεισοδίων ἐκ τοῦ

βίου γνωστοῦ τινος *χεροδύναμου,* ὁ ὁποῖος μ' ἓν μόνον *χεροχτύπημα* ἔθραυσεν ἰσχυρὸν ἀντικείμενον, ἢ εἰς ἀφηγήσεις ἐπεισοδίων σχετικῶν πρὸς τοιαύτας περιστάσεις.

2. *Μὴ βιάζεσ', Ἐρωτόκριτε, κ' ἡ ὥρα δὲν ἐχάθη,*
κι' ἃ μὲ τὰ βότανα τῆς γῆς γιατρεύουdαι τὰ πάθη.

Τοὺς στίχους τούτους δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

3. Οἱ ἐν Λαογραφ σ. 22 ἀναφερόμενοι στίχοι τοῦ Ἐρωτοκρίτου, εἶναι ἐν χρήσει καὶ ἐν Σωζοπόλει ὡς παροιμιώδεις ἐκφράσεις, καὶ δὴ κατὰ δύο παραλλαγάς:

Τά μαθες, Ἀρετοῦσα μου, τὰ θλιβερὰ μαντᾶτα;

καὶ

Τά μαθες, Ἐρωτόκριτε, τὰ θλιβερὰ μαντᾶτα;

Ἐν Σωζοπόλει

Κ. Δ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΙΔΗΣ

Βακχικὸν κυπριακὸν ᾆσμα.

Εἰς τὴν ἑγειάν της πίννω μιὰν
τσαὶ σουρουππῶ [1]) ἀλλὸ ἐννιά.
τσαὶ πᾶσαι ναι κατεβαστές,
τσαὶ δεκαχτὼ σουρουππιστές.
Ἄϊ τὸ κρασὶν τὸ μαῦρον,
τσιάϊ [2]) πίννω τ' ἀντάν [3]) νά βρω.
Ἄϊ τὸ κρασὶν τὸ φίνον,
τσιάν ταν νά βρω δὲν τὸ φήννω.
Τὴν ῥατσιὴν τοῦ γλυκανίσσου
ὅσοι δὲν τὴν πίννουν πλήσσουν [4]).
μὰ τὴν ῥάκαν τῶν τζιβάνων
δὲν τὴν πίννω νὰ πεθάνω.
νέ(σα [5]) τσακρῶ [6]) την [7]) ισ'αὶ τσ'είνην [8]) ἄμμα [9] σιὰ [10]) νά βρω.

Ἐνίοτε παρεισάγονται μεταξὺ τῶν συλλαβῶν τοῦ ᾄσματος τὰ μόρια: μιρ-μι (ν), μαρ-μα (ν), μαρ-με, μουρ-μου· οἱ δὲ συνδαιτυμόνες τότε αἰσθάνονται

1) Καταβροχθίζω.
2) Καὶ—ἄϊ.
3) Ὅταν.
4) Λυποῦνται (πλήττουν).
5) Τέλος πάντων, ἀλλ' ὅμως.
6) Θραύω· ἑπομένως σημαίνει ἐνταῦθα πίνω.
7) Ἐκείνην.
8) Ἀλλά.
10) Ἴσια — ὅταν.

ἰδιάζουσαν εὐχαρίστησιν καὶ ἐκρήγνυνται εἰς ὁμηρικοὺς γέλωτας. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ ᾆσμα λαμβάνει τὸν ἑξῆς τύπον, καὶ καλεῖται «Ἡ μουρμουροῦ».

Εἰς τὴ μιρ-μιν ἐγειὰ μαρ-μαν της πί μιρ-μι ννω μιὰ μαρ-μαν
Τσ'αὶ σου μουρ-μου ρου πππῶ μορ-μο ἀλλὸ μορ-μο ἐννιὰ μαρ-μα
Τσ'αὶ πᾶ μαρ-μα σαι νε μερ-με κατε μερ-με βασταὶ μερ-με
Τσ'αὶ δε μερ-με καχτὼ μορ-μο σουρου μουρ-μου ππισταὶ μερ με.
Ἄ μαρ-μα ϊ τὸ μορ-μο κρασὶ μιρ-μιν τὸ μά μαρ μαῦρον
Τσιὰ μαρ-μα ϊ πί μιρ μι ννω τ' ἄ μαρ-μα ντὰν νά μαρ-μα βρω
Ἄ μαρ-μα ϊ τὸ μορ-μο κρασὶ μιρ-μιν τὸ φί μιρ μι νον
Τσιὰ μαρ-μα ντὰν νά μαρ μα βρω δὲ μερ-μεν τὸ φή μιρ-μι ννω.
Τὴ μιρ-μι ῥατσιὴ μιρ-μιν τοῦ γλυ μιρ-μι κανί μιρ-μι σσου
Ὅ μορ-μο σοι δὲ μερ-μεν τὴν πί μιρ-μι ννουν πλὴ μιρ-μι σσουν
μὰ μαρ-μα τὴ ῥά μαρ-μα καν τῶ μορ-μον τζιβά μαρ μα νων
δὲ μερ-μεν τὴν πί μιρ-μι ννω νὰ μαρ-μα πεθά μαρ μα νω.
νέϊσα τσακρῶ την τσαὶ τσείνην ἀμμὰ σιὰ νά βρω [1]).

Τὸ ᾆσμα τοῦτο ἠκούσαμεν ὑπὸ μὲν τὸν πρῶτον τύπον παρὰ τοῦ πεντηκοντούτου περίπου τὴν ἡλικίαν γεωργοῦ Κούμα εἰς τὸ χωρίον του Γύψον τῆς ἐπαρχίας Ἀμμοχώστου. Ὑπὸ δὲ τὸν δεύτερον τύπον παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κούμα Στυλιανοῦ Σφικτοῦ, ὅστις εἶναι περίπου ἑξηκοντούτης καὶ κατοικεῖ τώρα εἰς τὸ χωρίον Καϊμακλὶ τῆς Λευκωσίας.

Ἐν Ἀμμοχώστῳ τῇ 14η Νοεμβρίου 1909.

Μ. ΚΟΥΜΑΣ
δημοδιδάσκαλος

[Ἡ παρεμβολὴ ἀσήμων συλλαβῶν εἰς τὰ δημοτικὰ ᾄσματα, ὡς συμβαίνει ἐν τῷ προκειμένῳ κυπριακῷ, εἶναι καθ' ὅσον γινώσκομεν ἀσυνήθης, ὁσάκις δ' ἀπαντῶμεν ἐνίοτε τοιαύτην παρεμβολήν, αὕτη φαίνεται ἔχουσα μᾶλλον μουσικὸν λόγον, συναφεστάτη οὖσα πρὸς τὸ μέλος τοῦ ᾄσματος. Οὕτως εἰς καλαματιανὸν ᾆσμα, δημοσιευθὲν ὑπ' ἐμοῦ ἐν Νεοελλ. ἀναλ. Α' σ. 115-6 ἀριθ. 61, μετὰ τὴν πρώτην διποδίαν ἑκάστου στίχου ἐπαναλαμβάνεται δὶς συλλαβὴ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ γράμματος *ν* καὶ τοῦ φωνήεντος ἢ τῆς διφθόγγου τῆς τελευταίας συλλαβῆς τῆς διποδίας οἷον:

Κι' ἂν πᾷς, Μαροῦ (νου νου) λα, γιὰ νερό,
κ' ἐγὼ 'ς τὴ βρύ (νυ νυ) ση καρτερῶ,
νὰ σοῦ τσακί (νι νι) σω τὸ σταμνί,
νὰ πᾷς 'ς τὴ μά (να να) ννα σ' ἀδειανὴ κλπ.

Τοὐναντίον δὲ κοινοτάτη εἶναι πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡ παρεμβολὴ ἀσήμου συλλαβῆς μεθ' ἑκάστην συλλαβὴν τῶν λέξεων τῆς καθημερινῆς ὁμιλίας, πρὸς

1) Εἰς τὸν τελευταῖον στίχον δὲν παρατίθενται μόρια.

σχηματισμὸν μυστικῆς συνθηματικῆς γλώσσης, ἀκαταλήπτου εἰς τὸν ἀμύητον ἢ καὶ εἰς τὸν μὴ ἀσκηθέντα εἰς τὴν χρῆσιν τοιαύτης γλώσσης. Ἀποτελεῖται δ' ἡ ἄσημος συλλαβὴ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε συμφώνου καὶ τοῦ φωνήεντος ἢ τῆς διφθόγγου τῆς προηγουμένης συλλαβῆς, ἢ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε συμφώνου καὶ φωνήεντος: Παράδειγμα τοῦ πρώτου εἴδους: τιτζὶ κατζὰ νειτζείς; (=τὶ κάνεις;). τοῦ δευτέρου· τίφι κάφι νείφις; (=τὶ κάνεις;). Συνηθίζεται δὲ προπάντων ἡ τοιαύτη συνθηματικὴ γλῶσσα ὑπὸ τῶν παιδίων. Βεβαίως καὶ πολλοὶ ἄλλοι τρόποι θὰ ὑπάρχωσι, διότι εὐκολώτατον εἶναι οἱ θέλοντες νὰ ὁμιλῶσιν οὕτω χωρὶς νὰ ἐννοῶνται ἀπὸ ἄλλους νὰ ὁρίζωσι διὰ κοινῆς συμφωνίας ποικιλωτάτους συνδυασμοὺς ἀσήμων συλλαβῶν.

Καὶ εἰς πλείστους ἄλλους λαοὺς εἶναι γνωστότατος ὁ τοιοῦτος τρόπος τῆς μυστικῆς συνεννοήσεως. Ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Krauss ἐκδιδομένῳ ἄλλοτε λαογραφικῷ περιοδικῷ συγγράμματι Am Ur-Quell ἐδημοσιεύθησαν παμπληθῆ μαρτύρια τῆς μεγάλης διαδόσεως τῆς τοιαύτης συνηθείας παρὰ τοῖς Γερμανοῖς, τοῖς Αὐστριακοῖς. τοῖς Δανοῖς, τοῖς Ὁλλανδοῖς, τοῖς Ἄγγλοις καὶ τοῖς Ἀμερικανοῖς, τοῖς Σλάβοις (Ῥώσοις, Πολωνοῖς, Σέρβοις, Βουλγάροις, τοῖς Οὔγγροις, τοῖς Ἀτσιγγάνοις (τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βλαχίας) καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Κινέζοις. (Βλ. Am-Ur-Quell τ. II 1892 σ. 22-3. 48 9. 65. 79-80. 98-9. 111-2. 127-8. 143-4. 187-9. τ. III 1893 σ. 43-4 106-7. 135-6. 167. 225-6. 328. 344. τ. VI 1894 σ. 76-8 147 τ. V σ. 74-8. τ. VI σ. 37-40). Ἐκ δὲ τοῦ Sbornik τῆς νοτιοσλαβικῆς ἀκαδημίας (τ. XI σ. 304) μανθάνομεν ὅτι καὶ οἱ ποιμένες τῆς πεδιάδος τῆς διώρυγος ἐν Δαλματίᾳ μεταχειρίζονται ὁμοίαν γλῶσσαν, παρεμβάλλοντες μεθ' ἑκάστην συλλαβὴν ἑτέραν συλλαβὴν ἄσημον, ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ στοιχείου d καὶ τοῦ φωνήεντος τῆς προηγουμένης συλλαβῆς.

Τὸ κυπριακὸν ᾆσμα δεικνύει ὅτι παρὰ τὰ μνημονευθέντα ὑφ' ἡμῶν δύο εἴδη ἀσήμων συλλαβῶν εἶναι ἐν χρήσει καὶ τρίτον, συνιστάμενον εἰς τὴν ἀναδίπλωσιν τῆς ἐξ ἑνὸς συμφώνου (ἐνταῦθα τοῦ *μ*) καὶ τοῦ φωνήεντος τῆς προηγουμένης λέξεως ἀποτελουμένης παρεμβολίμου συλλαβῆς καὶ εἰς τὴν προσθήκην μεταξὺ τῶν δύο τούτων συλλαβῶν τοῦ γράμματος *ρ*. Ἐκ δὲ τῶν ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Krauss δημοσιευμάτων βλέπομεν, ὅτι τὰ γνωστὰ εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας εἴδη ταῦτα εἶναι συνήθη καὶ εἰς ἄλλους λαούς, πλὴν δὲ τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα, οἷον ἄσημος συλλαβὴ προτασσομένη, ἢ δύο ἄσημοι συλλαβαί, ὧν ἡ μὲν προτάσσεται ἡ δὲ ἐπιτάσσεται ἑκάστης συλλαβῆς τῶν λέξεων τῆς κοινῆς ὁμιλίας ἢ ἄσημος δισσύλλαβος λέξις ἐπιτασσομένη καὶ ἄλλα τινά.

Τὴν διὰ τῶν παρεμβολίμων συλλαβῶν ἀκατάληπτον καθισταμένην ὁμιλίαν ὁ λαὸς ὀνομάζει συνήθως *κορακιστικά*[1]), ὡς ἐπίσης διὰ τῆς αὐτῆς λέξεως χαρακτηρίζει πᾶσαν οἱανδήποτε ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ γλώσσῃ ὁμιλίαν, τὴν ὁποίαν ἀδυνατεῖ νὰ ἐννοήσῃ ἕνεκα τῆς ἀναμείξεως λέξεων ἀγνώστων ἢ διαστρόφων. Οὕτω *Κορακιστικὰ* ἐπιγράφει ὁ Ἰακ. Ῥίζος Νερουλὸς τὴν γνωστὴν κωμῳδίαν του (1813). δι' ἧς διασύρει τὰς περὶ γλώσσης γνώμας τοῦ Κοραῆ, προσπαθῶν νὰ δείξῃ ὅτι

1) Ὁ Σκαρλ. Βυζάντιος (Λεξικ. τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλλην. λ. κορακιστικὰ) ἀναφέρει χωρίον τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐν ᾧ τὸ ἐπίρρημμα *κορακιστὶ* φαίνεται ἔχον τὴν αὐτὴν σημασίαν: «Μὴ *κορακιστὶ* φθέγγεσθε, ὦ ἀνόητοι, καθάπερ τὰ παιδία»: (Ὁμιλ. Δ' εἰς τὰς Πράξ. τῶν Ἀποστόλ. τ. Δ' σ. 634, 25).

ἡ συμφώνως πρὸς τὰς γνώμας ταύτας γραφομένη Ἑλληνικὴ εἶναι ἀκατανόητος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπίσης *Κορακιστικὰ* λέγεται, κατά τινας παραλλαγὰς αὐτοῦ, καὶ τὸ παραμύθιον περὶ τοῦ βασιλόπουλου καὶ τῆς εὐφυοῦς χωρικῆς κόρης, ἐν τῷ ὁποίῳ πράξεις καὶ γεγονότα δηλοῦνται διὰ λόγων μεταφορικῶν καὶ αἰνιγματωδῶν, ἀκαταλήπτων εἰς τἆλλα πρόσωπα τοῦ παραμυθίου, τὰ μὴ ἔχοντα τὴν ὀξύνοιαν τοῦ βασιλόπαιδος καὶ τῆς χωρικῆς[1]. Κυρίως δ' ὅμως *κορακιστικὰ* εἶναι ἡ συνθηματικὴ γλῶσσα, δι' ἧς συνεννοοῦνται πρὸς ἀλλήλους, ὁσάκις θέλωσι νὰ μὴ γίνωσι καταληπτοὶ ὑπὸ ἄλλων, οἱ κάτοικοι χωρίων τινῶν τῆς Ἑλλάδος, ἠναγκασμένοι ν' ἀποδημῶσι συχνάκις, καθὼς καὶ οἱ ἀποτελοῦντες μυστικὰς κοινωνίας ἐγκληματικάς· ὅθεν ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἡ λέξις ἔχει τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ ἡ ἰταλ. gergo (γαλλ. jargon, argot, γερμ. Gaunersprache, [Rotwelsch], ἀγγλ. slang, cant). Τοιαῦται συνθηματικαὶ γλῶσσαι χωρικῶν εἶναι γνωσταὶ αἱ τῶν Κραβαριτῶν ῥαπτῶν, αἱ τῶν Κατσάνων τῶν Κατσανοχωρίων τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Ζαγορησίων ἰατρῶν[2]), τῶν Σωπικιωτῶν τοῦ Πωγώνη ἐν Ἠπείρῳ[3]) καὶ τῶν Στεμνιτσιωτῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ[4]). Τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ἐν Ἀθήναις ἀγυιοπαίδων πλείστας λέξεις (ἃς ἀνεκοίνωσέ μοι ὁ μακαρίτης ἀξιωματικὸς τῆς χωροφυλακῆς *Χρυσάφης*) παρενέβαλον εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Δίκκενς Ὄλιβερ Τουίστ (ἐν τῇ Ἑστίᾳ 1878 τ. Ϛ' σ 600 κέ). — Περὶ τῶν συνθηματικῶν γλωσσῶν καθόλου καὶ περὶ τῆς σημασίας αὐτῶν βλ. *W. Wundt*, Völkerpsychologie, 1900 τ. I μερ. I σ. 568 κέ. (Die Wortbildung, Volksthümliche Neubildungen). *Arnold Van Gennep*, Religions, moeurs et légendes, Par. 1909 II σ. 285 κέ. (Essai d' une théorie des langues spéciales) καὶ τοὺς ὑπὸ τούτων μνημονευομένους συγγραφεῖς. — Σ. τ. Δ.]

Συμβολὴ εἰς τὸ ποίημα τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τῆς Ἀρχιστράτας.

Ἐν τῷ δευτέρῳ τεύχει τοῦ «Κρητικοῦ λαοῦ» ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Π. Βλαστοῦ ἀπόσπασμα ἐξ 185 στίχων τοῦ ἐκ τῆς «Ῥιμάδας Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν Τύρῳ» προελθόντος ποιήματος τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τῆς Ἀρχιστράτας, ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ τεύχει τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ ἀνεδημοσιεύθη παραλλαγὴ ἐξ 180 στίχων τοῦ ἰδίου ποιήματος, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Α. Βορεάδου τῷ 1893 ἐν τῇ ἐφημερίδι τὸ «Ἡράκλειον». Τοῦ αὐτοῦ ποιήματος ἔχομεν καὶ ἡμεῖς παρηλλαγμένους 50 στίχους ὑπαγορευθέντας ἡμῖν ὑπὸ τῆς ἐκ τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης γραίας Ἑλένης Μπογιατζῆ. Οἱ στίχοι οὗτοι, ἐκτὸς παραλλαγῶν τινων περὶ τὰς λέξεις εἶναι οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς ἀντιστοιχοῦντας αὐτοῖς στίχους τοῦ ὑπὸ τοῦ Βορεάδου δημοσιευθέντος ποιήματος. Οὐσιώδη διαφορὰν παρατηροῦμεν εἰς τοὺς δύο πρώτους στίχους, οἵτινες, ἐνῷ καὶ ἐν ταῖς δυσὶ δημοσιευθείσαις παραλλαγαῖς ἔχουσιν.

1) Πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Αἰνίγματα καὶ λογοπαίγνια ἐν Περιοδ. Φιλ. Συλλόγ Κων)πόλ. τ. Η' σ. 518 κέ. Τοῦ παραμυθίου τούτου πλεῖσται φέρονται παραλλαγαί, εἶναι δὲ κοινὸν καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους λαούς. (Βλ. R. Köhler, Kleinere Schriften τ. I σ. 372. Περὶ ἄλλων παραλλήλων αὐτοῦ ἐν ἄλλῳ τόπῳ πλατύτερον).

2) Βλ. Κρυστάλλην ἐν Ἑβδομάδι 1891 ἀρ. 17 σ. 4.

3) *Ι. Λαμπρίδου*, Ἠπειρωτ μελετήματα τ. Ζ' σ. 64-5.

4) *Α. Παπαχριστοπούλου*, Τρικολωνικά, Ἀθ. 1889 σ. 68-71. *Τ. Κανδηλώρου*, Ἀρκαδικὴ ἐπετηρὶς 1906 σ. 222-3.

«Ἀφουκραστῆτε νὰ σᾶς πῶ τραγοῦδι τζ [1]) Ἀρχιστράτας
τὸν [2]) πῆρεν Ἀπολλώνιος κ' ἐγέννησεν 'ς τὴ στράτα...»

καὶ ἀποτελοῦσιν οὕτως ἀρχὴν ποιήματος ἐπικοῦ ἀπαγγελλομένου ὑπὸ τρίτου τινός, ἐν τοῖς στίχοις ἡμῶν ἔχουσιν:

«Ὁ κύρις μ' Ἀπολλώνιος κ' ἡ μάννα μ' Ἀρχιστράτα,
ποῦ μέ καμε 'ς τὴ θάλασσα καὶ πίνω τόση σφάκα [3])».

καὶ ἀποτελοῦσιν ἀρχὴν ποιήματος ἀπαγγελλομένου ὑπ' αὐτῆς τῆς Ταρσίας διηγουμένης τὰ πάθη της. Οἱ λοιποὶ στίχοι ἔχουσιν ὡς ἕπεται:

μεσ' σὲ καράβι γέννησε κ' ἤπεσε λιγωμένη,
Πολλώνιος ἐθάρρεψε πῶς ἦταν πεθαμένη.
Χρυσῆ κασσέλλα ἤκαμε μὲ τὸ μαργαριτάρι
καὶ μέσα τὴν ἐκλείδωσε κ' ἤλαμπε σὰν φεγγάρι.
Κ' εἰς τὸ γιαλὸ τὴν ἤρρηξε τὴν κοπελιὰ κρατίζει
πιάνει βυζάστρες δεκοχτὼ τσῆ μιᾶς τήνε χαρίζει.
Κι' ἀπῆτις κ' ἐσκουράρησε τὸ μπιστικό του ταῖρι,
πιάνει μαχαῖρι νὰ σφαγῇ μὲ τὸ δεξό του χέρι.
Κ' ἡ νέννα ἦτο φρόνιμη καὶ τὸ παιδί του πάει,
«Γιὰ δές, ἀφέντη, τὸ παιδὶ τσῆ μάννας του πῶς μοιάζει
'ς τὰ κάλλη καὶ 'ς τσοῖ ἐμορφιὲς ἐδὲ πῶς θὰ τσῆ μοιάσῃ.»
Παίρνει κι' ἀφέντης τὸ παιδὶ καὶ 'ς τσῆ κουμπάρας πάει,
«Γιὰ δέ, κουμπάρα, τὸ παιδὶ τσῆ μάννας του πῶς μοιάζει.
—Ἄφης, κουμπᾶρε, τὸ παιδὶ ἐγὼ νὰ τ' ἀναθρέψω.
—Ἀφήνω σού το τὸ παιδί, μὰ ἡ νέννα του δὲ θέλει,
ἂν ἦτο κι' ἀπὸ τὸ Θεὸ νά ναι καὶ μισσεμένη.
—Ἄφης, κουμπᾶρε, τὸ παιδὶ ὁμάδι μὲ τὴ νέννα.»
Ἕνα πρωῒ σηκώνομαι ἐδὲ καημὸς καὶ λαύρα!
ποῦ μοῦ πε νὰ ῥηγόπουλο μιά μορφη μαντινάδα:
«Ἐκείνη ἀπὸ τὰ κόκκινα κ' ἐκείνη ἀπὸ τὰ μπλάβα
καὶ κείνη ἀπὸ τὰ κρεμιζιὰ γυναῖκα θὰ τὴν πάρω.»
Κ' ἡ σάντολα ὡς τό κουσε πολὺ τσῆ κακοφάνη.
Πρῶτα μὲ δέρν' ὁ σάντολος κ' ὕστερ' ἡ σάντολά μου.
κι' ἀράσανε κ' οἱ κοπελλιὲς κ' ἐβγάναν τὰ μαλλιά μου.
Τετράδη τὴν τζακώσανε τὴ νέννα μου τὴν ξένη
κ' ἐμένα Πέφτη δώκανε 'ς ἑνοῦ βοσκοῦ τὸ χέρι.
Καὶ ὁ βοσκὸς μὲ πήγαινε σὲ μιὰ κατάκρυα βρύση,
κρουσάροι κατεβήκανε νὰ πιοῦν καὶ νὰ γεμίσουν.

Καὶ τοῦ τὴν πήρανε καὶ ὕστερις τοὺς εἶπ' ἐκείνη νὰ μὴ τήνε πειράξουνε καὶ κείνη θὰ λέῃ τὰ πάθη τση τραγοῦδι καὶ θὰ βγάζουνε λεφτά. Κ' ὕστερα: [4])

1) τς ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Βλαστοῦ δημοσιευθέντι ποιήματι.

2) ποῦ, αὐτόθι.

3) Σφάκα, ἡ πικροδάφνη καὶ μεταφορικῶς, ὡς ἐνταῦθα, ἡ πικρία, ἡ λύπη. [Βλ. Λαογραφ. σ. 242. — Σ. τ. Δ.].

4) Ταῦτα, ὅπως καὶ τὰ μεταξὺ τῶν στίχων ἐν πεζῷ κατωτέρω, εἶναι λόγοι τῆς ὑπαγορευάσης, ἥτις συνῃσθάνετο ὅτι δὲν ἐνεθυμεῖτο ἐνταῦθα τοὺς στίχους.

Πολλώνιος ἐφόρτωσε ἐννιὰ καράβια στάρι.
καὶ τὸ λεβέντη πήρενε καὶ 'ς τσῆ Ταρσιᾶς του πάει.
Κουμπάρα του νὰ τόνε δῇ εἶχε καιμὸ μεγάλο,
μαῦρά βαλε καὶ ντύθηκε κείνη καὶ τὰ παιδιά τση.
καὶ τὰ πορτοπαράθυρα μαῦρα τὰ μπογιαντίζει.
«Πολλὰ μοῦ κακοφαίνεται σήμερις, σάντολά μου.
ποῦ θώρου τὰ παιδιὰ κλιτὰ καὶ ποῦ ναι ἡ Ταρσιά μου;
—Ἡ Ταρσιά σου πέθανε κ' ἤκαψε τὴν καρδιά μου,
ποῦ νά θε ῥήξ' ὁ Θιὸς φωτιὰ νὰ κάψῃ τὰ παιδιά μου.
—Κουμπάρα, σὲ παρακαλῶ γιὰ δεῖξέ μου τὴν ἄρκλα.»
«Χορτάργιασε τὸ μνῆμά σου, Ταρσία κοπελλιά μου;
κοντὸ καὶ νὰ πεσκύρησε ἡ μάννα σου, κερά μου;»
Κι' ἀπὸ τὰ τόσα κλάματα λαλιά 'ρθενε 'ς τ' αὐτί του,
νὰ πάῃ πὸ τὴ Βενετιὰ νὰ πάρῃ τὸ παιδί του.
«Μετὰ χαρᾶς, Ταρσία μου, 'ς τὴ Βενετιὰ νὰ πάω.
νὰ φέρω τοῦ σαντόλου σου τὸ χάρισμα μεγάλο.

Καὶ ἔφυγε καὶ ἐπῆγε 'ς τὴ Βενετιὰ καὶ ηὗρε τὴν κόρη του. ποῦ τὴν εἶχανε κρουσάροι καί λεγε τὰ πάθη τση τραγοῦδι κ' ἔβγαζε λεφτά.

Ἔλα εἰς τὸ καράβι μας καὶ γὼ μπαίνω βεκίλης,
ποτὲ κακὸ νὰ μὴ σοῦ πῇ μητ' ὁ καραβοκύρης.

Τότες τοῦ εἶπε τὸ τραγοῦδι καὶ τήνε γνώρισε καὶ τήνε κράτησε καὶ φύγανε εὐτὺς καὶ περάσανε ἀπὸ τὸ μοναστῆρι καὶ ἐπήγανε νὰ προσκυνήσουνε καὶ νὰ κάμουνε μεγάλο δῶρο, γιατὶ ηὗρεν ὁ Ἀπολλώνιος τὴ θυγατέρα του. Τότες εἴδανε μιὰ κασσέλλα καὶ τήνε γνωρίσανε καὶ ἐρωτήσανε τὸν ἡγούμενο καὶ κεῖνος τοὺς εἶπε ὅτι αὐτὴ ἡ καλόγρια ποῦ μπαινοβγαίνει ἤτανε ἐκεῖ μέσα λιγωμένη καὶ τὴν ξελιγώσανε. Τότες ὁ Ἀπολλώνιος εἶπε:

Ἐδὲ χαρὰ ποῦ γίνηκε ἐτούτη τὴν ἡμέρα,
ποῦ βρῆκεν ὁ Πολλώνιος μάννα καὶ θυγατέρα.

ΣΠ. ΕΜ. ΣΤΑΘΗΣ

Ὁ Μαυριανὸς κι' ὁ Βασιγεάς.

Δημῶδες κρητικὸν ᾆσμα).

Τρεῖς ἄρχοντοι κι' ὁ βασιγεὰς 'ς ἕνα περβόλι μέσα
ἀνθιβολὴ [1]) δὲν εἴχανε, ἀνθιβολὴν ἐφέρα
γιά τς ὄμορφες γιὰ τσοῖ ξαθιὲς καὶ γιὰ τσοῖ μαυρομμάτες.
Ὕστερις φέρνει ὁ Μαυριανὸς παίνεμα τς ἀδερφῆς του.
«Ὡς εἶν' τὸ ῥόδο κόκκινο, τὸ μανουσάκι τἄσπρο,
ἐτσά χω γὼ μιὰν ἀδερφή, μ' ἀλήθεια δὲν πλανᾶται.

1) Λόγον, ὁμιλίαν.

—Ἂν τὴν πλανέψω, Μαυριανέ, ειντά 'ν' τὸ στοίχημά σου;
—Ἂν τὴν πλανέψης, βασιγεά, κόψε τὴν κεφαλήν μου.
Καὶ τ' ἀπατοῦ σου βασιγεά, εἰντά 'ν' τὸ στοίχημά σου;
—Βάνω τὸ βασιλίκι μου καὶ τὴ χρουσὴ κορῶνα »
Βρίστει μαΐστρες[1]) δεκοχτώ. ῥουφιάνες δέκα πέντε.
σιάζει τζοι κι' ἀποσιάζει τζοι 'ς τὴ λιγερὴ τσοῖ μπέμπει
Σαράντα πέντε[2]) κάμανε τὴ σκάλα τζη νὰ βγοῦνε,
κι' ἄλλες σαράντα τέσσερις τὴ λιγερὴ νὰ ἰδοῦνε.
«Καλῶς σ' εὑρήκαμ', λιγερή, γοῦρνα πελεκισμένη
καὶ νεραντζοῦλα φουντωτὴ καὶ μὲ τς ἀθοὺς πλεμένη.»
Καὶ βγάνουν καὶ τσῆ δούδουν τζη ἕνα χρουσὸ μανίνι[3]).
«Ὁ βασιγεὰς σὲ χαιρετᾷ, μαζί σου γιὰ νὰ μείνῃ »
Καὶ σιάζει κι' ἀποσιάζει τζοι, κάτω τσοῖ κατεβάζει,
τὰ χέρια τζη καταχτυπᾷ τῶ βάγιω τζη[4]) φωνιάζει.
«Ποιὰ εἰν' ἀποὺ τσοῖ βάγιες μου ποῦ θά θεληματέψῃ.
νὰ θέσῃ[5]) μὲ τὸ βασιγεὰ κ' ἐμένα νὰ κερδέξῃ;»
Καμιὰ ποῦ δὲν ἐμίλησε, καμιὰ ποῦ τσοῖ μεγάλες,
ὄξω ἡ λιὸ μιτσότερη καὶ λέν την καὶ Μαρία:
«Ἐγώ μαι ποὺ τσοῖ βάγιες σου, ποῦ θὰ θεληματέψω,
νὰ θέσω μὲ τὸ βασιγεὰ καὶ σένα νὰ κερδέξω »
Καὶ πιάνει καὶ στολίζειν τη ποὺ τὰ ταχεὰ ὥς τὸ βράδυ,
τὴν στόριαν τζη τὴν ἔβγαλε, πρόσωπο τσῆ τὴ βάνει
«Ἂν σοῦ μιλῇ, μὴν τοῦ μιλῇς, ἂν λέῃ, μὴν τοῦ λέῃς,
κι' ἂν κόψῃ τὴν πλεξοῦδα σου, νὰ μὴν ἀναντρανίσῃς.
κι' ἂν κόψῃ τὸ δαχτύλι σου, νὰ μὴ μὲ μολοήσῃς.»
Μιλεῖν τζη καὶ δὲν τοῦ μιλεῖ, λέειν τζη δὲν τοῦ λέει·
τὴ νύχτα τὰ μεσάνυχτα τσῆ κόβει τὴν πλεξοῦδα,
καὶ τ' ἀποξημερώματα τσῆ κόβει τὸ δαχτύλι,
καὶ πιάνει καὶ τυλίσσειν τα 'ς ἕνα χρουσὸ μαντῆλι:
«Πᾶρε, καϊμένε Μαυριανέ, σημάδια τς ἀδερφῆς σου.
—Δὲν εἶναι μένα τοῦτα νά, μουδὲ καὶ τσῆ ξαθῆς μου,
ὄξω καὶ νὰ μὲ γέλασε ἡ σκύλλα ἡ γι' ἀδερφή μου »
Ἡ κόρη νὰ ὡς τἄκουσε πολλὰ τσῆ βαρυφάνη,
καὶ μπαίνει καὶ στολίζεται ποῦ τὰ ταχεὰ ὡς τὸ βράδυ.
γεμίζει τσοῖ πλεξοῦδες τση λουλούδια καὶ πουλούδια.[6])
«Γιὰ ἰδέτ', ἀγᾶδες κι' ἄρχοντοι, ἂν λείπῃ ἡ πλεξοῦδα»
Γεμίζει τὰ δαχτύλια τζη ζεφείρια δαχτυλίδια.
«Γιὰ ἰδέτ', ἀγᾶδες κι' ἄρχοντοι, ἂν λείπουν τὰ δαχτύλια
Μὲ τὴν φαμέγια μού θεχες, φαμέγιος μου λογᾶσαι·

1) Μαστόρισσες γιὰ νὰ ξελογιάζουν.
2) Δηλαδὴ ἡμέρας.
3) Βραχιόνιον.
4) Τῶν ὑπηρετριῶν της.
5) Νὰ κατακλιθῇ.
6) Ἄνθη.

μὰ πᾶρε τὸ μουλάρι μας, νὰ πὰ νὰ φέρῃς ξύλα,
νὰ χοντρομαγερεύγωμε, νὰ πάρῃς τὴ Μαρία »

Τοῦ ἀνωτέρω δημοσιευομένου ποιήματος παραλλαγὴν ἐκ στίχων 61 καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ Μαυριανὸς κι' ὁ βασιλεὺς» ἐδημοσίευσε καθ' ὅσον ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω, τὸ πρῶτον ὁ Σπ. Ζαμπέλιος[1]), ἐξ οὗ παραλαβὼν τὴν ἀνεδημοσίευσεν ὁ A. Passow (Popul. carmina σ. 355-7 ἀρ. 374). Καὶ ὁ E. Legrand ἐδημοσίευσεν ἑτέραν τοῦ αὐτοῦ ποιήματος παραλλαγὴν ἐκ στίχων 23 καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ Μαυριανὸς κι' ὁ βασιλεάς»[2]). Τέλος ὁ Α. Γιανναράκης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «οἱ γι' ἄρχοντες κι' ὁ Μαυριανός», ἐδημοσίευσε τέσσαρας μόνον στίχους, οἵτινες θεωρητέοι ὡς ἀποτελοῦντες τὴν ἀρχὴν τοῦ ποιήματος[3]).

Ἐκ τῶν ὀλίγων ἀνωτέρω σημειωθέντων κατανοεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἡ ἡμετέρα παραλλαγὴ ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν στίχων κεῖται μεταξὺ τῆς τοῦ Legrand, τῆς ὁποίας εἶναι διπλασία καὶ τῆς τοῦ Ζαμπελίου, πρὸς τὴν ὁποίαν ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον ἔχει ἄμεσον σχέσιν. Διαφοραὶ μεταξὺ τῶν δημοσιευθεισῶν παραλλαγῶν καὶ τῆς ἡμετέρας ὑπάρχουσιν ἀρκεταί, ἐξ ὧν ἡμεῖς τὰς ἑξῆς μόνον τονίζομεν. Α΄) ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν τοῦ Γιανναράκη παραλλαγὴν ἀνέρχεται εἰς δύο, ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἡμετέραν εἰς τρεῖς, ἐν δὲ τῇ τοῦ Legrand οἱ ἄρχοντες ἐλείπουσιν ἐντελῶς. Β΄) Ἡ παραπλάνησις τῆς κόρης ἐπιδιώκεται κατὰ τὰς ἄλλας παραλλαγὰς διὰ τῆς ἀποστολῆς δώρων πολλῶν, ἐν ᾧ κατὰ την ἡμετέραν μᾶλλον διὰ τῶν ἐπιτηδείων πρὸς τοιαῦτα ἔργα γυναικῶν, χωρὶς ν' ἀποκλείηται, ἐννοεῖται, καὶ ἡ ἀποστολὴ μικροῦ δώρου (βραχιονίου). Γ΄) Τὰ πεμπόμενα δῶρα, κατὰ τὴν τοῦ Ζαμπελίου παραλλαγήν, παραλαμβάνονται αὐθημερόν, ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἡμετέραν αἱ γυναῖκες μετὰ τοῦ δώρου κατόπιν πολλῶν κοπων μόλις τὴν ὀγδοηκοστὴν ἐνάτην ἡμέραν συναντῶνται μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μαυριανοῦ. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι διαφοραὶ μεταξὺ τῶν τριῶν ποιημάτων, τὰς ὁποίας μόνον δι' ἀκριβοῦς ἀντιπαραβολῆς αὐτῶν δύναταί τις ν' ἀντιληφθῇ.

Ἐκ τοῦ τρίτου στίχου τῆς παρὰ Ζαμπελίῳ παραλλαγῆς «κι' ἀθιβολὴ δὲν εἴχανε κι' ἀθιβολὴ δὲν παίρνει», θὰ ὑπέθετέ τις ἴσως ὅτι αὕτη εἶναι ἐκ Κρήτης. τοῦτο ὅμως μοὶ φαίνεται ἐντελῶς ἀπίθανον, διότι ἡ ὅλη γλωσσικὴ ὑφὴ τοῦ ποιήματος οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν κρητικὴν διάλεκτον.

Δημοσιεύουσα ἀνωτέρω τὸ εἰς τὸ κρητικὸν ἰδίωμα γεγραμμένον ποίημα νομίζω ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν συμπληρῶ τὰ ἤδη δημοσιευθέντα ὅμοια ᾄσματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέχω κειμενον ἄξιον μελέτης ὑπὸ γλωσσικὴν καὶ αἰσθητικὴν ἔποψιν. Δὲν εἶναι ἀληθῶς ποιητικὴ ἡ περιγραφὴ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μαυριανοῦ τῆς προσωποποιήσεως ταύτης τῆς γυναικείας ἀρετῆς;

Ἐν Χαλέπᾳ Κρήτης τῇ 8 Νοεμβρίου 1909.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ Ι. ΚΟΥΚΟΥΛΕ

[Τοῦ ᾄσματος τούτου ὅπερ ὡς ἐκ πολλῶν τεκμηρίων συνάγεται, εἶναι ἀκριτικόν, φέρονται καὶ ἄλλαι παραλλαγαί, πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς ἐλλογίμου ἐκδότιδος

1) Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος 1851 σ 719, 6.
2) Recueil de chansons populaires σελ. 302, 136.
3) Ἄσματα Κρητικὰ σελ. 114, 114.

σημειωθεισῶν: *Bartholdy*, Voyage en Grèce 1807 τ. II σ. 139-144 (τῆς Σαλαχώρας τῆς Ἠπείρου, ἐν μεταφράσει) — *Μανούσου*, Τραγούδια ἐθν. 1850 τ. Β' σ. 56-7.—*Λελέκου*, Ἐπιδόρπιον σ. 77.— *Κανελλάκη*, Χιακὰ ἀνάλ. σ. 8-10. 49-50. (Χίου).— *Wescher - Μανωλακάκη*, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 75 ἀρ. 14= Ζωγράφ. ἀγὼν Α' σ. 302-3=*Μανωλακάκη* Καρπαθιακὰ σ. 229-230 (Καρπάθου). —Ζωγράφ. ἀγὼν Α' σ. 139 ἀρ. 232 (Ἠπείρου).— Ὁ μῦθος τοῦ ᾄσματος εὑρίσκεται καὶ ἐν τῇ δημώδει φιλολογίᾳ ἄλλων λαῶν.— Σ. τ. Δ.].

Παραλλαγὴ ἀκριτικοῦ ᾄσματος.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐν *Λαογραφίᾳ* σ. 228 ἀρ. 15 ᾄσματος (πρβλ. καὶ ἀρ 16 καὶ σ. καὶ σ. 223 ἀρ. 9) ἐνταῦθα τραγουδεῖται ὡς ἑξῆς:

Καλῶς ὡρίστε, φίλοι μου, φίλοι μ' ἀγαπημένοι,
περάσετε, καθίσετε νὰ φάμε καὶ νὰ πιοῦμε,
νὰ σᾶς εἰπῶ τὸν πόνο μου καὶ τὸ παράπονό μου.
'Σ τῆς Ἀλεξάνδρας τὸ βουνό, 'ς τῆς Γουργαριᾶς τὸν κάμπο,
πὤκεῖ συδυὸ δὲν περπατοῦν, συμπέντε δὲν κοιμοῦνται,
παρὰ πενῆντα κ' ἑκατὸ κτλ

Ἐν Πάτραις

Χ. Π. ΚΟΡΥΛΛΟΣ.

Ῥίμνες.

Τὸ κατωτέρω δημοτικὸν ᾆσμα παρέλαβον ἐκ χειρογράφου τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, εὑρεθέντος ἐν Γαστουρίῳ τῆς Κερκύρας, περιέχοντος δὲ ποικίλην ὕλην. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο δωρηθέν μοι παρὰ τοῦ μακαρίτου ἱερέως Γεωρ. Α. Κοντοῦ ἐκ Γαστουρίου, ἐδώρησα εἰς τὴν ἐνταῦθα Φωσκολιανὴν βιβλιοθήκην. Ἀπαρτίζεται ἐκ φύλλων 17, μεγέθους 0,17×0,10 καὶ περιέχει στίχους εἰς γλῶσσαν δημώδη καὶ σημειώσεις οἰκογενιακὰς τοῦ 1790 καὶ 1801. Αἱ κάτωθι *ῥίμνες* κατέχουσι τὰ φύλλα 4β-6α Εἶναι ἐν συγκρίσει πρὸς τἆλλα φύλλα καθαρογραφημένα, ἀλλ' ἀνορθογραφίας ἔχουσι πλείστας, τὰς ὁποίας ἐκρίναμεν ἄσκοπον νὰ δηλώσωμεν.

Ἐν Ζακύνθῳ

Σ. ΔΕ ΒΙΑΖΗΣ

Ὁ ἄντρας.

Ἤξευρε, μαντζουράνα μου, τὸ πῶς θὰ σοῦ μηνύσω
Νἄρθῃς, τριανταφυλλένια μου, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω.
Καὶ μὴ σκιαχτῇς τὴ μάννα σου, μήτε τὸν ἀδελφό σου.
Ἔλα, ἀγάπη μου γλυκειά, 'ς τὸν ἀγαπητικό σου.
Μὴ φοβηθῇς τἀδέλφια σου, μηδὲ κανένα ἄλλο,
Ἔλα, ῥοδοσταμένια μου, τὸ βράδυ χώρις ἄλλο.

Καὶ ὄντας ἐμπῆς 'ς τὸ πόρτιγο μὴ κρύψῃς τὸ καϊμό σου,
Μὰ ρώτησε τὴ μάννα μου: κυρά, τί κάνει ὁ γιός σου;
Καὶ κείνη ἔχει νὰ σοῦ πῇ· 'ς τὴ κάμαρα εἶναι ὁ γιός μου,
Ἐσένανε τὰ μάτια σου καὶ μένανε τὸ φῶς μου.
Μαοντὶς ἐμπῇς 'ς τὴ κάμαρα δεξιὰ ζερβιὰ εἶν' τὸ στρῶμα.
Ἔλα καὶ φίληοέ με γλυκὰ 'ς τὰ χείλη καὶ 'ς τὸ στόμα.
Καὶ ὄντας φινίρῃς τὸ φιλί, πιάσε τὴ κεφαλή μου,
Καὶ κράτει τη σφιχτά, σφιχτά, ἕως νὰ βγῇ ἡ ψυχή μου.

Ἀπόκρισις τῆς γυναικός.

Θαυμάζομαι, χρυσέ μου ἀϊτέ, 'ς τὰ θλιβερὰ μαντᾶτα.
Ποῦ κάνεις καὶ ἡ καρδοῦλα μου γίνεται τρία κομμάτια.
Καὶ ὥστε ποῦ ζῇς, νὰ ζήω καὶ ἐγὼ καὶ μὲ τὸ νά εἶσαι νά εἶμαι.
Μὰ ὄντες ἐοὺ ψυχομαχᾷς ἐγὼ 'ς τὸν ᾅδη νά μαι.
Μὰ σὺ ξέρεις, πετρίτη μου, τὰ σπλάχνα καὶ καρδιά μου
Ποῦ ἐσύ σαι τὰ ματάκια μου, φῶς καὶ παρηγοριά μου.
Μὰ σὰν τὸ κρύο τὸ νερό, ποῦ ἡ βρύση γαργαρίζει,
Ἔτζι καὶ μὲ ἡ καρδοῦλα μου γιὰ σένα λαχταρίζει.
Μὰ ὅλου τοῦ κόσμου οἱ χαρὲς δὲ μὲ παρηγοροῦσι,
Ἂ δὲ σὲ ἰδοῦν τὰ μάτια μου, τρέχουνε σὰν τὴ βρύση.

Ἀπόκρισις τοῦ ἀντρός.

Ἀγάπη μου, ὀχ τὴ ροῦγα σου διαβαίνω ὁ πικραμένος,
Μὰ δὲμ προβάλῃς νὰ μὲ ἰδῇς, στοχάσου τί παθαίνω.
Τί σὺ ἂμ προβάλῃς καὶ μὲ ἰδῇς μόνον καὶ μοῦ μιλήσῃς,
Μοῦ φαίνεται τ' ἤμουν νεκρὸς κ' ἦρθες νὰ μὲ ἀναστήσῃς.
Ὅτι μία ὥρα ἂ δὲ σὲ ἰδῶ, ἀφέντρα καὶ κυρά μου,
Μοῦ φαίνεται μὲ δυὸ σπαθιὰ κεντοῦσι τὴν καρδιά μου.
Τ' ἴσως κ' ἰδῶ τὰ μάτια σου καὶ μοῦ κρουφογελᾶσι,
Φτεροῦγες ἡ καρδοῦλα μου κάνει γιὰ νὰ πετάξῃ.
Τί ἐσὺ βαοταίνεις 'ς τὴ καρδιὰ τοῦ ἔρωτος βοτάνι,
Καὶ ὅπου σὲ ἰδῇ λιγώνεται καὶ πέφτει νὰ πεθάνῃ.
Μὰ ἐσύ σαι, μαντζουράνα μου, τὸ μοσχοριοσμαρίνι
Καὶ ἀνάμεσα 'ς τοῖς ἐμορφιὲς ἀτίμητο ρουμπίνι.
Μὰ εἶσαι καὶ νέος θησαυρὸς καὶ ἀτίμητος διαμάντε,
Κορῶνα τοῦ βασιλειοῦ καὶ πουνέντε καὶ λεβάντε.
'Σ τὸ παραθύρι ἐπρόβαλε τὸ δροσερὸ πιτσοῦνι,
Μὰ τὸ φιλὶ τῆς γύρεψα, κ' εἶπε πῶς μοῦ τὸ δίνει.
Μὰ δές τηνε ποῦ πρόβαλε ὡσὰν τὴ περιστεροῦλα [1])
Καὶ μέσ' 'ς τὸν κόσμο ἔλαμψε σὰν ἥλιος τὴν ἡμέρα.

1) [Γρ. Περιστέρα — Σ. τ. Δ.]

Βουλγαρικὸν ᾆσμα περὶ τοῦ Μπολὲν Ντοϊτσίν [1])

Ὡς ἐν Ῥόδῳ ἐδεικνύοντο τὰ *κόκκαλα τοῦ Διγενῆ* κατὰ τὴν ῥοδίαν παράδοσιν (Λαογραφ. σ. 277-8), ὑπῆρχον καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς τὸ λεγόμενον *Μισὶρ τσαρσί*, πρὸ τῆς πυρκαϊᾶς, καθ' ἣν κατεστράφησαν τὰ *οὐζουμτζίδικα*. κόκκαλα τοῦ ἥρωος Μπολὲν Ντοϊτσὶν (τοῦ ἀσθενοῦς Ἀντώνη). Περὶ τούτου φέρεται μακρὸν βουλγαρικὸν ᾆσμα, οὗ τὴν ὑπόθεσιν συνοψίζομεν ἐν τοῖς ἑξῆς:

Ἔξωθεν τοῦ κήπου Μπεστσινὰρ ὑπάρχει γηραιὰ πλάτανος πλησίον δὲ ταύτης λέγεται ὅτι ἔχει ταφῇ τὸ σῶμα τοῦ ὑπὸ τοῦ Μπολὲν Ντοϊτσὶν φονευθέντος Ἀράπη, τοῦ κακοῦ δαίμονος τῆς Θεσσαλονίκης. Οὗτος εἶχε γιγάντειον σῶμα. ἀγρίαν ψυχὴν καὶ κτηνώδεις ὀρέξεις. Ἔτρωγε πέντε φούρνους ψωμιὰ τὴν ἡμέραν, κατεβρόχθιζε ὁλόκληρον ἀγελάδα καὶ διεκόρευε μίαν παρθένον. Πάντα ταῦτα ὤφειλε νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὸν καθ' ἑκάστην ἡ Θεσσαλονίκη, ἂν δὲ καθυστέρει καὶ ἐπὶ μίαν μόνον ἡμέραν τὸν τεταγμένον φόρον, δειναὶ ἐπεκρέμαντο ἐπ' αὐτῆς συμφοραί. Σεισμοί, κατακλυσμοί, ἀστραπαί, βρονταί, φόνοι, πυρκαϊαὶ πάντα ἐξαπελύοντο κατ' αὐτῆς, μέχρις ὅτου ὁλόκληρος ἡ πόλις ἐξήρχετο ἵνα ζητήσῃ τὸ ἔλεος τοῦ μαινομένου Ἀράπη καὶ ὑποσχεθῇ αὐτῷ τὴν εἰς τὸ μέλλον τακτικὴν τῆς ὑποχρεώσεώς της ἐκπλήρωσιν. Τῶν παρθένων τὴν σειρὰν ὥριζεν ὁ κλῆρος.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τότε κατέκειτο κλινήρης ἐκ χρονίου νοσήματος ἀπὸ ἐννέα ἤδη ἐτῶν νέος τις ὀνόματι Ντοϊτσὶν (κατὰ νεωτέραν δὲ βουλγαρικὴν παραλλαγὴν τοῦ ᾄσματος, τὸν κατηράσθη ἡ μήτηρ του, διότι ἐτόλμησεν αὐτὸς τὸ τόσον δοξασμένο βουλγαρικὸ παλληκάρι νὰ μετρήσῃ τὸν ἑαυτόν του μὲ τὸν Μάρκον Μπότσαρην καὶ τὸν Μάρκον Κράλιε). Εἰς τὸν κόσμον δὲ τοῦτον εἶχε μίαν μόνην ἀδελφήν, ἥτις πρωΐαν τινα, ἐνῷ, κατὰ τὸ σύνηθες ἐσάρωνε τὴν αὐλήν, ἔκλαιε. Ἐρωτηθεῖσα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ της εἶπεν ὅτι εἶναι ἡ σειρά της νὰ πηγαίνῃ εἰς τὸν Ἀράπην. Ἀφ' οὗ τὴν ἐπαρηγόρησε τῆς εἶπε «νὰ πηγαίνῃ 'ς τὸ τσαρσὶ καὶ νὰ πάρῃ ἀπὸ τὸν Ἑβραῖον ἐννέα τόπια παννὶ» μὲ τὸ ὁποῖον νὰ τὸν περιτυλίξῃ ἐπὶ τοῦ ἵππου γιὰ νὰ στυλωθῇ, νὰ ξεκρεμάσῃ τὰ παλαιά του οἰκογενειακὰ ἅρματα καὶ νὰ πάρῃ ἔκ τινος παρὰ τὴν καμάραν φίλου του Τούρκου τὸν λευκὸν ἵππον. Μετ' ὀλίγον δὲ ἀφ' οὗ ἡ ἀδελφή του ἐξετέλεσε τὰς παραγγελίας του, ὁ Ντοϊτσὶν ἀντιπαρετάχθη πρὸς τὸν Ἀράπην. Οὗτος δὲ θεωρήσας κατ' ἀρχὰς τὸ πρᾶγμα γελοῖον, περιεφρόνησε τὸν ἀντίπαλόν του, ἀλλ' ἔπειτα θυμωθεὶς ἥρπασε μάχαιραν καὶ ὥρμησε νὰ φονεύσῃ αὐτόν. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἀρκετὴν ὥραν, τέλος δὲ ὁ Ἀράπης ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ντοϊτσίν. Τότε οὗτος τὸν ἥρπασε καὶ τὸν ἔμπηξε εἰς τὴν γῆν παρὰ τὴν ῥίζαν τῆς πλατάνου, ἀλλὰ δὲν εἰσῆλθεν ὅλον τὸ σῶμα.

1) [Ἐν βουλγαρικῷ ᾄσματι τῆς συλλογῆς Dozon (Chansons populaires buglares ἀρ. 40 σ. 68 κέ.) ὁ *Μπολὲν Γέργι* (ὁ ἀνήμπορος Γιώργης) ἐπὶ ἐννέα ἔτη κατάκοιτος ἕνεκα τῶν πληγῶν του, δέχεται μετὰ δυσθυμίας τὴν αἴτησιν τῆς συζύγου του νὰ νυμφευθῇ ἄλλον ἄνδρα, διότι αὐτὸς εἶναι τόσα χρόνια ἄρρωστος. ἀλλ' εὐθὺς ἔπειτα, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του ἱππεύει τὸν μαῦρον του, παίρνει τὸ σπαθί του, καὶ πρῶτον μὲν φονεύει τὸν πεταλωτὴν ποῦ δὲν τοῦ ἐπετάλωσε τὸν μαῦρον, ὕστερον δὲ τὸν ὁπλοποιὸν ποῦ δὲν τοῦ ἀκόνισε τὸ σπαθί του καὶ τελευταίαν τὴν ἄπιστον σύζυγόν του. Ὁ Dozon (σ. 213) παρατηρεῖ ὅτι τὸ ᾆσμα τοῦτο εἶναι μίμησις ἢ παραλλαγὴ ἄλλου ὡραίου σερβικοῦ ᾄσματος τοῦ Μπολὲν Ντοιτσίν, ὅπερ ὁ Βούλγαρος διασκευαστὴς ἐχάλασε ὑποκαταστήσας ἀδεξίως δεύτερον γάμον τῆς γυναικὸς τοῦ ἀσθενοῦς εἰς τὸν φιλόπατριν ἆθλον, ὃν ἐκτελῶν ἀπέθανεν ὁ Ντοϊτσίν.—[Σ. τ. Δ.]

Ἡ ἀδελφή του ἐζήτησε τὸ ξίφος διὰ ν' ἀποκόψη τὴν κεφαλήν, ἀλλ' ὁ Ντοϊτσὶν ἀπέκοψε καὶ τὸ ὀλίγον μέρος τοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον μετὰ τῆς κεφαλῆς εἶχε μείνη ἔξω τῆς γῆς, μετὰ τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο κτύπημα ἀπέθανε καὶ ὁ Μπολιὲν Ντοϊτσὶν ἐκ τῆς κοπώσεως. Ὡς τάφος δὲ αὐτοῦ μαρτυρεῖται ὅτι εἶναι τὸ παρὰ τὴν Γιαλοῦ καπού ὀθωμανικὸν προσκυνητήριον[1]).

Πλὴν δὲ τῶν ὀστῶν τοῦ Ντοϊτσὶν καὶ τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἀράπη ἄλλοι μὲν λέγουσιν ὅτι ἐκρατοῦντο εἴς τι μέρος τοῦ τείχους παρὰ τὴν πύλην τῆς Καλαμαριᾶς, ἄλλοι δὲ λέγουσιν ὅτι τὰ ἄνωθεν τῶν ὀθωμανικῶν λουτρῶν ὑπάρχοντα τεμάχια ὀστῶν εἶναι τοῦ Ἀράπη.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ.

ΧΡ. Γ. ΓΟΥΓΟΥΣΗΣ

Τὰ αἰνίγματα ἐν Σίφνῳ.

Τὰ αἰνίγματα ἢ νοιώσματα λεγόμενα ἀλλαχοῦ, ἐν Σίφνῳ λέγονται ἐκφραστικώτατα *χώσματα*, ὡς εἰ προὔκειτο περὶ κεχωσμένων πραγμάτων, ὧν ζητεῖται ἡ εὕρεσις. Καὶ μήπως τοῦτο δὲν γίνεται ἐν τῇ προτάσει τῶν αἰνιγμάτων: Γνωρίζετε δὲ τί λέγουν, ὅταν μετὰ πολλὴν ὥραν δὲν κατορθοῦται ἡ εὕρεσις τοῦ σημαινομένου τῶν αἰνιγμάτων; Ἐρωτᾷ ὁ προβάλλων ταῦτα «*Νὰ τὸ πάρ' ὁ ποταμός;*» = Νὰ τὸ πῶ; ἢ «*Ἂς τὸ πάρῃ ὁ ποταμός*» = ἂς τὸ πῶ.

Ἐν Πειραιεῖ 10 Νοεμβρίου 1909.

Ι. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

Μῦθοι

1. *(Πατρῶν καὶ Αἰγίου).* Μιὰ φορὰ 'ς ἕνα χωριὸ ἐπιάσανε μιὰ ἀλπού 'ς τὸ δόκανο καὶ τὴν ἐγδάρανε ζωντανή. Ὕστερα τὴν ἐρωτήσανε· «Πῶς περνᾷς, κυρὰ Μαργιά; — Ἀπὸ τὸ σώγαμπρο καλύτερα,» ἀπάντησε ἡ ἀλπού.

2. *(Ὁμοίως).* Μιὰ φορὰ ἐρωτήσανε μιὰ ἀλπού· «Τί νέα ξέρεις, κυρὰ Μαργιά; — Τὸ φετεινὸ χινόπωρο θὰ γίνουν πολλὰ κοττόπουλα,» ἀποκρίθηκε. «Καὶ ποῦ τὸ ξέρεις;» τὴν ἐρωτήσανε. «Τὸ ξέρω γιατὶ τὰ κάνει χάζι[2]) ἡ κοιλιά μου,» ἀπάντησε ἡ ἀλπού.

3. *(Ὁμοίως).* Μιὰ φορὰ μιὰ ἀλπού εἶδε ἕναν δραγάτη, ὅπου ἔθαφτε 'ς τὴ γῆ ἕνα δόκανο καὶ τὸν ἐρώτησε τί κάνει ἐκεῖ. Ἐκεῖνος τῆς ἀποκρίθηκε· «Θάφτω ἕνα παιδάκι. — Καὶ γιατὶ δὲν κλαῖς;» τοῦ λέγει ἡ ἀλπού. «'Σ τὸ χωριό μου τὴν ἄλλη μέρα κλαῖνε,» εἶπε ὁ δραγάτης. Ἡ ἀλπού τὴ νύχτα ἐπῆε νὰ φάῃ τὸ παιδὶ κ' ἐπιάστηκε 'ς τὸ δόκανο. Ὄντας ἐπῆγε τὴν αὐγὴ ὁ δραγάτης καὶ τὴν ηὗρε πιασμένη «Τώρα κλαῖνε, τῆς λέει, κυρὰ Μαργιά.» Ἡ ἀλπού τοῦ λέει· «Ὁ

1) Τὸ ᾆσμα τοῦτο, διασκευασθὲν ὑπὸ Βουλγάρων λογίων, ὅπως προσαρμοσθῇ πρὸς πολιτικοὺς σκοπούς, ἐξετυπώθη εἰς φυλλάδιον καὶ ᾄδεται εἰς τὰ σχολεῖα. Ἡ ἀνωτέρω περίληψις δὲν ἔγινεν ἐκ τοῦ φυλλαδίου τούτου, ἀλλ' ἐκ δύο παραλλαγῶν, ἃς ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ συνέλεξα.

2) Τὰ ὀρέγεται.

μακαρίτης ὁ πατέρας σου, ὄντας ἔπιανε 'ς τὸ δόκανο ἀπὸ ἐμᾶς τὰ ζουδερικά, ἔπαιρνε μιὰ βεργοῦλα καὶ μᾶς ἔδινε δυὸ τρεῖς ἀπὸ πίσω καὶ μᾶς ἀπόλαγε.— Ἔτσι θὰ κάμω κ' ἐγώ,» τῆς λέει ὁ δραγάτης. Καὶ ἀνεβαίνει 'ς ἕνα δέντρο καὶ κόβει ἕνα κοντόξυλο γερό, καὶ κατεβαίνει καὶ τὴν ἀρχινάει ἀπ' τὸ κεφάλι, νὰ καὶ τούτη, νὰ κ' ἐκείνη, ὅσο ποῦ τὴν ἐξεμπέρδεψε. Σίντας ἐκόντευε νὰ ψοφήσῃ, τοῦ λέει· «Κι' ὁ σκατόψυχος ὁ πατέρας σου τὰ ἴδια ἔκανε, καὶ σὺ τὰ ἴδια κάνεις.»

4. *(Ζακύνθου)* Μιὰ φορὰ ἕνας ποντικὸς ἀπὸ τὴν ἐξοχὴ καὶ τὰ χωράφια ἐπῆγε μέσα 'ς τὴ χώρα, καὶ 'ς ἕνα μπακάλικο ηὗρε ἕναν ἄλλο ποντικὸ καλοθρεμμένο Ἀφοῦ ἐγνωριστήκανε, τὸν ἐπῆρε ὁ καμπήσιος τὸ χωραΐτη κ' ἐπήγανε περίπατο 'ς τὴν ἐξοχὴ καὶ τοῦ ἔδειξε καὶ τὴν τροῦπα του. «Καὶ πῶς περνᾷς;» τοῦ λέει ὁ χωραΐτης. «Πῶς νὰ τὰ περάσω,» τοῦ λέει ὁ καμπήσιος, «πότε ἐλιαῖς, πότε ῥίζαις, πότε κανένα μπουκοῦνι ψωμὶ ποῦ κλεύω ἀπὸ τς ἐργάταις ποῦ δουλεύουνε· αὐτὴ εἶναι ἡ θροφή μου. — Πάμε τώρα μέσα νὰ ἰδῇς πῶς περνάου ἐγώ,» τοῦ λέει ὁ χωραΐτης. Καὶ τὸν πῆρε κ' ἐπήγανε 'ς τὸ μπακάλικο, καὶ τοῦ ἔδωσε κ' ἔφαγε τυρί, βούτυρο, χοιρομέρι καὶ ἄλλα πολλά. «Τώρα, τοῦ λέει, ποῦ ἐγνωριστήκαμε, νἄρχεσαι ὅποτε θέλῃς, νὰ καλοπερνᾷς » Ἔφυγε ὁ καμπήσιος κ' ἐπῆγε 'ς τὴν ἐξοχή. Τὴν ἄλλη μέρα ἐπῆγε νὰ ξανάβρῃ τὸ φίλο του, καὶ ἅμα μπῆκε, τὸν βλέπει ποῦ τὸν εἶχε πιασμένο τὸ δόκανο ἀπὸ τὴ μέση, καὶ ἤτανε ὁ κῶλος του πεταμένος ὄξω. «Κάλλιο. τοῦ λέει, φίλε μου, ἐλιόκουκκο καὶ ῥίζαις καὶ νά ναι ὁ κῶλος μου μέσα, πάρα τυρὶ καὶ βούτυρο καὶ νά ναι ὁ κῶλος μου ὄξω.»

Ἐν Πάτραις.

Χ. Π ΚΟΡΥΛΛΟΣ

[Πάντες οἱ ἀνωτέρω μῦθοι φέρονται ἐν ἐπιτομῇ καὶ ὡς παροιμίαι. Ὁ 1 ἐν ταῖς ἐμαῖς Παροιμίαις (ἀνέκδ. μέρος), λ. σώγαμπρος 1. 3 πρβλ. καὶ 2.— Ὁ 2 ἐν Παροιμ. τ. Α' σ. 178 λ. ἀγαπῶ 24, βλ. καὶ ἀρ. 57 σ. 196, ἀρ. 30 σ. 179.— Ὁ 3 ἐν Παροιμ. τ. Β' σ. 636 λ. αὔριο 4.— Ὁ 4 ἐν Παροιμ. λ. κάλλιο ἀρ. 3. 4. 5. 9. Αἱ παραλλαγαὶ τῆς παροιμίας εἶναι: καρπαθία *(Βενιζέλου* σ. 129, 187)· χιακή: «Κάλια ξυλοκέρατα καὶ μέσα κῶλος, παρὰ μυζήθρα καὶ τυρὶ καὶ ὄξω ὁ κῶλος·» κρητικὴ τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης: «Κάλλια χαροῦπι καὶ μέσα κῶλος, παρὰ τυρὶ καὶ ὄξω κῶλος»· καὶ λιβισιακή: «Παρὰ τυρουμύζηθρουν κι' ὄξου κώλους, κάλλια λιόκουννα καὶ μέσα κώλους.» Οἱ μῦθοι ἐξ ὧν αἱ παροιμίαι αὗται συνεπτύχθησαν, μικρὸν παραλλάσσουσι τοῦ ζακυνθίου. Πάντες δ' εἶναι παραλλαγαὶ τοῦ αἰσωπείου μύθου τοῦ ἀρουραίου καὶ τοῦ ἀστικοῦ μυὸς (Αἰσώπ. 297. 297 β. Βαβρ. 108. Λακτυλ. ἔπη 10=Crusius, Βαβρ. σ. 217=*Σουίδ.* λ. ἑταιρεία. Διασκευὴ ὑπὸ Lafontaine, Fables I, 9). Παραλλαγὴ πελοποννησιακὴ τοῦ μύθου ἐδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ *Μ. Δελέκου*, Ἐπιδόρπιον σ. 289-290. Ἐν ταύτῃ ἡ ἐπιφώνησις τοῦ ἀρουραίου ποντικοῦ ἰδόντος σπαρασσόμενον ὑπὸ τῆς γάτας τὸν φίλον του, ἔχει οὕτω: «Κάλλιο βελάνια καὶ μέσα τἄντερα, πέρι βούτυρο, λάδια καὶ μέλια καὶ ὄξω τἄντερα«. — Ὡς πρὸς τὴν φράσιν «ὁ κῶλος σου ὄξω» βλ. Διήγησιν παιδιόφραστον τῶν τετραπόδων σ. 148 (πρβλ. στ. 292) σ. 146 Wagner, ὅπου ὁ γάτος λέγει εἰς τὸν ποντικόν: «νά σφιξα τὸ κεφάλι σου, ὁ κῶλος σου νὰ βγῆκεν » Σ. τ. Δ.].

Σωζοπολιτικαὶ παροιμίαι εἰλημμέναι ἐκ δημοτικῶν ᾀσμάτων.

1. *'Στὰ σκοτεινὰ dὴν ἔλουγε, 'ς τὰστρὶ dήνε χτενίζει.*
(Ἐκ τοῦ Σωζοπολιτικοῦ ᾄσματος ΚΗ' στ. 3, ἀνωτέρω σ. 610).
2. *Πουλάκια εἶναι κι' ἂς κελαγδοῦν, πουλάκια εἶναι κι' ἂς λένε.*
(Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ᾄσματος στ. 38).
3. *Τῆς Τρίχας τὸ γιοφύρι.*
Παρομοίωσις, ἐπὶ δυσβάτου καὶ ἀποκρήμνου στενωποῦ. Βλ. ᾆσμα ΜΘ' σ. 630.
4. *'Εδῶ ποῦ μπῆκες, 'Ρήγα γιέ, δὲν εἶναι γιὰ νὰ ξέβῃς.*
(Ἐκ τοῦ ΚΕ' ᾄσματος στ. 33).
5. *Φάγε καὶ σύ, καλὸ πουλί, 'π' ἀdρειωμένες πλάτες.*
(Ἐκ τοῦ ΜΔ' ᾄσματος στ. 23. Ο϶' στ 21).
6. *Βουλιοῦμαι νὰ ξενιτευτῶ, βουλιοῦμαι νὰ παγαίνω.*
(Ἐκ τοῦ ΝΕ' 2).
7. *Νὰ πάγω πίσου dρέπουμαι, νὰ πάγω μπρὸς φοβοῦμαι*
(Ἐκ τοῦ ΙΔ' 22).
8. *Τῆς 'Αλεξάντρας τὰ βουνά, τὰ πυκνοφυτεμένα.*
(Ἐκ τοῦ ΚΖ' 14. Βλ. Λαογραφ. σ. 187).
9. *Σὰν dὸμ πουγκί μου σύdροφο, σὰ dὸ σπαθί μου φίλο*
(Ἐκ τοῦ ΞΗ' 3).
10. *Ποῦ ναι τὰ μίλλια περισσὰ καὶ δὲ μπορῶ νὰ δράμω.*
(Ἐκ τοῦ Ξ' 9).
11. *Οὖλο τὸ σαραdάμερο κόρη δαχτάνι πλέκει.*
(Ἐκ τοῦ ΞΖ' 2).
12. *Τάχα δὲν ἤμουν κ' ἐγὼ νιός, δὲν ἤμουν παλληκάρι;*
(Ἐκ τοῦ ΟΖ' 4).

'Εν Σωζοπόλει

Κ. Δ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΙΔΗΣ

Δύο δημώδεις παροιμίαι.

Ἐν τῷ δήμῳ 'Αλαγονίας τῆς Μεσσηνίας λέγεται μεταξὺ τῶν κατοίκων προκειμένου ἐκδηλώσεως ἐξαναγκασμοῦ τὸ δημῶδες: «Πίσκοπος κρεμάμενος ἔγραφε κι' ἀπόγραφε». Τὸ ῥητὸν τούτου προέρχεται ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἐπισκόπου Δαμαλῶν 'Ιακώβου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅστις ἐξαναγκασθεὶς νὰ γράψῃ πρὸς τοὺς Ἕλληνας τοῦ Ναυπλίου ἵνα μὴ βοηθῶσι τοὺς Ἑνετοὺς προέταξε τὸ ἄνω ῥητόν. Ὁ ἐπίσκοπος 'Ιάκωβος

φαίνεται ὅτι ἠσχολεῖτο εἰς τὴν δημώδη στοιχουργίαν, διότι ἵνα ἐκδηλώση τὰς βασάνους τῆς αἰχμαλωσίας ἔψαλε «Πίσκοπε τοῦ Δαμαλᾶ, χωρὶς νοῦ δίχως μυαλά, τὰ λιανὰ δὲν ἤθελες τὰ μεγάλα γύρευες, γύρνα τὸ χερόμυλον, κούνα τ' ἀραπόπουλο», ὅπερ παρὰ τῷ λαῷ μέχρι σήμερον λέγεται μέχρι τῆς λέξεως «γύρευες» πρὸς ἐκδήλωσιν πλεονεξίας τινός (Πρβλ *Μ. Γ. Λαμπρινίδου*, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Δαμαλᾶ, ἐν *Σκόκου*, Ἐθνικῷ Ἡμερολογίῳ 1910 σ 361).

ΙΕΖΕΚΙΗΛ ΒΕΛΑΝΙΔΙΩΤΗΣ
Ἀρχιμανδρίτης

Ἡ παροιμία «Πίσκοπος κρεμάμενος ἔγραφε κι' ἀπόγραφε» δὲν ἐπιχωριάζει ἐν Ἀλαγονίᾳ μόνον, ἀλλ' εἶναι ἐν χρήσει καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Μεσσηνίᾳ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος[1]). Φέρεται δὲ καὶ ὑπὸ τοὺς τύπους: «Ὁ παπᾶς κρεμάμενος κτλ[2])», καὶ «Πίσκοπος δερνάμενος ἔγραφε κι' ἀπόγραφε»[3]). Διάφορον δ' ἔννοιαν ἔχει ἡ παραλλαγὴ ταύτης: «Ἀδειανὸς καλόγερος ἔγραφε κι' ἀπέγραφε»[4]). Τῶν ἄλλων παραλλαγῶν ἡ ἔννοια εἶναι ἡ αὐτὴ περίπου καὶ ἡ τοῦ γνωμικοῦ τοῦ Σοφοκλέους παρὰ Στοβαίῳ Ἀνθολ. ΞΒ', 30.

Δὲν προέρχεται δ' ἡ παροιμία ἐξ ἐπισκόπου τινὸς τῶν Δαμαλῶν κατὰ τὸ 1715 αἰχμαλωτισθέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλ' εἶναι πολλῷ παλαιοτέρα. Παλαιοτέρα καὶ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὅτε ὁ Μιχαὴλ Βαλσαμών, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἄκων καὶ βιαζόμενος ὑπέγραψε τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου μνημονεύει τὴν παροιμίαν, ἣν καλεῖ κοινὸν μῦθον: «Συνέβη δὲ παθεῖν ἡμᾶς τὰς ἀπειλὰς πεφρικότας, ὅπερ ὁ κοινός φησι μῦθος, *Ἐπίσκοπος κρεμάμενος ὑπέγραψεν.*»[5])

Ἡ ἑτέρα παροιμία περὶ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Δαμαλᾶ εἶναι πανελλήνιος, πλείστας δὲ παραλλαγὰς ταύτης ἐδημοσίευσα ἐν Παροιμίαις τ. Δ' σ. 259 κέ. ὧν τινες ἐλλιπέστεραι, ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ πανοσιωτάτου ἀρχιμανδρίτου κ. Ἰεζεκιὴλ Βελανιδιώτου μνημονευομένη, ἄλλαι δὲ ἄρτιαι. Ἐν τῇ συλλογῇ μου ἐκείνῃ, ἀναφέρων καὶ τοὺς συναφεῖς πρὸς τὴν παροιμίαν μύθους, παρετήρησα ὅτι «ἡ διάδοσις τῆς παροιμίας ἀνὰ πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀπὸ τῆς Κερκύρας μέχρι τῆς Καππαδοκίας, ἐλέγχει τὴν παλαιότητα αὐτῆς» Ἀλλ' ὁ κ. Μ. Λαμπρυνίδης ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευομένῃ πραγματείᾳ αὐτοῦ, μὴ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα, λέγει ὅτι ἐπλάσθη μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1715 αἰχμαλωσίαν τοῦ ἐπισκόπου Δαμαλῶν καὶ Πεδιάδος Ἰακώβου, εἰς ἣν καὶ ἀναφέρεται. Ἀφηγεῖται δ' ὡς ἑξῆς τὰ κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἐπισκόπου Κατὰ τὴν πολιορκίαν ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατεχομένου Ναυπλίου, ὁ ὀθωμανικὸς στόλος συνωδεύετο καὶ ὑπὸ μεγάλου ἀριθμοῦ πειρατικῶν πλοίων τοῦ Ἀλγερίου· εἷς δὲ πειρατὴς Ἀλγερῖνος παραπλέων τὴν παραλιακὴν ἀκτὴν τῆς ἀρχαιας Τροιζῆνος (Δαμαλᾶ) «διέκρινε μικρὸν ἁλιευτικὸν ἀκάτιον, ὅπερ εἴτε ἐξ ἀντιπνοίας ἢ μᾶλλον πρὸς ἀφθονωτέραν ἁλιείαν ἰχθύων εἶχεν ἀπομα-

1) Βλ. *Πολίτου*, Παροιμ. (ἀνέκδ. λ. κρεμῶ 25.
2) Αὐτ. ἀρ. 24
3) Αὐτ. τ. Δ' σ. 349 λ. δέρνω 33.
4) Αὐτ. τ. Α' σ. 292 λ. ἀδειανός 3.
5) Παρὰ *Λ. Ἀλλατίῳ*, De Ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione, Colloniae Agripp 1648 σ. 923. (Ἀντὶ τοῦ πεφρικότας παρ' Ἀλλατίῳ πεφρικότες).

κρυνθῇ τῆς ἀκτῆς. Ἐπὶ τοῦ ἀκατίου τούτου ἡλίευεν ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Δαμαλᾶ, ὅστις ἀγνοῶν τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχεν ἐκ τῶν πειρατῶν, εἶχεν ἀναχθῇ εἰς βαθύτερα ὕδατα πρὸς ἄγραν μεγαλυτέρων ἰχθύων». Ὁ Ἀλγερῖνος πειρατὴς ᾐχμαλώτισε τὸν ἐπισκοπον καὶ παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ναυπλίου ναυλοχοῦντα Καπετὰν πασᾶν, ὅστις τὸν ὑπεχρέωσε νὰ γράψῃ πρὸς τοὺς ἐγκεκλεισμένους ἐν Ναυπλίῳ Ἕλληνας νὰ μὴ παρέχωσι βοήθειαν εἰς τοὺς ἀλλοδόξους Ἐνετούς. Ἀπειλούμενος δι' ἀγχόνης ἐξετέλεσεν ὁ ἐπίσκοπος τὴν ἐπιταγὴν τοῦ πασᾶ, ἀλλ' ὅπως ἐννοήσωσιν οἱ ὁμογενεῖς αὐτοῦ ὅτι ταῦτα συμβουλεύει ὑπείκων εἰς τὴν βίαν, προσέθηκεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἐν ὑστερογράφῳ τὸ «Πίσκοπος κρεμάμενος ἔγραφε κι' ἀπόγραφε». Ἀλλ' ἀποκαλύψας τὸ πονηρὸν σημείωμα ὁ Καπετὰν-πασᾶς διέταξε νὰ μαστιγώσωσι τὸν ἐπίσκοπον καὶ εἶτα παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ αἰχμαλωτίσαντος αὐτὸν Ἀλγερίνου πειρατοῦ. Οὗτος δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ναυπλίου, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλγέριον μετὰ τοῦ αἰχμαλώτου ἐπισκόπου, εἰς ὃν ἡ τοῦ πειρατοῦ σύζυγος ἐπέβαλλεν ἐπιπονώτατα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐξετέλει ὑπᾴδων τοὺς διεκτραγῳδοῦντας τὰ παθήματά του στίχους.

Ταῦτα ἀφηγεῖται ὁ κ. Λαμπρυνίδης, ἀκολουθῶν παράδοσιν, ἣν ὡς μ' ἐπληροφόρησεν, ἐρωτήσαντα αὐτὸν περὶ τῶν πηγῶν, ἤκουσεν ἐν Δαμαλᾶ πρὸ εἰκοσιπενταετίας· τὸ δ' ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου προσέθεσεν αὐτὸς εἰκάσας ὅτι Ἰάκωβος θὰ ἐλέγετο ὁ κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου τῷ 1715 ἐπίσκοπος Δαμαλῶν, διότι ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Μαρίνης πρὸ τοῦ χωρίου Λιγουριοῦ ὀνόμαζει Ἰάκωβον τὸν κατὰ τὸ 1713 ἐπίσκοπον Δαμαλῶν καὶ Πεδιάδων[1]). Ἡ παράδοσις πολλὰς ἔχει ἀπιθανότητας καὶ πολλὰ κενά. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου πᾶσα ἡ ὕπαιθρος χώρα κατείχετο ὑπὸ τῶν Τούρκων, δὲν ἐξηγεῖται δὲ διατὶ ὁ ἐπίσκοπος ᾐχμαλωτίσθη, ἐπειδὴ ἀνήχθη εἰς τὸ πέλαγος, ἀπομακρυνθεὶς τῆς ἀκτῆς, ἐνῷ καὶ ἐν τῇ ἕδρᾳ του μένων διετέλει πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων. Καὶ ὁ λόγος τῆς παραδόσεως τοῦ ἐπισκόπου εἰς τὸν καπετὰν πασᾶν, καὶ τῆς ἀποδόσεως εἰς τὸν πειρατὴν δὲν διαφαίνεται ἐν τῇ ἀφηγήσει ταύτῃ. Πάντα ταῦτα πείθουσιν, ὅτι ἡ παράδοσις ἣν ἤκουσεν ὁ κ. Λαμπρυνίδης, εἶναι κατασκεύασμα μεταγενέστερον τινὸς τῶν ἐπιχωρίων, ζητήσαντος νὰ συνάψῃ τὸν λόγον περὶ τοῦ τιμωρηθέντος διὰ τὴν ἀπληστίαν του ἐπισκόπου τοῦ Δαμαλᾶ πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς ἐκπολιορκήσεως τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τῶν Τούρκων, γνωστὰ εἰς τὸν λαὸν ἐκ τοῦ στιχουργήματος περὶ συμφορᾶς καὶ αἰχμαλωσίας τοῦ Μορέως τοῦ Μάνθου Ἰωάννου.

Ἡ γνησία καὶ ἀδιάφθορος διατύπωσις τοῦ μύθου, ἐξ οὗ συνεπτύχθη ἡ παροιμία, εἶναι ἐκείνη, ἣν ἤκουσεν ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς Chandler τῷ 1765 ἐν αὐτῇ τῇ ἕδρᾳ τῆς ἐπισκοπῆς Δαμαλῶν. Εἰς τὸν ἐπίσκοπον προσέφεράν ποτε δῶρον ἰχθῦς, τοὺς ὁποίους οὗτος ἰδὼν μικροὺς δυσηρεστήθη, ἐλπίζων δ' ὅτι θὰ εὕρῃ μεγαλυτέρους, ἀπεφάσισε νὰ δοκιμάσῃ· ἀλλὰ τὸ πλοῖον συνελήφθη ὑπὸ *Βαρβαρίνων* (ὄχι Ἀλγερίνων) πειρατῶν· αἰχμαλωτίσαντες οὗτοι αὐτόν, τὸν ἠνάγ-

1) Τῷ 1710 ἐπίσκοπος Δαμαλῶν ἦτο ὁ Θεοφύλακτος, κατ' ἄλλην ἐπιγραφὴν ἐκκλησίας τῆς Πιάδας (*Ἀντ. Μηλιαράκη*, Γεωγραφία τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας σ. 80). Ἄλλην τινὰ μαρτυρίαν δὲν ἔχομεν ὅτι καὶ κατὰ τὸ 1715 ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἐπίσκοπος ὁ Ἰάκωβος.

κασαν νὰ ἀλέθῃ σῖτον καὶ ταὐτοχρόνως νὰ λικνίζῃ ἓν βρέφος. Ἐκίνησεν ὅμως εἰς συμπάθειαν τὸν κύριόν του, ᾄδων στίχους τινάς, οὓς αὐτὸς ἐποίησε, μὴ ἔχοντας ποιητικὴν ἀξίαν, ἀλλ' ἐκφράζοντας τὴν ἀσυνεσίαν του καὶ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῆς [1]).

Ἡ διατύπωσις αὕτη δὲν ἀναφέρει τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὑπόκειται ὁ μῦθος, οὐδὲ γεγονός τι γνωστόν, ἐξ οὗ ἠδυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν τὸν χρόνον. Ἂν δ' ἡ διήγησις ἦτο συναφὴς πρὸς τὴν μεγάλην συμφορὰν τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Μορέως, δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι μετὰ πεντήκοντα ἔτη οὐδὲν ἴχνος θὰ διέσῳζε γεγονότος, οὗ ἐπὶ μακρὸν ζωηρὰν διετήρουν τὴν ὀδυνηρὰν ἀνάμνησιν οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλως δ' ἔχομεν ἀσφαλὲς τεκμήριον, μαρτυροῦν ὅτι ἡ παροιμία εἶναι παλαιοτέρα τῆς ἁλώσεως τοῦ Ναυπλίου Ὁ σύγχρονος τῆς ἁλώσεως Ἰωαννίτης παροιμιογράφος Κατζιούλης (ἀποθανὼν τῷ 1730) ἀπεθησαύρισεν εἰς τὴν συλλογήν του ἀπὸ τοῦ στόματος συμπολιτῶν του συνοπτικωτάτην παραλλαγὴν τῆς παροιμίας [2]). Ὅπως δὲ παροιμία τις διαδοθῇ ἐκτὸς τοῦ τόπου, ὅπου παρήχθη, ἀπαιτεῖται μακρὸς χρόνος, καὶ μακρότερος ἔτι ὅπως συμπτυχθῇ εἰς συνοπτικὴν διατύπωσιν.

Ν. Γ. Π.

Οὐ φτουχὸς Ἄη Φίλιππας.

Ἐν Κεφαλοβρύσῳ τῆς Αἰτωλίας, ὅπου ὑπηρετῶ ὡς δημοδιδάσκαλος, ἤκουσα παρὰ τοῦ κουρέως Ἀθ. Παπαθανασοπούλου τὴν ἑξῆς παράδοσιν περὶ τοῦ ἁγίου Φιλίππου, οὗ τὴν μνήμην ἑορτάζει ἡ ἐκκλησία μας τὴν 14 Νοεμβρίου, ἡμέραν, ἐν ᾗ ὡς γνωστὸν παύει ἡ κρεοφαγία καὶ ἄρχεται ἡ τεσσαρακονθήμερος νηστεία πρὸ τῶν Χριστουγέννων.

Οὑ Ἄη Φίλιπας ἦταν γι.ουργός. Σὰ σήμερα τς δικατέσσιρις Νουιβριοῦ ἔκανι χουράφ' οὑ ἄ̤ιους οὕλ' τν ἡμέρα. Τοὺ βράδ' βράδ ἦρθ' ἀπ' τοὺ χουράφ' ἀπουσταμένους. Ἔδιοι τὰ βόιδια τ' 'ς τοὺ παχνὶ νὰ φάν, κι' αὐτὸς ἔκατσι νὰ ξαπουστάσ̤. Κεῖ π' καθέταν τ' λέει ἡ γ̤ναῖκα τ', πῶς οἱ χουργιανοὶ δὲν ἔχνι κριᾶς νὰ κάν'ν ἀπουκραῖς· ἦταν οὖλ̤ φτουχοί!

Τ' στιγμὴ σ̤κώνιτ' οὑ‿ἄη Φίλ̤ππας, πααίν' 'ς τοὺ παχνὶ κὶ παίρν' τοὺ καλύτιρου βόιδ' κὶ τοὺ σφάζ̤. Παίρν' ἕνα μαχαῖρ', λιανίζ' τοὺ κριᾶς, κὶ τοῦ μοίρασι τς χουριανοὺς νὰ κάν'νι οὖλ̤ ἀπουκραῖς. Ἀπόκριψ' οὑ κουσμάκ.ς κὶ σ̤χώρα̤ τὰ πιθαμένα τ' ἄη Φίλπα.

Ἔφαϊ κὶ οὑ‿ἄη Φίλπας κὶ κ̤μήθκι. Σ̤κώνιτι τοὺ προυί, πάει 'ς τοὺ παχνί, τὶ νὰ‿ἰδῇ! Θιοῦ πρόνοια ἦταν, βρίσκ̤ πίσου δυὸ βόιδια διμένα. Τοὺ ἕνα ἦταν καλύτιρου ἀπού κείνου ποῦ εἶχ̤ σφάξ̤. Τ' τό δουκ̤ οὑ θι.ὸς ἀκόμα τρανύτιρου!

Ἄμα πέθαν' ἄη Φίλπας ἅγιασι γιατ' ἦταν πουλὺ ἀγαθὸς ἄνθρουπους. Γι' αὐτὸ τοὺν ἄη Φίλ̤πα τοὺν γιουρτάζουμι τὴν ̤μέρα τς ἀπουκραῖς.

Ἀλλὰ οἱ γριαῖς λὲν πῶς οὑ‿ἄη Φίλ̤πας οὑ φτουχὸς ἀπόκριψι 'ς τοὺ χουράφ'.

ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ

[Ὁ μῦθος εἶναι πανελλήνιος. Παραλλαγὴν αὐτοῦ ἐδημοσίευσα ἐν Παροιμ τ. Α' σ 250, ὅπου ἀναφέρω καὶ ἄλλους τινὰς ὁμοίους.—Σ. τ. Δ.].

1) Βλ Παροιμ. τ. Δ' σ. 260.

2) Αὐτ. σ. 262.

Κυπριακαὶ παραδόσεις.

1

Τσ῾εῖ πάνω τσ῾εῖν τὸ βουνὸν ποῦ χωρεῖς ἦτουν ἑκατὸν σπίκια μιὰν φοράν, τσ῾αὶ γιὰ τοῦτον τὰ λαλοῦν Ἑκατό-σπικια· ἕναν πὸ τούντα ἑκατὸν ἔν γεμᾶτον χρουσάφιν, μὰ ἒν ἠξέρει κανένας ποιὸν εἶναι Λαλοῦν ποῦς μιὰν φορὰν τὸν χρόνον κάχε Πάσκαν, τὴν ὥραν μ'ποῦ λαλεῖ ὁ παπᾶς τὸν καλόλ-λοον ἀννοίουν οἱ πόρτες του, τσ῾αὶ πάλαι βαώννουν μανισ῾ές τους, ἅμα τελειώσῃ ὁ καλόλ-λοος.

Καληώρα του ποῦν' νὰ βρεχῇ τσειαμαὶ τσ῾εὶν τὴν ὥραν. Λαλοῦν πῶς μιὰν φορὰν ἐβρέχην ἕνας βοσκὸς τσ῾ειαμαὶ ξημερώματα τοῦ Πάσκα. Ἴσ῾α τσ῾εὶν τὴν ὥραν ποῦ φακκοῦσαν οἱ καμπάνες γιὰ τὸν καλόλ-λοον, ἀννοίξαν οἱ πόρτες μανισ῾ές τους, τσ῾ ἔφεξεν ὁ τόπος ποὺ τὸ πολλὺν χρουσάφιν ποῦ ταν μέσα. Ὁ βοσκὸς ποῦ τό εἶεν ἔπαχεν σὰν τὸν πελλόν. Ἐπῆεν μέσα τσ῾ ἐγέμωσεν τὴν βοῦρκαν τσ῾αὶ τοὺς κόρφους του, τσ῾ ἐξέην πάλαι ἔξω· ἀλλὰ ἐξήασεν τὴν ματσοῦκαν τσαὶ ξαναστράφην νὰ τὴν πιάῃ. Μὰ τσεὶν τὴν ὥραν ἐτέλειωσεν ὁ καλόλ-λοος, τσ῾ οἱ πόρτες ἐσφαλῶσαν μανισ῾ές τους μὲ τὸν βοσκὸν μέσα. Μέσα 'ς τὴν βοῦρκαν του ἐβρεχῆκαν δκυὸ ῥόβκια· μὲ τοῦντα δκυὸ ῥόβκια ποὺ μιὰν ῥῶβαν κάχε μέραν ἐπέρασεν ὡς τὸ ἄλλον Πάσκαν, ποῦ ἀννοίξαν οἱ πόρτες τσ῾ ἐξέβην. Μὰ τὸ πρωῒν ἅμα τσ῾ ἔδωσεν του ὁ ἥλιος ἔλυσεν σὰν τὸ τσερὶν ποῦ λειώννει 'ς τὸ λαμπρὸν· ἕναν χρόνον μὲ φῶς εἶεν, μὲ ἥλιον [1]).

2.

(Τὴν ἤκουσα ἐν Κώμῃ-Κκεπὶρ παρ' ἑνὸς γέροντος Στασῆ).

Μιὰν ἡμέραν ὁ γιὸς τῆς Ῥήαινας, ἕναν ἀντρειωμένον παλληκάριν, ἔπιασεν ἕναν βράχον νὰ τὸν σύρῃ γιὰ νὰ χαλάσῃ τὴν κάτω πόλιν τὲς Στητές· τσ῾εῖνα τὰ χαλάσματα τσ῾εῖ κάτω 'ς τὰ Γαλούνια ποῦ φορτώννουμεν τὸ τεράτσιν ἦταν πόλη μιὰν φοράν.

Εἰέν τον ἡ μάνα του τσ῾αὶ ἐκατάλαβεν εἶντα μ'ποῦ θελεν νὰ κάμῃ. Ἦρτεν τσ῾ ἔπιασεν τὸ σ῾έριν του· τσ῾αὶ ἀδυνάτησεν τὸ σ῾έριν του, τσ῾ ἔπεσεν του ὁ βράχος μέσα 'ς τὸν ποταμόν, γιατὶ ἒν ἔθελεν ἡ μάνα του νὰ χαλάσῃ τὴν πόλην.

Τσ῾ ἀπὸ τότες λέεται Πεντοάχτυλας· ἐβολλήσαν τὰ δαχτύλια του μέσα· τσ῾αὶ ὡς τὴν ὥραν φαίνουνται, γιὸν νὰ τὰ κάμαν ἐχτές. Τσ῾αὶ ζυμάριν ἂν ἦτουν γιὰ πηλὸς ἔνε θεν νὰ βκοῦν ἔτσι ὄμορφα. Γιὰ νὰ δοῦμεν τσ῾αὶ τσ῾εῖνος δύναμιν ποῦ τὴν εἶσ῾εν.

Λαλοῦσιν πῶς εἶσ῾εν ἔτσι ἀθρώπους τὸν τότε τσ῾αιρόν. Ἄτσ῾επις ἦταν πρὶν νὰ χτιστῇ ἡ Ἀμοχουστος, ὀξὰ ὕστερις ἒν ἠξέρουμεν.

Τὴν παράδοσιν ταύτην ἤκουσα καὶ ἀπὸ ἄλλους σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀντὶ ὅμως τοῦ γιοῦ τῆς Ῥήαινας, εἷς μοὶ εἶπεν ὁ «Διενῆς» καὶ ἄλλος ὁ «γράκος ὁ γιὸς τῆς γρακούνας». Ὡς κατοικίαν δὲ τῆς Ῥήαινας τσ῾αὶ τοῦ γιοῦ της δεικνύουσιν τὰ ἑκατὸν-σπίτια

[Παραδόσεις κυπριακὰς περὶ τῆς Ῥήγαινας βλ. εἰς τὰς ἐμὰς Παραδόσεις ἀρ. 68-80 σ. 41 κἑ. Περὶ σφενδονήσεως βράχων ὑπὸ ἀνδρειωμένων ἢ ὑπὸ τοῦ Διγενῆ βλ. αὐτ. ἀρ. 73 σ. 44 (παραλλαγὴν τῆς προκειμένης) ἀρ. 94. 112. 114. 118. Βλ. καὶ σ. 731-2. Περὶ τῆς ἐντυπώσεως τῶν ἰχνῶν τῶν δακτύλων ἐπὶ λίθων βλ. αὐτ. σ. 733-5. 903 — Σ. τ. Δ.]

1) [Βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις ἀρ. 68 σ. 41-2 — Σ. τ. Δ.]

3.

Ἦταν μέρα τ' Ἅη Σπυρίδωνα δοξάζω τον τσ'αὶ προσκ'υνῶ τον· οὖλλος ὁ κόσμος τσ'ειν τὴν ἡμέραν ἐπῆεν εἰς τὴν ἐκλησ'ίαν νὰ λουτουρκηχῇ, τσ'αὶ μανιχὰ ἕνας κουμπάρος μὲ τὴν κουμέραν ἐβκέην νὰ πάῃ 'ς τὴν Ἀμμόχουστον. Ἐς τὴν στράταν ἐκάτσαν λλίον νὰ ξηποσταχοῦν· τσ' ὕστερις ποὺ κάμποσα λόγια τους ἀγαπημένους ἀρκέψαν τσ'αὶ τὴν δουλειάν τους, τσ'αὶ πουπάνω 'ς τ' ὄρος ἡ ἐκκλησ'ία τ' Ἅη Σπυρίδωνα νὰ λουτουρκᾷ. Ἐν ἐβάσταξεν ὁ Ἅης Σπυρίδωνας τὴν παραξενιάν τους, τσ' ἔκαμέν τους τσ'αὶ τοὺς δκυὸ μιὰν παλλούραν· τσ'αὶ ὥς τωρὰ ἀκόμη φαίνουνται σὰν ἄθρωπος τσ'αὶ γεναῖκα. Ἐν νά ναι παραπάνω ποὺ σ'ίλια χρόνια ποῦ γίνην τοῦντο πρᾶμαν, τσ'αὶ ἓν ἠμπόρει κανένας νὰ κόψῃ οὔτε ἕναν κλωνὶν πουπάνω.

ΧΡ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ

Κυπριακαὶ ἐπῳδαί

Τὸ δῆμμαν τοῦ ἀλουποῦ.

«Ἅγιε Μάμα, τίμιε τιμιοφόρε ποῦ θέλησες νὰ κάμετε συμπεθθερκὰν μὲ τὸν Ἀλέξαντρον τσ'αὶ τὴν Ἀλεξαντρίναν του· ἔξεηκεν τσ'αὶ σώρεψεν σ'ίλιους ἄρνους τσ'αὶ σ'ίλιους ἔριφους τσ'αὶ τὸν κοῦκον πετεινόν· τσ' ἐφύαν του τσ' ἐπήασιν πάνω 'ς τ'ὄρος τῶν Ἑλαιῶν ναὗρουν μονὴν νὰ μείνουν. Τσ' ἐλίμπησεν τ' ἀλοῦπιν τὸ κατάσαρκον τῆς γῆς τὸ φλοκκονοῦριν τσ' ἔφαν τού τα, τσ'αὶ κλαίει τσ'αὶ θρηνίζεται. Ἔρασσεν τσ' ὁ δεσπότης μου ὁ Χριστὸς τσ'αὶ λέει του. «Εἰντά σ'εις, Ἅη Μάμα τίμιε τιμιοφόρε τσ'αὶ κλαίεις τσ'αὶ θρηνίζεσαι.» Ἐπολοήχην τσ' εἶπεν τού τα. Ἐθέλησα νὰ κάμω συμπεθερκάν κ.τ.λ. τρεῖς φορές. Τσ'αὶ τότε λαλεῖ του ὁ Χριστός. «Ἔπαρε λιμὶν σκουλλὶν ἀπὸ χειρὸς γεναίκας, τσ'αὶ πέ: δήννω ἀλουπούς, τοῦ ὄρου, τοῦ τραχόνου τοῦ ποταμοῦ, τοῦ γιαλοῦ, χηλυκούς, ἀρσενικοὺς 's τὲς 72 $^1/_2$ βλέβες τοῦ λαιμοῦ του νὰ μὲν ἔσ'ῃ ἐξουσίαν νὰ ντζίσῃ πά 's τὴν αἶγιαν τοῦ... δεῖνος. (Ἐπαναλαμβάνεται τρὶς τὸ δήννω ἀλουποὺς κ τ.λ. κάθε δὲ φορὰν δένει καὶ ἕναν κόμβον εἰς τὸ «τερτσ'έλλιν» τῆς θύρας), νὰ πάῃ πάνω 's τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τσ' ἔσ'ῃ νὰ φάῃ νὰ πιῇ τσ'αὶ νὰ πέσῃ νὰ τσ'υλιστῇ, τσ'αὶ νὰ κόψῃ τὸν θυμὸν τσ'αὶ τὴν ὀρκήν του.

Τὸ δῆμμαν τοῦ πόνου.

Ἤμουν παίδκιος ἀρχιπαίδκιος τσ'αὶ παιῢν τσ'αὶ παλληκάριν· ἐβουλήθηκα νὰ βλέπω βούδκια τσ'αὶ βουάλλες, τσ' ἐπῆρα τα κάτω 's τ'ὄρος τῶν Ἐλαιῶν νὰ τὰ βοσσ'ίσω, 's τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν νερὸν νὰ τὰ ποτίσω. Τσ' ἀππήησεν ὁ βοῦς μου ὁ καλλύττερος μὲς τὸ περβόλιν τῆς Μαγδαληνῆς. Θέλεις χόρτον ἔφαεν θέλεις χορτολείβαον, τσ' ἔππεσεν τσ'αὶ στρουχνίζεται τσ'αὶ ξαναστρουχνίζεται. Ἐστάθηκα τσ'αὶ γιὼ τσ'αὶ κλαίω τσ'αὶ φωνάζω τσ'αὶ τὸν Θεὸν δοξάζω. Ἔρασσεν τσ'ὁ δεσπότης μου ὁ Χριστός Εἰντά σ'εις παίδκιο τσ'αὶ κλαίεις τσ'αὶ φωνάζεις τσ'αὶ τὸν Θεὸν δοξάζεις τσ'αὶ τὸν θάνατόν σου κράζεις; Εἶπεν του τότες τοῦ Χριστοῦ. Ἤμουν παίδκιος κ.τ λ. Τότες λαλεῖ του ὁ Χριστός «Πήαινε, παίδκιο,

πάνω ’ς τ’ ὄρος τῶν ’Ελαιῶν» τσ᾿ ἔσ᾿ει τρία στεράτσ᾿ια μὲ τὸ μιαλλύττερον νὰ κόψῃς μὲ τὸ μιτσόττερον, νὰ κόψῃς τὸ μεσακόν, τσ᾿αὶ δὸς τοῦ βοῦ ’ς τὰ τσ᾿έρρατα, τσ᾿αὶ δὸς τοῦ βοῦ ’ς τὴν σ᾿ίμπην, τσ᾿αὶ δός του ’ς τὰ καπούλια, τσ᾿αὶ πέ του ἄνου νὰ πᾶς μὲ τὰ ταίρκα, τσ᾿αὶ σηκώννεται. ῾Ο Χριστὸς γιατρός.

῎Εβκαρμαν τοῦ φόου

᾿Εν Κύπρῳ ὅταν ἕνα παιδὶ διὰ κάποιον λόγον φοβηθῇ πολύ, φέρεται ὑπὸ τῶν γονέων του εἰς ὡρισμένους ἀνθρώπους τοῦ χωριοῦ, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν νὰ βγάλλουν τὸν φόβον αὐτόν. ᾿Απὸ μίαν τοιαύτην γυναῖκα ἤκουσα τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον γίνεται τὸ «ἔβκαρμαν τοῦ φόου».

Συνάζει, λέγει, διάφορα μαζιὰ καὶ ξηρὰ ξύλα ἀπὸ ἑπτὰ φραγμοὺς μονοστεφάνους, (δηλ. τὸ ἀνδρόγυνον, τὸ ὁποῖον ἔχει τὸν φραγμὸν νὰ εἶναι διὰ τοῦ πρώτου γάμου συνδεδεμένον) τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῆς προηγουμένης νυκτὸς ἐκθέτει εἰς τὰ ἄστρα. Πλησίον δὲ τῶν ξύλων θέτει καὶ ἓν πέταλον ζῴου καὶ περιττώματα γαϊδάρου *(κοτσιρογάουρα)*. Τὴν ἑπομένην δὲ τὸ πρωῒ κρατοῦσα τὸ παιδίον ἀπὸ τῆς χειρὸς λέγει τὰ ἑξῆς·

«Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ῞Αη Πνευμάτου. ᾿Εννιὰ μῆνες σ’ ἐβάσταν ἡ μάνα σου μὲ φόους μὲ τρόμους μέσ’ τὴν καρκιάν της, ἐννιὰ μῆνες ἐπολευτευρώθηκες μὲ φόους μὲ τρόμους» (ἐπαναλαμβάνεται τρίς). Κατόπιν δὲ ἀνάπτει φωτιὰν μὲ τὰ συναχθέντα ξύλα καὶ ἐπὶ τῆς φωτιᾶς θέτει ἕνα *σάτσ᾿ιν* (ἓν στρογγύλον ἔλασμα ἀπὸ τενεκέν, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται διὰ νὰ ψήνουν πίττες) καὶ ἐπ’ αὐτοῦ τὸ πέταλον, τὰ κοτσιρογάουρα καὶ ἅλας. Διατάσσει δὲ τὸ παιδίον νὰ πηδήσῃ τρεῖς φορὰς ἄνωθεν τῆς φωτιᾶς· μετὰ τοῦτο δὲ κρατοῦσα τὴν χεῖρα τοῦ παιδίου ἄνωθεν τοῦ σατσιοῦ χύνει νερὸν ἐπ’ αὐτῆς, οὕτως ὥστε χυνόμενον νὰ πίπτῃ ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ σατσιοῦ. ᾿Εὰν δὲ εἶναι ἄνθρωπος ἢ ἄλλο ζῷον, τὸ ὁποῖον ἐπροξένησε τὸν φόβον, σχηματίζεται ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σατσιοῦ, καὶ οὕτω τὸ παιδίον ἀπαλλάσσεται ἐντελῶς τοῦ φόβου.

Σταφυλίτης.

«᾿Εσηκώχηκα ποὺ τὸ πορνόν· πρῶτον ἄστρον ἐγεννήθην· πρῶτος μὲ εἶδες πρῶτος σὲ εἶα. Σταφυλίτη, μαβυλίτη εἴσαστην ἑφτὰ ἀδέρκια, ποὺ ἑφτὰ ἕξη, ποὺ τὰ ἕξη πέντε νὰ μείνετε. Σταφυλίτη, μαβυλίτη τσ᾿ ἀδερφὲ τοῦ Χάροντα· εἴσαστιν πέντε ἀδέρκια, ποὺ τὰ πέντε τέσσερα, ποὺ τὰ τέσσερα τρία, ποὺ τὰ τρία δκυό. Σταφυλίτη μαβυλίτη τσ᾿ ἀδερφὲ τοῦ Χάροντα, ποὺ τὰ δκυὸ ἕναν, τσ᾿αὶ ποὺ τὸ ἕναν μὲ ἕναν».

᾿Εγιὼ τὰ λόγια τσ᾿ ὁ Θεὸς γιατρός.

Τὸ πιτταροῦιν.

(Μαντεία πρὸς εὕρεσιν τοῦ κλέπτου)

᾿Εκεῖνος παρ’ οὗ ἔκλεψάν τι κατορθώνει διὰ διαφόρων μέσων νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸ σπίτι ἑνὸς ἑκάστου ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ὑποπτεύεται διὰ τὴν κλοπὴν ὀλίγον ἄλευρον κρίθινον. Σχηματίζει δὲ μὲ τὸ μῖγμα αὐτὸ μικρὰς πίττας, τὰς

ὁποίας προσφέρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ὑπωπτεύθη διὰ νὰ φάγωσιν Ἐὰν δὲ κατὰ τὴν καταβρόχθισιν παρατηρηθῇ κάποια δυσκολία ἢ μᾶλλον σταθῇ εἰς τὸν λαιμόν τινος, θεωρεῖ βέβαιον, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ κλέπτης.

ΧΡ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ

Ἀχαϊκὴ ἐπῳδὴ τῶν καμπῶν καὶ τῶν ἐντόμων.

Ὁ Μπεκεκὲς κ' ἡ Μπεκεκοῦ
εἶχαν τρία παιδιὰ κακὰ
τὴν κάμπια, τὸ σκαθάρι
καὶ τὸ κακὸ συναπάντημα.
Ὁ Μπεκεκὲς ψυχομαχάει
κ' ἡ Μπεκεκοῦ τόνε ῥωτάει.
«Μπεκεκὲ ψυχομαχᾷς
τὰ παιδιά σου ποῦ τἀφήνεις;
—'Στ' ἄγρια βουνὰ 'ςτ' ἄγρια λαγκάδια,
νὰ φάνε πέτρες καὶ βουνὰ
πέτρες καὶ λιθάρια.

Ἐν Μυροβρύση Πατρῶν.

ΗΡΩΔΗΣ Δ. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ — ΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Οἱ διαδορατισμοὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς.

Εἰς πρόσθετον ἀπόδειξιν τῶν ἐν σελ. 67-8 τῆς *Λαογραφίας* λεγομένων, ὅτι μετὰ τὴν ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ὑπὲρ τελειοτέρας στρατιωτικῆς παρασκευῆς γενομένην πρὸς ἄλλοις εἰσαγωγὴν καὶ τοῦ «*ἱπποτικοῦ ἀγωνίσματος διαδορατισμῶν δι' ἀσιδήρων δοράτων*», αἱ τοιαῦται ἀσκήσεις τὸ πρῶτον καθ' ὁμάδας, ἔπειτα δὲ καὶ ἐν μονομαχίᾳ ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων βασιλέων, εἰσελθοῦσαι οὕτω, καθὼς καὶ ἄλλα φραγκικὰ ἔθιμα, εἰς τὰ τότε ἑλληνικὰ ἤθη, συντελεῖ ἴσως καὶ τὸ παρ' Ἀκροπολίτῃ ἐν § 50 τῆς *Χρονικῆς Συγγραφῆς* (σ. 102 Bonn, 95 Heisenberg) ἱστορούμενον περὶ δικαστικῆς μονομαχίας μεταξὺ ἀντιδίκων, κατὰ πρόσταγμα βασιλικὸν τοῦ Ἰωάννου Δούκα Βατάτζη, ἐν Φιλίπποις ἐκτελεσθείσης, κατὰ τρόπον προϋποτιθέντα ἀναγκαίως προγενεστέραν ἄσκησιν εἰδικὴν ἐν σταδιακοῖς ἀγῶσιν «Ἐντεῦθεν *ηὐτρέπιστο τούτοις στρατιωτικὴ ἀπόδειξις*, ἐπεὶ μὴ ὑπῆρχον οἱ μαρτυροῦντες, *ἡ διὰ μάχης διάπειρα. Ὡπλίσθησαν οὖν καὶ ἄμφω εἰσῆλθον εἰς τὸ στάδιον*, ξυνέβαλον ἀλλήλοις καὶ νενίκηται ὁ κατηγορούμενος *ἀπερρίφη τε τοῦ ἵππου* καὶ τὴν νικῶσαν ὁ κατήγορος ἔσχηκε».

Σ. Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Παρατηρήσεις εἰς τὸ Β' καὶ Γ' τεῦχος τῆς Λαογραφίας.

Σεβαστέ μου καθηγητά,

Σᾶς στέλλω τὴν παροῦσαν μου σημείωσιν τὴν ὁποίαν κατήρτισα κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ β καὶ γ' τεύχους τῆς Λαογραφίας μας.

1) Εἰς σ. 225 στ. 9-10 (ἀρ. 10 παραλλαγὴ Εὐβοίας) «ἐκεῖ ποῦ πέντε δὲν περνοῦν καὶ δέκα δὲ διαβαίνουν, *περνᾶν* πενῆντα κ' ἑκατὸν καὶ νά 'ν' κι' ἁρματωμένοι» ἀντὶ τοῦ *περνᾶν* βεβαίως πρέπει νὰ γραφῇ *παρ' νά 'ν=παρὰ νὰ εἶναι*. Τοῦτο δεικνύει καὶ ὁ ἀντίστοιχος στίχος τῆς παραλλαγῆς 9 καὶ 16 Εἰς τὸν ἀκόλουθον στίχον *κ' ἐγὼ μαῦρος* ἐπειδὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ λείπῃ τὸ ἄρθρον εἶναι καλύτερον νὰ γραφῃ *κ' ἐγὼ ὁ μαῦρος*.

2) Ἐν τῇ παραλλαγῇ Κερασοῦντος (ἀρ. 23) στ. 15 *φέρτεμ με τὴμ φιλίντραμ μου*, διὰ τὸ ὁποῖον σημειώνετε ὅτι δὲν γνωρίζετε τὶ ὅπλον εἶναι καὶ ἴσως τὸ τόξον, παρατηρῶ ὅτι *φιλίντα* καὶ (σπανιώτερον *φιλίντρα*) εἶναι παλαιότερον τουφέκι, γνωστότατον ἐν Κρήτῃ ἓν εἶδος μακρᾶς καραβίνας[1]). Πιστεύω ὅτι ἦτο γερμανικῆς προελεύσεως καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἀπεκλήθη *φιλίντα* ἀπὸ τὸ γερμαν. *Flinte*· ὁ Σάθας τὸ παράγει ἐκ τοῦ *Fiandra* (ἰδ καὶ *Καλαϊσάκην* ἐν Κρητικῷ 'Αστέρι Α' ἀρ. 16 σ. 122).

3) Εἰς τὴν παραλλαγὴν 42 σ. 253-4: *βίτσισμα* καὶ σπανιώτερον *βίτσιμα* παράγεται μὲν ἐκ τοῦ *βίτσα*, ἀλλὰ δὲν λέγεται ἐπὶ τοῦ ἵππου, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος τρέχων δι' ὅλων του τῶν δυνάμεων διανύει ὅσον διάστημα ἠμπορεῖ χωρὶς νὰ ἀντικόψῃ τὸν δρόμον του· καὶ τὸ διανυθὲν διάστημα λέγεται ἐπίσης *βίτσιμα*.

4) Ἐν παραλλαγῇ ἀρ 63 στ. 15 πρέπει νὰ γραφῇ *ἐμορφοοκάψουν* ἢ *ἐμορφοοκαλίοουν*.

5) Σελ. 299. Παροιμ. Κρητική Τὸ τὶ βλέπει *ἡ νύφη στὸ παστὸ καὶ τὸ παιδὶ στὸ λουτρὸ* νοεῖται εὐκόλως καὶ δὲν εἶναι ἡ σημασία ποῦ λέγει ὁ Κουκουλές.[2])

6) Σελ. 303. Τὸ *καλιμέντο* δὲν εἶναι πιστεύω ἰταλικὸν *calimento* ἀλλ' εἶναι νοθογενὴς ἐκ τοῦ *καλός*, *κάλιο* καὶ τῆς καταλήξεως *mento*. Περὶ τῆς

1) Καὶ ἐν Στενιμάχῳ εἶναι ἐν χρήσει ἡ λέξις εἰς τὴν σημασίαν τοῦ πυροβόλου ὅπλου, κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Χρ Τσούντα. 'Επίσης καὶ ἐν Αἰγίῳ ἄλλοτε κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως κ. 'Ανδρέου Παναγιωτοπούλου Βλ. καὶ σ. 702. 703. [Σ τ. Δ.]

2) [Ἡ ἔννοια τῆς παροιμίας ἣν ὑποδεικνύει ὁ Κουκουλές, γράφων «ὅ τι πῆρες πῆρες» φαίνεται ἡμῖν ὀρθοτέρα. Τῆς παροιμίας οὔσης πανελληνίου, ἡ εὐχρηστοτέρα παραλλαγὴ εἶναι «ὅ τι πάρῃ ἡ νύφη 'ς τὸν παστό», (*Πολιτ.* Παροιμ [ἀνεκδ.] λ νύφη ἀρ 52, πρβλ. καὶ ἀρ 50. 51 53) Πανταχοῦ δὲ λέγεται ἐπὶ τῶν ἐπωφελουμένων τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν καὶ λαμβανόντων τὸ ὀφειλόμενον αὐτοῖς, ὅπερ ἐν ἄλλῳ χρόνῳ θὰ ἦτο δύσκολον νὰ λάβωσιν. Οὕτω περίπου ἑρμηνεύουσι τὴν παροιμίαν καὶ ὁ Ὀλλανδὸς Βάρνερ: «Cum nulla maioris emolumenti spes superest» (Πολίτ., αὐτ τ. Β σ. 92), καὶ ὁ *Κοραῆς* (Ἄτακτα τ. Δ. σ. 166) καὶ ἄλλοι (*'Αραβαντιν*, Παροιμιαστήριον ἀρ. 1045 *Βενιζέλ.*, Παροιμ δημώδ σ. 239 ἀρ. 906). 'Αναφέρεται δ' εἰς τὸ ἔθιμον τῶν ὑποχρεωτικῶς διδομένων εἰς τὴν νύμφην δώρων τὴν ὥραν καθ' ἣν καθημένη εἰς τὸν *παστὸ* (παστάδα), τὸν ἐνιαχοῦ καλούμενον *νυφοστόλι*, ἤτοι τὴν ἐν τῷ οἴκῳ ἑορτασίμως ἐστολισμένην ἐξέδραν, δέχεται τὰς συγχαρητηρίους εὐχάς Καὶ ἐν Κρήτῃ δ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐθίμου πιθανώτατα προῆλθε καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν αὐτὴν θὰ εἶχεν ἔννοιαν, ὡς συνάγεται ἐξ ὅσων λέγει ὁ *Βλαστός* (ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 16-7), ὅστις καὶ τὴν παροιμίαν ἀναφέρει κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τύπον. — Σ. τ. Δ].

Κρητ. αὐτῆς λέξεως ἔκαμα λόγον εἰς τὴν συνθήκην Ἀλεξίου Καλλέργη (Ἀθηνᾶς τ. ΙΔ' σ. 327 σημ. 2).

Ἐν Ἡρακλείῳ 21 Νοεμβρίου 1909.

ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

Πρὸς τὰ ἐν σελ. 382 σημειούμεθα ὅτι ἐν Ἰωαννίνοις, Ζαγορίῳ καὶ πλεισταχοῦ τῆς Ἠπείρου ἡ λ. *κατάψυχος* = δροσερὰ αὖρα (προφερομένη *κατάψιχους*) εἶναι εὐχρηστοτάτη. Καὶ εἰρωνικῶς δὲ λέγεται ἐπὶ τῶν ἀποπεμπομένων: *ἔφκι* (= ἔφυγε) *μὶ τοὺγ κατάψιχου*. — Ἡ λ. σῴζεται καὶ ἐν Ἀδριανουπόλει. Πρβλ. *Κουμανούδη*, Συναγωγὴν λέξεων ἀθησαυρίστων σ. 182 (ἐκ τούτου Λεξικὸν Liddel-Scott-Κωνσταντινίδου ἐν λ.).

Οἱ τύποι κλαίγανε, ἐπήρανε, αὐτόνε (ἐν σελ. 333 ἔνθ. ἀνωτ.) εἶναι ἀήθεις ἐν Ἰωαννίνοις καὶ τῇ πλείστῃ Ἠπείρῳ, εὔχρηστοι δ' οἱ *ἔκλιγαν*, ἰπῆραν καὶ πῆραν, αὐτόν. Ἡ δ' ἐν σελίδι 335 λέξις **γλούμια** διορθωτέα εἰς ζλούμια, (ζουλοῦμι καὶ ζλούμ, = ἔγκλημα, ζημία).[1])

Ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Δ. Μ. ΣΑΡΡΟΣ

Εἰς σ. 210-1. Περὶ τῶν ἀραιοδόντων ἐπιχωριάζει ἐνταῦθα ἡ πρόληψις ὅτι γίνονται πλούσιοι, ὡς καὶ ὅταν ἡ γυνὴ συμπέσῃ νὰ εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ συζύγου της κατὰ τὴν ἡλικίαν.

Εἰς σ. 211. *Δόλιν*, ἐνταῦθα «dόλι», ὀνομάζεται ἡ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν τῶν ὀπωροφόρων δένδρων καὶ λαχανικῶν, «οἱ καρπουζιές, λέγομεν, ἔρρηξαν νέο dόλι» ἐν περιπτώσει πολυομβρίας μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν πρώτων καρπῶν, μεταφορικῶς καὶ ἐπὶ ἐγγάμων ἀποκτώντων καὶ ἕτερα τέκνα, μετὰ διακοπὴν χρονικῆς τινος περιόδου ἀπὸ τοῦ τελευταίου τόκου, ἢ καὶ ἐπὶ δευτερογάμων ἢ τριτογάμων ἀποκτώντων ἐκτὸς τῶν πρώτων καὶ ἕτερα τέκνα. Καὶ οἱ Καρακατσαναῖοι τὰ νέα μικρὰ ἀρνάκια τους καὶ αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τῆς γέννας «dόλι» ὀνομάζουσι.

Εἰς σ. 234. *Φιλίντρα*, παρ' ἡμῖν «φιλίντα» καλεῖται ὅπλον πυροβόλον, μακρομονοσώληνον, ἐμπροσθογεμές, ἐκπυρσοκροτοῦν διὰ πυριτικοῦ λίθου «τσακμακλίδικο». [2])

Εἰς σ. 331. Οἱ *μισελέδες* ἐνταῦθα λέγονται «μασάλια» ἐκ τοῦ τουρκ. μασσάλ, ἐξ οὗ καὶ «μασαλτζῆδες» οἱ διηγούμενοι τὰ «μασάλια». Οἱ *μισελέδες* ἴσως ἐκ τοῦ τουρκ., μεσσελέ, = ζήτημα πρὸς λύσιν. [Βλ. κατωτέρω σ. 704].

Εἰς σ. 395. Κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ πρώτου παιδικοῦ ὀδόντος συνηθίζεται ἐνταῦθα ἡ ἑξῆς ἐπῳδή·

1) [Ἡ λ. γλούμια προέρχεται ἐκ τυπογραφικοῦ λάθους. Ὁ ἐκδότης ἔγραψε ζλούμια — Σ. τ. Δ.].

2) [Βλ. ἀνωτέρω σ. 701. — Σ. τ. Δ.]

«Νὰ κουροῦνα δόdι
καὶ δόμε σιδερένιο
νὰ τραγανίζω κόκκαλο
νὰ τρώγω παξουμάδι».

Ῥίπτουσι δὲ τὸν ἐξαχθέντα ὀδόντα ἐπὶ στέγης.

Ἐν Σωζοπόλει.

Κ. Δ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΙΔΗΣ

Εἰς Λαογραφίας σ. 220. Ἡ παραγωγὴ τοῦ *δρολύκη* ἀπ' τὸ *ὑδροκήλη*[1] μοῦ θυμίζει τὸ δάσκαλό μου ποῦ μᾶς ἔλεγε πῶς τὸ *κοροφέξαλα* (κορώνω + φέψαλος) εἶναι ἀπ' τὸ *κορυφαὶ ξύλων!* Τὸ *δρολύκι* εἶναι τὸ *(ἐ)ντερολύκι(ον)* (*ἔντερα + λύνω*, πρβλ. *κάθουμαι καθίκι*) στὴν Ἀρτάκη τὸ λέμε *dρολύκι· τὸ dρ δρ* ἀπὸ συνεργεία τοῦ *ρ* πρβλ. *dραμπάλα* 〉 *δραμπάλα·* τὸ *δρόλυκος* εἶναι τὸ μεγεθυντικὸ πρβλ. *κάθικος* μεγάλο *καθίκι.*

Σύγκλυση τοῦ σπιτιοῦ λέμε στὴν Ἀρτάκη ὅλα μαζὶ τὰ ἔπιπλά του.

Σελ. 221. *ἐθρυοῦσαν*, ὄχι *ἐθραύοντο* βέβαια. ἀλλὰ *ἐθρύ(β)ουνταν*, ἢ κάλλιο *ἔθρυ(β)αν* (πρβλ. ἔκλειαν ἐκλειοῦσαν, ἔσειαν ἐσειοῦσαν κτλ.). Ὅτι τὸ *ἀπάρθενα* εἶναι τὸ *ἀειπάρθενα* φαίνεται ἀπ' τὸν τόνο τῆς παραληγούσης, πρβλ. *Ἁηνικόλας Ἁνικόλας* (Ἀρτάκη). *Δροτήρια* 〉 *βροτίδια* (παρετυμολογία ἀπ' τὸ *βρῶτις* 〉 *βοτρίδια* μετάθεση τοῦ *ρ*

Σελ. 226. «μὲ *τετριμίδες* στὸ σπαθί»· τὸ β' ἡμιστίχιο καὶ «*φοῦντες* στὸ τουφέκι» μὲ κάνει νὰ ὑποψιάζουμε πὼς τὸ *τετριμίδες* εἶναι παρετυμολογημένο τὸ *ἀντρομίδες*, γιατὶ οἱ Τσερκέζοι τῆς Ἀνατολῆς ἔχουνε τὸ θηκάρη τοῦ σπαθιοῦ τους περασμένο μέσα σὲ περιβόλαιο (quilif) ἀπὸ φουντωτὴ ἀντρομίδα κ' ἔτσι τὸ κρεμνοῦνε στὴ μέση τους[2]).

Σελ. 227. *στριγγίζω* λέγεται καὶ *στριγκλίζω*, κατὰ παρετυμολογίαν ἀπ' τὸ *στρίγκλα*, καὶ στὴν Ἀρτάκη τὸ λέμε *σκληρίζω* μὲ δεύτερη παρετυμ. ἀπ' τὸ *σκληρός*.

Σελ. 231. *τσάρκους·* *τσάρκο* λέμε στὴν πατρίδα μου τὸ φραγμὸ τοῦ κήπου μὲ κλαδιά, τὸν *περίγυρο* ποὺ λένε ἀλλοῦ, ποὺ εἶναι κιαὐτὸς βέβαια ἕνα εἶδος θώρακας = giaco, το *ρ* παρετυμολογία ἀπ' τὸ *τσαρδάκι* = σκιάδα ποὺ γίνεται ἐπίσης μὲ κλαδιά. [Βλ. σ. 705].

Σελ. 234. *φιλίντρα* λέξη τουρκικὴ *φιλίντα*, ποὺ σημαίνει εἶδος ἀρχαῖο μακρὶ τουφέκι σὰν τὸ καρυοφύλλι· ὡς ὄργανο πῆρε καὶ *ρ*: *φιλίντα φιλίντρα* κατὰ τὰ *πατήτρα, φαρέτρα* κτλ. (πρβλ. *μοδίστα* 〉 *μοδίστρα* κατὰ τὸ *ῥάφτρα*, *βλίτο βλίτρο*, κατὰ τὸ *κίτρο* κτλ.). Ἀπ' αὐτὸ κατάγεται καὶ τὄνομά μου, γιατὶ ὁ προπαππούς μου ἔρχοντας ἀπ' τὴν Ἤπειρο στὴν Πάνορμο ἔφερε μαζί του καὶ τὴ *φιλίντα* του, κἐπειδὴς κιὸ ἴδιος εἶταν ἀψηλὸς σὰν τὸ τουφέκι, τὸν εἶπαν κ' ἐκεῖνον φιλίντα ὁ

1) [Εἰς τὰς σημειώσεις εἰς τὸ ῥόδιον ᾆσμα διὰ τοῦ ὑδροκήλη ὁ συλλογεὺς ἡρμήνευσε μόνον τὴν λέξιν δρολῆκι. Σ. τ. Δ.]

2) ['Εν τῷ 'Ηπειρωτικῷ γλωσσαρίῳ τοῦ 'Αραβαντινοῦ (σ. 90) ἡ λέξις *τιτριμίδια* (τὰ) ἑρμηνεύεται: «σειρὰ ἀργυρῶν κομβίων, προσερραμμένων εἰς τὸ ἔνδυμα τῶν χωρικῶν γυναικῶν ὡς κοσμήματα». 'Αναγράφεται δ' ἐν τῷ αὐτῷ γλωσσαρίῳ καὶ λ. *τετριμίδα* (ἡ) ὡς σημαίνουσα τὸν γρύλλον. Βλ. καὶ κατωτέρω σ. 705.—Σ. τ. Δ.]

Φιλίντας (πρβλ. τἀρχ. *νεανία* (ἡ) 〉 ὁ νεανίας). Ὅταν μοῦ τὸ πρωτογράψανε οἱ δασκάλοι τὄγραψαν τὸ *λη* μὲ *η* παρετυμολογώντας βέβαια ἀπ' τὸ *φιλήσω*. κἔτσι πιὰ μοῦ ἔμεινε *Φιλήντας*.

Σελ. 256. Τὸ *διαγουμίζω* καμιὰ σχέση δὲν ἔχει μὲ τὸ *διακομίζω* μήτε σημασιολογική, γιατὶ *διακομίζω* δὲ σήμανε ποτὲς *λεηλατῶ*, *συλῶ*, κτλ., μήτε ἐτυμολολική, γιατὶ τὸ *διαγουμίζω* γίνεται ἀπ' τὸ περσοτούρκικο *γιάγμα* = λεηλασία, διαρπαγή, καὶ μὲ τὸ μεσόβαλμα τοῦ *ου*: *γιάγουμα* (Μαρμαρονήσια), ρῆμα *γιαγουμίζω* καὶ τέλος *διαγουμίζω* κατὰ τὸ *διαρπάζω* (πρβλ. *γιασάκι* *διασάκι* κατὰ τὸ *διάταγμα*, οἰάκι 〉 δοιάκι κατὰ τὸ *διοικῶ*, *Γιακουμῆς* 〉 *Διακουμῆς* κατὰ τὸ *διάκος* κτλ.).

Σελ. 331. *Μεσελέδες* Δυὸ λέξες ἀραβικὲς ἀνταμώνονται μὲ δάφτη, ἡ μιὰ *μεσελέ* = ζήτημα (ποὺ γράφεται μὲ *σίν*), ἡ ἄλλη *μεσέλ* = παραβολή, παροιμία, μῦθος (ἀφτὸ γράφεται μὲ *θέ*, ποὺ οἱ Τοῦρκοι, μὴν μπορώντας νὰ προφέρουνε τὸ φθόγγο *θ*, τὸ λένε *σέ*). Ἐτούτη ἡ δεύτερη φαίνεται νὰ εἶναι οἱ *μισελέδες* τοῦ κ. Τραυλαντώνη, μὲ κάποιο συνεπαρμὸ καὶ τῆς πρώτης

Μουραbά = τετράγωνο. Στοὺς Ἀνατολίτικους καφενέδες ἔχει ἀπὸ ἕναν ἁπλόχωρο τετράγωνο μπεκὲ στρωμένο μὲ ψάθα, ποὺ κάθουνται κάθε βράδι ἀπάνου σταβροπόδι οἱ Ἀνατολῖτες καὶ διηγοῦνται συναμεταξύ τους διάφορες παραβολὲς καὶ μύθους. Οἱ τετράγωνοι αὐτοὶ μπεκέδες λέγονται *μουραμπά* κι ἀπ' ἀφτοῦ πέρασε ὁ ὅρος καὶ στὰ διηγήματα ποὺ λὲν ἐκεῖ ἀπάνου.

Σελ. 333. *τσ'ιφούτ*, βρισὰ πολὺ βαριὰ = *ἄπιστος*, *ἀκάθαρτος*, *σκύλος*, ποὺ ἀναφέρνεται ὄχι βέβαια στὴ φιλαργυρία, μόνε στὴν πίστη τῶν Ἑβραίων, ὅπως τὸ *γκιαοὺρ* στὴν πίστη τῶν Χριστιανῶν.

ἐdεποίζ, ἀδιάντροπος, ἀναίσχυντος.

Σελ. 336. *βλησίδι* (γράφε *βλυσίδι*). Ἀπὸ συνεπαρμὸ τοῦ *βρύω*+*φλύω* γίνεται τὸ *βλύω* κιἀπὸ τοῦτο: *βλύζω* 〉 *βλύσις* 〉 βλυσίδι. ἄλλο εἶναι τὸ *βρεσίδι* (*βρέχω*).

Σελ. 340. *κασαντίζω* ὄχι *ἀποπατῶ*, ἀλλὰ *οὐρῶ* μονάχα.

Σελ. 389. *ἀστέρας* (ὁ) λέγεται στὰ Μαρμαρονήσια (Προικόννησος) ὁ σάκκος τοῦ γρίπου, ποὺ στὴν Κύζικο λέγεται *γαστέρας*.

Ἡ παραγωγὴ τοῦ *ἀλί*, ἀπ' τὸ *ἆ ἠλί*, (σελ. 220), καὶ τοῦ *βραχνὰς* ἀπ' τὸ *βαρυπνὰς* (σ. 362) ὅπως τῆς λέει ὁ κ. Πολίτης εἶναι ἔξοχες καὶ οἱ μόνες σωστές.

Μὰ οἱ *ὁμάδες*, (σ. 254) ἀπ' τὸ *κατωμάδιος* τόμηρικὸ ὅπως λέει ὁ Κοραῆς δὲν τὸ πιστεύω. Ἐγὼ θαρρῶ πὼς εἶναι ἀπ' τὸ *ὁμάς*,—*άδος*, γιατὶ τὸ παιγνίδι ἀφτὸ τὸ παίζουνε πολλοὶ μαζὶ κιἀπ' τὴν *ὁμάδα* ποὺ τὸ παίζει πέρασε καὶ στὄργανο ποὺ τὸ παίζουνε.

Μ. ΦΙΛΗΝΤΑΣ

Εἰς σ. 194 σημ. 4. Ἐν Μακεδονίᾳ Λάμιαν ἐννοοῦμεν τὸν πτερωτὸν ὄφιν (δράκοντα). Ἐκτὸς δ' ὅμως τῶν ὅσων ὁ G. Abbott γράφει, δοξάζομεν ὅτι ὅταν βροντᾷ ὁ Προφήτης Ἠλιοὺ μὲ τὸ ἅρμα του κυνηγᾷ τὴν Λάμιαν[1]).

1) Περὶ τῶν μακεδονικῶν τούτων δοξασιῶν ἐκτενῶς διέλαβον ἐν Παραδόσ. σ. 835 κἑ. Σ. τ. Δ.].

Εἰς σ. 211 καὶ μακεδονικῶς *πιτσυλίζω* καὶ *πιτσυλίστρα*. 'Εν Θεσσαλονίκῃ δὲ *πρατσαλίζω, πρατσαλίστρα, πρατσάλισμα*.

Εἰς σ. 298 σημ. 2. Ἡ λέξις *κάθια* προέρχεται ἐκ τῆς τουρκικῆς *κάτ·* λέγομεν δὲ ἡμεῖς ἐν Μακεδονίᾳ *ἕνα κὰτ* καὶ *πολλὰ κάτια*. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔκφρασις *τέσσερα κάτια* εἶναι τουρκική, διότι οἱ ὀθωμανοὶ λέγουσι παροιμιακῶς *ντὸρτ κὰτ*=τέσσερα κάτια.

Εἰς σ. 304. Ἡ λέξις *καφᾶς* εἶναι τουρκική, σημαίνουσα κεφαλήν. Ἐπίσης καὶ ἡ λ. *ντορμπᾶς*=τρίχινος ἢ δερμάτινος σάκκος.

Εἰς σ. 305. Παράσουμος, παρ' ἡμῖν ἡ λέξις παρασοῦμι, τὸ λεγόμενον παρατσοῦκλι συνήθως ἐκ σωματικῶν ἐλαττωμάτων ἔχον τὴν αἰτίαν.

Εἰς σ. 401 στ. 4 ἀντὶ μακροῦ γράφε μικροῦ.

Εἰς σ. 412. Παραλλαγὴ τοῦ πρώτου ᾄσματος φέρεται καὶ ἐνταῦθα.

'Εν Θεσσαλονίκῃ

ΧΡ. Γ. ΓΟΥΓΟΥΣΗΣ

Ἡ λέξις *τετριμίδαις*, ἡ ἀναφερομένη ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 12 ᾄσματι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, τῷ δημοσιευθέντι ἐν τῇ Λαογραφίᾳ σ. 226 καὶ προερχομένῳ ἐκ Κουρέντων τῆς Ἠπείρου εἶναι ἐν χρήσει καὶ εἰς τὸ Βουργαρέλιον τῶν Τζουμέρκων. Σημαίνει δὲ κοσμήματα μετάλλινα ἐν εἴδει ἐνωτίων, ἐξαρτώμενα ἀπὸ ὀπὰς εὑρισκομένας εἰς τὸ ὄπισθεν τῆς λαβῆς μαχαιρίου ἢ εἰς τὰ ἄκρα σταυρῶν ἢ χαϊμαλιῶν καὶ κατὰ τὴν κίνησιν κροτοῦντα. Ἀπὸ τὲς τετριμίδες δὲ κατὰ μέγα μέρος προέρχεται καὶ ὁ βρόντος τῶν χαϊμαλιῶν καὶ τῶν τζαπραζιῶν εἰς τὸν γνωστὸν δημοτικὸν στίχον: *κάπου βροντοῦνε χαϊμαλιὰ κάπου βροντοῦν τζαπράζια*. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τοιαῦτα κοσμήματα φέρων θεωρεῖται ἄνθρωπος ἐπιδεικτικός, ἡ λέξις τετριμίδα λαμβάνεται καὶ μεταφορικῶς δηλοῦσα τὸν πεφυσιωμένον καὶ ἄστατον. Ἐν γένει δὲ ἡ λέξις φαίνεται πεποιημένη ἐκ τοῦ κρότου τοῦ κοσμήματος. [1])

'Εν Ἀθήναις τῇ 5 Δεκεμβρίου 1909.

ΧΡ. Ν. ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ

Εἰς Λαογραφ. σ. 213. Ἡ λέξις *τσάρκος* εἰς τὴν Μυρόβρυσην τῶν Πατρῶν εἶναι τοῦ ποιμενικοῦ βίου, σημαίνει δὲ περίφραγμα συγκοινωνοῦν δι' ὀπῆς μετὰ τοῦ μανδρίου τῶν αἰγοπροβάτων, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγκλείονται μετὰ τὴν θήλασιν τὰ μικρὰ τὰ θηλάζοντα. [2])

ΗΡΩΔΗΣ Δ. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ

Τσάρκα = ἡ ἐν ἐμπολέμῳ καταστάσει γινομένη ληστρικὴ ἐπιδρομὴ τῶν πολεμίων καθ' ἣν κυρίως ἀπάγουσι κτήνη. Κατὰ τὰς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεις λέγομεν π. χ. «οἱ Χριστιανοὶ ἐκάμανε τσάρκα τῶν Τουρκῶν» (=διαφυγόντες τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων ἐπλησίασαν εἰς τὸ μέρος, ὅπου διέμενον τὰ κτήνη αὐτῶν καὶ ἀπήγαγον ταῦτα).

1) Βλ. ἀνωτέρω σ. 703.
2) Βλ. ἀνωτέρω σ. 703.

Τὸ δὲ *τσάκα* λαμβάνεται ὡς παρακελευσματικὴ προστακτικὴ τοῦ ῥ. *τσακώνω* (=πιάνω, συλλαμβάνω) συναπτομένη πάντοτε μετὰ τοῦ συγκεκομμένου τύπου τῆς ὡς τριτοπροσώπου προσωπικῆς ἀντωνυμίας λαμβανομένης τόν, (τήν, τό, τὰ κτλ. = αὐτόν, αὐτήν κτλ.). Ὅταν παιδίον τι παῖζον διώκῃ ἕτερον, ἵνα συλάβῃ αὐτό, ὁ τυχὸν παριστάμενος θεατὴς τούτων παρακελευσματικῶς λέγει τῷ διώκοντι τσάκα τονε μωρὲ (=σύλλαβε αὐτόν, πιάσ' τονε).

Τὸ δὲ *τσακὶ* = τῷ ἀλλαχοῦ σουγιαδάκι, μαχαιρίδιον.

Τὸ δὲ *τζάκι* = τὸ κατώτατον μέρος τῆς καπνοδόχης (*καμινάδας*) παρ' ἡμῖν λεγομένης) τῆς ἑστίας π. χ. «καπνίζει τὸ τζάκι» λέγομεν ὅταν ἡ καπνοδόχη ἔχῃ κατασκευασθῇ ἀτέχνως καὶ ἑπομένως ὁ καπνὸς τῆς ἑστίας δὲν ἐξέρχεται ὅλος διὰ τῆς καπνοδόχης, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ καταλαμβάνει τὴν οἰκίαν.

Γ. ΕΜ. ΠΑΓΚΑΛΟΣ
(ἐκ Μεραμβέλλου — Κρήτης)

Ἐν Κύπρῳ ἡ λ. *τσακκὶ* σημαίνει μικρὸν μαχαῖρι, *τσάκκα* δὲ ἴδιόν τι μέγα μαχαίριον κυπριακῆς κατασκευῆς.

Γ. Ι. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ
(Κύπριος)

Λαογραφία τῆς Μακεδονίας.

Ἀγωνοθετοῦντος τοῦ φιλογενοῦς Μακεδόνος κ. Δημοσθένους Χατζηλαζάρου, ἡ πρυτανεία τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου προεκήρυξε κατ' Ἰούλιον τοῦ 1908 διαγωνισμὸν πρὸς σύνταξιν ἑλληνικῆς λαογραφίας τῆς Μακεδονίας, ἤτοι πρὸς πλήρη καὶ ἀκριβῆ συναγωγὴν ἠθῶν, ἐθίμων δεισιδαιμονιῶν, δοξασιῶν καὶ μνημείων τῆς δημώδους φιλολογίας (δημοτικῶν ᾀσμάτων, παροιμιῶν, αἰνιγμάτων, παραδόσεων, παραμυθίων). Ἐν ταύτῃ οἱ συλλογεῖς ὡρίσθη ὅτι πρέπει νὰ καταγράφωσι μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας τὰ μνημεῖα τῆς δημώδους φιλολογίας, ὡς φέρονται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ), ἄνευ διορθώσεως ἢ οἱασδήποτε μεταβολῆς τῶν ἰδιωματικῶν τύπων, νὰ δηλῶσιν ἀκριβῶς ποῦ ἐπιχωριάζει ἕκαστον τῶν μνημείων τούτων, ἢ τὰς παραλλαγὰς αὐτῶν, καὶ παρὰ τίνος ἤκουσαν ταῦτα καὶ νὰ περιγράφωσιν ἐν ἀκριβείᾳ καὶ σαφηνείᾳ τὰ ἑκασταχοῦ ἔθιμα. Τοῦ ἀγῶνος τούτου, τοῦ ὁποίου τὸ ἆθλον εἶναι χιλιόδραχμον, κριταὶ ὡρίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου οἱ καθηγηταὶ κ. κ. Σπ. Π. Λάμπρος, Δ. Πατσόπουλος καὶ Ν. Γ. Πολίτης. Προθεσμία δὲ πρὸς ὑποβολὴν τῶν ἔργων τῶν ἀγωνιζομένων ἐτάχθη ἡ 31 Ἰανουαρίου 1910. — Εἰς τὸν ἀγῶνα ἓν μόνον ὑπεβλήθη ἔργον. Ἡ περὶ τούτου ἔκθεσις τῶν κριτῶν θ' ἀναγνωσθῇ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κατὰ τὸν προσεχῆ Μάιον.

Π.

---

† *Κάρολος Κρουμβάχερ.*

Οἱονδήποτε ἐρεύνης πεδίον ἐν τῷ μεγάλῳ Βυζαντινῷ κόσμῳ ἐπιχειρήσῃ νὰ καλλιεργήσῃ εἰδικώτερον ὁ ἐπιστήμων βυζαντινολόγος ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ἰδίως δεκαετίαν, θέλει διαρκῶς ἐνώπιόν του συναντᾷ τὸ ὄνομα τοῦ *Καρόλου Κρουμβάχερ*. Ὁ περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ ἀνδρὸς λόγος εἶναι αὐτὸ τοῦτο, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἡ εἰκὼν τῆς συστηματοποιήσεως καὶ τῆς προόδου τῶν Βυζαντινῶν μελετῶν κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν καὶ κατὰ τὴν σημερινὴν ἄνθησιν αὐτῶν.

Καὶ αἱ ὀλίγαι αὗται λέξεις εἶναι ὁ κάλλιστος ἐπιμνημόσυνος περὶ τοῦ ἀνδρὸς λόγος, ἀνδρός, ὅστις οὕτω στενῶς συνέδεσε δι' ἅπαντα τὸν αἰῶνα τὸ ὄνομά του μὲ τὴν περὶ τὸ Βυζάντιον ἐπιστήμην, ὥστε ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἂν καὶ τοσαῦτα ἤδη ὑπὲρ αὐτῆς ἐπρόφθασε νὰ δημιουργήσῃ, νὰ ἀνοίγῃ κενόν, τὸ ὁποῖον ἐπὶ ἔτη μακρὰ θὰ κάμνῃ τὸν ἐρευνητὴν τοῦ Βυζαντίου νὰ ἐνθυμῆται τὴν βαρεῖαν καὶ ἐν τῇ ἀληθεῖ σημασίᾳ της δυσαναπλήρωτον ἀπώλειαν, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν αἱ Βυζαντιναὶ σπουδαί.

Διότι ἐπὶ δύο δεκαετηρίδας, τὰς τελευταίας ταύτας, τὸ ὄνομα τοῦ Κρουμβάχερ κυριαρχεῖ εἰς τὰς βυζαντινὰς ἐρεύνας. Ἐπὶ δύο δεκαετηρίδας, δι' ἐργασίας γιγαντιαίας, καταπλησσούσης, συνήνωσε τὰς παλαιοτέρας καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, πολλάκις, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, γενναίας ἐργασίας, κατήρτισεν σύστημα τελείως ὠργανωμένον ἐρεύνης καὶ μελέτης, ἐδημιούργησε, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, τὴν Βυζαντιακὴν ἐπιστήμην, συγγράφων καὶ διαλευκαίνων ἴδια πεδία αὐτῆς, ἰδίως δὲ πρῶτος αὐτὸς συστηματοποιήσας τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς, καὶ ἱδρύσας ἀκαδημαϊκὸν φροντιστήριον, μάλιστα δὲ τὸ θαυμάσιον ὄργανόν του, *τὸ Βυζαντινὸν Δελτίον*, τὸ κέντρον πάσης βυζαντινῆς ἐργασίας καὶ τὸ ἐντευκτήριον τῶν περὶ τὸ Βυζάντιον διατριβόντων ἐπιστημόνων, πυκνῶς αὐξανομένων κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη.

Μακρὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Καρόλου Κρουμβάχερ λόγος. Αἱ γερμανικαὶ ἐφημερίδες, καὶ μάλιστα αἱ τοῦ Μονάχου, τῆς Βαυαρικῆς πρωτευούσης, τὴν ὁποίαν κατέστησε τὸ κέντρον τῶν Βυζαντινῶν ἐρευνῶν, καὶ αἱ ἡμέτεραι Ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες ἔσπευσαν τὴν ἑπομένην τοῦ ἀγγέλματος τοῦ θανάτου αὐτοῦ ν' ἀφιερώσωσι γραμμὰς πλήρεις πόνου καὶ θαυμασμοῦ, καὶ ἄρθρα τῆς προχείρου ἐμπνεύσεως καὶ σεβασμοῦ περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἀνδρός[1]). Τὸ ἀπορφανισθὲν τοῦ πρώτου ἐργάτου καὶ ἱδρυτοῦ *Βυζαντινὸν Δελτίον* καὶ τῆς Πετρουπόλεως τὰ *Βυζαντινὰ Χρονικὰ* θέλουσι δημοσιεύσει ἐμπεριστατωμέ-

1) *Ἀδαμαντίου Ἀδ.*, Ὁ Κρουμβάχερ, ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον του, εἰς ἐφημ. «Σκρίπ», 1 Δεκ. 1909. — *Βολίδου Θεμ.*, Ὁ θάνατος τοῦ Κρουμβάχερ, εἰς ἐφημ. «Νέον Ἄστυ», 1 Δεκ. 1909. — Τοῦ *αὐτοῦ*, Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ K. Krumbacher, εἰς περιοδικὸν «Παναθήναια», 15—31 Δεκ. 1909, σ. 160 — Crusius Otto, K. Krumbacher, Ein Nachruf (14)1 Δεκ 1909) εἰς Süddeutschen Monatsheften 1910, σ 208 ἑξ — *Λάμπρου Σπ.*, Ὁ ἀποθανὼν Κ. Κρ εἰς ἐφημ. «Ἑστία» 1 Δεκ. 1909, — Maas Paul, K. Krumbacher εἰς ἐφημ. Münchner Neueste Nachrichten, 15)2 Δεκ 1906 — *Παλαμᾶ Κ.*, Κρουμπάχερ εἰς περιοδικὸν «Νουμᾶς» ἀριθ. 369 ἑξ. Δεκ. 1909. — (*Πολίτου Ν. Γ.*), Ὁ θάνατος τοῦ Κ Κρ., εἰς ἐφημ. «Ἐμπρὸς» 1 Δεκ. 1909. — *Σωτηριάδου Γ.*, εἰς ἐφημ. «Πατρὶς» 1 Δεκ. 1909. — *Χατζιδάκι Γ.*,

νην περὶ τοῦ Κρουμβάχερ νεκρολογίαν, ὡς καὶ τὰ ἄλλα καὶ περὶ τὸ Βυζάντιον ἀσχολούμενα εὐρωπαϊκὰ περιοδικὰ καὶ ὁ *Νέος Ἑλληνομνήμων* τοῦ ἡμετέρου Σπ. Λάμπρου. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Λαογραφικὸν ἡμῶν περιοδικόν, τοῦ ὁποίου πρὸ μικροῦ μόλις μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐχαιρέτιζε τὴν ἐμφάνισιν ὁ ἐκ τῆς Βυζαντινῆς ἐπιστήμης ἀπελθών, καὶ ἰδιαζόντως ἐτόνιζε τὸ εὐρὺ πεδίον λαογραφικῶν ἐρευνῶν[1]), εἰς τὰς ὁποίας γενναῖα καὶ οὗτος συνεισέφερεν, καὶ αἱ ὁποῖαι τοσοῦτον συνεδέοντο μὲ τὸν Βυζαντιακὸν κόσμον, ἁρμόζει μακρότερον καὶ ἐρευνητικώτερον περὶ τοῦ ἐπιφανοῦς διδασκάλου νὰ κάμω λόγον, διαγράφων οὕτως ἐν τῇ βιολογίᾳ καὶ βιβλιογραφίαν ὅσον τὸ δυνατὸν πληρεστέραν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, καὶ ὁμιλῶν διὰ τὸν ἀγῶνα τὸν νικηφόρον καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν βυζαντινῶν μελετῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

Δύο δεκαετηρίδας μόνον, ἀλλ' ἐνδόξους δεκαετηρίδας, διήρκεσε τὸ στάδιον τῆς περὶ τὸ Βυζάντιον ἀσχολίας τοῦ Κρουμβάχερ, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1891, τοῦ χρόνου τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς *Ἱστορίας τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας*, ἕως τὴν προτεραίαν αὐτὴν τοῦ θανάτου του. Ὀλίγον ἀργὰ σχετικῶς εὗρεν ὁ Κρουμβάχερ τὸ ἔδαφος, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ὑψίστη δρᾶσίς του περιεστράφη. Ἦτο ἤδη 35 ἐτῶν ὅτε ἐξέδωκε, τὸ 1891, τὴν Βυζαντινὴν γραμματολογίαν του, διὰ τῆς ὁποίας πάνοπλος εἰσῆλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον. Ὁ Κρουμβάχερ ἐγεννήθη τὴν 22 Σεπτεμβρίου 1856 ἐν τῇ πολίχνῃ Kürnach παρὰ τὸ Kempten τῆς Βαυαρίας, ἀπέθανε τὴν 12ην Δεκεμβρίου 1909 ἐν Μονάχῳ εἰς ἡλικίαν 52 ἐτῶν, εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεώς του.

Εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῶν Ἀκαδημαϊκῶν σπουδῶν του ὁ Κρουμβάχερ ἐπεδόθη εἰς μελέτας περὶ τῆς μέσης καὶ νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ περὶ τῶν Βυζαντινῶν καθόλου πραγμάτων. Ἤδη ἀπὸ τῶν μαθητικῶν του χρόνων εἵλκυεν αὐτὸν ἀγάπη πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅτε δέ, ἀπολυθεὶς ἀπὸ τοῦ γυμνασίου, μετέβη εἰς τὸ Μόναχον, πρῶτον μέλημά του ἐπέβαλεν εἰς ἑαυτὸν νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἑλλήνων σπουδαστῶν. Μετὰ τῶν Ἑλλήνων τούτων τοῦ Μονάχου συναναστρεφόμενος, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἀκόμη ζῶσιν ἐπιφανῆ κατέχοντες εἰς τὴν πολιτείαν καὶ κοινωνίαν ἡμῶν θέσιν, ἔμαθε τὴν νέαν ἑλληνικήν, ὡμίλει δὲ καὶ ἔγραφεν αὐτὴν ὡς Ἕλλην.

Τὴν πρώτην μελέτην του ἐξέδωκε τὸ 1880, κρίσιν περὶ τῆς Φθογγολογίας τῆς δημώδους Ἑλληνικῆς τοῦ Καρόλου Φόϋ. Τὸ 1883 ὑπέβαλε διδακτορικὴν διατριβὴν περὶ τῆς *Καθημερινῆς ὁμιλίας* τοῦ Ψευδοδοσιθέου, ἤτοι τῶν παλαιῶν Ἑλληνολατινικῶν διαλόγων, ἐξέδωκε δὲ τὸ κείμενον βραδύτερον, τὸ 1891. Μετὰ ἓν ἔτος, τὸ 1884, ἀνεκηρύχθη ὑφηγητὴς ὑποβαλὼν διατριβήν, *συμβολὴν πρὸς συγγραφὴν ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*.

Τὸ ὄνειρόν του ἦτο νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἑλλάδα, ταξίδιον, τὸ ὁποῖον ἐπεχείρησεν τὸ 1884 καὶ ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνακήρυξίν του ὡς ὑφηγητοῦ. Καρπὸς τῆς περιηγήσεώς του ταύτης ἦτο τὸ *Ἑλληνικὸν ταξίδιον* (1886)[2]), ἀγλαώτατος δὲ καρ-

εἰς ἐφημ. «Ἐμπρὸς» 8 Δεκ. 1909.—Τοῦ αὐτοῦ εἰς περιοδκ. «Ἀθηνᾶ» τ. ΚΑ', 1909, σ. 497-501. — Βραχεῖαι νεκρολογίαι ἐδημοσιεύθησαν ἐπίσης καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας γερμανικὰς καὶ ἑλληνικὰς ἐφημερίδας».

1) Byz. Zeitschr. XVIII, 1909, σ. 708.

2) Griechische Reise, Blätter aus dem Tagebuche einer Reise in Griechenland und in der Türkei, ἐν Βερολίνῳ, 1886, 12ον.

πός κυρίως ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὴν περιήγησιν ταύτην ἐνισχυθεῖσα ὁρμὴ καὶ ἔνθεος αὐτοῦ ζῆλος πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ καθόλου πρὸς τὰς βυζαντινὰς ἐρεύνας.

Τὸ μέγα δ' ὅμως ἔργον του, διὰ τοῦ ὁποίου ἔβαλλε κρηπῖδα φωτεινήν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιούργει τὴν βυζαντινὴν ἐπιστήμην, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου λαμπροτάτην ἤνοιγεν τὴν εἴσοδον αὐτοῦ εἰς τὰς περὶ τὸ Βυζάντιον ἐρεύνας, ἔγραφε τὸ 1891 εἰς ἡλικίαν 35 ἐτῶν, τὴν *Ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας*. Τοῦ πολυσημάντου βιβλίου τούτου ἐξέδωκε τὸ 1897 δευτέραν ἔκδοσιν τελειότερον ἐπεξειργασμένην καὶ μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ A. Erhard γράψαντος τὸ περὶ *Θεολογίας* κεφάλαιον, καὶ τοῦ H. Gelzer προσθέσαντος ὑποτύπωσιν τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας[1]).

Διὰ τοῦ καταπληκτικοῦ ἀληθῶς ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ συνειλεγμένου ὑλικοῦ, διὰ τῆς συστηματικῆς, τὸ πρῶτον ἤδη ἐπιχειρουμένης, ἐρεύνης χιλιετοῦς λογοτεχνικῆς περιόδου, ἐξαιρέτως πλουσίας καὶ μακραίωνος, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αἰφνιδίως κατέστησεν αὐτήν, εἰς τὸ σκότος βυθισμένην πρότερον, πεδίον ἐρεύνης μεγάλων ἱστορικῶν προβλημάτων καὶ πορισμάτων. Ἄνευ τοῦ βιβλίου τούτου ὁ κόσμος καὶ ἡ ἔρευνα τοῦ Βυζαντίου καὶ εἰς τὸν σημερινὸν βυζαντινολόγον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρουσιασθῇ εὐκρινὴς ἐν ταῖς λεπτομερείαις καὶ ἐν τῷ συνόλῳ, οὐδὲ δυνατὴ εἶναι ἡ ἐπιβολὴ πρὸς εὐρυτέραν ἔρευναν.

Τὸ ἐγκόλπιον τοῦτο παντὸς βυζαντινολόγου, τὴν *Βυζαντινὴν λογοτεχνίαν*, ἦλθε ταχέως νὰ συμπληρώσῃ, τὸ ἀκόλουθον ἔτος, καθ' ὅλου δὲ νὰ ὀργανώσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὴν Βυζαντινὴν ἐπιστήμην, ἡ ἀπὸ 1892 ἵδρυσις, ἡ πρώτη καὶ ἡ τελειοτάτη ἅμα, ἰδίου ὀργάνου τῶν Βυζαντινῶν ἐρευνῶν, τοῦ *Βυζαντινοῦ Δελτίου*. Ἡ ἵδρυσις τοῦ ὀργάνου τούτου εἶναι ὁ κύριος σταθμὸς τῶν συστηματοποιουμένων ἤδη Βυζαντινῶν ἐρευνῶν. Διὰ τῆς *Ἱστορίας τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας* καὶ διὰ τῆς ἐπὶ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη τακτικῆς ἐκδόσεως τοῦ πυκνοτάτου τὴν ὕλην *Βυζαντινοῦ Δελτίου* ὁ Κρουμβάχερ ἀποδεικνύεται ὁ κυριώτατος ἱδρυτής, αὐτὸ τοῦτο ὁ μορφωτὴς νέας αὐτοτελοῦς ἐπὶ ἰδίων θεμελίων ἐποικοδομουμένης ἐπιστήμης, τῆς *Βυζαντινολογίας*.

Τὸ Βυζαντινὸν Δελτίον συνεπληροῦτο διὰ τοῦ «Βυζαντινοῦ Ἀρχείου» (1898), ἐν ᾧ δημοσιεύονται ἴδιαι ἐκτενέστεραι μονογραφίαι[2]) Ἰδίως ὅμως τὸ *Βυζαντινὸν Δελτίον* ἦτο τὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον παρεῖχε τὸ πνευματικὸν ἐντευκτήριον παντὸς βυζαντινολόγου, τὴν συγκέντρωσιν πάσης περὶ τὸ Βυζάντιον ἐρεύνης, πάσης ἐν γένει

1) Geschichte der Byzantinischen Litcratur, ἐν Μονάχῳ 1891, ἐκ σ. XII–495 8ον.—Β' ἐκδ. Geschichte der byz. Litt. ἐν Μονάχῳ 1897, μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ A. Erhard (σ. 37-218) καὶ τοῦ H. Gelzer (σ. 911-1067), ἐκ σ. XX-1193 8ον Ἑλλην. μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου εἰς 3 τ. ἐν Ἀθήναις 1897-1900 (Βιβλ. Μαρασλῆ).—Ἐπίτομον Ἑλλ. Μεσαιωνικὴν γραμματολογίαν ἐδημοσίευσεν ὁ Κρουμβάχερ ἐν τῇ σειρᾷ Hinneberg, Die Kultur der Gegenwart, μέρ. Α' τμ. 7ον.

2) Ἕως σήμερον τοῦ *Βυζαντινοῦ Ἀρχείου* ἐξεδόθησαν τρία τεύχη: Τεῦχ. Α' τοῦ K. Dieterich, Untersuchungen zur Geschichte der griech. Sprache, ἐν Λιψίᾳ 1898, ἐκ σ. XXIV-362, 8ον —Τεῦχ. Β' τοῦ Joseph Strzygowski, Der Bilderkreis des griech. Physiologus des Kosmas Indikopleustes und Oktateuch μετὰ 40 φωτοτυπιῶν, ἐν Λιψίᾳ, 1899, ἐκ σ. 130, 8ον — Τεῦχ Γ τοῦ V. Gardthausen, Sammlungen und Kataloge griechischer Handschriften, ἐν Λιψίᾳ 1903, ἐκ σ. VIII-96, 8ον.

παγκοσμίου ἐπιστημονικῆς ἐργασίας περὶ τὸ χιλιετὲς διάστημα τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνικοῦ βίου. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς ἐγένετο ὁ πρῶτος πολιτιστικὸς καὶ ἱστορικὸς παράγων τοῦ ὅλου Μεσαιωνισμοῦ, ἐγένετο ὁ θεματοφύλαξ τοῦ ἀρχαίου, ὁ προμαχὼν καὶ κατὰ μέγα μέρος ὁ γεννήτωρ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἐπειδὴ ἀκόμη οὐδεὶς λαὸς κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τόσων ἄλλων λαῶν ὡς τὸ Βυζάντιον, ἀληθέστερον δὲ μετὰ παντὸς λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπεφάνη ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ ἱστορικοῦ θεάτρου, τὸ *Βυζαντιακὸν Δελτίον* καθίσταται καὶ τοῦ ἐρευνητοῦ τῆς παγκοσμίου Μεσαιωνικῆς ἱστορίας πολύτιμος πηγὴ καὶ ἀπαραίτητον βοήθημα.

Εἰς τοὺς ἕως σήμερον δέκα ὀκτὼ ἐκδοθέντας πυκνοτάτης ὕλης τόμους τοῦ *Βυζαντινοῦ Δελτίου* παρελαύνει ὁλόκληρον τὸ Βυζάντιον ἐν πάσῃ πνευματικῇ, πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ ἐκδηλώσει. Διότι ἡ ὕλη τοῦ *Δελτίου* δὲν περιλαμβάνει μόνον πρωτοτύπους ἐκτενεῖς πραγματείας παντοίας ὕλης ἀναφερομένης εἰς πᾶσαν τοῦ Βυζαντινοῦ βίου ἐκδήλωσιν, μάλιστα δὲ εἰς τὴν γλῶσσαν, συχνὰ ὅμως καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν, καὶ εἰς τὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ ἐπικρίσεις ἐκτενεῖς τῶν ἐκδιδομένων βιβλίων καὶ ἐργασιῶν, ἀκόμη δὲ καὶ βραχυτέρας βιβλιογραφικὰς σημειώσεις, καὶ δὴ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν καθόλου περὶ τὸ Βυζάντιον κίνησιν, τὰς ἱδρυομένας ἕδρας πρὸς διδασκαλίαν τῆς γλώσσης, τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας, τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεις εἰς τὰ ποικίλα Ἀρχαιολογικὰ ἢ Ἱστορικὰ Συνέδρια, τὰς εἰδικὰς βυζαντινῆς τέχνης ἐκθέσεις, τὰς ἀποστολὰς πρὸς ἐρεύνας, καὶ ἀκόμη τὰς συλλογὰς φωτογραφιῶν, τὰ μαθήματα καὶ τὰς διαλέξεις τὰς ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου γινομένας καὶ ἐχούσας θέμα ἢ σχέσιν τινὰ μὲ τὰς Βυζαντιακὰς ἐρεύνας. Αἱ σελίδες τῶν *Μικρῶν* τούτων Βυζαντινῶν *Χρονικῶν* ἐν τῷ Δελτίῳ, ἃς τὰς ἀποκαλέσωμεν οὕτως, ἦσαν ἀνοικταὶ καὶ εἰς συζητήσεις ἐπιστημονικάς. τὰς ὁποίας ἔκλειεν, ὁσάκις καθίσταντο βιαιότεραι, ὁ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μὲ τῆς ἐπιστήμης τὴν ἠρεμίαν ἐκθρέψας, ὡς τὴν σφοδρὰν μεταξὺ τῶν δύο ἐπιφανῶν τῆς τέχνης διδασκάλων, τοῦ Schlumberger καὶ τοῦ Strzygowski, ἐξ ἀφορμῆς τῆς μελέτης τοῦ πρώτου περὶ τοῦ Βαρβερινικοῦ ἐπινικίου διπτύχου[1]). Καὶ οὕτω κατέστη τὸ *Βυζαντινὸν Δελτίον* ὄχι μόνον μεταλλεῖον καὶ πηγὴ ζωογόνος ἀρδεύουσα τὸ πεδίον τῶν μεσαιωνικῶν ἑλληνικῶν ἐρευνῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐλεύθερον βῆμα συζητήσεως παντοίων θεμάτων ἐρεύνης καὶ παντὸς Βυζαντινολόγου, — ἀληθὲς τοῦ Βυζαντινοῦ πνεύματος καὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐρεύνης ἐντευκτήριον.

Ἡ καταγραφὴ μόνη τῶν διαιρέσεων τοῦ Γ' τούτου μέρους τοῦ *Βυζαντινοῦ Δελτίου*, «Βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις καὶ μικραὶ ἀνακοινώσεις», δεικνύει τὸ εὐρὺ καὶ πολυποίκιλον τῆς ἐρεύνης: 1. Λογοτεχνία καὶ λαογραφία — 2. Παλαιογραφία. — 3. Γλῶσσα, Μετρικὴ καὶ Μουσική. — 4. Θεολογία. — 5. Ἱστορία (ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερική). — 6. Γεωγραφία. — 7. Ἱστορία τῆς τέχνης. — 8. Νομισματική. — 9. Ἐπιγραφική. — 10. Ἐπιστῆμαι (νομική, ἰατρική, θετικαὶ ἐπιστῆμαι,

1) Τὸ πρόγραμμα τοῦ *Βυζ. Δελτίου* βλ. ἐν τῷ εἰς τὸν Α' τ. προλόγῳ τοῦ Κρουμβάχερ: Geleitwort zur Byz. Zeitschrift (ἀνατύπ. ἐν Populäre Aufsätze, σ. 231-250) — Τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προγγράμματος βλ. ἐν τῇ ἐπὶ τῇ δεκαετηρίδι τῆς ἐκδόσεως τοῦ Δελτίου διατριβῇ K. Dieterich, Zum zehnjährigen Jubiläum der «Byz. Zeitschrift», Rückblicke und Ausblicke, ἐν «Beilage zur Allgemeinen Zeitung», 12 Δεκ. 1901, ἀρ. 286

πολεμικά). — 11. Βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις (καὶ ἀνάλυσις περιοδικῶν). — 12. 'Ανακοινώσεις καὶ σημειώσεις.

Εἰς τὴν σύνταξιν τῶν βιβλιογραφικῶν τούτων σημειώσεων ἐβοήθουν τὸν Κρουμβάχερ διακεκριμένοι ἐπιστήμονες, ὡς ὁ Heisenberg, ὁ Στρυγόφσκης, ὁ E. Kurtz καὶ ἄλλοι, τὸ μέγιστον ὅμως μέρος συνετάσσετο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐκδότου. Εἰς τὰς πολυποικίλους ταύτας βιβλιογραφικὰς σημειώσεις ἀρκεῖ ν' ἀναφέρω, ὅτι δι' ὀλίγων ἀναλύονται ὄχι μόνον διατριβαὶ καὶ ὑλικὸν λαογραφικόν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ βιβλία λογοτεχνικὰ ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ βίου ἐμπνευσθέντα. Περιοδικῶν δέ τινων, τὰ ὁποῖα ἰδιαιτέρως ἀσχολοῦνται καὶ μὲ τὰ βυζαντινὰ πράγματα, καὶ δὴ τοῦ *Νέου 'Ελληνομνήμονος* τοῦ κ. Σπ. Λάμπρου καὶ τῆς Échos d' Orient παρατίθενται ἅπαντα τὰ περιεχόμενα. Τῶν 12 πρώτων τόμων ἐδημοσίευσεν ὁ μαθητὴς τοῦ Κρουμβάχερ Paul Marc λεπτομερῆ Γενικὸν πίνακα [1]), βοήθημα ἀπαραίτητον πρὸς πᾶσαν περαιτέρω περὶ τὸν βυζαντινὸν κόσμον ἔρευναν.

'Αλλὰ δὲν ἦτο μικροτέρα ἡ ἐργασία, κατ' ἄλλον τρόπον, ἡ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλία αὐτοῦ, ὅπου κατεῖχεν ἀπὸ τοῦ 1892 ἕδραν τῆς *Μεσαιωνικῆς καὶ νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας*, πρὸς δημιουργίαν ἐργατῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κόσμου. Συμπλήρωμα τῆς ὑπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς καθέδρας δογματικῆς διδασκαλίας τοῦ Κρουμβάχερ ἦτο ἡ πολὺ προσφορωτέρα πρὸς ἀνάπτυξιν βυζαντινολόγων φροντιστηριακὴ αὐτοῦ διδασκαλία, εἰς φροντιστήριον ἱδρυθὲν τὸ 1899, διὰ συνδρομῆς κυρίως τῆς ἐν Τεργέστῃ 'Ελληνικῆς κοινότητος καὶ τῆς 'Ελληνικῆς Κυβερνήσεως. Τὸ φροντιστήριον τοῦτο ἀπέκτησε σὺν τῷ χρόνῳ πολύτιμον βιβλιοθήκην, πλουτισθεῖσαν ἤδη καὶ διὰ τῆς δωρεᾶς τῆς ἰδίας τοῦ ἀποθανόντος ἱδρυτοῦ βιβλιοθήκης, ἡ ὁποία θὰ μένῃ μνημεῖον ἐπιβλητικὸν καὶ διαρκὲς τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου φωτεινῆς δράσεώς του. Εἰς τὸ σεμνὸν τοῦτο παιδευτήριον, φυτώριον ἀληθὲς ἐργατῶν τῆς βυζαντινῆς ἐπιστήμης, ἐξεπαιδεύθησαν πολλοὶ ἐκ πάσης χώρας, καὶ δὴ τῶν σλαβικῶν, καὶ Ἕλληνες ἐν τοῖς πρώτοις, ἐπιστήμονες.

Διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ φροντιστηρίου τούτου, λέγει ὁ Paul Maas [2]), ὁ Κρουμβάχερ κατώρθωσεν ὑπὲρ τῆς Βυζαντινῆς ἐπιστήμης περισσότερα ἴσως ἢ διὰ τῶν βιβλίων του, ἐξαίρετον παιδαγωγικὴν ἱκανότητα ἀναπτύσσων εἰς τὴν μέθοδον τοῦ νὰ εἰσάγῃ εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης καὶ εἰς ἰδίαν αὐτενεργὸν ἐργασίαν ἱκανοὺς ν' ἀποδεικνύῃ τοὺς ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης προσερχομένους εἰς αὐτὸν φοιτητὰς καὶ νεαροὺς ἐπιστήμονας διαφόρου βαθμοῦ μορφώσεως.

Ἄλλο, τρίτον αὐτό, ὀργανωτικὸν ἔργον τοῦ Κρουμβάχερ, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀκόμη παραμένει σχέδιον ἁπλοῦν, εἶναι *ἡ ὑπὸ τῆς 'Ενώσεως τῶν Εὐρωπαϊκῶν 'Ακαδημιῶν* τῇ προτάσει αὐτοῦ ἀποφασισθεῖσα ἔκδοσις *Συντάγματος τῶν μεσαιωνικῶν καὶ τῶν νεωτέρων* ἑλληνικῶν ἐγγράφων [3]). 'Αξία μνήμης εἶναι ἡ ἐν τῇ

1) Paul Marc, Byzantinische Zeitschrift, General-register zu Band I-XII, 1892—1903, ἐν Λιψίᾳ 1909, ἐκ σελ VIII + 592 (Κρίσεις βλ. μνημονευομένας ἐν Byz. Zeitschr. XVIII, 1909, σ 702).

2) Νεκρολογία ἐν Münchner Neueste Nachrichten, 15 Δεκ. 1909.

3) Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, ἐν Μόναχῳ 1903.—Βλ. καὶ ἐν Sitzungsberichten, συνεδρίασιν τῆς 6 Μαρτ. 1909, κατὰ τὴν ὁποίαν

πρώτη Συνόδῳ τῶν ἡνωμένων 'Ακαδημιῶν ἐν Παρισίοις (1901) μετὰ πείσματος ἀντίπραξις τοῦ ἐπιφανοῦς διδασκάλου τῶν 'Ρωμαϊκῶν μελετῶν Θεοδώρου Μόμσεν κατὰ τοῦ ὑπὸ τῆς Βαυαρικῆς 'Ακαδημίας διὰ τοῦ Κρουμβάχερ ὑποβληθέντος σχεδίου. Διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ τῆς θέρμης τοῦ λόγου του, ἐκ τῆς εἰς τὸ ἔργον ἀφοσιώσεως καὶ τῆς εἰς ἑαυτὸν πεποιθήσεως προερχομένης, ἐνίκησεν ὁ Κρουβάχερ. Κατὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον ταύτην ἐν λόγοις μονομαχίαν δύο ἐπιφανῶν ἐπιστημόνων ἐνώπιον τῶν σοφῶν τοῦ πεπολισμένου κόσμου, ὁ παλαιὸς κόσμος τοῦ πνεύματος ἤρχετο ἐν τῷ ὑψίστῳ δικαστηρίῳ, ἐν τῷ 'Αρείῳ Πάγῳ τῆς ἐπιστήμης, εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν ὁρμητικῶς εἰς τὰς ἀπεράντους χώρας τῆς ἐπιστήμης εἰσβάλλοντα, καὶ τὰ δικαιώματά του, τὰ ἐπὶ χρόνον μακρὸν παραμεληθέντα, ἐντόνως ὑπερασπιζόμενον καὶ ἀπαιτοῦντα νεώτερον κόσμον.

'Η ἐν τῇ γεραρᾷ Γαλλικῇ 'Ακαδημίᾳ πάλη τῶν δύο διδασκάλων ἦτο τὸ σύμβολον μιᾶς νέας 'Αναγεννήσεως, 'Αναγεννήσεως ἐν τῇ 'Επιστήμῃ, ἦτο τὸ σύμβολον ὅλου τοῦ βίου τοῦ Κρουμβάχερ.

'Ασκητὴς ἀληθὴς ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἀκαταβλήτῳ ἐργασίᾳ ὑπῆρξεν ὁ Κρουμβάχερ. 'Ολίγοι ἐπιστήμονες ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς αὐτός, ἐπὶ ἔτη μακρὰ ἕνα δρόμον βλέπουσιν ἀνοιγόμενον πρὸ αὐτῶν, ἕνα καὶ τὸν αὐτόν, καὶ τὸν δρόμον τοῦτον ἐπείγονται νὰ διανύσωσιν ἐν ἠρέμῳ εἰς τὸ ἔργον πεποιθήσει, ἀλλὰ καὶ ἐπιμόνῳ πρὸς κατόρθωσιν αὐτοῦ ἀγῶνι. 'Ολιγώτεροι δ' ἀκόμη, ὡς καὶ αὐτός, συνήνωσαν ἐν τῷ ἔργῳ τὴν ἐπίπονον φροντίδα περὶ τὸ μικρὸν καὶ τὸ αὐτόχρημα χειρωνακτικὸν τοῦ ἔργου πρὸς τὸ εὐρὺ βλέμμα τῆς ἀναζητήσεως τοῦ μεγάλου, πρὸς τὰς εὐρείας ἱστορικὰς ῥοπὰς καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀλληλουχίαν. Τοιοῦτοι ἦσαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ οἱ μεγάλοι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀρχηγέται τῶν βυζαντινῶν ἐρευνῶν, οἱ Du Gange καὶ Montfaucon, οἱ πρόδρομοι τῶν 'Εγκυκλοπαιδιστῶν.

Οὕτως, ἐνῷ μετ' ἀκριβείας μαθηματικῆς περιγράφει ἕνα κώδικα καὶ ἀναγράφει τὴν βιβλιογραφίαν θέματός τινος καὶ διαγράφει τὰ χαρακτηριστικὰ τὰ κύρια ἑνὸς δράσαντος προσώπου, μιᾶς ἐποχῆς,— συγχρόνως ἐξαγγέλλει ὁ βενεδικτῖνος οὗτος μοναχὸς ἰδέας εὐρείας καὶ ἀντίληψιν νεωτεριστικὴν τῶν πραγμάτων, πνεῦμα πρὸς τὰ ὕψιστα τῶν ἀνθρωπίνων τυχῶν προβλήματα ἱπτάμενον.

Τοιαύτην εὐρύτητα πνεύματος καὶ δύναμιν γενικεύσεως μὴ ἀποξηρανθεῖσαν, ὡς παρὰ τοῖς πολλοῖς τῶν φιλολόγων συμβαίνει, τοὐναντίον ἐνισχυομένην ἐκ τῆς περὶ τὰς λεπτομερείας ἐπακριβοῦς ἐρεύνης, ὡς καὶ πάλιν αὕτη ἐξ ἐκείνης, εὑρίσκομεν εἰς ποικίλων θεμάτων διατριβὰς αὐτοῦ, εἰς «εὐρυτέρους κύκλους ἀπευθυνομένας», κατὰ καιροὺς δημοσιευθείσας καὶ ἀναφερομένας εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς λογοτεχνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Τὰς διατριβὰς ταύτας, ἐγκατεσπαρμένας εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ γερμανικά, συνήνωσε, τὰς σπουδαιοτέρας, εἰς βιβλίον πέρυσιν ἐκδοθέν, τὰς *Δημώδεις διατριβάς* του[1]).

ὁ Κρουμβάχερ ἀνεκοίνωσεν ὑπόμνημα («Bericht und Vorschläge») τοῦ Paul Marc —Τὰ κύρια τοῦ εἰς τὴν "Ενωσιν τῶν 'Ακαδημιῶν ὑποβληθέντος ὑπομνήματος βλ. ἐν Byz. Zeitscr. τ. XI, 1902, σ. 293-296.

1) K. Krumbacher, Populäre Aufsätze, ἐν Λιψίᾳ 1909, 8ον, σελ. XII-388 — Τοῦ βιβλίου ἀνάλυσιν καὶ ἐπισκόπησιν τῶν σπουδαιοτάτων διατριβῶν βλ. παρὰ *'Αδ. 'Αδαμαντίου*, Τὸ νέον βιβλίον τοῦ Κρουμβάχερ, εἰς περιοδ. «Παναθήναια», ἔτ. Θ', 28 Φεβρ. 1909 σ. 286-290.

Εἰς τὴν διατριβὴν αὐτοῦ «Περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Σλαβικοῦ πολιτισμοῦ» ἐκθέτει καθολικὰς ἰδέας περὶ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἰδίως εἰς τὰς πνευματικὰς ἐκδηλώσεις, δράσεως τῶν τριῶν μεγάλων τμημάτων τῆς ἀνθρωπότητος, τῶν Γερμανικῶν, τῶν Ῥωμανικῶν λαῶν καὶ τῶν Σλαβικῶν, δεικνύει τὸ σημαντικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ Σλαβικοῦ κόσμου καὶ δὴ τῆς Ῥωσίας διὰ τὴν σπουδὴν τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ «Ὅστις ῥωσικὰ δὲν γνωρίζει, λέγει, ἀγνοεῖ τὸ μεγαλοπρεπέστατον σύγχρονον παράδειγμα τῆς παμπαλαίας καὶ αἰωνίας ὁρμῆς τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὸ Φῶς καὶ τὸν Ἀέρα, τῆς πάλης πρὸς θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἔκστασιν, πρὸς πνευματικὴν καὶ ἀστικὴν ἐλευθερίαν, πρὸς οἰκιακὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνύψωσιν, πρὸς ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἰδανικά, τὰ ὁποῖα τὸν βίον ἄξιον τῆς ζωῆς ἀποδεικνύουν»[1]). Ἡ ἀντίληψις αὕτη τῆς μεγάλης κοσμοπολιτικῆς σημασίας τοῦ σλαβικοῦ κόσμου ἤγαγε τὸν Κρουμβάχερ εἰς τὸ νὰ προσπαθήσῃ διὰ φροντιστηριακῶν τινων μαθημάτων τῆς ῥωσικῆς γλώσσης νὰ ἐγείρῃ εἰς τὴν Γερμανίαν ἐνδιαφέρον πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.[2]) Ἐγένετο δὲ καὶ τοῦτο ἀφορμὴ πικροχόλου ἐπιθέσεως ἐκ τοῦ τόπου, τὸν ὁποῖον τοσοῦτο ἠγάπησε καὶ ὁ ὁποῖος περισσότερον παντὸς ἄλλου ὀφείλει νὰ μελετᾷ τὸν σλαβικὸν κόσμον, κατὰ μέγα μέρος ἐκ τοῦ Βυζαντίου δανεισθέντα τὸν πολιτισμόν του.

Ἀναλύων συγγράμματα ποικίλα εἰς φωτεινὰς βιβλιοκρισίας του εὑρίσκει εὐκαιρίαν ὁ Κρουμβάχερ νὰ διαγράψῃ τὰ λογοτεχνικὰ ἰδεώδη τῆς σήμερον [3]),— κυρίους χαρακτηρισμοὺς τῶν μεγάλων ἱστορικῶν περιόδων τῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου, ἐξετάζων τοῦ Σλουμβερζὲ τὸν *Νικηφόρον Φωκᾶν* [4]), τὸν *Ἰουστινιανὸν* τοῦ Diehl [5]), τὴν *Ἱστορίαν* τοῦ J. Bury [6]), τὴν *Ἱστορίαν τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν* τοῦ Φ. Γρηγοροβίου[7]). Εἰς τὸ ἄρθρον του «Παλαιαὶ καὶ Νέαι Ἐγκυκλοπαιδεῖαι», εὑρίσκει προδρόμους τῶν Γάλλων Ἐγκυκλοπαιδιστῶν τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, τοὺς Λατίνους (234 π. Χ.), τὰς συλλογὰς τοῦ Φωτίου, τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τοῦ Κεφαλᾶ, τοῦ Συμεῶνος τοῦ Μεταφράστου[8]). Κρίνων δὲ τὸ πλῆρες οὐσίας ἔργον τοῦ Στρυγόφσκη περὶ τοῦ *Εὐαγγελίου τῆς μονῆς τοῦ Ἐτσχμιατζὶν* [9]) λαμβάνει εὐκαιρίαν νὰ διαγράψῃ ὡς εἰς εἰκόνα τὸ μέγα ἐκπολιτιστικὸν τοῦ Βυζαντίου ἔργον, καὶ δεικνύει τὸ Βυζάντιον συνεχίσαν εἰς εὐρυτάτην ἐπιδράσεως σφαῖραν διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Δυτικὴν Ἀσίαν τὴν μεγαλοπρεπῆ δρᾶσιν, τὴν μεγάλην ἐκπολιτιστικὴν ἐργασίαν τοῦ Ῥωμαΐκοῦ, ἀληθέστερον πρέπει νὰ εἴπωμεν τοῦ Ἑλληνορρωμαΐκοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Μέσην καὶ Δυτικὴν Εὐρώπην.

Σκοπὸς δὲ τοῦ Κρουμβάχερ συνενώσαντος εἰς ἓν τὰς ἐσπαρμένας ταύτας

1) Der Kulturwert des slawischen (1908), ἐν Populäre Aufsätze, σ. 337-372.

2) Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς διδασκαλίας ταύτης ὁ Κρουμβάχερ ἐξετάζει εὐρύτερον τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῆς: Philologie oder Geschichte? εἰς ἐφημ. «Beilage der Münchner Neuesten Nachr.», 2 Ὀκτωβρ. 1908.

3) Lukis Laras (1891), ἐν Populäre Aufsätze, σ. 94 ἑξ., — Psichari als Novellist (1894), αὐτ. σ. 102 ἑξ., καὶ δὴ Chamberlains Grundlagen des neunzehnten Jahrh. (1899 — 1900), αὐτ. σ. 196 — 228.

4) Ein Byz. Kaiser im Zehnter Jahrh. (1890) ἐν Popul. Aufsätze, σ. 178-187.

5) Kaiser Justinian (1901), ἔνθα ἀν. σ. 153-168.

6) Eine Geschichte des späteren Römischen Reiches (1892), ἔνθα ἀν. σ. 169-177.

7) Athen in den dunkeln Jahrhunderten (1899), ἔνθα ἀν. σ. 188. — Πρβ. αὐτ. Ferdinand Gregorovius (1891), σ. 279-301.

8) Alte und neue Encyklopädien (1889), ἔνθα ἀν. σ. 258-266.

9) Die Armenische Kunst (1891), ἔνθα ἀν. σ. 267-278.

διατριβὰς εἶναι νὰ διαδώσῃ τὴν καλὴν ἐλπίδα περὶ τοῦ μεγάλου ἐκπολιτιστικοῦ ἔργου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, «τοῦ μὲ ὑψηλὰ προικισμένου χαρίσματα», εἰς τὴν ὁποίαν ὡς ἐπὶ θεμελίου ἑδραιώνει τὰς ἁδρὰς αὐτοῦ περὶ τῶν βυζαντινῶν πραγμάτων ἐργασίας, συνάμα δὲ καὶ τὸν τόσον «παραγνωρισθέντα, ἀλλὰ μέγαν κόσμον τοῦ Βυζαντίου ν' ἀνορθώσῃ». — «Εἴθε, λέγει, τὸ βιβλιάριον νὰ προσπορίσῃ νέους φίλους εἰς τὸ χριστιανικόν, βυζαντινὸν καὶ νεοελληνικὸν τμῆμα τοῦ 'Ανατολικοῦ κόσμου, καὶ τοὺς παλαιοὺς νὰ ἐνισχύσῃ εἰς τὴν πίστιν αὐτῶν»!

Τοιαύτας ὑψηλὰς περὶ τῶν ἀνθρωπίνων μελέτας τοῦ πνεύματός του ἐβάσιζεν ὁ Κρουμβάχερ ἐπὶ ἀνεφίκτου περὶ τὰς λεπτομερείας λεπτολόγου ἐρεύνης του. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιστημονικῆς του ἐργασίας ἦτο αὐτὸ τοῦτο τὸ χειρωνακτικώτατον ἐπιστημονικὸν ἔργον, ἡ ἀντιγραφὴ χειρογράφων, καὶ τὸ μικρὸν ἐπιστημονικώτερον ἡ περὶ τὴν συλλογὴν ὑλικοῦ ἐπίπονος ἐργασία[1]). Κατὰ τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα ταξίδιόν του (1885), ἐν Πάτμῳ διατρίψας, ἀντέγραψε τοὺς περιέχοντας τὰ ἔπη καὶ τοὺς ὕμνους τοῦ μεγάλου *μελῳδοῦ* Ῥωμανοῦ κώδικας, αὕτη δὲ ἡ ἀσχολία του ὑπῆρξεν καὶ ἡ πρώτη ἀφορμὴ καὶ ὁρμὴ αὐτοῦ πρὸς τὰς μεσαιωνικὰς καὶ νεωτέρας ἑλληνικὰς λογοτεχνικὰς μελέτας, εἰς τὰς ὁποίας ἀφιέρωσεν τὸν βίον του. Αἱ εἰδικαὶ δ' αὗται τοῦ Κρ. μελέται, ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθεν ἀγλαὸς καρπὸς καὶ «κτῆμα ἐσαεὶ» *ἡ Βυζαντινή* του *λογοτεχνία*, δὲν ἀπεκρυσταλλώθησαν εἰς ἔργον πλῆρες καὶ εἰς εὐρυτέραν δημοσιότητα περιελθόν[2]). 'Αρκετὰς δ' ὅμως περὶ τοῦ Ῥωμανοῦ πραγματείας, ὡς καὶ ἄλλας αὐστηρῶς ἐπιστημονικὰς διατριβάς του, ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ *Πρακτικὰ* τοῦ φιλολογικοῦ, φιλοσοφικοῦ καὶ ἱστορικοῦ τμήματος τῆς Βαυαρικῆς 'Ακαδημίας, μετὰ προηγουμένην αὐτῶν εἰς δημοσίας συνεδριάσεις διακοίνωσιν[3]). Αἱ εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς 'Ακαδημίας ἀνακοινώσεις του ἐδημοσιεύοντο ἀπὸ τοῦ 1883, τὸ δὲ 1890 ἐξελέγη μέλος αὐτῆς, ὑπῆρξε δὲ καὶ μέλος ἐπίτιμον ἢ ἀντεπιστέλλον πασῶν σχεδὸν τῶν Εὐρωπαϊκῶν 'Ακαδημιῶν.

Ἄπειροι εἶναι αἱ εἰδικαὶ παρατηρήσεις καὶ μελέται τοῦ Κρουμβάχερ αἱ εἰς παντοῖα θέματα καὶ εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς Βυζαντιακῆς μαθήσεως ἀναγόμεναι[4]). Αἱ μικρότεραι μάλιστα παρατηρήσεις, περὶ χειρογράφων καὶ πηγῶν, περὶ κειμένων καὶ συγγραφέων, παρατηρήσεις γλωσσικαί, λαογραφικαί, καλλιτεχνικαί, τὰς ὁποίας ἔχει ἐγκατασπείρει εἰς περιοδικά, ἐφημερίδας, μάλιστα δὲ εἰς

1) Μελέται ἀναγόμεναι εἰς χειρόγραφα καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν παράδοσιν: Die Bibliotheken des Heiligen Berges (1889), ἀνατύπ εἰς «Populäre Aufsätze», σ. 138-144.—Zur Handschriftlichen Ueberlieferung des Zonaras. ἐν Byz. Zeitschr τ. IV, 1895, σ. 513 ἑξ. Περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος πρβ. αὐτ. U. Boissevain, σ.256 ἑξ.—Die griechischen Handscriften Frankreichs (1889), ἀνατύπ. ἐν «Populäre Aufsätze» σ. 145-150 — Die griech. Handschriften der Turiner Bibliothek, ἐν ἐφημ. «Beilage zur Allgem Zeitung» 26 Φεβρ. 1904, ἀρ. 47.—Σχετικὰς διατριβὰς Νέον χργρφ. περὶ τοῦ Διγενῆ 'Ακρίτα,—περὶ τῆς λέξεως *Κτήτωρ* (βλ. κατωτέρῳ).

2) Ἐκ τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας ἀναφέρω ἀρίστους χαρακτηρισμοὺς λογοτεχνῶν: Michael Glykas, ἐν Μόναχῳ 1895, (Sitzungsberichte, 1894, τεῦχ. III).—Kasia, ἐν Μνχ. 1897, (ἔνθα ἀν. 1897, τεῦχ. III).—Μικρότεραι διατριβαί, Byzantinische Poesien, εἰς ἐφημ. «Beilage zur Allgm. Zeitung 20» Δεκεμβρίου 1888, ἀρ. 353 ἑξ.—Ein Dithyrambos auf den Chronisten Theophanes, ἐν Μόναχῳ 1897, (Sitzungsberinchte, 1896 τεῦχ. IV).

3) Sitzungsberichte der philos.—philologischen und der historischen Classe der Kgl. bayer. Akademie der Wissenschaften.

4) 'Ακόμη καὶ εἰς τὴν τέχνην: Ein serbisch-byzantinischer Verlobungsring, *μνήστρον*, ἐν Μονάχῳ 1906 (Sitzungsberichte, 1906, τεῦχ III).

τὸ *Βυζαντινὸν Δελτίον*, καὶ εἰς τὰς ἐν αὐτῷ παρατηρήσεις καὶ κρίσεις περὶ ἐκδιδομένων πραγματειῶν,—εἶναι ἀδύνατον νὰ συναχθῶσιν. Διαγράφων ὅμως τὰ κύρια συστήματα τῶν μελετῶν τοῦ Κρουμβάχερ, — τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Βυζαντινὴν λογοτεχνίαν καὶ δὴ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν, τὸ *Λαογραφικὸν* καὶ τὸ *Γλωσσικόν*, θέλω καταγράψει πάσας τὰς μελέτας του, αἵ ὁποῖαι πρέπει ἰδιαιτέρως νὰ καταλεχθῶσι. Παρέχω λοιπὸν ἐνταῦθα σχεδὸν πλήρη βιβλιογραφίαν τῶν μελετῶν τοῦ Κρουμβάχερ, ἀποδίδων οὕτω τὸν προσήκοντα καὶ μεμαρτυρημένον (documenté) χαρακτηρισμὸν τοῦ ὅλου ἔργου του.

Τῶν εἰδικῶν τούτων μελετῶν, σπουδαιότατον σύστημα εἶναι ἡ προκαταρκτικὴ ἀπέραντος ἐργασία του πρὸς ἔκδοσιν τοῦ *μεγίστου τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποιητῶν*, τοῦ Ῥωμανοῦ τοῦ *Μελῳδοῦ*. Ἐν διαστήματι ἓξ ἑβδομάδων δι᾿ ἐργασίας ἀδιακόπου ἀντέγραψεν εἰς τὴν μονὴν τῆς Πάτμου δύο μεγάλους τοῦ ποιητοῦ κώδικας, στίχον πρὸς στίχον καὶ λέξιν πρὸς λέξιν. Οἱ δύο οὗτοι τόμοι, τὸ πολυτιμότατον κτῆμά του, εἶναι συγχρόνως τὸ χαρακτηριστικὸν δεῖγμα τῆς ἁλματικῆς προόδου τῶν τεχνικῶν μέσων καὶ τῆς μεταστροφῆς τῶν ὅρων τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ δὴ περὶ τὰ χειρόγραφα ἐργασίας. Περὶ τὸ τέλος τοῦ σταδίου του, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς μοναστικῆς ταύτης ἐργασίας ἤρχισεν ὁ Κρουμβάχερ ἔλαβε τρία χειρόγραφα τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου καὶ ὄγκου ἐκ τόπου ἐπίσης δυσπροσίτου, ἐκ τοῦ ὄρους Ἄθωνος, καὶ ἄλλα ἐκ τόπου σχεδὸν ἀπροσίτου, ἐκ τοῦ ὄρους Σινᾶ κατὰ τὴν ἐκεῖ ἀποστολὴν τοῦ ἡμετέρου ἐπιμελητοῦ τῶν χειρογράφων κ. Θ. Βολίδου, ὅλως σχεδὸν ἀκόπως, τὸ σπουδαιότατον δὲ καὶ πάντοτε πολὺ ἀσφαλέστερον ἐπιστημονικῶς, διὰ τῆς φωτογραφίας. Ὁ διὰ τὴν ἐπιστήμην πᾶσαν ἐπινοῶν πνευματικὴν καὶ ὑλικὴν ἀκόμη εὐκολίαν καλὸς κἀγαθὸς ἀνήρ, καὶ χάριν τῆς πρακτικῆς χειραγωγίας, ὡς καὶ ἐν τῷ φροντηρίῳ του, ἀφαιρῶν χρόνον πολύτιμον ἐκ τῶν καθαρῶς ἐπιστημονικῶν ἀσχολιῶν του, καὶ τὴν νέαν ταύτην πρακτικὴν μάθησιν ἠθέλησε νὰ διαδώσῃ εἰς εὐρὺν κύκλον, μετὰ περιέργου ἀληθῶς ἐπαγγελματικῆς λεπτολογίας, ἐκδώσας τεῦχος περὶ *φωτογραφίας ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις* [1]).

Ἀλλά, διὰ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προσφιλὲς εἰδικὸν τοῦ βίου του μελέτημα, τὸν Ῥωμανόν, ἀπὸ εἴκοσι καὶ τεσσάρων ἤδη ἐτῶν παρεσκεύαζεν ὁ Κρουμβάχερ πλήρη κριτικὴν αὐτοῦ ἔκδοσιν. Ἤδη ἔχει ἕτοιμον, ἐσταχυολογημένον τὸ ὑλικόν: ἀντέβαλε πάντα τὰ χειρόγραφα τοῦ ποιητοῦ ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἐνεβάθυνεν εἰς τὴν μελέτην τῆς μετρικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καθόλου Βυζαντινῆς μελῳδίας καὶ ὑμνῳδίας [2]). Εἰς πολλὰς οὐσιαστικωτάτας μονογραφίας κατέστησεν ἤδη κτῆμα τῆς ἐπιστήμης τινὰ τῶν πορισμάτων τῆς μακροχρονίου αὐτοῦ ἐργασίας [3]). Τὸ ἕτοιμον ἤδη προκείμενον ὑλι-

1) Die Photographie im Dienste der Geisteswissenschaften (Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, τ. ΙΖ΄, σ. 601-672), ἐν Μονάχῳ 1906, μετὰ 15 πινάκων.

2) Pismo v stixax s Akrostixom (ῥωσιστί, = Ἐπιστολὴ ἐν στίχοις μετ᾿ ἀκροστιχίδος), ἐν τῇ «Ἐφημ. τοῦ Ῥωσ. Ὑπουργ. τῆς Παιδείας», 1901, αὔγ. σ. 77-82—Die Akrostichis in der griech. Kirchenpoesie, ἐν Μονάχῳ 1904 (Sitzungsberichte, 1903, τεῦχ IV). — Περὶ Ἀκροστιχίδος, Καρκίνων καὶ ὁμοίων βλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Στιχουργικὰ παίγνια, εἰς περιοδ. «Ἑστία» 1885, σ. 249 ἑξ.

3) Studien zu Romanos, ἐν Μονάχῳ 1898 (Sitzungsberichte, 1898, τ. II, τεῦχ. I). — Umarbeitungen bei Romanos mit einem Anhang über das Zeitalter des Romanos, ἐν Μονχ.

κὸν ἂς ἐλπίσωμεν, ὅτι δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ ἴδῃ τὸ φῶς δι' ἐπιμελείας τῆς ἐν Μονάχῳ Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ὅτι οὕτω θ' ἀποδοθῇ ἡ μεγάλη ἀξία εἰς ποιητὴν «τὸν μέγιστον τῆς βυζαντινῆς περιόδου, καὶ καθόλου τὸν μέγιστον χριστιανὸν ποιητὴν πάντων τῶν αἰώνων», ὡς χαρακτηρίζει αὐτὸν ὁ Κρουμβάχερ.

Ἂν τῆς γιγαντιαίας περὶ τὸν Ῥωμανὸν ἐργασίας του ὁ Κρουμβάχερ τὴν πρώτην ὤθησιν εὗρεν εἰς τὰς δημοσιεύσεις τοῦ Καρδιναλίου Pitra καὶ τοῦ φίλου αὐτοῦ W. Meyer, — τοῦ ἤδη κυριωτάτου ἀντιπροσώπου τῶν περὶ τὴν μέσην λατινικὴν φιλολογίαν ἐρευνῶν, — ἄλλος σπουδαῖος ἐπιστημονικῆς δράσεως κλάδος ἐξεπήδησεν ἐξ αὐτῆς ἀμέσως τῆς ἀτομικότητος αὐτοῦ. Καὶ αὗται αἱ ἔρευναι τοῦ Κρουμβάχερ, αἱ περὶ τὴν λαογραφίαν στρεφόμεναι, εἶναι αἱ ἀμέσως τὸ ἡμέτερον περιοδικὸν ἐνδιαφέρουσαι, καὶ δεικνύουσιν αὐτόν, πλὴν τῆς γενικωτέρας περὶ τὸν μεσαιωνικὸν βίον ἐργασίας του, καὶ διὰ τὰς εἰδικὰς μελέτας τοῦ ἔργου ἡμῶν πολύτιμον συνεργάτην.

Τὴν ἀφορμὴν τῆς προτιμήσεώς του εἰς τὰς λαογραφικὰς ἐρεύνας δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν καὶ εἰς τὰ νεαρά του ἔτη, τὰ ὁποῖα, ἐκ κτηματιῶν γονέων καταγόμενος, διῆλθεν εἰς πόλεις μικρὰς ἐπαρχιακάς, ἐπίπονον τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου ἀγωνιζόμενος. Μὲ ἰδιάζουσαν χαρὰν διηρώτα καὶ διηρεύνα τὰς λεπτομερείας περὶ μιᾶς παροιμίας, περὶ ἑνὸς δημώδους ᾄσματος, πᾶν φαινόμενον τῆς γλώσσης τῆς φυσικῆς, τῆς ἀντιτιθεμένης πρὸς τὴν τεχνικὴν γλῶσσαν, μετ' ἀγάπης ἐν τῇ σημασίᾳ καὶ τῇ ἐξελίξει αὐτοῦ παρηκολούθει.

Ἐν τῇ *Βυζαντινῇ* του ἤδη *λογοτεχνίᾳ* ἔχομεν τὸ πρῶτον καὶ οὐσιῶδες λαογραφικὸν αὐτοῦ μελέτημα, τὸ μέρος αὐτῆς, ἀρκούντως μακρόν, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν *Δημώδη ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν* [1]). Εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ βιβλίου του ὁ Κρουμβάχερ προτάσσει τὴν χαρακτηριστικὴν ῥῆσιν τοῦ K. Müllenhoff, τοῦ ἐρευνητοῦ τοῦ παλαιοῦ Γερμανικοῦ δημοσίου βίου: «Αἰσθανόμεθα, ὅτι ὁ βίος τοῦ μεσαιῶνος ἄλλο χρῶμα εἶχε καὶ ἄλλην γλῶσσαν ἐλάλει, διάφορον τῆς γλώσσης τῶν χρονικῶν καὶ τῶν ἐγγράφων του. Ἀλλὰ μόνον ἡ ἱστορία τῆς δημώδους ποιήσεως καὶ ἡ ἱστορία τῆς δημώδους γλώσσης ἀποκαλύπτει τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος».

Ταύτην τὴν ῥῆσιν ἔμβλημα εἶχεν ὁ Κρουμβάχερ εἰς τὰς ἐρεύνας καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ δημώδους ἑλληνικοῦ, καὶ ταύτης τὴν ἐκπλήρωσιν ζητεῖ νὰ κάμῃ φανερὰν εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς *Βυζαντινῆς* του *λογοτεχνίας*. Πολὺ ὀλίγον ἐξετιμήθη, διότι εἶμαι βέβαιος καὶ πολὺ ὀλίγον ἐμελετήθη, τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ἔργου του. Ἴσως εἶναι τὸ κάλλιστον τοῦ ὅλου βιβλίου, πάντως δὲ εἶναι τὸ περισσότερον πρωτότυπον καὶ τὸ περισσότερον συστηματοποιημένον, ἐννοῶ τὴν ἐκ τοῦ μηδενὸς σχεδὸν συστηματοποίησιν. Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ εἰσέρχεται ὁ ἐρευνητὴς εἰς τὸ «παρθένον καὶ πυκνὸν δάσος τῶν μεσαιωνικῶν ἐπυλλίων», καὶ διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων τὰ ἄγνωστα, τὰ χαριέστατα πολλάκις ἐκεῖνα λογοτεχνικὰ

1899 (Sitzungsberichte, 1899, τ. II, τεῦχ. I). — Romanos und Kyriakos, ἐν Μονχ. 1901 (Sitzungsberichte, 1901, τεῦχ V) —Miscellen zu Romanos, ἐν Μονχ. 1907 (Abhandlunger der Kais. Bayer Akademie der Wissenschaffen, I Kl. XXIV, τ. III, μέρ. III).

1. Gesch. der Byz. Lit.², σ. 787.

προϊόντα καὶ μάλιστα τὰ ῥωμαντικὰ ἐπύλλια τοῦ ΙΕ΄-ΙϚ΄ αἰῶνος, ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἡμέτερος λαὸς ὥρμα πρὸς νέα ἰδανικὰ καὶ νέον βίον, διὰ πρώτην φορὰν συστηματικῶς ἐν τῇ γενέσει καὶ ἀναπτύξει αὐτῶν ἐξετάζονται [1]).

Ἀλλὰ πλὴν τῆς καθολικῆς ταύτης ἐν τῇ Βυζαντινῇ γραμματολογίᾳ διατυπώσεως τῆς ἱστορίας τῆς Μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημώδους λογοτεχνίας, τῆς διοργανούσης τὴν περὶ αὐτῆς περαιτέρω ἔρευναν, ὀφείλομεν εἰς τὸν Κρουμβάχερ καὶ εἰδικωτέρας λαογραφικὰς ἐργασίας: ἐκδόσεις ἢ μελέτας δημωδῶν μεσαιωνικῶν κειμένων μετὰ ποικίλων παρατηρήσεων, τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτη, τὸ Συναξάριον τῶν γυναικῶν, ὁ Ὀψαρολόγος [2])· — μάλιστα δὲ μελέτας καὶ ἐκδόσεις Βυζαντινῶν παροιμιῶν, διὰ τῶν ὁποίων, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ μεγαλυτέρου ἐν παροιμιολόγοις, τοῦ ἡμετέρου Ν. Γ. Πολίτου, «καὶ ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ τῆς βυζαντινῆς φιλολογίας ἔθεσεν ὁ Κρουμβάχερ κρηπῖδα ἀσφαλοῦς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ἀνευρὼν καὶ ἀντιβαλὼν πρὸς ἀλλήλας πολλὰς συλλογάς, κριτικῶς ἀποκαθάρας ταύτας, εὐστοχώτατα δὲ τὰς πλείστας τῶν παροιμιῶν ἑρμηνεύσας καὶ καθολικώτερα πορίσματα ἐκ τῆς μελέτης αὐτῶν συναγαγών» [3]).

Εἰς τὰς λαογραφικάς του ταύτας διατριβὰς ἐγκατέσπειρεν ὁ Κρουμβάχερ πλῆθος γλωσσικῶν παρατηρήσεων, ἐξήτασε δὲ καὶ ἰδιαιτέρως τὰ γλωσσικὰ ζητήματα, τὰ εἰς τὴν ἱστορίαν μάλιστα τῆς δημώδους ἑλληνικῆς γλώσσης ἀναφερόμενα [4]).

1) Geschichte der Byz Litt. σ. 787-910. Ὡς τύπον πραγματείας περὶ τῶν Μεσαιωνικῶν ἡμῶν λογοτεχνημάτων παρέσχεν ὁ ἡμέτερος πρόεδρος τὸν *Ἐρωτόκριτον* ἐν τῇ «Λαογραφίᾳ», τ. Α΄, σ. 19-31. — Ἀπὸ ἐτῶν ἔχω παρασκευάσει μελέτην περὶ τοῦ ἐπυλλίου «Ἰμπέριος καὶ Μαργαρώνα», ἐν σχέσει πρὸς τὰς πηγάς, τὰς παραλλαγὰς τὰς εὐρωπαϊκὰς καὶ τὰς μιμήσεις τοῦ ἐξαιρέτως διαδεδομένου λαογραφικοῦ θέματος τῶν *Χωριζομένων ἐραστῶν καὶ τοῦ ἁρπακτικοῦ ὀρνέου.*

2) Die Lenorensage (1887), ἀνατύπ. ἐν Populäre Aufsätze, σ. 130-137. — Studien zu den Legenden de II Theodosios, ἐν Μονάχῳ 1892 (Sitzungsberichte, 1892, τεῦχ. II).— Eine neue Vita des Theophanes Confessor, ἐν Μον. 1897 (Sitzungsberichte, 1897, τεῦχ. III). — Ein Dialogischer Threnos auf den Fall K]pels, ἐν Μον. 1901 (Sitzungsberichte, 1901, τεῦχ. III). Πρβ *Σπ. Λάμπρου*, Μονῳδίαι καὶ Θρῆνοι ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς «Ν. Ἑλληνομνήμονα», τ. Ε΄, 1908, σ. 190-269 (σ. 194 ἑξ.). — Das Mittelgriechische Fischbuch, ἐν Μον. 1903 (Sitzungsberichte, 1903, τεῦχ. III). — Ein Vulgärgriechischer Weiberspiegel, ἐν Μον 1905 (Sitzungsberichte, 1905, τεῦχ. III).

3) Eine Sammlung byzantinischer Sprichwörter, ἐν Μονάχῳ 1887 (Sitzungsberichte, 1887, τ. II, τεῦχ. I, σ. 46-96).— Mittelgriechische Sprichwörter, ἐν Μονάχῳ 1893 (Sitzungsberichte, 1893, τ. II, τεῦχ. I, σ. 1-272). Πρβ. Ν. Γ. Πολίτου, *Ἑρμηνευτικὰ* εἰς τὰς Βυζαντινὰς παροιμίας, ἀνατύπ. ἐξ ἡμερλγ. «Ἐπετηρὶς τοῦ Παρνασσοῦ», ἐν Ἀθήναις 1898 (ἐκ σ. 59).— Die Moskauer Sammlung Mittelgriechischer Sprichwörter, ἐν Μονάχῳ 1900 (Sitzungrberichte, 1900 τεῦχ. III). Κρίσις *Ν. Γ. Πολίτου* ἐν «Deutsche Literaturzeitung», 1902, 19 Ἰουλίου ἀρ. 29.

4) Μικροτέρας διατριβὰς βλ. ἐν Populäre Aufsätze. σ 2-47. — Σημειωτέαι: Beiträge zu einer Geschichte de griechischen Sprache, ἐν Βαϊμάρῃ 1884 Zeitschr. für vergleich. Sprachforschung, τ. XXVII, σ. 481-545). — Ein irrationaler Spirant in griechischen, (Sitzungsberichte, 1886, σ. 359-444).— *Κτήτωρ*, Ein lexikographischer Versuch, ἐν Στρασβούργῳ 1909 (Indogermanische Forsch., τ. XXV). Σφοδρὰ ἀντίκρουσις τοῦ *Γ. Χατζιδάκι*, Κτήτωρ, κτίτωρ κλ. εἰς περιοδικ. «Ἀθηνᾶ», τ ΚΑ΄, 1909 σ 441-463. — Μικροτέρας γλωσσικὰς διατριβὰς ἐν Populäre Aufsätze, σ. 2-74.

'Εκ ταύτης τῆς πρὸς πᾶν τὸ δημῶδες ἀγάπης τοῦ ἐπιφανοῦς διδασκάλου πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ὁ ἀγὼν αὐτοῦ ὁ περὶ γλώσσης, ὁ μετὰ πάθους ἀληθῶς διεξαχθείς, ἀλλὰ τοῦ πάθους τῆς βαθείας ἐπιστημονικῆς πεποιθήσεως. 'Εκ τῆς βαθείας ταύτης πεποιθήσεως ἑνὸς ἐπιστήμονος, ὅτι μόνον διὰ τῶν ἐν τῷ λαῷ ἀποκειμένων παραγωγικῶν δυνάμεων εἶναι δυνατὸν νὰ προσδοκᾶται ἡ ἀληθὴς ἐθνικὴ παίδευσις, προήρχετο ἡ μετὰ θέρμης ἐμπνευσμένης καὶ ἀνθηρᾶς ῥητορικῆς ὑπεράσπισις τῆς ἰδέας κατὰ τὸν πανηγυρικὸν λόγον ἐν δημοσίᾳ συνεδρίᾳ τῆς Β. Βαυαρικῆς 'Ακαδημίας τῶν 'Επιστημῶν ἐν Μονάχῳ τὴν 2)15 Νοεμβρίου 1902, περὶ τοῦ *προβλήματος τῆς νεοελληνικῆς γραφομένης γλώσσης*[1]).

«Ἦτο, λέγει ὁ Otto Grusius[2]), ἡ θεμελιώδης πεποίθησίς του, ὅτι οἱονδήποτε γλωσσικὸν καὶ ἱστορικοκοινωνικὸν δημιούργημα τόσον ὀλίγον ἁρμόζει εἰς σχολικὴν ἐπιτήδευσιν, ὅσον καὶ εἷς φυσιολογικὸς ὀργανισμός. 'Εντεῦθεν εἶναι νοητοὶ οἱ κανόνες, τοὺς ὁποίους θέτει ὡς πρὸς τὰ λογοτεχνικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ προϊόντα εἰς τὸ κύριον ἔργον του, τὴν *Βυζαντινὴν λογοτεχνίαν*, ἐντεῦθεν κατανοεῖται πρὸ πάντων ἡ ἀκούραστος πολεμική του κατὰ τοῦ κλασσικισμοῦ. 'Εντεῦθεν πρέπει νὰ κριθῇ καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῷ ἀγῶνι τῷ περὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης. 'Εκ τοῦ βάθους ἀνέρχεται ἡ ζωή· ἀμφέβαλλεν ἂν μία γλῶσσα, ἥτις γράφεται κυρίως διὰ ῥιζῶν φιλολογικῶν, δύναται ν' ἀναπτυχθῇ εἰς δένδρον, ὑπὸ τοὺς κλάδους τοῦ ὁποίου θὰ ζήσωσι λαοί.»

Κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὁ Κρουμβάχερ περιῆλθεν εἰς πολεμικὴν σφοδρὰν πρὸς τὸν ἡμέτερον Γ. Χατζιδάκιν ὁρμητικῶς ἀντεπεξελθόντα κατὰ τῶν ὑπερβολικῶν γλωσσικῶν θεωριῶν καὶ τῆς ἄκρας πρὸς τὴν δύναμιν τῆς δημώδους γλώσσης πεποιθήσεως ὡς ἀναμορφωτικῆς καὶ δημιουργικῆς τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ βίου. Διότι βεβαίως ἀντίληψις ἐξ ἀγάπης ἁγνῆς πρὸς πᾶν ἑλληνικόν, ἀλλὰ σοφοῦ, ξένου πρὸς τὴν ζωὴν ἡμῶν τὴν ἐθνικήν, εἶναι ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ γλῶσσα ἡ δημώδης μόνη εἶναι ἱκανὴ νὰ μᾶς κάμῃ ν' ἀναγεννήσωμεν τὴν 'Ανατολὴν «ἡ ὁποία ἐπὶ μακρὸν ἔμεινεν εἰς τὰ ὀπίσω, σήμερον δὲ ἀρχίζει νὰ εἰσέρχεται ἰσχυρὰ εἰς τὴν παγκόσμιον πολιτικὴν καὶ τὸν παγκόσμιον πολιτισμόν.» Καὶ ταύτην τὴν ἀντίληψιν γεννᾷ εἰς τὸν Κρουμβάχερ ἡ ὑπερβολικὴ εἰς τὴν ζωὴν τῆς δημώδους γλώσσης πίστις, ἡ ὁποία ὑπαγορεύει εἰς αὐτὸν τοὺς ὡραίους καὶ θερμούς, ἀλλ' ὄχι καὶ δογματικῶς ἰσχύοντας τούτους λόγους:

«Ὁ στερρὸς πάγος τῆς παραδόσεως ἐρράγη καὶ δροσερὰ πηγὴ νέας ἀκμαίας ζωῆς ἐκχύνεται ὑπὲρ τὴν ἑλληνίδα γῆν. Εἴθε νὰ αὐξάνηται ἐς ἀεὶ καὶ νὰ δροσίζῃ καὶ καρποφόρους καθιστᾷ τοὺς διὰ μακροχρονίου ξηρασίας ἐρημωθέντας λειμῶνας. Ὅτι ἡ πηγὴ θ' ἀποβῇ ἰσχυρὸς χείμαρρος καὶ δὲν θ' ἀφανισθῇ ἐν τῇ

1) Ὁ λόγος ἐξεδόθη ἐν ἐφημ. Beilage zur Allgem. Zeitung, 15 καὶ 17 Νοεμβρίου 1902 (ἀρ. 263, 264). 'Ανατύπ. ἐν Populäre Aufsätze, σ. 1-4.— 'Εν εὐρυτέρᾳ ἀναπτύξει καὶ ἐπιστημονικωτέρᾳ ἐπεξεργασίᾳ: Das Problem der neugriechischen Scriftsprache, Festrede gehalten in der öffentlichen Sitzung der K. b. Akademie der Wissenschaften zu München am 15 November 1902, ἐν Μονάχῳ 1902, ἐκ σ. 226, 4ον — Διὰ τὸ σημαντικὸν τοῦ ζητήματος μετεφράσθη ἐν τῇ *Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῇ* μετ' ἀντικρούσεως τοῦ ἡμετέρου Χατζιδάκι: *Τὸ πρόβλημα τῆς νεωτέρας γραφομένης ἑλληνικῆς γλώσσης* ὑπὸ K. Krumbacher, (σελίδες 300) *Καὶ ἀπάντησις εἰς αὐτὸν* ὑπὸ Γ. Χατζιδάκι, (σελίδες 560) ἐν 'Αθήναις ἐκ σ 860, *Βιβλ. Μαρασλῇ*, ἀρ. 266-270.

2) 'Αποχαιρετιστήριος εἰς τὸν νεκρὸν ἐν Süddeutschen Monatsheften, 1909, σ. 210.

ἄμμῳ, ὁμοιάζων πρὸς ἀπατηλὸν τῶν στεππῶν ποταμόν, περὶ τούτου ἐγγυᾶται ἡ ἀδιάφθορος ζωϊκὴ δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.»

'Αλλὰ μήπως ζωὴ δὲν εἶναι, ζωή, τὴν ὁποιαν εἷς ξένος δὲν δύναται ν' ἀντιληφθῇ, ἡ γλῶσσα ἡ ὁποία σήμερον ἀληθῶς ἐμορφώθη καὶ παρὰ τῷ λαῷ ἀκόμη ὁμιλεῖται, ἡ ἐκ μακρᾶς σχολικῆς ἐπιδράσεως καὶ παραδόσεως καὶ ἀρχαϊκώτερα στοιχεῖα προσλαβοῦσα;

Ἡ μεταξὺ τῶν δύο διδασκάλων ἔρις, παρεκτραπεῖσα πολλάκις ἐκ τῆς αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς ἠρεμίας, ἐξαφθεῖσα ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς περὶ τοῦ *Ἱστορικοῦ λεξικοῦ* τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐπιθέσεως τοῦ Κρουμβάχερ [1]), πάντοτε ὅμως ἐπιστημονική, ἔδωκε λαβὴν εἰς ἄλλους, προθύμως πᾶν ζήτημα πρὸς δημαγωγίαν ἐκμεταλλευομένους, νὰ ζητήσωσιν εἰς αἴτια ἀνάξια καὶ ἑνὸς Κρουμβάχερ καὶ ἑνὸς ἐπιστήμονος τὴν προέλευσιν τοῦ ἐκ πεποιθήσεως ἁγνῆς, ἀλλὰ βαθέως ἐρριζωμένης ἀγῶνος αὐτοῦ. Τὴν παραπλάνησιν δὲ ταύτην τῶν πολλῶν πρὸς κρίσιν τοῦ ἀνδρὸς ἀληθῶς δικαίαν καὶ εὐγνώμονα ἐπέτεινεν, πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς γλώσσης ἀγῶνα αὐτοῦ παραδόξως συνδεθεῖσα καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδοθεῖσα φράσις τοῦ H. Gelzer ἐν τῇ μετὰ τῆς *Βυζαντινῆς λογοτεχνίας* συνεκδοθείσῃ ἐπιτόμῳ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ. 'Αλλὰ καὶ ὅταν ἠναγκάσθησαν νὰ πεισθῶσιν τέλος οἱ πικροὶ ἐπικριταὶ ὅτι ἡ φράσις ἐκείνη δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸν Κρουμβάχερ, καὶ πάλιν ἡ παραπλάνησις ἐζήτησε νὰ τὸν καταστήσῃ ἔνοχον τῆς ὑπάρξεως τῆς φράσεως ἐν βιβλίῳ συνεκδοθέντι μετὰ τοῦ ἰδικοῦ του. Καὶ ὅμως ἂν εἶχον ἀναγνώσει τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου θὰ εὕρισκον καὶ ἀπερίφραστον δήλωσιν αὐτοῦ, ὡσεὶ ὑποπτευθέντος τὴν μέλλουσαν ἀδικίαν: «Θερμῶς τοὺς ἀξιοτίμους συνεργάτας μου εὐχαριστῶν ἐνταῦθα διὰ τὴν εὐμενῆ αὐτῶν συνεργασίαν, τονίζω ὅμως ἀπεριφράστως πρὸς ἀποφυγὴν πάσης τυχὸν παρεξηγήσεως ἐν τῷ μέλλοντι, ὅτι εὐνοήτως ἕκαστος αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν συμβολήν του *φέρει τὴν πλήρη καὶ ἀποκλειστικὴν εὐθύνην.*» [2])

Κρατερῶς ἠμύνθη ὁ ἐπιφανὴς διδάσκαλος κατὰ τῆς ἐπιθέσεως καὶ τῆς δεινῆς κατηγορίας. [3]) Θλιβερὰ ὀφείλει νὰ εἶναι διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ ἀνάμνησις τῆς σκιᾶς, τὴν ὁποίαν ἔρριψαν ἄδικοι παραπλανήσεις, εἰς τὸν ἤρεμον βίον σοφοῦ μοχθοῦντος ἀκαταπονήτως εἰς τὰς νοητικὰς σφαίρας τοῦ φωτὸς καὶ τῆς χαρᾶς τῆς ἐπιστήμης, εἰς τὰς ὑψηλὰς πνευματικὰς ἀπολαύσεις, τὰς ὁποίας παράγει ἡ μελέτη τῆς λαμπρότητος τοῦ ἑλληνικοῦ παρελθόντων αἰώνων βίου.

Οὕτως ἐποτίσθη πικρίαν ἀντὶ εὐγνωμοσύνης ὅλως ἀπροσδοκήτως ὁ ἀνήρ, ὅστις ἐδημιούργησε μίαν ἐπιστήμην, τὴν εὐκλεεστάτην τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ὅστις ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα, ὄχι ὡς τὴν ἀγαπῶσι συνήθως οἱ ξένοι, «ὄχι τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα μόνον, ἀλλὰ πλὴν ταύτης καὶ τὴν νέαν, καὶ μάλιστα ὄχι πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν χαρακτήρων τῆς ἀρχαίας ἐν τῇ νέᾳ, ἀλλὰ τὴν νέαν Ἑλλάδα δι' αὐτὴν ταύτην» καὶ ὅστις ἀπεριστρόφως ἐκήρυξεν ὅτι «ἀπὸ τῆς ἐξόδου τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἕως σήμερον, ἀδιακόπως ἡ νοτιοανατολικὴ Εὐρώπη καὶ ἡ

1) K r u m b a c h e r, Ein neuer Thesaurus der griech. Sprache — Τὴν πολεμικὴν τοῦ Χατζιδάκι βλ. κυρίως εἰς τοὺς τελευταίους, 1908-1909, τόμους τῆς *'Αθηνᾶς*.

2) Geschichte der Byz. Litt² σ IX.

3) «*Ἄμυνα*» ἐπέγραψε τὴν ἀντίκρουσίν του, Z u r A b w e h r, ἐν Byz. Zeitschr. τ. XVII, 1908, σ. 678 ἑξ. καὶ ἀνατύπ., ὅπου καὶ τῶν κατηγόρων εὑρίσκεις τὰ ἄρθρα. Πρβ. Populäre Aufsätze, σ 375 ἑξ.

δυτικὴ ᾿Ασία, ἐν μέσῳ παλιντρόπων ἱστορικῶν τυχῶν, μίαν ἔχει ἐκπολιτιστικὴν ἐξέλιξιν, καὶ τὸν τύπον αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν ἔδωκε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα».

Ποῖον δὲ φίλον χάνει καὶ ἡ ῾Ελλὰς καὶ ἡ περὶ τὸ Βυζάντιον ἐπιστήμη, τὸ δεικνύει τὸ ἀληθὲς κενόν, τὸ ὁποῖον ἀφίνει ὄπισθέν του. Τὸ Μόναχον εἶχε καταστῆ τὸ κέντρον τῶν Βυζαντινῶν ἐρευνῶν, ἔχον σύντροφον ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ ἕτερον, ἐπίσης λαμπρὸν κέντρον, τοὺς Παρισίους, ὅπου κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη ἀνενεώθη ἡ μεγάλη ἔνδοξος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος παράδοσις τῶν βυζαντινῶν μελετῶν, ἡ παράδοσις τῶν Labbe καὶ μάλιστα τῶν Du Cange καὶ Montfaucon. Αἱ δύο τῶν Βυζαντινῶν ἐρευνῶν ἑστίαι συνεπλήρουν ἀλλήλας· τοῦ Κρουμβάχερ τὸ φροντιστήριον ἦτο μᾶλλον φιλολογικόν, τῶν Παρισινῶν διδασκάλων ἡ πανεπιστημιακὴ καὶ συγγραφικὴ δρᾶσις – ὁμοίως καὶ ἡ τῶν ῾Ρώσων βυζαντινολόγων,— στρέφεται. σύμφωνος μὲ τὴν εὐρύτητα τοῦ γαλλικοῦ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ πνεύματος, εἰς τὴν ἱστορίαν, τὸν βίον, τὸν πολιτισμὸν καὶ μάλιστα τὴν τέχνην τὴν βυζαντινήν. ῾Ο ἐπιφανὴς διδάσκαλος Schlumberger ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ἐν τῇ Γαλλικῇ ᾿Ακαδημίᾳ θέσεώς του ὑποστηρίζει τὰς βυζαντινὰς μελέτας καὶ ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν μεγάλων του ἔργων ὅλον τὸν πολυμερῆ βυζαντινὸν βίον, ὁ Κάρολος Diehl διδάσκει ἐν τῇ Σορβόννῃ καὶ συνεχῶς ἐκδίδει μελέτας τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τέχνης, ὁ Γαβριὴλ Millet χειραγωγεῖ μαθητάς του ἐν τῇ École des Hautes Etudes, ὅπου καὶ πολύτιμον Χριστιανικὴν καὶ Βυζαντινὴν Συλλογὴν ἔχει ἱδρύσει.

῎Ας ἐλπίσωμεν ὅτι διὰ τῆς εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ Κρουμβάχερ μετακλήσεως τοῦ Αὐγ. Heisenberg θέλει συγκρατηθῇ ἡ ἐν τῷ φιλελληνικῷ Μονάχῳ ἑστία τῶν Βυζαντινῶν σπουδῶν, καὶ ὅτι τὸ Μόναχον καὶ οἱ Παρίσιοι θὰ ἐξακολουθήσωσι κρατοῦντες τὴν ἡγεμονίαν, ἐξασφαλίζουσαν τὴν μὴ μετατόπισιν αὐτῶν εἰς ἄλλας σφαίρας, ὅπου δὲν θὰ κρατῇ ἴσως ὁ ἴδιος φιλελληνισμός.

῎Αν δὲ κέντρον διδασκαλίας τῆς Βυζαντινῆς ἐπιστήμης ὑπάρχει καὶ ἄλλο, ἐπίσης λαμπρόν, οἱ Παρίσιοι, δυσαναπλήρωτος θὰ εἶναι τοῦ *Βυζαντινοῦ Δελτίου* ἡ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔκδοσις,τὸ ὁποῖον ἦτο δεσμὸς συνεκτικὸς τῶν βυζαντινολόγων καὶ τῶν βυζαντινῶν ἐρευνῶν. ῎Ηδη καὶ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ *Βυζαντινοῦ Δελτίου*, εἰς τὰς ἐρεύνας ταύτας εἶχε στρέψει τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἡμέτερον *Δελτίον τῆς ῾Ιστορικῆς καὶ ᾿Εθνολογικῆς ῾Εταιρείας*. Παλαιὸν δὲ ἦτο τὸ σχέδιον, ἀνεκτέλεστον παραμεῖναν δι' ὑλικοὺς λόγους, τοῦ ἡμετέρου Σπ. Λάμπρου, ἐκδόσεως περιοδικοῦ καλουμένου *Βυζαντίς*. Σύντροφον τοῦ *Δελτίου* νεώτερον, ἀλλὰ γενναίως τὰ ἴχνη του ἀκολουθοῦντα, ἔχομεν τὰ ἐν Πετρουπολει ἐκδιδόμενα *Βυζαντινὰ Χρονικὰ* τοῦ W. Regel. ᾿Αλλὰ τῆς ἐκδόσεώς του ὁ τόπος εἶναι πολὺ μακρὰν τοῦ κέντρου,καὶ δὲν γίνεται αὕτη οὕτω τακτικὴ ὡς ἡ τοῦ Δελτίου. ῎Ιδιον ἄλλο βυζαντινὸν περιοδικὸν δὲν ἔχομεν, ἐκτὸς ἂν καταλέξωμεν τοῦ κ. Σπ. Λάμπρου τὸν *Νέον ῾Ελληνομνήμονα*, πολλά, ἴσως μάλιστα κυρίως βυζαντινά, δημοσιεύοντα, ὅστις ὅμως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφόμενος καὶ ἐκδιδόμενος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συνδέων καὶ τοὺς ἐργάτας τῆς ἐπιστήμης πρὸς ἀλλήλους. Πολλὰ περιοδικὰ τῆς Εὐρώπης καὶ Δελτία ἀσχολοῦνται περὶ τὰ Βυζαντινά, — ἐν τοῖς ὁποίοις ἐξαιρετικὴν θέσιν, διὰ τὴν ζῶσαν παρὰ τῷ λαῷ ἡμῶν μεσαιω-

νικὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν, κατέχει τὸ *Δελτίον* τῆς Λαογραφικῆς ἡμῶν Ἑταιρείας, ἡ *Λαογραφία*.

Τὸ ἔργον τοῦ Κρουμβάχερ δὲν ἦτο ἁπλῶς ἐν βιβλίοις δημιουργικόν. Ἦτο δημιουργικὸν καὶ διότι συνεκέντρωνε καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ περὶ ἑαυτὸν πάντα εἰς τὸ Βυζάντιον ἀναφερόμενον πνευματικὸν ἀγῶνα, προσέτι δὲ καὶ πᾶσαν τὴν εἰς τὴν Δύσιν περὶ τὴν Ἑλλάδα κίνησιν καὶ ἀγάπην. Οἱ μαθηταί του ἦσαν καὶ φίλοι του, κατεῖχε δὲ τὸ μέγα *χάρισμα*, λέγει ὁ τὴν ὑστάτην εἰς τὸν νεκρὸν αὐτοῦ προσλαλιὰν ἀπευθύνας Otto Crusius, τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν δύναμιν εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ μελέτας νὰ διεγείρῃ. Ὁ ἐν τῇ αὐστηρᾷ ἐξερευνήσει εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων τεθραμμένος ἀνήρ, κατεῖχε καὶ τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν θέλησιν νὰ κατέρχηται μέχρι τῆς ἀπειρίας τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ νὰ διαπαιδαγωγῇ, ἐγκαταλείπων ἐλευθερίως τὰς ὑψηλὰς αὐτοῦ ἀσχολίας, νὰ χειραγωγῇ αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν στοιχειωδεστάτην τέχνην τῆς ἐπιστημονικῆς συγγραφῆς. Οὕτω, διὰ τῆς εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας χειραγωγίας χορείας μαθητῶν αὐτοῦ παρεσκεύαζε ὄχι μόνον ἐν ὑποτυπώσει συγγραφικῇ, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ συνεχιστὰς τῆς ἐγκαταλειφθείσης εἰς ἡμᾶς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ διαθήκης, τῆς εἰς τὰς τρεῖς κυρίας ὀργανωτικὰς αὐτοῦ ἐπιστημονικὰς ἐπιχειρήσεις διατυπωθείσης—εἰς τὴν *Ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας*, εἰς τὸ *Βυζαντινὸν Δελτίον*, εἰς τὸ *Σύνταγμα τῶν μεσαιωνικῶν ἑλληνικῶν ἐγγράφων*.

Διὰ τῶν θαυμασίων ὀργανωτικῶν τούτων ἐργασιῶν του, διὰ τῆς Πανεπιστημιακῆς καὶ φροντιστηριακῆς διδασκαλίας του, διὰ τῶν καὶ ἔξω τοῦ φροντιστηρίου ὑποθηκῶν του, —διότι ἦτο φίλος καλὸς καὶ σύμβουλος καὶ συνεργάτης παντὸς βυζαντινολόγου,—διὰ τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἐπικοινωνίας μετὰ πάντων τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα ἀσχολουμένων ἐπιστημόνων, διὰ τῶν σχέσεών του πρὸς σοφοὺς καὶ Ἀκαδημείας, ὁ Κρουμβάχερ ἀνήγαγε τὸ Βυζάντιον εἰς περιωπὴν ὑψηλὴν ἀπαύστως κηρύσσων εἰς τὸν κόσμον τῆς ἐπιστήμης ὅτι «δὲν εἶναι κενὸν φάντασμα, δὲν εἶναι λέξις, ἀλλ' ἱστορία βίου μεγαλοπρεποῦς, πολυκλάδου καὶ μεστοῦ περιπετειῶν ἡ εἰς ἡμᾶς προκειμένη κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς αἰῶνας.» Καὶ τὸ μὲν μεγαλεῖον τοῦ Βυζαντιακοῦ πολιτισμοῦ ἐπέδειξαν καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς διδάσκαλοι, καὶ ἀποκατέστησαν τὸ Βυζάντιον εἰς τὸν θρόνον τῶν *Πορφυρογεννήτων*, καὶ ἀπέδωκαν τὴν ἐπὶ αἰῶνας παραγνωρισθεῖσαν αἴγλην εἰς τὸν κόσμον ἐκεῖνον τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, μέγαν ἐν πολέμοις, μέγαν ἐν εἰρήνῃ. Ἀλλ' ἴδιον ἔργον τοῦ Κρουμβάχερ,—καὶ τοῦτο εἶναι ἡ πρέπουσα κατακλεὶς τοῦ περὶ τοῦ ἀνδρὸς λόγου μου,—εἶναι ἡ διακήρυξις καὶ δι' ἐργασίας ἀκάμπτου ἀναβίβασις τῶν Βυζαντιακῶν μελετῶν εἰς νέαν ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοτελῆ ἐπιστήμην Ἡ γλωσσικὴ λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνική, ἡ θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ ὕπαρξις τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ἤδη ἀπετέλεσαν, ὡς προήγγελλεν εἰς τὸν πρόλογον τοῦ *Βυζαντινοῦ Δελτίου*, τὸ πρόγραμμα ὅπερ ἀπαρεγκλίτως ἐπὶ δύο δεκαετηρίδας ἐβάδισεν, «πεδίον ἐρεύνης προωρισμένον τελείως νὰ πληρώσῃ ἰδίαν μάθησιν, ἔχουσαν ὅλα τὰ προσόντα τῆς ζωῆς, εἰς ἣν ἐπιφυλάσσεται μέγα μέλλον» Τὸ μέγα τοῦτο μέλλον, ὅπερ διεῖδεν ὁ Κρουμβάχερ, ἀνοίγεται ἤδη εἰς τὴν Βυζαντιακὴν ἐπιστήμην διὰ τῆς θαυμασίας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπιδόσεως καὶ ἀνθήσεως τῶν περὶ τὸν Μεσαιωνικὸν Ἑλληνι-

σμὸν μελετῶν, εἶχε δὲ τὴν εὐτυχίαν, αὐτὸς ὁ πρωτεργάτης του, νὰ πιστώσῃ αὐτὸ εἰς τὰ τελευταῖά του ἔργα [1]):

«Μετὰ ποικίλους περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνας, οἵτινες ἐδέησε νὰ διεξαχθῶσι μᾶλλον κατὰ τῶν ἀντιπροσωπων τῶν δυσμενῶς διακειμένων ὁμόρων σπουδῶν ἢ κατ' ἀπωτέρων, μάλιστα δὲ κατά τινος περιωρισμένου ῥωμαντικοῦ κλασσικισμοῦ, ἡ μέση καὶ νέα ἑλληνικὴ φιλολογία, ὥς τις καλῶς ὀργανωμένη νέα ἐπιστήμη, ἔλαβε θέσιν παρὰ τὰς ἀρχαιοτέρας ἀδελφὰς μαθήσεις· ἀντιπροσωπεύεται ἐπισήμως καὶ διὰ Πανεπιστημιακῶν ἑδρῶν, εὗρε φιλοξενίαν ἐν πολλοῖς εἰδικοῖς περιοδικοῖς, λαμβάνει καὶ αὐτὴ τὸν λόγον ἐν ἐπιστημονικοῖς συνεδρίοις, καὶ τελευταῖον διὰ τοῦ ὑπὸ τῆς ἑνώσεως τῶν Ἀκαδημιῶν ὑποστηριχθέντος σχεδίου ἀπὸ κοινοῦ γενησομένης γενικῆς ἐκδόσεως ἁπάντων τῶν βυζαντιακῶν ἐγγράφων εἰσῆλθεν εἰς τὴν μεγάλην κίνησιν τῆς ἐπιστήμης.»

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κρητικὰ ᾄσματα μεθ' ἑρμηνευτικῶν ὑποσημειώσεων. Συλλεγέντα ὑπὸ ***Ἀριστείδου Ν. Κριάρη***. Ἐν Χανίοις 1909 8ον σ. 256 δρ. 1.50.

Κ. Α. Ψάχου, Δημώδη ᾄσματα Σκύρου, τρία θεσσαλικά, ἓν τῆς Σαλαμῖνος καὶ ἓν τῷ Ψαρῶν εἰς βυζαντινὴν καὶ εὐρωπαϊκὴν παρασημαντικήν. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογρ. Σπ. Κουσουλίνου 1910 8ον σ. ις' 56 δρ. 3.

Ν. Ι. Λάσκαρη, ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖά της. Μέρος Ε'. Εν Πύργῳ 1909 8ον σ. 384-516.

Journal de la Société finno-ougrienne, Helsingissä 1909 τ. XXXI (ἐκ τῶν περιεχομένων: *A Hämäläinen*, Tsheremissien mehiläisviljelyksestä.— *E. Landau*, Ein Beitrag zur Anthropologie der Liven.— *H. Paasonen*, Ueber die ursprüngliche seelenvorstellungen bei den finnisch-ugrischen völkern.— *G. Raquette*, the Eastern-Turkestan (Uigur-usbek) dialect).

Mémoires de la Société Finno ougrienne τ. XXVII, 1. (*G. J. Ranstedt*, Kalmückische Märchen I). τ. XXVIII (*O. J. Brammer*, Ueber die Bannungsorte der finnischen Zauberlieder).

Eine Mithrasliturgie erläutert von *Albrech Dietrich*, Zweite Auflage (μετὰ προσθηκῶν ὑπὸ R. Wünsch). Leipzig u. Berlin, Teulner, 1910. 8ον σ. X, 248.

A. van Gennep, La formation des légendes. Paris, Ern. Flammarion éd. 1910. 12ον σ. 326 φρ. 3.50.

Antti Aarne Die Zaubergaben. Eine vergleichende Märchen-Untersuchung. Helsingfors 1909.

1) Κρουμβάχερ ἐν ἀρχῇ τοῦ *Προβλήματος*.

Κ. Α. Ψάχου, Ἡ λειτουργία συντεθεῖσα μετὰ διπλῆς συνηχητικῆς γραμμῆς. Τόμ. Α'. Ἐν Ἀθ. ἐκ τοῦ τυπογρ. Σπ. Κουσουλίνου 1909. 8ον σ. ις' 224 φρ. 4.

A. Papadopulo Keramevs, Varia graeca sacra Sbornik gretscheskich neizdannich bogolovskich. St. Peterbourg 1910. 8ον σ. XLIV, 320.

Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, ἡ σημερινὴ θέσις τοῦ περὶ ἀκαθίστου ζητήματος. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν τ. ΙΖου). Ἐν Πετρουπόλει 1910 4ον σ. 27.

Οὐΐλλιαμ Μίλλερ Ἱστορία τῆς φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, (1204-1566). Μετάφρασις ***Σπυρ. Π. Λάμπρου*** μετὰ προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων Ἐν Ἀθήναις, Ἑλληνικὴ ἐκδοτικὴ ἑταιρεία 1909-1910. Ἐκδίδεται κατὰ τεύχη τιμώμενα δραχμῆς, Ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε 6 τεύχη.

Documente privitoare la Istoria Românilor. Ἑλληνικὰ κείμενα χρήσιμα τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ῥωμουνίας συλλεγέντα καὶ ἐκδιδόμενα μετὰ προλόγου καὶ πίνακος ὀνομαστικοῦ ὑπὸ ***Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως.*** Μερίμνῃ τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείου καὶ τῆς ῥωμουνικῆς Ἀκαδημείας. Ἐν Βουκουρεστίῳ 1909. 4ον σ. με' 619.

N. Exarchopulos, Das athenische und das spartanische Erziehungssystem im 5. und 6. Jahrhundert v. Chr. Ein Vergleich. Langensalza, H. Beyer n. Söhne 1909 (*Fr. Mann,* Pädagogisches Magazin τεῦχ. 377). 8ον σ. IV 151 Μάρκ. 2.

C. Courouniotis, Le musée d'Olympie Catalogue illustrée. Athènes 1909 16ον σ. 79 δρ. 2.

V. Staïs, Guide illustré 2de éd. corrigée et augmentée. Marbres et bronzes du Musée national 1er vol. Athènes imprimerie P. D. Sakellarios 1910. 8ον μικρ. σ. (XXVI) 376 χαρτόδ. δρ. 5.50.

O. Tafrali, Sur les réparations faites au VIIe siècle à l'église de Saint-Démétrius de Salonique. 8ον σ. 7 (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Revue archéologique 1909 II).

Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης καὶ αἱ κύριαι αὐτῆς ἀνέκδοτοι πηγαί, ἐκδιδομένη νῦν τὸ πρῶτον πλήρης ὑπὸ ***Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως,*** δαπάναις τῆς Ῥωσικῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Ἐν Πετρουπόλει 1909 8ον μέγα σ. νβ' 352.

R. Wünsch Amuletum. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Glotta τ. II).

Γ. Χασιώτου, Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἕλληνος Ὁ Πτωχοπρόδρομος καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ. Διαλέξεις ἀναγνωσθεῖσαι ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ. Ἐν Κ/πόλει τύποις ἀδελφῶν Γεράρδων 1909. 8ον σ. 408 φρ. 4.

Ἀχιλ. Τζαρτζάνου, Περὶ τῆς συγχρόνου θεσσαλικῆς διαλέκτου Ἐν Ἀθ. ἐκ τοῦ τυπογραφ. Π. Α. Πετράκου 1909. 8ον σ. 100 δρ. 1.60.

Ψυχάρης Ῥόδα καὶ μῆλα Τόμ. Ε' μέρ. δέφτερο. Ἀθ. 1910 8ον σ. 204 δρ. 4.

G. N. Hatzidakis, Neugriechisce Miszellen. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Glotta τ. II).

Α. Παπαγεωργίου καθηγητοῦ, Τὰ φραστικὰ τοῦ ἀττικοῦ λόγου εἴδη καὶ ἡ τούτων ἑρμηνεία. Ἐν Ἀθ. 1909. 8ον σ. 256 δρ. 8.

Σπ. Μηλιαράκη, Τὰ δημώδη ὀνόματα τῶν φυτῶν προσδιοριζόμενα ἐπιστημονικῶς ὑπὸ Θ. Χελδράϊχ ἐκδιδόμενα δὲ ὑπὸ—(Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου). Ἐν Ἀθ. 1910. 8ον σ. ιζ' 236 δρ. 5.

Alb. Thumb, Altgriechische Elemente des Albanischen (Ἀπόσπ. ἐκ τῶν Indogermanischen Forschungen 1909).

O. Grusius Karl Krumbacher. Ein Nachruf. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Süddeutschen Monatschelfte, Φεβρ. 1910).

Richard Wünsch, Albrecht Dieterich. Nekrolog. Leipzig 1910. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Jahresberich f. Altertümswisenschaft τ. 145 Β. σ. 35.

F. de Simone Brouwer, Per gli studi neoellenici in Italia. Nota. Roma 1909 (Ἀπόσπασμα τῶν Rendiconti della R. Accademia dei Lincei τ. XVII σ. 607-641).

— ***Τοῦ αὐτοῦ*** La Grecia moderna. Raccolta di scritti neoellenici. Seria prima. Napoli 1909 8ον σ. 88.

— ***Τοῦ αὐτοῦ,*** Τὸ ἄγαλμα, ἱστορία τοῦ παλαιοῦ καιροῦ. Ἔκδοσις δευτέρα ἐπιδιορθωμένη. Ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας 1909. 8ον σ. 19.

Ἐκλογὴ ἐκ τῶν ἔργων ***Δ. Βικέλα.*** Ἐν Ἀθήναις 1909 (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων ἀρ. 100). 12ον σ. 107 λ. 40.

Π. Σ. Δέλτα, Παιδικαὶ σελίδες. Γιὰ τὴν πατρίδα, εἰκονογραφίες Κου Ν. Λύτρα. Ἡ καρδιὰ τῆς βασιλοπούλας, εἰκονογραφίες Κας Σ. Λασκαρίδου Τυπογραφεῖο Γ. Σ. Βελώνη Λονδῖνο (1910). 8ον σ. 124+49.

Γιάννη Περγιαλίτη Παιδαγωγικοὶ μῦθοι. Μέρος Α'. Ἔκδοσις φοιτητῶν. Ἀθῆναι 1910. 8ον σ. 83.

Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον. Ἐπετηρὶς τῶν Μακεδόνων. 1910. Ἔτος Γ'. Ἐν Ἀθ. 1909. 8ον σ. 336.

Γ. Μολφέτα, Ἡμερολόγιον τοῦ Ζιζανίου τοῦ ἔτους 1910. Ἐν Κεφαλληνίᾳ τύποις Ζιζανίου. 8ον μικρ. σ. 78 δρ 1.

Ἀργύρη Ἐφταλιώτη Παλιοὶ σκοποί. Ἀθήνα τυπογραφεῖον «Ἑστία» 1906. 8ον μικρ. σ. 111 δρ. 2.

Ρήγας Γκόλφης Τὰ τραγούδια τοῦ Ἀπρίλη. Ἀθήνα 1909. 8ον σ. 80 δρ. 2.

Δημ. Π. Ταγκοπούλου Στὴν ὀξώπορτα. Δραματικὴ σκηνή. Ἀλεξάνδρεια ἔκδοση Σεράπιου 1909. 8ον φρ. 5.

Δ. Γ. Κούρνια Ποιήματα. Ἐν Ἀθήναις τύποις Ἀθ. Α. Παπασπύρου 1909. 16ον σ. 12.

Σ. Σκίπη Ἡ νύχτα τῆς πρωτομαγιᾶς (τέταρτη σφραγῖδα) Ἀλεξάντρεια 1909. 8ον σ. 59 φρ. 5.—Ἅγια Βαρβάρα. Δρᾶμα τετράπραχτο 1904. Le Puy-en-Velay 1909. 8ον σ. 120 φρ. 3.

Δ. Αἰγινήτου Πρακτικὴ μετεωρολογία. Ἔκδ. Β'. Ἐν Ἀθήναις 1909. 8ον σ. 191 δρ. 8.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΘ' ΥΛΗΝ.

Γενικά

Δημώδη βιβλία.

Ἄσματα.

— Διγενὴς Ἀκρίτης 380-3. — Δημώδη ᾄσματα 383-392.— Διαίρεσις τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων 392-3.— Σατιρικὰ ᾄσματα 395. — Γαμήλιον ᾆσμα 396.— Δίστιχα 396.— Δημῶδες ᾆσμα 396.— Βουλγαρικὰ ᾄσματα 397-8.— Γαμήλια ᾄσματα 398. — Δημοτικὸν ᾆσμα 401. — Δίστιχα 406.— Δημώδη ᾄσματα 407.— Δημώδη ᾄσματα 408-9.— Μουσικὴ δημοτικῶν ᾀσμάτων 671.— Δημοτικὸν ἆσμα ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη 672-4).

Ἐπῳδαί.

Κυπριακαὶ ἐπῳδαὶ *(Χρ. Παντελίδης)* 698-700.— Ἀχαϊκὴ ἐπῳδὴ τῶν καμπῶν καὶ τῶν ἐντόμων *(Ἡρώδης Δ. Ῥοδόπουλος)* 700.

(Βασκανία καὶ ἐπῳδαὶ τῆς βασκανίας 351.— Ἐπῳδαὶ 365-8.—Ἐπῳδὴ τῆς ἐπιληψίας 371-2.— Ἐπῳδαὶ 373-4).

Αἰνίγματα.

Τὰ αἰνίγματα ἐν Μάνῃ *(Κ. Πασαγιάννης)* 420.— Παλαιὰ καὶ νεώτερα αἰνίγματα ὑπὸ *Ἀθ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως* 574-8.—Τὰ αἰνίγματα ἐν Σίφνῳ *(Ι. Χ. Δραγάτσης)* 691.

(Δημώδη αἰνίγματα 123.— Αἴνιγμα 363-4.— Αἰνίγματα 396.— Αἰνίγματα (μακεδονικὰ) 399).

Εὐχαί, ἀραί, ὅρκοι.

(Ι. Π. Σταματούλης) 416-7.— Ὅρκος ψηφοφόρων *(Δ. Ι. Τσάτσος)* 471.

(Εὐχαί, ἀραί, χαιρετισμοὶ 398).

Παροιμίαι.

Παροιμιογράφοι Ἕλληνες 162.— Λαογραφικὰ σύμμικτα ἐκ Βάμου τῆς Κρήτης ὑπὸ *Φ. Κουκουλέ* 299-300.—Παροιμίαι ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου *(Κ. Δ. Παπαϊωαννίδης)* 679-680.— Τοσκικαὶ παροιμίαι συλλεγεῖσαι ὑπὸ *Εὐλογίου Κουρίλλα* 650-1. — Σημειώσεις εἰς τὰς τοσκικὰς παροιμίας *(Ν. Γ. Π.)* 652-4 — Σωζοπολιτικαὶ παροιμίαι εἰλημμέναι ἐκ δημοτικῶν ᾀσμάτων *(Κ. Δ. Παπαϊωαννίδης)* 696 — Δύο δημώδεις παροιμίαι *(Ἰεζεκιὴλ Βελανιδιώτης, Ν. Γ. Π.)* 693-6.

(Παροιμίαι 123.—Λέξεις καὶ παροιμίαι σημαϊκαὶ 342-3.—Κρητικαὶ παροιμίαι 350-1.—Κυθηραϊκαὶ παροιμίαι 395.— Παροιμίαι 397.—Παροιμίαι (μακεδονικαὶ) 398-9. 400).

Μῦθοι

Μῦθοι συλλεχθέντες ὑπὸ *Χ. Π. Κορύλλου* 320-2. 691-2.— Παρατηρήσεις εἰς τοὺς ἀνωτέρω μύθους ὑπὸ *Ν. Γ. Πολίτου* 322-8.

Εὐτράπελοι διηγήσεις

Μιοελέδες ὑπὸ *Α. Τραυλαντώνη* 331-340.—Ἐντυπώσεις ποιμένος ἐξ ἀρχιερατικῆς λειτουργίας *(Π.)* 415 6.

Παραμύθια

Τὸ παραμῦθι τοῦ Ἀπολλωνίου ὑπὸ *Σπ. Ἐμ. Στάθη* 71-7.— Παρατηρήσεις εἰς τὸ ἀνωτέρω παραμύθιον ὑπὸ *Ν. Γ. Πολίτου* 77-81.— Ἀλβανικὰ ᾀσμάτια καὶ παραμύθια ὑπὸ *Κ. Δ. Παπασωτηρίου* 92-106.— Παρατηρήσεις εἰς τ' ἀλβανικὰ παραμύθια ὑπὸ *Ν. Γ. Πολίτου* 107-120.— Εἰς Λαογραφίας σ. 115-7 *(Π.)* 420.

(Φαρασιωτικὸν παραμύθιον 122.— Ὁ σύντροφος. Νορβηγικὸν παραμύθιον 130-1.— Ἐσθωνικὸς μῦθος 133.—Παραμύθιον (μακεδονικὸν) 399-400.— Παραμύθιον (θεσσαλικὸν) 668 9.—Παραμύθια 671).

Παραδόσεις.

Ῥοδιακὰ μνημεῖα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ὑπὸ *Μ. Δ. Χαβιαρᾶ* 275-283.—Ἑλληνικαὶ παραδόσεις ὑπὸ *Ι. Π. Σταματούλη* 329-331.— Les deux Moasy (magiciens) Conte Sakalava *(G. Scopelitis)* 421.— Ἐπ. Ι. Παπαμιχαήλ, οἱ μῦθοι *(Δ. Ι. Λ.)* 457-8.—Οὐ φτουχὸς Ἄη Φίλιππας *(Δημ. Λουκόπουλος)* 696-8.— Κυπριακαὶ παραδόσεις *(Χρ. Παντελίδης)* 697-8.

(Οἱ δύο μάγοι, παραμῦθι Σακαλάβικο 130-3.— Κυνουρικὴ παράδοσις περὶ ἑλληνικῶν τάφων 341-2.— Παραδόσεις περὶ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου 345.— Παραδόσεις περὶ τῶν Καλῶν τῶν ὀρέων 347-350.—Δοξασίαι περὶ ἐφιάλτου 361-3. —Παράδοσις περὶ θησαυροῦ 372.—Παράδοσις περὶ τοῦ Μαρτίου 377.—Παραδόσεις περὶ Νεράιδων 378.—Παράδοσις περὶ τοῦ ἁγίου Κασσιανοῦ 379-380.—Κυθηραϊκαὶ παραδόσεις 395.— Παράδοσις 396. — Παραδόσεις (μακεδονικαὶ) 400 1.— Παράδοσις (φωκικὴ) 402-404. -- Παράδοσις περὶ μεταμορφώσεως τῆς βάτου 405 6.— Παράδοσις περὶ Καλλικατζάρων 406-7. —Παράδοσις περὶ τοῦ ἄνθους μελισσαντροῦς 408 —Παραδόσεις 655-661.—Παραδόσεις (θεσσαλικαὶ) 668 670.— Παραδόσεις 671).

Γλῶσσα

Λαογραφικὰ σύμμικτα ἐκ Βάμου τῆς Κρήτης ὑπὸ *Φ. Κουκουλέ* 301-8. — Γλωσσάριον ἑβραϊκοελληνικόν 168.— Τὸ ὄνομα Ἐρωτόκριτος (*Σ. Παγώνης, Α. Τραυλαντώνης, Δ. Βασιλείου, Σ. Ν. Δραγούμης)* 168 409 - 411. *(Δ. Π. Σάρρος, Ν. Δ. Καπετανάκης, Δ Γληνός)* 679 — Ἀλβανικὰ *(Σ. Ν. Δραγούμης)* 411.— Ἐπιτροπεία τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος 422 6.— Ἡ λέξις λαογραφία *(Π.)* 426-7. — Π. Ἀραβαντινοῦ Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον *(Ν. Γ. Πολίτης)* 449-455.— Μεραμπᾶ 460.— (Κορακιστικά) 681-3.

(Μεταξωτοὶ ἄρτοι 129. 129-130-379.—Λιαβοῦλκοι ἐν Ζακύνθῳ 129.—Τὰ ὀνό-

Ἐνδύματα.

Κοινωνικὴ ὀργάνωσις.

Γαμήλια ἔθιμα.

Ἔθιμα κατὰ τὴν τελευτήν.

Βίοι.

Δίκαιον.

Λατρεία.

Δημώδης ἰατρική.

Μαντική.

Ἀστρολογία.

Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι.

Παιδιαὶ καὶ ἀθλητικὰ γυμνάσματα.

Χοροί.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

